JOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM

OPERA OMNIA.

JOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM

OPERA OMNIA

EDITIO NOVA

JUXTA EDITIONEM WADDINGI XII TOMOS CONTINENTEM A PATRIBUS FRANCISCANIS DE OBSERVANTIA ACCURATE RECOGNITA

TOMUS QUARTUS

QUÆSTIONES Meteorologicæ
De Rerum Principio
De Primo Rerum omnium Principio

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

MDCCCXCI

F. JOANNIS
DUNS SCOTI
DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM
METEOROLOGICORUM LIBRI QUATUOR

R. P. F. LUCÆ WADDINGI CENSURA.

Scripsisse Scotum in Meteora Aristotelis, testis est Joannes Pitseus, qui Opus ipsum M S. extare monet Oxonii in Collegiis S. Mariæ Magdalenæ, Balliolensi, et Orialensi. Ego hoc iteratis precibus ab erudito viro, et caro amico recepi ex Anglia, cum reliqua omnia hujus editionis opera jam ferme e prælo prodibant. Misi qua potui celeritate, ut simul etiam lucem post longas tenebras videret. Exscriptum est ex vetusto codice M S. qui Scoti nomen præferebat, idque iterum affigitur fini libri secundi. Adfuit etiam alius codex, calamo exaratus, charactere antiquo, ex quo libri prioris multa correcta sunt, aliæ variæ lectiones ad marginem appositæ.

Ego, quantum per breve tempus licuit, totum percurri, et licet Scoti esse non diffidam, tres mihi occurrunt scrupuli. Primus, quod Pitseus referat Scotum in Meteora scripsisse librum unum; in hoc tamen Opere numerantur libri quatuor. Secundus, quod lib. *1.* quæst. *10. hic auctor Thomam Aquinatem, nondum a Joanne XXII. canonizatum, titulo afficiat* Beati. *Tertius, quod* ibidem quæst. *14. citet Thomam Bradwardinum tractatu de proportionibus; ille autem in Præsulatu Cantuariensi obierit anno 1350. anno videlicet ab excessu Scoti quadragesimo secundo.*

Tolli vero posse hos scrupulos non inaniter conjicio, si primo satisfiat, dicendo Pitseum per librum unum intellexisse volumen, vel Tomum unum, aut Opusculum unum, attamen in libros quatuor distinctum; ita enim ipsum argumentum, et opus Aristotelis totidem libris dispartitum, quod ille elucidabat, expostulabat. Secundo facile occurritur, asserendo longe ante canonizationis solemnitatem S. Thomam per crebra miracula, notissimasque virtutes, Sancti et Beati *titulos obtinuisse : cui argumento est, quod Surius in ejus vita referat, divinitus plexum quemdam, qui longe ante Apotheosim ei* Sancti *honorem, aut nomen denegaverat. Quare credibile est, saltem inter suos consodales, Scoto familiares, passim his titulis* Sancti et Beati *audivisse. Inter Thomæ autem et Scoti mortes anni elapsi sunt triginta quatuor, ante quos expletos jam constanti fama viri* Beati, *Aquinas feliciter tendebat ad canonizationem. Tertio haud difficile responderi poterit, asserendo Bradwardinum graviori ætate decessisse, et ante illos annos 42. et Scoti mortem, tractatulum illum scripsisse*

His neque contortis, neque violentis rationibus solvi possunt leviora illa objecta : et quidem pro Scoto addo in secundi codicis margine quempiam addidisse rationem, quæ affertur lib. 2. quæst. 4. conclus. *3. ut probetur spiritus, sive boños, sive malos, non movere ventos :* Scoti, *inquit*, ratio hæc inefficax est, *deducta, scilicet a figura, vel proportione, etc. Ab ejus etiam doctrina Philosophica parum, vel nihil differt hoc Opusculum, et sæpe eisdem alibi utitur principiis.*

Si vero sint, qui pertinaciter resistant, et hoc Opus Scoto invideant, aut solida aliqua denegent ratione, alium propono Franciscanum auctorem, in hoc studii genere commendatissimum, cui non immerito tribui possit, Simonem Tunstedum Anglum, quem Meteorum contemplatio, *teste Pitseo*, tam sublimem rapuit, ut quodammodo semper in tertio cœlo versari videretur. *Hic porro, uti scribunt auctores Angli, libros quatuor (totidem sunt isti) scripsit in meteora, obiitque anno 1369. ante quem et Brawardinus jam decesserat, et Thomas canonizatus est.*

Tractatus porro doctus est, curiosus, et perutilis, neque ullum vidi in hoc genere ab antiquis potiori, aut ampliori studio exaratum. Versatum satis se ostendit auctor in re Mathematica, Astrologica, Perspectiva, aliisque scientiis. Quartum librum non absolvit; desunt enim Commentarii in reliquas tres partes, in quibus Aristoteles agit de passivis qualitatibus, de passionibus, ac differentiis similarium corporum, a passivis qualitatibus prodeuntibus, etde temperaturis corporum similarium.

F. JOANNIS
DUNS SCOTI
DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM

METEOROLOGICORUM LIBER PRIMUS

QUÆSTIO PRIMA.

Utrum de impressionibus meteoricis sit scientia, tanquam de subjecto?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia de impressionibus solum habetur notitia cum formidine ad oppositum; ergo, etc. Tenet consequentia, quia talis notitia est opinio, quæ est contraria scientiæ, ut vult expresse Aristoteles *in primo Posteriorum*. Et antecedens apparet, nam de stellis comatis, quæ sunt quædam impressiones Meteororum, non potest haberi notitia certa, sed opinio solum.

Secundum Secundo, de illis impressionibus meteororum habetur experientia sensus; igitur de eis non habetur scientia. Consequentia tenet, nam experientia sensus est notitia dignior quam scientia. Non quærere rationem habetur dignius, ratione infirmitatis intellectus, ut vult Philosophus *sexto Physicorum*.

Tertium. Tertio, impressiones meteororum fiunt inordinate, ergo de iis non habetur scientia. Tenet consequentia, quia si modo fiant secundum unum ordinem, et scientia de iis sit verificata secundum finem illius ordinis, tunc mutato ordine, mutabitur, sive falsificabitur scientia. Et antecedens patet per Aristotelem *in proœm.* ubi vult quod impressiones meteororum fiunt secundum naturam inordinatiorem; ergo si fiant secundum naturam inordinatiorem, fiunt secundum naturam inordinatam, cum comparativus præsupponat suum positivum.

Quarto, quia hujusmodi impressiones, ut in præsentibus non sunt, sicut patet de tonitru, fulmine, iride, et hujusmodi; ergo de talibus non est scientia. *Quartum.*

Quinto, sequitur quod de iis non est scientia, tanquam de objectis, quia impressiones Meteororum sunt res extra animam; ergo non sunt objecta scientiæ. Antecedens est aperte notum. Tenet consequentia, quia hujusmodi res sunt permutabiles; sed scientia est illorum, quæ impermutabilem sortiuntur naturam, ut patet *primo Posteriorum*; ergo, etc. *Quintum.*

Sexto, quia si res extra animam esset objectum scientiæ, eadem *Sextum*

ratione esset credulitatis, quia idem videtur judicium de utroque. Consequens est falsum, nam tunc idem simul et semel posset sciri, opinari, et credi; et ita posset de eodem error esse et ignorantia. Sicut, verbi gratia, de Deo possumus scire ipsum esse, et dubitare ipsum esse unum, et credere ipsum esse trinum. Et sic de aliis prædicatis.

Oppositum Oppositum arguitur per Aristotelem *in primo Posteriorum*.

2. In ista quæstione videbitur secundum viam triplicem, quid est subjectum scientiæ; et tunc videbitur ad quæsitum.

Prima via Quantum ad primum. Est una via, quæ ponit quod subjectum scientiæ est ipsa conclusio scita,
Ratio 1. quæ via probatur sic : Nihil scitur nisi verum; nam omnis demonstratio est ex veris, ut patet per Aristotelem *primo Posteriorum* : sed sola propositio est vera; ergo sola propositio scitur, et non alia, quam conclusio; igitur, etc.

Ratio 2. Secundo, quia objectum scientiæ universale vel est ipsa conclusio universalis, et habetur intentum; vel est ipsa res signata per terminos istius conclusionis, et tunc vel res universalis, et hoc non, cum nulla talis sit; vel res singularis, et hoc non, quia qua ratione una res singularis est objectum istius notitiæ, eadem ratione alia, et per consequens nulla res est objectum istius.

Ratio 3. Tertio, quia ista conclusio est scita, *Nulla Chimæra est hircocervus*. Vel igitur objectum istius conclusionis est res ad extra signata per conclusionem, et hoc non est, cum nulla talis est; vel ipsa conclusio, et habetur intentum.

Quarto, quia conclusio scita est id cui assentimus; quando conclusio scita est id, quod scimus. Tenet consequentia, quia idem videtur id, quod scimus, et id, cui assentimus. Antecedens apparet, quia nulli assentimus, nisi quod ab intellectu indicatur esse verum : sed solum tale est propositio, et maxime conclusio. *Ratio* 4.

Contra istam opinionem opponitur, quia si conclusio esset objectum scientiæ habitæ per conclusionem, sequeretur quod quilibet actu sciens haberet actum cognoscendi conclusionem. Consequens falsum, quia nunquam, vel raro habemus actum reflexum super nostram cognitionem, quamvis sæpe cognoscamus. Consequentia tenet, quia objectum cognitionis dicitur illud, de quo est notitia, et ad quod illa notitia terminatur objective. 3. *Impugnatur.* *Objectum cognitionis quod ?*

Secundo, si conclusio esset objectum, tunc conclusio apprehenderetur ab intellectu, et tunc quæratur, utrum apprehensione incomplexa, vel complexa ? non incomplexa, quia talis non est scientia, cum sit acquiribile ab intellectu de quocumque complexo, vel incomplexo. Modo scientia non acquiritur sine evidentia alicujus principii, vel experientiæ, prædeterminante intellectum. Non complexa, quia maxime esset talis conclusio vera : sed illud est falsum, quia multoties scimus, et cognoscimus per conclusiones, cum non consideramus de veritate, vel de falsitate earum.

4. *Secunda via.* Alia via est, quod objectum scientiæ est significabile complexe, per conclusionem scitam, sicut objectum istius, *Homo est risibilis*, est, hominem esse risibilem, quod probatur, quia objectum notitiæ habitæ per experientiam est tale significabile complexe; igitur et cujuslibet alterius notitiæ. Consequentia tenet, quia ubique videtur judicium idem esse. Et antecedens patet, quia si sentiam ignem calidum, per istam experientiam non solum cognosco ignem, nec solum caliditatem, sed cognosco ignem esse calidum.

Secundo, quia addiscens per Geometriam centrum circuli invenire, non addiscit aliud quam id quod scitur a latomo, sive Geometra : sed a latomo non scitur ista conclusio, sed significabile per ipsam.

Refellitur. Contra istam viam arguitur, primo, quia vel tale significabile complexe est res distincta a re significata, vel non. Si sic, contra, primo per Aristotelem 5. *Metaphysic.* ubi dicit quod in dictis secundum se, idem est esse ipsum, et ipsum, sicut idem est esse Deum, et Deus.

Secundo, quod si esset tale distinctum, sequeretur quod est aliquod ens coæternum cum Deo, quod Deus, nec posset augmentare, nec diminuere, nec annullare, dato quod Deus esset infiniti vigoris, sicut concedimus ipsum esse. *Deus non potest annullare seipsum.* Consequens impossibile, et contra fidem. Probatur consequentia, quia Deus non potest annullare seipsum; igitur æternatur. Sic ex parte rei est, quod Deum esse, est; et istud, sit esse, scilicet Deum esse, Deus non potest annullare, nisi seipsum annullaret; igitur, etc. Si autem tale significabile non distinguitur a re significata per subjectum, vel prædicatum conclusionis, tum sequitur quod nil aliud esset subjectum hujus scientiæ, quam tales res significatæ, quod intendimus.

Pro tertia via sit conclusio ista : 5.
Res significatæ per terminos conclusionis scitæ, sunt objecta scientiæ. *Tertia via* Probatur: Quia istud est objectum conclusionis, ad quod ultimate terminatur notitia per istam conclusionem, sed hoc est ad rem extra, et non ad conclusionem, vel ad significabile per ipsum; ergo, etc. *Res significatæ per terminos conclusionis scitæ sunt objecta scientiæ* Istud apparet in exemplo, nam objectum sensationis, sicut visionis, non dicitur species, quæ immediate movet visum; sed objectum dicitur res ad extra, sicut paries, vel aliquod hujusmodi, a quo causatur ista species. Minor apparet, quia si sciatur illud, quod Iris causatur ex refractione radiorum, cognitio ista non terminatur ad conclusionem, nec ad significabile per illam, sed ad rem extra, scilicet ad Iridem, a qua ultimate derivatur cognitio istius conclusionis.

Et si dicatur quod non est similitudo de objecto visionis, et notitiæ conclusionis, eo quod visus non apprehendit id, nisi incomplexe, quia si dicam quod complexe apprehenditur, tunc dicam quod objectum illius conclusionis non est res extra, sed significabile complexe per illud judicium complexum. Id non valet, quia cognitio complexa sensus interioris de re absente judicat, sicut est cognitio

quam habeo modo de pariete nudo, quamvis in mente determinetur ad species animalis, et similitudinem existentem in phantasia, tamen ultimate terminatur ad rem extra, quia ab illa fuerit causata illa similitudo.

Sciendum tamen, concordando istas opiniones, quod quidlibet istorum potest dici objectum scientiæ, scilicet tam conclusio scita, quam significabile per conclusionem, quam etiam res significata per ipsum. Unde conclusio potest dici objectum, eo quod ipsa immediate objicitur intellectui : sed de notitia incomplexa terminorum est scientia, tanquam de subjecto magis mediato, sed ultimatè. Res extra est objectum, a quo aliæ notitiæ tam terminorum, quam conclusionis derivantur.

6. Tunc ad rationes primæ opinionis, quæ sunt contra conclusionem.

Ad primam : *Nihil scitur nisi verum.* Apertum est quod nihil scitur nisi verum, tanquam conclusio scita, tamen aliquid scitur verum, tanquam res significata per subjectum conclusionis scitæ, quando tum neque est verum, nec falsum.

Ad rationem 1. primæ opinionis, nihil scitur nisi verum, quomodo?

Ad 2. Ad secundam : Quod *objectum est cognitionis universalis,* etc. Dico quod objectum conclusionis universalis est quælibet res singularis significata per objectum istius conclusionis, quia quælibet talis apprehenditur per conclusionem universalem, saltem conceptu confuso. Et si dicatur, possibile est quod cognitio universalis fuerit causata a duabus rebus singularibus, vel a tribus, et non a pluribus; igitur videtur quod illæ res a quibus causatur, essent objectum ipsius, et nihil aliud. Negatur consequentia. Concipio omnes homines mundi conceptu confuso, et tamen conceptus iste non erit causatus nisi a valde paucis.

Ad tertiam : *Nulla Chimæra est hircocervus*, etc. Dico quod objectum istius est caput Draconis, cauda Leonis, corpus Equi, vel sic de hujusmodi, quæ imaginantur conceptione adveniente quasi compositum unum, qualiter non componuntur, nec possibile est ea componi. *Ad 3.*

Ad quartam : *Illud cui assentimus,* etc. Negatur, quia illud scimus tanquam objectum scientiæ, quod significatur per partes illius cui assentimus. *Ad 4.*

Ad rationes alterius, primo ad primam. Negatur assumptum, quia objectum notitiæ experimentalis est res significata per terminos istius notitiæ, sicut in experiendo ignem esse calidum, ignis est objectum, a quo derivatur ista notitia experimentalis, et suorum terminorum evidentia. Eodem modo ad secundam patet. Igitur ex istis qualitatibus de rebus significatis per terminos conclusionis est scientia tanquam de subjectis. Et tantum de prima. 7. *Ad rationes 2. opin*

Quantum ad secundam, sciendum est quod in proposito *scientia* dicitur notitia vera, et notitia prius dubia, tum nata fieri evidens per principia notiora.

Secundo, sciendum est quod *Meteoros* dicitur quasi *elevatio*, eo quod istæ impressiones, quæ dicuntur Meteoricæ, pro majori parte fiunt per elevationem vaporum, et fu- *Meteoros quid ?*

murum, quamvis tamen aliquæ fiunt sub terra, sicut fontes, et terræmotus.

Impressio quid ? Tertio, sciendum est quod *impressio* in proposito non capitur large pro omni actione, qua imprimitur aliqua forma, vel qualitas; sed in proposito *impressio* potest dici de quatuor: Primo, de alteratione ad aliquam qualitatem secundam quæ immediate consequitur alterationem primarum qualitatum, vel etiam elementorum, et talis alteratio est sicut inflammatio, vel coloratio, vel congelatio.

Secundo, impressio illa non solum dicitur de alteratione ista, sed de mixto consequente istam alterationem, sicut de hiatibus, voraginibus, de grandine, pluvia, et hujusmodi.

Tertio, dicitur impressio de qualitatibus et operationibus hujusmodi mixtorum, sicut color nubis, sonus tonitrui, ictus fulminis, motus venti, et hujusmodi, possunt dici impressiones Meteoricæ.

Quarto, dicitur de impressionibus apparentibus ex reflexione radiorum corporis luminosi, sicut de halo, Iride, paraheliis et virgis.

Quinto sciendum est, quod de aliquo potest esse multiplex scientia, scilicet ut categorica affirmativa de præsenti, vel negativa, hypothetica, conditionalis, et temporalis.

8. *Conclusio 1. De meteoricis impressionibus est scientia.* Tunc ponuntur conclusiones: Prima est, quod de impressionibus Meteoricis est scientia, tanquam de objectis. Probatur, quia tales impressiones habent causas determinatas, proprias passiones, et principia, per quæ istæ passiones possunt de iis demonstrari. Consequentia tenet per primam partem conclusionis, et arguitur, quia hoc sufficit ad hoc quod de aliquo sit scientia.

Secunda conclusio est, quod de aliquibus impressionibus est scientia categorica affirmativa de præsenti v. g. ista conclusio est summe necessaria, *Media aeris regio est frigida;* sed plures aliæ conditiones hujus libri, et pro majori parte sunt solum temporales. v. g. *Quandocumque fit tonitrus, est sonus in nubibus;* et *quandocumque fit stella comata, tunc fit vapor terrenus, habens partes fortiter adjacentes, elevatas ad mediam regionem aeris, æstus mutatione principium aliarum magnarum rerum significans in hoc mundo.* Similiter dico, quod aliæ conclusiones hujus libri sunt solum opinativæ, et maxime illæ quæ sunt de stella comata, et Galaxia. *Conclusio 2.*

Tertia conclusio est ista, quod scientia illa est valde utilis, et pulchra: Est enim utilis: *Conclusio 3.*

Primo ad futurorum præcognitionem, ut dicunt Astrologi, quod homo qui inclinatus fuerit a natura ad judicandum de futuris per stellas, et impressiones, quæ fiunt sub orbe Lunæ, citius judicabit, quam ille qui judicat secundum stellas fixas.

Secundo, videlicet ad periculorum evitationem, quia per illam scientiam homo potest eligere loca, ubi melius potest præservari a fulmine, terræmotu et hujusmodi periculis.

Tertio, valet ad habitationis electionem, nam per illam scientiam cognoscitur ubi est bonitas fon-

tium, et fluminum, et hujusmodi, quæ requiruntur ad convenientem habitationem.

Quarto, est pulchra et nobilis. Pulchra, quia pulchrum est scire causas hujusmodi mirabilium effectuum, qui accidunt sub cœlo, sicut sunt stellæ cadentes, capræ saltantes, cometæ, Galaxia, et hujusmodi.

Ad 1. arg. principale. Ad rationes. Ad primam, concedo quod quantum ad aliqua, quæ demonstrantur in ista scientia, solum habetur notitia cum formidine ad oppositum, sicut de Cometis, Galaxia; sed de aliis vera habetur notitia, et conclusio ad tertium librum licet non habeatur notitia ita certa, sicut in Mathematica et perspectiva.

Ad 2. Ad secundam. *De illis habetur*, etc. Concedo antecedens, et nego consequentiam. Et ad rationem dico, quod quantum ad diversa habemus experientiam sensus, et notitiam scientificam de istis. Nam quantum ad quod est hujusmodi impressionum habemus experientiam sensus, et scientifice inquirimus causas ipsarum.

Ad 3. Ad tertiam, videbitur in proxima quæstione.

Ad 4. Ad quartam, dico quod quæcumque non sunt hujusmodi impressiones, de iis est solum scientia conditionalis, et non categorica affirmativa demonstratio.

Ad 5. Ad quintam, *Istæ impressiones*, etc. Concedo antecedens, et nego consequentiam. Ad probationem, *scientia est*, etc. dico quod hoc intelligitur quod conclusiones scitæ, quandocumque proponuntur debent esse veræ.

Ad 6. Ad sextam, concedo consequens, quia res extra est objectum credulitatis, et concedo consequens, ad quod deducitur, quod de eodem simul et semel est scientia, error, opinio, et ignorantia, quoad diversa prædicata.

QUÆSTIO II.

An impressiones Meteoricæ fiant per naturam inordinatiorem ea natura, quæ est propria elementorum?

Arguitur quod non, quia impressiones tales non fiunt secundum naturam; ergo, etc. Consequentia nota est, et antecedens patet, quia illa non fiunt secundum naturam, quorum generationibus necessario concomitantur motus violenti; sed sic est de istis impressionibus, nam in ictu fulminis descendit ignis, in generatione nubium, et ventorum ascendit exhalatio terrena; sed descensus ignis, et ascensus terræ sunt motus violenti; ergo, etc. *Arg. prim.*

Secundo, nam istæ impressiones meteoricæ fiunt a casu; ergo non fiunt a natura. Consequentia tenet, quia ista, quæ fiunt a casu, fiunt præter intentum agentis: sed agens intendit ea, quæ fiunt a natura, ut vult Philosophus 2. *Physicorum*; ergo, etc. Antecedens patet, nam istæ impressiones eveniunt extra non semper, et frequenter, et per consequens a casu. *Secundum*

Tertio, impressiones meteoricæ non fiunt inordinate, ergo non secundum naturam inordinatiorem. Consequentia nota est, et antecedens apparet per Philosophum *in* *Tertium.*

fine 12. *Met.* ubi dicit quod entia nolunt male disponi.

Quartum. Quarto, si impressiones meteoricæ fierent inordinate, sequitur quod Astrologia de judiciis, saltem ad illam partem, quæ est de impressionibus aeris, esset falsa, et incerta. Consequens falsum, et probatur, quia in Astrologia de judiciis ponuntur certæ regulæ de adventu hujusmodi impressionum; modo, si fiant inordinate, de adventu illarum non possit poni certa regula. Unde Astrologi de eventu pluviæ ponunt talem regulam quod si in hora conjunctionis Solis et Lunæ, aer ascendens super aliquam regionem pluviosus fuerit, cum Luna fuerit ad gradum ascendentem, pluet in illa regione.

Quintum. Quinto, quia ordo in causa ponit ordinem in effectu, sed causæ istarum impressionum sunt ordinatæ : ergo et impressiones fiunt ordinatæ. Major apparet, quia aliunde non potest argui ordo effectus. Et minor apparet per Philosophum *in prooemio*, ubi dicit quod motus corporum cœlestium sunt causæ illarum impressionum, qui motus sunt ordinati.

Sextum. Sexto, quia in natura nihil est inordinatum; sed istæ impressiones sunt a natura; ergo non sunt inordinatæ. Major apparet, quia hæc natura in omnibus est causa ordinis; et minor patet, quia istæ impressiones fiunt a causa naturaliter agente propter determinatum finem.

Oppositum arguitur per Aristotelem *in primo capite hujus*.

Divitio quæstionis In ista quæstione, primo videbitur si impressiones meteoricæ fiunt secundum naturam.

Secundo, videbitur in generali de ordine universi, et in quibus ordo consistit.

Tertio, videbitur specialiter de ordine istarum impressionum.

ARTICULUS I.

An impressiones meteoricæ fiant secundum naturam?

Quantum ad primum, sciendum, ut dictum fuit, quod impressiones meteoricæ sunt mixta, imperfecta; operationes, vel qualitates hujusmodi mixtorum, vel operationes immediatæ ad talia mixta, et tales impressiones, sunt in multiplici differentia. Nam quædam sunt igneæ, ut hiatus, et voragines; quædam aeriæ, ut ventus; quædam aqueæ, ut grando, pluvia, nix, et generationes fontium, et fluminum; quædam terrenæ, ut generationes mineralium et terræmotus; quædam aeriæ et aqueæ, ut fulmen; et quædam sunt tantum causatæ ex refractione radiorum, ut halo, iris, parahelius, virgæ, et colores nubium. 2. *Impressiones sunt in multiplici differentia.*

Secundo sciendum, quod natura dicitur tam de principio activo, quam etiam passivo, id est, de materia et forma; et tale principium activum, vel est mediatum, sicut Deus, et cœlum; vel est immediatum; et hoc vel principale, sicut forma ignis; vel instrumentale, ut calor, vel aliqua alia qualitas. Eodem modo natura dicitur de principio passivo mediate, sicut est materia prima, et etiam de

principio passivo, et immediate, sicut est elementum, vel mixtum.

Aliquid dicitur naturale tripliciter. Tertio sciendum est, quod aliquid dici potest naturale uno modo, ut *naturale* distinguitur contra *violentum;* alio modo, ut distinguitur contra *voluntarium;* tertio, ut distinguitur contra *casuale.*

Aliquid fieri naturaliter aptum est, tum respectu agentis, tum passi. Quarto sciendum, quod aliquid potest fieri naturaliter respectu agentis, et respectu passi. Unde illud dicitur naturaliter fieri respectu agentis, quod agens natura intendit; sed id dicitur fieri secundum naturam respectu passi, quod fit cum inclinatione passi.

3\. *Conclusio prima.* Tunc ponuntur conclusiones. Prima est, quod quædam impressiones meteoricæ fiunt violente respectu passi. Probatur, quia ista fiunt violente respectu passi, quæ fiunt contra inclinationem ejus; sed plures impressiones meteoricæ fiunt contra inclinationem passi, ut patet de ictu fulminis, in quo descendit ignis; modo ignis non confert inclinationem tali motui, tamen istæ impressiones fiunt naturaliter respectu agentis.

Secunda. Secunda conclusio est, quod aliquæ impressiones fiunt naturaliter, tum respectu agentis, tum respectu passi, ut patet de casu pluviæ, ubi agens, scilicet forma gravis intendit istum motum et passum confert inclinationi.

Tertia. Tertia conclusio est, quod aliquæ impressiones fiunt a casu respectu agentium particularium, sicut patet de quibusdam mirabilibus, quæ quoque generantur in media regione: tamen illa fiunt naturaliter respectu causæ universalis, eo quod nil fit a casu respectu cujus cumque causæ. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

In quo Universi ordo consistat.

De secundo sciendum est, quod ordo consistit in quatuor, scilicet in situ, tempore, perfectione, et, causalitate. Ordo in situ non est aliud quam regula certa, secundum quam res se habent ad invicem secundum differentias positionum. Vel est, istæ res sic se habentes secundum istas differentias, sicut quatuor elementa, et corpus cœleste ordinantur in situ secundum sursum et deorsum, et partes hominis, scilicet manus et costæ, secundum dextram et sinistram, et sic de aliis. 4. *Ordo consistit in quatuor. Ordo in situ, quis.*

Sed ordo, qui consistit in tempore, est certa lex, vel regula, secundum quam res se habent ad invicem in tempore, secundum prius et posterius; sicut revolutiones cœli, ortus, et occasus stellarum, oppositiones, et conjunctiones, et eclipses se habent ordinate in cœlo secundum prius et posterius in tempore. *Ordo in tempore.*

Ordo consistens in causalitate est certa lex, vel regula rerum se habentium ad invicem ordinate, sicut in genere causæ efficientis est talis ordo : primo est Deus, postea Intelligentiæ, demum corpora cœlestia, postea hæc forma particularis, vel ista demum caliditas, vel aliqua qualitas mediate, qua fit operatio tanquam instrumento. Ordo consistens in perfectione est certa lex, vel regula *Ordo in causalitate. Ordo in perfectione*

rerum sic se habentium ad invicem, secundum majus et minus in perfectione. Et sic ordinantur substantiæ, vel species universi, ita quod primo est una perfectissima, deinde subsequitur alia perfectio, et sic subordinate. Ex quo patet quod ordo non est aliud, quam res debite et ordinate se habentes, secundum prius et posterius, tempore, situ, causalitate, et perfectione.

5. *Uniformitas est in ordine universi.* Secundo sciendum, quod in tali ordine quandoque est uniformitas, et regularitas cum temporibus determinatis, sicut quandoque est majus tempus inter duas eclipses una vice, quam alia; et tunc quanto difformitas fuerit magis propinqua uniformitati, tanto facilius, et quanto remotior, tanto difficilius, percipitur. Et secundum hoc ponitur alia conclusio ad quæsitum, quod universum, et omnia corpora universi sunt debite ordinata, et hoc comparando quodlibet corpus universi ad omnia alia, et non ad unum solum, neque ad alia. Probatur, quia totum universum ordinatur secundum quamdam proportionem harmonicam, sive secundum quamdam consonantiam; ergo totum universum est bene ordinatum. Consequentia tenet, quia consonantia consistit in debita proportione, et ordine sonorum. Antecedens probatur, quia sicut in consonantia musicali si tota consonantia fieret secundum eamdem altitudinem et depressionem, secundum quam vox sit magis suaviter incidens auditui, amplius consonantia non fuerit pulchra, nec debite ordinata. Similiter est de universo, quod si omnia corpora universi essent æque perfecta, tunc amplius non esset universum pulchrum, nec bene ordinatum.

Et si arguitur quod in universo fiunt multa monstra, quæ sunt defectus naturæ, ergo si ista non fierent, universum melius ordinaretur, dicitur, negando consequentiam, quia sicut in consonantia musicali intercipitur quoque aliqua dissonantia, propter quam tota melodia est pulchrior, ita totum universum est pulchrius, et melius ordinatum, in hoc quod monstra causantur, semper comparando monstra ad omnia alia corpora universi. 6.

Secundo probatur conclusio: Quia omne pulchrum est ordinatum; sed universum est pulchrum; igitur, etc. Major patet, quia pulchritudo consistit in ordinatione, ut patet inducendo, nam facies dicitur pulchra, in qua lineationes cutis et coloris ejusdem debite ordinantur, secundum quod delectat visum. Et apparet etiam, quia nihil est pulchrius, vel mirabilius universo, ut communiter dicunt omnes Philosophi.

Tertio, quia omnia entia sunt bene ordinata, et debite disposita, et hoc intendit Philosophus 12. *Metaphysic.* cum dicit quod *entia nolunt male disponi;* et etiam cum dicitur, quod in omnibus natura est quasi causa ordinis.

ARTICULUS III.

De ordine impressionum meteoricarum.

7. *Impressiones meteoricæ possunt comparari dupliciter.* Quantum ad tertium, sciendum est, quod impressiones meteoricæ, vel possunt comparari ad omnia alia corpora, vel ad naturam cæli.

Conclusio 1 Secundum hoc sequitur prima conclusio: Impressiones meteoricæ sunt, et fiunt ordinate comparando ipsas ad omnia corpora universi. Patet per secundam partem conclusionis, quia omnia corpora universi sunt debite disposita vel ordinata, sed impressiones meteoricæ sunt corpora universi; ergo, etc. Ad hoc posset deduci signum, quia istæ impressiones in tantum sunt ordinatæ, quia per alias istarum potest haberi præscientia de aliis, sicut unus Philosophus prognosticavit motum terræ per apparitionem cujusdam columnæ igneæ ascendentis a terra; et idem magis patebit in sequentibus.

Conclusio 2 Secunda conclusio est, supposito quod omnes propositiones astrologicæ de judiciis essent veræ, ita quod ad talem constellationem necessario et determinate sequeretur talis impressio aeris, adhuc difficilius esset cognoscere ordinem istarum impressionum, quam ordinem motuum cælestium corporum. Probatur, quia in corporibus cælestibus est unus solus motus, scilicet localis, quem oporteret cognoscere; sed in istis inferioribus sunt multi motus, ergo difficilius cognoscitur ordo istorum, quam corporum cælestium. Consequentia tenet, quia ubi oportet plura cognoscere, ut plures mutationes, ex quarum qualitatibus posset ordo variari, difficilius ordo cognoscitur, quam ubi oportet unum solum motum cognoscere. Antecedens apparet, quia in istis impressionibus est motus alterationis, generationis, corruptionis, augmentationis.

Secundo patet ad experientiam, nam facilius est homini cognoscere oppositiones, et conjunctiones planetæ, quam cognoscere quod cras pluet, vel post cras fiet grando. Et sic mixtam istam conclusionem glossat Aristoteles cum dicit, quod impressiones meteoricæ fiunt minus ordinate quam natura cæli, et ordo impressionum difficilius cognoscitur, quam ordo motuum supra cælestium. 8.

Tertia conclusio est, quod simpliciter loquendo, istæ impressiones meteoricæ fiunt minus ordinate, quam corpora cælestia, ex quo sequitur quod propositiones de judiciis Astrologiæ non sunt simpliciter necessariæ, saltem quoad istum partem, quæ est de impressionibus aeris. Probatur, quamvis aer ascendens supra aliquam regionem, vel civitatem, fuerit pluviosus, tamen possibile est quod non pluat, propter indispositionem materiæ. *Conclusio 3* *Impressiones meteoricæ minus ordinate fiunt quam corpora cælestia.*

Secundo, dato quod fuerit materia disposita, adhuc potest artificialiter impediri casus pluviæ, sicut si per multitudinem ignis in illa regione consumatur materia, ex qua pluvia illa deberet generari.

Tunc ad rationes: Ad primam, dictum est in conclusione, quod *Ad argumenta.*

quamvis descensus ignis non sit naturalis respectu passi, bene tamen est naturalis respectu agentis.

Ad 2. Ad secundam dico quod istæ impressiones non fiunt extra semper, et frequente, et hoc in comparatione ad suas causas.

Ad 3. Ad tertiam, *entia nolunt male disponi.* Aristoteles intelligit comparando quodlibet ens ad omnia alia, et hoc est concessum: eodem modo ad ultimum argumentum est dicendum.

Ad 4. Ad quartam, *quia ordo*, etc. Negatur consequentia, quia ista judicia, et istæ regulæ sunt veræ ut in pluribus, quamvis quædam falsificentur propter indispositionem materiæ.

Ad 5. Ad quintam, *quia ordo in causa*, etc. dico quod causa istarum impressionum non solum est corpus cœleste, sed ipsum cum qualitatibus primis hîc inferius : modo in illis qualitatibus potest esse inordinatio.

QUÆSTIO III.

Utrum necesse sit istum mundum inferiorem esse continuum lationibus superioribus, ut tota virtus ejus inde gubernetur?

1. Arg. primum. Arguitur quod non; quia ista non sunt continua, quorum ultima non sunt unum; sed mundi inferioris, et corporis cœlestis ultima non sunt unum. Major patet 4. *Physicorum.* Et minor probatur, quia mundi inferioris partes omnes sunt corporales; sed corpus cœleste non est corporale; modo corporalis, et incorporalis ultima non sunt unum, ergo, etc.

Secundo, quia prima causa se sola potest regere istum mundum inferiorem ; ergo non est necesse, etc. Consequentia tenet, et antecedens probatur, quia prima causa, mediante corpore cœlesti, quod est causa secunda, gubernat mundum inferiorem; igitur se sola potest, quia quidquid potest prima causa mediante secunda facere, potest se sola facere. Secundum.

Tertio, voluntas nostra est quædam virtus inferior, et non gubernatur a corpore cœlesti; ergo. Major nota est, et minor apparet, quia si voluntas regeretur a corpore cœlesti, jam non esset libera, nec aliquid esset ei imputandum ad bonitatem, vel malitiam. Tertium.

Quarto, latio superior non cognoscit; ergo non gubernat istum mundum inferiorem. Consequentia patet, quia scientis prudentis est gubernare, et regere, ut patet *ex primo Politicor.* Antecedens apparet, quia latio superior vel est motus corporis cœlestis, vel corpus cœleste, quorum neutrum cognoscit. Quartum.

Quinto, sequeretur quod in istis inferioribus non accideret error; consequens falsum, ut patet 2. *Physicorum*, de monstro. Et apparet consequentia, quia ista inferiora reguntur a lationibus, in quibus non accidit error. Quintum.

Sexto, sequeretur quod omnia ista inferiora evenirent de necessitate. Consequens falsum, ut patet 2. *Physicorum.* Probatur consequentia, quia lationes superiores eveniunt de necessitate, a quibus reguntur ista inferiora. 2. Sextum.

Septimum. Septimo, sequeretur quod finis regeretur a suo efficiente : consequens contra Philosophum 4. *Physicorum*, ubi dicit quod secundum exigentiam finis oportet cætera moderari, et ideo agens dicitur gubernari secundum exigentiam finis, et non finis secundum exigentiam agentis. Probatur consequentia, quia secundum Commentatorem 2. *Cœli*, Omne agens est gratia sui operis; modo ista inferiora sunt opus corporis cœlestis, et per conseques finis istius; igitur secundum exigentiam hujus mundi inferioris habent corpora cœlestia regere, et non e contra.

Octavum. Octavo, sequeretur quod in istis inferioribus esset tantus ordo, quantus in lationibus corporum cœlestium : consequens falsum, ut patet præcedente conclusione. Et probatur consequentia, quia si sint horologia, quorum motus unius dependet a motu alterius totaliter, tunc quantus est ordo unius, tantus est ordo alterius ; igitur si totus iste mundus inferior gubernetur a superioribus, æqualis esset ordo, etc.

Oppositum Ad oppositum est Philosophus in prooemio, ubi dicit quod *ex necessitate continuus est iste mundus inferior lationibus superioribus, ut omnis ipsius virtus inde gubernetur*.

3. Sciendum est propter istas conclusiones, quod per *mundum* Aristoteles intelligit aggregationem ex omnibus illis, quæ continentur infra concavum orbis Lunæ. Sed per *lationes superiores* intelligit motus corporum cœlestium, vel corpora cœlestia. Sed per *virtutem* intelligit tam virtutem activam, quam passivam, cujusmodi sunt formæ, vel qualitates, quibus mediantibus fit aliqua operatio activa, vel passiva. Sed per *gubernare* intelligit per congregationem aliquod fieri bonum agere intendenti.

In ista quæstione, arguendo tangendæ sunt tres difficultates : Prima est, utrum mundus iste inferior sit continuus corporibus cœlestibus? Secunda, utrum prima causa possit immediate regere istum mundum inferiorem? Tertia, utrum voluntas nostra subsit corporibus cœlestibus recipiendo impressiones ab eis?

ARTICULUS I.

An mundus iste inferior sit continuus corporibus cœlestibus?

Quantum ad primam difficultatem, sit prima conclusio ; Iste mundus inferior non est continuus corporibus cœlestibus. Probatur, quia ista non sunt continua, quorum motus non est unus, *ex* 5. *Physicorum;* sed mundi inferioris, et corporis cœlestis motus non est unus, nam cujuslibet partis mundi inferioris motus est rectus; sed corporis cœlestis, et cujuslibet partis istius motus est circularis : ergo, etc. 4. *Mundus inferior non est contiguus corporibus cœlestibus.*

Secunda conclusio est, quod iste mundus inferior est contiguus corpori cœlesti. Probatur, quia vel corpus cœleste, et mundus, inferior, sunt contigua, vel continua, vel inter ipsa est vacuum, vel aliquod corpus alterius naturæ est intermedium. Si contigua, habetur propositum, et non sunt continua per *Est contiguus.*

præcedentem conclusionem ; nec inter ipsa est vacuum, quia nullum vacuum est, ut ait Philosophus 4. *Physicor.* Similiter si vacuum esset intermedium, sequeretur quod mundus inferior non reciperet aliquam actionem, vel impressionem a corpore cœlesti. Consequens contra experientiam, et postea probabitur esse falsum. Probatur consequentia, quia actio non potest multiplicari per vacuum. Si sit corpus alterius naturæ, vel illud est mixtum, vel simplex ; si sit mixtum, tunc est de natura mundi inferioris, eo quod corpus cœleste non cadit in compositionem aliorum elementorum. Si simplex, hoc est falsum, quia *primo Cœli* probatum est, quod præter quatuor elementa, et corpus cœleste, non est aliud corpus simplex.

Secundo, si tale corpus est intermedium, vel corporale, vel non : si non, cum non habeat contrarietatem, sequitur quod sit de natura cæli : et si sic, sequitur quod sit de natura inferioris. Secundo, quia omne agens in aliquod passum tanquam in primum et proximum passum susceptivum suæ actionis, est continuum, vel contiguum illi passo ; sed corpus cœleste agit in mundum inferiorem, tanquam in primum, etc. ergo vel est contiguum, vel contiguum ; sed non continuum per primam conclusionem : ergo contiguum. Ex quo patet quod cum Aristoteles dicit quod *mundus iste inferior est continuus lationibus superioribus,* per *continuum* intelligit contiguum.

Obj. 1. Contra conclusionem objicitur primo, quia si mundus inferior esset contiguus corpori cœlesti, hoc esset ut influentiam ab eo reciperet ; sed propter hoc non, nam corpus cœleste recipit influentiam sine hoc, quod Intelligentiæ contiguentur.

Obj. 2° Secundo, sequeretur quod mundus inferior et cælum mutuo agerent in se invicem ; consequens falsum, quia corpus cœleste non est susceptivum peregrinarum impressionum, ut patet 1. *Cœli.* Consequentia patet, quia proprium est contingentium agere et pati.

Ad. 1. *Obj.* Ad primum, concedo quod mundus inferior contiguatur cælo ad recipiendam inflentiam ab ipso. Nec est simile de Intelligentia, quia Intelligentia est res incorporea, ideo potest recipere influentiam mediante aliquo corpore, cui contiguatur.

Ad Ad secundum, dico quod non oportet ut illa, quæ sunt contigua mutuo agant in se invicem, nisi quodlibet istorum natum sit recipere actionem alterius ; modo corpus cœleste non est natum suscipiendo actionem mundi inferioris.

ARTICULUS II.

An prima causa possit immediate regere istum mundum inferiorem ?

De secunda difficultate sit prima conclusio, quod prima causa non potest immediate regere ista inferiora ; probatur, quia prima causa non potest immediate producere operationes, mediantibus quibus ista inferiora attingunt fines suos : ergo, etc. Patet consequentia, quia 6.

Prima causa non potest immediate regere ista inferiora, secundum Philosophos.

respectu istorum inferiorum requiritur quod attingant fines, inquantum possunt, ad quos naturaliter ordinantur. Antecedens probatur, quia fines istorum inferiorum sunt contrarii, sicut aquæ frigefacere, ignis calefacere, modo ab eodem non possunt profluere effectus contrarii simul et semel.

Secundo, quia prima causa est omnino simplex, et invariabilis; ergo prima causa non potest immediate agere in aliquam novam operationem. Consequentia tenet, quia a voluntate antiqua non provenit actio nova, per Commentatorem 8. *Physicorum*. Et antecedens patet 12. *Metaph.*

7. *Objectio prima.* Sed contra conclusionem objicitur, quod Deus continet in se virtutes, et perfectiones omnium istorum inferiorum; igitur immediate potest regere ista inferiora. Consequentia tenet, quia aliter non contineret virtutem cujuslibet inferioris. Antecedens apparet 5. *Metaphysic. capite de perfecto.*

Secunda. Secundo, Deus est omnipotens, ut patet 12. *Metaph.* ergo potest immediate istum mundum inferiorem regere.

Tertia. Tertio, quia prima causa mediante corpore cœlesti regit ista inferiora; ergo se sola potest id facere. Consequentia tenet, quia causa prima potest se sola facere, quidquid potest causa secunda.

Quarta. Quarto, per Auctorem de Causis, qui dicit quod causa prima plus influit in effectum, quam causa secunda. Tunc signetur illud, in quo prima causa plus influit, et vocetur *A*. Tunc *A* regitur a prima causa immediate quantum ad illud plus : ergo et quodlibet aliud consimiliter potest regi. Consequentia tenet, quia non est dare rationem, quare prima causa potest magis immediate in unum istorum, quam in alterum.

Ad ista, et primo ad primum, dico quod non intelligitur quod in Deo sunt aliquæ perfectiones, vel virtutes distinctæ a Deo; sed sic intelligitur quod Deus est simpliciter perfectus secundum quantitatem virtutis, ita quod est perfectissime super omnia bona bonus, et virtuosus; sed propter hoc non oportet quod istam bonitatem, vel virtutem potest exercere ad quodlibet immediate. 8. *Ad 1. object.* *Deus est simpliciter perfectus.*

Ad secundum, dico quod Deum mundum immediate regere est impossibile, sed non sequitur quod Deus non sit omnipotens, eo quod non potest impossibile facere. *Ad 2.*

Ad tertium, negatur quod *quidquid potest prima causa*, etc. *Ad. 3.*

Ad quartum, *prima causa plus influit,* dico quod non intelligitur quod prima causa aliquid influat in inferiora mediante causa secunda, et aliquid mediante seipsa; sed intelligitur quod prima causa plus influit, id est, proprius est causa illius effectus quam causa secunda. *Ad. 4.*

Sed secunda conclusio est secundum fidem, quod Deus possit immediate regere, et gubernare istum mundum inferiorem, circumscripta quacumque concurrente causa secunda; et hoc habemus credere ex fide. *Conclusio Doctoris, Deus potest immediate regere ista inferiora*

ARTICULUS III.

An voluntas nostra subsit corporibus cœlestibus, recipiendo impressiones ab eis?

9. *Conclus.* 1. *Corpus cœleste non agit in voluntatem nostram.* Quantum ad tertium, sit prima conclusio, quod corpus cœleste non agit in voluntatem nostram aliquid mediate necessitate ad agendum sic ; quoniam voluntas per suam libertatem potest in oppositum illius actus privative, vel positive. Probatur, quia aliter sequeretur quod voluntas non esset libera, nec aliquid esset ei imputandum ad bonitatem vel malitiam, ad laudem vel vituperium. Consequens falsum, sed probatur consequentia, quia postquam incitaretur ad aliquem actum, in ejus oppositum non posset, scilicet nec eliciendo actum contrarium, nec omittendo.

Objectio. Contra conclusionem arguitur, quia Astrologi judicant per corpora cœlestia de his, quæ fiunt in voluntate hominis, quod non esset, nisi corpora cœlestia aliquid agerent in voluntatem, per quod voluntas incitaretur, quia dato quod non, tum judicium eorum esset falsum.

Conclus. 2. *Agunt quasdam inclinationes.* Propter illud ponitur secunda conclusio, quod corpora cœlestia agunt quasdam inclinationes, sive impressiones, mediantibus quibus voluntas magis inclinatur ad illum actum, quam ad oppositum. Probatur ad experientiam, nam nulli naturaliter plus inclinantur ad unum actum, quam alii, ut tales inclinationes bene præsciunt Astrologi.

Secundo patet id per Theologos, qui ponunt quod postquam intellectus apprehendit per modum boni, et convenientis, naturaliter consequitur quædam voluntas, et in ista non consistit peccatum, sed cum habita fuerit deliberatio, tunc in voluntate mala consistit malum.

Dico tamen quod tales inclinationes non incitant voluntatem ; *Quæ non incitant voluntatem.* quinimo voluntas libere potest in oppositum illius, ad quod inclinatur, sed tamen cum majori difficultate.

Tunc ad rationes. Ad primam 10. *Ad argum.* 1. *principale.* dico quod Aristoteles per *continuum* intellexit *contiguum*, ut dictum fuit in prima parte quæstionis.

Ad secundam, negatur antecedens, quia prima causa se sola non potest aliquem effectum immediate producere de novo. *Ad* 2.

Ad tertiam, concessum est, quod voluntas nostra non subest regimini corporis cœlestis ; verum est tamen quod corpus cœleste agit in voluntatem nostram quasdam inclinationes, mediantibus quibus voluntas facilitatur, vel difficultatur in operando. *Ad* 3.

Ad quartam, dico quod cœlum cognoscit inquantum movetur ab Intelligentia cognoscente. *Ad.* 4.

Ad quintam, sextam, et octavam, *Ad.* 5. 6. *et* 8. de errore, necessitate, ordine, dicitur quod non oportet ut sit tantus ordo, vel necessitas in istis impressionibus, quantus in corporibus cœlestibus; propter hoc, quod non est in istis inferioribus, aliqua virtus libera, quæ non regitur a corpore cœlesti : et ista potest multos

effectus impedire, qui secundum corpus cœleste venturi essent. Et ideo dicit Ptolemæus in Centilogio suo, propositione 5. *Sapiens astrologus multa mala prohibere potest, quæ secundum stellas essent ventura.* Et in propositione 8. dicit quod *sapiens astrologus juvabit opus stellarum, quemadmodum seminator vires herbarum.*

Ad 7. Ad aliam, sequitur quod *finis,* etc. concedo, quod finis alicujus secundaria intentione bene regitur secundum exigentiam istius, sed de fine primaria intentione non est verum, nam corpora cœlestia non agunt primaria intentione propter ista inferiora.

QUÆSTIO IV.

Utrum cœlum sit de natura ignis?

Arg. 1 1. Arguitur quod sic, quia cœlum est de natura elementi; igitur cœlum est de natura ignis. Consequentia tenet, quia magis videtur esse de natura ignis, quam alicujus aliorum elementorum. Antecedens probatur, quia id quod est grave, vel leve, est de natura inferiorum; sed cœlum est grave, vel leve; igitur est de natura inferiorum. Major patet, quia gravitas, et levitas sunt qualitates secundæ, præsupponentes actiones, sive consequentes actiones primarum qualitatum. Et minor apparet, quia corpus cœleste, vel aliqua ejus pars secundum lineam rectam quandoque est propinquior nobis, quandoque remotior.

Secundum. Secundo, aliqua pars cœli est de natura ignis; ergo totum cœlum. Consequentia tenet, quia in corporibus simplicibus totum et pars sunt ejusdem naturæ. Et antecedens probatur, quia Galaxia et stella comata sunt partes cœli, et maxime Galaxia, ut postea patebit, et illa sunt de natura ignis, ut patet primo hujus.

Tertium. Tertio, illa corpora simplicia sunt ejusdem naturæ, quorum idem est motus simplex secundum naturam; sed corporis cœlestis, et ipsius ignis est idem motus simplex secundum naturam; ergo illa sunt ejusdem naturæ. Major patet *primo de Cœlo,* ubi dicitur quod unius corporis simplicis est solum unus motus simplex secundum naturam. Et minor apparet, nam tam cœlum, quam ignis movetur circulariter.

Quartum. Quarto, illæ sunt ejusdem naturæ, quæ habent materiam consimilem; sed corpus cœleste, et ignis habent materiam consimilem; ergo, etc. Major patet, quia materia est natura : jam illa, quæ sunt ejusdem materiæ sunt ejusdem naturæ. Et minor, quia in omnibus est materia ejusdem rationis, ut patet 1. *Physicorum.* Modo cœlum habet materiam, cum sit corpus sensile, et omne tale habet materiam, ut dicit Commentator *primo de Cœlo.*

Quintum. Quinto, quia illa sunt ejusdem naturæ, quibus insunt proprietates, et operationes consimiles, et accidentia consimilia; sed cœlo et igni insunt hujusmodi, etc. Major patet, quia eædem operationes, eædem proprietates, et consimilia accidentia non possunt inesse nisi in illis, quæ sunt ejusdem naturæ. Et minor, quia proprietates, et operationes ignis sunt illuminare,

calefacere, et desiccare; et accidentia ejus sunt raritas, diaphaneitas, quæ omnia insunt cœlo; ergo, etc.

Sextum. Sexto, arguitur per interpretationem hujus nominis, *cœlum*. Nam cœlum vocatur *æther*, modo *æther* interpretatur *ardens*, ut dicit Empedocles *in* 1. *Physicorum*, quod non esset, nisi cœlum arderet, et esset ignis; ergo, etc.

Opposit. Oppositum arguitur per Aristotelem *in primo Physicorum cap.* 3.

2. Ista fuerunt mota propter opinionem Empedoclis recitatam in textu, qui ponebat quod solus locus sursum repletur aere, et igne; aere usque ad certam distantiam, et igne demum sursum, et movebatur per aliquas rationes factas. Ista opinione dimissa, primo ostendentur quod præter quatuor corpora simplicia, scilicet elementa, necesse est ponere corpus quintum. Et hoc per Aristotelem *in libro de Cœlo*. Secundo, ostendetur quod illud corpus quintum non est de natura ignis.

ARTICULUS II.

Præter elementa quatuor necesse est ponere corpus quintum.

3. *Suppositio* 1. Quantum ad primum præmittentur suppositiones. Prima, quod tantum sunt tres motus locales simplices, accipiendo *tantum*, ut excludat majorem numerum, et illi motus sunt, motus ad medium, scilicet motus deorsum, et motus circa medium, scilicet motus circularis, et motus a medio, scilicet motus sursum.

Secunda suppositio, quod unius solius corporis simplicis est unus solus motus secundum naturam, et e contra, unus solus motus simplex est unius solius corporis simplicis secundum naturam. *Secunda.*

Tertia suppositio, quod motus circularis non habet contrarium. *Tertia.*

Quarta suppositio, quod grave est id, quod natum est ferri ad medium, sed leve, quod natum est ferri a medio. Et secundum hoc sit prima conclusio, quod præter quatuor corpora simplicia, quæ dicuntur elementa generabilium, et corruptibilium, necesse est esse corpus quintum, scilicet corpus cœleste. Probatur conclusio, quia per primam suppositionem, motus circularis est quidam motus simplex; igitur per secundam est alicujus corporis simplicis secundum naturam, et non alicujus quatuor elementorum, quia quodlibet illorum habet unum motum simplicem sibi naturalem. Major patet, unius corporis simplicis solius est unus solus motus simplex secundum naturam; igitur præter quatuor elementa necesse est ponere corpus quintum, cui secundum naturam insit motus naturalis. *Quarta.* *Conclusio* 1

Ex quæstione sequitur primo quod cœlum non est natum ferri a medio, vel ad medium, quia dato quod sic, tunc ipsius essent plures motus simplices secundum naturam, quod est contra secundam suppositionem. 4

Secundo, nota quod cœlum non est grave, nec leve, quod patet, quia tunc natum est ferri vel a medio, vel ad medium.

Sed dubitatur, quare est igitur *Solutio.*

quod quædam corpora cœlestia quandoque sunt in propinquiori distantia secundum lineam rectam ad terram, et quandoque in remotiori?

Dubium. Ad id dico quod hoc non est mediante motu recto, quo idem corpus alia vice descendit, et alia ascendit, sed hoc est propter diversitatem partium eccentrici, et Epicycli, in quo corpus illud movetur bene, si imaginetur linea recta transire per centrum terræ ab Oriente in Occidentem, applicata ad extremitates sphæræ Solis ab utraque parte, tunc pars sphæræ Solis versus Tropicum Cancri esset major, quam pars opposita propter eccentricitatem istius sphæræ, et ideo, cum Sol fuerit in Tropico Cancri magis distat secundum lineam rectam, quam cum fuerit in Tropico Capricorni. Et ex isto potest reddi causa inclinationis terrenorum naturalium, et eodem modo potest demonstrari in Epicyclis, cum Luna fuerit in superiori parte Epicycli, magis distat secundum lineam rectam a terra, quam cum fuerit in inferiori.

5. Secunda conclusio est, quod cœlum non habet contrarium. Probatur, quia motui cœli non est contrarium; ergo nec ipsi cœlo. Consequentia tenet, quia contrarietas in causa arguit contrarietatem in effectu, et per consequens cum secundum effectum non sit contrarietas, nec etiam erit secundum causam. Antecedens apparet per tertiam suppositionem. Ex isto patet quod cœlum non est generabile, nec corruptibile, quia omne quod generatur, generatur ex suo contrario, et omne quod corrumpitur, corrumpitur a suo contrario: modo cœlum non habet contrarium; igitur, etc.

Secundo sequitur quod cœlum non est alterabile alteratione proprie dicta, quia talis ordinatur finaliter ad generationem, et corruptionem, ut patet 20. *de Generatione:* modo cœlum non generatur, nec corrumpitur; igitur, etc.

Tertio sequitur quod cœlum non est augmentabile, nec diminuibile. Probatur, quia omnis augmentatio, vel diminutio, fit mediante alteratione proprie dicta, sed cœlum non est alterabile tale.

Ex istis patet quod præter quatuor elementa necesse est poni corpus quintum, et quæ sunt conditiones ipsius. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

Corpus quintum non est de natura ignis.

De secundo est dicendum, quod illa dicuntur esse ejusdem naturæ, quæ sunt consimilis formæ, ut duo homines dicuntur ejusdem naturæ, eo quod habent animas consimiles; et ideo quamvis materia sit natura, tamen ab identitate ipsius non dicuntur aliqua esse ejusdem naturæ, eo quod in omnibus est eadem materia, scilicet materia ejusdem rationis. 6. *Quæ dicuntur ejusdem naturæ.*

Secundum hoc sit conclusio prima: Corpus cœleste non est de natura ignis, imo nec alicujus istorum inferiorum. Probatur primo ex prædictis, quia omne corpus hîc inferius est vel grave vel leve; *Corpus cœleste non est de natura ignis.*

generabile vel corruptibile; augmentabile vel diminuibile; sed corpus cœleste neutrum istorum est; ergo, etc.

Secundo, si corpus cœleste esset de natura ignis, sequeretur quod unius corporis simplicis essent plures motus simplices secundum naturam : consequens falsum per suppositionem prius positam. Probatur consequentia, quia ipsius esset motus circularis, et etiam motus sursum, qui naturaliter inest igni.

Tertio, arguitur per rationem Aristotelis, quia si cœlum esset de natura ignis, sequeretur quod quodlibet aliud elementum jam esset corruptum : consequens contra experientiam. Et probatur consequentia, quia ignis esset valde excessive magnus in comparatione ad alia elementa, et per consequens super ipsa obtineret dominium in magna proportione.

7. Quarto, arguitur quod si cœlum esset de natura ignis, sequeretur quod nunquam aliquod elementum possit infrigidari ultra gradum frigiditatis, quem sibi naturaliter determinat. Consequens contra experientiam, quia videmus aquam infrigidari usque ad coagulationem, et tamen aqua non determinat sibi a natura quod sit coagulata, imo potius fluxibilis est. Ideo dicit Aristoteles 2. *de Cœlo, et* 2. *hujus,* quod semper aqua petit locum decliviorem. Probatur consequentia, quia corpus cœleste cum sit de natura ignis, non haberet aliquam virtutem infrigidandi, ideo non apparet de quo ista frigiditas produceretur, quæ induit ultimum gradum propositum.

Quinto sequitur, quod multi effectus, quos attribuimus cœlo, non possunt reduci in cœlum tanquam in causam efficientem. Consequens falsum per præcedentem conclusionem. Et probatur consequentia, quia non apparet quare secundum motum ignis fierent fluxus, et refluxus maris, et hujusmodi, nisi in corporibus animalium et plantarum.

Sexto, lumen cœli, et lumen ignis specifice distinguuntur; igitur cœlum et ignis non sunt ejusdem naturæ. Consequentia tenet, quia quorum accidentia propria sunt diversarum naturarum, ista non sunt ejusdem naturæ. Et antecedens probatur, primo, quia lux ignis est qualitas naturaliter consequens proportionem primarum qualitatum, scilicet fortem digestionem humidi inflammabilis cum sicco, et ideo oleum, adeps, et hujusmodi pinguia, bene sunt inflammabilia; modo lumen cœleste nunquam sequitur hujusmodi qualitates. 8.

Secundo probatur antecedens, si lux ignis, et lux cœli essent ejusdem naturæ, sequeretur quod aliqua hora diei a meridie usque ad tenebras noctis appareret hemisphærium consimiliter illuminatum luce Solis, sicut aliqua pars ejusdem apparet illuminari lumine ignis. Consequens est falsum, maxime de quibusdam floribus, et pannis, qui nunquam apparent ejusdem coloris in lumine ignis, et in lumine Solis. Probatur consequentia, quia a meridie usque ad

tenebras noctis remittitur continue lumen Solis, sicut quod primo gradus intensior, et postea est gradus remissior; ergo si essent ejusdem naturæ, intermedia essent gradus æquales.

9. *Objectio.* Arguitur contra rationem tertiam, quæ est Aristotelis, utrum posito quod corpus cœleste esset ignis, sequeretur quod omnia alia corrumperet?

Responsio. Respondetur quod non sequeretur, imo non plus ageret caliditatem in ista inferiora, quam de facto agit, nam non oportet, nec est possibile, quod quodlibet agens approximatum ad passum, ageret secundum totam profunditatem suam; imo dato quod ignis esset infinitum extensus ad sursum, adhuc non plus ageret in sphæra aeris, quam de facto agit, et hoc habetur 3. *Physicorum.*

Corpus cœleste non est de natura horum inferiorum. Secunda conclusio est, quod corpus cœleste non est de natura alicujus istorum inferiorum; probatur pro prima parte conclusionis ex secunda ratione adducta ad præcedentem conclusionem.

Ad 1. argum. principale. Ad rationes. Ad primam dictum est quod ascensus iste, et descensus non est per motum rectum.

Ad 2. Ad secundam, dico quod stella comata non est pars cœli, sicut Galaxia non est de natura ignis, et ista postea videbuntur.

Ad 3. Ad tertiam, dico quod ignis non movetur circulariter secundum naturam, sed præter naturam.

Ad 4. Ad quartam de materia, dico quod ex identitate, vel diversitate materiæ non arguitur identitas, vel diversitas naturæ, ut dictum est.

Ad quintam, dico quod et proprietates, et operationes non inveniuntur ejusdem rationis in igne et corpore cœlesti. *Ad 5.*

Ad sextam, dico quod secundum Aristotelem dicitur *æther* interpretari quasi *semper currens**. Ideo dicitur *libro primo Cœli*, quod antiqui appellaverunt supremum locum *æthera*, a *currere sempiterno tempore*, ponentes denominationem. *Ad 6.*

* Æther Unde ab ἀειθεῖν, id est, *semper currere*, non ab αἴθειν, id est, *ardere.*

QUÆSTIO V.

Utrum infinities eædem opiniones reiterentur?

Arguitur quod non; quia si sic, sequeretur quod scientia non esset æterna. Consequens contra Aristotelem 1. *Posteriorum*; et probatur consequentia, quia si aliqua propositio jam sit scita, et postea mutetur in ignorantiam, vel opinionem contrariam, amplius non est scita, et per consequens illa scientia non esset æterna. 1. *Arg. primum.*

Secundo si aliqua propositio sit probata, ipsa est tenenda; ergo non infinities opiniones reiterabuntur. Tenet consequentia, quia dato quod reiteraretur, jam ista non fuerat tenenda. Et antecedens probatur per Commentatorem *primo de Cœlo*, ubi dicit quod semper opiniones Aristotelis sunt tenendæ, quia remotiores sunt a contradictione. *Secundum*

Tertio, si opiniones sic reiterentur, sequitur quod aliquod esset tempus, quo homines naturaliter errarent. Consequens falsum, quia non apparet per quantum tempus error iste deberet durare, et per quantum non. Probatur conse- *Tertium.*

quentia, quia si nunc aliqua opinio sit vera, et scita, et aliæ opiniones, in quas ipsa mutabitur, erunt falsæ, et erroneæ, et per consequens per certum tempus homines errabunt.

Quartum. Quarto, sicut sensus nom reiterat judicium de suo sensili, ita videtur quod intellectus non deberet reiterare de suo intellectili, nam sicut sensus ad sensilia, sic intellectus ad intelligibilia *ex* 3. *de Anima*. Et antecedens apparet, quia si sensus judicet de aliquo quod sit album, non reiterat illud, nisi fuerit mutatio a parte rei; unde sensus bene dispositus non judicaret de nigro quod esset album.

Oppositum. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo libro, cap. 3. ubi dicit : ***Non enim utique dicemus semel neque raro easdem opiniones reiteratas fore in hominibus, sed infinities.***

2. *Divisio quæstionis.* In ista quæstione primo videbitur quæ opiniones sunt variabiles, et quæ non, et circa quas scientias sit hujusmodi variatio opinionum. Secundo videbitur de causa efficiente in universali hujusmodi variationis. Tertio de causa efficiente particulari. Et quarto de causa finali.

ARTICULUS I.

Quæ opiniones sint variabiles, et circa quas scientias sit hujusmodi variatio opinionum.

Veritates multiplices Quantum ad primum, sciendum est, quod sunt quædam veritates necessario venientes, sicut prima principia, et multa principia naturalia, et moralia, sicut quod ignis naturaliter calefacit stupam. In moralibus, quod pater est honorandus. Quales veritates sunt conclusiones meteoricæ præsuppositis principiis, et circa tales veritates non accidit variatio in opinionem contrariam, quamvis bene in ignorantiam.

Aliæ sunt veritates, de quibus neutro modo opinamur, scilicet ad cujus neutram partem contradictionis potest adduci aliqua probatio, cum altera pars sit vera, et necessaria, sicut in his, ***stellæ sunt pares, stellæ sunt impares,*** et circa tales non accidit variatio opinionum.

Aliæ sunt, quarum utraque pars est aliqualiter probabilis, vel una modicum magis quam alia, sicut, numquid anima sit æterna, vel utrum qualitas symbola maneat eadem in generato et corrupto? Et circa tales veritates solum accidit variatio opinionum in opiniones contrarias, non propter mutationem ex parte rei, quia illa eodem modo se habet, sed solummodo propter mutationem in hominibus, et rationibus, secundum quas homo ducitur ad assentiendum uni parti, vel alteri.

Aliæ sunt veritates, circa quas contingit variatio opinionum propter mutationem ex parte rei, verbi gratia, secundum diversitates temporum competunt diversa cibaria, diversus modus ædificandi, fingendi, armandi : et quia in omnibus actibus humanis accidit talis variatio, et in talibus est principaliter mutatio rerum, et consequenter mutatio opinionum.

Ex istis apparet, quæ sit mate- 3. *Opiniones*

circa quid varientur. ria, secundum quam est hujusmodi variatio. Nam non solum fit variatio opinionum circa scientias speculativas, imo et circa practicas, scilicet leges, et politias, et maxime circa artes mechanicas, ut patet per experientiam.

Secundo sciendum est, quod quandoque opinio mutatur in opinionem contrariam, et quandoque in notitiam, et quandoque in ignorantiam; et hoc vel apud omnes homines mundi, vel apud omnes unius regionis, vel apud multos, vel paucos.

Tertio est sciendum, quod quædam sunt veritates, circa quas solum possunt teneri duæ viæ, sicut de perpetuitate animæ.

Aliæ sunt veritates, circa quas contingit habere plures opiniones, tamen finitas, sicut patet de quæstionibus multis Philosophiæ naturalis. Patet igitur, quare diversimode fiunt mutationes opinionum, et circa quam materiam. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

De causa efficiente in universali variationis opinionum.

4. *Opinionum variatio fit præcipue a corpore cœlesti.* De secundo sit conclusio ista, quod hujusmodi variatio opinionum fit principaliter a corpore cœlesti, tanquam a causa agente universali. Probatur, quia tota virtus mundi inferioris gubernatur a cœlo, ut patuit per unam conclusionem præcedentem; ergo et regitur ab eo, quantum ad hujusmodi variationem opinionum.

Objectio. Sed contra, quia actus liberi non reguntur a corpore cœlesti, ut dictum fuit prius: modo hujusmodi variationes opinionum sunt a libertate voluntatis; ergo non reguntur a cœlo, et per consequens cælum non est causa hujusmodi variationum.

Ad id respondetur, quod quamvis voluntas non regatur a corpore cœlesti sic, ut incitetur ab ipso, tamen regitur a corpore cœlesti inclinative, eo quod recipit inclinationes ad aliquos actus magis quam ad alios; et quia homines communiter, et in pluribus, plus insequuntur suas inclinationes, quam illa, quæ suis inclinationibus opponuntur; ergo rationaliter potest dici quod actus liberi regantur a cœlo, saltem inclinative. *Responsio.*

Secundo arguitur ad conclusionem, per Astrologos, qui ponunt quod quædam magnæ conjunctiones sunt causæ inceptionis Sectarum, Religionum, et regnorum. Et ideo in terris, quas aspiciunt hujusmodi conjunctiones, generantur prophetiæ; et ad ista sequitur destructio quarumdam opinionum, et renovationes aliarum. Et tempus durationis hujusmodi opinionum diversificatur secundum magnitudinem, et parvitatem conjunctionum, a quibus causabatur ista variatio. Et ideo concludo ab hoc, possibile est quod magnæ opiniones regantur a magnis conjunctionibus, et parvæ a parvis. Et hoc pro secundo.

ARTICULUS III.

De causa efficiente in particulari variationis opinionum

5. *Causæ particulares possunt reduci ad duas.* De tertio dico, quod causæ particulares possunt reduci ad duas, quarum una est paucitas, vel destructio hominum, alia inclinatio ipsorum. Et quia paucitas hominum potest fieri diversis modis, ideo quilibet istorum modorum potest dici causa particularis. Unus est modus per pestilentiam, et mortalitatem, de quo loquitur Aristoteles in libro suo de Mundo, ubi dicit quod per hujusmodi mortalitates evacuantur regna. Alter modus est per diluvium ignis, et de hoc loquitur Aristoteles in eodem libro. Tertius modus est per diluvium aquæ, et hoc quandoque per diluvium universale, secundum quod dicit Seneca *in sexto de naturalibus quæstionibus*. Quartus modus per guerras et bella, per deordinationes civitatum et politiarum, quia tunc homines minus possunt vacare studiis.

Causa secunda est propter inclinationes hominum. Et hoc potest esse vel per inclinationes ipsorum ad desidiam, et tunc opiniones mutantur in ignorantiam, vel propter inclinationes hominum ad novitatem, sicut quandoque Athenienses ad nil aliud vacabant, nisi ad inveniendas novas opiniones. Et consimiliter de Anglicis.

Tertio, inclinatio illa poterit provenire ex inhonoratione Clericorum, quia tunc magis desistunt a studio, quia inhonorati : et quandoque ex nimia occupatione hominum in aliis, sicut quandoque multi sunt ita dediti practicis quod non possunt insistere ad inquirendam veritatem. Et hoc de tertio.

ARTICULUS IV.

De causa finali variationis opinionum.

De quarto dico, quod triplex potest esse causa hujusmodi variationis opinionum. Prima est, ad reprimendam malitiam hominum. Nam multoties error in speculativis multum valet ad reprimendam hominum malitiam. Verbi gratia, dato quod, per impossibile, nullus esset infernus, vel paradisus, adhuc bonum esset fingere infernum esse, ut propter timorem homines desisterent a malis, et bonum esset fingere paradisum esse, ut per spem continuarent in bonis. 6. *Triplex causa variationis opinionum. Prima.*

Secunda causa finalis, est propter exercitium humani ingenii, nam quia homines, ut in pluribus, delectantur in novitatibus, ideo bonum est ut opiniones corrumpantur, et aliæ per exercitium renoventur. *Secunda.*

Tertia causa est propter decorem universi. Nam quandoque ab aliquo turpi tota congregatio redditur pulchrior; ita similiter universum redditur pulchrius, et magis ordinatum, ex hoc, quod quandoque interseruntur errores. *Tertia.*

Per hoc ad rationes. Ad primam, *sequitur quod sententia*, etc. Negatur consequentia, igitur scientia est æterna, quia ante quodlibet tempus erat scientia, et post quodlibet tempus; possibile tamen est *Ad 1. arg. principale.*

quod intercisa sit, quia quandoque posset esse verum dicere : nulla scientia est.

Ad 2. Ad secundam, *si aliqua scientia sit probata,* etc. Verum est, si non supervenerit aliqua prædictarum causarum.

Ad 3. Ad tertiam, *sequitur quod aliquod,* etc. Concedo quod possibile est esse aliquod tale tempus, in quo homines errent, et quantitas unius temporis talis est secundum magnitudinem conjunctionis, vel constellationis a qua provenit iste error.

Ad 4. Ad quartam *sicut sensus,* etc. Dico quod non, eo quod sensus non potest errare circa suum objectum, intellectus bene potest.

QUÆSTIO VI.

Utrum vapor sit de natura aeris, et exhalatio de natura ignis?

1. Arg. primum. Arguitur quod non, quia illud quod per solum motum localem segregatur ab aqua non est de natura aeris, sed vapor est hujusmodi ; ergo vapor non est de natura aeris. Major apparet, quia per solum motum localem unum elementum non transmutatur in aliud. Et minor patet per Aristotelem in isto primo, ubi dicit quod vapor primo est disgregatio aquæ.

Secundum Secundo, illud quod propriæ naturæ derelictum convertitur in aquam, est de natura aquæ; sed vapor est hujusmodi; ergo, etc. Major apparet, nam ideo dicimus quod aqua calefacta adhuc remanet aqua, eo quod dimissa propriæ naturæ communiter se reducit ad frigiditatem. Et minor apparet, nam vapor tenuis, ex quo natus est fieri ros, statim cum deficit calor elevans, convertitur in aquam.

Tertio, quia illud quod differt ab aqua solum secundum differentias accidentales, est de natura aquæ ; sed vapor est hujusmodi; ergo, etc. Major apparet, quia solum mutatio in accidentalibus non constituit diversitatem specificam. Et minor apparet, quia vapor et aqua solum differunt ab invicem secundum magis et minus grave, secundum densum et rarum, et hujusmodi qualitates. Tertium.

Quarto arguitur quod exhalatio non est de natura ignis. Quia si sic, sequeretur quod possemus percipere exhalationem ascendere per aerem. Consequens contra experientiam, saltem in pluribus. Et probatur consequentia, quia ignis, vel illud quod est igneum faciliter est perceptibile. Quartum.

Quinto, quia exhalatio ab igne incenditur, et consumitur ; igitur exhalatio non est de natura ignis. Consequentia tenet, nam cum omnis actio proveniat a contrarietate, illud quod est de natura alicujus elementorum, non consumeretur ab eodem, vel consimili elemento. Antecedens patet per Aristotelem in isto primo capite tractatus secundi, ubi vult quod impressiones ignitæ generantur per incensionem exhalationis. Quintum.

Sexto, quia exhalatio per solum motum localem separatur a terra ; igitur exhalatio non est de natura ignis. Consequentia tenet, quia solus motus localis sine aliqua alteratione non sufficit mutare unum elementum in aliud. Et antecedens Sextum.

apparet, quia statim, cum aliqua pars terræ liquefit, segregatur a toto, cujus est pars, et ascendit per modum exhalationis.

Septimum. Septimo, exhalatio solum differt a terra secundum magis et minus; ergo, etc. Tam antecedens, quam consequens probatur, sicut probantur de vapore.

Opposit. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo, cap. 4. ubi dicit in fine : *Vapores enim natura sunt calidi, et humidi, exhalationes calidæ, et siccæ.*

2. De ista quæstione est una opinio, *Opinio 1.* quod vapor non est de natura aeris, imo de natura aquæ ; et similiter exhalatio non est de natura ignis, sed de natura terræ. Et hoc probatur per rationes prius factas.

Opinio 2. Alia opinio est, quod vapor non est de natura alicujus elementi simplicis, imo est quod'am mixtum, imperfectum, ex duobus elementis, puta, vapor de aere et aqua, exhalatio de igne et terra. Probatur, quia non solum vapor convertitur in aquam, imo etiam in aerem, nam non tota nubes convertitur in aquam, imo alia pars ejus in aerem.

3. Istis omissis, respondetur ad *Aer sumitur dupliciter.* quæstionem, modo primo, *Aer* potest accipi dupliciter : Primo pro corpore simplici habente formam substantialem, cujus dispositiones naturales, scilicet caliditas, et humiditas, non sunt admixtæ dispositionibus contrariis. Et vocatur in proposito forma substantialis simplex, non propter hoc, quod non sit composita ex diversis formis substantialibus, quia nulla est taliter composita, sed præcipue ideo dicitur esse simplex, quia nata est provenire ex actionibus duarum qualitatum primarum, et non ex commixtione, vel proportione omnium qualitatum primarum. Alio modo accipitur *aer* pro tali corpore simplici habente formam simplicem, cujus tamen naturales dispositiones, scilicet caliditas, et humiditas, sunt admixtæ cum suis contrariis.

Secundo sciendum est, quod illa dicuntur ejusdem naturæ, quæ habent formam consimilem, ita quod materia nil facit ad diversitatem secundum naturam. *Quæ dicantur ejusdem naturæ.*

Tertio est sciendum de definitionibus vaporum, et exhalationis. Unde *vapor* est quidam fumus per astrorum et Solis actionem elevatus ab aqua, et corporibus aqueis, cujus naturalis complexio est calida et humida, ex quo natæ sunt fieri nubes, pluviæ, grandines, rores, et pruinæ. Sed *exhalatio* est fumus per actionem Solis, et aliorum astrorum calefacientium, a terra et corporibus terrenis elevatus, qui naturaliter est calidus et siccus, et ex quo natæ sunt fieri impressiones ignitæ, stellæ comatæ, venti, et terræmotus. *Vapor quid ?* *Exhalatio quid ?*

Secundum hoc ponuntur conclusiones. Prima est hæc, quod vapor, vel exhalatio non est de natura terræ, vel aquæ. Et hoc est verum de exhalatione, quantum ad suas dispositiones qualitativas, quamvis non quantum ad suam formam substantialem. Probatur conclusio, quia ista non sunt ejusdem naturæ, quæ habent naturales inclinationes oppositas; modo sic est quod vapor et exhalatio habent 4. *Conclus. 1. Vapor et exhalatio non sunt de natura terræ vel aquæ.*

naturales inclinationes oppositas inclinationibus, quas habent aqua, et terra : igitur, etc. Major patet, quia eadem, vel consimilis natura eodem modo, vel consimili inclinat. Et minor apparet, nam vapor et exhalatio ex suis naturis inclinantur ferri sursum, sed terra et aqua deorsum.

Conclusio 2. Vapor est de natura aeris. Secunda conclusio est, quod vapor est de natura aeris. Probatur primo, quia vapor habet naturales dispositiones aeris, scilicet caliditatem et humiditatem; caliditatem ratione agentis, quod elevat ipsum ab aqua; et humiditatem ratione passi, a quo elevatur.

Secundo, si non esset de natura aeris, maxime esset de natura aquæ, eo quod alia elementa non participant humiditatem, modo consequens falsum. Primo per præcedentem conclusionem. Secundo, quia tunc vapor non converteretur in aquam, quod est contra experientiam. Et probatur consequentia, quia idem non convertitur in naturam suiipsius, vel consimilem.

5. *Conclusio 3. Exhalatio est de natura ignis, quomodo?* Tertia conclusio est, quod exhalatio quantum ad dispositiones qualitativas primas, est de natura ignis. Probatur, nam id, quod est calidum et siccum, est de natura ignis; sed exhalatio est hujusmodi; ergo, etc. Nam aliter non esset faciliter inflammabilis. Secundo, quia habet caliditatem respectu agentis, et siccitatem respectu passi, a quo elevatur.

Conclusio 4. Quomodo non? Quarta conclusio est, quod exhalatio non est de natura ignis, quantum ad formam suam substantialem. Probatur, supponendo quod non quælibet caliditas sufficit ad generationem ignis, imo nulla citra summam, nisi fuerit materia optime disposita ad introductionem formæ ignis. Ista suppositio patet, nam aliter non posset assignari quis gradus sufficeret ad introductionem ignis, et quis non. Tunc hoc supposito, patet quod terra sit valde inepte disposita ad introductionem formæ ignis, quia in ipsa non potest introduci forma ignis, nisi fuerit multum intensa, quia dato quod sic, jam experiremur videre caliditatem in ejus ascensu, quod est falsum.

Contra secundam conclusionem, quæ dicit quod *vapor est de natura aeris*, arguitur quod non, quia illud non est de natura aeris, quod per modicam actionem potest converti in aquam : sed vapor per parvam actionem potest converti in aquam, et ita similiter de aere mediæ regionis; ergo, etc. Et minor apparet, nam vapor, ex quo natus est ros generari, superveniente frigiditate noctis valde repente, convertitur in aquam. 6. *Object. 1. contra 2. concl.*

Secundo arguitur per quamdam experientiam Alberti, qui dicit quod si argentum vivum ponatur in aqua rosacea, cito exhalatur illud argentum; et si supponatur vas spissum, et frigidum, tunc illud argentum vivum exhalatum iterum convertitur in argentum vivum, quod non possit fieri, si illud argentum per exhalationem fuisset conversum in aerem. Ergo a simili, vapor exhalatus ab aqua non statim convertitur in aerem, sed adhuc manet aqua. *Objectio 2.*

Ad primum, *id quod per modicam,* 7. *Respons.*

ad 1. etc. Negatur major, propter duas causas : Prima est, nam vapor iste non statim resolutus est ab aqua, ideo per valde modicam actionem potest reverti ad propriam naturam, tamen qualitates symbolæ adhuc manent in ipso valde intensæ. Alia causa est, quia unum contrarium cum multum fuerit passum a contrario, facilius est receptivum cujuscumque impressionis, quam aliud simile, quod non est passum a suo contrario; modo cum vapor iste, priusquam fuerat resolutus multum passus erat a caliditate, multo facilius potest recipere impressionem a frigido, quam aqua non passa a caliditate.

Ad. 2 Ad secundum potest dici dupliciter : Uno modo, quod illud argentum vivum non mutatur in aliam naturam, sed præcise diminuitur secundum partes diminutas, et ideo superveniente frigiditate, partes istæ revertuntur in propriam naturam. Aliter dicitur sicut ad præcedentem, quod non est inconveniens quod istud exhalatum ex argento vivo faciliter convertatur in argentum vivum, eo quod adhuc est valde propinquum suæ naturæ, propter qualitates symbolas existentes in eo.

d argum. princi- ale. Ad rationes, et ad primam *quod per solum motum*, etc. Concedo consequentiam, et nego minorem, quia quamvis vapor disgregetur ab aqua, hoc tamen est per primam alterationem, imo etiam cum generatione.

Ad 2. Ad secundam conceditur major, et negatur minor, nisi supervenerit frigiditas ingrossans illum vaporem.

Ad tertiam, *illud quod solum*, etc. Conceditur major, et negatur minor, eo quod vapor natus est converti in aquam, quod non esset, si esset ejusdem formæ substantialis cum aqua. *Ad* 3.

Ad quartam, dico quod si exhalatio esset ignis purus, adhuc in ascensu suo non perciperetur a visu. Nam solus ignis existens in corporibus mixtis non percipitur a visu. *Ad* 4.

Ad quintam, *exhalatio incenditur*, etc. Concedo, quia adhuc non est perfecte assimilata igni, secundum gradum suæ qualitatis. *Ad* 5.

Ad sextam, *quia exhalatio per motum solum*, etc. Negatur consequentia, imo elevatur mediante alteratione, ut dictum fuit de vapore. *Ad* 6.

Ad septimam, illa probat verum, nam concessum est, quod exhalatio antequam inflammetur non differt substantialiter a terra. Dictum est. *Ad* 7.

QUÆSTIO VII.

Utrum ignis in concavo orbis Lunæ circulariter moveatur.

Arguitur quod non, quia tunc 1.
ista elementa inferiora, ut Aqua, *Arg.* 1.
et Terra, deberent etiam circulariter moveri. Consequens falsum, ut patet per experientiam, nam si erigatur baculus super terram, super cujus extremum superius ponatur aliquod grave, si postea removeatur baculus localiter, grave cadet super istum punctum terræ, quod directe substabat baculo, quod non esset, si terra fuisset mota circulariter; ergo, etc. Pro-

batur consequentia, quia non est major ratio de uno elemento, quam de alio.

Secundum Secundo, quia vel ignis movetur circulariter naturaliter, vel violenter; non naturaliter, quia ignis non habet naturales dispositiones, a quibus de natura proveniret hujusmodi motus; si violenter, hoc est falsum, quia tunc non posset perpetuari, et tamen in perpetuo cœlum movetur circulariter.

Tertium. Tertio, si sic, sequeretur quod ejusdem corporis simplicis essent plures motus simplices secundum naturam : consequens contra Aristotelem *in primo Cœli.* Nam unius corporis simplicis est unus solum motus simplex, ut patet *ibid.* Probatur consequentia, nam ignis esset motus circularis in sua sphæra, et etiam motus sursum, ut patet *primo Cœli.*

Quartum. Quarto, si moveretur circulariter, esset pro tanto, quia traheretur a cœlo : consequens falsum; igitur et antecedens. Consequentia tenet, quia aliunde non potest esse causa istius circulationis. Falsitas consequentis patet, quia trahens, et tractum debent ad invicem religari, ut patet 7. *Physicorum,* et tamen non apparet aliqua colligantia, imo nec potest esse inter cœlum et ignem; ergo, etc.

Quintum. Quinto, quia omne corpus naturale, cum pervenerit ad locum, ad quem naturaliter tendit, naturaliter quiescit : modo ignis est quoddam corpus naturale, naturaliter inclinatum ad locum sursum ; ergo cum ad illum pervenerit, dicitur ibi naturaliter quiescere. Major patet, quia frustra movetur ad illum locum, ubi non potest quiescere. Et minor apparet, primo, quod sit corpus naturale, quia habet in se principium motus, et quietis. Et quod inclinetur ad sursum patet, nam hoc est de ratione levitatis, quam sibi determinat ignis.

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo. *Opposit.*

2. In ista quæstione primo videbitur de supposito; deinde de quæsito. Unde quod supponit est, quod ignis est in concavo orbis Lunæ, et hoc supposito, utrum ibi moveatur circulariter?

ARTICULUS I.

Ignis est in concavo orbis Lunæ.

Ignis in sua sphæra qualis ? Quantum ad primum sciendum est, quod non debemus imaginari ignem in sua sphæra ad modum, quo est ignis hîc inferius, flamma, vel carbo, sed debemus imaginari sicut in fornace, ubi liquefiunt vitra. Nam ubi vitrum in flamma ponitur, vel carbonibus illius fornacis, longo tempore durat priusquam liquefiat; sed si ponatur prope in isto, ubi apparet clarus, et diaphanus aer, tunc statim liquefit. Modo certum est quod ibidem non est aer, quia aer non potest pati tantam caliditatem ; igitur veraciter est ignis talis, qualis est in concavo orbis Lunæ.

3. *Est corpus simplex.* Secundo sciendum est, quod ignis est corpus simplex quoddam, habens duas qualitates primas, et non plures, scilicet caliditatem et siccitatem, non admixtas cum suis contrariis, quia inter omnia gene-

rabilia, et corruptibilia est magis calidum et leve, magis rarum et diaphanum.

[Fi]nes gra[vi]um. Tertio, præmittendum est de finibus gravium, et levium; unde quoddam elementum magis movetur finaliter, ut conjungatur totali elemento, cujus ipsum est pars, quam ut proprie sit in tali loco, vel tali : verbi gratia, particula terræ, vel aquæ existens sursum potius descendit, si sit aqua, ut conjungatur aquæ; si sit terra, terræ, quam proprie esse in tali loco, vel tali, cujus signum est, quod cum particula suo toti est conjuncta, quamvis actus gravitatem habet, non tamen habet tractum gravitatis, et ideo elementa non sunt gravia in suis sphæris, vel locis propriis.

Alius finis potest esse, quia semper elementum gravius movetur ut subsit leviori, sicut terra naturaliter movetur, ut subsit aquæ, et aer ut superemineat aquæ.

4 *Conclusio* 1. *Ignis est [in] concavo [Lu]næ.* Secundum hoc ponuntur conclusiones. Prima est, quod in concavo orbis Lunæ est ignis. Quæ conclusio probatur sic; quia ad experientiam videmus quod corpora levia, quæ sunt de natura ignis, ascendunt superius per aerem naturaliter; tunc ergo vel iste ascensus est, ut illud ascendens conjungatur alicui consimili naturæ, vel proprie ut possit supereminere aeri. Si primo modo habetur propositum, videlicet quod ibi superius est aliquid consimilis naturæ, scilicet ignis. Si detur secundum, sequeretur quod frustra ascenderet versus illum locum, ex quo ita cito sicut ibi veniret corrumperetur. Secundo, dato quod totum intermedium dehinc usque ad orbem Lunæ esset repletum aere, statim præ nimia velocitate aer iste calefieret ad gradum caloris, sub quo non posset forma aeris stare, et sic statim converteretur in ignem.

Tertio, sicut se habet exhalatio ad vaporem, sic se habet ignis ad aerem; sed exhalatio altius ascendit quam vapor; ergo ignis altius ascendit quam aer. et istam rationem innuit Aristoteles in isto primo.

Quarto, necesse est semper terram esse; ergo semper ignem esse. Tenet consequentia, quia ignis et terra contrariantur; nam ignis est levissimus et rarissimus, terra gravissima et densissima : modo si unum contrariorum sit in natura, et reliquum esset. Antecedens apparet, quia si necesse est cœlum semper moveri, necesse est terram semper esse; et illud ponit Aristoteles 2. *Cœli.*

Contra conclusionem arguitur, quia si inter nos et cœlum esset ignis, sequeretur quod nunquam possemus comprehendere vera loca Planetarum, et stellarum. Consequens contra Astrologos, qui loca Planetarum observaverunt. Probatur consequentia, quia semper Planetæ viderentur extra sua propria loca; nam ignis et aer essent inter nos, et cœlum secundum medium diversæ diaphaneitatis, et occurrente medio diversæ diaphaneitatis frangitur radius visualis, ut patet in Perspectiva, quæ fractio facit rem apparere alibi quam est. 5. *Objectio.*

Ad illud dicitur negando conse- *Responsio.*

quentiam, quia dato quod adhuc radius refrangeretur in occursu ejus ad sphæram aeris, adhuc per Perspectivam potest inveniri anguli quantitas, vel refractionis ; et sic adhuc poterunt inveniri vel haberi vera loca Planetarum. Aliter dicitur, quod ignis et aer non multum differunt in raritate, et densitate; ideo diversitas ista non sufficit refrangere radium, nisi dicatur quod quælibet difformitas aliquid refrangit de radio sibi occurrente. Sed probatur quod non, quia si *A* radius refrangatur in occursu *B*, et *C* medii, tunc intendatur *A* usque ad duplum, et remittatur *C* medium densius usque ad subduplum, et iterum radius consimiliter augmentetur, et medium conformiter remittatur in densitate, tunc quæro utrum per talem continuam intensionem radii, et conformem remissionem densitatis mediorum radius iste pertransibit irrefractus, vel non? si sic, habetur propositum ; si non, contra, quia per talem augmentationem radii devenietur ad majorem fortitudinem in gradu intensionis, quam sit intensio radii perpendicularis super duo media diversarum diaphaneitatum, et iste perpendicularis transit irrefractus, ut patet per Perspectivam ; ergo a multo fortiori iste radius, qui est multo fortior eo.

6. *Objectio.* Secundo arguitur contra conclusionem, quia si inter nos et cœlum esset ignis, sequeretur quod prohiberet nos a visione stellarum. Consequens contra experientiam. Et probatur consequentia, quia nos videmus in istis inferioribus quod ignis positus inter visum, et aliquod visibile prohibet visionem istius.

Responsio. Ad illud, negatur consequentia, quia ignis hic inferius existens, non est similis igni existenti extra orbem Lunæ, imo, ut dictum est, ignis infra orbem Lunæ est magis perspicuus, et diaphanus, quam sit aer.

Conclusio 2. Ignis est in concavo Lunæ, ut in loco naturali. Secunda conclusio est, quod ignis est in concavo orbis Lunæ, tanquam in loco naturali. Probatur, quia elemento levissimo, et nobilissimo debetur locus maxime sursum, et nobilissimus ; sed ignis est elementum levissimum, et nobilissimum, et concavum orbis Lunæ est locus maxime sursum, inter loca corruptibilium, et generabilium ; igitur, etc, Major patet, quia locus et locatum debent ad invicem proportionari. Prima pars minoris apparet 2. *de Generatione, et* 2. *Cœli*, et secunda pars nota quantum ad hoc quod iste locus est maxime sursum inter loca generabilium, et corruptibilium : sed quod sit locus nobilissimus apparet, quia quanto loca sunt a nobis remotiora, tanto sunt nobiliora.

7 *Objectio prima.* Contra conclusionem arguitur sic ; illud non est locus ignis, quod aptum natum est corrumpere ignem, et habet dispositiones contrarias dispositionibus ignis ; modo sic est de orbe Lunæ, qui est frigidus et humidus, cum sit de natura stellæ, quam defert, scilicet Lunæ, quæ est frigida, et humida.

Secunda Secundo, orbis Lunæ est mobilis ; ergo non est locus ignis. Consequentia tenet, quia locus dicitur esse immobilis *ex* 4. *Physicorum.*

Tertia Tertio, medium mundi est locus

nobilissimus; igitur debetur igni. Consequentia tenet, quia est elementum nobilius. Antecedens apparet, quia medius mundi locus est magis remotus ab extraneis contrarietatibus.

Ad 1. object. Ad ista, et primo ad primum, dicendum est quod orbis Lunæ, propter velocitatem sui motus, est satis conservativus ignis, quamvis sit contrarius sibi secundum dispositiones virtuales, quos habet.

Ad 2. Ad secundum, *locus est immobilis*, etc. de hoc debet videri *in 4. Physicorum*, quia sic est immobilis secundum æquivalentiam.

Ad 3. Ad tertium, negatur quod medium mundi sit locus nobilissimus, imo est magni vilis inter alia loca, et magis subjectus contrarietatibus. Et hoc est de primo.

ARTICULUS II.

An ignis moveatur circulariter in concavo orbis Lunæ?

8. *Conclusio 1. Ignis movetur circulariter in concavo Lunæ.* De secundo, sit conclusio ista, quod ignis movetur circulariter in concavo orbis Lunæ. Probatur, quia cœlum movetur circulariter, et superior regio aeris movetur circulariter; ergo et ignis, etc. Consequentia tenet, quia non est bene imaginabile, vel saltem consonum rationi, quod illa duo loca extrema moveantur circulariter, et medium non. Prima pars antecedentis est aperte nota, et secunda apparet per quoddam signum. Nam stella comata, quæ generatur in suprema regione aeris movetur circulariter, et non dividendo aerem, quia tunc statim consumeretur; igitur movetur ad motum aeris.

Sed dubitatur, quomodo est hoc, quod ignis et superior aeris regio moveantur ad motum cœli circulariter, et elementa inferiora non? Causa potest esse duplex: Una, quia locus scilicet illius ignis non tantum elongatur inferius. Alia, quia ignis et superior aeris regio sunt multum leves, et propter suam levitatem multum inclinantur sursum, et ratione istius inclinationis fortiter inhærent cœlo, propter quam adhærentiam deferuntur una cum motu cœli. Sed media aeris regio, et quidquid est hîc inferius sunt gravia quodammodo, et ideo non adhærent sursum, nec oportet ea moveri tali motu.

Ad rationes. Ad primam, negatur consequentia, et jam solutio est. *Ad argum. 1. principale.*

Ad secundam, *vel naturaliter*, etc. dico quod motus iste fit præter naturam, quia nec fit cum inclinatione mobilis, nec contra inclinationem. *Ad 2.*

Ad tertiam, *tunc unius*, etc. Negatur consequentia, nam iste motus circularis non est secundum naturam. *Ad. 3.*

Ad quartam, *hoc esset quia traheretur*, etc. concedatur, dico quod est sufficiens colligatio, scilicet adhærentia ignis ad ipsum cœlum per inclinationem ipsius ignis ad sursum. *Ad 4.*

Ad quintam, *omne corpus naturale cum pervenerit*, etc. verum est quiete opposita motui, quo movebatur ad suum locum. *Ad 5.*

QUÆSTIO VIII.

Utrum aer sit naturaliter calidus et humidus?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia duæ qualitates non possunt inesse alicui elemento puro ; ergo non naturaliter. Consequentia tenet per simile, et antecedens 2. *de Generatione.*

Secundum. Secundo, illud quod est quandoque calidum, quandoque frigidum, non est naturaliter calidum ; sed de aere ita est : ergo, etc. Minor apparet ad experientiam, nam aer in hyeme est frigidus, in æstate calidus. Major quoque patet, quia quod est naturale alicui, eidem inest eodem modo.

Tertium. Tertio, illud quod est magis frigidum, quam corpus humanum, non est naturaliter calidum; sed aer est magis frigidus quam corpus humanum ; ergo. Major apparet, quia corpus humanum est magis frigidum, quam calidum, ut patet ex duobus. Primo, quia in ipso dominatur terra, ut patet 4. *hujus;* modo terra est frigida et sicca. Secundo, eo quod nos sumus magis perceptivi caliditatis, quam frigiditatis, ut patet per experientiam ; sed non esset ita, nisi plus haberemus de frigiditate, quam caliditate : ergo, etc.

Quartum. Quarto arguitur, quod non sit naturaliter humidus, quia unumquodque elementum magis participat naturam elementi locantis, quam elementi locati ; sed ignis, locat aerem ; igitur aer plus participat de natura ignis, quam aquæ, cum ignis sit locus aeris, et aer sit locus aquæ, et cum ignis sit siccus, sequitur quod aer sit siccus. Major patet, quia locus dicitur esse conservativus locati ; et minor apparet per præcedentem quæstionem.

Quintum. Quinto, si aer esset naturaliter humidus, sequeretur quod maxime esset inferior regio aeris ; sed aliqua pars illius non est humida ; ergo, etc. Major patet, quia pars inferior est magis propinqua aquæ, quæ est elementum humidum, quam aliqua pars ejus superior, a quo potest alterari ad humiditatem. Et minor patet, quia experimur in nobis corpus nostrum magis desicari ab isto aere inferiori, quam humectari.

Sextum. Sexto arguitur quod aer non sit naturaliter calidus, quia aer non est summe calidus ; ergo, etc. Consequentia tenet quia in hoc differunt elementa simplicia a corporibus mixtis; nam quælibet qualitas, quam sibi determinat corpus simplex, dicitur esse in summo, et qualitates corporis mixti citra summum. Et antecedens apparet, quia nulla sunt corpora calidiora aere, sicut ignis.

Opposit. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo.

2. *Quatuor sunt elementa simplicia.* Pro quæstione est sciendum secundum quod apparet 2. *de Generatione*, quod quatuor sunt elementa simplicia, scilicet ignem, aer, etc. quorum cuilibet attribuuntur duæ qualitates primæ in sua naturali dispositione, scilicet igni caliditas, et siccitas, etc. et cuilibet istorum inest una primarum qualitatum in summo, et alia non. Et hoc potest multipliciter exponi ; Uno modo,

tenendo quod qualitates symbolæ in diversis elementis sunt ejusdem speciei, sicut caliditas ignis, et caliditas aeris, et tunc dico quod cuilibet istorum elementorum inest una qualitas prima, eo quod una inest sibi in summo, et alia citra summum, et eo ordine, quo ponit Aristoteles 2. *de Generatione.* Sed si teneretur quod qualitatc ssymbolæ diversorum elementorum essent diversarum specierum, tunc oporteret concedere quamlibet qualitatem elementi esse in summo, ita quod æque intensa esset caliditas aeris, ac ignis; nec oportet quod ista appareant æque intensa, quæ sunt diversarum rationum.

3. *Qualitas inest naturaliter alicui dupliciter.*

Secundo est sciendum, quod aliquam qualitatem inesse alicui naturaliter, intelligitur dupliciter. Uno modo, quia illud non potest esse sine ista qualitate, quemadmodum diceremus quod caliditas inest naturaliter homini, eo quod sine ipsa non potest vivere. Alio modo potest dici quod qualitas naturalis inest alicui elemento, non quia sit nata sibi, sed nata est ad sui generationem, eo quod elementum illud non potest sine ipsa generari. Sicut dicimus frigiditatem naturalem aquæ, quia sine ipsa non potest aqua generari, quamvis sine ipsa possit bene esse, et permanere.

Tertio sciendum est, quod nunquam elementum aliquod corrumpitur per intensionem unius qualitatis, quam sibi determinat primo, quamvis bene possit corrumpi per intensionem alterius, quam scilicet sibi determinat citra summum.

Conclus. 1. Aer non est naturaliter calidus.

Secundum hoc sit prima conclusio, quod aer non est naturaliter calidus. Probo sic : quia caliditas est sibi natura ad *esse.* Probatur, illud non est naturaliter calidum, quod quandoque est calidum, quandoque frigidum ; sed aer est hujusmodi : ergo, etc. Major patet, quia quod potest esse sine caliditate non determinat sibi caliditatem ad *esse.* sui. Et minor apparet ad experientiam.

Conclus. 2. Aer est naturaliter humidus.

Secunda conclusio, quod aer est naturaliter humidus. Probo, quia nullum elementum potest esse sine qualitate ista, quam sibi primo determinat : sed aer primo sibi determinat humiditatem : ergo, etc. Major patet inducendo. Nam ignis non potest esse sine caliditate, nec terra sine siccitate, nec aqua sine frigiditate virtuali, cujus signum est, quod quandocumque aqua fuerit calida, vel redacta extra naturalem dispositionem, adhuc si dimittatur propriæ naturæ, se reducet ad frigiditatem. Et minor apparet per Aristotelem *secundo de Generatione.*

5. *Objectio.*

Sed contra minorem objicitur, quia aqua est magis humida quam aer; igitur aer non est primo humidus. Consequentia tenet, quia qualitas primo inexistens elemento debet esse summa. Et antecedens apparet, nam corpora sicca citius humefiunt in aqua, quam in aere, ut patet ad experientiam.

Solutio.

Ad illud, negatur antecedens. Ad probationem, dico quod aqua bene plus humefacit per commixtionem ipsius cum aliquo sicco, sed per actionem non sic, quia alterando humiditas aeris plus humefacit, sed commiscendo humiditas aquæ.

Tertia conclusio est, quo aer est 6.

Conclusio 3. Aer est de naturaliter calidus et humidus. naturaliter calidus et humidus, capiendo *naturaliter* secundo modo. Probo: Illud est naturaliter calidum et humidum, quod non potest generari sine caliditate, et humiditate; sed aer non potest : ergo, etc. Major patet, quia hoc intelligimus per *naturaliter*. Et minor apparet in omnibus modis, quibus constat aerem generari, nec una istarum qualitatum sufficeret ad suiipsius generationem; nam si humiditas remittatur per siccitatem remanente caliditate, tunc ex ipsa generatur ignis; et si e contrario caliditas remittatur, per frigiditatem, generabitur aqua.

Secundo, quia aer est calidus et humidus : ergo naturaliter est. Et quamvis consequentia non tenet de forma, tamen tenet in proposito, pro tanto quod nec aer, nec aliquod aliud elementum, habet suas dispositiones ab aliquo extrinseco.

7. *Objectio prima.* Contra conclusionem arguitur primo quod aer non sit naturaliter calidus, quia media regio aeris non est calida; igitur nec aliqua pars ejus. Antecedens patet per Aristotelem *in primo Physicorum*. Et probatur consequentia, quia aliæ partes aeris a media regione sunt propinquæ elementis contrariis, a quibus possunt alterari in contrarias dispositiones illis, quas determinant sibi naturaliter; sed sola media regio aeris stat remota ab elementis contrariis, ideo potius dicitur esse in sua naturali dispositione.

Secunda. Secundo, quia aer cum fuerit calefactus a Sole, si dimittatur propriæ naturæ, reducit se in frigiditatem; ergo aer non est naturaliter calidus. Consequentia tenet, quia tunc de sua dispositione naturali in aliam dispositionem innaturalem se transmutaret. Et antecedens patet per experientiam, quia videmus quod quantumcumque aer fuerit calefactus de die, remoto Sole reducit se ad frigiditatem.

Tertio dubitatur, qualiter aer cum sit naturaliter calidus, appetatur ad refrigerium animantium. *Tertia.*

Quarto arguitur quod non sit humidus, quia si sic, maxime esset pars aeris in nostra regione existens; sed hoc non : ergo, etc. Major patet, quia ille aer hîc inferius est magis propinquus aquæ, quæ est elementum frigidum, a quo possit alterari ad humiditatem. Et minor patet, quia videmus aerem desiccare humida, circumscripto lumine Solis, vel aliquo desiccante. *Quarta.*

Quinto, major pars aeris, sive principalior, non est humida; igitur aer non est humidus. Consequentia tenet, quia a majori parte habet fieri denominatio. Antecedens apparet, quia superior regio est pars principalior, et major, quæ non est humida; quia secundum Aristotelem *in isto primo*, est velut ignis; modo ignis est siccus. *Quinta.*

Ad ista. Ad primum negatur consequentia, quia media regio aeris est semper frigida, et causa dicetur in quæstione super hoc. 8. *Ad 1. object. Sole recedente elementa frigida alterant aerem violenter ad frigiditatem.*

Ad secundum, *id quod reducit se*, etc. concedo si ex sua natura reducit se ad frigiditatem; modo sic non est de aere, quia transeunte Sole extra hemisphærium, tunc elementa frigida, scilicet aqua et *Ad 2.*

terra, alterant aerem violenter ad frigiditatem. Similiter exhalationes, et vapores elevati a terra et ab aqua, propter remotionem calefacientis revertuntur ad propriam naturam, et ipsæ alterant aerem ipsum infrigidando. Similiter quandoque transacto Sole extra hemisphærium, aer infrigidatur ab aliqua constellatione cœli, quæ virtualiter est frigida. Sicut patet quod est triplex alterans aerem ad frigid tatem, scilicet elementa frigida, exhalationes, et vapores elevati, et corpus cœleste.

Ad 3. *Aer si esset purus non esset aptus refrigerio animalium.* Ad tertium, dico quod aer si esset purus, nullo modo conveniret ad refrigerium animatorum, eo quod iste aer esset nimis calidus, scilicet ultra caliditatem naturalem omnium, vel saltem plurium viventium, ut probat una ratio. Optimum igitur refrigerium, quod habemus ex aere, provenit ex duobus, vel altero duorum, scilicet ex primis corporibus commixtis aeri, quæ resoluta sunt ab elementis frigidis, scilicet aqua et terra, quæ corpora adhuc habent naturam frigiditatis; vel provenit refrigerium ex frigiditate causata in aerem ab elementis frigidis, supposito quod non essent hujusmodi corpora prima.

9. *Ad 4.* *Aer quomodo desiccet corpora.* Ad aliam de humiditate potest dici quod aer desiccat corpora madida, humefacta humiditate aquea, ratione sui caloris resolventis, et non ratione siccitatis. Aliter potest dici, quod desiccatio ista provenit ex parte corporum commixtorum aeri, quæ elevantur a terra.

Ad 5. Ad aliud argumentum, potest negari antecedens, quia si imaginetur diametrum spissitudinis superioris regionis aeris dividi in duo æqualia, tunc potest dici forte verisimiliter, et bene, quod medietas inferior est aer purus, secundum quod aer convenientissime exigit caliditatem cum humiditate, sed superior medietas est aliqualiter desiccata, et adusta, ratione ignis sibi propinqui.

QUÆSTIO IX.

Utrum media regio aeris sit semper frigida?

Arguitur quod non, quia si sic, sequeretur quod media regio aeris cito descenderet, propter frigiditatem, ad terram. Probatur consequentia, quia media regio aeris cum semper sit frigida, semper gravescit, et condensatur, et per consequens debet descendere. 1. *Arg. primum.*

Secundo, sequitur quod media regio aeris statim deberet converti in aquam. Consequens falsum, quia tunc non esset media regio aeris amplius, et per consequens non semper esset frigida. Probatur consequentia, quia ex aere per infrigidationem generatur aqua, remanente humiditate. *Secundum*

Tertio, vel media regio aeris semper est frigida ex sua propria natura, vel ex natura loci. Non de sua propria natura, quia omnis aer est naturaliter calidus, et humidus, ut patet præcedente quæstione. Nec ex natura loci, quia elementa, quanto sunt remotiora a nobis versus sursum, sunt calidio- *Tertium.*

ra, cum sint propinqua causis calefactivis.

2. *Quartum.* Quarto, quia vel media regio aeris semper est frigida naturaliter; et hoc non, quia aer determinat sibi naturaliter qualitatem oppositam; vel violenter, et hoc non, quia nullum violentum est perpetuum, et tamen perpetuo est media regio aeris frigida.

Quintum. Quinto, quia vel ista frigiditas provenit a natura intrinseca aeris, vel ab aliquo alio agente; non ex natura, quia aer est naturaliter calidus, ut dictum est; nec ex natura alterius agentis, quia vel hoc esset ex parte elementorum frigidorum, vel ex parte corporis cœlestis. Non primo modo, quia cum ista elementa, etiam quodcumque aliud agens, prius agant in partem passi propinquiorem iis, quam in partem remotiorem, sequitur quod prius frigefiet ab iis inferior regio aeris, quam media, quod est falsum per experientiam: nec ex parte corporis cœlestis, nam corpus cœleste agit in ista inferiora, per motum, et lumen; modo motus est calefactitius, ut patet 1. *hujus*. Similiter omne lumen est calefactitium, si sit corporis cœlestis; quod probatur primo, quia lumen Solis est calefactitium; igitur quodlibet aliud lumen cœli. Tenet consequentia, quia inter astra cœli solus Sol habet lumen de natura propria, ita quod omnes aliæ stellæ recipiunt ab ipso lumen ad modum, quo speculum objectum candelæ recipit lumen ab illa candela, ut patet in libro de proprietatibus elementorum.

Secundo probatur illud, quia si aliquod lumen cœli non esset calefactitium, maxime esset lumen Lunæ, eo quod Luna ponitur esse magis frigida; sed hoc non, quia dicit Aristoteles *lib. de historiis animalium,* quod noctes in plenilunio cæteris paribus sunt calidiores, quam in conjunctione, vel quadraturis, quod non esset, nisi lumen Lunæ calefaceret: ergo, etc.

Sexto, unumquodque elementum potius in medio habet dispositiones suas naturales, quam in aliqua alia parte ejus; ergo, etc. Antecedens apparet, quia medius locus sphæræ alicujus elementi est magis remotus ab elementis contrariis, a quibus illud elementum possit corrumpi. Et consequentia tenet, ex quo ista regio stat in medio aeris: ergo, etc. 3. *Sextum.*

Septimo, ista pars aeris, quæ est magis propinqua causis caliditatis, et remotior a causis frigiditatis, potius est calida, quam frigida; modo media regio aeris sic se habet: ergo, etc. Major patet, quia propinquitas, vel remotio passi ab agente confert ad intentionem qualitatis introducendæ. Et minor apparet, quia media regio aeris est propinquior sphæræ ignis, et corpori cœlesti, et remotior a terra, et ab aqua, quam sit inferior regio aeris; ergo ipsa est calidior inferiori regione. *Septimum*

Octavo, quia alia elementa non habent difformitatem in partibus suis, quantum ad quantitates: ergo nec etiam aer. Consequentia tenet, quia non videtur minor ratio de aere quam de aliis elementis. *Octavum.*

Nono, sequeretur quod in media regione non possent fieri impres- *Nonum.*

siones ignitæ. Consequens falsum; nam ibi sunt tonitrua, fulgura, et coruscationes, ut patet per Aristotelem. Tenet consequentia, quia exhalationes illæ statim congelarentur a frigiditate mediæ regionis, et prohiberetur eorum inflammatio; ideo media regio aeris non semper est calida : ergo nec frigida.

Opposit. Oppositum arguitur per expositores in isto primo.

In ista quæstione tria sunt videnda. Primo de distinctione regionum aeris secundum situm, qualitatem, et figuram. Secundo de frigiditate mediæ regionis, et de causis ipsius, agente et finali. Tertio, movebuntur dubia contra dicta.

ARTICULUS I.

De distinctione regionum aeris, secundum situm, qualitatem, et figuram.

4. *Aeris tres regiones. Prima.* Quantum ad primum sciendum est, quod tota sphæra aeris imaginatur dividi in tres partes, quarum prima est inferior circa nos, quæ incipit a superficie terræ, et aquæ, elevata superius secundum spissitudinem usque ad istum locum, ad quam terminantur radii Solis refracti a terra. Et illa prima regio continue mutatur ab una dispositione in aliam, propter actionem elementorum frigidorum, et propter actionem corporum cœlestium.

Secunda. Sed post istam est media regio aeris, quæ incipit a parte inferiori in illo loco, ad quem terminantur radii Solis refracti a terra, et durat secundum spissitudinem usque ad locum illum, ad quem altissime possunt ascendere nubes; et hoc est alte a terra per quadraginta unum milliaria, quadraginta autem minuta, et 31. secunda, ut vult Alhazenus *in tractu de crepusculo*, et ista media regio aeris, vel aliqua ejus pars semper stat in eadem dispositione, quia semper est frigida. Deinde, pars aeris, quæ est ab ascensione nubium usque ad sphæram ignis, videtur suprema regio aeris, cujus pars inferior satis magna habet dispositiones naturales, secundum quod aer exigit in sua naturalissima dispositione. Sed pars superior illius tam propter motum, quam propinquitatem ad ignem, semper est calida, et sicca, et de ista parte dicit Aristoteles *in isto primo*, quod est velut ignis; et hoc est verum quantum ad dispositiones qualitativas. Patet igitur qualiter istæ regiones distinguuntur secundum situm, et qualitatem.

Sed dubitatur, cum media aeris regio incipiat a parte inferiori, in loco isto, ad quem radii Solis refracti a terra terminantur, quæro ubi est locus, ad quem terminantur illi radii? 5. *Dubium 1.*

Secundo, utrum in omni regione ascensiones nubium sunt æque alte? *Secundum*

Tertio dubitatur de figura mediæ regionis. *Tertium.*

Quantum ad primum, dico quod in diversis partibus terræ radii isti in diversis locis terminantur, secundum quod Sol magis, vel minus de directo aspicit aliquam partem terræ. Nam quanto directius respicit aliquam terram, tanto radii ipsius ab ipsa terra refracti altius terminantur. Cujus causa est, quod quanto radius, mediante *Ad 1. dub. Radii Solis varie terminantur.*

quid offunditur actio alicujus agentis, refrangitur magis prope perpendicularem, tanto radius ille fortius et altius potest elevari.

6. *Corollarium 1.* Ex isto inferunt aliqui duo corollaria. Primum est, quod media regio aeris sub polis mundi contingit terram. Probatur, nam radii a polis mundi refracti non elevantur in altum.

Secundum. Secundum est, quod sub Æquinoctiali, nec inter duos Tropicos, est media regio aeris. Probatur, quia illi radii provenientes a Sole refranguntur in seipsos, cum sint perpendiculares; ideo non est diversitas fractionis, et per consequens nec media regio aeris.

Contra 1. partem 2 Coroll. Contra primam partem secundi corollarii objicitur, quia sequeretur quod esset falsum in æstate, quia quantum media regio aeris debet esse magis prope terram ratione elongationis a Sole, tantum per longam præsentiam, et permanentiam Solis super illa parte poterit recompensari. Imo in æstate Sol aspicit partem terræ suppositam polo, per dimidium annum integre, exceptis crepusculis; igitur videtur quod ibi sit sufficiens caliditas, et quantum media aeris regio poterit elevari in æstate, et quantum dicuntur radii Solis non elevari in altum. Dico quod radii incidentes ad partem suppositam polo refranguntur elevando se ultra polum, et quod refracti similiter ultra illam partem directe elevantur versus sursum istum polum.

7. *Contra 2. partem.* Contra secundam partem secundi corollarii objicitur, quia nisi inter Tropicos esset media regio aeris, sequeretur quod ibi non possent fieri impressiones aquæ. Consequens falsum, et contra experientiam. Et probatur consequentia, quia tales impressiones fiunt per ingrossationem a frigiditate mediæ regionis, et ideo non obstante quod Sol aspiciat aliquam partem, elevantem versus polum perpendiculariter, tamen radius iste refractus in seipsum continue remittitur, et debilitatur in tantum, quod lumen ejus non sufficit ad frigiditatem. Ex quo patet quod non aspiciat aliquam partem terræ perpendiculariter; imo si jam aspicit aliquam partem terræ perpendiculariter, per totum residuum diei aspiciet illam partem oblique.

Ex isto sequitur quod continue 8.
procedendo versus Austrum, media regio aeris est magis elevata super terram, quam procedendo magis versus Septentrionem, cæteris paribus, quia semper radii Solis versus Austrum refranguntur magis prope perpendicularem.

Secundo, sequitur quod inter duos Tropicos est media regio aeris altissima, propter causam prædictam.

Tertio, sequitur quod concavitas mediæ regionis non est figuræ conformis; patet, quia altius elevatur in una parte, et bassius in alia : ergo est difformis.

Quarto, sequitur quod in æstate altior est media regio aeris super aliquam partem terræ, quam sit super eamdem in hyeme; patet quia in æstate Sol aspicit magis directe terram, saltem versus nos quam in hyeme.

Quinto, sequitur quod in hyeme, vel aliqua parte hyemis, media regio aeris contingit terram sub polis mundi; patet, quia tunc ibi non pertingunt radii Solis, qui possunt elevare vapores ibidem resolutos, si sint aliqui.

9. *Ad 2. dub. Nubes inæqualiter ascendunt.* Ad secundum de ascensione nubium, dico quod nubes inæqualiter ascendunt secundum quod Sol potest inæqualiter fumos, et vapores elevare super loca terræ, et ideo ubi media regio aeris est altior, ibi altiores sunt nubes, et ubi est bassior, ibi minus ascendunt nubes.

10. *Ad 3. dub. Figura mediæ regionis aeris difformis.* Ad tertium de figura, dico quod media regio aeris quantum ad ejus concavitatem est valde difformis, sed quantum ad ejus convexitatem, potest quodammodo dici quod sit figuræ ovalis. Ad quod sciendum est, quod figura quantum ad ejus convexum, attenditur penes caliditatem superioris regionis; nam versus Æquinoctialem aer superioris regionis velocius movetur, quam prope polos mundi, ideo ibi calefit usque ad majorem distantiam versus inferius, sed versus polos mundi aer iste superior tardius movetur; ideo media regio ibi magis elevatur, et est quasi per modum aeris spissi, cum nubes ibi non elevantur ita alte, sicut durat media regio aeris propter defectum caloris elevantis.

Ex istis primo sequitur, quod inter duos Tropicos media regio aeris est strictissima. Probatur, quia a parte superiori magis venit versus terram, et a parte inferiori magis elevatur.

Crepuscula matutina prius apparent habitantibus sub polis. Secundo, sequitur quod habitantibus sub polis mundi prius apparent crepuscula matutina, quam alibi. Probatur, quia altius super tropicos ipsorum est aer grossus, quasi vaporibus inspissatus, modo Sol citius aspicit vaporem altiorem, quam minus altum; igitur cum crepuscula causentur ex refractione luminis Solis ad vapores grossos elevatos, sequitur propositum.

Tertio, sequitur quod plus durant iis crepuscula serotina propter eamdem causam.

ARTICULUS II.

De frigiditate mediæ regionis, et de causis ipsius, agente, et finali.

Quantum ad secundum, sit ista conclusio, quod semper media aeris regio est frigida. Probatur, quia nisi ita esset, sequitur quod in istis inferioribus non possent fieri impressiones aquæ, ut grando, ros, pruina, pluvia, et hujusmodi. Consequens est contra experientiam. Et probatur consequentia, quia tales impressiones generantur per ingrossationem fumorum, qui elevantur a corporibus inferioribus per frigiditatem mediæ regionis. 11. *Aeris media regio est semper frigida.*

Secundo, quia in montibus altissimis est perpetuo frigiditas; igitur est in media regione aeris. Tenet consequentia, quia illi montes attingunt mediam regionem aeris, vel saltem prope. Antecedens patet experientia.

Tunc de causis istius dico quod perpetuo media aeris regio fuerat frigida, supposito quod mundus fuit 12.

æternus; modo in perpetuis non est quærenda causa efficiens, ideo dico quod causæ conservantes, et intendentes possunt reduci ad quatuor, quarum prima principalis est corpus cœleste, quantum ad astra frigidantia. Patet, quia omnis virtus mundi inferioris gubernatur ab ipso, ut dictum fuitprius.

Causa prima agens hujus frigiditatis

Secunda. Secunda causa est, propter quam præmitto tria: Primum est, quod unum contrarium approximatum alteri natum est fugere ipsum. Probatur per experientiam; primo, quia propter hoc videmus caliditatem sub terra in hyeme, et frigiditatem in æstate. Secundo, quia per hoc dat Philosophus modum generationis grandinis, ut patet in hoc primo.

Tertio, quia aqua bullit in olla, eo quod nata est fugere suum contrarium, scilicet ignem, quamvis per gravitatem postea descendat. Quarto, quia videmus aquam exire ex igni approximatis igni, quod non esset, nisi aqua illa nata esset fugere illum ignem.

13. Secundo præmitto, quod ex unione partium alicujus corporis in se invicem fortificatur, et intenditur virtus illius corporis. Probatur per experientiam, quia videmus quod in ferro compacto, est calor intensior, quam in flamma tenui. Similiter videmus in aqua congelata majorem frigiditatem, quam in aere congelato, propter tenuitatem majorem. Tertio, quia cæteris paribus, quanto aliqua qualitas fuerit minus extensa, tanto est magis intensa ex unione partium. Patet consequentia, quia si virtus corporis poneretur in medietate istius, ista medietas est in duplo intensior, quam totum. Et consimiliter esset de difformi, cum omnis difformitas reducitur ad uniformitatem.

Tertio præmitto, quod superior aeris regio est calida, propter motum ipsius, et propinquitatem ad sphæram ignis. Et inferior regio aeris est calida propter radios solares refractos a terra. Ex istis sequitur causa istius frigiditatis, quia per primam conclusionem, media aeris regio est frigida, et per tertiam suppositionem, ipsam circumstant duo corpora calida; igitur per primam, ipsa nata est fugere quodlibet contrariorum istorum circumstantium, et per consequens ex illa fuga partes ipsius unientur ad invicem: igitur per tertiam suppositionem virtus mediæ regionis intenditur et fortificatur, sicut ipsum qualificatur per antiperistasin, sicut conservatur, et intenditur frigiditas mediæ regionis.

Tertia causa est motus superioris regionis aeris, nam per suum motum ista regio rarefit; modo rarefacta una parte mediæ regionis aeris, oportet aliam partem aeris sibi propinquam condensari, et per consequens infrigidari; modo media regio aeris est propinquissima superiori regioni. Quarta causa, quia vapores, et exhalationes elevatæ ab istis inferioribus adhuc quodammodo retinent virtutem ipsorum inferiorum, ideo cum elevati fuerint ad mediam regionem per modicam actionem frigiditatis, possunt redire ad proprias naturas, ad quas cum fuerint 14. *Tertia.* *Quarta.*

reversi alterant mediam regionem, intendendo ejus frigiditatem.

Quinta. Quinta causa est, quod elementa frigida derelicta propriis naturis a Sole, alterant aerem propinquum eis, et iste propinquus aer elementis frigidis alterat alium sibi propinquum, sicut continue usque ad mediam regionem aeris. Sed postea subveniente calore Solis corrumpitur frigiditas inferioris regionis, sed manet frigiditas mediæ regionis, quia ad istam non potest pertingere radius refractus cum fortitudine virtutis, et ita continuatur ista frigiditas. Ex quo patet, dato quod mundus fuisset creatus, et media regio aeris non fuisset creata frigida, adhuc per istum motum fuisset effecta frigida.

Sexta. Sexta causa non est propria, sed occasionalis tantum, scilicet remissio luminis in media regione. Et hoc est ad modum, quo diceremus absentiam nautæ esse causam periclitationis navis. Illud patet, quia lumen intensum esset natum causare calorem; igitur remissio illius videtur esse causa quodammodo occasionaliter oppositæ qualitatis.

Septima. Septima causa est etiam occasionalis, scilicet remotio a causis caloris, præcipue a corpore cœlesti, et refractiones radiorum Solis a terra.

15. *Prima causa finalis.* Tunc de causa finali, dico quod ipsa frigiditas est principaliter propter tria. Primo propter acquisitionem elementorum. Unde per actionem Solis, et astrorum calefacientium multum resolvitur de elementis frigidis, in tantum quod cito consumerentur, nisi augmentarentur per frigiditatem mediæ regionis, quæ iterum convertit fumos et exhalationes in elementa frigida.

Secunda. Secundo, est ista frigiditas propter productionem animatorum, ut plantarum, et hujusmodi, quæ non possunt venire sine pluvia, quæ causatur ab ipsa frigiditate.

Tertia. Tertio, propter generationem mixtorum, et ad hoc etiam finaliter ordinantur elementa. Patet igitur recolligendo, quod causæ frigiditatis mediæ regionis occasionales, sunt luminis remissio, a causis coloris remotio; sed principales sunt elementorum frigidorum actio; fumorum ab eis in istam regionem elevatio; aeris superioris per motum rarefactio, per antiperistasin; intensio medietatum quarumdam stellarum; et finaliter propter animatorum productionem, et conservationem, propter mixtorum generationem, et propter elementorum acquisitionem. Et hoc de secundo.

ARTICULUS III.

Dubia circa prædicta.

Quantum ad tertium primo arguitur contra conclusionem, quia si media aeris regio sit frigida, vel est in summo, vel citra summum. Si in summo, ergo non est aer, quia nullum elementum, præter aquam, potest pati frigiditatem summam; si citra summum, contra, tunc sequitur quod aliquid ageret ultra gradum suum proprium. Consequens falsum, quia 16. *Dubium 1.*

qua ratione potest producere unum gradum ultra proprium, eadem ratione alium quemcumque, sicut minimus calor mundi potest producere infinitam caliditatem. Probatur consequentia, quia media regio aeris est frigida citra summum, et per ipsam frigiditatem sufficit media regio aeris ingrossare vaporem, et ex ipso generare aquam, quæ infrigiditata excedit frigiditatem mediæ regionis, cum sit aqua summe frigida; ergo, etc.

Solutio. Ad istud respondetur, concedo conclusionem, et ad probationem, *quia tunc sequeretur*, etc. Conceditur consequentia ab aliquibus, et hoc propter duas causas, scilicet propter inclinationem passi ad qualitatem, quam debet recipere; vel etiam propter densitatem passi. Aliter dicitur negando consequentiam; et ad probationem dico quod aqua potest generari cum frigiditate satis remissa, dum tamen materia ex qua generatur, sit disposita per aliquas qualitates, ut per humiditatem et densitatem; et ideo dico quod frigiditas mediæ regionis sufficit ingrossare vaporem, et ex ipso generare aquam; sed cum aqua fuerit genita, tunc seipsam reducit ad frigiditatem ita intensam, sicut exigit per suam dispositionem naturalem.

17. *Dubium 2.* Secundo dubitatur contra causam secundam istius frigiditatis datam, in qua præmittebatur quod unum contrariorum natum est fugere reliquum. *Objectio prima.* Nam si ita esset, sequitur quod essent duo mobilia localiter, quorum quodlibet penetraret reliquum, quorum quodlibet moveretur ad oppositas differentias positionis. Consequens impossibile, et probatur consequentia, quia si sint contraria approximata æque fortia, tum quodlibet istorum per incursum alterius natum est fugere reliquum; et cum omne impellens sequatur pulsus incursum, ut patet 7. *Physicorum*, sequitur quod quodlibet illorum fugeret ad unam partem, et insequeretur reliquum ad oppositam partem.

Secunda. Secundo, vel unum contrariorum est fortius, vel ambo æque fortia; videtur quod neutrum possit moveri si unum sit fortius; igitur debilius non fortificabitur, sed corrumpetur.

Tertia. Tertio, quia hæc fuga unius contrarii a reliquo est motus naturalis, vel violentus; non naturalis, quia tunc ejusdem corporis simplicis essent plures motus simplices secundum naturam; nec violentus, quia fit a propria forma fugiente, ut postea videbitur.

Quarta. Quarto, quia vel quodlibet contrarium indifferenter natum est fugere reliquum, vel aliquod non. Non primo modo, quia lapis marmoreus frigidus maxime, appositus ferro ignito non fugit propter ipsum; nec e contra, si aliquod sic, et aliquod non, quæratur quæ sunt illa?

18. Ad ista respondeo, præmittendo modum, per quem sit fuga unius contrarii a reliquo. Omne ens mundi appetit, et diligit seipsum permanere inquantum potest, et ideo cum approximatum fuerit corrumpens, natum est fugere, scilicet per suam propriam formam, per quam se appetit permanere.

Aliter, modus istius motus po-

test esse, eo quod quodlibet contrariorum, quantum potest, natum est dilatare circa se suam actionem, et cum obviaverit contrario, tunc actio illa quodammodo repercutitur, et remittitur ut fortificetur in ipso.

Ad 1. object. Per hoc ad argumenta. Ad primum, negatur consequentia, quia ille modus fugiendi non fit per motum impulsus, sed fit a propria forma contrarii fugientis, quæ forma inclinatur ad illum motum contrario approximato.

Ad 2. Ad secundum, *vel unum,* etc. dico quod possibile est quod utroque modo, quia quamvis unum sit fortius reliquo in agendo, tamen utrumque potest esse debilius in resistendo, quam aliquod illorum in agendo, et sic utrumque illorum potest agere in reliquum.

19. Et si dicas, si sic unum fugit a reliquo amplius unum non agit in reliquum, cum sint ab invicem remota. Dicitur quod imo, quia adhuc possunt in se invicem agere per corpus intermedium.

Ad 3. Ad tertium quod *motus iste,* etc. dico quod motus iste fugiendi est violentus, quamvis provenit a propria forma fugientis, eo quod præsupponit alium motum violentum, scilicet actionem contrarii in ipsum; et est simile, sicut de ascensu aquæ ad replendum vacuum, nam quamvis ascensus iste provenit a propria forma aquæ, tamen est violentus, eo quod præsupponit violentam destructionem alicujus corporis alterius.

Ad 4. Ad quartum, *vel quodlibet,* etc. dicitur quod non, quia quandoque contraria approximata, vel aliquid illorum est ita densum, quod forma ejus non sufficit ipsum removere, ut patet in exemplo prius posito, et etiam de ferro frigido approximato flammæ, quod per actionem flammæ non fugit ad aliam differentiam positionis.

Tertio dubitatur, utrum quodlibet elementum contrarium, quantumcumque modicum fuerit positum in medio alterius contrarii, fugiet aliqualiter inter se uniendo partes ejus, et fortificando virtutem propriam? Dato quod sic, sequitur quod gutta aquæ posita in medio ignis potius fortificabitur, quam corrumpetur, et sequitur quod panes frigidi positi in furno, potius frigefiant, quam calefiant, quod est contra experientiam; et dato quod non, tunc sequitur quod nec quodcumque aliud contrarium fortificabitur per circumstantiam sui contrarii, quia non videtur major ratio de uno, quam de alio. *Dubium* 3. *Objectio* 1.

Ad illud dico quod quodlibet contrarium mundi, quantumcumque modicum, vel parvum in principio, in quo ponitur, in medio sui contrarii sufficientis agere in ipsum, fugit uniendo partes ejus, et fortificando virtutem modo prius dicto. Sed postea cum actio contrarii circumstantis fuerit fortior, quam intensio virtutis proveniens ex condensatione, et unione partium ejus, tunc contrarium circumdatum corrumpit; ex quo sequitur quod panes per longum tempus frigescunt in furno, et hoc plus, quia sunt in igne intensiore. Secundo sequitur quod guttula aquæ posita in medio ignis pro certo tempore intenditur in frigiditate, sed postea *Solutio.*

dominante actione ignis super intentionem frigiditatis, quam habet guttula, ex condensatione partium fortificatur virtus.

21. *Dubium* 1. Sed dubitatur, quia si ita esset, sequitur quod per deperditionem latitudinis finitæ, posset acquiri latitudo intensionis. Consequens impossibile, quia proportionaliter se habent inductio qualitatis producendæ, et corruptio corrumpendæ. Probatur consequentia, quia si corpus condensatur ad subduplum, tunc esset in duplo intensius tale, quam prius erat, vel saltem in aliqua alia proportione; sed si condensetur ad subtriplum adhuc in majori proportione esset intensum, et sic in infinitum; igitur si esset possibile magnitudinem corporis per condensationem talem diminui ad non gradum, possibile esset virtutem ipsius esse infinitam intensive, sola magnitudine deperdita, quæ est latitudo finita.

Et si conceditur consequens, contra, quia tunc sequitur quod si ad imaginationem ex illo indivisibili iterum fieret divisibile aliquod, tunc ex illo indivisibili fierent infinita, quorum quodlibet esset certæ intensionis : modo consequens est falsum, quia dato quod Angelus per imaginationem extenderetur, adhuc eo ipso non fierent infiniti Angeli, nec etiam in intentu infiniti intentus.

Dubium 2. Secundo sequitur quod in eodem subjecto simul et semel duæ qualitates contrariæ continue intenderentur, et hoc æqualiter. Consequens impossibile, quia posito quod contraria possunt esse simul, semper intensio unius esset remissio alterius. Probatur consequentia, quia si subjectum, in quo simul erant caliditas, et frigiditas, condensetur, tunc utraque illarum intenderetur, eo quod ex unione partium corporis virtus ejus nata est intendi.

Tertio, quæritur, a quo producuntur illi gradus virtutis, quibus virtus corporis condensati excedit virtutem ejusdem, dum erat rarefactum, sive dum erat magis rarum? *Dubium* 3

Ad ista, et primo ad primum, ubi dicitur, ***sequitur quod per deperditionem,*** etc. Concedo hoc esse possibile quantum ad imaginem, sicut verbi gratia, si in aliquo tempore pertranseat spatium pedale, tunc motus est æqualiter velox, et si fiat in medietate temporis est in duplo velocior, et sic in infinitum; et ita per diminutionem temporis, quod solum est finitum, acquiretur intensio velocitatis infinitæ, tum extremum in proposito nostro est magis ad propositum conveniens, quam sit illud. Et tunc cum arguitur, ***sequitur quod si ex ipsa,*** etc. concedo quod ex ipsa fierent infinita, scilicet infinitæ partes ejusdem corporis, quarum quælibet esset intensionis alicujus. Et consequentia probatur, quod non. De Angelo dico quod si per imaginationem, anima, Intelligentia, vel Angelus extenderetur, quod nullius fieret virtutis, imo non esset imaginabile, quod aliquod indivisibile, si non esset infinitæ virtutis intensive, esset alicujus virtutis, si sit divisibile. 22. *Ad* 1.

Ad secundum, negatur consequentia, et ad probationem dici- 23. *Ad* 2.

tur uno modo, si illa condensatio fiat ab aliqua illarum qualitatum, vel a consimili, tunc illa per condensationem intendetur, et reliqua remittetur; sed si a neutra illarum, nec ab iis consimiliter fiat illa condensatio, et una illarum fuerit fortior reliqua, tunc fortior intendetur, debiliori remissa; sed si ambæ sint æquales, tunc dicemus quod non est possibile subjectum illud condensari aliquo modo, cum una illarum qualitatum est nota intendi, et per consequens reliqua remitti.

Ad 3. Ad tertium, de hoc est magna dubitatio, utrum per talem condensationem producantur novi gradus, vel non? Si teneatur quod sic, potest tunc dici quod gradus illi producuntur a forma corporis condensati, mediante adjutorio cœli, et quandoque principaliter a condensante, et quandoque occasionaliter solum. Aliter tamen potest dici, quod per condensationem per se non producitur aliquis novus gradus, sed fortior apparet operatio corporis condensati quam ante, propter hoc quod sunt multo plures virtutes consimiles, sibi invicem adjacentes, et propinquæ magis quam ante. Et illud videtur innuere Albertus, super primo hujus, reddendo causam quare exhalatio altius elevatur quam vapor. Et hoc de tertio.

Ad 1. et 2. arg. princ. Ad rationes. Ad primam, et secundam simul, *sequeretur quod media aeris regio descenderet,* negatur consequentia, quia frigiditas mediæ regionis non est sufficiens vertere aerem in aquam, nisi fuerit aer evaporatus.

Ad tertiam, *vel ex natura*, etc. dico quod est ex natura loci, scilicet ex natura situs, in quo situatur media regio aeris, et non sumitur *locus* pro superficie corporis locantis, vel pro corpore locante, sed pro situ illo, quo sic se habet media aeris regio ad alia corpora universi. *Ad* 3.

Ad quartam, *vel naturaliter, vel violenter*, etc. dico quod violenter. Et cum dicitur quod nullum violentum est perpetuum, verum est, tamen perpetuo est frigiditas mediæ regionis, propter continuam intensionem ipsius per causas prius dictas. *Ad* 4.

Ad quintam, dico quod ab aliquo agente extrinseco, scilicet ab elementis frigidis, et aliis causis, quæ dictæ fuerunt. Ad probationem quod non, *quia agens naturale prius agit*, etc. Concedo, et ita est in proposito, quia elementa frigida prius alterant partem aeris sibi propinquam, quam remotam, tum superveniente Sole pars illa iterum calefit, et remotior non. Et cum arguitur de corporibus cœlestibus, dicunt quod non solum agunt motu, et lumine, sed etiam aliis influentiis, mediantibus quibus fiunt multæ actiones frigiditatis, et aliarum qualitatum in istis inferioribus. De lumine utrum agat frigiditatem, vel non, videbitur postea. *Ad* 5.

Ad sextam, *unumquodque elementum*, etc. Verum est, nisi violenter ab aliis agentibus; modo sic est de media regione. *Ad* 6.

Ad septimam, *quod est propinquius causis caliditatis*, etc. Concedo majorem, et nego minorem, quia causæ caliditatis sunt corpora cœlestia, *Ad* 7.

et refractio radiorum a terra, et aqua, a quorum utroque media aeris regio est valde remota.

Ad 8. Ad octavam, *non est difformitas in aliis elementis,* etc. dico quod non est simile, eo quod in aliis elementis non concurrunt hujusmodi causæ violentantes partes ipsorum.

Ad 9. Ad nonam, *sequitur quod impressiones ignitæ,* etc. Negatur consequentia, quia quamvis impressiones non possunt fieri ex sola frigiditate, tamen bene possunt fieri occasionaliter a frigiditate, eo quod frigiditas circumstat materiam calidam, ex qua impressiones ignitæ debent generari.

Ad 10. Ad decimam, debet intelligi quod semper media aeris regio est frigida.

QUÆSTIO X.

Utrum motus localis sit causativus caloris?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non; primo, quia sic sequitur quod corpus cœleste maxime calefaceret suo mediante motu. Consequentia tenet, quia corpus cœleste violentissime movetur. Et consequens falsum, quia vel calefaceret seipsum, vel ignem sibi propinquum. Ista consequentia patet, quia non potest calefacere ista inferiora, nisi mediante igne, sed seipsum non, quia cœlum non est receptivum hujusmodi impressionis; nec ignem, quia tunc calefaceret ipsum trahendo, quod est falsum, quia cœlum est corpus positum, et uniforme; modo trahens, et tractum secundum aliquas partes sui debent ad invicem penetrare, ut patet in istis inferioribus.

Secundum. Secundo, sequitur quod quanto aliquid esset frigidius, tanto esset calidius; consequens falsum, quia quanto plus habet de uno contrario, tanto minus de reliquo; et consequentia probatur, quia aliquod grave existens sursum, sicut est vapor, quanto est frigidius tanto efficitur magis grave, et magis inclinatur ad descendendum; modo quanto magis descendit, cum motus sit causa caloris, sequitur quod magis calefit; igitur, etc.

Tertium. Tertio, sequitur quod idem effectus esset naturaliter producibilis a diversis agentibus secundum speciem. Consequens falsum, quia sicut idem, inquantum idem, natum est facere idem, ita idem natum est fierit ab eodem. Probatur consequentia, quia calor, qui per te, generatur ex motu, natus est generari ex lumine, et ab alio calore; modo motus, lumen, et calor, specie differunt.

Quartum. Quarto, sequitur quod non omne, quod fieret, fieret a sibi simili secundum speciem. Consequens falsum, ut patet 7. *Metaphysic.* Et probatur consequentia, quia calor non est similis in se cum motu.

Quintum. Quinto, sequitur quod effectus esset perfectior sua causa. Consequens falsum, quia non videtur a quo posset produci gradus perfectionis, quo effectus excederet causam; et probatur consequentia, quia caliditas est quidam actus perfectus, cum sit qualitas perfecta, et motus est actus imperfectus, ut patet 3. *Physicorum.*

Sextum. Sexto, arguitur per experientiam, quia homines calefacti movent aerem, ut frigefiant, quod non

esset, si motus calefaceret; igitur, etc. Secundo, videmus quod volentes frigefacere aliquod liquidum calefactum, movent ipsum hinc et inde, ut patet de potagio. Tertio videmus quod aqua stans calidior est aqua fluente, quod non esset, si motus esset causa caloris.

Oppositum. Oppositum fit verum per Aristotelem in isto primo.

Divisio quæstionis. In ista quæstione primo recitandæ sunt quædam opiniones de modo, per quem generatur calor ex motu corporis, supposito quod calefiat, ut postea probabitur. Secundo assignanda est veritas hujusmodi calefactionis. Et tertio specialiter de calefactione ignis a motu corporis cœlestis.

ARTICULUS I.

Opiniones de modo quo generatur calor ex motu corporis.

2. *Opinio 1. B. Thomæ.* Quantum ad primum, erat opinio B. Thomæ, quod motus calefacit pro tanto, quod primum in unoquoque genere est causa omnium aliorum, quæ sunt in eodem genere; modo motus localis est primus motuum, ideo est causa calefactionis, maxime cum calefactio sit nobilissima mutatio præter motum localem, ideo ipsum immediate consequitur.

Impugnatio. Contra hoc objicitur primo, quia motus localis violentus bene est causa caloris, et tamen impossibile est quod aliquis motus violentus sit primus motuum, imo proprie motus localis cœli. Secundo, sequitur quod motus localis esset ita bene causa frigiditatis, albedinis, et cujuscumque alterius qualitatis. Consequens falsum, ut patet per experientiam. Probatur consequentia, cum frigefactio, et albefactio sint de genere mutationis.

3. *Opinio 2. Commentatoris.* Secunda opinio est Commentatoris, qui dicit quod motus est perfectio corporum calidorum, et jam istam perfectionem, quæ est motus, consequitur perfectio, quæ est caliditas. Sed ista opinio nullam, vel saltem paucam, habet experientiam.

Opinio 3. Petri de Alvernia. Tertia opinio est Petri de Alvernia, qui ponit quod motus est causa caloris altero duorum modorum, scilicet, vel quia plures partes corporis calefacti tanguntur per motum, et sæpius, vel quia per motum partes corporis calefacti uniuntur, ex qua unione si in ipso sit aliqua virtus calefactiva, illa fortificatur et intenditur.

4. *Refellitur.* Contra hoc arguitur, quia si ex hoc, quod partes mobilis sæpius tangerentur, ipsum calefieret, sequeretur quod tale corpus potius deberet calefieri, si ipsum tangeret corpus quiescens, quam corpus motum. Consequens falsum, ut patet per experientiam. Et consequentia probatur, quia unum corpus non potest sæpius tangere aliud, quam continue; modo corpus quiescens continue tangit illud, super quod quiescit; igitur, etc.

Secundo, si talis calor causaretur per motum, eo quod corpus illud condensaretur, sequitur quod nunquam fieret calefactio eo quod partes corporis calefacti condensarentur. Consequens falsum, quia multoties partes ra-

refiunt, et corrumpuntur, ut patet per experientiam.

5. *Opinio 4. Refellitur.* Quarta opinio est, quod calor causatur per motum propter oppositas inclinationes motus. Sed id non videtur, quia tunc sequeretur quod grave simplex non posset calefieri. Consequens falsum. Probatur consequentia, quia grave simplex non habet hujusmodi oppositas inclinationes. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

Assignatur veritas modi calefactionis ex motu corporis.

6. *Motus localis duplex.* De secundo sciendum est, quod duplex est motus localis, quidam cum magna confricatione, et collisione partium illius quod movetur ad aliquod aliud sibi propinquum. Alter est motus localis, in quo non fit hujusmodi collisio, seu confricatio.

Conclusio 1. Motus localis est causa caloris. Secundum hoc ponuntur conclusiones: Prima est, quod motus localis est causativus caloris. Probatur experientiis. Primo, quia videmus axem rotæ quadrigæ quandoque per motum inflammari. Secundo, videmus ferrum molendini valde intense calefieri. Tertio, videmus quod si carbones igniti moveantur per aerem intenditur ignis. Quarto, videmus quod candela extincta per aerem, si moveatur per aerem iterum incenditur. Hoc præter experientiam docet Aristoteles in isto primo, qui dicit quod si sagitta velocius deferatur per aerem, liquefit plumbum circumveniens ipsam. Et ad istam conclusionem sufficiunt experientiæ, quia rationes non possunt introduci; ideo dicit Aristoteles quod est infirmitas quædam intellectus.

Secunda conclusio, quod confricatio, seu collisio partium corporis moti ad partes corporis propinqui, est præcisa causa quare motus causat calorem, et hoc per istum motum, quia per talem confricationem partium diversorum corporum aliquæ partes rarefiunt, et ad istorum refactionem nata est consequi caliditas, ut vult Albertus *super isto primo*, sicut videmus, sicut patet in percussione alicujus ad ferrum. Probatur consequentia, primo, quia nisi confricatio esset causa talis caloris, sequeretur quod sic non esset confricatio, sed omnia corpora moverentur partibus habentibus eumdem situm ad invicem, quia adhuc per motum generaretur calor. Consequens falsum, quia si axis rotæ quadrigæ esset fixus circulo, qui super ipsum volvitur, non calefieret, sed conformiter moveretur, dato quod totum moveretur motu veloci: nec etiam ferrum molendini calefieret, si conformiter moveretur cum ligno, ad quod confricatur. 7. *Conclusio 2.*

Secundo, nisi confricatio esset causa, sequeretur quod partes interiores corporis calefacti per motum calefierent. Consequens falsum, nisi hoc fuerit ex sequenti, sic quod partes exteriores calefactæ calefaciant interiores, et ideo partes interiores axis non calefiunt, ut patet per experientiam. Probatur consequentia, quia æque

moventur velociter partes interiores corporis sicut exteriores.

Tertio per experientiam, nam si plumbum ponatur in medio sagittæ impetuose delatæ per aerem non liquefiet plumbum, sed si conjungatur ad partes exteriores statim liquefiet.

Quarto, quia videmus quod si duo ferra, vel duo ligna, vel unum ferrum, vel unum lignum fortiter motum confricetur ad invicem, statim sequitur calor ex hujusmodi confricatione, et omnia signant quod confricatio est per se causa productionis caloris a motu.

8. *Objectio* 1. Contra istum modum objicitur, primo, quia si ad rarefactionem factam ex confricatione sequitur caliditas, tunc sequitur quod raritas sit qualitas prima. Consequens falsum, ut patet 2. *de Generatione*. Probatur consequentia, quia ad ipsam sequitur calor, qui est qualitas prima.

Secunda. Secundo, quia ex motu hominis, satis tarde homo multum calefit, et tum non videmus quod tantus calor possit generari ex ista parva confricatione, et ad corpus ita subtile, sicut est aer.

Ad 1. *object.* Ad ista. Ad primum, dico quod non est inconveniens quod in aliquibus raritas sit qualitas prima, in aliquibus secunda.

Ad 2. Ad secundum, dico quod caliditas hominis, seu calefactio, quam habet ex motu, vel cursu, non præcise provenit ex confricatione hominis ad medium per quod movetur, sed provenit ex hoc, quod natura sentiens membra exteriora aliqualiter debilitari propter resolutionem spirituum factam per motum, ideo natura mittit a corde spiritus calidos ad membra exteriora, mediantibus quibus illa membra exterius calefiunt.

ARTICULUS III.

De calefactione ignis a motu corporis cœlestis.

De tertio sit conclusio ista, quod corpus cœleste mediante motu calefacit sphæram ignis. Probatur, quia ignis propter inclinationem sui ad sursum valde fortiter adhæret corpori cœlesti, nam corpus cœleste attrahit ipsum motu suo : ergo calefacit. Antecedens apparet, quia sicut gravia inclinantur deorsum, sic et levia sursum. Et prima consequentia tenet, quia hoc sufficit ad motum tractus. Et secunda consequentia tenet; quia ibi quodammodo est confricatio ignis ad cœlum; imo ibi quandoque potest imaginari valde nobilis confricatio per ipsum motum, quia si aliquis ignis multum levis generetur inferius prope regionem superiorem aeris, vel infra qui sursum ascendit, sequitur quod impetus ejus ad descendendum non sit totaliter deperditus, donec pervenerit ad cœlum; nec tunc penetret sphæram ignis, quia per fortiores impetus reverberatur a cœlo, et tunc alter ignis insequitur in superius, et sic per longum tempus potest hujusmodi insecutio fieri, et confricatio. 9. *Corpus cœleste suo motu calefacit sphæram ignis.*

Contra conclusionem objicitur, primo, quia cœlum est corpus politum, leve, et uniforme; igitur non potest secum trahere ignem. 10. *Objectio* 1.

Consequentia tenet, quia semper aliquæ partes trahentis dicuntur subintrare aliquas partes corporis tracti. *Secunda.* Secundo, sequeretur quod eadem ratione essent inter orbes cœlestes hujusmodi motus tractus. Consequens falsum, quia ibi non est violentia, cum motus illi sint perpetui. Et propter rationes aliqui nituntur ponere quamdam qualitatem spiritualem causatam a cœlo in sphæram ignis, mediante qua sphæra ignis movetur circulariter, ad modum illum, quo ab adamante causatur qualitas attractitia ferri. Secundo, inferunt isti quod sphæra ignis non calefit per motum cœli per se, sed per lumen, et alias influentias.

Ad 1. object. Ad primum, conceditur quod est corpus politum, et leve, et hoc non obest quin bene possit attrahere aliquod corpus sibi immediatum, propter fortem inclinationem illius alterius corporis ad adhærendum sibi, sicut dictum erat de igne.

Ad 2. Ad secundum posset concedi quod in corporibus cœlestibus est hujusmodi raptus, et violentia, et hoc in primo tractatu de sphæra, capitulo primo. Nec obstat quod talis violentia possit perpetuari, quia per ipsam subjectum non disponitur ad corruptionem, nec ad receptionem alicujus qualitatis, mediante qua corrumpetur.

Aliter dicitur negando consequentiam, quia in corporibus cœlestibus non est talis inclinatio hujus orbis, ut adhæreat alteri, quemadmodum est inclinatio ignis ut adhæreat cœlo.

II. *Ad argum.* Per hoc ad rationes. Ad primam, concedo quod cœlum motu suo calefacit non seipsum, quia non est susceptivum talis qualitatis, sed ignem sibi propinquum, et objectio dubii jam soluta est. *1. principale.*

Ad secundam negatur consequentia, quia non oportet quod motus calefaciat semper, ubi per alterationem fortiorem inducitur qualitas contraria calori, ut frigiditas. *Ad 2.*

Ad tertiam conceditur consequens, quia effectus consimilis bene est producibilis a diversis agentibus, imo quia hoc concludit contrarium esse verum de accidentibus, *Septimo Metaphysicorum*. *Ad 3.*

Ad quartam, *tunc non omnino*, etc. Illud est concedendum, sed sufficit quod sit quodammodo consimile in virtute; modo motus in tali confricatione sunt consimiles virtute ipsi calori. *Ad 4.*

Ad quintam, dicitur quod motus non est causa principalis istius caloris, sed forma corporis confricati mediante motu, et confricatione producit illum calorem. *Ad 5.*

Aliter dicitur, quod sufficit quod causæ universales sint nobiliores, cujusmodi sunt Deus, et Intelligentiæ.

Ad experientias. Ad primam dico quod aqua stans calidior aqua fluente, eo quod ad ipsam melius refranguntur radii Solis, et super eam diuturniorem habent permanentiam. *Ad 6.*

Ad secundam, de motu aeris coram facie, dico quod hoc est, quia facies est calidior aere sibi propinquo, ideo alterat aliqualiter ipsum ad caliditatem, sed postea per motum supervenit aer recens, et non alteratus, et apparet frigidior.

Ad tertiam, de potagio, dicitur quod in talibus liquidis calefactis includuntur quædam exhalationes, et fumi calidi, qui per motum exeunt.

QUÆSTIO XI.

Utrum omne lumen sit causativum caloris?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non; quia illud quod subito producitur non potest esse causa illius, quod successive generatur; sed lumen subito producitur, et caliditas successive generatur; igitur, etc. Major patet, quia illud quod subito producitur in primo instanti sui *esse* non producit caliditatem, eo quod caliditas subito generaretur, et si non in illo, igitur non in quocumque alio. Et minor apparet quoad primam partem 2. *de Anima;* et quoad secundam apparet *in* 5. *Physicorum;* nam ad caliditatem est vera alteratio successiva.

Secundum. Secundo, nullum lumen durat nisi solum per instans : igitur lumen non est causa caloris. Consequentia tenet, quia caliditas non potest generari in instanti. Et antecedens probatur, quia lumen dependet a corpore luminoso se habente in tali, vel tali situ, tanquam a conservante ipsum; modo corpus luminosum, cum continue moveatur non potest esse in eodem situ, nisi per Solem.

Tertium. Tertio, si lumen calefaceret, hoc maxime esset lumen Solis. Consequens falsum, quia tunc Sol, quanto est propinquior nobis, tanto nos magis calefaceret, quod est falsum, quia in hyeme Sol est propinquior nobis quam in æstate, et tamen tunc minus calefacit. Modo consequentia patet, quia Sol habet plus de lumine inter cætera corpora luminosa.

Quartum. Quarto, sequitur quod omnia corpora lucida, sicut omnes stellæ cœli, calefacerent. Consequens falsum, quia Luna, et Saturnus, et quædam stellæ fixæ de naturis earum ponuntur esse frigefactitiæ. Probatur consequentia, ex quo omnia corpora talia lucida habent lumen.

Quintum. Quinto, sequeretur quod caliditas non esset qualitas prima. Consequens falsum, ut patet 2. *de Generatione;* et probatur consequentia, quia consequitur aliam qualitatem, scilicet lumen in sui generatione.

Sextum. Sexto, sequeretur quod montes alti, et media regio aeris essent multum calidi. Consequens falsum, ut patuit prius. Et probatur consequentia, quia sunt propinquiora corporibus cœlestibus habentibus lumen, quam sint illa inferiora ; modo omne agens naturale prius et intensius agit in partem sibi propinquam, quam in partem a se remotam.

Septimum. Septimo, sequeretur quod privatio luminis pura, tenebræ, esset causa frigiditatis. Consequens falsum, quia pura privatio non potest esse causa alterius alicujus qualitatis positivæ. Et probatur consequentia, quia si unum oppositorum est causa unius qualitatis, reliquum esset causa oppositæ qualitatis, sicut si calefactio sit causa caliditatis, frigefactio esset causa frigiditatis.

Octavum. Octavo, quia vel corpora cœlestia per lumen agerent calorem in istis inferioribus per se, vel per accidens; non per se, quia tunc semper calefacerent, quod est contra experientiam; nec per accidens, quia corpus cœleste semper uniformiter movetur, nec in ejus motu contingit fieri error.

Nonum. Nono, sequeretur quod quanto aliquod corpus fuerit albius, tanto magis calefaceret. Consequens falsum, quia homines generati versus Septentrionem sunt frigidiores, quam generati versus Austrum, et tum sunt albiores. Et probatur consequentia, quia quanto corpus est magis album, tanto magis participat de luce.

Decimum. Decimo, quia squamæ piscium, et putredines quercuum sunt quædam corpora luminosa, et tamen non apparet qualiter possunt calefacere; igitur, etc.

Opposit. Oppositum arguitur auctoritate Aristotelis in isto primo, ubi dicit quod *per lumen Solis, et astrorum elevantur ab istis inferioribus vapores, et exhalationes, ex quibus impressiones generantur meteoricæ.*

In ista quæstione sunt duo videnda: Primo, si lumen sit causa caloris. Secundo, de modo generationis caloris a lumine, et de causa istius generationis.

ARTICULUS I.

An lumen sit causa caloris.

2. *Differentia inter lumen, lucem, splendorem, et fulgorem.* Quantum ad primum, notanda est differentia inter *lumen*, *lucem*, *splendorem*, et *fulgorem*. Unde *lux* est qualitas incorporea luminosi in medio diaphano. Et *lumen* est quodammodo species, vel similitudo lucis. Sed *splendor* est claritas refracta ad aliquod corpus densum. Et *fulgor* est qualitas, vel dispositio secunda, mediante qua relucet corpus tersum, et politum.

Lumen multiplicatur directe a corpore luminoso. Secundo sciendum, quod omne lumen multiplicatur directe a corpore luminoso. Et ideo quidam est radius rectus secundum quem diffunditur lumen. Alter est radius reflexus, scilicet qui reverberatur in superficie alicujus corporis densi. Sed alter est radius fractus, qui transit secundum angulum per media diversarum diaphaneitatum. Sed alius est radius circumflexus, qui est aggregatus ex pluribus radiis incidentibus directe, et ex pluribus fractis et reflexis.

Tertio sciendum, quod specialiter mota est quæstio propter corpora cœlestia, ut videatur qualiter per lumen alterant ista inferiora.

3. *Conclusio 1. Sol calefacit suo lumine inferiora.* Tunc ponuntur conclusiones: Prima est, quod Sol calefacit ista inferiora mediante suo lumine. Probatur, quia videmus quod in æstate est caliditas intensior in istis inferioribus, quam in hyeme, et non est alia causa, nisi quod Sol aspicit magis directe ista inferiora secundum radium luminis, quo natus est causare calorem. Secundo videmus quod in umbra Solis est minor caliditas, quam in lumine, ideo in æstate quærimus umbras.

Tertio, quia videmus quod cum radii Solis refranguntur ad speculum concavum, vel ad urinale sphæricum plenum aqua frigida, generatur ignis.

4. *Conclusio 2.* Secunda conclusio est, quod Luna

Luna calefacit suo lumine hæc inferiora. mediante suo lumine calefacit ista inferiora. Probatur per experientiam Aristotelis *in quarto de animalibus*, ubi dicit quod noctes in plenilunio sunt calidiores, quam in conjunctione vel quadraturis, quod non esset nisi lumen Lunæ calefaceret.

Secundo, quia lumen Solis calefacit : ergo lumen Lunæ. Antecedens patet per præcedentem conclusionem; et consequentia per Aristotelem *primo de proprietatibus elementorum*, ubi vult quod Luna, et omnia alia astra recipiant lumen a Sole; et aliqui imaginantur ibi quod Luna, et omnia astra sunt quasi speculum, et ideo sicut speculum illuminatur a candela sibi objecta, ita consimiliter Luna, et alia astra illuminantur a Sole.

5. *Conclusio 3. Astra calefaciunt lumine.* Tertia conclusio, quod quodlibet aliud astrum calefacit mediante suo lumine. Probatur primo, quia cujuslibet alterius astri lumen est reflexum a Sole; igitur est calefactitium. Tenet consequentia, ut prius, et antecedens similiter. Secundo, si lumen Lunæ est calefactitium, igitur et lumen cujuslibet alterius astri : sed sic est; igitur, etc. Antecedens patet, quia inter omnia alia astra, Luna ponitur magis esse de natura frigiditatis. Et minor apparet per præcedentem conclusionem.

Conclusio 4. Corpora cœlestia causant frigiditatem in his inferioribus. Quarta conclusio est, quod corpora cœlestia causant frigiditatem in istis inferioribus. Probatur de Luna, cui attribuitur fluxus, et refluxus maris; et etiam de Saturno, cui attribuuntur multi effectus frigiditatis. Secundo, quia quandoque in æstate videmus frigiditatem quasi subito venire; modo non est alia causa a qua possit produci ista frigiditas, nisi a corpore cœlesti; igitur, etc.

Quinta conclusio est, quod corpora agunt in istis inferioribus per aliam influentiam quam sit lumen. *Conclusio 5. Agunt per aliam influentiam.* Probatur, quia per præcedentem conclusionem corpora cœlestia frigefaciunt ista inferiora, et non per lumen, quia quodlibet astrum est calefactitium suo lumine; igitur per aliam influentiam; igitur, etc.

ARTICULUS II.

Quomodo calor a lumine generetur.

Quantum ad secundum sit conclusio ista, quod refractio radiorum luminis est causa productionis caloris a lumine, ita quod si non esset hujusmodi refractio, vel reflexio, nullo modo lumen causaret calorem. *6. Radiorum Solis refractio est causa caloris.* Probatur, nam videmus quod ista loca non calefiunt, ad quæ non pertingunt radii reflexi, ut patet de cacuminibus montium, et in media regione. Secundo, quia videmus quod ibi radii incidentes non concurrunt cum refractis, vel reflexis, ut patet de superficie terræ. Tertio hoc patet maxime de speculis concavis, in quibus propter concursum radiorum incidentium ad radios reflexos ab illis speculis generatur ignis.

Objectio. Contra conclusionem arguitur primo, quia vel radius incidens est infinitum debilior radio incidente cum reflexo, vel in aliqua certa proportione, non infinitum, quia radius reflexus causatur ab incidente; modo radius incidens non

est infinitum debilior seipso; nec etiam reflexus per se est debilior incidente; igitur nec aggregatum ex eis. Si in aliqua proportione certa, tunc intendatur radius incidens in gradum luminis in eadem proportione; igitur tunc producit calorem sine fractione, vel reflexione.

Responsio. Ad illud dicitur, quod ad generationem caloris multum, vel totaliter, facit oppositio radiorum; nam sicut in generatione caloris ex motu oportet ut sit contrarietas, et confricatio, ita consimiliter in generatione caloris ex lumine, oportet ut sit concursus duorum radiorum, vel plurium, quorum unus opponitur alteri, sicut patet in concavo speculo, quia ignis ibi generatur ex concursu radiorum, qui incidunt ad speculum, ad radios qui reflectuntur a speculo.

8. Contra, quia per vas vitreum sphæricum plenum aqua generatur ignis à parte remotiori, a corpore luminoso, et tamen ibi non est talis oppositio radiorum, quia omnes radii pertranseunt vitrum.

Ad illud dico, quod quamvis in refractione radiorum non sit oppositio ita directe sicut in reflexo, tamen ibi est oppositio aliqualiter lateralis, quæ sufficit ad generationem ignis, cæteris causis concurrentibus, quemadmodum diceremus quod Oriens et astrum opponuntur secundum situm. Ex istis inferuntur aliqua corollaria.

9. *Corollarium. 1.* Primum est, quod si omnes orbes cœli essent calefactibiles, sicut stupa, et in ipsis non essent astra, nunquam tempore æterno incenderentur a lumine, nec etiam calefierent. Probatur, quia priusquam illi orbes essent uniformes, et non esset ibi aliquod reflectens, vel refrangens, non produceretur calor, cum talis reflexio, vel refractio sit per se causa productionis caloris a lumine.

Secundum corollarium est, quod si omnia corpora universi essent uniformia in raritate, et densitate, nunquam aliquid calefieret a lumine. Probatur, quia tunc non esset refrangens, vel reflectens. *Secundum.*

Tertio sequitur quod causa quare in vallibus sit calor intensior, quam in montibus est quod radii incidentes ad montes, cum reflectantur tendunt ad inferius, et concurrunt cum radiis incidentibus, et etiam reflexis a vallibus; modo talis concursus radiorum oppositorum est causa caloris per conclusionem. *Tertium.*

Quarto, sequitur quod sphæra ignis non calefit a lumine Solis, nec superior regio aeris, si inter ipsas non sit notabilis diversitas in raritate, et densitate. Patet, quia postquam non est ibi diversitas, non esset aliquid refrangens, vel reflectens radios luminis. *Quartum.*

Quinto, sequitur quod media regio aeris non calefit a lumine Solis, nisi cum fuerit in ipsa nubes spissa. Patet, quia aliter radius luminis transiret irrefractus. *Quintum.*

Sexto, sequitur corollarium prius positum, quod quantocumque radii Solis reflexi a terra altius descendunt, tanto elevatior est media aeris regio super terram. *Sextum.*

Contra ista arguitur, primo de secunda conclusione primæ partis, in qua dicebatur quod lumen Lunæ est calefactitium, quia videmus quod dormientes in lumine Lunæ 10. *Dubium 1.*

sunt valde rheumatici; modo secundum medicos, rheuma generatur a frigido.

Solutio. Ad illud dicitur quod rheuma illud non generatur a lumine, sed ab alia influentia Lunæ, quam habet præter lumen.

Et si dicatur, æque bene multiplicatur ista alia influentia infra radios, sicut extra radios, dicitur quod licet ista influentia multiplicetur tam in umbra, quam in lumine Lunæ, non magis infrigidat, sed quia magis ex directo aspicit passum frigefactibile.

Dubium 2. Solutio quorumdam. Secundo dubitatur, quare multiplicetur talis influentia usque inferius. Dicunt aliqui quod influentia ista est ita spiritualis quod non oportet ipsum diffundi per medium, sed immediate corpus cœleste causat istam influentiam hîc inferius, et in visceribus terræ, sine hoc quod causatur per ignem, vel aerem intermedium.

11. Impugnatur. Contra hoc objicitur, quod omne movens est simul cum moto *ex* 7. *Physicorum*, et omne agens simul cum passo, ut patet 1. *de Generatione*, igitur ista qualitas non posset immediate causari in istis inferioribus nisi prius causetur per intermedium.

Alia solutio. Item aliter dicitur, quod ista influentia causatur insensibiliter a cœlo alteratione per cœlum medium, quemadmodum lumen insensibiliter producitur.

Dubium 3. Tertio dubitatur circa conclusionem secundæ partis, utrum si radius fortior, et debilior occurentes duobus mediis diversarum diaphaneitatum, refracti ad angulos æquales, producant calores æquales? Et videtur quod sic, quia aliter non sola oppositio radiorum esset causa hujusmodi caloris. Sed quod non, videtur ad experientiam, quia radii Lunæ reflexi ad speculum concavum non producunt ignem, sicut radii Solis.

Ad ista dicitur, quod ista dubitatio præsupponit unum satis dubium, scilicet quod radius intensior, et remissior ad æquales angulos refrangantur, cæteris paribus; quia dato quod non refrangerentur ad æquales, tunc certum est quod non æqualiter causarent calorem; sed supposito quod frangantur ad angulos æquales, adhuc non producent æqualem calorem; et causa est quod radius incidens ad aliquod medium alterius diaphaneitatis, ex quo invenit obstaculum, natus est redire secundum lineam consimilem, secundum quam incessisset, si non fuisset impedimentum, ut patet per Lincon. 1. *Posteriorum;* modo cum radius fortius incessisset ad majorem distantiam, sequitur quod etiam ad majorem distantiam reflectatur, et sic est ibi major oppositio saltem extensive, et intensive, posito quod luminosum causaret lumen cum impetu, vel conatu. Responsio.

Quarto dubitatur, quæ sit causa, quare radii sic oppositi nati sint causare calorem? Dicunt quidam quod lumen est qualitas nobilissima inter qualitates corporales, quam antiqui Philosophi maxime laudaverunt, ideo nata est ipsam sequi caliditas, quæ est nobilissima qualitas excepto lumine. 12. Dubium 4.

Quinto dubitatur, utrum lumen ignis calefacit? Ad quod dicendum Dubium 5. Solutio. Ignis ali-

ter calefacit lumine, quam calore. quod sic, aliter tamen calefacit ignis lumine, quam calore. Probatur, quia calor ignis calefacit successive partes quantitativas passi, scilicet prius unam partem, et post aliam, sed lumen totum simul calefacit. Secundo, quia ignis mediante lumine calefacit valde remisse, sed mediante calore intense.

Dubium 6. An oculi catorum calefaciant. Sexto dubitatur, utrum squamæ piscium, et oculi catorum possint calefacere? Ad quod dicitur quod sic, hoc tamen est valde remisse, et forte talis habet aliquam virtutem frigefaciendi, propter quam non potest apparere calefactio per lumen, sufficit tamen quod per illud lumen aliqualiter remittatur actio frigiditatis. Aliter dicitur quod non oportet quod lumen ignis, nec etiam hujusmodi rerum, lumen calefaciat, quia in talibus lumen est quædam qualitas secunda, proveniens ex actione primarum qualitatum, nec est ejusdem rationis cum lumine corporis cœlestis.

13. *Ad argum 1. principale.* Ad rationes. Ad primam, *nullum subito productum*, etc. Negatur major, quia quod producitur subito potest continuari successive, et sic potest producere illud, quod natum est successive produci.

Ad 2. Ad secundam, *nullum lumen*, etc. Negatur antecedens, quia lumen unius diei durat per unum diem, et lumen horæ per unam horam.

Ad 3. Ad tertiam, *hoc maxime*, etc. Concedo, et cum dicitur, tunc intensius calefaceret prope, quam remote, negatur consequentia, quia calefactio per lumen non attenditur penes propinquum, et remotum a corpore luminoso, sed penes concursum radiorum oppositorum.

Ad quartam, *sequitur quod omnia*, etc. Conceditur quod astra omnia calefaciunt lumine, aliqua tamen frigefaciunt aliis influentiis. *Ad 4.*

Ad sextam, *tunc montes*, etc. Respondetur negando consequentiam, propter causam dictam in corollario. *Ad 6.*

Ad septimam, *tunc tenebræ*, etc. Negatur consequentia, quia tenebra non est aliqua qualitas positiva. *Ad 7.*

Ad octavam, *vel per se, vel per accidens*, dico quod per se, et hoc semper fit concurrentibus aliis causis, scilicet sufficienti intensione luminis, oppositione radiorum, et dispositione materiæ. *Ad 8.*

Ad nonam, dicetur quod talia corpora alba non sunt lucida, et dato quod aliqua essent lucida, sicut margaritæ, non tamen oportet illa calefacere, quia lumen eorum est alterius naturæ a lumine cœlesti. *Ad 9.*

Aliæ rationes sunt solutæ in quætionis corpore. Et hoc de ista quæstione.

QUÆSTIO XII.

Utrum sphæra Solis per suum motum magis calefaciat ista inferiora, quam aliæ sphæræ cœlestes?

Arguitur quod non, quia vel hoc esset, quia sphæra Solis est major; vel quia defert majus astrum, sed neutro modo; igitur, etc. Major patet, nam ista videtur causa potissima. Et minor apparet, primo non quia sphæra est major, nam sphæræ superiores sunt multo ma- *1. Arg. primum.*

jores; nec quia defert majus astrum, quia in octava sphæra sunt astra ita multa, quia multitudo ipsorum faceret magnitudinem majorem, quam sit magnitudo Solis, et per consequens illa astra haberent plus calefacere per motum.

...undum Secundo, vel hoc esset, quia Sol velocius movetur, vel quia est propinquior nobis; sed neutro modo: igitur, etc. Major patet per Aristotelem in littera. Et minor apparet, non quia velocius movetur, nam sphæra Lunæ complet suam circulationem in uno mense, sphæra autem Solis nonnisi in anno, et per consequens velocius movetur Luna, quam Sol; nec quia Sol est propinquior, quia notum est quod Luna est propinquior nobis.

...rtium. Tertio, vel hoc fieret mediate, vel immediate; non mediate, quia sphæra Solis non calefacit sphæras intermedias; nec immediate, quia omne naturale agens in aliquod passum distans, prius agit in medium inter illud, et ipsum.

...uartum. Quarto, quia si sic, hoc esset pro tanto, quia sphæra Solis defert corpus, vel astrum magis luminosum; modo consequens est falsum, quia ad hoc quod lumen calefaciat non confert motus, imo potius impedit; nam si passum quiesceret, plus pateretur ab agente.

...uintum. Quinto, quia si magis calefaceret, etiam hoc pro tanto, quia sphæra Solis magis disgregaret a se invicem partes illorum inferiorum, nam istam causam multi assignant: sed propter hoc non, quia propter sphæram Solis partes istorum inferiorum, non moventur localiter.

...extum. Sexto, nulla sphæra cœlestis calefacit ista inferiora per motum; igitur non magis sphæra Solis, quam alia. Consequentia tenet. Et antecedens probatur, quia calefactio causatur per motum ex confricatione unius corporis ad aliud; modo nulla sphæra cœlestis confricatur ad ista inferiora: igitur, etc.

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo. *Oppositum*

2. Quomodo calor produci possit a lumine. In ista quæstione supponendi sunt modi, per quos calor potest produci a lumine vel motu. Unde calor generatur a lumine ex concursu radiorum oppositorum, qui sunt radius incidens, et reflexus, seu refractus: sed calor generatur a motu ex confricatione corporis calefactibilis ad aliquod aliud corpus.

Conclusio 1. Hoc præsupposito, ponuntur conclusiones. Prima est, quod nulla sphæra cœlestis agit calorem in istis inferioribus per motum citra mediam regionem aeris circumscripto lumine, et aliis influentiis spiritualibus. Probatur, quia illud non potest generare calorem per motum in ista inferiora, quod non confricatur ad aliquod illorum inferiorum, nec quod movet ista, nec aliqua alia, quæ ad ista confricentur: sed quælibet sphæra cœlestis est hujusmodi; igitur, etc. Major patet, nam pluribus modis non potest imaginari, quod motus alicujus corporis producat calorem. Et minor apparet, nam corpora cœlestia non tangunt ista inferiora, nec movent ipsa localiter, ut manifestum est.

3. Conclusio 2. Secunda conclusio est, quod circumscripto lumine, et influentia speciali cœli, corpus cœleste agit

calorem per suum motum in sphæram ignis, et superiorem regionem aeris. Probatur per oppositum rationis prædictæ, nam cœlum movet sphæram ignis, et superiorem partem aeris, et ista ad cœlum confri antur; igitur, etc. Ex quo patet quod circumscriptis aliis influentiis cœli a motu non producitur in aliquod istorum inferiorum calor, nisi per se in sphæram ignis, et superiorem regionem aeris.

Dubium. Sed dubitatur, utrum in tali confricatione ignis ad cœlum aliqua pars possit propelli deorsum a cœlo? Et videtur quod sic, quia a rota circulariter mota bene propellitur aer, citra quem movetur; sed videtur quod non, quia cœlum est corpus, nec tendens sursum, nec deorsum, cujus superficies concava est æque distans a centro mundi undique; ergo nihil habet propellere deorsum.

Responsio. Ad illud, dico quod ignis bene potest propelli deorsum ab isto cœlo, nam propter fortem impetum, quem habet ignis ad ascendendum reflectitur a cœlo ad istam partem, ad quam tendit motus cœli. Quemadmodum videmus quod faba projecta contra superficiem rotæ superiorem circumvolutæ, tendit deorsum versus illam partem, ad quam rota movetur.

4. *Conclusio* 3. Tertia conclusio est, quod circumscripto lumine Solis, sphæra Solis non plus calefaceret ista inferiora, quam aliæ sphæræ cœlestes. Probatur, quia esset ratione influentiæ majoris, vel ratione motus; sed neutro modo, quia in aliis partibus cœli invenitur æqualis influentia, et motus æque velox.

Conclusio 4. Quarta conclusio est, quod sphæra Solis mediante lumine non plus intensive calefacit ista inferiora per suum motum, quam si non moveretur. Probatur, quia si sic, corpus Solis produceret intensiorem calorem in istis inferioribus, quam de facto producit; igitur per motum mediante lumine non producit intensiorem, etc. Consequentia tenet de se, et antecedens apparet a simili, nam videmus quod ferrum si continue moveatur hinc inde prope ignem, tardius et remissius calefit, quam si quiesceret; similiter videmus quod quanto diutius Sol permanet super hemisphærium nostrum, tanto generatur intensior calor in istis inferioribus: modo diutius permaneret Sol si quiesceret, quam si moveretur; igitur.

5. *Conclusio* 5. *Sol per suum motum lumine magis calefacit quam non movetur.* Quinta conclusio est, quod Sol per suum motum mediante lumine magis calefacit ista inferiora extensive, quam si non moveretur. Probatur, quia omne corpus motum circa aliquod plures partes ipsius aspicit, quam si quiesceret, aspiciendo unam partem tantum: modo corpus cœli movetur circulariter circa inferiora per motum suum, mediante lumine magis, quam aliqua alia sphæra cœlestis. Cujus possunt assignari tres causæ:

Prima est, quæ dicta sunt, nam Sol magis calefacit per suum lumen, quam aliquod aliud cœli astrum; et quia per motum defertur ad diversas partes istorum inferiorum, ideo plures partes suo lumine potest calefacere, et per con-

sequens magis calefacit, saltem extensive.

Secunda causa est uno supposito, scilicet quod in istis inferioribus fiunt continue generationes, et corruptiones mixtorum perfectorum, et animatorum, tunc hoc supposito, patet quod nisi Sol moveretur, jam non producerentur hujusmodi mixta perfecta, eo quod Sol continue aspiceret unam partem terræ et non aliam, et in ista parte, quam continue aspiceret, non generatur nisi ignis, ut in parte sibi apposita non nisi aqua. Ex quo patet quod sphæra Solis magis calefacit extensive per suum motum, et magis moderate, secundum quod exigitur ad generationem mixtorum perfectorum, et animatorum.

6. Tertia causa est præsupponendo aliqua : Primo, quod agens naturale in aliquod passum non agit per se, secundum superficiem propinquam illi passo, sed agit secundum partes, quæ sunt in profundo. Patet, nam ignis aliquanto spissus intensius calefacit passum approximatum sibi, quam ignis æqualis longitudinis, et latitudinis, cum minore tamen spissitudine. Secunda suppositio est, quod si alicujus agentis una pars sit nobilior, et efficacior aliis ad agendum, actio istius agentis tribuitur illi parti, sicut patet in viventibus, nam quia anima pars est nobilior corporis animati, et efficacior ad operandum, jam actio corporis animati attribuitur animæ; eodem modo est de corde respectu membrorum corporis. Tertia suppositio est, quod corpus cœleste, scilicet aggregatum ex omnibus sphæris est quodammodo agens in istis inferioribus; istud patet ex quadam quæstione præcedente. Quarta suppositio est, quod corporis cœlestis pars nobilior, et efficacior ad agendum est corpus Solis. Patet, quia Sol est astrum magis lucidum, et situatum in medio sphærarum, unde est pars nobilior. Et tenet consequentia per simile, quia videmus in corpore humano, quod cor est pars nobilissima ipsius, et situatur in medio ipsius. Tunc de istis patet quare Sol magis calefacit ista inferiora, nam per tertiam suppositionem, cœlum est quoddam agens influens in ista inferiora, quod non agit solum secundum superficiem, imo secundum profundum per primam suppositionem, et ejus pars nobilissima et perfectior, vel efficacior ad agendum est Sol; igitur per quartam suppositionem, Soli debet attribui actio cœli per secundam suppositionem, et per consequens magis sibi, quam alicui alteri sphæræ cœlesti.

Sed dubitatur de prima suppositione, quia si partes profundæ agerent, sequitur quod simile in suum simile agit. Consequens est falsum 1. *de Generatione*. Consequentia probatur, quia pars existens in profundo ageret in partem remotiorem. 7. *Dubium* 1.

Ad istud dicitur negando consequentiam, quia actio partis profundæ non est distincta a parte superficiali, imo eadem est actio utriusque. *Solutio.*

Secundo dubitatur ad aliquantam distantiam in profundo agerent, et ad aliquantam non? Ad illud dici- *Dubium* 2.

Solutio. tur quod illud est difficile assignare, tamen pro nunc potest dici quod partes in profundo agunt ad istam partem, cujus actio terminaretur ad superficiem passi, dato quod non essent aliæ partes intermediæ, et non ultra.

Rationes aliæ procedunt viis suis.

QUÆSTIO XIII.

Utrum quatuor elementa sint proportionalia continue?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non; quia vel erunt continue proportionalia proportione æqualitatis, vel proportione inæqualitatis; non proportione æqualitatis, quia cum ignis sit magis activus aliis elementis, et sit per se æqualis illis, sequitur quod omnia elementa alia corrumperet; nec proportione inæqualitatis, quia tunc maximus terminus excederet elementa omnia alia, et per consequens ipsa corrumperet. Confirmatur, quia sicut est in mundo inferiori, quod nullum mixtum potest perpetuari, nisi in ipso elementa reducerentur ad temperamentum, ita est in mundo majori, quod non potest durari, nisi quatuor elementa sint ad invicem adæquata; igitur quatuor elementa non sunt proportionalia proportione inæqualitatis, sed potius proportione æqualitatis.

Secundum Secundo, si elementa secundo, modo, sequitur quod ignis esset maximum omnium elementorum. Consequens est falsum, quia magnitudo aliorum elementorum debet proportionari activitati ignis. Et tenet consequentia, quia in tali continua proportione est ignis primus, maximus.

Tertium. Tertio, sequeretur quod aqua esset minus elementum, quam sit terra. Consequens falsum, quia aqua habet majorem spissitudinem, quam sit spissitudo terræ, et locum elevatiorem versus cœlum, et per consequens debet esse majoris quantitatis. Et patet consequentia, quia tota aqua continetur in concavitatibus terræ.

Quartum. Quarto, elementa non sunt continue proportionabilia in qualitatibus primis; igitur nec in magnitudine, nec in aliquibus aliis. Consequentia tenet, quia secundum proportionem qualitatum primarum sunt proportiones magnitudinum formarum substantialium, et aliorum accidentium. Et antecedens apparet, quia nulla est qualitas prima communis quatuor elementis, in qua elementa possunt continue proportionari. Nam non est verum quod sicut se habet ignis ad aerem in calore, ita aer ad aquam, et aqua ad terram, quia aqua et terra non sunt calida.

Quintum. Quinto, sphæræ cœlestes non sunt continue proportionabiles; igitur nec quatuor elementa. Consequentia tenet per Aristotelem *in isto primo*, ubi dicit quod major est ordo in corporibus cœlestibus, quam in istis inferioribus. Et antecedens apparet, nam octava sphæra in multo majori proportione excedit sphæram sibi immediatam, quam aliqua sphæra inferior excedit reliquam.

Sextum. Sexto, quatuor elementa non sunt continue proportionabilia cor-

pori cœlesti; igitur nec etiam inter se invicem. Consequentia tenet, quia sicut quatuor elementa inter se ordinantur secundum situm, ita cum eis ordinatur corpus cœleste. Et antecedens apparet per Aristotelem *in isto primo*, ubi vult quod quodlibet elementorum sit valde modicæ quantitatis in comparatione ad cœlum.

Septimum. Septimo, quia mixta ex elementis non sunt continue proportionabilia; igitur nec ipsa elementa. Tenet consequentia, nam cum mixta componantur ex elementis, qualiter se habent elementa, debent se habere mixta composita ex eis.

Opposit. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo, ubi dicit: *Si enim et distantiæ plenæ igne, et corpora constant ex igne, olim annihilatum esset utique unumquodque aliorum;* itaque videtur arguere quod non, nisi elementa essent continue proportionabilia, quia elementum excedens omnia alia corrumperet.

Divisio quæstionis In ista quæstione sunt quatuor videnda : Primo, quædam distinctiones generales pertinentes ad propositum. Secundo de æqualitate elementorum. Tertio de proportionalitate. Quarto, dato quod elementa essent inæqualia, qualiter possunt conservari, ne unum corrumpatur.

ARTICULUS I.

Quædam distinctiones generales ad elementorum proportionalitatem pertinentes.

2. *Elementa quatuor.* Quantum ad primum, sciendum est, quod in proposito accipimus *elementa*, pro primis corporibus actu existentibus, ex quibus generabilia, et corruptibilia nata sunt componi, sicut sunt, ignis, aer, aqua, terra.

Secundo sciendum est, quod in proposito capimus elementum terræ pro ipsa terra, et pro omnibus mixtis generatis infra et supra terram; et aquam, pro aqua, et illis quæ continentur infra locum aquæ.

Tertio est sciendum, quod proportio est duarum qualitatum ejusdem generis unius ad alteram certa relatio in quantitate; verbi gratia, proportio dupla, sicut duorum ad unum est certa relatio istorum duorum numerorum, qui sunt ejusdem generis in quantitate. Proportio dividitur in tres species, scilicet in proportionem æqualitatis, majoris inæqualitatis, et proportionem minoris inæqualitatis. Proportio æqualitatis est habitudo duarum qualitatum æqualium ad invicem, sicut proportio duorum ad duo, et talis non habet plures species, imo consistit in indivisibili. 3. *Proportio quid.* *Ejus divisio.* *Æqualitatis.*

Sed proportio majoris inæqualitatis est habitudo majoris qualitatis ad minorem, sicut trium ad duo est proportio sesquialtera. Et ista proportio majoris inæqualitatis subdividitur in proportionem multiplicem, superparticularem, te superpartientem, et quælibet illarum dividitur in species infinitas. *Majoris inæqualitatis.*

Sed proportio minoris inæqualitatis est habitudo minoris qualitatis ad majorem, sicut duorum ad quatuor est proportio subdupla, et ista subdividitur in proportionem submultiplicem, subsuperparticu- *Minoris inæqualitatis.*

larem, et subsuperpartientem, et quælibet illarum dividitur in species infinitas proportionales speciebus proportionum majoris inæqualitatis.

4. *Proportionalitas quid?* Quarto sciendum est, quod proportionalitas est similitudo proportionis. Sicut si dicatur quod sicut se habet octo ad quatuor, ita quatuor ad duo, et talis proportionalitas est triplex; nam quædam est Arithmetica; quædam Geometrica; quædam Harmonica.

Proportionalitas arithmetica. Proportionalitas Arithemetica est illa, quæ attenditur penes æqualitatem differentiarum unius, qualitatis ad aliam, sicut dicendo scilicet quatuor duo, et vocatur differentia in proportione excessus, quo major quantitas excedit minorem, sic et dicitur excessus sex ad quatuor.

Geometria. Sed proportionalitas Geometrica consistit in æqualitate proportionum, sicut dicendo 8. 4. 2. 1; nam qualis est proportio 8. ad 4. eadem est proportio duorum ad unum.

Quinto sciendum est, quod quælibet istarum proportionum potest esse duplex, scilicet continua, et discontinua.

Continua. Proportionalitas continua est, cum quilibet terminus est antecedens, et consequens præter primum et ultimum. Nam primus terminus est tantum antecedens, et ultimus tantum consequens, verbi gratia, si dicatur, qualis est proportio inter octo et quatuor, talis est proportio quatuor ad duo, et duorum ad unum; in ista proportione iste terminus *octo* primus est antecedens tantum, et ille terminus, *unum*, qui est ultimus, est tantum consequens, sed duo termini intermedii scilicet *duo* et *quatuor*, quilibet illorum est antecedens et consequens.

Discontinua. Sed proportionalitas discontinua est, quando nullus terminus est antecedens et consequens, vel antecedens tantum, vel consequens tantum, sicut, verbi gratia, dicendo, qualis est proportio sex ad tria, talis est proportio quatuor ad duo; in ista enim similitudine proportionum nullus terminus est simul antecedens et consequens, sed quilibet vel tantum antecedens est, vel tantum consequens.

Harmonica. Sexto sciendum est, quod proportionalitas harmonica vocatur, cum eadem est proportio maximi termini ad minimum, et differentia maximi termini ad medium ad differentiam medii ad minimum, verbi gratia 6. 4. 3. eadem est proportio 6. ad 3. scilicet maximi termini ad minimum, quæ est proportio duorum, quæ differentia est inter 6. et 4. ad unum, quod est differentia inter 4. et 3.

Septimo, sciendum quod elementa possunt imaginari esse proportionalia, vel improportionalia: et si proportionalia, vel continue, vel discontinue; et iterum vel in magnitudine, vel in qualitatibus primis, vel in qualitatibus secundis, cujusmodi sunt gravitas, levitas, raritas, densitas, spissitudo, tenuitas. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

De æqualitate elementorum.

Quantum ad secundum est scien- 7

dum, quod elementa possunt imaginari esse æqualia, vel in magnitudine, vel in virtute; in materia, vel in spissitudine.

Conclusio 1. *Elementa non sunt æqualia in magnitudine.*

Tunc ponuntur conclusiones sequentes. Prima est, quod quatuor elementa non sunt æqualia in magnitudine. Probatur, aer est multo major, quam sit terra; igitur quatuor elementa non sunt æqualia in magnitudine. Consequentia tenet de se, et antecedens apparet, ut potest investigari inveniendo distantiam, ad quam ascendunt impressiones ignitæ, quæ distantia major est semidiametro terræ, et tamen istæ impressiones non ascendunt ultra aerem, quare, etc.

Secundo, si quatuor elementa essent æqualia, sequeretur quod tota sphæra generabilium, et corruptibilium esset per se quadrupla ad sphæram terræ. Consequens falsum et impossibile; igitur et antecedens. Consequentia probatur, quia aggregatum ex quatuor corporibus æqualibus est per se quadruplum ad unum illorum. Et falsitas antecedentis apparet per Astrologos, et maxime per Ptolemæum, qui ponit sphæram generabilium, et corruptibilium, plus quam mille vicibus excedere sphæram terræ.

Tertio, quia orbes cœlestes non sunt sibi invicem æquales; igitur nec quatuor elementa. Tenet consequentia, quia in corporibus cœlestibus major est ordo, quam in illis inferioribus, ut patet in illo primo. Et antecedens apparet, nam sphæræ superiores, multo sunt majores inferioribus.

Quarto, quia aqua est major terra, ut postea probabitur; igitur quatuor elementa non sunt æqualia.

8. *Conclusio* 2. *Nec in virtute.*

Secunda conclusio est, quod quatuor elementa non sunt æqualia in virtute. Probatur, quia si ita esset, sequeretur quod terra esset maximum elementorum omnium; consequens falsum, primo quia sphæra ignis circumdat omnia alia elementa; videtur igitur quod illa sit major aliis. Secundo, quia dictum est quare per ascensiones impressionum ignitarum potest inveniri quod quantitas aeris sit major quantitate terræ. Probatur consequentia, quia in æquali quantitate terræ est minor virtus, quam in æquali quantitate alterius elementi; si igitur virtus terræ debet esse æqualis virtuti alterius elementi tantum per magnitudinem, debet recompensari, quantum virtus alterius elementi excedit virtutem terræ in æquali quantitate.

Secundo, sequeretur quod ignis esset minimum omnium elementorum: consequens est falsum, quia cum obtineat locum superiorem et contineat alia elementa, videtur esse majoris quantitatis aliis elementis. Probatur consequentia primo, sicut probatur præcendens, nam ignis in aliquanta quantitate habet majorem virtutem, quam aliud elementum in æquali magnitudine; igitur oportet quod per parvitatem ipsius tantum recompensetur, quantum virtus ejus excedit virtutes aliorum elementorum in æquali quantitate.

9. *Conclusio* 3. *Nec in materia.*

Tertia conclusio est, quod quatuor elementa non sunt æqualia in materia. Probatur, quia si ita

esset, sequeretur quod si aqua esset condensata ad gradum densitatis terræ, tunc aqua et terra essent sibi invicem æquales. Consequens falsum, quia de facto terra est major aqua; igitur si esset condensata ad densitatem terræ non esset æqualis. Consequentia tenet, quia si fieret condensata minor esset, quam si non esset condensata. Antecedens apparet, quia nisi aqua esset minor terra, cum semper aqua tendat ad locum decliviorem, sequitur quod aqua deberet cooperire totam terram, et ipsam sphærice circumdare, et istud magis postea probabitur.

Conclusio 4. Nec in spissitudine. Quarta conclusio est ista, quod quatuor elementa non sunt æqualia in spissitudine. Probatur, quia si ita esset, sequeretur quod sphæra generabilium, et corruptibilium contineret sphæram terræ multo minus quam tribus mille vicibus. Consequens est contra Astrologos, ut prius allegatum est. Et probatur consequentia, quia postquam elevata sunt ex aqua spissa, et notum est diametrum terræ, faciliter potest cognosci per calculationes diametri cujuslibet aliorum elementorum, et invenietur quod totalis sphæra generabilium, et corruptibilium modicum plus quam mille, et undecim vicibus continebit sphæram terræ.

10. *Object. contra 1. et 2. conclus.* Contra istas conclusiones arguitur, primo contra primam et secundam simul, quia nisi elementa essent æqualia in magnitudine, ac virtute, sequeretur quod elementum majus elementa reliqua corrumperet. Consequens est falsum, quia tunc deficeret una pars principalis universi, et per consequens ordo, et decor ipsius. Probatur consequentia, quia elementum excedens esset appropinquatum aliis super ipsam proportionem majoris inæqualitatis.

Contra 3 conclus. Contra tertiam conclusionem probantur duæ conclusiones. Prima est, quod cujuslibet elementi materia est æqualis materiæ alterius.

Secunda est, quod magnitudo unius elementi, sicut terræ, est per se subdecupla ad magnitudinem elementi proximi, scilicet aquæ, et in eadem proportione se habet aqua respectu aeris, et aer respectu ignis. Et ex isto sequitur quod raritas ignis est in decuplo major raritate aeris, et densitas terræ est in decuplo major densitate aquæ.

Prima consequentia probatur, quia verisimile est quod tota materia generabilium et corruptibilium sit divisa in quatuor proportiones æquales, quarum cuilibet elementorum attribuitur una. Secundo, quia æqualis est materia proportionis, aeris generati ex una proportione materiæ illius aquæ; igitur materia totius sphæræ aeris est æqualis materiæ totius sphæræ aquæ. Tenet consequentia per Philosophum *in isto primo*, ubi vult quod secundum eamdem proportionem se habet totum unum elementum cum alio, et pars unius cum parte alterius, si ex invicem generentur. Tertio, quia secundum eamdem proportionem se debent habere magnitudines elementorum, secundum quam se habent gravitas, et levitas; eodem modo

quanto terra est gravior aqua, tanto aqua est gravior aere, et aer igne.

11. Secunda consequentia probatur ex duobus, primo ex dicto Aristotelis, ubi vult quod ex uno pugillo terræ possunt fieri decem aquæ, et ex uno aquæ decem aeris, et sic conformiter in alio. Secundo ex dictis illius *in isto primo,* ubi vult quod in eadem proportione se habet totus aer ad totam aquam, quemadmodum se habet proportio aeris facta ex proportione aquæ. Et sunt verba ista; ***Necesse autem eamdem rationem habere, quantam habet tantilla, et parva ad factum ex ipsa aerem, et totus ad totam aquam.*** Istis suppositis, patet quod elementa se habent ad invicem in proportione decupla; nam eadem est proportio elementorum et partium illorum, cum ex invicem generantur, sed illarum partium est proportio decupla; igitur, etc.

Secundo confirmatur persuasione, quia in eadem proportione se habent, vel habere debent elementa generabilium, in qua se habent numeri, quibus numeramus tanquam principiis in omni idiomate, sed illi numeri se habent secundum decuplam proportionem ; igitur, etc. Major patet, quia sicut quatuor elementa sunt principia generabilium, et corruptibilium, ita illi numeri sunt principia aliorum numerorum. Et minor apparet, nam illi numeri sunt decem, centum, mille, et sic procedendo secundum decuplam proportionem, et omnes alii numeri componuntur ex istis.

12. *Objectio contra 4. conclus.* Contra quartam conclusionem arguitur, quod sursum et deorsum sunt loca contraria gravium, et levium; igitur signato medio puncto inter ista duo loca, quidquid est superius erit leve, et quidquid inferius grave; igitur elementa gravia sunt æqualis spissitudinis cum elementis levibus.

Similiter probatur quod eadem sit spissitudo terræ, et aquæ, signato medio puncto inter centrum terræ, et medium punctum prius assignatum. Et ex isto sequitur quod si diametrum terræ assignetur sicut unum aggregatum ex diametro terræ et aquæ, et ut duo, quæ est proportio dupla, et tum proportio sphærarum sit sicut diametrorum proportio triplicata, et dupla triplicata est octupla, sequitur quod aggregatum ex sphæra aquæ, et sphæra terræ se habebit in octupla proportione respectu sphæræ terræ tantum.

Secundo arguitur contra conclusionem, quia ibi supponitur ab Astrologis demonstratum, quod sphæra generabilium, et corruptibilium continet sphæram terræ plus quam tribus mille vicibus; modo hoc ego nego, quia hoc non demonstrat, nisi capiatur tota sphæra generabilium pro distantia, quæ est inter globum corporis Lunæ, et centrum terræ; modo non est probatum, quantum globus ille situatur profunde infra sphæram suam, ita quod sphæra ejus descendat citra globum per magnam partem. 13.

Ad primam, ista ratio solvetur in ultimo articulo. Ad aliam nego ambas conclusiones. Ad probationem primo dico, quod non est verisimile, eo quod experientia, et *Ad 1.* *Ad 2.*

ratio efficax est ad oppositum. Ad secundam, *in eadem proportione,* etc. negatur major, quia quamvis ex proportione terræ fiat proportio aquæ major quam sit ista proportio terræ, tamen hoc non obstante tota sphæra aquæ est minor sphæra terræ, ut postea probabitur.

Ad 3. Ad tertiam, negatur quod gravitas et levitas istorum elementorum sunt proportionales, nam in multo majori proportione terra est gravior et densior aqua, et aqua quam ignis, et ignis levior et rarior aere, quod probatur ex duobus, primo quia prope superiorem regionem aeris ignis venit uniter difformis in raritate, et taliter usque ad sphæram aeris; igitur ibi inter aerem et ignem modica est diversitas, vel difformitas. Secundo patet per experientiam, hîc inferius, nam videmus in furno ubi sunt vitra, quod modica est differentia inter aerem, et ignem ubi liquefiunt vitra.

14. *Ad* 1. *rationem* 2. *concl.* Tunc ad rationes secundæ conclusionis, cum præsupponitur, etc. negatur suppositum, imo est falsum, et demonstratio ad oppositum, vel saltem ratio efficax, nec Aristoteles dixit, nisi ut reprehenderet antiquos.

De secundo supposito, dico quod nec est expertum, nec bene probatum quod ex uno pugillo terræ fiant decem aquæ, et dato quod ita esset, non oporteret eamdem esse proportionem totius ad totum, et partis ad partem.

Ad 2. Ad secundam neganda est similitudo, quia ita consimiliter agerent, quod sicut totus ignis circumvenit totum aerem, et aer totam aquam, ita videtur quod aqua circumvenit totam terram, modo certum est hoc esse falsum.

Ad rationem contra quartam, cum dicitur, *signetur medium punctum semidiametri,* etc. dico quod iste punctus non dividit gravia a levibus, nec hoc apparet, sed punctus dividens gravia a levibus est multo propinquior terræ centro, quam circumferentiæ cœli. Ad aliam dico quod ista demonstratio tenet, præsupposito quod globus Lunæ tangat sphæram generabilium et corruptibilium, cum fuerit ex parte inferiori sui Epicycli, seu cum fuerit maxime prope terram. *Ad rationem contra* 4. *conclus.*

ARTICULUS III.

De proportionalitate elementorum.

De tertio est opinio Thomæ Bradvvardyn *cap. ult. tract. de proportionib.* qui primo ponit quod elementa sunt ad invicem continue proportionalia. Hoc supposito, capit totum diametrum sphæræ generabilium, et corruptibilium, quæ se habent ad semidiametrum terræ, sicut 33. ad unum, et tunc illum numerum dividit in quatuor numeros continue proportionales, quorum primus est semidiametrum terræ; secundus semidiametrum aquæ; tertius semidiametrum aeris; quartus semidiametrum ignis: et quia eadem est proportio semidiametrorum totalium, ideo triplicata proportione semidiametrorum totalium habetur proportio sphærarum, et per illam conclusionem proportio sphærarum est diametrorum proportio triplicata, et secun- 15.

dum ipsam illi quatuor termini continue proportionabiles sunt, 31. 30. 80.89. 35. millia, 900. et 83.

16. *Elementa non sunt continue proportionalia.* Sed ista opinio est falsa, ut patebit ex quæstione, ideo sequitur conclusio ista, quod elementa non sunt continue proportionalia. Probatur, quia si ita esset, sequeretur quod unum elementum non posset augmentari reliquo non augmentato. Consequentia tenet, nam dato quod unum augmentaretur, et reliquum non, amplius non essent proportionalia continue : sed falsitas consequentis probatur, primo, quia voluntarie potest intendi calor per combustionem, et per consequens augmentari potest ignis, reliquis elementis frigidis remanentibus, ut prius. Secundo patet falsitas, quia quandoque multa astra frigefacta ad invicem conjunguntur; igitur pro eodem tempore major est frigiditas in istis inferioribus, quam alio tempore, et per consequens plus de elemento frigido. Tertio patet, quia quando Sol est propinquior ad terram, tunc est plus de elementis calidis, eo quod Sol est productivus caloris; modo in hyeme est Sol propinquior ad terram per Astrologos; igitur tunc est major caliditas, quamvis non sentiatur.

17. Secundo arguitur ad conclusionem, aqua est minor terra; igitur elementa, etc. Consequentia tenet, quia si essent continue proportionalia, tunc quanto ignis esset major aere, aer major aqua, et aqua terra. Antecedens probatur, quia aqua et terra non simul causant majorem umbram, quam terra se sola causaret : igitur aqua non est major terra. Consequentia tenet, quia a majori corpore causaretur major umbra. Et antecedens patet, quia per demonstrationes Astrologicas potest sciri quantitas diametri Solis, et distantia terræ a Sole; igitur potest inveniri quantitas diametri umbræ causatæ in loco Lunæ in eclipsi, et per alias demonstrationes possit sciri quantitas umbræ de facto causatæ ab aqua et terra simul in eclipsi Lunæ, et invenietur quod umbra una non est multo major alia. Tertio, nam sequeretur quod tota terra esset submersa. Consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, quia si imaginaretur terram esse extra locum suum, et aquam esse in centro, tunc si terra descenderet, antequam centrum ejus fieret centrum mundi, ipsa tota esset submersa, cum aqua sit major ea, et de facto non minus submergeretur, cum aqua non sit minor quam tunc esset.

Sed posset dici, quod terra ponitur quasi sub una parte centri mundi, et aqua sibi contra ponderat ab alia parte.

Sed contra, quia si sic, sequeretur quod mare continue profundaretur a terra. Consequens est falsum, ut patet per experientiam. Secundo, quia terra naturaliter nata est esse sub aqua; igitur aqua non contra ponderat sibi ab opposita parte.

Tertio, quia aggregatum ex terra et aqua non esset sphæricum; consequens falsum, quia ejus umbra est sphærica, ut patet in eclipsi. Et patet consequentia postquam

aqua esset major, et aliqua pars terræ elevaretur. Et hoc de tertio.

ARTICULUS IV.

Dato quod elementa essent inæqualia, qualiter possunt conservari ne unum corrumpatur.

18. *Prima via.* De quarto, dico quod dupliciter potest induci quod elementa non corrumpant seipsa invicem, dato quod sint inæqualia. Primo, sic, et sit conclusio ista, quod non quodlibet agens in aliquod passum agit secundum quamlibet partem sui in profundo. Probatur, quia si ita esset, sequitur quod minima scintilla aeris possit agere in quantamcumque distantiam. Consequens est impossibile, quia tunc majus et fortius agens non possit ad majorem distantiam agere, quam minus. Probatur consequentia, quia aer exalterat, igitur cum agat secundum quamlibet partem in profundo, sequitur quod pars aeris adhuc ad Roman *alterat me, cum partes illæ sunt in profundo aeris.

* *Locus obscurus, videtur aliquid deesse.*

Secunda conclusio est, quod cujuslibet agentis aliquæ partes agunt secundum profundum. Probatur per experientiam, nam videmus quod ignis aliquantæ spissitudinis agit intensiorem calorem, quam ignis sibi æqualis secundum longitudinem, et latitudinem, cum minori tamen spissitudine. Ex isto sequitur quod cum aliquæ partes aeris in profundo agunt, et non quælibet, sequitur quod longitudo passi mensurat, et maximam partem agentis, quæ secundum se, et quamlibet sui agit in passum, et minimam quæ non.

Secundo sequitur, dato quod ignis excedat alia elementa, et sit sufficienter applicatus eis, non propter hoc ipsa corrumperet. Patet, quia non agit secundum omnes partes sui, sed solum secundum aliquas approximatas passo, quæ sunt majoris potentiæ, quam passum sit resistentiæ.

Alia via inducendi est per consequentia : supponitur primo, quod quodlibet elementum determinat sibi certum gradum raritatis, vel densitatis, quem naturaliter non potest transgredi, non potest naturaliter, nec violenter, nisi corrumpatur. Secundo, supponitur quod tota sphæra generabilium, et corruptibilium replet locum inter orbem Lunæ, et centrum terræ, nec potest replere majorem, nec minorem ; tunc ex istis sequeretur quod si unum elementum rarefieret, oporteret ipsum, vel adjunctum condensari. 19. *Secunda via.*

Tunc ponitur ista conclusio, quod si ignis debet generare ignem ex aliis elementis, generatio illius non potest fieri, nisi usque ad determinatam quantitatem. Probatur, quia ignis requirit majorem locum, quam elementum ex quo generatur, et cum locus non potest majorari, sequitur quod nec ignis quantumlibet generari; imo per talem generationem tandem condensaretur, et tenderet ad *non esse,* seu ad corruptionem sui; et ex isto sequeretur quod tantum de igne posset generari ab aliis elementis, quod ignis non posset plus generari. Probatur, quia ignis non potest ex

aliis elementis generari, nisi facta condensatione violenta, modo ipsa non potest fieri quantumlibet.

Secundo sequitur quod ignis possit esse in tantum augmentatus, quod non potest comburere stupam appropinquatam sibi. Probatur, quia condensato igne, quantum possibile est præter ejus corruptionem, et etiam aliis elementis, quæro, si stupa combureretur, vel ignis genitus ex ipsa tantum occupat locum per se, quantum antea, vel majorem? Non tantum, quia ignis requirit majorem extensionem quam stupa; nec majorem, quia tunc alibi ignis condensaretur, quod est falsum, quia ignis in tantum est condensatus, quantum naturaliter, vel violenter posset condensari. Et ex ista solutione intelligitur ratio prima facta in secunda parte quæstionis, quia dato quod unum elementum, sicut ignis, excedat alia, tum non habet locum, in quo alia possunt recipi, sed ipsa convertet in suam naturam.

Rationes solvuntur hinc inde per dicta.

QUÆSTIO XIV.

Utrum impressionum ignitarum exhalatio calida et sicca, sit materia?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non; quia si ita esset, sequeretur quod omnes impressiones ignitæ moverentur sursum : consequens contra experientiam; nam aliquas videmus moveri sursum, et alias deorsum, ut stellas cadentes; et quædam moventur lateraliter, ut patet de materia stellæ comatæ, quæ multoties experta est cadere deorsum. Probatur consequentia, nam exhalatio calida et sicca, cum sit levis tendit sursum.

Secundo, quia illud non est materia impressionum ignitarum quod non est faciliter inflammabile; sed exhalatio non est, etc. Major patet, quia hujusmodi impressiones generantur per inflammationem. Et antecedens apparet, nam ad inflammationem requiritur humiditas; modo talis exhalatio non est humida, quia si sic, simul essent humida, et sicca. *Secundum.*

Tertio, quia stella comata et Galaxia sunt impressiones ignitæ, et ipsarum non est materia exhalatio; igitur, etc Major patet, de ipsis determinat Aristoteles tanquam de impressionibus ignitis. Et minor patet, nam Galaxia est de natura cœli, prout patet per Aristotelem in antiqua translatione, et etiam stella comata, quæ movetur ad motum cœli. *Tertium.*

Quarto, si ita esset, sequeretur quod omnes impressiones ignitæ essent ejusdem speciei specialissimæ, et quod fierent iisdem temporibus. Consequens est contra experientiam, quia videmus quod semper est Galaxia, raro stella comata, quandoque stellæ cadentes, et quandoque non ; sed primum consequens potest esse falsum, nam plus differunt stella comata, et stella cadens, quam duæ comatæ differunt; modo duæ comatæ differunt numero; igitur illæ plus differunt quam numero, et per consequens specie. Probatur consequentia, quia cum omnium impressionum ignitarum sit eadem materia, scilicet *Quartum.*

exhalatio, et idem efficiens, scilicet inflammatio, sequitur quod effectus erit unus, scilicet in specie.

Quintum. Quinto, sequeretur quod in æstate citius fierent impressiones ignitæ, quam aliis temporibus : consequens est falsum, et contra experientiam, imo potius fiunt in Autumno. Probatur consequentia, quia tempus tunc est magis calidum et siccum.

Sextum. Sexto, auctoritate Senecæ, quam allegat Albertus *super isto primo,* qui dicit quod ex sola confricatione aeris potest generari impressio ignita, et per consequens istius non potest esse materia calida exhalatio, et sicca, imo materia est aer.

Opposit. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo.

2\. *Exhalatio quid ?* Pro quæstione, sciendum primo, quod exhalatio est fumus elevatus a terra per actionem Solis, et aliarum calefacientium stellarum propter mixta perfecta, calidus et siccus, levis, rarus, tenax, subtilis, et quodammodo invisibilis. Per hoc quod dicitur, *fumus elevatus a terra,* tangitur ejus causa materialis. Propter quod sciendum est, quod terra hîc circa nos non est pure simplex; imo est quodammodo commixta aqua pluviali, et quibusdam mixtis, et est quodammodo porosa, ideo ipsam possunt subintrare fumi calidi, sicut in hyeme, et frigidi æstate. Et propter hoc quod ista terra non est simplex, dicit Seneca, quod ista terra habet tres crustas a circumferentia ad centrum, quarum prima est commixta aqua pluviali; secunda est commixta mineralibus, quæ generuntur; et tertia est pura de ibi usque ad centrum. Sed per hoc quod dicitur quod *per calefactionem Solis*, tangitur causa efficiens exhalationis. Propterea sciendum, quod quandoque exhalatio illa elevatur per calefactionem Solis mediante lumine, et quandoque aliter; nam infra terram includitur fumus calidus, qui calefacit, rarefacit, et levefacit terram, et ex hoc generantur alii fumi, et tunc illi conjungentes se ad invicem propter similitudinem ad modum guttularum; tandem isti fumi in magna quantitate existunt, et est axhalatio calida et sicca.

Sed propter hoc quod dicitur, *propter mixta perfecta*, tangitur causa finalis istarum impressionum; nam omnes impressiones, vel actiones, tam elementorum, quam mixtorum imperfectorum, sunt propter mixta perfecta. Sed per alias particulas sequentes tanguntur qualitates, et dispositiones exhalationis.

Secundo sciendum, quod exhalationis calidæ et siccæ, quædam est materia unctuosa, quædam non, ut materia venti. Ubi sciendum, quod exhalatio calida et sicca unctuosa differt a non unctuosa, et a vapore aqueo in hoc, quod altius ascendit. Et assignat Albertus *in isto primo*, quatuor causas, quare altius ascendit quam vapor. Prima est, quod quamvis talis exhalatio terrestris sit grossa, et materiæ subtiliabilis, tamen recipit calorem in materia illa, quæ est unctuosa, et faciliter inflammabilis in materia impressionum ignitarum, sed aliter est de vapore, cum materia sit magis subtilis. Modo illud quod in 3. *Ejus materia.* *Cur altius ascendit quam vapor?*

se habet majorem unctuositatem cæteris paribus, altius potest ascendere.

Secunda causa, quia exhalatio ratione suæ compactitatis est magis retentiva caloris, quam vapor, cum vapor sit minus compactus; modo quanto aliquid diutius retinet calorem, tanto diutius potest ascendere, et per consequens altius.

Tertia causa, quia exhalatio habet duas qualitates symbolas cum igne, qui habet altissime ascendere, scilicet caliditatem, et siccitatem ab illo, a quo elevatur; sed vapor habet unam solam qualitatem symbolam, scilicet parvam caliditatem.

Quarta causa est, quia vapor, quamvis sit materia magis subtilis, tamen faciliter est resolubilis a modico calore, propter sui subtilitatem, et faciliter est congelabilis a modico frigore; ideo antequam perveniat ad locum superioris regionis aeris, resolvitur per calorem Solis, vel congelatur in aquam per frigiditatem, non tamen est sic de exhalatione.

4. *Objectio.* Et si objiciatur, quia videmus quod in istis inferioribus ita diu durat ignis, quamdiu durat humidum in quod agit; igitur cum vapor sit humidus, et exhalatio non, sequitur quod calor diutius potest permanere in vapore, quam in exhalatione, et per consequens vapor altius ascenderet.

Solutio. Ad istud dico quod quamvis vapor sit magis humidus, tamen propter sui subtilitatem est facilius resolubilis in aerem, vel congelabilis in aquam, ideo non oportet quod diutius retineat calorem. Similiter dico quod exhalatio non caret tali humiditate, nam cum sit quodammodo tenax, est ibi humiditas continuans partes, et ideo terra pura si per se esset, caderet in pulverem.

Tertio notandum, quod impres- 5.
siones ignitæ, quæ generantur ex exhalatione calida et sicca unctuosa, sunt stellæ comatæ, stellæ cadentes, capræ saltantes, hiatus, voragines, quæ fiunt per inflammationem, et etiam coruscationes in nubibus, et istæ impressiones differunt quoad loca, in quibus generantur; nam si elevetur exhalatio prope ignem in superiori regione aeris in magna multitudine, tunc fit stella comata; sed si elevetur per se usque ad inferiorem partem superioris regionis, tunc generantur inde stellæ cadentes, capræ saltantes; sed si non elevetur ultra mediam regionem, sed in media regione includatur inibi tunc fiunt coruscationes. Patet igitur ex istis quid sit exhalatio, qualis sit, quæ sint causæ et effectus ipsius, et quomodo differt a vapore, quantum ad hoc quod altius ascendat quam vapor. Tunc ponuntur conclusiones:

Prima est, quod per solam confricationem partium aeris non potest generari impressio ignita. Probatur, quia nulla impressio ignita poterit generari sine inflammatione, sed per solam confricationem aeris non potest fieri inflammatio; igitur, etc. Major patet per Aristotelem in hoc primo, ubi vult quod omnes impressiones ignitæ fiunt per inflammationem. Et minor patet, quia inflammatio non fit sine materia grossiori quam sit aer, et *Conclusio 1. Impressio ignita unde generetur.*

etiam qualiter unctuosus; modo aer non est unctuosus.

Conclusio 2. Secunda conclusio est, quod omnium impressionum ignitarum materia est exhalatio calida et sicca unctuosa. Probatur, quia omnium impressionum ignitarum est illud materia, quod est cito inflammabile; sed exhalatio unctuosa est hujusmodi; igitur, etc. Major patet, quia istæ inflammationes fiunt per inflammationem; et minor apparet, quia inflammatio immediate sequitur unctuositatem digestam cum quadam siccitate.

7. *Dubium.* Sed dubitatur, utrum in exhalationem introducatur nova forma substantialis cum elevetur a terra, vel non? si sic, quare plus denominatur de natura terræ, quam alterius elementi?

Responsio. Ad istud dico quod non necessarium quod nova forma substantialis introducatur in exhalationem, quia si semper nova forma introduceretur, tunc ex terra non posset fieri immediate ignis, vel saltem ignis staret sub majori densitate, quam sit densitas aquæ vel aeris, et istud habet videri 2. *de Generatione.*

Secundo dico quod quandoque in illam exhalationem introducitur nova forma, scilicet mixta imperfecta, et tunc denominatur de natura terræ, propter qualitatem symbolam, quam habet cum terra, et propter ejus resolutionem ab ipsa.

Dubium 2. Solutio. Secundo dubitatur, utrum exhalatio possit elevari ab aqua? Ad hoc dicitur quod non, nisi aqua illa fuerit multum grossa, et admixta terrestreitati.

Dubium 3. Tertio dubitatur, utrum exhalatio possit terminare visum?

Solutio. Ad illud dicitur, quod exhalatio non inflammata non potest terminare visum, nisi fuerit valde multa in spissitudine, sed cum fuerit inflammata bene potest. Ex hoc patet quod rarius terminat visum, cum densius non sufficit, quia per inflammationem efficitur rarior, et causa communiter non est alia, nisi inflammatio, quia de natura lucis est visum terminare.

8. *Ad argum. 1. principale.* Ad rationes. Ad primam, *sequeretur*, etc. Negatur consequentia, quia quandoque materia illa levis deorsum potest pelli a frigiditate, ut postea patebit.

Ad 2. Ad secundam, dico quod exhalatio unctuosa est faciliter inflammabilis, et illa est materia impressionum ignitarum.

Ad 3. Ad tertiam, de comata et Galaxia, postea videbitur.

Ad 4. Ad quartam, utrum sint ejusdem speciei, vel non, videbitur postea, sed negatur consequentia, quod deberent fieri iisdem temporibus, nam quandoque calor est ita parvus quod non sufficiat exhalationem elevare ad generationem quarumdam impressionum, cum tamen est sufficienter elevata ad generationem aliarum, et etiam multæ aliæ causæ possunt non concurrere.

Ad 5. Ad quintam, negatur consequentia, quia quamvis plus de exhalatione elevetur in æstate, tamen cum hoc plus consumitur.

Ad 6. Ad sextam, potest dici quod Seneca intellexit, dato quod aer fuerit unctuosus, et aliqualiter inspissatus.

QUÆSTIO XV.

Utrum omnes impressiones ignitæ sint ejusdem speciei specialissimæ?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia ista sunt diversarum specierum specialissimarum quæ habent operationes, et significationes diversas; modo sic est de impressionibus ignitis; igitur, etc. Major patet, quia diversitas operationum arguit diversitatem formarum, nam operatio arguit formam: modo si sit ibi diversitas formæ, cum forma sit natura, sequitur quod ibi sit diversitas naturæ, et per consequens diversitas specifica. Et minor apparet, nam stella comata signat mortem Principum, et aliæ impressiones ignitæ non.

Secundum Secundo, illa quæ habent figuras naturales diversas non sunt ejusdem speciei; sed impressiones, etc. Major apparet inducendo in omnibus, nam illa quæ sunt ejusdem speciei determinant sibi consimilem figuram, sicut omnes homines; et alia quæ sunt diversarum specierum determinant sibi diversas figuras, ut nunquam canis habeat figuram hominis, nec equus. Et minor apparet, nam quædam sunt impressiones ignitæ oblongæ, ut dali †, et æges †; et quædam sphærica, ut stellæ comatæ, et hujusmodi.

† trabes. † capræ.

Tertium. Tertio, quia impressiones ignitæ solum differunt accidentaliter, vel essentialiter; si accidentaliter solum, tunc sequitur quod de eis debent fieri diversæ considerationes; si essentialiter, tunc sequitur quod differunt specifice.

Quartum. Quarto, quia plus differunt ab invicem stella comata, et area stipulæ ardentis, quam duæ stellæ comatæ; sed duæ stellæ comatæ differunt nnmero, et per consequens differunt specie.

Quintum. Quinto, sequeretur quod omnium impressionum ignitarum esset idem motus. Consequens est contra experentiam, nam quædam moventur circulariter, quædam sursum et quædam deorsum. Probatur consequentia, quia cum omnium impressionum ignitarum eadem sit natura, et natura sit principium motus, sequeretur quod omnium impressionum esset idem motus.

Sextum. Sexto, quia illa quæ sunt a materiis diversis, et ab agentibus diversis secundum speciem differunt specifice; sed impressiones ignitæ sunt hujusmodi; igitur, etc. Major patet, nam *idem inquantum idem semper natum est facere idem*, et per consequens diversum semper natum est facere diversum. Similiter patet major per Commentatorem 12. *Metaphysic.* ubi vult quod si agens fuerit unum, et materia una, quod factum est erit unum; igitur si agens fuerit diversum, et materia diversa, effectus est diversus. Et minor patet, nam aliquæ istarum impressionum sunt a frigido propellente, et aliquæ a calido inflammante. Similiter aliquæ fiunt a materia grossa, et unctuosa, et aliquæ fiunt a materia debili, et subtili.

2. *Opposit.* Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo, ubi vult quod omnia ista idem sunt, et propter eamdem causam fiunt, sed differunt per magis et minus.

Impressiones ignitæ quæ? Pro quæstione est sciendum quod impressiones ignitæ, de quibus loquimur in proposito, sunt stellæ comatæ, stellæ cadentes, capræ saltantes, dali, æges, area stipularum ardentium, coruscationes, fulmina, tonitrua, candelæ, et torsæ apparentes hîc circa nos, et ista differunt ab invicem secundum magnitudinem et parvitatem, secundum durationem majorem et minorem, secundum locum altiorem et bassiorem, in quo generantur, secundum raritatem, et densitatem, lividitatem et tenebrositatem, et secundum diversitatem materiæ, ex qua fiunt.

Earum materia. Secundo sciendum ex præcedenti quæstione, quod omnium istarum impressionum ignitarum materia est exhalatio calida et sicca, elevata superius, qua inflammata per calorem, apparent istæ impressiones ignitæ.

3. *Modus generationis earum in superiori regione aeris.* Tertio sciendum est de modo generationis impressionum ignitarum in superiori parte superioris regionis aeris. Nam cum exhalatio calida et sicca, elevata ad istam partem aeris fuerit unctuosa fortiter unita sine difformitate in suis partibus, si inflammatur, apparet esse quædam stella, et dato quod diu duret post inflammationem, non tamen possemus percipere, utrum sit stella cœli, vel de regione elementari, nisi per longas observationes, et aliquam difformitatem in motu. Sed aliquantisper materia ista unctuosa, fortiter unita, habet difformitatem in suis partibus, ita quod aliqua pars ejus ultra extenditur, et tunc illa materia inflammata vocatur stella caudata, et sic illa materia fit aliqualiter difformis in partibus secundum raritatem, et densitatem sine longa extensione alicujus partis, tunc vocatur stella comata, eo quod una pars apparet magis clara, et alia minus propinqua ad invicem. Et istæ impressiones differunt ab invicem secundum magnitudinem, et parvitatem, secundum calores, ut postea patebit; et secundum durabilitatem, nam aliquæ stellæ comatæ durant per se per duos dies, aliquæ per septem, aliquæ per sex menses.

Quarto, sciendum est de modo generationis impressionum ignitarum, quæ modicum durant, cujusmodi sunt impressiones generatæ per motum super mediam regionem aeris; nam aliqua exhalatio calida et sicca est subtilis, et elevabilis usque ad inferiorem partem superioris regionis aeris, et ibi propter caliditatem aeris, vel propter motum ipsius inflammatur, et apparent istæ impressiones. Unde materia est aliquantum congregata in uno globo magno, et amplo, qui simul incenditur in omnibus partibus ejus, et tunc vocatur area stipulæ ardentis. Sed aliquantum materia illa est congregata in uno globo modico in una parte medii, et in alio in alia parte, et sic de multis aliis globis, qui continuantur ad invicem per modicam exhalationem subtilem intermediam. Et tunc cum unus illorum globorum fuerit inflammatus apparet stella ardens, et inflammatio illa vadit continue inflammando per istam exhalationem subtilem intermediam usque ad alium globum, 4. *Modus generationis earum super mediam regionem aeris.*

qui cum fuerit inflammatus apparet alia stella, et sic consequenter, et tunc apparent multæ stellæ lucentes ad invicem. Sed aliquando illa materia est dispersa in duobus globis per se, continuata per mediam valde subtilem, et tunc inflammato uno illorum globorum inflammatur media intermedia usque ad reliquum, et tunc apparet stella moveri de loco ad locum, non transeundo per medium : sed quandoque materia est ita subtilis, quod ejus inflammatio non sufficit movere visum, et tunc apparet stella illa moveri de loco ad locum non transeundo per medium. Aliquando autem materia est uniformiter dispersa secundum longum, et quandoque secundum sursum, et quandoque ad latus, et tunc apparet quasi lancea incensa.

Ex ista apparet causa quare tales impressiones apparent moveri, et in veritate non moventur, quare aliquæ magis durent, et quare aliquæ minus, et quare aliquæ sunt majores, et aliquæ minores, et ita de aliis differentiis.

5. *Quomodo in media regione generentur.* Secundum, notandum est de modo generationis impressionum ignitarum quæ fiunt in media regione, quæ sunt fulmen, tonitruum, et coruscationes, quæ generantur per hunc modum, nam exhalatio calida et sicca elevata usque ad mediam regionem aeris, cujus aliqua pars est unctuosa, scilicet illa quæ est materia impressionum ignitarum, includitur in nube aquosa, et propter frigiditatem nubis fortificatur illa exhalatio, et intenditur in suis qualitatibus in tantum quod propter sui levitatem movetur hinc inde petendo exitum, et ex illo motu causatur sonus, qui dicitur tonitrus, et tandem illa exhalatio sic agitata infra nubem propter fortificationem suarum qualitatum frangit nubem in parte inferiori, ubi est debilis, et ex tali violenta fractione pars illa unctuosa inflammatur, cujus claritas est coruscatio, et residua pars propter sui subtilitatem propellitur deorsum, et quandoque præ nimia caliditate in rematur illud super quod cadit, ut postea apparebit.

Deinde sciendum de modo generationum impressionum ignitarum, quæ fiunt in inferiori regione aeris, et tales sunt duplices; nam quædam generantur immediate sub media regione, ut satis prope ; et aliæ hîc inferius circa nos. Modus generationis talium est iste, quia exhalatio calida et sicca, aliqualiter unctuosa elevata superius obviat frigiditati mediæ regionis sibi contrariæ, a qua violenter propellitur deorsum, et ex tali propulsione violenta inferius exhalatio illa inflammatur, et quandoque apparent impressiones ignitæ, quandoque stellæ cadentes, aliquando aliæ impressiones. Et ex isto reddit Aristoteles in quadam Epistola ad Alexandrum causam cujusdam apparentiæ, quæ sibi contingebat in India : unde Alexandro et exercitui suo apparebat, quod ignis flueret super eos, tamen scintillæ ignis non descendebant ita inferius, quod eos attingebant. Causa erat, quia propter multitudinem hominum, et cadaverum, qui erant in exercitu, multæ exhalationes pingues elevabantur sursum, quæ obviantes fri- 6. *Quomodo in inferiori regione.*

giditati mediæ regionis iterato propellebantur deorsum, et tunc per caliditatem aeris inferioris, et per velocitatem propulsus inflammabantur, et apparebat ignis descendere, et postea antequam ignis ille veniret totaliter deorsum, pinguedo materiæ erat consumpta, et iterum per alias exhalationes elevabatur sursum, et continue quousque materia consumebatur, et ignis ille cadebat per scintillas, propter raritatem materia non poterat cadere tanta simul.

7. *Quomodo prope terram.* Sed aliæ impressiones ignitæ, quæ generantur prope terram, fiunt per hunc modum ; quia exhalatio calida et sicca elevata a terra, cum venerit ad aerem, naturaliter cadit, at velociter motum faciliter inflammatur, et ideo equitantibus in nocte circa cœmeteria, vel patibula apparent candelæ ardentes ipsos præcedere ad aures equi, quandoque apparent in remotis multæ torsæ illuminatæ, et hoc non est, nisi propter multitudinem exhalationis ibidem accensæ.

Ex istis apparet de modo generationis omnium impressionum ignitarum, et de causis diversitatis ipsarum secundum magnitudinem, et durationem, etc. Item, quod aliquæ possunt dici ejusdem speciei specialissimæ, dupliciter : Uno modo, quia de eis verificatur unus terminus specificus, sicut de Socrate et Platone verificatur iste terminus, *homo.* Alio modo, quia habent substantias consimiles, vel saltem sunt fere consimiles.

8. *Omnes impressiones ignitæ sunt ejusdem rationis.* Secundum hoc ponitur ista conclusio, quod omnes impressiones ignitæ sunt ejusdem speciei specialissimæ. Et solum loquor de impressionibus prius dictis, quæ fiunt per inflammationem. Probatur, quia ista non fit, nec fieri potest ab aliquo agente, quin ab isto, vel a sibi simili, aliud possit fieri, vel sibi consimile ; sed nulla impressio ignita potest fieri ab aliquo agente, saltem immediate, quin ab illo agente, vel sibi consimili, quælibet alia impressio ignita possit fieri ; igitur non sunt diversarum specierum. Major patet, quia hoc sufficit ad arguendam identitatem specificam. Et minor apparet, nam omnes illæ impressiones fiunt ab aliquo inflammante, sive sit motus, sive calor ; similiter omnes fiunt ex consimili materia, scilicet ex exhalatione unctuosa.

Secundo, quia quæ solum differunt secundum figuram, et magnitudinem, non differunt specie ; sed istæ impressiones sunt hujusmodi ; igitur, etc. Major patet, quia corporibus homogeneis magnitudo, et figura non arguit diversitatem specificam. Et minor apparet ex causis prædictis.

Sed dubitatur primo, utrum istæ impressiones fiunt naturaliter ? 9. *Dubium* et videtur quod non, quia non est naturale ignem generari a frigido ; modo aliæ istarum impressionum fiunt a frigido, ut dictum est ; igitur, etc. Secundo, quia contra naturam est ut gradus remissior producat intensiorem, scilicet calorem ignis : ergo non fiunt naturaliter.

Ad illud, dico, quod istæ impressiones ignitæ fiunt naturaliter tam ex parte agentis universalis, quam ex parte particularis, eo quod in- *Respons.*

tendunt ipsas producere, et naturaliter agunt. Similiter dico, quod fiunt naturaliter ex parte exhalationis, quantum est ex inclinatione dispositionum naturalium exhalationis, sed violenter quantum est ex inclinatione formæ substantialis exhalationis, sicut caliditas, siccitas, unctuositas, inflammatio, quæ sunt dispositiones propinquissime inclinantes ad generationem ignis. Causa secundi, quia nulla forma inclinatur naturaliter ad sui corruptionem,

[Ad] rationes. Ad argumenta. Ad primum, dico quod ignis bene potest generari a frigido occasionaliter, eo quod frigiditas potest esse occasio generationis caloris, vel motus, quam consequitur ignis.

Ad secundum, concessum fuit alias quod modico calore potest produci ignis, dum tamen materia fuerit in dispositione propinqua quantum ad alias qualitates, sed postea ignis productus intendit suum calorem proprium usque ad gradum, quem exigit in sua naturali dispositione ad modum, quo aqua alterat se ad frigiditatem cum fuerit calefacta.

[Du]bium 2. Secundo dubitatur, quare stellæ cadentes moventur localiter ? Respondet Aristoteles quod hoc est pro tanto, quia stella illa cum sit levis, inclinatur ad sursum, sed per frigiditatem mediæ regionis propellitur deorsum : modo per istas inclinationes contrarias non fit motus secundum aliquam istarum totaliter, sed medio modo inter ipsas. Aliter forte dicitur, quod directe descendit deorsum, tum apparet sic lateraliter descendere, si fuerit alibi, quam supra zenith capitis nostri.

Tertio dubitatur, utrum talis inflammatio, seu quælibet talis impressio combureret manum, vel aliquid combustibile ? Respondetur quod sic de iis, quæ sunt in superiori, vel media regione aeris, et sic de illis quæ sunt in superiori parte inferioris regionis, sed de his quæ sunt hîc, quasi circa nos, forte non comburerent, nec sentirentur calores earum, quia non est expertum quod plantæ, vel domus, vel aliqua hujusmodi fuissent combusta per ipsas. *Dubium 3.* *Responsio.*

Quarto dubitatur, ad quid valent istæ impressiones ignitæ, et ad quem finem ordinentur? Respondetur quod ordinantur ad duo, scilicet ad generationem mixtorum perfectorum, nam ad hoc ordinantur omnes alterationes, omnes actiones tam elementorum, quam mixtorum inperfectorum. Secundo, prævalent ad præscientiam futurorum, nam quando super aliquam partem terræ apparet magnus concursus siderum volantium, signum est quod venti venient ab ista parte, tam in aqua quam in terra. Similiter magnæ, et multæ impressiones, inflammationes, seu coruscationes, stellæ comatæ, et similia ostendunt siccitates, et mortalites Principum : et dicit Seneca *de naturalibus quæstionibus,* quod modica candela accensa, in malo navis est signum serenitatis. 11. *Dubium 4.* *Responsio.*

Ad rationes. Ad primam, *quia illa quæ habent diversas significationes,* etc. Negatur major, quia illa diversitas significationis potest provenire 12. *Ad 1. argum. principale.*

ex multitudine, et paucitate materiæ, et etiam ex diversitate qualitatum.

Ad 2. Ad secundam, de figura, dicitur quod in corporibus homogeneis figura non arguit diversitatem specificam.

Ad 3. Ad tertiam, *vel differunt*, etc. dico quod differunt accidentaliter, et negatur consequentia, quia de eis debet fieri diversa terminatio ratione accidentium, et diversarum opinionum, quæ ab eis proveniunt.

Ad 4. Ad quartam, dico quod non plus differunt essentialiter.

Ad 5. Ad quintam concedo, nisi aliunde esset motus violentus; modo quandoque moventur ab inclinatione naturali, et quandoque propelluntur a frigido.

Ad 6. Ad sextam, *quæ fiunt ex diversis*, etc. Conceditur major, si differunt specie, et negatur major, quia materiæ istarum impressionum solum differunt secundum magis et minus, et secundum dispositiones qualitativas. Et sic est dictum ad quæstionem.

QUÆSTIO XVI.

Utrum de nocte, serenitate existente appareant in cœlo hiatus, voragines, et rubei colores?

1. *Arg. primum.* Arguitur primo quod non de nocte, quia visibile omne parvæ entitatis potius videtur de die, quam de nocte: modo hiatus et voragines sunt visibilia parvæ entitatis; igitur, etc. Major patet, nam corpora atomalia non possunt de nocte videri, bene tamen videntur de die, et minor apparet per experientiam.

Secundum. Secundo, color non potest videri sine lumine, ut patet *secundo de Anima*; modo hiatus et voragines sunt colores, vel habentes colores; igitur non possunt videri sine lumine, ergo potius de die.

Tertium. Tertio probatur, quia non fit serenitate existente, quia illud quod fit per refractionem a nube, non fit serenitate existente, sed hiatus, et voragines sunt hujusmodi; igitur, etc. Major patet, quia nubes est privatio serenitatis, quemadmodum silentium est privatio soni, modo simul possunt stare nubes et privatio nubis. Et minor per Aristotelem in primo hujus.

Quartum. Quarto, arguitur quod non appareant in cœlo, quia tunc visus deciperetur circa proprium objectum; modo consequens est falsum, ut patet *secundo de Anima*. Consequentia tenet, talis enim hiatus non fit in cœlo, sed in regione elementari; igitur, etc.

Quintum. Quinto, arguitur quod non appareant sanguinei coloris, quia non est ratio quare ille color plus appareat, quam viriditas.

Oppositum. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo.

Divisio quæstionis. In ista quæstione, primo notanda sunt aliqua de istis apparentiis. Secundo, dandæ sunt causæ illarum.

ARTICULUS I.

Notanda de apparentiis.

Quantum ad primum, notandum 2.

[Color rubeus duplex.] quod duplex est color rubeus; quidam tendens ad albedinem, vel claritatem, et vocatur *puniceus*; alter tendens ad nigredinem et obscuritatem, et vocatur *purpureus*.

Secundo sciendum, quod quando in plana superficie depinguntur duo colores, quorum unus est clarior, et alter obscurior, tunc color obscurior apparet esse in profundo, et magis remote, quam color clarus, et ista superficies non apparet plana, sed elevatior, ubi est color clarior. Et ideo pictores volentes pingere supereminentias, et concavitates, superius ponunt colores claros; ubi debet apparere concavitas, ponunt obscurum. Causa est, quia color talis magis movet visum, cum plus participet naturam lucis, et color obscurus minus.

Tertio est sciendum, quod aliquando de nocte videmus in cœlo quamdam apparentiam, quæ si sit tota rubea vocatur *hiatus*, sed si in medio fuerit nigredo, et in lateribus rubedo, tunc apparet vorago. Secundo videmus Solem, et stellas quandoque mutari de uno colore in alium, sicut dicit Albertus, et quandoque Luna apparet sanguinei coloris, sicut in eclipsi.

Quarto dicunt aliqui quod auditus est sonus in aere sine nube, et quandoque ac si esset vox audita de cælis. Istæ igitur sunt apparentiæ, quarum causas, et modun generationis inquirit quæstio præsens. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

Causæ apparentiarum.

De secundo, dico quod materialis causa hujusmodi apparentiarum potest esse duplex, scilicet vapor elevatus ab istis inferioribus per actionem Solis usque ad mediam regionem, mixtus aliqualiter exhalationi calidæ, et siccæ adustæ, et ibidem ingrossatus per frigiditatem mediæ regionis. Secunda causa materialis potest esse aer, nam superveniente frigiditate noctis, aer quodammodo inspissatur, et ingrossatur in tantun, quod sufficiat refrangere lumen, vel etiam reflectere. Et quod aer potest sic inspissari demonstrat Albertus per quoddam experimentum, nam si capiatur vas vitreum, plenum aere, et os ejus ponatur in aqua, tunc de die apparent, vel videntur quædam ampullæ exire per aquam; sed de nocte apparet aer in quiete sine exitu alicujus talis ampullæ, quod non esset, nisi de die aer esset magis rarefactus, et de nocte ingrossatus. Et hoc de causa mariali. [3. *Causa materialis apparentiarum.*]

De causa efficiente, dico quod ponitur esse triplex, nam est calor elevans vaporem, vel exhalationem. Secundo est frigiditas condensans illum vaporem, et ingrossans. Sed tertia causa est aliqua stella, vel aliquæ stellæ lucentes, quarum lux refrangitur in aliam materiam, et facit apparere talem colorem. Nam si materia fuerit rarior in lateribus, et spissior in medio, tunc materia illuminatur in [*Causa* 1. *efficiens.*]

illis lateribus, in medio non, et tunc apparet vorago; sed si materia fuerit uniformis, ita quod lux ubique incorporetur, et reflectatur uniformiter, tunc apparet hiatus.

4. Sed quare magis apparet rubedo, dico quod causa est, quia non solum lux reflectitur ad illam materiam, imo cum materia sit minus densa nube, tunc in ipsa incorporatur lumen, ideo ex admixtione luminis tunc illa materia, quæ est terrestris et adusta, apparet color rubeus, nam in istis inferioribus videmus rubedinem generari ex terrestreitate, vel terrestri adusto commixto luci, ut patet de carbonibus ignitis.

Dubium 1. Responsio. Sed dubitatur primo utrum tales apparentiæ possunt causari a lumine Solis? Respondetur quod sic, quia longo tempore post occasum Solis, et ante ejus ortum Sol lucet in media regione aeris, ubi materia illa elevatur, ex qua fiunt istæ apparentiæ. Imo etiam post occasum Solis, Sol dum lucet in media regione aeris supra cacumina montium.

Dubium 2. Responsio. Secundo dubitatur, quare tales apparentiæ cito disparent a visu? Dicit Aristoteles quod causa est, quia motus suarum causarum est valde velox, scilicet motus stellæ, cujus stellæ lumen incorporatur in illa materia,

Dubium 3. Responsio. Tertio dubitatur, quare plus fiunt de nocte, et serenitate existente, quam alias : Causa primi est, quia luces majores obfuscant minores, ideo de die non videmus stellas ; modo lux diei est magna valde in comparatione ad lucem talis apparentiæ, et ideo dato quod fiat in die, tum non appareret nobis. Causa secundi est, quia nubes impediret visionem talis apparentiæ ubi inest, tamen quod quandoque fuerit existente nube, tum nubes non est undique includens illam materiam, ideo adhuc est aliqua serenitas.

Similiter dubitatur, utrum ibi sit nova forma substantialis inducta, vel non? Respondetur quod non, secundum Aristotelem, imo solum est apparentia quædam, sicut est in Iride facta per mixtionem, et incorporationem lucis ad opacum terrestre adustum, commixtum aliqualiter vapori aquoso, vel ad aerem ingrossatum. 5. *Dubium 4. Solutio.*

Ex istis potest elici causa, quare apparent sanguinei colores in cœlo, et mutationes colorum in stellis, nam cum nubes existens supra ipsam fuerit fortis, tunc apparet color albus ; cum nubes fuerit admixta exhalationi siccæ terrestri, et adustæ, tunc per incorporationem lucis apparet color sanguineus, ita quod si lux fuerit fortis, et materia adusta satis tenuis, tunc apparet color puniceus ; sed si materia fuerit grossa, et lux aliqualiter debilis in comparatione ad materiam, tunc causatur color purpureus ; quemadmodum videmus quod Sol, vel aliud astrum visum per fumum apparet rubeum, et si fumus fuerit multum spissus, apparet astrum illud tendere ad nigredinem. Istæ igitur sunt causæ istarum secundum Aristotelem apparentiarum, quæ prius numeratæ fuerunt.

Sed contra istum processum objicitur, quia imaginabile videtur *Objec*[tio].

quod aliqua stella, vel aliqua res mundi ita velociter moveatur sicut cut hiatus, et voragines disparent a visu, non ideo non est verisimile quod fiant per alterationem nubis a luce.

sponsio. Et propter istud tenent multi alii, quod hiatus et voragines fiunt per inflammationem, et tunc possunt elici ex præcedente quæstione, de sonis, qui audiuntur in aere sive nube. Unde tales soni sunt diversi : nam quandoque apparet ac si esset vox hominis, aliquando ut vox, vel ululatus alterius animalis, et quandoque ut esset fragor arborum. Causa est, quia in vapore aqueo subtili includitur exhalatio calida et sicca subtilis, quæ petit exitum ab isto vapore, et sicut videmus quod causatur sonus, quando ferrum calidum submergitur in aquam, ita consimiliter in exitu exhalationis ex illo vapore causatur sonus, et diversitas illius soni est diversitas medii, sicut in aliis impressionibus.

d argum. principle. Per hoc ad rationes. Ad primam, verum est, nisi fuerit de se lucidum, et tunc permanet lumen, et bene potest tunc obscurari.

Ad 2. Ad secundam, dicitur eodem modo.

Ad 3. Ad tertiam, dico, quod hiatus et vorago sunt ex materia subtiliori, quam sit nubes. Et dato adhuc quod sit nubes, bene possunt apparere talia, eo quod locus apparitionis non est circumdatus undique nube.

Ad 4. Ad aliam, dicitur quod apparent in cœlo pro tanto, quia quando inter visum et aliquod visibile ponitur aliud visibile directe, tum illud videtur cohærere alteri visibili, et causa est, quia distantia corporum non percipitur, nisi percipiendo situm corporum continue ordinatorum inter ipsa : modo quando unum corpus ponitur directe inter visum et aliud, non percipiuntur corpora intermedia continue ordinata, ideo non est dicendum quod non est conveniens visum decipi judicando de situ.

Ad ultimam, dicendum quod plus sanguineæ sunt hujusmodi apparentiæ propter adustionem. *Ad 5.*

QUÆSTIO XVII.

Utrum stella comata sit de natura cœli?

Arguitur quod sic. Omne corpus simplex circulariter motum est de natura cœli; sed stella comata est hujusmodi; igitur, etc. quia aliter ejusdem corporis simplicis essent plures motus simplices secundum naturam, Et prima pars minoris patet, quia si stella comata esset corpus mixtum, tunc in ipso dominaretur terra, cum in omni mixto dominetur terra, ut patet 4. hujus, et per consequens stella comata descenderet deorsum, quod est contra experientiam. Item, si esset mixtum, cum omne mixtum moveatur ad motum elementi dominantis in eo, sequitur quod in stella comata dominatur terra, quod est impossibile. Secunda pars patet per experientiam. *1. Arg. primum.*

Secundo, nisi esset de natura cœli, sequeretur quod non semper appareret secundum formam stellæ. Consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, quia nihil apparet continue secundum *Secundum*

formam stellæ, nisi sit de natura cœli.

Tertium. Tertio, sequeretur quod non semper appareret cum coma. Consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, quia postquam est de natura elementari, potest variari, sic quod quandoque appareat cum coma, et quandoque sine coma.

Quartum. Quarto, si aliqua stella comata est de natura cœli, igitur et quælibet. Consequentia tenet, quia consimiliter arguit Aristoteles *secundo Cœli*, ubi dicit quod si aliqua stella sit sphærica, sequitur quod sphærica quælibet sit. Et antecedens patet per Philosophum in isto primo.

Quintum. Quinto, quia si non esset de natura cœli, tunc esset de natura inferioris, et maxime ignis. Consequens falsum. Consequentia tenet per Aristotelem in littera. Sed falsitas consequentis probatur, quia si esset de natura ignis, illa niteretur ascendere sursum, et non circulariter. Similiter si esset de natura ignis, ad modum flammæ, dimitteret post se quamdam flammam ad modum candelæ, ut patet de candela per aerem, tunc flamma dimittit post se caudam.

Sextum. Sexto, quia impressiones illæ, quæ sunt de natura elementari, sunt modicæ durationis, et faciliter transmutabiles de una dispositione in aliam; sed sic non est de stella comata; igitur, etc. Major patet inductione, nam nubes, pluvia, coruscatio, stellæ cadentes et hujusmodi, sunt paucæ durationis, et etiam faciliter transmutantur. Et minor apparet, nam aliquæ stellæ comatæ durant per quinque menses, ut vult Seneca in naturalibus quæstionibus, et aliquæ per sex, ut vult Aristoteles *in isto primo*. Similiter stella comata non variatur faciliter, quia semper apparet in cauda, vel coma ad formam stellæ.

Septimum, quia stella comata non significat aliqua, quæ sunt solum, de prope ventura, sed quæ sunt ventura per longum tempus; igitur stella comata non est de natura elementari. Antecedens apparet, quia designat siccitates, sterilitates, et Principum mortalitates, et hujusmodi, quæ diu eveniunt, post ejus apparentiam. Et consequentia tenet, quia sic signare est proprium stellarum cœli. Nam impressiones istæ de natura elementari vel designant nil, vel suum signatum est prope venturum, sic patet de densitate nubis, quæ signat pluviam cito venturam. *Septimum*

Oppositum vult Aristoteles in isto primo. *Oppositum*

In ista quæstione, primo recitandi sunt modi ponendi stellam comatam esse de natura cœli. Secundo ponentur differentiæ cometarum, et respondebitur ad quæsitum.

ARTICULUS I.

Recitantur varii modi ponendi stellam comatam esse de natura cœli.

Una opinio ponit stellam comatam esse conjunctionem duorum planetarum, vel unius planetæ cum una stella fixa, ita quod illud aggregatum ex illis duobus apparet majus quam alterum illorum apparet, et disgregatio luminis illo- 2. *Opinio*

rum planctarum est coma, vel cauda.

[Re]fellitur. Contra illud arguitur primo, quia sequitur, quod disparente stella comata apparent duæ stellæ ab invicem separatæ; consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, quia facta conjunctione duarum stellarum apparent illæ duæ stellæ separatæ. Secundo, quia multoties visæ sunt conjunctiones, quando tamen non apparuit stella comata ita magna sicut illa, de qua loquitur Aristoteles in littera.

Tertio, quia aggregatum ex omnibus planetis non posset apparere ita magnum præter Solem et Lunam.

Quarto, impossibile est aliquam conjunctionem per sex menses durare, tamen ut Seneca dicit *in naturalibus quæstionibus,* aliquando stellæ comatæ apparuerunt per sex menses.

3. *[O]pinio 2.* Secunda opinio erat, quod stella comata fuit aliquis planetarum, et coma ejus fieret ex attractione humorum ab istis inferioribus, ad quem refrangeretur lumen illius planetæ, et ex hoc apparet coma, vel cauda.

[Im]pugnatur. Sed contra istud objicitur, quia quandoque visæ sunt cometæ omnibus quinque planetis simul visis supra horizontem.

Secundo, si sic, tum stella comata quandoque appareret sine coma, quod est contra experientiam.

[O]pinio 3. Tertia via, quia stella comata esset quædam stella de natura cœli, habens comam ex dispersione sui luminis, vel ex materia propria, quæ quandoque apparet, et quandoque non, propter hoc quod in pluribus occultatur sub radiis Solis, et secundum istos notitia istius stellæ, aut motus ejus nondum pervenit ad nos. Hujus opinionis videtur esse Seneca *in naturalibus quæstionibus.*

Ista opinio improbabitur respondendo ad quæstionem. *Improbatur.*

Quarta opinio est, quod stella comata non sit naturaliter, sed Deus facit eam miraculose ad designandam mortem alicujus Principis, vel aliquam aliam mutationem, sicut apparet de stella comata, quæ apparuit de morte Christi. 4. *Opinio 4.*

Sed contra; Omnis effectus productus miraculose a Deo producitur totus simul, et non pars post partem; sed stella comata successive producitur, et corrumpitur; igitur, etc. *Impugnatur.*

Quinta opinio, quod stella comata sit de natura elementari, sed fit per hunc modum, quia ab istis inferioribus elevatur quidam vapor aqueus usque ad superiorem regionem aeris, supra quem vaporem inspissatum refranguntur radii Solis, et cum vapor ille non sit simpliciter densus, aliqualiter incorporat lumen Solis, et apparet lucidus, et ille vapor lucidus est stella comata. *Opinio 5.*

Sed contra hoc arguitur, quia stella comata quandoque apparet in umbra terræ, ergo non causatur ex refractione luminis Solis. Secundo, sequitur quod coma, vel cauda stellæ comatæ semper apparet ad oppositum Solis. Consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, qui radii refracti in vapore refranguntur in opposi- *Rejicitur.*

tum Solis ad angulos æquales angulis incidentium radiorum.

5. *Opinio 6.* Sexta opinio est, quod stella comata est quædam stella cœli visa per exhalationem grossam interpositam visui nostro, et astro, ex qua interpositione stella illa apparet major; quemadmodum videmus quod Sol et Luna apparent majores in ortu, et occasu propter vapores interpositos.

Sed contra, tunc sequeretur quod nunquam stella comata appareret habitantibus in diversis climatibus. Consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, quia eadem exhalatio non potest poni inter visus habitantium in diversis climatibus, et aliquod astrum.

Secundo sequeretur quod non semper stella comata appareret habere eumdem situm respectu cœli: consequens contra experientiam, ut patet in prioribus. Probatur consequentia, quia exhalatio ista per modum astri, vel modum exhalationis supponeretur alteri stellæ. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

Ponuntur differentiæ Cometarum.

6. *Cometarum differentiæ.* Quantum ad secundum, sciendum quod multæ sunt differentiæ cometarum. Primo enim differunt magnitudine; nam quandoque apparuerunt aliquæ de magnitudine Solis et Lunæ, et aliquando satis parvæ, et aliquando adifficili visibiles, propter parvitatem. Secundo differunt numero, quia quandoque apparent plures simul, sed ut in pluribus una sola.

Tertio differunt figura, nam quandoque apparent habere comam circumquaque, quandoque ad unam partem tantum, quæ sisit recta et longata, vocatur *stella caudata,* sed si sit a parte inferiori, *stella barbata.* Similiter quandoque est aliqua stella cœli, quam insequitur per attractionem vapor, vel exhalatio terrestris illuminatus, et ista stella cœli apparet *comata.*

Quarto, differunt colore, imo secundum Senecam, sunt valde dispares in colore, et ideo quædam sunt rubicundæ, quædam candidæ.

Quinto, differunt motu, et quiete, nam secundum Senecam aliqua non mutat locum, et illa non potest esse caudata, sed comata; sed differunt secundum motum, nam quædam moventur ad Orientem, quædam ad Occidentem, et hoc de pluribus quædam transvertuntur.

Sexto, differunt loco, quia quandoque aliquæ, et in pluribus apparent versus Septentrionem, et prope viam lacteam, secundum Senecam, et quandoque versus Austrum, sed hoc est raro; similiter quædam sunt elevatiores a terra, et quædam propinquiores terræ.

Septimo, differunt tempore, quia quandoque aliquæ cometæ durant magis, quandoque minus; unde secundum Philosophum, ad minus durat stella comata per septem dies, et ad majus per septemdecim, tamen secundum Senecam, et Aristotelem, potest durare per sex menses.

Aliquæ differunt tempore, quia quandoque magnum tempus est antequam appareat aliqua stella

comata, et aliquando intra duos dies apparet una, vel plures.

Octavo differunt in significatione, et hoc videbitur in quæstione de signato stellæ comatæ.

Nono differunt variatione, nam quædam continue variantur, augendo, vel diminuendo, et quædam similiter manent usquequo incipiant disparere.

Istæ igitur sunt differentiæ habitæ per experientias de cometis, quarum causæ postea videbuntur.

8. Tertio est sciendum, quod stella comata vel potest considerari quantum ad corpus stellæ, vel quantum ad caudam, vel comam; modo possibile est aliquando quod corpus stellæ comatæ sit de natura cœli, sicut dicit Aristoteles: sed hoc est valde raro, cauda tamen ejus erit de natura elementari.

Secundum hoc ponitur ista conclusio, quod stella comata non est de natura cœli. Probatur, quia si sic, sequeretur quod stella comata esset perfecte sphærica: consequens est contra experientiam, quia semper apparet cum coma, vel cauda. Consequentia probatur, quia quælibet stella cæli est sphærica, ut patet *secundo Cœli*.

Stella comata non est de natura cœli.

Secundo, si esset de natura cœli sequeretur quod semper uniformiter moveretur ad motum cœli: consequens est contra experientiam, ut dictum est. Probatur consequentia, quia in cœlo non apparet variatio in motu, nec irregularitas. Sed posset responderi, quod ista stella comata non esset aliquis planetarum, vel stella fixa, sed quædam alia stella habens motum valde diversum, et nobis ignotum. Istud non valet, quia tunc non posset salvari qualiter simul possunt apparere plures stellæ comatæ.

Sequeretur tertio, quod nunquam dispareret stella comata, nisi per ingressum radiorum Solis. Consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, quia stellæ cœli non possunt alicubi disparere a visu nostro, quamdiu sunt super horizontem.

Quarto, nullum generabile, aut corruptibile, augmentabile, aut diminuibile est de natura cœli; stella comata est hujusmodi; igitur, etc Major patet 1. *Cœli*. Et minor apparet ad experientiam: videmus enim generari stellam comatam successive, et augeri per partem ante partem, dein continue minorari, quousque amplius non appareat.

Quinto arguitur ex dubitatione, quia omnis stella est perpetua, sed stella comata non.

Ad rationes. Ad primam, *omne corpus simplex*, etc. Concedo majorem, si moveatur circulariter secundum naturam; nego minorem, quoad utramque partem. Primo, dico quod stella comata non est corpus simplex, imo est quoddam mixtum imperfectum, nec in talibus oportet dominari terram. Similiter non movetur circulariter secundum naturam, sed ad motum aeris, in quo locatur, quemadmodum clavus in navi movetur ad motum navis. 9.

Ad argum 1. principale.

Ad secundam, *sequeretur quod semper*, etc. Concedo consequens, quod non semper apparet perfecte sphærica ad modum stellæ, sed cum coma, vel cauda. *Ad 2.*

Ad 3. Ad tertiam, *non semper*, etc. Dico quod imo semper debet apparere cum coma et cauda, eo quod materia illa non potest esse ita perfecte sphærica, quin aliquæ partes teneant sphæricitatem, et tunc ibi apparebit coma, vel cauda : similiter dato quod esset perfecte sphærica, adhuc in materia sua potest esse diversitas in raritate, et densitate, et tunc apparet sine coma, vel cauda, sed tunc non ponimus differentiam inter illam stellam, et aliam.

Ad 4. Ad quartam, *aliqua stella*, etc. Negatur consequentia, quia sic arguetur, quod aliqua stella de natura sua habet lumen.

Ad 5. Ad quintam, *maxime esset*, etc. Concedo, nec oportet propter hoc quod ascendat, quia ejus viscositas, et tenacitas impedit ejus ascensum.

Ad 6. Ad sextam, dico quod aliquæ sunt majoris durationis, et aliæ minoris secundum fortitudinem materiæ majorem, vel minorem, ex qua fiunt. Et similiter hoc non arguit quod sunt de natura cœli, quia ista, quæ sunt de natura cœli sunt simpliciter perpetua.

Ad 7. Ad septimam, de significatione stellæ comatæ dicetur alias.

QUÆSTIO XVIII.

Utrum stella comata sit vapor terrenus ?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia vel motus ejus esset naturalis, vel violentus ; non violentus, quia talis motus competit cuilibet ejusdem speciei cum stella comata. Similiter est uniformis, et quandoque velocior in fine, quod non posset esse nisi esset naturalis ; non naturalis, quia nullum grave naturaliter movetur motu circulari; modo stella comata est naturaliter gravis, cum sit vapor terrenus. Similiter stella comata apparet moveri ad diversas differentias positionis; modo nullum inanimatum potest ita moveri naturaliter.

Secundo, si sic, maxime tunc fieret in superiori regione aeris; modo consequens est falsum, quia materia ista transeundo per mediam regionem, vel propelleretur a frigiditate, vel congelaretur. Si sic, dato quod transiret mediam regionem, tunc dissolveretur a superiori regione, propter caliditatem. Et patet consequentia per Aristotelem in littera. *Secundum*

Tertio, quia materia, ex qua generaretur, esset vel multa, vel pauca; non pauca, quia tunc statim consumeretur a caliditate continentis; nec multa, quia tunc totum intra modicum tempus incenderetur, sicut videmus hîc inferius, quod multa combustibilia apposita igni comburerentur intra modicum tempus. *Tertium.*

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo. *Oppositum*

In ista quæstione primo videbitur de modo generationis cometæ. Secundo, de motu ejus.

ARTICULUS I.

De modo generationis cometæ.

Ad primum, dimissis opinionibus de modo generationis, restat opinio Aristotelis, quæ est ista : quod ab istis inferioribus elevatur multa exhalatio, terrestris, tenax, unc- 2. *Quomodo cometa generetur.*

tuosa, et inflammabilis, usque ad superiorem regionem aeris, in quam agit calor ipsius superioris regionis, qui non est multum intensus, cum adjutorio corporis cœlestis, qui calor ipsam inflammat et apparet stella comata, et continue nova exhalatio, scilicet consimilis, elevatur sursum, et concurrit ad istam materiam accensam, vel per ascensum, vel per attractionem, sicut guttulæ aquæ circumquaque generatæ concurrunt ad principium fontis, et ex tali continuo ascensu exhalationis continuatur stella comata in durationem; et propter diversitatem illius exhalationis secundum situm, vel secundum raritatem, vel secundum densitatem apparet cauda, vel coma. Quod autem per istum modum generetur, signum est, eo quod tempore apparitionis stellæ comatæ sunt multi venti, siccitates, sterilitates, impressiones ignitæ, quæ omnia ex consimili materia habent generari.

3. *Come-[t]um di[ve]rsitas.* Et ex isto modo generationis possunt dari causæ differentiarum, et apparentiarum, quæ fuerunt prius enumeratæ. Nam diversitas secundum multitudinem provenit ex hoc, quia aliqua materia elevata est in diversis partibus; sed diversitas secundum colorem provenit, quia quando materia est fortis, spissa, et densa, tunc apparet rubicundus, sed cum materia est subtilis, et tenuis, apparet albi coloris, et ita discurrendo per alias differentias, et apparentias, datur causa, propter diversitatem materiæ, vel fortitudinem, vel debilitatem agentis.

4. Sed si stella comata sit de natura cœli, quantum ad corpus stellæ, et ejus cauda, vel coma sit de natura elementari, tunc fit per hunc modum; quia aliqua stella fixa, vel erratica attrahit sibi ab istis inferioribus talem exhalationem terrestrem, usque ad superiorem regionem aeris, quæ propter nimiam remotionem a nobis apparet esse continua illi stellæ, quamvis in rei veritate multum distent; in quam exhalationem agit ista stella alterando, donec incendatur, vel efficiatur luminosa.

Ex isto potest inferri, quod si stella cœli, quæ videtur habere caudam, vel comam, sit versus Septentrionem, possibile est quod illa moveatur ab Oriente in Occidentem sive ortu et occasu, tamen cauda sua orietur et occidet, sicut potest demonstrari in exemplo de nube, quæ supponitur alicui stellæ versus Septentrionem, quæ nunquam oritur et occidit, et tamen nubes illa de facto occidit, et potest oriri.

Sed dubitatur primo, utrum stella comata possit fieri in sphæra ignis? Videtur quod sic, quia sphæra ignis est valde intense calida, potens faciliter incendere materiam inflammabilem: modo stella comata fit per inflammationem; igitur, etc. Secundo, quia in quolibet aliorum elementorum fit aliqua impressio, ut patet per experientiam; igitur consimiliter in sphæra ignis debet aliqua fieri et non alia, quam stella comata, cum alia altius ascendat; igitur, etc. 5. *Dubium 1. An cometa fieri possit in sphæra ignis.*

Ad istud respondetur dicendo quod non, et hoc duplici de causa; prima est, propter caliditatem is- *Solutio.*

tius ignis faciliter consumeretur ipsa materia, ex qua deberet generari, timo materia otaliter dissolveretur antequam perfecte intraret sphæram ignis. Secunda est, quia propter raritatem, et nimiam subtilitatem ignis materia densa, et quodammodo gravis, cujusmodi est materia stellæ comatæ, non posset in ipso sustentari, quin caderet deorsum.

Dubium 2. Cur apparet cum coma, vel cauda? Secundo dubitatur, quare stella comata semper apparet cum coma, vel cauda? Respondetur dupliciter, primo, quia si appareret sine cauda, vel coma, tunc non poneremus differentiam inter ipsam et unam stellam de natura cœli, et sic non judicaremus esse de natura elementari. Secundo, quia semper, vel ut in pluribus est difformitas in partibus istius exhalationis, vel secundum raritatem, vel densitatem, et tunc apparet coma, vel barba, vel secundum situm, ita ut una pars materiæ protendatur extra alias, et tunc apparet cauda.

6. *Dubium 3. Cur sine figura sphærica?* Tertio dubitatur, quare semper apparet sine figura sphærica. Ad hoc dico quod hoc est, quia materia propter sui tenacitatem, et viscositatem inclinatur, unire suas partes ad invicem, et ipsas sibi invicem fortiter adjicere, et quamvis forte quandoque sit modica difformitas in lateribus, tamen illa propter nimiam distantiam non apparet nobis.

Dubium 4. Quarto dubitatur, quare in stella comata non apparet flamma ascendere ad modum pyramidis, sicut in candela ascendit flamma, et videtur quod sic, quia semper partes materiæ leviores inclinantur ascendere.

Respondetur quod in rei veritate talis flamma ascendit de stella comata, nisi quandoque impediat nimia tenacitas materiæ; sed flamma illa non apparet nobis, eo quod corpus cometæ ponitur inter nos, et ipsam. *Solutio.*

Quinto dubitatur, quare stella comata non dimittit caudam flammæ sequentem se, quemadmodum candela mota per aerem habet flammam projectam a parte posteriori. *Dubium 5*

Respondetur quod causa est, quia stella comata non movetur continue dividendo, sed ad motum continentis, quemadmodum clavus movetur ad motum navis, cui infigitur; modo videmus si candela includatur in laterna, quantumcumque velociter moveatur laterna, candela non faceret flammam sequentem. *Responsio.*

Ex istis potest colligi definitio cometæ: *Cometa est vapor terrenus habens partes fortiter cohærentes elevatus ad supremam regionem aeris, æstus regnorum, et aliarum magnarum rerum alterationem signans in hoc mundo.* *Cometa quid i[s]*

ARTICULUS II.

De motu Cometæ.

Quantum ad secundum de motu stellæ comatæ, imaginantur aliqui quod stella comata non mutat locum, sed imaginantur quod exhalatio elevata superius disponatur continue ab Oriente in Occidentem ad modum lineæ gyrativæ, quia linea cum fuerit flammata in uno 7 *Co[meta] quon[iam] movea[tur]*

extremo, vadit continue inflammando, donec tota illa linea sit consumpta, tunc cessat apparere cometa. Et sic patet quod stella comata continue movetur, quamvis videatur oppositum, propter continuam inflammationem novæ materiæ.

Objectiones

Sed contra istud objicitur, primo, quia non videtur quomodo materia potest sic disponi in circuitu.

Secundo, quia non apparet possibile quod tanta materia possit esse continue uniformis, cum stella comata appareat ejusdem magnitudinis donec incipiat disparere.

Tertio, si sic, tunc longa portio unius lineæ incenderetur, quod est contra experientiam.

Quarto, quia perfecta una circulatione, per inflammationem tota materia debet esse consumpta.

8. *Motus triplex.* Jam de motu ipsius, sciendum est primo, quod triplex est motus, quidam naturalis, qui fit per inclinationem mobilis, et motus gravis deorsum, alter violentus. Sed tertius est præter naturam, ut motus ignis in concavo orbis Lunæ, scilicet, qui nec est per inclinationem mobilis, nec contra ejus inclinationem,

Secundo est sciendum, quod quandoque motibus diversis visa est stella comata moveri motu diurno, ab Oriente in Occidentem, et ille motus est ad motum sui continentis, scilicet ad motum superioris regionis aeris, quæ trahitur motu diurno circa terram ab ipso cœlo; modo certum est quod iste motus stellæ comatæ, nec est naturalis, nec violentus, sed præter naturam.

Secundo, apparet stella comata moveri ascendendo, et hoc potest provenire altero quatuor modorum. Uno modo, quia stella comata trahitur, et tunc apparet elevari a nobis. Alio modo, quia materia stellæ comatæ levefit per caliditatem, vel in rei veritate secundum inclinationem sui ascendit sursum, et isto modo motus ejus est naturalis.

Tertio, quia stella, a qua materia comata elevatur, fortificatur per aliquam constellationem, ideo sufficit materia altius ascendere. Quarto, quia ista stella per quam elevatur materia cometæ altius ascendit in suo Epicyclo, ideo directius aspicitatem riam elevatam, et fortius potest ipsam attrahere.

Quinto apparet moveri præcipitando motum diurnum, scilicet velocius movendo, quam moveatur stella motu diurno, et aliquando tardius. Et hoc potest provenire propter fluxibilitatem aeris continentis, qui præcipitat motum diurnum. Alio modo potest esse, quia forte aliqua stella existens in medio cœli, trahit istam materiam, et postea forte versus Occasum provenit alia constellatio, quæ fortius sufficit attrahere, et tunc cometa velocius movetur ad Occasum.

Sexto apparet moveri de Septentrione in Austrum, et e contra quandoque, et hoc fit per istum modum, quia materia cometæ attracta est per aliquam stellam existentem in Septentrione, et postea in Austro supervenit constellatio fortior, et tunc cometa

per fortitudinem tractus divertit se a Septentrione ad Austrum.

Septimo apparet cometa moveri deorsum, et hoc est, vel quia materia augmentabatur, vel quia descendit propter gravitatem, vel quia defuit virtus attractiva.

Ex isto apparet quæ sit stella comata, quomodo generetur, etqui sit motus, et postea dicetur de ejus significatione.

Rationes sunt solutæ per dicta; et sic finis quæstionis.

QUÆSTIO XIX.

Utrum stella comata significet mortem Principum?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia non significat mortem pauperum; igitur nec Principum. Consequentia tenet, quia tam pauperes quam Principes existentes in eadem regione, sunt sub eadem constellatione. Et antecedens patet, quia nullus posuit eam sic significare.

Secundum Secundo, aliæ impressiones ignitæ non signant mortem Principum; ergo nec stella comata. Consequentia tenet, quia fiunt ex consimili materia. Et antecedens apparet ad experientiam.

Tertium. Tertio, quia stella comata signat ventos, et siccitatem; igitur non significat mortem Principum. Consequentia tenet, quia unius signi debet esse unum signatum. Et antecedens apparet per Aristotelem in isto primo.

Quartum. Quarto, Galaxia non significat mortem Principum; ergo nec stella comata. Consequentia patet, quia sunt similis naturæ. Et antecedens apperet, quia si sic, semper morerentur Principes, quod est contra experientiam.

Quinto, quia stella comata significaret mortem Principum, vel ut causa istius mortis, vel ut effectus ipsius, vel ut signum; non ut causa, quia tunc stella comata posita, poneretur mors Principum, quod est contra experientiam. Et patet consequentia, quia posita causa ponitur effectus. Similiter multæ sunt aliæ causæ mortis Principum, sicut corpora cœlestia. Nec sicut effectus, quia stella comata præcedit mortem Principum, et tamen effectus debet sequi suam causam. Nec sicut signum, quia mors Principum et stella comata in nullo conveniunt; ergo unum non potest esse signum alterius. *Quintum.*

Sexto, quia si cometa causata a stellis malevolis esset signum, vel causa mortis Principum, sequeretur quod comata stella causata a stellis benevolis esset signum, vel causa vitæ ipsorum, et per consequens non quælibet stella comata signabit mortem Principum. *Sextum.*

Oppositum arguitur auctoritate Alberti super isto primo, et omnium Astrologorum. *Oppositum*

In ista quæstione primo, signandæ sunt diversitates cometarum. Et secundo, considerandæ sunt eorum significationes et causæ.

ARTICULUS I.

Cometarum diversitas assignatur.

Quantum ad primum sciendum est, quod triplex assignatur diver- 2. *Cometarum diver[...]*

as tri- ex. sitas cometarum, primo, secundum Albertum *super isto primo,* signatur diversitas eorum ex parte materiæ; nam materia stellæ comatæ est valde subtilis, et tunc est una species; vel multum grossa, et tunc est alia; vel medium inter grossum et subtile, et tunc est tertia; vel medium inter grossum et primum medium, et tunc est quarta; vel medium inter subtile et primum medium, et tunc est quinta.

Albertus Probat. Similiter assignat Albertus diversitatem ex parte figuræ. Nam vel cometa habet caudam sursum, vel deorsum, vel ante, vel retro, et sic sunt diversæ species.

Quod autem diversitas cometarum sit sumenda penes diversitatem materiæ probat Albertus, quia si non, tunc illa diversitas maxime proveniret ex parte agentium planetarum, a quibus attrahetur illa materia. Consequens est falsum, quia tunc planetæ nunquam exeunt Zodiacum, ita nec cometæ fierent extra Zodiacum, quod est contra experientiam. Et probatur consequentia, quia diversitas effectuum in istis inferioribus si non proveniat ex parte materiæ, maxime provenit ex diversitate planetarum.

3. *Refellitur ius modus ssignandi* Sed contra hoc arguitur, quia non videtur modus, per quem signaretur medium inter illud grossum, et subtile.

Secundo, quia qua ratione tu assignares unum medium inter duo extrema, eadem ratione inter duo media assignaretur, et sic in infinitum.

Tertio, non apparet verisimile quod tanta diversitas, sicut provenit a cometis, possit provenire ex sola diversitate materiæ, secundum raritatem, et densitatem.

Tunc ad rationem Alberti, si non hoc, proveniret ex parte planetarum, concedo; nec valet consequentia ulterius, quia extra Zodiacum sunt stellæ fixæ, de natura planetarum, ideo secundum quod materia cometæ attrahetur ab uno planetarum, vel alio, vel a stella fixa de natura illius planetæ, tunc cometa denominatur ab illo planeta, de cujus natura erat stella fixa, a qua stella comata causabatur. Alio modo assignant Astrologi aliqui diversitatem cometarum, scilicet quod quidam est de natura Saturni, quidam de natura Jovis, quidam de natura Martis. Sed si objicitur quod Sol præ nimia sua caliditate potius habet consumere materiam cometæ, respondetur quod non oportet materiam elevari a Sole ex qua generatur cometa de natura Solis, sed sufficit quod elevetur ab aliqua stella fixa, quæ sit de natura Solis.

Sed adhuc alii assignant diversitatem cometarum, præmittendo, quod nullus cometa sit de natura Solis, causa est, quia Sol potius habet consumere exhalationes, quam ipsas conservare, ut inde generetur coma. *Alius modus.*

Secundo, quia nec aliquis cometa est de natura Lunæ, patet, quia Luna non habet commovere humiditates unctuosas, ex quibus natus est fieri cometa, sed potius humiditates aqueas; et ideo omnes cometæ sunt de naturis aliorum

quinque planetarum. Unde de natura Saturni est unus cometes aliqualiter nigri coloris, vel pallidi, cum quadam luce conjuncta, et est parvæ quantitatis, et iste cometes inter omnia astra cœli et omnes cometes, est nigri coloris magis, et vocatur *cometa niger*. Sed Jovis sunt duæ stellæ comatæ, quarum prima vocatur *argentea*, et habet colorem spissi argenti, et alia vocatur *rosea*, et est albi coloris. Sed de natura Martis sunt quatuor cometæ, quorum primus vocatur *veru*, et est valde horribilis in aspectu. Secundus vocatur *pertica*. Tertius *teracula*. Quartus autem *matula rubea*. Et omnes isti sunt rubicundi coloris. Sed de natura Veneris est unus cometes, qui dicitur *nubes*. Sed de natura Mercurii est unus, qui vocatur *Domina Attasve*, minor inter alios. Hæc de primo.

ARTICULUS II.

Cometarum significationes, et causæ signatorum.

5. *Cometa signant 10. effectus.* Quantum ad secundum nota, quod novem, vel decem sunt effectus, quos universaliter signat omnis cometa. Primo signat ventos, ita quod annus quo apparet cometa erit ventosus, maxime in patria in qua apparet. Secundo signat caliditatem, et siccitatem. Tertio terræmotum. Quarto sterilitatem fructuum, et terra nascentium. Quinto inundationes aquarum. Sexto mortalitates, et epidemias omnium viventium in aere. Septimo, contentiones, rixas et bella. Octavo mortem Principum. Nono mutationes regionum. Et decimo, variationes legum, et sectarum, ex quibus apparet quod universaliter omnis cometa signat malum; et quod cometa signet ista, probatur per observationes, nam ista experti sunt omnes prædecessores nostri, et observaverunt in libris.

Tunc de causis istorum signatorum.

Una causa primi est, quare scilicet signat ventos, quia cometa generatur ex exhalatione calida et sicca, unctuosa et tenaci, ideo tempore, quo apparet cometa, multæ exhalationes elevantur a terra, quarum tenaces, unctuosæ, et fortiores eleventur superius, et cedunt in materiam cometæ, sed debiliores, et minus unctuosæ, cedunt in materiam ventorum. 6. *Causa 1. signatorum.*

Causa igitur secundi est, quia cum cometa fiat per elevationem exhalationis calidæ et siccæ, non potest generari, nisi tempore calido existente, et sicco; tum propter commixtionem exhalationis cum aere, tum propter caliditatem, quæ provenit ex parte temporis. *Causa 2.*

Causa tertii est, quia terræmotus causantur propter exhalationem calidam, et siccam, inclusam in concavitatibus terræ, quæ proter contrarietatem, quam habet cum frigiditate terræ, intenditur et fortificatur, et concutit latera terræ concavitatum, petendo exitum, et tunc ex exitu ejus causatur terræmotus; modo tempore apparitionis cometæ oportet multas exhalationes elevari, tam intra terram quam extra. *Causa 3.*

Sed contra objicitur, quia stella comata signat ventos : igitur non signat terræmotum. Consequentia *Objecti*

tenet per Aristotelem *in isto primo,* ubi dicit quod tranquillitas est signum terræmotus. Antecedens apparet per primum signatum cometæ.

Responsio. Ad hoc respondetur quod stella comata signat ventos, et terræmotum disjunctive, sic scilicet, quod tempore apparitionis cometæ, vel debent fieri venti, vel terræmotus, ita scilicet quod si tempore apparitionis non sunt venti, signum est quod exhalatio, quæ est materia venti, sit inclusa in terra, et timendum est de terræmotu in locis dispositis; sed si exhalatio habeat liberum exitum a terra, tunc fiunt venti, et non terræmotus.

Causa 4. Causa quarti est, quia tempore apparitionis cometæ aer est valde calidus, et siccus, ut dicit secundum signum, ideo tunc aer ponitur extra naturales dispositiones continentes vitam, nam omnis vita consistit in calido et humido, ut patet *in lib. de Morte et Vita.*

Alia causa est, quia aer propter commixtionem exhalationis cum ipso est valde calidus et siccus, et ideo adurit plantas, et terra nascentia, cum fuerint recentia.

Contra quintum signum objicitur, quia cometa signat diminutiones fontium et fluminum, cum fuerit signum caliditatis et siccitatis; igitur. Consequentia tenet per Ptolemæum, et alios Astrologos.

Causa 5. Ad istud dico quod stella comata de per se non signat inundationes aquarum, sed per accidens, et consequenter ad terræmotum. Nam stella comata signat motum terræ, ut dictum est; modo ad motum terræ consequitur inundatio aquæ.

Causa sexti est, quia stella comata notat siccitates et caliditates, ut dictum est, ideo tempore, quo cometæ apparent, aer mutatur de suis naturalibus dispositionibus in alias dispositiones, scilicet in caliditatem et siccitatem; modo ex tali mutatione aeris causantur mortalitates et epidemiæ. Alia causa est, quia tempore, quo fiunt cometæ, multa exhalatio, tenax et unctuosa, et quodammodo venenosa admiscetur aeri, quem aerem viventia super terram inspirant; modo dicit Albertus *de sensu et sensato,* quod citius homo ex aere infecto inspirato moritur, quam ex veneno comesto; cujus causa est, quia aer infectus, et venenatus, inspiratus a vivente immediate vadit ad cor ejus, et læso corde moritur animal, sed venenum non pertingit ad cor, nisi per transmutationes intermedias, nam primo reponitur in stomacho, et digeritur, vel quodammodo commovetur a calore stomachi, priusquam perveniat ad cor. *Causa 6.* *Nota hanc auctoritatem pro infectione aeris*

Causa septimi est, quia propter caliditatem, et siccitatem temporis, quo apparent cometæ incitatur et augetur cholera in hominibus; modo cholera est maxima causa rixationis, et iræ, et ideo dicit Ptolemæus *in Quadripartito,* quod cometa mutat homines ad omnes res, quæ sunt facilis motus. Quod autem tempore cometæ cholera augetur, patet ex signo, quia isto tempore homines plus patiuntur febres acutas, quam quocumque alio tempore. *Causa 7.*

Causa octavi, quia stella comata signat universaliter mortalitates, 10. *Causa 8.*

et epidemica omnium viventium super terram, ut dictum fuit, et quia Rex est quoddam vivens, signat igitur mortem Regis, et Principis, sed quod mors Principis magis notatur quam aliorum, ideo potius dicitur signare mortem Principis quam aliorum alterius. Alia causa est, quia dictum est quod stella comata signat contentiones, et rixas, et bella; modo Principes solent plus incitari aliis hominibus, ideo quamvis in bello plures alii moriantur, magis tamen notatur mors Principis. Tertia causa est, quia Principes magis delicate nutriuntur aliis, ideo sunt subtiliores, quia magis delicati facilius susceptibiles novæ alterationis, et cum stella comata signet pestilentias, et permutationes aeris, ideo ab hujusmodi pestilentiis facilius patiuntur aliis hominibus.

Quare stella comata dicitur signare mortem Principis.

11. Causa noni, quia permutationes regnorum consequuntur ad bella, et mortalitates hominum; modo stella comata signat bella, et mortalitates; igitur, etc.

Causa 9.

Causa 10. Causa decimi est, quia per stellam comatam quodammodo mutantur homines ratione caloris ad aliter credendum, vel aliter opinandum. Ista igitur sunt illa, quæ universaliter signat omnis stella comata. Sed de signis spiritualibus ipsarum non pertinet ad istam scientiam, sed ad Astrologum judicialem. Hæc de secundo.

Ad rationes.

Ad argum. 1. principale. Ad primam, negatur consequentia. Primo, quia mors pauperum non notatur sicut mors Principum. Secundo, quia pauperes non ita delicate nutriuntur sicut Principes. Tertio, quia præter influentias generales, quas habet stella in pauperes et Principes generaliter, habet alias speciales ad Principes.

Ad 2. Ad secundam. *Aliæ impressiones ignitæ,* etc. negatur antecedens, imo aliæ impressiones ignitæ, si sint magnæ, frequenter signant siccitates, ventos, et mortes; et si sint parvæ, sunt quodammodo dispositiones.

Ad 3. Ad tertiam, *Cometa signat ventos,* etc. negatur consequentia, nec oportet quod unius signi sit unum solum signatum, sicut verbi gratia, conceptus communis huic termino *Animal* est unum signum, et tamen sibi correspondent plura signata.

Ad 4. Ad quartam, de Galaxia, negatur consequentia, quia Galaxia est de natura cœli et non de natura elementari.

Ad 5. Ad quintam, *Vel sicut causa,* etc. dico quod sicut causa, et sicut signum. Primo sicut causa, quia cometa est causa multarum siccitatum, et aliarum qualitatum, quæ inficiunt aerem, et aer infectus est causa illorum quæ sunt dicta prius. Similiter sicut signum, quia stella comata est effectus immediate consequens causas illorum signatorum, quæ dicta sunt, ideo signat istos effectus tanquam signum.

Ad 6. Ad sextam dico, quod sive cometa fiat a stellis benevolis, sive malevolis, semper signat malum, eo quod non potest fieri sine calefactione, et exsiccatione aeris, et elementorum hîc inferius, ad quam calefactionem, et exsiccationem sequuntur effectus prius nominati.

QUÆSTIO XX.

Utrum Galaxia sit de natura cœli?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod sic, nam omnis substantia solum transmutabilis localiter est de natura cæli; sed Galaxia est hujusmodi; igitur, etc. Major patet, quia cœlum solum est in potentia ad *ubi*, ut vult Commentator 8. *Metaph.* et minor apparet, quia nunquam videmus Galaxiam, nec prædecessores nostri aliter mutari, quam localiter.

Secundum. Secundo, Omnis substantia corporea perpetua est de natura cœli: sed Galaxia est hujusmodi; igitur, etc. Major patet, quia de natura elementari non est aliquod corpus perpetuum. Et minor apparet, quia nunquam visa fuit transmutatio in Galaxia.

Tertium. Tertio, Galaxia est corpus simplex naturaliter motum circulariter; igitur est de natura cœli. Tenet consequentia, quia si naturaliter moveatur, et cum hoc sit de natura elementari, sequitur quod motus circularis inerit naturaliter pluribus corporibus simplicibus, quod est falsum, ut patet 1. *cœli.* Minor patet per experientiam, scilicet quod moveatur circulariter; sed quod moveatur naturaliter apparet, quia si moveatur violenter motus ejus non possit perpetuari.

Quartum. Quarto, Galaxia non est de natura elementari; igitur est de natura cœli. Consequentia tenet, at antecedens apparet, quia non apparet qualiter uniformiter continue se haberet, post esset de natura elementari.

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo. *Opposit.*

In quæstione primo recitandæ sunt opiniones de Galaxia. Secundo, ponetur verus modus unde appareat Galaxia.

ARTICULUS I.

Opiniones de Galaxia recitantur.

Quantum ad primum, sunt quatuor opiniones, tres antiquorum, et una Philosophi.

Prima opinio erat, quod Sol, et alia astra calefacientia discurrebant sub illa parte cœli, in qua apparet Galaxia, et illam partem combusserunt; modo videmus in istis inferioribus quod adusta apparent magis clara, et alba, quam prius. 2. *Opinio 1.*

Sed contra, tunc sequeretur quod totus Zodiacus appareret sicut via lactea. Consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, quia sub Zodiaco discurrit Sol, et planetæ calefacientes, et per consequens potius deberet comburere illam, quam quamcumque aliam. *Refellitur*

Secundo, quia cœlum non est alterabile tali alteratione, ut patet 1. *cœli.*

Alia opinio fuit, quod Galaxia causatur ex reflexione radiorum Solis ad visum nostrum usque ad astra, ubi apparet Galaxia. 3. *Opinio 2.*

Sed contra, sequeretur tum, quod Galaxia non appareret in eodem situ respectu astrorum cœli, sicut respectu cœli. Consequens contra *Refellitur.*

experientiam, nam semper apparet fieri ab iisdem astris. Et tenet consequentia, quia Sol continue variatur quantum ad situm respectu Galaxiæ; modo variato speculo, ad quod refrangitur, vel reflectitur imago, vel causante imaginem variato, imago debet apparere in alio situ speciali, sicut patet ad experientiam.

Secundo, quia de nocte videmus Galaxiam in aqua supposita Galaxiæ, et tamen tunc non apparet qualiter radius Solis possit refrangi ad visum nostrum, et usque ad illa astra.

4. *Opinio 3.* Tertia opinio ponit quod omnes stellæ habent lumen de suis propriis naturis, sed non possunt lumen istud dimittere propter obfuscationem a Sole, nisi aliquid ponatur inter ipsas et Solem; modo de nocte, quando apparet Galaxia, aliqua pars terræ ponitur inter Solem et astra.

Impugnatur. Sed contra hoc objicitur primo, quia semper Sol aspicit omnia astra cœli, scilicet octavæ sphæræ; igitur Galaxia ista non causatur per prædictum modum. Consequentia tenet, quia hoc supponit suppositio illa. Et antecedens apparet, nam per demonstrationes Astrologicas patet quod Sol est multo major quam terra. Similiter patet quod umbra terræ non pertingit ultra sphæram Mercurii.

5. *Opinio 4.* Quarta opinio est Philosophi, qui ponit Galaxiam esse de natura elementari, per hunc modum, quia stellæ illæ, cum apparet Galaxia, attrahunt sibi exhalationem calidam et siccam inflammabilem, quæ posita inter stellas illas, et visum nostrum, vel per inflammationem ab illis stellis, vel per refractionem luminis ipsarum, facit apparere talem claritatem, et hoc per signum, quia videmus quod raro fiunt cometæ, eo quod materia cedit in compositionem Galaxiæ, ex qua possunt generari cometæ. Secundo, quia una stella sufficit attrahere exhalationem, ex qua fiat tanta claritas, vel albedo, sicut albedo stellæ comatæ; igitur tanta multitudo stellarum sicut est in Galaxia possunt tot exhalationes extrahere, quod sufficienter facit claritatem Galaxiæ. Tertio, videmus Galaxiam divisam in duas partes, quarum una pars est quasi dupla ad aliam secundum magnitudinem, in qua parte majori sunt plures stellæ et majores, quod non esset, nisi itæ plures, et majores majorem exhalationem sufficiant attrahere.

Quarto, quia aliter sequeretur quod determinare de Galaxia non pertineret ad istum librum, sed ad librum Cœli et Mundi. Consequens est falsum, ut patet in processu librorum. Probatur consequentia, quia in libro Cœli et Mundi debet determinari de partibus cœli.

Contra istam opinionem arguitur primo, quia non apparet possibile quod tanta exhalatio possit elevari ab istis inferioribus continue, quod sufficeret agere, vel facere tantam claritatem, quanta est claritas Galaxiæ in magnitudine. 6. *Contra arguitur.*

Secundo, quia si esset exhalatio, tunc sequeretur quod quandoque claritas esset intensior, quandoque remissior, quandoque major, quandoque minor. Consequens nunquam fuit expertum, et probatur conse-

quentia, quia secundum quod ista inferiora essent magis, vel minus bene disposita, et ab ipsis elevaretur exhalatio, secundum hoc magis vel minus claritas ista debet esse intensa, vel remissa, major vel minor.

Tertio, sequitur quod non semper apparet Galaxia sub iisdem stellis cœli. Consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, quia cum elevatio illa elevata sit infra orbem Lunæ, causaret magnam diversitatem aspectus.

Quarto sequitur quod in Zodiaco debet apparere Galaxia, quod est contra experientiam. Probatur consequentia, quia in Zodiaco sunt plures stellæ, quæ plus sufficiunt elevare, quam stellæ illius partis, in qua apparet Galaxia.

Sed respondet Aristoteles negando consequentiam, quia quamvis stellæ in Zodiaco plus sufficiant elevare, sic etiam plus sufficiunt consumere.

Sed contra hoc objicitur, quia tunc sequitur quod nulla parte Zodiaci debet apparere Galaxia: consequens contra experientiam, quia in Geminis et Sagittario intersecat Zodiacum. Patet igitur ex istis rationibus, una cum aliis ante oppositum, quod Galaxia non sit de natura cœli.

ARTICULUS II.

Verus modus quo apparet Galaxia, statuitur.

7. *Cœlum est transpaens.* Quantum ad secundum præmitto tres suppositiones.

Prima est, quod cœlum est corpus perspicuum, et transparens, ut patet ad experientiam.

Secunda suppositio est quod perspicuitas cœli est difformis. Probatur, quia si perspicuitas cœli esset uniformis, sequeretur quod partes cœli, a quibus reflectuntur radii Solis non solum reflecterent lucem, sed etiam figuram. Consequens est contra experientiam, nam Luna reflectit lumen Solis, et non figuram ipsius; et non est causa, nisi difformitas perspicuitatis in partibus Lunæ, nam talis difformitas, vel disparitas est sufficiens causa, quare ab aliquo corpore reflectatur lux vel color, et non figura. Probatur consequentia, quia videmus quod corpora uniformia perspicua, sicut est aqua profunda, reflectunt ad modum speculi non modo lucem, vel colorem, sed cum hoc figuram, ut patet ad experientiam. *Ejus perspicuitas est difformis.*

Tertia suppositio est, quod in partibus cœli, ubi est minor perspicuitas, est minor claritas, et ubi est major spissitudo apparet major claritas. Probatur, quia videmus in alabastro quod partes raræ, quas pertranseunt radii Solis, vel luminis, apparent magis obscuræ, et aliæ partes opacæ, et spissæ, apparent magis claræ et albæ. Secundo patet hoc idem de corpore Lunæ, nam ubi Luna est rarior in partibus suis, ibi apparet macula, et ubi est densior apparet lux et claritas.

Ex istis apparet causa quare apparet Galaxia, quia perspicuitas cœli est difformis in suis partibus densioribus, nam apparet major claritas propter incorporationem, et reflectionem intensioris luminis; modo partes cœli, in quibus apparet 8. *Cur appareat Galaxia?*

Galaxia, sunt densiores aliis partibus, cujus signum est, quia ibi est major multitudo stellarum; modo stella est densior pars sui orbis, ideo in istis partibus potius deberet apparere claritas, et albedo, quæ vocatur *Galaxia*, quam in aliis partibus cœli.

Objectio. Sed contra objicitur, et primo contra primam suppositionem, quia si cœlum esset perspicuum, sequeretur quod in eclipsi Solis lumen cœli, vel Solis veniret ad nos pertranseundo corpus Lunæ: consequens est contra experientiam, et probatur consequentia, quia radius Solis bene potest penetrare corpus perspicuum, sicut patet de aere, aqua, et aliis similibus.

Solutio. Ad istud negatur consequentia, quia spissitudo, et magnitudo corporis Lunæ impedit transitum luminis Solis.

9. *Objectio.* Secundo arguitur contra rationem secundæ suppositionis, quia dato hoc, sequitur quod corpus Lunæ, imo cujuslibet alterius planetæ, est multo majus quam sit claritas apparens in plenilunio, nam ista claritas est imago et figura Solis reflexa ad corpus Lunæ, sicut ad speculum, quia partes cœli reflectunt lumen, imo cum hoc figuram.

Solutio. Ad illud dico quod hoc est falsum, nam si ita esset, sequeretur quod cum aliqua stella superior debeat eclipsari per Lunam, vel aliquam stellam inferiorem, quod prius erat eclipsata, quam aliqua pars claritatis Lunæ ponatur inter visum et ipsam. Consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, quia pars densa Lunæ, in qua non apparet claritas prius interponeretur.

Tertio dubitatur, unde appareat illa difformitas partium cœli in perspicuitate. Dicitur quod est de natura cœli; igitur non est quærenda alia causa.

Ad rationes. Ad primam, dico quod illa non est causa, sed quod difficile est tantam materiam elevari, quanta requiritur ad generationem, et continuationem stellæ comatæ. *Ad arg. 10.*

Ad secundam, *quia una stella*, etc. Negatur consequentia, quia tanta materia non est elevabilis ab istis inferioribus. *Ad 2.*

Ad tertiam, *ille circulus dicitur*, etc. dico quod hoc provenit ex diversitate partium cœli in perspicuitate. *Ad 3.*

Ad quartam posset concedi consequens. *Ad 4.*

Ad auctoritatem post oppositum, dico quod illa non est auctoritas Aristotelis, sed translatoris, quia tantum habetur in antiqua translatione.

QUÆSTIO XXI.

Utrum aqua pluvialis generetur in media regione aeris?

Probatur quod non, quia quodlibet elementum potius debet generari in loco suo naturali, quam extra; sed locus naturalis aquæ est locus, quem mare occupat; igitur, etc. Major patet, quia locus naturalis est sibi magis conveniens. Et minor patet per Aristotelem 2. *hujus*. *1. Arg.*

Secundo si in media regione aeris generetur pluvia, hoc est per conversionem nubis in aquam a fri- *Secun*

giditate; sed consequens est falsum, quia eadem ratione dicerem quod ex exhalatione superius elevata deberet generari terra ex conversione ipsius in terram a frigiditate, et sic deberent pluere pulveres terræ, quod extat contra experientiam.

Tertium. Tertio, aqua pluvialis generatur a calido, igitur non a frigido. Consequentia tenet, quia idem non est effectus contrariorum. Et antecedens apparet, quia grando fit a caliditate, ut patet *primo hujus;* igitur si grando congelatur a calido, multo fortius pluvia a calido debet congelari.

Quartum. Quarto, idem non est locus duorum contrariorum; sed media regio aeris est locus generationis ignis; igitur non aquæ. Major patet, quia tunc idem locus esset simul utrique contrariorum. Antecedens apparet, quia in media regione aeris generantur coruscationes, et ignis descendens cum fulmine.

Oppositum Oppositum vult Aristoteles in isto primo.

In ista quæstione primo videbitur de modo generationis, et causis pluviæ. Secundo, videbitur de accidentibus pluviæ, et casu ipsarum.

ARTICULUS I.

De modo generationis, et causis pluviæ.

2. Quantum ad primum, sciendum est, quod ab istis inferioribus elevatur duplex fumus, scilicet exhalatio et vapor; de exhalatione, quæ est materia impressionum ignitarum, dictum est prius; sed de vapore est sciendum quod vapor est quidam fumus subtilis, et invisibilis, per caliditatem Solis, et astrorum calefacientium, elevatus ab aqua et corporibus humidis, retinens humiditatem corporum, a quibus elevatur, sed habens caliditatem, et levitatem ab elevante.

Secundo sciendum, quod cum vapore aqueo elevantur guttulæ aquæ, quemadmodum cum exhalatione elevantur partes terræ, et quandoque vapor elevatur a terra, vel corporibus terrenis, eo quod eis admixta est aliqua humiditas, et cum tali vapore elevatur exhalatio sicca.

Tunc de modo generationis pluviæ, dico quod generatur per hunc modum, quia vapor elevatus ab istis inferioribus usque ad mediam regionem aeris, ingrossatur, et inspissatur per frigiditatem, et convertitur in nubem, quæ conversa in nubem per ulteriorem frigefactionem ulterius inspissatur, et convertitur in aquam, et ista guttatim cadens, vocatur *pluvia.* *Quomodo generatur pluvia.*

Sed sciendum quod nubes generata ex vapore est duplex; quædam est subtilis et tenuis, et ex illa propter defectum materiæ, vel propter defectum intensæ frigiditatis condensantis, non generatur pluvia. Sed alia nubes est magis grossa, et spissa, et illa per frigiditatem convertitur in aquam. 3.

Alio modo generatur pluvia, quia sicut videmus quod guttulæ aquæ generantur per reflexionem ad coopertorium ollæ effumantis, et similiter aqua rosea per reflexionem ad latera vesicæ, consimiliter vapor aqueus elevatus ab istis inferioribus ascendit quousque obviet frigi-

ditati mediæ regionis, a qua reflectendo propellitur, et aqua modo prædicto generatur.

4. *Cur phlegma magis abundat in hyeme.* Et ex isto potest reddi causa, quare in corporibus animalium plus abundat phlegma tempore hyemali, quam aliis temporibus. Causa est, quia fumi, et vapores ascendentes a nutrimento inveniunt poros cutis oppilatos, et obstrusos a frigiditate exteriori, per quos non possunt exire, et reflectuntur ad interius, et convertuntur in phlegma.

Item, sciendum, quod non solum generatur pluvia ex vapore aquoso elevato superius, imo tamen potest generari ex aere mediæ regionis, si frigiditas fuerit multum intensa, quæ sufficiat ipsum condensare, et causa est, quia quodlibet elementum est transmutabile in reliquum, ut patet 2. *de Generatione.*

Causæ pluviæ. Et ex istis patent causæ pluviæ; nam causa materialis vel est aer mediæ regionis; vel vapor elevatus superius. Causa efficiens est calor elevans vaporem, et frigiditas ipsum condensans, sive deorsum propellens. Causa formalis, vel est forma aquæ, vel forma mixti imperfecti satis propinqui aquæ naturæ. Et causa finalis est, quia natura invenit istum modum convenientissimum ad rigandum terram, et terra nascentia; patet igitur quomodo generatur pluvia, et quæ sunt causæ ejus. Et hæc de primo.

ARTICULUS II.

De accidentibus pluviæ.

Quantum ad secundum, sciendum quod accidentia pluviæ sunt sapor, color, figura, magnitudo, parvitas guttularum, modus cadendi, locus generationis, et tempus durationis. 5.

Pluviæ sapor. De sapore sciendum, quod quandoque pluvia est dulcis, viscosa, et quodammodo pinguis, et ista generatur ex vapore magis aereo, et maxime convenit planetis. Alia est quodammodo stiptica, et tendit quandoque ad amaritudinem, vel salsedinem: et talis generatur ex vapore commixto sicco terrestri, et ista pluvia cadit in guttulis minoribus, propter defectum viscositatis ad tenendam aquam; et quamvis pluvia quælibet generetur ex vapore sicco terrestri, eo quod quælibet restringit fluxum ventris, tamen illa pluvia quae sic est stiptica, habet plus de terrestri sibi commixto.

Color. Secundo sciendum, quod color pluviæ ut in pluribus, est sicut aquæ, tamen quandoque cadit alterius coloris, ut rubicundi; quandoque lactei, quandoque sanguinei, et quandoque cadit quasi lana, vel spongia, et ista sunt mirabilia, et de istis est difficile dare causam : tamen causa rubedinis pluviæ potest esse fortis adustio exhalationis commixtæ in vapore aquoso. Sed causæ aliarum experientiarum est inconsueta proportio qualitatum primarum, quam difficile est assignare.

Tertio sciendum est de diversitate pluviæ, secundum grossitiem, 6.

[D]iversitas. et parvitatem : nam diversitas illa potest provenire ex parte materiæ, quia si materia sit tenax, et unctuosa, tunc cadunt guttæ majores, quam si pluviæ esset admixtum siccum terrestre, ideo est quod guttæ difficilius dividuntur ratione viscositatis. Secundo, provenit per agens, sive ex parte ejus, nam cum frigidum condensans fuerit fortificatum et intensum propter contrarium circumdans per antiperistasin, tunc cadunt grossiores, quam quando frigidum non fuerit fortificatum a contrario circumdante. Tertio, provenit ex motu locali, nam quandoque guttæ superiores velocius cadunt in inferioribus, propter majorem gravitatem, et conjungunt se guttis inferioribus, et cadunt grossiores.

Et quarto provenit ex loco generationis, eo quod quandoque cadit, et generatur magis alte, ut in media regione aeris, et quandoque minus alte, sicut infra mediam, et hoc, quando vapor propellitur a frigido. Similiter generatur magis in una parte terræ, quam in alia magis tum versus Septentrionem, quam prope Austrum, in quibus propter intensionem caloris consumentis materiam, et propter paucitatem materiæ, raro fiunt pluviæ, sicut in terra Ægypti, et in aliis regionibus calidis.

7. *[M]odus quo [c]adit plu[v]ia.* Quarto sciendum est de modo cadendi, quod quandoque pluvia cadit directe ad terram, et quandoque oblique, et hoc ex duobus, vel ex delatione nubis per ventum, vel per expulsum vaporis lateraliter a frigiditate mediæ regionis.

Tempus [du]rationis. Sed de tempore durationis, sciendum quod quandoque nubes convertitur tota simul in aquam, et tunc fit magna inundatio super partem terræ, in qua cadit ; et quandoque nubes convertitur paulatim in aquam, et cum hoc defertur a vento, et tunc minus durat pluvia super eamdem partem terræ, nisi continue vapores ascendant, et augmentent nubem, quia si sic nubes augmentetur, tunc pluvia durabit longiori tempore.

Sexto est sciendum de figura guttularum, quod ista figura est sphærica, cujus duplex est causa. Prima secundum auctorem de sphæra, quia est corpus homogeneum, et quælibet pars ejus naturaliter tendit ad consimilem figuram, inquantum potest, sed tota aqua est sphærica, ut probat idem auctor de transeuntibus in navi, a littore, etc. Ex quo sequitur, quod similiter gutta aquæ habebit sphæricitatem. *Figura pluviæ.*

Alia causa est, quia figura sphærica, est figura sub qua res naturalis diutius potest conservari, eo quod sub tali figura virtus ejus est magis unita, ideo videmus quod ros, et grando determinant sibi figuram sphæricam; modo cum quælibet res appetat se permanere, potius determinat sibi figuram sphæricam.

Tertia causa est secundum Albertum, quia quamvis aqua pluvialis generetur alterius figuræ, quam sphæricæ, tamen generata descendit, volvendo et titubando, et in tali volutione rotundatur. Et sic patet de accidentibus ipsius.

Ad rationes. Ad primam, dico quod non oportet quod elementum 8. *Ad 1. arg. principale*

generetur in suo loco naturali, nam videmus ignem generari in terra et aere, et aerem in aliis elementis.

Ad 2. Ad secundam, *tunc exhalatio converteretur in terram*, negatur consequentia, imo debet converti in ignem per exhalationem, modo quo dictum est.

Ad 3. Ad tertiam, *non est locus*, etc. Negatur, imo in eodem loco possunt generari successive.

Ad 4. Ad quartam, concedo quod pluvia generatur a calido, tanquam a causa mediata, eo quod calidum elevat vaporem, ex quo pluvia generatur, sed immediate generatur a frigido, vel frigiditate per conversionem vaporis elevati in aquam. Et sic finis quæstionis.

QUÆSTIO XXII.

Utrum omnes impressiones aquæ sint ejusdem speciei specialissimæ?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia ista sunt diversarum specierum, quorum loca, et tempora suæ generationis sunt diversa : sed impressionum aquearum loca et tempora generationis sunt diversa ; igitur, etc. Major patet, quia postquam unum generatur in aliquo loco, et aliquo tempore, reliquum non est natum generari in eodem; igitur ista differunt specifice. Et minor apparet, quia ros, grando, et pluvia fiunt in æstate, sed nix et pruina in hyeme ; similiter nix et pluvia fiunt in media regione aeris, sed grando, et ros, et pruina fiunt infra mediam regionem.

Secundum. Secundo, ista quæ habent complexiones naturales diversas differunt specie; sed impressiones aqueæ sunt hujusmodi ; igitur, etc. Major patet, quia in corporibus homogeneis diversitas complexionis arguit diversitatem specificam. Et patet minor, quia pluvia est humida et frigida, ros calidus et humidus, et nix frigida et sicca.

Tertium. Tertio, ista quæ fiunt ab agentibus diversis, et ex materiis propinquis diversis differunt specifice, sed impressiones aqueæ sunt hujusmodi; igitur, etc. Major patet, quia si agens fuerit unum, et materia una, sequitur quod effectus erit unus, et per consequens si agens et materia diversificantur, diversus habebitur effectus. Et minor patet, quia ros et pruina fiunt a frigido remisso, et ex materia subtili, sed nix et pluvia fiunt e contrario.

Quartum. Quarto, illa differunt specie, quorum effectus naturales specifice distinguuntur; sed impressionum aquearum effectus distinguuntur ; igitur, etc. Major patet, quia ab iis quæ sunt consimilis speciei nati sunt consimiles effectus provenire. Et minor apparet, nam ex rore per incorporationem ipsius intra testas conchæ generatur margarita, *Generat. margarit.* quæ ex nive, vel grandine maxima non possit generari.

Quintum. Quinto, quia impressiones aqueæ habent diversas definitiones : igitur sunt diversarum specierum. Tenet consequentia, nam definitio dicit essentiam, etc., ideo alia et alia definitio dicit aliam et aliam essentiam. Et antecedens apparet in textu.

Oppositum. Oppositum arguitur per Aristo-

telem, qui vult quod omnia ista idem sint.

In ista quæstione, primo dicendum est de nive, et modo generationis ejus. Secundo, dicetur de rore.

ARTICULUS I.

De nive et modo generationis ejus.

2. *eneratio vis.* Quantum ad primum dicendum est quod nix generatur per istum modum, quia vapor grossus per calorem Solis elevatus superius in magna multitudine, usque ad mediam regionem aeris, ibidem condensatur per frigiditatem mediæ regionis, et prius congelatur quam convertatur in aquam, et si prius converteretur in aquam, tunc efficeretur pluvia. Ex quo patet quod nix et pluvia conveniunt, primo, eo quod utraque sit ex vapore grosso, elevato in magna multitudine. Secundo, conveniunt, quia utraque fit a calore elevante istum grossum vaporem. Tertio, quia utraque fit a frigido vaporem condensante. Quarto, conveniunt in loco generationis, nam utraque fit in media regione aeris. Per hoc differunt a rore, grandine, et pruina. Quinto conveniunt, quia utraque fit ex eadem nube, quæ primo convertitur in nivem, et postea cadens deorsum, inveniens caliditatem inferioris regionis liquescit, et cadit pluvia; cujus signum est, quod in istis montibus altis prius ningit in cacumine, quam in pede montis. Et ex hoc potest reddi causa, quare in aliquibus montibus nix est quasi perpetua, vel saltem longo tempore durat: causa est, quia ibi aliquo tempore cecidit nix, et propter defectum caloris dissolventis longo tempore durat non corrupta, et sic patet in quibus conveniunt nix et pluvia.

Quomodo ius generatur nix : nube. et er deorm pluvia

Sed contra objicitur, primo, quia si nix fuerit in media regione aeris, sequeretur quod semper caderet in figura rotunda. Consequens est contra experientiam. Et probatur consequentia, sicut probat Aristoteles de grandine *in isto primo*, quia non videtur quare nix possit descendere in tanta distantia, quin partes angulares deponerentur per confricationem, et per consequens debet rotundari. Secundo, sequeretur quod nunquam caderet nix nisi cum pluvia. Consequens contra experientiam, et probatur consequentia; quia non videtur quod nix possit a tanta distantia descendere, quin aliquæ partes ejus liquefiant, et convertantur in aquam. Tertio, sequeretur quod in media regione non generaretur pluvia, quia semper est ibi frigus ita intensum, quod prius debet vapor congelari, quam convertatur in aquam. *3. Objectio 1. Secunda. Tertia.*

Ad ista, et ad primum negatur consequentia, quia nix est valde levis in comparatione ad alias impressiones aqueas, et ideo casus ejus deorsum est valde lentus, nam propter tarditatem motus ipsius non oportet partes angulares ipsius resecari per confricationem ad aerem. *Resp. ad 1.*

Ad secundum dicitur eodem modo, quod motus est ita lentus, quod nec mobile, nec medium calefit ex tali motu. *Ad 2.*

Ad tertium, dico quod nunquam *Ad 3.*

in media regione aeris generatur pluvia, nisi vapor, ex quo generetur, prius convertatur in nivem, et quod nix ista cadens deorsum usque ad nos maneat nix, requiritur intensa frigiditas congelans vaporem, priusquam convertatur in aquam, et sufficiens frigiditas per totum medium, quo nix debet descendere, ita quod calor medii non liquefaciat nivem.

4. *Nix et pluvia differunt quoad tempus.* Tunc de differentiis nivis et pluviæ, dico quod differunt primo, quoad tempus suæ generationis, quia nix solum generatur in hyeme, sed pluvia indifferenter in diversis partibus anni. Causa est, quia nix non descendit ad nos, nisi fuerit continua frigiditas a terra usque ad mediam regionem; modo talis frigiditas, saltem sufficiens, non potest continuari, nisi in hyeme.

In modo generationis. Secundo differunt in modo generationis, quia nix generatur per congelationem vaporis, sed pluvia per conversionem vaporis in aquam.

In colore. Tertio differunt in calore, quia pluvia habet colorem aquæ, saltem ut in pluribus, sed nix est alba : cujus causa est duplex, primo, quia fit ex materia transparente quodammodo, et disposita ad lucem, et talis debet apparere alba. Alia causa, quia frigiditas valde intensa agens in materiam humidam, supra quam totaliter obtinet, vel saltem pro majori parte, nata est albefacere, ideo videmus quod in partibus Septentrionalibus corpora animalium sunt magis alba, quam in partibus meridionalibus; modo in generatione nivis frigiditas est valde intensa, et vapor in quem agit est humidus.

In figura. Quarto, quia differunt in figura, quia pluvia cadit in figura sphærica; sed nix cadit quodammodo sicut lana, vel aliquoties secundum figuram quorumdam florum, et reddere causam ejus oportet recurrere ad influentiam cœli.

5. Quinto differunt, quia nix est frigida et sicca, et pluvia est frigida et humida. Causa primi est, quia priusquam vapor sit perfecte humefactus, ex quo nix generatur, congelatur.

In continuatione. Sexto differunt in continuatione, quia sæpius continuantur sibi invicem casus pluviæ, quam casus nivis. Causa est, quia terra madefacta per pluviam magis disposita est ad generationem pluviæ, et ab illa terra plures vapores elevantur; sed ut in pluribus post casum nivis, nix congelatur et prohibetur ascensus vaporis ex tali congelatione, ideo terra minus disponitur ad generationem nivis, et per consequens pluvia diuturnior est nive.

Nix et pluvia differunt specie. Septimo, respondendo ad quæsitum, potest dici quod non differunt specie, probatur, quia non illud quod est de natura aeris differt ab eo, quod est de natura aquæ; sed nix est de natura aeris, et pluvia de natura aquæ; igitur etc. Major patet, quia aer non specifice differt ab aqua. Et minor patet, quia nix est vapor congelatus; modo vapor congelatus non differt specifice a vapore non congelato, quia sola congelatio non diversificat speciem; modo vapor non congelatus est de natura aeris.

6. *Objectio [prima].* Contra ista objicitur, primo contra hoc, quod dicitur quod nix est sicca magis quam pluvia, quia videmus ad experientiam quod aquæ magis augmentantur post casum nivis, quam post casum pluviæ, quod non esset, nisi nix esset magis humida. Tenet consequentia, quia aqua non augmentatur nisi mediante humido.

[Se]cunda. Secundo contra hoc, quod dicebatur, quod terra madefacta magis disponitur ad generationem pluviæ, quia tunc sequeretur quod pluvia deberet perpetuari continue : consequens est contra experientiam : et patet consequentia, ex quo terra madefacta magis disponitur ad pluviam, quam non madefacta.

[T]ertia. Tertio, si nix esset de natura aeris, sequeretur quod propter solam actionem caloris in aerem posset ex aere generari aqua. Consequens falsum, quia aqua non generatur ex aere, nisi per condensationem; modo calor potius habet rarefacere, quam condensare, et patet consequentia, quia ex nive per solam actionem caloris generatur aqua.

[Re]sp. ad 1. Ad ista. Ad primum, dico quod augmentatio aquarum per nives non provenit ex majori humiditate nivis quam pluviæ, sed provenit ex hoc, quia nives, quasi simul liquefiunt in cumulo, et quodammodo repente intrant aquam; sed aqua pluvialis paulatim intrat aquam, ideo minus bene potest apparere augmentatio per pluviam, quam per nivem.

Ad 2. Ad secundum, concedo quod pluvia perpetuatur, non continue, sed discontinue; et ista discontinuitas quandoque est parva, quandoque magna, secundum constellationem supracœlestium, quæ sibi invicem succedunt, a quibus natæ sunt provenire nives, vel pluviæ.

Ad tertium, conceditur quod aer, vel aliquid de natura aeris, potest aliquando disponi in qualitatibus, quod per solam actionem caloris potest converti in aquam; sed de aere puro, vel satis propinquo ad aerem purum non est possibile. Hoc de primo. *Ad 3.*

ARTICULUS II

De generatione roris, et de ejus accidentibus.

Quantum ad secundum, sciendum quod ros generatur ex vapore subtili. Unde materia roris inter materias omnium impressionum aquearum est materia magis subtilis, cujus signum est, quia propter sui subtilitatem facilius resolvitur a calore Solis. Secundum signum est, quia propter subtilitatem roris ex ipso generatur lapis pretiosus, ut margarita, quæ tamen non potest generari ex aliis impressionibus. 7. *Ros unde generetur.*

Secundo sciendum de modo generationis roris, qui est talis. Unde de die per calorem Solis elevantur tales vapores subtiles, maxime ante occasum Solis, qui supervenient te frigiditate noctis condensantur, et convertuntur in aquam infra mediam regionem aeris satis prope terram, qui vapores sic conversi in aquam cadunt per partes insensibiles ad terram, quæ partes *Quomodo generetur.*

insensibiles generantur, et congregantur super herbas, et faciunt guttulas sensibiles.

8. *Ejus accidentia.* Tunc de accidentibus roris : primo enim accidit quod ros non videtur cadere super pulveres terræ, vel supra tegulas, nisi raro. Causa est, quia in rei veritate ibi cadit ros, sicut in aliis partibus, tamen partes insensibiles istius roris, sicut continue cadunt, sic continue desiccantur a siccitate pulveris, et tegularum.

Secundo contingit quod ros non fit tempore nebuloso : causa est, quia propter grossitiem nebularum, prohibetur vapor ita subtilis sicut ros, elevari.

Tertio, contingit quod ros non fit tempore ventoso, causa est, quia materia roris propter sui subtilitatem dissolvitur a vento.

Quarto, accidit quod ros non fit tempore hyemis frigido, quia tunc vapor iste vel prohibetur ne possit elevari, vel prius congelatur, quam convertatur in aquam.

Quinto, nec ros fit tempore nimis calido, quia tunc propter intensionem caloris materia consumitur. Ex quo patet quod ros non fit nisi temporibus, et locis temperatis, claris, et tranquillis, hoc accidit, quia ros est signum serenitatis; causa est, quia in generatione roris elevantur vapores subtiles, et non vapores grossi, qui sunt materia pluviarum.

Sexto accidit quod ros habet quamdam dulcedinem, quasi mellis, sibi admixtam. Causa est propter digestionem alicujus terrestris cum aqua roris; et quod quandoque tale terrestre misceatur rori, patet per signum; quia quandoque videmus per herbas illud terrestre ad modum farinæ albæ pulverizatæ, et quandoque ad modum mellis conglutinati vapori subtiliori resoluto : et secundum Albertum, talis ros interficit herbas, et omnes ex eo comedentes putrefiunt interius. Patet igitur quis est modus generationis roris, et quæ sunt accidentia ejus.

Sed de differentia roris ad alias 9.
impressiones omnes aqueas, potest dici quod ros est ejusdem speciei cum pluvia, et grandine, et ista fiunt ex eadem materia propinqua, et ab agente consimili. Secundo, dato quod differt specifice a nive et pruina, probatur sicut primo de pluvia. Et hoc de secundo.

Ad rationes. Ad primam, potest negari major, quia diversitas generationis secundum locum et tempus potest provenire ex diversitate materiæ secundum grossum, et leve, et diversitate agentis secundum intensum et remissum. Et eodem modo ad alias. *Ad arg. 1. principale.*

QUÆSTIO XXIII.

Utrum grando magis debeat fieri Vere, et Autumno, quam hyeme, et æstate?

Arguitur quod non, quia grando nullo modo debet fieri, igitur non potius uno tempore, quam alio. Consequentia nota est. Et antecedens probatur, quia vel vapor prius convertitur in aquam, ex quo generatur grando, quam congelatur, vel e contrario : si prius congeletur tunc fit nix, et per conse- *1 Arg. primum.*

quens non grando. Si prius convertatur in aquam, sequitur quod aqua ista descendet deorsum, nec expectat ulterius donec congeletur.

undum. Secundo, quia grando fit a frigiditate intemperata : ergo non fit temporibus temperatis, quæ sunt Ver, et Autumnus. Consequentia tenet, quia tempore temperato non est aliqua qualitas intemperata, quia dato quod sic, jam esset tempus temperatum. Et antecedens apparet per Aristotelem in textu, et per Albertum, qui voluit quod grando fiat ex excellenti frigiditate.

ertium. Tertio, quia grando fit ab excellenti frigido, vel a frigido remisso; si ab excellenti, cum in hyeme sit frigiditas magis excellens, sequeretur quod in hyeme potius deberet generari grando, quam aliis temporibus; si a frigido debili, tunc illud non sufficiet congregare vaporem conversum in aquam, et per consequens non generabitur grando.

uartum. Quarto, si illo tempore debet grando generari, et sæpius, in quo est intensior frigiditas causata per antiperistasin a calore circumstante; sed hoc est in æstate; igitur in æstate magis debet fieri grando, quam Vere, vel Autumno. Major patet ex modo generationis grandinis. Et minor patet, quia in æstate est major calor circumstans nubem aquosam.

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo.

Opposit. In ista quæstione, primo videndum est de pruina, et modo generationis ejus, nam prius visum est de aliis impressionibus aqueis. Secundo videbitur de quæsito.

ARTICULUS I.

De pruina et modo generationis ejus.

Quantum ad primum, sciendum quod pruina generatur ex vapore modico, et subtili, elevato per calorem in inferiorem partem regionis aeris, qui vapor priusquam sic sufficienter humefactus, congelatur, et congelatus cadit secundum partes insensibiles. Ex quo patet quod ros et pruina conveniunt in materia, in qua generantur, quia utrumque generatur ex vapore modico et subtili. Secundo conveniunt in loco suæ generationis, quia utrumque generatur in inferiori regione aeris. Tertio conveniunt in modo cadendi, quia tam ros, quam pruina cadit secundum partes insensibiles. Quarto, conveniunt in aliquibus qualitatibus temporis, quia utrumque fit tempore sereno existente tranquillitate. 2. *Pruina unde generetur.* *Convenit cum rore.*

Sed differunt, primo quia ros ingrossatur a debiliori frigido, et pruina ab intensiori. Secundo differunt, quia pruina fit tempore frigido, sed ros in tempore calido, vel saltem temperato tendente ad caliditatem. Tertio differunt in modo generationis, quia materia pruinæ prius congelatur, quam convertatur in aquam, sed e contra est de materia roris. Quarto, differunt in colore, quemadmodum nix et pluvia, et eadem est causa albedinis pruinæ et nivis. Quinto differunt, quia ros est signum sereni- 3. *Differt a rore.*

tatis, et pruina est signum futuræ pluviæ.

Causa potest esse, quia ad generationem pluviæ concurrunt duo, ut dictum est, scilicet multitudo vaporis supra terram, et intensio caloris ad illum elevandum; modo cum ros fiat tempore calido, signum est quod non est defectus caloris sufficientis elevare vapores, et cum tunc non fiat pluvia, oportet quod sit defectus vaporis, ex quo pluvia deberet generari; modo defectus vaporis grossi, ex quo pluvia nata est generari, est signum serenitatis; sed quia pruina fit tempore frigido, in quo est abundantia vaporis grossi, ideo cum tunc non fiat pluvia, signum est quod est defectus caloris sufficientis elevare istos vapores grossos, et quia calor tunc elevat vapores subtiles, a quibus generatur pruina, signum est quod calor incipit fortificari, et intendi; et cum non possit tantum intendi, ut sufficiat vapores consumere propter frigiditatem temporis, ideo ipsos tunc sufficit commovere; modo commotio vaporis sine consumptione est causa pluviæ, et ideo pruina est signum pluviæ futuræ.

4. *Objectio* 1. Sed contra ista objicitur, quia dicebatur quod ros, et pruina conveniunt in loco suæ generationis, eo quod utrumque fit in inferiori regione aeris; sed contra arguitur, quod ros non fit in inferiori regione aeris quia si sic, sequeretur quod generatio roris non impediretur per nubes : consequens est contra experientiam. Et probatur consequentia, quia nubes sunt in media regione aeris, et ros per te generatur citra mediam regionem; igitur generatio roris non potest impediri a nube.

Secun[do] Secundo, si ros generaretur in inferiori regione aeris, vel hoc esset in hyeme, vel æstate ; non in hyeme, quia totus aer a terra usque ad mediam regionem est continue frigidus per hyemem, et per consequens vapor iste prius congelaretur, quam converteretur in aquam. Nec in æstate, quia tunc propter calorem dissolveretur materia, et ideo dicit Aristoteles quod ros non fit tempore nimis calido : modo inter cætera tempora æstas est tempus calidissimum.

Terti[o] Tertio, quia ros generatur altius quam pluvia, ideo ros non generatur in inferiori regione aeris. Consequentia tenet, quia pluvia generatur in media regione aeris, ut prius dicebatur. Et antecedens probatur, quia illud altius ascendit, seu generatur, cujus materia est subtilior et levior; modo materia roris subtilior est, et levior materia pluviæ; igitur, etc. Major patet, quia levitas cum subtilitate est causa motus sursum ; et minor patet, quia per hoc differunt ros et pluvia.

Qua[rto] Quarto, quia sicut se habet aer ad aquam, ita ros ad pluviam ; sed aer natus est ascendere super aquam ; igitur et ros super pluviam. Major patet, quia ros est de natura aeris, cum sit calidus et humidus, secundum Albertum, et pluvia de natura aquæ, cum sit frigida, et humida.

Qui[nto] Quinto, dicit Albertus ***super isto***

primo, quod ros generatur in superiori regione aeris.

5. *Ros non est generari in superiori regione aeris* Ad istud dubium, dico primo, quod ros non potest generari in superiori regione aeris. Probatur, quia ubi materia roris non potest pertingere, ibi non potest generari : sed materia roris non potest pertingere ad superiorem regionem aeris. Major patet, quia nil generatur super suo principio materiali. Et minor apparet, quia materia ista cum sit subtilis, prius ingrossaretur a frigiditate mediæ regionis, quam pertransiret, et iterato repelleretur deorsum.

Secundo, quia superior regio aeris est perpetuo calida ; igitur in superiori regione non potest generari ros. Tenet consequentia, quia immediatum principium roris effectivum est frigiditas condensans vaporem subtilem. Et antecedens apparet ex isto primo.

Secundo, dico quod ros non generatur in media regione. Probatur, quia materia roris non potest ibi pertingere; igitur, etc. Consequentia tenet sicut prius. Antecedens apparet, propter subtilitatem materiæ roris, et intensionem frigiditatis mediæ regionis, vapor iste statim converteretur in aliquod durum, sive materiam duram, ut glaciem tenuem, aut pruinam duram. Secundo, si generaretur in media regione, sequeretur quod caderet secundum guttas sensibiles. Et probatur consequentia, quia descendendo de loco tam alto, guttæ per motum sibi invicem continuarentur, sicut dicebatur de pluvia.

Ex istis sequitur quod ros generatur in inferiori regione aeris, cujus signum, quia super montes altos non cadit ros.

Tunc ad instantias. Ad primam, *sequitur quod nubes superior,* etc. Negatur consequentia, quia nubes impedit elevationem vaporis propter interpositionem ipsius inter calorem Solis, et terram. 6. *Ad 1. object.*

Ad secundam, *vel in æstate*, etc. Dico quod in æstate; et quando dicitur illud est tempus calidum, dico quod ros non generatur in meridie, quando est intensa caliditas; sed generatur circa occasum Solis, cum calor fuerit remissus, et quodammodo temperatus, et sic non generatur in tempore nimis calido. *Ad 2.*

Ad tertiam, *quia ros altius*, etc. Negatur antecedens, et ad probationem, *quia ejus materia,* etc. Dico quod materia roris, quantum est de se nata esset altius ascendere, sed impeditur a frigiditate modica, quam invenit in inferiori parte regionis aeris, quæ convertit ipsum in aquam, et propellit deorsum. *Ad 3.*

Ad quartum, *sicut*, etc. Negatur major, quia quamvis res sit de natura aeris, in hoc quod est calidus et humidus, tamen veraciter est aqua, sicut et pluvia. *Ad 4.*

ARTICULUS II.

De grandine.

Quantum ad secundum de grandine, videndum est de loco generationis grandinis, de materia, de modo generationis, et de figura ipsius. 7.

De loco, dico quod duplex est locus, in quo potest generari grando. *Grando ubi generetur.*

Primo enim quandoque generatur in media regione aeris, superius quam sit generatio pluviæ. Causa est, quia vapor, ex quo generatur grando, elevatur ex forti calore, ideo alte potest ascendere sursum. Et quod ibi generetur grando, innuit Albertus, et potest elici ex antiqua translatione. Alter est locus generationis grandinis, scilicet inferior regio aeris, sed quando vapor grossus, qui est materia grandinis propellitur a frigiditate mediæ regionis usque deorsum, et ibidem propter circumstantiam caloris, et per antiperistasin congelatur; sed dico quod sæpius generatur grando in loco secundo, puta in inferiori regione aeris : cujus signum est primo, quod in montibus altis non cadit grando, quod non esset, si grando fieret multum alte a nobis. Secundo, quia in casu grandinis audimus sonum factum in nube, ex qua grando generatur, et non esset, si nubes illa esset multum remota.

Tertio, quia in pluribus cadunt grandines cornutæ, angulares, non perfecte sphæricæ, et hoc non esset, si grandines istæ caderent de loco multum alto.

8. *Quomodo.* Secundo, sciendum de modo generationis. Dico quod quando generatur in media regione aeris, non generatur immediate per antiperistasin, sed quia quod locus ille multum est frigidus propter antiperistasin, ideo vaporem elevatum in ipso faciliter congelat frigidum illius loci, prius tum convertit vaporem in aquam, quam congeletur; et ad hoc multum facit præcalefactio vaporis, nam calefacta facilius præcongelantur, ut patet de aqua calefacta, quæ citius congelatur quam aqua frigida. Sed in inferiori regione aeris generatur per istum modum, quia ex vaporibus elevatis superius congelatur nubes in inferiori regione aeris, quæ habet frigiditatem quamdam connaturalem sibi ratione aquæ, a qua elevabatur, quæ frigiditas ratione caloris undique circumstantis intenditur per antiperistasin, ita quod partes nubis fugiendo contrarium corrumpunt inter se, et per talem intensionem frigiditatis partes nubis convertuntur in aquam, et postea congelantur priusquam pertranseant nubem.

Quod autem vapor convertatur in aquam priusquam congeletur, signum est, quia grando facilius est convertibilis in aquam quam nix, sicut dicit Albertus.

Secundum signum est, quia videmus ante casum grandinis cadere quasdam guttas pluviæ grossas. Causa est, quia partes inferiores nubis conversæ in aquam descendunt, et prius veniunt ad locum calidum descendendo, quam congelentur a frigido.

Tunc de tempore generationis grandinis, dico quod grando non habet fieri in hyeme, primo, non in inferiori regione aeris, quia tunc nulla causa est per antiperistasin, per quam fortificetur frigiditas per calorem circumstantem : modo deficiente causa deficiet et effectus; nec etiam in media regione, quia ibi raro fiunt. Similiter in hyeme non est vapor multum calefactus, quemadmodum in æstate. Se- 9 *Quan*[illegible]

cundo, dico quod etiam in æstate non fiunt grandines, saltem consequenter, quia vapores consumuntur propter intensionem caloris, sed temporibus intermediis, Autumno, et Vere, bene possunt fieri.

Ex quo sequitur quod in regionibus australibus bene fiunt grandines in hyeme, quia hyems in regionibus australibus est complexionata illis, sicut tempora intermedia sunt complexionata nobis; modo posita causa ponitur effectus.

Item sciendum, quod quandoque auditur sonus in casu grandinis, et hoc est propter motum vaporis hinc inde infra nubem, et propter confricationem grandinum ad medium, ad quod descendunt, vel ad se invicem.

10. *[Q]ua figura* De figura, dico quod quandoque apparent sub figura triangulari, sed tunc signum est quod veniunt de loco basso prope terram. Et quandoque descendunt sub figura sphærica, et tunc signum est, quod sint de loco magis alto, et quandoque formata est in iis imago animalis; et tunc requirendo causam illarum, recurrendum est ad corpus cœleste. Tunc grandines differunt magnitudine, nam quandoque cadunt grossiores, quandoque minores.

Causæ [gr]andinis. Patet igitur quæ sunt causæ grandinum, nam materialis causa est vapor grossus; causa efficiens immediata est frigiditas agens in illum vaporem; sed mediata est calor circumstans illum vaporem; causa formalis, vel est forma aquæ, vel alicujus mixti imperfecti, quæ est propinqua formæ aquæ. Causa finalis est adæquatio elementorum, et irrigatio terræ, vel generatio mixtorum.

Patet etiam de accidentibus grandinis, quæ sunt magnitudo, figura, color, sonus, locus, tempus, et grossities. *Accidentia*

Sed circa hoc dubitatur, primo, quare vapor, qui est materia grandinis, prius convertatur in aquam, quam congeletur? Causa est abundantia humoris in isto vapore, et grossities ipsius, nam vapor iste non est ita subtilis, sicut est materia nivis, ideo per grossitiem, et humiditatem convertitur in aquam. 11. *Dubium 1.* *Responsio.*

Secundo dubitatur, quare non est aliqua impressio correspondens grandini, quemadmodum pruina correspondet nivi, et ros pluviæ, quia vapor conversus in rorem potest postmodum, ut videtur, congelari, quæ congelatio se habet, respectu grandinis, quemadmodum pruina respectu nivis? *Dubium 2.*

Dicitur quod causa est ista, quia vapor subtilis elevatus superius, vel primo congelatur antequam convertatur in aquam, et tunc est pruina, vel e contra, et est ros; vel primo convertitur in aquam, et postea congelatur, et tunc non est differentia inter ipsum, et pruinam, imo est sicut pruina quædam grossa. Vel potest dici quod non est possibile rorem congelari, quia ros non generatur nisi de sicco, superveniente frigiditate noctis; modo de nocte in æstate non est anteperistasis, per quam possit intendi frigiditas in inferiori regione aeris. *Solutio.*

Tertio dubitatur, quare grando 12.

Dubium 3. Solutio. non generatur prope terram, et in inferiori regione aeris? Causa est, quia grando non generatur nisi in æstate, vel in temporibus intermediis, quando non est intensa caliditas, et tunc prope terram est intensior caliditas, quæ continue elevat vaporem, propter sui intensionem, ideo vapor non potest ibi manere. Alia causa potest esse, quia vapor iste non est sufficienter digestus, seu dispositus, ut ab ipso generetur grando.

Dubium 4. Quarto dubitatur, quare quandoque circa grandines apparet quasi forma alba ad modum pruinæ, et Solutio. circumdare globum grandinis. Causa est, quia grando in descensu suo obviat multis vaporibus ascendentibus sursum, quos præ sui frigiditate congelat, et vapores illi congelati adhærent grandini, et ipsum circumstant, et sic cum grandine quandoque cadit pruina.

Ad rationes. Ad primam, *vel vaporis*, etc. Dico quod vapor prius con-
13. Ad 1. arg. principale. vertitur in aquam, quam congelatur, propter grossitudinem vaporis, et abundantiam humiditatis in ipso. Et quando dicitur, ista caderet deorsum, concedo quod continue cadit deorsum, cum motus congelationis propter ejus velocitatem semper præcipitet motum localem. Et si objicitur quod descensus ille, cum sit quidam motus, erit alicujus caloris, concedo, tamen frigefactio est motus intensior.

Ad 2. Ad secundam, *partibus temperatis*, etc. Dico quod imo, quia quamvis sit temperatum, tamen per antiperistasin potest fieri qualitas intemperata, sicut frigiditas, a qua causatur grando.

Ad tertiam, dico quod fit intenso frigido. Et quando dicitur, in hyeme, dico quod in hyeme non est antiperistasis, quæ requiritur ad generationem grandinis. Ad 3.

Ad quartam, *quando*, etc. Verum est, nisi calor iste esset nimis intentus, et consumptivus vaporis. Ad 4.

QUÆSTIO XXIV.

Utrum rubedo matutina sit signum pluviæ?

Arguitur quod non, quia rubedo matutina est signum siccitatis : igitur non est signum pluviæ. Tenet consequentia, quia pluvia generatur ex causa humida. Et antecedens apparet, quia rubedo causatur ex permixtione lucis cum humiditate adusta, quæ est causa siccitatis. 1. Arg. primum.

Secundo, si sic, hoc maxime esset rubedo Solis de mane orientis, ut communiter dicitur : sed hoc non, quia rubedo Lunæ non designat pluviam; igitur nec rubedo Solis. Tenet consequentia, quia idem videtur esse judicium utriusque. Et antecedens apparet, quia ex rubedine Lunæ nullus accipit signum. Secund.

Tertio, rubedo vespertina est signum serenitatis; igitur et rubedo matutina. Tenet consequentia, quia causæ consimiles videntur esse utrobique. Et antecedens apparet ad experientiam. Tertiu.

Oppositum arguitur per experientiam, et per Aristotelem in littera. Opposit.

In ista quæstione primo videbitur de diversitate signorum in generali. Secundo videbitur specialiter de signis apparentibus in cœlo. Tertio de signis pluviæ apparentibus in aere. Quarto, de signis pluviæ repertis hîc inferius in corporibus inanimatis. Et quinto, de repertis in corporibus animatis.

ARTICULUS I.

De diversitate signorum in generali.

2. Quantum ad primum, sciendum quod signum est relatio ad signatum; et ideo signum est, per quod devenimus ad significationem signati, sicut per fumum devenimus in cognitionem ignis.

Secundo, sciendum quod quædam sunt signa rei futuræ, et quædam rei præteritæ. Item, quædam sunt signa rei futuræ, quæ prope est futura, et quædam illius, quod a longinquo est futurum. Item, sciendum quod quædam sunt signa, quæ causæ sunt rei signatæ, sicut in proposito constellationes, saltem aliquæ, sunt signa, et etiam plurimæ.

Alia sunt signa, quæ sunt effectus rei signatæ, sicut fumus est signum ignis, et effectus ipsius. Item, aliquod est signum alterius, quando ista communiter se habent quantum ad sui generationem, ita quod quodlibet poterit esse causa alterius, quantum ad sui generationem, vel ita, ut in pluribus, ventus est signum pluviæ futuræ, et e contra, ut in pluribus, magnus ventus terminatur per pluviam, et e contra, sicut dicitur in littera. Tunc igitur de signis pluviarum, quæ sunt causæ effectivæ pluviarum, sicut sunt constellationes cœli, non spectant ad istam scientiam, sed ad Astrologiam de judiciis, et de illis fiunt quidam tractatus, qui dicuntur, ***De impressionibus aeris***, ideo dimittantur, tamen dicunt ipsi, quod Sol, et Luna inter cæteros planetas, et stellas faciunt ad generationem pluviæ, dein quædam stellæ fixæ, et postea inter planetas Saturnus, et Mercurius. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

De signis apparentibus in cœlo.

De secundo, dico quod magnitudo Solis orientis de mane est signum pluviæ. Causa est, quia signum est, quod exhalationes et vapores ponuntur inter visum nostrum, et Solem, propter quos prohibetur visio Solis; et quia hoc fit sine nube, signum est quod vapores illi, et exhalationes, non sunt elevati ad locum frigidationis, scilicet ad mediam regionem aeris; ideo oriente Sole vapores superiores consumuntur a calore Solis, et vapores infrigidantes, et revertentes ad primam naturam cadunt deorsum, et sic circa meridiem, vel ante sequitur pulchra dies. 3. *Primum signum pluviæ apparens in cœlo.*

Secundo, quia Sol de mane lucet clare, et circa ipsam apparet nubes nigra, longa, et extensa, quam Sol ingreditur; si tunc Sol obscuretur, non oportet ut significet pluviam; causa est, quia si Sol obscuretur, signum est multitudinis vaporum elevatorum superius, et *Secundum.*

quod calor Solis est impotens consumere istum vaporem, quia de mane calor Solis est magis elevativus, quam consumptivus; modo abundantia materiæ superius est causa pluviæ.

Tertium. Tertio, rubedo Solis de mane orientis signat pluviam; sed rubedo Occidentis signat serenitatem; causa est, quia lux visa per nigrum terrestre facit apparere rubedinem, ut patet de Sole viso per fumum ignis; ideo cum de mane Sol apparet rubeus, multæ exhalationes, et vapores interponuntur inter visum nostrum, et Solem, quia tunc est impotens consumere istos vapores, signum est quod convertantur in pluviam; sed non sic est de rubedine vespertina, tunc est signum quod vapores illi, et exhalationes interpositi inter nos et Solem cadunt super terram propter frigiditatem noctis.

4. *Quartum.* Quarto, pallor, vel flavitas Solis orientis designat pluviam. Causa est, quia tunc multi vapores elevati sunt inter nos, et Solem, et propter pororum aquositatem apparet pallor, et non rubedo.

Quintum. Quinto, ortus Solis nimis matutinus designat pluviam, ita quod diluculum matutinum sit minus solito. Causa est, quia tunc elevati sunt multi vapores superius in aere, ad quos refranguntur, et disperguntur radii Solis, propter quorum refractionem Sol existens sub horizonte apparet super horizontem, sicut patet de denario posito in pelvi plena aqua, qui apparet visui ab aliqua distantia propter dispersionem, et refractionem radiorum denarii ad aquam, a qua distantia non videretur, si in pelvi esset aer et non aqua.

Sexto, corona circa Solem, vel Lunam, est signum ventorum, vel pluviæ: causa est, quia corona sive halo causatur ex interpositione vaporis roridi inter visum nostrum, et astrum circa quod apparet; et maxime signum est verum, si corona ista apparet circa Solem, quia si appareat circa Lunam, et disgregetur illa corona, tunc est signum ventorum, sed si non disgregetur, tunc est signum pluviæ. *Sextum.*

Septimo, parahelii signant pluviam, imo signant abundantiam humiditatis totius regionis, in qua apparent, et dicuntur parahelii, quia simul apparent in firmamento, duo vel tres Soles, causa est, quia illi parahelii causantur ex multitudine vaporis divisi, ad quem refranguntur radii Solis; modo multitudo vaporum est signum pluviæ et causa. *Septimum.*

Octavo, raritas stellarum est signum pluviæ. Causa est, quia cum stellæ apparent minus densæ solito, signum est quod media regio aeris incipit spissari, propter cujus spissitudinem prohibetur visio plurium stellarum; modo inspissatio mediæ regionis signat pluviam, non tamen de prope futuram, sed de longo, ut secundo, vel tertio die. *Octavum.*

Nono, idem significat obtusitas cornuum in novilunio. Causa est eadem cum præcedente, quia spissitudo aeris prohibet visionem acutiei cornuum, quæ tamen non sufficit prohibere visionem aliarum partium. Et hoc de secundo. 9. *Nonum.*

ARTICULUS III.

De signis pluviæ apparentibus in aere.

Primum signum pluviæ apparens in aere. De tertio, scilicet de signis pluviæ apparentibus in aere.

Primo, rubedo nubium serotina signat serenitatem, et matutina signat pluviam, et causa est eadem cum ea, quæ signabatur de rubedine Solis.

Secundum. Secundo, frequens mutatio ventorum signat pluviam, maxime quando simul venti feruntur ad oppositas partes, verbi gratia, quando ventus hîc inferius circa nos vadit ad unam partem horizontis, et nubes deferuntur ad oppositam. Causa est, quia signum est magnæ elevationis, exhalationis et vaporis.

Tertium. Tertio, caligo ascendens superius signat pluviam, sed descendens deorsum signat serenitatem. Causa est, quia caligo postquam ascendit superius convertitur in nubem, quæ est materia pluviæ, sed cum cadit deorsum, relinquit aerem serenum, et calor Solis est sufficiens consumere vaporem elevatum.

Quartum. Quarto, defectus roris signat pluviam; et causa sumitur per oppositum causæ, quæ signabatur in alia quæstione, quare ros est signum serenitatis.

Quintum. Quinto, nebula est signum serenitatis; sed duplex est nebula, quædam præcedens pluviam, et quædam subsequens. Nebula præcedens pluviam signat pluviam, et causa est, quia ista est materia pluviæ : et signum est, quia tunc vapores congregantur. Sed nebula sequens pluviam est signum serenitatis, causa est, quia cum nubes est conversa in aquam, in quantum potest, non remanet aliquid, nisi quod est magis siccum, et rarum, et quasi amplius non convertibile in aquam; modo postquam non est materia convertibilis in aquam signum est defectus pluviæ.

Sextum. Sexto, multitudo pruinæ designat pluviam, non tamen ita prope futuram. Causa est, quia per degelationem ipsius terra disponitur, ut sit apta ad elevationem vaporis.

Septimum. Septimo, asperitas radiorum Solis, ita quod subito appareat calor intensus plus quam solito; causa est, quia calor iste est valde elevativus vaporis; igitur Iris signat pluviam modicam, et tamen de hoc in quæstionibus de Iride. Et hoc de tertio.

ARTICULUS IV.

De signis pluviæ repertis hîc inferius in corporibus inanimatis

Signum 1. pluviæ in inanimatis. Quantum ad quartum. Primo elevatio pulverum a terra in magna multitudine est signum pluviæ, et causa est, quia tunc est signum magnæ elevationis, exhalationis, et vaporis.

Secundum. Secundo, fragor arborum, et motus foliorum arborum sine vento signat pluviam. Causa est eadem, quia tunc plures exhalationes elevantur.

Tertium. Tertio, scintillatio olei in lampade est signum pluviæ.

Quartum. Quarto, mutatio coloris falcis, qua tondentur prata, ita quod si

ferrum illius falcis mutetur in rubeum, nigrum, vel lividum colorem, signat pluviam.

Quintum. Quinto, desiccatio fontium, et fluviorum, subito facta, quia tunc signum est quod ab eis elevatur.

Sextum. Sexto, casus fuliginis in domibus. Et hoc de quarto.

ARTICULUS V.

De signis pluviæ repertis in corporibus animatis.

Signum 1. pluviæ in animatis. De quinto, scilicet de signis repertis in corporibus animatis.

Primo, confricatio aurium asini. Causa est, quia in radicibus aurium sunt nervi quidam subtiles valde, et modicum sensibiles tactui, et ideo, saltem quando aer incipit ingrossari, sentit confricationem istius grossitiei ad illos nervos, et tunc movet aures confricando.

Secundum. Secundo, præscitur pluvia ex saltu piscium aquæ dulcis super aquam.

Tertium. Tertio, ex motu, vel fremitu delphinorum in mari, et hoc insinuat magnam tempestatem, et de istis et aliis sequentibus non potest reddi causa, nisi quod hujusmodi animalia habent quemdam instinctum naturalem ad ista præcognoscenda.

Quartum. Quarto, inconsuetus cantus ranarum.

Quintum. Quinto, præscitur pluvia ex volatu corvi, quia tunc corvus volat cum sonantibus alis.

Sextum. Sexto, clamor cornicis cum elevatione, et depressione colli, collum quodammodo elongando.

Septimum. Septimo, præscitur pluvia ex pastu animalium, quia tunc animalia robustius comedunt.

Octavum. Octavo, præscitur ex apertura concharum maris, et piscium motu, ut dicit auctor in proprietatibus elementorum : per istum modum generatur margarita in capite conchæ, nam concha in casu roris aperit se, accipiendo guttulas roris, quem cum in copia recepit, se iterato claudit, et tunc ex illo rore cum qualitatibus propriis, una cum influentia cæli generat margaritam.

Nonum. Nono, insinuat pluviam volatus hirundinum, quia tunc hirundines volant magis prope terram transversim circumferendo.

Decimum. Decimo, præscitur pluvia ex ludo muscarum.

Conclusio quæstionis. Et ex istis apparet, quæ sunt signa pluviæ, et quæ serenitatis. Et per hoc patet responsio ad quæsitum, quod rubedo matutina est signum pluviæ, et vespertina serenitatis, ut patet per dicta.

Ad argu. 1. principale. Ad rationes. Ad primam, *Rubedo*, etc. Dico quod quamvis significet siccitatem, tamen cum illis exhalationibus siccis elevantur plures vapores aquei, qui sunt materia pluviæ.

Ad 2. Ad secundam de rubedine Lunæ, dico quod si Luna appareat rubea in occasu Solis, et etiam prope occasum, tunc est signum serenitatis : si autem in ortu et prope ortum, est signum pluviæ.

Ad 3. Ad tertiam, *quia rubedo vespertina*, etc. Dico quod non est simile, quia rubedo vespertina signat exhalationes, et vapores descendere propter frigiditatem noctis, ideo si appareat rubedo, est signum sere-

nitatis; sed si circa occasum apparet nubes magna, et spissa, signum est pluviæ illius noctis, vel crastinæ diei, signum est multitudo vaporum elevatorum in alto. Et hæc de quæstione.

QUÆSTIO XXV.

Utrum fontes et fluvii generentur ex aqua pluviali, congregata in visceribus terræ?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod sic. Primo, quia videmus quod quidam fontes durant per annum, et alii non : modo hoc non esset, nisi quia illi plus durantes venirent ex majori concavitate.

Secundum. Secundo, quia videmus quod patriæ, in quibus modice pluit, habent fontes, quod non esset, nisi fontes haberent ortum, vel principium ex aqua pluviali.

Tertium. Tertio, quia fontes augmentantur in tempore pluvioso, et diminuuntur in tempore sicco, quod non esset, nisi haberent principium ex aqua pluviali.

Quartum. Quarto, in terræmotu apparent quidam fontes, qui prius non apparuerunt, et hoc non est, nisi quia aperta est concavitas, in qua aqua concludebatur.

Quintum. Quinto, quia aliter non videretur quo deveniret aqua pluvialis.

Sextum. Sexto, quia sub terra invenitur aqua, vel igitur illa præexistebat ex aqua pluviali, et habetur propositum; vel generatur ex novo, et tunc vel a calido, et hoc non, quia calidi potius est consumere aquam, quam generare; vel a frigido, et hoc non, quia tunc tota terra deberet converti in aquam.

Septimo, si de novo generatur infra terram, vel ascenderet ad orificia fontis naturaliter, vel violenter; non naturaliter, quia cum aqua sit gravis, non movetur naturaliter sursum; nec violenter, quia sicut aqua naturaliter descendit de aere, ita videtur quod naturaliter ascendit a terra, tanquam de loco sibi naturali. *Septimum.*

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto primo. *Opposit.*

In ista quæstione primo videbitur de loco, de quo veniunt fontes. Secundo videbitur si fontes fiant ex aqua pluviali. Tertio videbitur de modo generationis fontium.

ARTICULUS I.

Unde veniant fontes?

Quantum ad primum, sciendum quod de loco, a quo veniunt fontes, erant tres opiniones. Una Platonis, quæ posuit fontes venire a quadam charybdi existente sub terra. Secunda posuit aquam ascendere ad ora fontium, per compressionem alicujus gravioris. Tertia posuit fontes venire a mari. 2.

Istis dimissis, sciendum quod quatuor modis potest imaginari aquam ascendere. Uno modo simpliciter violenter, ut per rotas, vasa, et alia artificialia trahendo, vel expellendo. Alio modo naturaliter per compressionem alicujus gravioris, ut cum terra pulverizata projicitur in scyphum, aqua existens in scypho altius ascendit; *Fontes unde.*

eodem modo de vino, et aliis liquoribus, et hoc est pro tanto, quoniam natura ordinavit graviora substare levioribus. Tertio potest aqua ascendere per conductus, et canales, ut patet ad experientiam. Quarto, non solum per motum localem, sed cum hoc per alterationem, sicut quando aqua evaporatur a calore, tunc enim vapor ascendit, qui convertibilis est in aquam faciliter, et ideo dicitur aqua ascendere.

3. *Conclusio* 1. Tunc ponuntur conclusiones. Prima est contra primam opinionem, quod aqua non ascendit ad ora fontium violenter primo modo. Probatur, quia non apparet ibi aliquod violentans, quia nec rotæ, nec vasa, nec alia artificialia, quibus aqua possit elevari: nec est ibi ignis expellens, nec aliquid hujusmodi, unde esset principium talis motus.

Secundo, si sub terra esset talis charybdis, sequeretur quod jam terra esset tota submersa. Consequens est contra experientiam. Probatur consequentia, quia graviora nata sunt substare levioribus, ideo terra cum sit gravior aqua, nata esset descendere infra aquam.

Conclusio 2. Secunda conclusio est, quod aqua non ascendit ad ora fontium propter compressionem ab aliquo graviori. Probatur primo, quia si sic, sequeretur quod tota terra esset tandem submersa aquis. Consequens falsum. Probatur consequentia, quia continue per descensum terræ aqua fit elevatior supra terram; igitur per talem continuum descensum, tandem aqua poterit elevari supra totam terram. Secundo, quia multa corpora terræ, unde proveniunt aquæ, sunt solida; igitur ex eis non exit aqua per compressionem alicujus gravioris. Tenet consequentia, quia compressio talis non fit nisi in terra pulverizata, ideo si terra tota pulverizaretur, tandem per talem compressionem circumdaretur aqua. Ex quo patet quod imaginatio Senecæ non est vera, qua imaginatur quod per talem compressionem partium terræ quandoque fiet diluvium universale, et etiam quando non appareret, unde possit postea desiccari.

Tertia conclusio est, quod aqua possit ascendere naturaliter per canales, et conductus, usque ad altitudinem æqualem altitudinis illius loci, in quo aqua sic ascendens generabatur, istud patet ad experientiam. Nam si canalis per quem discurrit aqua, fiat altior loco generationis illius aquæ, non exiret de canali, sed potius exiret de fonte suæ originis. Et causa quare usque ad illum locum ascendit, est gravitas partium aquæ existentium in sua regione. Ex isto sequitur quod quamvis aqua ista dicatur ascendere, proprie tamen non est ascensus, sed semper est a loco altiori. Secundo, sequitur quod in terra plana non possunt statui fontes, patet, quia tunc altius ascenderet aqua, quam esset locus suæ generationis, et illud patet per experientiam, quia semper fontes sunt sub aliquo monte. 4. *Conclusio* 3

Et si objiciatur primo, quod alicubi videntur fontes in cacuminibus montium. Secundo, quia in ali- 5. *Objectio* *Secund*

quibus terris sunt aquæ valde profundæ in cacuminibus montium altissimorum, quorum tamen latera sunt dura et sicca. Tertio si in aliquo monte sit concavitas, cujus latera sunt densa, et compacta, et partes superiores sunt porosæ, plenæ meatibus, tunc aqua ibidem genita, non exiret a lateribus propter compactitatem ipsorum; igitur in tanta copia potest ibi aqua generari, quod exeat per partes superiores, et per consequens aqua ascendit altius, quam sit locus suæ originis.

Tertia.

Ad. 1 Ad ista est dicendum. Ad primum, dico quod si fiant fontes in cacuminibus montium, aqua illorum montium generatur in monte altiori, et decurrit per quosdam aquæductus et canales, usque ad os illius fontis.

Ad. 2 Ad secundum, dico quod aqua illa in cacuminibus montium potest provenire ex duobus, uno modo ex aqua pluviali, ex nive, vel ex aliis impressionibus aqueis, quæ cadunt super illos montes, et tunc per frigiditatem mediæ regionis non est calor sufficiens istas humiditates digerere, sed ibidem remanent indigestæ. Ex quo potest hoc provenire, scilicet ex spissitudine materiæ terrestris in illis montibus, antequam perveniatur ad lapides; modo materia illa mixta aquæ pluviali efficitur mollis, et lutosa, ideo est ibi major profunditas, quam si totus mons esset saxosus.

Ad 3. Ad tertium, dico quod non est possibile concavitatum latera esse ita compacta, quin per ipsa possit aqua percurrere, et hoc dico, quia si essent ita compacta, tunc aqua ibidem existens putrefieret, et corrumperetur, ut non posset alia subintrare propter compactitatem laterum concavitatis. 6.

Secundo sequitur ex quæstione, quod mare non est locus originis fontium. Probatur, quia nunquam aqua statuitur in loco altiori, quam sit locus suæ generationis, cum mare non sit locus altior montibus, unde procedunt fontes, imo nec etiam planis terræ, quia omnis aqua decurrit ad ipsa, tanquam ad locum decliviorem.

Conclusio 4.

Quarta conclusio est, quod aqua ascendit quarto modo, vel non solum per motum localem, imo per evaporationem, ut patet ad experientiam, quia propter hoc super terra generantur nives, grandines, pluviæ, rores et pruinæ, et infra terram fontes et fluvii, ut postea patebit. Concluditur igitur ex istis, quare aqua naturaliter ascendit ad orificia fontium, scilicet usque ad altitudinem suæ originis, et hoc propter solum motum localem, sequitur quod vaporando naturaliter ascendit per motum localem, et alterationem. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

An fontes fiant ex aqua pluviali ?

De secundo sit conclusio ista, quod fontes et fluvii non generantur ex aqua pluviali, ita quod aqua pluvialis congregata in concavitatibus terræ sit sufficiens principium generationis fontium et fluviorum. Probatur consequentia, quia si ita esset, sequeretur quod concavitates terræ, in quibus inclu- 7.

Fontes et flumina non generantur ex aqua pluviali

duntur, essent altiores orificiis fontium : consequens falsum, quia tunc tota aqua interius congregata jaceret super orificium fontis, et sic hyeme, et æstate æqualiter fluerent fontes. Quemadmodum videmus quod si os vasis pleni aquæ perforetur inferius, continue decurrit æqualiter, donec non sit amplius aqua in vase. Et patet consequentia per tertiam conclusionem primæ partis, quia semper locus originis aquæ debet esse altior, vel saltem æque altus loco exitus.

Secundo, quia si aqua pluvialis esset principium sufficiens, etc. tunc fontes non possent perpetuari, nisi tantum per unam pluviam, vel plus esset restitutum, quam exiret tempore præcedenti. Consequens falsum, quia in magnis siccitatibus inter duas pluvias plus aquæ decurrit de uno monte, quam sit tota grossities illius montis, si imaginaretur poni tota terra simul, quod non esset, si aqua esset inclusa simul in illo monte.

Tertio, quia aqua pluvialis non invenitur sub terra, nisi per decem pedes, ut vult Seneca *de naturalibus quæstionibus,* tamen aqua invenitur sub terra plus quam centum pedes fodientibus terram, quod non esset, si aqua illa inferior generaretur ex aqua pluviali.

Quarto, quia videmus quod per modicam partem pluviæ humectatur terra, et ipsa humectata residuum pluviæ descendit ad flumina, et mediante ipsa flumina augmentantur, quod non esset si multa pluvia congregaretur in visceribus terræ.

Quinto, quia videmus in locis montuosis ubi maxime generantur fontes, quod aqua pluvialis cadit deorsum, propter densitatem montium. Similiter videmus quod supra quosdam fontes est magna spissitudo montis, quam non potest aqua pluvialis penetrare. Et hoc de secundo.

De tertio dicetur in alia quæstione.

Ad rationes, Ad primam, *quidam fontes,* etc. Dico quod causa est, quia illi fontes, qui durant per annum habent loca concavitatum, et pororum terræ sufficienter frigida ad convertendum aerem inclusum, vel vaporem in aquam, et cum hoc habent sufficientiam talis aeris, vel vaporis ; sed in illis qui modico tempore durant deficit altera istarum causarum. 8. *Ad 1. a gum. pr cipale*

Aliter dicitur, quod fontes illi, qui non durant, non sunt veri fontes, sed fiunt ex congregatione aquæ pluvialis, et cum ipsa deficit, et iste fons.

Ad secundam. Verum est pro tanto, quod terra sicca minus est disposita ad generationem aquarum, quam terra frigida, et humida. *Ad*

Ad tertiam, de augmentatione fluviorum, dico quod ista augmentatio non solum venit ex parte pluviæ, sed ex hoc quod tempus est magis dispositum tam infra terram, quam extra ad generationem aquarum. *Ad*

Ad quartam de terræmotu, dico quod aqua ista generatur ibi de novo, sed jam habet locum alium exitus, quam ante habebat. *Ad*

Ad quintam, *non videtur quo,* etc. Dico quod pars consumitur a sic- *Ad*

citate terræ, et pars resolvitur a Sole, et residuum cum fluviis intrat mare.

Ad 6. Ad sextam. Concedo quod generatur infra terram, sed non a calore evaporante, sed a frigiditate condensante.

Ad 7. Ad septimam, qualiter est motus naturalis, et qualiter est motus violentus, dictum est in quæstione.

QUÆSTIO XXVI.

Utrum in concavitatibus terræ generetur aqua fontium ex aere evaporato?

1. Arg. 1. Arguitur quod non, quia in terra non sunt aliquæ concavitates; igitur, etc. Tenet consequentia. Et antecedens probatur, quia terra est quoddam corpus homogeneum, quod non esset, si haberet concavitates, nam istæ replentur corporibus alterius rationis.

[Secu]ndum. Secundo, terra est notabiliter frigida, igitur non habet concavitates. Consequentia tenet, quia frigiditas comprimit, et condensat, et antecedens apparet ex complexionibus elementorum.

[Te]rtium. Tertio, terra est similiter gravis, ergo non habet concavitates. Tenet consequentia, quia terra caderet inferius infra illas concavitates, quia grave naturaliter tendit deorsum.

[Qu]artum. Quarto, nam infra terram non includitur aer; igitur aquæ fontium non generantur ex aere incluso infra terram. Tenet consequentia de se; et antecedens probatur, quia aer cum sit naturaliter levis, natus est ascendere supra terram.

Quinto, quia dato quod aer esset ibi, non possit ibidem evaporare, quia non est ibi calidum evaporans. *Quintum.*

Sexto, quia vel aqua ibi generatur a calido, vel a frigido; non a calido, quia sub terra non est caliditas : nec a frigido, quia tunc cum tota terra sit frigida tota deberet converti in aquam. *Sextum.*

Ad oppositum est Aristoteles in isto primo. *Oppositum*

Notandum est hîc primo, quod quidam sunt fontes, qui fluunt per totum annum; alii qui non fluunt per totum annum, sed desiccantur: et illorum, qui desiccantur, quidam fiunt ex aqua pluviali, vel ex aqua, quæ resoluta est ex nive, vel glacie, et isti non sunt veri fontes; alii generati sunt ex aere, vel vapore incluso intra terram, ut post videbitur, et de primis fontibus non intelligitur quæstio. 2. *Fontium diversitas.*

Secundo, quod quidam sunt fontes generati sub terra, qui non habent locum decliviorem super terram, per quem possint decurrere, et tales generantur in stagnis sub terra, et quandoque stant sine decursu, sed quandoque fluunt per vias subterraneas, et intrant mare in profundo ejus, et in talibus aquis inclusis sub terra generantur pisces, et quædam alia animalia, quæ propter defectum lucis sunt cæca, turpia, et quodammodo venenosa, ut narrat Seneca de quadam tali aqua inventa sub terra, de cujus piscibus comedentes homines moriebantur.

Alii sunt fontes, sive aquæ, sub terra, qui habent locum decliviorem, ad quem possent decurrere,

et quandoque talis aqua exit statim post suam generationem, et tum non sunt fontes parvi; sed aliquando plures rivuli congregantur, ita quod postea exeunt, et faciunt unum fontem majorem, et aliquando tot rivuli concurrunt in aliqua concavitate, quod ibi quasi concurrunt stagna sub terra, ex quo in aliquo loco exit quidam fons parvus : et in tali concavitate quandoque generantur pisces, et anguillæ, et aliqua quæ sunt cæca, et venenosa, et quandoque aqua illa erumpit terra, et exit in magna copia. Istæ igitur sunt diversitates fontium generatorum sub terra.

3. *Conclusio* 1. *Concavitates terræ probantur.*

Tunc ponuntur conclusiones. Et quia quæstio unum supponit, scilicet quod sub terra sunt quædam concavitates, ideo de hoc sit prima conclusio, quod infra terram sunt quædam concavitates. Probatur, nam per experientiam videmus quosdam fluvios subintrare terram, et per longum spatium decurrere sub terra, et postea exire in alio loco, quod non esset, nisi infra terram essent tales concavitates. Secundo, quia quandoque videmus quasdam concavitates totaliter submergi infra terram, et includi a terra, quod non esset, nisi infra terram essent tales concavitates. Tertio per experientiam, quia fodientes quandoque inveniunt tales concavitates sub terra.

Conclusio 2.

Secunda conclusio est de supposito quæstionis, quia infra terram sunt quædam concavitates, vel igitur sunt plenæ, vel vacuæ; non vacuæ, ut patet 4. *Physicorum ;* igitur sunt plenæ, et non alio corpore, quam aere, vel vapore, ut patet ad experientiam, igitur, etc.

Conclusio 3.

Tertia conclusio, quod infra terram aqua generatur. Probatur primo, quia infra invenitur; vel igitur illa venit a mari, vel a charybdi sub terra, vel ex aqua pluviali : sed neutro illorum modorum, ut patet ex præcedenti quæstione ; igitur oportet quod ibi generetur. Secundo, quia fodientes terram inveniunt guttulas aquæ distillare per ipsam. Tertio, nam sub terra potest generari ignis; igitur similiter sub terra potest generari aqua. Consequentia tenet, quia plus convenit aqua cum terra, quam convenit ignis.

4. *Aqua quo modo generatur?*

Sed de modo generationis dico quod generatur illo modo, quia infra concavitates terræ includitur aer, qui infrigidatur, et condensatur a latere illarum concavitatum, et aer ille sic frigidatus convertitur in aquam, et istæ aquæ congregant se ad invicem propter similitudinem, et efficiunt parvulos rivulos sub terra, et illi rivuli majorem, et sic continue usque ad aliquem locum exeunt per modum fontis. Et hoc demonstratur exemplariter in animali, quia a partibus inferioribus animalis elevantur fumi, et vapores usque ad caput, ubi propter frigiditatem cerebri condensantur, et convertuntur in intensam densitatem, et exeunt per nares : ita consimiliter aer elevatus ad concavitatem montium infrigidatus, vel ingrossatus a latere montis, et conversus in aquam, descendit per partes inferiores, et quia locus ille, quem occupabat aer, non potest remanere vacuus,

ideo illi succedit alter aer, et propter talem successionem perpetuantur fontes et fluvii.

Cur quidam fontes non durant per annum? Ex istis posset reddi causa, quare quidam fontes non durant per annum. Causa est, quia possibile est quod latera concavitatum in quibus generatur illa aqua, desiccentur per calorem, in tantum quod amplius non sufficit convertere aerem in aquam, vel quia aqua ibidem generata divertit se ad alium locum exitus, quam ubi prius exibat.

Dubium 1. Quare aqua exit terra bulliendo? Circa ista dubitatur primo, quare quidam fontes exeunt bulliendo? Ad illud dicunt aliqui, quod causa est, quia aqua ibidem propellitur ab aere inferiori, inclinante ascendere sursum, et propter talem impulsum apparet quasi bulliret.

Illud non videtur, quia tunc sequeretur quod aqua ibidem exiens esset ibi generata, quod est falsum, quia semper aqua generatur in loco altiori, quam sit locus sui

Solutio. exitus. Ideo causa est, quia aqua sit bulliens, ut in pluribus exit a terra arenosa, et descendit de loco altiori, et ratione altitudinis venit cum magno impetu ad locum exitus, et ex tali impetu una cum arenositate terræ causatur talis bullitio.

Dubium 2. Secundo, dubitatur quare in medio interstitio terræ non generantur fontes, et fluvii, quemadmodum in media regione aeris generantur pluviæ, et aliæ aquæ.

Solutio. Ad istud dico, quod distinctio regionum aeris fit per reflexionem radiorum Solis ; modo talis reflexio radiorum Solis non habet locum in terra, saltem quoad hoc, quod causet distinctionem regionum terræ.

Tertio dubitatur, quia si concavitates debent poni infra terram propter introitum aquæ in terram, tunc sequitur quod infinitæ deberent poni tales concavitates. Consequens falsum, quia tunc nulla pars esset alteri continua. Et patet consequentia, quia perpetuo concurrunt fluvii in ipsam terram. *Dubium 3.*

Ad istud dico, quod non oportet infinitas concavitates esse, quia multæ partes aquæ continue consumuntur, quemadmodum et aliæ generantur. 6. *Solutio.*

Quarto dubitatur, utrum in hyeme fontes debeant esse majores quam in æstate? et arguitur quod non, quia sicut in æstate pauciores sunt aquæ quam in hyeme super terram, eo quod in æstate major est caliditas, ita videtur quod in hyeme pauciores debent fieri aquæ sub terra quam in æstate, quia in hyeme est quodammodo æstas sub terra propter caliditatem. *Dubium 4.*

Ad illud, dicitur quod in æstate debent esse fontes minores. Causa est, quia in æstate latera terræ sunt sicciora ; modo ad generationem aquæ sub terra multum concurrit humiditas. Alia causa est, quia in æstate est nimia frigiditas sub terra, ideo exhalatio, sive aer inclusus infra terram, est quodammodo congelatus, ita quod non elevatur ad concavitates montium, ubi generantur aquæ. *Responsio.*

Quinto dubitatur, quare aliqui fontes rident hominibus accedentibus ad ipsos, id est, altius saltant. Causa est, quia fontes illi sunt in locis paludosis, ideo acce- *Dubium 5.*

dente aliquo, aqua subtus exiens comprimitur, et ex ista compressione aqua saltat altius.

Ad 1. arg. Per hoc ad rationes. Ad primam, *terra non habet*, etc. Negatur antecedens. Ad probationem, terra est simplex elementum, dicitur quod non, imo terra circa nos est mixta, cujus signum est, quod fodientes inveniunt partes diversarum naturarum, puta argillam, lapides, metalla, et hujusmodi.

Ad 2. Ad secundam, *terra est frigida*, etc. Negatur consequentia, quia frigiditas terræ non est ita intensa, quod sufficiat ipsam comprimere, sic quod in ea non includantur concavitates.

Ad tertiam, *terra est gravis*, etc. Negatur consequentia, quia terra existens super illas concavitates continuatur aliis partibus, in quibus non sunt concavitates, et ideo totum quiescit naturaliter. Ad 3.

Ad quartam, et quintam simul, dico quod aer propter replere vacuum potest descendere deorsum, et tunc aer existens infra potest evaporari sursum ad illas partes terræ. Ad 4. et 5.

Ad sextam, *vel a calida*, dico quod aqua illa non generatur a calido evaporante, sed a frigido condensante. Ad 6.

EXPLICIT PRIMUS LIBER METEORORUM.

LIBER SECUNDUS
METEORORUM.

QUÆSTIO PRIMA.

Utrum semper mare fluat a Septentrione ad Austrum?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia nullum corpus naturale movetur a loco conservativo ipsius ad locum suæ corruptionis; locus Septentrionalis est conservativus maris, et meridionalis corruptivus ejusdem; igitur, etc. Major patet, quia quodlibet ens naturale diligit se permanere, et conservari, ut patet 1. *Physicorum, et* 2. *de Anima*. Et minor patet, quia locus Septentrionalis est frigidus et humidus, cum ibi plures fontes et fluvii generentur; sed locus meridionalis est calidus et siccus, cum pauciores ibidem generentur; modo caliditas et siccitas sunt dispositiones corruptivæ aquæ.

Secundum Secundo, quia nullum corpus naturale existens in suo loco naturali, movetur extra ipsum; sed locus maris Septentrionalis est ejus locus; igitur, etc. Major patet 4. *Physicorum*, quia quodlibet corpus naturale naturaliter quiescit in suo loco naturali. Et minor patet, quia locus, quem occupat mare est locus naturalis aquæ, ut patet *ex isto secundo*, et non apparet ratio quare locus meridionalis magis sit locus naturalis maris, quam locus Septentrionalis.

Tertio, sequeretur quod mare Septentrionale non esset salsum, imo dulce, consequens est contra experientiam. Et probatur consequentia, ex ipso continue exit aqua salsa versus meridiem, et in ipsum intrant rivuli, et fluvii dulces, et per consequens totum debet fieri dulce. *Tertium.*

Quarto, si hoc esset, esset pro tanto, quod terra in Septentrione sit altior, quam sit terra meridiei: modo consequens est falsum, quia tota terra est sphærica, ut patet 2. *Cœli, et tractatu de sphæra.* Secundo, patet falsitas consequentis, quia qua ratione terra versus Septentrionem esset altior terra versus meridiem, eadem ratione terra sub polo Antarctico esset altior terra sub Æquinoctiali, et sic terra non *Quartum.*

esset regularis figuræ, sed altior in extremis, et bassior in medio.

Oppositum Ad oppositum est Aristoteles *in isto secundo, cap. primo*, ubi dicit quod mare Mæotidis fluit in Pontum, et Pontus in Ægæum, et Ægæus in Pelagum; modo Mæotis est mare situatum versus Septentrionem, et Pelagus situatur sub Æquinoctiali, scilicet versus meridiem.

In ista quæstione primo videbitur de generatione maris. Secundo, si mare sit locus naturalis aquarum. Et tertio, de quæsito.

ARTICULUS I.

De generatione maris.

2. Quantum ad primum, dicunt aliqui quod mare est perpetuum. Alii dicunt quod generatur ex fontibus existentibus sub mari. Et hoc est falsum, quia mare non est altius loco suæ originis. Alii dicunt quod venit a quodam coarctato in visceribus terræ. Et illud improbatum est superius.

Mare generatur et corrumpitur. Istis omissis, est prima conclusio, quod mare generatur, et corrumpitur. Probatur, quia omne materiale est generabile, et corruptibile etc. Major patet, quia materia est sufficiens causa generationis, et corruptionis, ut patet 1. *Physicorum, et 2. de Generatione.* Et minor patet, quia mare est infra orbem Lunæ, et omne tale est materiale.

Secunda conclusio est, quod mare generatur ex fontibus, et fluviis ingredientibus ipsum mare. Patet, quia non apparet alius modus unde generaretur, nisi per fontes et flumina, per pluvias et nives, et alias impressiones aqueas, quæ intrant ipsum mare.

Sed dubitatur, quare est hoc, *Dubium* quod si mare generetur, et corrumpatur, continue apparet eodem modo, et continue consimiliter se habere sine generatione et corruptione?

Dico quod hoc est propter conti- *Solutio* nuam successionem partium consimilium partibus illis, quæ de novo corrumpuntur, et hoc continue, quemadmodum videmus in aliis, sicut flamma candelæ apparet nobis eadem a principio incensionis usque ad extinctionem, et tamen in rei veritate est continue alia, et alia, sicut patet *in isto secundo*. Et hoc est propter similitudinem flammæ succedentis continue, per continuam generationem flammæ, quæ continue corrumpebatur. Similiter apparent nobis quidam perpetui lapides, eo quod in vita hominis diminuuntur solum secundum partes insensibiles.

Secundo dubitatur, quare mare *Dubium* cum generetur ex fontibus et fluviis non apparet augmentari ab ipsis?

Dico quod ad hoc faciunt tres *Solutio* causæ. Prima est, quia partes maris continue consumuntur per desiccationem a partibus terræ, per quas transit mare; modo cum partes continue consumuntur, sic aliunde augmentantur, ideo non oportet quod mare appareat augmentari. Sicut patet in exemplo, nam lacus inclusus infra terram, a quo nullus patet exitus, tandem totaliter desiccaretur a terra, nisi essent quidam rivuli parvi ipsam

ingredientes, qui in eadem proportione lacum conservarent, sicut partes illius consumuntur a terra; modo sicut se habent illi rivuli partis ad aquam, ita videntur omnes se habere fontes, et fluvii ad mare.

Secunda causa ad hoc faciens, est ventus, et motus ipsius maris ; nam ventus est calidus et siccus, ideo plures partes maris per ipsum desiccantur, et consumuntur. Similiter ad hoc facit motus per confricationem maris, et aeris, ideo plures partes ipsius consumuntur.

Et si dicatur quod quandoque potest esse, quod aer propinquus mari convertatur in aquam, et sic non solum habebit mare generationem ex fontibus, et fluviis, et impressionibus aqueis. Respondetur quod quamvis multoties ita fiat, tamen mare illo modo non recipit notabilem generationem, et augmentationem in comparatione ad sui magnitudinem.

Tertia causa est potissima, per quam supponatur primo, quod aqua exposita Soli consumitur a Sole. Istud patet ad experientiam. Secundo, supponitur quod quando aqua exponitur Soli magis diffusa, et extensa in partes, tanto facilius et citius corrumpitur a Sole, et quocumque alio desiccante. Patet, quia si scyphus plenus aqua expanditur hinc inde super tabulam, et exponatur Soli, modico tempore consumitur, quæ si retenta esset in scypho, non ita cito consumeretur.

Ex istis patet, quod cum mare sit aqua consumptibilis a Sole, et exponatur sibi secundum magnam superficiem, eo quod mare est magnum, et latum, multum de mari consumitur a Sole, imo æqualiter, sicut ipsum ingreditur per fontes, et fluvios, et quandoque magis, et quandoque minus; et ideo per talem introitum fontium, et fluviorum in mare non oportet mare augmentari, plus quam oportet terram diminui per exitum fontium, et fluviorum de ipsa terra, et hoc, quia fontes et fluvii continue generantur infra terram. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

An mare sit locus naturalis aquarum?

De secundo sit conclusio ista, quod locus, quem occupat mare, est locus naturalis aquarum, ad quam omnes aquæ moventur naturaliter, sed tamen ad locum, quem occupat mare ita fit; igitur, etc. Major patet, quia locus sursum dicitur locus naturalis levium, eo quod ad ipsum levia naturaliter moventur, et ita de aliis. Minor patet ad experientiam, videmus enim quod omnes aquæ fluunt in mare. 1. *Locus quem occupat mare, est locus naturalis aquarum.*

Dubitatur igitur primo, quia gravioris et levioris non est idem locus naturalis, sed aqua dulcis est levior et subtilior, et aqua maris grossior et gravior ; ergo ipsorum non est idem locus naturalis. Major patet, quia subtilius et levius natum est altius locari, quam gravius. Minor patet per Aristotelem 2. *hujus,* quia nil est locus partis subtilioris nutrimenti, et partis grossioris nutrimenti, *Dubium* 1

igitur a simili, nullus esset locus naturalis aquæ dulcis et maris. Tenet consequentia, quia sicut subtilius nutrimenti est dulce, et grossum terrestre est amarum et salsum, ita est de aqua dulci et maris. Et antecedens apparet, quia subtilius nutrimentum mittitur ad singula membra, sed grossius et terrestrius remanet in fundo stomachi.

Tertio, sola declinatio sive declivitas loci est causa omnis motus aquæ, per quem fit fluxus, et refluxus ipsius maris; igitur aqua non habet aliquem locum naturalem, ad quem naturaliter movetur. Tenet consequentia, quia si esset locus, ad quem naturaliter moveretur, sive esset declivior, sive non, ad ipsum moveretur. Et antecedens patet per Senecam 3. *de naturalibus quæstionibus*, et ipsum allegat Albertus *in secundo hujus.*

Quarto, vel aqua movetur ad eumdem locum, ad quem movetur terra, vel non; si ad eumdem, sequeretur quod centrum terræ esset locus naturalis aquæ, sicut est terra; si ad alium, tunc non est idem centrum totius gravitatis mundi.

5. *Solutio.* Ad ista, ad primum et secundum simul, dico quod locus primario receptionis omnium aquarum est locus, quem occupat mare, quemadmodum stomachus est locus primario receptionis omnium ciborum, sed postea sicut evaporantur partes subtilioris nutrimenti, et elevantur, et mittuntur ad singula membra, et quod grossius et terrestrius est manet in ipso stomacho; ita consimiliter per actionem Solis evaporantur partes subtiliores aquæ, et ascendunt sursum, sed grossius, et terrestrius manet in illo loco.

Ad tertium, *sola declivitas*, etc. Concedo antecedens, et nego consequentiam, quia motus sursum est causa motus levium, quod si non esset elevatio loci, leve non ascenderet, et tamen hoc non obstante, leve habet locum naturalem.

Ad quartum, *vel aqua movetur ad idem centrum*, etc. de isto est magna difficultas. Et imaginatur Campanus *tractatu suo de sphæra, cap.* 5. quod terra sit elevata extra centrum mundi, et aqua ponatur ab opposita parte contraponderando terræ, et sic secundum ipsum diversa sunt centra gravitatis terræ, et aquæ; et imaginatur quod terra fuisset cooperta aquis, et postea jussu divino aquæ congregarentur ad unum locum, ut terra appareat arida finaliter, ut homo et alia animalia haberent locum congruentem suæ habitationi, et quia talis concursus aquarum non potest fieri terra remanente in suo centro, quia adhuc aqua niteretur cooperire terram, ideo oportuit terram ascendere de suo loco; et sunt verba Campani, postquam numeravit situs, et ordines sphærarum cœli, et ordinem ignis et aeris, sic dicit : *Secunda est sphæra aquæ, cujus orbicularis ambitus est divino præcepto discisus a terra, et suæ discisionis parte media consurgente divinum præceptum erat, ut congregarentur aquæ,* etc. *Campon[i] opinio.*

Sed contra istud arguitur primo, quia si ita esset, sequeretur quod aliquis esset locus terræ, super quem si poneretur portio terræ, *6. Refuta[tio].*

et portio aquæ, non moverentur deorsum per eamdem viam. Consequens est contra experientiam; semper enim aqua posita sursum descendit per eamdem viam, per quam descenderet terra, si esset ibidem posita. Probatur consequentia, aqua moveretur ad centrum aquæ, et terra ad centrum terræ; modo ipsarum sunt diversa centra, cum sint sphæræ eccentricæ. Secundo, sequeretur quod portio terræ inhabitata esset figuræ circularis. Consequens impossibile, ut patet per Aristotelem *in isto secundo*, et alios, qui ponunt majorem esse distantiam terræ habitabilis ab Oriente in Occidentem, quam a Septentrione in Austrum. Et probatur consequens, quia semper est portio sphæræ elevata super aliam sphæram, cui est eccentrica, est portio circularis.

7. *Terra est concentrica mundo et aquæ.* Ideo istis dimissis, dico quod terra est concentrica mundo, et etiam aquæ, quantum ad gravitatem, ita quod idem est centrum gravitatis terræ, et aquæ, sed non est idem centrum magnitudinis; propter quod præmitto primo, quod tota terra non est pure simplex, imo pars, quam inhabitamus est commixta, et per consequens levior parte pura, quæ est deorsum. Istud patet, quia fodientes terram semper inveniunt partes diversarum rationum, ut arenam, lapides, et hujusmodi, quæ sunt mixta.

Secundo præmittitur, quod si sit aliquod difforme in gravitate, et cadit ad centrum mundi, centrum suæ gravitatis esset in centro mundi, et non centrum suæ magnitudinis. Patet, quia si in centro mundi non esset terra, nec aqua, sed præcise aer circumdans undique usque ad centrum, tunc si projiceretur scyphus aquæ usque ad centrum, aqua illa congregaretur in centrum per modum cujusdam modicæ sphæræ; et tunc si caperetur unus clavus ferreus longus, cujus caput esset valde grossum, tunc ab una parte aquæ existentis in centro clavus elevaretur super aquam sed ab alia parte non, ut patet intelligenti.

Aliud est centrum magnitudinis terræ, et aliud ejus gravitatis. Ex istis patet quod aliud est centrum magnitudinis terræ, et aliud suæ gravitatis, quia per primam suppositionem, terra est difformis in gravitate, et pars ejus levior est versus nos, cum sit commixta; igitur minor pars ejus est citra centrum, quam sit ultra, et cum in centro mundi sit centrum suæ gravitatis, sequeretur quod citra centrum mundi esset centrum suæ magnitudinis. Et hoc de secundo.

ARTICULUS III.

Resolutio quæstionis.

Quantum ad tertium, sciendum quod tres apparent fluxus maris: unus est a Septentrione ad Austrum; alter est fluxus, et refluxus ipsius maris quolibet die naturali bis; tertius fluxus et refluxus ipsius quolibet mense semel; modo in proposito solum intendo loqui de primo fluxu, quia de aliis postea dicetur. 8. *Fluxus maris triplex.*

Secundo sciendum, quod Septentrio dicitur locus suppositus Æqui-

noctiali: unde quanto locus aliquis est prope magis polum Arcticum, dicitur Septentrionalior, et quanto magis prope Æquinoctialem, tanto meridionalior.

Mare semper fuit a septentrione ad Austrum. Secundum hoc sit ista conclusio, quod semper mare fluit a Septentrione ad Austrum. Concludo quantum ad hoc, quia est ad experientiam. Sed ad reddendam causam præmitto aliqua. Primum est, quod semper aqua fluit ad locum decliviorem, cujus signum est secundum Albertum, quia aqua movetur alicubi ab Oriente ad Occidentem, et alicubi e contra; alicubi a Septentrione ad Austrum, et alicubi e contra; quod non esset, si haberet aliquem locum determinatum, ad quem moveretur, ideo semper fluit ad locum decliviorem.

Secundo supponitur, quod plus de aqua generatur in Septentrione, quam in Austro. Patet, quia locus Septentrionalis cum sit frigidus et humidus propter elongationem a Sole, magis aptus est ad generationem aquæ, quam alia loca terræ. Tertio supponitur quod in loco meridionali plus de aqua consumitur, quam in loco Septentrionali. Patet, quia Sol est propinquior parti meridionali, et aspicit illam directius, quam aspicit locum Septentrionalem, ideo fortius potest ibi agere, et per consequens plus consumere.

Ratio. Ex istis patet causa illius fluxus, quia in Septentrione plus aquæ generatur, et in meridie plus consumitur; igitur aqua in meridie bassior est non secundum situm sed secundum depressionem aquæ, propter corruptionem; igitur per primam suppositionem mare currit de loco Septentrionali ad locum meridionalem.

Per hoc ad rationes. Ad primam, *nullum corpus naturale*, etc. Istud negatur, quia semper aqua petit locum decliviorem, sive locus iste sit conservativus sui, sive non; et ita aqua movetur ad locum meridionalem, non propter conservationem, sed declivitatem. 9. *Ad 1. arg principale*

Ad 2. Ad secundam concedo, modo dico quod locus naturalis maris potest sibi fieri innaturalis, propter nimiam multiplicitatem aquæ, causa est, quia semper aqua determinat sibi, quod ejus convexa superficies sit sphærica in loco suo naturali, modo tantum potest multiplicari de aqua in una parte, quia nisi decurreret ad locum decliviorem, amplius non esset sphæricæ figuræ, sed figuræ valde difformis.

Ad 3. Ad tertiam, *sequeretur quod non esset salsum*. Negatur consequentia, quia quamvis multum de salsedine exeat versus meridiem, cum hoc etiam multum generatur per commixtionem exhalationis in parte Septentrionali, et etiam per actionem Solis.

Ad 4. Ad quartam, *Hoc esset*, etc. Dico quod non, sed quia aqua esset altior, propter continuam generationem ipsius in loco Septentrionali.

QUÆSTIO II.

Utrum mare fluat?

1. *Arg primum* Arguitur primo quod non, quia vel motus ille est naturalis, vel violentus; non violentus, quia tunc

motus ille non posset perpetuari; nec naturalis, quia unius corporis simplicis est unus solus motus simplex secundum naturam : modo aquæ est motus deorsum, cum aqua sit naturaliter gravis, etc.

[Sec]undum. Secundo, alia elementa non moventur in locis suis motu fluxus et refluxus : ergo nec etiam mare. Tenet consequentia, quia idem videtur judicium de aqua in loco suo naturali, et de aliis elementis : et consequens apparet per experientiam.

[Te]rtium. Tertio, aliæ aquæ nec fluunt, nec refluunt; igitur nec mare. Tenet consequentia, quia omnes aquæ sunt ejusdem speciei; igitur videtur si una istarum nata est fluere, igitur et reliquæ. Et antecedens apparet ad experientiam de fontibus, et fluviis, lacubus, et stagnis.

[Qu]artum. Quarto, quia mare Mediterraneum non fluit, nec refluit; igitur nec aliquod aliud mare. Antecedens patet ad experientiam. Et probatur consequentia, quia ut communiter assignatur, fluxus et refluxus maris provenit a motu Lunæ, modo Luna influit in mare Mediterraneum, sicut in mare Oceanum, imo Luna plus influit in mare Mediterraneum, cum sit sibi propinquius, quam nulla maria situata versus Septentrionem, quæ fluunt, et refluunt.

[Q]uintum. Quinto, omne corpus naturale naturaliter quiescit in loco suo naturali; igitur mare non debet fluere, et refluere. Major patet 4. *Physicorum*, et minor patet ex præcedenti quæstione.

[Op]positum Oppositum arguitur per Aristotelem in isto secundo.

In ista quæstione primo præmittenda sunt aliqua; deinde reddendæ sunt causæ fluxus, et refluxus maris.

ARTICULUS I.

Quædam præmittuntur de maris fluxu, et marium diversitate.

Quantum ad primum, sciendum quod quidam est fluxus maris a Septentrione ad Austrum, qui continue fit ad modum, quo unus fluvius ingreditur in alium, et dictum est de isto in præcedenti quæstione. *2. Fluxus maris varius.*

Sed alter est fluxus, quo bis in die naturali, vel modicum minus mare fluit et refluit, et de isto intendimus in proposito.

Secundo, sciendum quod maria sunt in triplici differentia, quia quædam sunt maria, quæ nec fluunt, nec refluunt, nec apparent fluere. Alia sunt quæ fluunt, et non apparent fluere; alia sunt, quæ fluunt, et apparent fluere. *Mare multiplex.*

Primum genus marium est in triplici differentia, nam quædam sunt lacus, stagna, et hujusmodi, quæ includuntur montibus, quæ nec fluunt, nec refluunt. Alia sunt quæ non fluunt propter mobilitatem terræ, super quam fundantur. Alia sunt, quæ non fluunt propter remotionem a Luna.

Secundum genus marium est in triplici differentia; nam quædam sunt maria, quæ fluunt, et refluunt, et non apparent fluere propter remotionem a littoribus, ita quod amplitudo maris impedit apparentiam fluxus; et ideo ubi

mare magnum intercipitur insulis, ubi est via strictior, ibi magis apparet fluxus, et ubi amplior, ibi minus apparet. Sed alia sunt maria, quæ fluunt, et non apparent fluere propter altitudinem, et habitationem rupium, et riparum, quibus includitur illud mare. Sed tertia sunt, quorum fluxus non apparet propter hoc, quia unum fluit in reliquum, et e contra.

Sed tertium genus marium est, quod fluit, et apparet fluere, sicut mare Oceanum, et alia maria sibi contiguata. Verum est tamen quod aliqua maria sunt continuata per vias strictas mari Oceano, quæ tamen non fluunt, nec refluunt; ideo maria, quæ non continuantur ad Oceanum non fluunt, nec etiam ista quæ continuantur solum per vias strictas, sicut est mare Mediterraneum. Unde mare Oceanum dicitur illud mare magnum, impertransibile, quod circuit totam terram habitabilem ab Oriente in Occidentem per Meridiem, et Septentrionalem, ita quod terra habitabilis est insula istius maris.

3. *Fluxus maris fit bis in die naturali.*

Tertio sciendum, quod fluxus ille, et refluxus quolibet die naturali fit bis, vel modicum minus, ita quod Luna accedente ab Oriente ad Meridianum fluit, et iterum Luna accedente ad punctum mediæ noctis iterato fluit, et ita quolibet mense fiunt tot (nam quolibet die naturali fluit, et refluit mare bis, imo duo fluxus, et una dies excipiuntur in mense) fluxus et refluxus duplicati, quot sunt dies in mense, duobus fluxibus, et una die, exceptis, quam diem Luna acquirit motu proprio contra firmamentum in mense.

Voragines in mari

Quarto sciendum, quod in mari sunt quædam voragines, quæ etiam consequuntur istum motum Lunæ, ita quod quando mare refluit, tunc voragines illæ attrahunt sibi magnam aquam cum magno impetu, et absorbent, postea in fluxu iterato emittunt.

Quinto sciendum est de augmentatione, et diminutione istius fluxus, quod in hyeme fluxus iste est major quam in æstate, et adhuc major circa Æquinoctium, quam in hyeme, vel in æstate. Similiter fluxus iste est minor Luna existente in eclypsi, cæteris paribus, quam Luna non eclypsata; et existente plenilunio majores fiunt fluxus, et ideo in mense assignantur variationes, nam in prima septimana fluctus decrescit, in secunda crescit, in tertia decrescit, in quarta crescit. Isti igitur sunt effectus et experientiæ, quæ apparent in fluxu, et refluxu, de quibus postea assignatæ sunt causæ.

ARTICULUS II.

De causa fluxus et refluxus maris.

4. *Opinio*

Quantum ad secundum, dicunt aliqui quod causa est reflexio ipsius ad montes. Nam quandoque aqua maris defertur per ventos ad ripas cum impetu, a quibus reflectitur, et reflexa iterato vadit ad alias ripas, et sic continue.

Rejici

Istud non videtur, quia tandem cessarent impetus illi, nec fierent determinatis temporibus sicut fluxus et refluxus.

Opinio 2. Alii posuerunt quod causa fluxus, et refluxus maris, esset ebullitio aquæ maris, quæ supponitur viæ Solis, nam talis ebullitio est nata causare tumorem, sicut patet de olla bulliente.

Relinquitur. Istud non videtur, quia ebullitio illa non sufficit causare tumorem ad tantam distantiam, ad quantam mare fluit et refluit. Similiter continue fieret fluxus, cum continue fiat illa ebullitio.

Opinio 3. Alii posuerunt, quod fluxus ille, et refluxus fit ex hoc, quod corpora inferiora nata sunt obedire superioribus, et ideo illa, quæ sunt propinquiora magis obediunt.

Displacet. Istud non videtur, nam tunc mare flueret ab Oriente in Occidentem, scilicet secundum motum cœli, et non aliter.

Opinio 4. Alii posuerunt causam fluxus maris esse quasdam voragines existentes sub terra, quæ quandoque attrahunt aquam maris in magna multitudine, et absorbent, et tunc fit refluxus, sed aliquando aquam remittunt, et tunc fit fluxus.

Refutatur. Sed contra istud arguitur, quia non videtur verum quod sub terra possint tot concavitates, seu voragines contineri, quod tanta aqua, quanta mare tumet, possit simul contineri; ideo de modo sorbitionis illarum voraginum postea dicetur. Secundo, quia adhuc concesso quod per istum modum fierent fluxus et refluxus, adhuc staret difficultas, quare voragines determinatis temporibus aquam emittunt, et determinatis, absorbent.

5. *Luna est causa fluxus maris.* Istis opinionibus omissis, ponuntur conclusiones. Prima est, quod Luna per suum motum, et influentiam, est causa effectiva fluxus et refluxus maris. Probatur per experientias positas in prima parte quæstionis, nam fluxus maris fit determinante Luna oriente, quousque perveniat ad circulum meridianum, fit etiam fluxus Lunæ existente in parte opposita, et in reliquis duabus quadris fit refluxus.

Secundo probatur a causa, quia Luna habet dominium supra corpora humida, igitur, etc. et habet dominium supra ipsum mare. Tenet consequentia, quia postquam habet dominium supra humida, magis rationale videtur quod habeat dominium supra mare, quam super aliquod aliud, cum mare sit maxime corpus humidum. Et consequens patet ad experientiam; nam in corporibus et partibus animalium, cerebrum, medulla, sanguis, pinguedo, et hujusmodi partes, abunde augmentantur, et diminuuntur, secundum augmentum, et decrementum Lunæ. Et istud patet ex tertia quæstione primi libri.

Sed de modo, per quem Luna sit causa fluxus, et refluxus maris, 6. *Quomodo.* dico quod modus est iste, quem ponit Lincolnensis *tractatu suo de refractionibus radiorum, cap.* 2. *modicum post medium;* quia quando radii Lunares oriuntur super mare alicujus regionis, tunc habent lineas longiores, et pyramides, quibus defertur actio, et influentia Lunæ; et lineæ illæ, et pyramides sunt indirectiores, et minus franguntur ad angulos æquales, et minus reflectuntur in seipsas, et magis franguntur, ideo causæ sunt debi-

lioris operationis, quam quando Luna ascendit ad medium cœli, istæ lineæ, et pyramides sunt magis directæ, breviores, magis redeuntes in seipsas, et minus franguntur, sed magis ad angulos æquales, et ideo tunc sunt majoris operationis, et fortioris; ideo quando Luna sic oritur, radii sui propter debilitatem non sufficiunt, nisi resolvere vapores a terra, et a fundo maris, et elevant ipsas infra corpus maris, et propter debilitatem non sufficiunt vapores resolutos consumere, et in aerem complete convertere, sive ad aerem attrahere; et ideo vapores illi, cum sint corpora, quæ non possint simul stare cum partibus aquæ, compellunt aquas maris elevari, et generant in ipso mari ampullas, et tumores, et tunc mare fluit. Sed quando Luna ascendit ad medium cœli, tunc radii et pyramides, quibus defertur influentia Lunæ, sunt breviores, et fortiores, et ideo tunc sufficiunt vapores resolvere, et consumere, et ad aerem perfecte contrahere, et in aerem resolvere, et quia cessante causa cessat et effectus, ideo tunc cessat fluxus, et mare refluit. Patet igitur quæ sit causa fluxus maris accedente Luna ab Oriente usque ad meridianum, et quæ est causa refluxus a meridiano usque ad Occidentem.

7. *Causa fluxus maris a Luna.* Sed de causa fluxus Luna accedente ab Occidente usque ad punctum mediæ noctis, est difficilius: et dicit Lincolnensis quod causa est, quia radii Lunæ incidentes ad octavam sphæram, quæ est valde spissa, et in tantum quod terminant visum, et reflectuntur ab octava sphæra usque ad quartam terræ oppositam ad angulos satis æquales, et ad lineas, et pyramides directiores, ideo illi radii sic reflexi ad quartam oppositam sufficiunt commovere vapores usque in corpus maris, quos propter debilitatem non sufficiunt consumere, ideo tunc fit fluxus; sed postea accedente Luna a puncto mediæ noctis versus Orientem, deficiunt radii illi reflexi ad angulos super partem oppositam, et tunc vapores illi condensantur, et redeunt ad propriam naturam, et cadunt deorsum, et tunc mare refluit.

8. *Objecti[o].* Sed contra istud objicitur, quia si ex tali reflexione Luna haberet aliquam fortitudinem super quartam sibi oppositam, eadem ratione Sol haberet consimilem fortitudinem super quartam sibi oppositam, et sic usque ad medium noctis esset valde calida, vel luminosa.

Responsi[o]. Ad illud potest dici, concedendo quod Sol, imo quilibet planeta, habet aliquam fortitudinem a puncto mediæ noctis, vel ante : sed non oportet quod Sol habeat illam fortitudinem secundum radios luminis, vel secundum calefactionem, quæ lumen consequitur, sed secundum aliam influentiam specialem, quæ forte est causa galli cantus in illa hora.

9. Ex quæstione, et modo ponendi sequitur primo, quod sub polis mundi non fit fluxus, et refluxus maris, saltem iisdem temporibus, quibus fit nobis, est hoc propter debilitatem radiorum Lunæ, qui ibidem pertingunt; ideo forte, quia

quolibet mense semel fiat ibi fluxus, ut sub polo Arctico Luna existente in Geminis, vel modicum ante, quia tunc radii Lunæ sunt quodammodo directiores, ideo sufficiunt vapores commovere; sed postea ipsa existente in Marte, fit refluxus, quia tunc propter fortitudinem sufficit consumere. Vel forte dato quod ibi sit fluxus, et refluxus, tamen propter amplitudinem maris non potest ibi apparere.

Secundo, sequitur quod ejusdem regionis prius fluit una pars maris quam alia, ita quod prius fluit versus Orientem, quam versus Occidentem. Patet, quia radii Lunares orientes super illam regionem prius aspiciunt partem Orientalem, quam Occidentalem.

Ex quo patet quod fluxus, et refluxus maris fit quodammodo circulariter ab Oriente in Occidentem, non quod eædem partes circulariter moveantur, sed prius una pars, quam alia.

Tertio sequitur quod fluxus, et refluxus maris fit per aliquam influentiam specialem Lunæ, aliam ab influentia luminis. Patet, quia Luna accedens ad punctum mediæ noctis, habet aliquam fortitudinem talis influentiæ, quam tamen non habet ex fortitudine luminis.

10. *ol et alii planetæ nt concausæ fluxus maris.*

Secunda conclusio est, quod Sol, et alii planetæ, et etiam quædam stellæ, sunt concausæ illius fluxus, et refluxus. Probatur, quia quandoque fluxus movetur ante ortum Lunæ, quandoque post; quandoque est intensior, quandoque remissior, alternatis temporibus, et hoc non potest esse, nisi secundum quod Luna aspicit Solem, vel aliquam stellam, per quam fortificatur actio ejus, et hoc cum aspectu, qui confert ad fortitudinem. Similiter ad hoc facit diversitas signorum Zodiaci, et etiam partes ejus, quia cum Luna fuerit in signo humido cæteris paribus, fluxus fit major.

Fluxus et refluxus maris fit ob ejus conservationem.

Tertia conclusio, quod fluxus, et refluxus iste fit finaliter ad conservationem maris, et hoc dicit Auctor *de proprietatibus rerum, lib.* 3. sub istis verbis : ***Mare est mobile, et inquietum, ut per suum motum suæ substantiæ a corruptionis periculo sit conservatum, et per suum motum subtiliatur, et sic ne putrescat a corruptione præservatur.***

Sed dubitatur primo, quare quæ- 11. *Dubium* 1.
dam voragines in mari determinante secundum motum Lunæ absorbent aquas, et evomunt. Dicitur quod hoc potest esse, quia tales voragines per quasdam vias, et concavitates subterraneas ad magnum mare continuantur, et ideo magno mari fluente emittitur aqua per istas a magno mari per illas vias subterraneas, unde quidam alii fontes, et putei fluunt, et refluunt, et hoc propter eamdem causam, quia continuantur ad mare per vias subterraneas. Similiter dicit Plinius quod est quidam puteus, qui ter fluit in die naturali, et de hoc difficile est reddere causam, nisi recurrendo ad aliam influentiam specialem Lunæ, quam potius habet super illum puteum, quam super alium. *Solutio.*

Secundo dubitatur, quare mare 12.
Mediterraneum non fluit et refluit, *Dubium* 2.
nec etiam mare mortuum; et videtur quod sic, cum Luna oriatur

et occidat super illa maria, et influat in ista sicut in alia maria.

Responsio. Respondetur uno modo, quod ad hoc quod mare fluat, et refluat per motum Lunæ, oportet quod sit debite proportionatum actioni ipsius Lunæ. Et ideo quando aqua est minus parva, sicut patet de fontibus, et fluviis, quod radii Lunæ non possunt bene attingere, tunc non possunt facere fluxum. Ita similiter quando mare est nimis profundum, tunc Luna propter profunditatem nimiam non sufficit aquas illas commovere, et ideo mare Mediterraneum, nec fluit, nec refluit.

Alia causa potest esse, quia Luna habet specialem influentiam ad mare Oceanum, et alia maria sibi concomitata per vias amplas, quam non habet super alia maria.

Aliter potest dici, quod illud mare fluit, et refluit, tamen propter magnitudinem illius, fluxus ille non apparet nobis. Illius signum est, quod mare Mediterraneum continuatur ad mare Oceanum per quamdam viam strictam, ideo oportet quod Oceano fluente aquæ ipsius redundent, et intrent mare Mediterraneum, et tamen introitus non apparet propter magnitudinem, et profunditatem ipsius maris.

Dubium 3. *Responsio.* Tertio dubitatur, quare fontes et fluvii non fluunt, et refluunt? Dicitur quod uno modo causa potest esse, quia aquæ dulces sunt magis subtiles, et leves, ideo sunt magis retentivæ actionis Lunæ, quam aqua maris propter grossitiem, ideo adhuc facilius passibilis, quemadmodum aqua passa a Sole magis passibilis est ab eodem. Tertia causa est, quod forte Luna habet specialem influentiam super aquas maris, et non super aquam dulcem.

Quarto, potest dici quod aquæ dulces proportionabiliter fluunt, et refluunt secundum quantitatem ipsarum, tamen hoc non apparet propter parvitatem.

Et rationes solutæ sunt per dicta, etc.

QUÆSTIO III.

Utrum mare debeat esse salsum?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia si sic, sequeretur quod locus, quem occupat mare, non esset naturalis ipsius. Consequens est contra Aristotelem *in isto secundo*. Probatur consequentia, quia elementum debet esse purius, et simplicius in loco suo naturali, quam alicubi alibi.

Secundum. Secundo, sequeretur quod tandem mare efficeretur dulce : consequens falsum. Tenet consequentia, propter introitum fluviorum.

Tertium. Tertio, mare est principium, et mater aliarum aquarum; igitur non est salsum. Tenet consequentia, quia principium, et principiatum debent convenire; modo aquæ dulces sunt salsæ. Et antecedens apparet, quia mare est mater aquarum.

Quartum. Quarto, si sic, hoc esset propter commixtionem exhalationis cum aqua maris, sicut dicit Aristoteles *in isto secundo*, sed propter hoc non, quia propter abundantiam aquæ,

et humiditatis faciliter consumeret istam siccitatem.

uintum. Quinto, quia aquæ pluviales, et stagna non sunt salsa; igitur nec mare. Tenet consequentia, quia sunt ejusdem rationis. Et antecedens patet ad experientiam.

pposit. Oppositum arguitur per experientiam.

2. In ista quæstione primo præmittendæ sunt suppositiones de generatione salsedinis. Et prima est, quod salsedo generatur ex commixtione sicci terrestris cum humido. Probatur per experientiam, quia lixivum est salsum propter commixtionem ad aquam; et quod ibi sit commixtio patet, quia aqua per talem colationem, redditur colorata, spissior, et ponderosior quam ante, quod non esset, nisi partes superiores cinerum essent sibi commixtæ.

ialsedo de generatur.

Secunda experientia, quia videmus quod urina est salsa, propter commixtionem superflui nutrimenti cum sicco terrestri remanente post digestionem, cujusmodi est hypostasis urinæ.

Tertia experientia est de sudore, et de salsedine sudoris, quæ provenit ex commixtione humiditatis cum partibus terrestribus ablutis a carne, quas defert sudor distillando per carnem. Ideo dicit Aristoteles *in lib.* 2. quod sudor est ablutio carnis.

Quarta experientia est de quadam aqua in Palæstina, in qua homo ligatus non potest cadere ad profundum, et ideo fluvius, sive stagnum illud est valde salsum, et hoc non provenit, nisi ex commixtione terrestrietatis sibi admixtæ.

Quintum signum est ponderositas, et grossities aquæ salsæ; nam aqua putei salsi plus ponderat, quam aqua dulcis in æquali quantitate, et hoc non, nisi per terrestreitatem admixtam aquæ.

Secunda suppositio est, quod ad generationem salsedinis concurrit actio caloris evaporantis illud quod dulce est, et subtile adjacentis, sed grossum, et terrestre remanet. Probatur primo, quia videmus corpora assata esse magis salsa, vel tendere magis ad salsedinem, et hoc non nisi propter adustionem terrestris remanentis, et evaporationem subtilioris.

Quid ad ejus generationem concurrat?

Secundo patet, quia est quidam fons in Arabia, circa quem crescunt herbæ, quæ dicuntur *Stirpeæ arundines,* quæ si comburantur, et cineres earum mittantur in aquam, convertuntur in salem, aqua frigefacta, quod non esset sine adustione caloris.

Tertio, quia lixivum numquam fieret, nisi ex cineribus adustis, saltem non fieret bonum. Similiter melius fit cum aqua calida, quam cum aqua frigida, quod non esset, nisi actio caloris faceret ad generationem salsedinis.

Quarto patet illud de salsedine superfluorum nutrimentorum ; nam per calorem naturalem subtilius nutrimenti resolvitur, et siccum terrestre aduritur, cujus signum est, quanto diutius applicatum calori remanet siccum, tanto efficitur salsius.

Quinto patet, quia per actionem caloris resolvitur humiditas, quæ est causa putrefactionis, ideo remanet siccum, ex quo generatur

salsedo, quæ præservat a putrefactione.

4\. Tertia suppositio est, quod commixtio sicci terrestris, una cum actione caloris, non sufficiunt ad generationem salsedinis. Et hoc est verum, nisi materia fuerit propinqua dispositioni ad salsedinem, ut patet de cineribus adustis.

Patet suppositio per Aristotelem *in lib. de sensu et sensato*, ubi vult quod si cui simplex, vel etiam humidum non poterit esse subjectum vaporis, vel odoris, ut patet ad experientiam. Nam Sol non statim generat salsedinem in luto per calorem, ubi tamen est commixtio sicci terrestris cum humido.

Dulcedo quomodo generetur. Et omnes istæ suppositiones possunt patere ex modo generationis dulcedinis, quæ opponitur salsedini. Nam dulcedo fit ex commixtione humiditatis digestæ, quodammodo conveniente aere cum sicco terrestri moderato, et calore moderato coadjuvante; ideo ubi fuerit calor immoderatus, siccitas immoderata, et non conveniens digestio, sed potius adustio, ibi generabitur salsedo.

5\. *Conclusio 1. In mari est siccum terrestre.* Secundum hoc ponuntur conclusiones. Prima est, quod in mari est siccum terrestre. Probatur conclusio, quia multæ partes terrestres deferuntur ad mare per flumina, quæ non cadunt ad fundum maris, sed propter motum fluxus, et refluxus semper tenentur commixtæ mari. Et quod non cadant ad profundum patet, quia fundus maris invenitur arenosus, et non lutosus.

Secundo, ad hoc facit calor Solis, qui cum vaporibus resolutis a terra et aqua elevant exhalationes calidas, et siccas eis admixtas, quæ iterato cum pluvia cadunt deorsum, tunc iterato per actionem caloris, subtile evaporatur, et grossum remanet.

Tertio, patet hoc ex grossitie aquæ maris, in qua navis plus portat, quam in aqua dulci.

Quarto, patet ex ponderositate aquæ maris.

Quinto, patet per experientiam Aristotelis : nam si capiatur vas ferreum, cujus omnes rimæ sunt perfecte obturatæ, et ponatur in mari, intrabit aqua dulcis ; et hoc signum est, quod siccum terrestre propter grossitiem non poterit intrare. Et dicit Auctor de proprietatibus rerum quod oportet vas illud jacere in mari per diem naturalem.

Conclusio 2. Est act[...] caloris. Secunda conclusio est, quod in mari est actio caloris resolventis subtilius, et quodammodo adurentis partes grossiores, et terrestres. Probatur, quia mare per latera superiora exponitur Soli, qui natus est resolvere partes subtiliores. Secundo, facit ad hoc motus maris, et etiam motus ventorum, ut dicebatur in prima quæstione hujus secundi.

Conclusio 3. Mare de[bet] esse sa[l]sum. Tertia conclusio est, quod mare debet esse salsum. Probatur, in mari reperiuntur salsedines ; igitur ipsum debet esse salsum. Tenet consequentia, quia in agentibus naturalibus, posita causa ponitur effectus. Et apparet antecedens, quia causæ salsedinis sunt commixtio sicci terrestris, et actio caloris, non tamen fit permanentia caloris agentis super illud passum ;

modo ista reperiuntur in mari per præcedentes conclusiones.

[Ca]usa salsedinis [ma]ris. Aliter potest imaginari causa salsedinis maris, unde sicut sub eodem genere propinquo fructus sunt multa poma diversarum naturarum, quorum aliqua determinant sibi calorem, saporem, et odorem, quædam alia non determinant, ita sub eodem genere aquæ multæ sunt contentæ diversarum specierum, sicut aqua maris, et aqua fontis, et hujusmodi, et aqua maris determinat sibi de sui natura salsedinem, et commixtionem exhalationis, quam immediate consequitur salsedo, per quam salsedinem convertit saporem aquarum dulcium in sui naturam, per commixtionem.

7. *Conclusio 4. Fluvii et [fo]ntes cur [n]on sint [sa]lsi?* Quarta conclusio est, quod aquæ fluviales, et fontes non debent esse salsæ, cujus causa datur in tertia suppositione, quia ad hoc quod per actionem Solis, aliquid efficiatur salsum, requiritur longa actio Solis in ipsum, ut patet de mari; et aquæ fluviales modico tempore durant a principiis fontium usque ad mare, ideo Sol non sufficit ipsas convertere in salsedinem.

[N]ec lacus. Et si quæratur de aquis stagnalibus, et lacubus, quæ permanent in eodem loco, respondetur quod de talibus aquis continue partes resolvuntur, nec permanent, sicut apparet, sed novæ aquæ semper succedunt, ideo non potest Sol aquas illas alterare ad salsedinem.

Conclusio 5. Causa finalis salsedinis maris Quinta conclusio de causa finali, et potest dici quod finaliter salsedo maris est propter conservationem quorumdam piscium, et animalium, quæ ad *esse* eorum requirunt mare salsum, quemadmodum homines requirunt aerem.

Ad argum. 1. principale. Per hoc ad rationes. Et ad primam, *sequeretur*, etc. Negatur consequentia, quia non oportet quod elementum sit purius in loco suo naturali.

Ad 2. Ad secundam, *tandem deberet fieri dulce*. Negatur consequentia propter duas causas, ut dictum est. Una, quia continue cum aquæ dulces fluunt in mari partes terrestres, quæ non descendunt ad fundum, sed retinentur commixtæ partibus maris propter ejus motum, et grossitiem. Similiter ex alio propter calorem Solis, qui aquas dulces consumit, et evaporat, et grossiores remanent deorsum.

Ad 3. Ad tertiam, *mare est mater*, etc. dicitur quod intelligitur, quod aliæ aquæ fluunt ad mare.

Ad 4. Ad quartam, *tunc humiditas consumeret*, etc. dico quod non, quia humiditas non est causa nisi accidentaliter.

Ad aliam rationem dictum est in una quæstione.

QUÆSTIO IV.

Utrum ventus sit exhalatio calida et sicca?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia si sic, sequeretur quod tempore ventoso esset major caliditas, quam aliis temporibus. Consequens contra experientiam, ut in pluribus, nam in vento ponimus res calidas, ut frigidentur. Probatur consequentia, ex quo ventus est exhalatio calida et sicca, tempore ventoso esset

major caliditas illius exhalationis.

Secundum. Secundo, aliquis ventus est frigidus; igitur ille ventus non est exhalatio calida. Consequentia patet, quia idem non est calidum et frigidum. Et antecedens apparet ex ventorum differentiis, nam venti sic differunt, quod quidam sunt calidi, quidam frigidi.

Tertium. Tertio, aliquis ventus est humidus; igitur non omnis ventus est siccus. Tenet consequentia, quia idem non est humidum, et siccum. Et antecedens apparet in isto secundo, nam Auster est ventus humidus, qui adducit nobis pluvias.

Quartum. Quarto, sequeretur quod plures venti fierent existente serenitate, quam aliis temporibus nebulosis. Consequens est contra experientiam, nam tempore sereno, ut in æstate, pauciores sunt venti. Probatur consequentia, ex quo ventus est exhalatio, et existente serenitate major est siccitas.

Quintum. Quinto, si sic, sequeretur quod ventus deberet ascendere sursum. Consequens contra experientiam, cum moveatur ad latus, et ad diversas differentias positionis. Et probatur consequentia, quia exhalatio calida et sicca est levis, et talis nata est ascendere sursum.

Sextum. Sexto, quia ventus est aer motus; igitur non est exhalatio calida et sicca. Tenet consequentia, quia aer est calidus et humidus, et aer non est exhalatio. Et probatur antecedens, nam ignis movetur in sua sphæra, et etiam aqua movetur per motum fluxus, et refluxus, et sic similiter aer cum sit elementum fluxibile movebitur in loco suo, ex quo motu causabitur ventus.

Secundo, confirmatur antecedens per Senecam, et Auctorem de imagine mundi, qui posuit quod aer motus fit ventus. Tertio patet illud, quia aliquis ventus est aer motus; igitur et quilibet. Tenet consequentia, quia quilibet ventus alteri videtur ejusdem rationis. Antecedens probatur, nam ventus sufflatus per folles est aer motus, et nil aliud.

Oppositum arguitur per Aristotelem. 2 *hujus, tractatu de ventis.* *Oppositum*

In quæstione ista videndum est primo de causa materiali ventorum. Secundo, de causa formali. Tertio, de efficiente. Quarto, de causa finali.

ARTICULUS I.

De causa materiali ventorum.

Quantum ad primum, sit prima conclusio ista, quod ventus non sit aer motus. Probatur, quia vel aer sic movetur ex sua naturali inclinatione, vel ab aliquo alio violentante ipsum; non primo modo, quia tunc non fieret una vice, et cessaret alia; nec secundo modo, quia quæritur unde esset principium motus, quo nunc movetur ab una parte, postea ab alia, et non videtur signabile tale movens. 2. *Ventus non est aer motus.*

Secunda conclusio est, quod ventus est exhalatio calida et sicca. Probatur, quia ventus et pluvia conveniunt invicem per mutationem factam; igitur ventus est exhalatio calida et sicca. Tenet consequentia, quia pluvia generatur ex vapore, et pluvia est frigida et *Est exhalatio calida et sicca.*

humida, et per consequens illud, in quod habet permutationem, debet esse ex exhalatione; igitur calidum et siccum, nam omnis permutatio est de contrario in contrarium. Et antecedens apparet, nam magni venti faciunt cessare magnas pluvias, et e contrario, eo quod materia unius per alterationem cedit in materiam alterius.

Secundo, quia ventus est aer motus, vel vapor, vel exhalatio; sed non est aer motus, nec vapor; igitur exhalatio. Major patet, quia non videtur quid aliud potest esse ventus, nisi vel aer, vel impressio causata in aere, et omnis talis impressio est vapor, vel exhalatio, vel aliquid aliud genitum ex eis. Et antecedens patet, primo non est aer per primam conclusionem : nec est vapor, quia desiccat, vapor humectat; igitur est exhalatio.

Tertio, arguitur per quoddam signum, quia videmus quod maximi venti fiunt tempore, quo apparent flammæ intensæ, coruscationes, stellæ comatæ, et hujusmodi, quod non esset, nisi ventus esset ex consimili materia materiæ ipsarum; modo istarum materia est exhalatio; igitur, etc. Patet igitur quæ sit materia venti.

ARTICULUS II.

De causa formali venti.

3. *[Ex]halatio [d]icitur [ve]ntus a [mo]tu ejus [n]ominat[ur].*

Tunc de forma sit conclusio ista, quod forma ejus dicitur motus, ita quod exhalatio dicitur ventus a motu ejus, quemadmodum corpus dicitur esse album, ab albedine ejus. Patet, quia si exhalatio non moveatur, tunc nullo modo dicitur ventus, et si moveatur, directe sursum, adhuc non dicitur ventus; sed si moveatur directe deorsum, vocatur *ecnephias*, et si circulariter moveatur deorsum, dicitur *turbo*, et si moveatur ad latus, et cum hoc quandoque ad diversas differentias positionis, tunc vocatur *ventus*.

Ex isto sequitur quod hoc nomen *ventus*, est nomen connotativum, et supponit pro exhalatione calida et sicca, connotando ipsam lateraliter moveri.

In aere est semper exhalatio.

Secunda conclusio est, quod in aere semper est talis motus exhalationis, quamvis quandoque sit major, quandoque minor, et quandoque nobis insensibilis. Probatur per hoc, quia semper in radio Solis videmus corpora atomalia moveri, et hoc non esset, nisi per exhalationem, quia hoc non est de natura aeris.

Secundo, verisimile est, quod semper elevantur tales fumi sursum, quamvis quandoque in majori copia, quandoque in minori.

Tertia conclusio est, quod cum exhalatio sit mota, defertur aer. Patet; quia aer propter sui levitatem et fluxibilitatem, faciliter est ducibilis ab aliquo impellente. Ex quo patet quare ventus minor nunquam est in principio suæ generationis quam magis longinque ab eodem. Patet, quia exhalatio in principio sui est modica, et defert secum aerem, ex quo efficitur major flatus, et postea majorem aerem una cum exhalatione nova, et sic continue ad modum, quo fluvius augmentatur a principio suæ originis usque ad introitum maris.

Sed sciendum est quod differentia est inter modum augmentationis fluvii et venti : quia fluvius augmentatur, et defluit per unum canalem solum, ideo perseverat augmentando usque ad introitum maris. Sed ventus non sic defertur per unum canalem, sed propter levitatem ejus cum fuerit congregatus in magna copia, dispergitur hinc inde, et consumitur a Sole, et sic cessat ventus. Patet ergo quæ sit forma illius venti.

ARTICULUS III.

De causa efficiente ventorum.

5. *Opinio* 1. Sed nunc restat difficultas magna de principio effectivo motus ipsius venti, a quo effective ventus movetur. Et de isto imaginati sunt aliqui quod in aere essent quidam spiritus, sive quædam Intelligentiæ, quæ communiter dicuntur dæmones, qui spiritus ad hoc deserviant naturæ, quod deferant ventos ad loca diversa hinc inde secundum voluntatem Domini, cui sunt subditi. Et hoc probatur : quia vel principium illius motus est immediate ab aliquo cognoscente, vel non : si sic, non videtur aliud quam tales spiritus, vel Intelligentiæ. Si a non cognoscente, hoc est falsum, quia in istis inferioribus non invenitur aliquid non cognoscens, quod sit principium motus localis, nisi gravitas, vel levitas. Modo venti non moventur a gravitate, quia tunc caderent deorsum, nec a levitate, quia tunc ascenderent sursum.

Secundo, quia videmus ventos localiter moveri, et incipere circuire a parte superiori, ita quod per prius nubes deferuntur superius a vento quam pertingunt inferius : modo non videtur quod talis circulatio possit provenire ab aliquo inanimato.

Sed ista opinio est falsa, nec naturaliter posita, quia quæreretur de figura hujusmodi inanimatorum, vel an essent sphæricæ figuræ, et tunc non possent secum quidquam deferre, sed moverentur per aerem, ipsum dividendo ; vel essent alterius figuræ, ita quod habeant difformitatem in suis partibus, et hoc non videtur verum, cum aer, vel ignis, qui est materia ipsorum, non sit dura, nec potest facere difformitatem in partibus. *Refutatur*

Et arguitur quod spiritus non possunt esse principia motiva ventorum, quia non mali, quia venti per suum motum aliquoties, imo semper, ut videtur, aliquod bonum faciunt : sed maligni spiritus non directe operantur tale bonum. Nec sunt spiritus boni qui principiant motus ventorum, cum tantus labor eis non debetur, nec tot mala facere, quot per ventorum flatus contingunt. *Hæc add[...] tio habet[...] in margi[...] secundi [...] dicis.* Ist[...] additur [...] quia non [...] detur qu[...] ratio Sc[...] multum r[...] litat cont[...] istam o[...] nionem [...] quia sup[...] nit fals[...] negand[...] ab eod[...] videlicet [...] les spiri[...] figurari.

Pro ista difficultate sit prima conclusio, quod causa effectiva motus ventorum, est frigiditas propellens exhalationem deorsum. Probatur, quia talis motus non provenit ab intrinseco videlicet gravitate, levitate, vel Intelligentia movente ; igitur provenit ab aliquo extrinseco violentante ; igitur non ab alio, quam frigiditate ; et hoc per istum modum, quia exhalatio calida et sicca elevata superius a calore Solis obviat frigiditati mediæ regionis, vel alterius *Causa [...] fectiva [...] neratio [...] ventoru[...]*

vaporis frigidi interpositi : a qua ratione contrarietatis propellitur deorsum, et quia materia levis est et inclinata sursum, ideo movetur ad latus, et una parte mota, propter levitatem ad aliam faciliter impellitur una cum aere, et sic continuatur ventus ille usque ad magnam distantiam, quousque materia sic dispersa per partes diversas, consumatur a Sole, ut dictum fuit. Secundo dico, quod secundum Astrologos, est verum quod ad hoc faciunt influentiæ, et specialiter quod constellationes, quarum una nata est movere exhalationem ab una parte, et alia ad aliam.

Ex istis patet magna diversitas opinionum de principio talis motus. Nam Philosophi naturales nituntur totaliter causam illius motus assignare ex parte materiæ, scilicet propter diversas inclinationes exhalationis, ut dictum est jam. Sed Astrologi nituntur reducere causam in corpora cœlestia et constellationes cœlestes : sed alii, puta Necromantici, et hujusmodi, reducunt in spiritus et super Intelligentias moventes. Sed tunc dubitatur utrum universaliter omnis ventus moveatur tali modo, scilicet per propulsum a frigiditate. Secundo, dubitatur utrum motus venti sit naturalis?

Ad primum dicitur, quod non oportet, saltem in aliquibus : verbi gratia, videmus quod si lignum frigidum et humidum valde, ponatur ad ignem, cum fuerit bene digestum, et alteratum ab igne, exit fumus cum impetu, ac si ignis sufflaret. Similiter videmus de aliquibus montibus exire fumum cum magno flatu, ac si violenter sufflaretur, sicut dicit Aristoteles de quibusdam montibus Siciliæ. Una causa illius motus est ista, quod exhalatio inclusa in monte, vel igne, bene digeritur, et alteratur a calore, ita quod est bene lenificata priusquam posset habere exitum, ideo cum pateat sibi exitus strictus, exit cum impetu magno, et forti, ac si partes præcedentes sufflarentur a partibus subsequentibus.

Ad secundum, dico quod motus venti non est naturalis, imo violentus, et contra inclinationem exhalationis.

ARTICULUS IV.

De causa finali ventorum.

De causa finali, dicitur quod ventus est principaliter et primo propter congregare nubes. Et ideo dicit Aristoteles quod Cæcias attrahit nubem sicut avarus pecuniam. Secundo, movetur ventus propter deferre nubes de una regione in aliam, propter irrigationem terræ, ita quod per conversionem nubis in aquam diversæ partes terræ irrigentur propter motum nubis a vento. Tertio, potest dici quod est propter salutem arborum, quia sicut homo et alia animalia præter nutrimentum indigent quodammodo exercitio, ut melius conserventur in sanitate, ita consimiliter motus arborum, est eis per ventum exercitium. 7. *Causa finalis ventorum.*

Patet igitur ex istis, quæ sit materia venti, quæ forma : unde

est principium motus ipsius, et propter quem finem fiat.

8. Ad 1. argum. principale. Ad rationes : ad primam, conceditur quod tempore ventoso esset major calor, nisi aliunde esset impeditum, scilicet, quia ventus ille deferret secum aerem recentem, vel quia transiret super nives, et glacies, unde infrigidaretur : ideo ad ventum recentis aeris ponimus calida, ut frigefiant a vento.

Ad 2. Ad secundam : *aliquis ventus est frigidus*, etc. Negatur antecedens, quantum est ex parte sui, et hoc propter frigiditatem loci, per quem transeunt.

Eodem modo respondetur ad aliam de humiditate.

Ad 3. Ad aliam : *tunc tempore sereno*, etc. Concedo consequentiam, et consequens, nisi impediret consumptio exhalationis a calore Solis.

Ad 4. Ad aliam : *tunc ventus ascenderet* : concedo quod ventus ascenderet sursum, nisi propelleretur a frigiditate.

Ad 5. Ad aliam : *ventus est aer motus* ; negatur. Ad probationem dico quod non est simile, quia ignis movetur per naturam, et aqua movetur quodammodo violenter per influentiam Lunæ ; modo neutra istarum causarum concurrit in aere.

Ad 6. Ad aliam : *aliquis ventus*, etc. negatur. Ad probationem de follibus, dico quod talis aer artificialiter motus non est ventus, nec est simile de hujusmodi aere moto, et de vento, quia non possent imaginari talia artificia, quibus aer moveretur ad modum venti. Et sic finimus.

QUÆSTIO V.

Utrum Sol faciat cessare ventos?

Videtur quod non, quia si sic, 1. Arg. primum. sequeretur quod in absentia Solis plures fierent venti, quam in ejus præsentia. Consequens est falsum, et contra Aristotelem 2. *hujus*, ubi tractat de ventis *cap.* 2. ubi dicit quod *esochiæ*, id est, tales venti boreales diebus flant, sed in noctibus cessant. Similiter hoc idem dicit *in tract. de terræ motu cap.* 2. unde dicit noctes esse diebus tranquilliores propter absentiam Solis. Et in fine ejusdem dicitur quod major est tranquillitas in aere facto calido Solis, et spiritu transflato in terram : probat consequentiam, nam priusquam Sol sit causa cessationis venti, absente Sole plures venti debent fieri.

Secundo, quia Sol est causa commotionis venti ; ergo Sol non est causa cessationis. Tenet consequentia, quia idem non est causa oppositorum : et antecedens patet *in isto secundo*. Secundum

Tertio, pluviæ habent cessare ventos ; ergo Sol non facit cessare ventos. Consequentia tenet, quia pluvia habet humectare, et Sol desiccare : modo contraria non sunt causa ejusdem effectus. Et antecedens patet ex præcedente quæstione. Tertium

Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 2. *tract. de ventis*, *cap.* 2. Opposit

In ista quæstione primo videbitur de locis unde proveniant venti originaliter. Secundo, videbitur de causis commotionis, et cessationis

ventorum. Et tertio de causis quorumdam effectuum ventorum.

ARTICULUS I.

Unde proveniant venti?

2. *Unde veniant venti?* Quantum ad primum, sit prima conclusio ista; quod venti veniunt originaliter a montibus, quemadmodum et fluvii, ita quod veniunt a locis altis quodammodo tendentibus ad declivitatem, sicut sunt latera montium, quæ sunt loca convexa. Probatur : De illis locis veniunt venti originaliter, quæ sunt aptissima ad generationem ventorum : sed loca montosa sunt hujusmodi ; ergo, etc. Major nota est, et minor patet, quia montes sunt loca concava, porosa ad modum spongiæ : modo talia loca sunt maxime disposita ad generationem exhalationis, sicut patuit in tractatu de modo generationis fluviorum : modo ventus est exhalatio calida et sicca ; igitur, etc.

Secundo, quia videmus magnos ventos, et multos circa loca montosa, propter multitudinem exhalationis in montibus illis generatam.

Tertio, quia Boreas et Auster veniunt a montibus ; igitur et omnes alii venti. Tenet consequentia, quia isti sunt venti validiores : et antecedens patet, primo de Austro, qui venit de montibus versus meridiem, quia vel venit a Polo Antarctico, vel a Tropico Cancri, vel a montibus, qui situantur versus meridiem. Non a Polo, quia exhalatio prius consumeretur, quam veniret ad nos, transeundo per regionem superiorem, ut Solis. Non a Tropico Cancri, tunc enim sequeretur quod veniendo versus nos transiret super cacumina altissimorum montium : consequens est falsum, quia tunc cineres dimissi ex sacrificiis Deorum non remansissent per annum super cacumina montium. Et patet consequentia, quia venti non possunt montes penetrare.

Relinquitur ergo quod veniant a montibus. Confirmatur, quia si Auster veniret a Polo, vel a Tropico, tunc sequeretur quod nunquam flaret Auster in septimo climate, nisi flaret in omnibus aliis usque ad meridiem. Consequens contra experientiam. Et probatur consequentia : quia si flet in septimo climate, et non in sexto, sequitur quod venit de loco ultra sextum, et per istas easdem rationes probabitur quod Boreas non venit a Polo Arctico. *Venti veniunt a montibus.*

Quarto, arguitur ad quæstionem per experientiam : quia quandoque videmus ventum venire ab una parte montis, et etiam a parte sibi opposita, et flat ventus sibi contrarius, quasi ambo illi venti venirent vel exirent de illo monte, quod non esset, nisi venti procederent originaliter a montibus.

Quinto, quia sic posito ventum venire de montibus, facilius possent provenire effectus, et apparentiæ ventorum, ut patebit in ultima parte quæstionis : igitur hoc ponere, est rationabile.

Secunda conclusio est, quod ad hujusmodi generationem ventorum non facit solum exhalatio generata in montibus : imo cum hu- 3.

jusmodi exhalationes generatæ in locis declivioribus, quas secum deferunt venti venientes de montibus. Patet, primo per Aristotelem in littera, qui ponit circa mare loca concava, et porosa, quæ sunt apta ad generationem exhalationis. Secundo, ad hoc facit humectatio terræ a pluvia, quia tunc terra est magis disposita, et apta ad elevationem vaporis, et exhalationum, quæ in illis commiscentur. Verum est tamen quod in locis declivioribus non tantum generatur de exhalatione quantum in montibus.

Ex istis potest inferri primo, quod causa motus ventorum non est præcise frigiditas propellens exhalationem deorsum. Patet, quia exhalatio inclusa infra montem, habet exitum in latere montis, ex quo exitu acquirit quodammodo impetum ad lateraliter movendum, et postea frigiditas propellit, ne directe possit ascendere sursum, et sic possunt esse duæ causæ hujusmodi motus * naturalis, scilicet exitus lateralis de monte, et frigiditas propellens.

** al. lateralis (etsi originale. habet naturalis) quia posuit supra hujusmodi ventorum motum esse violentum.*

Secundo nota, quod non potest bene præsciri quis ventus flabit in aliqua regione, et hoc per Astrologiam universalem : imo in qualibet regione oportet habere observantias speciales ad hoc præsciendum. Patet, quia per talia principia universalia potest sciri quando ventorum materia, quæ est in montibus, est consumpta, vel quando non.

Tertio nota, quare sit gyratio ad diversas partes Horizontis in generatione ventorum, quia cum materia per actionem Solis sit consumpta in una parte, et in alia parte sit multiplicata, tunc ventus cessat in una parte, et incipit in alia : et ad hoc multum faciunt constellationes cœli, sicut ponit Aristoteles in textu.

Patet igitur a quibus locis originaliter veniunt venti.

ARTICULUS II.

De causa commotionis, et cessationis ventorum.

4. *Causæ commotionis ventorum.*

Quantum ad secundum, dico quod causæ commotionis venti sunt duæ, scilicet causa materialis, et est abundantia humiditatis et viscositatis, et propter hoc dicit Aristoteles, quod terra depluta magis est apta ad generationem ventorum, quam terra arida : quia dato quod tunc fiant multi vapores, propter humiditatem, tamen cum illis vaporibus plures exhalationes elevantur, et majores, et cum hoc vapores illi faciliter sunt convertibiles in materiam venti, ut patuit in præcedente quæstione. Et quod talis abundantia materiæ humidæ sit causa venti, est signum, quod lignum humidum expositum igni prius effumat quam lignum siccum.

Secundo, causa commotionis venti est caliditas sufficiens materiam humidam elevare, et propter hoc in hyeme quamvis sit abundantia materiæ, tamen pauci fiunt venti, propter defectum caloris elevantis : et per oppositum, in æstate, quamvis sit calor elevans, tamen pauci fiunt venti propter defectum

materiæ. Ideo temporibus intermediis plures fiunt venti.

usæ cessationis ntorum. Tunc de causis cessationis, dico quod causæ cessationis sunt duæ, scilicet caliditas et frigiditas, tamen diversimode. Unde caliditas dupliciter potest esse causa cessationis venti. Uno modo, quia provenit desiccando terram, priusquam fumus elevetur, et sic quodammodo suffocat exhalationem, verbi gratia, in exemplo : nam parvum lignum prius est combustum in igne magno quam emittat fumum.

Alio modo caliditas facit cessare ventum, consumendo materiam venti, resolvendo ipsam in aerem et dispergendo per loca diversa, et sic in æstate faciliter cessant venti propter intensionem caloris Solis. Similiter frigiditas dupliciter est causa venti cessationis : uno modo quia per congelationem constringit poros, et meatus terræ, et prohibet elevationem exhalationis. Alio modo quodammodo submergendo exhalationem, quando est magna frigiditas, et humiditas simul cooperiens locum, a quo debet exhalatio elevari, et sic forte est quod a fundo maris paucæ exhalationes elevantur, quæ convertuntur in ventum. Patet ergo quæ sit causa commotionis, et faciens cessare ventos. Et hoc de secundo.

ARTICULUS III.

De causis quorumdam effectuum ventorum.

5. Quantum ad tertium : dandæ sunt causæ diversitatis quorumdam ventorum, maxime Boreæ et Austri, quia de aliis satis patet in textu. *Boreas qualis.* Unde primo Boreas est ventus siccus, serenus et sanus, quia secundum medicos confert ad digestionem, et confortat vim generativam, in tantum quod flante Borea potius generantur masculi. Sed Auster est ventus pluviosus, humidus, inducens ægritudines acutas, et tunc homines magis appetunt somnum. *Auster.*

Secundo apparet, quia sæpius fiunt venti Boreales quam Australes.

Tertio, quia venti australes majores sunt Borealibus. Causa primi est ista, quia ventus Borealis venit a lateribus montium, quæ objiciuntur ad Solem, et respiciuntur a Sole, et ideo fumus ille, qui cedit in materiam venti Borealis magis est alteratus a caliditate, et magis digestus, et magis depuratus, et ideo ventus ille est siccior, propter digestionem factam a calore, et est frigidior propter loca frigidiora, per quæ transit.

Sed ventus Australis venit a lateribus montium, quæ objiciuntur ad Aquilonem, et respiciuntur ab Aquilone, et non a Sole, sed potius stant in umbra Solis, ideo vapores ibidem elevati, sunt humidiores, crassiores, et minus puri; et ideo ventus Australis est humidus ratione vaporis crassi, ex quo generatur, et est calidus propter regiones, per quas transit, nam regiones meridionales calidiores sunt Septentrionalibus.

Causa secundi, scilicet quare plures Boreæ fiunt, etc. est ista : 6.

quia versus Septentrionem est abundantia materiæ magis quam sit versus meridiem, propter caliditatem regionum meridionalium, et quia latera montium, quæ objecta sunt Soli, longiori tempore respiciuntur a Sole, scilicet ab Ortu usque ad Occasum ; ideo calor sæpius materiam istam potest elevare versus Septentrionem quam versus Austrum.

Et ex isto potest reddi causa, quare *Esochiæ*, id est, venti Boreales magis flant de die quam de nocte, quia de nocte latera montium, ex quibus venti generati sunt, non respiciuntur a Sole : ideo tunc deficit calor elevans, quamvis sit abundantia materiæ, sed de die flant, propter sufficientiam caloris et materiæ.

7. De causa tertii, dico primo, quod quantum est de se, quia ventus Septentrionalis debet esse major, et impetuosior, quia in partibus a quibus venit Boreas, est major abundantia materiæ, et cum hoc materia illa magis aspicitur a Sole.

Secundo, dico quod per accidens ventus Australis potest fieri major, quia terra habitabilis, procedendo versus Septentrionem continue est magis arcta, et stricta; ideo exhalationes delatæ per ventum Australem semper magis uniuntur. Sed quia per oppositum est procedendo versus Austrum, terra habitabilis vadit dilatando, ideo ventus Borealis vadit continue se ampliando, et ex tali dispositione et ampliatione debilitatur impetus ejusdem de naturis aliorum ventorum : et de situ et positione ventorum patet in textu. Et hoc de tertio.

Ad rationes : Ad primam, *sequeretur quod in absentia Solis*, etc. Negatur consequentia, quia diversimode Sol facit cessare ventos et commotionem, ut dictum est. 8. *Ad 1. argum. principale.*

Ad secundum et tertium simul, dicitur quod idem potest esse causa contrariorum propter diversitatem materiæ dispositionis. Similiter contraria possunt esse causa ejusdem. Hoc tamen erit diversimode, ut dictum est in Quæstione. Et sic finis. *Ad 2. et 3.*

QUÆSTIO VI.

Utrum terræmotus sit possibilis?

Arguitur quod non : quia tunc terra moveretur circulariter, vel motu recto : non circulariter, quia non apparet unde esset principium illius motus ; nec motu recto, quia tunc terra ascenderet a centro mundi, quod est impossibile. 1. *Arg. primum.*

Secundo, terra sic frangendo, vel moveretur naturaliter, vel violente : non naturaliter, quia terra est elementum solidum, durum, et grave : tale autem de natura sua non debet frangi, et moveri, maxime cum sit in loco suo naturali, quia non apparet unde vis movens, et frangens habeat tantam virtutem movendi, et frangendi, et hoc cum terra sit corpus valde compactum. *Secundum.*

Tertio, si sic; maxime fieret ab exhalatione, etc. modo hoc est falsum, quia exhalatio cum sit levis, non est nata descendere infra terram : et dato quod includatur a *Tertium.*

terra, tunc propter subtilitatem exibit per poros terræ, et per consequens non fiet terræmotus.

positum Oppositum apparet per experientiam, et per Aristotelem *in isto secundo, tractatu tertio*.

In ista quæstione primo videbitur de causis et modo generationis terræmotus. Secundo, videbitur de loco et tempore, quibus fiunt terræmotus.

ARTICULUS I.

De causis, et modo generationis terræmotus.

2. Quantum ad primum, sciendum quod terræmotus potest imaginari uno modo fieri circulariter circa centrum mundi. Alio modo potest imaginari moveri tota simul motu recto. Tertio modo, quod moveatur motu recto per rarefactionem, secundum aliquas partes sui expositas calori : sicut imaginantur aliqui quod superficies objecta Soli in æstate sit extensior propter rarefactionem quam in hyeme, et de istis tribus modis non intelligimus in proposito. Quarto modo movetur terra secundum aliquam partem sui, quæ per fractionem, seu diruptionem cadit deorsum infra terram, et de isto modo loquimur in proposito.

Secundo sciendum, quod talis casus, sive motus terræ, potest provenire uno modo, quando pars terræ alicujus regionis est multum concava, et quasi columnis subtus existentibus : et tunc columnæ istæ sustinentes incipiunt deficere, et terra propter pondus, et gravedinem cadit deorsum, et talis casus terræ maxime accidit in locis ubi fodiuntur carbones naturales, ut in * Leonia, Anglia, et Scotia. * *al Leodio*

Alio modo potest provenire talis casus terræ propter aquam, quæ currit per vias subterraneas : quia aqua propter ejus decursum quodammodo corrodit partes terræ subtus, in tantum quod tandem terra superstans propter pondus cadit deorsum. Et quamvis isti modi terræmotus sunt valde similes terræmotui proprie dicto, tamen proprie non debent dici terræmotus.

Tertio sciendum, quod aliquando movetur terra secundum partem isto modo : quia quando homo accedit versus illam partem terræ, pars remotior incipit ascendere, et hoc est propter aliquam globam tenuem, quæ cooperit aquam inclusam sub ipsam, cujus globæ superficies est quodammodo tenax, et de facili frangibilis : et iste modus movendi non est terræmotus, de quo quærit Quæstio.

Ideo istis dimissis, ad habendam veram causam terræmotus sit prima conclusio ista, quod infra terram in profundo includitur magna multitudo exhalationis calidæ, et siccæ. Probatur primo, quia sæpe videmus de terra exire multam talem exhalationem, quod non esset, nisi prius fuisset inclusa infra terram. 3.

Secundo, apparet per rationem Aristotelis, quod terra humectata interius per imbres et pluvias, desiccatur calore Solis, et virtute astrorum : et ex tali siccitate fiunt rimæ, et concavitates sub terra,

in quibus exhalatio interius virtute astrorum includitur, et per illas rimas in superficie alia exhalatio subintrat.

Tertio, quia aliquando ventus decurrit per superficiem terræ, et quandoque subintrat terram propter sui subtilitatem, et tunc accidit quod pori terræ clauduntur, et exhalationi non patet liber exitus, tunc includitur infra terram.

Quarto, quia aliquando aer, vel exhalatio, vel aqua inclusa infra terram condensatur a frigiditate intrinseca terræ, et comprimitur ita, quod exhalatio illa, vel aqua occupat minorem locum quam occupabat, et tunc ad replendum locum subintrat alter aer, vel exhalatio, quæ postea includitur in concavitatibus terræ. Quod autem sub terra sint tales concavitates, patet ex quæstionibus de generatione fontium, et fluviorum.

4. *Causæ terræmotus.* Secunda conclusio, quam ponit Aristoteles est ista, quod talis exhalatio inclusa infra terram est velox nata ferri ad longinquam distantiam, et fortissime percutit, ita quod est fortis in pellendo, et in movendo : et hoc ponit *tractat.* 3. *cap.* 2. *hujus secundi.* Ista conclusio probatur ex modis, quibus exhalatio inclusa infra terram, potest habere vigorem et fortitudinem, etc. Primo, quia exhalatio sic inclusa est levis, nata ascendere sursum, et de facto ascendit infra terram quantum potest, et quia obviat superficiei terræ, quam non sufficit dividere, repercutitur ab illa superficie infra seipsam, et ex illa unione in seipsam fortificatur in virtute.

Quomodo exhalatio fortificatur. Secundo, quia illa exhalatio inclusa interius, calefit et rarefit : et propter sui rarefactionem, appetit seipsam dilatare, et quia non habet locum, in quo se dilatet, ideo infra seipsam fortificatur, et intenditur; quemadmodum videmus quod ignis inclusus muris, ut in caminis, est fortior, et intensior, quam si undique haberet liberam diffusionem.

Tertio, quandoque exhalatio illa inclusa comprimitur ab aqua subterranea, vel alia exhalatione superveniente, et ex compressione intenditur, et fortificatur vigor exhalationis, quemadmodum ventus transiens loco strictiori fortius impellit, cæteris paribus, quam ventus habens ampliorem diffusionem.

Quarto, per antiperistasin potest fortificari vis exhalationis, et hoc a frigiditate circumstante.

Isti sunt modi et causæ, quibus vis exhalationis inclusæ infra terram potest fortificari. Et istam conclusionem declarat Aristoteles duobus signis : scilicet quod talis exhalatio sit magnæ virtutis ad movendum, et percutiendum, quia videmus quod fulmen generatum in nube, quæ est quædam exhalatio mirabiliter est magnæ virtutis motivæ, et vehementis ictus, in tantum quod eradicat arbores, dejicit domus et castra, et incinerat fructus.

Exemplum. Secundo, quia videmus in corporibus nostris, quod spiritus inclusi infra nos, scilicet spiritus vitales, quandoque moventur ita

velociter, et impetuose, quod motus illorum spirituum, non potest reprimi, et si quandoque reprimitur, hoc tamen est cum magna difficultate; sicut patet in animantibus patientibus febres acutas, et in animantibus infrigidatis, quæ a partibus inferioribus patiuntur tremorem, qui de facili non potest reprimi : ita consimiliter est de vaporibus inclusis infra terram.

5. Ex istis conclusionibus sequitur causa terræmotus : quia infra terram includitur exhalatio calida, et sicca, quæ fortificata interius aliquo dictorum modorum fortiter percutit, et agitat latera terræ, et tandem in tantum fortificata frangit terram nimio impulsu, et exit, et fit terræmotus. De ejus signis, et accidentibus dicetur in alia quætione.

Secunda conclusio est, quod impossibile est totam terram simul, et semel sic moveri, ni fuerit miraculose. Probatur, quia non est possibile naturaliter quod terra undique sit concava, et porosa, vel quod ubique simul et semel illa exhalatio inclusa posset fortificari : imo aliqua sunt loca terræ ita compacta, quod vix aliquæ, aut nullæ sunt concavitates ibi, ideo raro fit ibi terræmotus. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

De loco et tempore, quibus fiunt terræmotus.

6. *In quibus locis fit terræmotus.* Quantum ad secundum, de loco, patet primo ex præcedentibus, quod non fit, nec potest fieri simul et semel per totam terram. Secundo, non fit communiter, et ita sæpe in insulis sicut in aliis partibus, eo quod minus de exhalatione ibidem includitur; vel si sit inclusa, infrigidatur quodammodo ab aqua circumstante, vel ab aqua, quæ sibi commiscetur.

Tertio, minus fit in locis Septentrionalibus quam Meridionalibus. Causa est, quia exhalatio est magis crassa versus Septentrionem, propter frigiditatem terræ, ideo minus faciliter potest intrare terram. Quarto, non fit circa Ægyptum, quia ibi est terra valde compacta, et densa, ita quod subtus terram propter compactionem non sunt concavitates, quibus includatur spiritus. Quinto, terræmotus fit in locis montosis, propter concavitatum multitudinem, in quibus includitur exhalatio. Sexto, magis fit in regionibus, quæ sunt spongiosæ, et subantrosæ, cujusmodi sunt Achaia, Sicilia, Eubœa.

De tempore : primo terræmotus fit post multas pluvias, et imbres, quia tunc exhalatio propellitur sub terra. Secundo, fit post multas siccitates, quia tunc plurimæ exhalationes propter multitudinem subintrant terram. 7. *Tempus terræmotus.*

Tertio, minus fiunt hyeme, et æstate, sed magis temporibus intermediis, et hoc propter eamdem causam, quæ dicebatur de ventis. Quarto, magis fiunt de nocte quam de die, quia noctes sunt tranquilliores, et signum est quod exhalatio includitur sub terra. Quinto, si fiunt de die, maxime fiunt in

meridie, quia tunc sedatus est impetus exhalationis super terram propter calorem. Sexto, fit circa eclipsin Lunæ, scilicet modicum ante, vel post, quia tunc sedatus ventus exterior, propter defectum caloris Lunæ. Et hoc de secundo.

8. *Ad argum. 1. principale.* Ad rationes : Ad primam, patet quod non intelligitur de tali motu.

Ad 2. Ad secundam, dico quod talis motus, scilicet fractio terræ fit violenter : et quamvis hoc non posset fieri naturaliter, propter soliditatem terræ, potest tamen fieri violenter ab aliquo alio impellente ; et quando quæritur unde veniat tanta vis illius impellentis, respondetur, quod aliquo modorum, qui prius dicti sunt.

Ad 3. Ad tertiam, *exhalatio illa propter levitatem*, etc. Concedo quod exhalatio illa exit propter levitatem, quanquam tum contingit quod non potest exire, et ideo quando exit per poros, tunc fit ventus, et non terræmotus. Et sic dictum est ad quæstionem.

QUÆSTIO VII.

Utrum tranquillitas sit signum terræmotus?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia tunc sæpe fieret terræmotus : consequens est contra experientiam, et contra Aristotelem *in isto secundo*. Probatur consequentia, quia sæpe fit tranquillitas.

Secundum. Secundo, aliquando fit terræmotus, non existente tranquillitate ; ergo tranquillitas non est signum terræmotus. Tenet consequentia, quia jam signum id esset falsum, et non certum. Et antecedens patet *in isto secundo*.

Tertio, hoc maxime esset, quia tunc exhalatio includeretur infra terram, sed propter hoc non : ergo, etc. Consequentia tenet, et major patet per Aristotelem *in isto secundo*. Et minor patet, quia tranquillitas potest fieri per alias causas quam per introitum exhalationis in terram, sicut per conversionem exhalationis in aquam, vel per consumptionem ipsius a Sole. *Tertium.*

Quarto, quia dato quod exhalatio includatur infra terram, adhuc possibile est quod non fortificetur vis ejus ad impellendum, vel movendum ; ergo tunc non fieret terræmotus, et per consequens tranquillitas non est signum terræmotus. *Quartum.*

Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 2. *tract.* 3. *cap.* 2. *Oppositu[m].*

In ista quæstione primo notanda sunt signa præcedentia terræmotum, ex quibus scilicet posset prognosticari terræmotus. Secundo, enudabuntur signa sequentia, et effectus principales consequentes terræmotum.

ARTICULUS I.

Signa præcedentia terræmotum.

Quantum ad primum, ponit Averroes quod unum signum terræmotus est, quando aves non nisi cum tremore sedent super terram, ita quod volant modicum ascendendo, et descendendo, quasi non essent securæ permanere su- *2. Signum primum terræmotus.*

per terram. Et causa non est alia, quia hoc habent ex instinctu naturæ, sive instinctus ille sit cognitio, sive non.

undum Secundum signum est turbulentia aquæ puteorum et salsedo, vel alter vapor inconsuetus, et hoc est propter commixtionem exhalationis infra terram cum aqua illius putei.

tium. Tertium signum est, quando res existentes in mari quodammodo tremunt, et moventur : et forte causa est, quia aliqualiter moventur a parte exhalationis exeuntis de terra.

rtum. Quartum signum est tumor maris inconsuetus sine vento : et causa hujus est, quia exhalationes inclusæ infra terram appetentes ascendere sursum, de facto ascendunt, saltem partes subtiliores, quæ commiscentur mari in ascensu, et in illa commixtione efficitur tumor maris.

intum Quintum signum est, de quo quærit quæstio, et etiam ponit Aristoteles, scilicet tranquillitas, quia existente tranquillitate, exhalatio quæ est materia venti, includitur infra terram, et ex tali inclusione causatur terræmotus, una cum aliis causis.

3. Sed sciendum, propter rationes in oppositum, quod tranquillitas non est signum convertibile terræmotus, quia sæpe fiunt terræmotus, ut dicit Aristoteles *in isto secundo*, non existente tranquillitate. Causa est, quia una pars exhalationis inclusa est infra terram, et alia supra, per quam causatur ventus, et hoc contingit quandoqu ex hoc, quia ventus veniens ab una parte totus intrat terram per rimas, et concavitates terræ, et postea ventus veniens ab alia parte transit sic per terram. Verum est tamen quod tunc fiunt majores terræmotus, quando tota exhalatio includitur infra terram, et est tranquillitas supra terram.

Secundo patet, quod non sit signum convertibile, quia sæpe fit tranquillitas non existente terræmotu : et hoc pro tanto, quia tranquillitas illa fit propter alias causas, quam propter introitum exhalationis infra terram, quia propter consumptionem exhalationis a Sole, aut per conversionem ipsius in vaporem et materiam aquæ, vel etiam alio modo, scilicet, quando exhalatio est supra terram, et quando est magnus ventus ; et tunc frigiditas superveniens prævenit congelando, et constringendo poros terræ priusquam subintret exhalatio, et tunc existente gelu fiunt magni venti.

Sextum signum est quidam sonus, ad modum mugitus, vel tubæ, auditus infra terram. Causa est, quia tunc exhalatio interius inclusa incipit fortificari, et percutitur ad latera terræ, quibus continetur, et ex illa percussione causatur sonus, qui multiplicatur ad auditum nostrum per partes subtiliores exhalationis exeuntis per poros terræ. *Sextum.*

Septimum signum, est quædam nubecula parva, longa, et alba, situata versus Occasum. Causa est, quia tunc signum est, quod non sunt venti superius, quibus distrahatur illa nubecula, et ideo *Septimum.*

permanet immobilis, et quieta. Et cum etiam non sit ventus hîc * inferius, signum est quod sola exhalatio sit inclusa infra terram : et hoc signum modicum præcedit terræmotum, et id idem est signum, ut dicit Aristoteles, serenitatis in mari.

* al. superius, sed originale habet inferius

Octavum. Octavum signum, est frigiditas aeris inconsueta ante ortum Solis sine vento. Causa est, quia exhalatio cum de sui natura sit calida, reddit aerem calidiorem, cum fuerit permixta aeri, et ideo deficiente exhalatione, redditur aer frigidior, et sic frigiditas illa est signum quod exhalatio sit inclusa infra terram, et non permixta aeri super terram. Alia causa est, quia per talem frigiditatem inconsuetam, pori terræ clauduntur, et constringuntur et prohibetur exitus exhalationis : modo exhalatio inclusa fortificatur per antiperistasin, et ipsa fortificata est causa terræmotus. Ista ergo sunt signa, quibus homo potest primo scire terræmotum esse futurum. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

Signa sequentia, et effectus consequentes terræmotum.

4. Primus effectus sequens terræmotum. Quantum ad secundum, dicit Aristoteles, quod primum signum, sive effectus concomitans terræmotum, est magnus sonus auditus in loco terræmotus : et quandoque sonus ille est major, et quandoque minor, ad modum soni tubæ, vel mugitus animalium : et quandoque sonus ille est valde terribilis, causa est, quia in terræmotu, terra dirumpitur ex impetu exhalationis impellentis sursum, et ex tali fractione, et ex tali percussione ad latera concavitatis, causatur sonus : et diversitas sonorum provenit ex diversitate exhalationis impellentis secundum fortitudinem, et debilitatem, et ex diversitate laterum concavitatis in figura, ad quam fit reflexio : nam quando exhalatio est multa et fortis, et foramen exitus fit magnum et amplum, tunc causatur sonus magnus, et terribilis. Sed quando locus exitus fuerit strictus ad modum meatus, vel tubæ, et exhalatio fuerit fortis impellendo, tunc auditur sonus altus, et acutus.

Secundus effectus consequens terræmotum, est fractura terrarum, casus civitatum, vel subversio et ruina domorum. Causa est, quia propter fortitudinem exhalationis inclusæ, terra superstans non sufficit resistere, et ideo dividitur impetu exhalationis, et partes cadunt deorsum in concavitatem, et similiter domus, vel civitas, si fuerint vicinæ loco exitus exhalationis. Secund

Tertius effectus, est generatio novorum fontium, lacuum, et stagnorum. Causa est, quia concavitas, in qua includebatur exhalatio, est valde profunda, et declivis, et ideo aquæ generatæ in locis superioribus circumstantibus decurrunt ad illam concavitatem, tanquam ad locum decliviorem. Tert

Quartus effectus, est effusio maris super terram ad modum inundationis. Causa est secundum Aristotelem, quia exhalatio exiens de Qua

loco terræ, cum fuerit multa, exit cum impetu magno, et accidit, quia obviat exhalationi venienti in contrarium, quæ etiam est fortis, et impetuosa, et ex tali concursu ventorum contrariorum, qui sunt magnæ virtutis, elevatur magna portio maris, et defertur usque ad alia loca, ubi fit diffusio ipsius super terram, et quandoque submersio, et alia mala.

5. *Quintus.* Quintus effectus, est obscuratio Solis sine nube. Causa est, quia exhalatio ista exiens de loco terræmotus, ascendit superius cum quibusdam fumis spissis secum elevatis, qui interponuntur inter visum nostrum, propter quam interpositionem Sol obscuratur, et quandoque stellæ de nocte.

Sextus. Sextus effectus, est generatio novorum montium. Et causa est, quia exhalationes elevatæ secum deferunt multos pulveres, et partes terræ, et etiam lapides, et hujusmodi, quæ sunt in concavitate, quæ post exitum uniuntur ad invicem, et cadunt in unum locum, efficiendo montem.

Septimus. Septimus effectus, est divisio terrarum, et aliquorum montium, qui prius erant conjuncti. Sicut dicunt Auctores, quod Sicilia prius erat continuata Italiæ, sed postea per terræmotum et mare, separatæ sunt ab invicem. Causa est, quia per terræmotum inter montes remanet quædam concavitas, quam propter declivitatem subintrat aqua.

Octavus. Octavus effectus, est aperitio novarum Insularum, et hoc propter eamdem causam.

Nonus. Nonus, sequitur incineratio, vel combustio locorum, vel civitatum. Causa est, quia quandoque exhalatio propter velocitatem motus, et impetum, quo exit de terra, incenditur et inflammatur et defertur usque ad aliquas civitates, vel loca, quæ comburuntur ab exhalatione incensa.

Decimus, consequitur mortalitas, pestilentia et multitudo morborum, quandoque hominum, quandoque aliorum animalium. Causa est, quia exhalatio illa inficitur malis qualitatibus exeuntibus sub terra, a quibus alterabatur. Et quia exhalatio talis commiscetur aeri, quem inspirant animalia, ideo faciliter inficiuntur ab hujusmodi exhalatione. Vel potest dici, quod hujusmodi pestilentia provenit ex desiccatione aeris ab exhalatione elevata de terræmotu, ad modum quo dicebatur de mortalitate consequente stellam comatam. Ista ergo sunt signa, et effectus consequentes terræmotum. *Decimus.*

Tunc de remediis contra terræmotum dicit Plinius, quod melius est habitare in vallibus quam in montibus, et tamen melius est habere domos subterraneas, vel etiam bassas, quam altas. Rationes sunt solutæ per dicta.

QUÆSTIO VIII.

Utrum tonitruum sit extinctio ignis in nube?

Arguitur quod sic. Quia sicut est de sono causato post impositionem ferri candentis in aquam, ita videtur esse de sono, qui est tonitruum : sed sonus talis fit ex ex- 1. *Arg. 1.*

tinctione, etc. Major patet, quia isti duo videntur esse consimiles, nec differunt ab invicem, nisi secundum magnum et parvum, intensum et remissum : et minor patet, quia sonus ille causatur ex extinctione ferri candentis in aqua, in quam ponitur.

Secundum Secundo, quia in generatione tonitrui ignis includitur in nube aquosa, vel saltem aliquid, quod est de natura illius, scilicet exhalatio calida et sicca; ergo in nube ex extinctione causatur sonus, sicur per similitudinem in aliis extinctionibus hîc inferius : ergo ille sonus videtur esse tonitruum, et per consequens generatur, etc.

Tertium. Tertio arguitur per Aristotelem et Lincolniensem, *primo Posteriorum*, ubi definiunt tonitruum, dicentes, quod *Tonitruum est extinctio ignis in nube.*

2. *Materia tonitrui.* Oppositum arguitur per Aristotelem in isto 2. In ista quæstione videndum est de materia, de forma, agente, fine, et effectibus tonitrui. Et sic prima conclusio sit ista : quod tonitruum generatur ex exhalatione calida et sicca. Probatur primo, quia eadem videtur esse materia coruscationis et fulminis, et tonitrui, nam ista simul et semel fiunt in eadem nube sive in eodem loco : sed materia coruscationis et fulminis est exhalatio ; idem etiam tonitrui. Secundo, quia simul ascendunt vapores et exhalatio usque ad mediam regionem aeris; ergo probabile est quod in illa media regione exhalatio includatur infra vaporem ; ergo in illo vapore fortificabitur exhalatio in virtute, et hoc per antiperistasin, eo quod circumdata contrario ; ergo ex illa fortificatione petit exitum a nube, propter sui levitatem, et hoc non nisi percutiendo latera nubis ; igitur ex tali percussione causabitur sonus, qui sonus vocatur *Tonitruum*, quia ex tali percussione generatur sonus, ut patet 2. *de Anima*. Tertio, quia simile est de generatione soni facti quando flamma, vel ferrum extinguitur in aqua, et de sono facto in nubibus : modo sonus ille causatur ex quibusdam fumis levibus, qui propter levitatem appetunt ascendere a ferro per aquam, ita consimili modo sonus tonitrui causatur ex motu talis fumi, scilicet exhalationis per nubem, vel aerem ipsum dividendo. Quarto, quia omnium impressionum quæ fiunt, materia est exhalatio, vel vapor : sed non apparet quomodo vapor potest esse materia talis soni ; ergo oportet quod sit exhalatio.

Tunc igitur de modo generationis tonitrui ex exhalatione, sciendum, quod tonitruum potest generari tripliciter : uno modo ex percussione exhalationis ad latera nubis, in qua includitur. Alio modo ex diruptione, vel fractione illius nubis per impetum exhalationis. Tertio, per motum flammæ per aerem, ita quod exhalatio sic inflammata et movetur, et ex motu illius flammæ fit sonus, quem antiqui vocabant *Risum Vulcani*, quemadmodum videmus quod flamma candelæ per aerem facit sonum. Si primo modo fiat tonitruum, hoc potest esse dupliciter : uno modo, quia exhalatio percutiens latera 3. *Modus generationis tonitrui.*

nubis, sit inflammata: et alio modo, quia non sit inflammata: et quocumque modo fiat sonus ille, est longus, magnus et fortis, ad modum sonorum, qui fiunt ex rotis quadrigarum, et sic dicit Albertus. Si secundo modo, etiam potest esse, quia exhalatio sit inflammata, vel non: et sive sit, sive non, dum tamen nubes rumpantur per impetum exhalationis, fit unus sonus magnus et fortis, non tamen longus, sicut si pannus rumperetur velociter secundum longum, verbi gratia, in exemplo: nam cum castaneæ fiunt bene calefactæ in igne, ita quod fumi inclusi infra pellem fortificantur et intenduntur, tunc petentes exitum, propter intensionem majorem caloris, rumpunt pellem castaneæ, et fit magnus sonus secundum quantitatem materiæ, quæ tamen est brevis. Ita consimiliter nubes aquosa est quasi pellis circumdans exhalationem, quæ fortificata concutit nubem et causat sonum, et quandoque disrumpit. Patet igitur ex istis, quod efficiens tonitruum est exhalatio percutiens latera nubis, et flamma coruscationis mota per aerem, sed hujusmodi materia est nubes, ad quam percutitur, vel etiam exhalatio, vel aer, per quem movetur.

4. *Forma tonitrui.* Sed forma tonitrui est sonus, quia a sono exhalato denominatur tonitruum, et aliunde non. Sed de diversitate sonorum tonitrui dicit Aristoteles, quod hoc proveniat ex diversitate nubis, secundum magnitudinem vel parvitatem, seu densitatem et raritatem, et secundum difformitatem figuræ nubis in sua concavitate. Provenit etiam ex disconformitate exhalationis secundum fortitudinem et debilitatem impellendo, et ideo aliter causatur sonus quando nubes dirumpitur, quam quando percutitur indirupta.

Tunc de causa finali: potest dici uno modo quod tonitruum fit finaliter ad terrendum homines, et præ timore illius, magis sint moti ad cogitandum de Deo, et attribuendum sibi reverentias. Aliter potest dici quod tonitruum fit finaliter ad purgandum aerem, scilicet quia ex tremore consequente tonitruum, corrumpatur ejus viscositas, et aliæ qualitates inficientes. Et ideo ponit Albertus quod aliquando mortalitas cessabit per tonitruum. *Causa finalis.*

Tunc de effectibus tonitrui, dicitur communiter, quod duo effectus ipsum consequuntur; unus quando aer fortiter tremit, consequenter ad tonitruum, et ex isto tremore, sive illo fulmine, animalia prosternuntur et arbores, et hujusmodi effectus, qui fulmini attribuuntur. Alius effectus, quia quædam animalia efficiuntur surda, et quandoque homines per tonitruum. Causa est, quia ex tali forti tremore aeris dirumpitur quædam subtilis pellicula includens aerem connaturalem auri, quæ vocatur *Meninga*, et tunc evanescit aer, ad quem, sive apud quem debet fieri auditio. Ex quo patet quæ sunt causæ hujusmodi effectus fulminis et tonitrui. *Effectus.*

Sed dubitatur primo, utrum exhalatio inclusa infra nubem occupet totum locum concavitatis nubis. 5. *Dubium 1.*

Si non, videtur quod ibi sit vacuum: si sic, ergo non movebitur concu- *Responsio.* tiendo latera nubis. Ad istud respondetur, quod in principio exhalatio, cui aer est commixtus, occupat totum locum nubis, sed postea per circumstantiam nubis contrario exhalatio fugiendo condensatur, et aer sibi permixtus rarefit, et hoc per locum, a quo fugit exhalatio, et postea exhalatio fortificata propter circumstantiam petit exitum a parte superiori, propter levitatem ejus, ubi nubes est spissior et densior, et idem reflectitur a nube, quandoque deorsum, quandoque ad latus.

Dubium 2. Secundo dubitatur, quomodo nubes, cum sit materia rara, et porosa ad modum fumi, vel caliginis, qualiter possit reflectere materiam ita impetuosam, vel etiam detinere, sicut est exhalatio calida et sicca, cum ipsa sit subtilis, vel valde penetrativa propter sui *Responsio.* levitatem? Respondetur, quod nubes, in qua fit tonitruum, non est ita rara sicut est fumus vel caligo, sed bene densa est et spissa, modicum differens a natura aquæ propter spissitudinem: cujus signum est, quod nubes talis, in qua auditur tonitruum, semper est magna, et quandoque ex ipsa fiunt grandines,

Ex isto potest patere quare temporibus intermediis potius fit tonitruum, quam hyeme vel æstate. Causa est, quia hîc major copia est exhalationis, et cum hoc, est sufficiens frigiditas mediæ regionis.

Et si dicas; videtur quod semper tonitruum fieri debeat, vel ut in pluribus, quia exhalatio semper elevatur cum vapore, in quo includitur. Respondetur, quod hoc non sufficit, sicut dictum est; sed requiritur multitudo exhalationis, et cum hoc intensio frigiditatis circumstantis, et forte quia multoties fit tonitruum, quando tamen non audimus propter parvitatem.

Tertio, dubitatur quare dicit *Dubium* Seneca quod quandoque auditur tonitruum existente serenitate: ergo non requiritur nubes circumstans exhalationem? Respon- *Solut.* detur, quod si ita sit, quod tonitruum fiat existente serenitate, quod tunc exhalatio includitur in aere frigido mediæ regionis, et tunc consimilis effectus sequitur, sicut si includeretur in nube.

Secundum hoc respondetur ad *6. Tonitr... non es... tinctio ... in nul...* quæsitum, quod tonitruum non sit extinctio ignis in nube. Probatur ex dictis: quia tonitruum est sonus factus ex motu exhalationis in nube, vel per nubem, vel per aerem. Secundo, si ita esset, sequeretur quod prius fieret coruscatio, quam tonitruum: consequens est falsum, ut determinat Aristoteles *in isto secundo*, ubi vult quod prius fiat tonitruum quam coruscatio, cum prius appareat coruscatio ex hoc, quia visus anticipat auditum. Et probatur consequentia, quia prius mutatur ignis quam extinguitur. Tertio, quia vel ignis ille esset ibi generatus, vel aliunde veniret. Si ibidem generetur, non videtur quod statim debeat ibi extingui: nec aliunde venit, ut probat Aristoteles in littera. Quarto, quia quandoque post tonitruum vide-

mus ignem de nube exire et descendere ad terram, quod non esset, si esset extinctus in nube.

7. Ad 1. arg. principale. Per hoc ad rationes. Ad primam, *simile est*, etc. Dico quod simile est in hoc, quod sonus, qui est tonitruum, causatur ex motu exhalationis in nube, vel per nubem, quemadmodum videmus quod sonus in extinctione ignis causatur ex motu fumorum calidorum ipsius ignis per aquam, qui fumi sunt ad modum exhalationis. Sed dissimile est quod in nube non extinguitur ignis, nec est ignis extinguendus quando fit tonitruum, sicut est quando ignis ponitur in aquam.

Ad 2. Ad secundam, dico quod exhalatio illa non extinguitur in nube, sed frangit nubem, et tota simul exit descendendo deorsum.

Ad 3. Forte experimentaliter. Ad tertiam, dico quod Aristoteles et Lincolniensis loquuntur exoterice, secundum opiniones antiquorum.

QUÆSTIO IX.

Utrum coruscatio sit possibilis?

1. Arg. primum. Arguitur quod non. Nam si sic, tunc coruscatio fieret in nube : modo consequens est contra experientiam, quia sæpe fit coruscatio existente serenitate. Et similiter, cum coruscatio sit quædam claritas, minus debet apparere in locis densioribus ubi sunt nubes, quam in rarioribus sine nube. Tenet consequentia per Aristotelem *in isto secundo.*

Secundum. Secundo, quia si coruscatio sit possibilis, tunc fieret ex eadem materia, ex qua fit tonitruum : modo consequens est falsum, quia cito disparet coruscatio, et tamen diu auditur tonitruum, quod non esset, si fieret ex eadem materia : et consequentia tenet per Aristotelem *in secundo hujus.*

Tertio, quia aliquæ impressiones ignitæ non causant claritatem, nec possunt causare, quanta est claritas coruscationis; ergo nec etiam coruscatio. Consequentia tenet, quia omnium impressionum ignitarum, eadem est materia, et efficiens consimile, ut dictum fuit in primo libro. Patet autem de stellis cadentibus, et capris saltantibus, quæ non faciunt claritatem tantam. Tertium.

Oppositum patet per Aristotelem *in illo secundo*, et patet per experientiam, et ista quæstio non est dubia : sed dubium est de causis, et modo generationis ipsius. Et ideo in ista quæstione videbitur primo de causis, et modo generationis coruscationis. Secundo, videbitur de causis apparentibus, quæ contingunt circa coruscationes. Et tertio breviter de effectibus ejus.

ARTICULUS I.

De causis, et modo generationis coruscationis.

Quantum ad primum, sciendum 2.
quod infra nubem aquosam quandoque includuntur multæ exhalationes calidæ et siccæ, quodammodo tenaces et unctuosæ, quæ intenduntur et fortificantur per antiperistasin, propter frigiditatem

nubis circumstantis, quæ fortificatæ petunt exitum a nube, a qua propellunt quandoque deorsum, quandoque ad alias differentias positionis : et quia motus habet calefacere et inflammare, ut dictum fuit, ideo quandoque inflammantur exhalationes istæ a propulsu a nube et apparent coruscationes, et tunc nubes dividitur, et ex illa divisione fit sonus, et apparet fulgor, et propter claritatem, et splendorem vocatur *coruscatio*, ita quod eadem est materia, et propter sonum vocatur *tonitruum*.

Secundo, sciendum quod non solum illæ exhalationes inflammantur per motum localem, sed quandoque igniuntur per solam fortificationem caloris a frigido circumstante.

3. Ex istis patet, quis sit modus generationis coruscationis, et quæ sunt causæ ejus : nam causa coruscationis materialis, est exhalatio calida et sicca, aliqualiter unctuosa. Sed causa efficiens remota est frigiditas nubis circumdantis exhalationem. Sed causa propinqua et immediata ejus, vel est motus inflammans propter velocitatem, vel calor fortificatus per antiperistasin. Sed causa ejus formalis est splendor, vel claritas, quia a claritate exhalatio vocatur *coruscatio*, et aliter non. Et forte causa finalis est salus quorumdam viventium hîc inferius, quia per talem inflammationem consumuntur multæ humiditates viscosæ, et infectuosæ aeris, quamvis etiam corrumpantur aliqua viventia, ut postea dicetur.

4. Tertio, sciendum quod quamvis tonitruum et coruscatio fiant ex eadem materia, tamen differunt, quia prius causatur sonus ex illa materia quam fiat coruscatio, scilicet ex eo quod exhalatio prius movetur per nubem, quam sufficiat nubem dividere; et ex tali motu causatur sonus, et quandoque simul fiunt coruscatio et tonitruum, tamen partialiter. Verum tamen est, quod quamvis prius fiat tonitruum, prius tamen apparet coruscatio. Cujus causa est, quia lumen multiplicat se per alterationem, et quodammodo subito, et non temporanee, sed sonus multiplicatur per motum localem, quia ad hoc quod audiatur tonitruum, requiritur quod sit quidam tremor aeris proveniens de nube ad acrem : modo semper motus localis requirit temporaneam successionem.

Tonitru[um] et cor[us]catio di[ffe]runt.

5. Quarto, sciendum de magnitudine coruscationis, quia non solum fit coruscatio per inflammationem materiæ, sed multæ partes ejus fiunt per reflexionem luminis. Ubi sciendum, quod corpora densiora magis nata sunt reflectere lumen quam corpora rariora, et ideo nubes circumstantes materiam inflammatam resplendent, propter reflexionem luminis ad ipsas nubes, et ideo hîc apparet coruscatio major, quam si non esset nubes. Et sic patet quod tempore nebuloso et obscuro, majores debent apparere coruscationes quam tempore sereno, et lucido, propter duo : Primo, propter reflexionem majoris claritatis. Secundo, quia tempore obscuro, minus obfuscatur claritas corusca-

tionis, quam tempore sereno, vel lucido. Ideo non solum talis reflexio claritatis fit ad nubes, sed etiam ad aerem inspissatum, cui sunt multi vapores admixti; et propter hoc dicunt Perspectivi quod crepuscula ante ortum et post occasum solum fiunt propter reflexionem radiorum Solis existentis sub Horizonte ad aerem inspissatum propter vaporem admixtum. Patet ergo de natura et causis coruscationis, et quomodo generatur. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

De causis apparentibus, quæ contingunt circa coruscationem.

6. Quantum ad secundum, numeranda sunt accidentia, quæ contingunt circa coruscationes. Accidunt enim primo, quia coruscationes sæpius fiunt quam tonitrua. Causa est ista, quia aliquando fit coruscatio ex fortibus causis, sicut ex multa exhalatione, et forti; a frigido circumstante multo, et satis intenso, quia hîc propter fortitudinem materiæ et agentis, non solum coruscatio fit, imo et tonitruum; sed aliquando fit coruscatio ex levi materia, et absolute debili, et tunc causæ non sufficiunt causare tonitruum, quamvis sufficiant causare coruscationem. Modo sæpius patet fieri coruscatio ex materia forti, vel ex materia levi, quam tonitruum ex forti solum.

Secundo accidit quod coruscatio sæpius fit locis, et temporibus temperatis, quam intemperatis. Causa est, quia ad generationem coruscationis requiritur competens multitudo exhalationis elevatæ sursum, et cum hoc frigidum in medio interstitio satis intensum : modo ista fiunt melius tempore temperato ut Vere, vel Autumno, quam in Hyeme, vel Æstate. Et consimiliter de locis, nam in frigidis prohibetur elevatio exhalationis, propter constrictionem pororum terræ. Sed in æstate exhalatio consumitur, et etiam in locis excessive calidis. Et ideo dicit Plinius, quod sæpius fiunt coruscationes in Italia, quam in aliis partibus, eo quod locus ille est temperatior.

Tertio, accidit quod plures fiunt coruscationes in extremitatibus nubium, quam in medio nubis. 7.
Causa est ista, quia quandoque fit coruscatio per inclusionem exhalationis infra nubem, ut fuit dictum. Sed quandoque fit per motum exhalationis inter nubes, et hoc post diruptionem nubis spissæ et magnæ, in qua materia includebatur : modo coruscatio facta ex hujusmodi motu colorat extremitates nubium, inter quas movetur : et quia sæpius fit ex tali motu quam per inclusionem, ideo sæpius apparet coruscatio in extremitatibus nubium, quam in medio.

Quarto, accidit quod coruscationes apparentes in medio nubis sunt tortuosæ, ita quod apertura illa, in qua apparet claritas, non est directa, sed torta. Causa est ista, quia coruscatio apparens in medio nubis fit per inclusionem exhalationis in nube, et ideo appa-

ret per divisionem nubis ; et quia nubes est difformis in raritate, et densitate, ideo non dividitur regulariter, sed difformiter, et tortuose : modo secundum figuram divisionis nubis apparet figura coruscationis.

8. Quinto, accidit quod audiuntur tonitrua quando apparet coruscatio in medio nubis, et non audiuntur quando apparent in extremitatibus. Causa est, quia quando apparet in medio nubis, tunc materia includitur in nube, per cujus motum infra nubem causatur sonus, et etiam per diruptionem nubis ex impetu exhalationis : sed cum coruscatio apparet in extremitatibus nubium, tunc materia non includitur, nec fit sonus, nisi fuerit modicus, ad modum illius soni, qui fit ex ascensu flammæ.

Sexto, accidit quod magis fiunt coruscationes post transitum tempestatis, quam durante tempestate. Causa est, quia humiditates aqueæ sunt deplutæ deorsum post tempestatem, et humiditates remanentes superius magis sunt digestæ per calorem, et aptiores sunt ad recipiendam inflammationem, quam antea.

Septimo accidit, sicut tactum fuit in argumentis, quod quandoque apparent coruscationes sine nube. Causa est ista, quia quamvis in Horizonte nostro non sint aliquæ nubes, tamen in Horizonte satis propinquo, sunt nubes, in quibus fiunt coruscationes, et hic claritas illius coruscationis reflectitur ad aerem inspissatum superius in Horizonte nostro. Et hoc de secundo.

ARTICULUS III.

De effectibus coruscationis.

De tertio, scilicet de effectibus coruscationis : primo in generali consumitur humiditas unctuosa aeris. Secundo, coruscatio interficit quasdam plantas et vegetabilia, consumendo flores, et fructus arborum, et plantarum, et hoc facit ipsos marcescere, et quandoque decolorando solum. Tertio decolorat vultum hominis. Et quarto nocet oculis ; et omnia ista proveniunt ratione siccitatis, et malitiæ materiæ. Ex istis patet quæ sit natura coruscationis, quæ accidentia ejus, quomodo generetur, et qui sint ejus effectus. 9.

Ad rationes. Ad primam. ***Tunc fieret in nube***, etc. Verum est, quandoque fit in nube, quandoque sine nube per reflexionem claritatis ad aerem inspissatum. *Ad argum. princ.*

Et quando dicitur. ***Minus debet fieri***, etc. dico quod imo similiter debet apparere tempore nebuloso, quam tempore claro et sereno, propter causas prius dictas, quemadmodum videmus quod combustio domus a remotiori videtur, et magis incensa de nocte, quam de die, et adhuc magis de die, si tempus fuerit obscurum, quam si fuerit clarum et serenum. Concedo tamen quod sæpius fit coruscatio quam tonitruum, eo quod quandoque fit per inclusionem materiæ infra nubem, et quandoque per motum materiæ inter nubes, sed tonitruum solum fit cum materia includitur infra nubem. Similiter *Ad*

coruscatio cito disparet, cum materia est rara, et faciliter consumitur unctuositas per inflammationem.

Ad 3. Ad tertiam, *Aliæ impressiones*, etc. Negatur consequentia : primo, quia aliæ impressiones fiunt remotius a nobis, in superiori regione aeris, ideo dato quod facerent tantam claritatem, non tamen apparet nobis propter distantiam. Secundo, possibile est quod ibi non sit tanta abundantia materiæ, quanta est ubi apparet major. Tertio, quia coruscatio apparet major quando fit per inflammationem, propter reflexionem claritatis ad nubem circumstantem. Et hæc sint dicta de secundo Libro.

EXPLICIUNT QUÆSTIONES SECUNDI LIBRI METEORORUM.

LIBER TERTIUS METEORORUM.

QUÆSTIO PRIMA.

Utrum Typhon, Ecnephias, et Incensio sint exhalationes siccæ?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non : quia tunc descenderent de nube. Consequens est falsum, quia exhalatio sicca est, et per consequens habet ascendere sursum, potius quam descendere deorsum; et patet consequentia per Aristotelem in principio tertii.

Secundum Secundo, istæ impressiones quandoque existente serenitate apparent; igitur non est necessarium quod descendant de nube, cujus tamen oppositum dicit Aristoteles. Antecedens patet ad experientiam, et etiam dicit Seneca *in naturalibus quæstionibus.*

Tertium. Tertio, arguitur specialiter de Typhone, quia si exhalatio sicca esset Typhon, tunc illa moveretur circulariter; modo consequens est falsum, quia cum Typhon sit quoddam mixtum imperfectum, oportet quod moveatur secundum naturam elementi prædominantis; modo cum in ipso non prædominetur cœlum, sequitur quod ipsum non moveretur circulariter. Et patet consequentia quia soli cœlo inest motus circularis secundum naturam, ut patet 1. *Cœli.*

Quartum Quarto, Typhon ascendit a terra; igitur non descendit a nube. Tenet consequentia, quia isti sunt motus contrarii. Et antecedens apparet, quia in ascensu suo elevat res jacentes super terram.

Quin[tum] Quinto, vel descenderet a nube naturaliter, vel violenter? si violenter, hoc maxime esset motu expulsionis a nube; modo hoc non potest esse, quia omne movens simul est cum moto, 3. *Physicorum*, modo ibi non apparet movens cum exhalatione : nec naturaliter, cum sit de natura ignis.

Sext[um] Sexto, non est verisimile, nec apparet quomodo tanta materia possit includi, quanta est moles, et magnitudo ipsius Ecnephiæ.

Oppo[situm] Oppositum arguitur per Aristotelem in isto tertio.

In ista quæstione primo videndum est de Typhone. Secundo, de Ecnephia. Tertio, de Incensione.

ARTICULUS I.

De Typhone.

2. *yph·n uid.* Quantum ad primum sciendum est, quod Typhon est ventus ille, qui directe descendit de nube circulariter usque ad terram, super parvam portionem terræ, mediante quo elevantur pulveres, et stramina; et quando est fortior, tunc elevatur aliquod aliud magnum.

omodo ;retur. Secundo sciendum, quod ventus iste generatur per hunc modum : quia in nube aquosa sufficienter frigida includitur exhalatio satis subtilis, quæ fortificata interius propter circumstantiam contrarii petit exitum de nube; et quia est materia levis, ideo cum impetu ascendit ad partem superiorem nubis, a qua iterato propellitur deorsum, et ex ista violentia propulsus dividit nubem in parte inferiori, ubi est debilior, et in eodem impulsu descendit circulariter usque ad terram, et iterato reflectitur a terra. *s causa* Ex quo patet quæ sunt causæ Typhonis, quia ejus materia est exhalatio sicca, sed propulsus a nube est efficiens, et motus circularis est ejus forma, a qua denominatur *Typhon*, et ejus causa finalis forte est purgatio aeris.

3. *uomodo ·rat a ·uine.* Tunc igitur de differentia ejus a fulmine, de quo prius dicebatur, dico quod differunt a parte materiæ, quia Typhon est ex materia grossiori, quam sit fulmen, nam fulmen est magis penetrativum. Secundo, differunt ex parte motus, quia fulmen movetur deorsum, sine circulatione, Typhon autem movetur circulariter. Tertio, differunt ex parte qualitatum, quia materia Typhonis est sicca ad modum materiæ venti, et non inflammatur, sed materia fulminis est intensa, ideo secundum Aristotelem non solum fulmen percutit, sed cum hoc etiam adurit.

Contra dubitatur primo, quia Typhon dividit nubem in parte inferiori, eo quod in illa parte est debilior. *Objectio prima.* Contra, primo, quia videmus quod si aer includatur infra aquam, ita quod major spissitudo aquæ sit supra aerem, quam subtus, tum aer non petit exitum a parte inferiori, quamvis ibidem aqua sit debilior, sed propter levitatem ejus nititur ascendere in parte superiori, quamvis inferior sit debilior.

Secundo, quia ista pars nubis est fortior, et magis compacta ubi est frigiditas magis condensans aerem, vel vaporem, sed hoc est in parte inferiori, cum sit remotior ab elementis calidis, et a cœlo. *Secunda.*

Tertio probatur quod impossibile est fieri Typhonem, quia impossibile est exhalationem, quæ est materia venti, ascendere usque ad mediam regionem aeris; igitur impossibile est fieri Typhonem. *Tertia.* Antecedens patet per Aristotelem 2. *hujus*, et propter hoc non flant venti in cacuminibus montium. Et probatur consequentia, quia Typhon non potest generari, nisi per inclusionem materiæ venti infra nubem in media regione aeris. Et continuatur consequentia, quia nunquam movetur ventus circulariter, ideo omnis ventus est lateralis, ut patet *in* 2. *hujus*, sed Ty-

phon est quidam ventus, ut patet *in isto* 3. igitur, etc.

Quarta. Quarto, dubitatur de modo generationis, unde generatur motus circularis illius Typhonis.

5. *Ad 1.* Ad ista, et ad primum dico, quod non est simile de aere ascendente per aquam, et de Typhone ascendente per nubem; nam aer petit exitum ab aqua solum propter ejus levitatem existens in aqua, et non propter magnam contrarietatem, quam habet cum qualitatibus primis ad qualitates nubis.

Ad 2. Ad secundum, *in ista parte,* etc. Concedo quod ubi est remissior frigiditas ibi est nubes tenuior, supposita æque longa actione; modo in medio mediæ regionis est frigiditas intensior ibi, vel prope quam est superior pars nubis : sed in inferiori parte est pars nubis inferius, quæ est magis propinqua calori provenienti ex refractionibus radiorum Solis. Et si dicas contra, quod possibile est partem nubis superiorem esse in superiori parte mediæ regionis, quæ est propinquior elementis calidis, et per consequens pars inferior nubis esset magis compacta, dicitur quod si quandoque ita sit quod nubes una cum exhalatione elevetur ultra medium mediæ regionis, quod tunc exhalatio dividit nubem in parte superiori; sed hoc non experimur propter interpositionem nubis. Aliter, quod nunquam nubes ascendit ultra medium mediæ regionis, saltem notabiliter, quia prius condensaretur antequam ibi veniat, vel materia non est ita compacta quod ad tantum sufficit elevari.

Ad tertium, *exhalatio*, etc. Nego antecedens, imo exhalatio, quæ est materia ventorum, bene potest elevari mixta cum vaporibus grossis ad mediam regionem aeris, et quamvis prius fuerit debilis, tamen post congregata infra nubem intenditur, et efficitur magnæ virtutis ad impellendum, et movendum, ut dictum fuit prius. 6. *Ad 3.*

Aliter etiam dicitur, quod materia ex qua generatur Typhon, seu Ecnephias non est sicca ita pure, sicut est materia venti, sed est unctuosa, vel saltem aliqualiter magis tenax, et ideo diutius retinet calorem elevantem, et minus potest repelli a frigiditate mediæ regionis, et ideo altius ascendit, ita quod matería ista est quodammodo media inter materiam impressionum ignitarum, quæ generantur in alto, et materiam venti. Et per illud ad confirmationem.

Ad quartam dico quod motus circularis Typhonis provenit ex hoc, quod ventus veniens de loco ampliori in locum magis angustum incedit non recte, sed lateraliter, et quodammodo circumveniendo, ut patet ubi ventus intrat per portam, vel viam strictam in medio duorum murorum. Et hoc est, quia a lateribus strictioris loci ventus reflectitur ad latus, et alia pars insequitur, et sic fit ibi quædam gyratio: modo sic fit de exitu exhalationis de nube, quia concavitas nubis est ampla, et locus ubi est nubes divisa satis angustus, in comparatione ad concavitatem. *Ad 4.*

Aliter dicunt alii, quod Typhon venit motu directo ad terram, sine

gyro, a qua reflectitur in seipsum; et sic ex transitu illorum ventorum contrariorum, unus incedit ad terram, et reliquus reflectitur a terra, et sic causatur motus circularis.

8. *Effectus Typhonis.* Tunc de effectibus Typhonis. Unde primus effectus istius est calefactio, quia per propulsum, et velocitatem motus, acquirit calorem. Secundo, Typhon alterat animalia, sicut homines ad infirmitates mediante illo calore, et etiam per alias qualitates. Tertio, dat nocumentum oculis, et maculat faciem. Quarto, quandoque quando fuerit fortis eradicat arbores, quia per impetum suæ gyrationis circumdat ramos arborum, et postea per reflexionem a terra, quodammodo retorquendo arborem, ipsam extrahit, vel eradicat. Quinto, quandoque elevat aliqua corpora, et violenter disportat de uno loco in alium sicut hominem, et quandoque elevat navem de mari, sicut dicit Seneca, et quandoque elevat magnam partem aquæ, et multa alia. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

De Ecnephia.

9. *Ecnephias quid.* Quantum ad secundum, sciendum quod *Ecnephias* dicitur iste magnus ventus, qui cum impetu magno simul descendit motu recto ad terram, et prosternit, seu percutit, quidquid sibi subest prope terram. *Quomodo generetur.* Et generatur isto modo, quia infra nubem valde intense frigidam includitur exhalatio multa terrestris ad modum, quo multus aer includitur intra vesicam, quæ exhalatio fortificata intus per antiperistasin petit exitum a nube, et tandem deferendo secum magnam partem nubis descendit cum impetu usque ad terram, et hoc propulsa a parte superiori nubis.

De differentiis ejus ad Typhonem, primo enim Typhon est ex materia subtili, sed Ecnephias ex materia valde grossa. *Quomodo a Typhone differat.* Secundo differunt, quia Typhon movetur circulariter, et Ecnephias motu recto. Causa est, quia Ecnephias non exit de nube per locum angustum, sed amplum, secum deferendo inferiorem partem nubis.

De effectibus ejus dicit Aristoteles, quod in descendente Ecnephia apparet magna obscuritas super terram, et hoc propter commixtionem multarum exhalationum aeris, quæ sunt valde grossæ, et terrestres. *Ejus effectus.* Secundo, accidit post casum Ecnephiæ magna pluvia, et hoc propter partes nubis, quas secum attulit in descendendo.

ARTICULUS III.

De Incensione.

De tertio, de Incensione sciendum est, quod quandoque contingit quod Typhon descendens deorsum, quandoque incenditur et inflammatur præ velocitate motus, 10. *Incensio quid.* et etiam præ intensione suæ qualitatis, et tunc materia illa inflammata vocatur *incensio*, et apparet quasi rota quadrigæ ignitæ circumvoluta. Quandoque etiam contingit quod materia Ecnephiæ incendatur ex consimili casu, et

etiam illa vocatur *incensio*, et apparet quasi diluvium ignis, et per tales civitates comburuntur et regiones, et hoc testantur multi auctores, et etiam videtur innuere Aristoteles *in libro suo de Mundo*. Patet igitur quomodo generatur.

11. Ad argum. 1. principale. Ad rationes. Ad primam, *tunc,* etc. Concedo consequentiam et consequens, et ad probationem, concedo quod est levis, tamen violenter propellitur deorsum, quemadmodum quandoque constitutus inter digitos violenter propellitur sursum.

Ad 2. Ad secundam, *istæ quandoque apparent in serenitate*. Multi negant illud, et nescio si sit expertum, tamen si ita sit, tunc exhalationes istæ elevatæ superius intenduntur, et fortificantur a frigiditate mediæ regionis, et tandem fortificatæ consimiliter propelluntur, ac si includerentur in nube. Verum est tamen quod si appareant existente serenitate, multo sunt remissiores et minus impetuosi, quam si venirent de nube.

Ad 3. Ad tertiam, *tunc moverentur circulariter;* concedo : et tunc quando dicitur, *est quoddam mixtum,* verum est quod in motu suo naturali debet moveri per naturam elementi dominantis in eo, sed tamen motu violento, ut ex pulsu, vel aliquo hujusmodi, potest moveri circulariter.

Ad 4. Ad quartam, dictum est in positione, quod hoc non fit per ascensum ejus a terra, sed per ejus reflexionem a terra.

Ad 5. Ad quintam, dico quod violenter, et quando dicitur quod omne movens, etc. concedo, etc. Et ideo dico, quod quale est movens immediatum in motibus projectorum, tale etiam esset movens immediatum Typhonis, et Ecnephiæ, sive movens ille sit impetus, influxus, sive medium.

Ad ultimam visum est qualiter bene potest congregari tanta multitudo exhalationis. Ad 6.

QUÆSTIO II.

Utrum fulmen sit ignis descendens de nube?

1. Arg. primum. Arguitur quod non, primo, vel iste ignis esset generatus in nube, vel aliunde; non primo modo, quia aqua non est locus generationis ignis, plus quam ignis est locus generationis aquæ; nec aliunde venit, quia non apparet unde possit venire.

Secundum. Secundo, si sic, sequeretur quod combureret omne illud super quod caderet. Consequens est contra experientiam, quia multoties interficit hominem sine combustione, ut patet ad experientiam. Et probatur consequentia, quia semper ignis natus est comburere.

Tertium. Tertio, quia implicat falsum, quod fulmen sit ignis, et quod descendat de nube, quia omnis ignis est natus ascendere sursum.

Quartum. Quarto, quia vel fulmen generaretur indifferenter in quolibet loco, et tempore, vel in aliquibus majus, et aliquibus minus : non primo modo, propter eamdem causam, quæ dicebatur de Typhone, et aliis impressionibus ; nec secundo modo, quia magis tunc fieret temporibus, et locis temperatis,

quod est falsum, quia ubi est temperies non est sufficiens calor ad generationem ignis.

Quintum. Quinto, vel indifferenter quælibet res percutitur a fulmine, vel aliqua magis, et aliqua minus; non secundo modo, quia fulmen videtur quodammodo fieri a casu, et ideo quantum est ex parte sui, indifferenter percutit quodlibet; nec primo modo, quia ut in pluribus, dicitur quod templa deorum potius percutiuntur fulminibus aliis rebus.

Oppositum Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 3.

In ista quæstione primo videbitur de generatione fulminum, et de diversitate. Secundo, videbitur de effectibus ejus.

ARTICULUS I.

De generatione fulminum.

2. Quantum ad primum, sciendum, sicut dictum fuit prius, quod aliquando in nube includitur exhalatio calida et sicca, subtilis, dispersa per nubem, quæ propter contrarietatem ejus cum nube, fortificatur, et incenditur; et eadem fortificata petit exitum, et in parte superiori frangit nubem, ubi est debilior; qua fracta, ex impetu motus inflammatur exhalatio, et tunc quandoque contingit quod exhalatio dispergatur in altum, et latum, et tunc vocatur *fulguratio*: sed quandoque per impetum et impulsum venit usque ad terram, uniendo se per viam strictam, et tunc vocatur *fulmen;* ex quo patet quod fulmen et fulguratio dupliciter differunt; primo, quia fulguratio est ignis late expansus; sed fulmen est ignis strictus, et violenter jactus deorsum. Secundo, quia major virtus requiritur ad causalitatem fulminis, quam ad causandam fulgurationem; nam fulguratio fit propter defectum impellentis materiam deorsum.

Fulmen et fulguratio differunt.

Secundo, sciendum quod Aristoteles distinguit duplex fulmen, scilicet grossum, et subtile; sed alii ponunt triplex; nam aliquod est fulmen penetrans, sicut illud quod percutit super lignum, et non comburit, sed penetrat, et pertransit poros lignorum, et tale fulmen est valde subtile. Aliud est fulmen discolorans, et tale est magis forte, et conglobatum, et quodammodo viscosum. Sed tertium est adurens. 3.

Sed tertio sciendum, quod etiam differunt in aliis accidentibus, sicut in colore, aut motu; nam quoddam fulmen est albi coloris ad modum flammæ albæ; quoddam est rubeum; quoddam croceum; quoddam nigrum, et quoddam rubicundum. Et diversitas ista provenit ex diversitate materiæ fulminis, quemadmodum diversitas coloris flammæ ignis provenit ex diversitate materiæ.

Fulmina varia.

Secundo differunt fulmina motu, nam contingit aliquod fulmen moveri transversaliter, ad modum volatus avis. Aliud movetur quasi directe deorsum, et quandoque attingit terram, et quandoque non: et dixi notabiliter *quasi deorsum*, quia omne fulmen, imo universaliter omnis impressio ignita

veniens desursum, non descendit directe deorsum, sed quodam motu laterali, et transversali.

Quarto sciendum, quod non solum fulmina differunt secundum accidentia, sed etiam secundum naturam : nam aliquod fulmen generatur in nube, ut modo tactum est, sed generatur in terra, sicut quandoque visum fuit exire fulmen de monte Ætna, et tale forte generatur ex quibusdam fontibus sulphuris, qui habent decursum sub terra.

Causa fulminis. Ex istis potest elici quæ sint causæ fulminis, nam causa materialis est exhalatio calida et sicca. Causa efficiens est frigiditas propellens deorsum, vel motus, aut calor inflammans exhalationem, sicut dicebatur de coruscatione. Patet igitur quomodo generatur fulmen, et quæ sunt differentiæ ejus. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

De effectibus fulminis.

4. *Fulminis effectus primus.* Quantum ad secundum, scilicet de effectibus fulminis, est expertum quod quandoque gladius est liquefactus inclusus in vagina, similiter pecunia liquefacta, quæ includitur in bursa, et ossa animalis sunt incurvata, vagina, corio, bursa, cute, carne, omnino illæsis. Causa est ista, quia fulmen percutiens propter sui subtilitatem, erat valde penetrativum, et ideo penetravit poros corii, cutis, et carnis, usquequo pervenerit ad aliquod durum, et resistens sibi, quod non poterat faciliter penetrare, et propter motum fulminis super illud resistens ipsum combussit, et incineravit, quemadmodum videmus quod digitus quiescens in flamma cito læditur, et comburitur, sed motus velociter per flammam non faciliter recipit impressionem. Et propter eamdem causam dicunt aliqui, quod quandoque fulmen adurit omnes carnes hominis, non tamen adurendo vestes, quia materia carnis, et pili, est grossior, et magis resistens, quam sit lana, ex qua fiunt panni.

Secundo contingit quod fulmen quandoque non penetrat, nec adurit, sed dissipat, et frangit corpora solida ut ligna et lapides, et hujusmodi, et tale vocatur fulmen dissipans. Causa est, quia materia illa est fortis valde, et viscosa, et ideo ictus ejus, propter impulsum, est impetuosior, et fortior. 5. *Secundus.*

Alii dicunt quod cum tali fulmine cadunt lapides, et metalla generata superius, a quibus fit hujusmodi dissipatio ; et illud est bene possibile, non tamen semper est ita, quando fit dissipatio, ideo causa præcedens est verisimilior.

Tertio, contingit quod aliquod fulmen totaliter adurit, et per hoc quandoque comburuntur domus, quandoque nemora, quandoque civitates. *Tertius.*

Quarto, aliquod fulmen colorat denigrando, et facit corpora tacta crocea, et quandoque nigra, quasi essent adusta, sicut patet quandoque de vultibus hominum, quorum colores mutantur de fulmine, et etiam quandoque patet de foliis vinearum, et hoc accidit propter *Quartus.*

levitatem, et subtilitatem flammæ ipsius fulminis.

Quintus. Quinto, accidit post combustionem corporum a fulmine quidam odor sulphureus, et fœtidus, et hoc propter malitiam, et viscositatem ipsius materiæ, ex qua fiebat fulmen.

Sextus. Sexto secundum Aristotelem, nam magnus ventus concomitatur fulmen, et etiam magnus ventus ipsum præcedit. Causa est, quia ex impulsu exhalationis de nube aer movetur interpositus exhalationi, et terræ, et iste aer motus movet alium, et sic communiter usque ad terram; modo aer taliter motus apparet quasi ventus. Alia causa est, quia quando generabatur fulmen, magna pars exhalationis exit nubem priusquam inflammatur, et tunc illa exhalatio propulsa a frigiditate nubis, aut mediæ regionis aeris, causat ventum.

6. *Septimus.* Septimo, fulmen est venenosum, et ideo animalia, et plantæ, quæ percutiuntur fulmine sunt periculosæ ad comedendum, et hoc provenit ex malitia qualitatum materiæ, ex qua generatur fulmen.

Octavus. Octavo, accidit quod quandoque dolium vini erit percussum fulmine, et totum vas erit combustum, et dissipatum, et tamen vinum remanebit, quasi congelatum, vel contentum vase. Causa est ista, quia virtute fulminis tota viscositas vini extrahitur ad superficiem, et ex ista viscositate fiebat superficies quædam circumdans vinum ad modum pellis : et tali modo potest durare tribus diebus, et non amplius, et tale vinum etiam est valde venenosum, et periculosum, et ideo potantes de ipso statim morerentur.

Nono, contingit quod si fulmen percutiat venenosum, removet venenum, et amplius non erit venenosum ; sed si percutiat aliquod sanum statim efficitur venenosum. Et hujus est difficile assignare causam ; tamen possibile est quod idem simul faciat diversos actus, sive effectus, propter diversitatem dispositionum materiæ, quemadmodum videmus quod aer sufflatus extinguit candelam accensam, et accendit extinctam. *Nonus.*

Decimo, est aliquod fulmen, quod statim interimit hominem, ubicumque contigerit ipsum, sive tetigerit ipsum in digito, sive in parte posteriori pedis, seu alibi. Causa est, quia sicut dictum est, fulmen est venenosum, et ideo una parte percussa a fulmine, ista statim alterat aliam, et sic deinceps per totum corpus, quemadmodum est de morsu lupi, vel rabidi canis. 7. *Decimus.*

Undecimo, nullum aliud percussum fulmine evadit a morte, excepto solo homine, qui quandoque percussus a fulmine evadit ; et hoc videtur, quia natura magis adhibet reverentiam homini quam aliis animalibus. *Undecimus.*

Duodecimo, accidit quod si dormiens percutiatur fulmine, invenitur habere oculos apertos ; sed si vigilans sit percussus, invenitur habere oculos clausos. Causa est, quia dormiens propter subitam læsionem, quam sentit quodammodo expergiscitur, et aperit oculos, et prius moritur, quam possit *Duodecimus.*

iterato claudere, sed e contra est de vigilante.

Decimus tertius. Decimotertio, conceditur quod omnia percussa fulmine se ponunt contra ictum. Causa est, nam in inanimatis hoc fuit propter alterationem, sicut videmus quod lignum appositum igni, quodammodo elevatur contra ignem, sive calorem; sed corpora animata anima sensitiva hoc faciunt propter subitam stupefactionem, quam habent ex læsione.

8. *Decimus-quartus.* Decimoquarto, accidit quod fœtus existens in utero matris corrumpatur matre illæsa, et hoc est forte propter teneritatem fœtus, et subtilitatem ejus.

Decimus-quintus. Decimoquinto, accidit quod in corporibus intoxicatis veneno, et mortuis non innascitur vermis; sed tamen si moriantur fulmine infra paucos dies generantur vermes in ipsis. Et hoc est mirabile, cum dictum fuerit prius quod fulmen sit venenosum, et non potest dari alia causa, quam dicendo quod ista venena sunt diversarum naturarum.

9. *Decimus-sextus.* Decimosexto, accidit quod quidam fuit interfectus fulmine tempore sereno: et causa potest assignari, quia exhalatio, quæ est materia fulminis, includitur in parte aeris valde frigida, propter quam frigiditatem per antiperistasin exhalatio illa intendebatur in virtute, et fortificata propellebatur deorsum a frigiditate istius aeris, ita quod aer frigidus gerebat ibi vicem nubis, sicut prius dictum est de tonitru causato in serenitate.

10. *Decimus-septimus.* Decimoseptimo, accidit quod homines melius præservantur a fulmine in locis subterraneis, et ubi est spissitudo muri lapidei super caput, quam alibi, quia locus talis melius potest resistere ictui fulminis, ideo non potest deprimi, nisi ictus ille nimis impetuosus fuerit. Ideo antiqui Reges, et Principes volentes se præservare a fulmine, cooperiebant domos suas, in quibus habitabant, de pellibus vitulorum marinorum, quia dicitur quod illi vituli nunquam possunt percuti fulmine, et difficile est dare causam, nisi diceretur quod hujusmodi vitulus haberet naturalem virtutem fugandi fulmen, sicut adamas habet virtutem attrahendi ferrum, et sicut est adamas, cujus una pars nata est attrahere ferrum, et alia fugare.

Patet igitur ex istis quomodo generatur fulmen, qui sunt modi, et quot, et quot sunt effectus fulminis, et si sint aliqui alii, reducendi sunt ad causas eorum.

Per hoc ad rationes. Ad primam, dico quod generatur in nube, vel saltem in exitu de nube, propter velocitatem impulsus: et quando dicitur *Aqua*, etc. dico quod imo, infra terram potest generari ignis per antiperistasin, si sit materia ibi disposita ad generationem ignis. Similiter sicut aqua generatur infra locum valde calidum per antiperistasin, ut patet de generatione grandinis. 11. *Ad 1. argum. principale.*

Ad secundam, *Tunc sequeretur*, etc. Negatur consequentia, quia quandoque non tantum permanet super passum, quod sufficiat ipsum comburere. *Ad 2.*

Ad tertiam, *Falsum implicatur*, etc. Dico quod non, quia ignis bene po- *Ad. 3*

test violenter descendere, quemadmodum aqua, quæ est gravis, si comprimatur inter manus, violenter ascendit.

Ad 4. Ad quartam. *Vel generaretur*, etc. Dico quod generaretur in media regione aeris, quandoque citra medium, quandoque magis inferius : et magis sæpe fit in locis, et temporibus temperatis, quam in aliis temporibus, et locis. Causa est, quia in locis excessive calidis, exhalatio, quæ est materia fulminis, consumitur; et in locis excessive frigidis propter constrictionem pororum non elevatur, ideo in regionibus, et temporibus temperatis magis fit fulmen, quia tunc potest materia sufficienter elevari, nec est aliquid consumens ipsam notabiliter. Similiter de loco patet, quia quandoque generatur sub terra, quandoque supra terram, ut dictum fuit.

Ad 5. Ad quintam, *vel quodlibet*, etc. Dicunt Auctores quod non quodlibet potest indifferenter percuti; imo aliqua sunt, quæ nullo modo percutiuntur, sicut arbores habentes poros clausos superius, secundum Albertum, nec cortices lauri. Tertio, nec aquila, et ideo ab antiquis aquila vocabatur *Armiger Jovis*. Quarto, nec quædam bellua marina, quæ vocatur *vitulus marinus*; et quando dicitur de templo, dico quod a casu est quod fulmen magis percutiat super templa, quam super res alias, et etiam ex casu, quod magis percutiat alios homines, quam alios; et ideo illi non sunt reprobandi, quantum ad animas eorum, qui percussi sunt fulmine, sicut aliqui crediderunt.

QUÆSTIO III.

Utrum visus refrangatur ab aere, et ab aqua, et a corporibus densis?

Arguitur primo quod non, quia visus frangitur ab aere, et aqua; igitur non refrangitur. Tenet consequentia, quia illud quod refrangitur, convertitur, vel revertitur in eamdem partem, a qua venit, sed quod frangitur transit ultra. Antecedens patet ad experientiam, quia videtur baculus, cujus una medietas est in aere, et alia in aqua. 1. *Arg. primum.*

Secundo, aer et aqua non habent superficies densas; igitur ab ipsis non fit refractio. Tenet consequentia, quia videmus in aliis quod non sit refractio, nisi a superficie densa, ut patet de speculis. Antecedens patet, quia aer et aqua sunt corpora diaphana. *Secundum*

Tertio, quia visus accipitur pro anima visiva, vel pro radio visuali; sed neutro modo refrangitur; igitur, etc. Major nota est, et minor apparet de radio; talis enim non frangitur, cum sit corpus, nec etiam visus ut manifestum est. *Tertium.*

Quarto, sequeretur quod visus fieret extra mittendo; consequens falsum, *lib. de sensu et sensato*. Probatur consequentia, quia radius non dicitur, nisi qui venit a visu. *Quartum.*

Quinto, alii sensus non refranguntur; igitur nec visus. *Quintum.*

Oppositum vult Aristoteles in isto tertio. *Opposit.*

Primo est dicendum de causis.

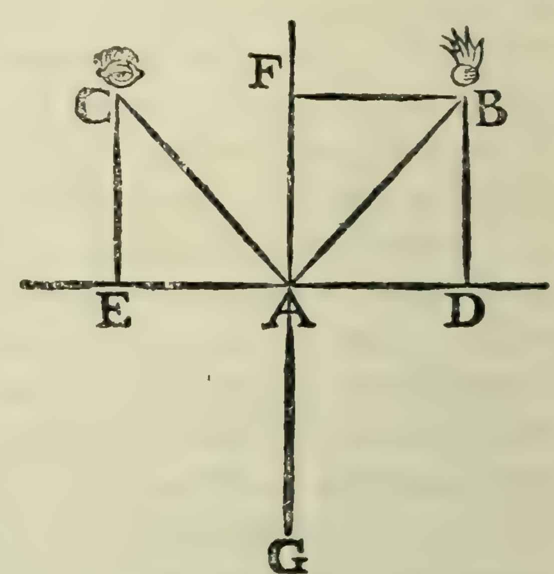
Secundo de refractione. Tertio de diversitate refractionis.

ARTICULUS I.

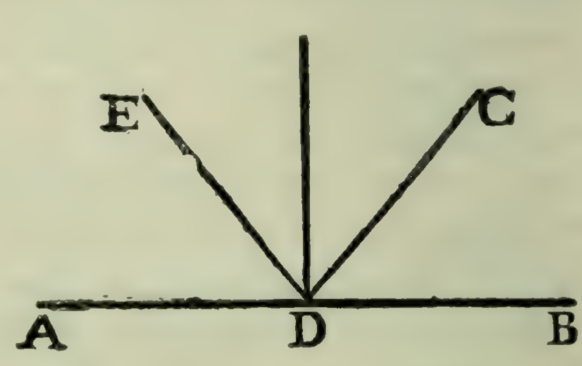
De causis refractionis visus.

2\. *Visus pro radio visuali capitur* De primo, dico quod Philosophus in proposito capit *visum* pro radio visuali, et non est differentia in proposito, utrum radius iste veniat ab objecto, vel ab ipso visu, quia quocumque modo fiunt, imaginandi sunt consimiles radii, et anguli consimiles, ideo quoad propositum non fiet difficultas, utrum visus fiat intus suscipiendo, aut extra mittendo.

Linea incidentiæ, quid? Secundo sciendum, propter istum terminum *refrangere*, primo quod *linea incidentiæ* dicitur linea, secundum quam forma directe diffunditur per medium unius diaphani, sicut si a luminoso *B* ad punctum *A* diffundatur forma, quæ est lumen, tunc linea *A B* dicitur linea incidentiæ; sed *refractio* dicitur incurvatio lineæ ad angulum, sicut, verbi gratia, si linea *A B* incurvetur ad visum *C*, et tunc totalis incurvatio *B* ad *C* vocatur *refractio*. *Refractio, quid?* Sed punctus refractionis est punctus medii diaphani, a quo linea incidentiæ incurvatur ad visum, sicut est punctus *A*. *Punctus refractionis.* Sed *linea refracta* dicitur linea a puncto refractionis usque ad visum directe extensa, sicut est linea *A C*. *Linea refracta.* Sed *angulus incidentiæ* dicitur minor angulus, quem continet linea incidentiæ cum linea perpendiculari educta a puncto refractionis super superficiem duo media dividentem, *Angulus incidentiæ.* vel etiam cum ipsa superficie, verbi gratia, sit perpendicularis ducta a puncto *A* super superficiem *D E*, quæ perpendicularis sit *F G*, dico quod angulus *A B F*, est angulus incidentiæ, vel etiam angulus *B A D;* sed angulus refractionis dicitur minor angulus,

quem tenet *C* linea refracta cum eadem perpendiculari, vel angulus *C A E*. Sed linea refractionis dicitur linea, secundum quam forma revertitur in eamdem partem, a qua venit, propter soliditatem superficiei, aut speculi, quam transire non potest, ut si linea *A B* sit superficies speculi, tunc linea *C D*, dicetur linea incidentiæ, sed *D*, *E*, dicetur linea refractionis.

Item sciendum, quod linearum incidentiæ, sive directi incessus, quædam incidunt perpendiculari- 3.

ter, quædam oblique. Linea perpendiculariter incidens super aliquam superficiem, dicitur illa, quæ super illam superficiem causat utrobique angulos rectos. Sed linea illa dicitur oblique incidere, quæ incidit super aliquam superficiem ad angulos impares, et inæquales.

Et ex istis patet quod quædam est visio facta per lineam rectam, sicut quando visibile directe opponitur visui, sine diversitate mediorum in densitate, et raritate. Alia est visio per lineas refractas, sicut quando inter visum et visibile sunt media diversarum diaphaneitatum : tunc enim radii, vel species venientes ab objecto non incidunt directe ad visum, sed curve faciendo angulum. Alia est visio facta per lineas reflexas, sicut per specula.

Istæ igitur definitiones sunt præmissæ, ut termini sint noti, si postea utamur in assignatione causarum. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

De refractione visus.

1. *Con-lusio* 4. *ullus radius visua- frangi- r in me- o unifor- i.* Quantum ad secundum sit prima conclusio, quod nullus radius visualis frangitur in medio uniformi. Probatur, quia tunc sequeretur quod non fieret fractio ad angulum. Consequens est contra definitionem prius positam, nam fractio est incurvatio lineæ ad angulum. Probatur consequentia, quia si medio uniformi radius refrangatur, fiet fractio secundum circulum, quia qua ratione frangeretur ad unam partem, eadem ratione ad aliam, et per consequens ad quamcumque, vel ad nullam, et habetur propositum.

Secundo, si sic, sequeretur quod nunquam possemus aliquam rem percipere in aere, in loco in quo est, sed semper alibi, quam est. Consequens falsum, quia tunc non possumus certificari de uno loco rei. Probatur consequentia, quia omnis res visa per lineam fractam videtur alibi quam sit, ut patet ex Perspectiva.

Secunda conclusio est, quod omnis radius, qui non est perpendicularis, incidens super superficiem dividentem duo media diversarum diaphaneitatum, sub qua sit aqua, et super quam sit aer, frangitur in illa superficie, nisi super ipsam sit perpendicularis. Probatur per experientiam primo, quia si capiatur vas habens latera elevata, plenum aqua, tunc denarius positus in fundo aquæ videtur ab aliqua distantia, a qua non posset videri, si vas esset plenum solum aere. Alio modo patet illud, si capiatur vas vitreum plenum aqua, et teneatur inter visum et Solem, manifeste apparebit fractio radiorum, qui incidunt oblique, quia quandoque ex concursu eorum ad radium perpendicularem generatur ignis a parte ista, a qua est visus vasis vitrei. 5. *Conclusio* 2.

Tertia conclusio est, quod nullus radius perpendicularis incidens ad superficiem inter duo media diversarum diaphaneitatum dividentem, frangitur in illa superficie. Probatur primo, quia 6. *Conclusio* 3.

postquam est perpendicularis, qua ratione frangeretur ad unum, eadem ratione ad alium; igitur ad nullum. Secundo, quia denarius visus in fundo aquæ perpendiculariter, videtur in loco ubi est, ideo radius perpendicularis non frangitur. Tenet consequentia, quia si frangeretur, jam appareret alibi. Et antecedens apparet ad experientiam, et etiam per causam quia tunc eadem est linea directa incessus a visu, et perpendicularis educta a re visa ad superficiem duo media dividentem.

Tertio, quia linea perpendicularis aliter reflectitur ad superficiem speculi, quam linea incidens oblique; igitur a consimili linea perpendicularis habebit alium incessum, quando transit per media diversarum diaphaneitatum, quam linea cadens oblique : et quia obliqua frangitur, sequitur quod perpendicularis transibit irrefracta. Et antecedens apparet, quia in reflexione linea perpendicularis reflectitur ad seipsam, et linea obliqua non. Quarto, patet conclusio ad experientias prius positas, quia per illas experientias experimur quod radius perpendicularis transit irrefractus, et omnis alius a perpendiculari frangitur.

7. *Objectio.* Sed contra ista objicitur, quia si ita esset, sequeretur quod radius fortior, et debilior ad æquales angulos frangerentur. Consequens falsum, quia eadem ratione duo radii æquales consimiliter frangerentur ad media differentia in raritate, et densitate, quod est contra experientiam quia, quanto diversitas mediorum in raritate major est, tanto major est fractio : et quanto minor, tanto minor est fractio. Consequentia ista, quia eadem est proportio radii fortis ad debilem, sicut diversitatis medii majoris in raritate, ad minorem diversitatem. Et consequentia principalis probatur, capiendo duos radios, quorum unus sit Lunæ, et alter Solis, uterque æqualiter distet a suo perpendiculari, tunc per præcedentia probabitur quod ista duo refrangerentur ad æquales angulos.

Ad istud dico, quod radius fortior, et debilior, dum tamen æqualiter distent a suo perpendiculari, æqualiter franguntur ad angulos æquales, si incidunt in media uniformiter differentia in raritate, et densitate. *Solutio.*

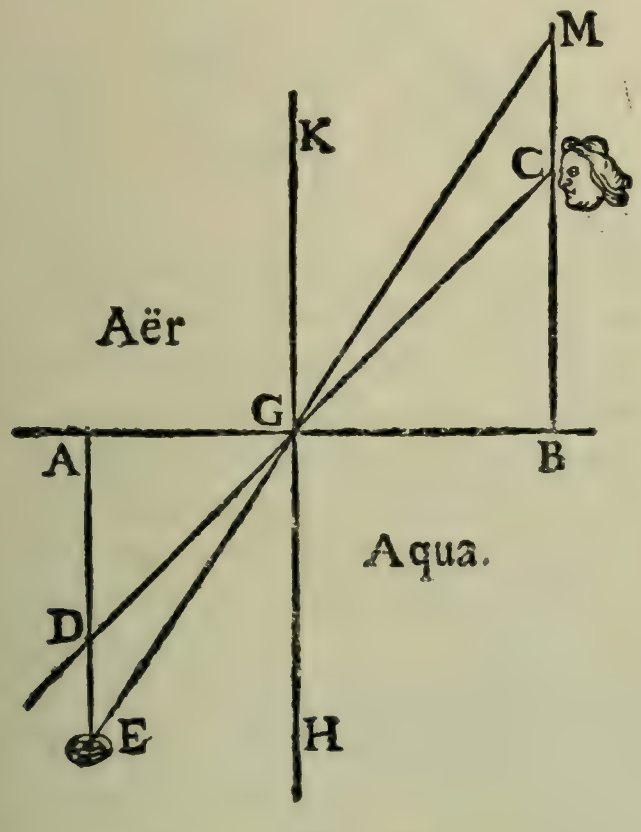
Quod probatur per experientiam, quia capiatur aliquod continuum, cujus una pars sit magis lucida, et alia minus, et ponatur in fundo aquæ, tunc illud adhuc apparet continuum, quod non tamen contingeret, si radius fortior et debilior frangeretur ad angulos inæquales. Nam radius, sive species partis lucidioris est fortior, ideo de tanto apparet discontinuitas, quantum anguli essent inæquales, ad quos fieret refractio, et secundum hoc, solvendo rationem dico quod fortitudo, vel debilitas radii non sufficit ad magnitudinem, vel parvitatem refractionis, sed per se directio, vel obliquitas radii, vel etiam major, et minor diaphaneitatis mediorum diversitas. Hoc præmisso, dic ad rationem, concedo primum

antecedens, et nego aliud consequens, ad quod deducitur; nec est similis proportio, quia fortitudo, vel debilitas radii nil facit, sed per se major, vel minor diaphaneitatis obsiquitas.

ARTICULUS III.

De diversitate refractionis visus.

8. *Conclusio* 1. Quantum ad tertium ponuntur conclusiones. Prima est, quod radius, vel species veniens de medio rariori, in quo est visus ad medium densius, in quo est res visa, frangitur declinando ab incessu recto ad perpendicularem ductam a puncto refractionis super superficiem duo media dividentem;

verbi gratia, sit *A B* superficies dividens aquam ab aere, super quam incidat a visu *C*, radius *C D*, et sit res visa *E*. Dico quod *E* videtur per lineam *C G E*, et ista declinat ab incessu, scilicet a linea *C G D*, ad perpendicularem *K H* ductam a puncto *G* super superficiem *A B*. Ista conclusio patet ad sensum in duobus experimentis prius allegatis, nam ad sensum videtur quod denarius *E*, videtur per lineam *C G E*; et quia *G D* est incessus rectus, et *G H* est perpendicularis super superficiem, patet quod *G E* declinat ab incessu accedendo ad perpendicularem.

Secunda conclusio, quod si fiat e converso, quod secundum medium sit rarius, tunc linea refrangitur non appropinquando ad perpendicularem, sed declinando a perpendiculari, verbi gratia in exemplo prius dicto, ponatur quod *E*, quod erat res visa, tunc sit visus, et quod punctus *C* sit alter visus, tunc certum est quod quilibet istorum oculorum *E G* reliquum videbit per eamdem lineam; igitur visus *E* videt *C* per lineam *E G C* : imo declinat a perpendiculari, sicut patet inducendo incessum rectum ab *E G* usque ad *M*. Ista etiam conclusio patet in experientiis prius positis. 9. *Conclusio* 2.

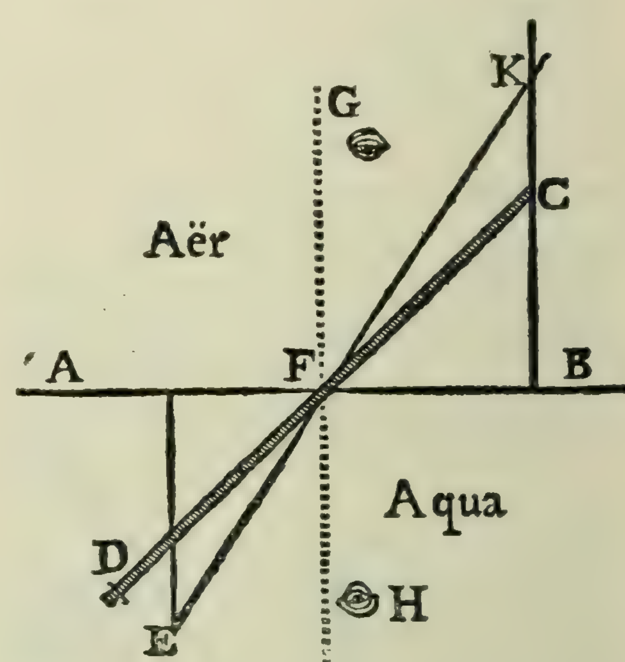
Tertia conclusio, quod omnis res visa per lineam fractam videtur in concursu lineæ directæ incidentis a visu, et lineæ perpendiculariter erectæ a re visa super superficiem duo media dividentem, verbi gratia in exemplo priori, visus *C* videt *E* in concursu lineæ directe incidentis a visu *C G D*, et lineæ perpendiculariter erectæ a visibili *E* ad superficiem *A B*, dividentem aerem ab aqua sicut in puncto *D*. Istud probant *Conclusio* 3.

Perspectivi per instrumenta, et patet ad experientiam in exemplis prius allegatis; et e converso visus *E* videt visibile *C* in puncto, ubi concurrit radius incidens directe a visu *E* cum perpendiculari *B M* erecta a re visa *C*. Ex quo sequitur quod *C* apparet remotius, quam sit in rei veritate; sed *E* apparet visui propinquius, quam si videretur per unum solum medium.

10 Secundo, sequitur quod in loco, vel in situ rei visæ, vel in perceptione situs accidit deceptio propter fractionem. Patet, quia visibile *E* videtur in puncto, in quo non videretur, si solum esset unum medium uniforme.

Tertio, sequitur quod res, cujus una pars est in aqua, et alia in aere, apparebit fracta, sicut patet ad sensum de baculo. Causa est, quia pars existens in aqua videtur propinquior visui existenti in aere, quam sit in rei veritate, et alia pars existens in aere videtur in loco suo; igitur totum continuum non potest apparere directe continuum, sed fractum; verbi gratia, sit baculus *C D*, cujus una pars, scilicet *C F*, sit in aere, et alia *F D* sit in aqua, et sit superficies dividens aerem ab aqua *A F B*, dico quod baculus non debet apparere secundum lineam *C D* visui *G* existenti in aere, sed secundum lineam fractam *C F E*, eo quod per primam conclusionem, radii, sub quibus videtur pars existens in aqua, frangerentur versus visum declinando ab incessu recto, sed si visus *H* sit in aqua, tunc non apparebit baculus secundum lineam *D C*, sed secundum lineam declinantem a perpendiculari, quæ est *D F K*.

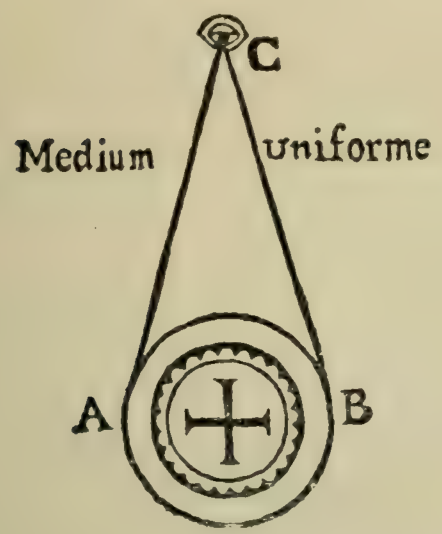
Quarto, sequitur quod sive visus sit in aqua, sive in aere, pars 11.
baculi existens in aere, scilicet *F C* apparet longior quam pars existens in aqua, scilicet *F D*, dato adhuc quod utraque pars sit medietas baculi. Probatur, quia visui *G* existenti in aere apparet

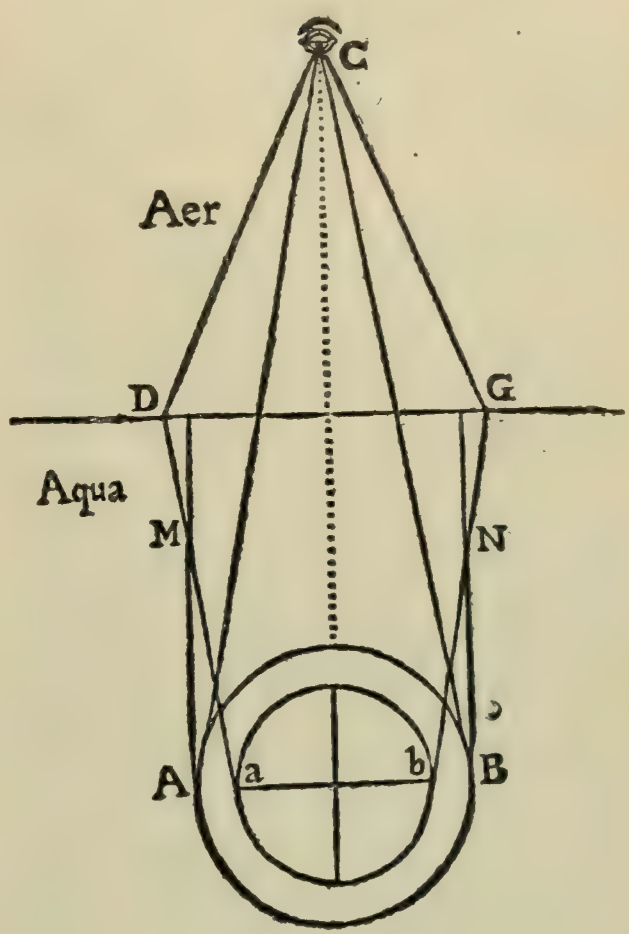
extremum *D* in loco concursus lineæ perpendiculariter erectæ a puncto *E*, cum linea directi incessus, et consimiliter extremum *C*, sicut potest inferri per ultimam conclusionem, et primo corollario.

Quinto, sequitur quod denarius 12.
visus in fundo aquæ apparebit major, quam sit in rei veritate, et etiam propinquior visui, dato adhuc quod perpendiculariter inspicitur. Probatur, quia non omnes radii possunt esse perpendiculares, sed de necessitate aliqui sunt obliqui, qui per primam conclusionem frangentur, declinando ad perpendicularem; igitur tunc denarius videbitur sub majori angu-

lo quam si in medio uniformi videretur, verbi gratia, denarius *A B* videbitur in medio uniformi a visu *C* sub angulo *B C A*. Et quia est

diversitas mediorum, et secundum quod medium est densius, oportet quod radii frangantur a directo incessu, accedendo ad perpendicularem ductam per locum fractionis, ita quod linea, sub qua videtur extremum *B*, erit b *G C*, et linea, sub qua videtur extremum *A*, esset a *D C* : modo quia patet quod angulus *G C D*, major est angulo *B C A*, sequitur quod res *A B* apparebit major, quam videretur per medium uniforme. Sed quod etiam denarius *A B* appareat propinquior visui, probatur, quia extremum *B* apparet in concursu lineæ incidentis a visu *C* per punctum fractionis *G*, et lineæ perpendiculariter erectæ ab extremo *B*, et sit punctus istius concursus *N* : dein *A* videtur in puncto concursus lineæ *C D* cum linea perpendiculari ab *A*, et est punctus in *M*. Ex quo patet quod denarius *A B* nunc appareat in loco *M N*, et prius apparebat in loco *A B*, quando erat medium

unius diaphani, sequitur quod nunc appareat propinquior visui, quam prius; sed si e contra visus esset in aqua, et denarius in aere, tunc appareret minor, et remotior a visu.

Ex istis patet quare radius perpendicularis transit irrefractus, et omnis alter a perpendiculari frangitur in concursu mediorum diversarum diaphaneitatum, et etiam patet qualiter radius diversimode frangitur, eo quod primum medium est rarius quam secundum; patet etiam de causis quorumdam apparentium, quæ ex dictis fractionibus eliciuntur.

Per hæc patent rationum solutiones.

QUÆSTIO IV.

Utrum omne corpus possit reflectere lumen?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod sic, nam omne densum potest reflectere lumen; sed omne corpus est aliqualiter densum; igitur, etc. Major patet, quia densitas est impedimentum multiplicis virtutis, sicut posset induci in multis. Et minor apparet, quia omne rarum est densum, et e contra; modo omne corpus est vel rarum, vel densum.

Secundum Secundo, si non omne corpus reflecteret lumen, maxime esset ignis, vel talia corpora diaphana, modo ista reflectunt; igitur, etc. Major patet, quia minus videtur de istis; et minor apparet de aere per Aristotelem in isto tertio, ubi probat quod ad aerem non inspissatum fiet reflexio per hoc, quod Antiphon semper videbat imaginem suam ipsum præcedere.

Tertium. Tertio, quia si non omne corpus reflecteret, sit igitur superficies aeris, vel alterius corporis, quam tu dicis non reflectere lumen, probo imo quod reflectat, quia retro istam partem, scilicet remotius ab agente minus est lumen, quam si pars esset rarior; igitur propter densitatem hujus partis virtus revertitur ad aliud, a quo nata erat, et non revertitur per motum localem, sed per alterationem se multiplicando; igitur ab ipsa superficie virtus illa reflectebatur, quia talem multiplicationem vocamus reflexionem virtutis.

2. *Quartum.* Quarto, multiplicatio luminis, vel alterius actionis per medium, non est aliud quam reflexio ejus in quolibet puncto medii; igitur a quolibet corpore fit reflexio luminis sive alterius actionis agentis. Tenet consequentia, et antecedens apparet, quia in quolibet puncto medii non est aliud quam similitudo, vel imago corporis luminosi, modo talis imago non excusatur nisi per reflexionem.

Quinto, ubi est major reflexio ibi apparet intensius lumen; igitur cum ubique sit per medium aliquod lumen, ubique aliquid reflectitur, quamvis minus. Tenet consequentia, postquam ubi major est reflexio, major est claritas. Et antecedens apparet per experientiam, nam in medio denso major apparet luminositas, quam in medio raro. Similiter ad terram, vel parietem, ad quem fit reflexio, est major claritas, quam alibi in aere. *Quintum.*

Sexto, arguitur quod nullum corpus reflectat, quia tunc sequeretur quod radius luminis moveretur. Consequens falsum, quia tunc accidens migraret a subjecto in subjectum. Et antecedens apparet, quia reflexio denotat motum localem. *Sextum.*

Oppositum arguitur, quia sic sequeretur quod nunquam fieret visio per lineam rectam, sive intuitum rectum. Consequens est contra Perspectivos. Et patet consequentia, quia omnis radius proveniens ad visum esset reflexus. Secundo, quia quodlibet corpus repræsentat illud a quo diffunditur actio; igitur non quodlibet corpus reflectit actionem. Tenet consequentia, quia videmus in speculis, 3. *Opposit.*

in quibus reflectitur multiplicatio luminis, aut speciei, repræsentari illud, a quo fiebat diffusio istius luminis, vel speciei.

Sciendum primo, quod quodlibet agens naturale diffundit undique circa se suam actionem, sicut imaginatur Lincolniensis *in tractatu suo de refractione radiorum*, et etiam Commentator 2. *de Anima. cap. de sono.* et ponit exemplum de circulis causatis a lapillo projecto in aquam. Et agentium, quæ diffundunt suam virtutem, quædam nata sunt plus extensive multiplicare, quam alia, adhuc tamen æquali resistentia, sicut caliditas nata est agere ad majorem distantiam, quam frigiditas cæteris paribus. Similiter ignis natus est per suum lumen remotius agere, et multiplicare suam virtutem quam per caliditatem.

4. *Agentia varie diffundunt virtutem.* Item, quædam sunt agentia, quæ nata sunt diffundere successive, nec aliter possunt, sicut caliditas, et frigiditas. Alia sunt, quæ subito quantum est ex parte sui, sicut lumen sensus visibilis, et hujusmodi, quamvis talia successive multiplicentur de facto, vel propter successivam remotionem obstaculi, vel propter successivam generationem luminosi, aut ejus successivam appropinquationem, sicut actio agentis diversificatur secundum fortitudinem et debilitatem, secundum quod est propinquior, vel remotior ab agente, et secundum quod fit in aliquod punctum per lineas perpendiculares, aut obliquas, vel secundum quod fit per pyramidem obtusiorem, vel acutiorem, secundum quod declaratur in eodem tractatu.

Similiter diversificantur agentia, quia quædam sunt, quorum virtutes sufficiunt pertransire quamlibet densitatem, sicut caliditas, sufficit alterare quodlibet densum sibi approximatum. Similiter aliqua agentia magis sufficiunt, aliqua minus, sicut attractio adamantis diffunditur per medium densius, quam lumen natum sit multiplicari.

Et si dicatur, quod si omne agens sic diffundit sphærice, quomodo ignis plus calefacit passum a parte superiori, quam approximatum ab inferiori, aut a latere? *Objectio.*

Respondetur, quod si ignis esset purus, sicut et in sua sphæra, et esset in loco, ubi non inclinaretur magis ad unam quam ad aliam partem, tunc æqualiter ageret, quantum est ex parte sui orbiculariter circa se, sed quia ignis hîc inferius est in materia densâ, a qua fumi calidi et inflammati elevantur propter levitatem, ideo per tales fumos, qui magis inclinantur ad sursum, quam ad aliam partem calefacit corpus sibi suprapositum plus quam ad aliam partem. Patet igitur quomodo virtus agentis diffunditur, et qualiter diversimode. *Responsio.*

Secundo sciendum, quod ista multiplicatio virtutis impeditur quandoque, antequam perveniat ad tantam distantiam, ad quantam virtus sufficit multiplicari. Ideo ad sciendum quæ corpora impediunt, notandum quod quædam sunt corpora diaphana, et rara, sicut aer, ignis et cœlum, quædam perspicua, sicut crystallus, et hujusmo- 6. *Corporum diversitas.*

di; sed et alia sunt corpora densa, et solida sicut ferrum, aurum, specula et hujusmodi; modo quod ab hujusmodi corporibus densis impediatur multiplicatio virtutis, non indiget probatione, quia hoc patet ad experientiam : et similiter quod corpora rara et diaphana reflectant, probant rationes ante oppositum, quibus tamen non credo.

Tertio sciendum, quod talia corpora densa, quæ reflectunt, sunt in multiplici differentia; differunt enim primo colore, quia quædam sunt colorata, sicut aurum, ferrum et hujusmodi; et alia non, nisi modicum, sicut specula et hujusmodi, et talia melius repræsentant lumen, vel colorem, quam reflectunt.

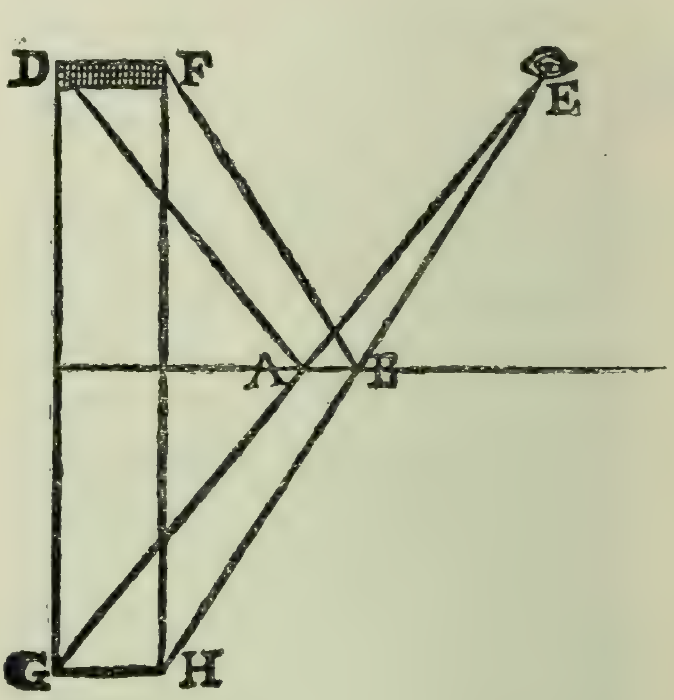
Secundo, differunt in levitate, et asperitate, nam quædam specula sunt levia, et alia aspera, quæ scilicet habent unam partem concavam, aliam convexam, et multas diversitates secundum supereminentiam, et concavitatem ; et talia non reflectunt imaginem, nisi distortam, et in pluribus non repræsentant secundum colorem, vel lumen solum, sicut patet de pariete.

Specula varia. Differunt secundo specula in figuris, nam quædam sunt recta, quædam circularia; recta, sicut specula plana; circularia, sicut specula columnata, et pyramidalia; et specula quædam sunt concava, quædam convexa, quædam intus polita, quædam extra. Item quædam sunt specula composita a visu, sicut patet ad experientiam in speculo, nam res, seu imago rei judicatur esse in termino linearum radialium, ac si pertransiret speculum.

Ex isto patet quod imago non solum repræsentat objectum, sed etiam radium, sive longitudinem radii, cujus ipsa est terminus.

Et si quæras, quare tunc per 8.
illam imaginem non video radium ? Dico quod pro tanto, quod totus ille radius est similitudo alterius rei, scilicet oculi, et totum istud patet ex 67. conclusione primi Perspectivi. Hoc igitur habito, quod longitudo radii aprehenditur a visu, quamvis radius reflectatur a speculo ad visum, tamen visus percipit longitudinem illius radii, quasi procederet in continuum, etiam directum sine reflexione.

Secundum hoc ponuntur conclu- 9.
siones, et sit prima conclusio ista, *Conclusio.* 1
in speculis planis res percipitur sub vera quantitate, et figura.

Probatur, et sit *A B* superficies speculi, et *D F* res visa, *E* visus, et pertrahantur incidentes *D A*, et *F B*, postea lineæ reflexæ *A E*, et *B E*, dein ducantur catheti a punctis *D*,

F quæ sunt *D G*, *F H*, et pertrahatur linea *E A*, usque ad punctum *G*, et *E B*, usque ad punctum *D H*, tunc probatur conclusio per tertiam suppositionem, res *D F* videtur in punctis *G H*, quia ibi concurrunt catheti, et radii visuales, et quia catheti sunt æque distantes, sequitur quod imago habet eamdem quantitatem, et eamdem figuram in punctis *G H*, qualem habet *D F*. In speculo plano igitur *D F* videtur ejusdem quantitatis, et figuræ, ut est.

Ex conclusione sequitur quod ad hoc, quod tota figura, vel tota quantitas alicujus rei repræsentetur in speculo, oportet quod illud speculum sit æquale illi rei, aut majus eo. Probatur ex corollario quodam, posito prius in præcedenti quæstione, quia si speculum esset minus, jam lineæ pertractæ a re visa nec essent perpendiculares, nec æque distantes super superficiem speculi.

Secundo, sequitur quod si res directe objiciatur speculo plano apparet per se tanta, quanta appareret si res poneretur in loco speculi.

2. Secunda conclusio, quod in speculis convexis potest res apparere secundum totam suam quantitatem, et figuram, quamvis sit minus ipsa re visa; verum est tamen quod res non potest repræsentari secundum totam ejus quantitatem, et figuram in speculo convexo quocumque minori. Probatur conclusio ex tertio corollario prius posito, quia perpendiculares venientes ab extremitatibus rei visæ, vadunt continue approximantes super superficiem convexam, et super centrum ejus. Ex quo sequitur quod res apparet major, si poneretur in loco speculi convexi, quam apparet si videtur per illud speculum.

Tertia conclusio, quod ad hoc quod tota quantitas, et figura rei *Conclusio 3.* repræsententur in speculo concavo, requiritur quod speculum sit majus quantitate rei visæ. Probatur ex secundo corollario præmisso, quia radii perpendiculares incidentes ad superficiem concavam, vadunt continue elongando se usque ad circumferentiam; modo si speculum esset minus, vel æquale rei visæ, non possunt procedere elongando ad superficiem speculi.

Ex istis potest inferri, quod in speculis columnatibus planis apparet longitudo rei tanta, quanta esset per se, et latitudo sicut in speculis planis; et in columnatibus concavis apparet longitudo major, et etiam latitudo, ut in convexis minor.

Restat dicendum de differentiis 12. aliis speculorum, et est quædam alia diversitas; nam quædam specula sunt colorata; quædam non, aut modicum; et sit tunc prima conclusio, quod si res speculata videatur reflexa speculo colorato, non solum apparebit color rei speculatæ, sed color mixtus ex colore speculi, et colore rei speculatæ. Istud patet per experientiam. Et causa est, quia non solum movent visum rei radii speculatæ reflexi a speculo, sed res illa repræsentatur visui mixtim sub radiis speculi, et radiis rei speculatæ.

Secunda conclusio, quod si inter rem visam, et speculum, vel etiam visum, sit diaphanum coloratum, res videbitur mixtim sub colore ipsius speculi, et sub colore medii diaphani. Patet ad experientiam, quia propter hoc paries albus, super quem incidit radius Solis, transiens per vitrum, apparet rubeus. Causa est eadem cum causa præcedente.

13. *Objectio.* Sed contra objicitur, quia ponitur quod speculum sit fortiter coloratum, vel luminosum, tunc sequitur quod color rei speculatæ non movebit visum reflexum ab illo speculo, quia colores directi fortiores sunt coloribus reflexis, et si sint fortiores, movebunt, et debiliores non.

Responsio. Respondetur uno modo quod conclusiones intelliguntur, posito quod speculum sit moderate coloratum a lucido, et non nimis excessive, quia non aliter visui repræsentatur res speculata sub colore speculi, et rei visæ.

Aliter dicitur, quod quantumcumque fortis sit color, vel lux speculi, tamen speculum non movebit per se secundum colorem suum, sed secundum colorem mixtum ex suo, et colore incidente super ipsum; et ideo lux fortis speculi quodammodo remittitur, et debilitatur propter incessum alterius coloris, sive fortior sit sive debilior.

14. *Color vel lux debilitatur quatuor modis.* Propter quod sciendum, quod lux, vel color quadrupliciter potest debilitari. Uno modo per commixtionem ad alium colorem, sicut jam tactum est. Alio modo per disgregationem, et ideo unita fortior est luce dispersa, et propter hoc radii luminis uniti in speculo concavo ad unum punctum faciunt combustionem. Tertio modo per reflexionem, quia in omnibus actionibus naturalibus conatus agentis debilitatur ex reflexione suæ virtutis. Quarto modo propter elongationem a suo fonte, sive a suo principio, sicut radius remotior a luminoso est debilior propinquo. Ex quibus apparet quod forma reflexa debilior est forma incidente propter duo, scilicet propter reflexionem, et propter remotionem ab agente.

Tertia differentia speculorum est, quia quoddam est densum, et quoddam diaphanum, sicut vitrum, vel crystallus, et tunc de hoc sit conclusio, quod speculum diaphanum, quod non est notabiliter densum, non reflectit imaginem rei speculatæ, nisi fuerit subductum, aliquo corpore densiore obumbrante, verbi gratia, sicut vitrum si subducatur plumbo, bene reflectit imaginem. Conclusio patet ad experientiam, et vitrum purum in aere non reflectit imaginem. Secundo, quia in speculis communibus, si plumbum, quod subducitur, esset abrasum, non reflectitur imago rei visæ; et causa est ista, quia per tale corpus perspicuum, si non fuerit retro obumbrans, transit lux directe, quamvis aliqua lux reflectatur, et quia lux directa est fortior ista luce reflexa, non magis apparet res, vel imago rei, secundum lineam directam, quam secundum reflexam. 15. *Spec... lum d... sum et ... phan...*

Sed contra istud objicitur, quia homo videt imaginem suam in

aqua, quæ tamen est corpus perspicuum, et diaphanum; similiter in vitro spisso, vel crystallo bene videmus imaginem, quæ tamen sunt corpora perspicua, et non densa.

...tio. Ad istud dicitur, quod conclusio intelligitur de corporibus diaphanis, et perspicuis parvæ spissitudinis secundum profundum, quia si corpus diaphanum sit magnæ profunditatis, sicut aqua, tunc bene reflectitur, non tamen ab una sola superficie aquæ, sicut fit in corporibus politis et densis, sed fit reflexio secundum quamlibet partem in profundo, et ad quemlibet punctum ejus.

...ectio. Sed contra, quia tunc consimiliter dicerem quod ab aere raro fuerit reflexio, quod tamen fuerat negatum in præcedenti conclusione. Probatur consequentia, quia per reflexionem a quolibet puncto alicujus partis in fundo tandem remotæ apparet imago.

...onsio. Respondetur negando consequentiam, quia in corporibus diaphanis solum fit talis reflexio secundum profundum, quando oculus est in medio alterius diaphaneitatis, scilicet rarioris, quam sit medium reflectens : cujus signum est, quia quando aer est inspissatus superius, tunc per talem reflectitur lux Solis, vel Lunæ in apparitione Halo, vel Iridis. Ex quo patet quod si oculus esset in aqua, ubi apparet imago, amplius non apparet sibi adhuc in quocumque situ poneretur oculus.

...7. Quarta accidit diversitas in visione per specula ex situ rei visæ, et etiam ex situ visus, et secundum hoc ponitur ista conclusio, quod in quolibet puncto speculi apparet punctus rei objectæ, dum inter ipsum et speculum non est aliquod prohibens, et visio talis non fit ab eodem situ, sed a diversis sitibus. Probatur, quia in quolibet puncto rei visæ, in quemlibet punctum speculi incidit radius directus, qui per primam suppositionem reflectitur ad angulum æqualem angulo, secundum quem incessit; igitur si visus ponatur in linea reflexionis, ubicumque fuerit, videbit illam imaginem in quocumque puncto speculi, a quo fit reflexio. Ex quo sequitur quod in eodem loco, sive in eodem puncto speculi, in quo videt oculus dexter, in eodem apparet oculus sinister ab alio situ, scilicet a situ isto, ad quem reflectitur radius proveniens ab oculo sinistro ad illum punctum. Secundo sequitur, quod si cujuslibet puncti objecti imago sit impressive in speculo, tunc simul sunt imago oculi dextri, et oculi sinistri, imo simul sunt imagines omnium partium objecti.

Tunc pro secunda conclusione ponatur, quod imago objecti non est impressive in oculo. Probatur, quia in aliquibus corporibus apparet imago in profundo, in quibus tamen non possit aliquid imprimere, sicut in auro, aut chalybe polito. Secundo, quia si imago esset impressa speculo, sequitur quod a quocumque situ possit videri in eodem loco. Et probatur consequentia, quia postquam est impressa speculo potest undique circa se diffundere suam similitu- 18. *Imago objecti non est impressa in oculo.*

dinem, sicut patet ex præcedenti, nam taliter diffundit suam virtutem omne agens naturale. Tertio, quia turris existens in ripa aquæ, tamen videtur profundari infra terram, quantum in aere elevatur super terram, et tamen illa imago non posset imprimi tantum in profundo terræ.

Quinta est diversitas speculorum in magnitudine, et parvitate, et sic in asperitate, et lenitate.

Conclusio quæstionis. Secundum hoc ponitur conclusio responsiva ad quæsitum, quod quædam sunt specula reflectentia lucem, et figuram; quædam sunt quæ non possunt reflectere figuram, quamvis bene lucem. Et hoc intelligitur de figura corporis, cujus lucem reflectunt.

Per hoc solvuntur rationes ad ante oppositum. Probatur conclusio primo ex parte parvitatis, et magnitudinis speculorum, quia quædam specula sunt ita parva, quod propter sui parvitatem non sufficiunt reflectere nisi partem modicam rei objectæ, sicut patet ad experientiam. Ex quo patet quod si sint multa talia specula, mixta se invicem, dispersa hinc inde, tunc in multitudine speculorum non reflectitur figura illius corporis, sed color solum. Et hoc est quod dicit Aristoteles *in isto* 3. de guttis aquæ hinc inde dispersis in nube, ad quam fit reflexio Iridis.

19. Secundo, probatur conclusio ex parte asperitatis, et lenitatis, quia corpora aspera non reflectunt sic figuram secundum lucem, aut colorem solum, sicut dicebatur super primum in quæstione de Galaxia. Et patet ad experientiam, nam Luna propter ejus difformitatem in raritate, et densitate non reflectit figuram Solis secundum lucem ejus. Consimiliter est de pariete, ad quem fit reflexio luminis Solis. Et causa est, quia radii incidentes ad superficiem asperam incidunt uniformiter, et consimiliter : sed in reflectendo divariantur super asperitatem superficiei, ideo propter difformitatem divariationis, non potest apparere figura, sed lux, aut color solum.

Ex quo sequitur quod specula bene reflectentia non solum lucem, vel colorem, sed cum hoc figuram, debent esse lævia, polita, et tersa; lævia, ita quod in iis sit continuitas sine poris sensibilibus; polita, ita quod in eis sit remotio rubositatis, scilicet supereminentiarum, et concavitatum; sed debent esse tersa, ita quod non sint sparsa pulvere, anhelitu, aut alio humore inficiente.

Patet igitur qualiter diversimode fiunt reflexiones a speculis diversis, tam secundum lucem et figuram, quam secundum rarum et densum, et aliis diversitatibus. Et hoc de primo; et de secundo dicetur in alia quæstione.

Rationes ad oppositum per ista sunt solutæ.

QUÆSTIO V.

Utrum in visione facta per specula accidat error?

Arguitur quod non, quia si esset error, ille maxime accideret in judicio de quantitate rei visæ, sed hoc non potest accidere; igitur, 1 *Arg. 1mum.*

etc. Major patet per Perspectivos. Et minor apparet, quia in speculis planis res apparet tanta, quanta est per se; nam linea recta inter extrema imaginis est æqualis per se lineæ rectæ inter extrema rei visæ, sicut patet in præcedenti quæstione.

dum Secundo, quia in visione per reflexionem potest visus certificari per intuitum rectum; igitur in visione speculi minor accidit error. Tenet consequentia. Et antecedens apparet, quia quantitas rei non percipitur, non percipiendo certam proportionem ipsius ad quantitatem notam, et famosam; tunc igitur sit aliqua quantitas, quæ istam famosam excedit insensibiliter; isto casu posito, vera quantitas hujus rei non potest percipi intuitu recto, quia semper judicabitur æqualis quantitati famosæ, et tamen in rei veritate est major. Sed si utraque quantitas videretur per speculum concavum, cum in illo res appareat major, quam sit, sequitur quod excessus iste potest apparere sensibilis, et sic ejus vera quantitas deprehenditur, et habetur intentum.

um. Tertio, visus non potest errare: igitur in visione per specula, etc. Tenet consequentia, et antecedens apparet, quia error solum accidit in judicio, modo sensus non habet judicium, quia in hoc videtur sensus differre ab intellectu, vel e contra.

sit. Oppositum arguitur per experientiam.

Pro quæstione sciendum, quod error in visione per reflexionem potest uno modo accidere propter illa, vel aliquod illorum, ex quorum intemperantia accidit error in omni visione. Alio modo potest specialiter accidere error propter reflexionem magis, quam intuitum rectum.

Error in visione unde accidat.

De primo modo sit prima conclusio, quod in omni visione facta per reflexionem accidit error propter intemperantiam octo circumstantiarum, quæ sunt distantia, situs, lux, diaphaneitas, soliditas, magnitudo objecti, tempus, et sanitas visus. Probatur, quia intemperantia istarum impedit rectum judicium visus, quando videt per intuitum rectum; igitur multo fortius, quando videt reflexe. Tenet consequentia, quia minus videtur quod impediret intuitum rectum, quam reflexum. Secundo, potest probari per experientiam inducendo; nam propter nimiam distantiam Solis a speculo, non comprehenditur vera quantitas Solis. Similiter propter defectum diaphaneitatis medii, erramus quandoque de colore judicando, quandoque de magnitudine, quandoque de figura. Ex quo patet quod ad hoc quod fiat rectum judicium de re, quam visus videt reflexe, requiritur temperantia illarum octo temperantiarum, scilicet respectu visibilis ad speculum, et speculi ad visum nostrum.

Alio modo accidit error propter reflexionem posito adhuc quod illæ circumstantiæ sint temperatæ; et hoc potest accidere in quatuor: primo in colore, secundo in quantitate, tertio in figura, et quarto in situ.

3. *Conclusio* 1. *Error in judicando de colore, unde.* Secundum hoc sit prima conclusio, quod propter reflexionem accidit error in judicando de colore. Probatur, quia per reflexionem res visæ apparent nigriores, et obscuriores, quam sunt in rei veritate, vel quam apparerent, si inspicerentur per intuitum rectum; igitur in judicio de colore accidit error. Tenet consequentia, nam postquam visus judicat rem esse minus albam, et minus lucidam quam sit, errat in judicando. Et antecedens apparet, quia radii visuales debilitantur propter reflexionem, et per consequens minus movent sensum visus, quam si non essent reflexi.

Secundo, patet conclusio per experientiam, nam ubi medium est sensibiliter densius in una parte, quam in alia, incorporatur lux, et ad quamdam partem reflectitur, propter quam reflexionem apparentem in densiori parte medii, apparent colores consimiles coloribus Iridis, qui tamen non sunt ibi in rei veritate, ut post videbitur.

Tertio, patet conclusio, quando objectum videbitur reflexe ad speculum coloratum, tunc enim apparet alterius coloris, quam sit, vel quam appareret, si videretur rectum.

Quarto patet, quando visibile videtur per medium coloratum, sicut quando Sol videtur per vitrum rubeum reflexe ad murum.

Sed dubitatur quod est illud, quod videtur in muro? Respondetur quod paries videtur directe, sed lux et vitrum videtur ibi reflexe, quia species ipsorum ad parietem reflectuntur.

Secunda conclusio est, quod propter reflexionem accidit error in judicando de quantitate rei visæ; et hoc probatur ex præcedentibus, propter diversitatem speculorum in figura. Itaque in speculis planis apparet res tanta, quanta est, supposito moderamine octo circumstantiarum, quæ prius numerabantur, sed in speculis convexis res apparet minor, et in concavis major. 4. *Conclusio* 2. *Error in judicando de quantitate rei visæ.*

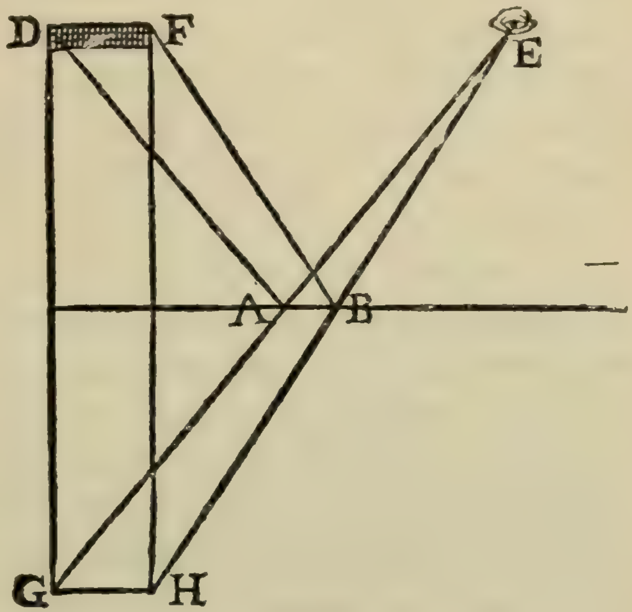
Secundo, probatur propter diversitatem speculorum ejusdem generis in magnitudine, et parvitate, nam in speculis convexis majoribus apparent res majores, quam in minoribus, verbi gratia, posito quod sint duo specula convexa, unum infra aliud super idem centrum, manifestum est quod in circumferentia speculi majoris est major distantia inter lineas ab extremitatibus rei visæ ad centrum speculorum directe pertractas, quam sit inter easdem lineas in circumferentia speculi minoris; igitur res illa reflexa a superficie majoris apparebit major, et reflexa a superficie minoris apparebit minor.

Tertia conclusio est, quod propter reflexionem accidit error in judicio de figura rei visæ. Probatur ex prædictis in præcedenti quæstione, nam in speculi columnantibus res apparet oblongæ figuræ; in speculis convexis apparet sphæricæ figuræ; sed in speculis planis apparet res rectæ, vel curvæ figuræ. Et causa potest investigari, investigando loca imaginum par- 5. *Conclusio* 3. *Error in fig...*

tium rei erectæ, per suppositionem prius positam, scilicet, quod imago rei visæ apparet in concursu radii visualis cum catheto incidente.

i. n- io 1. r in u. Quarta conclusio est ista, quod propter reflexionem accidit error in situ rei visæ. Probatur, quia in speculis concavis quandoque apparet imago rei visæ ultra speculum quandoque in speculo, qnandaque inter speculum, et visum.

Similiter in speculis planis res apparet habere imagines eversas, ita quod pars superior apparet inferior, et pars dextra apparet sinistra, et causa potest assignari ex prædicta suppositione; nam radius visibilis concurrit cum catheto partis inferioris rei visæ in loco superiori imaginis, et eodem modo de partibus dextra et sinistra, sicut patet infra, ut sit superficies *A B*, res visa *D F*, et visus *E*, sint puncta reflexionis *A B*, et ducantur lineæ *D A*, *F B*, et lineæ *E A*, et *E B*; dein ducantur catheti super superficiem speculi a punctis *D*, *F* scilicet *D G*, et *F H*, et producantur radii visibiles, scilicet *E A*, et *E B* donec concurrant cum cathetis, ita quod *E A* concurrat cum *D G* in puncto *G*, et *E B* cum *F H* in puncto *H*, tunc per suppositionem prius positam imago puncti *D* apparebit in puncto *G*, et puncti *F*, in puncto *H*, et quia punctus *G*, superior est puncto *H*, sequitur quod imago puncti *D*, apparebit superior quam imago *F*. Eodem modo probatur quod pars dextra apparebit esse sinistra.

Ex istis patet generaliter tangendo, in quibus accidit error propter reflexionem, et in aliquibus qualiter non; nam specialiter hæc tangere, et causas cujuslibet pertractare, esset nimis diffusum, et propter hoc ego dimitto. 7.

Ad rationes. Ad primam, *maxime accideret*, etc. Concedo, et quando dicitur de speculis planis, dico quod quamvis in speculis planis res apparet tanta, quanta est, tamen in convexis apparet minor, et in concavis major, et ideo accidit error judicando de quantitate. *Ad 1. argum principale.*

Ad secundam, *quia semper specula*, etc. Dico quod casu posito, si per speculum concavum deprehendatur excessus, adhuc est error in judicio, quia excessus ille, imo et tota res visa, apparet major, quam sit in rei veritate. Vel possit dici quod excessus talis insensibilis non possit deprehendi per unum speculum concavum; igitur si po- *Ad 2.*

nerentur plura, sicut duo, ita quod imago replicata in uno repræsentaretur in reliquo, adhuc forte non possit deprehendi iste excessus; et si multiplicarentur plura specula duobus, vel pluribus, tunc non possit species multiplicari sine confusione.

Ad 3. Ad tertiam, *quia visus,* etc. Negatur antecedens. Ad probationem *non judicat*, etc. Dico quod imo, cum judicium suum non possit ad tot extendi, sive ad tot terminari, sicut judicium intellectus. Unde non solum animalia apprehendunt, sed cum hoc componunt et dividunt, at assentiunt, vel dissentiunt, quod non facerent sine judicio.

QUÆSTIO VI.

Utrum in generatione Halo vapor inspissatus interponatur inter visum nostrum, et astra ?

1\. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia si sic, sequitur quod Halo sit coloratus illo modo, quo Iris. Consequens contra experientiam, et probatur consequentia, quia colores Iridis causantur per reflexionem luminis ad vaporem inspissatum.

Secundum. Secundo, sequeretur quod Sol, vel aliud astrum, ita quod sit Halo, appareret puniceum. Consequens est falsum, quia apparet fulgidum et album ; et probatur consequentia, quia fulgidum visum per nigrum apparet puniceum.

Tertium. Tertio, sequeretur quod non possemus videre astrum, ita quod sit Halo, consequens contra experientiam. Et probatur consequentia, quia vapor inspissatus est nubes, quæ prohibet visionem visibilis, inter quod et visum ponitur.

Quartum. Quarto, sequeretur quod astrum circa quod sit Halo, appareret alibi, quam si non sit Halo. Consequens falsum, quia si notetur locus astri, et postea notetur locus ejus, cum Halo defecerit, non inveniretur diversitas, nisi quantum astrum pertransit motu suo. Probatur consequentia, quia astrum illud per vaporem interpositum videtur per lineam fractam, et tale videtur alibi, quam sit, ut patet ex prius dictis.

Quintum. Quinto, sequeretur quod gravius aere superstaret aereus : consequens falsum, quia semper gravius descendit in leviorem. Et patet consequentia, quia vapor inspissatus gravior est aere non inspissato.

Sextum. Sexto, sequeretur quod Halo modico tempore duraret, quod est falsum. Et patet consequentia, quia vapor ille cito consumeretur a labore.

Opposi[tum]. Oppositum est apud Aristotelem *in hoc tertio.*

In ista quæstione videbitur de causis ipsius Halo, scilicet materiali et efficiente, dein in alia quæstione videbitur de ejus fine, et coloribus.

ARTICULUS UNICUS.

De causis Halo.

2. Halo... Quantum ad primum, sciendum quod *Halo*, Græce est idem quod *corona*, unde Halo est ille circulus clarus quandoque apparens circa lunam, quandoque circa alias magnas stellas, et quandoque circa

candelam; qui circulus quandoque est completus, et quandoque interruptus, vel propter defectum materiæ, vel propter indispositionem ejus, quæ indispositio provenit ex nimis intensa densitate.

Secundo sciendum, quod in proposito non solum accipimus *vaporem*, pro fumo elevato ab aqua, vel corporibus aqueis, sed etiam pro aere inspissato, aut pro exhalatione inspissata, et indifferenter pro quolibet corpore densiore aere interposito inter visum nostrum, et astrum, ad quod potest fieri refractio luminis.

3. *Conclusio* 1. Secundum hoc ponuntur conclusiones. Prima est, quod in generatione Halo, sive coronæ, vapor inspissatus interponitur inter visum nostrum, et astrum. Probatur primo, quia ubi apparet Halo est major claritas, et lumen sensibilius, quam in aliis partibus medii; igitur ibi est major densitas, quam alibi in medio. Antecedens patet ad experientiam, et probatur consequentia ex Perspectivo, ubi ponitur quod non aggregatis radiis corporis luminosi in corpore non luminoso, impossibile est lumen sensibilius apparere.

Secundo arguitur per signum Aristotelis, quia videmus quod si Halo diminuatur, et evanescat, tunc signum est serenitatis; causa est, quia tunc vapor, qui est materia pluviæ, consumitur, et calor super ipsum obtinet; sed si nigrefiat, et condensetur, tunc signum est pluviæ; causa est, quia tunc signum est quod materia inspissat superius, scilicet vapor, qui per impressionem convertitur in aquam. Sed si Halo distrahatur, tunc signum est ventorum, quia signum est quod materia superius distrahitur per ventum, et vento existente superius, statim fit inferius. Patet igitur quod vapor inspissatus ponitur inter visum et astrum, circa quod apparet Halo.

Secunda conclusio est, Halo, sive corona fit effective ex refractione luminis ad illum vaporem. 4. *Conclusio.* 2. Probatur, quia ubi apparet Halo, est major claritas; igitur ibi luminare frangitur, vel reflectitur. Tenet consequentia, quia major claritas non potest apparere, nisi ubi densitas est major, ad quam radii congregantur, modo radius veniens a medio rariori ad densius vel refrangitur, vel reflectitur; sed de generatione Halo radius ille non reflectitur, quia transit ultra, ut patet de figura Halo; igitur refrangitur, et per consequens Halo fit ex refractione luminis effective.

Secundo arguitur, quod non fiet per reflexionem radii ab isto vapore ad visum, quia si in loco vaporis poneretur aqua, radius luminis transiret fractus et irreflexus; igitur de facto transit per vaporem, et ab ipso non reflectitur, et per consequens apparet, quia videns ad sensum quod radius veniens ab oculo per aquam, frangitur, et transit irreflexus, sicut patet de denario viso in fundo aquæ. Tenet consequentia, quia vapor iste rarior est aqua, ideo minus sufficiens est radium reflectere, sicut patet ex præcedentibus. Verum est tamen quoad ipsum vaporem, fit aliqualiter re-

flexio, quemadmodum radius luminis frangitur ad superficiem aquæ, apparet ibi claritas aliqua ex lumine reflexo.

5. *Dubium.* Et si quæratur, quare in refractione, seu reflexione radii Solis ad vaporem non apparet imago Solis in vapore, quemadmodum apparet in aqua, cum fit reflexio ad aquam? Dicitur quod causa patet *Responsio.* ex præcedentibus, nam aqua est levis in superficie, sive diversitate in raritate et densitate, ideo non solum reflectit lucem, vel colorem, sed cum hoc etiam figuram; sed vapor est irregularis, vel difformis, ideo ad reflectendum est sicut superficies aspera, propter quod solum reflectit lucem, non figuram; patet igitur quod vapor inspissatus est materia Halo, seu fractio ejus est causa efficiens.

Ex quo sequitur quid sit Halo, quia non est aliud, quam circulus clarus apparens extra luminosum ex refractione sui luminis ad vaporem inspissatum usque ad visum nostrum.

Et si quæratur quid est illud
6. quod videmus? Dicitur quod vide-
Dubium 1. mus inspissatum vaporem, et Solem, non tamen directe, sed reflexe, sicut dicebatur de rubedine parietis, ad quem reflectitur radius transiens per vitrum rubeum.

Sed contra istud arguitur primo, quia corona fit a corpore luminoso toto medio existenti uniformis inter visum et luminosum; igitur non requiritur vapor inspissatus. Consequentia est nota, et antecedens probatur ad experientiam, videmus enim de nocte coronam circa candelam, quando tamen totum medium est uniforme.

Secundo dubitatur, utrum forti- *Dubium* 2.
tudo, vel debilitas visus conferat ad hoc, quod appareat Halo? Videtur quod non, quia tunc Halo fieret ex fractione radii egredientis ab oculo, et non ex refractione radii egredientis a luminoso. Oppositum tamen videtur ad experientiam, videmus enim quando homo subito expergefit, coronam videt circa candelam, quam tamen non vident alii circumstantes, et hoc non, nisi propter debilitatem sui visus ex fumis elevatis ad caput.

Tertio dubitatur, utrum ab omni *Dubium*
corpore luminoso potest indifferenter causari Halo, vel ab aliquo sic, vel ab aliquo non?

Quarto dubitatur de loco in quo *Dubium*
fit.

Ad primum istorum potest dici 7. *Ad.* 1.
quod Halo potest fieri a lumine candelæ in medio uniformi, et hoc propter debilitatem luminis candelæ, sed a lumine astri non potest, quando fit inter medium densius, ad quod fiat sensibilis refractio, et hoc, quia lux astri est fortior.

Sed contra, postquam medium est uniforme, qua ratione apparet Halo in una parte medii inter visum et candelam, eadem ratione et in alia; igitur apparebit in quolibet, vel in nullo.

Respondetur negando consequentiam, quia lumen candelæ propter debilitatem non sufficit causare coronam sensibilem ad quamlibet distantiam inter visum et candelam, nec etiam causabit

coronam nimis propinquo loco intermedio.

Ad 2. Ad secundum potest concedi quod fortitudo, vel debilitas confert ad visionem Halo ratione alicujus causæ concomitantis debilitatem visus, verbi gratia, si visus sit debilis, et ab ipso evaporantur fumi usque ad aerem, ad quos, cum fuerint inspissati, fieret refractio luminis, possibile est quod tunc appareat Halo, et ita est de eo, qui noviter expergefit.

Ad 3. Ad tertium dicitur, quod Halo non causatur ab omnibus stellis cœli, sed aliquibus, et aliquibus non. Undedicunt Perspectivi, quod solum fit Halo a Sole, et Luna, et a stellis primæ magnitudinis. Ubi sciendum quod Astrologi inter stellas cœli præter planetas notaverunt 16. majores, et istæ vocantur stellæ primæ magnitudinis, quarum quælibet centum, et quindecim vicibus continet terram, et plus. Tunc dicunt Perspectivi, quod solum ab istis, et a Sole, et Luna potest fieri corona. Tunc concedendum est quod ab istis fiet corona, quod etiam ab aliis secundæ, et tertiæ magnitudinis, et planetis, qui non sunt luminaria possit fieri corona, quamvis tamen remissior in claritate.

Ad 4. Ad quartum dico, quod quamvis Halo appareat circa astrum, tamen fit satis prope nos in aere, sed sic apparet nobis eo quod non percipimus distantiam inter vaporem, et astrum.

Secundo, dico quod Halo potest apparere in sursum usque ad locum, ad quem maxime ascendunt nubes, vel exhalationes spissatæ.

Ex istis patet quæ sit natura Halo, et qualiter fit, et post videbitur de ejus accidentibus.

Ad rationes. Ad primam, negatur consequentia, quia non est sufficienter spissus, nec causat diversitatem colorum, sicut est nubes, ad quam per reflexionem apparent colores Iridis. *Ad 1. argum. principale.*

Ad secundam, *tunc astrum appareret*, etc. Negatur consequentia, quia vapor non est sufficienter niger. Et quandoque Luna apparet sub colore puniceo, quando scilicet vapor est inspissatus. *Ad 2.*

Ad tertiam, *tunc prohiberet*, etc. Negatur consequentia, quia vapor ille est latus, et rarus. *Ad 3.*

Ad quartam, *tunc non videremus astrum, ubi esset*. Negatur consequentia, quia radius perpendicularis transit irrefractus, ideo per illum potest fieri certificatio de loco, quemadmodum denarius visus in fundo aquæ videtur ubi est. *Ad 4.*

Ad quintam, *tunc aliquid gravius*. Et potest concedi quod ejus gravitas non est sufficiens, ut dividat medium, quemadmodum lignum latum supernatat aquam, eo quod aqua resistit suæ divisioni. *Ad 5.*

Ad sextam, *tunc cito consumeretur*, etc. Negatur consequentia, quia non potest consumi, nisi actione caloris, vel per casus materiæ in pluviam ; modo neutrum istorum fit subito, sed potest fieri tempore satis longo, *Ad 6.*

QUÆSTIO VII.

Utrum Halo debeat apparere secundum circulum.

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia videmus, quod aliquando apparet secundum portionem circuli, quandoque secundum figuram irregularem.

Secundum. Secundo, Iris non apparet secundum circulum; igitur nec Halo. Tenet consequentia, quia utraque fit ex iisdem causis, scilicet ex refractione, vel reflexione luminis ad vaporem inspissatum; et antecedens probatum est in isto tertio, ubi probatum est quod impossibile est Iridem apparere secundum circulum completum.

Tertium. Tertio, si esset figuræ circularis, hoc esset pro tanto, quod causaretur a corpore sphærico. Consequens est falsum, quia quandoque circa candelam apparet Halo, quæ tamen non est corpus sphæricum. Similiter patet in figura Halo, quia lumen non imaginatur diffundi ab aliqua parte divisibili, sed ab uno puncto solum.

Quartum. Quarto, quia anguli, ad quos franguntur radii corporis luminosi ad superficiem vaporis sunt sibi invicem dissimiles; igitur Halo non debet apparere secundum circulum. Tenet consequentia, quia ex æqualitate angulorum fractionis arguitur circularis figuræ Halo. Antecedens probatur, quia ad superficiem vaporis non solum veniunt radii a centro corporis luminosi, imo ab omni puncto corporis luminosi ad quodlibet punctum vaporis, a qua ad punctum potest protrahi linea recta; igitur si radii venientes ab uno puncto corporis luminosi refrangantur ad aliquos angulos dissimiles, et Halo non apparebit secundum circulum.

Oppositum. Oppositum conceditur ab Aristotele in isto tertio.

In ista quæstione primo videbitur de figura. Secundo, de aliis accidentibus ejus, et movebuntur dubia.

ARTICULUS I.

De figura Halo.

2. *Circuli quid.* Quantum ad primum, præmittendæ sunt aliquæ suppositiones. Prima est definitio circuli, scilicet, quod circulus est figura plana quibusdam lineis contenta, in cujus medio ponitur punctus, a quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam sunt sibi invicem æquales.

Secundo supponitur ex tertio Euclidis, quod si ab aliquo puncto inter circulum exeant ad circumferentiam plures, quam tres lineæ rectæ sibi invicem æquales, punctus ille esset centrum circuli.

Tertio supponitur ex præcedenti quæstione, quod in generatione Halo, vapor inspissatus interponitur inter visum nostrum et astrum, ad quem vaporem fit refractio, aut reflectio luminis.

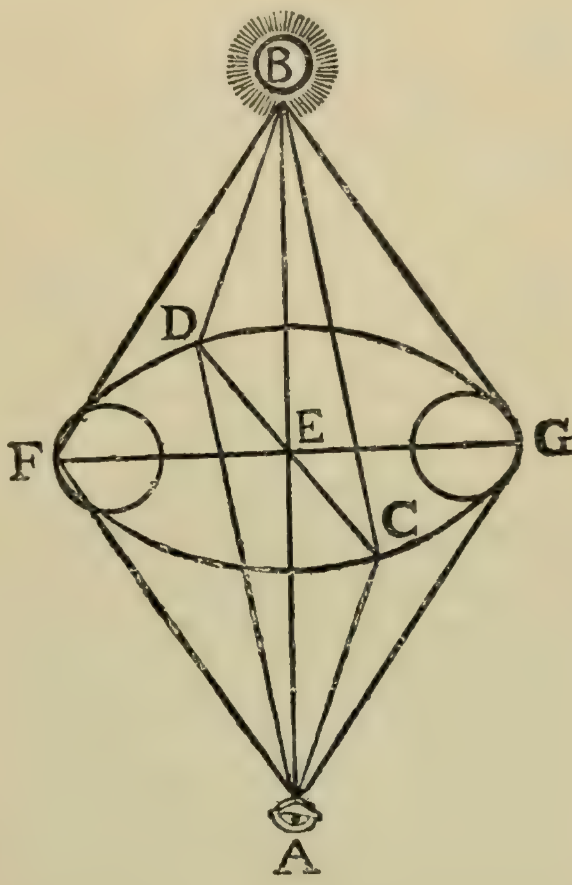
Quarto, quia radius perpendicularis veniens ab astro per vaporem ad visum nostrum transit irreflexus; patet ex præcedentibus quæstionibus.

Quinto, quod in omni refractio-

ne, vel reflexione angulus incidentiæ est æqualis angulo refractionis, sive etiam reflexionis.

Sexto supponitur, quod nulli radii extremi venientes ab astro concurrunt in centro ejusdem visus, nisi qui refrangantur ad angulos æquales. Patet ex præcedenti suppositione, quia aliter angulus incidentiæ esset inæqualis angulo reflexionis.

3. Conclusio 1. Istis suppositis, ponitur ista conclusio, quod nisi proveniat ex defectu, vel irregularitate vaporis, semper Halo debet apparere secundum circulum. Probatur per demonstrationem Aristotelis ex præcedentibus suppositionibus. Et sit *A*, visus *B*, astrum et superficies *D*, *G*, *F*, et sit centrum vaporis, ad quem fit ibi refractio luminis *E*, tunc per ultimam suppositionem, nulli radii extremi concurrent in centrum visus *A*, nisi qui refranguntur ad angulos æquales; igitur radius *B F A*, et *B G A*, refranguntur ad angulos æquales, et per eamdem suppositionem radius *B A*, transit irrefractus; igitur omnes anguli causati ex lineis incidentiæ, et radiis refractionis, una cum linea *A B*, sunt sibi invicem æquales, quia semper duo latera unius sunt æqualia duobus lateribus alterius, et reliqui anguli unius reliquis alterius, et totus triangulus toti triangulo; igitur triangulus *B F A*, est æqualis *B G A*, et ita de aliis triangulis causatis ex radiis incidentiæ ad superficiem vaporis, cum radiis refractis sunt sibi invicem æquales. Dein imaginentur triangulos causatos ex radiis refractis ad superficiem vaporis, qui omnes sunt sibi invicem

Concipiatur hæc figura non circularis plana, sed sphærica.

æquales, scilicet *A G E*, *A F E*, et *A D E*, et *A C E*, quia duo latera unius sunt æqualia duobus lateribus alterius, ut puta latus *A G*, et latus *A E*, quod est commune omnibus, sunt æqualia lateribus *A F*, et *A E*, et etiam latera *A D*, et *A E*, sunt æqualia lateribus *A E*, et *A C*. Igitur per tertiam suppositionem primi bases illorum triangulorum erunt sibi invicem æquales; igitur superficies *D G D F*, erit circularis per definitionem circuli, et punctus *E*, esset centrum ejus, quia ab ipso ad circumferentiam omnes lineæ ductæ sunt æquales. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

De accidentibus Halo.

4. Accidentia Halo. Quantum ad secundum, scien-

dum, quod quandoque in generatione Halo apparet circulus interruptus, et incompletus. Secundo accidit, quod Halo magis fit in hyeme flante Euro, quam aliis temporibus, circa candelam. Tertio, quia sæpius Halo apparet circa Lunam, quam circa Solem. Et quarto, quia Halo Lunæ major est, quam Halo Solis. Quinto, in medio ipsius Halo est major claritas, quæ videtur continue versus circumferentiam tendere ad obscuritatem. Et sexto accidit quandoque apparentia diversorum colorum, sicut quod alicubi apparet color puniceus, et aliter viridis, et ita diversimode, sicut in Iride.

5. *Causæ Halo.* Nunc igitur assignandæ sunt causæ istorum. De primo, dico quod interruptio circuli ipsius Halo provenit quandoque ex defectu materiæ, sicut quod deficit spissitudo nubis in aliqua parte circumferentiæ ipsius coronæ, sive Halo, quia tunc radius luminosus pertransit ad visum irreflexus; igitur per præcedentem quæstionem non causabitur ibi major claritas, quam in aliis partibus medii. Secundo, provenit interruptio circuli ex difformitate materiæ, quando scilicet una pars vaporis est in tantum densa, quod radius luminis non sufficit pertransire, sed reflectitur in eamdem partem, a qua venit. Causa autem est, quia in hyeme flante Euro, aer est commixtus vaporibus, et inspissatus, et ideo melius potest fieri refractio, aut reflexio luminis ad aerem. Causa hujus est, quia Sol est majoris virtutis in calefaciendo, quam Luna, et ideo præ intensione caloris cito dissolvit consistentiam vaporis, ad quem debeat fieri reflexio, aut refractio luminis. Causa est, quia Luna est propinquior nobis, quam sit Sol; ideo lumen ejus incidit ad vaporem secundum angulos magis obtusos in comparatione ad visum nostrum, ideo a Luna debet apparere Halo magis quam a Sole.

Propter quintum, et sextum, præmittendæ sunt quædam suppositiones. Prima est, quod Halo generatur ex commixtione lucis, cum opaco terrestri, verbi gratia, nubes quandoque apparet rubea, quandoque alterius coloris, et tum in veritate, non est aliud quam lux, vel lumen sic apparens propter opacum, ad quod refrangitur, vel reflectitur, aut etiam in quo incorporatur. 6.

Secunda suppositio, quod ex diversitate lucis cum opaco, aut e contra, provenit diversitas colorum. Patet per experientiam allegatam, quia per talium diversam commixtionem apparent diversimode coloratæ.

Tertia est, quod lux fortis cum opaco debili facit apparere albedinem. Patet, quia propter hoc apparet albedo in nubibus, et albedo flammæ ignis.

Quarta est, quod propter debilitatem lucis in eodem denso colores obscurantur. Patet ex præcedenti, quia postquam opacitas est æqualis, et lumen remissius, oportet quod color magis tendat ad rubedinem, et per consequens fit obscurior.

Quinta, quia omnium radiorum Solis incidentium ad aliquam su-

perficiem radius perpendicularis est fortissimus. Patet expertum, quia ille transit irrefractus.

Sexta, quia radius luminis, quanto est propinquior perpendiculari, tanto est fortior, et quanto remotior, tanto debilior, ita quod remotioribus propinquiores sunt fortiores.

7. *in me- Halo ior cla- s appa- ret.* Ex istis suppositionibus apparet quare in medio Halo apparet major claritas, quia vapor ad quem fit refractio, est uniformis, vel saltem videtur quod ibi non est difformitas quoad sensum, et in medio incidit radius perpendicularis, qui per quintam suppositionem, est fortior inter alios; igitur in medio apparebit major claritas, quam in aliis partibus, et quia radii a perpendiculari vadunt continue debilitando per sextam suppositionem, eo quod colores causati ex commixtione illorum radiorum cum vapore apparent continue remissiores, et per consequens obscuriores. Patet igitur quare Halo apparet clarior in medio, quam in circumferentia.

Sed tamen notandum est, quod Aristoteles *in isto tertio*, videtur innuere aliam causam, saltem quæ est ista partialis, quare in medio apparet claritas intensior, bene movetur ex hoc, quia unum contrarium juxtapositum alteri, facit alterutrum apparere intensius, sicut albedo juxtaposita nigredini facit nigredinem intensiorem, et e contra, quasi neutra esset alteri juxtaposita. Et forte non est alia causa, quam consideratio animæ. Nam anima simul comprehendit duo contraria, et propter repugnantiam ipsorum, facit diversitatem inter ea, et judicat quodlibet esse intensius. Et ideo dicitur in Perspectivo, quod rerum dissimilium percipitur diversitas in instanti, similium in tempore inest. Hoc supposito, patet quod claritas in medio ipsius Halo juxtaponitur nubi nigræ, quam vocat Aristoteles *Peripheriam nigram*, ideo illa claritas apparet intensior forte quam sit, vel quam appareret, si non esset nigredo juxtaposita.

Propter causam sexti, sciendum, 8.
quod non solum provenit diversitas colorum propter diversitatem commixtionis lucis cum opaco, sed cum hoc, propter diversitatem qualitatum ipsius opaci, verbi gratia, si opacum fuerit adustum, et lux incidens sit satis fortis, apparet albedo, sicut patet in carbonibus ignitis; et si opacum fuerit aquosum, tunc apparet viriditas, ita quod propter commixtionem diversam, vel juxtapositionem adusti cum aquoso secundum magis et minus proveniunt diversi colores, puta puniceus, et alii. Ex hoc patet causa, quare in Halo apparet talis diversitas colorum, quia uni parti aquosæ vaporis juxtaposita, et alia pars adusta, et secundum hoc apparent diversi colores.

Circa ista et præcedentia, dubitatur, 9. *Dubium 1.*
quia non solum ab uno puncto corporis luminosi proveniunt radii ad vaporem, sed a quolibet, a quo ad ipsum potest protrahi linea recta, de quibus tamen tu nullam facis mentionem.

Ad istud dico quod non obstat *Responsio.*
hoc contra prædicta, quia radii

provenientes ab aliis punctis, quam ab uno, quo incidit perpendiculariter ad visum, vel sunt perpendiculares, vel obliqui; si perpendiculares, tunc demonstrative probabitur ex ultima definitione primi, quod non concurrent in centrum visus; si autem fuerint obliqui incidentes, igitur frangentur ad angulos æquales, vel dissimiles angulis causatis ex radiis refractis ad visum, cum eadem superficie. Major patet in figura prius posita; et minor apparet, scilicet quod propinquior est visui, quia multo plus est de vapore ad Solem, quam de visu nostro ad vaporem, et ideo angulus refractionis est minor, quam si vapor esset æque distans.

10. *Dubium 2.* Secundo arguitur ad illud, quod radii refracti a vapore nunquam concurrunt in eumdem visum; igitur iste circulus non causatur per modum assignatum. Tenet consequentia, quia concursus illorum radiorum ad visum præsupponitur in argumento prædicto de figura Halo. Sed probatur antecedens ex natura fractionis linearum assignata in præcedentibus quæstionibus, nam radius incidens per media diversarum diaphaneitatum, quorum secundum est densius, primo frangitur ad perpendicularem ductam per locum fractionis. Sed quando secundum medium est subtilius, frangitur recedendo ab eodem; igitur quando radius Solis venit de aere superiori ad vaporem roridum, frangitur declinando ab incessu recto versus perpendicularem; igitur quando postea procedit ad istud medium rarius, in quo nos sumus, declinabit a perpendiculari ducta per locum fractionis; igitur nunquam concurrit cum illa perpendiculari in centrum visus.

Ad ista posset dici, quod ad demonstrandum Halo esse figuræ circularis, non oportet præsupponere angulos incidentiæ esse æquales refractionis angulo, sed sufficit quod omnes radii extremi venientes a Sole sunt sibi invicem æquales, vel etiam omnes refracti a parte inferiori sunt sibi invicem æquales. Et ideo forte melius esset imaginari Halo fieri per alium modum, quam per refractionem, qui forte postea tangetur. 11. *Responsio.*

Sed contra esset dubium, si non fieret per refractionem, quæro, quare Halo apparet secundum tantum angulum per se, et non secundum majorem. Et de hoc dicetur quod non potest dari alia causa, quam quod talis est natura angulorum, sicut postea dicetur de angulo, sub quo apparet Iris. *Ad 1. argum. principale.*

Ad rationes. Ad primam, soluta est. *Ad 2.*

Ad secundam, de Iride non est simile. *Ad 3.*

Ad tertiam, dico quod ista non est causa, sed æqualiter extremorum radiorum incidentium ad vaporem. *Ad 4.*

Ad quartam dictum est in corpore quæstionis.

QUÆSTIO VIII.

Utrum colores Iridis sint veri colores, vel solum apparentes?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod solum sunt apparentes, quia si essent veri, sequeretur quod in qualibet parte nubis,

imo in qualibet parte Iridis, ubilibet unus color appareret, appareret et alius, et de facto essent ibi. Consequens falsum, quia Iris repræsentatur nobis secundum colores distinctos et non secundum colores confusos. Probatur consequentia, supponendo quod nullus homo videt totalem Iridem, quam videt alter, imo quilibet videt suam propriam Iridem; tunc supposito isto, patet quod ibi apparet circumferentia superior Iridis uni homini, quæ apparet alicui alteri medium suæ Iridis, et alicui circumferentia intima suæ Iridis; igitur si illi sunt veri colores realiter existentes, sequitur quod in eodem situ per se erunt omnes colores Iridis, et per illud arguitur quod omnes essent in eadem parte nubis.

[Sec]undum Secundo, sequitur quod in aliquo tempore modico infiniti colores generentur, et infiniti corrumpantur, quorum tamen quilibet natus esset diu permanere. Consequens impossibile, quia color non corrumpitur, nisi consequente alteratione primarum qualitatum, quæ non possunt subito inter se invicem alterari. Et probatur consequentia, et ponatur quod unus oculus, cui apparet Iris, moveatur luminoso quiescente, vel quod luminosum moveatur, vel etiam vapor, vel omnia simul, tunc sicut potest probari ex textu, continue apparebit nova et nova Iris; igitur, continue alter, et alter color, et quia motus est continuus, sequitur quod continue fiet talis generatio et corruptio colorum.

2. *[Te]rtium.* Tertio, ille est verus color realiter existens in subjecto, qui non solum dependet a suo subjecto in *esse*, et conservatur, imo cum hoc ab aliquo alio; sed color Iridis non solum dependet a nube, in qua parte est subjective; igitur, etc. Major patet inducendo in omnibus coloribus. Et minor patet, quia colores illi dependent in conservari a lumine corporis causantis Iridem, et sic non solum dependet a subjecto.

Quarto, sequeretur quod aliquod elementum simplex esset coloratum. Consequens est falsum, quia colores sunt qualitates, consequentes proportionem omnium primarum qualitatum, et hoc cum debita opacitate, ut patet *in libro de Sensu, et sensato*. Et probatur consequentia, quia nubes, in qua apparet Iris, est elementum simplex, vel saltem non differens ab elemento simplici, quod sufficeret ad qualitatem colorum. *Quartum.*

Quinto, per Aristotelem *in libro de Mundo*, ubi dicit quod Iris est apparentia talis : modo si colores Iridis essent veri colores, non diceretur apparentia, sed patens existentia, et hoc idem dicit *in isto tertio;* apparet igitur talis. *Quintum.*

Oppositum arguitur primo per Aristotelem, ubi dicit, quod fulgidum visum per nigrum facit puniceum; modo non diceret, *facit*, nisi color puniceus realiter causaretur a fulgido, et nigro. 3. *Oppositum*

Secundo, in nube est color vere, et realiter existens; igitur et potest esse quilibet alter. Tenet consequentia, quia non apparet major ratio de uno, quam de alio. Antecedens apparet, quia realiter in nubibus est nigredo.

Tertio, si ita esset, sequeretur quod sensus deciperetur circa suum proprium objectum. Consequens falsum, 2. *de Anima*. Et maxime non decipitur judicando aliquid esse coloratum, album, viride, aut puniceum, quia visus judicat colores Iridis esse veros colores, qui tamen sunt solum apparentes.

In quæstione primo videndum est de causis apparentiæ coloris Iridis. Secundo, videbitur de dubiis.

ARTICULUS I.

De causis apparentiæ coloris Iridis.

4. Quantum ad primum, præmittendæ sunt suppositiones. Prima est, quod radius luminis transiens per diaphanum spissum, et aliqualiter densatum, facit apparere colorem. Unde corpora diaphana dicuntur, per quæ patet transitus luminis, sicut sunt aer, aqua, crystallus, vitrum, et hujusmodi. Probatur suppositio primo, quia Sol visus per fumum exeuntem de camino, apparet esse rubeus.

Corpora diaphana quæ.

Secundo, quia Sol de mane visus per vapores grossos elevatos a terra, apparet esse rubeus.

Tertio, quia si Sol videatur per crystallum exactiorem apparent colores similes coloribus Iridis.

Quarto, quia si Sol videatur per vas sphæricum plenum aqua, tunc in vase illo apparent colores; et omnia illa signant quod lumen visum per diaphanum spissum, vel aliqualiter densum, facit apparere colorem; et causa est, quia lumen cum veniat de medio rariori ad medium densius frangitur, ut patet ex dictis, et ex tali fractione incorporatur lumen in diaphano spissiori, et tunc propter illam incorporationem, et propter opacitatem illius diaphani densi, secundum colorem ejus, qui est valde remissus, apparent tales colores.

Secunda suppositio, quod si poneretur corpus reflectens, talis color appareret in corpore reflectente, qualis apparet in diaphano spisso, et per incorporationem luminis. Probatur per experientias, primo de vase vitreo sphærico, quia si retro in umbra ejus objiciatur manus, vel aliquod opacum reflectens, apparet color talis, qualis prius apparebat per refractionem, et incorporationem luminis. Secundo, quia si ponatur vitrum plenum aqua supra mensam, et incidat luminis per vitrum, tunc ad manum, vel ad mensam in umbra vitri apparet color.

Tertia suppositio, quia si retro 5.
diaphanum spissum in umbra ponatur corpus speculare politum, et regulare, tunc non reflectitur color indifferenter ad quemlibet situm, sed ad aliquem situm determinate, et ad aliquem non. Probatur per experientias : Primo, quia si capiatur vas vitreum sphæricum plenum aqua, per quod incidat radius luminis, et retro in umbra illius corporis ponatur reflectens asperum, et irregulare, sicut esset manus, vel lignum, tunc reflectitur aliqualiter color indifferenter ad omnem situm, sed

si in loco manus, vel ligni ponatur aliud vas continue plenum aqua, tunc reflectitur lumen per se ad situm determinatum, et non ad quemlibet situm indifferenter; et tunc perquirit oculus hinc inde situs diversos, donec inveniat situm, ad quem apparet reflexio talis. Et causa datur ex hoc, quod semper angulus incidentiæ debet esse æqualis angulo reflexionis; nam lumen reflexum a speculo uniformiter non apparet ad aliquem situm, nisi ad quem radius veniens a luminoso reflectitur secundum angulum æqualem angulo, secundum quem incessit ad opacum reflectens.

Secundo, patet alia experientia, quia capiatur vitrum plenum aqua super mensam, per quod transeat radius luminis, si retro in umbra vitri ponatur speculum politum et tersum, reflectitur color per se ad situm determinatum, et causa est eadem cum præcedenti.

6. *...a ap- ...entiæ ...is Iri- ...is.*

Ex istis suppositionibus potest elici causa apparentiæ coloris Iridis, quia radius luminis veniens a Sole ad nubem incidit super aliquam guttam, quæ est diaphanum spissum, vel densum; igitur per primam suppositionem, in umbra istius guttæ apparebit color; et per secundam suppositionem, si in umbra illa ponatur corpus reflectens, reflectitur, et apparebit color consimilis colori, qui apparuisset in umbra guttæ prioris sine reflexione; et quia de facto est ibi gutta aquæ, eo quod guttæ sunt separatim sparsæ, quæ gutta est speculum regulare, et uniforme, sequitur per tertiam suppositionem, quod color reflectitur, non ad quemlibet situm, sed ad aliquem situm determinatum, et aliquem non; et sicut arguitur de una gutta, per quam incidit radius luminis, ita potest argui de alia quacumque.

Ex quo patet de apparentia colorum Iridis, et quare ejusdem partis nubis color non apparet indifferenter ad quemlibet situm. Et quod ita sit probatur per quoddam signum, primo quod si ex opposito Solis poneretur mons, aut caligo, aut nubes non conversa in guttas, tunc non apparet Iris, sicut patet experientia. Aliud signum, quia quando apparet Iris statim pluit quod non esset, nisi nubes illa fuisset conversa in guttas. Tertio, hoc idem, quando artificialiter fit Iris, nam Vicoton, quod est quidam torrens, decurrens per saxa dispergitur in guttas, ad quas apparent colores Iridis. Similiter autem in molendinis apparent hujusmodi colores, ex dispersione aquæ per guttas. Patet etiam per quoddam signum Philosophi. Et hoc de primo.

ARTICULUS II.

Dubia circa prædicta.

Quantum ad secundum, dubitatur de causa diversitatis istorum 7.
colorum. Secundo dubitatur, quid est illud quod videtur in apparentia. Tertio dubitatur, utrum in qualibet parte nubis natus sit apparere talis color, et quilibet illorum colorum, et si sic, dubitatur, quare repræsentantur se-

cundum ordinem visui determinatum.

Ad 1. dub. Ad primum respondetur. Apparentia colorum Iridis non est aliud, quam lux, vel lumen apparens per hujusmodi diaphanum densum, et ideo radius luminis veniens a Sole, transiens per partem guttulæ tenuiorem, facit apparere colorem magis clarum, scilicet puniceum; dein transiens per partem aliqualiter spissiorem facit apparere colorem viridem, et radius transiens per centrum guttulæ, ubi gutta est spissior, facit apparere colorem alurgum, qui est rubeus obscurus, et sicut dicitur de una guttula, potest dici de qualibet.

Ad 2. Ad secundum dubium respondetur, sicut dictum erat alias, quod non est ibi aliquis color realiter existens, qui videbatur, sed lux Solis videtur ibi reflexe, et densitas sive spissitudo nubis, una cum lumine incorporato infra nubem, ita quod ista tria simul videntur, et per modum unius visibilis, quemadmodum dicebatur; et quando radius Solis transit per vitrum rubeum, si flectatur ad parietem, apparet rubedo in pariete, et illud quod videtur non est aliud quam lux Solis similiter reflexus, sed color parietis apparet directe. Ex quo patet quod in nube non est aliquis color realiter existens, sed per se lumen, quod diversimode apparet, propter diversitatem diaphani spissi, per quod videtur, vel a quo reflectitur.

8. *Ad 3.* Ad tertium dubium, dico quod in qualibet parte nubis nobis sensibili, natus est apparere quilibet color Iridis, quia sunt guttæ seminatim sparsæ, et lumen incidens, sicut in alia. Ex quo patet opinionem Alberti esse falsam, qui imaginatur nubem, ad quam fit reflexio Iridis, esse concavam, cujus una pars est magis rara, alia mediocris, et tertia densa, et tunc apparet color puniceus, ubi nubes est rarior, alurgus ubi est densior, et viridis ubi est mediocris, et istis imponebat nomina, et naturas elementorum.

De quarto, quare apparet secundum ordinem determinatum, est valde difficile dare causam, et tamen potest dici, quod unus illorum colorum natus est apparere secundum aliquem angulum, secundum quem alter non est natus apparere, et ideo unus apparet in uno situ determinato, et alter in alio, qui angulus causatur ex radio incidentiæ a Sole ad nubem, et a nube reflexa ad nubem. *Ad 4.*

Quinto, potest dubitari quare potius ex transitu luminis per diaphanum spissum apparent illi colores magis quam alii? *Ad 5.*

Respondetur, quod est de natura luminis quod per transitum suum natum est causare illos colores magis, quam alios; et hoc forte, quia principaliores sunt inter omnes colores medios, qui colores medii nati sunt resultare ex commixtione luminis cum diaphano spisso.

Per hoc ad rationes. Ante oppositum nil probat, vel potius oppositum. 9.

Ad primam, ad Aristotelem, *fulgidum facit*, id est, facit apparere. *Ad 1. gum [...] cipa[...]*

Ad aliam, *ibi est aliquis color*, dici- *Ad*

tur quod si ibi est aliquis color, tamen est valde remissus, quia corpora diaphana, sicut aer, aqua, et crystallus, non sunt colorata, et si sunt colorata, hoc est valde remisso.

Sed contra, quia in nubibus apparet intensa nigredo. Dico, quod quamvis sic apparet, tamen ibi non est nigredo, et apparentia illa provenit ex defectu luminis, quod non sufficit penetrare, quemadmodum aqua profunda apparet nigra.

...e nu- ...ppa- ...igra.

...t 3. Ad tertiam, dicitur quod deceptio provenit, vel potest accidere bene de loco rei propter reflexionem, quia propter reflexionem res apparet alibi, quam sit, ut patet ex præcedentibus, et etiam ex spissitudine medii, quæ est quædam indispositio ad visum, et ideo ibi non sunt causæ, propter quas accidit ibi deceptio.

QUÆSTIO IX.

Utrum Iris debeat apparere secundum circulum?

...1. ...pri- ...um. Arguitur quod non, quia virgæ apparent secundum oblongam figuram; igitur Iris debet apparere similiter. Tenet consequentia, quia utraque fit ex reflexione luminis ad nubem. Antecedens patet per Aristotelem *in hoc tertio.*

...ndum Secundo, ubique ad nubem fit reflexio radiorum luminis; igitur Iris debet apparere secundum figuram nubis. Tenet consequentia, postquam Iris nihil est aliud, quam talis reflexio. Et antecedens apparet, quia quælibet pars nubis est præsens coram luminoso, et per consequens qua ratione fit reflexio ad unam partem, eadem ratione ad aliam.

Tertio, quia Iris videtur a qualibet parte nubis; igitur Iris apparet secundum figuram nubis, et nubes non est secundum circulum; igitur non apparet Iris secundum circulum. Antecedens probatur, nam undique in nube videtur Iris ab aliquo, sicut patet ex præcedenti quæstione. *Tertium.*

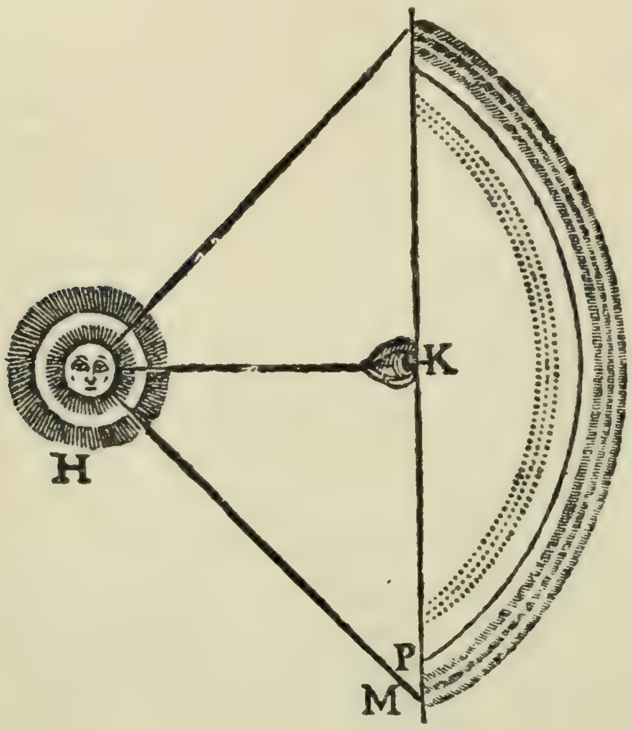
Quarto, quia anguli reflexionis Iridis sunt inæquales; igitur Iris non apparet secundum circulum. Antecedens patet experientia, nam major est angulus, sub quo videtur color puniceus Iridis inferioris, quam sub quo videtur color viridis, vel alurgus. Et tenet consequentia, quia omnes anguli causati super circumferentiam ejusdem circuli, aliis paribus, ab uno puncto sunt sibi invicem æquales. *Quartum.*

Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 3. et patet ad experientiam. *Opposit.*

In quæstione præcedenti visum est de coloribus Iridis, de causa, et ordine colorum, nunc dicendum est de aliis accidentibus Iridis, scilicet de figura ejus, de loco, et tempore, quibus apparet, de duplicatione Iridis, quare colores ipsarum apparent ex opposito situati.

Prima conclusio sit ista, quod Iris debet apparere secundum circulum, vel secundum portionem circuli; probatur, quia si imaginatur linea procedens de Sole existente in Oriente, qui sit *H*, ad punctum inferiorem fractionis Iridis, *Conclusio 1. Iris debet apparere secundum circulum.*

quæ sit *M*, et de *H* ad *K*, visum, ducatur linea *H K*, et de *K* ad *M*, ducatur linea, scilicet, quæ procedit de visu nostro ad punctum re-

fractionis, sive reflexionis; tunc dicitur sicut super textum, si triangulus *H M K* imaginatur circumduci, *K H*, remanente immobili, tunc a puncto *M* describetur circumferentia circuli, et ista est circumferentia Iridis.

Secundo, quia omnes anguli causati ex reflexione radiorum incidentium a Sole ad superficiem Iridis, sunt sibi invicem æquales; igitur Iris debet apparere secundum portionem circuli.

Tertio, quia omnes trianguli causati ex radiis incidentibus a Sole ad superficiem Iridis, et reflexis ad visum, cujusmodi est triangulus *H M K*, sunt sibi invicem æquales, et consimiles; igitur omnes lineæ correspondentes lineæ *H M* sunt sibi invicem etiam æquales, et omnes illæ procedunt ab eodem puncto; igitur per definitionem ipsius circuli, sequitur quod illa circumferentia, ad quam terminantur, erit circularis, quare sequitur quod debet apparere secundum portionem circuli.

Secunda conclusio, quod in horizonte plano impossibile est Iridem apparere secundum portionem majorem, quam secundum semicirculum. *3. Conclusio* Probatur supponendo primo quod Iris nunquam potest apparere nisi in lumine Solis, vel Lunæ, ita quod umbra, vel tenebra non apparebit, per experientiam. Secundo supponatur quod polus et centrum Iridis sunt in eadem linea, quæ procedit a Sole ad visum, patet ex textu, et præcedentibus. Tunc probatur conclusio, quia si possit apparere secundum portionem majorem, sequitur quod centrum Iridis esset elevatum super horizontem; igitur per secundam suppositionem sequitur quod Sol esset depressus sub horizonte; igitur per primam non apparebit Iris.

Ex conclusione sequitur quod quanto Sol magis elevatur super Horizontem, tanto Iris apparet secundum minorem portionem circuli, nam aliter non semper centrum visus, et polus Iridis essent in eadem linea recta una cum centro Solis.

Secundo, sequitur quod tantum possit Sol elevari super horizontem, quod nulla appareat Iris. Probatur, quia sicut patet ex Perspectiva, semidiameter Iridis est quadraginta duorum graduum in altitudine, et hoc, quantum ad occupationem graduum cœli; igitur

si Sol esset elevatus super horizontem per 42. gradus, sequitur quod centrum Iridis, et totus diameter essent sub horizonte, quia diameter Iridis est per se 42. graduum, quæ portio diminuitur ad elevationem Solis, et per consequens tunc non apparebit Iris.

Tertio, sequitur quod ex inventione altitudinis Iridis per instrumentum potest inveniri altitudo Solis super horizontem, dato quod Sol videatur. Probatur, quia altitudo Solis, et altitudo Iridis simul junctæ sunt per se 42. graduum; igitur habito quod Iris elevatur 10. gradus, sequitur quod per residuum elevabitur Sol, sicut per 32. gradus.

4. *Conclusio 3.* Tertia conclusio est quod in horizonte non plano possibile est Iridem apparere secundum circulum completum, et secundum portionem majorem semicirculo. Probatur, quia si sit turris, vel mons, elevata in altum, ita quod existens super turrim, vel montem potest videre nubes sub se circa terram circumquaque, tunc sequitur quod ad quamlibet partem circa montem fiet reflexio, ita quod centrum Iridis sit in monte, tunc sequitur quod undique circa, apparebit circumferentia Iridis, et illo casu taliter possit situari Sol, quod Iris possit apparere secundum portionem modicum minorem circulo, et modicum majorem semicirculo, et sic de diversis portionibus. Ex quo sequitur, quod si Sol taliter situaretur, quod centrum Iridis esset elevatum super montem, tunc tali existenti in monte apparebit Iris cum concavitate, et cum cornibus conversis ad eum. Et hoc de figura Iridis.

Quarta conclusio est de tempore apparitionis, quod habitantibus sub æquinoctiali non potest apparere Iris aliquo die anni in meridie. Probatur, quia semper in meridie elevatur Sol super horizontem per 42. gradus, et cum nunquam elevatio Iridis sit major, ut patuit prius; igitur semper illis sic habitantibus totus diameter Iridis esset sub horizonte. Ex isto sequitur quod in æstate nobis habitantibus versu Septentrionem non potest Iris apparere in hora meridionali. Probatur, quia tunc Sol elevatur super horizontem plus quam 42. gradus; igitur tota Iris esset oppressa sub horizonte. 5. *Conclusio 4. De tempore Iridis.*

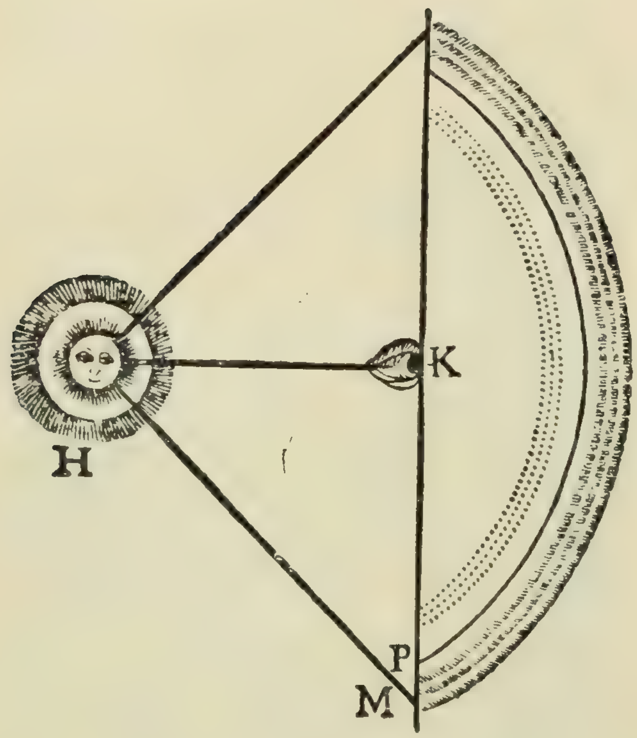
Secundo, sequitur quod in hyeme habitantibus in Septentrione, potest apparere Iris in qualibet hora diei, posito quod cætera requisita concurrant. Probatur, quia tunc minus elevatur Sol, quam per 42. gradus.

Tertio, per quantum minus elevatur, per tantum minus apparebit Iris elevata super horizontem.

Quarto, quia semper in ortu, vel occasu Solis potest apparere Iris, si cætera concurrant, probatur sicut præcedens.

Quinta conclusio de loco apparitionis Iridis est ista, quod nunquam potest Iris nobis apparere in meridie, sive versus meridiem. Probatur, quia semper apparet Iris ex opposito Solis; modo meridies non opponitur Soli, nisi Sole elevato super horizontem, magis quam sit diameter. Ex quo sequitur quod in æstate non potest ap- 6. *Conclusio 5. De loco Iridis.*

parere nobis Iris ad Septentrio-

nem, sed bene in hyeme. Patet igitur de loco, et tempore apparitionis Iridis, de duplicatione, quare apparent duæ Irides, et non plures.

Respondetur quod non potest dari causa demonstrativa, nec evidens; tamen imaginantur Perspectivi quod causa est illa, quia imaginetur elevatio Iridis super horizontem, ut in exemplo prius posito *K M*, linea quæ sit 42. graduum, dein signetur unus punctus elevationis per tres gradus qui sit *P*, ita quod linea *K P*, sit 39. graduum, tunc dicunt quod si per punctum *P* imaginaretur quidam circulus transire, ita quod esset æque distans inter duas Irides, ita quod hinc inde a diversis partibus illius circuli æque distantis per tres gradus appareret puniceus color unius, et puniceus color alterius, et tunc modicum magis distando color alurgus. Ex quo sequitur quod non possunt esse plures Irides, quam duæ, quia plures non possunt esse æque distantes illi circulo. Secundo, patet quare Irides illæ habent colores e contrario positos, quia aliter color puniceus unius, et color puniceus alterius non æque distarent circulo dato.

Ad rationes, dicitur quod solutæ sunt ex præcedentibus.

EXPLICIUNT QUÆSTIONARIA SUMMA SUPER TRES LIBROS METEORORUM, SECUNDUM SCOTUM.

LIBER QUARTUS
METEORORUM.

QUÆSTIO PRIMA.

Utrum putrefactio sit possibilis, vel possibile sit fieri putrefactionem?

1. Arguitur quod non, quia corruptio caliditatis a caliditate non est possibilis; igitur nec putrefactio. Consequentia tenet per definitionem putrefactionis in littera, videlicet, *putrefactio est corruptio caliditatis in humiditate; propria corruptio a caliditate aliena.* Unde sequitur ex definitione, quod esset corruptio caliditatis a caliditate, et hoc est impossibile, ut probatur, quia caliditas corrumpens intrinseca et aliena, est intensior intrinseca caliditate et propria, et tunc non corrumpit, sed intendit, vel est æqualis; et non fit actio, quia ab æqualitate non est actio; vel est remissior, et tunc non corrumpit, sed potius corrumpitur ab intrinseca caliditate et propria.

Et si dicatur, sicut communiter dici solet, quod caliditas aliena est diversæ speciei ab intrinseca, quæ propria dicitur, ideo est sibi contraria; igitur non intendit, sed corrumpit.

Sed contra, tunc oporteret quod uni qualitati essent duæ qualitates æque contrariæ, quod est contra 1. *Metaph.* et contra 1. *Cœli*, quia tantum unum uni contrariatur. Et sic similiter oporteret ponere 8. qualitates primas, et 12. combinantes, quod est contra 2, *de Generatione, cap.* 1.

Secunda probatio consequentiæ patet faciliter, quia sic dicuntur duæ qualitates primæ. Sic similiter duæ frigiditates, et non videtur.

Si dicatur similiter ad secundum argumentum, quod communiter 2.
dicitur, quod per accidens corrumpetur caliditas propria a caliditate aliena, ex eo videtur quod facit exhalare humidum proprium, et illud minus subtiliat, sic quod non potest propria caliditas amplius manere, quia sic in frigido tempore, quando aer est frigidior homine, non potest fieri putrefactio alicujus membri hominis, nisi totius corporis, nec, inquam, possit aliquod putrefieri, nisi forte calo-

re contento in ipso, vel in terra, quorum solum docet experientia in cumulis et aquis circa crura captivorum. Cum enim crura compeditorum circa loca arctiora compedis pannis humidis, vel aliis stillicidiis frigidis, et humidis humectantur, cito putrescunt ; etiam existentes frigide in hyeme. Nec loquor de congelatione membrorum, et mortificatione propter frigus ; sed antequam sit tantum frigus, quod mortificare sufficiat, aut congelare. Consequentiæ istorum patent in littera, quia si solum per accidens, modo dicto ; igitur quando est talis caliditas extrinseca, facilis exhalare humidum, nec subtilians, tunc non fieret effectus, puta putrefactio, quia deficiente causa deficiet et effectus. Confirmatur antecedens principale, quia si calor ageret in calorem, corrumpendo humiditatem, vel faciendo exhalare calorem, tunc remanens materia manet sicca, et in siccis optime conservatur calor, et non corrumpitur, nec putrefiunt sicca et calida, sicut patet de igne, qui est calidissimus, et siccus, et imputrefactibilis, ut dicitur in littera.

3. *Secundum* Secundo, ad aliud principale. Putrefactio nec est, nec potest esse actus speciei, vel generis mutationis; et non est, nec potest esse non mutatio; igitur non est possibilis. Consequentia tenet, quia quod non est alicujus speciei motus, et oportet esse motum a materia, non est possibile esse, sicut nil est animal, quod non est alicujus speciei animantis. Sed consequentia probatur, non enim est putrefactio motus localis, quia per istum impeditur putrere, sicut dicitur in littera. Et patet de aquis currentibus velociter, quæ tardius putrefiunt quiescentibus, vel nunquam putrefiunt.

Nec est motus generationis, quia dicitur in littera, ut allegatum est prius, quod est corruptio, et productio substantiæ, vel mutatio substantiarum, quarum non est putrefactio, alias omnis generatio esset putrefactio, et omne generatum putrefactum, vel putridum, quod nullus demonstret. Consequentia tenet, quia non magis una generatio quam alia, et in naturali materia idem est universaliter et particulariter referre, ut habet videri circa 2. *Perihermenias.*

Nec putrefactio est corruptio, 4. quia similiter arguitur, sicut arguitur quod non sit generatio, et ex alio latere, quia si corruptio unius est generatio alterius, *ex* 1. *de Generatione;* igitur esset generatio, quod improbatum est. Et ex alio, quia si esset corruptio, tunc maxime esset corruptio caliditatis propriæ in humido proprio a caliditate aliena. Patet consequentia ex definitione ejus. Falsitas consequentis patet, quia proprium dicitur inseparabile per Porphyrium, ergo si caliditatis propriæ; igitur caliditas propria est inseparabilis, et incorruptibilis. Et ex alio, quia si caliditas propria proprium humidum consumit, et in ipsum agit; igitur sibi contrariatur, quia actio omnis est inter dissimilia et disparata, videlicet inter formam et materiam, *ex* 1. *de Generatione.* Ergo non conservatur in proprio humi-

do, nec destruitur ab alieno calido in ipso.

5. Nec videtur, si forte dicas sicut medici solent dicere de proportione humidi cum calido, etc. Et sic calidum habens humidum proportionatum in illo saltem diutius conservatur, si non esset extrinsecum, quam si adesset aliud calidum; sic dicendo oporteret concedere actionem caliditatis et humiditatis ad invicem, et pariformiter omnium non contrariorum : et sic aer naturaliter destruet seipsum, si non esset aliud extrinsecum corrumpens, quia ejus calor ageret in humiditatem, cujus oppositum est allegatum in 1. *de Generatione*, et contra experientiam, quia calor in humido conservatur et unitur, et e contrario humidum a calido augmentatur, sicut patet de unctuosis, quod plus humectantur in calore quam in frigore, quia illa non condensantur, ut sepum, oleum, cera, pix, et mel; igitur non agunt unum in aliud corrumpendo ipsum. Et ex alio, si ageret in seipsum corrumpendo ipsum, tardius saltem sine extrinseco, tunc est aliqua proportio potentiæ caliditatis ad resistentiam humiditatis, et tunc habentia æqualem proportionem caliditatum super suas humiditates essent æque durabilia, et fortia. Consequentia tenet, quia ex æqualibus proportionibus fiunt æquales, et æque durantes actiones. Et consequens falsum, sicut diversi diversas habent periodos, licet proportiones essent similes, et æquales calorum ad humiditates, et si sic, tunc modicus calor in multa humiditate non esset durabilis æque, vel duratior magno calore in modico humido, cujus oppositum patet in primis infantibus magnæ humiditatis et modici caloris, et in adolescentibus modicæ humiditatis, et magnæ caliditatis, quia calor istorum est confortatus, unde calor puerorum est duratior, quamvis minor, sic ejus proportio ad humiditatem, sicut calor adultorum ad humiditatem ipsorum.

Hîc forte dicitur, quod duratior 6.
est calor paucus cum multo humido, quam multus cum pauco, sicut videmus de modica flamma cum multo oleo diu durante, et de magna flamma cum modico humido parum durante.

Sed contra, tunc enim oporteret fieri actionem a proportione minoris inæqualitatis, vel æqualitatis, comparabilem actioni ex proportione majoris inæqualitatis. Hoc falsum est et impossibile, ut patet; sed consequentia patêt, quia magna humiditas cum pauco calore habet proportionem æqualitatis, vel est proportio minoris inæqualitatis caliditatis maximæ, ex quo calor est intrinsecus humido, et coextensus, et non sicut flamma olei in una parte solum, quia ibi non fit actio totius caloris in totum humidum : sed aliter est in naturalibus, ubi calor totius in totum humidum agit, et toti coextenditur, et si ibi esset calor paucus, et humidum multum, tunc ex proportione majoris inæqualitatis caloris ad humidum, fit actio per se duratior actione caloris facta in humidum modicum, et habetur propositum. Vel si dicas quod est

minoris inæqualitatis, vel æqualitatis, etiam per malum tibi, si non æqualitatis, videtur quod oporteret dicere quod calor fit semper majoris, vel minoris potentiæ, quam humiditatis resistentia, quamdiu est actio caloris in humiditatem, sicut dicitur paucus in comparatione ad alium calorem, non in comparatione ad humiditatem suam.

7. Sed contra, tunc non est simile de flamma lampadis modica, et multo oleo, et tamen extremum ponit Aristoteles *in libro de longitudine, et brevitate vitæ*, ut prius assumptum est. Consequentia ista patet, quia in lampade dominatur oleum humidum sufficienter super calidum.

Item, calor quandoque superatur ab humido; igitur non est semper majoris potentiæ, quam humiditas, et hoc durante actione istorum ; non igitur duratior est paucus calor naturalis, et proprius cum humido multo, quam magnus. Et confirmatur, quia aer habens magnam caliditatem et siccitatem, est duratior, quam habens paucum calorem, vel multum de humiditate. Etiam ignis sine humiditate durat semper, et diutius, quam aer, ideo non est verum quod paucus calor, cum multo humido, sit duratior quam multus, etc. Sic patet quod non est corruptio.

Non est augmentatio, nec diminutio, ut patet de se, quia non est nutrimentum ; nec est alteratio aliqua, aliter non apponitur intrinsecum, quia generatio et corruptio non sunt alteratio ; modo putrefactio est generatio et corruptio, ut patet per dicta; ergo non est de aliqua specie mutationis, et hæc fuit prima pars antecedentis. Nec est non mutatio, quia non est substantia quiescens, vel qualitas quiescens, quia est actio quantitatum, talis, qualis diceretur.

Tertio, ad principale, scilicet putrefactio esset possibilis; ergo sub aliquo genere est possibilis, quod est contra principale dictum: ratione, quia quod est sub uno genere possibilis sub omni est possibilis; sed consequens falsum. Probatur, quia non ponitur aliquid sub gradu summo putrefactionis, quia nullus potest esse gradus summus putrefactionis, nec aliquis minimus, vel remississimus. Probo, quia quantumcumque est aliquid putrefactum, vel sub quocumque intenso gradu, sub majori potest putrefieri et esse, quia actio caloris, et humiditatis vel frigiditatis, et potentiæ activæ istarum, non terminantur ad maximum gradum, quem potest efficere ; ergo nullus potest esse maximus gradus putrefactionis ab istis causis, nec aliis, quia aliæ non ponuntur causæ, vel si ponantur, dicitur similiter sicut de qualibet potentia activa, aliter omnis alteratio, vel mutatio possibilis est. Consequentia prima patet, quia omnis alteratio possibilis, vel mutatio, est sub aliquo gradu possibili, et qua ratione datur sub uno gradu possibili, eadem ratione sub alio, quia omnes gradus sunt ejusdem speciei. 8. *Tertium.*

Sed forte dices, quod non potest esse summus gradus, sic quod possit esse alius intensior, sed bene

potest esse summus, quo nullus est intensior.

9. Sed contra, vel igitur quod putrefit, a gradu putrefactionis est subito summe putrefactum, exponendo etiam summe putrefactum, sicut jam summus gradus putrefactionis exponitur : et hoc non potest dici, quia tunc alteratio, ut puta talis putrefactio gradus summi fieret subito, et per consequens motus est, quod est impossibile. Vel si dicatur quod illud putrefit a gradu putrefactionis non subito, sed secundum successionem, et subito est summe putrefactum, quod est divisibile et extensum, sicut et gradus summus quo putrefit.

Sed contra, tunc sequitur, cum continue putrefit illud, et magis putrescit, et est maximus gradus iste, quod putrefit, intenditur continue, et nunquam esset summus, exponendo ut prius, quia si aliquod moveretur continue intendendo motum suum a certo gradu, et ad nullum certum gradum, staret per tempus inclinative, hoc est, quo non intensiori gradu movebitur, nisi dicatur moveri per instans, quod est impossibile, et sic esset de illo, quod a gradu summo per tempus dicitur putrefacere, quia semper magis et magis putrefit, quia motus disponitur ad putrefactionem, ita quod nunquam intensiori gradu, nec etiam per tempus videtur a quo, quia hoc est impossibile, ex quo solum efficitur melius et melius per dispositionem, oportet quod non sit gradus summus putrefactionis, exponendo ut tu dixisti.

10. Et circa hoc quæri possit de summo putrefacto, et cujus dispositionis esset, utrum humidum et siccum, calidum vel frigidum, et si melius, vel plus possit esse putridum, per quid. Et hoc transeo propter brevitatem.

Quarto, ad illud, putrefactio est possibilis ; igitur est corruptio. Consequentia tenet ex definitione, et ex consequente est corruptio ; igitur putrefacta sunt corrupta, per locum a conjugatis. Consequens falsum, quia cancer, et anguilla vivunt putrida existentia, et non corrupta. Et consequens probatur esse falsum ex eo quod putrefactio est generatio alius ex putrefactis, ut dicitur in littera ; igitur non est corruptio, ex quo oppositi motus, vel mutationes ; et cum fiat putrefactio a caliditate, et caliditas sit causa generationis, igitur non corruptionis, quia non potest oppositum facere, ideo sequitur quod non est corruptio. *Quartum.*

Quinto, si putrefactio esset possibilis, vel esset naturalis transmutatio, vel violenta ; sed nec sic, nec sic ; ergo. Consequentia patet de se, sed antecedens probatur, quia non naturalis ; tum, quia est a principio extrinseco, videlicet a caliditate passo resistente omnino ; tum, quia nulla corruptio talis est naturalis ; tum etiam, quia putrefactibile naturaliter quiescit sub forma sua, et violente movetur perdendo naturam ; tum etiam, quia putrefactio est contra naturam materiæ et formæ, et non appetitur naturaliter ab aliquo, quia quilibet nititur fugere corruptionem, et servare seipsum. Et com- 11. *Quintum.*

bustio non est naturalis; igitur nec putrefactio, cum sint ad eumdem terminum ambo, videlicet ad initium actionum. Et sic potest dici quod sit violenta, quia oppositum dicit Aristoteles in littera, capitulo 2. primi tractatus, commenti quarti, ubi dicit : *Omnis enim secundum naturam corruptio, ad hoc via est, puta senectus, et anansis** (id est, vetustas in plantis) *finis autem omnium aliorum, et horum putredo, nisi aliquid violentia corrumpatur, ut combustione,* etc.

* ariditas.

Similiter dicunt omnes Expositores, et putrefactio non est violenta, quia magis combustio esset violenta secundum litteram Aristotelis jam dictam : sed hoc falsum, quia combustio est velocior in fine, quam in principio, ut patet.

Similiter intenditur naturaliter ut per se a natura, vel forma substantiali; igitur non est violenta. Iterum, quia combustio fit a principio intrinseco passo conferente vim, quia materia appetit formam ignis, et inclinatur ad habendam eam, et sic confert vim ad ipsam combustionem.

12. *Sextum.* Sexto, si sic, cum omnis transmutatio possit habere impedimenta, et juvamenta, sic forte de putrefactione : sed hoc falsum. Consequentia patet, et falsitas probatur, quia si haberet impedimenta, maxime videntur illa, quæ Aristoteles enumerat in littera, videlicet frigiditas, coagulatio, vel congelatio, fervor vel excellens caliditas et motus vel fluxus, vel multitudo putrefactionis, sed hæc non sunt impedimenta; igitur nulla. Consequentia tenet per locum a majori, *si illud quod magis,* etc. Sed probatur antecedens hujus consequentiæ, nam primo frigiditas non impedit, quia frigiditas intrinseca causat putrefactionem, ut patet in littera. Ambæ utique causæ erunt putrefactionis, quia interior frigiditas est propriæ caliditatis, et alienæ corruptiva.

Et si diceres, ut dicit Aristoteles, frigiditas aliena, et extrinseca præservat, sed non intrinseca. 13.

Contra, quia videmus fructus arboris totius putrefieri, qui fuerint fortiter infrigidati frigiditate aeris continentis, ita frigiditas extrinseca juvat ad putrefactionem, et non impedit eam.

Item, si frigiditas continentis conservaret alia frumenta sata in terra, et corpora inhumata diutius ibi durarent, quam in aere. Probatur, quia ibi est major frigiditas, quam in aere. Item, fœmina custodit diutius pomum in alto ad locum calidum et siccum, et ibi non putrefit, sed putresceret in celato frigido.

Nec etiam congelatio impedit, quia corpora mortuorum sunt congelata, et humores in illis; et tamen ista citius quam vivorum corpora non congelata, putrescunt; igitur congelatio, et coagulatio juvant, et non impediunt putrefactionem. Et videmus fructus, ut poma esse congelata, et postea citius putrefieri, quam si non essent congelata; igitur, etc. juvat. Item, cum congelatio sit causa quietis, igitur causæ juvant putrefactionem, quia motus impedit, ut patet in littera jam prius allegata. Quod

congelatio sit causa quietis, probatur, quia motus impedit congelationem, sed quies juvat eam, ut patet de aqua fluente, et aqua stante. Similiter etiam quando aliquid est congelatum, oportet quiescere, et non fluere; igitur congelatio est causa quietis.

4. Nec etiam tertium, scilicet fervor, impedit, probatur; quia si congelatio putrefactibilis impedit, tunc fervor juvat, quia contrariorum effectuum contrariæ sunt causæ, ut dicitur *in* 2. *tractatu hujus quarti*. Antecedens patet in littera ex allegatis. Et confirmatur ex eo quod caliditas, vel fervor aperit poros putrefactibilis, et facit humidum exhalare; igitur juvat putrefactionem, et non impedit, etc. Consequentia patet, quia putrefacta incinerantur tandem, ut dicitur in littera; ergo quod juvat ad incinerationem, juvat ad corruptionem, et non præservat, nec impedit, quia est causa augmentationis caloris, quia calor est causa putrefactionis; igitur juvat, et non impedit. Item, motus disgregat, et aperit poros putrefactibilis, et est causa putrefactionis; igitur non impedit. Antecedens probatur, quia motus calefacit, et sic disgregat, et aperit calore suo.

Demum probatur quod multitudo putrefactibilium non impedit, quia juvat, unde dicitur quod blada in magno cumulo putrescunt citius, quam in parvo, et etiam confirmatur, quia modicum cito exsiccatur, sicut patet de vino dimisso in vase, sed multum stans ibidem pinguescit, et putrescit; igitur multitudo juvat, et non impedit, imo potius paucitas impedit.

Ad oppositum est Aristoteles per totum primum tractatum quarti hujus, secundo, tertio, quarto, definiens putrefactionem, quod non fecisset, si non esset possibilis, et similiter ostendunt proprietates, etc. *Tertium.*

In ista quæstione primo videndum est de quæsito, scilicet utrum possibilis sit, vel possit fieri. Secundo, videbitur quomodo fiat. Et tertio de proprietatibus, accidentibus putrefactionis, et de causis earum. Et ultimo quæ sit definitio, et descriptio ejus. Et istis notis sufficiet forte pro aliquali intellectu litteræ. *Divisio quæstionis*

ARTICULUS I.

An possit fieri putrefactio?

Quantum ad primum, tractandæ sunt aliæ quæstiones hîc divisæ, scilicet, *utrum sint quatuor qualitates primæ? et utrum ad istas qualitates primas aliæ qualitates reducantur? et utrum duæ sint activæ, et aliæ solum passivæ;* de illis communiter dicitur circa librum de generatione antecedente istum. Ideo ad majorem intelligentiam hujus libri supponitur, sicut supponit Aristoteles ex aliis, et breviter tractat hîc recipiendo insistere, et loquor de stylo probabili, non tamen forti sicut in tertio, quia hæc sunt probabilia, non demonstrabilia, nisi demonstrationibus naturalibus minus certis, et quasi conjecturando causas ex effectibus, sicut dictum fuit in quæstione prima 15.

hujus, qualem certitudinem hæc scientia haberet.

Quantum ad primum reputo titulum quæstionis satis esse expositum in exponendo quæstionem, quia cum quæritur utrum putrefactio sit possibilis, est tantum, quantum, utrum possibile sit fieri putrefactionem, vel esse, vel aliquod putrefieri, vel putrescere, ita quod possibilis sit motus, quasi rerum similitudine ad motum putrefactionis dantis e contrario.

16. *An putrefactio sit possibilis?* Ad videndum igitur utrum sit possibile fieri putrefactionem, oportet videre si causæ ejus sint possibiles esse. Unde Aristoteles imaginatus est aliqualiter remotas causas esse elementa quatuor, et cœlum, et postea magis propinquas quatuor qualitates primas, sumendo numerum specierum non æquivalentium in significando ; et istarum ultimarum duas imaginatur activas putrefactionis, et duas passivas, id est, quod duæ, scilicet caliditas et frigiditas, agant putrefactionem, et hoc simul, vel divisim ; et aliæ duæ sunt tanquam dispositiones, quas requirit materia, scilicet humiditas et siccitas, vel simul, vel divisim ad hoc quod possint pati putrefactionem, licet tamen in se qualitates activæ istæ, scilicet humiditas et siccitas, cum substantia principaliter passa sit putrefactionem, vel alias operationes quaslibet, de quibus in hoc quarto dicit, ad quas sint ista disposita ; quia cœlum non habens istas, nec aliquam istarum, non potest pati putrefactionem, nec ignis habens solum siccitatem sine humiditate, ut dicitur in littera.

Juxta quod notandum est, ut opinor cum aliis, quod nec solum humidum manens cum pauca humiditate sine aliqua mixtione possit putrefieri, ideo nec aqua, nec terra, nec aer, nisi secundum partes miscerentur cum siccitatibus, vel humiditatibus, possent putrefieri plus quam ignis. Et sic loquitur Aristoteles de præmissis, quod sic possunt loqui de aliis, unde dicit in littera, ***Quinimo logicaliter dicitur esse putrefactionem in iis, quæ secundum partem corrumpuntur cum separentur a natura, propter quod putrescunt omnia excepto igne.*** Unde loquitur ibi de omnibus materiebus secundum partem in corporibus, et mixtis, et non manentibus in summa simplicitate. Unde apparet propinquissimam, vel proximam causam materialem putrefactionis esse quamdam materiam permixtim habentem humiditatem cum siccitate, et hoc in aliqua proportione Geometrica determinata a natura, ut dicit quidam antiquus Expositor, Henricus nomine, in quæstionibus istius. Et similiter oportet imaginari unam proportionem qualitatum aliarum primarum activarum, vel alterius saltem ad subjectum, sic mixtim habens istas dispositiones ; et illis sic existentibus proportionatis debite, fiet putrefactio, non alias ; et ista demonstrative probari difficillimum est, sed sustineri potest contra arguentes secundum modum inferius dicendum *in secunda parte quæstionis.* Et quod hæc possibilia sint fieri patet, quia non implicat contra-

dictionem, nec repugnat principiis naturalibus, sed quod videbitur in solvendo opposita, et isto modo expresse loquitur Aristoteles, licet non demonstravit *in* 2. *de Generatione*, de proportione qualitatum, et analogia non indivisibili existente, sed in latitudine quadam.

18. Istis præmissis, potest esse conclusio responsalis ad quæsitum, hæc : quod putrefactio est possibilis, vel possibile fieri, vel esse putrefactionem, quia omnes causæ ejus propinquæ, et remotæ sunt possibiles fieri, vel esse : igitur et effectus, qui est putrefactio. Consequentia patet ex definitione causæ. Antecedens patet ex dictis. Ex quo patet quod possibile est quod putrefactio sit de facto, et fuit, quia possibile est ejus causam esse, et fuisse de facto ; igitur et effectum, etc.

ARTICULUS II.

Quomodo fiat putrefactio?

19. Sed ne redarguar in processu, dicendo putrefactionem esse possibilem, antequam exponatur quid nominis, oportet advertere sequentia cum præcedentibus, et primo de secunda parte quæstionis est nunc dicendum, scilicet quomodo fiat. Circa hoc dicendum quod imaginantur Doctores in artibus, et Practici in medicina, accommodantur ab illis, quod sub aliquo existente humido proportionato cum sicco in aliqua determinata, vel determinabili proportione a natura, in tali caliditas quædam existat, quæ ad illud humidum, vel humiditatem secundum *esse*, habet certam proportionem. Et similiter ad siccum, sic quod sub certa latitudine humiditatis, et siccitatis potest caliditas certæ latitudinis ad certum tempus conservari in *esse*, et si ultra illam proportionem veniat humiditas nimis excellendo caliditatem, vel siccitatem, et sic caliditas vincitur, et extinguitur ; et e contra si caliditas nimis excedat latitudinem proportionis dabilis inter ea, tunc consumit humiditatem, et sic per consequens deficiente sibi materia, in qua conservari deberet, perit, et sic si siccitas sit nimia, consimile contingit, vel si frigiditas nimis destruat calorem, vel sibi non debite, nec sufficienter resistat ad talem, vel talem operationem, puta vitalem, vel putrefactionem faciendam, tunc velocitatur actio caloris, et consumitur materia, et finitur calor, vel vita, vel alia operatio, quæ istam proportionem taliter, vel taliter habentibus quælibet ad suum *esse* requirunt ad *conservari*, vel *produci*.

Et ideo oportet proportionem talem omnino esse ejusdem speciei specialissimæ, puta sesquialteram, vel semper punctuatur sesquitertia, vel æquale ad producibile, sicut ad concipiendum sub certo gradu opinionum, vel ad intendendum, sed sufficit quod prope illam sit illa, quod non nimium excedat talem proportionem, ut puta quod sit proportio centupla, ubi prius solum sesquialtera, quia sic si poneretur quando licet existimationem variari nulla scientia, nec æstimatio possit fidie reistis.

Et extremum hujus ponitur in artibus ab Aristotele, sicut de flamma lampadis, quæ regulatur sub consimili gradu, et flamma æqualis non potest in solo aqueo conservari, imo et *esse* secundum requirit humidum aerem, videlicet oleum, et ceram, vel consimile; sed tamen hoc siccum est quoddam proportionaliter se habens in aliqua proportione, vel dispositione certa ad humidum. Ut puta quod sit in medio, vel habens partem elevatam ultra humidum, sicut est lychnus, vel filum, et quod ad ipsum consimili proportione semper elevetur humiditas, et in flamma generetur, et sic regulariter contineatur, sed non est ibi proportio caloris, scilicet totius flammæ ad totum humidum sine caliditate, vel cum caliditate sumendo ly *totum*, sed solum ad partem ascendentem, et nutrientem flammam : et sic de sicco similiter, quantum ad partem in qua flamma manet; sed talem proportionem oporteret in naturalibus imaginari per totum corpus, sicut de flamma, quia calor quorumdam est per totum ; et sicut humiditas, siccitas, et etiam frigiditas.

21. Sed dicunt omnes oportere defectus esse sub *esse* remisso, et de facto sunt ista, sic simul et proportionem habentia ; unde dicitur, si lignum inflammatum totaliter cooperiretur oleo, vel subungeretur, tunc humiditas excederet caliditatem, et sic extingueret ; et si lignum esset nimis siccum, et non intinctum oleo, nec actualiter haberet ipsum, tunc flamma deficeret. Similiter si flamma esset multa, et modicum de oleo, cito consumeretur illud modicum, et iterum deficeret. Sic imaginandum est in proposito secundum *esse*, si oleum esset nimis calefactum ab extrinseco, et rarefactum, sic quod non esset actualiter frigidum, nec temperatum, tunc totum simul sine resistentia posset inflammari per modicam flammam inchoantem, sic accidit in frixatis ex oleo, et similibus ; contingit enim totam patellam, et totum oleum inflammari, et cito consumi ; ideo requiritur frigiditas resistens calido et flammæ, ne totum simul inflammetur et consumatur : et sic est imaginandum in corporibus aliis naturaliter esse frigiditatem, humiditatem, siccitatem, et caliditatem, et sic se habentes, quod ex ordinatione earum cum certis et debitis circumstantiis, vel proportionibus possint tales, vel tales operationes exercere, et quando fit excessus causabitur aliud.

Sed ulterius oportet imaginari ad propositum, videlicet ad hoc quod fiat putrefactio, quia quando calor extrinsecus, puta aeris, vel ignis, vel Solis, cum calore intrinseco agat in humidum proportionatum sicco, quod humidum rarefit, et exhalat, et siccitas remanet terminabilis, existens termino proprio ; et sic quando in solo sicco potest calor remanens propter remotionem materiæ, in qua est humidum, tunc dicitur fieri putrefactio secundum quod aliqui exponunt Aristotelem. 22.

Sed illud non sufficit, quia combusta non putrescunt, ideo oportet

humidum naturale propter actionem caloris interioris, et exterioris, moveatur versus partes exteriores, et ibi partim resideant, et congregentur dimissis interioribus siccis et frigidis, quia calor naturalis simul motus est ad exteriora cum materia sua, et sic remanens exterius est frigidum ex propria sua frigiditate magis augmentata ab exterioribus veniens, et fugiens caliditatem; sed tamen non est omnino statim putrefactio facta secundum partem siccam sive materiæ in interioribus, sed retinens humiditatem, licet non sufficientem, ad continuationem vitæ, vel operationis alterius, videlicet digestionis, et conservationis in *esse* rei secundum speciem priorem, et sic corrumpitur forma substantialis præcedens, et quasi fit aliqua proportio qualitatum, ad quam consequitur aliqua forma alterius speciei, tunc generatur alia forma ut puta cadaveris, secundum diversitatem proportionum qualitatum relictarum fit diversitas formarum generabilium ex putrefactis; et sic putrefactio ejus quod corrumpitur, est dispositio consequentis, vel alteratio prima ad generationem alterius, et sic ad putrefactionem unam completam plures concurrunt mutationes in principio motus alterationis, quo calidum interius calefaciens, videlicet exhalatio humidi, vel motus ejus ad exteriora putrefactibilis.

3. Tertio, exsiccatio, quæ est exhalatio frigida interioribus, et tunc corruptio substantialis formæ rei putrefactibilis, et postea generatio substantialis formæ alterius speciei. Nec cessat adhuc, saltem ut in pluribus, sed ulterius fit exsic atio extremitatum putrefactibilis, et quasi resolutio ad elementa, videlicet aquam, terram, cineres, et aerem, videlicet vapores, quibus mediantibus fœtor in aere multiplicatur, vel non sine eis. Et quia nunquam putrefactibiles magis ex dominio sunt ex istis tribus, in hæc tria post corruptionem caloris, qui est loco ignis, cessat putrefactio ultimate, et hæ mutationes quandoque accelerantur, et in brevi tempore fiunt, quandoque tarde, et accelerari possunt artis juvamine, potentiis activis, et passivis applicatis, et sic fit rarefactio putrefactibilis in principio, cum calor augetur, et corruptio caloris proprii; et in fine circa corruptionem formæ substantialis fit condensatio corporis remanentis propter frigiditatem, et siccitatem, et istis omnibus factis tunc completa est corruptio. Et iste est motus, quem imaginantur Auctores quomodo fiat putrefactio. Et hoc de secundo.

ARTICULUS III.

De proprietatibus, et accidentibus putrefactionis, et de causis earum.

Sed nunc de tertio, videlicet 24.
proprietatibus, et accidentibus putrefactionis, et causis istarum. Unde primo accidit calefactio putrefactibilis inordinata, vel innaturalis sibi, quod patet de se per experientiam. Et causa est, quia exterius calidum continens inten-

dit calorem interiorem. Et secundo accidit humefactio putrefactibilis in superficiem, cujus causa est, quia humiditas intrinseca movetur cum calore interiori ad extremitates, et sic ibi humectatur.

Tertio accidit exsiccatio interioris, et infrigidatio. Cujus causa est, quia ex quo humiditas cum calore recessit, relinquitur siccitas in frigido, quia omnes humores frigidi frigidantes calorem, quæ nunc ad extrema conveniunt.

Quarto, quia infrigidatio est causa quare calor recedit esse in extremitatibus, et exhalat, et tunc frigus obtinet, et infrigidat.

Quinto, exsiccatio extremitatum, quia etiam humiditas sic exterius tracta consumitur faciliter, quia pauca.

Sexto condensatio, quia frigus cum siccitate condensatur; et sic videmus corpora hominum recenter mortua, naturaliter tamen esse materialia, et opaca.

25. Septimo, accidit exsiccatio adhuc major et dissolutio partium ad invicem. Causa est, quia humiditas tenet sicca simul in mixto, ut dicitur *in* 2. *Generat.* et ita tota consumitur in putrefactis finaliter; igitur dividuntur partes ab invicem, et hoc videmus experientia, ideo non possunt corpora Sanctorum integra elevari, sed ossa solum; et ideo carnes aliorum, vel cadavera, quæ aliquantulum diu jacuerunt, facillime franguntur; igitur accidit generatio aliorum quorumdam ab ipsis putrefactis, sicut ex visceribus vaccarum mortuarum naturaliter accidit apes generari, et ex visceribus equorum vespas, ut dicit Commentator 2. *Metaph.* et ex cerebro hominum bufones, et ex carnibus alii vermiculi horrendi, et serpentes; et ex caseis putrefactis, si fuerint pingues, fiunt texmæ; ex vestibus tineæ si fiant ex lana, et sic ex materia putrefacta ex ventre hominis vivi fiunt quandoque lumbrici, et quandoque alia animalia. Omnium harum generationum causæ sunt diversæ proportiones qualitatum primarum, ad quas dum venerint putrefactibilia, formæ talium animalium generantur, sicut ex mixtione farinæ sufficientis cum aqua fit pasta, vel pulmentum. Et istæ proportiones, quæ sunt, et quales ad plenum forte ab hominibus nesciuntur, et si scirentur, et sciret quis reducere, vel deducere elementa ad tales proportiones per artem faceret talia animalia, sicut et natura; et ideo multi Alchimistæ docent facere regulum, vel basiliscum in vitro per artem, similem illi, qui fit ex ovo galli per naturalem putrefactionem, licet non tam venenosum.

Sed circa istud incidunt dubia, 26 *Dubium* vel quodlibeta. Primo, quare ex animalibus putrefactis non generantur alia mixta, puta aurum, vel argentum, vel alia metalla, et hoc cum plus conveniant metallum et cadaver mortuum, quam mortuum et vivum ?

Et similiter quare non generan- *Dubium 2* tur plantæ citius, quam animal ?

Et tertio, quare non generatur *Dubium 3* unum continuum ex humore uno continuo, sed plura ?

Et quarto, quare talia animalia *Dubium 4*

in eodem genita habent modicam differentiam in specie, ita quod videntur quasi ejusdem speciei omnia ?

um 5. Et quinto, quare sint tam diversa in figura, unum est longum, ut lumbricus, et postea sequitur unum breve et latum, et post unum gracile, et postea unum grossum, et secundum diversitatem capitum multum differunt ?

um 6. Sextio, quare ut in pluribus ex animalibus putrefactis generatur animal volatile, ut vespæ, apes, et non gressibile, cum tum gressibile sic similius gressibili, quam gressibile volatili, sicut equus vespis?

27. *. et* 2. Ad ista dubia potest dici secundum intentionem Aristotelis, qui intendit complete tractare causam generationis animalium ex putrefactis, quando dicit quod innascuntur enim animalia in putrefactis ex eo, quod disgregans caliditas, cum nata sit distare, facit disgregata, quia effectus est naturalis, et vult debitam mensuram requisitam ab illo, qui putrescit, et ex proportione ejus cum humido requisita dimissa, tunc est proportio istius caloris superflui remanens humidum, et ista est sufficiens ad generationem alicujus animalis mediante virtute cœlesti; et tunc quia natura semper facit quod melius est, ideo desistit ad putrefactionem, et generatur animal; et non amplius disgregat illud humidum, sicut prius fecit, sed tunc congregat, et miscet humidum cum sicco, et sic recipit calor iste virtutem informantem, sicut virtus in semine, vel calor seminis, et sicut agit animal imperfectum magis frigidum bene ratione caloris facit humidum extrinsecum congregativum in pellem, et ad hoc juvat frigidum exterius comprimens humidum, et tunc disgregando aliquid in humido subtiliori, ipsum digerit, et facit speciem animalis infra pellem, et sic non est contradictio in littera, disgregans constare facit. Et quia primo disgregat, postea constare facit, vel condensat, non simul, nec eodem modo.

Quando quæritur, quare non 28.
alia mixta, ut aurum, vel lapides? Causa est, quia ex humido grossiori generantur metalla quam plantæ, et plantæ quam animalia, et animalia inperfecta quam perfecta, et in corruptione aliorum remanet etiam humidum subtilius, quam sit humidum, ex quo plantæ, et metalla; poterit tamen tandem contingere quod generentur quædam plantæ imperfectæ in putrefactione aquæ stantis, quandoque in superficie contingit, sed raro contingit hoc, sed sæpe animalia, nunquam metalla, nec lapides. Et non videtur verum quod dicitur, magis est simile aurum mortuo, etc. Etiam ico quod non, quantum ad principium suæ generationis, licet illud esse inanimato fuit magis simile, non tamen in aliis : et sic similiter esset difficilius fieri animal, quam aurum, vel plantam, tamen ex materia taliter disposita facilius fit animal, quam aurum, vel planta, sic patet etiam ad secundum.

Ad tertium, dicitur quod causa 29.
est divisio humidi contenti a calo-

re putrefaciente. Calor enim putrefaciens, qui est disgregans partem humidi ab alia, et secundum diversam formam sunt diversa talia alia facta. Et consimilem causam dat Aristoteles *in libro de animalibus,* quare ex uno semine continuo unius animalis plures fœtus generantur, vel educuntur. Et intendit quod est decisio seminis per partes, et hoc per calorem, et si concurrant in aliqua parte, vel non totaliter dividantur partes, erunt fœtus conjuncti.

Ad 4. Ad quartum, dico quod causa similitudinis in specie est uniformitas, vel similitudo caloris ubique, et similitudo proportionum; ergo ex qualibet parte simili facta.

Ad 5. Ad quintum, dicitur quod causa est diversa dispositio materiæ, et complexio, et diversitas primarum qualitatum, unde in alia parte materia est magis commixta, seu calida, et sicca, propter calidum regens in longum, et siccum transit; fit igitur oblongum, et calidum, gracile. Et ex materia flammante frigida, et humida propter frigidum condensans, et humidum dilatans, generatur breve animal, et latum. Et ex materia melancholica propter frigidum condensans, et siccum constringens fit animal breve et gracile, et sic secundum exigentiam materiæ, et locorum, et influentiarum figurandi.

Ad 6. Ad sextum, *quare volatile,* dicitur quod ideo, quia hujusmodi humiditas est subtilis valde, et ratione sic est humidum seminale in volatilibus; igitur simile illi fit aliquod, puta volatile, sed evolantibus illis remanet materia grossior, quæ inerat.

Sed ulterius sunt alia accidentia, 30
unde igitur continue accidit mutatio calorum putrefactibilium? nam aliqui homines vivi coloris existentes rubicundi, et opimi, facta putrefactione pessime colorantur. Causa est, quia humiditas accidens ad exteriora, male disponitur per calorem, et humores colorati quandoque nigredine, si sit nimis fortis, quandoque glaucedine, si non sit caliditas tanta, et sic de aliis.

Et hæc diversitas magis apparet in hominibus, et animalibus habentibus cutem, non crinosam, quia crines equorum, vel mortuorum per putrefactionem non possunt colorari faciliter, quia nec humiditas venit ad ipsos crines, nec caliditas. Ideo accidit fœtor putrefactorum fere omnium, exceptis paucis, musca, et ulceribus, cui contingit in putrefactione redolentia delectabilis, et de rosis, vel floribus, vel de speciebus Apothecarum. Unde causa primo est de animalibus.

In hujusmodi putrefactis quare 31 *Putre- ta ani- lia cu- lent i- nibu-*
olent? quia caliditas putrefaciens causat quamdam proportionem cum aliis qualitatibus disconvenientem, dissimilem, et odibilem naturæ humanæ; ideo fumi inde provenientes olent in conspectu hominum, sed nescio si in conspectu aliorum animalium faciant, quia vultures, et aquilæ satis de fœtoribus cadaverum gaudent, et veniunt de remotis ad coquinam demum calore calefacientis. Sed in aliis, quia sunt proportiones

similes, vel convenientes naturæ humanæ, ideo redolent ; ideo experimur quod confortant vires naturales, et animales.

Undecimo, accidit mutatio ponderis, vel gravitatis. Unde communiter corpora mortuorum naturaliter sunt graviora, quam fuerint cum vixerunt. Causa est, quia recedente calore, recedit et levitas, vel illud, quo corpora se sustinebant resistendo gravitati. Similiter humiditas subtilis, et levis exhalat, ideo remanet terrestre grossum, et compactum, quod est grave.

re cor- ι mor- orum aviora corpo- s vivo- um.

32. Duodecimo, accidit quod quandoque putrefacta corpora animalium sunt venenosa, et plurium in comparatione ad hominem, exceptis esculis, quæ putrefacta magis delectant, et conveniunt. Causa primi est, ut enim dictum est in secunda proprietate, omnia talia infrigidantur, et sunt naturaliter frigida, et infrigidantia, et contraria vitæ, quæ consistit in calore et humiditate, ut ipsa putrefacta frigida et sicca. Et hoc potest esse causa, quare genita animalia ex putrefactis sunt venenosa, saltem ut in pluribus, et lædunt, quia frigida et sicca comedentes inficiuntur.

Decimotertio, accidit quibusdam putrefactis luciditas, sic quod lucent de nocte, sicut patet de quercu, et quibusdam piscibus marinis : et causa est iterum aliqua proportio qualitatum primarum, et una cum dispositione speciali a tota specie putrefactibilis ad causandam lucem, et tales virtutes a tota specie apparet in pluribus concurrere ad operationem, vel proprietates prædictas, et virtutes, vel influentias cœlestes.

Decimoquarto, accidit quod quædam lucentia ante putrefactionem, sicut oculi catorum, et luporum, et canum, et nocturnarum besticularum corpora, vel ventres non lucent amplius post mortem, et putrefactionem, quia similis est causa sicut jam in 13. proposito dicebatur.

Decimoquinto, accidit in quibusdam putrefactis viscositas, et nigra conglutinatio partium, sicut sæpe contingit de vino debili, quod propter corruptionem caloris, et evaporationem humidi subtilis efficitur ita viscosum, et miserrimum est homini, propter infrigidationem, et viscositatem est male digestibile. Sed tamen illud videtur bene ad aliqua alia facienda, puta ad faciendum aquam vitæ, et vinum terminale, quod est satis carum, et ideo qui haberet mysteria posset malo uti bene, et vinitor non debet effundere. 33.

Ex his patet quod omnis putrefactio, vel fere omnis talis causat malum, licet quandoque per accidens, et per adjutorium causat bonum. Et hæc sunt accidentia, et proprietates, contingentia putrefactioni, cum causis suis. Et secundum hoc in quæstione ostendendum quod accipitur pro nunc breviter transcurrendo, et forte alias aliqua alia addentur.

Sed quia jam visum est de malis quæ contingunt per putrefactionem, Aristoteles in littera loquitur de quibusdam impedimentis ejus, ideo etiam de impedientibus 34.

putrefactionem, secundum ejus effectus, vel proprietates malas est dicendum. Unde Aristoteles ponit quinque solum impedimenta, vel remedia, quæ tacta sunt, scilicet frigiditas continentis impedit, quia videmus per experientiam quod hyeme putrefactibilia putrescunt minus quam in æstate, et corpora mixtorum in locis calidis citius putrescunt quam in frigidis. Et causa hujus est, quia frigiditas continentis restringit poros putrefactibilis, ut caliditas propria in eo diutius conservatur.

Secundum remedium impediens ipsam, est congelatio vel coagulatio putrefactibilis. Probatur, quia congelationes quando sunt, tunc manet causa conversationis congelati, quia quamdiu superficies, et consimilia congelata, tunc non potest caliditas, et humiditas propria exire, nec evaporare.

Tertium remedium est fervens caliditas, et humiditas actualis, et virtualis putrefacta. Causa est, quia fervens caliditas non permittit frigiditatem propriam superare caliditatem, et etiam non potest in ferventi caliditate humiditas se extrahere ad exteriora, nec calor similiter, quia nulla causa esset quare magis uno tempore, quam alio, ex quo magis superesset calidum. Et dicunt Auctores quod fervens caliditas interius resistit exteriori caliditati, et non permittit educi humidum sibi proprium, et ideo imaginantur per caliditatem complexionalem propriam mixtam omnem resistentiam caliditatis extrinsecæ, vel exterioris, quæ non est complexionalis.

Quartum impedimentum est motus, et fluxus; mota enim et fluentia minime putrescunt, quia per motum excitatur calor intra in sua naturalitate, ita quod diffundit se per partes mixti, et ita fortius resistit calori extra nitenti per suam naturalem dispositionem. Et motus impedit humiditatem moveri ad exteriora. Tanta diversitas, et varia causa fit saltem in fluentibus, quod quandoque interiora fiunt exteriora, et e contrario. 35.

Quintum impedimentum est multitudo : unde multa in continuo non in distincto plus resistit, quam in pauco, cæteris paribus. Magnitudo rei præservat eam a putrefactione ; igitur totum mare non putrescit, nisi divideretur in partes, et similiter est de aliis.

Ista quinque quandoque dicuntur impedimenta putrefactionis, et per se impedientia ipsam; sic sunt istæ quinque. Igitur bene solebant expositores dare sufficientiam istorum impedimentorum, esse omne impediens contrarium, sic est frigiditas; et hoc dicunt impedimentum, resistendo, quia aut est extra in continente putrefactibile, vel intra ipsum ; si extra, tunc est primum, quia tempore frigido minus; si sit intra existens frigiditas, sic est impedimentum, sed quia coagulata frigida, ut metalla, non cito putrescunt, quia frigus coagulans contrahit poros comprimendo calidum intra se, ut non exeat. Sed si impediens, vel resistens, sit simile putrefacienti, sic est caliditas resistens caliditati exteriori ; et hoc ideo, quia caliditas naturalis sub ratione quadam 36.

fortius impedit, et secundum diversitatem fortius contingunt. Alia causa; quia aut fortitudo est in illa caliditate propter ejus acutiem ex naturali complexione rei, aut ex alio accidente extrinseco excitante ipsam, aut ex quantitate sui subjecti, quia in majori corpore, cæteris paribus, est major virtus. Si primo modo istorum, sic est tertium impedimentum, videlicet fervens caliditas rei a naturali complexione, sicut in pipere. Si vero secundo modo, tunc est quartum impedimentum, secundum quod motum et fluens minime putrescunt, quia motu excitato calor naturalis intrat; sed si tertio modo, tunc est quintum impedimentum, sed quia multum pauco minus putrescit, et non est aliud medium reperibile expertæ rei.

7. Sed nota quod tria sunt adhuc alia præter ista, quæ impediunt putrefactionem, ut balsamum, myrrha, et aloe; sed ista non per se impediunt, nec immediate resistendo caliditati, vel putrefactioni, sed mediante quadam alia operatione. Ista enim vehementer exsiccant, sic quod per exsiccationem contrahunt extremitates corporum, quibus applicantur, et claudunt poros eorum omnes, sic quod humiditas, quæ est intra, non potest exire, ideo remanet, et non putrefit, et ideo talia corpora apparent sicca, irrugata, durata, et compacta, et sic hoc est per exsiccationem, et forte a tota specie illarum rerum, modo quo discernunt medici tempore necessitatis. Sed si quæ alia sint præter influentias cœlestes in quibusdam locis terræ, ubi putrefactio nulla fit per virtutes lapidum speciales et verborum, sicut narratur de corporibus excommunicatis, hæc non sunt secundum naturam consuetam, sed saltem quoad ultimum supernaturaliter.

...lsa-, myr-, et impe- pu-ctio-n.

Sed adhuc est aliud remedium, vel impediens putrefactionem, ut salsata, videlicet sal, et condimenta sallita. Et hoc ad experientiam videmus, quia carnes sallitæ non putrescunt, quia sal est calidum et siccum, ideo ratione siccitatis consumit humiditatem in exterioribus, et poros condensat, et claudit, ne humiditas interior possit exire, et sic non putrescunt talia. Et consimilis causa est quare fumus juvat diutius durare carnes salsatas prius, quia vehementer exsiccat. Item, videmus aquam conservari a putrefactione, si sit congelata, et posita in fimo profundo, sicut etiam videmus glacies in melle; pruina, vel terusa posita in melle; vel aceto, causat durare ultra tempus naturale suæ durationis, videlicet ad medium hyemis a medio æstatis, et pedes porcorum cocti, et compositum coctum durat per annum, et ultra, posita in aqua salsa, vel acetosa. Etiam pisces quidam, qui vocantur *stipicia*, sive *salsa*, exsiccati, durant tamen per valde longa tempora, et non putrescunt. Item, ficus, et uvæ passæ, vel racemi. Et omnium istarum experientiarum causas reddere propinquissimas, et maxime superiores, longum esset, et difficillimum. 38.

Sal impedit putrefactionem.

Sed ex prædictis habentur, vel haberi possunt generales causæ

omnium istarum, et sufficit quantum ad scientiam hujus libri.

ARTICULUS IV.

De definitione, et descriptione putrefactionis.

39. Nunc dicitur ad quartum, quæ sit definitio, vel descriptio putrefactionis, unde potius danda est ejusdem descriptio, quam definitio dicens quid rei, eo forte quod non una res, nec plures res unâ vere, et proprie, et per se consistentes sunt putrefactio: nec enim calefactio Solis, nec caliditas, nec frigefactio, nec frigiditas, nec condensatio, nec densitas, nec rarefactio, nec etiam generatio substantialis, nec corruptio est putrefactio, sed sicut dictum est in secunda parte quæstionis, plurima requiruntur ad putrefactionem, puta plures mutationes, quarum nulla sola esset putrefactio, sed bene omnes simul aggregatæ cum ordine prius dicto, et modo dicitur putrefactio, sicut ibi solet communiter dici de augmentatione proprie dicta, quod non sit unus solus motus, vel mutatio, sed plures, et adhuc magis diverse dicitur putrefactio quam augmentatio.

40. *Putrefactionis non est definitio.* Ex quibus patet ista conclusio prima, quod putrefactionis non est danda definitio *quid rei*. Probatur, quia nil est definitio *quid rei* putrefactionis; igitur nulla est definitio *quid rei*. Consequentia patet, et antecedens ex jam dictis.

Est descriptio. Secunda conclusio, putrefactionis est danda descriptio, vel *quid nominis*. Hoc patet, quia explicari per orationem *quid*, et *qualiter*, hoc putrefactio signat; igitur, etc. Consequentia patet, antecedens declaratur prius.

Tertia conclusio, quod potest describi, sicut Aristoteles ipsam describit, sic, quod ***est corruptio caliditatis propriæ in humiditate propria a caliditate aliena, vel frigiditate aliena.*** *Putrefactio quid.* Et hæc descriptio patet ex prædictis. Sed nota, quod forte non est sufficiens descriptio, et convertibiliter se habens cum descripto, quia multoties corrumpitur caliditas propria a caliditate aliena in humiditate sua, sive putrefactione, sicut patet de flamma lampadis, adveniente magno igne, et consumente aliquando totum, non tamen fit putrefactio. Ideo oportet multa apponi, videlicet quod putrefactio est plures mutationes, inter quas est corruptio caliditatis propriæ in humiditate, et caliditate aliena active proveniens ex qualitatibus primis activis, et passivis, nunquam a dispositionibus subjecti, a qualitatibus primis passivis, vel primis æquivalentibus. Et est prima ad corruptionem formæ mixti in parte, et similiter ad generationem alterius mixti, et sequens etiam generationem mixti alterius elementi. Et sicut ex dictis prius omnia simul comparando, potes accipere quid sit putrefactio, et quot mutationes, et quales simul aggregatæ debent dici putrefactio, et quales non. Potest etiam addi, quod est corruptio naturalis, non violenta. Unde Aristoteles opinatur combustionem esse

violentam, et occisionem, et similia.

41. Sed dum aliquod procedit secundum naturalem processum ad corruptionem, dicitur putrefactio naturalis. Unde *naturaliter* dicitur uno modo, prout distinguitur contra voluntatem, ut inclinatio dicitur naturalis, sed persecutio volitionis dicitur violenta. Alio modo dicitur *naturale*, ut distinguitur contra *artificiale*, et sic dicimus plantas fieri naturaliter, sed arcas, vel domus, artificialiter.

Tertio modo dicitur *naturale*, ut distinguitur contra *violentum*, sicut dicimus quod motus gravis deorsum est naturalis, sed sursum est violentus; modo ad propositum, putrefactio est motus naturalis isto tertio modo. Unde naturalis transpositio est, quæ fit a principio intrinseco passo conferente vim. Sed violenta, quæ fit a principio extrinseco passo non transeunte vim. Et ad propositum, putrefactio est motus naturalis, eo quod passo confert vim, quia naturaliter ratione materiæ appetit formam aliquam, et per qualitates activas et passivas est dispositum subjectum ad putrefactionem, licet tamen ipsis resistat. Certum etiam est voluntarium, et artificiale, et licet improprie, esse naturale modis oppositis istis, et hoc de quarto est dicendum. In quinto sufficiunt.

42. Et ex istis omnibus patet responsio ad quæstionem, *Utrum putrefactio sit possibilis,* at dictum est im prima parte quæstionis quod sic. Sed advertendum est hîc in hoc quarto articulo quæstionis, et primo, quod in hoc quarto sumitur hoc nomen *putrefactio,* valde stricte, quando dicitur quod nil sit, vel aliquid potest esse putrefactio proprie loquendo, quod sit per se unum, sed in primo sumitur large, ac si diceremus quod exercitus subjectorum, et actuum est possibilis, et sic putrefactio est possibilis, id est, cumulus, et aggregatio subjectorum, et accidentium, est possibilis, vel mutationum substantialium, et accidentalium secundum ordinem quemdam, et modum prius dictum, est possibilis tantum, cum iste sit cumulus, vel est, vel si ens, tamen plura sunt; et respondetur quod possibile est aliquid putrefieri, id est, subjectum, addendo tales mutationes substantiales, et accidentales secundum ordinem, putrefactionem potest recipere.

Ad rationes principales. Ad primam, *quando corruptio caliditatis*, etc. 43. *Ad argum. 1. principale.*
Conceditur antecedens, si non sit aliquod mixtum cum caliditate, in quod aliud mixtum agat, et sic ipsum disponat, vel distrahat, quod amplius calor non potest permanere in subjecto. Modo sic contingit in subjecto, quia subjectum indisponitur, quia rarefit, et humidum, in quo conservari debet, consumitur calore exteriori, et sic desinit calor, quia non habet subjectum. Et etiam bene potest concordari quod caliditas extrinseca, scilicet, et intrinseca sunt diversæ speciei, capiendo intrinsecum pro potentiali, vel virtuali caliditate extrinsece pro actuali, sicut caliditas qua potest piper calefacere, specifice differt a caliditate

ignis actuali. Nec sequitur quod uni sint duæ contrariæ æque, quia actualis virtuali caliditati non contrariatur, sicut frigiditati accidentali. Sed bene actualis alterat subjectum, et indisponit, ne detineat virtualem qualitatem formam mixti, vel elementi. Item, non sequitur quod sint qualitates primo, quia formæ istæ actuarent virtuales qualitates, quæ sunt primæ in elementis, quia magis inseparabiles, et tam ex aliorum sensibilium, sicut patet de aqua calefacta, cujus frigiditas est deleta, sed remanet inseparabilis frigiditas virtualis, sicut imaginandum est de aliis qualitatibus.

44. Sed ad aliam improbationem de mixtione, quæ videtur fuisse contra istam rationem, cum dicitur, *nec videtur,* etc. *quia in frigido tempore quando aer esset frigidior homine*, etc. dicitur quod non sequitur. Et causa est, ut prima, non solum imaginandum est caliditatem exteriorem medii continentis esse causam talis consumptionis immediatam, sed quandoque humores mali, et similiter calefacti, qui sunt sparsi per totum corpus, sunt causa ejus consumptionis, et frigus aeris, vel medii continentis per antiperistasin cum adjutorio frigoris interioris, ita quod inchoative est ab exteriori calido, et illud calidum exterius quandoque est calidum innaturale humorum, qui non sunt pars compositi, qui dicuntur extra humidum radicale, in quo est naturalis calor; igitur in hyeme homines possunt infirmari, et putrefieri, dato quod aer exterior sit frigidior; et similiter membra hominum, et cadavera mortuorum in terris posita; et sic similiter circa membra compeditorum, nam propter constrictionem circa loca compedum fit læsio vehemens, quare natura mittit de sanguine multum ad juvandum partes læsas, et sic esset in locis illis calor major, quam natura membri requirit, et tunc frigus circumstans, et per humiditatem aquæ frigidæ, intenditur calor, et fit major per antiperistasin, et ipsa existente majore consumit materiam naturalis caloris, et complexionis membri, et sic fit ibi statim putrefactio. Sed ad aliam confirmationem antecedentis, ad probandum dato quod calor sit cum humido, et consumpto humido, adhuc melius debet manere. Cum dicitur, si calor etiam remanens materia sicca maneret, sed in siccis aptissime conservatur calor, dicitur quod aliquis calor in aliquibus siccis optime potest conservari, sed non omnino in omni sicco, nec in proposito calor naturalis potest in sicco reservari humido sibi proposito, quod requirit ad suum esse in consumpto : unde flamma manens aliquantulum diu, non potest in solis cineribus, sine humido servari, ut per experientiam videmus.

Ad secundam, *putrefactio non est,* etc. Dicitur negando consequentiam, sumendo large hoc nomen *putrefactio,* secundum quod dictum est prius, ut in secundo articulo visum est, et in ipso acceptum sic est. Ad probationem, quia non alicujus speciei motus, et oportet esse mohum aliquem, non est pos- 45 *Ad*

sibile esse, sicut universale est aliquid. Dicitur quod non est possibile esse aliquod unum, sed possunt esse plures, vel plura, et possunt simul sic vocari, et sic est in proposito, quod plures mutationes diversorum generum dicuntur putrefactio.

Aliter potest dici, negando antecedens, quod non sit alicujus speciei mutationis, quia est generatio, corruptio, et exsiccatio, et sic de multis simul, licet tamen proprie loquendo tot simul non sint una species motus.

Sed ad probationes antecedentis : Omnes probationes antecedentis vadunt ad hoc, quod non sit una sola species mutationis, sed tamen probationes procedunt probando quod non sit partialiter generatio, sic videtur quod putrefactio requirit motum localem, et quod requirat corruptionem. Et ideo oportet dicere ad probationes : unde quando probatur quod non est motus localis, quia ista impedit : dicitur quod aliquis impedit, et alius juvat, et non impedit; unde motus localis totius putrefactionis fit, quod partes ab invicem separentur, et non quiescant simul continue, nec illud agens in ipsam possit manere, sed diversa talis impedit putrefactionem, ut allegatum est ex littera, ut dictum fuit de aquis concurrentibus; sed motus localis humidi, vel humidorum interiorum ad exteriora propter actionem caliditatis extrinsecæ, iste juvat ad putrefactionem, et non impedit. Sed quod necessarium tunc sit dare maximum, qui juvat putrefactionem, vel minimum localem motum, qui non juvat, esset una alia imperitis difficultas.

Ad aliam probationem, quod nec 46.
sit motus generationis, quia est corruptio : dicitur quod est generatio, quia requirit generationem unius formæ, et est corruptio alterius præcedentis, vel requirit. Et quando dicitur, *est productio substantiæ*, etc. cum dicitur, quod *talis non sit putrefactio, quia alias omnino generatio esset putrefactio,* etc. negatur consequentia. Et quando dicitur, *non magis una, quam alia*, dicitur quod imo, quia requirit plures generationes secundum ordinem, quæ tamen genera non dicuntur putrefactio, et non omnis generatio est talis, nec cum tot, nec talibus mutationibus. Et cum dicitur, *in naturali materia*, conceditur, et sic tum videlicet vel non differt multum, quamvis si hæc generatio sit putrefactio demonstrata generatione cadaveris in corpore naturali hominis, quod omnis generatio talis cum talibus mutationibus præcedentibus, et subsequentibus est, alias non; et sic omne generatum tale est putrefactitium ex materia putrefacta. Ad probationem aliam, quod non est corruptio, quia similiter arguitur sicut argutum est, et tunc similiter solvitur.

Ad aliam confirmationem, quod 47.
corruptio unius, etc. conceditur exponendo sic; quod corruptio præcedit generationem alterius. Ad aliam, *maxime esset corruptio caliditatis in humido proprio accedente alieno,* etc. conceditur. Ad improbationem, *quia proprium dicitur inseparabile,* conceditur; igitur caliditas proprie sumitur hîc pro naturali,

et non pro proprie proprio; et si pro proprie proprio, tunc simul consumitur humiditas, et caliditas, sicut homo et risibile, et non remanet unum alio corrupto, et hoc in debita et naturali dispositione. Ad aliam confirmationem, *quæ est fortior caliditas proprii,* etc. *igitur si contrariatur;* negatur ista consequentia, quia multa ad invicem agunt non contraria, et non omnino disparata agunt. Unde oportet imaginari quamdam latitudinem caliditatis naturalis ad humidum naturale, vel habentem amicitiam, et naturalem inclinationem ratione, sicut ferrum se habet ad magnetem, vel e contrario, ratione cujus humiditatis, et amicitiæ agunt ad invicem, et durant per tempus; et quando dicitur quod non corrumpitur ab aliena caliditate, quod sic oporteret concedere actionem caliditatis, et humiditatis ad invicem, conceditur illud secundum modum jam dictum. Quando dicitur, *pari forma omnium non contrariarum,* etc. negatur, quia non omnia habent talem occultam violentiam, vel convenientiam, et inclinationem naturalem. Et quando dicitur, *tunc aer naturaliter seipsum destrueret,* negatur consequentia, et forte causa est, quia talem virtutem naturalem sibi superadditam non habent, quare agant talem naturalem potentiam. Et bene volo quod sic dicere, est quasi deviare, sed non bene apparet aliter esse dicendum, et sufficit in naturalibus tantum fides, quod non possit nimis experto improbari. Et quando dicitur quod *est contra experientiam, quia calor in humido conservatur,* conceditur ad tempus, et non perpetue. Et quando dicitur, *humidum a calido augetur,* conceditur quantum ad extensionem subjecti, et ad tempus, et postea minuitur, et resolvitur calore remanente.

Ad probationem aliam, si agit in quantum agit tam sine extrinseco, quam sine intrinseco, tunc est proportio potentiæ caliditatis, etc. conceditur. Ad improbationem *tunc humana,* etc. conceditur consequentia, et consequens. Ad improbationem falsitatis, quia species diversæ, quæ diversas habent periodos, diversas habent proportiones, et non secundum easdem caloris ad humiditatem. 48.

Et quando dicitur, *si sic, tunc calor modicus in multa humiditate non est multum durabilis, vel duratior magno calore in modico humido.* Ad hoc dicitur quod si cætera essent paria, sic esset quod calor modicus cum humido multo diutius duraret, quam multus calor cum modico. Et quando dicitur quod *modicus calor cum multa humiditate non esset duratior,* etc. negatur consequentia, si bene proportionetur, et applicetur calor humiditati. Et si probasses consequentiam ex hoc, quod proportio modici caloris ad multam humiditatem esset modica, etc. conceditur, quia ex hoc sequitur potius quod sit duratior, quam sit minus durabilis propter debilitatem actionis, et tarditatem. Et quando dicitur contra illud, *quia tunc oporteret fieri actionem a proportione minoris inæqualitatis,* etc. negatur consequentia.

Ad probationem, *magna humiditas* 49

cum pauco calore habet proportionem minoris inæqualitatis, vel æqualitatis calidi ad humidum; dicitur quod non, sed semper est proportio majoris inæqualitatis, ut dictum est in arguendo, quia calor dicitur paucus in comparatione ad alium, non in comparatione ad resistentiam humiditatis. Et quando dicitur quod *tunc non esset simile de flamma lampadis modica, et oleo multo;* conceditur quod non est omnino simile, quia diversitas est in eo, quod calor flammæ non agit in quantamcumque partem olei, nec quælibet pars olei resistit sibi, sed solum in aliquam partem, super quam dominatur, et quæ resistit, etc.

Et quando dicitur *humidum olei sufficienter dominatur super caliditatem*, dicitur quod verum esset, si totum proportionetur ad totum, modo sic non est. Et quando dicitur, *Calor quandoque sic superatur ab humido*, etc. conceditur, et tunc amplius non fit actio caloris, licet resistat ad tempus ut cito desinat.

50. Ad aliam confirmationem, *Aer habens magnam caliditatem, et siccitatem est duratior*, etc. dicitur quod non, ubi humiditas superat aliquam caliditatem, et putrescere facit, et tunc non est duratior, sed durante calore et non superato, esset aer duratior cum humiditate, quam sine illa, et maxime cum humiditate virtuali. Item, quando dicitur, *ignis sine omni humiditate durat semper*, dicitur quod nullus est talis ignis, et si aliquis durat diu, dicitur quod est naturalis dispositio sua coloris actualis, et elementaris cum siccitate, et sine humiditate. Sed alius est calor mixtior virtualis, ut prius dictum est. Et quando dicitur quod *non sit augmentatio, nec diminutio, nec alteratio*, conceditur, licet requirat ad *esse* suum alterationes plures, etc. Quando igitur dicitur quod *non est aliqua species*, etc. conceditur secundum modum prius dictum in principio solutionis hujus. Et quando dicitur, *nec est non mutatio*, prima consequentia non videtur, quia sufficeret quod essent plures mutationes, et non esset mutatio cum ex hoc, etc. Secunda non videtur : si ista non est mutatio, ponatur æquivalere huic affirmationi, est mutatio, quia certe ista est falsa proprie loquendo, ut ostensum est.

Ad tertiam rationem principalem, *si sit*, etc. *sub aliquo, igitur est possibilis*, conceditur consequentia, et consequens. Et quando dicitur, *eadem ratione sub uno, igitur*, etc. conceditur. Et quando dicitur quod *hoc est falsum, quia possit aliquod sub gradu summo putrefieri;* dicitur quod imo, exponendo superlativum, quod nullus eo sit major, licet multi æquales, sed negative, non affirmative. Et quando dicitur, *quantumcumque sit aliquod putrefactum sub majori potest*, etc. Esto quod hoc sit verum, ex hoc non sequitur quod nullus sit summus, nec possit esse summus gradus putrefactionis. Et quando probatur quod actio caloris et frigiditatis non terminatur ad maximum quod potest, dicitur quod imo, cum certis circumstantiis limitatis, sed sine limitatione certarum circumstantiarum non terminatur 51. *Ad* 3.

ad maximum. Et ad improbationem, quando arguitur contra hoc quod dictum est, scilicet quod non est summus gradus, quo non potest esse intensior, licet sit summus gradus, quo nullus est intensior; cum arguitur sic : *affirmative*, etc. admittatur.

52. Et quando dicitur, *Vel igitur illud quod putrescit a gradu putrefactionis, est subito summe putrefactum*, dicitur quod gradus putrefactionis potest sumi, vel pro qualitate, et dispositione aggregata, qua aliquod dicitur esse summe putrefactum, vel pro gradu actus, et actionis succedente imaginatione non existente. Iste qualitates, vel dispositiones requirit; et licet eadem sit res, tamen aliter signatur per istos terminos *gradus*, *actus*, vel *actio*, et aliter per istos *gradus dispositionis acquiribilis*, vel *acquisitæ per actus*, *vel gradus actus*; et si aliter imaginetur gradum summum caliditatis, et aliter gradum inductionis gradus summi caliditatis, et aliter speciem intelligibilem, et aliter actum intelligendi qui tamen est realiter idem in specie secundum communiter loquentes; tunc dicitur, si sumitur pro gradu primo modo, quod illud summe putrefactum non est subito putrefactum, sed successive; licet enim subito, et in instanti habeat primum *esse* completum et perfectum secundum totum, vel datam partem, non tamen ex hoc sequitur quod motus fiat in instanti. Sed si sumitur gradus secundo modo, tunc dicitur quod successive adhuc tam propter partes, quam etiam propter partes actionis successivæ, quæ in subjecto indivisibili successive fieret.

Et quando dicitur contra, *tunc cum continue putrescit illud magis, et magis gradus ille*, *quo putrescit*, *intenditur continue, et per consequens nunquam erat summus*, etc. dicitur quod non intenditur gradus secundo modo sumendo, licet intendatur primo modo sumendo, nec diceretur intendi secundo modo; sic inæquali gradu alterationis continue aliquid efficitur calidius et calidius. Et quando dicitur quod nunquam erat summus, dicitur quod continue erat summus, sumendo secundo modo, et non est simile sicut dicitur ibi, si aliquod movetur continue intendendo motum suum et quod continue intensiori gradu moveatur, sed illud æque intento gradu alterationis. Sed cum continue qualitas, vel dispositio acquisita dicitur intensior, ut dicitur, sicut valde tarde posset dici aliquod calefieri, licet tamen ista calefactione fieret maxime calidum, sicut verbi gratia, sit *D* aliquod calidum per totum universaliter citra gradum summum, et calefiat a gradu *B* calefactionis, sic quod infra annum tali gradu fiat summum, tunc caliditas esset summa; sed calefactio non dicitur summa, vel non diceretur summus actus calefaciendi, quia intensior esset, quo in die aliquod esset calefactum in summo. Sic in proposito est imaginandum, licet non omnino similiter, quia putrefactio non est una mutatio sola, ut dictum est sæpe. 53.

Ad quartum principale. *Putrefac-* 54. Ad 4

tio est possibilis, igitur est corruptio. Conceditur consequentia, et consequens, capiendo *corruptionem* large pro destructione qualitatis, vel alterius dispositionis cujuscumque plurium, et sic putrefacta possunt dici corrupta pari forma in qualitatibus solum, sed non semper substantialiter; et sic contingit de cancris, et anguillis, et forte quod aliquæ partes talium putrescunt, et aliæ manent vivæ, in quibus cor, vel proportionabile loco cordis est, et vita. Et quando dicitur quod *consequens est falsum ex eo quod est generatio, et sic non corruptio,* dicitur quod diversimode est generatio, et diversimode corruptio. Unius corruptio est generatio alterius, et hoc satis est expositum prius.

Ad 5. Ad quintam, *si possibile*, etc. dicitur quod non est naturalis corruptio, ut prius dictum fuit ante solutionem rationum. Ad improbationem, non est a principio intrinseco, sed extrinseco, quia in omnibus passis, sive dispositionibus confert vim, et juvat agens, licet aliquæ ejus dispositiones resistant, aliquæ tamen non resistunt, sed juvant, quia intenduntur, et perficiuntur, et sic ab illis aliquam appetunt naturaliter, licet forma patiatur vim.

55. Et quando dicitur ulterius, *combustio non est naturalis, et sic nec putrefactio,* negatur consequentia. Ad improbationem, *sunt ad eumdem terminum,* dicitur quod hoc est valde difficile, quia putrefactio potest fieri, sicut dictum est, sed combustio nullatenus fit per extractionem humidi intrinseci, et per incinerationem partium interiorum, imo extremitates combustorum incinerantur, et humiditates ad inferiora repelluntur, et indurantur, sed aliter est de putrefactis. Et quando incidenter tangitur ibi quod *combustio esset naturalis, et non violenta, quia velocior in fine quam in principio,* dicitur quod hoc non est semper verum, nisi ratione accidentalium conditionum, videlicet si subjectum melius disponatur ad combustionem, alias non, sic potest quidam motus violentus in facto sic intendi. Et Aristoteles loquitur etiam de conditione illa motus naturalis quod sit intensior in facto de motu locali naturali, et non de quolibet ad non gradum.

Et quando dicitur, *combustio fit a principio intrinseco passo conferente vim,* dicitur quod ad hoc non sufficit sola inclinatio materiæ, sed requiruntur formæ, et inclinationes naturales, quantum est ex parte subjecti combustibilis, et tales non sunt sicut in combustione, saltem non omnino similiter, sicut in putrefactione.

Ad sextam, *si putrefactio est possibilis, cum omnis transpositio possibilis possit habere impedimenta, vel juvamenta, sic foret de putrefactione, sed hoc falsum esset,* etc. dicitur quod imo, 56. *Ad* 6.
habet impedimenta multa, sicut dictum fuit prius. Sed quando probatur, admittatur processus totus usque dum dicitur; *frigiditas non impedit, quia frigiditas intrinseca causat putrefactionem,* etc. Ad modum tactum judicandum ex littera Aristotelis. Sed cum dicitur contra hoc, *quia videmus fructus arboris totius putrefieri, quando fuerit infrigi-*

datio aeris circumdantis, ibi illa frigiditas extrinseca juvat, dicitur quod bene juvat quamdiu est, et non condensavit et alteravit, quia post istam condensationem, et alterationem citius putrescit, et est magis disposita ad alterationem, ideo juvat, et impedit diversimode, tamen in diversis temporibus.

Sed cum dicitur, *si frigiditas continentis*, etc. *frumenta tunc sata in terra*, etc. dicitur quod illa diutius durarent, si sola esset frigiditas; sed quia sunt multa alia, videlicet calor intrinsecus, qui frigiditate extrinseca repercutitur, et humiditas istorum corporum facit magnas operationes, quas non facerent in aere raro circumstante, ideo putrescunt in terris, et similiter supervenit pluvia, et multum operans, et aer in terra inclusus, et exhalationes causant putrefactionem talem in terra.

57. Ad aliud, cum dicitur, *tunc fœmina in custodiendo diutius*, etc. Causa est, quia humiditas potest exhalare, et exire, et alius aer recens subintrare, ideo non putrescunt in alto. In basso, et supra terram in solario, et in camera putrescunt propter oppositas etiam causas, et maxime propter siccitatem, quæ præservat a putrefactione.

Ad aliud, quando dicitur quod *nec congelatio quod corpora mortuorum sunt coagulata, et humores in illis, et tamen*, etc. dicitur quod quamdiu essent congelata proprie non putrefierent, sed non sunt congelata, licet fuerint coagulata propter humores mixtos sanguine. Et satis differunt coagulatio, et congelatio, quia coagulatio potest fieri a calido, et congelatio solum a frigido. Adhuc tamen coagulatio juvat contra putrefactionem, quia condensat, et non permittit penetrare actionem caloris æque faciliter sicut in principio, et sic humiditas non potest extrahi, et caliditas propria non tam cito consumi; sed tamen corpora mortuorum post modicam coagulationem frigiditate intrinseca agente, et calorem expellente cum humido, in quo facit exsiccationem in interioribus, et per consequens finaliter putrefactionem, et hoc in terra, propter exhalationes inclusas in terra aperientes poros corporum, et extrahentes humidum ad exteriora; et sic verum esset quod si terra esset nimis frigida, et multæ exhalationes calidæ in concavitatibus terræ essent, corpora mortuorum diutius ibi durarent : et in aliis locis opposito modo se habentibus cito consumuntur, tamen sine combustione. Similiter dicitur de congelatione fructuum, sicut prius de infrigidatione dicebatur.

Ad aliud, quando dicitur, *congelatio est causa quietis. igitur causa juvans putrefactionem, quia motus impedit*, etc. 58
dicitur quod congelatio aliqua est causa quietis alicujus ab aliqua specie motus, sed non est causa quietis simpliciter, quia quod congelatur alteratur semper, et sic condensatur, at motu locali, licet non augeatur, nec extendatur. Etiam posset negari, quia est causa quietis, igitur est causa juvans putrefactionem, et non impediens, quia quandoque res impedit putre-

factionem, sic si mare maneat simul divisim quiescens, non potest putrefieri totum; igitur impeditur quiete a putrefactione. Et quando dicitur ulterius, probando quod *congelatio est causa quietis, quia motus impedit*; dicitur quod motus aliquis impedit congelationem, sed alius juvat, unde si partiatur aqua calefacta per aerem frigidum, citius congelaretur, quam si staret in loco uno, et sic quies illa aquæ stantis non juvat, sed impedit congelationem, licet alia ad hoc concurrant. Et quando dicitur, *cum aliquod est congelatum, quiescit*, licet hoc verum sit de illo, quod de facto est congelatum, tamen in congelando non quiescit, sed movetur; igitur non sequitur quod congelatio (sumendo eam pro actu congelandi) sit causa quietis, saltem immediate, licet mediate bene.

59. Ad aliud, quando dicitur, *necnon tertium* (videlicet fervor) *impedit. Probatur, quia si congelatio putrefacientis impedit, et sic fervor juvat*, dicitur quod congelatio, quæ provenit ab extrinseco impedit; ut igitur fervor exterioris continentis juvaret ad citius faciendum putrefactionem, si non esset combustio, sed fervor naturaliter inexistens ex complexione propria mixti putrefactibilis, iste juvat contra putrefactionem, seu præservat. Et hoc visum est prius. Similiter dicitur ad secundum, quod caliditas, et fervor, aperit poros putrefactibilis, et facit humidum exhalari; verum est de fervore extrinseco, non intrinseco.

Ad tertium *consumit humidum*, etc. dicitur quod non est de intrinseco, nisi secundum suam naturalem periodum, alias conservat, et præservat, ne exterius agens consumat.

Ad quartum de motu, quod non impediat, quia est causa augmentationis caloris; dicitur quod auget calorem intrinsecum, extrinsecum non, quia extrinsecus causat (ut dictum est) putrefactionem.

Similiter ad quintum, *motus disgregat, et aperit*, etc. *igitur est causa*, etc. dicitur quod non sequitur, quia si aperit, tamen cum hoc non confortat, et juvat calorem, quia unitus cum humido per totum, et miscet sic quod non tanta sit consumptio in una parte, sicut fuisset, si simul mansisset calor in uno loco, ideo impedit; et tum verum est quod possit motus tam excessivus fieri, quod ipse juvaret, ratione talium dictorum, ideo aliquis juvat, aliquis non. 60.

Et ad aliud, quando dicitur quod *multitudo non impedit, quia juvat;* dicitur quod non juvat ipsa. Et quando dicitur, *blada in magno cumulo putrefiunt;* dicitur quod hoc non est ratione magnitudinis, sed ratione illa, quod sub aliis tecta concavitatibus, et exhalationibus repletis aerem putrefieri faciunt, et ratione istius postea putrescunt interiora blada, vel fragmentorum grana. Reservatio aeris non fieret in concavitatibus, si pauca essent blada simul, ideo pauca non putrescunt, et ideo expedit quod sæpe moveantur, et volvantur grana, et hoc sciunt coloni, et hoc faciunt ne putrescant. Et quando dicitur, *modica cito exsiccantur,* volo bene quod aliquod modicum, sed non

omne, et ideo non quælibet magnitudo, vel multitudo quantumcumque parva sufficit in qualibet specie ad putrefactionem suscipiendam, sed aliqua, et aliqua non, sic nec quælibet paucitas, nec quælibet multitudo quantumlibet parva sufficit ad extinguendum sicut cujuslibet. Et sufficienter de ista quæstione.

QUÆSTIO II.

Utrum digestio sit perfectio causata ex proprio, et naturali calore ex opposito passivo?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia digestio est imperfectio causata ex proprio et naturali frigore in oppositis passis; igitur non est perfectio causata, etc. Consequentia tenet, quia nil est perfectio, et imperfectio, nec simul ex contrariis agentibus, quia idem subjectum non potest contrariis motibus moveri, videlicet calefieri et frigefieri, perfici calore et imperfici frigore. Sed antecedens probatur, quia digestio non est nisi mutatio imperfecta ante completum *esse* decoctionis et talis imperfecta a proprio frigore, quia si nullum esset frigus, jam calor ageret sine resistentia successive, quod videtur contra illud quod dicitur 4. Physic. *successio in motu causatur a resistentia mobilis ad motorem.* Et confirmatur antecedens, quia digestio est motus, vel actio; sed omnis motus, vel actio est imperfectio, vel imperfecta mutatio; igitur omnis digestio est imperfectio. Minor probatur per definitionem motus, 3. Phys. quia *motus est actus in potentia*, scilicet est actus imperfectus.

Sed forte dicitur hîc quod motus digestionis, vel via ad digestionem, non est proprie digestio, nec perfectio, sed dispositio, quæ finaliter acquiritur, vel acquisita est per talem viam, vel motum digestionis. 2.

Sed contra, talis dispositio est imperfecta, quia est ad destructionem formæ substantialis ipsius sic dispositi; igitur est imperfectio, quia destructio. Consequentia videtur nota, et antecedens probatur; sicut enim est in artificialibus digestionibus, quod elixatione facta elixatum est; magis dispositum ad corruptionem formæ substantialis sui, quam fuit ante; et similiter masticatione facta in ore, et digestione destructa in stomacho, naturaliter digestibile est magis propinquum ad corruptionem formæ digestibilis quam ante, vel forte jam corrumpit formam ejus, et facit humorem imperfectiorem carnibus, de quibus intendit facere humorem. Probatur autem quod humor sit imperfectior carnibus, quia ex humore intendit generare carnes perficiendo natura; igitur humor carnibus imperfectior est Sed adhuc probatur antecedens principale, scilicet quod digestio sit ex frigore naturali et proprio, quia digestio juvatur a frigore alieno, et extrinseco; igitur est a frigore proprio. Consequentia tenet, quia contrarium impedit contrarium, et non juvat; sed simile juvat simile, et intendit; igitur oportet quod sumatur a frigore extrinseco, quod fiat, et contra a

frigore intrinseco. Sed antecedens hujus consequentiæ patet, quia in hyeme, et regionibus frigidis sunt meliores digestiones, quam in calidis locis, et temporibus, ut experimur.

3. Secundum. Secundo ad principale, digestio fit a caliditate aliena; igitur non existente propria caliditate ex opposito. Antecedens probatur, augmentabile, quod est extrinsecum cibo, non a caliditate cibi, dato quod ibi sit cibus frigidus sine caliditate, et certa digestio fructuum, vel maturatio, fit a calore, qui extrinsecus sit, sicut patet de elixatis, et assatis, quæ omnia digesta sunt, et hoc caliditate aliena, et extrinseca, non propria sui.

Tertium. Tertio, digestio fit a calore artificiali; igitur non est a naturali. Consequentia tenet sicut prius, cum ex opposito distinguitur. Antecedens patet de elixatione, et assatione, quæ per artificialem calorem convertitur. Similiter medici arte medicinæ juvant, et intendunt calorem, quo fit digestio; igitur artificialiter.

4. Quartum. Quarto, digestio fit a calore innaturali; igitur, etc. Consequentia patet ut prædictæ. Antecedens patet, quia a calore balnei, ut patet in littera Aristotelis, et tamen calor balnei est innaturale, ut patet.

Quintum. Quinto, si sic sit, sequeretur quod omnia digestibilia essent calidiora indigestis. Consequentia tenet, si sit a calore non erunt frigidiora, sed calidiora : falsitas consequentis patet de esculis, et multis aliis fructibus, qui ante digestionem completam sunt calidiores quam post. Item, mustum est calidius vino digesto, et ideo per fumos suos citius inebriat, ut experimur, ut dicitur in littera. Item, stillæ et guttæ distillantes ab assatis crassis sunt frigidæ, et minus calidæ quando assatura est in coctu, quam in medio decoctionis, vel ante medium : unde et coqui per nimis calidas stillas cognoscunt assationes esse factas; et patellæ, in quibus bulliuntur pisces, sunt minus calidæ cum jam pisces sunt cocti, quam ante completam decoctionem, et sub vasis suis : et hæc non essent vera per experientiam, nisi fierent calidiora. Item, homines bibentes vina calidissima virtualiter, et actualiter faciunt ex iis per digestionem urinam minus calidam, imo et maxime, si multum bibant, ut patet per experientiam.

Sexto, si sic, sequeretur quod digesta essent leviora et minora, 5. Sextum.
seu subtiliora et rariora. Consequens est falsum, et contra experientiam, quia poma matura sunt majora, et grossiora adhuc, quam in principio ante digestionem erant. Et similiter Aristoteles dicit quod ingrossantur digesta per digestionem. Consequentia tenet, quia calor naturalis debet consumere humidum, et sic fierent minora et leviora, vel minus gravia et rariora post ablationem materiæ, quam fuit per digestionem.

Oppositum arguitur per Aristotelem *in lib.* 4. sic definientem *digestionem*, quod *est perfectio a proprio, et naturali calido.*

Circa quæstionem, primo ponenda sunt notabilia, ex quibus secun-

do ponentur conclusiones ad quæsitum.

6. *Digestio quid.* Quantum ad primum, notandum primo, quod Aristoteles in littera intendit digestionem esse secundum opus post putrefactionem, et aliud opus primarum qualitatum, videlicet caliditatis et frigiditatis, siccitatis et humiditatis, tamen secundum habitudinem certam determinatis, et existentibus simul.

Juxta quod notandum, quod utor quandoque modo loquendi Aristotelis in littera, sumendo concretum pro abstracto, videlicet *calidum* pro *caliditate*, et sic secundum etiam quod littera tenet, et similiter feci in quæstione præcedenti.

Sed ulterius notandum, quod unaquæque res naturalis dicitur perfecta, sufficienter digesta, vel bene disposita, quando perfecte, et debite potest in suam propriam operationem, quam intendit naturaliter, et finaliter quantumcumque. Et hoc contingit dupliciter, quia aut simpliciter, aut secundum exigentiam finis, ad quem intendit, aut etiam secundum tempus aliquod determinatum ex causa. Et hoc dicitur simpliciter perfectum, quando potest non respiciendo ejus operationes omnes perfecte facere, et ad finem debitum operationis, et naturalem producere. Sed diceretur perfectus secundum exigentiam finis, si finaliter intenderet ludere, et crescere. Sed secundum exigentiam temporis diceretur perfectus, ut perfectus juvenis, qui secundum tempus juventutis bene se habet; perfectus secundum tempus, qui secundum tempus operum virilium bene se habet, et sic de aliis.

Similiter existimandum in aliis, nam aliquod dicitur perfectum, ut perfecte digesta res, cum fit viridis, sicut succus viridis vitis, quando cupimus habere agrestam, sic quod succus talis est bene digestus, ad hoc quod sit agresta. Sed notandum quod perfecte diceretur digestus, ut fiat vinum ex eo, non dicitur talis quando est mustum, sed postea in successione ampliori temporis post *esse* musti ultra digeritur, vel depuratur.

Sciendum quod digestio vel potest capi pro dispositione, a qua provenit operatio debita rei, vel simpliciter, vel secundum tempus, vel alio modo, ut dictum est; vel pro via, vel pro mutatione ad talem operationem habendam, puta simpliciter perfectam, vel secundum tempus. Si capiatur pro dispositione tali, et non pro via, potest describi, sic, quod *digestio est dispositio qualitativa propria, et intrinseca alicujus mixti, qua natum est debite agere, vel pati secundum finem intentum simpliciter, vel secundum tempus.* Nam dicitur *qualitativa dispositio*, quia licet quandoque dispositio in figura rei, vel situ, vel qualitate juvante ad perfectionem operis, vel passionis, tamen quia ab illis non provenit operatio principalis secundum finem intentum, ideo talia excluduntur per hoc, quod dicitur *qualitativa*, et non quantitativa, nec finalis. Sed dicitur *propria et extrinseca*, quia si aliquod esset dispositum aliena qualitate in modico tempore secundum exigentiam operis, et finis intenti, adhuc illud non diceretur

7. *Digestio descripti[o]* (margin note beside "Sciendum quod digestio")

esse digestum, sicut ferrum igniretur per ignem cito ad finem, ut molliri possit, non tamen diceretur digestum, quia non esset hoc secundum intrinsecam qualitatem, sed dicitur *alicujus mixti*, quia digestio est dispositio complexionalis, vel composita ex quatuor primis qualitatibus actualiter, et virtualiter inexistentibus intense, vel remisse, et ideo non invenitur digestio propria in simplici elemento, et dicitur *secundum quod mixtum innatum est agere, vel pati*, et per hoc excluduntur qualitates secundæ, a quibus principaliter non provenit actio ; vel passio; sed dicitur *secundum finem intentum*, quia eadem res potest dici perfecte digesta ad unum finem, quæ esset imperfecte digesta ad alium finem, ut dictum est. Et dicitur *simpliciter, vel secundum tempus*, propter ea etiam quæ prius dicta sunt; et sic patet quid per hoc nomen *digestio*.

8. Sed ulterius sciendum, quod digestio pro via, et mutatione ad talem dispositionem jam descriptam, non est aliud, quam quædam alteratio dispositiva ad talem perfectionem, vel dispositionem mixti jam dictam; et est talis digestio, alteratio, quæ dicitur simul et calefactio, et exsiccatio, et etiam humectatio, licet secundum diversas partes, et dispositiones digestionis, et remissio in frigiditate sit aliquod unum, vel non in proposito sit vis, dummodo hæ mutationes simul aggregatæ tali uno nomine possunt appellari. Et similiter dicatur digestio primo modo dicta, quæ est aggregatio diversarum qualitatum non componentium aliquod unum, nisi forte aggregative, sicut albedo, dulcedo, et calor, vel frigiditas in lacte. Ex his patet quod digestio non requirit acquisitionem novæ formæ substantialis, et hoc ex quo solum est dispositio qualitative, ut videtur, ut aliqui inferunt.

Objectio.

Contra quod tamen objicitur, quia Aristoteles dicit *in littera*, ubi quæstio habet locum, quod *finis digestionis est natura,* id est, forma substantialis, quia non materia, quæ est ingenerabilis, et incorruptibilis, et inaugmentabilis. Secundo, quia per digestionem corrumpitur nutrimentum, quia semper generatio unius est concomitabilis corruptioni alterius, ideo sequitur quod digestio sit non sine forma substantiali.

Tertio, quia aliter non distingueretur ab alteratione.

Responsio.

Ad hoc dicitur communiter quod Aristoteles intendit quod finis est natura; et per ly *natura*, intendit perfectionem essentialem, sive naturalem, ideo describendo digestionem dixit quod *digestio est perfectio*, id est, dispositio perfecta qualitative. Sed certe Aristoteles dicit expresse, *finis est in iis, quæ in natura sunt, natura autem quam dicimus specie*, id est, formam et substantiam; non igitur valet ista expositio. Ideo aliter dicunt alii, qui ponunt, et bene, ut puto, quod ad digestionem multi motus concurrunt, vel mutationes. Primo, motus localis, quo activa applicantur passivis. Secundo, motus alterationis, vel plures alterationes, quibus digerens assumat sibi digestibile, introducendo in ipso qualitates sibi

Ad digestionem multa concurrunt.

convenientes, et corrumpendo qualitates præexistentes. Et tertio ex istis sæpe sequitur corruptio formæ digestibilis, et generatio formæ substantialis digesti. Et sic dubium est multis, quæ istarum mutationum dicatur digestio, etiam secundum descriptionem prædictam remanentem.

10. Dicunt aliqui quod sola alteratio cum generatione, et corruptione, proprie debet dici digestio. Sed forte videtur quod non bene dicunt, et proprie, quia certum est quod fructus ante maturationem sunt minus digesti, et digeruntur usque ad maturationem; et tunc non dicuntur generari novæ formæ substantiales, et corrumpi præcedentes, quia eadem ratione continue in tali maturatione, secundum quod magis et minus ad talem maturationem appropinquant, continue fierent substantiales novæ generationes, quod est impossibile; nec oporteret in naturalibus, si pauciores possunt digestiones salvari, ut postmodum ostendam, et declarabo. Quomodo potest igitur dici quod dispositio qualitativa acquisita alteratione post motum localem activorum, et passivorum ad se invicem ita, etc. si non fieret forma substantialis nova, essent dicenda digestio, licet illa digestio fiat ultimate pro generatione formæ substantialis. Unde sicut in artificialibus digestionibus, videlicet elixatione, vel decoctione, primus finis est ut sit utile ad esum, et sorbitionem, ut dicit Philosophus; secundus finis, ut post esum aliqua digestione forma substantialis generetur illius nutribilis; sic imaginandum est in aliis naturalibus digestionibus, et sic omnis alteratio ordinatur finaliter ad generationem, vel corruptionem, quia dicitur 1. *de Generat.* si non est possibilis transmutatio in substantiis, nec est possibilis in accidentibus, vel qualitatibus, quia frustra esset : tamen ex hoc non oportet quod alteratio sit generatio, nec digestio, quæ est quædam alteratio, vel plures alterationes, non est tamen generatio formaliter, nec corruptio, et sic dicitur ad litteram Aristotelis, cum dicitur *finis autem,* etc. quod verus est finis ultimatus digestionis, sed non oportet de fine propinquo, quia ad illum sufficit dispositio qualitatum, ut dictum est, et esse aptum nutritioni, et similibus operationibus, et passionibus.

Ex istis dictis patet solutio quæstionis communiter hîc fieri consuetæ, videlicet, *utrum digestio terminetur ad formam substantialem?* Dicitur quod sic ultimate, si non sit impedimentum est finis extrinsecus generatus sic a remotis, sed esibile, et similia, sunt fines propinqui. 11. *An dige. termine ad form substan lem.*

Ad secundam objectionem, *per digestionem corrumpitur nutrimentum.* Conceditur ultimate, sed non primo, quia primum disponitur, et digeritur, nec oportet propter quamcumque modicam alterationem corrumpi formam substantialem, et aliam generari.

Ad tertiam quando objicitur quod *aliter non distingueretur ab alteratione,* dico quod imo est quædam species alterationis, et sicut species a genere distinguitur, sic minus commune a magis communi non

aliter bene distinguitur. Unde conceditur bene, digestio est alteratio, ideo non differt ab alteratione; tamen proprie loquendo, non esset alteratio, sed alterationes non componentes unum, et forte nulla entitas esset digestio, sed plures entitates, ut in prima quæstione fuit dictum.

Ex prædictis etiam bene infertur, et conceditur, et sequitur quod digestionum diversitas sequitur diversitatem proportionum primarum qualitatum. Et hujus signum est, quia per digestionem variatur sapor, odor, et multa consimilia ipsius digesti.

12. *Digestionum diversitas.* Sed adhuc ulterius est notandum, quod digestionum (sumendo ut prius digestio descripta est) quædam fit in viventibus, et alia in non viventibus. In viventibus alia fit in plantis, alia in animalibus, omnes tamen habent operationes sine congregatione, licet in viventibus cognoscibilibus fiant. Adhuc in animalibus diversæ sunt digestiones, quia quædam fit digestio seminis postquam generatur fœtus; aliæ sunt digestiones alimenti, et dicuntur ab aliquibus quatuor, et ab aliis tres solum, qui conveniunt in his tribus, videlicet in digestione in stomacho, alia in hepate; tertia in membris. Quidam ponentes quartam dicunt esse in corde; et alii ponentes quintam, ponunt unam primam in ore masticationem, quia masticato grano, non possit amplius fructus fieri, ut Physiologi fingunt scire formicas, et ad hoc divisum granum custodire, vel dividere. Alii custodito ipso dicunt quod ipsæ non sunt specifice distinctæ digestiones, de quibus loquitur Aristoteles hîc : sed differunt bene secundum magis, et minus perfectum; et possunt diversæ formæ substantiales in terminis hujusmodi diversarum transmutationum, vel digestionum fieri, puta post digestionem in stomacho una, et post digestionem in membris alia, iterum una prioribus præcorruptis, et sic de aliis.

Sed adhuc digestionum viventium in plantis solum, alia fit in 13.
radice, attrahitur humidum cibale, et nutrimentum; alia in ligno, vel stipite, vel cortice; tertia in foliis, et in fructuum maturatione. Primæ duæ continue fiunt æstate, et hyeme, licet forte in hyeme insensibiliter, sed duæ aliæ solum fiunt in æstate, videlicet foliorum, et fructuum, et hoc videtur aliquarum plantarum determinatarum specierum, sed non omnium, quia laurus et palma, et similes, semper virescunt hyeme, et æstate, propter eorum calorem naturalem excellentem, aliæ producunt folia, ut pyrus, pomus, etc.

Ex his præmissis, quantum ad primam partem, quamvis dubitandum est de secunda parte, in qua ponuntur conclusiones.

Prima conclusio, quod digestio 14.
fit a calido mere intrinseco, et *Conclusio* 1.
naturali. Probatur, quia talis calor est propinquum, et naturale instrumentum agentis, et ad intentionem ejus intenditur, vel acceleratur digestio, et ad remissionem ejus remittitur; igitur si ab illo, etc. Consequentia videtur nota ex hoc, quod natura est princi-

pium motus et quietis, et non sine instrumentis, quæ est agere, sic dicimus et causas esse. Sed antecedens patet pro prima parte, quia natura, quæ est forma digerentis, vel ageret sine calore, et semper agit cum illo; igitur est naturale instrumentum *quo,* sicut calor ignis. Secunda pars patet per experientiam, unde habentes calorem naturalem cito consumunt esibilia, vel comestibilia, et multa cito consumunt; et habentes calorem hebetem, vel modicum, tarde consumunt, licet etiam parum; igitur ad intentionem intenditur: et ex quæstione patet quod si calor intrinsecus nullus sit, nulla esset digestio; et idèo simpliciter aqua est indigestibilis, et similia simpliciter; hoc dico digestione sui, sed per agens aliud commixtum aliis non esset, quin esset digestibilis.

15. *Conclusio 2. Subjectum digestionis.* Secunda conclusio, quæ ponitur communiter ab aliis, est quod subjectum digestionis, vel digestibile, est humidum commixtum sicco. Probatur, quia calor naturalis digerendo consumit humidum superfluum, et consolidat illud, quod remanet; igitur oportet esse humidum et siccum, vel commixtum aliis, aliter non possit fieri. Consequentia patet ex jam dictis. Sed antecedens patet, quia sic videmus digesta consolidari, et humiditatem consumi per experientiam in animalibus. Et probatur ex alio conclusio, quia subjectum digestionis est illud, in quod agit calor naturalis, et in quo servatur; sed hoc non est frigidum, nec solum humidum; igitur est humidum cum sicco. Consequentia patet de se, et antecedens pro prima parte patet: sed pro secunda parte probatur, quia frigidum est contrarium, et in illo calidum non conservatur, sed corrumpitur; nec solum humidum, quia tunc simplex aqua esset digestibilis, quod patet ex prædictis esse falsum. Consequentia illa tenet, quia solum humidum cum siccitate, et sic illa duo, videlicet humidum et siccum debite proportionata reputat Aristoteles opposita privativa caloris agentis, et naturalis.

Ex istis dictis, et conclusionibus, 16.
patet quod digestio est perfectio causata effective, vel active a proprio, et naturali calore, vel caliditate in oppositis passivis, vel ex oppositis, videlicet humido proportionato sicco; et ex hoc patet responsio quæstionis in forma, quia concedenda est quæstio, et est vera.

Sed notandum quod oportet in digestione imaginari unam habitudinem inter humiditatem et caliditatem, sicut in præcedenti quæstione dictum est de putrefactione, et forte qualis sit illa, et quanta videtur dupla; igitur latet nos homines, et quomodo hæc habitudo sit hîc, et non sit in aere, quia est calidus et humidus, multum difficile est ista videre, et considerare, non tamen et sustinendo contra redargutionem primo, et tamen forte quod sufficit medicis, et naturali Philosopho in tali materia.

Item notandum, quod istæ conclusiones ponendæ sunt et intelligendæ de digestionibus animalium,

et non inanimatorum, et partibus suis intrinsecis, vel ipsa integrantibus, licet non oportet de aliis; *Conclusio* 3. unde ponitur ab aliis hæc conclusio, quod in non viventibus non omnis digestio est a proprio, et naturali calido. Probatur, quia assatio, et elixatio fiunt non a calido proprio et naturali, sed extrinseco cibo; tamen bene requiritur naturalis calor, scilicet cibi; sed iste non sufficeret ad digerendam digestionem, quia utile fieret animali ad transeundum in substantiam animalis.

17. *Conclusio* 4. Quarta conclusio est, quod in viventibus calor extrinsecus juvat quandoque digestionem. Patet, quia quod est simile intendit simile; igitur extrinsecus calor intrinsecum intendit; igitur juvat. Et hoc etiam innuit Aristoteles in littera, ubi quæstio habet locum, dicens balnea juvare digestionem; posset autem esse immoderatus, quia humidum, in quo naturalis calor resolvetur, vel extraheretur cum calore, et sic digestionem pejorem, vel minorem faceret infra.

Conclusio 5. Quinta conclusio est, quod etiam frigus extrinsecum quandoque juvat per antiperistasin. Patet hoc, quia in regionibus frigidis, et locis, et temporibus, fiunt meliores citius, et fortiores digestiones, quam in locis oppositis manentibus; igitur extrinsecum frigus loci juvat. Et dico per antiperistasin, quando circumstans frigus claudit poros corporis habentis calorem digerentem, et sic pellit calorem intra, et ipso infra propulso, quia virtus unita fortius agit, juvatur digestio. Sed frigus extrinsecum nimis excellens posset totum corrumpere, et non juvare, imo inducere mortem, sicut multis accidit super mare Septentrionale, et Orientale in hyeme mori propter frigus.

18. *Conclusio* 6. Sexta conclusio, quod in viventibus propria frigiditas semper impedit, et similiter in non viventibus. Probatur, quia propria caliditas agit et juvat, per primam conclusionem; igitur propria frigiditas impedit, quia contrariorum contrariæ sunt causæ, ut dicitur hîc in littera in libro quarto, et docet experientia.

Conclusio 7. Septima conclusio, in non viventibus aliena frigiditas semper impedit digestionem, quia in non viventibus, aliena caliditas est ratio digestionis; igitur aliena frigiditas impedit causam per rationem contrariorum, quia contrariorum contrariæ sunt causæ, et effectus. Et intelligatur illa conclusio sic, si aliena caliditas semper sit præsens, vel etiam quantumcumque est præsens impedit; et sic similiter de aliis dictis quæstionibus, quia certe scio bene quod nulla aliena caliditas semper est, nec semper impedit. Probatio etiam conclusionis hujus, et præcedentis patet.

Patet etiam quod propria frigiditas impedit in non viventibus digestionem, et sic aliena, et forte plus gradu, quo potest esse quod in viventibus digestio cibi, puta in stomacho, non est effective a calore cibi, et principaliter, sed a calore extrinseco cibi, licet intrinseco animali, vel viventibus, cum

calor cibi bene juvat ad digestionem. Probatur, quia cibus digeritur a calore naturali animalis, vel viventis, et non proprio calore animalis digerit seipsum, et sic similiter dicatur de humore ulterius progrediente post digestionem stomachi ad hepar, quod digeritur extrinseco, videlicet calore hepatis, et similiter de aliis.

19 *Digestio et putrefactio se vicine sequuntu.* Ex quibus omnibus dictis potest apparere, quam vicine sequitur digestio et putrefactio, quia vix digestio cibi in animali potest fieri complete, nisi præcedat putrefactio. Quod probatur, eo quod putrefactio est, ut dictum est in præcedenti quæstione, corruptio caliditatis propriæ in humiditate propria a caliditate aliena, sic est quando cibus digeritur, tunc est propria caliditas cibi cum humido suo per caliditatem digerentis, quæ cibo est extrinseca, extracta, et ideo fiunt tales mutationes, quando videlicet superfluentes remanentes, et expulsæ putridæ sunt, vel putrefactæ; sed tamen bene potest fieri putrefactio sine digestione, licet non e contra in pluribus. Et maxime loquor de naturalibus digestionibus, et non de artificialibus, sicut sunt elixatio, et assatio, quia digestiones illæ non sunt putrefactiones, licet participant de modo putrefactionis in eo quod calor proprius in humido proprio extrahitur ab alieno, sed ita velociter fit hæc abstractio humidi, quod quasi est violenta mutatio, et ideo a putrefactione impeditur, ne sit putrefactio perfecta. Hæc dicuntur opinando tamen forte ad oppositum.

Ex his patet hos esse, et fuisse processus Aristotelis, qui putrefactionem tanquam communiorem præmisit ante digestionem, seu prius de ipsa determinavit. Patet etiam excellentia, et utilitas primarum qualitatum in mundo, quia valent omni auro; quia sine auro, et argento possumus vivere, et esse animalia, et homines; conservari viventia sine digestione, et putrefactione, quæ fiunt primis qualitatibus, nequaquam. Unde si nulla caliditas esset per mentem, omnia moventia viventia per elementa destruerentur; sed tamen aurum, et quælibet alia substantia esset melior in se, licet non utilior calore; similiter sic de frigore, humiditate, et siccitate dicatur, licet non æqualiter. Et hoc Aristoteles advertens *in lib.* 4. omnes operationes possibiles fieri in mundo isto corporali enumeravit, et ostendit utilitates primarum qualitatum generaliter et universaliter, subtilissime pertractando, quantum sufficit naturali Philosopho universaliter loquenti. 20.

Ex præmissis etiam potest intelligi descriptio digestionis prædicta, et Aristoteles in littera, quia digestio, sumendo eam pro dispositione per actum acquisita, vel per actionem, est dispositio qualitativa, vel quantitativa propria, non propria et inseparabilis, sed separabilis, et propria dispositio digesta, non digerentis, licet causata sit a dispositione qualitativa agentis, et a propria agenti et digerenti; et sic una dispositio est intrinseca agenti, et alia intrinseca digesto, et secundum dis- 21.

positionem propriam agentis potest in ipsum agere, et secundum dispositionem propriam patientis potest ipsum passivum pati, vel resistere ad hanc dispositionem, vel digestionem, vel sequentem humiditatem. Et hæc omnia referuntur ad finem intentum, vel intentos fines simpliciter, vel secundum tempus. Et hæc dispositio, ut loquitur Aristoteles, perfectio est tam utilis, quod sine ipsa facta non possunt fieri generationes animalium per propagationem, nec fructuum, nec plantarum, nec pervacuabilia essent viventia, nec corruptibilia sine ipsa; sic quod si cessarent digestiones omnes per mensem, nec possent homines, nec animalia esse, nec vivere in mundo, nisi per Deum miraculose; et sic fieret bona pax, vel nulla esset generatio hominum in mundo. Et de his omnibus utilibus Philosophus consideravit, præcipue de quibus rustici non curabant, nec adhuc advertunt.

22. *Ad argum 1. principale.* Ad rationes principales. Ad primam, *digestio est imperfectio,* etc. Negatur antecedens, si sumatur pro dispositione completa, et acquisita per digestionem, sicut dictum fuit ibidem; sed si sumatur pro via, vel dispositione incompleta, quæ non fit perfecte ad finem, tum est imperfectio, quia licet sit incompleta, tamen sufficit quod possit compleri finaliter, et sic est perfectio, id est, actus, vel actio perficiens, et perficientis, et non imperfectus, nisi diversimode comparando, videlicet quantum dicitur incompleta actio, dicetur imperfectio, vel improprie. In quantum vero consideratur ut perficiens, dicetur perfectio, et hoc non mirum. Et quando dicitur quod digestio fit a frigore; negatur quod a frigore intrinseco digestio fiat, sed si frigiditas resistit, tunc non active, sed ut potentia passiva concurrit. Et calor sine resistentia frigoris saltem possit agere successive per successivam, et diversam applicationem, et propter simplicitatem potentiæ non potentis finis agere, et propter generationem successivam caloris potest successive causare calorem alium, vel operationem aliam successive, et sic sine resistentia frigiditatis, licet resistentia sit aliunde, videlicet in motu locali applicationis in motu generationis caloris. Etiam nec propter hoc sine frigiditate subito agit calor naturalis, ut patet ex jam dictis.

Ulterius cum dicitur quod *digestio est quædam imperfectio, eo quod est ad destructionem formæ substantialis,* 23.
dicitur quod digestio dicitur perfectio ratione finis propinqui, ad quem ordinatur, videlicet ut digestum sit esibile, et sorbibile in artificialibus, vel ut nutrimentum in naturalibus sit magis aptum ad nutritionem, quia est perfectius dispositum ipsum digestibile, ad hoc quod nutriat, quod erat ante digestionem, et ideo dicitur perfectio. Et si postea ad hoc dicatur quod forma substantialis digesti facilius corrumpitur, non est vis, quia frequenter, vel ut in pluribus melior, et perfectior generatur, saltem in omnibus animalibus, et viventibus, in quibus corrupta forma digestibilis generatur anima,

calor cibi bene juvat ad digestionem. Probatur, quia cibus digeritur a calore naturali animalis, vel viventis, et non proprio calore animalis digerit seipsum, et sic similiter dicatur de humore ulterius progrediente post digestionem stomachi ad hepar, quod digeritur extrinseco, videlicet calore hepatis, et similiter de aliis.

19 *Digestio et putrefactio se vicine sequuntu.* Ex quibus omnibus dictis potest apparere, quam vicine sequitur digestio et putrefactio, quia vix digestio cibi in animali potest fieri complete, nisi præcedat putrefactio. Quod probatur, eo quod putrefactio est, ut dictum est in præcedenti quæstione, corruptio caliditatis propriæ in humiditate propria a caliditate aliena, sic est quando cibus digeritur, tunc est propria caliditas cibi cum humido suo per caliditatem digerentis, quæ cibo est extrinseca, extracta, et ideo fiunt tales mutationes, quando videlicet superfluentes remanentes, et expulsæ putridæ sunt, vel putrefactæ; sed tamen bene potest fieri putrefactio sine digestione, licet non e contra in pluribus. Et maxime loquor de naturalibus digestionibus, et non de artificialibus, sicut sunt elixatio, et assatio, quia digestiones illæ non sunt putrefactiones, licet participant de modo putrefactionis in eo quod calor proprius in humido proprio extrahitur ab alieno, sed ita velociter fit hæc abstractio humidi, quod quasi est violenta mutatio, et ideo a putrefactione impeditur, ne sit putrefactio perfecta. Hæc dicuntur opinando tamen forte ad oppositum.

Ex his patet hos esse, et fuisse processus Aristotelis, qui putrefactionem tanquam communiorem præmisit ante digestionem, seu prius de ipsa determinavit. Patet etiam excellentia, et utilitas primarum qualitatum in mundo, quia valent omni auro; quia sine auro, et argento possumus vivere, et esse animalia, et homines; conservari viventia sine digestione, et putrefactione, quæ fiunt primis qualitatibus, nequaquam. Unde si nulla caliditas esset per mentem, omnia moventia viventia per elementa destruerentur; sed tamen aurum, et quælibet alia substantia esset melior in se, licet non utilior calore; similiter sic de frigore, humiditate, et siccitate dicatur, licet non æqualiter. Et hoc Aristoteles advertens *in lib.* 4. omnes operationes possibiles fieri in mundo isto corporali enumeravit, et ostendit utilitates primarum qualitatum generaliter et universaliter, subtilissime pertractando, quantum sufficit naturali Philosopho universaliter loquenti. 20.

Ex præmissis etiam potest intelligi descriptio digestionis prædicta, et Aristoteles in littera, quia digestio, sumendo eam pro dispositione per actum acquisita, vel per actionem, est dispositio qualitativa, vel quantitativa propria, non propria et inseparabilis, sed separabilis, et propria dispositio digesta, non digerentis, licet causata sit a dispositione qualitativa agentis, et a propria agenti et digerenti; et sic una dispositio est intrinseca agenti, et alia intrinseca digesto, et secundum dis- 21.

positionem propriam agentis potest in ipsum agere, et secundum dispositionem propriam patientis potest ipsum passivum pati, vel resistere ad hanc dispositionem, vel digestionem, vel sequentem humiditatem. Et hæc omnia referuntur ad finem intentum, vel intentos fines simpliciter, vel secundum tempus. Et hæc dispositio, ut loquitur Aristoteles, perfectio est tam utilis, quod sine ipsa facta non possunt fieri generationes animalium per propagationem, nec fructuum, nec plantarum, nec pervacuabilia essent viventia, nec corruptibilia sine ipsa; sic quod si cessarent digestiones omnes per mensem, nec possent homines, nec animalia esse, nec vivere in mundo, nisi per Deum miraculose; et sic fieret bona pax, vel nulla esset generatio hominum in mundo. Et de his omnibus utilibus Philosophus consideravit, præcipue de quibus rustici non curabant, nec adhuc advertunt.

22. *Ad argum 1. principale.* Ad rationes principales. Ad primam, *digestio est imperfectio*, etc. Negatur antecedens, si sumatur pro dispositione completa, et acquisita per digestionem, sicut dictum fuit ibidem; sed si sumatur pro via, vel dispositione incompleta, quæ non fit perfecte ad finem, tum est imperfectio, quia licet sit incompleta, tamen sufficit quod possit compleri finaliter, et sic est perfectio, id est, actus, vel actio perficiens, et perficientis, et non imperfectus, nisi diversimode comparando, videlicet quantum dicitur incompleta actio, dicetur imperfectio, vel improprie. In quantum vero consideratur ut perficiens, dicetur perfectio, et hoc non mirum. Et quando dicitur quod digestio fit a frigore; negatur quod a frigore intrinseco digestio fiat, sed si frigiditas resistit, tunc non active, sed ut potentia passiva concurrit. Et calor sine resistentia frigoris saltem possit agere successive per successivam, et diversam applicationem, et propter simplicitatem potentiæ non potentis finis agere, et propter generationem successivam caloris potest successive causare calorem alium, vel operationem aliam successive, et sic sine resistentia frigiditatis, licet resistentia sit aliunde, videlicet in motu locali applicationis in motu generationis caloris. Etiam nec propter hoc sine frigiditate subito agit calor naturalis, ut patet ex jam dictis.

Ulterius cum dicitur quod *digestio est quædam imperfectio, eo quod est ad destructionem formæ substantialis*, dicitur quod digestio dicitur perfectio ratione finis propinqui, ad quem ordinatur, videlicet ut digestum sit esibile, et sorbibile in artificialibus, vel ut nutrimentum in naturalibus sit magis aptum ad nutritionem, quia est perfectius dispositum ipsum digestibile, ad hoc quod nutriat, quod erat ante digestionem, et ideo dicitur perfectio. Et si postea ad hoc dicatur quod forma substantialis digesti facilius corrumpitur, non est vis, quia frequenter, vel ut in pluribus melior, et perfectior generatur, saltem in omnibus animalibus, et viventibus, in quibus corrupta forma digestibilis generatur anima, 23.

vel pars ejus, vel informatur post digestionem, et ita est nobilior : nam anima, vel forma substantialis, quæ non fuit anima, ideo finaliter vadit ad perfectionem, et diceretur perfectio ex fine remota aliqualiter. Sed si non comederetur aliquod vivum nobilius, fortior est forma, et corrumpetur imperfectior. Et ideo tali casu sufficeret quod dictum est, quod dicatur perfecta, quia per digestionem disponitur melius ad *esse* nutrimenti.

24. Sed adhuc aliter probatur illud antecedens, quia digestio juvatur a frigore alieno, et extrinseco, etc. Negatur consequentia, et ratio est, quia non juvatur a frigore illo extrinseco, nisi propter hoc, quod calor naturalis cum humido, in quo conservatur frigus fugiens extrinsecum, unitur interius, et animis fortius digeritur cibus, quod tamen est intrinsecum calore naturali, et sic juvatur, et non aliter; igitur non sequitur quod frigore efficiatur digestio, tanquam agente immediate, et digerente intrinseco, ut patet.

Ad probationem consequentiæ, *contrarium impedit contrarium, et non juvat*, verum est si cætera sint paria ; sed quandoque contrarium juvat contrarium, et quandoque impedit, et quandoque impedit simul, et juvat in comparatione ad diversa tempora, nam impedit in extremitate actionum calefaciendi ipsum frigidum, et juvat eam in profundo, et hoc postquam depulit ipsam ab extremo, et ideo raro tempore, et hoc etiam non est intentio agentis frigidi, videlicet juvare calorem, sed intentio est destruere, et aliud fugiens destructionem unitur alteri, et sic agit, non quod frigus velit ipsum intendere, vel intendit, sed quia intendit corrumpere, et sic ex fuga juvatur, et hoc est per ipsum, licet occasio sit a frigore ; et sic similiter concedi potest quod frigus non intendit aliquo modo calorem, nec juvat digestionem ; sed calor fugiens frigus, et se uniens intendit calorem, et juvat digestionem, et iste non est frigus, sed calor.

Et ex istis intelligantur conclusiones prædictæ, quando dictum est quod frigus extrinsecum juvat, *conclusione quinta*, et non directe juvat, sed ut dictum est.

Ad secundam, ***Digestio fit a caliditate aliena nulla existente propria caliditate.*** Dicitur ad antecedens quod digestio fit a propria caliditate digestibilis, licet propria caliditas digestibilis juvat quandoque, et quandoque propria caliditate digestibilis per consumptionem frigoris, et per abundantiam humiditatis, et siccitatis fit citius digestio, sed verum aliquando sicut quidam expositor, ut supra. 25. *Ad 2.*

Quidam expositor Henricus dicit quod duplex est digestio, quædam a calore exteriori, quædam ab interiori. Et caliditas primo modo, etc. contingit, quia vel calor naturalis est et exterior, sicut Sol in maturatione fructuum; vel artificialis sicut in assatione ; sed digestio a calore naturali intrinseco est de calore intrinseco digestibilium effective, et fit extrinseco calore circumscripto, et de tali dicit Aristotelem principaliter intendere, et

talis convenit cum mixto secundum quod mixtum in generatione, vel ante generationem sui. Et exemplificat diffuse de semine humano, et consimilibus, quæ dimitto.

Sed si hæc sit intentio Aristotelis, ut probabile est, et verisimile, etiam et iste diceret consequenter quod fit ex calore intrinseco principaliter, et juvaretur ab extrinseco, et tunc nulla existente caliditate extrinseca negaret fieri posse digestionem, vel antecedens, aliter responsio rationis secundæ, saltem de digestione naturali a calido intrinseco, non valeret. Sed de digestis calido naturali, et extrinseco, non diceret forte, ut dictum est, sive in artificialibus, sive in naturalibus; sed certe indigestio est cibi in stomacho, non bene intelligo quando calor intrinsecus cibum digerat, et ideo quilibet eligat sibi, quod melius sibi placet.

26. Ad 3. Ad tertiam, *Digestio fit a calore artificiali*. Conceditur de aliqua digestione, et non de omni, et sic una fit ab artificiali, et alia, non; et etiam licet alia artificialis sit talis, tamen non fit sine naturali calore; et si quis stricte loqui cuperet, omnis calor est calor naturalis, et non artificialis, sic quod non naturalis.

Ad 4. Ad quartam, *Aliqua digestio*, etc. Dicitur quod per illam potest accelerari, sed naturalis calor efficit principaliter, et sic similiter de calore balnei, qui juvat digestionem, non cum oportet, sed istam, quæ fit in membris, et non illam, quæ fit in stomacho, vel in hepate, quia hepate, vel stomacho distrahitur calor ad exteriora membra, sicut in balneis impediret digestionem propter absentiam principalis digerentis.

Ad quintam, *Si sic, sequeretur quod omnia digesta essent calidiora*. Conceditur consequentia, et consequens, 27. Ad 5.
cæteris paribus, si sint in via, vel in medio digestionis, et non incipit alia mutatio, quæ non est digestio. Ad probationem falsitatis, *quia escula*, etc. dicitur quod illa putrescunt, et incipit aliqua mutatio, quæ non est digestio, et adhuc non est probatum quod escula si sint mollita sunt minus calida, quam ante; verum est tamen quod si essent perfecta, debent esse minus calida, ut dictum est in præcedenti quæstione. Sed forte calidum extrinsecum, quo escula putrescunt, et alio modo alterant magis calefaciendo, ad faciendum calidum exhalare, et sic finaliter fierent magis frigida putrefactione totaliter completa usque ad exsiccationem, similiter dicatur de aliis fructibus.

Ad aliam confirmationem de musto, quod est calidius ante digestionem, quam quando est vinum factum; dicitur quod hoc est ratione caliditatis extrinsecæ, et innaturalis, scilicet ex parte Solis, et ex parte indigerentis, et ratione commutationis multæ; tamen dicitur quod calefacta dum segregantur, et evaporant subtilia aliqua aere mixta, redivivo tamen vino, et deveniente ad naturam propriam determinatam, et specificam vini, illud vinum est calidius digestum, quam indigestum, si aliqua mutatio corrumpens possit advenire, quia vinum accelerarct,

et fieret frigidius. Et de istis forte melius dicetur inferius, et specialius.

28. Ad aliud, *stillæ de assatis*, dicitur quod hoc contingit ideo, quia frequenter ignis in fine est remissior, et illæ stillæ veniunt de profundo assaturæ in finem, ad quod profundum non potuit prius venire actio caloris, nec tamen intenta actio, ideo duæ stillæ quando totum factum est, quæ veniunt ultimo sunt frigidæ, vel remisse calidæ, sed isto non obstante assatura sic assata est calidior naturaliter, et virtualiter, quam ante assationem, et ideo coqui experti per hoc cognoscunt assaturam esse certam, quia ad interiora venit decoctio.

Ad aliud de patellis, in quibus pisces bullierunt, dicitur quod cœteris paribus, in fine actio caloris penetravit pisces, et profundum eorum, ideo tunc non reflectitur calor, nec remanet in extremitate patellæ inferius, sicut prius ante decoctionem; igitur coqui possunt tangere manu fundum bassini, vel patellæ, et invenient minus calidum quam ante, et hoc est signum quod totaliter pisces penetravit, ideo sunt cocti, ideo certum est quod cum istis stat, quod calidiores sunt pisces cocti, quam non cocti, et ex istis patet solutio problematum Aristotelis.

29. Ad aliam experientiam, Homines bibentes vina calida actualiter, et virtualiter faciunt per digestionem urinam, et humores frigidiores. Dicitur quod hoc contingit forte ex eo, quod in digestione talis vini fit corruptio, vel putrefactio aliqualis, et etiam separatio multorum. Unde separantur plures vapores, et fumi a vino, unde spiritus calidiores vino generantur, et de residuo per longam transmutationem, et corruptionem fit urina, quæ potest esse frigidior, vel minus calida vino bibito, et actualiter, et virtualiter; sed si naturali digestione vinum sine corruptione partium aerearum, et resolutione causata digeritur, fieret calidius, et non minus calidum.

Ad sextam, sequeretur quod digesta essent leviora, et etiam minora. Conceditur consequentia in quibusdam digestionibus, sed non in omnibus. Unde cibus et potus simul in stomacho sumptus est grossior quam humor per digestionem sumptus in stomacho, vel a stomacho recedens ad hepar, sed postea ille humor est subtilior, quam finaliter fiat per digestionem tertiam; et sic similiter imaginandum est in aliis digestionibus. *Ad 6.*

Ad improbationem consequentiæ, quæ probat quod in omnibus universaliter sic deberet fieri quod sint subtiliora digesta, quia calor resolvit, et consumit humidum; dicitur quod quandoque est sic, sed quia quiescet, etc. humidum terminatum sicco, et e contrario, ideo ingrossat finaliter, ut melius et specialius post videbitur in aliis quæstionibus.

Et sic dictum est generaliter ad quæstionem istam, quid sit dicendum ad istas quæstiones communiter fieri consuetas, quid sit digestio definitione? Et utrum mutatio? Et si mutatio, quæ, vel sub quo genere mutationis? Et utrum 30.

balnea juvent ad digestionem, et quam? Et utrum digestio terminetur semper ad formam substantialem, vel aliqua non? et quis finis sit digestionis, et quomodo se habet ad putrefactionem? et patent solutiones problematum, videlicet quare in locis, et temporibus frigidis meliores fiant frequenter digestiones? Et quid calor innaturalis, vel superfluus efficiat in digestionem? Et quod aliquid valet ad accelerationem, et quandoque exsiccationem, et quandoque consumptionem, saltem apparentem, et propter quod stillæ assatæ jam coctæ, vel prope decoctionem, sunt frigidiores, vel minus calidæ stillis prope principium decoctionis; et propter quid patellæ inferius tepescunt, ut coqui manu tangere possint in fine decoctionis, et propter quid aliqua digesta ingrossantur, alia vero subtiliantur non assatura, et decocta est gracilior, vel subtilior, et minor quam fuit ante, et poma sunt majora digesta, et matura, quam ante dum sunt cruda, et indigesta; et horum causæ generales ex dictis in quæstione eligi posse videntur.

QUÆSTIO III.

Utrum sint tres species digestionum?

1. *Arg. primum.* Et arguitur primo quod non, quia omnis digestio omni digestioni est ejusdem speciei specialissimæ; igitur non tantum sunt tres species digestionis. Consequentia patet, quia tunc esset solum una. Sed antecedens probatur, quia digestiones non differunt, nisi secundum magis et minus, quæ non diversificant speciem. Probatur, nam si pasta, vel consimile, humiditatem habens, nimium decoquitur, et continue humiditas consumatur usque ad exsiccationem, et assationem, et primo sit bullitio, vel elixatio, et continue manet mutatio, et fiat post assatio, est una species continua, et non differunt nisi secundum magis et minus, quia prius fuit magis humida mutatio, et postea minus sicca, et postea magis; et ideo minus calide, in fine magis, et sic non videtur hîc differentia, nisi secundum magis et minus, et similiter est in omnibus, ut patet consideranti; igitur, etc. Confirmatur, quia in assatione, quæ esset quasi species distincta ab elixatione, si differret specie, et esset plures species simul, sic elixatio. Probatio, quia partes interiores in humido alieno partium extraneæ decoquuntur; igitur elixantur. Consequentia patet et antecedens, quia humidum extranearum partium fugiens contrarium calidum exsiccans congreditur versus interiora, et ita decoquuntur cum calore. Hoc signum est, quod ponit Aristoteles in littera, quod assata sunt humidiora in terminis elixatis, et sic probatur per oppositum, quasi quod elixatio esset assatio partium interiorum.

Secundo ad illud, quia vel essent tantum tres in genere, specie, vel numero: sed nullo modo; igitur, etc. Major patet ex sufficienti distinctione; et minor probatur, non 2. *Secundum*

in numero, quia sunt aliæ species digestionis in homine, aliæ in asino, et sic de similibus. Probatur de terminis specie differentibus, quia digestio terminatur ad formam substantialem, et plures quam tres sunt formæ substantiales distinctæ, acquisitæ per digestionem; et cum digestio sit quædam transmutatio, et transmutatione diversificantur ad diversitatem terminorum, ad quos tendunt, igitur erunt plures quam tres digestiones specifice distinctæ. Nec sunt tantum tres in genere eadem ratione, quia formæ, quæ per digestionem acquiruntur differentes genere, sunt plures quam tres.

Tertium. Tertio, agens in digestione est unum tantum; ergo materia una tantum, ideo digestio esset una tantum in specie. Consequentia patet, quia si agens esset unum, et materia una, quod factum est esset unum, ut dicitur 7. *Metaph.* secundum Commentatorem. Antecedens patet, quia agens in digestione est caliditas, et passum est humidum proportionatum sicco.

3. *Quartum.* Quarto, duæ species digestionis sunt in artificialibus, scilicet *hepsesis,* et *optesis*; erunt igitur duæ ad minus in naturalibus, et per consequens erunt quatuor.

Quintum. Quinto, mutatio fructuum, et nascendorum est quædam digestio: non aliqua istarum trium; igitur, etc.

Sextum. Sexto, vel caliditas agit cum humiditate, et sic est optesis, vel agit cum siccitate, et sic est hepsesis, quia non potest dici quod caliditas per se agat sine humiditate, et sine siccitate, quia non potest inveniri caliditas, quin sit vel cum humiditate, vel siccitate.

Septimum. Septimo, si etiam diversificarentur propter diversitatem subjectorum, vel agentium, vel propter diversitatem terminorum, ad quos tendunt. Si primo modo, cum subjecta sint plura quam tria specie, sunt species digestionis plures quam tres specifice distinctæ. Secundo modo, cum agens sit solum unum in specie, scilicet caliditas, esset una species digestionis diversificatæ. Tertio modo, cum termini sint plures quam tres specifice distincti, quia terminus digestionis est sanguis, alterius est forma asini, alterius forma plantæ, et sic de multis differentibus specie.

Opposit. In oppositum est Philosophus *quarto hujus.*

In quæstione illa, Logicales distinctiones, et rationes de termino exclusivo addito termino numerali, debet videri circa libros Logicales, et circa Porphyrium, utrum tantum 5. sint Universalia, et non oportet hîc talia recitare, sed posset hîc concedi quod tantum una est species digestionis, quia omnis species digestionis est una; igitur, etc. ab universali ad suam exclusivam de terminis transpositis tantum una est species. 4.

Sed tunc si *tantum* excludat majorem numerum, quæstio habet alibi videri, sed causa brevitatis dimittatur hîc, quia imperitis est huic scientiæ. Etiam intellectu quodam potest esse vera, falsa tamen est secundum quod verba sonant, quando quæritur, *Utrum tantum sint tres species digestionis?* id est,

utrum tantum sint etc. sic quod nihil aliud in mundo sit, nec aliqua ab istis, quod non sit illa, vel aliquod istorum, vel alia istarum specierum. Sed iste intellectus est falsus; sed ad istum intellectum intelligatur titulus, *Utrum tantum tres sunt species*, et utrum tertia species digestionis sit aliqua trium enumeratarum ab Aristotele, vel nunquam fit aliqua, quæ nulla istarum sit. Ad istam intentionem solet quæstio moveri.

Hîc bene præmittenda sunt aliqua, et dein ponantur conclusiones.

5. *estio- tres cies.* Primo notandum est, quod omnes Philosophi naturales, et medici ponunt tres digestionis species; sed in modo procedendi sunt diversi isti. Unde aliqui probant quod omnis digestio sit a calido, tunc vel caliditas agit secundum se, et est *pepansis*, vel cum humiditate, et tunc *optesis*, vel cum siccitate, et est *hepsesis*. Modo quidam arguentes contra hoc, quia digestio est quædam transmutatio, et transmutationes non sunt, nec capiunt diversitatem a diversitate agentis, sed a diversitate termini *ad quem*. Alii probant aliter, quia digestio fit a calido, tunc vel fit a calido naturali intrinseco, vel extrinseco; si primo modo, sic est *pepansis;* si secundo modo, vel calor agit cum humiditate, et est *hepsesis*, vel cum siccitate, et est *optesis*.

Contra istud potest argui, sicut arguitur contra præcedentem modum probandi. Secundo, sicut calor extrinsecus potest agere cum humiditate, et siccitate, ita intrinsecus, et sic erunt quatuor.

Ulterius notandum, quod similis digestio fit in uno animali, et in alio differentibus in specie, et ideo omnes similes digestiones Philosophi posuerunt unam esse speciem digestionis.

Ulterius nota, quod quamvis digestio sit quædam transmutatio, et transmutationes diversificantur secundum diversitatem formarum, ad quas intendit, tamen in proposito si loquimur de istarum diversitate, esset dicendum quod tot sunt species digestionis, quot formæ specificæ distinctæ acquirunt per digestiones; sed isto modo non intendimus hîc, sed magis ipsa diversificare, secundum diversitatem modi agendi. 6.

Ulterius nota, quod *pepansis* est digestio alimenti in pericarpiis. Sed quid per *pericarpium* debemus intelligere ? Dicunt aliqui quod *pericarpium* est locus receptionis seminis, quia sicut dicunt quidam, *pepansis* est digestio humidi seminalis, sed Philosophus scribit quod *pepansis* est perfectio, et postea perfectum vocat illud, quod potest generare sibi simile. Modo constat quod *pepansis* non est digestio in loco generationis digestionis seminis, quousque illud quod digeritur, potest generare sibi simile. Ubi dicitur quod Philosophus vocat perfectum, quando est totaliter organizatum usque ad completam maturationem in utero. *Pepansis quid ? Pericarpium.*

Tamen adhuc dubitatur, quia ita bene fit *pepansis* in plantis, sicut in animali, vel sicut in aliis, ideo per *pericarpium*, non solum debemus

in numero, quia sunt aliæ species digestionis in homine, aliæ in asino, et sic de similibus. Probatur de terminis specie differentibus, quia digestio terminatur ad formam substantialem, et plures quam tres sunt formæ substantiales distinctæ, acquisitæ per digestionem; et cum digestio sit quædam transmutatio, et transmutatione diversificantur ad diversitatem terminorum, ad quos tendunt, igitur erunt plures quam tres digestiones specifice distinctæ. Nec sunt tantum tres in genere eadem ratione, quia formæ, quæ per digestionem acquiruntur differentes genere, sunt plures quam tres.

Tertium. Tertio, agens in digestione est unum tantum; ergo materia una tantum, ideo digestio esset una tantum in specie. Consequentia patet, quia si agens esset unum, et materia una, quod factum est esset unum, ut dicitur 7. *Metaph.* secundum Commentatorem. Antecedens patet, quia agens in digestione est caliditas, et passum est humidum proportionatum sicco.

3. *Quartum.* Quarto, duæ species digestionis sunt in artificialibus, scilicet *hepsesis*, et *optesis*; erunt igitur duæ ad minus in naturalibus, et per consequens erunt quatuor.

Quintum. Quinto, mutatio fructuum, et nascendorum est quædam digestio: non aliqua istarum trium; igitur, etc.

Sextum. Sexto, vel caliditas agit cum humiditate, et sic est optesis, vel agit cum siccitate, et sic est hepsesis, quia non potest dici quod caliditas per se agat sine humiditate, et sine siccitate, quia non potest inveniri caliditas, quin sit vel cum humiditate, vel siccitate.

Septimo, si etiam diversificarentur propter diversitatem subjectorum, vel agentium, vel propter diversitatem terminorum, ad quos tendunt. Si primo modo, cum subjecta sint plura quam tria specie, sunt species digestionis plures quam tres specifice distinctæ. Secundo modo, cum agens sit solum unum in specie, scilicet caliditas, esset una species digestionis diversificatæ. Tertio modo, cum termini sint plures quam tres specifice distincti, quia terminus digestionis est sanguis, alterius est forma asini, alterius forma plantæ, et sic de multis differentibus specie. *Septimum.*

In oppositum est Philosophus *quarto hujus.* *Opposit.*

In quæstione illa, Logicales distinctiones, et rationes de termino exclusivo addito termino numerali, debet videri circa libros Logicales, et circa Porphyrium, utrum tantum 5. sint Universalia, et non oportet hìc talia recitare, sed posset hìc concedi quod tantum una est species digestionis, quia omnis species digestionis est una; igitur, etc. ab universali ad suam exclusivam de terminis transpositis tantum una est species. 4.

Sed tunc si *tantum* excludat majorem numerum, quæstio habet alibi videri, sed causa brevitatis dimittatur hìc, quia imperitis est huic scientiæ. Etiam intellectu quodam potest esse vera, falsa tamen est secundum quod verba sonant, quando quæritur, *Utrum tantum sint tres species digestionis?* id est,

utrum tantum sint etc. sic quod nihil aliud in mundo sit, nec aliqua ab istis, quod non sit illa, vel aliquod istorum, vel alia istarum specierum. Sed iste intellectus est falsus; sed ad istum intellectum intelligatur titulus, *Utrum tantum tres sunt species*, et utrum tertia species digestionis sit aliqua trium enumeratarum ab Aristotele, vel nunquam fit aliqua, quæ nulla istarum sit. Ad istam intentionem solet quæstio moveri.

Hîc bene præmittenda sunt aliqua, et dein ponantur conclusiones.

5. *Digestio- nis tres species.* Primo notandum est, quod omnes Philosophi naturales, et medici ponunt tres digestionis species; sed in modo procedendi sunt diversi isti. Unde aliqui probant quod omnis digestio sit a calido, tunc vel caliditas agit secundum se, et est *pepansis*, vel cum humiditate, et tunc *optesis*, vel cum siccitate, et est *hepsesis*. Modo quidam arguentes contra hoc, quia digestio est quædam transmutatio, et transmutationes non sunt, nec capiunt diversitatem a diversitate agentis, sed a diversitate termini *ad quem*. Alii probant aliter, quia digestio fit a calido, tunc vel fit a calido naturali intrinseco, vel extrinseco; si primo modo, sic est *pepansis;* si secundo modo, vel calor agit cum humiditate, et est *hepsesis,* vel cum siccitate, et est *optesis*.

Contra istud potest argui, sicut arguitur contra præcedentem modum probandi. Secundo, sicut calor extrinsecus potest agere cum humiditate, et siccitate, ita intrinsecus, et sic erunt quatuor.

Ulterius notandum, quod similis digestio fit in uno animali, et in alio differentibus in specie, et ideo omnes similes digestiones Philosophi posuerunt unam esse speciem digestionis.

Ulterius nota, quod quamvis digestio sit quædam transmutatio, 6. et transmutationes diversificantur secundum diversitatem formarum, ad quas intendit, tamen in proposito si loquimur de istarum diversitate, esset dicendum quod tot sunt species digestionis, quot formæ specificæ distinctæ acquirunt per digestiones; sed isto modo non intendimus hîc, sed magis ipsa diversificare, secundum diversitatem modi agendi.

Ulterius nota, quod *pepansis* est digestio alimenti in pericarpiis. Sed *Pepansis quid? Pericarpium.* quid per *pericarpium* debemus intelligere? Dicunt aliqui quod *pericarpium* est locus receptionis seminis, quia sicut dicunt quidam, *pepansis* est digestio humidi seminalis, sed Philosophus scribit quod *pepansis* est perfectio, et postea perfectum vocat illud, quod potest generare sibi simile. Modo constat quod *pepansis* non est digestio in loco generationis digestionis seminis, quousque illud quod digeritur, potest generare sibi simile. Ubi dicitur quod Philosophus vocat perfectum, quando est totaliter organizatum usque ad completam maturationem in utero.

Tamen adhuc dubitatur, quia ita bene fit *pepansis* in plantis, sicut in animali, vel sicut in aliis, ideo per *pericarpium*, non solum debemus

intelligere locum receptionis seminis in animali, cum extendendo nomen tam ad plantas, quam animalia, diceremus quod digestio illa, qua aliquod mixtum digeritur a principio suæ generationis, quousque sit completa generatio est *pepansis;* et per *pericarpium* locum, in quo illud mixtum generetur; et per oppositum diceremus, quod *omotes* est indigestio alimenti in pericarpiis, et propter istam indigestionem fiunt aborsus in nascentibus.

7. *Optesis quid?* Nota secundo quod *optesis*, proprie loquendo, est digestio artificialis, et est idem quod elixatio, et definitur sic, *Optesis est digestio a caliditate humida, et aliena.* Et *molynsis*, quæ est indigestio sibi opposita, definitur sic: *Molynsis est indigestio propter defectum caliditatis humidæ alienæ.* *Molynsis.*

Item nota, quod *optesis* est digestio utilis, et illud quod assatio, et definitur sic; *Optesis est digestio a caliditate, sicca et aliena.*

Stateusis. Est stateusis quæ est indigestio sibi opposita; definitur sic; *Stateusis est indigestio propter defectum caliditatis siccæ, et alienæ.* Et digestionibus naturalibus correspondentibus istis non habemus nomina imposita, ideo quamlibet digestionem, quæ fit a caliditate agentis cum humido vocamus *optesin*, sive in naturalibus, sive in artificialibus; et illam, quæ fit a caliditate agente cum siccitate vocamus *hepsesin*, vel aliter istæ species digestionis possunt diversificari solum in animali. Et eas sic diversificantes dicunt quod a principio generationis animalis usque ad plenam ætatem sunt tres species digestionis. Primo, qua digeritur humidum seminale a calore naturali, et ista digestio vocatur *pepansis*, et durat a principio generationis animalis, quousque animal sit perfectum in sua specie. Postea digeritur humidum cibale, quamdiu est in augmento, et in statu, et ista digestio vocatur *optesis;* et animalis durantis usque ad finem fit tertia digestio; vel quando animal incipit diminui usque ad finem per tertiam digestionem, quæ vocatur *hepsesis.* Vel diversificemus sic eas in digestionibus instrumenti, quia prima digestio, quæ fit in stomacho potest vocari *pepansis*, et sic per pericarpium intelligimus locum receptionis nutrimenti. Et secunda digestio, quæ fit in hepate, quia ibidem quod digeritur est magis humidum, et vocatur *hepsesis.* Et tertia digestio, quæ fit in corde, vel in aliis membris, quæ fit a calido fortiori, et agente cum majori siccitate, vocatur optesis, et proportionabiliter diceremus in plantis.

Ulterius notandum, quod licet isto modo distinguantur ab aliquibus hæ species digestionis, tamen aliter distinguunt alii; et dicunt quod oportet penes agentia distingui istas mutationes, eo quod finis, vel termini *ad quos* sunt minus nobis noti, et agentia sunt magis nota nobis, ideo ab agentibus distinguantur. Et sic exponitur auctoritas Aristotelis in quinto Physic. quod *motus est idem in termino* ad quem *et ab illo capit distinctionem:* verum est ubi motus *Disti[...] speci[...] diges[...]*

sit terminus *ad quem*, et notior agente, non oportet.

Sed breviter, illud non multum valet, quia sive res sint nobis notæ, sive non, distinctio rerum, et diversitas est penes essentias earum diversas ipsis intrinsecas, et non penes extrinsecas, sicut sunt efficientia, vel agentia; sed bene ex diversitate agentium possumus considerare diversos esse effectus ex diversis materiis factas, et sic agentia juvant. Unde dicunt alii tunc, quod omnis digestio fit a calido naturali et intrinseco, ut dicit definitio digestionis; igitur vel illud calidum est aereum, et habetur prima digestionis species, scilicet *pepansis*, quæ est idem quod *maturatio*. Si autem illud calidum sit aqueum, tunc est secunda species, scilicet *hepsesis* quod est idem quod *elixatio*. Sed si calidum agens fuerit igneum tunc dicitur *optesis*, quod idem est quod *assatio*. Et si quæratur quare non sit quarta species a calido terreo? dicunt quod causa est, quia terra non calefacit nisi ab igne, ideo calidum terreum idem esset cum igneo.

Verum cum etiam dicunt, quod omnis digestio fit a calido intrinseco, potest tamen compleri a calido extrinseco, sicut patet de maturatione fructuum; sed isti, qui specialiter loquuntur de *pepansi*, dicunt quod non invenitur proprie, nisi in seminibus, ideo dicit Aristoteles, quod est digestio facta in pericarpiis, in vasibus seminum, et non in seminibus est quædam virtus actualis, qua agens cum causis principalibus concurrentibus ad generationem illius, quod producitur ex semine, generat sibi simile. Et istud, ut videtur, voluntas est Philosophi, qui dicit quod *tunc completa est pepansis, quando semen aptum est facere, tale, quale ipsum est*. Et hanc digestionem consequitur effectuum consolidatio, et gravedo, secundum quod digeritur, et majoratio, sicut patet inductione de seminibus, videlicet in siliquis, frumento, de amygdalis, et de aliis seminibus : quorum causa est, quia calor naturalis cum adjutorio caloris extrinseci evaporat humidum phlegmaticum, quod est superfluum, et ideo illud quod remanet est grave, et consolidatum.

Sed si objicitur, quia videmus poma matura esse molliora, quam poma indigesta, et ulcera matura molliora, ut apostemata, sicut dicitur in hoc libro, et experientia docet : 10. *Objectio.*

Respondetur quod poma non sunt semina ad modum matricis, et ideo semina inclusa in pomis patiuntur *pepansim*, sed non poma, sed aliam digestionem; sed de apostematibus, et ulceribus diceretur quod non patiuntur proprie digestionem, quæ est *pepansis*, sed aliam, ut dicunt, quod cum apostema fuerit mollificatum, consumitur, et comminuitur humidum superfluum; et tunc dispositio sequens tendens ad perfectionem mixti, potest dici *pepansis*, et forte apostema vadit ad putrefactionem magis proprie, quam ad digestionem, quia digestio est ad generationem formæ substantialis novæ, maturatio apostematis non, sed ad corruptionem. *Responsio.*

11. *De hepsesi.* Sed tunc de *hepsesi,* quæ est similis elixationi, sciendum quod talis fit a calore, agente humido in multum humidum, et fit finaliter ad esum, et potum, ut dicit Aristoteles, et effectus ipsum consequens est desiccatio illius, quod patitur talem digestionem. Cujus causa est, quia calidum cum humido subintrans poros corporis, resolvit, et extrahit humidum superfluum, quod continetur in partibus interioribus illius corporis, quo resoluto totum corpus remanet siccius. Verum est tamen quod talia apparent magis humida propter frigiditatem extraneam, et imbibitam.

12. *De optesi.* Dicendum est jam de *optesi,* quæ est quasi assatio : sciendum quod proprie non invenitur nisi in artificialibus, ideo dicit quod difficile est bene assare, tamen invenitur in naturalibus, ut post dicetur. Et talis fit a calido sicco, et talem digestionem patitur panis in furno; et effectus consequens est humectatio corporis digesti in partibus interioribus, et desiccatio partibus exterioribus, nisi digestio illa fuerit diu continuata, quia si sic, tunc fiet adustum causa humiditatis interioribus, et facit crustam in superficie, per quam prohibetur exitus humiditatis interioris.

Sed alii addunt quod in corporibus animatis, sicut in animalibus, et hoc secundum diversitatem ætatis, ita quod in pueritia est *pepansis*, in juventute *optesis*, postea, quando humidum superfluum est consumptum, est *hepsesis*, quia tunc calor est acutus, pungens ad modum ignis.

Secundo, reperiuntur in nutritionibus animati : unde primo in animalibus fiunt duæ præparationes nutrimenti, alia in ore, alia in stomacho; dein fit prima digestio in hepate, quæ est *pepansis;* secunda in corde, quæ est *hepsesis;* tertia in membris, quæ est *optesis.* Alii dicunt quod prima fit *pepansis* in stomacho, *hepsesis* in hepate, *optesis* in corde, quia cor est calidissimum ad modum ignis. 13.

Tertio, reperiuntur istæ digestiones in nascentiis, sicut in seminibus, ut dictum est, et forte in lapidibus, et metallis. Et non valet si objicitur, quia non sunt animata, nec nutriuntur; igitur non digeruntur; quia non sequitur quod in generatione istorum est primo consolidatio, igitur est *pepansis*, et aliæ digestiones, vel alii effectus aliarum digestionum correspondent sicco in generationibus, et digestionibus animalium.

Hæc recito secundum dicta aliorum naturalium Philosophorum concordantium dicta sua dictis Aristotelis, et experientiis. Sed certum est quod una derivatio, vel conjecturatio, fundat totum quod dicitur, præter valde pauca, et hoc debet sufficere in naturalibus, et maxime in hac materia. Sed adhuc aliter, et magis particulariter, et utiliter pro medicis, ut Henricus expositor quidam hic antiquus, quia primo ponit extremum de omnibus istis digestionibus tale; nam in generatione a principio usque in finem corruptionis inclusive, sunt multæ di-

gestiones considerandæ primo in generatione, quia calidum seminale habet in se virtutem cœlestem complexionis corporis, a quo decisum est, virtutem formativam ex virtute formæ, a qua deciditur, quæ virtus est decisa per totum semen, per spiritus triplicem virtutem habentes vitalem, naturalem, animalem; et tunc hujusmodi calidum seminis, mediantibus istis virtutibus, digerit humidum seminale, et maturat, et informat, et organizat, et ad complementum figuræ, et quantitatis generandi attrahit humidum menstruum intrinsecum, et complet digestionem in humido seminali, quousque potest ex ipso facere tale animatum in actu, quale est ipsum a quo est decisum semen; et sic calor digerit terminando humidum cum sicco miscendo.

4. Et hæc digestio est prima, quæ vocatur *pepansis*, quia completa forma rei in *esse* producitur per generationem. Et hoc intendit Aristoteles cum dicit, *completa est, cum in fructifero semina possunt facere alterum tale, quale est ipsum*, scilicet quod semen fecit, et hoc ex semine per calorem degerentem in ipso; et sic hujusmodi digestio ducit rem ad complementum in forma, et specie, et antecedit *esse*; sed hac digestione terminata generativum adhuc fluit in humiditatibus superfluis, in quibus calor naturalis incipit digerere digestionem. Secunda,humidum superfluum consumendo, et digerendo, et completur illa digestio, quando humiditas superflua per calidum digerens potest exhalari, et consumi, et vocatur *hepsesis*, quia fit in organis naturalibus per modum elixationis; completa autem hac digestione, humido superfluo consumpto, et terminante ipsum aliter viget calor in sicco, et generativum exsiccatur, et viget, calor in sicco est magis terminans humidum mixtum cum sicco suo; unde secundum ipsum fortificatur generativum in suo *esse* formativo. Et hæc est tertia digestio, quæ dicitur *optesis*, et fit in organis naturalibus per modum assationis, et completur ista digestio cum calor naturalis, secundum ultimum virtutis, terminat humidum radicale consumendo cum sicco; ipsa autem completa, cum calidum incipiat fortiter consumere humidum radicale, cum calor non possit esse otiosus consumendo humidum, necesse est ipsum deficere, et tunc incipit invalescere frigidum in sicco, et tunc accidit indigestio, quæ opponitur *optesi*, quæ dicitur *stateusis :* sed proprie non sibi opponitur, quia quando calor non est tantus, et digestio est debilior, illa mutatio vocatur tunc indigestio, quia non ad finem venit; et si remissior mutatio dicatur opposita intensiori, sic hîc dici potest oppositio, non aliter.

Sed de illo, quod convalescente 15.
per *stateusin* frigido in sicco debilitato calore naturali, et non possit sufficienter humidum nutrimentale digerere, et aliter unire membris, incipit superabundare humidum superfluum indigestum, et incipit indigestio opposita *optesi*, scilicet *molynsis*, per frigidum con-

valescens in humido. Frigido autem convalescente sicut quasi extinctio caloris calidi fortiter vadit ad extinctionem sui in humido, ita quod completa ista indigestione, necesse est calidum deficere; et hoc contingit in ætate senectutis, et sic senectus est quasi lucerna parata ad extinctionem a calore naturali, ratione qua naturalis est calor, quia primo fuerat continens, et constare facilis, fit disgregans ducens a forma, et specie putrefactionis, et incipit tunc indigestio, quæ dicitur *omotes* opposita *pepansi,* tamen sub ratione, qua innaturale, ducens a specie. Et secundum hunc ordinem in generatione hominis sunt quasi tres digestiones, quarum prima *pepansis*, et præcedit *esse* rei in generatione sui. Secunda est in prima ætate rei, quæ dicitur *hepsesis*, a calore vigente in humido. Tertia in secunda ætate, quæ dicitur *optesis*, a calore vigente in sicco, et tunc sequuntur tres indigestiones, ordine tamen contrario quia post *optesin*, sequitur indigestio sibi opposita, quæ est *stateusis*, a calore deficiente in sicco frigido convalescente, et hoc in ætate tertia; et inde sequitur *molynsis* opposita *optesi,* a calore deficiente in humido in quarta ætate, in qua per indigestionem corrumpitur calor, sub qua naturalis sibi conveniens dicitur, et sic mutabilis, vel tunc corruptione rei post ultimam ejus ætatem; similiter indigestio opposita *pepansi*, quæ dicitur *omotes,* a calore naturali, inquantum mutabili ducendo rem ad finalem corruptionem.

Et in pari processu distinguuntur quatuor ætates, videlicet pueritia, juventus, senectus, et senium, quarum prima est calida et humida, in qua viget digestio a calore in humido, quæ dicitur *hepsesis*. 16. *Quatuor ætates.*

Secunda dicitur calida et sicca, in qua viget digestio a calore in sicco, quæ dicitur *optesis.*

Tertia dicitur esse frigida et sicca, in qua viget indigestio a calore deficiente in sicco, frigido convalescente, quæ dicitur *stateusis.*

Quarta frigida et humida, in qua viget indigestio a calido deficiente in humido, quæ dicitur *molynsis*, sic quod juxta duas ultimas digestiones sumuntur ætates, et sic penes primam digestionem nulla distinguitur, nec sumitur ætas. Et consimiliter dicit imaginandum esse in omnibus generatis per naturam, animalibus, plantis, mineralibus, et partibus eorum.

Et hæc sunt dicta in generali de istis tribus speciebus digestionis simul. Sed in speciali de prima specie, videlicet *pepansi*, quæ habet fieri proprie, vel mediate, et proprie multiplicatur in diversis, et similiter mediate; unde si *pepansis* proprie fiat, aut igitur est ducens ad formam animati, aut ad formam inanimati; si primo modo, sic est digestio seminis in generatione plantæ, aut spermatis in generatione hominis : et hoc tangitur in littera, cum dicitur quod *pepansis completur, cum in fructu seminali valuerunt perficere*, scilicet ex seipsis per calorem digerentem *alterum tale, quale ipsum est*, scilicet quod semen protulit, ut de semine 17.

patris puerum. Si vero inanimati sicut in generatione animalium, cujus non tangit exemplum in littera. Si vero sit *pepansis* mediate, vel minus proprie, aut tunc fit in naturalibus, aut innaturalibus, videlicet in artificialibus. Si in artificialibus, sic est digestio lateris, qui in calore ignis circumstantis in proprio calore digeritur complendo formam lateris, de cujus indigestione Aristoteles ponit exemplum in *omote*, apposito *pepansi*.

18. Si vero fiat in naturalibus, aut igitur nati animati tertio modo, aut in se, aut in alio. Si vero in se, sic est digestio humoris in planta, ut fiat semen ad generationem plantæ, vel sperma ad generationem animalis. Si in alio, aut igitur est unitum alteri secundum substantiam, aut non. Si primo modo, aut est separabile, aut non; si separabile, sic est digestio humoris in plantis, ut fiant flores, et folia et fructus. Si inseparabile, sic est digestio humorum, ut fiat membrum, vel pars ejus, ut ramus, vel cortex in plantis; caro, vel os in animalibus. Si vero non sit unitum, tunc est indigestio in animalibus et plantis, quia digestum digestione ultimata natum est ipsis unitis secundum substantiam in ipsis animari tale, etc. quod est in proxima digestione, ut alii uniantur, sumendo in ipso formam animati, aut in dispositione remota.

19. Primo modo est illa digestio in substantia membrorum, ut ex cambio fit glutinum in fine tertiæ digestionis, quæ in membris fit, sed secundo modo in remota ante digeritur digestione prima, et sic est digestio cibi in stomacho in humorem cifanarium; aut digestione secunda, et sic in hepate digeruntur hi cifanarii humores, et principales, qui sunt sanguis, phlegma, cholera, melancholia; aut digestione tertia ut fiat ros in orificiis venarum, aut ex rore, ut fiat cambium in spongio siccalibus membrorum. Si vero sit digestio *pepansis* in naturalibus non natis animari, aut igitur digeritur aliquid, ne gravet naturam in eodem secundum numerum, aut igitur ut observet eam in eodem secundum speciem.

Secundo modo est digestio sanguinis menstrui in mamillis ad generationem lactis, si propter conservationem fœtus; si primo modo, cum omne tale digeratur, ut a natura expellatur; aut igitur quia superfluum; aut igitur inobediens. Si secundo modo, sic est digestio humoris corrupti in sanguineis, et nascentiis, et humoribus corruptis universaliter, ut fiat sanies; et similiter lacrymæ circa oculos, ut fiat lippitudo: si quia superfluum, aut quia superfluum in prima digestione, et sic est digestio fæcum, vel merdæ in intestinis; aut quia in secunda digestione, et sic est digestio urinæ in renibus, et vesica; aut in tertia digestione, et sic est digestio roris, cambii, et glutini. Si primo modo, si est digestio sudoris, et est digestio hypostasis, sive residentiæ apparentis in urina.

Istis omnibus modis, alia maturantur in humore seminali ad generationem formæ alicujus mixti, 20.

digestione; et hoc verum est, licet ad utrumque possit applicari, et satis patet ex prædictis, in quibus, et quando specialiter habet fieri, et in artificialibus, sic sunt assationes carnium ad ignem.

25. Movet tamen quidam quæstionem, quare quærentibus vitam diuturnam, vel aliquid tale, magis conveniunt assata quam elixata, de quibus post dicetur. Et tangit Aristoteles de elixatis, quod humidiora sunt intra quam extra, de quorum causis dicetur post. Et hæc omnia recitata ex dictis aliorum sunt quoad multa probabilia, et vere simpliciter narrabilia, et forte in hac materia non plus potest fieri, nisi certior evidentia ostendibilis haberi, ideo credendum est auctoribus, ubi nimis non apparet contrarium manifeste.

Conclusio 1. Sed quia ex his dicendum est ad quæstionem, potest esse conclusio ista, quod tantum tres sunt species digestionis, id est, tres termini specifice distincti, ideo æquivalentes in significando, quibus reputatur omnis digestio. Hoc patet ex prædictis, quia omnis digestio fit altero trium modorum dictorum; igitur omnis species digestionis est altera trium; et sumatur, *tantum*, hîc,ut excludat majorem numerum, et non aliqualitatem solum.

Aliter potest probari quod tres sunt species, et non plures quam tres; igitur tantum tres. Consequentia patet ab expositoribus ad expositum; et antecedens est declaratum ex modis diversis jam recitatis.

Conclusio 2. Secunda conclusio, infinitæ sunt, vel possunt esse digestiones solum numero distinctæ, et sub qualibet istarum specierum infinitæ digestiones numero distinctæ possunt reperiri. Probatur satis ex prædictis, quia infinitis modis contingit variari *heptesin*, vel *pepansim*. Et ex his patet quid sit dicendum ad quæstionem, *utrum sint tantum tres species digestionis;* dicendum quod sic, secundum intentum datum; et sic conceditur quæstio, vel pars affirmativa quæstionis.

Ad rationes ad oppositum. Ad primam, *Omnis digestio*, etc. negatur antecedens. Ad probationem, *non differunt nisi secundum magis et minus*, etc. Ad probationem, *quia si passiva, vel consimile;* dicitur quod secundum diversam proportionem primarum qualitatum sunt diversæ formæ mixtorum et mixta, sic etiam secundum diversam proportionem primarum qualitatum sunt diversæ species digestorum, et digestionis; et quia non manet continue una proportio, ideo continue fit variatio. Unde oportet imaginari unam latitudinem proportionum qualitatum, cum quibus omnibus stat digestio, quæ vocatur *pepansis;* postea alia, cum quibus omnibus stat alia, et sic fit alteratio continua, non obstante hoc secundum diversam proportionem fiunt diversæ species. Ad confirmationem antecedentis, si differunt specifice assatio et elixatio, aliter simul simpliciter; negatur secundum idem, et respectu ejusdem, et in eodem tempore, sed secundum diversas partes non esset inconveniens, et sic procedit ratio, si aliquid valet. 26. *Ad argum. 1. principale.*

Ad secundam, *vel species*, etc. dici- *Ad 2*

tur quod species. Ad probationem, *aliæ species sunt in asino*, etc. Negatur, quia non sumitur distinctio speciei, sed distinctio finium, vel terminorum, ad quos tendunt, sed secundum diversitatem agentium, vel modorum agendi, secundum modos prædictos.

Ad 3. Ad tertiam, etiam conceditur, sed propter alia agentia bene diversificantur in modo agendi, etc. et etiam est dubium, utrum omnes caliditates sint ejusdem speciei.

Ad aliam, *duæ sunt species*, etc. conceditur, *et sic erunt duæ in naturalibus*, dico quod imo, sunt duæ in naturalibus, sed de eis non habemus nomina imposita.

Ad aliam, *maturatio fructuum*, etc. dicitur quod secunda digestio reducitur ad *optesin*.

Ad aliam, *sicut calor agit causa succedente*, dicitur quod illa causa non est totalis causa diversitatis.

Ad ultimam, *vel essent tantum tres propter diversitatem substantiarum*. Negatur minor, quia illis modis non capimus diversitatem, sed potius propter diversitatem in modo agendi.

QUÆSTIO IV.

Utrum digestio sanguinis, et nascentia a calore naturali sit pepansis?

1. *Arg. primum.* Arguitur quod non, quia sanguis non digeritur in pericarpiis; igitur non est *pepansis*. Consequentia tenet, quia *pepansis* fit in pericarpiis, ut dicit littera, et dictum est in prædicta quæstione; sed alio patet quod non omnia loca sanguinis vasa sunt seminum, nec pericarpia.

Secundum Secundo, digestio sanguinis est corruptio ejus, et putrefactio; igitur non est *pepansis*. Consequentia tenet, quia illæ sunt oppositæ transmutationes, digestio et putrefactio. Antecedens probatur, quia sanguis est optimus humor, et optimæ digestionis, si tunc aliquid sibi addatur, aliter accenditur, comburitur et inflammatur, ut sit putrefactio, et non ultra digeritur, sed potius corrumpitur et putrescit.

Tertium. Tertio, digestio sanguinis est alteratio, vel motus ad sanguinem acquirendum vel destruendum; si primum, tunc non *pepansis*, quia non dicitur digestio formæ, vel digestio rei acquirendæ, sed potius rei existentis. Si secundo ad destruendum sanguinem, jam non est digestio sanguinis, sed corruptio ejus, quæ non dicitur digestio.

Quartum. Dein arguitur de nascentiis, quod digestio eorum non sit *pepansis*, quia putrescunt, et ad *esse* putrefactum tanquam ad finem tendunt; igitur non sunt *pepansin* passæ, nec digeruntur *pepansi*. Sed consequentia patet, ut præcedens. Antecedens patet, quia sive sumantur *nascentiæ* pro fructibus, constat quod putrescunt finaliter in arboribus, sive sumantur pro apostematibus, aut ulceribus, ista enim usque ad saniem deveniunt finaliter, et sic putrescunt, etc. igitur ista non est *pepansis*, quæ est digestio.

2. *Opposit.* Oppositum dicit littera, *Et autem aliter phlegmaticis quid et nascentiarum, et sanguinis*. Alia littera habet, *et flegminibus*. Et talis est *pepansis*, quæ

a naturali est digestio. Et etiam exemplificat de nascentiis, cum constantia fuerit facta, qualis et lacryma cum facta fuerit limus, et omnis talis transmutatio est *pepansis*, ut dicit. Ex quo patet veritas quæstionis, quia in quæstionibus præcedentibus dictum est de digestionibus in generali, nunc in speciali dicendum est de quibusdam specialibus, de quibus Aristoteles exemplificat, et primo de illis ibi quærit, et convenienter de aliis dictis ejus. Unde quantum ad primum dicendum est sicut prius dictum est de generatione animalium in putrefactis, quia calor in animalibus potest dici naturalis duobus modis. Uno modo respectu alicujus generandi ex illo humore, cujus est. Alio modo, quia est naturalis ipsi cujus est ille humor, vel dicitur ille humor. Primo modo dicendum est quod *pepansis* in sanguinibus et nascentiis in generando saniem, sive putrefactionem ipsorum humorum a calore naturali; calor enim in animali ad congregationem apostematis, est mutabilis, et improportionalis membro vel membris, a quo, vel a quibus illæ impelluntur. Unde ratione, qua calor in humido talem humorem ab ipso humore, per hoc quod agit in elevando in communi, quia omne apostema, saltem exterius apparens, in communi erigitur per naturam, et attestatur super hoc, quod talis calor utitur ad ducendum humidum a membro, vel ad evolandum cum ipso, sicut agit calor in putrefactis, quod non esset, nisi esset innaturalis.

3. Sumendo igitur *sanguines* pro humoribus sanguineis expulsis per naturam, et nascentiis, et apostematibus, et humoribus illis, qui existunt per naturam, sumatur digestio illorum pro generatione, vel dispositione ad generationem saniei; et similiter per calorem decoquentem, ista dispositio est digestio, quæ est *pepansis;* et hæc sit prima conclusio. Probatur, quia omnis digestio ad generationem alicujus a calore naturali facta, dicitur *pepansis* respectu istius humidi. Consequentia, et antecedens patent ex prædictis quæstionibus; sed si sumantur talia pro superfluitatibus eductis per calorem naturalem corrumpentem dispositionem, qua ille humor erat naturalis humori continuum, tunc similiter talis actio, vel dispositio non est *pepansis*, vel sic considerata non dicitur *pepansis*, sed potius dicitur esse quædam putrefactio. Hoc patet, quia naturalis corruptio est putrefactio, hoc est naturalis corruptio ; igitur, etc. Consequentia, et antecedens tenent ex prædictis.

4. *Ad argu[m]. 1. prin[cip]ale.* Ad rationes principales. Ad primam, *sanguis non digeritur in pericarpiis*, negatur. Ad probationem, *non omnia loca sanguinis*, etc. dico quod imo sunt vasa seminum, saltem generandorum in illis locis, et ipsis, ut sanguis in mamilla, si in calore superfluo congeritur, et decoquitur, et putrescat, et sanies generetur, mamilla in pericarpium generationis saniei, et locus semi-

nis. Unde fit sanies, vel humor, sive sit sanguis purus iste humor, sive alius humor.

Ad 2. Ad aliam, ***Digestio sanguinis est corruptio ejus***, dicitur quod digestio sanguinis, licet sit corruptio sanguinis, potest tamen hoc esse digestio, et ***pepansis*** ad generationem alterius, sicut putrefactio bovis, est ***pepansis*** ad generationem apum.

Aliqua videntur adhuc deesse.

FINIS.

F. JOANNIS

DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM

QUÆSTIONES DISPUTATÆ DE RERUM PRINCIPIO

SIVE

QUÆSTIONES UNIVERSALES IN PHILOSOPHIAM

CUN NOTIS ET SCHOLIIS R. P. F. LUCÆ WADDINGI

CENSURA R. P. F. LUCÆ WADDINGI.

Dum magno studio Scoti opera colligerem, meque editionem hanc meditari monerem Reverendissimum P. F. Joannem Baptistam Campanium, nostri sodalitii supremum moderatorem, tunc in Hispania commorantem, uti est doctrinæ huic addictissimus, summopere conatum probavit, repertumque opus hoc in Bibliotheca Francisci Cardinalis Ximenii Minoritæ, vetustis codicibus instructa, lætus ipse in Urbem duxit. Dono hoc me primo occursu excepit, stimulosque addidit, ut in suscepto pergerem labore. Codex erat membraneus, vetusto et pene imperceptibili exaratus charactere, dictionibus ubique non tam ad regulas scribendi, quam ad Amanuensis placitum contractis. Improbo studio tandem evicimus ut tersum prodiret exemplar, quod ubi legerunt viri docti, opus suo auctore et prælo dignum judicarunt.

Illud ipsum est, quod Scotum scripsisse monent Willotus, Possevinus, et Pitsæus, de Rerum principio, *titulum affigentes ex ipso operis initio. At cum multa hic discutiantur ab illo argumento aliena, et nullo nexu cohærentibus quæstionibus res variæ Philosophicæ proponantur, visum est aptiori titulo* Quæstiones *dicere* disputatas, *aut* generales in Philosophiam, *præsertim cum in libri fronte ita habeatur :* Quæstiones universales in Philosophiam Joannis Scoti, *et in fine ita subjiciatur :* Quæstiones istæ fuerunt disputatæ Oxonii per Magistrum Joannem Scoti de Ordine Fratrum Minorum, et sunt quæstiones generales super Philosophiam.

Illas disputasse successivis horis, vel pro temporis opportunitate,vel pro Scholasticarum exercitationum, sive Academicorum graduum suscipiendorum varietate, conjicere licet ex prisco illo Scholasticorum more, in hunc diem retento, publice disputandi, et diffusius quæstiones ad libitum propositas, prosequendi, vel dum ipsi laureas suscipiunt, vel dum suscipientibus applaudunt.

Quæstionem quartam, ubi infallibilitatem præscientiæ divinæ cum rerum contingentia concordat, disputasse ante editum tractatum de Primo principio, *constat ex ejusdem tractatus capite quarto, conclusione quinta, ubi eamdem citat, et se disputasse commemorat.*

Quæstionem decimamsextam de numeris *instituisse post scriptum Oxoniense, præsertim post librum primum, suspicari fas est* ex distinctione 24. quæstione unica in principio, *ubi propositum dubium de numeri qualitate, et essentia dicit se soluturum*, quando de numeris, *inquit*, tractabitur. *Et licet marginaliter moneat id fieri in Reportatis sub illa distinctione, lectorem plane fallit; neque enim alibi, quam hîc, exacte disputat de iis, quæ ibidem proponit.*

Aliqua etiam in his ipsis quæstionibus promittit se alias discussurum, quæ vel desunt, vel non licuit perficere; etenim quæstione 21. 22. et 23. *pollicetur se de ævo, ejusque immutabilitate et duratione, disputaturum, quod tamen in hoc opere desideratur : quibus adde, posteriores etiam quæstiones imperfectas reliquisse.*

Doctrina in paucis discrepat ab ea, quam præfert in libris Sententiarum, idque vel quando aliorum refert opiniones, vel ex illorum loquitur sententia; reliqua tamen simillima sunt, iisdemque verbis, et rationibus sæpissime utitur utrobique. Diffuse satis et clarius, meliorique methodo, quam alibi propositas difficultates perstringit et solvit ; et plurima hîc graviori librat trutina, quæ reliquæ doctrinæ majorem afferent claritatem.

Ego prolixas quæstiones in articulos dispertivi, nihil tamen, neque verbum quidem, in opere immutans, sed titulos intermiscens in iis locis, quibus juxta materiæ varietatem auctor in principio uniuscujusque quæstionis pollicebatur, se tot articulos discussurum, quos tamen sine titulorum partitione juxta veterum Scholasticorum morem, prosequebatur.

Scholia deinde adjunxi, notas marginales, et omnium auctorum citationes in gratiam lectoris adhibui.

Codis autographi vetustatem vel illinc expiscari liceat, quod in ultimo folio ita legatur : Istæ quæstiones sunt ad usum Fr. Ferdinandi de Illiescas. *Ille autem ipso Scoti sæculo ante annum* 1390. *erat a sacris confessionibus Joanni I. Regi Castellæ, et sub eodem, ejusdemque filio Henrico III. præclarissimis functus est legationibus, de quibus in quarto et quinto volumine nostrorum Annalium agimus opportunius.*

F. JOANNIS

DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM

QUÆSTIONES DISPUTATÆ DE RERUM PRINCIPIO

SIVE

QUÆSTIONES UNIVERSALES IN PHILOSOPHIAM

CUM NOTIS ET SCHOLIIS R. P. F. LUCÆ WADDINGI.

QUÆSTIO I.

Utrum sit dare unum primum principium rerum omnium simpliciter, et absolute?

Augustinus *epist.* 146. *et hæresi* 46. *et* 75. *lib. de Trinit. c.* 24. Alensis 2. *part. quæst.* 1. *mem.* 1. D. Thom. 1. *part. quæst.* 44. *art.* 1. Expositores ejus *ibid.* Richardus *in* 2. *dist.* 1. *art.* 4. Gabriel *ibid. quæst.* 2. Occam *quæst.* 4. Vasquez 1. *part. disp.* 171. *cap.* 1. Molina *quæst.* 44. *art.* 1. Valentia *disp. de Deo creatore, quæst.* 1. *puncto* 1. Doctor *de primo principio, cap.* 2. *et in* 2. *dist.* 1. *ibid.* omnes ejus sequaces.

1. *[Div]isio [quæ]stionis* Circa istam quæstionem sic intendo procedere. Primo, intendo tollere æquivocationem, ut ostendatur de quo principio fiat quæstio. Secundo, volo proponere diversorum circa hoc opiniones. Tertio, inquirere et confirmare Catholicam veritatem. Quarto, declarare singularem primi principii unitatem.

ARTICULUS I.

Quid est primum in genere, et primum simpliciter?

Circa primum, sciendum quid est *primum in genere*, et *primum simpliciter*. Vocatur *primum in genere*, sive *ordine*, illud quod ab omnibus illius generis præsupponitur, et omnia alia se habent per quamdam additionem ad illud. Sic in genere generabilium, et corruptibilium, ponimus tria prima principia, materiam, formam et privationem. Quæ quamvis sint tria secundum rationem, sunt tamen duo secun- 2. *Primum in genere quid?* *Principia entis naturalis.*

dum rem, eo quod realiter privatio educitur cum materia, ut patet circa finem lib. 1. Physicorum, text. c. 59. et 66. Unde privatio est principium fiendi, non vero essendi; materia enim, et forma esse rei generabilis constituunt.

Privatio est principium in fieri.

3. Sic etiam dico, quod in genere materiarum materia Metaphysica est materia primo prima. Vocatur materia Metaphysica, illud, quod præstat fulcimentum cuicumque formæ, qualem ponimus in Angelis, et anima rationali, secundum Augustinum et Boetium *de Unitate et Uno. c.* 1. *et* 2.

Materia Metaphysica quid?

SCHOLIUM.

In Angelis, et anima rationali dari materiam, non uno hoc loco asserit Scotus, verum etiam quæst. 15. de Anima. et quæst. 7. hujus operis, ubi latissime difficultatem hanc expendit, et ingeniose per duodecim quæstiones explicat quid nomine *materiæ* intelligendum sit in substantiis spiritualibus. Ibidem nos plura adnotabimus.

4. Vocatur autem materia *extensa*, materia Mathematica secundo prima, quia, ut communiter tenetur, sub quantitate, et sub forma corporea, est subjectum generationis. Tamen quia natura non agit, nisi per instrumenta sua, quæ sunt quatuor qualitates, quæ contrarietatem non habent ad formam corpoream, ideo non corrumpunt eam, tum quia subjectum tale esse debet, quod ab agente possit attingi. Materia autem incorporea ab agente corporali, agente per dispositiones singulares et corporeas attingi non potest.

5. Sic igitur materia Metaphysica est primo prima in genere materiarum: materia Mathematica secundo prima in genere materiarum, quæ subsunt diversis generationibus, et corruptionibus. Et secundum hoc in quolibet genere, vel in qualibet specie, est dare suam materiam primo primam; ut semen in genere animalium; aqua in genere liquabilium; terra in genere aridorum; et sic in diversis generibus est dare aliqua principia, tam in genere esse formalis principii, ut illa quæ dant primum esse formale materiæ, quam in genere materialis, et sic de aliis. De tali primo in genere non quæritur, utrum sit unum principium, quia patet quod in diversis generibus, sunt diversa principia.

In quo[libet] gene[re] et in q[ua]libet spe[cie] est da[re] suam m[a]teriam p[ri]mo pr[i]mam.

Est aliud principium, quod dicitur *simpliciter principium*, quod comparatur ad omnia, cujuscumque sint generis, aut speciei, aut actionis, et respectu omnium habet simpliciter primitatem, secundum rationem causalitatis, quæ proprie attribuitur causæ efficienti; et secundum modum causationis, qui attribuitur formæ exemplari, non formæ inhærenti; et secundum rationem finis, quia ista tria genera causarum dicunt perfectionem. Non autem oportet quod habeat primitatem secundum rationem causæ materialis, quia talis dicit imperfectionem. 6.

Quid princip[ium] simpl[ici]ter?

Est etiam intelligendum, quod non quæritur hîc de primitate, et unitate Dei absolute in se, de qua agitur in primo Sententiarum, sed de primitate et unitate ejus, in comparatione ad creaturas, ratione causæ, et maxime efficientis.

sensu it hic tor de no principio. Sic ergo patet de quo primo quæro; quia non de *primo in genere*, sed de *primo simpliciter;* nec de illo absolute, sed ut habet rationem causæ respectu omnium aliorum : utrum scilicet talis causa solum sit una.

ARTICULUS II.

Referuntur variæ opiniones circa primum rerum omnium principium.

8. Circa secundum sciendum, quod cum tale principium, de quo hîc quæritur, secundum opiniones omnium, sit principium separatum, ideo ejus primitas, et unitas, et conditio, oportet quod a posteriori inquiratur. Ex iis igitur quæ apparent in creaturis diversis, aliqui de illo principio diversimode sunt locuti. Videmus autem in rebus generaliter ista tria; pluralitatem, contrarietatem, defectibilitatem.

9. de his st. 1. sum 1. et q. et rroem bid. *io Pythagoricorum circa num incipium.* Cum igitur videamus diversa entia a diversis efficientibus procedere, ut hominem ab homine, ignem ab igne, et sic de aliis diversis, maxime in genere et in specie; ex pluralitate rerum diversa esse principia efficientia prima, aliqui, ut Pythagorici, crediderunt. Unde ponunt decem esse principia bonorum, sicut patet 1. *Metaph. c.* 3. scilicet unum, dextrum, masculum, quiescens, rectum, lucem, bonum, quadrangulum, par : et decem malorum, ut patet *ibidem*, quæ sumuntur ex oppositione ad prædicta decem.

io Empedoclis. Alii attendentes ad contrarietatem, quæ est in entibus, reduxerunt omnes effectus ad duo prima efficientia, quæ vocaverunt contraria, scilicet, litem et amicitiam, ut patet de Empedocle, 1. *de Generatione.*

Alii videntes in rebus esse aliqua bona et aliquas perfectiones, et aliqua mala, et aliquos defectus et imperfectiones, dixerunt duo esse principia efficientia; unum spiritualium et incorruptibilium et bonorum; aliud corruptibilium et malorum. Unde hujus positionis fuit impius Manichæus, et sui sequaces, ut patet apud Augustinum *contra Faustum, lib.* 21. *et* 7. *Confession. cap.* 4. *Opinio Manichæi.*

Rationes autem istorum errorum, et motiva omnino sunt nulla, ut ad sensum patet : primo quidem, quia quamvis in entibus sit multitudo, reducitur tamen ad unum agens. Quod enim agentia multiplicentur respectu diversorum effectuum, hoc est ex imperfectione, et limitatione formæ, et virtutis, per contrariam productionem. Unde sic multiplicantur diversæ artes propter suam limitationem respectu diversorum artificiatorum, vel diversa agentia specie, respectu diversorum effectuum specie. Quanto autem actualitas formæ agentis est major, et aspectus virtutis amplior, tanto de tali agente major multitudo procedit, ut patet in Sole respectu generabilium et corruptibilium, propter quod, motivum primæ positionis est nullum. 10. *Rejiciuntur supradictæ opiniones.* *Pythagoricorum fundamentum diluitur.*

Secundum etiam non urget; tum, quia contrarietas effectuum non ponit contrarietatem in efficiente, tam in producente, quam agente per cognitionem et voluntatem, quia potentiæ rationales sunt ad 11. *Fundamentum Empedoclis destituitur.*

tur. Sic ens prædicatur analogice de substantia, et accidente; et accidentia non dicuntur entia, nisi per attributionem ad substantiam, hoc est, per se quod habent in substantia, et a substantia, juxta illud, *Accidentis esse est in alio esse, et* 7. *Metaph. text.* 2. dicitur, quod *Accidentia non sunt entia sed entis:* non quod accidentia de natura sua non habeant aliquam entitatem, sed quia illa entitas comparata ad entitatem substantiæ, quasi est quædam non entitas, et etiam actualiter esse naturaliter non habent, nisi ab esse substantiæ. Sicut etiam nostrum esse comparatum ad esse divinum, quasi non est, sicut dicit Dionysius *cap.* 1. *de divin. Nom.* ita quod *esse* proprie, primo et per se sibi convenit.

Accidens non est ens, sed entis ens.

16. Ex istis duobus habeo, et quod ens non est genus, quod patet per Philosophum, et per rationem, quia differentia est extra naturam generis, sicut rationale est extra rationem animalis, inquantum animal, alioquin omne animal esset rationale. Nihil autem est, nec excogitari potest, quod sit extra rationem entis, inquantum ens. Secundo habeo, quod analogum nunquam prædicatur de aliquibus, nisi quia illa reducimus ad terminum, de quo dicitur primo, et per se, vel quia de uno dicitur per naturam alterius.

Ens non est genus respectu omnium entium.

Analogum quomodo prædicatur.

SCHOLIUM.

Quod hîc asserit Doctor de analogia entis respectu Dei, et creaturæ substantiae et accidentis, non contradicit eis, quæ habet in 1. dist. 3. quæst. 2. §. *Secundo non asserendo.* et quæst. 3. §. *Quod autem supposui.* Et dist. 8. quæst. 3. §. *Contra istam positionem,* ubi docet ens respectu prædictorum esse univocum. Ipse enim primo loco citato, §. *Et ne fiat contentio de nomine,* declarat de qua univocatione loquatur, eamque minime accipiendam esse in illo rigore, quo a quibusdam communiter explicatur, et ultimo loco, §. *Teneo opinionem meam mediam,* clare docet cum hujusmodi analogia compati posse univocationem. Unde judicaverim controversiam, quæ acriter agitatur circa hanc quæstionem de univocatione entis, facile componi posse, modo explicentur termini, et bene percipiatur sensus Scoti, qui etiam dist. 3. quæst. 3. §. *Contra istam univocationem,* eadem docet, quæ hîc supponit pro fundamento hujus analogiæ, nimirum ens non esse genus, et differentias esse extra naturam generis. De quibus autem differentiis loquatur, explicat ibidem, §. *Quantum ad primum dico.* Vide, si placet, Fabrum Theorom. 95. Neque his etiam contradicunt, quæ habet Doctor tractatu de Theorem. theorem. 9. num. 5. ubi consulendus est Scholiastes.

Tunc arguo, propone, vel cogita duo entia, quæcumque vis, de quibus dices, quod sunt entia prima; aut ens dicitur de illis æqualiter, non de uno per naturam alterius, nec de ambobus per naturam tertii: unde hoc est impossibile, quia tunc ens esset genus, et prædicaretur ut genus, cujus contrarium ostendi; ergo prædicatur de illis per attributionem. Hoc autem non potest intelligi nisi uno ex duobus modis ut dixi; vel quia unum attribuitur alteri, hoc est, habet entitatem, ut accidens a substantia; ergo non ambo sunt prima entia, sed illud primum propter quod aliud habet esse, vel prædicatur de illis, quia ambo attribuuntur tertio, ut sanitas de urina et cibo, quia attribuuntur animali; ergo illud tertium est primum ens, et magis quam ista, quæ tu dixisti 17.

Non e... duo pr... efficien... probat prim...

prima; ergo non possunt esse duo, vel plura æque prima et perfecta entia; ergo cum non sit processus in infinitum in entibus, est dare unum primum et solum; igitur cum ratio efficientis sequatur naturam entis, non possunt excogitari duo principia efficientia.

18. Probatur 2. Item, si sunt duo principia efficientia æque prima, aut sunt similia, aut contraria : si similia, aut quodlibet per se est sufficiens ad principiandum omnia complete, per omnem modum; aut neutrum per se est sufficiens, sed ambo. Si primo modo, hoc omnino est mirabile, quia tunc omnino alterum superflueret : natura autem in quocumque effectu quantumcumque parvo, evitat superfluum; ergo minus patitur superfluitatem in primis, et nobilibus principiis. Si neutrum per se est sufficiens ; ergo quodlibet est incompletum in ratione principii; ergo neutrum est simpliciter primum, quia primum in quolibet genere est omnino perfectum secundum rationem generis, sicut patet de virtute activa et generativa in qualibet specie, semper primum simpliciter, debet esse simpliciter perfectum : si sunt contraria, tunc unum impedit reliquum, ac per hoc neutrum est perfectum, quia quanto perfectius, minus habet de resistentia.

19. Probatur 3. Item, homo inquantum homo, gerit typum universi, quia est minor mundus : est autem lux per animam rationalem; cum igitur in anima rationali sit unum primum movens, scilicet voluntas; ergo, etc.

Item, in quocumque genere est dare minus perfectum et majus perfectum; est dare aliquod simpliciter perfectum, nam per comparationem ad illud dicuntur alia secundum magis et minus, ut dicit August. 8. *de Trinit. cap.* 3. Nunc autem in genere efficientium videmus tam intensive quam extensive, gradus in causis efficientibus ; ergo est dare unum, quod est primum et simplicissimum mensura aliorum, ac minimum etiam, quod non potest esse nisi unum. *Probatur* 4.

20. Probatur. 5. Item, si sint duo simpliciter prima, aut quodlibet est tota causa cujuslibet effectus, et tunc omnis effectus est duorum : aut non est tota causa, et tunc neutrum est simpliciter primum.

Item, arguit Aristoteles 2. *Metaphys. text.* 5. *et deinceps*, in efficientibus ordinatis, si non est dare primum, non est dare medium, nec ultimum. Cum enim de ratione efficientis sit movere, si primum non movet, nec secundum, quia non movet nisi in virtute primi, et eadem ratione nec ultimum, si secundum non movet; ergo si primum non movet, nihil fit. Cum igitur in causis (ut dicitur) non sit processus in infinitum, ut probatur 1. *Phys. text.* 35. *et deinceps,* quia cum infinita non possint pertransiri, si aliquis effectus dependeret a causis infinitis ordinatis, nunquam produceretur ; ergo si non est primum movens, vel efficiens, nihil potest produci. *Probatur* 6.

Aliqui dicunt rationem esse insufficientem; tum, quia non probat primum, nisi in efficientibus per motum, qualiter non agit cau-

sa prima; tum, quia non probat primum, nisi in uno ordine, qui autem poneret duo principia, poneret duos ordines causarum.

SCHOLIUM.

Sex rationibus probavit, in genere causæ efficientis deveniendum esse ad unam simpliciter primam, ab omni alia independentem : et valde concordant cum iis, quæ habet tractatu de Primo Principio, c. 3. concl. 2. et in 1. dist. 5. q. 2. n. 11. et seq. ubi diffuse ista prosequitur.

21. *Unum esse principium primum formale exemplare ostenditur. Materia primo recipit formas magis universales.* Secundo, quod sit dare unum principium formale exemplare, sic apparet secundum illud, quod dicit Commentator super illud 2. *Metaph. text. com.* 17. *Quoniam autem in fundamento naturæ nihil est distinctum;* materia primo recipit formas magis universales, postea magis particulares : et quia processus naturæ est de imperfecto ad perfectum, aperte patet quod formæ materiales quanto magis universales, tanto magis sunt imperfectæ. Oppositum tamen est in formis immaterialibus et separatis; quia *Probatio* 1. etiam formæ materiales, si possent separatæ existere, quanto universaliores, tanto essent perfectiores. Quod patet, quia quanto universaliores, tanto simpliciores; quanto simpliciores, tanto actualiores et perfectiores. Unde sicut forma generis est simplicior quam forma speciei, ita erit actualior et perfectior : si ergo ipsum *esse,* esset abstractum per se existens, haberet in se omnem modum simplicitatis, et per consequens omnem modum actualitatis et perfectionis : cum ergo ens primum, sit ens per se subsistens, non contractum, quia aliter non esset omnino primum, sed abstractum ab omnibus, cum sit causa omnium, ut ostendi; ergo modo simplicissimo continet omnem perfectionem, quæ possit excogitari; ergo est causa formalis omnium. *Supra, n. 1.* Quod autem sic est simplex perfectum formaliter, plurificari non potest, quod patet sic : Unitas et veritas rei perfectius salvantur in primo cujuslibet generis quam in aliis, cum primum sit mensura aliorum, ut patet de caliditate in igne. *Unitas, veritas perfectius salvantur in primo cujuslibet generis quam in aliis.* Sed videmus quod quælibet res habet singularitatem suam, quam habet per actualitatem suam, quæ et incommunicabilis aliis ; ergo cum in primo, sit major actualitas, est etiam major singularitas : ergo si hæc non potest communicari; ergo minus singularitas actualitatis primi.

22. *Probatio 2.* Item, tale ens sic separatum continet totam rationem entis; *totum* est illud, extra quod nihil est; ergo extra participationem illius, nihil est : sed si essent duo principia *esse* formalia, unum non participaret aliud, et esset omnino extra aliud ; ergo non possunt esse duo.

Probatio 3. Item, plurificatio talium, non esset per relationes, ut in personis divinis, quia unum non esset ab alio, ex quo ambo sunt æqualiter prima; ergo per absoluta. Numquam autem fit plurificatio per absoluta, nisi quia unum illorum est altero perfectius, ut duæ species plurificantur sub genere, quia semper una est perfectior altera, sicut in analogo, substantia et accidens sub ente, quia unum est *In absolutis unum est altero perfectius.*

perfectius altero : vel quia ambo sunt imperfecta, ut duo individua sub una specie, quia neutrum claudit, vel haurit totam latitudinem speciei; quodlibet autem illorum entium omnino est perfectum, et æqualiter ; ergo non possunt esse duo formalia æque prima.

roba-tio 4.

Item, ad propositum impossibile est, quod aliquis effectus consequatur aliquam perfectionem, inquantum effectus talis causæ, qua caret sua causa. Non enim ignis generatus haberet caliditatem vel levitatem, si ignis generans ista non haberet; et si forte habet effectus, hoc non habet ut est causatum illius, sed ab aliquo alio.

sa no-r est ctu. Scot. d. 12. et d. q. 3.

Cujus ratio est, quia causa nobilior est effectu; nec agit ultra terminos perfectionis, quod faceret, si effectui aliud, quod non haberet, daret. Sed ostensum est quod est unum primum ens efficiens omnium ; ergo illud continet in se perfectiones omnium.

batio 5.

Item, in quolibet genere est dare participans et participatum, et per accidens et per se : sed videmus quod omnia entia secundum majus et minus, habent perfectiones formales ; ergo est dare unum ens, cujus perfectionem formalem omnia entia participant, sicut dicit de calido Aristoteles 2. *Metaphys. text.* 4.

tio 6

Ad hoc arguit Aristoteles 4. *Metaphys. text.* 15. *et deinceps*, inquirens veritatem principii, *De quolibet aut affirmatio, aut negatio*, dicens, quod si est dare magis vel minus falsum, ut magis est falsum *quatuor esse mille*, quam *quatuor esse quinque ;* ergo est dare magis et minus verum ; ergo per consequens et unam primam veritatem. Unde dicit quod hoc principium, *De quolibet, aut affirmatio*, etc. est maxime verum ; ergo secundum hoc, oportet dare unam primam veritatem formalem virtute continentem omnem veritatem, quia est forma omnium veritatum : veritas autem consistit in sua perfectione formali ; ergo est una veritas prima formalis omnium formalium perfectionum.

SCHOLIUM.

Nullibi clarius, aut diffusius agit de eminentia perfectionis, et ratione exemplari rerum creabilium in Deo, quam in isto loco. Licet enim in 1. dist. 2. quæst. 2. et tractat. de primo principio, cap. 3. conclus. 11. agat de triplici unitate in Deo, scilicet efficientiæ, finis et eminentiæ, leviter tamen ultimam attingit. Obviam aliqua perstringit 1. dist. 35. et distinct. 38. quæst. unica, et in Reportatis iisdem locis, agens de divinis Ideis. Vide etiam quodl. 7. et Metaph. lib. 7. quæst. 11.

Circa illud, quod primum principium sit finis omnium. 25.

Primum principium est finis omnium. Probatio 1. Totum universum est ordinatum ad unum ultimum finem.

Patet primo per rationem Aristotelis 12. *Metaphysicæ, text.* 52. ubi dicit, quod sicut exercitus ordinatur ad ducem, sic totum universum est ordinatum, propter respectum ad unum ultimum finem. Unde sicut exercitus non esset unus, nisi haberet unum ducem, sic nec universum esset unum, nisi haberet unum finem.

Probatio 2.

Item, bonum et finis idem sunt, 3. *Metaphysicæ, text.* 3. sicut quanto aliquid plus habet de entitate, tanto plus de actualitate et perfectione, et per consequens de bonitate.

Sed est dare unum ens primum per se solum ; ergo et unum finem per se solum : sed ad per se omnia alia reducuntur ; ergo erit unus finis, ad quem reducantur.

Probatio 3. Item, extra infinitum in aliquo genere, nihil illius generis potest ultimo terminare, ut extra longitudinem infinitam, nulla longitudo : sed experitur mens rationalis, (cujus experimentum est principium omnis nostræ certitudinis) quod non satiatur, nisi per bonum infinitum ; ergo est dare bonum infinitum ; ergo si terminet in infinitum, est per rationem infinitam finis ; ergo cum nihil sit, quod fine careat, aut sit extra participationem istius finis, sequitur, quod omnia tendunt ad istum finem.

Et hæc sententia Augustini 8. *de Trinitate, cap.* 3. ubi dicitur, quod *Deus non est alio bono bonus, sed est bonum omnis boni.* Anselmi *in Prosologio cap.* 5. *Deus est quidquid est melius esse, quam non esse.* Sic igitur patet quod est unum solum primum efficiens, quia unum solum primum per se ens : quare una prima sola causa formalis omnium, unde est finis omnium.

SCHOLIUM.

In tractatu de Primo Principio, cap. 2. conclus. 4. et cap. 3. conclus. 7. et sequentibus largius probat competere primæ causæ effectivæ causalitatem etiam finalem, quod etiam tribus probat conclusionibus in. 1. dist. 2. quæst. 2. §. juxta tres conclusiones. Vide eumdem quæst. 2. laterali prologi, num. 21. et in 4. distinct. 49. quæst. 8. num. 7.

26. *Primum efficiens, et primum* Nunc restat videre quod efficiens sit forma et finis omnium : et hoc aperte colligitur ex prædictis sic ; Impossibile est quod effectus inquantum talis, participet aliquam perfectionem formalem, quam etiam non habeat efficiens ejus causa, cujus causam dixi *supra*, sed est dare unum solum primum efficiens omnium (ut patet in primo articulo :) ergo illud necessario participat perfectiones formales altiori modo, quam habent in rebus ; ergo quod est efficiens omnium, est causa formalis omnium. *formale idem. Probatio* 1. Num. 23. Vide Sco in 1. d. 2 q. 2. § *Quantum ad* 1. et d. 36 q. un. § *Præterea sexto. Probatio*

Item, finis et bonum sunt idem ; sed impossibile est quod aliquid habeat rationem omnis boni, nisi quod habet rationem omnis perfectionis, cum perfectiones sint de genere bonorum ; ergo necesse est, quod illud, quod est causa formalis exemplaris omnium, sit causa finalis in genere bonorum : sed illud, erat causa efficiens omnium, ut patet ; ergo necesse erit, ut unum, solum, singulare, summum, supremum ens, sit simul causa efficiens, causa formalis, causa finalis omnium : sed ostendi, quod erat causa prima simpliciter omnium, quæ est causa efficiens finalis, et formalis omnium; ergo a primo ad ultimum, una sola causa prima simpliciter est. *Idem causa exemplaris formal et ultim finis omnium.*

ARTICULUS IV.

Eminentissima, et perfectissima ponenda est unitas in primo rerum omnium principio.

27. Circa quartum, quomodo hæc causa prima habet singularem unitatem. Circa quod sciendum, quod triplex est conditio suæ unitatis, a qua per defectum alicujus *Triplex conditio unitatis primæ causæ*

illarum conditionum omnis creatura procedit. Habet enim primo unitatem substantiæ per omnem modum singularitatis, quia sua substantia nullam habet plurificationem. Unde quia in substantia singulari possunt intelligi aliqua esse unum secundum gradus, quibus unum eorum ab altero continetur, secundum quod una magnitudo tripedalis continet in se bipedalem, et bipedalis magnitudinem unius, hoc autem non est perfecta unitas; ideo secundo est unum, unitate æqualitatis eorum, quæ sibi insunt, et hoc absque gradu, et inæqualitate eorum. Unde quia talis unitas adhuc non esset absque aliqua compositione, quia non compateretur perfectam unitatem, ideo est etiam unum unitate simplicitatis absque omni diversitate.

28. Est ergo tripliciter causa prima una; primo in ratione efficientis; secundo, in ratione causæ formalis exemplaris; tertio in ratione finis. Habet etiam triplicem modum unitatis. Primus est unitas substantiæ singularis. Secundus est unitas servans omnem gradum æqualitatis; potentia enim æqualis est scientiæ et bonitati, et e contrario. Tertius est unitas simplicitatis, tollens omnem diversitatem, non distinctionem. Creaturæ autem e contrario procedunt ab eo sub ratione pluralitatis, sub ratione inæqualitatis, sub ratione compositionis. Sub ratione pluralitatis, quia in eis est mensura in naturis et essentiis, secundum gradus creationis, et essentiarum numeros. Sub ratione inæqualitatis, quia in eis est mensura in naturis et essentiis secundum gradus perfectionis. Sub ratione compositionis, quia in omnibus est compostio, saltem ex esse et essentia, ex quo causatur pondus inclinationis ad casum dissolutionis, juxta illud, Sap. c. 11. *Omnia fecisti in numero, pondere, et mensura.*

[margin: ...res modi ...nitatis ...æ cau- expli- ...ntur.]

[margin: ...eaturæ ...cedunt ...prima ...sa, sub ...tione ...ralitatis ...quali- ...tis, et ...mposi- ...onis.]

SCHOLIUM.

Breviter et clare in hac quæstione triplicem hanc unitatem primi principii explicat: largius vero in primo Sententiarum, dist. 2. quæst. 2. ubi ex his ipsis rationibus, aliisque fundamentis probat in Deo dari triplicem primitatem efficientiæ, finis, et eminentiæ; et quæst. 3. per vias, seu rationes septem, probat dari in eodem perfectissimam unitatem, eamque demonstrari posse naturali ratione indicat contra suum Magistrum Varronem.

Sic igitur dico, quod causa prima simpliciter importat primitatem in genere efficientis, formalis, et finalis; et secundum istos modos sit causa una.

QUÆSTIO II.

Utrum a primo principio pluralitas, scilicet multitudo creaturarum, per se, et immediate procedat?

Vide citatos quæstione antecedenti, Aristot. 4. *Metaph. cap.* 4. Varr. *in* 2. *dist.* 1. *quæst.* 1. Henric. *quodlib.* 1. *quæst* 7. *et* 8. Vide Doctorem *in* 4. *dist.* 1. *quæst.* 1. §. *Pro parte opposita.*

Respondeo. Circa istam quæstionem sic potest procedi. Primo, 1. *Divisio quæstionis.* videndum est quid secundum antiquos Philosophos est dicendum. Secundo, videndum est quid secundum veritatem Catholicam est

tenendum. Tertio ostendendum est, quod Antiqui ex suis rationibus non possunt intentum suum, sed potius oppositum concludere. Quarto videndum est, per quem modum posset dictum eorum veritatem continere, quamvis non secundum intentionem eorum.

ARTICULUS I.

Quid senserint antiqui Philosophi circa processionem creaturarum a primo principio?

2. *Quid intellexerit Aristot. de creatione rerum.* Circa primum, sciendum quod videtur aliquibus, quod Aristoteles fuerit hujus opinionis, quod ab uno principio simplici, proprie uniformiter se habente, non possit immediate procedere nisi unum. Unde videntur hoc colligere ex illo 2. de Generatione, text. 56. *Idem inquantum idem, natum est semper facere idem.* Cum igitur primum principium sit unum, in quod nulla cadit variatio, videtur quod non sit natum facere nisi unum. Quod quidem verbum non concludit eorum intentionem, quia secundum quod dicit Averroes in fine 3. cap. de Substantia orbis, Aristoteles ponit plura a Deo procedere.

Aristoteles Metaphys. summa 2. cap. 2. in principio, arguit contra antiquos, qui ponebant solam causam materialem in rebus, et negabant causam efficientem et finalem, unde dicit : Videmus in rebus sensibilibus mutationem fieri, nihil autem movet seipsum, quemadmodum lignum non seipsum transmutat, ut fiat scamnum. Si autem agens, etiam finis est, nihil autem agit nisi propter finem ; est igitur in rebus efficiens et finis. Igitur cum ipse ponat finem efficienti correspondere, cum Intelligentiæ moveant orbes propter primum, ut dicit, ut propter finem amatum et desideratum, sequitur quod ipse sit causa efficiens Intelligentiarum. Unde de mente Aristotelis fuit, secundum quod Averroes exponit ipsum, quod Intelligentiæ habent esse a primo, quamvis in modo quo sunt ab eo, Aristoteles defecit, quia posuit eas ita habere esse a primo, quod nec a se, nec per potentiam primi sunt in potentia ad non esse.

Sed de hoc non intendo modo perquirere. Nec Aristoteles per 3.
illud verbum, *idem inquantum idem*, etc. negat, quin ab eodem simul, et ab æterno possint procedere immediate plura. Sed ex illo verbo videtur potius intellexisse, quod ab æterno, et invariabili, nihil novum posset produci. Unde videtur sentire Aristoteles, quod quidquid processit a Deo immediate, processit ab eo ab æterno, ita quod si novitas inveniretur in entibus, hoc esset attribuendum secundis causis, non primæ. Unde ratio sua videtur esse, quod si aliquod novum a Deo procederet, necessario aliqua mutatio, saltem quantum ad voluntatem, in Deo facta esset : et quia ipse semper est idem in nullo, recipiens mutationem vel innovationem, ideo ab ipso nihil novum potest procedere. Non igitur illud verbum, *Idem inquantum idem*, etc. negat rerum pluralitatem immediate pro-

cedere a Deo, sed videtur negare novitatem. Quid autem secundum veritatem senserit, non facile constat, quia ponit quod Intelligentia sit ingenerabilis et incorruptibilis, ac per hoc posuit, quod non potest educi de materia seu potentia materiæ, quia esse generabile, habet materiam per quam potest esse et non esse, et corruptibile : ponit etiam quod sit forma corporis.

(de Arist. de gen. imal c. et 2. de ..text. 6. 9 et)

4. Quærit autem 12. Metaph. cap. 3. text. 16. et 17. Utrum forma aliqua præcedat materiam? et dicit quod non. Secundo utrum aliqua forma remaneat destructa sua materia? et dicit sic : *In quibusdam enim nihil prohibet, veluti si anima tale sit, non omnis, sed intellectus, omnem namque fortassis impossibile est.* Si igitur Intelligentia est forma corporis, et necessario a creatione, cum non sit generabilis, nec est æterna, cum non præcedat suam materiam ; ergo videtur quod ipse senserit, quod etiam novus effectus possit esse a Deo. Sed quidquid sit de hoc, ad minus illud verbum non negat effectuum pluralitatem immediate a Deo procedere, sed forte novitatem, quod etiam falsum est, ut apparebit sequenti quæstione.

5. *(id auctor libri de causis.)* Auctor etiam libri de Causis videtur sentire pluralitatem effectuum immediate a Deo non procedere : unde dicit quod Deus creavit animam mediante Intelligentia, ut patet in commento tertiæ propositionis : si igitur anima, quæ inferior est Intelligentia; ergo pari ratione, inferior Intelligentia creata est mediante superiori, et sic usque ad primam, quæ sola immediate videtur esse a Deo.

6. *Mediatio duplex.* Sed dicendum est, quod duplex est mediatio. Una in operando, quoniam idem faber operatur cultellum per martellum. Verum isto modo Deus non creavit animam mediante Intelligentia, sed per se immediate. Alia est mediatio, quæ est quasi quidam ordo inter effectus, qua ratione Deus creavit aerem mediante igne, quare propinquiori modo participat completum esse, et aer remotiori. De qua propinquitate et distantia loquitur Aristoteles 2. de Generatione, text. 56. dicens : *Propter longe a principio distare, reliquo modo complevit esse Deus, continuam faciens generationem.* Et isto modo creata sunt corporalia mediantibus spiritualibus, et anima mediante Intelligentia. Hæc tamen mediatio non tollit immediationem efficientis.

Anima facta mediante Intelligentia quoad operationes. Potest etiam dici anima facta mediante Intelligentia, non quoad substantiam, sed quoad operationes, inquantum ab Angelo potest recipere aliquas illuminationes et perfectiones. Unde dicitur in illo commento, quod Deus posuit animam instrumentum Intelligentiæ : et isto modo inferior Angelus factus est mediante superiori.

7. *Opinio Avicennæ.* Avicenna veritati Catholicæ videtur maxime contrarius esse : nam 9. Metaphysicæ suæ, c. 4. vult quod a primo principio non possunt esse plura, nec secundum numerum, nec secundum divisionem. Est etiam positio Avicennæ talis : Vult quod Deus et Intelligentiæ, quidquid agunt, agunt per suum intelligere. Cum igitur intel- *(Vide Scotum in 4. d. 1. q. 1. §. Pro parte opposita.)*

lectus divinus sit intellectus omnino primus a nullo, ac per hoc simpliciter omnino, non habens actum et potentiam, sed solam meram actualitatem, quæ est idem quod ipse. Ideo sicut suum intelligere est unum, sic productum ab eo non erit nisi unum, scilicet prima Intelligentia. Illa etiam operatur intelligendo, non est autem simpliciter ut Deus; habet enim esse actuale ut est effectus Dei; habet vero possibile, ut est ab alio, non a se. Intelligitur igitur prima Intelligentia, inquantum intelligit se per suum actuale producere animam primi orbis, inquantum intelligit se per suum possibile producere corpus primi orbis. Et sicut prima Intelligentia, sic gradatim secunda tertiam intelligit et producit, sic igitur tertia quartam; et sic de aliis usque ad ultimam, quæ per defectum actualitatis non producit talia, sed est datrix formarum sensibilium. Hæc de primo.

SCHOLIUM.

Insanas has Ethnicorum commentationes et alias plures, si quis videre voluerit, consulat Aristotelem I. Metaphys. summa 2. et 3. per varia capita, ejusque Commentatorem Averroem, necnon Scotum 4. dist. I. quæst. I. §. *Pro parte opposita,* ubi late refert, et impugnat opinionem Avicennæ, ejusque fundamenta.

ARTICULUS II.

Statuitur veritas Catholica.

8. *Concl. Doct.* Circa secundum, quid scilicet secundum veritatem Catholicam sit tenendum, ostenditur quod a primo principio immediate plura producuntur.

Ad cujus evidentiam, est sciendum quod cum primum principium, secundum quod ostensum est in præcedenti quæstione, num. 21. sit unum simplicissimum; sequitur quod de ratione sua habeat formalem plenitudinem ad se communicandum. Quod patet; quia enim singulariter est unum (ita quod, ut ostensum fuit, nec esse, nec intelligi possunt duo prima entia, æqualiter prima) ideo cum summe sit unum, erit summe primum. Sequitur enim : unum præcedit multa; ergo quod habet unitatem totaliter, ita quod duo talia esse non possunt, habet totalem potestatem. Quanto autem aliquid magis est primum, tanto magis pluribus communicatur, eo modo communicationis, qui ei convenit. Exemplum in materia prima simpliciter, respectu materiarum particularium. Exemplum in genere caliditatis in Sole, respectu causarum particularium. Simpliciter igitur primum, summe erit communicabile, eo genere communicationis, quod ei convenit. Quia erit etiam simplicissimum, ideo actualissimum, ac per hoc potentissimum; ergo quod de se est summe primum, et summe simplicissimum, est summe primum potentissimum, et sui communicativum. Aut ergo communicabit se per productionem ejusdem in substantia, quæ dicitur communicatio intrinseca, ut in divinis Personis : aut communicabit se producendo diversum in substan-

Vide I
torem
1. d. 2
7. §. (
sicut c

tia, quale datur in productione creaturæ.

9. De hac igitur productione, et communicatione quæritur utrum immediate se communicet, vel mediate?

Circa quod tria sunt videnda. Primo autem, medium tripliciter potest accipi, et secundum hoc operatio mediata, vel immediata tripliciter potest etiam sumi. Est enim medium totaliter operans, qualiter dicit Avicenna, quod Deus producit omnia mediante Intelligentia, etiam illa totam productionem facit. Est medium cooperans, qualiter dicitur, quod Deus producit plantam mediante natura, quia actio illa est tota a Deo, et tota a natura. Est medium coadjuvans, sine quo non fieret, quamvis ab uno sit principaliter actio, qualiter dicimus, quod corpus est medium in actionibus sensibilibus animæ, quia anima non videt nisi per oculum. Et isto etiam modo dicitur 2. Phys. text. comm. 22. quod ars operatur mediante natura, unde Medicus minister est naturæ. Propter quod dicit Philosophus 7. Metaph. text. comm. 23. quod calor est pars sanitatis. Et sic patet quomodo actio potest dici mediata, vel immediata.

[O]peratio [m]ediata, [e]t imme[di]ata, tri[pli]citer di[c]itur.

10. Secundo est sciendum, quod est pluralitas unitatem includens, sicut dicimus quod participatione speciei plures homines sunt unus homo. Et alia pluralitas unitatem excludens, sicut dicimus, quod plura principia essentialia ejusdem generis, non possunt esse immediata ejusdem rei, ut duæ animæ unius hominis, sicut dicit Philosophus 1. Elenchor. cap. 13. quod proportio pluries, non est proportio, quia eadem est ratio proportionis.

[Q]uæ pluralitas [un]itatem [in]cludit [et] exclu[d]it.

Tertio est sciendum, quod quædam sunt contraria, quæ habent unum subjectum commune, cui vicissim insunt, sicut dicitur *in lib. Prædicamentorum, cap.* 10. *text.* 3. *et* 6. quia *Contraria sunt, quæ maxime a se distant, et in eodem susceptibili vicissim insunt, nisi alterum insit a natura.* Alia sunt contraria, quæ unum genus prædicabile immediate dividunt: et talia etiam sunt vere entia, quia genus de utroque dicitur, sicut differentiæ genus dividentes. 11.

Contraria sunt in triplici differentia.

Alia sunt contraria, quorum unum ab ordine debito alterius deficit, et sic dicimus vitia contraria esse virtutibus, et mala bonis.

Dico igitur, quod plura possunt immediate ab uno produci, productione extrinseca. Dico autem *plura immediate,* quia sine medio totaliter operante: si enim producere animam, vel Intelligentiam per suam potentiam Deus per se non posset, omnipotens non esset, nec in fine nobilitatis. Cujus contrarium dicit Aristoteles in 11. *Metaphysicæ : Deus,* inquit, *est unus in fine nobilitatis, æternus.* 12.

Conclusio.

Deus producit creaturas absque ullo medio.

Dico etiam *immediate,* quod sine medio coadjuvante, quia tale medium ponit in principali agente insufficientiam, sicut patet in medicina, qua natura indiguit, tanquam medio coadjuvante.

Dico etiam *immediate,* quia licet aliqua producat mediante agente creato cooperante, tamen in principio mundi plura produxit absque

tali medio. Creatura enim non cooperatur nisi dum est; ergo in his primis, quæ simul produxit, creatura cooperari non potuit.

Dico autem *plura*, quæ unitatem includunt, quale est universi, quia plura quæ unitatem excludunt, fieri non possunt, quia tunc faceret, quod homo, non esset homo : isto enim modo eadem est definitio hominis, et unius hominis.

13. Dico autem *contraria*, quæ primo et secundo modo considerantur, non tertio modo, qualia sunt vitia et mala, et hujusmodi.

Et ostendo triplici via, quod Deus immediate plura diversa contraria, modo supradicto, possit producere, et producit animas omni die. Primam viam accipio ex parte producentis; secundam ex parte modi producendi; tertiam ex parte rei productæ.

Ex parte Dei accipio viam, secundum diversam rationem entis : secundo, secundum rationem etiam intellectualitatis.

1. Probatio conclusionis ex parte producentis

Ex primo sic arguo : in rebus omnibus hoc universaliter invenitur, quod sicut se habent ad esse, ita se habent ad agere, ut quod habet esse calidum, calefaciat; quod esse frigidum, frigefaciat; quod esse humanum, hominem generet : igitur si est aliquid, quod in se claudit rationem omnis esse, illud habet vim producendi omne esse, sicut si aliquod idem esset calidum et frigidum, posset generare per se calidum et frigidum : sed Deus (ut ostensum fuit in præcedenti quæstione, et omnes concedunt) claudit in se omnem rationem perfectionis, altiori modo, quam sit in creaturis; ergo potest producere quidquid producunt omnes creaturæ, et modo altiori, et etiam plura, quia nunquam creaturæ hauriunt omnes modos essendi, qui sunt in eo; igitur si Deo nullum esse deficit, quod altiori modo non participat, omnia quæ habent quocumque modo rationem entis, potest producere immediate. Et ista est causa, quare sola contradictoria a Deo non possunt fieri, quia non claudunt aliquam rationem entis.

(Num. 26. et seqq.) (Vide Scot in 1. d. 21. q. un et quodl. 7.)

14. Ex secundo sic arguo : Deus (ut statim dictum est) cum habeat infinitam rationem perfectionis, est imitabilis ab omni creatura facta, vel factibili; nec omnes, etiamsi essent infinitæ, exhauriunt gradus imitationis ex parte Dei, quamvis omnes creaturæ secundum varios gradus eum imitentur. Divina igitur essentia, ut est imitabilis a singulis creaturis, secundum varios modos suscipit rationem multiplicationis exemplaris, et distributionis idealis : ita quotquot sunt ab illo producibilia, tot sunt propriæ rationes producendorum in Deo, quia singula propriis rationibus sunt condita, ut dicit Augustinus *lib.* 83. *qq. quæst.* 46. Unde dicit quod non eadem ratione conditus est homo qua equus, hoc enim absurdum est æstimare. Et subdit *ibidem : Singula igitur propriis sunt data rationibus.*

(Scot. in d. 35. e 36.)

15. Ex his omnibus patet, quod omnia comparantur ad Deum, ut artificialia ad artificem, propter quod dicit Sapiens, quod *Omnium est artifex, omnem habens virtutem.* Et

(Sap. 7. de lib. de Civ Dei, c.)

August. *lib.* 6. *de Trin. c. ult.* quod *Verbum est ars plena rationum viventium, et incommutabilium.* Sicut per formam determinatam, igitur agens naturale quam habet, unum determinate producit, ut ignis ignem : et si duas formas agentes haberet, duo produceret, quamvis per diversa principia, ut si esset calidum et frigidum, calefaceret et refrigeraret : sic agens per intellectum, secundum diversitatem formarum, quas habet in se, diversa potest producere. Unde quia habeo ideas harum litterarum, *A. B. C.* et sic de aliis, ideo omnes litteras possum facere. Cum igitur Deus, ut dixi, omnes factibiles ideas apud se habeat, omnia immediate potest producere.

16. *-obatio Ex parmodi -oducendi.* Secunda via est ex parte modi producendi. Sic arguo; in ordine agentium videmus, quod quanto majoris sunt actualitatis, tanto in sua actione minori indigent fulcimento. Unde Angelus absque corpore posset facere domum, alioquin non posset formare corpus, sed hoc non potest homo. Similiter potentiæ sensitivæ indigent organis determinatis, non autem Intelligentiæ, quæ sunt actualiores. Similiter ars supponit aliquid, quod non supponit natura. Et e contrario, quanto deficit ab actualitate, tanto indiget majori fulcimento. Igitur cum secunda Intelligentia cadat, secundum Avicennam 6. *Metaphysicæ, cap.* 4. ab actualitate primæ, indiget necessario aliquo, in quo operetur ; non ergo de nihilo aliquid facit. Igitur si producit aliam Intelligentiam, aut de divina essentia, quod esse non potest, quia sic simpliciter se totam communicaret, ut ponimus in personis ; et tunc illa esset Deus, sicut Filius Dei : aut de se, et tunc, vel de tota substantia ; et tunc cum sit indivisibilis, essent una duæ.

-e Scot. . d. 1. . §. Pro -te opposita.

Item, modus agendi sequitur modum formæ activæ, quantum ad perfectionem : nunc autem agere necessario per medium, est cujusdam imperfectionis, sicut patet tam de medio totaliter operante, quam de medio coadjuvante, quam etiam de medio cooperante. Quamvis Deus agat per medium cooperans opera naturæ, si hoc faceret necessario, ita quod non posset per se facere pomum sine arbore, imperfectus omnino esset. Cum igitur virtus divina sit in complemento omnis perfectionis sicut substantia ejus, modus etiam erit completus; ergo non indigebit medio. 17.

Item, posset adduci ratio ex parte finis: experimentum enim naturale a nullo negari potest, cum sit principium omnis scientiæ, et certitudinis. Experitur autem quælibet rationalis anima, quod ejus appetitus tendit in bonum infinitum, nec alio posset totaliter satiari. Unde Augustinus *lib.* 1. *Confess. cap.* 1. *Quia fecisti nos ad te, inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Cum igitur finis, et efficiens sint correlativa, quia omne agens agit propter aliquem finem; si omnis creatura rationalis tendit in primum, ut in finem immediatum, sequitur quod sit ab ipso, ut ab efficiente immediato. 18.

SCHOLIUM.

Dari hanc experientiam in nobis tendentiæ, sive appetitus naturalis ad bonum infinitum, docet etiam Doctor hoc tractatu quæst. 3. num. 11. et de Primo Principio cap. 4. concl 9. §. *Sexta via*, et in 1. dist. 2. q. 2. §. *Tertia via*. Neque his contradicit, quod scribit q. 1. Prologi, quod scilicet, nullos actus experimur, nec cognoscimus inesse naturæ nostræ in statu isto, ex quibus cognoscamus visionem substantiarum separatarum esse convenientem nobis, neque posse nos naturaliter cognoscere distincte, quod iste finis sit conveniens nostræ naturæ. Hîc enim loquitur de clara et distincta cognitione hujusmodi tendentiae in ultimum finem, quæ perfecte haberi non potest, nisi distincte cognoscatur ipse finis, et ut intuitive cognoscibilis a potentia. Ita Lichetus hîc. Posset tamen aliquis dicere Scotum non asseveranter, sed probabiliter, et opinative locutum esse in illa quæstione prologi : cum enim videret multa posse contra illam doctrinam objici, subdit : « Hoc saltem certum est, quod quædam conditiones finis, propter quas est appetibilior, et ferventius inquirendus, non possunt determinate concludi ratione naturali. Etsi enim daretur quod ratio naturalis sufficeret ad probandum, quod visio nuda, et fruitio Dei est finis hominis, tamen non concluderetur, quod illa perpetuo conveniat homini perfecto in corpore et anima. »

19. Item, suppono quod Deus immediate res conservat, cum Gregorio *lib.* 16. *Moral. cap.* 16. qui dicit, quod *cunctorum essentiæ ad nihilum tenderent, nisi eas conditor omnium manu regiminis retineret.* Hæc autem conservatio est immediata, quia si per animam, cum illa etiam sit de nihilo, indiget conservari, et erit processus in infinitum; vel stabitur, quod aliqua immediate conservat, et qua ratione illam, eadem ratione alias, cum in omnibus sit eadem causa annihilationis, quia scilicet sunt de nihilo. Nunc autem nos videmus quod effectus ab illis immediate producuntur, a quibus solum et totaliter conservantur, ut patet in lumine Solis. Unde dixi *solum et totaliter*, quia aliqua sunt aliquo modo, vel ab aliquo genere corruptionis præservantiæ, quæ tamen non producunt illa, ut myrrha corpora ne putrescant.

Tertia via, scilicet ex parte rei productæ, similiter hoc concluditur, et patet sic, secundum Philosophum 2. *Physicor. text.* 38. qualis ordo est in causatis secundum rationem prioris et posterioris, talis ordo est in causis, quod *universalium sunt causæ universales, et particularium particulares*. Nunc autem ita est, quod inter omnes effectus, qui sunt in creaturis, esse habet rationem magis universalis et prioris : unde omnia præsupponunt esse, re, vel ratione, et innituntur ei. Unde Commentator super quartam propositionem de causis, in qua dicitur, *Prima rerum creatarum est esse;* deinde, *et non est post eam aliud, nec etiam prius creatum ipso*; sicut igitur unus effectus alium præsupponit, et illi innititur, sic etiam est in causis, quod una præsupponit aliam, et omnes præsupponunt primam, et illi innituntur, sicut dicit 17. *propositio de Causis* : *Omnes virtutes quibus non est finis, pendentes sunt per infinitum primum, quod est virtus virtutum.* Si igitur effectus habent reduci ad causam simpliciter primam, quæ nulli innitatur, sed omnis effectus rationem essendi participat; ergo Deus immediate omnem effectum producit : nec

20. *3. Probatio conclusion. ex parte rei productæ.*

Procul.

ista immediatio tollit medium cooperationis. Et videtur etiam ille dicere de causis, quando dicit, *Quod est esse per creationem, cætera vero per informationem.*

21. *...lem effectus est totus a ...o, et totus a natura.* Ex ista deductione patet, quod idem effectus est totus a Deo, et totus a natura, sed sub alia, et alia ratione : nam sub ratione universali et prima, est a Deo; sub ratione posteriori et particulari, est totus a natura, vel ab arte.

Attendendum est etiam, quod ex hoc non sequatur, quod quandocumque datur novum aliquid, quod sit nova creatione : quia *esse* quod per generationem accipitur, supponit naturam; *esse*, quod per novam creationem accipit, nihil præsupponit. Sed pro tanto habet veritatem deductio, quia nullus est effectus de novo productus, cujus aliquid non præexistat, quod est a creatione; aliter si nihil ejus præexisteret, illud de nihilo fieret.

22. Ex his igitur patet, quod sicut nulli creaturæ communicari potest, quod sit causa prima, et quod non innitatur alteri causæ, sic nulli creaturæ communicari potest, quod attingat effectum primum, qui est esse, quamvis attingat tale esse præsupponendo semper esse.

Ex his patet, quantum, et in quibus omne agens factum dependet a prima causa. Natura enim cum sit virtutis finitæ, non agit de nihilo, ideo præsupponit materiam. Et voco hîc *naturam* omnem virtutem creatam. Rursum, actio naturæ non potest attingere materiam, nisi per virtutem alterius alicujus actionis, mediante qua attingit materiam Cujus ratio est, quia sicut natura non est agens primum, ita non potest primo materiam attingere. Auxiliatur ergo Deus in duobus omni agenti; primo, producendo materiam de qua agit, vel in quam; secundo, attingendo per se et primo, materiam, ut sic actio creaturæ illi actioni innixa, possit attingere materiam, cui si appodiata non esset, nunquam materiam attingeret, sicut nec effectum produceret, si aliquid de illo non præexisteret. Hæc est sententia Commentatoris, super illam propositionem primam de Causis, ubi dicit, quod *plus influit causa prima, quia citius actionem figit*, et multa talia, ut ibi patet.

...o natura non est attingere materiam, ...i per virtutem alterius actionis.

Deus omni agenti in duobus auxiliatur

Item, formæ prius recipiuntur inquantum sunt universaliores, et sic procedunt ad formas magis particulares, processus autem est de imperfecto ad perfectum ; igitur quanto tales formæ sunt universaliores, tanto sunt imperfectiores, ut forma generis, quam forma speciei ; ergo cum *esse* sit universalissimum, quod potest excogitari, ratio ipsius *esse* ut est receptum vel productum, est ratio imperfectissima, quamvis ut ens per se, non receptum, nec creatum, et inquantum ens non contractum sit perfectissimum, ut ostensum fuit in præcedenti quæstione. et ratio ibi est dicta. Nunc autem certum est, quod unumquodque agit inquantum est in actu et perfectum, non autem ut est imperfectum ; ergo creatura nihil aget inquantum est ens, sed inquantum tale ens, ut homo, vel asinus, alioquin materia prima 23.

Formæ quanto universaliores, tanto imperfectiores.

Num. 21.

Creatura nihil agit inquantum ens, sed inquantum tale ens.

esset activa, quæ habet rationem entis. Si igitur creatura non potest esse causa alia, inquantum est ens, sed inquantum est tale, sequitur quod esse non est effectus alicujus creaturæ, sed tale esse.

24. Nec valet si dicas, ergo si ratio entis est imperfecta; ergo Deus, inquantum ens, non agit; ergo esse non est effectus Dei. Non valet, inquam, quia esse divinum non est receptum, neque participans, sed separatum et per se existens, et per hoc ratio entis in Deo est ratio perfectissima. Ideo cum quodlibet agat secundum rationem perfectam, et Deus agit ut est ens, ideo ens inquantum ens, est effectus Dei : ratio autem entis creati habet contrarium, sicut dixi.

Deus agit inquantum ens.

Item, illud quod competit triangulo, inquantum triangulus, competit omni triangulo ; ergo id quod est causa entis, inquantum est ens, est causa totius entis : hæc autem creaturæ competere non possunt, quia tunc esset causa suiipsius; ergo nec est causa entis, inquantum ens.

25. Si objicias, ergo nec Deus, quia esset causa sui. Non valet, quia cum dicitur, quod illud solum est causa entis, inquantum ens, quod est causa totius entis, hîc accipitur totum ens, pro ente creato, quale est omnis creatura, non autem Deus. Ideo sequitur, quod creatura esset causa sui, non autem sequitur quod Deus sit causa sui.

Ex his omnibus patet, quod cum omnis effectus creaturæ, quantumcumque novus, aliquam entitatem præsupponat, alioquin esset de nihilo : quæ quidem entitas simul cum illo, quod de novo producitur, efficit effectum integrum, necesse est dicere quod Deus omnem effectum immediate producat, nec talis immediatio tollit cooperationem, ut dixi.

SCHOLIUM.

Omnes ferme rationes, quas hîc adducit Doctor, ut probet primum principium posse plures creaturas immediate producere, attingit in 1. dist. 2. quæst. 2. et quodl. 7. ubi illarum vim, et efficaciam accuratius expendit.

ARTICULUS III.

Inefficaces esse Avicennæ rationes, quibus probare nitebatur ab uno principio non posse plures creaturas immediate procedere.

Circa tertium, quod Avicenna ex suis rationibus non concludit propositum, sed potius oppositum. 26.
Dixit enim Avicenna (ut jam patuit) quod cum causa prima, intelligendo se esse causam primam, producat primam Intelligentiam; si in hac Intelligentia esset diversitas, oporteret necessario ponere aliquam diversitatem in essentia causæ primæ. Ex quo concludit, quod primum, quod solum est a causa prima, est unum numero, et ejus essentia et quidditas est unitas non numerata; ita quod ab ipso non procedunt plura, nec secundum numerum, nec secundum divisionem. Vocat *plura secundum divisionem*, quando in uno numero sunt plura principia, ut corpus et anima in homine.

7. uitur ontra ennam Primo ex verbis suis contra ipsum arguitur. Secundo, ostenditur quod deductio sua procedat ex falsa imaginatione. Quod enim plura secundum numerum immediate a Deo procedant, ex ratione sua sic ostenditur : Avicenna enim, (et bene quantum ad hoc) ex actione investigat substantiam, quia verum est, quod sicut res se habet ad agere, ita ad esse, et e contrario. Unde ipse dicit 9. *Metaph. cap.* 4. *Quidquid agit actionem suam, non indigens materia, ipsum per seipsum non est indigens materia.* Et est intellectus verbi, quod agens, quod de necessitate non præsupponat materiam ex qua, vel in quam agat, per seipsum non est indigens materia, hoc est, non habet materiam partem sui, sed omnino est immateriale; et e contrario, si habet materiam partem sui, indiget materia, in quam agat.

28. Tunc arguo : quidquid habet admixtum possibile cum actuali et formali in sua substantia, ita quod sicut esse illius præsupponit possibile, in quo fundatur suum formale, ita actio ejus præsupponit quid possibile in quo fundatur : sed Intelligentia prima, (ut ipse inducit,) cum cadat ab actualitate causæ primæ, habet esse mixtum ex potentiali et actuali; ergo impossibile est quod aliquid agat de nihilo. Cum ergo secundum Avicennam eodem libro, ubi *supra*, Intelligentiæ sint multæ, et animæ cœlorum multæ, nec Intelligentia, vel anima sit de materia (quia tunc sicut essent generabiles, essent et corruptibiles, quod ipse negat) ex dictis suis sequitur, quod nulla creatura aliquam Intelligentiam, vel animam potest producere : sed multæ sunt et productæ, ut dicitur, a causa ; ergo a prima immediate. Patet ex dictis suis. Quæro enim ab eo, utrum Intelligentia prima, claudat in se aliquam pluralitatem? si dicit quod non; ergo non producit tertiam, cujus contrarium dicit, quod intelligendo se Deum, producit secundam Intelligentiam; intelligendo suum formale, producit animam primi cœli; intelligendo suum possibile producit primum cœlum; ergo oportet quod suum possibile et formale differant, sicut cœli et cœlum. Si autem est in secunda Intelligentia vera pluralitas; ergo in prima causa est vera, et realis pluralitas, quia dicit quod non procedit ab uno, nisi unum.

Quod autem opinio sua ex falsa imaginatione procedat, probatur; vult enim (ut patet,) quod Deus solum intelligendo, et modo naturali assimilando sibi, res perfectiores producat, quæ omnia sunt falsa. Non enim solum per modum intelligentiæ, sed per modum gratuitæ voluntatis expressivæ, et effectivæ artis, et immensæ potestatis, de nihilo omnia creavit : nec fluunt ab ejus essentia, ut dicit, nec in perfecta conformitate, sed in aliquo similes, in multo dissimiles, ut dicit Augustinus 11. *Confession. cap. 4.* inquiens : *Tu ergo Domine fecisti ea, qui pulcher es, pulchra sunt enim; qui bonus es, bona sunt enim; qui es, sunt enim; nec ita pulchra sunt, nec ita bona sunt, nec ita sunt, sicut tu conditor eorum, cui comparata, nec pulchra sunt, nec bona sunt, nec sunt; sci-* 29. 2. Arguitur contra Avicenna

mus hæc, gratias tibi, et scientia nostra tuæ scientiæ comparata, ignorantia est. Per modum autem puræ Intelligentiæ et se dicentis, producitur expressa ejus similitudo, et perfectum verbum Dei Filius : de quo quia perfectum est, et non de nihilo, quia Dei Patris substantia est, sequitur optime quod dicit Avicenna, quod ab uno sic intelligente, non est nisi unum dictum, vel verbum, sicut dicit Augustinus 15. *de Trinit. cap.* 14. Unde quidam Philosophi, (ut Porphyrius) magis quam Avicenna ad veritatem videntur appropinquare, ponentes aliqualiter isto modo ab uno unum procedere. Unde, dicit Augustinus *lib.* 10. *de Civit. Dei, cap.* 23. quod Porphyrius duo principia dixit, Deum Patrem, intellectum vel paternam mentem : verba tamen ejus postea corrigit Augustinus *ibid.* eo quod dixerat duo principia. Secundo est deceptus Avicenna, quod posuit differentiam et diversitatem productorum penes efficiens principium, quod non est verum, sed potius penes sua principia formalia, et penes suas essentias. Unde ignoravit tunc virtutem creaturæ, quia intellectus creatus intelligendo nihil producit, alioquin quidquid posset intelligere, posset producere.

Diversitas productorum penes principia formalia attenditur. Intellectus creatus intelligendo nihil producit.

ARTICULUS IV.

In quo sensu salvari possit Avicennæ assertio.

30\. *Ratio immediationis potest referri ad tria.*

Circa quartum, quomodo scilicet verbum Avicennæ posset continere veritatem, est sciendum, quod ratio immediationis potest referri ad tria, vel ad ordinem rationum, vel ad ordinem perfectionum, vel ad ordinem agentium. Si referatur ad ordinem rationum, sic est verum, quod ab uno non procedit nisi immediate unum. Ad cujus evidentiam est sciendum, quod sicut habere tres angulos est propria ratio trianguli, ut est triangulus, non autem ut est principium omnium figurarum multilateralium : ita quod si aliquid est propria passio alicujus rei, secundum unam rationem, quod non potest esse propria passio ejus secundum aliam rationem, ita impossibile est ut ab eodem subjecto secundum eamdem rationem productivam duo æque immediate fluant, vel producantur. Nam si unum est agens, et una est ratio producendi, oportet quod unum tantum immediate producatur. Ad rationes ergo productivas rerum, res productæ habent talem ordinem; quod secundum unam rationem ab uno productivo, non potest immediate nisi unum produci. Verificatur ergo verbum Avicennæ, si immediatio referatur ad ordinem rationum ; si autem referatur immediate ad ordinem perfectionum, similiter est dicendum.

Ab uno producti secundum unam rationem non potest immediate nisi unum produci.

31\. *Duæ species in... quali... divinæ perfect... nem participat...*

Ad cujus evidentiam, est sciendum quod in habentibus ordinem essentialem (cujusmodi sunt species) in universo non est dare duas species æqualiter divinam perfectionem participantes, sed una secundum gradus perfectionis est Deo propinquior alia : secundum quem modum de propinquo, et remoto, loquitur Aristoteles *in fi-*

ne 2. *de Generatione, text.* 56. dicens : *Propter longe distare a primo, est generatio, et corruptio in rebus.* Unde generabilia sunt magis isto modo a Deo remota quam corpora cœlestia, et corpora cœlestia quam anima rationalis, et anima rationalis quam Angelus ; et sic de ordinibus Angelorum, elementorum, et sic aliarum specierum, usque ad materiam, quæ et summe a Deo distat ; sicut Angelus maxime appropinquat. Secundum quem modum videtur loqui Augustinus de propinquo et remoto, 12. *confes. c*, 7. dicens : *Duo* (inquit) *Domine fecisti, unum prope te*, (ut Angelum) *aliud prope nihil*, (ut materiam.) Et si vera esset etiam opinio illorum, qui dicunt in una specie Angeli, non posse esse nisi unum individuum, impossibile esset dare duos Angelos æque perfectos ; quod tamen falsum est, quia Deus posset tales facere, etiamsi forte non fecerit. Ideo *supra* dixi in habentibus ordinem essentialem, quem ordinem habent species rerum, non autem individua sub una specie, secundum Commentatorem 3. *Metaph. text.* 49.

2. Tertio modo, hæc immediatio posset referri ad ordinem agentium, sicut intellexit Avicenna modo supradicto : et isto modo (ut jam patuit) dictum suum est omnino falsum, erroneum, et omni ratione vacuum.

Dico igitur quod creaturæ producuntur a Deo immediate per modum gratuitæ voluntatis, quia nullo exteriori afficitur, sive modo, sive fine : nam *Omnia propter se operatus est,* Proverb. 16. Et per modum effectivæ et expressivæ artis, quæ nullo exteriori formatur; sed seipsam per varietatem idearum, quæ sunt idem quod ipsa, plura differentia et contraria repræsentant, et *Omnia unum sunt in ea*, sicut dicit Augustinus 6. *de Trinitate, cap. ultimo.* Hæc est ars de qua dicitur in Psalmo 103. *Omnia in sapientia fecisti :* et omnia per ipsum facta sunt, per modum immensæ potestatis, quæ nec extrinseco juvatur. Ideo dicitur Sapientiæ 12. *Subest enim tibi, cum volueris, posse.* De his tribus item Hugo *lib.* 1. *de Sacramentis, part.* 2. *cap.* 6. *Voluntas* (inquit) *movet, scientia disponit, potestas operatur.*

QUÆSTIO III.

Utrum primum principium absque sui mutatione possit novum effectum producere?

Alens. 1. *part. quæst* 53. *mem.* 4. *artic.* 2. S. Thom. 1. *part. quæst.* 13. *artic.* 7. Bonavent. *in* 1. *dist.* 30. *quæst.* 2. *et* 3. Henricus *quodl.* 7. *quæst.* 1. *et quodlib.* 9. *quæst.* 1. Durandus *hic quæst.* 3. Mayron *in* 2. *dist.* 1. *quæst.* 2. Suarez 1. *p. tract.* 1. *lib* 1. *cap.* 9. Conimbr. 8. *Phys. cap.* 6. *quæst. unic.* Vide Doctorem *in* 1. *dist.* 5. *et* 30. *et de primo principio, cap.* 3. *concl.* 6.

Cum quæritur : utrum primum principium absque sui mutatione 1.
sit, vel esse possit causa novæ creaturæ, vel novi effectus? Dico quod prætermissis erroribus plurium antiquorum et modernorum, qui non potentes videre, quomodo a principio immutabili, agente per intellectum et voluntatem, novum aliquod possit produci, nisi in eo nova cogitatio, sive nova voluntas oriatur : ideo cum sit quoddam immobile simpliciter, ad quod om-

nia alia habent reduci, ac per hoc modis omnibus immobile, et ipsum medium, et omnes novos effectus ad agentia particularia mutabilia reduxerunt. Horum rationes, et rationum improbationes nunc omitto, eo quod in quæstione de æternitate mundi singulariter habent locum.

2. *Primum principium tripliciter consideratur.* Ad quæstionem igitur respondeo, quod primum principium potest tripliciter considerari. Primo, ut est quoddam perfectum ens in se. Secundo, ut est quoddam habituale principium creaturæ, sub ratione efficientis, formalis et finalis. Tertio, ut est actuale principium totius, aut alicujus creaturæ : et si pluribus modis considerationi alicujus occurrat, æstimo, et certum est, quod isti alii modi ad istos tres modos congrue possunt reduci.

Divisio quæstionis. Est igitur in hac quæstione sic procedendum, ut secundum artem Philosophi, 1. Physicorum, cap. 3. text. 4. ab universalibus ad specialia veniamus. Primo ostendam, quod primum principium, ut quoddam ens perfectum in se consideratum, nulli motui aut transmutationi subjiciatur. Secundo, hoc idem, in quantum est habituale principium creaturæ. Tertio vero quod in speciali quærit quæstio, quod nec in quantum actuale est principium alicujus novæ creaturæ.

ARTICULUS I.

Primum principium, ut est ens perfectum, nulli subjacet mutationi.

3. *Conclusio.* Circa primum, quod nulla cadat in eum mutatio, ut est quoddam ens perfectum in linea entium, ut ens, quod necesse est independens esse, satis patet; primo ratione; secundo auctoritate concordante rationi; tertio similitudine.

Conclusio probatur ratione. Ratione, quoniam ostensum est in præcedentibus quæstionibus, quod oportet dare unum primum simplicissimum, actualissimum principium, quo supposito, sic arguo : Impossibile est, ut quidpiam ab aliquo genere mutationis, sive sumatur proprie, sive Metaphysice, moveatur, vel possibile sit moveri, nisi aut aliquid acquirat, vel intelligatur posse amittere, vel totaliter novum esse acquirat, vel totale sui amittat. Quinimo etiam corpus Christi sub Sacramento, etsi nullo genere mutationis moveatur, acquirit tamen novam præsentiam, ut verum sit dicere, quod nunc est, ubi prius non erat : sed primum omnino simpliciter, et actualissimum principium neutrum istorum, nec actu, nec potentia admittit; ergo nullum genus mutationis in illud cadit, nec potest intelligi ut cadat. *In primo principio nulla mutatio.* Major patet, eo quod omnis mutatio est a termino in terminum, etc. Probatio minoris : ens quod est infinitæ actualitatis, re, et intellectu, non potest ad aliquam ulteriorem perfectionem moveri, vel intelligi moveri, quia tunc non esset re, et intellectu in fine actualitatis : nihil enim movetur ad id quod est, vel quod habet. Non etiam potest moveri, ut aliquid amittat, quia tunc simplex non esset. Nec potest moveri ut novum esse acquirat totaliter, quia tunc esset ab alio, quia, ut dicit Augustinus 1. de Trinit. cap. 1. *Nihil seip-*

sum gignit ut sit. Nec esset primum, nec ut totum amittat, quia tunc actualissimum non esset. Quanto enim aliquid plus habet de actualitate, tanto minus est in potentia ad non esse, ideo quia est actus purus, totaliter caret potentia ad non esse.

Item, omne quod mutatur est in potentia ad id, ad quod mutatur, 3. Physic. text. 16. quia motus est actus existens in potentia, et per consequens actus purus nullo modo esse potest in potentia; ergo nulli mutationi potest subesse.

Item, quod aliquid possit totum esse amittere; vel aliquid quod habet amittere, hoc est ex imperfectione, ut in his quæ subjacent annihilationi vel corruptioni. Quod etiam aliquid possit acquirere, hoc ex carentia perfectionis est, ad id enim movetur, quod non habet; igitur resumendo primam rationem, si primum est omnino simplicissimum : si resumendo secundam, est actualissimum : si resumendo tertiam, est perfectissimum; impossibile est, quod ut consideratur tale ens in se, re, vel intellectu subjiciatur alicui mutationi.

SCHOLIUM.

Clarissima methodo, et præmissa trina consideratione Dei, inquantum scilicet ens est perfectum in se consideratum, absque ullo ordine ad actum, vel inquantum ab æterno potest producere creaturas, vel quatenus in tempore creat de facto, probat nullam Deo advenire mutationem, quod largissime docet repetitis aliquibus ex his rationibus in 1. dist. 5. quæst. 2. et dist. 3. quæst. 5. et dist. 30. et 39. et 45. et tract. de primo principio, cap. 3. concl. 6. et sequentibus.

Auctoritas est ad hoc Augustini 11. de Civitate, et cap. 10. *Est* (inquit) *itaque bonum solum simplex, et ob hoc solum incommutabile, quod est Deus.* Cum igitur non sit ad aliud possibile, sic enim esset componibile, nulla potest ei fieri additio : et cum non habeat aliud, et aliud, non habet locum in eo aliqua diminutio. 5. *Conclusio probatur auctoritate.*

Item, Augustinus in principio libri 4. de Trinit. loquens de veritate, quæ est Deus, dicit, *Quam in tantum*, (inquit,) *licet mutabilis haurio, inquantum in ea nihil mutabile video, nec locis et temporibus sicut corporea, nec solis temporibus et quasi locis, sicut spirituum nostrorum cogitationes : ut solis temporibus, et nulla, vel imagine locorum, sicut quædam mentium nostrarum ratiocinationes : omnino enim Dei essentia, qua est, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in veritate, nec in voluntate, quia æterna est ibi veritas, æterna charitas.*

Ex similitudine etiam hoc patet : videmus enim in corporibus, quod quanto aliqua plus habent de potentialitate, et minus habent de actualitate, tanto pluribus subsunt mutationibus; et è contrario, quanto minus de potentialitate et materialitate, tanto paucioribus subsunt. Unde aliqua moventur ad situm et formam substantialem, vel accidentalem, ut corruptibilia : aliqua moventur ad situm, et formam accidentalem solum, ut ad susceptionem luminis, ut aliqua corpora cœlestia : aliqua nec ad situm, nec ad aliquam formam, ut cœlum empyreum. Cum igitur primum principium sit ab omni materia et potentialitate 6. *Similitudine.*

separatum, cum sit actus purus (ut alias est ostensum q. 1. num. 21.) nec re, nec intellectu potest subesse alicui mutationi. Unde Commentator super 9. Metaph. tract. 3. Epitom. in lib. Metaph. in text. 12. *Causa potentiæ in rebus, in quibus est potentia, est materia.* Et infra : Compositum est autem omne id, cui admiscetur potentia. Et hoc est quod dicit Hugo lib. 7. erudition. didascalic. cap. 19. Omne quod mutatur, aut loco, aut forma, aut tempore mutatur : Deus autem loco mutari non potest, quia ubique est ; nec secundum augmentum, quia est perfectus in semetipso, non potest aliquid recipere ; dividi autem non potest, quia unus et indivisibilis est ; quod enim separatione dividitur, in conjunctione idem non fuit ; nec moveri potest secundum alterationem, quoniam nec consilium mutat de præterito, nec proponit de futuro ; nec secundum cognitionem, quia augeri non potest ejus sapientia, quia plena est ; nec minui, quia sibiipsi sapientia est ; nec vicissitudinem habet, quia omnia simul, et semel, et semper, sub uno visionis radio comprehendit. Sic patet primum.

ARTICULUS II.

Primum principium, neque ut est causa habitualis creaturarum, est capax mutationis.

7. Secundo dico, quod potest Deus considerari ut principium, sive ut est causa habitualiter creaturæ. Ostendi autem in præcedenti quæstione, quod habet se respectu omnium in ratione triplicis causæ, efficientis, formalis exemplaris, et finalis.

quæst. 1. num. 17. et seqq.

Quod igitur nec re, nec intellectu, cadat aliqua mutatio secundum quamcumque illarum causarum considerationem ostendo, et probo quod non in ratione efficientis. Probat enim Aristoteles 8. *Phys. text.* 27. *et deinceps, et* 11. *Metaphys. summa* 4. *cap.* 1. *et lib. de motibus animalium*, quod omnia mobilia reducantur ad unum primum immobile, et per se, et per accidens. Et hoc quidem patet, quia, ut dicitur 2. *Metaphys. cap.* 2. *per totum*, si hoc movetur ab illo, et illud ab alio, aut erit processus in infinitum in moventibus et motis ; aut erit stare in aliquo immobili, quod est principium totius motus.

Omnia [mo]bilia [ad] primu[m] immo[bile] reduc[un]tur

Augustinus *super Genesim lib.* 8. *cap.* 21. probat, quod omnis motus ab immobili fluat, et in immobile radicetur : si enim movetur digitus, stat cubitus, si cubitus ; stat humerus, si humerus ; stat corpus, si corpus ; si movetur unus pes, stabit pes alter. Oportet ergo quod primum movens omnium omnino sit immobile et immutabile : et ibidem *ad litter. cap.* 19. volens persuadere, quod Deus immutabilis manens, principium est creaturæ, sive spiritualis, quam movet per tempus ; sive corporalis quam movet per loca et tempora, dicit sic : *Aut* (inquit) *fuit in ejus substantia, quod jam non est ; vel erit, quod nondum est, sicut in naturis, quæ possunt temporis mutabilitatem pati* ; et respondet cap. 20. *Hic ergo* (inquit) *incommutabili æternitate vivens, creavit omnia simul, ex quibus currerent* 8.

tempora, et implerentur loca, temporalibusque et localibus rerum motibus sæcula volverentur; et postea *cap.* 21. subdit: *Quisquis intelligere conatur quemadmodum vere æternus, et vere immortalis, atque incommutabilis Deus, ipse nec per locum, nec per temporum motus, moveat temporaliter et localiter creaturam suam: non eum puto assequi, nisi prius intellexerit quemadmodum anima, hoc est, spiritus creatus, non per locum, sed tantum per tempus motus, moveat corpus per locum et tempus.*

Quod autem, ut si habet in ratione causæ formalis, in eo nihil cadat motus, ratio declarat, et auctoritas manifestat. Nihil pati potest, nisi per principium materiale, sicut nec agere, nisi per principium formale; ergo impossibile est primam formam pati, nisi habeat aliquid materiale: Deus autem omnino immaterialis est, ideo omnino impassibilis est. Quod autem aliquo modo movetur, necessario aliquo modo patitur: et hoc est, quod dicit Augustinus 5. *de Trinitate, c.* 2. *et* 4. *Item lib.* 7. *c.* 5. nunquam Deus subjectum fieri potest, forma enim est; formæ autem subjectæ esse non possunt, nam neque cæteræ formæ subjectæ accidentibus sunt, ut humanitas: non enim suscipit accidentia, in eo quod ipsa est, sed in eo quod materia sibi subjecta. Eadem est sententia Commentatoris, super
6. 12. *Metaphysicor. Causa,* inquit, *potentiæ,* etc. ut superius est dictum. Hæc est sententia Augustini 2. *de libero arbitrio, cap.* 18. ubi dicit, quod oportet esse aliquam formam omnino immutabilem: omnia enim, ut dicit, mutabilia aliqua forma continentur, aut in nihilum cederent. Omnia enim, ut dicit, immutabilia ut non intercipiantur, sed distincta varietate, et diversis motibus, suos cursus peragant, necesse est aliquam esse formam incommutabilem, et immutabilem, et æternam. Hîc etiam patet quod quanto aliquid formalius et actualius, tanto immutabilius; ergo omnino formale est omnino immutabile.

Item, mensura et mensuratum sunt unigeneæ naturæ, ut motus, et tempus; æternitas autem est mensura Dei, ratione suæ formalitatis et actualitatis: cum igitur in æternitate nulla sit decisio, nulla successio, nulla varietas, (ubi autem aliqua mutatio, ibi necessario aliqua successio et variatio) ideo Deus ratione, qua forma est pura exemplaris omnium, nulli potest subesse mutationi. 10. *Mensura et menssuratum sunt unigeneæ naturæ.*

Satis præostendi alias*, quod Deus habet rationem finis respectu omnium: quo supposito, arguo sic: Quælibet res naturalis tendit in finem suum, unde et creatura rationalis et libera, naturaliter appetit beatitudinem: unde Beatus Augustinus 13. *de Trinitate, cap.* 5. *Quapropter est,* (inquit,) *quod omnes homines beati esse velint, idque unum ardentissimo amore appetant, et propter hoc cætera quæcumque appetunt.* Appetitus autem, qui idem est apud omnes, est appetitus naturalis; igitur si quælibet res naturaliter tendit in finem suum, cum natura semper uniformiter agat, necesse est ut terminus motus naturalis omnino sit immobilis; si enim centrum moveretur, aut gravia per motum 11. *quæst. 1. num. 25. *Quælibet res naturalis tendit in finem suum.*

suum, illud non attingerent, aut necessario mutarent. Hinc est quod Aristoteles 4. *Physic. text.* 41. vult locum naturalem, ad quem res movetur naturaliter, omnino esse immobilem.

12. *Quod habet rationem universalis finis, habet rationem omnis boni.*

Item, finis et bonum idem, 3. *Metaphys. text.* 3. igitur quod habet rationem universalis finis, habet universaliter et generaliter rationem omnis boni, et si cadat a ratione alicujus boni, cadit a ratione universalis finis ; igitur si Deus aliquo modo mutaretur, hoc necessario esset, aut aliquid acquirendo, aut aliquid amittendo : si aliquid acquirendo, non habuit rationem universalis boni, per consequens nec finis : si aliquid amittendo, cecidit a ratione alicujus boni, et per consequens a ratione universalis finis ; igitur si est omnium finis, secundum Aristotelem 12. *Metaphys. text.* 36. *et deinceps*, ut ostensum est, supponit necessario, ut idem finis sit omnino immobilis et immutabilis.

13. Item, Augustinus 8. *de Trinit. cap.* 4. loquens de isto bono, et ostendens quod Deus non est hoc bonum, sed bonum omnis boni, dicit, quod nisi esset aliquod bonum interminabile, nullum esset bonum immutabile, nec animus bonus fieret bonus, quia bonus animus non fit malus, nisi quia avertitur a bono; nec malus fit bonus, nisi quia convertitur ad id quod bonum est ; nec unum melius altero, nisi quia plus appropinquat ad summum bonum. Et concludit in fine causam : *Quapropter nulla essent mutabilia bona, nisi esset incommutabile bonum* ; *bonum autem et finis idem :* ergo in ratione qua est finis, est omnino incommutabile. Hoc de secundo.

ARTICULUS III.

Non cadit mutatio in Deum, etiam ut consideratur principium actuale novæ creaturæ.

Circa tertium, quod quærit quæstio, quod scilicet in Deum non cadat mutatio, ut est principium actuale novæ creaturæ, sic est procedendum : Primo videndum est, quid ingerit difficultatem. Secundo, quid manuducit ad veritatem. Tertio, quid inducit necessitatem. 14.

ARTIC. III. SECT. I.

Quid in hac doctrina ingerit difficultatem?

Non be... argume... tamur a... tentiis n... tris ad ... vinas

Circa primum sciendum, quod id quod hîc ingerit difficultatem, et excludit veritatem, est processus quasi a simili, in illo quod est omnino dissimile; qui enim circa divinam voluntatem et suam, concludit aliquid, per hoc quod in nostra voluntate, et nostro velle experimur; vel per hoc quod videmus, et in potentia et actu alicujus creaturæ est, nunquam perveniet ad veritatem hujus rei. Omnis enim potentia, sive naturalis, sive libera, cum a suo actu differat, necessario contrahit potentiam, et ad pauciora se extendit, quam potentia prima; quia potentia naturalis, quæ potest multa, existens una, producere, hoc non potest per unum actum, sed per multos. Similiter potentia libera, quæ exis-

tens una, potest multa et opposita, hoc non potest per unum etiam velle : non enim per unicum actum voluntatis posses te velle esse album et non esse album, nec simul, vel divisim, sed per plures actus voluntatis; hoc tamen posses per unam potentiam.

15. Credentes igitur aliqui, imaginationem sequentes, quod ita sit in Deo, nec possunt videre, imo nunquam videbunt, nisi imaginationem deponant, quomodo Deus si hoc vult tali, vel tali modo esse per actum voluntatis, quomodo potest velle illud non esse, nisi per alium actum voluntatis? Quia per illum actum, quo vult rem esse, non videtur eis, quod possit per eumdem velle illud non esse, quia tunc idem esset in Deo, velle rem esse et velle non esse, vel nolle esse; et velle et nolle, et sic contradictoria essent idem. A simili non capiunt, quomodo Deus per illum actum volendi, quo non vult hodie hoc esse, sed cras, per illum eumdem vult cras illud esse : vel quomodo illud, quod vult cras esse, et non ante, potest velle ante esse sine novo velle. Et ideo, quia sciverunt primum esse omnino æternum et immutabile, non potentes videre, quomodo illud quod aliquando noluit esse, nunc de novo velit esse sine mutatione, posuerunt omnia a Deo immediate producta, esse æterna, ut patet de Avicenna 9. *Metaphys. cap.* 4. et Aristoteli hoc imponitur, et ipse quidem videtur hoc intellexisse. Tales sunt aliqui, qui imaginantur animam rationalem, quasi quoddam corpus, vel punctum, non quasi rem intellectualem et spiritualem; et quia in corpore et puncto vident, quod simul non possunt esse in pluribus, non capiunt quomodo anima tota simul potest esse in pluribus partibus corporis. Isti sunt, qui divinum velle imaginantur ut suum : isti sunt, de quibus dicit Commentator super 2. *Metaphys. cap.* 3. *Commento* 13. in quibus virtus imaginativa dominatur super suam virtutem intellectivam, et ideo, ut dicit, videmus istos non credere demonstrationibus, nisi imaginatio comitetur eos : non possunt credere plenum non esse ante vacuum, aut tempus extra mundum, nec possunt credere aliquam creaturam incorpoream : unde tales multi sunt, et optimi fiunt Mathematici, sed pessimi Metaphysici.

16. *Ex varietate actus non sequitur varietas in potentia divina.*

Est etiam alia difficultas, quia cum Deus determinate velit hoc esse, et sic ab æterno disposuerit, quomodo sine mutatione determinationis, et dispositionis, potest velle illud non esse, vel de novo esse? Et ideo ad intelligendam hanc difficultatem, quæ tollit et impedit veritatem, primo volo ostendere, quod voluntas Dei est semper conjuncta suo actui. Secundo, quod actus unus volendi est tanti ambitus respectu amborum oppositorum, et respectu omnium partium temporis, sicut ipsa potentia volitiva, ut per eumdem actum volendi velit te esse, et possit te velle non esse; vel hodie esse, et possit velle te ante, vel post esse. Tertio, quod Deus, nec ab æterno, nec unquam determinat se ad aliquid producendum, nec aliquam determinationem habet respectu alicujus rei,

vel differentiæ temporis, eo modo quo aliqui intelligunt. Quarto quod Deus ex sua libertate possit facere de qualibet re hoc et oppositum, respectu cujuslibet *nunc* divisim.

17. *Voluntas Dei est semper conjuncta actui.*

Circa primum sic procedo : actus est perfectio potentiæ, unde ad ipsam naturaliter ordinatur; perfectior est ergo potentia conjuncta omni actui et omni volitioni, qua potest velle : aut ergo potentia Dei est semper, aut nunquam, aut aliquando actui conjuncta : si semper, habeo propositum; si nunquam, est frustra : si aliquando sic, aliquando non; ergo aliquando est imperfecta; ergo et essentia Dei, quia idem est voluntas et essentia.

Objectum divinæ voluntatis proportionatum, est bonum infinitum.

Item, objectum proportionatum divinæ voluntati, est bonum infinitum, quod est ipse, sicut objectum sui intellectus est unum : sed intellectus divinus semper se cognoscit, alioquin cum se cognoscendo cognoscat alia, si aliquando se non cognosceret, tunc nihil cognosceret, et per consequens nihil gubernaret, et omnia in nihilum tenderent.

SCHOLIUM.

De perfectione divinæ voluntatis, prout est semper sub actu, et prout est libera ad opposita objecta, et oppositos effectus pro quacumque differentia temporis, diffuse tractat Doctor in 1. dist. 39 quæst. unica. §. *Quantum ad primum, dico quod voluntas*. Et §. *Quantum ad secundum articulum*. Et in 4. dist. 16. quæst. 2. §. *Respondeo, hic primo videndum*, ubi disertissime expendit differentiam inter libertatem divinæ voluntatis et nostræ, et in quibus humana voluntas deficit a perfectione divinæ.

Circa secundum, quod actus volendi sit tanti ambitus respectu oppositorum, et respectu differentiarum omnium temporis, sicut ipsa potentia, patet. Primo, quia si non; tunc non esset idem, quod potentia, et esset in Deo compositio. 18.

Actus divinæ voluntatis est tanti ambitus, et tam illi imitatus, ac sua potentia.

Item, non esset actus immensus, nec illimitatus, quod patet esse falsum, cum sit idem, quod Deus.

In corporalibus quanto aliquid plus habet de actualitate, et formalitate, tanto majoris est ambitus.

Item, arguo sic : non videmus ambitum esse in rebus, secundum rationem actualitatis : sic videmus in corporalibus, quod quanto plus habent de actualitate et formalitate, tanto sunt majoris ambitus, ut patet in cœlis : unde in fine cap. de Loco, dicit Aristoteles 4. *Physic. cap.* 10. *text.* 48. *et* 49. quod aqua ambit aerem. Hoc idem in cœlis; quia Empyreum, quod est actualius, continet omnia : sic etiam videmus in causis, quod quanto sunt actualiores, tanto sunt universaliores, ut patet in Sole, respectu causarum particularium : sic videmus in actibus planetarum, ut in illuminatione Solis, respectu illuminationis stellæ : sic videmus in actibus voluntatis, et intellectus respectu objectorum scientiarum potentiarum, quæ respiciunt determinatas differentias entis. Cum igitur voluntas Dei sit potentia per omnem modum infinitatis actualissima, et per actualitatem infinitissima; ergo actus suus erit omnimode infinitus, et ambitus infiniti.

Item, sicut se habet essentia in Deo ad esse, sic voluntas ad velle, quia esse est actus entis, et velle est actus voluntatis; sicut igitur esse et essentia, idem sunt, et est 19.

Sicut essentia in Deo ad esse, sic voluntas ad velle.

æqualis ambitus in Deo, ita voluntas et velle. Sicut igitur in creaturis non sunt essentia et esse idem, quia essentia frequenter recipit esse; cum esse existentiæ sit extra rationem essentiæ, et eam contrahat, ac per hoc non sit æqualis ambitus cum ea, in Deo tamen est esse essentiæ, et esse actualis existentiæ æqualis ambitus, ut sicut divina essentia non est hæc essentia contracta, vel illa, sed essentia simpliciter claudens veritatem cujuslibet essentiæ, quantum ad id quod est perfectionis, sed altiori modo quam sit in creatura : sic divinum esse non est, secundum Dionysium [*], hoc, vel illud esse, sed simpliciter esse, non contractum, claudens omne esse, quantum ad id quod est perfectionis in omni esse, altiori modo in uno simplici esse indifferenti ab essentia : sic in creatura dicitur voluntas et velle, quia eadem voluntas, quæ de se, ut est potentia libera, est ad opposita, ut ad hoc, quod est legere, vel non legere; et est libera respectu cujuscumque differentiæ temporis, utpote quia potest velle, vel nolle divisim, respectu cujuslibet *nunc*, per actum tamen volendi contrahitur, quia ita est suus actus, ut alius sit actus, quo vult hoc esse, et alius quo vult illud non esse, vel non vult esse; et alius actus volendi, quo vult cras hoc facere, et non ante; et alius, quo vult oppositum, aut nihil potest facere. Sed e contrario in Deo, sicut eadem est potentia volitiva, qua potest velle hoc esse, et velle non esse, et hoc sit cras, et qua potest velle, ut idem sit ante vel post. Et breviter, eadem est potentia, qua vult, vel non vult omne quod vult, vel non vult : imo eadem est potentia, qua vult non esse hoc et vult illud esse, et ante vel post, vel de novo esse : sic eodem actu volendi non mutato, non variato, non innovato, vult hoc esse, et potest velle oppositum. Sicut enim omnis differentia entis, vel esse, clauditur sub eadem essentia, scilicet sub eodem esse numero indivisibili, sic omne velle et omne nolle; vel velle in hoc tempore et nolle in alio, est idem re in Deo, ita quod si *velle* et *nolle*, accipiantur in comparatione ad Deum, idem sunt re, nec habent oppositum, sed dicunt diversos respectus ejusdem velle, sive ejusdem actus respectu creaturæ. Unde Deum velle hoc esse et nolle hoc esse, vel velle non esse; et Deum velle hoc esse cras, nolle esse ante; vel velle esse ante, pro quolibet instanti divisim, est idem actus volendi, qui sortitur diversa vocabula, qualiter sunt velle et nolle, et velle cras, nolle hodie, vel velle post vel ante, secundum quod creatura diversimode factibilis, ad unicum actum volendi immutabilem comparatur : sicut eadem essentia et idem esse, recipiunt distinctionem idealem, secundum quod intellectus accipit eam, ut imitatam vel imitabilem, quæ tamen est una in se, ut secundum hoc non sit aliud in Deo velle hoc, nolle illud; velle ante, velle post, quam diversi respectus ejusdem actus voluntatis ad res.

[...]se essen[...], et esse [...]istentiæ Deo sunt [...]qualis [...]mbitus.

[...]e Divin. [...]n. cap. 5

Velle et nolle Dei non sunt oppositi, sed idem actus.

Velle hoc et non velle hoc, solum dicunt in Deo diversos respectus ad res.

SCHOLIUM.

Postquam probaverat actum divinæ voluntatis æque late patere, atque ipsam voluntatem, quippe simplicissimum, a compositione alienum, illimitatum, actualissimæ potentiæ actum infinitum ab eadem omnino indistinctum (quod etiam docuit in 1. distinct. 2. quæst. 2. §. *Nunc ulterius*) subjungit hîc modum, quo Deus vult alia extra se, et declarat quid addat diversitas objectorum, vel differentia temporum super *velle Dei*, quod in se est omnino unicum et indistinctum. Quod etiam breviter et clare tractat in 3. distinct. 32. quæst. unica. An vero hi actus liberi, vel hoc ipsum velle Dei, prout dicit diversos respectus ad creaturas, dicant perfectionem, late controvertunt Scholastici ad 1. part. quæst. 19. art. 3. Vide Vazquem, tom. 1. disp. 80.

20. *Unico actu intellectus omnia videt, et voluntas vult.* Ex quo apparet stulta argumentatio illorum, qui per similitudinem voluntatis nostræ et sui actus, vel cujuscumque potentiæ et sui actus, concludunt aliquid de voluntate Dei et suo velle; et non est simile, imo contrarium, et excludens a veritate.

Unde dico, quod sicut intellectus divinus uno simplici intuitu videt absque successione vel innovatione, omnia etiam opposita, quia nullam oppositionem habent, ut sunt in eo cognita : sic voluntas uno actu volendi, non innovato, nec diviso, vult omnia opposita, omnia volita, esse idem et non esse, respectu diversorum temporum, vel respectu ejusdem *nunc* divisim. Et sicut dicimus intellectus intuitive et actualiter fertur super opposita, videns ea simul non similia esse, sed simul esse; *Divina voluntas quomodo vult simul opposita.* sed simul videt similia non esse sed fore posse, non conjunctim sed divisim ; ergo divina voluntas vult opposita volita, non quidem vult simul esse, sed simul vult, id est, eodem actu volendi, non quidem simul vult esse, sed vult fore posse ; non vult simul fore esse conjunctim, cum sit impossibile, sed divisim.

Item, sicut divinus intellectus videt causarum creatarum contingentiam, et contingentes effectus contingenter venturos, sic divina voluntas vult causas creatas contingenter agere, et effectus contingenter evenire, vel necessario, secundum quod ordo causarum se habet contingenter, vel de necessitate ad effectum. 21.

Quamvis autem hæc volita in se, et in suis causis proximis habeant contingentiam, relata tamen ad divinum intuitum et beneplacitum, sic eveniunt, ut sunt prævolita et prævisa, secundum quod dicit Boetius 5. de Consolatione *.

* Prosa ultima.

SCHOLIUM.

Rationem hanc et auctoritatem Boetii affert Doctor in primum, dist. 39. quæst. 5. §. *Tertia positio dicit.* Sed eam impugnat, quatenus ex illa volunt aliqui inferre cum Philosopho, quod etsi cau a prima necessario ageret et necessario moveret, adhuc causæ secundæ contingenter agerent, in eisque constitui posset radix contingentiæ. Vide ipsum loco citato, et dist. 2. quæst. 2. §. *Ostenso de proprietatibus.* Vide etiam in 4. dist. 13. quæst. 1. art. 3. et dist. 43. quæst. 3. Ubi negat motionem causæ primæ esse aliquid receptum in causa secunda, et dist. 49. quæst. 6. Ubi dicit tolli libertatem, si aliquid per modum habitus poneretur in voluntate, necessitans eam ad effectum. Unde non recte a quibusdam attrahitur in classem eorum qui asserunt prædeterminationem liberi arbitrii esse necessariam ad suum effectum certo conse-

quendum, libere tamen absque ulla voluntatis coactione. Ex hoc loco, et illis citatis in primo Sententiarum, manifeste infertur juxta mentem Doctoris radicem contingentiæ constituendam esse tam in libertate causæ primæ, quam in libertate secundæ; atque ita si causa prima necessario ageret, nullam posse dari in rebus contingentiam.

Unde sicut divinus intuitus non fallitur prævidendo per præscientiam, sic divina voluntas nec separatur per violentiam, nec impeditur per resistentiam, nec frustratur per impotentiam : et hoc dico de voluntate beneplaciti, non de voluntate conditionata vel voluntate signi. Unde eodem actu volendi vult Deus contradictoria, non simul esse, quia illud est impossibile, sed simul vult; sicut eodem intuitu, vel eadem scientia scit contradictoria non simul esse, sed simul scita per unum actum scientiæ, qui est simul et idem.

20. *[Q]uomodo [d]icitur [De]us se determinare [a]d unum [a]liquem [effec]tum?* Circa tertium, quod scilicet Deus nunquam determinavit se ad aliquam partem contradictionis, nec respectu alicujus temporis eo modo quo aliqui intelligunt. Ubi advertendum, quod determinatio et dispositio respectu effectus faciendi, vel respectu ejusdem effectus faciendi in hoc tempore, vel in alio, potest dicere quamdam limitationem et contradictionem potentiæ voluntatis, per actum volendi, respectu alterius partis contradictionis; vel respectu effectus producendi per aliquas differentias temporis excludendo partem oppositam contradictionis, vel aliam differentiam temporis, sicut voluntas nostra determinatur pro altera parte, vel pro certa differentia temporis. Unde isto modo dicere, quod Deus determinavit se ab æterno, ad hoc faciendum determinate, vel disposuit se ab æterno ad hoc faciendum et non oppositum; vel ad aliquos effectus producendos per aliquam differentiam temporis, excludendo partem oppositam contradictionis vel aliam differentiam temporis, sicut voluntas nostra determinatur pro altera parte, vel pro certa differentia temporis; et isto modo dicere quod Deus se determinavit respectu alicujus, vel aliquid disposuit facere, vel non facere, vel in uno tempore, ita quod non in alio, dico quod est falsum, et hæreticum, quia divinum velle limitat, et arctat cum potentia sua volendi.

SCHOLIUM.

Multis in locis Scotus excludit a Deo determinationem in hoc primo sensu. Vide eumdem in 1. dist. 7. quæst. unica. §. *Contra : determinatio est duplex.* dist. 8. quæst. 5. §. *Et cum dicis secundo.* dist. 28 q. 3. §. *Respondeo : determinato duplex est.* Et dist. 35. q. un. §. *Præterea secundo.* Ubi easdem ferme rationes adducit limitationis, et arctationis divinæ potentiæ.

Aliter determinatio ista respectu effectus producendi vel non producendi, et tali tempore et non in alio, potest dicere certitudinem eventus respectu scientiæ et voluntatis divinæ, excludendo incertitudinem ex parte voluntatis : et isto modo Deus ab æterno se determinavit.

Quod autem determinatio et 21.
dispositio secundum primum modum sit in Deo impossibilis, sic ostendo : talis determinatio et

dispositio in Deo, aut nihil dicit, et tunc non se determinat magis respectu alicujus partis contradictionis quam alterius, nec respectu alicujus differentiæ temporis quam alterius; si dicit aliquid, cum hæc determinatio sit in voluntate, in nullo differt a potentia voluntatis, quia, (ut ostendi) ejusdem ambitus sunt actus volendi et voluntas divina, non sic in nobis; sed potentia volitiva nostra, de ratione sua non est determinata ad alteram partem contradictionis; nec est determinata respectu alicujus differentiæ temporis; imo se habet æqualiter respectu utriusque partis contradictionis, ut voluntas potest te velle currere, vel velle non currere, vel nolle currere divisim, et potest te velle currere in hoc instanti, vel ante vel post, et dico de voluntate ante actum volendi; ergo ita etiam in voluntate divina, quæ est majoris libertatis, et majoris ambitus; ergo ita est de actu volendi divinæ voluntatis, non tamen ita est de actu volendi nostræ voluntatis, quia non est æqualis ambitus.

Voluntas non est de se determinata ad aliquam partem contradictionis.

22. Item, si hæc determinatio vel dispositio est in Deo, necessario est in eo ab æterno; igitur per istam determinationem vel dispositionem, vult alteram partem contradictionis, ita quod non aliam; (vult, dico, excludendo posse velle aliud de novo, quia bene vult alteram partem et non aliam, et in tali nunc, et non in alio; et ista dicunt certitudinem :) ergo cum ante æternum se non potuerit determinare vel disponere, quia ante æternum nihil est, nec simul, tunc scilicet cum se determinat vel disponit, nec post; quia tunc, cum dispositio et determinatio dicant aliquid, caderet in eo mutatio, sequitur quod omne quod facit, necessario facit, et non est timenda Dei sententia, nec misericordia expectanda.

Item, omne quod sic est determinatum vel dispositum, habet ex parte sua realem respectum ad rem, et talis dispositio et determinatio tollit de ratione libertatis, ut patet in me, dum determino me ad aliquid determinate faciendum; hoc autem in Deo poni non potest.

Circa quartum, quod respectu cujuslibet nunc possit facere quidquid vult, sic ostendo : Tanto magis libere causa producit effectum, quanto plus producere potest, vel producere in tali nunc vel alio : sed Deus est in fine libertatis respectu cujuscumque effectus, plus quam aliqua creatura ; ergo, etc. 23.

Item, voluntas divina per infinitam rationem majoris libertatis est quam nostra, respectu cujuslibet actus vel effectus producendi, vel ad producendum in tali nunc, vel non producendum divisim : sed actus voluntatis divinæ est idem, quod voluntas sua; ergo velle seu actus volendi Dei, est majoris libertatis et indifferentiæ quam voluntas nostra : sed voluntas nostra antequam induatur actu volendi, potest velle utramque partem contradictionis divisim, et potest velle unum effectum, et nolle divisim respectu ejusdem *nunc*; ergo, etc.

Item, omnis intellectus concipit, quod eadem est potentia non um

tata in Deo, qua potest hoc facere in isto *nunc* vel in alio; ergo eadem est voluntas, qua potest similia velle : sed actus volendi est omnino idem quod voluntas, et ejusdem ambitus; ergo, etc.

ARTIC. III. SECT. II.

Confirmatur veritas doctrinæ supradictæ.

24. Circa secundum, quod scilicet manu ducit ad veritatem, sciendum est, quod Deus tripliciter res producit; vel ad modum dicentis, vel ad modum volentis, vel ad modum per similitudinem exprimentis. Quoad res ad modum dicentis, Genesis 1. inquit, *Fiat lux, et facta est lux.* Psalm. 148. *Quoniam ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt.* Ad modum volentis. Sapient. 11. *Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses;* et 12. *Subest enim tibi cum volueris, posse;* et Isaiæ 46. *Consilium meum stabit.* Ad modum suam similitudinem exprimentis; Nam de homine dicitur Genesis 1. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Et omnis creatura aliquam gerit Dei similitudinem. Et hoc colligitur ex verbis Hugonis *lib.* 1. * *cap.* 3. et ex verbis Dionysii *de Divinis nominibus cap.* 5. et Augustini 11. *Confess. cap.* 8. *Per creaturam,* (inquit) *mutabilem cum admonemur, ad veritatem stabilem ducimur.* Isti autem tres modi producendi, nullam videntur in producente istis modis facere mutationem. De primo patet, quia Deus quidquid producit, verbo producit. Unde Augustinus 11. *Confess. cap.* 7. ubi istam quæstionem ponit : *Verbo,* (inquit) *tibi coæterno simul et sempiterno, dicit omnia quæ dicis, et fit quidquid dicis, ut fiat*, hoc est verbum completum, continens quidquid concipere potest, ideo non est nisi unum. Hoc igitur verbo æterno dixit de quolibet quod fiat, vel non fiat; et quando fiat, vel quando non fiat; et simul isto verbo dixit quod fiat, et non fiat divisim; vel quod fiat in tali *nunc* vel in alio, intelligendo, sicut dictum est de actu voluntatis. Ideo cum per unum verbum æternum sit causa novi effectus, producendo novum effectum, non mutatur.

* Hugo de S. Vict. lib. 1. de Sacram. parte 2. c. 3.

Item, agit per modum voluntatis; et quia (ut ostensum est *supra n.* 18.) sua voluntas est suum etiam velle; sicut substantia voluntatis eadem æterna et non mutata, et nostra etiam in nobis potest velle opposita et nova, sic idem actus voluntatis, et eadem potentia, in Deo facit idem; non autem sic est in nobis. Unde Augustinus 12. *de Civitate Dei, cap.* 17. *Potest ad opus novum, non novum, sed sempiternum adhibere consilium : nec pœnitendo, quia prius cessaverat, cœpit facere, quod non fecerat. Sed et si prius cessavit, et posterius operatus est, hoc proculdubio quod dicitur* prius et posterius, *in rebus prius non existentibus, et* posterius *existentibus fuit.* Et infra : *Sed una eademque sempiterna, et immutabili voluntate res quas condidit, et ut prius non essent egit, quamdiu non fuerunt, et ut posterius essent quando esse cœperunt.* 25.

Item agit per modum suam similitudinem exprimentis. Deus enim non de necessitate, nec de sua substantia, sed de nihilo et gratuita pietate, bonitate et libe-

ralitate se exprimit in creaturis in aliquibus per modum imaginis, in aliquibus per modum vestigii. In rebus autem corporalibus videmus, quod si res se exprimat per suam speciem, nulla videtur fieri in ea ex hoc mutatio; ergo minus in Deo. Unde de ista voluntaria Dei communicatione dicit Augustinus 12. *de civit. Dei*, ubi supra : *Hinc eis, qui talia videre possunt, mirabiliter fortassis ostendens, quam non eis non indiguerit, sed eas gratuita bonitate condiderit, cum sine illis ex æternitate carente initio, in non minore beatitudine permansit.* Ubi ergo dicentis est æternum verbum, ubi volentis est æternum consilium et propositum, ubi similitudo exprimitur secundum omnis incorporationis modum, sequitur omnino quod ex nova productione, nulla fit in producente mutatio.

Exemplum etiam ad hoc manuducendum : quia si velle meum esset sufficiens causa effectus, si hodie vellem, quod cras aliquid fieret, illud cras produceretur nulla facta mutatione in me, et absque novo velle. Si etiam attendamus, quod relatio, quæ causatur inter Deum et creaturam, ex hoc quod est causa, et illud effectus cum non sit relatio realis ex parte Dei, sed solum ex parte creaturæ, talis relatio ei potest advenire sine sui mutatione, ut si ab æterno essem albus, si aliquis hodie fieret albus, factus essem sibi similis, nulla mutatione facta in me.

Relatio Dei ad creaturam est rationis, creaturæ vero ad Deum realis.

ARTIC. III. SECT. III.

Debere necessario Philosophos admittere hanc doctrinam.

Tertio jam apparet, quod inducit necessitatem; quia cum ostensum fuerit in præcedenti quæstione, etiam per verba Avicennæ, quod nulla creatura agit de nihilo, et quod intelligentiæ et animæ sunt de nihilo, oportet illum dicere omnes Intelligentias esse æternas et omnes animas, quod suppono esse impossibile, etiam secundum Aristotelem, qui dicit 12. *Metaph. cap.* 3. *text.* 16. quod nulla forma præcedat materiam. Vel oportet eum dicere, cum secundum omnes, Deus sit omnino immutabilis, quod absque sui mutatione animas de novo creat. 27.

QUÆSTIO IV.

Utrum Deus de necessitate producat res?

Alens. 2. *part. quæst.* 5. *membr.* 2. S. Thomas *in* 1. *dist.* 43. *q.* 2. *art.* 1. *et* 2. *contra Gent. cap.* 23. *et de potent. quæst.* 3. *art.* 13. Henricus *quodlib.* 8. *quæst.* 9. *et quodlib.* 6. *quæst. ult.* Hervæus *quodlib.* 5. *quæst* 4. *et in tract. de æternitate mundi, quæst.* 4. Marsil. *in* 1. *dist.* 42. *et* 44. Gregor. 1. *dist.* 43. Gabriel. *ibid. et in* 2. *dist.* 1. *quæst.* 2. *art.* 3. Ferrarien. 2. *contra Gent. cap.* 23. Vide Doctorem *in* 1. *dist.* 8. *q.* 5. *et dist.* 39. *et in* 2. *dist.* 1. *q.* 2. *et quodl.* 7.

Circa istam quæstionem sic est procedendum: Primo notanda, et reprobanda est positio antiquorum. Secundo ponenda, et confirmanda est opinio Doctorum Catholicorum. 1.

Divisio quæstionis

ARTICULUS I.

Refertur opinio Avicennæ.

pinio cennæ. Circa primum sciendum, quod sicut patet ex 9. *Metaphys. cap.* 1, Avicenna ait, quod cum in Deo non sit considerare nisi essentiam sive naturam, intellectum et voluntatem, triplici necessitate in unum concurrente, et ex prædictis tribus proveniente, scilicet, ex natura, intellectu et voluntate, Deus producit primam Intelligentiam, et produxit mediantibus Intelligentiis omnia, quæ facta sunt et producta, in prima rerum et essentiarum productione.

Ponit igitur Avicenna, quod cum Deus sit omnino simplex, ac per hoc in eo non differat essentia et potentia, quidquid agit, agit per suam essentiam. Sed cum Deus sit agens cognoscens, et intellectuale, et voluntarium, quidquid agit per suam essentiam, agit et producit secundum modum suæ essentiæ cognoscentis et discernentis, et secundum rationem suæ voluntatis complacentis. Scientia autem Dei, cum sit perfectissima, comprehendit meliorem ordinem, qui possit esse in productione rerum. Voluntas autem Dei, cum sit optima, necessario scientiæ acquiescit. Sicut igitur divina essentia est una, sic scientia discernit omnem modum circa productionem rerum, cui voluntas cum velit semper quod melius est, contraire non potest; ergo voluntas Dei vult de productione rerum, illud unum et determinatum, quod sua scientia determinate cognoscit esse melius; et quia sicut vult producit, ideo immutabiliter producit, quidquid producit.

Quod autem necessario, et solum producat unum immediate, sic arguit : Quidquid a principio est, necessarium est, quantum est ex parte Dei; quia si non, inesset ei dispositio, quæ non erat, per quam faceret, ac ad actionem applicaretur, si non ageret de necessitate; et quia natura non est nisi ad unum, ideo concludit, primum non agit immediate nisi unum, quod etiam producit de necessitate. Hæc est positio sua.

ARTIC. I. SECT. I.

Deum non producere creaturas ex necessitate naturæ.

Positio hæc tripliciter ostenditur esse falsa : primo quod non necessitate naturæ : secundo quod non aliqua necessitate scientiæ : tertio quod non aliqua necessitate voluntatis. Quia Avicenna ponit quod Deus omnibus creaturis mundi, aliis a generabilibus et corruptibilibus, dat esse ex necessitate suæ essentiæ, et ita semper in omni præterito; ita quod ab æterno dat esse, et in omni futuro; ita quod in æternum conservabit per necessitatem illud esse, quod dedit talibus creaturis. Secundo, posuit, quod licet tali creaturæ semper a Deo esse conveniat, et ab æterno, et in æternum, ita quod nunquam fuit, nec erit in non esse; quia tamen ab alio habet 2. *Reprobatur prima necessitas Avicennæ.*

illud esse, (scilicet a Deo) posuit, quod talia habent ex se possibile esse et non esse, et habent de se non esse, sed ab alio necesse esse, ac per hoc habent esse post non esse, non duratione, sed natura. Unde dicitur 6. *Metaphys. cap.* 1. *text.* 7. illud, quod per essentiam suam causa est alterius rei, semper erit ei causa, eo quod absolute prohibet rem non esse : et hæc est intentio, quæ apud Sapientes vocatur *creatio*, quod est dare rei esse post non esse absolute; creaturæ enim quantum in se est, est ei ut non sit; quantum vero ad suam causam, est ei ut sit. Quod autem est ei ex se ipsa, apud intellectum prius est per essentiam, non tempore, eo quod est ei ex alio ; ergo esse creatum est post non esse, posterioritate naturæ, non durationis, et secundum hoc, large sumendo *incipere esse,* verum est quod omne creatum incipit esse, quamvis habeat æternum esse ab alio. Unde subdit in eodem 6. *Si autem laxaveris nomen* inceptionis *circa omne esse, quod habet esse post non esse, quamvis non sit hæc posterioritas temporis, tunc esse, vel omne creatum erit incipiens. Si vero non laxaveris, sed fuerit conditio incipientis, ut habeat esse, quo tempore sit prius, sic non omne creatum est incipiens.* Sic igitur patet positio sua.

SCHOLIUM.

In hac doctrina convenire Aristotelem cum Avicenna docet Doctor in 1. dist. 8. quæst. 5. ubi eorum rationes dissolvit; et in 2. dist. 1. quæst. 2. §. *Respondeo creare potest,* agit peculiariter contra Avicennam, et utrobique doctissime urget contra Philosophos Deum libere producere creaturas, idque ex ipsorum principio. Primo loco ipsis ferme rationibus, quas hîc habet, utitur contra Avicennam.

Contra quam arguitur; et quia duo falsa continet, unum quod creatura sit æterna; aliud quod per necessitatem procedat a Deo : primum omitto, quia ad aliam spectat quæstionem. 3. *Primum argumentum contra Avicennam.*

Sed contra secundum arguitur, et ostenditur, quod positio implicat contradictionem, primo ex parte dicti sui sic : secundum Philosophum 1. de Cœlo et Mundo, *text.* 109. duplex est falsum, quoddam *possibile,* quoddam *impossibile.* Falsum *possibile,* ut si dicam, quod *Socrates stans sedet,* hoc enim falsum est, sed non impossibile, quia habet potentiam, ut sedeat, quamvis non simul falsum *impossibile* est, quod *Socrates simul stat et sedet.* Si ergo secundum positionem Avicennæ, creatura de se est in potentia ad non esse et ad corruptionem, et a Deo semper habet necessitatem essendi ratione suæ potentiæ, et hoc ponere est falsum, possibile tamen : sed si a Deo semper necessario habet esse, sequitur quod simul habet esse, et non esse, et hoc est falsum impossibile. Cum ergo hoc sit possibile, scilicet quod creatura possibilis est non esse, et ideo absolute possibile eam non esse; falsum est, sed non impossibile, cum hoc quod potentia sit de se posse non esse, et simul ab alio necessario esse, sequitur tamen impossibile, scilicet ipsam simul esse et non esse; ergo ponere hæc duo, scilicet quod a *Falsum, aliud possibile, aliud impossibile.*

se sit posse non esse, et simul ab alio habeat necesse esse : hoc dico ponere est falsum impossibile, implicans contradictionem, quod tamen ponit Avicenna.

4. *[Sec]undum [Ar]gumentum.* Item, ex parte Dei sic ; si Deus de necessitate producat aliquod posse esse ; ergo Deus non est, nec esse potest, nisi sit illud potens esse : sed illud potens esse potest poni non esse absolute ; ergo necesse esse potest poni, non esse absolute, quia si creatura per necessitatem fluit a necesse esse ; ergo per necessitatem habet esse, et sic non potest non esse : sed creatura quæ fluit, ut dicit, est potens non esse ; ergo idem est potens non esse, et non potens non esse, quæ sunt contradictoria.

Illo ergo modo non potest poni, quod creatura, quæ habet posse non esse, fluit necessario a necesse esse, quia quamvis formaliter non esset necesse esse, haberet tamen essendi necessitatem, quare contradictorie opponitur ei, quod est potens non esse.

SCHOLIUM.

Si creatura aliqua possibilis, ex hypothesi, aut in casu aliquo desineret esse possibilis, vel non potuisset produci a Deo, an desineret Deus esse, vel deficeret ejus potentia, varie sentiunt auctores. Scotus hîc, et in 1. dist. 30. quæst. 2. §. *Contra istam rationem*, et dist. 43. quæst. un. §. *Tertio similiter*, infert ex sententia illorum, qui ponunt relationem realem in Deo ad creaturas, in casu, quo creatura non esset possibilis, non futuram in Deo potentiam. Quod similiter sentiunt alii, quos citat Vasquez tom. 1. in 1. part. disp. 104. cap. 6. num. 26. et 27. Attamen in dist. 30. citata. §. *Item si Philosophi*, Scotus fatetur rationem hanc esse inefficacem contra sententiam Aristotelis et Avicennæ, si ponerent creaturas a Deo productas, esse formaliter necessarias, quia tunc staret necessitas entitatis divinæ, et terminus relationis secundum hanc sententiam esset necessarius. At non ita sentiebant Philosophi, imo dicebant creaturas ex se formaliter id habere, ut possint non esse, necessario vero esse propter necessitatem principii producentis.

Item arguitur sic ostensive ; Omne agens de necessitate naturæ necessario dependet ab illa actione, vel saltem refertur realiter ad eam : necessitas enim tendendi in aliud, et absoluta ab eo independentia, omnino sunt opposita ; agens ergo de necessitate naturæ realiter refertur, et dependet a suo producto, quod impossibile est poni in Deo respectu creaturæ. Unde in personis divinis, in quibus est necessitas immutabilitatis in emanationibus, etsi non est dependentia, est tamen relatio realis unius ad alteram. 5. *3. Argumentum.*

Item, omne agens per aliquam actionem necessariam, intendit illa aliquam sui perfectionem ; unde 2. *Physicor. text.* 49. 61. vult Philosophus quod natura agat propter finem : Deus autem in actione extrinseca, nullam potest intendere vel acquirere perfectionem ; ergo, etc. 6. *4. Argumentum.*

SCHOLIUM.

Hanc ipsam rationem, quæ est Henrici, quodlib. 5. quæst. 4. et in 1. dist. 2. quæst. 1. affert Scotus in 1. dist. 8. quæst. 5. §. *Contra istam conclusionem*, ubi etiam affert responsionem istam Avicennæ, aliudque ejusdem effugium ad instantias contrariorum. Deinde majorem addit vim rationibus Henrici.

7. *Responsio Avicennæ.* Forte ad hoc respondet Avicenna, quod hæc ultima ratio concludit de eo, quod tendit in aliud propter suam perfectionem, ut aliquid ab illo acquirat, quale non est principium; imo ut daret tendit in aliud, propter suam perfectionem, quia scilicet vult se communicare, et suum esse, non quod ejus esse sit propter aliud a se, sicut aqua refrigeratur per seipsam ad conservationem suæ speciei, non ut refrigeret aliquid extra se. Sed quod aliquid refrigeret extra se, hoc consequitur eam, quia aliud propinquatur ei, ita quod secundum se, si nihil ei appropinquatur, stat perfecta in sua specie, absque eo quod aliquid refrigeret.

Sed contra hoc instatur, quod ex sententia Avicennæ sequatur quod si aqua non posset stare in frigiditate sua absque hoc, quod aliud frigefaceret, non esset summe perfecta in frigiditate : et similiter de Deo, quod si non esset summe perfectus in se, quia necessario communicaret perfectionem suam alii rei necessario, perfectionem suam habere non posset sine dependentia ad illud, et ita Deus perfectionem suam non haberet, si res non produceret, quod falsum est.

ARTIC. I. SECT. II.

Deum non agere ex necessitate scientiæ.

8. *Refellitur secunda necessitas Avicennæ.* Quod Deus non agit necessitate suæ scientiæ, secundum quod dicit Avicenna, quod scilicet non solum agit necessitate naturæ; imo non agit sine eo quod sua scientia comprehendat ordinem nobiliorem. Contra sic; Deus cum sit esse purum, non contractum, nec limitatum, rationem omnis entis possibilis in se claudit; et amplius, sicut intelligendo se, intelligit rationes omnium entium, eadem ratione intelligit omnem ordinem rerum possibilem; non ergo uno modo; ergo non necessario.

Si dicatur, quod cum scientia sua sit ars perfecta omnium producendorum, ac per hoc determinat modum nobiliorem simpliciter, et perfectione sua requirente, non potest alium modum determinare. *Objectio.* Tunc arguo sic, quod tunc necessario dependeret sua perfectio a rebus extra, quod est impossibile, ut *supra* dictum est. *Diluitur.*

Item, ars determinans unum modum, et excludens alium, est ars et scientia practica : scientia autem Dei non est practica, quia non habet aliam scientiam de se et de creaturis: de se autem non habet scientiam practicam ; ergo scientia Dei non est unius modi sic determinata, quod alium modum possibilem excludit. *Scientia Dei non est practica.*

SCHOLIUM.

Quod hîc ait Scotus de qualitate scientiæ Dei, nimirum neque quatenus versatur circa essentiam suam, neque quatenus tendit in creaturas, esse practicam, docet multis in locis, videlicet quæst. 4. prologi, §. *Si objiciatur, vers. Licet hæc,* ubi probabilius putat scientiam, quam Deus de se habet, non esse practicam, quia licet moveat affectum seu actum voluntatis, non tamen est regula ejusdem voluntatis, quia hæc ex se est regula perfectissima suarum operationum. Et ibidem, §. *Tertius articulus,* propter eamdem rationem, probabile putat nullam scientiam,

quam Deus habet de aliis rebus extra se, practicam esse. Idipsum docuit in 1. dist. 38. quæst. unica, alia simili ratione ; quia scilicet ad rationem scientiæ practicæ pertinet, ut voluntati dictet, aut proponat aliquid faciendum, aliter enim, cum cognitio præcedat omnem actum voluntatis, voluntas non poterit non velle, quod intellectus ita proponit, et proinde Deus necessario voluisset facere quæ fecit circa creaturas. In præcitata tamen quæst. 4. prologi, §. *Ad quartum posset concedi*, putat probabiliter posse defendi Dei scientiam circa necessaria, esse practicam, non quod sit de opere aliquo faciendo, sed quia præcedit affectum, ipsumque movet : et tandem ibidem, §. *Ad argumentum igitur*, statuit quoddam principium ambiguum ex parte voluntatis ; An scilicet volitio sit dirigibilis, seu regulabilis hoc, vel illo modo, ex quo probabiliter ait utramque partem defendi posse. Deinde, §. *Secundus articulus*, et deinceps, magis inclinat in eam sententiam, quod scientia contingentium in Deo sit mere speculativa, licet aliunde et per accidens, possit esse practica.

ARTIC. I. SECT. III.

Deum non agere ex necessitate voluntatis.

). *oba- rtia ssitas nnæ.* Quod non agat necessitate voluntatis, secundum quod dicit Avicenna; quod eo, quod scientia comprehendit meliorem modum in productione, voluntas autem recta et perfecta, necessitate saltem immutabilitatis, semper adhæret rationi et scientiæ; ac per hoc voluntas Dei vult immutabiliter res producere secundum modum meliorem, quem scientia sua percipit. Contra : quandocumque voluntas, vel alia potentia, per se fertur in aliquod objectum formale, habens habitudinem necessariam ad illud, tunc necessario fertur in illa, quæ habent essentialem habitudinem ad illud objectum, et non fertur necessario in illa, quæ habent accidentalem ordinem ad illud objectum. Verbi gratia, intellectus noster percipiens naturalem veritatem aliquorum principiorum primorum, percipit naturaliter conclusiones, quæ ex illis eliciuntur necessario, non autem illas, quæ habent accidentalem ordinem ad illa principia, imo contingenter. Hoc patet in viribus sensitivis; quia illa, quæ sunt essentialiter annexa propriis objectis, naturaliter simul percipiunt cum objectis, ut tactus sentiendo calidum, simul percipit tepidum : accidentaliter autem annexa non percipiunt simul, ut si calidum sit album vel dulce, non percipiunt illa. Quare cum voluntas Dei non feratur per se, nisi ad bonum adæquatum, quod est bonitas sua, non fertur ad volendum necessario, nisi illa, quæ suæ bonitati essentialiter annexa, qualia sunt omnia divina, et sola intrinseca. Omnis autem creatura ad bonitatem Dei accidentalem habet ordinem, quia ex eis bonitati suæ nihil accedit, sicut nec punctus additus lineæ : nulla ergo necessitate vult aliquid extrinsecum, nihil facit, nisi quod vult, et sicut vult; ergo nihil extrinsecum facit, vel producit de necessitate.

ARTICULUS II.

Statuitur, et confirmatur sententia Catholicorum.

Sequitur secundo, videre quæ sit positio Catholicorum, et eam confirmare. Circa quod sunt quinque 11.

videnda. Primo, quod Deus vult bonitatem suam per se et de necessitate, non necessitate coactionis, quæ tollit libertatem, sed necessitate immutabilitatis, quæ non eam excludit. Secundo, quod vult alia a se, et hæc volendo se. Tertio, quod voluntas Dei est causa rerum, et nullum habet motivum in causando. Quarto, quod Deus agendo res per voluntatem, nullo genere necessitatis eas agit, sed potuit non producere quidquid produxit, et ante vel post. Quinto, oportet ostendere, qualiter contingentia possit simul stare cum immutabilitate voluntatis, et infallibilitate scientiæ Dei de rebus. Sexto, quomodo est certitudo in Scripturis, et Propheticis, et divinis promissis.

ARTIC. II. SECT. 1.

Deum necessario velle bonitatem suam, non tamen necessitate coactionis.

12. Circa primum sic procedo, et habet iste articulus duas partes : prima est, quod velit solum per se suam bonitatem : secunda, quod de necessitate immutabilitatis. Ad primum sic : Omnis potentia prima in illo genere potentiæ, habet suum objectum, primum et perfectissimum. Exemplum hujus patet, per omnes potentias discurrendo ; sed voluntas Dei est voluntas omnino, et simpliciter prima, quæ est omnium causa ; ergo volitum debet esse bonum simpliciter bonum, hoc autem non est, nisi ipsum quod est ipse Deus. Item 6. *Metaphysic. text.* 8. bonum et malum sunt in rebus, verum et falsum in anima. Deinde velle dicit actum per modum tendentiæ ad objectum intellectum. Tunc sic : omnis potentia naturaliter fertur in suum objectum, maxime voluntas, quæ de se tendit in bonum ; ergo voluntas Dei naturaliter fertur in bonum : sed impossibile est, quod feratur ad bonum extrinsecum naturaliter, quia tunc ab eo naturaliter dependeret ; ergo fertur ad bonum, quod est infinitum naturaliter. Item, objectum per se et potentia, sunt ejusdem ambitus ; si enim esset color, qui non esset visibilis, virtus visiva esset imperfecta, et ille color frustra : unde omnis color est visibilis, et virtus visiva potest attingere omnem colorem. Cum igitur voluntas sit infinita ; ergo ejus per se objectum est bonum infinitum : sed non est tale bonum nisi divinum; igitur bonum divinum est solum per se objectum divinæ voluntatis.

Objectu[m] Divinæ v[o]luntatis e[st] bonum i[n]finitum

Quod autem velit suam bonitatem necessitate non coactionis, quæ dicit violentiam, quæ non cadit in Deum, nec etiam in voluntatem nostram, sed immutabilitatis, probatur; potentia perficitur per hoc, quod actui conjungitur, sive actui differenti a potentia secundum rem, sive secundum rationem : si enim ista conjunctio intelligatur in potentia et actu, quæ sola ratione differunt, ibi actus perficit potentiam secundum rationem, et modum intelligendi; igitur quanto firmius potentia actui conjungitur, tanto perfectior judicatur, sed firmior est conjunctio, quæ est immutabilis. 13.

Deus n[e]cessita[te] immuta[bi]litatis [v]suam b[oni]tatem. V[o]lentia [n]potest [...]dere in [vo]luntat[em] Divina [...] aut cr[...]tam.

Nec oportet dicere, ergo hac etiam necessitate vult extrinseca, quia illa volendo non perficitur, nec vilescit, quia, ut dicam, non vult illa, nisi per accidens, volendo se. Quare et actui volendi extrinseca, inquantum actus dicit aliquid ex parte divinæ voluntatis, semper est conjuncta et ab æterno; sed inquantum *velle* denominat connotatum, tunc non semper est conjuncta; volendo autem se, semper est conjuncta actui, et ex parte sui, et ex parte voliti.

4. Item, voluntas Dei, aut semper vult suam bonitatem, et tunc immutabiliter; aut nunquam, et tunc est otiosa; vel aliquando non, et aliquando sic, et tunc mutatur. Item, unumquodque secundum quod magis est in actu, perfectius agit, sive ratio agendi sit naturalis, ut caliditas; sive libera, ut amor; ergo in genere agentium per amorem, quanto major est amor, tanto actus dilectionis intimior est, et actualior et magis continuus. Cum autem voluntas recta fertur in amatum, fertur in illud secundum rationem boni quam habet : sed divina essentia habet rationem boni infiniti; ergo per infinitum actum amoris fertur divina voluntas in ipsam; ergo immutabiliter semper.

ARTIC. II. SECT. II.

Deum velle alia a se volendo suam bonitatem.

5. Circa secundum, quod similiter continet alia duo; quod scilicet velit alia a se, et quod vult ea volendo bonitatem suam. De primo sic, quandocumque aliqua potentia fertur in aliquod objectum per se, fertur in illa quæ habent ordinem ad ipsum, secundum rationem illius ordinis, ut si habent ordinem essentialem, fertur in illa necessario; si accidentalem, fertur in illa per accidens : cum igitur bona extrinseca sint bona participantia, ac per hoc habentia ordinem quemdam accidentalem ad bonum per se, quia quantum est de se, essentialiter in illud ordinantur, ut in finem; ergo voluntas Dei aliquo modo fertur in illa : mala autem non vult fieri, quia non participant rationem primi boni.

Item, sicut se habet scientia Dei ad scibilia, ita voluntas ab bona : sed non est differentia entis, quam intellectus divinus non cognoscat; ergo non est aliqua differentia boni, quam voluntas divina non velit. 16.

Item, quando aliqua potentia fertur in rationem formalem objecti, fertur etiam in omnia quæ illam participant, ut visus ad omnia colorata; sed omnia extrinseca participant aliquo modo rationem boni, quia, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona* ; ergo voluntas divina vult ea. Item, voluntas divina est in plena possessione divinæ bonitatis, alioquin non esset Deus plene beatus ; ergo impossibile est quod bonitas divina alicui communicetur, nisi hoc voluntas velit : sed communicatur omni ei, quod est, vel existit ; ergo voluntas vult omnia illa esse. Gen. cap. I.

Quod autem velit ea volendo se, patet : ostensum est, quod bonum 17.

divinum est per se primum volitum a Deo. Tunc sic: primum in quolibet genere, est causa eorum, quæ sunt post, ut patet 2. *Metaph. text.* 4. de caliditate in igne; ergo voluntas divina vult alia a se, quia vult suam bonitatem. Item, aut voluntas divina vult alia a se, per se, et hoc ostensum est esse falsum, quia solum bonum infinitum vult per se; ergo vult ea per aliud, non nisi per bonum increatum; ergo vult ea volendo bonum increatum.

Item, sicut se habet intellectus ad cognita alia a se, sic voluntas ad alia bona a se; sed intellectus cognoscendo divinum verum, cognoscit omnia; ergo voluntas volendo divinum bonum, vult alia bona.

ARTIC. II. SECT. III.

Dei voluntas est causa rerum, nec ab alio extrinseco movetur ad causandum.

18. *Voluntas divina causa omnium rerum.* Circa tertium, quod voluntas Dei est causa rerum, et nullum habet motivum in causando, quod etiam continet duo; quod scilicet sit causa rerum, et quod a nullo moveatur ad causandum. Ad primum sic, voluntas divina, et bonitas sua ad se essentialiter referuntur, sicut potentia ad objectum per se: cum igitur bonitas divina referatur in ratione bonitatis se referendo ad omnes creaturas, in ratione finis; ergo voluntas divina se referendo refertur ad creaturas in ratione aliqua causæ: non finalis, quia hæc est bonitas: non formalis, quia illa refertur ad Verbum; ergo efficientis. Quanquam igitur sapientia et potentia Dei sint rerum causa, prima tamen ratio causalitatis est, ad quod spectat ratio communicabilitatis: sed hæc ratio est boni, inquantum bonum, sed bonum inquantum bonum, non communicatur nisi a voluntate, cum sit ejus passio; ergo ratio causalitatis principaliter spectat ad voluntatem.

Item ostensum est, et adhuc ostendetur, quod effectus non procedunt a Deo aliqua necessitate, sed mera libertate; ergo illi debet attribui principaliter ratio causalitatis, ad quod spectat principaliter ratio libertatis, sed hoc est voluntas; ergo, etc. 19.

Item, potentia executiva existente, et intellectu cognoscente rem producendam, non propterea res producitur, nisi imperet voluntas, et ad opus potentia applicetur, ut patet in artifice. Unde potentia executiva videtur esse quasi instrumentum; scientia, vel intellectus quasi ordinans; voluntas autem ut movens; sed efficiens et movens idem sunt: potentia autem etsi movet motum exequendo, movetur tamen primo a voluntate; ergo ei debetur principaliter ratio moventis; ergo potissima ratio causalitatis est in voluntate.

SCHOLIUM.

In varias abeunt Theologi sententias circa hanc difficultatem, in quo scilicet consistat potentia divina, vel rerum externarum causalitas, cui potentiæ proprie et formaliter sit attribuenda? Quinque Doctorum opiniones

refert Theodorus Smisingus tract. 3. disput. 7. quæt. 2. et ultimam, quæ est Scoti, amplectitur, quam etiam alii Scotistæ, et quidam ex Thomistis sequuntur, ipsam scilicet, quam hîc docet Scotus, nempe divinam potentiam proximam et adæquatam esse solam Dei voluntatem. Ita citatur Doctor in 1. dist. 37. quæst. un. versiculo : *Et secundum hoc.* Attamen licet communiter a Theologis in hunc sensum pertrahatur, mihi videtur nihil ibi constanter asseruisse, sed sub conditione tantum insinuasse. Volens enim probare, quod posset intelligi Deum operari, ubi non esset secundum substantiam, si alioquin non esset immensus, ait : *Si enim omnipotentia est voluntas, ad cujus velle sequitur rem esse, cum voluntas possit æque velle distans sicut propinquum, videtur, quod si omnipotens esset, per impossibile, in aliquo loco determinato, et non ubique, posset velle aliquid esse in alio loco, cui non repugnaret esse, et per consequens suo velle illud haberet esse in illo loco, et per consequens illud fieret ab Omnipotente absque hoc, quod Omnipotens esset præsens ibi secundum essentiam.* Nihil itaque circa hanc difficultatem eo loco Scotus determinavit, neque alibi judicaverim clarius hanc expressisse sententiam quam in hac quæstione; alibi distinguit potentiam executivam ab intellectu et voluntate, et executivam potentiam vocat instrumentum, intellectum appellat potentiam dirigentem, et in voluntate veram et formalem constituit rationem causalitatis. An autem hoc sit intelligendum de voluntate actuali, vel prout est sub actu, an vero de ipsa facultate volendi, seu de voluntate, prout est sub actu primo, disputant aliqui ; mihi videtur ex illo loco Scoti citato, clare deduci, eum constituisse potentiam hanc in ipso actu volendi, seu voluntate actuali. *Ad cujus*, inquit, *velle sequitur rem esse.* Similiter habet in fragmento ultimæ quæstionis, ad finem hujus operis, num. 3. Vide eum in 4. dist. 13. quæst. 1. num. 31. §. *Ad illud* : ubi ait voluntatem esse principium creaturæ.

20. *[Vo]luntas [div]ina a [null]o mo[vet]ur ad [ext]ran[e]um.*

De secundo sic : non movetur a creaturis, quia causantur a suo velle, nec habent rationem finis respectu divinæ actionis : nec movetur a potentia divina ; tum quia potentia inquantum talis, abstrahit ab omni actualitate ; tum quia de ratione sua est indeterminata ad hoc, vel illud producendum, voluntas autem determinate facit hoc, et non illud ; nec movetur a scientia divina, quia secundum rationem scientiæ sumpta est contrariorum, nec plus illius quam istius : voluntas autem determinate est istius, et non illius ; ergo a se, non ab alio aliquo movetur.

Advertendum est hîc, quod sicut 21. potentia et scientia, sunt indeterminata respectu utriusque extremi contradictionis, pro quocumque *nunc* divisim, ita est voluntas, et velle Dei, eodem modo est indeterminata, quia idem est voluntas, et potentia, et scientia : sed res divina, quæ realiter ex parte sua est indeterminata, accipitur sub ratione voluntatis, seu volentis rem esse : et secundum istam considerationem apprehenditur a nobis ut determinata, cum tamen potentia, et scientia sub istis rationibus non apprehendantur, ut determinatæ, imo ut re, et ratione omnino indeterminatæ ; cum autem voluntas, et velle quidem sit idem re quod scientia, realiter non est omnino indeterminata, sed sub ratione voluntatis, seu velle apprehenditur a nobis, ut determinata, quæ determinatio non est realiter in ea, sed realiter in creatura, secundum rationem in voluntate Dei.

Hinc est, quod si quæris, quare hoc factum, et non oppositum, respondeo, quia Deus hoc voluit, et non oppositum, cum tamen eodem velle omnino, realiter velit

hoc, et oppositum : et istud est multum notandum.

SCHOLIUM.

Hoc idem dubium movet Doctor in 1. dist. 8. quæst. 5. §. *Et si quæras.* Et similiter respondet, dicens, indisciplinati esse quærere omnium rerum causas et demonstrationes, nullamque causam assignari posse, quare voluntas divina magis determinetur ad unum contradictoriorum, quam ad alterum, quam quod *voluntas est voluntas*; sicut hujus, quare calor est calefactivus, nulla est causa, nisi quia *calor est calor*: neque enim ulla alia causa prior poterit assignari. Similiter docet in 2. dist. 1. quæst. 2. §. *Ad quartum dico.*

22. Item, finis movet alia ; ergo ultimus finis simpliciter movet omnia simpliciter, et a nullo movetur : hoc est Dei bonitas ; ergo voluntas a sola bonitate movetur.

Item, omne movens facit aliquam impressionem in moto, ac per hanc, re vel ratione arctat mobile ; ergo si voluntas divina movetur a creaturis, coarctant eam, et sic diminueret de ratione libertatis : sed oportet dicere, quod Deus per omnem modum libertatis producit res, alioquin ab eis dependeret ; ergo a nullo divina voluntas movetur. Dicitur tamen, quod voluntas Dei operatur secundum rationem et scientiam, non moventem, sed dirigentem, secundum modum nostrum intelligendi.

ARTIC. II. SECT. IV.

Voluntatem divinam non producere res ex necessitate naturæ, neque ex necessitate ipsius voluntatis.

23. Circa quartum, quod scilicet non necessitate naturæ voluntas divina res producat ; jam ostensum est hoc : sed adhuc ad idem sic arguo : Sicut forma in mente artificis est principium rei extra, (ut domus in anima domus ad extra,) sic forma naturalis in agente naturali, est principium effectus naturalis, ut caliditas ignis, caliditatis in ferro : sicut igitur agens per artem unam, non agit, nec agere potest extra rationem illius, ut agens per formam domus, non facit nisi domum, sic agens per naturam, non agit nisi unum, quia natura in uno est una ; igitur si Deus necessitate naturæ agit, aut omnia sunt unum, aut saltem unius speciei.

Deus non agit necessitate naturæ.

Forte diceretur, quod Sol agat per naturam, et tamen agit omnia generabilia. Non valet; quia illa varietas in effectu, non est nisi ex varietate materiæ, ut dum eodem radio Solis indurata, applicata, et quasi contracta, et particularizata, contrahitur ad diversa, sed ex se Sol non agit nisi unum, unde primus effectus, qui est lumen, est omnino unus : sic Deus, aut non posset immediate multa producere, aut illa omnia essent unius rationis et speciei, quæ omnia sunt superius in quadam quæstione * improbata. 24.

* quæst. 2 n. 2[illegible], et seqq.

Item, effectus naturæ ex intimis procedit, et natura quantum potest, effectum sibi æquat et assimilat, ideo de filio Dei dicitur, (etsi non est effectus Patris, est tamen Verbum Patris, procedens modo naturali) quod Patri est æqualis : ideo sequeretur, quod aut nulla creatura esset Dei imago; 25.

aut quod omnis creatura esset Dei imago, vel ad imaginem Dei; et quod quælibet esset æterna, aut saltem, quod omnes simul essent, aut quod Deus eas non potuit facere simul.

26. *ausa lis rea- relatio- refer- ur ad ectum.* Item, omnis causa naturaliter producens, reali relatione refertur ad productum; relatio autem, si est realis, dicit realem dependentiam, sed impossibile est quod Deus realiter dependeat a re producta.

Item, quilibet effectus habet stabilitatem, et durabilitatem secundum aspectum suæ causæ naturalis, maxime ad ipsum, et secundum actualitatem causæ, ut lumen habet stabilitatem a Sole, et fructus ab arbore; igitur cum natura divina sit actualissima et æterna, omnis effectus ab ea procedens, esset æternus, et haberet necessitatem essendi: quod est contra Avicennam, qui dicit, quod creatura de se est possibilis non esse.

Quod non necessitate voluntatis agat ostensum est *, et etiam patet. Non enim necessitate coactionis, quæ in Deum cadere non potest. Tunc sic; Videmus appetitum moveri ab appetibilibus, secundum quod in eis invenitur ratio appetibilis. Hoc videmus in brutis, quia secundum quod imaginatione seu æstimatione, perpendunt rationem appetibilis, majori impulsu moventur. In appetitu etiam rationali dicimus, quod quia nullum bonum terminatum habet rationem totalem appetibilis (quia etsi forte aliquod terminatum nihil habet mali, non tamen habet rationem omnis boni) non necessario movetur, aliter tamen est de voluntate Dei. Unde dicimus, quod voluntas necessario appetit beatitudinem sicut finem. Unde August. 13. *de Trinit. cap.* 5. dicit: *Omnes beati esse volunt, idque unum ardentissime appetunt, et propter hoc cætera quæcumque appetunt.*

æst. 2. 29. et in qu.est. . 10.

Ex prædictis patet, quod ad extra nihil agat Deus de necessitate; nec necessitate *naturæ*, quæ ponit in agente dependentiam; nec necessitate *coactionis*, quæ agens naturale, et voluntarium contra propriam inclinationem per violentiam inclinat, quod in Deo non potest esse, cum sit omnino impassibilis et omnipotens; nec necessitate *immutabilitatis*, quæ virtutem agentem simpliciter in actum ligat, quod non potest facere, nisi finis simpliciter. Et hic est articulus condemnatus a Domino Stephano Episcopo Parisiensi, qui dicit; *Deum necesse facere, quidquid immediate facit, error est.* De iis enim quæ facit per agentia creata, concordant Philosophi, et Avicenna cum Catholicis, quod non necessario illa producat. 27.

Vide hos articulos in fine Magistri senteni. vetustarum impressionum.

ARTIC. II. SECT. V.

Qualiter simul cum immutabilitate voluntatis, et infallibilitate præscientiæ divinæ, possit esse in rebus creatis contingentia.

Circa quintum; qualiter contingentia rerum simul stare possit cum æternitate, et immutabilitate actus voluntatis divinæ, et cum certitudine prævisionis ejus. 28.

Circa quod est primo dubium ex parte voluntatis, si æterno actu et immutabili, vult quidquid vult? quoniam si verum est, quod ab æterno voluit Petrum in tali *nunc* esse, et non ante nec post? vel quomodo potest velle ipsum non esse in illo *nunc*, et in illo non ante, nec post? vel quomodo potest velle ipsum, non esse in illo *nunc*, antequam sit? vel quomodo velle ipsum ante, vel post esse absque novo velle, vel absque æterni velle mutatione.

Tria dubia quæ solent occurrere circa rerum contingentiam

Secundo est dubium, quomodo si unico velle potest nolle rem esse, et velle esse divisim pro quolibet *nunc*: quare plus ex illo velle indifferenti ad esse, et ad non esse, plus procedit res ut sit, quam ut non sit?

Circa etiam prævisionem est dubium, quod cum Deus sit ars et exemplar omnium, quæ possunt fieri sub quocumque momento temporis, ac per hoc etiam sciat causarum contingentium ordinem, et determinatum exitum quoad omne futurum, quomodo potest poni rem aliter evenire sine suæ prævisionis deceptione.

SCHOLIUM.

Doctissime tractat hîc Scotus omnia, quæ spectant ad conciliationem liberia rbitrii cum certitudine præscientiæ divinæ, et immutabilitate decretorum Dei. De his etiam agit in 2. dist. 39. quæst. unica, concordatque valde utrobique doctrina. Plura tamen movet hîc dubia, multaque explicat, quæ ad perfectam hujus difficultatis, omnium gravissimæ, enodationem plurimum conducunt. Atque hæc sunt illa, quæ enarrari et declarari oportere dixerat, ut plene solverentur difficilia quædam dubia, quæ movit de hac re in tract. de primo principio, cap. 4. concl. 5. *Sed quærantur*, inquit, *in quæstione, quam de scientia Dei respectu futurorum contingentium disputavi.* Hæc autem illa est quæstio, uti præmonui in hujus operis censura.

29. *Divina scientia, et immutabile velle non tollunt contingentiam in rebus.*

Circa primum, ostendo in generali primo, quod nec immutabilitas voluntatis, nec certitudo divinæ prævisionis, tollat aliquam contingentiam a rebus. Et arguo sic: Voluntas Dei causa est rerum, ut ostensum est*. Ostensum est autem, quod omnis necessitas producendi rem extra, ponit dependentiam in producente; ergo quanto major est dependentia, tanto major necessitas; ubi ergo per infinitam rationem tollitur omnis dependentia, per infinitam rationem tollitur omnis necessitas: sed secundum quod a producente tollitur necessitas, secundum hoc ponitur libertas; ergo Deus producit omnes res exteriores per infinitam rationem libertatis, qua major excogitari non potest: sed major est libertas in agente, quod potest producere, et non producere æqualiter pro omni *nunc* divisim, et ante, et post, et in omni *nunc*, quam si ad aliquod istorum esset determinatum; ergo iste modus productionis ponitur in Deo; non ergo tollitur contingentia in rebus ex parte divinæ voluntatis.

* quæst. 2. n. 34.

30. Item, antequam ego velim aliquod futurum facere, ejus productio dependet a mea voluntate; igitur cum sit major libertas voluntatis divinæ, sequitur quod quidquid a voluntate sua procedit, (et hoc est omnis effectus creatus) potest Deus velle una voluntate esse, vel non esse divisim, ante vel post, vel in quolibet *nunc* temporis: sed actus volendi in Deo, est idem quod potentia sive voluntas, et ejusdem ambitus et aspectus*; ergo sicut una potentia volitiva non mutata,

* Vide num. 1[illegible]

potest velle, et vult de omni re, antequam sit, ipsam esse divisim pro omni *nunc;* hoc idem voluntas divina potest velle et vult, uno et æterno et immutabili actu volendi, ut sit velle Dei hoc esse, et nolle illud esse, velle quod sit in tali *nunc*, nolle quod sit in illo, sed in alio. Sicut unus actus simpliciter æternus voluntatis divinæ est idem quod divina essentia, vel divinum esse : sed velle et nolle, quæ idem sunt in Deo, sunt nomina dicentia respectum ejusdem divini *velle* ad diversos effectus, ita quod ille respectus et relatio, est realiter in creatura : sed secundum rationem, et conceptum nostrum in Deo, sicut creator et Deus dicunt rei æternæ novas relationes, quæ secundum rationem sunt in Deo, sed secundum rem in creatura. Ac per hoc patet, quod uno modo est verum, Deus vult et non vult simul rem, inquantum scilicet ille actus est idem quod Deus, nihil connotans.

Alio modo non sunt idem, nec simul, imo successive, ut dicunt connotatum extra, ita quod successio secundum rem est in connotatis, sed secundum rationem, et nostrum conceptum in Deo.

Item arguo de certitudine scientiæ; certum est quod scientia et voluntas in Deo, et sunt idem, et se commensurant; quidquid enim scit se facturum, vult se facturum, et e contrario ; et quidquid vult se posse facere, scit se posse facere, et e contrario. Cum igitur (ut ostendi) identitas et immutabilitas voluntatis, et actus volendi quomodo est in Deo, respectu alicujus effectus producendi in aliquo *nunc* determinato, non tollat contingentiam, imo stat cum utraque parte contradictionis, pro omni *nunc* divisim; ergo determinatio, vel certitudo scientiæ non tollit ab aliquo effectu quin utraque pars contradictionis, pro omni *nunc* divisim possit evenire : et ista ratio est multum notanda.

Item, ex parte voluntatis, et scientiæ, et rerum sic; In creaturis essentialiter ordinatis aspectus causæ superioris, ut superior est, non destruit aspectum causæ inferioris, secundum quod inferior est. Hæc de se est manifesta, imo conformi modo, causa superior inferiori cooperatur. Certum est autem, secundum omnes Philosophos, ut patet 2. *Physicor. text.* 48. et sensus hoc ostendit, quod causarum particularium quædam sunt necessario producentes suos effectus, quædam contingenter : cum igitur Deus sit causa superior, ut præsciens, cognoscens, et volens ; ergo nunquam ratione suæ cognitionis, et voluntatis tollit effectui alicui contingentiam, imo firmat, et stabilit ejus scientia contingentiam in omni effectu contingente : et sequitur oppositum illius, quod arguunt : Deus scit certitudinaliter omne futurum ; ergo futurum contingens contingenter eveniet, et non de necessitate : sicut sequitur, Sol cooperatur in generatione hominis; ergo sic generabitur homo, sicut ab homine generante natus est generari. Unde præscientia increata, et voluntas immutabilis, salvant et firmant contingentiam in contingentibus. Unde cum salus

32.

Salus et condemnatio nostra a nostra libertate dependent partialiter

et damnatio nostra partim a libertate nostra dependeant, sequitur quod semper Deus scit utrum salvetur, vel damnetur aliquis ; ergo potest salvari, vel damnari dependenter a libertate sua. Quia sicut divinus intuitus videt utramque partem contradictionis simul, non quidem simul esse, sed simul fore posse, non conjunctim sed divisim, sic et voluntas divina unico velle immutabili fertur super utrumque extremum contradictionis, vult volens ipsa simul, non quidem simul esse, sed simul vult forte posse, non conjunctim sed divisim. Et sicut divinus intuitus videt causarum contingentiam, et effectus ex eis contingenter futuros, sic divinum velle vult causas creatas contingenter agere, et effectus contingenter evenire, vel necessario, secundum ordinem causarum.

Sic igitur in generali patet, quod nec immutabilitas voluntatis, nec certitudo cognitionis oppositorum, (quia ut sunt in ipso non opponuntur) tollit contingentiam in effectibus contingentibus, quales sunt maxime actus liberi arbitrii.

33. Secundo, hoc est videndum in speciali, descendendo ad difficultates tactas*. Circa primam difficultatem voluntatis, si æterno actu, et immutabili vult, quidquid vult ? Ostendi hoc quantum potui in præcedenti quæstione*; quod sicut divinum esse unum, æternum, simplicissimum, immutabile, claudit omnem rationem cujuslibet entis facti, et faciendi per illud : unde Angeli, vel Beati contemplantes illud, sciunt quidquid nos per omnia verba possumus dicere, modo altiori, et nobiliori in infinitum ; et sicut divinum Verbum, Dei filius, Verbum, inquam, æternum, unum, simpliciter immutabile, claudit omnem rationem cujuslibet verbi, cujuslibet conceptus, qui a creatura potest dici, vel accipi per totam successionem temporum, etiamsi mundus duraret in infinitum ; et sicut voluntas nostra, antequam actu volendi induatur, est in potentia ad volendum, vel nolendum indifferenter de omni volito utramque partem contradictionis divisim pro omni *nunc*, sic Deus uno æterno simplici actu volendi, qui non contrahit voluntatem Dei, cum sit idem quod ipsa, ac per hoc tanti ambitus, et tanti aspectus, sicut ipsa potentia : cujus contrarium est in voluntate nostra, et suo velle unico, dico, tali velle, vult rem esse et non esse divisim, pro omni *nunc*, ita quod velle et nolle idem sunt in Deo, sed dicunt diversos respectus ad creaturas, ut in præcedenti quæstione* declaratum est.

* supra n. 28.

Respondetur ad primum dubium circa rerum contingentiam.

* quæst. 3. n. 14.

* quæst. 3. n. 19.

34. Circa secundam dubitationem, in qua dicitur, quomodo si unico velle potest nolle rem esse, et velle esse divisim, etc. plana est responsio. Quod Deus libertate sua vult hoc fieri et non fieri, et plus vult hoc quam oppositum : sed illud plus velle, non dicit aliquid reale additum super simplex, et unicum Dei velle : quare, sicut dixi, per unicum velle indifferenter, potest velle et nolle hoc esse divisim, sic per idem velle non mutatum, potest hoc plus velle esse quam non esse, vel plus esse

Respondetur ad secundum dubium.

loco proxime citato

nunc, quam ante vel post. Unde non est imaginandum, quod illud quod dico, *plus velle hoc esse, quam non esse*, dicat aliquid super *simpliciter velle*.

Responde-tur ad tertium dubium. *Duplex necessitas in effectu.* Circa difficultatem ex parte intellectus, sive divinæ cognitionis et certitudinis, est sciendum quod in effectibus duplex necessitas invenitur; quædam absoluta et per se; quædam per accidens et secundum quid. Necessitatem absolutam habet effectus, quando dependet a talibus causis, quæ ipsum necessario producunt : sicut ponit Philosophus exemplum 1. *Physic. text. com.* 69. quod necesse est animal corrumpi, quia est compositum ex contrariis; et si terra est inter Solem et Lunam, tunc Luna eclipsatur. Necessitatem secundum quid potest habere, vel ratione temporis, vel ratione circumstantiæ : ratione temporis, quia currens quando currit, necessario currit; quia secundum Aristotelem circa finem 1. *Perihermenias, cap. ultimo : Omne quod est, quando est, necesse est esse.* Unde in talibus, talis est necessitas, ut nec ex parte ipsius rei, nec ex parte alicujus virtutis, oppositum possit esse, nec intelligi, quia tunc contradictoria simul essent vera, super quod nulla se extendit potentia.

35. Similiter dico, quod illud quod fuit, quando fuit, necesse est fuisse, ita quod in nullo istorum est potentia ad oppositum pro eodem *nunc*, vel tempore. Tale autem necessarium non habet necessitatem absolutam, sed secundum quid, quia erat potentia in tempore præcedenti, vel potentia currentis, vel extrinseca causa, qua poterat impediri : nunc autem in illo *tunc* non potest non esse pro tempore, quo est, quamvis per accidens, id est, quando est, necessario est.

Est etiam aliquando necessitas in re ratione circumstantiæ, sicut si ego video te currere, necessario curris, quia non potest esse, quod ego videam te currere, et tu non curras : et tamen cursus de se, cum sit a voluntate tua, simpliciter est contingens, et potuit non esse, quia potuisti velle non currere.

SCHOLIUM.

Distinctionem hanc necessitatis in *secundum quid et simpliciter*, tanquam omnino necessariam ad concordandam rerum contingentiam cum infallibilitate divinæ scientiæ, præmittit etiam Doctor in 1. dist. 39. quæst. un. §. *Ad primum respondeo, quod illa propositio*, ibique doctissime explicat supra relatam Aristotelis propositionem : *Omne quod est, quando est, necesse est*, aliisque nominibus vocat has necessitates *consequentiæ, et consequentis*. Deinde, §. *Ad primum argumentum secundæ quæstionis*, tractat diffuse, quod hîc subdit, scilicet ex necessario et contingenti, et argutissimas adhibet regulas logicales. Hîc tamen addit plurima, per quæ difficultates ferme omnes, quæ moventur a neotericis, possint facile dissolvi, et alia quæ quorumdam modernorum faveant sententiæ.

Ex omnibus patet, quod aliquando effectus qui est contingens de se, per accidens habet necessitatem, et talis debet dici simpliciter et per se contingenter evenire. Regula enim est, quod omne dictum ex contingenti et necessario, est contingens, et omne dictum ex temporali et æterno, est temporale. Unde creatio, quamvis ex parte Dei dicat actionem æter- 36. *Omne dictum ex necessario, et contingenti est simpliciter contingens*

nam, quia tamen includit creaturam, quæ est temporalis, est temporalis simpliciter. Similiter illuminatio domus dependet a Sole lucente, et existente in directa oppositione ad illuminandum, tanquam a causa necessaria, quia sic existens necessario, quantum est de se semper illuminat : dependet etiam ab apertione fenestræ, tanquam a causa contingente, quia possum fenestram aperire, vel non aperire, ac per hoc possibile est domum non illuminari, et sic illuminatio domus simpliciter est contingens. Videmus etiam, quod duæ arbores simul florent aliquando ; et si hoc referatur ad virtutes particulares arborum, hic effectus simul florere est contingens, quia virtus unius arboris, nullam causalitatem habet super aliam arborem : si autem iste effectus referatur ad virtutem superiorem solum, quæ simul movet humorem in utraque arbore, ac per hoc simul facit florere, sic iste effectus est per se, et habet necessitatem.

37. Similiter dico, quod cum Deus videat res fieri et produci, sicut sunt in ordine suarum causarum particularium, a quibus per se, et absolute habent contingentiam in eventu, vel necessitatem, sic dico, quod omnis effectus, qui dependet a voluntate nostra, et aliquando contingentiam habet, ut antequam sit possit non evenire : et potest poni absolute quod Socrates cras leget, et non leget cras, nec ex tali possibili sequitur inconveniens. Si autem ille effectus referatur ad Dei præscientiam, habet necessitatem non absolutam, sed necessitatem per accidens, et respectivam seu consequentiæ, et respectu illius non potest poni oppositum.

Unde quando dicitur, quod præ- 38.
visum et præscitum a Deo fore potest non esse in illo *nunc*, distinguendum est de potentia, dicendo, quod potentia potest comparari, vel ad actum simplicem præcise et absolute, absque comparatione ad actum divinæ visionis, et tunc verum est simpliciter, quod potest poni non evenire, et potest poni non esse. Vel potest comparari ad unum actum, in comparatione et ordine ad alium, ut ad actum divinæ visionis, et tunc non potest poni non evenire. Sicut si videam te currere, non potest poni quod non curras, dum video te currentem, in se tamen fuit possibile quod cursus non esset, quia potuisti velle non currere : et istum modum tradit Aristoteles *libro Elenchorum, cap.* 3. ubi dicit, quod ista propositio, *Sedentem ambulare est possibile*, est multiplex, quia potest esse divisa, ut si *possibile* determinet ly *ambulare* secundum se et absolute, ut separatum est ab actu sedendi, et sic in sensu diviso est vera sub hoc sensu, *Qui vere sedet, habet potentiam, ut aliquando ambulet ;* vel potest esse composita, ut ly *possibile* determinet actum ambulandi, ut conjunctum actui sedendi, et sic est falsa ; quia sensus est, *Aliquis habet potentiam, ut sedendo, vel dum sedet, ambulet.* Sic in proposito ; quem Deus prævidit damnandum, possibile est salvari in sensu diviso, non tamen est possibile in sensu composito : nec tamen per hoc sequitur, quod prævi-

sio sit causa. Ut in simili, si ego video te currentem, non potest poni, quod stante actu videndi, tu non curras, et tamen visio in ea nulla est causa, quod tu curras, vel quin possis, vel ante potuisses cursum dimittere. Sic igitur omnes istæ sunt veræ, ***Prædestinatus potest damnari, et præscitus salvari***, et similes.

39. Sic respondetur communiter ab omnibus Doctoribus, et bene; sed necdum quiescit animus aliquorum, quia dicunt, quod si antecedens in aliqua conditionali habet necessitatem absolutam, et consequens; sed præscientia Dei est necessaria simpliciter; ergo et præscitum, vel prævisum evenire est necessarium simpliciter.

æscien- et vo- tas di- a dupli- r consi- antur.

Ad quod respondetur, quod præscientia Dei, et voluntas dupliciter possunt considerari. Uno modo secundum se, ut sunt divina essentia absque respectu adconnotatum extra : et isto modo habent necessitatem simpliciter, sicut dictum est esse necessarium simpliciter : vel ut habent respectum ad prævisum, vel ad volitum, quod connotant, cum dicitur, ***Deus prævidit illud futurum in tali nunc, vel vult illud esse in tali nunc*** ; et isto modo accipitur in proposito prævisio et voluntas Dei; et isto modo (ut ostensum est ***supra***) cum implicet æternum, et temporale, et contingens, et necessarium, totum est contingens , ideo antecedens ut accipitur in consequentia non habet necessitatem absolutam.

40. Sed nec adhuc quiescunt, dicentes, quod sicut impossibile est te non currere, dum video te currere, sic impossibile esset, numquam te non currere, si semper viderem te currere ; igitur cum semper Deus videat, et semper actus visionis Dei stet respectu illius visi, impossibile est unquam aliter fieri.

Videtur etiam, quod prædicta solutio includat illam simplicem contradictionem, quam implicat dictum Avicennæ dicentis, quod creatura de se est in potentia ad esse et non esse, et cum a Deo est, necesse esse : ita dicitur in proposito, quod iste potest salvari et damnari de se, et cum refertur ad visionem divinam, habet quamdam necessitatem.

Quibus etiam respondetur, quod verum est, ut effectus ad visionem comparantur, inde tamen, ut dictum est, non sequitur quod effectus in se habeat necessitatem. Et si his non acquiescant, dico sic resumendo quamdam rationem superius factam, in qua dicitur, quod scientia et voluntas Dei eodem modo debent considerari, et verum est, et ejusdem ambitus, et indeterminationis sunt. Quod enim scit esse futurum, vult esse futurum, et quod non vult voluntate non præscit esse futurum, quia contra talem voluntatem impossibile est aliquid fieri; ergo ejusdem ambitus sunt. 41.

Num. 16. et 17.

Tunc sic : sicut velle divinum potentiam divinam non contrahit, sed est ejusdem limitationis et ambitus, sic scire divinum potentiam cognitivam non contrahit. Unde sicut ostensum fuit ***supra***, quod sicut voluntas Dei est ad utramque partem contradictionis, sic et velle divisim, quia unico velle clauditur omne nostrum velle, et

plus infinitum : unde velle et nolle, sunt idem actus in Deo, sed differunt per comparationem ad volitum et nolitum, cujus contrarium est in voluntate nostra, et suo velle. Sic per eumdem modum omnino est intelligendum in intellectu et scientia, vel præscientia Dei, quod sicut intellectus noster ad actum intelligendi est in potentia, ut intelligat illud esse, vel non esse divisim : sic etiam multo fortius intellectus divinus unus existens, et unico æterno actu simplici cognoscendi, vel videndi, videt rem posse esse, et non esse divisim ; nec mutatur suus effectus, ut est in se actus quidam, idem quod ipse, cum modo scit te esse, et cras sciet te non esse, vel cum prius scivit te non esse, modo scit te esse. Et sicut velle Dei, quo hodie vult certitudinaliter in tali *nunc* creare animam Antichristi, non mutaretur si facit, et vult cras, quod in illo *nunc* non crearetur anima Antichristi, juxta modum expositum *in præcedenti quæstione*, quia per eumdem actum in se potest velle et nolle. Sic præscientia, qua hodie, et ab æterno scit certitudinaliter talem effectum evenire in tali *nunc*, non mutatur, nec decipitur, si in illo non eveniat; sic enim fit Deus, de sciente certitudinaliter rem evenire, nesciens evenire, vel sciens non evenire in eodem absque deceptione. Sicut de volente certitudinaliter in tali *nunc* aliquid facere sic, fit volens facere vel nolens non facere, absque sui mutatione. Et sic illud, de quo est verum dicere, quod Deus vult illud certitudinaliter fieri in tali nunc, cras potest esse verum de illo eodem, quod Deus in illo nunc certitudinaliter non vult illud in illo nunc fieri, quare potest fieri de volente nolens, absque mutatione.

q. 3. num. 19. Vide Scot. in 1. d. 39. qu. unica. §. *Similis est ratio.*

Sic dico, quod illud, de quo hodie verum est dicere, Deus hodie scit talem rem in tali nunc certitudinaliter evenire, et cras potest esse verum, absque Dei deceptione et mutatione, Deus scit certitudinaliter illam eamdem rem, in illo eodem *nunc* certitudinaliter non evenire, quia fit de sciente non sciens, vel sciens non, absque scientiæ immutatione : unde certitudinaliter evenire, et certitudinaliter non evenire, cadunt sub eodem actu visionis Dei; sicut rem futuram esse, et futuram non esse, sub eodem actu voluntatis divinæ : et sicut velle esse rem et nolle, vel velle non esse, idem sunt realiter in Deo, sed differunt per connotata, sicut videre, vel scire futurum esse et nescire, vel scire futurum non esse, sunt idem in Deo, sed differunt per connotata. 42.

Vide Scot. in 2. d. 1. q. 2. §. *Respondeo.* et §. *Ad 1. argumentum.*

Ex his plane patet, quod Deus per suam essentiam, ut habet rationem idealem, cognoscit omnia, tam universalia quam particularia, præterita, præsentia et futura : cognoscit, dico, particularia futura, etiam in sua actualitate, quam habebunt in tempore futuro, quia non est idem cognoscere actualitatem existentiæ rerum futurarum, et ipsas in propria natura existentes cognoscere, cognoscit etiam earum non esse simul cognoscendo esse; simul enim divino aspectui offeruntur esse, et non esse cujuslibet rei in ratione cogniti, etiam

esse et *non esse* verbaliter sumpta. Nec sequitur, quod si esse, et non esse actualiter ex virtute cujuslibet rei in ratione cogniti nunc Deo offeruntur, et simul offeruntur, quod propter hoc esse actualiter essentiæ rei futuræ in proprio genere nunc sit, vel quod simul in proprio genere actu sit, et non sit. Patet etiam, quod sicut divinum esse simplex, continet omnes differentias entium factorum et factibilium, et unum Dei Verbum, omnium verba, vel omnes conceptus quos successive potest aliquis intellectus vel conceptus per totum tempus, etiamsi infinite duraret, concipere de aliqua, vel de omnibus rebus affirmative, vel negative; sic etiam omnes actus volendi, quos potest elicere una creata voluntas de aliqua, vel de omnibus rebus affirmative, vel negative, ut volo hoc, volo non, vel nolo, volo ante, volo post, vel quocumque modo actus volendi mutarentur in nobis successive, de una vel de omnibus rebus per totam durationem temporis, etiamsi tempus in infinitum duraret; omnes illas differentias volendi claudit unus actus divinus volendi simplex, non divisibilis propter suam infinitatem, excedentem in uno actu simplici, omnes actus meos volendi, sicut suum esse excedit omne esse in omni differentia, et velle et nolle Dei de eadem re, vel velle fieri ante, vel post fieri, sunt simul simultate, quam habet *nunc* æternitatis, quæ simul habet latitudinem cum indivisibilitate, non simul simultate *nunc* temporis, sed simultate *nunc* æternitatis, inquantum coexistit *nunc* temporis præsentis.

Est autem dubitatio, quia quamvis visio Dei certitudinaliter, et immobiliter feratur simul super actualitatem existentiæ cujuslibet rei, et super illam quam habebit in futuro; illam autem actualitatem futuram, in ratione cogniti, sic præsentialiter intuetur, sicut te video currere, dum curris; quia cum Deus non possit facere, quod dum video te currere, cursus tuus non sit, sic non potest facere, quod dum videt actualitatem existentiæ rei futuræ, illa in illo futuro non sit, quod est contra prædicta. 44. *Dubium* 1.

Est etiam dubitatio, quia si Deus scit rem esse in proprio genere, eo quod scit et cognoscit suum velle, et suum nolle, a quibus res habent esse et non esse, cum secundum dicta, velle Dei non sit magis determinatum, ut res sit quam ut non sit; cum voluntas Dei omnino sit illimitata, nec contracta, et omnino respectu cujuslibet effectus libera, si nulla determinatio est inter velle et nolle, sive velle non, nullam certitudinem habet divinus intellectus de eventu rei in proprio genere. 45. *Dubium* 2.

46. Et est dicendum, ut prædicta pateant, quod sicut divinum velle, ex sua identitate, unicum et simplex, continet omne nostrum velle et nolle, et omnes actus volendi, qui in nostra voluntate possunt esse successive, sic etiam continet in sua simplicitate omnes differentias rerum, quæ sunt creatæ actu, vel omnes actus nostræ voluntatis per totum temporis decursum, et ideo

sicut ego per unum actum volendi, possum velle, quod hoc magis fiat, quam illud, vel antequam illud, et magis quod hæc res fiat quam quod non fiat, vel e contrario; divinum Dei velle continet omnia illa magis velle, vel minus velle, vel nolle plus quod hoc sit quam ut sit, vel e contrario.

Ex quo patet solutio illius dubii, quare ab unico Dei velle indifferenter se habente ad esse et non esse nunc, quod res magis sit quam quod non sit, vel e contrario.

47. *Respondetur ad 1. dubium.* Ad primam autem dubitationem hîc motam, dico, quod aliter fertur intuitus divinus super actualitatem existentiæ futurorum præsentialiter; aliter visus super cursum dum video te actu currere, non enim quia video actualitatem cursus tui, ideo cursus est actu in proprio genere. Visio autem actualitatis, quam habet res in proprio genere, non requirit simpliciter ex ratione visionis, quod illa res actuetur in proprio genere, nam Deus videt nunc actualitates quas habebunt res, quando erunt in actu in proprio genere. Et tamen illæ actualitates non sunt nunc in proprio genere, sed quod creatura aliqua non possit intueri in proprio genere, nisi existat in proprio genere, hoc est, quia illam cognitionem accipit a re, quod non facit Deus.

Secundo, cum res non possint simul esse et non esse in proprio genere, non potest fieri quod videam te currere, et quod cursus non sit actu: sed potest fieri quod Deus ab æterno videat istum cursum, quem tu modo vides, et tamen cursus non erat actu in proprio genere, propter dictam causam.

Item, cum video te currentem, video præsentialiter ipsum cursum in ratione cogniti, et in ratione præsentialitatis in proprio genere existentis, et sic est ibi duplex præsentialitas. Dum autem dicitur, quod Deus videt præsentialiter futura, est ibi solum præsentialitas in ratione cogniti, non præsentialitas rei in proprio genere, quia non potest fieri, quod videam id currere, et non curras, sed quia idem potest esse præsentialiter in ratione cogniti, et non esse præsentialiter in ratione entis actu in proprio genere; ideo potest fieri quod res, quam Deus non præsentialiter videt, non sit nunc in proprio genere, nec ex tunc eveniat actu. Unde sic Deus videt nunc præsentialiter rem futuram in sua actualitate, sicut videt nunc rem præteritam in sua actualitate, nec tamen oportet, quod res præterita, nec nunc, nec alias actu sit in proprio genere.

Ad secundam dubitationem patet; quia si unicus actus volendi in Deo in sua simplicitate, continet omnes actus volendi, sive abstractive, sive negative, sive secundum magis vel minus velle, quos potest voluntas creata per successionem temporum eligere, sic simul cum in determinatione suæ immensitatis continet omnes determinationes nolendi, quæ possunt causari etiam per tempus infinitum in actibus nostræ voluntatis, et ejus visus fertur simul 48. *Respond[...] tur ad [...]*

super immensitatem, et illas virtuales determinationes. Secundo, simul scit et videt Deus, quod potest de omni re facere pro quolibet nunc quod sit vel non sit divisim, et simul scit quod determinate fiat altera pars certitudinaliter. Et sicut cum determinatione, quæ est in voluntate Dei, quod talis pars certitudinaliter eveniet, stat idem terminus, qui est ex immensitate, secundum quam et propter quam, Deus potest nolle vel velle, quod non eveniat; nec mutatur voluntas, si oppositum illius, quod primo fuit nolitum, modo sit volitum et actu eveniat; sic cum certitudine divinæ visionis de altera parte eventus, secundum quod videt determinationem in voluntate Dei, pro illa parte stat, non dico incertitudo sed scientia, et visio certa de opposito, secundum quod videlicet idem velle divinum, ratione diversitatis, immensitatis, et indeterminationis potest velle oppositum.

...ctio. Sed contra; velle hoc non ponit certitudinem in volito; non enim si volo te currere, sequitur quod curras; sed visio ponit certitudinem in re visa, quia si video te currere, curris; ergo dato quod ab eodem actu divinæ voluntatis dependeat esse rei vel non esse; vel dato quod velle non ponat certitudinem in volito, quia stante eodem velle posset oppositum evenire, non tamen ita est de scientia, vel visione Dei.

...tio. Respondeo; duplex est cognitio Dei circa res, una speculativa, secundum quam cognoscit omnia, absque hoc quod actu existant, vel non existant. Et isto modo simul cognoscitur esse et non esse rei. *Cognitio Dei, alia speculativa, alia practica.* Alio modo quasi practice, et isto modo cognoscitur res considerando suum velle et suum nolle, a quibus dependet existere, vel non existere rei. Unde ad illud, quod Deus heri voluit esse in *A*, hodie possit velle non esse in *A* absque mutatione sui velle, ita quod videt futurum id absque visionis mutatione. Quære de hoc in quæstione tertia. Num 19. Et sicut videre simul esse, et non esse rei, (*esse* dico nominaliter, non verbaliter) non habent opponere, ut sunt in Dei visione, imo simul illa videt, sic certitudo existentiæ, et certitudo non existentiæ, non habent respectu Dei visionis oppositionem, sed in se. Non sic de visione nostra, quæ est contracta, et sequitur rerum existentiam cum ab eis dependeat.

50. *Objectio.* Sed si dicas, Deus scivit Cæsarem esse certitudinaliter; Deus modo scit Cæsarem non esse certitudinaliter; sed quidquid aliquando scivit, modo scit; ergo modo certitudinaliter scit esse et non esse. *Responsio.* Non valet; quia esse et non esse, sive fuisse et non esse, non cadunt in Dei scientiam, sed in rem connotatam. Et sic patet ex prædictis quod Deus simul et videat te esse salvatum, et te damnatum, et simul omnia extrema cujuslibet contradictionis cognitione speculativa, quæ non eget in Deo existentia rei in proprio genere. *Vide Scotum in 1. d. 39. q. un. §. Similis est ratio.* Simul, dico, talia videt in quolibet instanti, cujus ratio est, quia simul ab æterno in quolibet instanti videt quidquid est in re, et

quidquid successive potest fieri ini ea, vel de ea, vel circa eam; alioquin quando actu esset oppositum ejus, quod modo est, non videt illud, quia nihil recipit a re. Si autem certitudinaliter videt extrema cujuslibet contradictionis, ut habent esse actu in proprio genere, pro quolibet instanti futuro, non conjunctim, sicut cognitio speculativa, sed divisim; non enim conjunctim esse possunt in proprio genere, sicut conjunctim esse possunt cognita. Ut sicut verum est propter immensitatem, et ambitum divini velle Deus vult nunc certitudinaliter Antichristum esse actu in tali instanti; et Deus vult, vel potest velle certitudinaliter Antichristum non esse in illo instanti eodem, ita quod affirmatio et negatio, non cadant super ly *velle divinum*, sed super volitum divisim, utpote, vult hoc esse, vult non esse, ut ista dicunt successionem, non contradictionem; aut realem distinctionem ex parte actus volendi, quia per eumdem actum volendi, vult hoc esse, et potest velle id non esse divisim, absque sui mutatione, ut dictum est. Sic eodem actu visionis, qui fertur super illud certitudinaliter velle, et certitudinaliter velle non, videt certitudinaliter Antichristum futurum in tali instanti.

51. Et si potest poni, quod videt non futurum actu divisim in eodem instanti, ut sit absque scientiæ mutatione et deceptione, et Deus certitudinaliter sciat hoc esse in tali instanti. Et potest poni quod scit certitudinaliter illud idem non esse, vel fore divisim in illo eodem instanti, ut affirmatio et negatio non ferantur ad certitudinem scientiæ, sed ad scitum. Sic dicendo : Deus certitudinaliter scit Antichristum fore in instanti, et certitudinaliter potest scire, imo s it divisim, ipsum non esse in eodem instanti. Tota enim mutatio et oppositio certitudinis istius sciti et sui oppositi, est circa rem scitam, et suum oppositum. Sicut cum dico : Deus scivit te lecturum antequam legeres, Deus scit te legentem, dum legis, Deus sciet te legere, dum leges, *scivit*, *scit*, *sciet*, non dicunt aliquam mutationem in Deo, quia in sua scientia non est *scivit*, nec *sciet*, nec etiam *scit* præsentis temporis, ut cadit in præteritum, sed tantum *scit* in præsenti æternitatis, ita quod sua scientia semper est simul et præsens, nunquam præterita, nec futura. Ita velle certitudinaliter hoc esse, velle certitudinaliter illud idem non esse, scire æternaliter hoc futurum in tali *nunc*, scire æternaliter id non futurum in eodem *nunc* divisim, non dicunt distinctionem, nec oppositionem et successionem in divino velle, vel scire, sed solum in scito seu connotato. Sicut idem centrum se toto respicit omnes lineas ab ipso procedentes, neque ex parte centri habent distinctionem; et illud centrum, ut respicit unam lineam, potest vocari uno nomine, et ut respicit eamdem sub alio situ, vel motu circuli, alio nomine, et tamen in se nulla est variatio, vel successio.

ARTIC. II. SECT. VI.

Ex sacra Scriptura probatur hæc libertas, et immutabilitas voluntatis divinæ.

52. Ex parte etiam voluntatis, ostendo quod in Scripturis, prophetiis, et promissis divinis sit immobilitas et tamen semper potest oppositum facere, pro quolibet *nunc* divisim. Certum est, quod nil tam liberum quam amare, et quanto amor major, tanto liberior; quanto magis liberum, tanto minus necessarium necessitate coactionis; et si efficiatur effectus extrinsecus, sic est a libertate, quia excludit omnem modum necessitatis, tam coactionis quam immutabilitatis respectu Dei, ut ostendi. Vera est ergo hæc consequentia de Deo respectu effectus extrinseci, quod quanto ex majori amore procedit, tanto firmius est et immutabilius, ut patet in Beatis, qui certi sunt, quod a beatitudine cadere non possunt, et tamen non habent aliam certitudinem nisi Dei amorem, qui quanto major, tanto liberior, et quanto liberior respectu cujusdam effectus extrinseci, tanto magis potest facere et non facere.

3. Ex quo aperte patet, quod libertas divina ad posse facere et non facere, non tollit certitudinem, et firmitatem, et immutabilitatem, sed tollit omnem necessitatem. Promissa autem divina et dicta, aut sunt conditionaliter, et sic firmitatem habent sicut promissa sunt; aut simpliciter dicta, et tunc illo modo firmitatem et immutabilitatem habent absolutam. Sic dico de Prophetis, quia aut prædicunt res, inquantum Deus ostendit eis eventum rerum secundum ordinem causarum particularium, et tunc sicut prædicunt, sic verum dicunt : unde Ezechias mori debebat secundum gradum infirmitatis, et Ninive subverti secundum rationem et demeritum iniquitatis; secundum tamen causas superiores, quæ sunt in voluntate Dei, et mors et subversio poterant impediri. Nec mentiti sunt Prophetæ, si aliter evenerit quam prædixerunt, quia illud prævident in mente et voluntate Dei esse futurum, quod quamvis nullam habeat necessitatem ut fiat, quia Deus, (sicut dixi) sine sui mutatione, quod modo vult, potest nolle : tamen Deus scit quod nulla causa occurret, quare ipse oppositum velit; et talia secundum omnem modum firmissime eveniunt, qualis fuit illa prophetia : *Ecce Virgo concipiet,* etc. Sic igitur dico, quod Deus nulla necessitate rem aliam a se producat.

(Reg. 20. — Jonæ c. 5. — Isaiæ 7. v. 14.)

54. Sed est hîc notandum, quod illa quæ sunt alia a Deo, dupliciter possunt considerari; vel quantum ad essentias suas et esse quidditativum; vel quoad esse actualis existentiæ. Primo modo, omnia quæ sunt, et fieri possunt, habent ad Deum essentialem comparationem : quod enim per essentiam et quidditatem est aliquid, non potest ab aliqua potentia non esse tale, quia quidditatem, vel essentiam habet res, inquantum ideam habet in Deo. Unde sicut idea habet necessario esse, sic et quidditas ei cor-

respondens. Sicut igitur Deus non esset intra se perfectus, nisi haberet essentiam a rebus imitabilem, et quia essentia, per hoc est essentia, quod habet in Deo causam exemplarem; sicut necesse est, quod Deus sit, sic necesse est quod essentiæ rerum sint : et quantum ad tale esse, res sunt a Deo per necessitatem suæ naturæ. Si autem considerentur quantum ad esse actualis existentiæ, cum tale esse ex eo sit quia Deus vult, (quod si non vellet, vel Deus nollet, non esset minor Dei bonitas, neque perfectio minor) ideo nulla creatura quoad tale esse aliqua necessitate, sed mera libertate et voluntate, a Deo procedit.

QUÆSTIO V.

Utrum Deus possit aliquid educere de nihilo?

Alens. 2. *p. q.* 6. *mem.* 2. *art.* 1. *et* 4. D. Thom. 1. *p. q.* 45. *art.* 1. *et* 2. D. Bonav. *in* 2. *dist.* 1. *art.* 1. *q.* 1. Rich. *art.* 1. *q.* 1. *et* 2. Durand. *q.* 4. Henric. *in sum. art.* 2. *q.* 23. Vasq. 1. *p. disp.* 172. Occam 2. *dist.* 1. *q.* 4. Ægid. *quodl.* 6. *q.* 4. Vide Doct. *in* 2. *dist.* 1. *q.* 2. *et* 5. *Met. q.* 2. *et lib.* 7. *q.* 8. *et in Theorem.* §. Causa naturaliter est, *et* §. Creans non est nisi, *et* 2. *Reportat. dist.* 1. *q.* 3.

1. Circa hanc quæstionem est sic procedendum. Primo, videndum est quid dixerint antiqui Philosophi. Secundo, quid sentiunt Catholici.

ARTICULUS I.

Referuntur opiniones veterum Philosophorum.

Circa primum sciendum, quod secundum quod dicit Commentator super 12. *Metaph. com.* 9. circa productionem rerum sunt quinque modi dicendi; duo omnino contrarii, et tres medii. Modi autem omnino contrarii, ut dicit, sunt ponere creationem esse formarum latitationem in materia. Et hæc est positio Anaxagoræ, qui dicit quod generatio rerum, nihil aliud est quam exitus earum ab invicem; et quidem agens non est nisi extrahens, et distinguens res prius existentes, et faciens ut quid dicatur lignum vel lapis, quia ita denominatur a prædominanti, ita quod nihil producitur quod non totum prius ibi esset in actu; sed productio est tantum manifestatio, quia poliendo aliquis, dum facit ferrum clarum, nihil facit quod in ferro actu non esset, sed amovendo rubiginem, facit apparere claritatem. *Opinio Philosophorum.*

Hæc positio, ut patet, non ponit, quod aliquid fiat de nihilo, imo totum oppositum.

Alia positio huic contraria omnino, ut dicit, est eorum, qui dicunt creationem vere fieri sine ulla præsupposita materia, quia non ponunt rem fieri de aliquo, sed de nihilo omnino.

Mediæ autem positiones, ut dicit, sunt duæ : una opinio est, quod agens causat formam, et ponit eam in materia. Hujus positionis sunt ponentes datores formarum, et isti distinguuntur. Nam quidam posuerunt omnem formam substantialem imprimi materiæ ab agente separato, cujus positionis videtur fuisse Avicenna *Opin. Avicen.*

Alii distinguunt de formis : nam quædam generantur a simili per *Opin. Them. et Alfarabii*

propagationem; et talia dicunt non esse ab agente separato, sed ab agente particulari suæ speciei, ut equus ab equo. Alia generantur per putrefactionem, et non a sibi simili, et talium formæ sunt ab agente separato, ut ab aliqua Intelligentia creante illam formam in materia : et hujus positionis, ut idem dicit Commentator, visus est fuisse Themistius et Alfarabius, et dicit in hoc secum concordare. Quod ergo dicit Avicenna de omnibus formis substantialibus, hoc dicit Themistius solum de illis, quæ fiunt non a simili.

Opinio Aristotelis. Tertia autem opinio media, ut dicit Commentator, fuit Aristotelis, dicentis quod agens non facit nisi compositum, ita quod nec sola materia, nec sola forma fit per se, sed solum compositum, forma, et materia vero per accidens.

2. Hæ autem omnes opiniones, ut dicit Commentator, dicunt ex nihilo nihil posse fieri, inter quas, ut ibidem dicit, verior est opinio Aristotelis, quia ut dicit, cum omnibus aliis in aliquo convenit : convenit enim cum creatione, inquantum dicit, quod est in potentia fieri in actu, et accipere esse post non esse. Convenit cum latitatione, inquantum dicit formas educi de potentia materiæ, quia quidquid educitur de potentia materiæ, aliquo modo est ibi, et in ea latet : unde dicit quod omnes opiniones intendebant illam Aristotelis, sed nullus illorum ad eam potuit pertingere.

Ecce igitur, quod omnes antiqui intellexerunt de nihilo nihil fieri, quibus etiam consentit Averroes Commentator, ut patet super 8. *Physic. com.* 4. nitens hoc probare. *Opinio Averrois.* Et arguit primo, quia omni motui, et mutationi necesse est subjici aliquid. Secundo sic : Si aliquid fit de nihilo, hoc non est nisi per accidens, ex privatione enim nihil fit per se, sed per accidens; omne autem per accidens reducitur ad per se, ut privatio ad naturam ex quo aliquid; ergo si aliquid fit ex nihilo, hoc est, quod fit ex aliquo per se. Item, fama publica est Philosophorum ex nihilo nihil fieri.

Item, omne quod fit, prius est in potentia; omnis autem potentia fundatur in aliquo; ergo, etc. sic igitur patet de ista quæstione quid antiqui dixerunt.

ARTICULUS II.

Statuitur veritas Catholica.

Secundo est videndum, quid secundum Fidei veritatem et rectam rationem, est tenendum. Ad hujus evidentiam sic est procedendum. Primo ostendendum est, quod modus Commentatoris, qui ponit materiam æternam, et non creatam ab aliquo (et hoc idem posuit Aristoteles, ut dicit Magister Sententiarum 1. *dist.* 2. *libri*) quod iste, inquam, modus stare non potest. Secundo ostendendum est, quod necesse est dicere, quod aliquid de nihilo sit productum et produci possit. 3.

ARTIC. II. SECT. I

Probatur materiam primam fuisse a Deo creatam.

4. *Probatur quod materia sit creata.* Circa primum sic arguo : ratio quare aliquid non potest esse ab aliquo, habens esse diversum ab alio, est actus sive actualitas illius, qui ab alio non est. Unde
Argum. 1. primum ens, quia est actus purus, ab alio esse non potest ; ergo ratio potentialitatis est causa quod aliquid possit esse ab alio, a quo est distinctum in esse et in essentia ; sed materia de se maxime est in potentia, et est primo realiter distincta ; ergo de ratione sua materia inter omnia quæ sunt, vel excogitari possunt, habet quod sit ab alio. Non ergo recte dicitur quod alia sint a Deo creata de materia, ipsa autem non sit ab eo creata.

5. *Argum.* 2. Item, effectus cum nihil habeat nisi a causa sua, et ab illa est aliud, ut in definitione causæ. Cum enim causa sit ad quam sequitur aliud, necessario effectus cadit a perfectione causæ; si enim haberet totum quidquid habet causa, non esset proprie effectus. Unde
Filius in divinis non dicitur effectus Patris. Filius Dei non est effectus, cum sit omnino Patri æqualis; nec in divinis recipitur ratio causæ et effectus ; omnis ergo effectus, inquantum effectus, elongatur a sua causa, et cadit ab ea. Cum igitur effectus, inquantum effectus, dicat rationem potentialitatis, et casus ab actualitate, non est nisi per accessum ad potentialitatem. Igitur cum materia de ratione sua, plus quam aliqua creatura dicat potentialitatem, sequitur quod materia de ratione sua, habet primam et principalem rationem essendi ab alio, et hoc vel in se, vel ut existit in alio, vel cum alio.

Item, si materia non est a Deo 6. *Argum.* 3.
facta, nec de aliquo præjacenti, nec de nihilo ; ergo est ens non creatum, nec factum; ergo est quoddam ens necessarium, habens necessitatem esse, omne autem tale per se participat rationem actus et entis ; ergo habet materia esse actualissimum, imo est actus purus et primus.

Item, esse ab alia in diversitate *Argum.* 4.
substantiæ dicit dependentiam ; ergo non esse ab alio in diversitate substantiæ dicit actualitatem ; igitur si materia non est, neque esse potest ab alio, summe est actualis.

SCHOLIUM.

Materiam creabilem esse, et de facto a Deo fuisse creatam, et proprie esse terminum creationis, probat Doctor in utroque scripto, Oxoniensi et Parisiensi, in 2. distinct. 12. quæst. 2. ubi etiam probat essentiam materiæ a nullo attingi posse nisi a Deo, et materiam in Deo habere veram ideam.

ARTIC. II. SECT. II.

Contra Philosophos ostenditur ex nihilo aliquid fieri.

Circa secundum, scilicet quod 7.
aliquid de nihilo producatur, sic est procedendum : Primo videndum est, quare dixerunt antiqui quod *ex nihilo nihil fit.* Secundo ostendetur, quod illa causa locum non habet in Deo, ac per hoc quod

ipse operatur aliquid de nihilo. In 12. *Metaphysic. text. com.* 8. quærit Commentator, cum agens de se formam non faciat, nec de substantia materiæ; unde ergo est, quod forma non sit ex nihilo? Et respondet Commentator, quod non fit ex nihilo, quia fit èx transmutatione materiæ. Unde in eodem 12. dicit Commentator, quod si aliquid fieret sine transmutatione materiæ, quod fieret de nihilo; ergo si potest ostendi, quod sit aliquod agens, quod agit sine transmutatione materiæ, conclusum erit, quod illud de nihilo potest aliquid facere.

8. *...ilibet ...sæ est ...ignan-...s pro-...ius, et ...mus ef-...ectus. ...mus, et ...oprius ...fectus ...est da-...esse; ...aturæ ...o trans-...utare.*

Ad videndum igitur, quod Deus agat sine transmutatione, est sciendum, quod cuilibet causæ debeat effectus primus et proprius assignari, sicut colligi potest ex verbis Aristotelis 2. *Physic. text. com.* 32. Primus et proprius effectus Dei est dare esse, et dando esse dat transmutationem et motum creaturis: alia vero agentia primo transmutant, et transmutando dant esse.

SCHOLIUM.

Circa primam partem hujus præsuppositi, scilicet, quod primus et proprius effectus Dei est dare *esse*, videtur Scotus mutasse sententiam in 4. distinct. 1. quæst. 1. §. *Sed istæ rationes*, et in Reportatis ibidem, ubi late impugnat has duas propositiones, videlicet, *esse simpliciter est a Deo*, et *esse simpliciter terminat creationem*, quas Sanctus Thomas 1. part. quæst. 45. art. 5. adduxerat, ut probaret solius divinæ virtutis esse creare: sed conciliari facile potest, ut ibi dicatur Scotus agere duntaxat de *esse compositi*, quod producitur a creatura in generatione, ut ibidem probat ex Philosopho: id autem fit a generante, præcedente motu et transmutatione, quod hoc loco etiam ipse admittit: illud vero *esse primum et simpliciter*, quod soli Deo tribuit, producitur nullo præcedente motu aut transmutatione, nulloque præexistente subjecto; vel sentit *esse* ut sic secundum totam suam latitudinem correspondere secundum adæquationem soli Deo, *esse* vero limitatum causis particularibus.

Primum patet; quia nihil posset 9.
Deus transmutare, cui primo non dedisset esse, vel ei ex quo factum est illud, ut si Deus modo crearet aquam, et ex aqua faceret aerem, et illum aerem transmutaret, cum transmutatio præsupponat substantiam, nullo modo posset istum aerem transmutare, nisi primo sibi dedisset esse, vel ipsum immediate creando, vel creando ipsum mediante aqua, vel aliquo alio, ex quo productus est aer. Agens autem creatum e contrario, quia nulli dat esse, nisi primo dando motum, ita quod primus actus, et proprius creaturæ est motus vel transmutatio, esse vero secundus effectus. Ratio autem est istorum, quia unumquodque agit secundum modum suæ actualitatis; actio enim reducitur ad actum et formam, sicut pati ad passionem; omne ergo agens, quod in sua actualitate habet admixtam passionem, quale est omne creatum, (ut superius est q. 2. n. 16. et 28.
ostensum) ejus effectus necessario est actus potentiæ admixtus; actus autem admixtus potentiæ est motus et transmutatio per se; transmutatio enim sive motus, est actus imperfectus, et actus entis in potentia, ut patet 3. *Physic. text.* 16. ergo cujuslibet entis creati, in quo est necessario admixtio actus et potentiæ, ejus pro-

prius et primus effectus est transmutatio et motus, non autem esse inquantum tale, quod esse de se non dicit aliquam potentialitatem. Si autem in *esse* inveniatur imperfectio vel potentialitas, hoc non est ratione sui inquantum tale, sed ratione ejus in quo recipitur, quia non est *esse* simpliciter, sed receptum et contractum; igitur esse inquantum tale, solius Dei est effectus, quia in eo non est admixtio essentiæ et potentiæ, cum sit actus primus, et purus, ut ostensum fuit in alia
q. 1. n. 21. quæstione. Quod *esse* sit effectus proprius Dei, asserunt Sancti et Philosophi. Dicit enim Dionysius, *c.* 1. *de divin. Nomin.* quod maxime effectus Dei est esse. Hoc idem Commentator super 2. *Metaphysicæ, text. com.* 4. Vult etiam Commentator quod sit unum per se ens, a quo omnia habeant esse; illud ergo quod non est per se ens, sed participat esse (quale est omne creatum (non potest esse immediata causa; ergo est ejus causatio mediante motu et transmutatione.

10. Ex his concludo, quod sicut omne creatum habet tanquam primum effectum, vel transmutationem, vel motum, cum ista necessario præsupponant subjectum, sequitur quod omne agens creatum semper etiam agit ex aliquo: ens autem secundum esse, nihil præsupponit, quia non præsupponit aliud ens; quia si illud præsupponeretur, jam non totum ens esset effectus causæ primæ, et esset de illo per transmutationem; ergo agens, cujus est ens inquantum ens, nihil præsupponit.

Ad horum majorem evidentiam est sciendum, quod cum (ut ostensum est) proprius effectus causarum secundo agentium, sit fieri, fieri autem est in aliquo, illud autem in quo est fieri, non fit, sequitur quod illud, in quo est fieri, secundum quod hujusmodi, non potest esse effectus agentis creati, cum nulla causa præsupponat effectum suum, ista autem necessario præsupponit illud, in quo est fieri. 11.

Item, si illud in quo est fieri, secundum quod hujusmodi, esset effectus secundorum agentium, necessario secundaria agentia agerent, nullo præsupposito.

Ex his omnibus patet quod agens creatum agit, aliquo præsupposito. Cujus ratio est, quia ipsum *fieri* quod est effectus primus, necessario est in aliquo; effectus autem causæ primæ (ut ostensum est) est *esse,* vel ens est; igitur cum illud, quod præsupponitur, sit extra rationem illius quod educitur, inquantum tale, (materia enim inquantum talis, non est compositum) sequitur quod si Deus (cujus effectus est ens) aliud præsupponit, quod illud est extra rationem entis; nihil autem est extra rationem entis, nisi *nihil*, ideo sequitur, quod præsupponit *nihil* in sua actione: cum igitur transmutatio necessario fiat in aliquo, patet quod Deus non necessario agat per transmutationem, ex quo conclusum est secundum Commentatorem, quod potest agere de nihilo. 12.

13. *Deum posse de nihilo agere.* Supposito igitur quod non agat per transmutationem, ostendo triplici via, quod potest agere de nihilo. Prima via sumitur ex parte agentis; secunda ex parte producti; tertia ex parte modi productionis.

Probatur 1. De primo sic : Primo accipiendo agens primum per comparationem ad alia agentia secundaria; tria sunt agentia per ordinem se habentia, ars, natura, et Deus; et actio unius præsupponit effectum alterius; ars præsupponit materiam et formam, sive compositum : quod patet, quia, ut dicit Commentator super 2. *Physic. text.* 13. et habetur etiam circa principium 2. *de Anima, text.* 8. omnes formæ artificiales sunt accidentia, accidentia præsupponunt materiam et formam, 1. *Physicorum text.* 80. *Subjecta materia cum forma, causa est eorum, quæ fiunt*; natura vero cum producat tam formam substantialem quam accidentalem, et resolvat usque ad materiam, solum præsupponit materiam naturalem, qualis est illa, quæ est subjectum generationis, quam credo esse materiam corporalem. Ratio autem hujus suppositionis est, quia agit per transmutationem, quæ necessario præsupponit materiam. Si enim (ut dicit Commentator super 12. *Met.* 9. *com. et inde,*) sine transmutatione ageret, materiam non præsupponeret : sed Deus (ut ostendi) agit sine transmutatione; ergo agere potest de nihilo.

Vide Commentum Averrois hic.

14. Sumendo autem primum agens per se sine comparatione ad alia, sumitur etiam multiplex ratio ex actualitate, totalitate, perfectibilitate, primitate, unitate. Ex primo sic : quanto aliquid plus habet de actualitate, plus habet de ratione activi, quia res agit secundum quod est in actu : sed Deus habet infinitam actualitatem; ergo habet rationem agendi infinitam : sed si aliquid esset quod ab ipso non esset, ratio agendi non esset infinita in eo, et si ei necessario aliquid præsupponeret, quidquid illud esset non esset actualitatis infinitæ. Sicut actualitas naturæ, quia aliquid præsupponit, quamvis non quantum ars, propter hoc ejus actualitas non est infinita ; ergo oportet dicere quod Deus in sua actione nihil præsupponit.

Ex totalitate : totalitas Dei est totalitas puræ actualitatis : omne autem aliud ab eo habet admixtum de possibilitate, et propter hoc nulla creatura potest super totalitatem alterius, imo præsupponit aliquid potentiale in sua actione ; igitur si sua totalitas est purus actus, potest totum quod est in re producere, ubi autem aliquid præsupponitur, non totum producitur. 15.

Ex perfectibilitate sic : sicut divinum esse se habet ad diversa genera possibilium, sic ejus potentia ad diversa genera productibilium : sicut ergo suum esse continet omnes modos essendi, qui sunt, vel excogitari possunt, sic ab ejus potentia procedunt omnia, quæ sunt, vel esse possunt ; nullum ergo genus entis suam evadit causalitatem, sicut nec evadit quin suam participet entitatem. 16.

Ex primitate sic; si Deus primus est simpliciter, nihil eum modo 17.

aliquo antecedit, sed ipse omnia secundum rationem suæ primitatis antecedit : nunc autem sua primitas non est in genere, sed est omnimoda primitas; ergo secundum omnem modum primitatis, omnia quæ sunt, vel esse possunt, antecedit : sed si aliquid esset, quod ab ipso productum non esset, non de necessitate omnia secundum modum omnem præcederet, nam illud coæternum sibi esset; ergo necesse est, ut omnia sint ab ipso.

18. Ex unitate : si aliquid invenitur in aliquo per participationem, necesse est quod causetur in ipso, ab eo cui essentialiter convenit, sicut dicitur in principio 2. *Metaphys. text.* 4. *Omnia sunt calida participatione primi calidi, et omnia vera participatione primi veri.* Nunc autem impossibile est esse, vel intelligi, nisi unum necesse formaliter, quod per se est ens et esse, sicut visum est in quæstione de unitate principii ; ergo omnia alia a Deo habent suum esse participatum; ergo omnia, quæ *esse* quocumque modo participant, ipsum a Deo habent; sed hoc non esset, si nihil de nihilo faceret.

Num. 21. et seqq.

19. *Probatur* 2. Circa secundam viam, ex parte scilicet rei productæ, hoc idem ostenditur secundum Augustinum *lib.* 83. *qq. quæst.* 46. dicentem : *Restat ut omnia sint ratione condita, nec eadem ratione homo, qua equus.* Unde ex parte Dei producentis, est dare rationem, qua non solum fiat homo, vel animal, sed secundum quam fiat hic homo, et ille homo : non autem est sic in arte, vel natura. In arte non, quia quamvis aliqua sit ratio in mente artificis, secundum quam facit hoc scamnum, et illud, imo et eadem : sed quod scamnum hoc sit aliud ab illo, hoc non habet a forma, quæ est in mente artificis, sed a materia, quia hoc scamnum differt ab illo, quia hæc materia differt ab illa. Dato igitur quod artifex faceret scamnum sine materia, faceret scamnum in universali, non in particulari, quod est impossibile facere. Similiter est in natura; habet enim ignis quod generet ignem, sed non habet quod generet hunc ignem : si enim ignis ex parte sua posset generare hunc ignem, hoc esset altero duorum modorum; vel ignis generans communicaret sibi suum esse individuum; vel quia ignis generans in se haberet aliam, et aliam rationem, unde hunc ignem faceret. Quodlibet autem istorum de se patet esse falsum ad sensum; ergo ignis generatus, est ignis, et hic ignis; sed quod sit ignis, hoc habet a generante; quod sit hic ignis, a materia habet; ergo si ignis generaret ignem absque materia, generaret ignem in universali, non hunc ignem, quod est impossibile.

Vide Scotum in 3. d. 22. q. 1. §. *Per hæc ad formam argumenti.*

SCHOLIUM.

Quod hîc præsupponit, et repetit in quæst. seq. n. 8. et 27. videlicet materiam esse principium individuationis, vel quod ignis sit hic ignis materiam, uti docet sanctus Thomas, late impugnat Scotus in 2. distinct. 3. quæst. 5. §. *Contra istud,* et quæst. 6. §. *Ad quæstionem,* docetque individualitatem sumendam esse ab hæcceitate, vel ultima realitate cujuscumque entis, sive totalis, sive partialis. Explicari fortassis possent, quæ hîc dicit in eo sensu, quo ipse posteriori

loco citato interpretatur loca Aristotelis pro sententia sancti Thomæ adducta. Vide eumdem lib. 12. Met. q. 20. et Scholiasten ibidem.

Ex quibus patet, quod cum omne agens creatum, vel agat naturaliter, vel agat artificialiter, agit ex suppositione materiæ, quia non potest produci effectus, nisi sit hic effectus. Deus autem cum habeat rationes universalium et particularium, potest producere omnia, et ut sunt res, et ut sunt tales res.

20. Item, sicut supra ostensum est, cum in effectibus videamus rationem universalis et particularis; utpote quod hoc est ens, et tale ens, ideo in causis oportet considerare rationem causæ particularis et universalis. Nunc autem ita est, quod illud quod procedit a causa universali, secundum rationem, qua procedit non est, ut si generatur ignis, non est ignis in universali; sed ignis fit ex non igne; ergo in emanatione effectus secundum rationem universalem, secundum illam non existit. Cum igitur Deus sit causa universalis, et sic causa entis (ut ostensum est) sequitur quod ab ipso fiat ens, ex non ente, sicut fit omne ens participans : sed si non est dare effectus per se, non est dare effectum per accidens, vel per participationem : effectus autem dicit novitatem; ergo effectus per se dicit totalem novitatem : totalis autem novitas non est, si aliquid illius præsupponitur; ergo oportet dare effectum, cujus nihil supponitur, et sic est de nihilo, aut nullus effectus secundum quid est possibilis in universo.

21. *Probatur* Circa tertium, ex parte scilicet modi agendi; modus enim agendi sequitur modum essendi; sicut ergo esse aliquorum agentium de necessitate requirit aliquod possibile in quo recipitur, sic et actio eorum de necessitate præsupponit aliquid ex parte passi, et aliquod possibile in quo recipiatur. Modus ergo agendi aliquorum agentium, est ex præsuppositione potentiæ passivæ; sed Deus, quia est ipsum esse, sicut suum esse non requirit aliquod possibile in quo recipiatur; sic et modus agendi ejus, et sua actio, non de necessitate requirit aliquid, in quo possit recipi, sed potest de nihilo nullo præsupposito producere.

Item, secundum quod agens plus habet de ratione primitatis minus præsupponit, ut patet in arte et natura : ars enim quia præsupponit naturam, ideo ejus actio præsupponit actionem naturæ; ergo ubi est in agente ratio omnis primitatis per omnem modum, ibi omnino nihil præsupponitur. 22.

Item, suppono quod inter motus et mutationes, est aliquis ordo, generatione enim præsupponit alterationem, et omnis motus, motum localem : sed secundum Philosophum 8. *Phys. text.* 73. omnis motus dicit ordinem ad motum cœli, quamvis totaliter non continet veritatem, hoc saltem idem est, quod ordo est in motibus.

SCHOLIUM.

Dicit hîc non esse omnino et undequaque verum, quod omnis motus dicat ordinem ad motum cœli : etenim, uti ipse docet in 4. dist. 48. quæst. 2. §. *Si arguatur*, non dicit omnis motus ordinem ad illum motum cœli, tanquam ad mensuram essentialem, sed accidentalem dumtaxat, quæ per applicationem, vel

extensionem mensurat, sicut ulna pannum. *Et* §. *Ad tertium*, dicit primitatem motus cœlestis ad alios motus non esse primitatem causæ, vel alicujus a quo dependeant essentialiter, sed tantummodo cujusdam perfectionis in aliquibus conditionibus motus, ut in regularitate et velocitate.

Tunc arguo; in motibus ordinatis, oportet dare primum et per se, quod est mensura aliorum omnium, ut dicitur 10. *Metaph. text.* 104. sed nulla mutatio est mutatio per se, nisi illa in qua totum est de nihilo, ut ostendi; ergo aut oportet dicere, quod non est motus, nec mutatio, nec aliqua operatio in natura; aut oportet dicere quod aliquid de nihilo producatur : si enim non est, aut saltem esse non potest, quod est primum simpliciter in genere, nec aliquod posterius esse potest.

23. Probatur : Nisi mutatio et motus terminentur ad aliquod novum, nulla mutatio est simpliciter : sed si materia, vel aliquid in productione rei, semper præsupponeretur, nulla res esset totaliter nova; ergo nulla esset in natura, vel arte mutatio, quod ad sensum patet esse falsum.

QUÆSTIO VI.

Utrum creatura possit aliquid creare?

Magister *in* 4 *dist.* 5. *cap. ultimo.* Alens. 2. *part. quæst.* 6. *mem.* 2. *art.* 4. Divus Bonaventura. 2. *dist.* 1. *art.* 2. *quæst.* 1. Durandus *ibidem, quæst.* 4. Divus Thomas 1. *part. quæst.* 45. *art.* 5. *et* 4. *dist.* 5. *quæst.* 1. *art.* 3. Ægidius *quodl.* 5. *quæst.* 1. Richardus *art.* 1. *quæst.* 4. Henricus *summa art.* 25. *q.* 6. *et quodl.* 4. *quæstione ultima.* Vasquez *in* 1. *part. disputat.* 175 *et* 176. *cap.* 1. Cajetanus, Bannes, Valentia, *ad locum citatum Divi Thomæ.* Doctor cum suis *in* 4. *distinct.* 1. *quæst.* 1. *in Report. ibidem.* Vide ipsum 7. *Metaphysic. quæst.* 2. 8. 9. 10 *et* 9. *Metaphysic. quæst.* 11. *in solutione secundi principii, et in theorem.* §. Creans non est nisi.

Circa istam quæstionem, tria sunt ostendenda. Primo, quod creatura creare non potest. Secundo, quod nec communicari ei potest hoc. Tertio, quod nec cooperari Deo potest. 1.

ARTICULUS I.

Ostenditur creaturam non posse creare.

Circa primum sciendum, quod quamvis Avicenna, Themistius, et Alpharabius, et quidam alii Intelligentias posuerunt creatrices, ut in præcedenti patuit quæstione, duplici tamen via, auctoritate et rationibus ostendi potest evidenter, quod nulla creatura de nihilo possit aliquid producere, ac per hoc, nec creare. Quia secundum quod dicit Magister Sententiarum, creare est aliquid de nihilo producere. Augustinus 12. *de Civit. Dei, cap.* 24. *Neque enim* (inquit) *fas est ullius naturæ quantumlibet minimæ mortalisque, creatorem nisi Deum credere, ac dicere etiam, antequam possit intelligi. Angeli autem, quos illi Deos libentius appellant, etiamsi adhibent, vel jussi, vel præmissi operationen suam rebus, quæ gignuntur in mundo, tamen tam non eos dicemus creatores animalium, quam nec agricolas frugum, atque arborum.* Ambrosius *lib.* 3. *de Spiritu sancto, cap.* 19. loquens de Spiritu sancto dicit : *Non ergo creatura Spiritus, sed Creator, non utique creatura, et quia creatura non est, sine dubio creator est omnium.* Si ergo creator nullo modo potest esse essentialiter creatura, sequitur quod nullo modo creatura potest esse 1.

Creatura nulla creare potest. lib. 2. dist. 1.

creator, ac per consequens non potest creare. Hugo *de Sacramentis, parte* 6. *cap*. 36. distinguit sex genera operum, et dicit quod quatuor illorum soli Deo sunt possibilia, inter quæ primum ponit opus creationis. Anselmus *in Monolog. cap.* 27. dicit quod summa essentia est sola creatrix, et quod sola per se, non per aliud fecit omnia de nihilo. Damascenus *lib.* 2. *de fide Orthod. cap.*3. dicit : *Quotquot autem sunt, qui essentiam ullam quæcumque tandem illa sit, ab Angelis procreatam esse contendunt, horum ore pater ipsorum Diabolus loquitur.* Aristoteles *in principio Cœli et Mundi, text.* 2. *Per hunc numerum* (scilicet unitatis) *adhibuimus nos magnificare unum creatorem, Deum omnium.*

Ex quo apparet, quod nulla creatura potest creare : et multæ aliæ possent adduci de hoc auctoritates, sed nunc dimittantur.

SCHOLIUM.

Conclusionem hujus articuli probat Scotus auctoritatibus et rationibus, quarum potissimas habet etiam in 4. dist. 1. q. 1. Præcipuæ rationes desumuntur ex S. Thoma 1. p. q. 45. ex Henrico quodl. 4. q. ult. Ægidio quodl. 5. q. 5. quarum vim enervat ibidem multis adductis objectionibus in contrarium.

2. Rationibus sic : Possunt autem rationes hoc probantes ad sex radices reduci. Prima est, *Creantis principii entitas*. Secunda, *Causalitas*. Tertia, *Actualitas*. Quarta, *Primitas*. Quinta, *Communicatio actionis*. Sexta, *Creaturæ limitatio*.

[...]e creа[...]in tri[...] differt [...] esse Dei.

Prima igitur via ex parte Dei, sumitur *ex parte entitatis*. Ad cujus evidentiam est sciendum, quod esse creaturæ in tribus specialiter videtur differre ab esse divino. Esse enim divinum est primarium, creaturæ est secundarium, ac per hoc esse divinum non est dependens; esse creaturæ necessario est dependens, quia primum non dependet necessario a secundo.

Esse creaturæ necessario dependens.

Secunda differentia est, quia esse divinum est purum, esse creaturæ est mixtum potentia, participatum, et receptum.

Tertia differentia est, quia esse divinum non potest esse contractum, nec ad genus, nec ad speciem; esse cujuscumque creaturæ potest ad utrumque esse contractum.

His visis, secundo suppono, quod causa creans, cum totum producat de nihilo, necessario est causa totius rei secundum omnem rationem suam, et nihil præsupponit, ac per hoc est causa rei, ut est ens.

Ex prædictis igitur differentiis ostendo, quod nulla creatura, quia non potest esse causa rei, ut est ens, per consequens nullam rem potest creare.

Ex prima igitur differentia primi et secundi, arguo sic; secundum ordinem, qui est in effectibus, 3.
secundum prius et posterius, et necessario invenitur in ipsis, necessario infertur ordo prioris et posterioris in causis, a quibus essentialiter dependent, et per quas formæ recipiuntur in materia : inter omnes autem formas, sive rationes rerum, ratio ejus, quod est *esse*, est universalior, ac per hoc prior, et est illud primum, quod intelligitur res recipere, scilicet *esse*, primum enim creatarum rerum est *esse;* ergo si secundum or-

dinem effectuum est ordo in causis, et e contrario; ergo primus effectus, qui est *esse*, est a prima causa simpliciter; sed sicut causa secunda præsupponit primam, sic ejus operatio, sive effectus præsupponit effectum primæ : omnis ergo operatio creaturæ præsupponit, et facit tale, vel tale ens in specie, sed creans nihil præsupponit; ergo impossibile est ut creatura creet.

4. Ex secunda differentia, quod scilicet creatura habet esse participatum, et in alio receptum. Differentia enim est inter perfectiones puras, et in alio receptas, vel participatas, quia perfectio prima seu separata, quanto universalior, tanto perfectior et actualior : sed perfectio participata et in materia recepta, quanto universalior, tanto imperfectior, ut forma corporis quam animalis, et animalis quam hominis. Si autem istæ perfectiones universaliores separatæ existerent, essent perfectiores et actualiores, ut vivere esset perfectius, quam animal, quia tale vivere haberet omnem rationem vitæ et vivi. Similiter si ratio entis separata existeret, contineret rationem entis non contracti : et quia sub ratione entis continentur rationes omnium, ideo contineret rationem omnis entitatis, et tale ens dicitur esse Deus. Unde isto modo ens ponitur non contractum etiam *vivere*, non tamen aliud ab illo *esse*.

5. Ex his patet, quod ratio entis ut est recepta quidem in omni creatura, habet minus de actualitate, et plus de potentialitate, cum sit magis universalis. Cum igitur res non agat, ut est in potentia, seu ens imperfectum, sed ut est actu et perfectum; ergo nulla creatura agit, ut est ens, hoc est, per rationem entis, sed per rationem minus universalem, secundum quam magis est in actu, verbi gratia, inquantum ignis, vel homo ; ergo nunquam creatura est causa rei, ut est ens, sed ut est tale ens ; ergo præsupponit rationem entis.

Ex tertia differentia, qua dicitur, quod Deus non habet esse aliquo modo contractum, arguo sic : Quidquid competit triangulo, compectit omni triangulo; ergo a simili, illud quod est causa entis, est causa omnis entis : hoc autem creaturæ competere non potest, quia tunc esset causa suiipsius. 6.

Si dicas, quod idem concludit, quod Deus non sit causa entis, inquantum est ens, quia tunc esset causa omnis entis, et per consequens suiipsius, non valet instantia; quia cum dicitur, quod aliquid est causa entis inquantum ens, est causa omnis entis creati, et per consequens sui : Deus autem non est creatus, ideo non sequitur quod si sit causa omnis entis, quod sit causa sui. 7.

Ex prædictis omnibus patet, quod si omnis creatura in agendo præsupponit rationem entis, et solum facit tale ens, cum creans nihil præsupponat, nulla creatura potest creare.

Ex parte causalitatis arguitur sic : Deus est causa rerum per modum artificis, rationes omnium productivorum continentis, non solum in universali, sed etiam in 8.

particulari, sicut dicit Augustinus 83. *q.* 49. *de ideis* : *Non* (inquit) *eadem ratione conditus est homo, qua equus; singula enim propriis sunt distincta rationibus;* in illa enim causa tantas rationes videris horum vigere, non sic in arte, vel natura accipitur. Etenim quamvis aliam habeat ideam styli et cultelli, non tamen aliam habet respectu istius, et illius : duo enim styli ejusdem quantitatis, et conditionis non habent diversas ideas in artifice; sed quod differant numero, hoc habent per materiam; habet ergo artifex in se unde faciat stylum, sed si sine materia faceret, faceret stylum universalem, non istum, vel illum : hoc autem est impossibile, cum omnis actio creaturæ terminetur ad singulare; non ergo potest sine materia aliquid facere. Similiter est in agente naturali : habet enim ignis unde generat ignem, sed non unde generat istum ignem. Hoc enim non potest facere nisi duobus modis; vel quia ignis generans communicat igni generato suum esse individuum, et sic destituet seipsum, aut unum esset duo : vel quia ignis generans in se haberet aliam, et aliam rationem, per quas generaret diversos ignes, quod patet esse falsum. Differunt ergo duo ignes generati ab igne per materiam, sicut in exemplo artificis. Si ergo ignis generaret ignem sine materia, generaret ignem universalem. Cum igitur omne agens, quod potest excogitari, agat per naturam, vel per artem (nam agens voluntarium est artifex,) et quodlibet istorum eget materia, ut ostendi; ergo impossibile est, quod agens aliquod creatum agat de nihilo. Deus autem habet rationes rerum, non solum in universali, sed in particulari, et ideo res, quæ ab ipso procedunt, procedunt secundum esse, et omnem modum essendi. Cum igitur omnis creatura in essendo habeat esse in aliquo potentiali receptum, cum sit composita *ex quo est*, et *quo est*, ex esse et essentia, sequitur quod omnis creaturæ actio necessario sit in aliquo recepta, ac per hoc aliquid præsupponit.

Vide Scholium 3. q. præcedentis.

9. *Potentia duplex, agentis et materiæ.*

Tertio sic arguitur : cum sit duplex potentia, scilicet potentia agentis et materiæ, et omne quod de non esse ad esse actu producitur, prius fuit in potentia quam in actu, eorum quæ producuntur de non esse ad esse, quædam solum sunt in potentia agentis, qualia sunt creata; quædam in potentia agentis et materiæ, ut generata; quæ autem sunt in potentia materiæ et agentis, non procedunt ab agente tanquam a tota causa : omne igitur quod creatur procedit a creatore tanquam a tota causa, sed impossibile est quod aliqua creatura sit tota causa alicujus entitatis etiam minimæ; ergo impossibile est aliquam creaturam aliquid creare. Minor sic declaratur; quia omnis causa, quæ est tota causa effectus, seipsa agit et propter seipsam, et est omnino independens ab omni alia causa, quod repugnat omni creaturæ, cujus esse dependens est ab alio, nec nobilior est in agendo quam in essendo; solus igitur

Solus Deus potest esse causa totalis alicujus creaturæ.

Deus, cujus causalitas ab alio non dependet, est tota causa.

10. Item, omne agens creatum agit per suam formam, quamvis totum compositum agat, sicut habet esse per formam, et esse sit totius compositi: cum igitur nulla causa sit majoris independentiæ in essendo quam in operando, sequitur quod si forma omnis agentis necessario est in materia, ergo et necessario ejus operatio dependet a materia; ergo agens creatum nihil potest producere ex nihilo.

11. Ex parte *actualitatis* arguitur primo sic: secundum Philosophum 1. *de part. anim. c.* 1. nihil educitur de potentia ad actum, nisi per aliquod actu ens; sed omne quod creatur, educitur de potentia ad actum; ergo educitur per aliquod ens actu, ita quod quanto patiens magis habet de potentia, et minus de actu, tanto agens minus habet de potentia, et plus de actu. Nunc autem ad sensum patet, quod quanto res educenda minus habet de actu, ad quem oportet tendere, tanto oportet majorem actualitatem esse in producente. Hoc patet in omni motu; unde quanto motus locales magis distant, tanto majorem oportet esse virtutem pertranseuntem. Similiter major est virtus, quæ dat rei esse substantiale quam accidentale: si igitur effectus, qui creatur, nihil habet omnino de entitate, oportet causam creantem habere totalem, et omnimodam actualitatem sine admixtione potentiæ; sed hoc non potest habere aliqua creatura; ergo nulla creatura potest aliquid creare.

Item sic: in omni creato differt *quo est*, et *quid est*, quæ sunt partes essentiales cujuslibet creaturæ existentis; ex quo patet, quod nullum agens creatum se toto est, quia est per suum *quo est*, per illud autem *quo est* operatur; ergo omnis creatura quidquid facit, facit per suum *quo est;* cum igitur solus Deus se toto sit et creet, non tantum poterit creatura, quæ actualis est tantum per partem sui, sicut Deus se toto. 12.

Tertio sic, ut arguebatur in q. 5. n. 8. præced. quæst. cuilibet causæ oportet dare proprium et primum effectum: primus autem effectus Dei, *est esse*, secundarius autem motus: nihil enim potest transmutare, cui primo non dedit esse, vel immediate, vel mediante aliquo, de quo illud fit. E contrario est in creaturis; quia motus et transmutatio est primus effectus in creaturis, et ratio fuit assignata, quia unumquodque agit secundum quod est in actu: omne igitur agens quod in essendo habet actum admixtum potentiæ, effectus ejus est actus potentiæ admixtus; talis autem proprie est motus, qui est actus entis in potentia, secundum quod in potentia: esse autem de se non dicit imperfectionem, nec potentiæ admixtionem, sed hoc ei communicatur, hoc est, quia est esse receptum in alio; ergo Deus cum sit actus sine admixtione potentiæ, ejus primus effectus est esse, primus autem effectus creaturæ est motus; sed omnis motus fundatur in materia: ergo omnis

creatura in sui actione præsupponit materiam propter defectum suæ actualitatis.

13. 1. n. 21. Ex parte *Primitatis* sic : Ostensum fuit supra, quod necessario est dare unum agens formale simpliciter primum : si autem esset aliud, de quo ageret, quod esset ei coæternum, non esset simpliciter primum ; igitur primitas Dei simpliciter requirit de nihilo agere. Cum igitur ratio primitatis, non possit convenire alicui creaturæ, impossibile est creare alicui convenire creaturæ : imo si creaturæ conveniret creare, ei conveniret, quod saltem ordine naturæ haberet simpliciter primitatem respectu omnium, quæ sunt, et ita illam eamdem primitatem, quam habet Deus.

Item, secundum ordinem agentium, secundum prius et posterius, videmus quod in sua actione præsupponunt magis et minus, unde ars præsupponit productum a natura. Ex quo patet, quod agentia, quæ magis accedunt ad primitatem, minus præsupponunt ; igitur cum impossibile sit ordine agentium, quod aliquod sit simpliciter primum nisi unum, impossibile est etiam quod aliquod agens, nisi unum, agat nisi aliquo præsupposito.

Item, cum agens de nihilo nihil præsupponat omnino, habet simpliciter primitatem, ac per hoc æternitatem ; cui ergo convenit actus creandi, convenit ratio ab æterno essendi. Ita dicit Hugo de tribus diebus, *cap.* 14. *Creator,* inquit, *nisi æternus esse non potest.* Cum ergo ratio æternitatis contradicat omni creaturæ, contradicet et creare.

Item, omnis actio, quæ nihil omnino ante se præsupponit, in quo, vel de quo fiat, est simpliciter, et de sua ratione actio prima : creatio est hujusmodi; ergo de ratione sua actio prima : sed actio simpliciter prima appropriat sibi agens simpliciter primum, quod esse non potest nisi agens divinum ; ergo creatio non potest nisi Deo solum convenire. *Actio creativa, simplex, et prima.* *Actio simpliciter prima, requirit agens simpliciter primum.*

Item, agentia agunt secundum quod inter se habent rationes actionum : sed omne agens creatum præsupponit secundum esse agens primum; ergo omnis actio agentis creati præsupponit actionem agentis primi : sed actio terminatur ad aliquid ; ergo actio cujuslibet agentis creati necessario aliquid præsupponit.

Ex *communicatione actionis,* quæ est creatio, arguitur sic : differentia est inter actionem agentis increati, et actionem agentis creati ; quoniam actio agentis increati non requirit nisi duo, scilicet, agens, et actum sive productum : si enim nihil esset productum, et nihil esset actum, nulla esset actio ; ergo si est actio, oportet quod sit producens et productum : actio autem creaturæ necessario tria requirit, videlicet agens, et actum sive productum, et aliquid super quod fundatur actio. Quod autem totum hoc requiratur, ex duobus patet : Primo, quia impossibile est, quod actio sit idem quod agens, maxime actio qua res producitur, hoc enim simplicitati divinæ convenit ; ergo oportet, quod 15. *Actio agentis increati, et agentis creati in quo differunt.*

sit motus quidam, qui necessario indiget fundamento; motus autem non est in movente, sed in mobili.

Secundo, hoc patet; quia agens increatum (ut ostensum fuerat
q. 2. n. 8. supra in quadam quæstione de primitate) est agens simpliciter primum, ac per hoc omne agens creatum est posterius et secundarium, ac per hoc ad agens primum ordinatum. In agentibus autem ordinatis, quorum secundum dependet a primo, necessario agens posterius præsupponit aliquid a primo productum, sicut patet in Deo, natura, et arte. Et ratio patet, quia sicut se habet agens hoc ad illud, sic actio hujus ad actum illius, non enim aliter esset ordo in actionibus; ergo si hoc agens præsupponit illud, etiam ejus actio actionem illius: sed actio prioris terminatur necessario ad aliquid; ergo si agens secundum supponit actionem primi, supponit necessario aliquid a primo productum: ergo a primo ad ultimum, si actio cujuslibet creaturæ supponit aliquid, in quo fundetur, creatio autem nihil supponit, impossibile est quod creatura creet.

16. Item, omne agens, quod est principium creandi, est principium simpliciter conservandi: sed nullum agens creatum potest esse sufficiens principium conservans rem totaliter, ne tendat in nihilum; ergo nulla creatura potest aliquid creare. Probo majorem, quia omne agens creans est tota causa creati, quia non operatur de aliquo, sed de nihilo: sed omnis causa, quæ est tota, et totalis causa effectus, est principium sufficiens conservandi totaliter effectum, quia effectus a nullo alio dependet, et ab illo habet totum, quod est. Minor patet, quia nihil potest aliquid conservare, nisi sit toti rei conservatæ necessarium, et omnibus ejus partibus, aut per essentiam, aut per potentiam; hoc autem non potest aliqua creatura, quia solus Deus creaturæ illabitur; ergo ipse solus potest conservare.

Item, impossibile est effectum perfectiorem esse sua causa, inquantum causa; dico in quantum causa, quia aliquando effectus est a multis causis, et consequenter ab aliqua causa, sicut cultellus ignitus scindit, quod non facit ignis, sed hoc non facit inquantum est effectus ignis, sed ut est effectus artis: si igitur aliquid sit tota causa effectus, non potest habere effectus aliquam perfectionem, quæ in causa non reperiatur, creans autem est tota causa creati; ergo nullam perfectionem potest habere creatum, vel ipsa creatio, quam non habet creans; sed simplicitas est quædam perfectio (ut patet in Deo) creatio autem est simplicissima: omnis autem creatura habet esse compositum; ergo impossibile est quod creatio sit effectus creaturæ. 17.

Ex *creaturæ limitatione* sic arguitur: Cum sint multa genera oppositionum, illa est major, in qua extrema minus conveniunt; ergo illa est summa oppositio, in qua extrema in nullo conveniunt; talia autem sunt ens, et omnino nihil, quia in nullo conveniunt. Nunc autem vi- 18.

demus, quod in omni oppositione oportet quod virtus transmutans sit major et minor, secundum majorem, vel minorem convenientiam, vel disconvenientiam. Unde oportet quod major sit caliditas, quæ de frigido facit calidum : sic est in motu locali, quia major virtus requiritur, ubi major est oppositio, vel distantia inter terminos; ergo virtus de nihilo faciens aliquid necessario est summa, et infinita.

19. Item, impossibile est quod creatura æquetur creatori, cum sit limitata, ut dicit Augustinus 12. *de Civit. cap.* 2. *Rebus* (inquit) *quas ex nihilo creavit, esse dedit, sed non summe esse sicut ipse est, et aliis dedit esse amplius, aliis minus, atque ita naturas essentiarum gradibus ordinavit*, sed æquaretur, si potest creare; ergo non potest creare. Minor patet per Damascenum *lib.* 1. *Orthod. fid. cap.* 1. qui dicit, quod *ipsa creatio, et gubernatio magnitudinem prædicant divinæ potentiæ*.

Item, quorumcumque agentium ultimum de potentia est æquale, eorum virtus est æqualis, quia secundum Aristotelem 7. *Phys. text. com.* 18. virtus est ultimum de potentia; sed creare est ultimum de potentia in creante, quia non potest excogitari major oppositio terminorum : et secundum quod est major oppositio, oportet quod sit majoritas in virtute transmutante; (ut ostensum est) ergo si Deus creat, et creatura creat, eorum virtus est omnino æqualis, quod est impossibile.

ARTICULUS II.

Non posse communicari creaturæ virtutem creandi.

Circa secundum, scilicet quod potentia causandi creaturæ communicari non possit, nec etiam Deo cooperari primario possit creatura. Sciendum est, quod cooperari Deo in productione alicujus, dupliciter potest intelligi; vel in disponendo, vel in producendo. 20.
In disponendo, adhuc dupliciter; vel ita quod illa dispositio respiciat illud, cui debet infundi, quod creatur, et isto modo creatura Deo cooperatur in creatione, ut liberum arbitrium in infusione gratiæ, assentiendo et non contradicendo, et natura in creatione animæ rationalis disponendo corpus, quo disposito, Deus dat animam : vel ita quod illa dispositio intelligatur ex parte Dei creantis, et isto modo est impossibile, cum nulla nova dispositio ex parte Dei requiratur ad hoc, quod aliquid creet.

SCHOLIUM.

Quod hîc clarius et diffusius agit Scotus de varia dispositione ad cooperandum divinæ virtuti in creatione alicujus formæ, brevius repetit in 4. dist 1. quæst. 1. §. *Dico etiam*, et sequentibus, ubi admittit creaturam posse disponere subjectum ad infusionem gratiæ et charitatis, et organizando corpus dispositive necessitate ad creationem animæ. Dicit autem non posse introduci a creatura dispositionem simpliciter necessitantem, sed secundum quid; quod clarius hîc dixit, dari scilicet posse dispositionem ex parte res suscipientis non causative ex parte rei productæ. Dubitat demum in fine rationum, a se citato loco productarum, an convincant non posse creatu-

ram, saltem instrumentaliter, concurrere ad creationem.

21. Sciendum autem, quod quædam sunt creata per se subsistentia, ut Angelus, cœlum, et talia : et in creatione talium creatura non potest cooperari per aliquem modum, quia nec disponendo, nec creando. Alia sunt, quæ in aliis habent esse, ut gratia in anima, anima in corpore : et in creatione istorum cooperatur creatura, disponendo ex parte suscipientis, non causative ex parte rei productæ.

22. Quod potest sic declarari : primo, ex parte creaturæ et ejus conditione. Sicut Deus non potest communicare creaturæ suam primitatem, ita non potest communicare suam actualitatem : actualitas autem divina est impermixta, cum sit pura et simplicissima ; ergo essentia cujuslibet creaturæ est necessario potentiæ admixta : cum igitur impossibile sit, quod effectus transcendat causam, necesse est quod primus, et proprius effectus cujuslibet creaturæ sit ens, quod de se dicit actum permixtum potentiæ, hoc autem est motus, qui est actus entis in potentia, secundum quod in potentia ; ergo illud, quod primo procedit, et procedere debet a creatura est motus : motus autem necessario requirit subjectum ; ergo si non potest communicari creaturæ prima actualitas, nec ei communicari potest quin subjecto indigeat, ac per hoc creare non potest.

22. Item, sicut jam dictum est *supra*, hoc videmus in ordine agentium,
Supra n. 15. quod secundum quod sunt magis et minus actualia, plus et minus supponunt in sua actione : quanto enim aliquod agens plus habet de actualitate, et minus de possibilitate, tanto minus præsupponit in sua actione ; et e contrario, quanto plus supponit in agendo, minus habet de actualitate, ut patet de arte, et natura : si ergo secundum accessum ad actualitatem minus in agendo præsupponatur ; ergo agens, quod nihil præsupponit, necessario est in termino actualitatis, et etiam erit actus purus : sed talis actualitas communicari non potest creaturæ ; ergo nec creatio.

Secunda via potest accipi ex parte modi essendi, sic ; cum agere præsupponat esse, recte modus agendi erit secundum modum essendi : ergo sicut creatura se habet ad esse, nec aliter potest se habere, sic se habet ad agere, nec alium modum agendi potest habere ; sed omnis creatura necessario est ab alio, nec alium modum essendi habere potest ; ergo omnis creatura agit per modum organi : impossibile est autem intelligi, quod aliquod agens per modum instrumenti, vel organi, agat nisi applicatum ; ergo impossibile est quod creatura intelligatur agere, nisi ut applicata, applicatio non potest intelligi nisi ad aliquod ; impossibile est ergo quod intelligatur agere, nisi aliquod ens præsupponendo. 23.

Item, suppono ex ista deductione, quod creatura non potest agere nisi ut instrumentum. Quod etiam patet, quia non potest communicari creaturæ, quod sit agens nisi secundarium ; omne autem tale agit, ut instrumentum, cum agat 24.

motum per primum. Tunc sic : impossibile est quod aliquod instrumentum, vel aliquid in actione habeat rationem instrumenti, nisi per suam formam attingat illud, de quo principale agens agit, securis enim per formam suam attingit lignum, de quo ædificator ædificat, sic calor naturalis cibum, de quo vis nutritiva carnem generat : sed impossibile est quod creatura per suam formam attingat nihil, quia aspectus virtutis cujuslibet creaturæ est finitus, nec infinitus aspectus virtualis ei potest communicari ; ergo impossibile est quod agat de nihilo.

25. Tertiam viam sumunt aliqui ex virtute creaturæ, quæ de necessitate, ut dicunt, est accidens ; hoc tamen non assero, quia tenetur ab aliquibus Magistris quod potentiæ animæ non differant ab anima, nisi solum respectu quodam. Arguunt ergo sic : impossibile est, quod effectus immediatus etiam transcendat suam propriam causam ; ergo cum virtus creaturæ, per quam producit effectum, sit accidens, effectus ejus primus necessario est accidens, sed accidens requirit subjectum ; ergo omnis creatura in agendo requirit subjectum.

Ægid. quodlib. 1. q. 4.

26. Quarta via accipitur ex proportione effectus ad causam, tantæ enim potentiæ est creare vermiculum, quantæ Angelum, vel quamlibet aliam rem, tantæ potentiæ unum, quantæ omnia ; igitur si hoc posset communicari creaturæ, posset illa creare Angelum, et gratiam, et lumen gloriæ, et tunc esset Deus.

27. Quinta via sumitur, quæ superius in primo articulo tacta est, et in præcedenti quæstione, et clarificatur ex ratione formæ agendi. Ostensum est enim *supra*, quod nullum agens creatum agat inquantum ens, cum ratio entis, ut est recepta in materia, sit inter omnes magis universalis, ac per hoc magis imperfecta, et minus in actu ; omne autem agens agit secundum rationem illam, quæ est in actu. Ostensum est etiam, quod nullum agens creatum producat ex parte sua effectum hunc, inquantum est quid signatum : ista *supra* in præcedentibus quæstionibus sunt ostensa. Cum igitur ignis generatus sit ens, ignis, et hic ignis. Quod sit ens, habet a primo ; quod sit ignis, habet ab igne generante ; quod sit hic ignis, habet a materia : unde ostendebatur, quod si ignis est aliquod agens naturale, vel artificiale, et produceret aliquid non de materia, produceret ignem universalem, non hunc ignem, quod est impossibile, quia universalia non generantur, nisi in particularibus ; necesse est ergo dicere (alioquin implicatur contradictio) quod omne agens creatum præsupponat materiam.

ARTICULUS III.

Creaturam neque secundario posse cooperari Deo creanti?

Circa tertium : quod non possit cooperari secundario, patet ex prædictis. Primo quidem, quia (ut ostensum est) si cooperetur, aut Deus erit agens minus principale, 28.

et creatura principale, quod ex prædictis patet esse falsum; aut e contrario, et tunc creatura cooperabitur ut instrumentum, et tunc oportet quod per formam suam attingat nihil, quod paulo ante ostensum est esse impossibile.

Creatio est tota simul. Secunda ratio sumitur ex *conditione creationis*; cum enim creatio non habeat divisibilitatem, aut successionem ex parte rei, nec ex parte subjecti, oportet quod sit actio subita, tota simul et simplicissima: omne autem tale a quocumque procedit, totum simul ab illo procedit, et ita si creatio est a Deo, tota simul necessario est ab eo, et a nullo agente alio. Similiter si est ab agente creato, necesse est, quod tota simul sit ab illo, et ita nullo modo a Deo, quod patet ex prædictis esse falsum.

Creans est tota causa rei creatæ. Tertia ratio sumitur ex parte *totalitatis causæ;* creatio enim, cum de ratione sua nihil præsupponat, oportet quod creans sit tota causa creati: impossibile est ergo, ut sit aliquid creatum ab aliquo, quin illud habeat rationem totalitatis respectu illius, sed nullum agens per medium habet rationem totalis causæ; ergo impossibile est, quod Deus creet mediante creatura.

Quarta ratio sumitur ex parte *potentiæ agentis ad unum effectum;* omne enim agens, seu producens aliquid, sicut se habet ad producendum, ita se habet ad conservandum; sicut in lumine Solis, Sol principaliter conservat, quia principaliter illuminat; aperiens fenestram, et tenens apertam, accidentaliter conservat, sicut accidentaliter est causa illuminationis; sed impossibile est quod aliqua creatura directe conservet, nec per se, nec per accidens, rem a termino annihilationis, cum omnis creatura habeat illum defectum in se admixtum; ergo impossibile est, quod creatura aliquo modo producat de nihilo. *Creatura non potest directe annihilare.*

Si objicias, quod saltem per accidens creatura annihilat, et ab annihilatione præservat, ut liberum arbitrium gratiam. Similiter claudens, vel aperiens fenestram, est causa quod lumen annihiletur, vel conservetur ab annihilatione. 29.

Respondeo, quod hoc non facit liberum arbitrium directe manutenendo gratiam; nec tenens fenestram apertam directe manutenet radium ne annihiletur; nec etiam ipse Sol, sed solus Deus. Sed hoc facit creatura, quia potest aliquid facere, quo facto, conservatur res ne tendat in nihil, vel quo facto, res annihilatur; et tota ista actio est secundum quod potest facere, vel destruere dispositionem in suscipiente rem creatam, qua facta, sive conservata, conservatur res ne annihiletur, et illa destructa res annihilatur. Isto modo dixi supra, *num.* 20. quod etiam potest de nihilo producere, quia potest aliquid facere, quo facto Deus creat, ut liberum arbitrium respectu gratiæ, et natura respectu animæ rationalis. Sed nec operando, nec cooperando cadit actio supra rem creatam, ita dico de conservatione; sic igitur dico ad quæstionem. *Solutio. Quomodo potest dici creaturam annihilare, aut conservare posse.*

Ad dissolutionem autem quarumdam difficultatum, quæ tangebantur in arguendo, quod etiam 30.

ipsa forma naturalis non sit ex substantia materiæ, nec ex aliquo materialiter, secundum aliquos : primi etiam influxus agentium creatorum non fiunt ex aliquo, ut illuminatio, et actus intelligendi, et volendi et talia, ex quibus videtur, quod creatura aliquid agit de nihilo : quamvis non intendam nunc circa hæc insistere, eo quod locum habent in quæstione de rationibus seminalibus *; sciendum tamen, quod omnes in hoc concordant, quod creatura non possit esse creator. Sed aliqui ponunt differentiam inter creationem, et facere aliquid de nihilo; nam dicunt, quod de ratione creationis, et creatoris est, quod quantum est ex parte suæ virtutis, nihil omnino præsupponit, nec de quo agat, nec in quo agat, et talis est virtus simpliciter infinita. Unde Deus in creando, quantum est ex parte sua, non præsupponit quo agat, nec in quo agat, et si quis effectus sit, qui a Deo creari non possit, non præsupposito aliquo, ut est gratia, et similia, quæ non sunt apta nata existere, nisi in aliquo. Hoc dicunt, quod est ex defectione entitatis naturæ rei creatæ, non autem ex defectu, vel limitatione virtutis creantis, quæ cum sit independens et illimitata, non indiget aliquo extrinseco, cui se appodiet in agendo. Creatura autem omnis, cum ejus actio sit accidens, et ejus virtus finita et limitata, et procedat ab ente, cujus esse dependet ab aliquo necessario, indiget aliquo, in quo ejus actio sustentetur, et cui appodietur, et applicetur; et in hoc differt etiam in infinitum a virtute Dei : non autem semper indiget de quo agat, sed aliquando indiget de quo agat; et aliquando indiget de quo, et agat in quo, sed non de quo, ut dicunt in prædictis exemplis. Et isto modo dicunt virtutem esse in Sacramentis respectu characteris inducendi. Et isto modo dicunt, quod respondetur ad quæstionem, quia creatura non potest aliquid producere de nihilo, intelligendo quod nihil ex parte sua præsupponant, nec de quo, nec in quo, quod est vere de nihilo facere, et est creare. Si autem dicatur de nihilo facere, quia non de aliquo, quamvis in aliquo, concedunt quod sic potest facere de nihilo. Ad hoc tamen non est necessaria virtus infinita, nec increata, ut dixi, nec contra hoc concludunt prædictæ rationes : sed concludunt, quod creatura præsupponat materiam, non semper de qua, sed de qua, aut in qua; et quælibet istarum materiarum etiam ponit finitatem in agente, et tollit ab eo rationem puræ actualitatis.

[margin: …æst. 10. …rt. 3. …riæ re…ationes …torum …a hanc …æstio…iem. …Ienr. …odl. 4. et Rich. … d. 1. 4. q. 4.]

Alii sunt qui dicunt, quod cum 31.
inter *ens*, et *nihil* sit distantia infinita, et omnimoda improportio, et propter dictas superius rationes, nulla creatura aliquo modo agit aliquid de nihilo.

[margin: Henric. supra citatus.]

Ad illud, quod objicitur de primis influxibus, dicunt, quod nulla creatura agit immediate per suam substantiam, quia hoc est proprium Dei : sed agit per suam virtutem, quæ est de genere accidentis. Dicunt igitur, quod primi influxus fiunt ex fœcunditate virtutis, non per decisionem partis a

parte, sed per emanationem, ut species a colore; nec talia diminuunt, vel consumunt illud, de quo fiunt, quia non sunt res simpliciter, sed quodammodo intentione, ut lumen, intellectio, volitio, sicut species coloris. Et sic patet responsio ad argumenta.

QUÆSTIO VII.

Utrum substantia spiritualis per se subsistens, vel apta nata subsistere, innitatur fundamento materiæ?

Augustin. *lib.* 12. *Confess. cap.* 7. 8. 20. *et* 21. Alen 2. *part.* 60. *mem.* 2. *et quæst.* 61. *mem.* 1. D. Thom. 1. *part. quæst.* 50. *art.* 2. D. Bonavent. *in* 2. *dist.* 3. *part.* 1. *art.* 1. *quæst.* 2. Richardus *ibid. art.* 1. *quæst.* 2. *et art.* 2. *quæst.* 1. *et* 2. Aureol. apud Capreol. *quæst.* 1. *art.* 2. Durand. *eadem dist.* 3. *et* 8. Ferrarien. 2. *cont. Gen. cap.* 95. Vasquez 1. *part. dist.* 178. *cap.* 5. *art.* 2. *de substantia Angelorum, quæst.* 1. *puncto* 4. Vide Doct. *quæst.* 15. *de Anima.*

1. Ad evidentiam hujus quæstionis, oportet primo videre quid significetur nomine *materiæ*. Secundo, quod ponere tale fundamentum in anima et Angelo, sit necesse.

ARTICULUS I.

Quid sit materia prima?

Circa primum, primo est falsa imaginatio tollenda, quæ dicit quod materia est potentia nullam habens entitatem actualem, quia, inquiunt, quod est pura potentia nullam actualitatem habet, talis, ut dicunt, est materia, quia si caret forma, statim recidit in nihil : non solum propter hoc dicunt aliqui, quod sine forma non potest existere, sed quod nullam actualitatem habet nisi a forma, ut nec etiam aliquo modo effectus alicujus causæ possit dici. Hujus opinionis videtur aliquando fuisse Augustinus, ut patet 12. Confess. cap. 6. *Si vellem* (inquit) *prorsus omnino informe cogitare, et non poteram, citius enim non esse censebam, quod omni forma privaretur, quam cogitabam quiddam inter formam, et nihil, nec formatum, nec nihil informe prope nihil.* Infra : *Si dici posset nihil aliquid est, et non est, hoc eam dicerem.* Avicenna etiam de non entitate materiæ in 5. *Metaph. suæ, cap.* 5. *Materia est quoddam, quod non habet esse per se ullo modo, nec est in effectu, nisi per formam.* De non entitate materiæ, ait Aristoteles 14. *Metaph. cap.* 6. quod est in potentia, quia in ea nihil est distinctum. Plato etiam dicit in secundo Timæi, *Materia,* inquit, *quadam incomprehensibili ratione inter nullam, et aliquam substantiam posita videtur.*

S. Thom. 1. p. q. 66 art. 1. Henr. quodl. 1. quæst. 10. *Opinio dicentium materiam esse puram potentiam.*

SCHOLIUM.

De materiæ quidditate late agit Scotus 9. Metaph. quæst. 1. et diffusius in 2. dist. 12. quæst. 1. et 2. ubi contra Albertum Magnum, et alios probat in ente generabili dari duas entitates positivas, quarum una est materiæ, et altera forma, easque esse inter se primo diversas, et utramque actu existere, suosque actus habere distinctos; atque hinc recte subinfert materiam non habere a forma, ut actu sit, sed a creatione, et propter a per divinam potentiam posse existere sine omni forma.

2. Hæ autem auctoritates non dicunt materiam omnino puram potentiam absque omni actu, sed intendunt quod inter omnia entia in genere substantiæ minus habet de actualitate, et quod sua actualitas ab actualitate formæ ratione contraria est distincta. Unde quod

materia sit vere ens actu in composito, et est effectus creationis, et pars compositi, expresse dicit Augustinus 12. Confess. cap. 3. *Non erat* (inquit) *aliquid, non color, non figura, non corpus, non spiritus, non tamen omnino nihil.* Ergo aliquid quod a Deo est factum, atque creatum.

Materia habet propriam actualitatem. Quamvis autem materia a Deo sit facta, ac per hoc habeat suam actualitatem, hæc actualitas est alia ab illa, quam habet forma; quia materia licet non sit a Deo nisi sub forma, et ut sic semper simul tempore fuerit materia, et simul forma, ordine tamen naturæ prius est esse, et creatio materiæ, et per consequens sua actualitas quam forma, vel ejus creatio. Et illum ordinem innuit Augustinus *Probatur auctoritate.* 13. *Confess. cap.* 33. ubi loquendo de materia dicit sic : *De nihilo enim a te, non de te facta sunt, non de te aliqua, non de tua, vel quæ antea fuerit, sed de concreata, id est, simul a te creata materia, qui ejus informitatem absque ulla temporis interpositione formasti. Nam cum aliud sit cœli, et terræ materies, aliud cœli, et terræ species, materiam quidam de omnino nihilo, mundi autem speciem de informi materia, simul tamen utrumque fecisti, ut materiam forma nulla moræ intercapedine sequeretur.* Unde licet materia actum suum, quem habet ut est terminus creationis, non habeat de actione, nisi in composito, ut est sub forma, non tamen habet illud, quod est actu extra nihil, et terminus creationis a forma, sed tantum tale, vel tale esse, ut cœli, vel terræ.

Hujus ratio est, quod omnis res actu existens habet esse per aliquod formale, sed forma non est causa formalis materiæ, ut materia est aliquid compositi. Ita dicit Avicenna 6. *Metaph. suæ, c.* 1. forma non est, nisi formalis causa compositi. Hinc est quod esse actuale, quod habet a creatione, potest esse, vel saltem intelligi, amota forma ab ea re, vel intellectu : quod nullo modo esset, si forma esset causa formalis materiæ, ut est materia : sicuti homo non potest esse, vel intelligi sine anima, nec album sine albedine, nec aliqua res sine aliquo, quo habet formale esse.

Sic igitur falsitas hujus imaginationis de materia, patet auctoritate : patet etiam ratione, quia si materia non esset aliqua res actu, ejus entitas non distingueretur ab entitate, et actualitate formæ, et sic nullam realem compositionem faceret cum ea. *3. Et ratione.*

Secundo, quia inter ens actu, et nihil, non est medium; ergo si materia præter formam non habet aliquem actum essendi, erit nihil; ergo agens creatum ageret de nihilo, cum agat de materia.

Item, secundum omnes Philosophos, materia est in potentia ad alia; sed secundum eos, nihil ad nihil est in potentia : ergo materia, ut materia, non est nihil; ergo habet aliquem actum de se, et si non subsistentiæ, tamen existentiæ.

Item, posse pati ad materiam reducitur, sicut agere ad formam; *Materia patitur, forma agit.* sed quod non est aliquid actu, non est principium patiendi, nec fundamentum; ergo necessario materia habet actualitatem aliam ab actualitate formæ, in qua actuali-

tate formæ fundantur, et stabiliuntur. Sicut ergo si Deus crearet aliquam ceram impressa aliqua imagine, dato etiam quod circa non posset existere sine impressione, nec e contrario, illa cera non haberet ab illa impressione, quod esset cera, sed effective a Deo, et formaliter ab actu imprimendi haberet tale esse, puta imaginis Pauli. Ita materia quamvis simul creata sit sub forma, nec unquam denudatur ea, quod habeat tale esse, ut cœli et terræ, habet a forma concreata, vel generata; sed quod sit ens quoddam actu distinctum contra non entitatem nihili, et habens actum essendi ultra entitatem essentiæ, quæ solum respicit Deum ut causam, non habet a forma, nisi forte in conservatione, secundum illos, qui dicunt, quod non potest esse, vel fieri sine forma.

S. Thom. cit. Thom. Anglic. in 2. d. 12.

4\. Hæc est sententia Augustini lib. de natura boni*. *Hylem dico quamdam penitus informem, et sine qualitate materiam, unde istæ quas sentimus qualitates formantur.* Et infra : *Quæ* (scilicet materia) *non per aliquam speciem sentiri, sed per omnimodam speciei privationem cogitari vix potest, habet enim et ipsa capacitatem formarum : nam si capere impositam ab artifice formam non posset, nec materies utique diceretur. Porro si bonum aliquod est forma, proculdubio bonum aliquod est etiam capacitas formæ.* Sic igitur patet contra entitatem materiæ falsa imaginatio.

* Cap. 18.

5\. *Materia qualem actum habet*

Deinde videndus actus materiæ, et actus, qui dicitur formarum distinctio. Circa quod sciendum, quod materia est in actu, sed nullius est actus, est quoddam in actu, ut est res quædam extra nihil, et effectus Dei, et terminus creationis. Nullius vero est actus : tum, quia ipsa est fundamentum omnium actuum ; tum, quia sua actualitas nullius est generis, ac per hoc nec actum aliquem dare potest : tum, quia si alicujus esset actus, illud haberet minus de entitate, tamen ex quo actum reciperet, necessario aliquem actum haberet, et ens actu esset, ut probatum est de materia; illud autem diceremus materiam, et illud quod dicis actum ejus diceremus formam. Est ergo ens actu, ut est terminus creationis, saltem in composito, sed nullius est actus. Forma etiam est quoddam in actu, et est alterius actus, scilicet materiæ, et totius compositi, quamvis aliter et aliter, ut alias dicetur : forma etiam est in actu, inquantum est terminus creationis, vel factionis, quamvis non nisi in composito, quia solum compositum per se generatur, ut habetur 7. *Metaphysic. text.* 23. 26. *et* 27.

Differt etiam materia, ut est in actu, vel ut ambo habent esse in actu; (quia ille actus, quem habet materia est distinctus, utpote ambo tanquam realia principia sunt creata) ille, inquam, actus materiæ est minoris perfectionis, quam actualitas cujuscumque formæ, et est in potentia ut per formam actu existentem perficiatur, et non e contrario. 6. *In quo differt ab actu formæ*

Differt etiam, quia illa actualitas materiæ omnino est indeterminata, nullius generis vel speciei, nisi per reductionem ad genus substan- 7.

tiæ decernatur, et specificetur per formam, utpote quod sit cœlum, vel terra : actualitas autem omnis formæ actu existentis (et dico *actu existentis*, quia hîc loquimur de materia et forma, ut actu existunt in re extra) est actualitas determinata, quia omnis actualitas formæ (si sic liceat loqui) vel est cœlica, vel vitrea, vel lignea, etc. etiam considerata in se sine materia, et composito. Non sic autem est de actualitate materiæ, ut consideratur distincta a forma. Hinc est quod actualitas formæ, cum de se sit determinata, non determinatur per aliam formam, nisi per accidens, inquantum scilicet in uno composito concurrunt plures formæ, et posterior determinat et specificat priorem; quod pro tanto verum est, quia perfectior est res sub ultima forma, quam solum sub prima. Forma autem intime ipsam actualitatem confusam, et indeterminatam materiæ non dimittit sub illa indeterminatione, sed trahit ad esse cœli, vel terræ, et sic de aliis. Patet ergo eorum actualitas per rationes oppositas, ita quod nullo modo una ad aliam reducatur.

8. Differunt etiam, quia actualitas materiæ ratione imperfectionis est determinabilis essentialiter per actum formæ, ac per hoc materia dicitur pura potentia, quia nullum habet determinatum genus, seu gradum essendi ; et dicitur in potentia, inquantum diversis actibus formarum perficitur, et determinatur. Actualitas autem formæ est determinata et determinans, non determinabilis, nisi per accidens, accedente scilicet alia forma, ut dictum est. Ex quo patet quod cum dicitur, quod materia est potentia, non excludit actualitatem essendi a materia, sed duplicem actualitatem, unam scilicet, quam habet forma per essentiam, ex qua per essentiam suam forma dicitur actus ; et per oppositum materia, quia caret illa perfecta actualitate, ut est a Deo producta in composito, dicitur potentia, quia de natura sua excludit omnem determinationem actus, quam habet omnis forma actu existens per materiam suam ; et quia materia in actu existens, de se non habet actum determinatum, sed determinabilem per formam, dicitur potentia. Et sic patet quare materia dicitur potentia, et esse in potentia, et quod neutra istarum excludit, sed includit actualem existentiam extra nihil.

ARTICULUS II.

Utrum detur materia in substantiis spiritualibus?

His visis, est quæstio nostra, 9
utrum materia talis, scilicet habens actum debilem, indeterminatum, et determinabilem, sit fundamentum substantiæ spiritualis cujuslibet creatæ, animæ scilicet, et Angeli. Supra hoc autem sunt duo modi solemnes dicendi, quorum primus est quod nec in Angelo, nec in anima est prædicta materia. *Prima opinio.*

Habent autem isti rationem communem, et specialem. Communis est, quod secundum Philosophum 8. Thom. 1. p. q. 7. art. 1. et 2. q. 50 art. 2.

Metaphysic. text. 4. omnia quæ transmutantur, habent materiam, sed diversam, secundum quam diversimode transmutantur : sed anima et Angeli non transmutantur ad esse ; ergo non habent materiam univoce cum generabilibus. Quærenda est igitur materia in eis, secundum transmutationem, quæ est in eis. Invenitur autem duplex modus transmutationis, unus ad situm, alius secundum intellectum, et voluntatem. Mutatio ad situm non arguit materiam in Angelis et anima, quia hoc debetur eis, ut sunt substantiæ finitæ, propter quod quando sunt hîc, non sunt alibi. Nec mutatio, quæ est secundum voluntatem et intellectum, arguit materiam, quia intelligunt formas materiales ; esse autem recipiens aliud debet esse denudatum ab eo, et a conditione ejus, sicut receptivum soni debet esse absonum, et coloris non coloratum, coloratum enim, ut patet in vitro, non potest recipere colores ; ergo intellectus Angeli, et hominis oportet necessario quod non sint materiales.

10. *In angelo non esse materiam.* De Angelo probant, quia si in Angelo esset materia, materia unius esset distincta a materia alterius : materia autem non distinguitur, nisi quantitate, quam removendo non est distinguibilis, in Angelo autem non est quantitas ; ergo nec materiæ distinctio.

Item, operatio cujuslibet est secundum modum substantiæ ejus, intelligentiæ autem Angeli est operatio penitus immaterialis, quod patet ex ejus objecto, a quo actus recipit speciem : unumquodque enim intelligitur, ut a materia abstrahitur ; ergo substantia Angeli est immaterialis.

Item, dicit Dionysius *de Divin. Nomin. cap.* 4. quod primæ creaturæ incorporales, et immateriales intelliguntur.

De anima idem dicunt : primo Augustinus 7. super Genesim, ubi dicit, quod *anima non est facta, nec ex materia corporali, nec ex spirituali.* 11. *Neque anima.*

Item, de ratione animæ est, quod sit forma corporis : aut ergo secundum se totam est forma, et tunc impossibile est, quod materia sit pars ejus, quia materia est tantum in potentia, et per consequens non potest esse actus, nec forma alicujus, cum actus et potentia ex opposito dividantur ; aut secundum partem sui tantum, et tunc illam part m dicemus animam, et aliam animatam. August. c. 5. et seqq.

Item, sequitur hoc inconveniens, quod una forma, perficit duas materias diversorum generum, scilicet anima materiam suam spiritualem, et corpus, et quod actus unius generis perficit duas potentias diversorum generum, scilicet potentias duarum materiarum.

Item, omne quod recipitur in aliquo, recipitur per modum recipientis, sic autem cognoscitur unumquodque, sicut forma ejus est in cognoscente : anima autem intellectiva cognoscit lapidem absolute, ut est lapis ; ergo forma lapidis est in ea absolute, non materia ; ergo nec ipsa habet materiam.

Item, si anima intellectiva habet materiam, formæ rerum recipiuntur in ea individualiter, sicut potentiæ sensitivæ, quæ recipiunt

formas in organo corporali: cujus ratio est, quia materia est causa individuationis.

Item, omnis compositio, quæ advenit rei post suum esse completum, est sibi accidentalis; ergo si anima est composita ex materia et forma, ex tunc compositio cum corpore est sibi accidentalis; ergo homo non est unus nisi per accidens.

12. Ne tamen hinc objiciatur quod Angelus, vel anima sit omnino simplex ut Deus, dicunt, quod est multiplex compositio. De ratione enim quidditatis, ut quidditas est, non est quod sit composita, alioquin essentia seu quidditas, vel natura divina esset composita; nec quod sit simplex, nam tunc omnis quidditas esset simplex, et materia non intraret definitionem alicujus rei; quod patet esse falsum in naturalibus 6. *Metaphysicor. text.* 2. esse autem actuale est extra quidditatem, quod patet, quia tunc tot quidditates haberent individua, quot *esse* actualia. Tale dico esse actuale diversimode se habet, ad diversas quidditates; quædam natura, vel quidditas est ea, de cujus intellectu non est ipsum esse actuale, talis est quidditas omnis creaturæ, nam si esset de ejus intellectu, non posset unum intelligi sine alio; possum autem intelligere rosam, eclipsim, et similia, non intelligendo ipsa esse actu. Alia est natura, de cujus intellectu, et natura est ipsum esse actuale, ut divina, quia non est ejus esse ab alio accersitum, sed ipsa natura se ipsa actu est, imo ipsum esse actu est; in omni autem creatura esse actu est ab alio, et ideo habet esse acquisitum, ut jam sit dare in hujusmodi creatura actu existente, *quod est*, scilicet ipsam quidditatem, et *quo est*, scilicet ipsum actum essendi, et compositum ex eo *quod est*, scilicet quidditate, et *quo est*, scilicet actu existendi, vel ex esse, *quod est*. Et propter hoc dicitur in libro de causis *, quod *Intelligentia non est tantum sicut prima causa, sed est in ea esse et forma*, quæ est quidditas sua. Et quia omne quod non habet aliquid ex se, sed recipit illud ab alio, est in potentia respectu illius, quidditas cujuslibet creaturæ, sic erit potentia, et primum esse actuale est ejus actus, et sic impossibile est aliquid facere, quod non sit compositum ex potentia et actu. Et si istam potentiam quis vocet *materiam*, dicunt omnem rem actu existentem consistere ex materia et forma, sed tunc, ut dicunt, sicut potentia, sic et materia æquivoce dicitur.

[Substantiæ spirituales sunt simplicissimæ.]

* proposit 9.

13. Si objiciatur, quod materia prima recipit formam et intellectus recipit formam, dicunt, quod, est æquivoce, quia nulla materia recipit formam prout est forma simpliciter, sed prout est hæc, quia materia est causa individuationis, sed intellectus retinet formam simpliciter, et ut est universalis, non ut est hæc.

SCHOLIUM.

Quod in quæstione prima hujus operis insinuavit Doctor, videlicet, in Angelo et anima rationali dari materiam, hîc largius probat, opinionem secutus multorum antiquorum Theologorum, Alensis, Alberti Magni, Bonavent. et Richardi, necnon aliquorum Philosophorum, Boetii et Avicembroni, quam etiam sequuntur Aureolus et Cajetanus in

cap. 2. Ephes. Eugubinus, Nyphus, Franciscus Georgius, et alii. Gradatim pergit ad stabiliendam, et declarandam sententiam per duodecim conclusiones, et deinde probat esse conformem doctrinæ sanctorum Patrum. Aliqua etiam repetit ex iis, quæ docuit in libros de Anima, quæst. 15. ubi docuit aperte intellectum nostrum non esse immaterialem. Scholiastes timide videtur admittere Scotum hujus fuisse opinionis, sed eo certe loco, et in isto, et quæst. sequenti, num. 33. clare et constanter hanc defendit sententiam. Eam etiam indicare videtur quodlib. 9. artic. 2. §. *Secundum etiam istum tertium intellectum*, ubi loquens de anima quatenus est receptiva intellectionis, ait eam non habere materiam, *saltem*, inquit, *corporalem*, tacite innuens, eam habere materiam incorpoream, seu spiritualem.

14. *Secunda opinio.* Albert. 2 d. 3. art. 4. Bonav. art. 1. q. 2. et alii.

Ecce positio cum rationibus. Et modo est alia positio, quæ dicit, quod necesse est tam animam, quam Angelum inniti materiæ fundamento, accipiendo materiam non pro illo potentiali, quod est esse nihil respectu esse, sed pro illo potentiali, quod habet esse actu, quod contra formam distinguitur, ut dictum est, quæ est actus, et habet esse actu. Ad cujus positionis evidentiam, ut juxta artem Philosophi accedamus a communibus ad specialia, sunt duodecim conclusiones declarandæ. *Conclusiones duodecim.* Prima est, quod omne ens creatum habet necessario potentiam admixtam. Secunda, quod illa potentia non differt realiter a re creata. Tertia, quod illa potentia per omne ens creatum diffunditur, et permiscetur omni enti. Quarta, quod ista potentia, ut contracta, differt in entibus, secundum quod entia inter se distinguuntur. Quinta, quod talis potentia facit aliqualem compositionem in rebus. Sexta, quod talis compositio, quæ consequitur ens inquantum ens, quæ est ex actu et potentia, est indeterminata. Septima, quod ex ista compositione cum alio determinato superaddito, in omnibus entibus sequitur compositio. Octava, quod illud indeterminatum, quod cadit in compositionem cujuslibet singularis entis, determinatur secundum diversitatem, vel actuum, vel determinationis. Nona, quod illud indeterminatum in rebus, quæ sunt de genere substantiæ, est substantia. Decima, quod illud indeterminatum, quod sequitur omne ens in genere substantiæ, est materia realiter a forma distincta. Undecima, quod illud indeterminatum, et determinatum in genere substantiæ, puta materia et forma, habent maximam unitatem in substantiis spiritualibus. Duodecima, quod hæc sententia sit conformis doctrinæ Sanctorum, et quod rationes oppositæ non concludant.

Primum igitur ostendo, quod omne ens creatum habeat potentiam admixtam, sic; Omne ens creatum, inquantum creatum, est ex nihilo, quia creare est de nihilo producere, ut dicit Magister in principio 2. Sententiarum : sed omne ens citra primum secundum se totum est creatum ; ergo est de nihilo, et ex se toto est defectibile, et annihilabile. Unde vult Augustinus *, quod res ideo sunt annihilabiles, non quia ab alio, quia tunc filius Dei esset annihilabilis, sed quia sunt de nihilo; sicut sunt corruptibiles, quia composita ex contrariis, vel habentia contrarietatem aliquo modo. Hoc idem innuit Gregorius * : *Cunctæ*, inquit, *res quæ* 15. *Probatur 1. conclusio.*

* contr. ep. fundamenti, c. 36 et se[q.]

* lib. 1[6] Moral. 16.

de nihilo factæ sunt, earum essentiæ ad nihilum redeunt, nisi eas manus Dei teneat. Omne igitur esse creatum, inquantum surgit de nihilo, in suis intimis habet potentiam passivam adjunctam.

Item, primum esse, inquantum simpliciter primum, omnino excludit a se rationem alterius, ut album nihil habet de nigredine, inquantum sunt contraria; ergo omne ens inquantum recedit ab illa primitate, necessario accedit et permiscetur potentiæ passivæ, sicut color omnis recedens ab albedine, ut sunt omnes medii colores, eis necessario permiscetur aliqua nigredo, quia in omni medio est aliquo modo natura cujuslibet extremi; sed omne ens inquantum creatum necessario cadit a primitate illius; ergo, etc.

Item, dependentia ab aliquo, vel quantum ad esse, vel quantum ad fieri, vel quantum ad conservari, necessario includit potentiam passivam admixtam; actus enim, vel potentia activa, cum sit principium aliorum essendi, fiendi, et consistendi, ac per hoc est ratio, quod alia dependeant ab ea, non est ratio, vel causa oppositi, quod scilicet ratione talis actualitatis aliud dependeat ab alio. Et hæc omnia patent in Deo, qui est actus omnino independens: sed omnis creatura, ratione qua est de nihilo, dependet ab alio, quantum ad esse, quantum ad fieri, et quantum ad conservari; ergo omnis creatura inquantum creatura, habet in suis intimis potentiam passivam admixtam.

16. ...batur conclu-

Secundo, ostendo quod potentia passiva nihil reale addit supra ipsum ens, quod est terminus creationis. Si potentia aliquid addit realiter distinctum supra potentiam rei creatæ; ergo sequestrata per intellectum illa potentia, illa substantia nullo modo est in potentia passiva, ac per hoc est actus purus omnino independens a quocumque agente.

Item, ostensum est quod talis potentia est in omni ente; ergo si differt ab eo realiter, necessarium est, ut recipiatur in eo, hoc non potest esse nisi per potentiam passivam aliam, et tunc eodem modo de illa etiam procedetur in infinitum, vel stabitur in una potentia passiva, quæ non differt re ab eodem, cujus est.

Item, ostensum est quod *esse* creatur, et secundum quod creatur, dependet ab alio; sed tota substantia creatur secundum sua intima omnia; ergo tota substantia inquantum tota, est dependens. Hæc autem reduplicatio *inquantum* dicit causam essentialem, per quam subjectum non potest intelligi sine prædicato, ut *homo inquantum homo est animal*, propter quod dicitur in fine *lib.* 1. *Priorum, cap.* 40. quod reduplicatio debet fieri ad subjectum, non ad prædicatum, ut, *Grammatica inquantum Grammatica est disciplina;* nam si feratur ad prædicatum, est falsa, ut, *Grammatica est disciplina inquantum disciplina,* quia sensus est, *Omnis disciplina est Grammatica;* ergo si omnis creatura inquantum creatura a Deo dependet, impossibile est intelligi non dependens; dependet autem per potentiam pas-

sivam, ut ostendi; ergo si potentia passiva differt realiter a substantia rei, cum ea quæ taliter differunt, saltem intellectus possit separare, sequitur, quod potest intelligi creatura non dependens a Deo, imo erit actus purus non annihilabilis.

Item, illa potentia quæ differt realiter, ut tu dicis, est ens creatum, ac per hoc dependens; aut igitur dependet seipsa, aut per aliam potentiam, et erit processus in infinitum; vel stabitur in uno, in quo non differt realiter, et qua ratione in uno ente, eadem ratione in omni ente.

17. *Probatur 3. conclusio.* Tertio, ostendo quod ista potentia extenditur, et permiscetur in omni ente creato. Impossibile est, quod aliquod creatum sit extra rationem entis, quia omnino esset nihil; propterea ens non potest esse genus, quia cum omnis differentia sit extra rationem generis, esset nihil; igitur in ratione entis participat illud, quod sequitur omne ens inquantum ens creatum, sed potentia passiva consequitur substantiam entis creati; (ut ostensum est) ergo inest omni enti.

Item, si detur aliquod creatum absque potentia passiva, tunc illud erit imperfectum respectu Dei; res enim quanto est perfectior respectu Dei, tanto est susceptibilior plurium perfectionum ab eo, ut patet in creatura rationali. Nec esset perfecta respectu sui, quia aut haberet perfectiones, quæ sunt essentialiter id quod ipsa, et tunc esset Deus; aut nullam perfectionem haberet, et tunc aut esset susceptibilis perfectionum, et sic esset in potentia passiva; aut non haberet, nec esset susceptibilis, et tunc esset omnino imperfecta. Nec etiam esset perfecta respectu universi, quia non posset cogitari, quod aliquod tanquam pars uniatur alii ad perficiendum totum, nisi sit in potentia respectu partis cui unitur, et respectu totius : si enim nullum aspectum haberet ad partes omnino, nullum totum constitueret cum illis, ut Deus.

Item, omne creatum necessario secundum totam substantiam dependet ad aliud, et sic est compositum ex essentia, et esse ad minus : omne autem compositum est resolubile; ergo omnis substantia, sive ens creatum est annihilabile, hoc autem non est sine potentia passiva.

Quarto, ostendo quod ista potentia differt in diversis entibus, secundum quod illa differunt genere, vel specie, vel numero : hoc enim jam patet, cum ostensum sit, quod potentia passiva est idem re cum substantia; ergo sicut entitates differunt, ita et potentiæ. 18. *Probatur 4. conclusio.*

Item, ostensum est quod hæc potentia sequitur ens inquantum ens : sed quando aliquid essentialiter consequitur aliud, necessario dividitur secundum illius divisionem, ut patet in homine, et risibili ; ergo sicut entia differunt, ita et potentiæ.

Item, potentia passiva sicut et activa, est fundamentum inclinationis et relationis realis, sicut realiter referuntur activa et passiva : si diversæ sunt inclinationes, et relationes reales agen-

tium et patientium, secundum modum agendi et patiendi; ergo et potentiæ activæ,et passivæ differunt secundum diversitatem agentium et patientium inter se.

Item, entia dividuntur tam natura quam situ, secundum quod magis et minus participant de actualitate, ut patet de elementis, ut aqua plus habet de actualitate quam terra : unde unum est in potentia respectu alterius, ut dicitur 4. *Physicorum, cap. de loco, text.* 48. ita quod illud quod plus habet de actu, minus habet de potentia, et e contrario; sicut ergo differt actualitas unius ab actualitate alterius, sic etiam potentia a potentia.

19. *Probatur conclusio.* Quinto, ostendo quod hæc potentia facit compositionem in rebus. Primo sic : ostensum est quod omnia citra primum ens habent actum potentiæ admixtum, quia cadunt ab actu primo per admixtionem potentiæ, tunc sic : Actus purus facit simplicitatem; ergo actus admixtus facit compositum.

Item, impossibile est quod desit prima ratio compositionis in entibus; nam per illas rationes, per quas res est composita, impossibile est quod illæ rationes non efficiant compositum, si uniantur; ratio autem compositionis in entibus est ratio actus et potentiæ, nunquam enim ex pluribus actibus posset fieri unum; ergo ratio actus et potentiæ sunt fundamentum, et omnis ratio compositionis; ergo impossibile est si uniantur, quin faciant compositum : sed uniuntur in omni ente creato, ut ostensum est; ergo, etc.

Item, procedunt a Deo essentiæ, sicut ab unitate numeri, secundum Dionysium * : sicut ergo impossibile est, quod aliquis numerus fluat ab unitate, quin cadat a simplicitate, et includat compositum, sic impossibile est aliquod creatum elongari a primo, et summe simplici quin cadat in compositionem.

* lib. de Div. Nom. c. 13.

Sexto, ostendo quod hæc compositio, quæ sequitur omne ens, inquantum ens, non inquantum tale est, est indeterminata. Ostensum est quod actus et potentia non contracta ad aliquem specialem modum, sunt fundamentum primum omnis compositionis : sed in quolibet genere primum inquantum primum, maxime est indeterminatum; ergo hæc compositio maxime est indeterminata. 20. *Probatur 6. conclusio.*

Item, proprietas consequens aliquid, est ejusdem latitudinis cum eo quod consequitur : sed compositio actus et potentiæ consequitur omne ens, inquantum est ens creatum, tale autem est maximæ indeterminationis; ergo hæc compositio.

Item, primæ differentiæ in quolibet genere sunt maximæ determinationis, ut patet de corporeo, et incorporeo; sed actus et potentia dividunt quodlibet genus entis, quod quidem est sic intelligendum, ut actus in quibusdam illius generis, et potentia in aliis, imo in quolibet, est actus et potentia permixta : sed aliqua plus habent de actu, et minus de potentia, aliqua e contrario; ergo si omnia communicant adjunctionem actus et potentiæ, sicut natura generis

est indeterminata, sic et compositio in illis.

21. *Probatur 7. conclusio.* Septimo, ostendo quod in ista compositione indeterminata, cum aliquo determinato superaddito, fit in omnibus entibus compositio. Omne primum determinatur, et distinguitur in posterioribus et consequentibus, ut animal in suis speciebus per distinctas et determinatas differentias : sed compositio ista prima consequitur ens inquantum ens; ergo sicut spiritus inquantum ens, per rationem aliquam determinatur, ut patet in Angelo et anima, et sic de aliis; sic etiam ista compositio determinatur et specificatur per quid superadditum; et sic componitur omne ens spirituale ex ratione sui indeterminati et aliquo superaddito, ita quod in prima compositionis ratione conveniunt, et in alio differunt, quia illa superaddita est ratio singularis compositionis, et entitatis in quolibet ente.

Item, ostensum est quod hæc compositio sequitur omne creatum : sed omne prius, se et suam proprietatem salvat in posteriori, per rationem qua prius, et omne poterius per rationem qua posterius, addit aliquam saltem rationem ad prius ; ergo ratio entis, quæ est prior, cum ente speciali salvatur in Angelo et quolibet alio ente speciali, et Angelus, inquantum ens posterius, addit aliquam rationem suæ posterioritatis; ergo necessario omne ens, cujuscumque sit speciei, est compositum ex ratione prioris compositionis indeterminatæ, et posterioris determinati.

Item, omnia entia habent aliquam concordiam, et unitatem substantiæ secundum magis et minus, ut omnia entia in entitate : homo et equus in sensualitate, habent etiam inter se distinctionem ; ergo oportet, ut illius communis concordiæ, et unitatis sit aliquod fundamentum in ratione entis compositi, et illius distinctionis aliquod additamentum, secundum quod omnia entia differunt variis modis; ergo omnia entia sunt composita ex aliquo indeterminato et composito, in quo conveniunt, et sic est ratio entis creati, et ex aliquo determinato, in quo, vel per quod differunt.

Octavo, ostendo quod illud indeterminatum, quod cadit in compositionem cujuslibet entis particularis, diversificatur secundum diversitatem actuum, vel determinationis. Actus ille superadditus huic indeterminato se habet suo modo ad ipsum, sicut forma ad materiam : forma enim materiæ non respicit eam sub indeterminatione, quam de se habet, sed eam trahit ad se, et ad suam actualitatem ; ergo ita indeterminatum distinguitur secundum determinationem actuum. 22. *Probatur 8. conclusio.*

Item, si illud indeterminatum non sit realiter distinctum in quolibet ente, sequitur quod nihil est vere in se, nec ab aliis distinctum: non enim omnia sunt composita ex illo indeterminato, et suo determinato, si indeterminatum meum, et tuum non sunt diversa, et tamen determinatum meum et tuum sunt distincta; ergo sum distinc-

tus et non distinctus, ac per hoc nec sum singularis, nec vere unus.

Item, in processu naturæ et artis, videmus quod posterius distinguit, restringit et specificat; ergo oportet quod ita sit hîc.

23. *Probatur 9. conclusio.* Nono, ostendo quod cum compositio ex indeterminato, et determinato sequatur omne ens creatum, quod in his, quæ sunt de genere substantiæ, illud indeterminatum sit vere substantia; et cum non sit forma, oportet quod sit materia, ac per hoc, omnia quæ sunt in genere substantiæ, sunt composita ex materia et forma. Ostensum est, quod indeterminatum, et determinatum habent inter se proportionem, ita quod unum determinat aliud, sed actus determinans in genere substantiæ et correspondens, erit necessario substantia : sed in genere substantiæ nihil est indeterminatum, nisi materia; ergo si omnis natura per se subsistens, sit composita ex indeterminato et determinato, sequitur quod omnis creatura per se subsistens, cujusmodi est substantia, sit composita ex materia, et forma.

Item, substantia est primum genus, de quo primo prædicatur ens; ergo si illud indeterminatum in genere substantiæ non est substantia sed accidens, cum illud quod cadit in compositionem, alicujus sit prius eo, accidens erit prius substantia, cujus contrarium dicitur 7. *Metaph. text.* 4. quod *substantia est prior accidente, tempore, definitione, et natura.*

Item, sequeretur quod omnis substantia esset composita ex accidente, quia illud indeterminatum cadit in compositionem cujuslibet entis per se, ut dixi.

Item, si illud indeterminatum est accidens, cum per illud sit receptivum, sequeretur quod substantia per suum accidens sit receptiva, quod est impossibile. Quod patet, quia omne accidens si recipiatur in alio, vel erit procedere in infinitum in potentiis receptivis; vel erit dare quod substantia per se recipiat, et sic illud indeterminatum, per quod recipit, erit substantia. Hinc etiam patet, quia indeterminatum, quatenus indeterminatum, habet naturam primi recipientis : sed nullum accidens potest habere hanc naturam, cum in alio recipiatur; ergo, etc.

Decimo, ostendo quod illud indeterminatum in genere substantiæ, quod est substantia, necessario est materia, a forma realiter distincta. Primo sic; indeterminatum in genere substantiæ, est omnimodæ indeterminationis, cum sit illud, per quod substantia est in potentia ad receptionem cujuscumque perfectionis : sed omnis forma de ratione sua dicit aliquam determinationem; ergo, modo relativo et opposito, sicut determinans et indeterminatum recipit illud : certum est autem quod ratio unius relativi est opposita respectu alterius, sicut impossibile est, quod aliquis sit filius ejus, cujus est pater; ergo impossibile est quod indeterminatum sit forma. 24. *Probatur 10. conclusio.*

Item, indeterminatum in genere substantiæ, quod consequitur omne ens, ut ostendi, habet rationem fundamenti, ac per hoc nullius est

actus, sed etiamsi sit in actu, determinationem ab aliis recipit; ergo opponitur omni rationi, imo omni enti, cujus ratio consistit in determinato, qualis est forma.

supra n. 3. Item, ut dixi, cera est aliquid in actu : impossibile est autem quod per essentiam habeat aliquam formam, seu figuram, alioquin nullam reciperet aliam, nisi autem in genere substantiæ esset in potentia ad omnes formas, essentialiter opponeretur omni determinationi : omnis autem forma est determinata et determinati, quia est in actu, et actus; igitur illud indeterminatum essentialiter differt a forma ; ergo concluditur necessario, quod omnis substantia per se subsistens est composita ex indeterminato, quod non est forma, sed materia, et determinato, quod est forma a materia essentialiter distincta, et realiter.

25. *Probatur 11. conclusio.* Undecimo, ostendo quod illa duo *indeterminatum* et *determinatum*, imo et materia et forma in genere substantiæ, habent maximam unitatem in Angelis. Quanto forma actualior, tanto magis se intimat materiæ, et unit eam sibi : sed forma Angeli et animæ rationalis, sunt actualissimæ; ergo omnino sibi uniunt materiam, ac per hoc nec in quantitatem prorumpunt, quia virtutis unitivæ sunt, nec habent aliquam formam corporalem, propter quam recedant a simplicitate.

Item, perfectiones quæ sunt in creaturis, sunt communicatæ a primo, sicut ei magis appropinquant essentia, sed hæc uniens eas perfectius haberet : Deus autem habet perfectiones attributales unitissime; ergo quanto res plus sibi appropinquat, tanto et compositiones secundum rationem; ergo quanto res sibi appropinquant, tanto sua compositio est unitior et indissolubilior.

Item, ex operatione cognoscimus subtantiam rei : sed in operatione rei spiritualis videmus quod una potentia capit totam aliam, ut intellectus voluntatem, et e contrario, et memoria utrumque et e contrario, secundum Augustinum *lib.* 9. *de Trin. cap.* 4. *et* 5. et hoc est signum maximæ unitatis; ergo cum hoc non sit in potentiis aliarum creaturarum, et major sit unio in fundamento quam in potentiis, sequitur quod major sit unitas in potentia spirituali, quam in aliqua alia : hoc maxime esset verum, si potentiæ animæ essent idem quod substantia.

Item, operatio fortis est signum virtutis unitæ, et per consequens dissolubilis substantiæ, quæ maxime inest substantiis spiritualibus. Denique signum indissolubilis unionis est, quia sunt substantiæ incorruptibiles, propter quod intima est unio unius ad alterum.

Duodecimo, et ultimo, ostendo quod illa alia opinio est contraria dictis Sanctorum. Quod enim sit ponere materiam spiritualem, expresse dicit Augustinus 5. *super Genesin cap.* 8. ubi dicit : *Non temporali, sed causali ordine prius facta est informis formabilisque materies, et spiritalis et corporalis, de qua fieret quod faciendum esset.* Quod etiam in anima specialiter sit materia, sic patet 26 *Probatur 12. conclusio.*

per ipsum 7. *super Genesin, cap.* 5. ubi supponens animam habere materiam, disputando utrum illa materia animæ creationem præcedat tempore, loquens de ipsa anima, ait : *An,* inquam, *si ex aliqua re, quæ jam ab illo spiritualiter facta erat, sed anima nondum erat, merito quæri potest.* Quare infra c. 6. *Si quiddam incommutabile esset anima, nullo modo ejus quasi materiam quærere deberemus. Nunc autem mutabilitas ejus satis indicat eam interim vitiis atque fallaciis deformem reddi, formari autem virtutibus veritatisque doctrina.* Et post pauca : *Sic fortasse potuit anima habere materiam pro suo genere spiritualem.* Et infra, *De spirituali igitur materia anima facta congruentius creditur.*

Hujus opinionis videtur fuisse Commentator super 2. *de Anima. Tertia,* inquit, *quæstio est, quomodo intellectus materialis est aliquod ens, et non est aliqua forma materialium, nec prima materia?* Et statim hoc ait, *Quæstio ita dissolvitur; quemadmodum omne sensibile dividitur in materiam et formam, sic intelligibile etiam oportet dividi in consimilia iis duobus, scilicet in aliquod simile formæ, et in aliquod simile materiæ; et hoc necesse est in omni abstracta intelligentia, quæ intelligit aliud, etiamsi non esset multitudo in formis abstractis.*

Idem Commentator super 8. *Metaphys. comment.* 12. recitat Themistium dixisse, quod Sol, et Luna, et stellæ, aut sunt formæ sine materiis, aut habent materiam per æquivocationem, sicut est dispositio in materia intellectus.

Hujus opinionis fuit expresse quod animam et Angelum Boetius, *in lib. de Unitate et Uno cap.* 2. *Aliud,* (ait) *est essentiæ simplicitate unum, ut Deus; aliud simplicissimum cognitione unum, ut Angelus et anima, quorum unumquodque est unum conjunctione materiæ et formæ.* Et ponit ibi simile, quomodo forma primo informat materiam omnino spiritualem, ut in Angelo : secundo minus spiritualem, ut in anima; tertio omnino corporalem, ut in corporibus, sicut radius transiens per tres vitreas fenestras : in prima videtur pura lux, in secunda non tantum, in tertia parum. Aliud simile, aqua quæ omnino clara est in fonte, minus clara est in rivo, et obscura in palude.

Damascen. lib. de orth. fide cap. 3.

Hujus positionis videtur esse Damascenus *lib.* 2. *suarum Sententiarum,* dicens, *Angelus incorporeus et immaterialis dicitur, quantum ad nos, omne autem comparatum ad Deum, qui solus immaterialis est, grossum et materiale invenitur.* Hujus opinionis videtur Commentator fuisse, qui dicit super Metaph. *Causa potentiæ in rebus, in quibus est potentia, est materia.* Hujus opinionis videtur Rabbi Moyses, qui dicit in lib. qui intitulatur; De benedicto Deo : *Esse* (inquit) *quod est in potentia ad aliquid, necessario habet materiam, quoniam potentia est in materia.*

Quare dicitur substantias spirituales non habere materiam.

Est autem advertendum, quod substantiæ spirituales dicuntur aliquando non habere materiam; tum quia earum materia non est similis materiæ corporali, quæ a Philosophis materia communiter appellatur; tum, quia, ut dicit Boetius de Unitate et Uno, et declaratum est 11. conclusione, forma spiritualis propter suam actualitatem unitur etiam intime 27.

materiæ, quæ trahit eam ad se in tantum, ut totum appareat ut forma, ut dicit Boetius *cap.* 1. de radio intrante per primam vitream; tum quia operatio earum propter talem materiam non impeditur, eo quod materia est quasi absorpta ab actualitate formæ.

28. *An Deus posset facere substantiam absque omni materia.* Non autem intendo negare quin Deus facere posset aliquam substantiam spiritualem sine materia, sed dico, quod talis nullo modo esset passibilis, nec secundum aliquem modum alterabilis. Primo, quia sicut si Deus faceret materiam per se existere absque forma, materia nihil ageret, quia quamvis compositum agat, potentiam tamen activam habet a forma, sicut forma existens absque materia omnino nihil pateretur: sicut enim forma est principium actionis, sic materia passionis.

Secundo, quia aut haberet potentiam passivam realiter distinctam a substantia formæ, et tunc necessario est materia, quia passivum et activum sunt essentiæ distinctæ, sicut materiæ et formæ; aut illa potentia passiva differt a forma sola ratione, ut scilicet forma dicatur potentia, vel posse pati, ut habet aspectum ad tales actus, vel tales qualitates, et hoc est impossibile propter duo: Primo, quia sicut in essentia materiæ non fundatur potentia activa, sic nec in essentia formæ potentia passiva, quia etiam posse agere et posse pati videntur inter se distingui, sicut materia et forma. Nunc autem essentia formæ est distincta ab essentia materiæ, et etiam dato, quod secundum rationem distinguantur illa forma, et illa potentia, aut potentia se habet in ratione fundamenti respectu formæ, quod non potest esse, quia dicit rem per modum fluentis, inhærentis, et accidentis: aut forma se habet in ratione fundamenti respectu formæ, quod est impossibile, quia duarum potentiarum oppositarum non videtur quod sit unum reale fundamentum, sicut calidi et frigidi: sed forma est fundamentum potentiæ activæ; ergo non erit fundamentum potentiæ passivæ; ergo non puto quod talis res aliquid ageret, quia tunc nec motum susciperet, nec aliquid pateretur.

Si instas, quod voluntas movet seipsam; ergo idem simplex est fundamentum potentiæ activæ, et passivæ. Respondeo non; quia si voluntas sit idem re, quod substantia animæ, ut multi dicunt, tota anima ut activa movet voluntatem per suum formale; recipit autem volitionem per suum materiale, sed si anima esset simplex forma, neque vellet, neque intelligeret. 29. *Objectio.* *Solutio.*

Si instes quod in brutis anima est simplex, et potentia recipit actum, dico, quod falsum est, quia utitur organo corporali in actione sua, et si esset separata anima bruti, nullo genere alterationis, aut motus alteraretur, nisi quia posset annihilari: annihilatio autem non est alteratio in subjecto, sicut nec creatio; unde si anima rationalis non esset composita, nec vellet, nec intelligeret separata. *Alia objectio.* *Solutio.*

Si instes, quod accidentia, quæ 30. *Tertia objectio.*

sunt formæ simplices, ut in Sacramento Altaris, recipiunt alterationes; ergo a simili forma substantialis separata, si per se existat.

Solutio. Respondent aliqui, quod in illis accidentibus est triplex genus motus. Unus ad situm, et ratione hujus materia non egent, quia ratione suæ functionis, potest res moveri ad situm absque eo quod habeat materiam, quia nec est ad hunc motum materia necessaria, nisi propter motum naturalem rectum, qui requirit gravitatem et levitatem, quæ fundantur in materia naturali. Et quia grave et leve, quæ sunt dispositiones ad motum rectum, manent in speciebus, ideo talem motum habent. Est alius motus alterationis, et hic duplex : quidam circa qualitates, quæ sunt in tertia specie, cujusmodi sunt albedo et nigredo, calidum et frigidum; et in istis est alteratio, quia quamvis non habeant materiam, in qua sint, ac per hoc, quoad hoc operatio sit miraculosa, habent quantitatem divisivam, quæ tenet rationem subjecti immediati ad tales alterationes recipiendas, unde supposita quantitate per se tales alterationes sunt in eis naturales. Est aliud genus alterationis circa qualitates quartæ speciei, ut circa rarum et densum, in quibus non fit transmutatio per se, ut dicitur 6. *Physicor.* In illis enim qualitatibus, quæ sunt de tertia specie, tantum fit alteratio per se : in rarum autem et densum, fit transmutatio per quantitatem, inquantum scilicet transmutantur a magis in minus, et e contrario; ideo illæ species possunt alterationem a raro in densum recipere, quia etiamsi non habeant vere materiam, habent ipsam quantitatem, quæ miraculose per se stat pro subjecto. Et sic patet, quod motus qui fit naturaliter in eis, in qualitatibus tertiæ speciei habet subjectum; hoc autem non esset dare in illa forma simplici, quam tu dicis Deum posse facere.

Triplex genus motus.

An accidentia sacramentalia sint capacia alterationis ?

SCHOLIUM.

Ex hoc loco et iis, quæ habet quæst. 8. num. 55. et quæst. 17. num. 3. et 8. ultra ea quæ habet in 4. dist. 12. quæst. 1. per totam, infertur quod alias præmonui in censura præfixa ad libros Physicor. nimirum Scotum nullatenus fuisse illius opinionis, quam auctor illius operis singulariter habet lib. 1. quæst. 7. et alibi, scilicet nullatenus posse per ullam potentiam separari accidens a subjecto, et in speciebus sacramentalibus accidentia transire in aliam naturam aut essentiam, veluti si natura humana transiret in asininam. Communem enim et Catholicam, hîc et ubique Scotus circa accidentia Eucharistiæ amplexatur doctrinam, imo in illo loco citato in 4. Sentent. doctissime refellit omnia principia, quæ ille auctor pro illa sua opinione adducit.

Si ad hoc instes, quod est ibi motus in quantitate a magis et minus, et tamen quantitas nec habet subjectum, nec aliquid pro subjecto, respondetur, quod ille motus est in quantitate sicut in subjecto; nihil enim prohibet, quin idem re sit secundum diversas rationes subjectum motus, et terminus *a quo*, vel *ad quem :* dimensio enim, ut est terminata, est terminus *a quo*, et *ad quem;* ut vero est interminata, est subjectum manens commune sub utroque termino. 31. *Quarta objectio.*

32. *Respondetur ad argumenta contrariæ sententiæ.* His visis, patet quod rationes ad oppositum non concludant. Primo, ratio communis quæ dicit quod nec mutatio ad situm, nec mutatio secundum voluntatem docet in eis esse materiam, dico quod falsum est, quinimo utraque id probat. Quod autem dicitur quod mutatio rei ad situm convenit ei quia finita, dico, quod in motu locali duo considero : Unum, quod res quæ movetur, non est simul in duobus, et hoc bene habetur ratione limitationis et finitionis. Secundum, quod res, quæ tali motu movetur, sit in se susceptiva illius motus, et hoc, ut ostendi, non potest aliqua creatura per rationem formæ. Quando etiam dicit, quod si haberet formam in materia, nullam formam materialem cognosceret, quia oportet susceptivum aliorum ab iis esse denudatum, dico, quod susceptivum oportet esse denudatum ab esse materiali et corporali, quod habent in re extra illa, quorum species et intentiones recipit, unde vitrum coloratum species colorum non recipit : intellectus autem non habet talem materiam corporalem, qualem habent formæ materiales. Patet etiam quod si hæc ratio valeret in intellectu, intellectus seipsum non intelligeret, nec suiipsius speciem reciperet, imo secundum hoc nullam formam, et nullam Intelligentiam intelligeret : sicut enim oportet esse denudatum materia, ut recipiat, vel cognoscat materialia, sic oportet secundum hoc esse denudatum forma, ut cognoscat formalia. Causa autem quare habens materiam spiritualem, ut Angelus, vel anima, potest recipere speciem rei spiritualis, habens autem colorem non potest recipere speciem coloris, est, quia verus, et realis color impedit diaphaneitatem ratione grossitiei, qua indiget multiplicatio et receptio coloris, species autem rei spiritualis non indiget tali receptivo.

Quod secundo arguit in speciali de Angelo, quod materia non distinguitur, nisi per quantitatem. 33. *Ad Secundum.* Respondeo, distinctio primæ materiæ duobus modis potest intelligi, vel quia ex una materia præexistente fiant duæ, sicut cum divido panem : et isto modo materia non est distinguibilis sine quantitate ; nec propter istum modum ex aliquo, scilicet præexistenti, multiplicantur Angeli ; vel ita quod hæc materia, vel ista distincte creentur, et ex creatione in duobus Angelis, aut simul, aut divisis creationibus distinguantur : et isto modo non est distinctio per quantitatem, et ita distinguuntur materiæ in Angelis. Ad tertium : operatio cujuslibet rei est secundum modum substantiæ ejus, etc. Dico quod materialiter 34. *Ad Tertium.* habet hæc propositio falsitatem, et secundum unum modum, qui falsus est, accipitur in proposito. Si enim intelligatur, quod operatio est secundum modum, substantiæ, quantum ad materialitatem et immaterialitatem, sicut etiam ad propositum accipitur proprie, patet quod falsa est, tam in cognitione sensitiva quam intellectiva. Quod sit falsa quoad

cognitionem sensitivam, patet per Philosophum, qui dicit, quod sensus est susceptivus specierum sine materia, et tamen anima sensitiva, et omnis ejus potentia est materiæ alligata. In intellectu etiam patet falsitas, quia intellectus recipit speciem, quæ est universalis in repræsentando multa singularia, et tamen intellectus nullo modo est universalis. Si autem intelligatur ly *secundum modum*, quod nobiliori substantiæ nobilior debetur operatio, et operandi modus, verum est, sed tunc nihil ad propositum. Unde sicut potentiæ sensitivæ materiæ alligatæ recipiunt speciem sine materia, sic intellectus quamvis sit forma in materia, recipit speciem sine materia. Unde cum dicitur, quod intellectus abstrahit a materia, verum est corporali, magis etiam quam sensus; et quia spiritualius species recipit, non tamen sequitur propter hoc, quod res materiales non intelligat.

35. *Ad verba Augustini.* Ad illud de Augustino dicendum, quod intendit ut vis non est facta ex materia corporali, vel spirituali præexistenti.

Ad quintum. Ad aliud, quod anima est forma corporis, dico quod tota anima ex materia et forma composita, est forma corporis. Quod tu dicis quod materia est tantum potentia, forma actus, dico, quod quamvis materia animæ in se considerata sit tantum in potentia, ut informata tamem sua forma, actus quidam efficitur, per quem materiam informare habet non a se, ut bene concludis, sed a sua forma.

36. Quod autem aliqua talis forma sit, ostendo ratione et similitudine. Invenitur in universo forma, cujus ambitum excedit materia, ut forma corporalium, non enim una forma terminat totam potentiam materiæ; est alia forma, cujus ambitus æquatur suæ materiæ, ut forma corporum cœlestium; ergo ad perfectionem universi, est dare tertiam formam, cujus ambitus excedit ambitum suæ materiæ, qualis est forma rationalis animæ, quia non solum ad materiam suam spiritualem, imo etiam ad materiam corporalem informandam se extendit. Simile patet, quod sicut materia simul cum aliqua forma est totum materiale respectu ulterioris formæ, ut corpus mixtum et complexionatum respectu animæ, et sic anima simul cum materia, ut est in rationali anima, respectu alicujus materiæ ut corporis.

SCHOLIUM.

Formam corporeitatis, distinctam ab anima rationali, dari in homine, ac proinde in eodem composito dari posse duas formas substantiales invicem subordinatas, non solum hoc loco, verum etiam in 4. dist. 11. quæst. 3. ubi diffuse, et data opera sententiam hanc multis rationibus corroborat, et contrariæ fundamenta dissolvit. Necessitatem denique ponendi has formas in corporibus animatis probat indissolubilibus rationibus; tum quia pereunte anima remanet forma corporis; tum quia triduo mortis Christi mansit forma corporis sine anima, et sic mansisset in Eucharistia, si tunc fuisset servata; tum ex aliis rationibus, quæ negotium facessunt aliter sentientibus.

Quod dicis, quod forma perficiat materias diversorum generum, 37. *Ad sextum*
dico quod non est inconveniens,

quod unus actus perficiat duas potentias diversorum generum habentes ordinem, ut dictum est de duplici materia.

Ad septimum. Ad aliud, *unumquodque recipitur in alio per modum recipientis,* etc. dico, quod illa uno modo est vera, ut expositum est in mixtis, alio modo falsa. Quod autem additur, quod anima cognoscit lapidem absolute, dico quod cognoscit absolute, id est, inquantum lapis, et cognoscit etiam inquantum hic lapis : unde quod forma lapidis inquantum hujus lapidis sit in intellectu, nihil prohibet ipsum habere materiam spiritualem, sed non talem, qualis est materia lapidis extra.

Ad octavum. Ad aliud, quod omnis forma quæ in intellectu recipitur, est singularis in essendo, universale enim non existit, nisi in consideratione intellectus : quod autem in intellectu sit forma universalis in repræsentando, non est propter intellectus immaterialitatem, sed propter ejus eminentem, altam, et abstractivam virtutem, quam non habet sensus.

Ad nonum. Ad aliud, quod omnis compositio, quæ advenit alicui post suum esse completum, est accidentalis; anima autem post compositionem primam, sicut nec completum esse habet sine corpore, sic nec sua compositio est terminata. Ad alia, patet solutio ex dictis.

QUÆSTIO VIII.

Utrum supposito quod in omnibus substantiis, tam spiritualibus quam corporalibus sit materia, an sit in omnibus eadem secundum eamdem rationem univocam?

Avicen. *lib.* 1. *sufficien. cap.* 3. Alen. 2. *part. quæst.* 44. *membr.* 2. S. Thom. 1. *part. quæst.* 66. *art.* 2. et 2. *sent. dist.* 14. *quæst.* 1. *art.* 2. S. Bonaven. *dist.* 12. *quæst.* 1. Ægidius *dist.* 14. *et opusc. de materia cœli.* Occam *in* 2. *dist.* 12. *quæst* 22. Richardus *quæst.*8. Henricus. *quodlib.* 4. *q.* 16. Ferrarien. 3. *cont. Gen. cap.* 20. Suarez *in Metaph. disp.* 12. *sect.* 10. *et* 11. Conimbr. *lib.*1 .*de cœlo cap.* 2. *q.* 6. Vide Doct. *in* 2. *dist.* 14. *q.*6.

Respondeo, circa istam quæstionem primo inquirendum est de materiæ entitate. Secundo, de potentialitate. Tertio, de ejus primitate. Quarto, de unitate. Quinto, de ejus formabilitate. Sexto, de ejus subsistentia et stabilitate. 1.

ARTICULUS. I.

Quænam sit vera entitas materiæ?

Circa materiæ entitatem, est sciendum, quod essentia variis modis dicitur de creatura. Uno modo secundum rationem determinatam alicujus generis, secundum quem modum dicimus, hic est homo, vel corpus, vel albedo, vel quantitas; et hoc convenit cuilibet enti, sive existat actu, sive in potentia, sive per suam essentiam : nam quælibet res reponitur in determinato genere per suam essentiam, non per suum actum existentiæ. Res enim sive sit, sive non sit, est res de genere substantiæ, et tale ens significatur, quan- *Essentia variis modis sumitur.*

do dicitur quod ens dividitur in decem Prædicamenta. Omnis autem creatura, vel essentia, dicitur esse vel ens isto modo, secundum quod habet aspectum ad Deum, ut ad causam exemplarem, inquantum scilicet habet in Deo ideam, secundum quam est factibilis; et secundum istum modum illa solum sunt non entia, quæ non habent in Deo rationem idealem, qualia sunt impossibilia esse, vel figmenta, ut Tragelaphus et similia.

Alio modo dicitur res esse simpliciter, sumpto *esse* secundum adjacens, ut cum dico, *homo est*, vel *rosa est*, et hoc dicitur de re, non per suam essentiam : non enim homo humanitate est, alioquin homo semper esset actu, cum homo semper sit homo; sed dicitur esse, inquantum est effectus Dei, vel alicujus producentis, quia per actionem aliquam dat ei esse actuale, non esse essentiæ; nullius enim actus terminus est, quod homo sit homo, cum habeat hoc per essentiam suam, sed quod homo actu sit, hoc est a creatione, vel a generatione. Et istud *esse* habent creaturæ, quæ procedunt vel immediate, vel mediantibus agentibus creatis, ut respiciunt Deum in ratione causæ efficientis. Et secundum istum modum dicuntur non entia, non solum impossibilia fieri, sed etiam illa, quæ secundum modum possunt dici entia, ut rosa corrupta, secundum istum modum non est ens.

2. Ex quo est advertendum diligenter, quod cum hoc, quod Philosophi ab eodem dicant rem esse, et esse hanc, quia quælibet res est hæc per suam essentiam et materiam, ita dicunt quod quælibet res est ens per suam essentiam; et quia, ut patet, diversæ sunt rerum essentiæ, ut substantiæ et accidentis, ideo dicunt quod ens æquivoce prædicatur de substantia, et accidente. Theologi autem dicunt rem esse, non ab essentia, sed ab actu existentiæ, quem non habet aliqua creatura, nec habere potest, nisi ab alio. Et hac eadem ratione, qua accidens non potest tale esse habere de se, eadem ratione nec Angelus, quia omnia sunt de nihilo : ideo non dicunt quod ens, quod dicitur ab *esse*, æquivoce dicatur de substantia et accidente, imo univoce, quamvis tale esse varietur in rebus, secundum variam imitationem divinæ perfectionis, ita quod ratio entis dicitur vario modo de entibus, secundum quod respiciunt Deum sub ratione causæ exemplaris, non sub ratione causæ efficientis. Ratio enim exemplaris in Deo, est alia et alia, secundum rationem, sicut ratio idearum ; sed ratio efficientis est omnino eadem in Deo, et re, et ratione, respectu omnium quæ producit. Esse simpliciter et actuale respicit Deum ut efficientem; esse vero hoc, vel illud, per quod res est in genere, respicit ipsum sub ratione causæ exemplaris, imo vario modo competit rebus tale esse. Esse vero simpliciter habet res univoce, et uniformiter. Nec propter hoc sequitur, quod quodvis esse simpliciter entium, conve-

niat omnibus rebus univoce; et propter hoc ens, quod ab *esse simpliciter* dicitur, sit genus, quia ratio differentiæ est extra rationem generis. Nihil autem potest participare per esse per aliquam rationem, quod sit extra rationem hujus entis, seu actualis existentiæ, et ideo tale ens, simpliciter vocari non potest.

SCHOLIUM.

Aliud triplex *esse* materiæ ponit Henricus quodl. 1. quæst. 10. nimirum hoc ipsum, quod Doctor hîc explicat; sed loco secundi *esse* assignat quoddam *esse* supernaturaliter communicatum a Deo materiæ, in casu quo existeret sine omni forma. Sed istud *esse* late impugnat Scotus in 2. dist. 12. quæst. 2. §. *Ad aliud respondet unus Doctor*, probatque in eo casu materiam existere sine aliquo novo *esse* superaddito.

3. *In materia consideratur triplex esse. Primum esse materiæ.* Ex prædictis apparet, quod in materia possumus considerare triplex esse, scilicet simpliciter, et esse aliquid in duplici differentia. Esse simpliciter seu actualiter, habet materia, inquantum est effectus Dei, ut scilicet est res, quæ producitur in genere substantiæ. Item, vere creata, et extra nihil posita in composito per actum creationis: vere ens in actu distinctum a forma, sicut ostensum fuit in primo articulo præcedentis quæstionis*, nec tamen (ut ibi complete ostensum fuit,) quamvis materia sit in actu, et existens actu, propter hoc sequitur quod sit actus, nec quod sit in actu, sive existens in actu univoce cum forma. Materiam enim esse, et formam esse actu, modis oppositis eis convenit, ut ibi dixi. Forma enim (ut ostendi) essentialiter est actus; materia autem nullo modo potest dici per se alicujus actus. Dico *per se,* quia actuata aliqua forma, potest dici alicujus actus et forma, ut ostendi in solutione unius argumenti de rationali anima*. Unde, ut ibi patet, sive materia sit potentia, seu in potentia, non excluditur, quin sic sit actu vere existens in composito, sed quod nullius secundum se est actus. Quia etiam esse actu non sibi convenit ut formæ, propter hoc dicitur potentia et in petentiæ.

* Art. 1 n. 3. et seqq.

* Quæst 7. num. 35.

4. *Quare dicitur materia esse in potent.* Potest etiam materia dici in potentia, propter negationem triplicis actus, scilicet propter negationem actus, qui est actualiter per se subsistere; et actus, qui est nostrum intellectum directe movere; et actus, qui est operationem elicere perfective per se. Materia enim saltem per naturam, non potest per se subsistere, et sic privatur actu qui debetur supposito : nec movet sensum, nec intellectum directe, ut dicit Augustinus *lib. de natura boni, cap.* 18. *Sed Hyle* (inquit) *dico quamdam penitus informem, et sine qualitate materiam, unde is æ,quas sentimus, qualitates formantur, quæ non per aliquam speciem sentitur, quæ non per aliquam speciem sentiri, sed per omnimodam speciei privationem cogitari vix potest.* Hoc idem dicit Aristoteles 1. *Physic. text.* 69. *Subjecta,* inquit, *natura scibilis est, secundum analogiam, sicut cum ad statuam æs*, etc.

Hoc idem patet ratione, quia cum intellectus noster sit finitus, et carne obscuratus, sicut nec actualissima intelligit perfecte, ut Deum, per suum excessum, sic nec illa, quæ modicum habent de enti-

tate, propter eorum defectum, cujusmodi sunt materia, tempus et similia; et sic privatur ab eis actus perfectæ essentiæ proportionaliter ad movendum intellectum nostrum directe. Nec etiam movebit aliquem sensum, quia qualitates sensibiles non fundantur nisi in corporibus; ratio autem corporis est extra rationem materiæ de se, et isto modo privatur a materia actus, qui debetur accidentibus. Privatur etiam tertio ab ea actus, qui est operatio, non enim est principium agendi, sed patiendi, quia, ut dicitur 3. *de Anima, text.* 10. *Agens semper præstantius est passo.* Quod est sic intelligendum, non quin aliquando nobilius patiatur ab ignobili, si totum agens ad totum passum comparetur, sed quia nunquam pateretur passum ab agente, nisi aliquod principium ignobilius esset in eo, illo, per quod agens agit. Unde nunquam ignis pateretur ab aqua, nisi in igne esset aliquod ignobilius principium formæ aqua, cujusmodi est materia. Cum igitur materia de se sit infimum ens, et hoc minus habeat de entitate, quam aliquod principium, nullo modo potest esse principium activum respectu alicujus, et sic privatur ab ea actus, qui debetur formæ. Nam apparet, quod materia habet unum esse tale, scilicet simpliciter, seu in actu, ut est effectus Dei in composito, et tamen ille actus non excludit, quin sit de se potentia.

5. *...undum ...mate- ...riæ.* Habet etiam esse hoc vel esse tale, et hoc sub duplici differentia; habet enim unum esse, inquantum est omnium formarum quædam capacitas, secundum quod dicit Augustinus, de vera Religione. *cap.* 18. *Bonum* (inquit) *est enim esse formatum, non nullum ergo bonum est et capacitas formæ.* Et de natura boni, *cap.* 18. *Habet* (inquit,) *enim et ipsa capacitatem formarum, nam si capere impositam ab artifice formam non posset, nec materies utique diceretur.* Istud autem tale esse non habet materia, ut est effectus quidam, sicut dixi* de alio primo esse simpliciter et actuali, sed a sua natura, quæ est differens per essentiam a forma, et ab omni alia re; et habet tale esse, et respicit Deum in ratione formalis esse, ut habet *ideam* secundum rationem in Deo distinctam, juxta et secundum quam talis capacitas formabilis est; et de tali esse est verum dicere quod illorum *esse* sunt diversa, quorum essentiæ sunt diversæ, quia tale esse est esse essentiæ. * q. 7. n. 3. et seqq.

Esse autem tertium habet materia per illud, quod recipit per formam. Omne enim, quod essentialiter unitur alicui, actum suum ei communicat, ut anima corpori vitam, sensum, et motum, et similia. Et quia, ut dictum est in præcedenti quæstione, forma de ratione sua est perfectio quædam determinata, sicut materia res quædam, seu capacitas indeterminata, ideo materia a forma recipit esse determinatum, sicut ipsa forma est gradus determinati. Unde uterque actus prædictus materiæ est in potentia respectu istius tertii actus, quem habet a forma, sicut a suo formali. Esse autem actuale non habet ab ipsa formaliter; nec enim materia formaliter per formam est Num. 21. et seqq.

actu, sed per formam est talis, puta lignea, vel terrea, sicut cera non est cera per impressionem talem, vel talem, sed est talis, puta imago istius, vel illius; sic ergo patet de esse essentiæ, et in se, et respectu ad formam.

ARTICULUS II.

Quænam sit vera potentia materiæ, et an distinguatur ab illa?

6. Secundum est videre de potentialitate materiæ respectu sui subjecti, quod est materia. Non etiam inquiro hîc de potentialitate secundum rationem, quæ opponitur actui, sed de illa potentia, quæ est in potentia respectu receptionis formarum.

SCHOLIUM.

Breviter et sub compendio Scotus in 2. dist. 12. quæst. 1. §. *Est igitur videndum, et* §. *Dico igitur :* repetit quæ hîc docet de potentialitate materiæ, etsi multa hîc clarius distinguat et explicet, quæ vere ad perfectam materiæ notitiam valde conducunt.

Ad videndum igitur naturam hujus potentiæ, est sciendum quod materia et sua potentia, per quam est formarum substantialium susceptiva, sunt omnino idem re, differentia solum ratione. Materia enim de ratione sua nominat substantiam quamdam actu in composito existentem, cujus actualitas est imperfecta, et actualitati omnis formæ opposita. Unde nominat illam substantiam modo absoluto, absque respectu positivo ad aliud. Potentia vero passiva materiæ nominat ipsam eamdem substantiam sub respectu ad formam, sub indifferentia tamen ad omnes, et hoc in quantum nec est in motu, nec inquantum est in transmutatione ad aliquam istarum; nec inquantum est in actu sub aliquo illorum; nec ut determinata, seu disposita ad receptionem alicujus illarum; nec ad unam potius quam ad aliam, et sic potentia passiva nominat materiam sub respectu ad formas. Unde non est aliud, quam respectus fundatus in materia, et hoc ex essentia materiæ, non ex aliquo superaddito materiæ, sicut similitudo habet esse in homine albo ex respectu ad alium album, per albedinem quam habet in se. Et hoc est potentia pure passiva, ad quam habet reduci omnis ratio potentiæ passivæ, ut determinat Philosophus in 9. *Metaphysic. text.* 2. Quod autem ista potentia sit idem re cum materia, sola ratione differens, modo jam dicto, sic potest patere.

Secundum Philosophum 9. *Metaphys. supra citat.* duplex est genus potentiæ, scilicet activæ et passivæ, ad quas omnes aliæ potentiæ reducuntur. Est autem advertendum, quod hæc duo genera potentiarum sunt in aliquibus primo et per se, et per essentiam, non participative per quamdam attributionem et reductionem ad illa prima. Potentia enim activa primo et per se invenitur in primo agente, scilicet in Deo, in quo sua potentia activa est ita pura, quod est idem quod sua essentia, solo respectu secundum rationem differens ab ea. Cujus ratio est, quia aliter necessario faceret in eo composi-

7. *Duplex genus potentiæ.*

Potentia Dei an differat ab essentia.

tionem, quod est impossibile in primo, quia cum partes præcedant naturaliter compositum, primum non esset simpliciter primum, tunc primum agens non ageret per se, sed per aliud sui, et ita non esset omnino agens primum. Et cum omnia reducantur ad primum sui generis, sequeretur quod illud agens, quod dicis primum, produceretur ad agens per essentiam, et potentia illius ad potentiam agentis per essentiam. Cum igitur non sit processus in infinitum, oportet dare primum agens, quod agit per suam essentiam, in quo potentia activa est idem re cum essentia, solum ratione differens, et comparatione, ut dicatur essentia absolute considerata potentia per respectum ad illa, quæ potest producere.

8. Similiter dico eisdem rationibus, quod potentia passiva primo et per se invenitur in alio extremo, scilicet in materia prima, in qua sua potentia passiva est ita pura, quod omnino est idem re, quod substantia materiæ, sola ratione differens, ut dictum est, ita quod nullam compositionem realem faciat cum materia. Nec propter hoc potest concludi, quod simplicitas materiæ sit divina simplicitas; quia simplicitas materiæ non est adeo simplex, quin alteri sit componibilis, quin etiam a forma quantum ad actum subsistendi et determinati generis dependeat, quin item in ea esse simpliciter, seu esse actu, quod habet a terminante, sic a sua essentia differat quod non sit de ejus intellectu, quæ omnia sunt extra divinam simplicitatem. Omnia autem entia per se subsistentia inter materiam, potentiam et Deum, habent actum potentiæ passivæ admixtum secundum magis et minus.

Est igitur potentia passiva in materia prima, ita per se primo et pura, quod omnino est idem re quod ipsa essentia. Cujus ratio est, quia si re a materia differret, esset accidens, vel forma quædam in materia recepta, et materia esset in potentia ad ejus receptionem, et de illa potentia ad receptionem prædictæ potentiæ esset eadem quæstio, et procederetur in infinitum; vel est dare illam potentiam passivam, quæ est idem re quod esse in materia.

Item, videmus potentiam passivam in esse rebus secundum magis et minus : hoc autem non potest esse, nisi secundum majorem, vel minorem elongationem ab illo, cui per se et essentialiter inest; ergo oportet dare aliquid per essentiam suam sic passivum : hoc autem non est forma, nec aliquid compositum, quia per formam non est passivum ; ergo est materia.

Item, sicut arguebatur de primo agente : si materia non est passibilis per suam substantiam, (et loquor de passione, quæ est formæ receptio, quia, ut ostendam, ad istam reducitur omnis alia passio et receptio) sed patitur per aliud a se, materia non est principium passionis, quia principium in quolibet genere per se est tale, et non per aliud; ergo ipsa reduceretur ad aliquod primum patiens : nisi enim sit dare primum, non est dare postremum, et si non est primum patiens, non est patiens secundum ma- 9.

gis et minus: nullum autem tale est, nec excogitari potest quidem aliud a materia, quod sit primæ formæ susceptio, cum ipsa sit capacitas quædam formarum secundum Augustinum citatum.

Item, ostensum fuit in præce-
* num. 8. denti quæstione*, quod forma per essentiam suam est; cum enim actualitas formæ non sit actualitas infima, (talis enim est prope nihil) ergo actualitas formæ naturali ordine præsupponit minorem, scilicet materiæ, quæ est prope nihil; imo forma, quia habet ante se cujus sit actus, essentialiter actus dicitur. Per oppositam rationem, cum materia sit prope nihil, non habet ante se cujus sit perfectiva et determinativa; nihil enim a nullo perficitur, vel determinatur, ideo materia actus non potest dici. Sicut ergo forma per suam essentiam non per aliud re ab ea differens, est actus perficiens materiam, sic materia semper per suam essentiam est potentia receptiva formæ.

Item, materia et forma realiter ab invicem differunt, sicut actus et potentia: sed relativum ad correlativum refertur, inquantum tale, ut album dicitur simile inquantum album; ergo materia inquantum materia refertur ad formam, sed non refertur ad eamdem, nisi inquantum ea potest informari et eam recipere; ergo inquantum materia formam potest recipere: si autem potentia illa esset alia re a materia, non reciperet inquantum materia, quia reductio dicit causam essentialem prædicati in subjecto.

Item, si talis potentia re differ- 10.
ret a materia, cum talis potentia formæ receptiva, sit potentia prima, quam potest quis in materia percipere, non potest alterari, vel aliter mutari, nisi ut formam recipit, hoc est nisi ut est, sub forma; igitur amota per intellectum illa substantia a potentia materiæ, quæro quid est materia? non accidens, cum sit pars substantiæ; ergo est substantia: ostensum est enim in præcedenti quæstione*, * num. 1. et seqq.
quod non est nihil, imo dicitur ens, et non est potentia, uti tu dicis, nec in potentia ad aliud, nisi per potentiam, quam in se habet, respectu illius; ergo necessario est actus purus in sua essentia.

Item, quodlibet dicitur tale per naturam primi, ut esse calidum per naturam primi calidi 2. *Metaph. text.* 4. *et inde*, ergo omnis particularis et contracta materia dicitur talis per naturam primæ materiæ; sed in omnibus generibus, sive in arte, sive in natura, illud dicitur materia, quod de se est indeterminatum, ut lignum respectu scamni. et granum, et semen respectu fructuum, vel membrorum: ita dicitur 1. *Physicorum, text.* 69. *Subjecta natura scibilis est per analogiam ad formam, et habet materia informis priusquam formam suscipiat, ut æs ad statuam, lignum ad lectum;* ergo materia prima de ratione sua, non per aliud distinctum re, est indeterminata: sed hoc est esse in potentia passiva, sicut esse determinatum esse actu; ergo materia de se est potentia, et in potentia.

Ex his patet, quod cum omnis 11.
alia passio sit in recipiendo actio-

nem, subjectum autem actionis non sit nisi compositum, quia, ut dicitur 1. Physicorum, *text.* 80. *Subjecta quidem materia cum forma causa est omnium accidentium*, quia omnis alia passio, vel receptio præsupponit naturaliter compositum ex materia et forma; et quia compositum naturali ordine præsupponit partes, patet quod omnis potentia receptiva alicujus accidentis præsupponit potentiam receptivam formæ substantialis, quia omne posterius reducitur ad prius, omnis potentia receptiva reducitur ad potentiam materiæ, quæ est potentia ad formam substantialem. Et quia illa potentia est idem quod materia, patet quod materia naturaliter est principium omnis passionis. Et dico *naturaliter*, propter alterationem, quæ fit in accidentibus Sacramenti Altaris, in qua tamen alteratione superest aliquid per modum subjecti et materiæ, ut patuit in præcedenti quæstione, quamvis in genere substantiæ nihil sit passibile, nisi per veram
7. n. 27. materiam, ut ibi fuit dictum.

12. Ex his patet, quod sicut materia prima per suam substantiam est susceptiva formæ substantialis, ita ipsum compositum est per suam
dentia io re- ntur. essentiam, ut per potentiam passivam, re differentem ab ipso, est susceptivum accidentium primo, et immediate. Cujus ratio dicta est, quia si compositum esset susceptivum eorum per potentiam passivam re differentem, tunc illa sit in composito recepta; quæro per quod eam recipit? et certum est, quod per potentiam receptivam: tunc quæro de illa, et sic in infinitum, et sic terminandum est in aliqua, quæ est re idem cum eo : non dico, quando unum accidens dispositum sit ad ejus introductionem, ut mollities ceræ ad figuram, sed ratio susceptiva est ipsum compositum, vel aliquid habens vicem compositi, quod dico propter miraculum, quod fit in accidentibus Sacramenti.

Ex his apparet, quod multum errant illi, qui dicunt, quod potentia passiva, quæ ad actum substantialem, est in genere substantiæ compositæ, quia, ut ostendi, per ipsam substantiam recipiuntur accidentia. Sunt etiam ipsæ substantiæ per se, non per potentiam re differentem ab eis, causæ primorum accidentium. Quod patet, quia agere sequitur esse actu, accidentia autem habent esse actu per substantiam; ergo per ejus actionem in esse producuntur. Exemplum hujus est, quia aqua calida ab igne sequestrata, se ipsam facit frigidam, virtute scilicet formæ substantialis. Tamen per accidentia prima, quorum substantia est immediata causa, possunt esse causa accidentium secundariorum, ut per calidum, frigidum, humidum et siccum, saporatum, coloratum, odoratum, etc.

Nec valet, quod quidam objiciunt, 13. *Objectio.*
quod substantia est causa materialis respectu accidentium; ergo non est efficiens, quia materia et efficiens non coincidunt 2. *Physicorum, text.* 70. Subjectum enim consideratum ut actu subsistens, habet rationem materiæ respectu accidentium; consideratum autem in ratione virtualis formæ suæ est

Solutio. causa efficiens. Respondetur, ad aliquam formam sequuntur aliquæ proprietates naturaliter, aut actiones per se, ut generans rem, secundum illam formam disponit causas in generando, et actuat quidquid est de se sic in potentia actuali ad accidens, et ex parte materiæ disponendo illam, ut sit necessitas ad receptionem illius accidentis, et ex parte formæ, ut sit actualiter virtualis quædam necessitas ad producendum illud accidens de potentia materiæ, ut, verbi gratia, generans ignem, quia caliditas et levitas consequuntur formam ignis, generando ignem simul disponit naturam ignis, ut sit necessitas ad recipiendum caliditatem et levitatem, et similiter formam ignis ad producendum illa de potentia materiæ. Unde quia forma generata non habet hanc virtutem, nisi a generante datam, ideo etiam formarum accidentalium generatio attribuitur generanti, quando dicitur, quantum dat de forma, tantum dat de loco, et de operatione, et similibus.

14. *Respondetur ad argumenta opposita.* Et ex his etiam patet, quod rationes, quas facit Commentator super librum 1. Physicorum, *text. com.* 70. ad probandum, quod materia non est sua potentia, omnino nihil valent. Arguit enim : adveniente forma corrumpitur potentia ad eam; ergo corrumpitur materia.

Item, materia est in prædicamento Substantiæ, potentia in prædicamento Qualitatis, vel Relationis.

Ad primum. Ad primum dicendum, quod si potentiam vocat distantiam materiæ a forma, illa bene corrumpitur; illud autem non voco ego potentiam, sed ipsam capacitatem formarum, quæ non perit adveniente forma : quia enim leve per levitatem movetur sursum, vel vas per suam capacitatem aliquid recipit, levi in sursum existente, vel vase repleto, nec levitas levis corrumpitur, nec capacitas vasis destruitur, ita dico de potentia materiæ; per illam enim potentiam, per quam formam recipit, receptam conservat.

Patet etiam falsitas rationis, quia, ut dictum est, ratio potentiæ addit supra essentiam materiæ non esse, sed rationem seu respectum : sicut enim similitudo facienda in albedine, non est alia ab albedine, quod patet, quia possum effici similis, vel dissimilis sine mutatione facta in mea albedine, et tamen ratio similis potest corrumpi, albedine remanente; ita adveniente forma in materia, posset dici, quod corrumpatur respectus, seu ratio prima, sed non potentia secundum rem, ut est idem re cum materia remanente.

Ad secundum dicendum, quod quælibet creatura ex se tota ad Deum refertur, non per aliquid aliud, quia tunc illo per intellectum amoto, nullum respectum ad Deum haberet; ergo concedes, quod nulla creatura est subjecta : unde inquantum talis res est subjecta, ut comparata ad principium cadit in genere relationis. Nec propter hoc sunt duæ res, quia relatio non dicit rem distinctam realiter a fundamento, *Ad secundum.*

ARTICULUS III.

De primitate materiæ.

15. Tertio inquirendum est de materiæ primitate. Circa quod est sciendum, quod aliqui distinguunt in materia duplex genus primitatis. Uno, inquiunt, modo dicitur materia *prima* inquantum *primum* importat ordinationem naturæ; et tunc materia prima dicitur illud, in quo stat ultima resolutio omnium naturalium generabilium corporalium, et tale primum debet esse de natura sua absque omni forma substantiali : tum, quia omnis forma substantialis dat esse actu, materia autem omnis est ens omnino in potentia : tum, quia subjectum generationis est non ens simul cum materia, quæ est subjectum generationis, non ut simul : tum, quia materia, quæ est subjectum generationis, alias esset composita ex materia et forma, et tunc materia illa esset scibilis per formam, ac per hoc totum compositum non est materia prima. Alio modo dicitur materia prima secundum quod importat ordinationem temporis, ut sic id dicatur materia prima, quod duratione temporis præcessit ordinatam mundi dispositionem, secundum quod dicitur : *In principio creavit Deus cœlum, et terram;* hoc est informem materiam; et isto modo in se includit aliquam formam, non quidem elementarem, vel alicujus distinctæ speciei, sed aliquam imperfectionem quæ se habebat ad formas elementares ut materia, et ut imperfectum, sicut forma embryonis se habet ad aliquod perfectum, sive illa materia fuerit distincta a principio sub formis elementaribus, ut aliqui putant, sive non, quocumque modo illa materia dicetur prima ordine temporis respectu eorum, quæ facta sunt processu temporis ex ipsa.

Alb. lib. ... de gen. tract. 2. ... Thom. 1. ... q. 45. ... rt. 2. ad et in 2. ... st. 12. q. ... art. 1. et alibi sæpe.

...nes. 1.

SCHOLIUM.

Circa subjectum generationis variæ sunt inter Auctores sententiæ. Quidam statuunt materiam primam nude sumptam absque aliqua forma substantiali. Alii affectam quantitate reliquisque dispositionibus formæ introducendæ necessariis. Alii denique totum compositum de novo genitum. Scotus vero, uti communiter explicatur a suis sectatoribus, sensuit in 4. dist. 11. quæst. 3. generationes viventium subjectari in materia prima, ut affectam forma corporeitatis, aliisque accidentibus consequentibus; rerum vero inanimatarum in sola materia. At hîc censet in omnibus generationibus substantialibus præsupponi formam in materia; et similiter infra q. 17. n. 25. et seq. et n. 36. Videatur tamen in 3. dist. 22. q. 1. §. *Rationes, quas faciunt,* et in. 1. distinct. 3. §. *Secundo sic :* ubi ait in entibus compositis fieri resolutionem ultimo ad simpliciter simplicia.

Ista distinctio in positione non potest facile sustineri : quod patet specialiter quantum ad primum, in quo dicitur, quod materia forma substantiali denudata, est subjectum generationis, et corruptionis immediatum, et est materia prima ordine naturæ. Quod sic probo : Nos videmus quod omnis ars incipit operari ex materia aliquam formam substantialem habente; ars enim faciendi indumentum supponit pannum, et illa filum, et illa necessario formam naturæ, scilicet lanam; sic in arte fabrili 16.

ferrum, et in omni arte opus; cum igitur, ut dicitur 2. *Physic. text. cap.* 22. ars imitetur naturam, nam, ut ibi dicitur, si natura faceret domum, vel navem, faceret eam, sicut facit ars : sicut enim natura est agens intrinsece, sic ars extrinsece ; ergo videtur quod omne agens naturale præsupponat in subjecto, de quo operatur, sicut et ars, aliquam formam substantialem ab alio introductam.

17. Item, ad confirmandum istam rationem dico, quod tria sunt agentia, Deus, natura et ars, et habent se secundum ordinem; et sic tertium præsupponit effectum secundi, et materiam de qua operatur; ita secundum effectum primi, et ubi desinit primum incipit secundum; et ubi desinit secundum, incipit tertium. Dico autem *desinere* quantum ad effectum per se et immediate, eo quod semper Deus cum omni agente operatur : illud autem quod a primo fit, non est materia omni forma denudata; primo quidem, quia actio Dei terminatur ad ens completum. Secundo, quia dato, quod materia esset sine omni forma, licet sit in potentia, nihil esset supra materiam : in primis enim fundamentis naturæ nihil est supra, vel contra naturam. Tertio, quia cum omne agens creatum agat per aliquem influxum, quo alterat passum, qui in passo recipitur tanquam in subjecto, materia autem prima, ut est ostensum in secundo articulo, non est immediatum subjectum actionis, sed compositum; dato quod Deus materiam absque omni forma faceret, nunquam subjectum alicujus actionis esse posset. Quarto, quia cum agentia naturalia, de quibus hîc loquimur sint corporalia, ac per hoc agant per angulos, et pyramides, modo quantitativo, impossibile est quod eorum actio recipiatur in subjecto non quanto, materia autem sine forma est non quanta.

Item, 1. *de Generatione, text.* 24. dicitur, quod si aliqua passio sit communis generato, et corrupto, non oportet illam transmutari. Et in 2. ejusdem *text.* 25. dicitur, quod in habentibus symbolum, facilior est transitus, quam nunquam mixta transmutari : cum igitur omnibus generatis et corruptis, tam corruptibilitas quam quantitas sit communis, licet secundum diversos gradus, necesse est, quod materia quæ est primum subjectum generationis, sit materia sub determinata quantitate : quantitas autem non est in materia sine forma substantiali, quia videmus materiam variari in quantitate secundum exigentiam formarum; ergo quantitas sequitur formam in materia. 18.

Item, agentia naturalia agunt unum corrumpendo alterum, corrumpitur autem res a suo contrario : quantitati autem, et corpori nihil est contrarium, alioquin cœlum esset corruptibile.

Præterea est, quia tunc corpus Christi vivum, et mortuum non esset idem corpus, quia materia sine forma non est corpus.

Ratio autem illorum debilis est, prima non valet, quia cum dicitur, quod forma substantialis dat esse actu, verum est, sed non ultimum,

seu specificum. Et cum additur in majori, quod materia est ens in potentia, verum est de materia omnino prima, non de illa quæ est subjectum generationis, sufficit quod careat illo actu, qui est terminus illius generationis.

19. Quod secundo dicitur, quod subjectum generationis est non ens, verum est, ut per *non ens* privatur illa entitas, quæ est terminus generationis ; unde subjectum generationis substantialis caret omni forma naturali, quæ per naturam educitur, non aliis.

SCHOLIUM.

Ait hîc Scotus materiam per se non esse cognoscibilem a nobis, sed in ordine ad formam quam amittit et acquirit ratione nimirum alterationum et mutationum, quæ circa ipsam fiunt; quod clarius docet in 2. dist. 12. q. 1. §. *Dico igitur, quod materia* : ubi dicit materiam vere ex se esse cognoscibilem, *Quia*, inquit, *habet in Deo ideam, et est entitas absoluta*; *non tamen a nobis cognoscitur, nisi per transmutationem formarum*; *neque enim formas quæ sunt magis cognoscibiles, et sensibus propinquiores, cognoscimus, nisi ex illarum operationibus, multo minus materiam a sensibus remotiorem, nisi per formarum transmutationes.* Similiter dicit in 3. dist. 22. quæst. 1. §. *Ad secundum cum dicitur.*

Quod tertio dicitur, dico non est scibilis per formam, sub qua est, immobilem, sed per illam ad quam tendit, et per illam quam amittit, ut docet Philosophus 1. *Physic. text.* 69. *Subjecta* (inquit) *natura scibilis est secundum analogiam. Sicut enim ad statuam æs, aut ad lectulum lignum, aut aliorum aliquod habentium formam in materia et informe se habet priusquam accipiat formam, sic ipsa se ad substantiam habet,* etc. ideo dico, quod est materia secundo, primo, et tertio, et sic deinceps prima. Voco autem materiam primo primam, subjectam quamdam partem compositi, habentem actum de se omnino indeterminatum respectu determinationis cujuslibet formæ, cujus actualitas est immediate prope nihil, ac per hoc minima, nullum actum formæ, vel substantialis, vel accidentalis habens in sua essentia, nec in sua actuali existentia, per quem actum formaliter actu sit ens quoddam extra nihil, sed illum actum habet a Deo efficiente ; actum vero talem, vel talem, puta cœlicum, vel terrenum, habet a forma, per quam, et cum qua subsistit in composito. Ista potentia dicitur prima, quia nulla est ratio, vel entitas creaturæ, cui minus communicatum sit de entitate, sed ejus entitas determinatur et perficitur per omnem aliam actualitatem : ista autem, saltem ordine naturæ, præcedit primum determinans, ut cera ante suas figuras.

Dicitur autem *primo prima,* quia quamvis sint multæ materiæ primæ in genere suo, omnes tamen præsupponunt istam, et aliquam actualitatem formæ, per quam simul naturaliter istæ sunt determinatæ materiæ respectu aliquorum agentium. Secundo etsi sint primæ in suo genere, non tamen simpliciter, vel primo primæ. Dicitur autem ista materia *primo prima,* quia ut talis nuda accepta, non potest esse subjectum alicujus creati agentis, ut videbitur in 5. articulo, sed solum agentis simpliciter primi, scilicet Dei. 20. *Quid sit materia primo prima.*

Dicitur autem materia *secundo prima*, quæ est subjectum genera- *Quid sit materia secundo prima.*

tionis et corruptionis, quam mutant et transmutant agentia creata, seu Angeli, seu agentia corruptibilia, quæ, ut dixi, addit ad materiam primo primam; quia esse subjectum generationis non potest sine aliqua forma substantiali, aut sine quantitate, quæ sunt extra rationem materiæ primo primæ, eo quod proportionaliter respondet tanquam subjectum eorum secundis agentibus, scilicet creatis, quæ dicuntur secundaria respectu Dei, et nihil possunt producere, nisi de ista secunda materia. Dicitur tamen prima, quia omnia quæ per agentia naturalia producuntur, eam supponunt, ut fundamentum et ut indeterminatum, quia per formas ab eis productas determinatur.

Quid materia tertio prima.

Dicitur autem materia *tertio prima*, materia cujuscumque artis, et materia cujuslibet agentis naturalis particularis, quia omne tale agit veluti de aliquo semine, quod quamvis materia prima sit respectu omnium, quæ per artem producuntur, supponit tamen materiam, quæ est subjectum generationis, et ulterius aliquam formam per naturam productam, aliter nulla ars quidquam operatur. In agentibus autem et naturalibus, et artificialibus sunt gradus prioris, et posterioris in materia, sicut ars sarciendi vestitum supponit pro materia pannum, et hoc filum, sive opus artis filandi, sic etiam est in naturalibus.

21. Quod autem mens sit Philosophi sic per diversas operationes materiam distinguere, patet 7. *Metaphys. text.* 35. ubi dicit, *Quædam materia est sensibilis, ut cuprum; quædam intelligibilis, ut illud quod est in sensibilibus non secundum quod sunt sensibilia, ut Mathematica.* In eodem etiam 8. *text.* 14. distinguitur, quod quædam est materia secundum formam, quædam secundum corruptionem formæ. Secundum formam, quemadmodum aqua est materia aceti, mediante forma vini, cujus scilicet formæ vini materia aquæ est susceptibilis. Materia secundum corruptionem formæ dicitur, quemadmodum vinum est in materia aceti per suæ formæ corruptionem : et secundum hoc distinguit Philosophus duplicem potentiam passivam materiæ, propinquam scilicet, et remotam. Propinqua dicitur ea, quæ est ad susceptionem formæ ordinata unica transmutatione : et vocatur potentia simpliciter, quæ debetur materiæ secundo modo dictæ, materiæ scilicet alicujus per formæ corruptionem. Remota dicitur, quæ indiget multis transmutationibus, ut forma introducatur, et ista correspondet materiæ p imo modo dictæ, quæ scilicet dicitur materia alicujus secundum formam intermediam, quam potest recipere.

Duplex potentia passiva.

Jam igitur patet quæ sit materia primo prima, cujus consideratio spectat ad Metaphysicum; materia secundo prima, cujus consideratio spectat ad Naturalem; materia tertio prima, cujus consideratio spectat ad Mechanicum, seu artificem.

ARTICULUS IV.

Utrum in omnibus rebus sit una materia?

22. Quarto, inquirenda est unitas materiæ, quæ, ut videbitur, vario modo accipitur, secundum variam rationem primitatis ejus, et ideo ille articulus est singulariter præmissus. Circa quod sciendum, quod Avicembronus in libro Fontis vitæ, dixit unam in omnibus esse materiam, sed fuit hujus positio ab aliquibus impugnata : primo auctoritate Aristotelis dicentis 8. *Met. text.* 4. quod omnia quæ transmutantur habent materiam, ita quod secundum sententiam suam, secundum diversitatem transmutationis oportet in rebus judicare diversam materiam ; ergo cum naturalia transmutentur ad aliam, et aliam formam, non est una materia, seu secundum unam rationem in illis, et multo minus in Angelis. Hoc idem habetur ex 8. *Met. text.* 3. 12. *et* 14. ubi dicitur nullum eorum, quæ corrumpuntur, esse simplicia, ubi dicit Commentator, nullum eorum, quæ non corrumpuntur secundum substantiam habent potentiam, qua substantia eorum corrumpatur; ergo nec materiam, quia talis potentia competit materiæ : unde ait 2. *Metaph. text.* 16. quod de corruptibilibus non est scientia, nec demonstratio, habent enim materiam, qua possunt esse, et non esse. Commentator etiam dicit *supra* 10. *Metaphys.* si corpus incorruptibile est compositum ex materia et forma, dicetur æquivoce cum materia, et forma rei generabilis et corruptibilis. Item, Commentator *supra.* 8. *Metaphys.* dicit sic; ideo dixit Themistius, quod Sol et Luna, et stellæ sunt formæ sine materia, aut per æquivocationem materiæ, sicut est dispositio in materia intellectus.

An materia sit in omnibus una. Auctoritates quæ probant non esse.

Comment. 12. et 14.

Comment. 26.

Comment. 12.

Item, Commentator *supra* 4. *Metaphys.* non invenitur materia una communis unicuique rerum naturalium, nisi in rebus habentibus generationem et corruptionem. Rationem adducunt, quia cum materia generabilium et corruptibilium sit in potentia de ratione sua ad multas formas, sic etiam materia cœli et Angeli erit in potentia ad multas formas, si sunt ejusdem rationis; nulla autem potentia passiva invenitur in materia, cui non respondeat potentia activa, potens eam ab eadem ducere : nam cum activum et passivum sint de perfectione universi, si esset passivum et non esset activum, esset universum incompletum, quod est impossibile : sicut ponit Philosophus exemplum in 2. *Cœli et Mundi, text.* 50. dicens, quod impossibile sit, quod stellæ sint mobiles motu progressionis, et natura non dedit ad hoc eis instrumenta. 23.

23. 5. Met. Comment. 33. Item 10. Metaph. comm. 12. et 26. *Argumentum primum.*

Item, materia dicitur ad formam ut potentia ad actum, nunc autem si volumus videre quando differant potentiæ, oportet ad actus aspicere : unde si actus differunt specie, etiam potentiæ; et si videmus quod una potentia possit in unum actum secundum speciem, et alia in alium, et non in illum, dicimus quod potentiæ differunt specie, ut auditiva et visiva : si autem quælibet potentia posset in quemlibet

Secundum.

actum, non videremus illas potentias specie differre; cum igitur formæ sint specie et genere differentes, etiam videmus aliquam materiam in potentia ad formam, sub qua est alia, et e contrario, illas dicemus unigeneas: aliam vero materiam, quæ non est in potentia ad illam, vel aliam formam, non dicemus unigeneas, talis est materia cœli et Angeli.

Tertium. Item, materia generabilium et corruptibilium ita est affecta ad formam corporalem, quod nullo modo est in potentia ad spiritualem, quia, ut dicit Augustinus, ex corporali non fit spirituale, nec e contrario: sed quorum est eadem materia, illa sunt ad invicem transmutabilia; ergo non est eorum una materia.

Aug. de Gen. ad lit. c. 10. et 11.

24. Ego autem ad positionem Avicembroni redeo, et primam partem, scilicet quod in omnibus creatis per se subsistentibus tam corporalibus quam spiritualibus, sit materia, teneo, sicut ostendi in præcedenti quæstione.

SCHOLIUM.

Rerum omnium corporalium tam cœlestium quam sublunarium, unam et unicam esse materiam hîc defendit Scotus, quæ aliorum etiam plurimorum tam Philosophorum, quam Theologorum est sententia; eamque tuetur in 2. dist. 14. quæst. 1. §. *Secundum Theologos.* Sed adhuc amplius comprehendit eam materiam, quam ponit in Angelis et anima rationali, juxta doctrinam a se traditam in quæstione præcedenti. Et certe juxta distinctionem materiæ primo primæ, et secundo et tertio primæ, quam hîc assignat, facile erit hanc tueri doctrinam, et respondere ad objectiones auctorum adversæ sententiæ.

Opinio Doctoris circa unitatem materiæ.

Circa secundam partem positionis, scilicet quod sit unica materia, sic procedo: Primo dico, ad ea, quæ dicta sunt in isto articulo, recurrendo, quod si loquamur de materia primo prima, talis, dico, materia secundum naturam quamvis concreta salvatur in omni materia omnium naturalium, et per illam omnis materia concreta est particularis, passibilis et receptibilis, quamvis inquantum talis per aliquod additum, sit hujus formæ, et non alterius, receptibilis. Quod autem talis materia, ut dicit ens minimum prope nihil receptivum formarum, sit unum solum in se, non dico aliquod unum in omnibus materialibus, ostendo. Certum est cum illa materia minimum habeat de entitate, est medium inter ens et nihil. Impossibile autem est inter duo extrema dare duo media per æqualem distantiam; ergo si sint duæ materiæ, unum plus habebit de entitate quam aliud.

Item, quælibet illorum esset in Prædicamento substantiæ; ergo si sint duæ primæ, cuilibet respondebit forma prima; et cum res de Prædicamento substantiæ constent ex materia et forma, erunt duo Prædicamenta, nec unum ad aliud reducetur, sic neque materia ad materiam. 25.

Item, quæcumque secundum magis et minus participant aliquam materiam, reducuntur ad unum; sed creaturæ secundum magis et minus sunt passibiles, principium autem patiendi est materia 7. *Metaphys. text.* 1. *comm.* 34. ergo non est nisi una prima materia.

Item, si essent duæ primæ, cum

ante dualitatem sit unitas, ex qua oritur ille binarius; ergo neutra illarum fuit prima.

Item, impossibile est unius rectæ lineæ nisi duo puncta signari : sed entia a primo actu cadunt ordinate, secundum quod magis admiscentur potentiæ; ergo cum linea entium terminetur ad nihil, terminabitur ad ens quidem maxime in potentia; ergo illud non potest esse nisi unum. Et patet, quia cum primum in quolibet genere salvetur in omnibus sui generis, materia autem primo prima sit primum ens egrediendo de nihil, et ascendendo ad perfectionem, quæ est prope nihil, sequitur, quod in omni materia salvetur, sicut natura substantiæ in omni substantia corporea, vel incorporea, rationali, vel irrationali.

6. *Materia primo prima, una est univoce in omnibus*

Si ergo quæstio quærat, an omnia habentia materiam, habeant unigeneam, vel univoce participent materiam, loquendo de materia primo prima, quæ est in omnibus, dico quod sic. Quod ostendo sic : Passio communis consequens aliqua necessaria, habet causam communem, per quam inest omnibus illis, ut dicitur 9. *Met. text.* 17 : recipere accidentia inest omnibus substantiis corporalibus et spiritualibus; ergo per causam communem : illa non est nisi materia, ut ostensum est, quia non forma, cum in ea non fundetur potentia passiva, sicut nec activa in materia; ergo est materia, quæ est principium omnis receptionis, ut dictum fuit in præcedenti quæstione.

Item, vide 7. Met. tot. 7. et 8. text. 12.

Si dicas, ut dicunt illi, quod in Angelis est aliquid loco materiæ, quo patitur, dico, quod illud non potest esse universa materia, quia motus realis et proprietas consequens naturaliter rem, non potest esse sine vera realitate sua : materia autem est principium primum, ad quod omnia alia reducuntur, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 29. et ostensum est.

Item, mundus vere est unus 7. *Metaphys. text.* 42. hoc autem unum non est, nisi partes ejus sint ad invicem ligatæ : inter se autem sunt distinctæ; ergo oportet quod in aliquo uniantur, quantum eorum natura potest pati, sicut rami et flores, et fructus distinguuntur, et tamen in uno seminario uniuntur, a quo omnia procedunt, et ita est multiplex membrum animalis in uno semine. Cum igitur per formam non uniantur, sed distinguantur, oportet quod hæc sit materia omnino prima, quia citra primum statim est distinctio, aliter mundus vere et realiter non est unus. Confirmatur ratio, quia major mundus est ad similitudinem minoris, qui est homo, in quo omnes partes materiales ex uno naturali semine procedunt; igitur in uno fundamento naturæ est connexio et unitas, quantum potest pati tanta distinctio in rebus.

Item, omnes partes mundi ha- 27.
bent necessario mutuam determinationem et inclinationem ad alias, ut verum sit dicere, quod nihil sit de integritate universi, quod non inclinetur ad aliud, aut sicut activum illius, aut sicut passivum, quæ duo ad se mutuo in-

clinantur. Quamvis autem determinata sint agentia respectu determinatarum potentiarum, et quanto creaturæ sunt altiores, tanto habent aspectus ad causas altiores : hoc tamen verum est, quod talis inclinatio ad aliquid aliud diffunditur per omnia activa et passiva, quæ possunt esse partes universi. Impossibile est autem cogitare, quod communis passio aut inclinatio, sit aliquorum, nisi per aliquod commune fuerit in eis recepta: hoc autem non est forma, ut visum est; ergo materia.

Si autem instes, quod agentia habent aspectum et inclinationem activam ad formam ; ergo saltem in activis ratio non probat, quod sit una materia : dico quod imo melius, quia sicut videmus quod determinata agentia non agunt in sua passiva, ut ignis in lignum, nisi quia communicant in aliquo, quod non est nisi materia ; sic universaliter agentia non agerent in passa universaliter sumpta, nisi communicarent cum eis in aliquo uno, quod non est nisi etiam materia.

Item, quæcumque sunt determinata specie aut numero, et surgunt ex indeterminato, dicimus quod communicant in una materia. Idem dicimus de quatuor elementis respectu materiæ primo creatæ : idem de membris ex uno semine, de ramis ex uno germine : cum igitur in uno toto ex natura partis ducatur quis in cognitionem totius, videtur quod similis modus procedendi sit in toto mundo, et hoc sit necesse, ut omnia entia determinata, ut Angeli, elementa, cœli, surgant et oriantur ex uno indeterminato.

Confirmatur autem ratio ; quia mundus est unus, et sicut dicit Scriptura, processit de imperfecto ad perfectum, quoniam in perfectione, et ornatu creaturarum : omne autem tale ab uno imperfecto procedit, ut patet in membris et ramis omnibus, non quod illud indeterminatum præcedat tempore, sicut fit in aliquibus, ut germen ramos, sed naturali ordine, quod videtur dicere Augustinus *in principio de mirabilibus sacræ Scripturæ, cap.* 1. *Omnipotens* (inquit) *Deus ex informi materia, quam ipse prius ex nihilo condidit, cunctarum rerum visibilium et invisibilium, hoc est, sensibilium et insensibilium, intellectivarum, et intellectu carentium species multiformes divisit.* 28. Genes. 1.

Item, certum est, quod omnis ordo creaturarum naturaliter est a Deo inditus eis, ac per hoc ille ordo, vel modus, est perfectissimus : nunc autem in toto opere naturæ et artis, etiam ordinem hunc videmus, quod omnis forma, sive plurificatio, semper est de imperfecto et indeterminato ad perfectum et determinatum, de uno materiali ad plura formaliter distincta, ita facit natura universalis omnes formas, quoad suum genus mediate, vel immediate, et particularis omnia membra de uno semine, omnes ramos de uno germine ; ergo est iste ordo selectissimus. Videtur quod Deus in constitutione mundi hunc ordinem servaverit, ut de uno indeterminato, quod est materia immediate

subjecta, vel mediate, (dico propter accidentia quæ oriuntur) omnem multitudinem rerum fecerit, et quod, saltem ordine naturæ, procedat de imperfecto ad perfectum; illud autem imperfectum, ex quo fecerit, non est nihil, quia imperfectum aliquid participat quod perficit, neque est forma, quia hæc distinguit; ergo materia. Ostensum est autem quod illud omnino indeterminatum, scilicet materia, non potest esse in genere substantiæ, nisi unum, et ita procedunt res a Deo, ut numeri ab unitate, ut dicit Dionysius *de Divin. nomin. cap. ultimo,* sed intellectus intelligit unum crescere in infinitum per divisionem partium ab uno communi, sic a simili res multiplicari a Deo per distinctionem hujus primi indeterminati in multa determinata.

29. Ex his apparet, quod quemadmodum membra unius corporis, et omnes articuli procedunt ab uno indeterminato per virtutem naturæ dirigentis, et propter illud unum a quo procedunt, uniuntur et ligantur, ita, suo modo, in toto mundo ex materia una homogenea communis omnis multitudo rerum procedit, cum non possit esse nisi unum primum indeterminatum, cujus natura salvatur in omnibus posterioribus, sicut substantia et quantitas seminis in omnibus membris, quamvis contracta per actus superadditos, sicut et semen per multa media; tamen in omnibus salvatur ratio materiæ primæ, quamvis contracta, sicut jam dicetur. Nec oportet dicere, quod omnia sint idem numero, sicut membra unius corporis, quia illa materia non habet unitatem numeralem, saltem actu signatam, sicut semen est unum numero.

Ex his apparet, quod mundus est arbor quædam pulcherrima, cujus radix et seminarium est materia prima, folia fluentia sunt accidentia; frondes et rami, sunt creata corruptibilia; flos rationalis anima; fructus naturæ consimilis, et perfectionis natura Angelica. Unicus autem hoc seminarium dirigens et formans a principio, est manus Dei, aut immediate, ut cœlos et Angelos, et animam rationalem, aut mediantibus agentibus creatis, sicut producuntur generabilia et corruptibilia. De isto igitur totius universalis naturæ fundamento, materia scilicet primo prima, verum est, quod in fundamento naturæ nihil est distinctum. Dividitur radix ista immediate in duos ramos, in corporalem, et spiritualem : spiritualis ramus in tres hierarchias, et quælibet illarum in tres ordines, et ordo quilibet in millia millium Angelorum. Pars autem ramorum flante vento superbiæ, fuit in mundi principio arefacta. Corporalis creatura duos ramos continet, scilicet corpora corruptibilia et incorruptibilia, et illa dividuntur multipliciter, sicut patet : et sic patet quod unitas universi, et collectio ejus claudit et concludit unitatem in principio indeterminato, seu in materia prima. 30. *Pulchra dispositio et unitas universi.*

Si autem quærat quæstio de materia propinqua, quæ dicitur 31.

in quolibet genere illud, ad quod primum habet aspectum agens illius generis, quod in omni sua actione præsupponit, et ad quod omnes actus, quos educit resolvit: Sic dico, quod generabilium omnium est sola una materia homogenea, quæ est modo contracta, et forma substantiali, admodum corruptibili, induta; et in diversis agentibus diversæ sunt materiæ particulares, secundum diversitatem agentium, non univoce, nec unius rationis, ut sunt materiæ propinquæ; ut alia materia est aquatilium, alia fructuum, alia ficuum, alia pomorum. Et isto modo debent intelligi omnia verba Philosophorum, qui dicunt materiam esse diversam corruptibilium et incorruptibilium, quod loquuntur de materia propria et determinata, per talem, et talem formam. Et in spiritualibus per aliud est materia sub forma spirituali, quia per privationem quantitatis actu et potentia, et per potentiam simplicitatis, et in corporibus incorruptibilibus per aliud, quia per additionem formæ substantialis disposita quantitate, et talem materiam præsupponunt formæ substantiales cœlorum. Et ulterius per quamdam aliam formam incompletam præcedentem immediate omnem formam elementarem et generabilem, sub qua materia est subjectum generationis universale. Et illa est forma, sub qua Deus creavit hylen, et in singulis generis partibus dico materias proprias, ut habent aspectum proportionatum ad agentia illius generis differre vel specie, vel genere subalterno: et simile dico in artibus et materia, quas diversæ artes sibi appropriant, ut ars fabrilis ferrum, lignea lignum, et sic de aliis.

Materia secundo prima est diversa secundum diversitatem formarum et agentium.

Quod autem materia secundum diversos aspectus ad diversa agentia sit diversa, et non homogenea, quamvis sensus discurrendo in omnibus hoc ostendat, ratio ulterius hoc declarat. Primo, quia materia dicitur in potentia respectu formæ suscipiendæ; sed quamvis materia *primo prima* de se habeat aspectum ad omnem formam, ut eam recipiat ab agente, cui solum subjicitur, quod est solus Deus, sicut jam dicetur; materia *secundo prima* potentiam non habet sic; non enim materia cœli, ut est materia propria incorruptibilium, est in potentia ad formam elementi, nec materia corruptibilium ad formam cœli; ergo si potentiæ receptivæ formarum in diversis generibus differunt, maxime cum sint idem re, quod subjectæ materiæ, et ipsæ etiam materiæ eodem modo numero, vel specie, vel genere subalterno different. 32.

Vide Scot. in 2. q. 1.

Et est attendendum quod dixi, quod potentia universaliter non contracta est materiæ *primo primæ* propria; quia materia *primo prima* abstrahitur ab omni forma et extensione, sic quod ejus natura salvatur, seu sit extensa, seu non extensa. Per quod patet, quod materia Angeli per additionem se habet, et per quamdam communicationem ad illam, quia illa sic est privata quantitate, quod inquantum talis natura, nec actu,

Materia primo prima habet potentiam universalem non contractam.

nec potentia est extensibilis, ideo aliter est indivisibilis materia *primo prima*, aliter materia Angeli. Hanc autem indivisibilitatem habet materia Angeli, ut est talis determinatæ naturæ, sicut animal potest esse rationale, vel irrationale, hoc tale animal, puta homo, per suam essentiam, sic est rationale, quod nec actu, nec potentia est irrationale.

33. Item, cum activum et passivum sint proportionata et correlativa, et aspectus eorum æqualis ambitus, ut patet in potentia visiva et colore, secundum diversitatem agentium potest accipi diversitas materiæ. Nunc autem videmus, quod ars non habet vim aut formam, per quam agat aliquid de materia, quæ est subjectum generationis: non enim potest facere lanam, nec habet vim aut formam, per quam faciat indumentum, vel per quam aliquod faciat de materia cœli; ergo alia est materia propria cœli, Angeli, naturæ, et artis; et ita etiam differens genere subalterno, vel specie, in particularibus entibus, ut alia sit materia propria hominis, alia equi, et sic de aliis.

34. Item, ostensum est *supra*, quod materia dicitur propria in determinato genere, per aliquid additum ad materiam *primo primam;* omne enim posterius aliquid, vel re, vel ratione addit ad prius, et ratione illius additi dicitur in determinato genere : sed aliud est, quod addit natura animalis, aliud quod addit natura corruptibilium, aliud quod addit natura incorruptibilium ; ergo materia etiam sumpta in determinato genere non est unigenea cum materia alterius generis.

Item, ostensum est quod omne per se subsistens in genere substantiæ, est compositum ex materia et forma ; ergo sicut entitas et substantia rei constat ex duplici principio, sic ejus unitas et diversitas cum alio ente causatur ex unitate, et diversitate principiorum ejus ad principia alterius; ergo si entia in genere substantiæ differunt subalterno genere, numero, vel specie, eorum principia pari modo differunt.

Item, sicut non est dare duas species, per æqualem distantiam entitatis, vel actualitatis primi, sic nec in natura dare duas species, naturam generis æqualiter participantes : propter quod dicit Aristoteles, quod æquivocationes latent in generibus : et *in lib.* 10. *Metaph. text. com.* 13. quod semper altera differentiæ species est nobilior altera, hoc patet in corporeo et in incorporeo, rationali et irrationali, albo et nigro : hoc idem dico de individuis respectu suæ speciei, quia unus purius et actualius participat naturam ejus quam alius; (quamvis aliqui dicant, et falso, quod omnes animæ pares in naturalibus sint) ergo impossibile est quod forma duorum generum subalternorum, ut corporalium et spiritualium, vel duarum specierum, vel duorum individuorum habeant æqualem gradum actualiter; sed secundum diversitatem formarum, vel genere, vel specie, vel numero materiæ diversitatem habent, quia actus acti-

2. Post. text. Comment. 82. Item 7. Phys. text. 31.

voum est in pso et disposiositio, ita quod ex semine, quo factum est corpus informatum ista anima, non posset informari corpus, quod esset informabile alia anima.

Respondetur, quam cito est sub forma seminis, jam est materia propria, quamvis non omnino replete respectu talis animæ. Sed contra, vel saltem hoc est verum de materia omnino propria, puta, de corpore ultime organizato, quod habet respectum ita ad istam animam, quod non potest alia informari, et hoc sufficit ad vim rationis.

35. *Respondetur ad auctoritates adductas contra Avicembronum.* Ex iis patet responsio ad objecta contra Avicembronum : omnes enim auctoritates contra eum adductæ loquuntur de materia secundo, vel tertio, et sic deinceps, prima. Cujus ratio est, quia loquuntur de materia, quæ subjicitur agentibus creatis, qualis non est materia *primo prima* in sua primitate (ut dicemus in sequenti articulo) quamvis illa salvetur in omni posteriori materia. Unde sicut videmus, quod animali, ut contracto per rationale, non potest aliquod communicare, quod posset sibi convenire de se, ut rudibile convenit ei inquantum animal, ut patet in asino; inquantum tamen animal rationale, non potest ei convenire. Ita dico, quod aliquid potest convenire materiæ *primo primæ*, utpote quod substat formæ Angeli, cœli, terræ, quod non potest ei convenire, ut contracta est.

Ad argumenta contra unitatem materiæ. Ex hoc etiam solutio patet ad rationes contra Avicembronum formatas : cum enim dicitur, quod si est materia cœli, et terræ una; ergo cum materia terræ sit in potentia ad aliam formam, et materia cœli, dico quod materia *primo prima* est homogeneitatis univocæ; sed secundo prima, puta illa, quæ est subjectum generationis, non. Dico etiam ad minorem, quod in materia generationum, et corruptionum, potentia per quam est in potentia ad aliam formam determinatam, est potentia consequens materiam, non primo primam ut talem, sed ut est contracta et determinati generis, et sicut materia sic determinata est alia, et alia, sic illa potentia.

Si instes, quod materia primo prima secundum hoc erit in qualibet alia posteriori materia, imo nihil aliud est posterior materia secundum substantiam, nisi materia primo prima per aliquid contracta; ergo potentia, quæ consequitur materiam primo primam, erit in omni re; ergo sequitur, quod quælibet materia potest suscipere quamlibet formam, et sic stat primum argumentum. Respondeo, et dico, quod materia primo prima et sua potentia, cum sint idem re, sunt in qualibet alia materia. Nec sequitur quod quælibet materia sit in potentia, nisi valde remota, ad susceptionem cujuslibet formæ, quia sicut substantia materiæ per alicujus formæ additionem est contracta, sic ejus aspectus est particularizatus et contractus. Nunc autem nos videmus quod aliquod potest convenire alicui rei consideratæ in sua primitate, quod non convenit ei, ut est contracta, sicut dictum est de 36.

animali. Similiter videmus quod natura ceræ remanet in sigillo, et ejus potentia impressiva, cum sit idem re cum ea, et tamen cera secundum quod cera, et ut non signata, est in potentia ad formam Pauli, sed non ut est sub signata figura. Similiter dico de materia, ut consideratur in sua primitate, et indeterminatione omnimoda, et ut consideratur in sua contractione.

37. *Ad secundum.* Per illud patet solutio ad secundum, quia tota diversitas est ex parte communicationis et determinationis materiæ; et de illa bene conceditur, quod non est una, de primo prima oppositum. Unde dico, quod sic si Deus a materia amoveret quidquid est ultra potentiam primo primam, solus Deus, cui remanens materia subjicitur (ut ostendetur) posset facere Angelum, vel hominem, etc. Cujus ratio est, quia primum indeterminatum in quolibet genere est in potentia respectu omnis determinationis, quæ fit in illo; nunc autem materia primo prima est indeterminata in genere substantiæ; primum dico indeterminatum in suscipiendo : hoc dico ne fiat instantia, quod ex ipsa fieret forma Angeli, vel animæ ; ergo sicut ex semine, quod est primum et indeterminatum, fiunt omnia membra, musculi, nervi, et ex eodem grano rami flores et fructus, sic in primo indeterminato, quod est materia primo prima, potest recipi omnis forma, quæ in illo recipitur. Quia quamvis hoc concedant, qui ponunt unam solam formam in composito, dico, quod una

forma et substantialis, et accidentalis disponit materiam, ut sit alterius susceptiva. Et per illud patet solutio ad tertium : quia quæ communicant in materia, secundum quod subjicitur agenti, sunt transmutabilia, et in tali non communicant Angeli et corpus, et ideo non est possibile, quod de corpore fiat spiritus, nec e contrario. *Ad tertium.*

ARTICULUS V.

Utrum in materia prima sit potentia ad omnes formas, et an nude sumpta possit informari ab agente creato?

Sequitur quintum, scilicet de materiæ formabilitate : circa quod sciendum, quod cum materia primo prima habeat primitatem totalem et omnimodam, non potest ejus potentia formari, nisi per agens primum. Circa quod duo ostendo, primum est, quod talis materia de se habeat aspectum ad formam corporalem vel spiritualem. Secundum est, quod inquantum talis, si poneretur in esse, non posset formari ista, vel illa forma, nisi per primum agens. 38.

SCHOLIUM.

Ostendit hîc materiam primam nude sumptam absque omni forma habere respectum et potentiam ad quamcumque formam, neque ad ullam, quantum est ex ratione sua, determinari. Idipsum docet in 1. dist. 27. quæst. 3. §. *Et quod additur*, ubi ait materiam omni forma denudatam esse proximum susceptivum cujuscumque formæ natæ imprimi in materiam puram, et ab agente sufficiente quocumque, a quo posset talis forma induci. Vide eumdem in 2. dist. 12. quæst. 2. §. *Item, non est necesse.* et §. *Confirmatur.*

Primum ostendo : Quandocumque aliquod superius prædicatur de inferioribus, sicut totum quod prædicatur, se habet ad illa tota, de quibus prædicatur, ita partes superiorum ad partes inferiorum : si enim homo prædicatur de omni particulari homine, et partes de partibus, ut hoc corpus est corpus, et hæc anima est anima ; ergo cum secundum Boetium, Prædicamentum substantiæ sit compositum ex materia et forma, si substantia de omnibus prædicatur, sequitur quod prima materia, quæ est ejus pars, de omni materia prædicatur; igitur cum in omni prædicatione affirmativa vera prædicatum sit idem cum subjecto; ergo materia prima est idem cum omni materia particulari ; ergo, ad tot formas omnes materiæ sunt in potentia ad quot materia prima.

In Categor. Arist. cap. de substant. prope initium.

39\. Forte instabit quod ista prædicatio est secundum abstractionem, et considerationem; nos autem disputamus de materia, ut est actu in re habens esse actuale. Respondeo, quod si natura animalis, ut est natura generis præcise, esset factibilis in se, ad quot differentias contrarias habet modo aspectum, ad tot tunc haberet, et esset in potentia de se, ut illud animal, non enim actu haberet aliquam differentiam animalis. Similiter si cera esset absque omni figura, sicut quia modo est factibilis sine figura alicujus hominis, ideo habet aspectum ad figuras omnium hominum, ita etiam haberet potentialem aspectum ad omnes figuras de mundo. Nunc autem, ut ostendetur in sequenti articulo, saltem secundum opinionem aliquorum, materia per divinam potentiam potest subsistere sine actu cujuslibet formæ, et sic dico, quod illa esset in potentia ad quamcumque formam.

Item, videmus in artibus et naturalibus, quod materia quanto magis denudatur ab actu formæ, tanto habet aspectum ampliorem : plura enim possunt fieri ex lana quam ex filo, et ex filo quam ex panno, et ex terra quam ex ligno, vel ferro ; ergo materia illa, quæ sola est ab omni actu formali denudata, necessario habet aspectum ad omnes formas.

Item, ex proportione formæ ad materiam, quanto aliqua forma magis est indeterminata, tanto potest esse in pluribus materiis ; forma enim animalis de ratione sua non determinat sibi corpus humanum, vel equinum : et sic similiter ostendo de determinatione formæ particularis, quæ determinat sibi materiam particularem; ergo materia indeterminata habet aspectum ad formam indeterminatam, et e contrario materia indeterminata, qualis est materia prima, potest recipere quamcumque formam.

Item, quæro an materia sit in potentia ad unam solam formam, aut ad omnes, aut ad aliquas? Non ad unam solam, quia materia naturalis, quæ est posterior, est in potentia ad multas; si ad omnes, habeo propositum. Si ad aliquas tantum, quæro, per quid est in potentia ad eas? non enim esset per hoc, quod est materia omnino prima, quia ut sic salva-

tur in omni posteriori materia; ergo hoc convenit ei per aliquod accidentale additum, per quod respicit illas, et non istas; ergo materia est composita, quod est impossibile, quia non esset *primo prima*.

SCHOLIUM.

Sæpe in his quæstionibus docet materiam primam nude sumptam a nullo agenti creato posse primo informari, neque per vires agentis secundarii posse ejus essentiam attingi, idque probat hîc variis rationibus; et supponit in 1. Sentent. dist. 27. quæst. 3. §. *Et quod additur.* et in 2. dist. 12. quæst. 2. §. *Ad tertium dico,* asserit agens creatum non posse agere nisi in subjectum quantum, et per consequens simpliciter et immediate illud non posse attingere ad nudam essentiam materiæ; quod etiam repetit paulo inferius, §. *Ad aliud, quod ipsi dicunt.*

40. Secundum ostendo, quod hujusmodi materia nulla forma potest informari, nisi ab agente primo, qui est Deus. Et hoc patet primo, quia videmus quod secundum determinationem passivorum est determinatio activorum; ut patet in potentiis, et determinatis objectis, ut ignis calefacit lignum, non corpora cœlestia, et corpora cœlestia alterant et transmutant corpora corruptibilia, non autem Angelos, aut rationalem animam, nisi per accidens, et mediante corpore; ergo cum materia primo prima sit omnino prima, sit etiam omnino indeterminata, impossibile est, quod inquantum talis patiatur, vel mutetur, nisi a primo agente, cujus solum potentia activa est indeterminata et illimitata.

Item, omne agens creatum agit per motum et susceptionem; agere enim in instanti, virtutis est infinitæ, secundum Philosophum; motus autem cum sit accidens, non potest recipi, ut in subjecto, in materia primo prima, quia posterius supponit prius; prima autem potentia hujus materiæ est respectu substantialis formæ, et 1. *Physic. text.* 30. *Subjecta materia cum forma est causa omnium aliorum*; ergo, etc. 8. Phys. text. 79.

Item, agens et patiens sunt æqualis ambitus; nihil enim potest de materia, quæ est subjectum generationis, generari naturaliter, quod Sol et alia agentia non possint ex ea active generare; ergo cum materia primo prima sit in potentia ad omnem formam, sequeretur quod agentia creata possent facere Angelos, animas, et breviter, omnia.

Item, prima forma quæ apta nata est recipi in materiam primo primam, est forma substantialis, quia substantia præcedit accidens, et esse substantiale accidentale: sed nullum agens creatum spirituale potest materiam, quæ est subjectum generationis, ad formam movere, nisi in virtute agentium naturalium et corruptibilium. Non enim secundum Augustinum *lib. 3. de Trinit. c. 7.* possent magi facere serpentem, nisi mediante virtute naturæ: cum igitur naturalia agentia agant modo quantitativo, per angulos et per pyramides, sequitur quod eorum actio non se extendit nisi ad materiam quantam et transmutabilem; ergo nec attingunt formam substantialem, cum non generent, nisi mediantibus illis.

41. Si arguis; ergo cum materia cœli sit corruptibilis, et quanta, actio agentium naturalium se extenderet ad ejus transmutationem. Respondeo, sicut videmus in potentiis cognoscitivis, quod quia sunt determinatæ et limitatæ, non se extendunt ad minimum ultra limites, ut visus ultra colorem; sic est in activis naturalibus, quod eorum aspectus non extendit se ultra passum. Nunc autem consideratio Mathematici majoris est abstractionis quam naturalis, quia abstrahit a motu, licet non a quantitate. Unde materia induta quantitate, et per consequens forma corporali de genere substantiæ, est subjectum Mathematicis; ergo non est subjectum considerationis naturalis, cum se habeat per additionem. Imo materia sub aliqua forma ulteriori imperfecta, quæ forte est illa, sub qua materia in primis operibus fuit a Deo creata, est præcisum subjectum agentium naturalium, sicut virtus formativa non incipit operari, nisi de semine, et ars faciendi pannum de filo, non de lana; talem autem formam imperfectam, quam addit subjectum generationis ad primam potentiam materiæ, non habent cœli, ideo nec a naturali agente possunt transmutari.

ARTICULUS VI.

Utrum per Dei potentiam possit existere materia absque omni forma?

42. Circa sextum, scilicet de subsistentia materiæ et stabilitate, varii Magistri variis modis dixerunt. Dicunt antiqui, quod non est factibile, quod subsistat in tali actualitate, eo quod videtur contradictio. Primo, quod hoc videtur sentire Boetius *lib.* 1. *de Trinit. c.* 3. *Nihil,* inquit, *secundum materiam esse dicitur.* Ratio est, quia illa materia, de qua loquimur, cum sit primo prima, si per se existat in sua minima actualitate, erit quoddam ens simplex; omne autem simplex per se subsistens, est de genere intellectualium, ac per hoc substantia vivens et intelligens : isti autem actus sunt per formam; ergo ponere sic materiam sine forma existente, est ponere eam cum forma. Albert. in 2. d. 12. qu. 3. Richard. quodl. 4. q. 5. Thom. 1. p. q. 66. art. 1. *Opinio negantium materiam posse existere sine forma. Primum argumentum.*

Item, illud *esse* indeterminationis, sine quo esse non potest actu, aut dicit quamdam essentiam, aut nullam; si nullam, nihil est; si aliquam, ergo cum *esse* sit quoddam formale, dicit essentiam formalem, non materialem; ergo simul dicit ipsam habere formam, et non habere. *Secundum*

Item, illud *esse,* quo existit, inhæret materiæ, et est receptum in ea, ita quod per ipsum *esse* actu existit : omnes autem actus conditiones sunt formæ; ergo illud est *esse* formale; ergo simul habebit formam, et non habebit. *Tertium.*

Item, actus essendi, aut est actus primus, aut secundus; si primus, ergo forma, quia actus primus et forma idem sunt 2. *de Anima in principio, text.* 2; si secundus, ergo est operatio, quæ est per formam. *Quartum.*

Item, est manuductio ad hæc, quia impossibile est, quod Deus faciat aliquod corpus sine figura; *Quintum.*

ergo multo minus materiam sine forma, cum magis dependeat.

SCHOLIUM.

Sub aliorum nomine docet hîc Scotus posse materiam existere absque omni forma substantiali, vel accidentali, sola tamen divina virtute. Et licet hic videatur loqui ex aliorum sententia, tamen ipse ubique hanc inculcat doctrinam; præsertim in 2. dist. 12. qu. 2. ubi ex professo probat materiam esse separabilem a forma.

43. *Opinio asserentium.* In hac q. n. 3. Alii dicunt, quod inest forma sine forma in *esse* actuali: quorum ratio est, quia ut dictum est, triplex est *esse* materiæ, scilicet *esse* talis generis determinati quod habet, ut habet ideam in Deo, secundum quam est factibilis, et respicit Deum, ut causam exemplarem. Secundum *esse* est esse actuale, ut est effectus Dei, et actu pars compositi, et primum est in potentia respectu alterius. Tertium *esse* est esse tale determinatum, quod respicitur a forma, quod magis debet dici *esse* compositi, quam materiæ; et illud, ut supradictum est, habet materia signative et formaliter a forma, sed materialiter et subjective a materia ipsa. Dicunt ergo, quod prima duo *esse* in nullo dependent a forma, quia ostensum est, quod forma non dat materiæ quod sit materia, hoc enim habet a causa sua exemplari, vel ideali; nec secundum actuale habet a forma secundum *esse* actu, non enim tale *esse* fit de nihilo, sed solum hoc *esse* habet a Deo, ut respicit ipsum, tanquam causam efficientem, talis autem non est forma; ergo illud *esse* actuale materiæ, non dicit rem aliam quam effectum quemdam Dei, et forma nihil facit, nisi conservative secundum cursum naturæ.

Item, nullum posterius est de essentia sui prioris, saltem intellectu: sed *esse* materiæ non solum essentiæ, sed etiam actuale ut dicit effectum Dei, cum sit entitas prope nihil, est prius ad *esse* formæ; ergo extra rationem actualitatis materiæ est actus datus a forma: sed *esse* prius potest intelligi non intellecto posteriori; ergo potest intelligi materia actu esse sine forma, quod non esset verum, si contradictio implicaretur.

Item, materia secundum *esse* essentiæ sine actuali existentia non est subjectum actu alicujus formæ: sed ut est aliquod in actu, est pars compositi in actu, et subjectum formæ in actu; ergo si accipiatur ordo formæ ad materiam, ut essentia formæ comparetur ad essentiam materiæ, ibi non est ordo ratione *esse* essentiæ, quam habent in Deo. Si accipiatur secundum *esse* actuale, forma præsupponit materiam ordine naturæ intelligendi, ut determinans illud quod determinatur, ut figura ceram; non ergo est contradictio. 44.

Item, ad omne *esse* actuale materiæ, ut dicit terminum creationis, se habet forma in ratione conservantis, aut in ratione formalis, aut in ratione efficientis: non formalis, ut ostensum est in præcedenti quæstione. Et Avicenna dicit 6. *Met. c.* 1. *Forma non est nisi formalis compositi ex materia et forma.* Num. 3. Sicut etiam impressio non est causa formalis, ut sit aliquid

actu, sed solum quod sit tale idolum, vel effigies. Sic dico de forma respectu materiæ. Nec est causa efficiens, quia illud solum est virtutis divinæ ; ergo solum erit causa conservans; sed Deus potest per se conservare quidquid conservat per creaturam.

Item, ad hoc est manuductio, quia in Sacramento Altaris virtute Dei species per se subsistunt, quæ dependent plus a subjecto quam materia a forma, quantum ad actum existentiæ, quia proprium est substantiæ per se stare; ergo cum materia plus habeat de ratione substantiæ quam accidens, magis potest per se stare : hoc enim patet, quia nullum accidens dat ullo modo rationem per se standi.

45. *Respondetur ad argumenta opposita articuli sexti.* Rationes in oppositum ex falsa imaginatione procedunt. Auctoritates nil plus intendunt, nisi quod secundum cursum naturæ non est, vel esse non potest materia sine forma. Vel si dicant quod nec intelligi potest, verum est sub actu aliquo determinato, quia talem actum habet a forma. Ad rationem

Ad primum. primam ; quia ens simpliciter subsistens, est vivens et intelligens; dico quod verum est, si non est extensum, vel aptum natum de sua natura extendi, et determinati generis secundum cursum naturæ, ut non fluat ad aliud; et istæ duæ conditiones non sunt in materia prima, si per se existat, quia est in potentia de natura sua ad extensionem respectu primi agentis, quod est Deus, ut ostensum est, et indeterminata omnino.

Ad secundum. Ad secundum dico, quod illud *esse* actuale claudit essentiam aliquam, scilicet materiæ et suum *esse*, quod solum habet ab efficiente, non a forma, ut ostendi.

Quod autem dicis, quod *esse* dicit quoddam formale, verum est de *esse* determinato, quod datur a forma; *esse* autem quod est efficientis solum, non est, nec debet dici formale, sed actuale, pro eo quod est terminus creationis quæ necessario terminatur ad actum aliquem.

46. *Ad tertium.* Ad tertium cum dicis quod illud *esse* est receptum in materia, et materiæ inhæret, dico quod falsum est : *esse* enim actuale materiæ, ut est terminus creationis, et prope nihil, non recipitur in materia, cum sit primus actus materiæ, nisi materia vocetur ipsa essentia materiæ ; et tunc secundum prædicta, cum illud *esse* non sit a forma, sed ipsum primum *esse* materiæ, cum inhærere, et recipi, et similes conditiones præsupponant subjectum, illi autem *esse*, nihil sit reale subjectum, sed sola essentia materiæ quæ non est de se res actu, nec informans; nec susceptio habetur, nisi respectu *esse*, ut est actu, et dans in re existentiam, dicit inhærentiam non solum ad essentiam materiæ, quia materia non est materia per formam, sed ad suum *esse* actuale, non ut dicitur esse actu, sed ut dicitur tale *esse* habere.

Ad quartum. Ad quartum, cum dicitur quod ille actus existendi, aut est actus primus, aut secundus ; dico, quod primus; et cum dicis in minori, actus primus est forma ; dico, quod forma dicitur actus primus duobus modis. Uno modo respectu materiæ de-

terminatæ, quam forma determinat; unde forma, quæ per essentiam suam est actus, determinat primo actum illum, quo materia est in actu, ut effectus Dei seu per se, vi divina subsistat seu in composito. Dicitur etiam actus primus secundo, qui est operatio, secundum quod de illo duplici actu distinguit Philosophus 2. *de Anima, text.* 2. *et deinceps*, non enim aliqua forma, seu substantialis, seu accidentalis, communicat materiæ actum secundum, nisi prius saltem ordine naturæ communicet primum, hoc est, seipsam. Nihil enim caliditate calefit, nisi calore informatum sit. Forma ergo est actus primus materiam determinans; et actus primus manet esse conservans secundum naturæ ordinem. Sed non est actus primus, qui primo instanti naturæ debetur materiæ, talis enim actus est solum effectus creationis.

47. *Ad quintum. Non potest dari infinitum actu creatum.* Ad illam similitudinem de corpore, quod non potest fieri sine figura, respondent aliqui, quod non est, eo quod corpus actu infinitum non est factibile; ergo oportet, quod omne corpus sit de necessitate finitum, et quia corpus infinitum est impossibile, impossibile est etiam corpus esse factum quin sit figuratum : non sic autem est in materia et forma, quia materia habet suum actum essendi, non a forma, sicut corpus habet suam unitatem, et terminationem a figura.

Item, perit ista similitudo, quia figura in corpore ut causa, non dicit nisi modum quemdam et relationem consequentem substantiam, in nulla re absoluta differentem ab ipsa substantia : si enim extendam brachia, vel plicem pedes, vel e contrario, variatur figura, nec mutatur aliquod reale in substantia; unde figura non dicit nisi variam habitudinem partium inter se : cum ergo esse corpus dicat necessario partem extra partem, imo ex hoc est corpus, sequitur quod ponere quod corpus sit, et quod non habeat partes extensas, est proponere quod corpus non sit corpus : et quia figura, ut dixi, non est nisi varia habitudo partium inter se, ideo impossibile est quod fiat corpus finitum sine figura. Similiter dico de linea, quin sit recta vel curva, et de capillo, quin sit crispus vel albus, vel de naso, quin sit simus vel talis. Ostendi autem quod forma activa alium actum realem dicit ab actu materiæ ; ergo, etc.

Si dicas, quod terminus motus non est relatio, nisi quia motus terminatur ad aliquod absolutum, respondeo, quod sicut impossibile est rem moveri quin in quolibet instanti, si continue movetur, aliter se habeat ad centrum et circumferentiam, idem manens; ita non possunt partes in toto moveri, quantumcumque maneat continuitas inter ipsas, quin varia habitudo et relatio oriatur, re absoluta eadem manente; fundatur autem ista relatio super ipsas partes, sicut super absolutum, non ut solum sunt partes, sed ut sunt sub hoc situ, vel illo. Per hoc patet ratio ad omnia. *Objectio.*

QUÆSTIO IX.

Supposito quod anima rationalis sit composita ex materia et forma, utrum vere et essentialiter faciat unum cum corpore ?

Arist. *de Anima, text.* 11. *et* 1. *de part. Anim. cap.* 1. Aver. 3. *de Anima com.* 5. Themist. *lib.* 2. *cap.* 27. Simplic. *lib.* 1. *text.* 7. Philopon. *text.* 11. D. Thom. 1. *part. quæst.* 76. *artic.* 1. Cajetan. *ibid.* Valentia *disp.* 6. *quæst.* 2. *punct.* 1. Suarez *lib.* 1. *de Anim. cap.* 1. Conimbric. *lib.* 2. *de Anim. cap.* 1. *quæst.* 6. *art.* 1. Comp. *disp.* 2. *de Anim. quæst.* 1. *et* 2. Aversa *tom.* 2. *Philos. quæst.* 57. *sect.* 2.

1. *Omnia creata unitatem appetunt.* Respondeo : quoniam hîc de trinitate, et modo unitatis animæ, et corporis quæritur, ut juxta artem Philosophi 1. *Physic. text.* 4. a communibus ad specialia descendamus, sciendum est, quod omnia quæ sunt, secundum modum sibi convenientem et possibilem, unitatem appetunt, dicente Boetio *de Trinitate et Uno, cap.* 2. *Omnia* (inquit) *unitatem appetunt, ut etiam ea multa sunt, quæ unum dici volunt : quæcumque enim idem quidem sunt, ut vera unitate esse nitantur, aut eam simulando nituntur.* Unde appetitus unitatis ita intimus et essentialis, et universalis est omnibus, tam creaturis quam creatori, quod nullum est, nec excogitari potest genus multitudinis, aut divisionis sive distinctionis, quod ad unitatem aliquam non reducatur ; ita quod ipsa ut unitatem habeant, sive illud, in quo sunt, prius occurrat intellectui, quam ipsa multitudo sive diversitas. Sic dicimus, quod diversa accidentia sunt unum subjecto ; diversa numero sunt unum specie ; diversa specie, sunt unum genere subalterno ; diversa genere subalterno, sunt unum genere generalissimo ; diversa genere generalissimo, sunt unum in ratione entis ; quare et ipsa multitudo numerorum infinita ad unum, quod est principium numeri, reducitur. Sic etiam in communicatione intrinseca Trinitas personarum ad duas emanationes ; duæ emanationes ad duo principia, scilicet intellectum et voluntatem, et illa ad unam simplicissimam unitatem essentiæ reducuntur.

Cum igitur de animæ rationalis et corporis unitate quæratur, duo sunt principaliter inquirenda : primum est, utrum generaliter ex forma substantiali, et materia fiat unum ? Secundum an ex anima rationali, quamvis habeat materiam partem sui, potest per essentiam vere cum corpore unum fieri.

ARTICULUS I.

Utrum forma substantialis, et materia faciat unum per se essentiale, et accidens cum subjecto unum accidentale ?

Circa primum duo sunt videnda ; 2.
primum est, quod forma substantialis per suam essentiam nata est fieri unum, et essentiale cum materia sua, et e contrario materia cum forma sua. Secundum est, quod accidens cum suo subjecto non est natum sic essentialiter facere unum.

SCHOLIUM.

Egregie docet Scotus in 2. dist. 12. quæst. 1. §. *Respondeo, Philosophus*, et in sequentibus, unde proveniat unitatum diversitas in compositis, et quare hoc compositum dicitur

unum essentialiter, et illud unum accidentaliter; aliud vero unum per aggregationem, et aliud demum unum unitate ordinis. Deinde §. *Quomodo igitur*, tractat qualiter duo principia, et primo diversa possunt constituere unum per se simpliciter, et resolvit eo magis esse disposita ad constituendum per se unum, quo magis sunt distincta et diversa formaliter : neque enim, inquit, in illa constitutione requiritur similitudo in natura, sed proportio conveniens, quæ bene potest esse inter primo diversa.

Ex materia, et forma fieri unum probatur experientia. Quamvis autem primum sensus ostendat, nihilominus auctoritas et ratio hoc demonstrat. Sensus quidem hoc ostendit, quia satis declaratum est in præcedentibus quæstionibus in distinctis articulis, quod impossibile est materiam in genere substantiæ esse principium alicujus compositionis ante formam substantialem. Nunc ad sensum videmus aliqua, quæ vere sunt in genere substantiæ agere et pati, ut idem ignis, idem lignum, et sic de aliis; ergo necessario tale unum est compositum ex materia et forma. Nec potest dici, quod accidens sit principale; tum, quia materia non est susceptiva accidentis, nisi prius recepta forma substantiali; tum, quia actio est suppositi, quod consistit ex materia et forma substantiali; tum, quia accidentia non agunt, nisi ut actu existunt, nec existunt naturaliter, nisi in composito ex materia et forma. Patet ergo ad sensum, quod aliquid vere est unum ex materia,et forma substantiali.

3. *Probatur auctoritate.* Auctoritas etiam hoc probat; ait enim Philosophus circa principium, 2. *de Anima text.* 7. *Non oportet* (inquit) *quærere si unum est anima et corpus, sicut neque ceram et figuram, neque omnino uniuscujusque materiam, et id cujus materia.* Et hoc est, quod dicit Boetius circa principium de Unitate et Uno, *cap.* 1. *Omne* (inquit) *esse ex forma est in rebus creatis, cum unita est materiæ. Unde Philosophi sic describunt illud, dicentes, esse ejus existentia formæ in materia; cum autem forma materiæ unitur, necessario ex conjunctione utriusque aliquod unum constituitur.* Loquitur autem Boetius de esse determinato, quod datur a forma, quia esse actuale, quod habet materia, ut est terminus creationis (ut visum est in præcedenti quæstione) non habet a forma. Et sequitur post pauca; *Forma igitur existit in materia, quæ perficit et custodit uniuscujusque essentiam; unitas est descendens a prima unitate, quæ creavit eam.*

Quod autem ex materia, et forma fiat unum essentiale, satis patet, primo si attendamus ordinem imperfecti ad perfectum; dictum est q. 8. n. 3. et 54. enim, quod materia habet triplex esse, scilicet esse essentiæ, quod est in determinato genere, inquantum est capacibilitas quædam formarum, secundum quod a Deo per ideam est factibilis : unde secundum illudesse non est producta, sed respicit Deum, ut causam exemplarem. Aliud esse habet, inquantum est actu vere pars compositi, effectus Dei, aliquid extra et prope nihil. Aliud esse habet secundum quod per formam ad certum gradum vel speciem, determinatur et contrahitur suum esse indeterminatum. Cum igitur in habentibus ordinem, secundum sit perfectio primi, et posterius prioris, eo quod omne susceptivum re, vel or-

dine de imperfecto tendit ad perfectum ; ergo cum materia de ratione sua sit imperfectum principium, et forma de ratione sua sit quid determinatum et perfectum, sequitur quod forma per essentiam suam sit perfectio materiæ, dans esse secundum rationem sui generis, ut forma accidentalis, esse accidentale ; ergo forma substantialis dat esse substantiale, et essentiale.

Item, ostendit Aristoteles 12. *Met. comm.* 12. quod forma non genera-
1. Physic. text. 82. tur, nec materia, et quod materia est ingenerabilis et incorruptibilis, sed compositum solum generatur ; sed motus vel actus, est unus, qui est ad unum terminum 5. *Physicor. text.* 34. *et deinceps* ; ergo compositum est unum : sed generatio substantiæ terminatur ad esse simpliciter, ut habetur 1. *de Generatione, text. com.* 11. ergo esse compositi est unum simpliciter; ergo per essentiam.

4. Item, unitas actus est signum unitatis potentiæ ; nunc autem videmus in compositis de genere substantiæ, quod actus sub ratione unitatis ab eis procedunt, qui non sunt a materia, eo quod non est principium generandi, nec sunt a forma ; tum quia actus sunt suppositorum ; tum quia si forma esset illam actionem potens elicere, hoc maxime verum esset in formis, quæ minus materiæ immerguntur, quales sunt vegetativum, et sensitivum respectu præcedentium ; non autem potentia videt, sed oculus. Imo loquendo de potentia propinqua, anima non habet potentiam sentiendi, sed hæc potentia est totius compositi, sicut expresse dicitur circa principium *de Somno et Vigilia, cap.* 1. *Quoniam* (inquit) *neque proprium est animæ sentire, neque corporis ; (cujus enim est potentia, ejus est et actio, qui vero dicatur sensus, ut actio, motus quidam per corpus animæ est.)* Ergo si actus compositi in genere substantiæ est vere unus, et est totius compositi, sequitur quod compositum vere et essentialiter sit unum.

Item, sicut ostensum est, duplex q. 8. n. 8. 5.
est genus potentiæ, scilicet activa et passiva. Dictum etiam fuit, quod istæ potentiæ sunt idem re cum eo cujus sunt, sicut ostensum est in præcedentibus quæstionibus. Ista autem duo genera potentiarum intermixta sunt in omnibus intermediis, quæ scilicet agunt, et patiuntur : tunc sic, sicut universaliter potentia activa, et passiva in composito, sic illa, in quibus radicantur universaliter, scilicet materia, et forma. Sed videmus, quod compositum agit, et totaliter patitur; ergo potentia activa et passiva in composito vere componunt unum per essentiam in quantum totum compositum est activum tantùm per formam, et totum passivum tantum per materiam.

Item, omne quod est unum, tanto verius est ens hoc, quod Boetius dicit circa principium libelli de Unitate et Uno ; *Unitas* (inquit) *est, qua unaquæque res una dicitur, nec potest esse una, nisi unitate ; non solum autem unitate est una, sed etiam tamdiu est quidquid id quod est quamdiu in se unitas est, cum autem desinit esse unum, desinit esse id quod est, unde est hoc quidquid est, ideo est, quia unum est.*

Ex his patet quod esse, et esse

unum, simul sunt natura, et in tantum sunt idem esse et unum, quod ubi verior unitas, verior entitas, et e contrario : hoc enim patet in omni composito. Domus enim tamdiu solum est, quamdiu una est, et sic in omni composito. Ex hoc patet, quod unitas materiæ et formæ *essentialis* dicitur; primo, quia, secundum prædicta, aut homo non est, nec lignum, nec lapis, et sic de omni composito; aut si est ens substantialiter, est necessario unum substantialiter, et essentialiter. Secundo, quia, secundum prædicta, si unitas et entitas sunt idem, sequitur quod si aliquod cadit in entitatem alicujus, etiam in ejus unitatem cadit. Nunc autem de entitate cujuslibet compositi naturalis est materia et forma, eo quod naturale dicitur per naturam, ut dicitur in Prologo de Anima, *lib.* 1. *text.* 16. ergo necessario sunt in ejus unitate essentiali; et hoc est, quod dicit Philosophus 5. *Met. cap. de Uno, text.* 11. quod *Unum per se sunt quorum definitio est una.*

Accidens cum subjecto non facit unum per se. Ex his patet secundum superius propositum, scilicet, quod accidens cum suo subjecto non facit unum sic substantialiter et essentialiter, sicut forma cum materia. Primo, ex ratione ultimo dicta, quia modus unitatis est secundum modum entitatis, nunc autem forma substantialis dat materiæ esse perfectum ; *perfectum* dico respectu illius esse, quod dat composito forma accidentalis, quia illa dat esse de genere substantiæ, hæc de genere accidentis, quod est esse imperfectum ; ergo perfectior est illa unitas quam ista. Secundo patet, quod actus actui inquantum talis, non unitur, non enim ex duobus actu potest fieri unum, nisi alterum sit in potentia respectu alterius. 7. *Metaph. text.* 42. et 49. actus enim est principium divisionis et distinctionis. 7. *Metaph.* Certum est quod subjectum formæ substantialis, etiamsi habet aliquod accidens secundum supradicta, non tamen habet actum ita completum sicut subjectum formæ accidentalis, quod est compositum ex forma et materia ; igitur ex comparatione subjecti ad subjectum, patet quod minus est unibile subjectum accidentis formæ accidentali, quam subjectum formæ substantialis, quod est materia, formæ et actui substantiali. Eodem 7. Met. text. 49. Vide 10. Met. text. com. 25.

Tertio patet idem, ex parte ipsarum formarum ; forma enim, quia actu unitur, ideo perficit; non enim perficeret, nisi uniretur; ergo quanto plus habet de actualitate, tanto plus perficit, et intimius se unit; sed forma substantialis plus habet de actualitate, sicut et de entitate; ergo majorem actum perfectionis communicat suæ materiæ quam accidentalis, et intimius se unit, cum sit de genere unibilium perficientium. — 6.

Item, quælibet res est in determinato genere per suam entitatem propriam et essentiam. Et loquor de entitate essentiæ, non actualis existentiæ. Res etiam est una per essentiam suam; unde illa sunt unum in specie, quæ habent unam essentiam, sive definitionem in specie, ut dicitur 5. *Metaph. text.* 11. *cap. de Uno*; ergo quælibet res per unitatem essentiæ suæ est in genere.

Certum est autem, quod concreta, ut *album*, quæ important unum ex subjecto et accidente, non sunt per se in genere; *album* enim inquantum tale, in nullo genere est, nisi per reductionem, quia ratione subjecti reducitur ad genus Substantiæ, et ratione qualitatis ad genus Qualitatis; ergo si res per unitatem suæ essentiæ est in uno genere, sequitur, quod accidens et subjectum nullo modo faciunt vere unum per essentiam.

7. Item, appetitus est ratio unionis, ut patet in omnibus respectu sui finis, cui appetunt uniri, et etiam in potentiis respectu objectorum, quibus suo modo volunt uniri; ergo ubi major est, et vivacior appetitus, ibi de necessitate verior et intimior erit unio : sed major est appetitus materiæ ad formam substantialem, quam ad accidentalem : quod patet, quia appetibile est quædam perfectio appetentis, ut patet in fine : major enim est perfectio, quam forma substantialis materiæ, quam illa quam dat accidens subjecto, sicut verius est ens substantia quam accidens. Tunc etiam, quia materia secundum cursum naturæ non potest subsistere, sed desinit esse nisi forma actuetur. Et hoc est, quod dicit Commentator supra primum secundi de Anima, *text. com.* 8. *Materia* (inquit) *nullum habet esse in actu in naturalibus, secundum quod est materia, et esse non est in actu nisi formæ, et hoc valde manifestatur in formis rerum simplicium, quoniam cum forma fuerit ablata, nihil remanet.* Et illud est intelligendum secundum ordinem naturæ. Non sic autem accidens, inquantum tale, respectu subjecti. Et dico etiam *inquantum tale,* hoc est, inquantum accidens, quia quamvis destructo proprio aliquo accidente, ut caliditate in igne, ignis non posset remanere, ut dicit Commentator super 5. *Physic. text.* 10. ostendens quod qualitates elementorum non sint formæ substantiales eorum, hoc fit, quia per corruptionem talis accidentis, fit materia indisposita ad conservationem formæ substantialis, et ita corrupto proprio accidente, corrumpitur subjectum per accidens.

Item, primum in quolibet genere 8. *Nota.*
verius est tale, ut patet de igne 2. *Metaphys. text.* 4. sed prima unio duorum principiorum realiter est unio materiæ et formæ, secunda accidentis et subjecti; ergo, etc.

Est autem advertendum, ad explanationem omnium dictorum, quod quamvis compositum essentialiter sit unum, ex essentiali unione formæ ad materiam, illa tamen unitas compositi principalius surgit ex unitate formæ quam ex unitate materiæ, et magis est ei attribuenda tanquam actuanti, vel determinanti, quam materiæ suscipienti. Si enim materia ut pars compositi, ens actu prope nihil, aliquid haberet in sua actualitate formæ, nunquam ex eis fieret unum, nisi per aggregationem, sicut quia hic lapis habet aliquo modo materiam alterius actu, quia uterque est lapis, nunquam ex eis fit unum, nisi per aggregationem. Nunc autem materia ut est actu, et pars compositi in illa actualitate quam habet, ut est effectus Dei, cum illa sit indivisa, omnino inde-

terminata, nihil habet omnino de actualitate alicujus formæ; sed est in potentia passiva, et receptiva omnium formarum universaliter, circa quod tanquam ex parte potentiali pure (dico ita ad excludendum omnem formam et actum ejus) et pure primo actuali fit unum per essentiam, ex materia scilicet et forma, ut dicit Commentator, super 9. *Metaphys. comm.* 16. *Materia*, inquit, *dum est in potentia, non est perfecta, neque habet esse, quod habet forma; et cum venerit ad actum, tunc perficietur per formam, et habebit esse, quia habet formam.*

9. Quamvis autem unitas compositi essentialis surgat ex unione talium principiorum, sic de ratione sua unibilium essentialiter : unitas tamen illa, quia est unitas determinata, utpote lignum, vel simile, magis est attribuenda formæ quam materiæ, non quod materia ita et essentialiter, et intime non sit unibilis formæ, sicut e contrario; sed illa unitas est determinati generis, quam determinationem habet a forma, non a materia. Et hoc est quod dicit Commentator, super illud Philosophi circa principium 2. *de Anima, text. comment.* 7. *Unde non oportet quærere si unum est anima et corpus, sicut neque ceram et figuram, neque omnino uniuscujusque materiam, et id cujus est materia; unum enim et esse cum multipliciter dicatur, quod proprie est actus est.* Est autem sensus verborum, quod quamvis unum est ens dicantur de materia et forma, forma magis et principalius est unum et ens; forma enim actum vocat. Si enim materia æqualiter esset ens cum forma, aliquod ens determinatum esset, et tunc sic ostendi non posset facere unum essentialiter cum materia. Ita exponit Commentator illa verba, dicens : *Hæc* (inquit,) *nomina,* unum *et* ens, *licet dicantur pluribus modis, tamen prima perfectio in omnibus istis, scilicet forma magis digna est, ut habeat hoc nomen, scilicet* unum *et* ens, *quam illud quod est congregatum ex materia et forma, congregatum enim non dicitur unum, nisi propter unitatem existentem in forma, et materia non est hoc nisi per formam; et si materia et forma essent in composito existentes in actu, tunc compositum non diceretur unum, nisi sicut dicitur in rebus, quæ sunt unum per contactum, et ligamentum.*

Patet igitur, cum actualitas compositi sit actualitas determinata, et hanc determinationem habeat a forma, non a materia, quod unitas compositi magis est attribuenda formæ quam materiæ, ut sit verum dicere, compositum est unum per formam, et non per materiam, quia est unum unitate determinata quam a forma, non a materia habet. Sic igitur patet primus articulus, quomodo scilicet, et quare ex materia et forma sit unum essentialiter, et non sit ita unum ex substantia et accidente. 10.

ARTICULUS II.

Utrum ex anima et corpore fiat unum per se, etiam in sententia eorum, qui in eadem anima ponunt materiam?

Secundo sequitur secundum, scilicet quod ex anima rationali, quamvis habeat materiam, et ex 11.

corpore fiat unum. Circa quod est sic procedendum : primo intelligendi sunt modi, qui videntur deficere circa modum unionis animæ ad corpus. Secundo ex illarum improbatione concedendus est modus, quo unitur anima rationalis corpori. Tertio est ostendendum, quod nulla forma ita vere formaliter et intime unitur suæ materiæ sicut anima rationalis corpori. Quarto, quod ex modo istius unionis sequitur, quod homo magis fuit homo in statu naturæ conditæ, quam in statu naturæ lapsæ, et erit magis in statu gloriæ post resurrectionem, quam in aliquo de mundo.

ARTIC. II. SECT. I.

Variæ Philosophorum opiniones circa unionem animæ cum corpore.

Circa primum sciendum quod circa unionem hujus animæ rationalis et corporis invenitur, Aristotelem, Averroem, et Platonem secundum doctrinam Sanctorum turpiter defecisse.

SCHOLIUM.

Errorem hunc de assistentia extrinseca animæ rationalis ad corpus, veluti externi motoris, tribuit hîc Doctor Platoni, Averroi, et Aristoteli. Sed re melius perpensa solum Averroem hæc docuisse dicit in 4. dist. 43. q. 2. §. *Præterea omnes Philosophi :* et §. *Dico ergo quod illarum,* ubi acriter in illum invehitur, breviterque docet nullum reperiri notabilem Philosophum, qui neget animam intellectivam esse formam corporis. Et quod ad Aristotelem attinet, ipse hic indicat illum male exponi a suo Commentatore Averroe, ut suo errori majorem conciliet auctoritatem. Et paulo infra n. 37. probat Aristotelem docuisse actum intelligendi non solius esse animæ, sed et totius compositi, eumque proinde ab hoc errore defendit. Largissime etiam hoc impendit officium Philosopho Suarez lib. 1. de substantia animæ c. 12. n. 16. Platonem etiam alii tuentur, qui autumant eum non negasse animam intellectivam esse formam corporis, sed eam informare corpus eo pacto, quo reliquæ formæ quæ ita corporibus sunt alligatæ, ut separatæ non possint existere. Vide Conimbricen. 2. de Anima, cap. 1. quæst. 6. art. 2. et Cavellum in supplemento librorum de Anima, dist. 1. sect. 2. in principio.

Doctrina Aristotelis ponit, secundum quod eam exponit Commentator suus 3. *de Anima, comm.* 4. *et* 5. quod homo est homo per animam sensitivam nobiliorem aliis, eductam de potentia materiæ; et quod intellectiva non unitur nobis sicut forma, sed sicut motor, inquantum a phantasmatibus accipit species intelligibiles, per quas ipse format actum intelligendi. Et hoc necesse habet dicere, eo quod posuit unum intellectum omnium hominum; quod verum non esset, si nobis ut forma uniretur, eo quod secundum ipsum propria forma est in propria materia. Sic enim exponit eum Commentator suus, 4. *de Anima, text.* 4. *et* 5. qui sequens ipsum, in illum duplicem errorem simul lapsus est, quod scilicet non esset nisi unus intellectus omnium, et quod non uniretur nobis ut forma, sed sicut motor, et per operationem. 12.

Opinio Aristotelis circa unionem animæ. Philosophi putabant animam rationalem non esse formam corporis.

In eumdem errorem lapsus est Plato, quantum ad modum unionis intellectus ad nos, sed differenter. Plato enim posuit*, quod homo est ipse intellectus per se subsistens, non corpus, nec habens per corpus processum, sed utens corpore, sicut nauta navi. Dixit enim quod

Opinio Platonis.

* in Alcibiade.

anima rationalis est homo, et habet de natura sua potentiam vegetativam et sensitivam, et intellectivam : communicat autem corpori actus virium sensitivarum, ut in organis recipiantur species sensibilium; potentiam autem intellectivam nullo modo communicat corpori, nec alicui parti ejus, sed per illam potentiam, quam, in se habet non communicatam, abstrahit a speciebus, quæ sunt phantasmata quædam in organis sensitivarum, species intelligibiles ad perficiendum operationem intellectivam propter ejus perfectionem ; vires vegetativas etiam corpori, seu organis corporis communicat, et sic intellectus solum unitur corpori, ut motor.

13. *Opinio Averrois* Averroes non dixit vires sensitivas esse in anima rationali, sed dixit, quod sunt vires alicujus formæ sensitivæ nobilis eductæ de potentia materiæ, quæ sensitiva est forma corporis, reponens hominem in specie. Posuit vero animam intellectivam secundum substantiam a corpore separatam, et conjungi homini per communicationem suæ operationis, per phantasmata scilicet ex natura in virtute sensitiva, quæ sunt intellectibilia in potentia, ita quod intellectus separatus ab illis, abstrahit species intelligibiles; et sic per illam speciem intelligibilem intellectus conjungitur corpori humano quodammodo, ac per hoc dicitur intelligere. Aristoteles autem secundum Commentatoris expositionem, hujus fuit opinionis.

Refellitur opinio Platonis. Positio autem Platonis falsa apparet ex duobus : Primo quidem, quia homo ad considerationem naturalis spectat; unde consideratio animæ intellectivæ, aliquo modo secundum respectum quem habet ad corpus, ad Physicum pertinet, ut dicitur 2. *Physic. text. comm.* 21. et jam dicetur. Definitio autem rei naturalis continet materiam, ut expresse dicitur in prologo de Anima, 1. *de Anima, text.* 14. ergo corpus necessario cadit in definitionem hominis; quidquid autem cadit in definitionem alicujus, est de ejus essentia et integritate ; non ergo potest esse verum quod anima rationalis sola sit homo.

Secundo, quia experimur actiones sentiendi in nobis, et a nobis esse ; non enim possunt esse intellectus separati, cum non possint fieri, nisi per organum, quo caret intellectus separatus.

Patet tertio falsitas ex parte corporis, quia tunc corpus humanum esset ignobilius quam corpus asini, quod similiter perficitur anima sensitiva seu forma.

Patet etiam falsitas, quia cum anima sit ingenerabilis et incorruptibilis, homo esset ingenerabilis et incorruptibilis, et multa alia possent ad hoc adduci. 14.

Patet etiam falsitas positionis Averrois, et Aristotelis, si tamen ita intellexerit, ut exponit eum Commentator; quia sicut se habent colores ad actum videndi, et non aliter, sic se habent phantasmata ad actum intelligendi, sicut dicit ipsemet Aristoteles 3. *de Anima, text.* 34. non autem quia virtus visiva abstrahit species visibiles a coloribus, vel corporibus coloratis, non, inquam, propterea ipsi *Refelluntur Aristoteles et Averroes.*

reales colores, aut corpora colorata participant actum videndi, alioquin verum est quod paries coloratus videt ; ergo, secundum Averroem, homo non potest communicare cum intellectu separato in actu intelligendi, si solum haberet in se phantasmata, a quibus abstrahuntur species intelligibiles ; imo si haberet species intelligibiles, nisi habeat aliquid tanquam formam, quo species illas, seu res per species intelligat.

SCHOLIUM.

Refert Scotus alias tres opiniones erroneas circa unionem animæ cum corpore, quæ in eo conveniunt, quod negent animam intellectivam esse veram formam corporis, in modo tamen explicandi, et in rationibus quas adducunt, discordant. De varietate opinionum inter antiquos Philosophos vide S. Thomam, lib. 2. contra Gentes, a cap. 56. usque ad 70. Inter Christianos etiam Philosophos et Theologos fuerunt, qui ita sentirent usque ad Concilium Viennense. Mirum est autem post definitionem hujus Concilii necnon Lateranensis III. sess. 8. quosdam fuisse Doctores classicos, qui ad hunc errorem accederent, et negarent animam secundum gradum *rationalis* et *intellectivæ* formaliter informare corpus. Vide Rubium lib. 2. de Anima, cap. 1. et 2. quæst. 8. num. 45.

15. *Aliorum opinio dicentium animam rationalem uniri dumtaxat ut motorem.*

Alii posuerunt, quod intellectus unitur nobis ut motor, et sic actio intellectus potest toti homini attribui. Hæc positio etiam communiter a Doctoribus reprobatur. Primo, quia in tali unione mobile potest aut esse, aut intelligi sine movente, ut baculus sine manu ; ergo secundum istum modum potest homo esse, et intelligi sine intellectu.

Secundo, quia intellectus non movetur localiter, nisi per intellectualem appetitum ; actio autem appetitus rationalis præsupponit actionem intellectus, non enim quia movetur Socrates ab intellectu intelligit, sed e contrario, quia intelligit, appetit, movetur.

Tertio, quia mobile non communicat in actu cum movente, nisi quia recipit actum ejus, et ideo 3. *Physicor. text.* 16. dicitur, mobile in potentia est motus: sed actio intelligendi est actio manens in intelligente, non transiens in alienam materiam, sicut transit calor in calefactum ; ergo impossibile est, quod homo intelligat per hoc, quod actus intellectus secundum substantiam separati, corpori communicetur.

Quarto, quia actio moventis non attribuitur moto, nisi sicut instrumento, sicut actio fabri martello : si igitur intelligere attribuitur homini, quia intellectus movet corpus, sequitur quod intelligere sit per instrumentum corporeum, quod negat Aristoteles.

16. *Aliorum etiam opinio, dicentium partem rationalem animæ uniri formali, et corpori.*

Est aliorum opinio dicentium, quod in anima humana vegetativum, sensitivum et intellectivum, sunt tres partes substantiales unius animæ in eadem materia spirituali, seu in eodem supposito rationalis animæ unitæ. Talis ergo anima habens tres partes in uno supposito rationalis animæ, quantum ad partem suam vegetativam et sensitivam, unitur substantialiter et formaliter corpori : quantum vero ad partem intellectivam unitur corpori, unione consubstantiali non formali ; unione intima et fortissima, sed non immediata ; unione ordinatissima, sed non se-

cundum habitudinem æquiparantiæ, sed inæqualitatis; unione quidem consubstantiali, quia corpus ex una parte, et anima humana ex alia, cujus tres partes sunt partes substantiales unius entis, scilicet hominis ; et impossibile est aliquam substantiam constitui ex iis, quæ sibi invicem non substantialiter uniuntur ; ergo cum intellectiva sit pars substantialis hominis, oportet quod corpori substantialiter uniatur, nam pars intellectiva corpori, non alicui materiæ corporali uniri potest.

Primum illorum argum. pro hac opinione. Primo quidem probatur, quia omnis forma communicat suæ materiæ actualitatem suam, et suum actum essendi, et suam operationem. Quod ex hoc patet, quia forma accidentalis, de qua ostendi *, quod minus intimatur materiæ suæ seu subjecto, quam forma substantialis materiæ suæ, ipsa tamen denominat suam materiam; ergo multo magis forma substantialis, quantum ad perfectiones suas et actus, suam materiam denominat; ergo corpus, cui formaliter unitur pars intellectiva, participabit formaliter omnia, quæ dicuntur de parte intellectiva, et dicetur, quod corpus intelligit, corpus est liberum: ulterius dicetur, corpus videt, sentit, quæ omnia sunt falsa; ergo falsum est, quod pars intellectiva sit ejus forma : tales enim actus non possunt competere nisi materiæ simplici, spirituali et intelligibili, ingenerabili et incorruptibili.

* supra n. 8.

17. *Confirmatio.* Confirmatur autem hæc ratio, cum enim altissima omnium formarum et simplicissima sit forma intelligibilis et libera, materia quæ ad ipsam per se contingere poterit, ut scilicet ab ipsa informetur, oportebit quod sit in genere materiæ altissimæ et completissimæ; materia autem corporali nihil est infimius.

Secundum argumentum. Secunda ratio ex parte formæ sumitur, quia nulla materia recipit formam spiritualem perfectissimam, nisi sit summe disposita respectu ipsius, nulla autem virtus corporalis naturalis agentis potest dare sufficientem dispositionem ad receptionem formæ spiritualis, quia nulla virtus disponit ultra suam naturam, sicut nec virtus in semine unius speciei ad dispositionem alterius speciei : ideo omnis modus capacitatis causatus ab aliqua virtute naturali et corporali, oportet quod sit modus limitatus et terminatus, secundum modum virtutis educentis; ideo secundum datam ab aliquo tali non poterit esse capax aliqua materia formæ quasi illimitatæ, non agentis necessario, sed libere.

Tertium argumentum. Tertia ratio ex eadem parte est, quia omnis materia corporalis divisibilis et corruptibilis, potest necessario amittere suum esse, per divisionem, alterationem, et corruptionem et mutationem; sed esse liberum intelligibile, est esse incorruptibile, esse firmum, esse personale; ergo sic etiam materia corporalis, vel corpus tale esse haberet, quandoquidem esset a necessitate, si intellectiva pars esset ejus forma; ergo impossibile est, quod sit ejus forma.

Quartum argumentum. Secundo hoc patet ex universalitate aspectus partis intellectivæ.

Illa enim virtus corporalis, seu corpori impressa, non potest habere aspectum, nisi ad ea, quæ ipsi corpori modo quodam corporali sunt præsentia. Unde licet sensus aliquis apprehendat actus particularium, hoc tamen non facit actu, nisi prout actus illi existentes in organis sensuum, sunt præsentes aliquo modo organo sensus communis; ergo si intellectus esset forma materiæ corporalis, ut absens posset intelligere.

18. *Quintum argumentum.* Item, non posset se super se reflectere, sicut nec supra actum suum, sicut nec virtutes sensibiles, cujus contrarium experimur.

Sextum argumentum. Item, tunc intellectus nihil libertatis haberet, cum omnis actus, seu virtus corporalis sit determinata ad unum.

Item, impossibile esset ipsam esse immortalem a corpore separatam et liberam, et quod non sic a se intelligatur. Patet ex abstractione sui objecti universalis, et reflexione supra se, ut quis sit modus et dispositio ejus. Ex objecto patet, quia nulla virtus potest apprehendere, nisi per conjunctionem, directionem et applicationem sui aspectus ad objectum. Si autem sit virtus materialis, non potest applicari, nisi per unionem suæ materiæ. Unde virtus visiva non potest applicari ad suum objectum, nisi per motionem spirituum et organi sui; ergo si intellectus est forma corporis, cum corporale non possit habere aspectum nisi ad corpora, non intelligeret nisi corporalia, cum tamen objectum suum sit totum ens, et ejus ambitus corporale et spirituale aliquo modo; ergo saltem dum est in corpore, nullum horum intelligeret.

Quod etiam non esset libera, patet, primo eadem ratione, quia objectum voluntatis est tanti ambitus, sicut objectum intellectus; ergo sicut contrahitur intellectus ad corporalia, sic et voluntas. Tum etiam, quia habet conjunctionem ad objectum, non solum ut intellectus, sed etiam super se, ut motor. Unde voluntas reflectit se supra se quadam dominatione, quod omnino est contra naturam materiæ corporalis. Tum etiam, quia posse movere se ad opposita libere, est posse altissimum, in se omnino recollectum, ac per hoc ab omni determinatione, et contractione separatum; ergo etiam a materia corruptibili. Forma autem impressa materiæ corporali, non potest ibi esse impressa vel recepta, nisi secundum possibilitatem, et modum recipientis; materia autem corporalis non est receptiva summæ recollectionis, summæ indeterminationis, summæ altitudinis. 19.

Quis autem sit modus, patet; quia impossibile est, quod materia aliqua stabiliatur perfecte in se per illam formam, per quam ad aliam extendendam inclinatur. Si autem pars intellectiva est forma corruptibilis materiæ, per ipsam inclinabitur directe materia spiritualis ad materiam corporalem. Hujus ratio est, quia cum forma, inquantum forma, sit ad materiam inclinata, si tota forma intellectiva non est ad materiam spiritualem totaliter inclinata, impossi-

bile est quod materia spiritualis per talem formam in esse perpetuo stabiliatur.

20. Item, si intellectiva est per se habens esse immortale; ergo si secundum se communicat suum esse corpori, sicut ejus forma, necessario communicat sibi esse immortale; aut si non, non est ejus forma.

Non potest autem dici, quod sit forma totius corporis, et non alicujus partis; primo, quia eadem inconvenientia sequuntur, quod scilicet totum corpus sit intelligibile, liberum et immortale. Et ex parte animæ eadem inconvenientia, quod scilicet non sit intellectus, nec libera, nec immortalis. Primo omnis forma, quæ est simplex forma totius materiæ, est forma cujuslibet partis ejus; oportet enim, quod partes habeant esse et unitatem a forma totius; et oportet quod forma substantialis sit tota in qualibet parte suæ materiæ : tum etiam, quia partes habent eamdem rationem, quam habet totum.

Item, si tota materia est capax alicujus formæ, et non partes ejus, tunc necessario esset dare in ipsa aliquam potentiam receptivam et materialem, prout esset distincta suis partibus, et ita ipsa esset quodammodo inquantum materia, distincta a materia suarum partium, quod est impossibile. Sic igitur concludit illa positio, quod pars intellectiva est conjuncta corpori consubstantialiter, non autem est forma.

21. Quomodo autem possit ei uniri consubstantialiter, et non formaliter, declaratur sic : Vegetativum, sensitivum, intellectivum uniuntur consubstantialiter in una materia spirituali, seu in uno supposito rationalis animæ, tanquam naturæ partiales animam humanam constituentes. Ex quo patet, quod vegetativum et sensitivum nulli possint uniri substantialiter, quin ei uniatur intellectivum consubstantialiter, sed non formaliter propter prædicta, et sic corpus et intellectus uniuntur in uno supposito hominis substantialiter; hoc enim sufficit ad hoc, quod aliqua duo sint substantialiter unita, scilicet, quod substantialiter coexistant in uno supposito, vel sint partes ejusdem entis reales, quamvis unum non sit forma alterius, vel materia. Exemplum ad hoc est, cum enim ponamus in uno supposito multas formas, sicut formæ corporales informant materiam corporalem, sed non materiam spiritualem animæ, quæ tamen faciunt unum suppositum hominis; quare spirituales, ut pars intellectiva, non informabunt materiam spiritualem et non corporalem, et nihilominus facient unum suppositum cum materia corporali, sicut patet ex duabus partibus ignis, quæ sunt partes substantiales ignis, nec una est materia alterius, vel forma, nec e contrario. Hoc patet in omnibus partibus alicujus totius, seu sit homogeneum, ut partes aquæ vel ignis; seu heterogeneum, ut nasus et oculi sunt partes substantiales corporis, non tamen unum est materia, vel forma respectu alterius.

Hoc etiam patet in partibus for- 22.

mæ accidentalis, ut in albedine. Si autem pars intellectiva et sensitiva, non essent substantialiter unitæ in uno supposito rationalis animæ, seu in una materia spirituali, pars intellectiva non posset uniri substantialiter corpori, nec etiam ipsi sensitivæ. Unionem autem partis intellectivæ et sensitivæ consubstantialem ostendit naturalis dilectio, qua pars intellectiva intime et essentialiter diligit sensitivam, in tantum, ut necessario complaceat sibi in bono ejus, et in malo ejus tristetur. Hoc etiam ostendit unitas judicii, quia per intellectum apprehendo, quod idem est qui intelligit, et qui sentit; et hoc totum judicium falsum esset, nisi intelligere et sentire essent in eodem supposito, aliter nunquam intellectiva apprehenderet actus sensitivæ, nisi essent partes unius animæ. Hoc etiam ostendit motus naturalis, quo movetur superior appetitus ad modum sensitivi. Hoc ostendit naturalis obedientia, qua appetitus sensitivus movetur ad imperium superioris, ita quod solo impetu movet ipsum. Hoc ostendit naturalis apprehensio, qua per intellectum apprehendo me videre et sentire, sicut et me intelligere et velle.

23. *Unio animæ intellectivæ ad corpus est intima.*

Est etiam hæc unio intima; cum enim et sensitivum et intellectivum sint simplicia, et in eadem materia spirituali et simplici radicata in uno simplici supposito, ac per hoc sibi invicem unitissima et adhærentia, non potest intime sensitiva humano corpori uniri, quin etiam eidem corpori intellectiva intime uniatur, non tamen immediate, nisi secundum quod immediatio dicit præsentiam; quia cum intellectiva inclinetur ad talem sensitivam, quæ est perfectio corporis humani, necessario per ipsam inclinatur ad corpus.

Est ordinata.

Est etiam hæc unio ordinata; qualis est ordo sensitivæ ad intellectivam, talis est ordo corporis ad intellectum. Ratio autem sensitivæ comparatur ad intellectivam, sicut ramus ad radicem; quia sicut ramus non subsistit, nisi in radice, sic nec sensitiva haberet perpetuitatem, nec subsisteret in materia spirituali animæ, nisi parti intellectivæ unita, et ipsa principaliter, scilicet ipsa intellectiva, in spirituali materia existeret. Cujus probatio est, quia aliter posset inveniri ens spirituale per se subsistens, quod solum esset sensitivum, et aliqua anima solum sensitiva, separabilis et non æterna. Habet etiam se sensitiva ad intellectivam, et eodem modo corpus, sicut inferius instrumentum, et subjectum ad suum superius. Habet etiam se sensitiva et corpus ad ipsam intellectivam, ut posterius ad prius, nisi in hoc, quod non haberet perpetuitatem sensitiva, nisi uniretur intellectivæ, cui primo et per se perpetuitas inest; nec haberet aspectum ad materiam spiritualem, ut eam informaret, nisi prius in illa materia intellectiva extitisset.

Ex his omnibus patet, quod omnia inconvenientia ista in hoc fundantur, quod quia forma actum et operationem communicat materiæ suæ, et nulla materia corporalis est susceptiva operationum intel- 24.

lectualium, nec proprietatum, utpote libertatis, immortalitatis et similium; propter hoc negatur quod intellectiva non est forma corporis.

Alii ex aliis causis negant animam esse formam corporis.

Est autem advertendum, quod aliqui alii ex aliis causis, hoc videntur negare. Et est prima causa, quia oportet quod intellectus in sua substantia sit indeterminatus, et cum nullum habeat aliud commune, ut omnia intelligat per indifferentiam ad omnia, sicut aer respectu sonorum, vel colorum. Omnis autem forma, quæ est actus materiæ, maxime corporalis, est sic materiæ proportionata necessario, ut sit determinata et arctata; ergo intellectus forma non potest esse materiæ. Et hoc medium sumitur ex parte materiæ, ut immediate ponatur intellectus forma materiæ, et sic ponatur pars consubstantialis hominis et non forma, ut dicit prædicta positio.

25. Philosophus etiam 8. *Metaphys. text. comm.* 15. quærens quomodo compositum possit esse unum, cum sit ex diversis naturis, materiæ scilicet et formæ? respondet, quod causa unitatis compositi est, quia illud quod prius in potentia est, ab agente fit in actu, non quod una res alteri adveniat, sed quod idem ad quemdam actum perficit. Super quo verbo dicit Commentator: *Non est aliud causatum ab agente ab eo in quod agit; sed illud idem quod primo est in potentia, et post de potentia transfertur in actum, translatio enim ejus non largitur rei multitudinem, sed perfectionem in esse.* Ergo secundum istam sententiam illud quod advenit, est aliud ab eo, et non possunt per consequens vere unum facere: sed cum intellectus unitur corpori, causatur aliquid aliud ab eo, in quod agens agit, scilicet a corpore; ergo nullo modo potest vere facere unum, et secundum istam rationem nec sensitivum.

Tertium impedimentum est, quod materia inquantum materia, est potentia et in potentia, ut ostensum est, forma etiam inquantum forma, et si sit actus, non tamen habet esse actu, nisi ut est in composito; ergo nec materia, nec forma, illud quod sunt, esse habent actu, nec sunt ens in actu, nisi per compositum, cujus proprium est esse actu. Unde dicit Commentator, super principium 2. *de Anima, text.* 7. *Si materia et forma essent in composito existentes in actu, tunc compositum non diceretur unum, nisi sicut dicitur in rebus, quæ sunt per contactum, vel per ligamentum.* Si ergo aliquid natum est per se esse, et actum subsistendi proprium per se habet, non videtur quod aliquo modo unum re faciat cum alio.

Quarta difficultas sive impedimentum, est ex parte operationis, 26.
quæ est intelligere; si enim pars intellectiva est forma corporis, operatio sua, quæ est intelligere, debetur composito: forma enim non agit, sed compositum per formam; ergo intelligere est operatio compositi ex anima et corpore, et tunc actus intelligendi non est abstractus et separatus a materia, sicut nec actus sentiendi.

Quinta difficultas est, quæ oritur ex præcedenti; cum enim cujus est actus, illius sit potentia, ut dicitur circa principium libri de

Somno et Vigilia; ergo si actus intelligendi est actus compositi, potentia debet dici per se compositi, non solius animæ, cum potentia sentiendi, cujus actus est conjunctim, non solius sit animæ sed organi, oculus enim videt, non potentia visiva solum.

Et ex hoc ulterius sequitur, quod species intelligibiles non recipientur solum in intellectu, sed in composito, ac per hoc necessario erunt materiales, nec poterunt esse ratio cognoscendi aliquod abstractum a materia, ut aliquid sub ratione universalis.

Sexta difficultas est, quæ quodammodo tacta est in prima, quod dispositiones, vel inclinationes contrariæ non possunt alicui realiter inesse, cum natura de se ad unum sit determinata : unde cum materia naturaliter apta nata sit existere per se, non videtur quod alteri apta nata sit ut forma inhærere. Istæ sunt rationes et motiva, quibus aliqui moventur ad ponendum, quod intellectus corpori non uniatur, ut forma.

ARTIC. II. SECT. II.

Ostenditur animam intellectivam esse veram et specificam formam corporis

27. Videndum tandem utrum iste modus unionis sit verus. Circa quod sic est procedendum : Primo est ostendendum, quod anima intellectiva secundum se totam inquantum intellectiva, corpori unitur, ut forma. Secundo, quod ei unitur ut forma specifica. Tertio solvenda sunt inconvenientia superius posita.

SCHOLIUM.

Doctissime et latissime probat hîc Doctor animam humanam, etiam secundum gradum ultimum *rationalis et intellectivæ,* esse formam specificam hominis, quod etiam brevius docet in 4. dist. 43. quæst. 2. repetitis sub compendio potissimis rationibus, quæ hîc adducuntur. Nullum certe ego vidi, qui enucletius et clarius hanc stabiliret doctrinam ante definitionem Concilii Viennensis, et omnibus occurreret difficultatibus, atque adversariorum rationes infringeret.

Quod autem uniatur ei ut forma, hoc videntur sentire Catholici tractatores. Ait enim Damascenus, ostendens duo principia, ex quibus constat homo, *lib.* 2. *Orthodoxæ fid. cap.* 12. *Deus,* inquit, *ex visibili et invisibili natura condidit hominem, ex terra corpus plasmans, animam autem rationalem per insufflationem.* Ecce quod quamvis anima humana sit vere sensitiva et intellectiva, ut tamen est principium hominem constituens; est rationalis. Certum est autem, quod illud quod est forma et pars substantialis rei, potius constituit rem, quam illud quod est pars consubstantialis solum, ut patet in exemplis. Quamvis enim nasus et oculus, sint consubstantialia homini, quia cum neutrum sit forma ejus, vel adæquata materia, per consequens, nec ita principaliter constituunt hominem, sicut sua materia et sua forma.

Unde Damascenus ostendens quod anima ut rationalis, non sit solum pars substantialis, quia talis non est omnino principalis, sed quod sit pars principalis, ac per 28.

hoc formalis, quia materia non est, subdit, *lib.* 3. *cap.* 16. *Singularis,* inquit, *homo ex duabus naturis constitutus est, anima et corpore.* Et loquitur de anima, de qua scilicet dixit *animam rationalem per insufflationem.*

Hujus sententiæ videtur esse Augustinus, *de Spiritu et Anima, cap.* 15. *Misera* (inquit) *societas carnis et animæ, spiritus vitæ et limi terræ, sicut scriptum est:* Fecit Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiritum vitæ; *dans ei sensum et intellectum, ut per sensum limum sibi sociatum vivificaret, et per intellectum regeret.* Et infra; *Plenum fuit miraculo, quod tam diversa, et tam divisa ab invicem ad invicem potuerint conjungi; nec minus fuit mirabile quod limo nostro Deus seipsum conjungit, ut sibi invicem unirentur Deus et limus, tanta sublimitas, et tanta vilitas.*

Item, ibidem, *cap.* 48. *Dicimus corpus per conjugii copulationen seminari, Dei vero judicio coagulari in vulva matris, et compingi atque formari, ac formato jam corpore, animam creari et infundi, ut vivat in utero homo constans anima et corpore. Nec duas animas esse credimus in uno homine, sicut multi scribunt, unam scilicet animalem qua movetur corpus et immixta sit sanguini, et alteram spiritualem, quæ rationem ministret : sed dicimus unam eamdemque animam esse in homine, quæ et corpus sua societate vivificat, et semetipsam sua ratione disponit.* Simile dicit 8. *lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, cap.* 13.

Hujus opinionis est Richardus de S. Victore 1. *parte. lib.* 4. *de Trin. cap.* 16. *Proprium est mixtorum habere substantiale esse ex sola propagatione : proprium enim est hominum habere substantiale esse ex propagatione simul et ex procreatione, nam caro propagatur, anima procreatur.* Ecce quod esse substantiale datur homini,ut homo est per animam, et non per sensibilem; ergo ut est intelligibilis : esse autem secundum rem semper est a forma.

Ambrosius super illud *Psalm.* 118. *octonario* 10. *Manus tuæ Domine fecerunt me, et plasmaverunt me. In hoc*, inquit, *genere substantiæ, alia est facta substantia, alia figurata.* Et vocat *factum* creatum. Item, Augustinus *super Genesim ad litteram, lib.* 6. *cap.* 11. videtur idem dicere; *Visibiliter*, inquit, *homo in corpore, invisibiliter in anima, constans ex anima et corpore.*

Quamvis autem secundum quod Commentator exponit, Aristoteles videatur dixisse intellectum non esse formam hominis, volentibus tamen ipsum exponere catholice, hoc videtur de intellectu sentire. Unde 12. *Metaphys. in illo textu* 16. *et* 17. *Et causæ moventes*, etc. ponit differentiam inter efficientem et causam formalem, et est sententia sua, quod causa efficiens præcedat effectum; *Causæ* (inquit) *moventes sunt, quia præcedunt tantum hanc naturam et formam :* et loquitur de materia propria; *Hæc* (inquit) *sunt simul; si enim homo est sanus, tunc sanitas et homo sunt insimul, et figura sphæræ cupreæ, et sphæra cupri sunt insimul. Si autem remanet aliquid in postremo,* (hoc est, si destructo composito, remaneat aliqua forma) *quærendum est de hac, in quibusdam enim non est impossibile, verbi gratia, si anima est talis dispositionis, non tota, sed intellectus.* Ecce quod expresse distinguit intellectum contra sensum, et sicut distinctum ponit ipsum esse formam 29.

separabilem. In 2. *etiam de Anima, text.* 21. dicit, quod intellectus videtur *alterum genus animæ*. Et in eodem dicit; *Si aliquod commune animæ omni oportet dicere, erit utique actus primus corporis organici Physici.* Vocat autem formam, ut in eodem patet. Videtur igitur, quod hæc sit mens omnium Sanctorum et Philosophorum, quod cum homo et quodlibet compositum constet ex duobus principiis, materiali et formali, quod anima rationalis, ut rationalis, sit formale principium hominis.

30. Verum quia, sicut alias est ostensum, ad experimentum animæ intrinsecus, omnis certitudo quam habet anima de aliquo in via, reducitur, sicut esse mobile ad immobile, sic per experimentum, quod est omnis nostræ certitudinis principium, patet quod intellectus forma sit hominis. Circa quod est ostendendum, quia per actus in notitiam potentiæ, et per potentiam in notitiam substantiæ devenimus, quod intelligere actus est non solius animæ, sed et compositi. Quod autem ista sit doctrina Philosophorum, patet per Aristotelem 1. *de Anima, text.* 12. ubi nostram quæstionem de opinione intelligendi, simul cum aliis habet, interrogat dubitative, passiones utrum sunt communes, an sit aliqua animæ propria? Et subdit : *Videtur autem plurimarum nullam sine corpore pati aut facere, ut irasci, confidere et omnino sentire, maxime autem videtur proprium animæ intelligere, nec tamen hoc sine corpore.* Et inferius contra Platonem, qui dicit animam in corpore movere seipsam, sumendo motum large pro quolibet actu animæ; dicit Aristoteles, quod nullus motus est animæ, sed conjuncti. Unde dicit, 1. *de Anima, text.* 63. *Si enim, et quam maxime dolere aut gaudere, aut intelligere, motus sunt, et unumquodque moveri aliquid, moveri tamen ab anima est.* Sequitur, *text.* 64. *Dicere autem animam irasci, simile est ac si aliquis dicat eam texere, vel ædificare.* Et contradicit de omnibus actionibus, quarum anima est principium, dicens sic, *Melius enim fortassis est non dicere animam misereri, aut addiscere, aut intelligere, sed hominem anima* : sic concludit *text.* 66. *Intelligere autem et amare non sunt illius passiones*, sed compositi, *hujus* hominis *habentis illud, ut habet illud.*

Hoc etiam patet ratione : quia, ut claret ex præcedentibus, cum forma non agat, sed compositum, si anima existens in composito, et non totus homo ageret, anima ut est in corpore *esse*, haberet non perfecte communicans corpori (sicut enim *esse* communicatur, ita et operatio, sicut per Philosophum patet 8. *Metaph. cap. et text. ultimis*, de forma æris, sicut tactum est in secunda difficultate) nunquam anima, ut est in corpore, vere faceret unum cum corpore : impossibile enim est imaginari, quod aliqua duo substantialiter faciant unum, et quod eorum actio non sit una, cum actio sit a toto composito. 31.

Item, totus homo meretur aut demeretur; anima enim separata, etsi intelligat aut amet, tamen nihil meretur aut demeretur; ergo dum est in corpore, tota merendi ratio, vel demerendi attribuitur composito, cum ad meritum, et de-

meritum concurrat actus intelligendi, et volendi per se : sicut etiam e contrario infertur, quod si nihil possum detestari aut amare, nisi per intellectum, sequitur quod intelligere, et amare animæ, ut est in corpore, non est totius conjuncti.

Item, certum est quod quamlibet speciem sequitur aliqua operatio propria, quia *esse* primum, sive actus primus, est principium actus secundi et origo ejus, ut colligitur ex principio 2. *de Anima, cap.* 1. *text.* 5. quælibet autem species habet *esse* proprium et suam actualitatem ; ergo quamlibet sequitur sua propria operatio: nulla autem actio est in homine ultra sensum, in quo non convenit cum animalibus, nisi intelligere, aut velle sive libere agere ; ergo aut homo non est propria species, aut homo est solus intellectus, ut dixit Plato, aut si est compositum, ejus operatio est intelligere et libere agere.

32. *Natura intellectiva est forma hominis.* Hoc supposito, quod intelligere sit actio compositi, accedo ad propositum, quod natura intellectiva necessario sit forma illius compositi intelligentis et primo sic : Omne principium patiendi reducitur ad materiam, 9. *Metaphys. text.* 2. ergo omne principium agendi reducetur necessario ad formam ; ergo si totus homo intelligit per intellectum, necessario intellectus erit forma hominis primo et per se, aut per aliud : non per aliud, quia tunc homo inquantum homo, non intelligeret, sed inquantum sensibilis, vel aliud ; ergo tunc etiam per illud, ad quod intellectus reduceretur, necessario esset principalis forma illius, a quo actio elicitur inquantum tale ; ergo aliquid aliud ab intellectu esset principaliter forma hominis, inquantum homo. Nihil autem est dicere, quod intellectivum reducatur ad sensitivum, ut est principium intelligendi, scilicet quia reduceretur ad ipsum ordine naturæ, inquantum est medium uniendi, sicut forma perfectior per imperfectiores unitur ; nulla tamen forma ad aliam reducitur, ut est principium perficiendi, vel operandi actum proprium : sensitivum enim per se, et non per aliud, dat esse sensitivum, et sic de aliis, et per consequens, compositum per ipsum elicit actum proprium secundum illam, ut sentire.

Item, secundum Philosophum 6. *Metaph. text.* 2. definitio rerum naturalium ex materia et forma consistit : definitio autem indicat quid est esse rei ; ergo quidquid non est materia vel forma rei, est extra essentiam, ac per hoc sine illo potest res intelligi ; ergo si intellectus inquantum intellectus, est de essentia hominis, (quod oportet dicere secundum fidem et omnes Doctores) necessario, vel esset materia hominis, vel forma ; non materia, nam illa est corpus organicum ; nec materia spiritualis, quæ est pars animæ, quia anima humana secundum illam potentiam est hominis forma, de cujus *esse* non est materia, ac per hoc cadit in rationem formæ; nec est materia per se, ut patet ; ergo non est de essentia hominis. 33.

Nec valet dicere, quod est consubstantialis pars, ut manus aut

nasus, corporis; quia omnis pars substantialis compositi, aut est materia aut pars materiæ; aut forma vel pars formæ, ut per exempla patet; ergo pars intellectiva, cum non sit materia, nec pars materiæ, aut necessario est forma hominis aut pars formæ, ut homo est: si est forma, habeo propositum; si pars, igitur illud, cujus intellectus est pars per rationem aliam ab intellectu, erit forma hominis inquantum homo: ratio enim totius est alia a ratione singularis partis; ergo etiam intellectus ut intellectus, non est tota et perfecta ratio hominis, inquantum est homo, sicut ratio manus, ut est manus, non est ratio corporis humani, ut humanum est.

34. Item, accipiamus exempla jam dicta de partibus consubstantialibus: nasus et oculus et duæ partes ignis sunt consubstantiales, et unum faciunt suppositum, nec una est forma aut materia alterius; quæro utrum cum dicitur, *homo videt per oculum*, vel quod *oculus videt*, utrum sit actio totius compositi, ut est totum specificum? Primo patet quod non, per Philosophum in principio 4. *Physic. text.* 32. ubi expresse dicit, quod non est idem movere aut moveri, quia ejus pars movet aut movetur, et movere, vel moveri primo, et per se. Nunc secundum Philosophum (et veritatem) 1. *Poster. text.* 11. secundum quod *ipsum*, *per se* et *primo* idem sunt; ergo si homo, secundum quod homo, intelligit, necessario per se et primo intelligit, non ergo per partem substantiæ, quia omnis actio est per partem, sicut quo agit: hoc autem distinguuntur agere per partem, et secundum totum.

Si forte dicas, quod homo non per se et primo intelligit, sicut nec homo primo videt, sed oculus, tunc, cum omne prius a suo posteriori, saltem per intellectum possit separari, videtur quod homo possit intelligi absque ratione intellectualitatis, sicut potest intelligi absque ratione visionis, et absque ratione omnium illorum, quæ insunt sibi per partem, (dico *partem subjective;*) omnis autem actio inest sibi per oculum, sicut quo videret, et quod videt.

35. Item quæro, utrum sit ejusdem rationis uniri formaliter, et substantialiter? et sit idem esse partem formalem et substantialem? si sic, propositum habeo; si non, ergo unum præsupponeret aliud: esse enim unitum formaliter, est esse unitum substantialiter, et non e contrario, ut dicis; ergo uniri formaliter est posterius, aliquid addens, quia *prius* est, a quo non convertitur subsistendi consequentia; ergo hæc unio formalis est perfectior unitate sola substantiali; sed ex unione surgit *esse* et *unum esse;* ergo cum sensitivum, ut dicis, uniatur formaliter et substantialiter, cum a sensitivo sit animal, ab intellectivo sit homo, sequitur quod Socrates verius et perfectius est animal quam homo; sequitur etiam quod actus consequentes ipsum ut est animal, sint magis uniti, ac per hoc majoris aspectus et certitudinis, quam actus intellectivi.

Item, hæc est differentia inter partem formalem et substantia-

lem, quia pars substantialis solum, non est necessario de intellectu essentiæ, sicut patet in exemplis dictæ positionis; nasus et oculus partes consubstantiales sunt corporis, non tamen sunt de essentia hominis, quia absque his intelligi potest. Simile, quamvis partes hujus ligni vel albedinis, sint consubstantiales, nihilominus amota ista parte vel illa, lignum seu albedo, et similia intelligi, et esse possunt : absque autem parte formali nullo modo potest intelligi sub ratione illius *esse*, quod forma constituit, ut in esse sensitivo, nec in esse intellectivo ; ergo si intellectus respectu hominis ut homo est, sit solum pars substantialis, sequitur quod homo potest esse, vel saltem intelligi sine intellectu.

36. *Objectio.* Si dicas, quod est pars aliqua substantialis, sine qua res non potest esse, nec intelligi, ut homo sine capite vel corde, propter suam principalitatem in materia hominis. *Solutio.* Non valet, quia quod homo non possit intelligi sine his partibus, hoc est, quia cor et caput habent principalitatem in materia hominis, ut est materia, vel reducitur ad essentiam materiæ hominis, ac per hoc non potest intelligi homo sine iis, sicut nec sine sua materia. A simili dico, quod homo non possit intelligi sine intellectu, hoc non est, quia intellectus tota anima humana sit dignior, sed quia est vere forma hominis per se, vel per aliud, sicut caput vere est materia, saltem partialis respectu formæ hominis.

Item materia et forma vere sunt correlativa, sicut actus et potentia ; nunc autem aspectus potentiæ et proprii actûs, ut ostendi, mutuo se claudunt et communicant : ad nihil enim, quod non habet rationem coloris, se extendit per se visus, et color inquantum color, nihil immutat, nisi visum ; ergo simile est in materia respectu formæ et e contrario, quod nihil est in materia inquantum materia, quod forma proprie non informet, et e contrario ; ergo cum corpus humanum sit materia animæ rationalis, secundum auctoritates allegatas, impossibile est, quod aliquid reale sit in tota anima humana, quod corpus humanum non informet : est autem intellectus de substantia animæ humanæ; ergo, etc.

Item materia inquantum materia, habet aspectum ad formam ; 37. ergo talis materia inquantum talis, necessario habet aspectum ad formam, inquantum talis forma. Nunc secundum Damascenum, Richardum et Augustinum, ut patet supra*, corpus humanum est materia hominis ; ergo habet aspectum ad formam, ut est talis forma : habet autem aspectum ad animam inquantum anima, et hoc non, quia tunc haberet aspectum ad omnem animam indifferenter, aut ad animam, ut est talis : talis autem solum est triplex, scilicet, vegetativa, sensitiva et intellectiva ; habet ergo aspectum corpus humanum ad animam, ut est ejus forma inquantum sensitiva vel vegetativa, vel intellectiva : non inquantum vegetativa, vel sensitiva propter duo ; primo, quia talis materia habet aspectum ad talem formam, ut dat sibi tale esse ; ve-

* num. 30.

getativum autem et sensitivum non dant esse humanum, alioquin potest homo intelligi absque intellectivo secundo, quia tunc corpus humanum haberet aspectum ad omnem sensitivam et vegetativam ; ergo oportet necessario dicere, quod corpus humanum respicit animam, ut est ejus forma inquantum intellectiva.

Si dicas, quod corpus humanum habet aspectum ad sensitivam, sicut ad formam talem, ut est sensitiva humana, tunc aperte asseris conclusionem. Cum enim sensitiva *humana* dicatur secundum potentiam, quia colligatur cum intellectivo, a quo certe homo est homo ; ergo sensitivum non dicitur forma corporis humani, nisi quia est idem cum illo, quod per se terminat sicut forma, aspectum materiæ humanæ : hoc autem cum quo idem est, est intellectivum, et tunc idem quod prius.

38. Confirmatur hæc ratio, quia si anima rationalis est forma hominis ; ergo sicut corpus humanum dicitur *humanum* per id, quod complet rationem corporis talis in tali gradu organizationis, et mixtionis, et compositionis, sic anima humana per illud, quo formaliter dicitur *humana*, necessario habet rationem informantis ; hoc autem est intellectus, non enim dicitur *humana* per sensum.

Item, secundum istam positionem est dare in composito partem formalem, partem materialem, partem substantialem. Patet exemplum in homine. Nunc autem, ut patet in exemplis, pars substantialis non dat *esse* toti, nec alteri parti, imo habet esse a forma, quæ est forma totius, ut patet in partibus ignis ; ergo si in toto homine intellectus est pars substantialis, non dabit esse homini, sed recipiet esse a forma hominis, sicut hæc pars ignis est ignis per formam totius ignis.

Item, si homo intelligit per intellectum, ut per partem consubstantialem, non tanquam per formam totius, tunc simile est dicere sic : homo videt per oculum ; sed nec iste actus attribuitur oculo, nisi ut visus est forma ejus, secundum quod organum in ratione organi, dicit aliquid constitutum ex tali parte et potentia, secundum quod dicit Aristoteles, 2. de *Anima text.* 9. quod si oculus esset animal, visus esset ejus anima ; ergo nec intelligere attribuitur homini, nisi illud, quo homo intelligit, sit forma alicujus suæ partis : non est autem forma partis ; ergo, etc. Nec intelligere dicitur per partem sed se toto ; ergo oportet, quod forma totius hominis, non sic illud, quo videt homo per partem, et quæ est forma partis, ut potentia visiva oculi.

Item, secundum primum modum dicendi, intellectus non unitur homini ut forma, nec per se, nec per aliud, sed unitur substantialiter mediante illo, quo unitur formaliter, scilicet sensitivo. Dicit etiam positio, quod intellectus unitur corpori substantialiter, quia id, cum quo est unum in substantia, sive in composito rationalis animæ cujusmodi est *sensitivum*, corpori unitur substantialiter. Cum dicitur primo

39. *Rejicitur prima opinio.*

quod unitur mediante sensitivo, aut ista mediatio est dispositionis, et tunc intellectiva est forma; dispositiones etiam non dicuntur mediæ in materia, nisi respectu formæ introducendæ. Aut est mediatio accidentalis, ut sit sensus, quia sensitiva unitur, necesse est quod omne, quod est ei consubstantiale, eidem uniatur, quamvis de se non haberet aspectum ad hoc, sicut videmus in astro descendente, vel in candela; quia enim flamma est colligata corpori gravi, ideo descendit, illo descendente, quæ de se ad contrarium moveretur. Si sit tale medium, quod indubitanter videtur sonare positio, tunc sequitur quod cum homo sit homo per unionem intellectus, quod Socrates sit homo, et intelligat per accidens. Si vero ista mediatio sit naturalis ordinis, ut sit sensus, quod intellectus est naturaliter unitus, sed ordine naturæ requirit, quod sensus uniatur, quamvis hoc non videatur hæc positio sonare, eo quod rationem unionis intellectus ad corpus attribuit consubstantialitati. Ubi autem consubstantialitas solum est causa, ibi extremum de se non habet inclinationem ad aliud extremum nisi per accidens, ut patet in descensu flammæ. Ubi est autem mediatio ordinis naturæ, ibi extremum habet inclinationem de se, quamvis actu non uniatur nisi per medium, ut patet in formis, quæ aliis mediantibus materiæ uniuntur; si sic, dico, intelligatur, sequitur quod intellectivum de se inquantum tale, habeat inclinationem essentialem ad corpus. Nunc autem omnis inclinatio essentialis creaturæ ad creaturam, sive sit simplicis ad simplex, sive compositi ad compositum, vel formæ ad materiam, vel materiæ ad ad formam (ut sub ratione formæ forma substantialis et accidentalis includatur) ad istam reducitur. Cujus ratio est, quia nulla creatura habet aspectum ad aliam, nisi vel ut est activa aliquo genere actus, vel ut est passiva aliquo genere passionis. Imo si Deus faceret creaturam, quæ nec agere aut pati posset ab alia, non esset de ordine et integritate universi. Imo ista positio assignat pro ratione quare in animalibus est materia, quia si non haberet materiam, nec agere, nec pati possent, nec recipere, nec essent de integritate universi, quia ad alias partes mundi nullam haberent inclinationem; ergo intellectiva inquantum intellectiva, cum sit pars quædam animæ rationalis, ac per hoc simplex, quamvis sit unita spirituali, ut tamen distincta contra vegetativam, et sensitivam, et suam spiritualem materiam, simplex est; ergo si habet inclinationem, necessario vel est forma, vel materia: non materia; ergo forma.

40. Item, nihil habet rationem inhærentis proprie, nisi forma vel substantialis, vel accidentalis; ergo si intellectiva non est forma, non habet rationem inhærentis per se; ergo ita habet perfectum modum existendi separatim sicut unita; ergo etiam perfectum modum intelligendi, quod est contra Augustinum 12. *super Genesim in fine, cap.* 35. ubi loquens de anima ostendit, quod inquantum

intellectiva, habet modum essendi imperfectum. *Inest*, inquit, *ei quidam naturalis appetitus corpus administrandi, quo appetitu retardatur, ne tota intentione pergat in illud summum cœlum, quamdiu non subest corpus, cujus administratione appetitus ille conquiescat.* Certum est autem, quod pergat per intellectum; ergo inquantum intellectiva habet naturam inhærentis, per consequens formæ.

Objectio. Si dicas, quod oculi et manus sunt partes consubstantiales hominis et naturæ esse in corpore, tamen separatæ non existunt perfecte, nec habent operationes suas.

Solutio. Patet, quod nullum est simile; primo, quia oculus separatus a corpore privatur forma, quæ dabat ei esse et operari, anima autem separata eamdem vim, scilicet intellectivam, sibi habet unitam, quia habet omne illud, quod ipsa habebat in corpore. Videmus etiam quod pars ignis separata a toto, quia habet formam sibi unitam, et vere est ignis, et vere facit operationem ignis.

41. Item, mundus et partes ejus appetunt naturaliter unitatem et ligamentum, salva distinctione partium, quanto majorem possunt, sicut membra hominis et rami arboris virtute naturæ colligantur, quanto natura plus potest colligere, salva distinctione membrorum et ramorum : fit autem illud ligamentum secundum gradus essentiarum, inquantum summa infimorum conjunguntur cum infimis supremorum, secundum Dionysium cap. 7. de divinis nominibus : *Scientia*, inquit, *Dei omnium est factiva, et semper concordans omnia, et causa indissolubilis concordationis et ordinationis omnium, finesque primorum conjungit principiis secundorum, et unam conspirativam et harmonicam universitatis pulcherrimam efficit.* Certum est autem quod secundum quod partes universi sunt perfectiores, principaliter universum integrantes, secundum hoc intimius et perfectius, salva tamen eorum actualitate et distinctione, colligantur. Nunc autem, cum anima intellectiva sit infima in genere substantiarum spiritualium, necesse est ut ipsa inquantum intellectiva, liget totam materiam incorruptibilium, et corruptibilium naturæ spiritualium : hæc autem conjunctio non fit in corpore incorruptibili, sive cœlesti, quia ad præsens suppono cum Sanctis, ea non esse animata; fit ergo in corpore corruptibili. Cum igitur, ut superius ostensum est, major et perfectior sit unio et ligamentum, quo res ligatur cum alia, ut forma et pars substantialis, quam solum ut pars substantialis, ut supra ostendi. *Cœlum non est animatum.* Nos autem videmus, quod in aliis gradibus entium tale et tantum est ligamentum, quod infimum supremo unitur, non solum ut talis pars, sed ut forma supremo infimi; sic enim vegetativum ut forma conjungitur mixto, et sensitivum vegetativo; ergo multo fortius intellectivum unitur sensitivo ut forma, sed hoc non fit in anima separata : sunt enim ut dicit positio, tres naturæ formales unius suppositi a se in una spirituali materia; ergo intellectivum erit forma totius naturæ, ut sen-

sitivæ etiam materialiter acceptæ.

42. Nec valet, quod dicitur quod sufficit ad unitatem universi, quod intellectivum uniatur sensitivo, ut pars consubstantialis, quia ostendi quod intellectivum inquantum intellectivum, debet alicui inferiori uniri ut forma, quia unitur per sensitivum quod est forma, quia anima rationalis conjungit tanquam medium genus creaturæ corporalis et spiritualis, non ut sensitiva, quia sic cadit cum genere corruptibilium; nec sensitivum inquantum sensitivum, est infimum supremorum, scilicet substantiarum spiritualium; imo hoc infimum est intellectivum hominis, infimum enim est de genere illorum, quorum est infimum.

Confirmatur autem ista ratio per Philosophum 2. *Physicor. text.* 21. *et deinceps*, qui dicit quod cum Physicus consideret formam, quærit usquequo se extendat consideratio Physici circa formas separatas, ut tamen sunt in materia; intellectivum enim etsi sit separabile, et per hoc ejus consideratio spectet ad Metaphysicam; inquantum tamen est forma materiæ, ut dicit, spectat ad considerationem Physici.

Nec potest dici, quod intelligat intellectivum esse formam ratione sensitivi; tum, quia semper Phylosophus ista genera animæ inter se distinguit; tum quia ipse non vult, quod aliquod sensitivum sit separabile : dicit autem Aristoteles 2. *Physic. text. comm.* 21. formam separatam, hoc est, separabilem, esse de consideratione Physici, ut est in materia. Non videtur ergo sufficere dictum, quod intellectivum uniatur unitate consubstantiali, et non formali corpori. Et hoc patet, quia Verbum divinum consubstantialiter potest dici unitum naturæ humanæ, secundum quod dicit positio, ad hoc enim, ut dicit, quod aliqua sint substantialiter unita, sufficit quod consubstantialiter coexistant in aliquo ente, ut supposito inest natura divina et humana in Christo; *Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Nunc autem talis unio non ponit dependentiam unius ad alterum extremum, nec relationem realem essentialem, quia non est ibi unio per modum formæ : et talis unio quantumcumque intima, et ordinata et fortis, necessario est accidentalis, non enim est de essentia personæ divinæ ut uniatur naturæ humanæ; ergo si intellectivum non unitur corpori ut forma, nec corpus inclinatur essentialiter ad intellectivum, nec e contrario.

Unio hypostatica substantialis non formalis.

Patet etiam quod hæc unio non est *intima et fortis* *, quia quamvis intellectivum secundum istum modum corpori uniatur substantialiter et intime, inquantum ly *intime* includit medium distantiæ, non tamen est intima, sicut unio sensitivi ad corpus, si ly *intimum* dicat perfectionem unionis. Ostendi* enim, quod perfectius unitur, quod unitur in ratione formæ, et partis consubstantialis simul, quam quod in ratione partis consubstantialis solum. Ac per hoc patet, quod non est ita fortis unio intellectivæ ad corpus, sicut sensitivæ. Nec fiat instantia de Christo, 43.

* vide supra num. 23.

* supra n. 27.

Unio hypostatica perfectissima. in quo utraque natura unitur substantialiter et non formaliter, et tamen est major, et intimior, et perfectior unio quam formæ ad materiam, quia non habent hoc extrema de ratione sua, secundum quem modum hîc inquirimus de unione, sed habent hoc sola voluntate divina.

Quod additur, quod est *unio ordinatissima* *, quia corpus unitur intellectivo, sicut sensitivum eidem unitur : sensitivum autem unitur intellectivo, sicut posterius priori ; tum quia non posset habere proprietatem, nisi quia unitur intellectivo, cui proprietas per se et primo debetur ; tum quia sensitivum non radicatur in materia spirituali, nisi per intellectum. Iste ordo non videtur congruus quantum ad primum membrum; non enim intellectivum habet incorruptibilitatem, quia intellectivum, aut quia spirituale, alioquin corpus cœli non esset incorruptibile : illud autem est incorruptibile, quia non habet contrarium; nec sua materia, (ut ostensum fuit in præcedenti quæstione *) est subjecta actioni alicujus agentis naturalis. Ita dico, quod sensitivum, quod est a creante, non habet incorruptibilitatem, quia est unitum intellectivo, sed potius quia non est eductum de potentia materiæ, nec habet contrarium, nec sua materia spiritualis, est alicujus entis creati transmutabile subjectum.

* vide n. 24.

* num. 32. et 36.

44. Quantum ad secundum membrum, non videtur etiam ordo congruus, quia in omnibus ordinatis hoc videmus quod ea quæ de ratione sua sunt minoris perfectionis, prius introducuntur. Propter quod dicit Commentator. 1. *Physicorum comm.* 81. quod materia induitur formis, quæ sunt minoris perfectionis, ita enim videmus materiam et artem in omnibus suis operibus procedere. Cum igitur vegetativum, sensitivum, intellectivum radicentur in una materia spirituali, necesse est prius, ut saltem secundum intellectum et ordinem naturæ, intelligatur in illa materia sensitivum quam intellectivum.

Nec valet instantia, quod tunc invenitur aliquod ens spirituale, quod solum est sensitivum, vel quod esset aliqua anima sensitiva a corpore separabilis, aut separata. Primo quidem, quia ex ipsa ratione eorum, idem sequitur inconveniens: si enim intellectivum primo radicatur in illa materia spirituali quam sensitivum ; (et loquor de intellectivo, et sensitivo humano,) ergo invenitur aliquod intellectivum humanum absque sensitivo : illud autem necessario est perfectio hominis; ergo aut ille homo, cujus tale intellectivum est perfectio, est intellectualis et nullo modo sensibilis, quod est impossibile de intellectivo humano, quia sicut trigonum * in tetragono, sic sensitivum in intellectivo; aut in illo homine erit sensitivum a generatione, et sic non erit consubstantiale intellectui, ut per ipsum possit esse pars consubstantialis hominis ; aut erit sensitivum seorsim a creatione, et tunc sequitur idem, quod non erunt consubstantialia, nec per

* Vide Aristotelem 2. de Anima, text. 3.

consequens illud intellectivum erit corpori unitum. Puto etiam quod non omnes negarent, quin Deus potest facere animam sensibilem non intellectivam, perfectionem corporis habentem cum aptitudine ad subsistentiam et separationem, nec proprie esset intellectiva.

45. Item, ponamus quod lux et calor in radio essent consubstantialia, et naturæ formales, ut tu dicis de vegetativo et sensitivo in rationali anima, ego video, quod si hujusmodi radius transeat, vel existat in aliquo corpore, cujus lux possit esse forma et non caliditas, utpote in corpore cœli; aut calor illi corpori substantialiter non unitur, quantumcumque sit consubstantialis luci; aut si unitur, quia non est ejus forma, nec actus, nec denominationem, nec operationem suam illi communicabit, non enim cœlum est calidum, nec habet operationem calidi formaliter; ergo a simili nec intellectivum hominem denominat, nec operationem suam illi communicat, si ejus forma esse non potest.

Item, in quocumque genere est reperire magis et minus, ibi est reperire simpliciter tale: sed in genere formarum est reperire formas, quæ sunt principium cognitionis secundum magis et minus, nam aliqua animalia habent alios sensus et non omnes, aliqua omnes; ergo est dare formam, quæ sit principium cognitionis simpliciter acceptæ, et totaliter completæ : talis autem cognitio non est nisi intellectiva; ergo necessario intellectiva erit in linea formarum.

Item, per eamdem propositionem : In quocumque genere est magis et minus perfectum, est dare simpliciter perfectum illius generis, et consummatum: sed in linea formarum est dare formas, quæ sunt principium appetendi secundum magis perfectum et imperfectum; ergo et formam, quæ erit principium perfecti appetitus : nam aliqua forma est principium appetitus liberi, hæc autem non potest esse nisi intellectiva; ergo est forma.

Ad solvendum autem motivum hujus positionis, quod non est nisi unum, vel si sint multa, ad illud unum reducuntur, scilicet quod omnis forma communicat materiæ suæ actualitatem, et actum essendi et operationem, sic procedo : Primo ostendo, quod dicere quod non est forma, quia non communicat actualitatem suam, et dicere, quod intime unitur, et non communicat actualitatem suæ materiæ, implicat contradictionem. Ad cujus evidentiam est sciendum (sicut alias dixi*) quod nulla forma substantialis, vel accidentalis, inquantum forma, communicat actum, nec primum, nec secundum materiæ, sed inquantum facit unum secum, et sibi unitur; quia non unitur forma materiæ, nec accidens subjecto, nisi quia inhærent, ideo nec unum faciunt, nec actualitatem communicant, nisi per actualitatem inhæreant. Si autem intelligatur per impossibile, quod accidens unum faciat cum subjecto, et forma cum ma- 46.

Intime uniri formam, et non communicare actualitatem repugnat.

* supra n. 6. et seqq.

teria, et tamen non inhæreant, ita actus suos communicant, sive dum inhærent, sive dum sunt formæ : et hoc evidenter patet in Christo ubi divinitas non inhæret, nec est forma humanitatis, et tamen propter unionem substantialem cum humanitate, ei communicat suam actualitatem, suum actum essendi, suam operationem, multo melius et fortius, quam aliqua forma suæ materiæ. Videsne ad oculum quod unio est causa communicationis, non autem inhærentia formalis : nam quantumcumque aliqua inhærent, si tamen non facerent unum, dato quod non inhæreant, non communicant complete ; ergo clarius luce est, quod dicere quod intellectiva non communicat actus suos corpori, quia non est forma, et dicere quod est unum secum unione intima et substantiali, cum ad talem unionem sequatur communicatio, est dicere quod communicat, et non communicat ; ergo, etc. Secundo accipit nihilominus falsum dicta positio, cum communicationem attribuat formæ, quia forma, non quia facit unum, cujus contrarium ostensum est esse verum.

47. *Ex prima opinione sequuntur inconvenientia.* Secundo dico, quod ex ista positione sequantur inconvenientia, cum dicit vitare, dicendo quod intellectiva non sit forma : quod patet primo accipiendo illud, quod dicit, sensitivam esse formam corporis : si enim omnis forma communicat actu actualitatem suam, et operationem materiæ; ergo cum sensitiva sit indivisibilis, simplex, immortalis, sequitur quod corpus humanum sit simplex, indivisibile, et immortale, et incorruptibile, quod tamen est falsum. Aut ergo, sicut arguis ex parte intellectivæ, sensitiva non est forma corporis, aut si est, prædicta communicabit.

Item, sicut ostendi, communicatio fit propter unionem, et non propter inhærentiam formæ; ergo si unitur, et intime, ut dicis, quamvis non sit forma corporis, omnia illa communicabit corpori.

Item, ex parte spiritualis materiæ sequuntur aliqua magna inconvenientia; nam si intellectiva non uniatur materiæ sensibili, ut forma, sola materia spiritualis erit libera, intelligens et volens.

Nec valet, si dicas quod materia spiritualis per suam nobilitatem ad tales actus altos attingeret, quia in materia est duplex genus nobilitatis; unum in genere entis, utpote quia spiritualis et non corporalis, et secundum hanc non potest ad tales actus pertingere, quod expresse patet in materia cœli, quia non est in potentia ad formam vitæ, ad quam est in potentia materia mixtorum. Sicut enim ait Damascenus. 2. lib. Orthodoxæ fidei cap. 6. *Nullus in eam opinionem veniat, ut cœlos, aut sidera animata esse existimet, anima quippe, ac sensu carent.* Forma autem, quæ est principium vitæ, nobilior est omni alia, quæ non est principium vitæ. Aliud est genus nobilitatis per aspectum ad receptionem formarum; et secundum hoc materia, quæ est ignobilior secundum primum modum, est nobilior secundum istum modum,

Duplex nobilitas materiæ.

et per consequens actus nobiliores ei communicari possunt, et in isto modo materia corruptibilis in corpore humano est altissima, et nobilissima, et dignissima, et ad actus altissimos, ut est in composito, apta. Et hoc est, quod dicit Avicenna 6. Naturalium, parte quarta, cap. 5. *Complexio quo* (inquit) *magis accesserit ad medium complexionatum, aptius fiet ad recipiendum augmentum perfectionis vitæ : cum vero temperatissimum fuerit, ita ut contraria æqualia sint in eo, et æqualiter operentur, coaptabitur perfectioni vitæ rationabilis.*

49 Ad oculum vides, quod deceptus es per æquivocationem de materia, quia ut receptibilis formæ non est, nec dicitur nobilior nobilitate primo modo accepta, sed secundo modo; et certe isto modo nobilissima est materia corpus humanum, et plus longe quam materia spiritualis animæ, sicut ipsa tota rationalis anima composita ex materia et forma, cujus susceptibile est corpus humanum, nobilior est parte sua formali, cujus susceptibile est materia spiritualis. Et hoc multum valet ad solvendum multas deductiones factas in prædicta positione, specialiter illas quæ probant, quod intellectus ut unitus corpori, non intelligeret, nec super se se reflecteret, nec libertatem haberet; minus enim hoc impedit tam nobilis materia, ut est corpus humanum quam materia spiritualis. Et hoc dico *per se*, quia homo beatus magis est intellectivus et liber, non obstante unione talis materiæ corporalis quam anima separata, cum sua materia spirituali, per accidens tamen, scilicet propter corruptionem peccati, potest impedire.

SCHOLIUM.

Controversum est inter Theologos, an beatitudo in singulis Beatis post resurrectionem, et reunionem corporum futura sit major non solum extensive, quatenus tunc extendetur ad corpus, sed etiam intensive, quia majori conatu elicietur actus beatificus, et anima circa divinam essentiam perfectius erit operatura. Cum affirmantibus sentit hîc Scotus, quibus expresse favet Augustinus : sequuntur Magist. in 4. dist. 49. cap. ultimo, ubi S. Thomas, et S. Bonaventura, et his accedunt Marsilius, et Henricus. Illorum probat latissime, et sequitur sententiam Ægidius Lusitanus in appendice tomi 3. de Beatitudine, quæst. 2. refertque utriusque opinionis asserentis, et negantis auctores, et fundamenta. Tres in hac materia sententias enumerat Vasquez tom. 1. in 1. 2. disp. 29. cap. 4. ubi etiam pro affirmativa citat ultra Augustinum, Haimonem, et Bernardum. Vide ipsum Scotum hîc num. 49. et 94. Quod vero hîc attingit Doctor, in hoc scilicet statu viæ impediri liberam operationem intellectus propter corruptionem peccati, res est etiam controversa. Ipse in 1. dist. 3. quæst. 3. §. *Si quæritur, quæ est ratio*, et in 2. dist. 11. quæst. 1. §. *Ad secundum*, existimat dependentiam, et colligationem intellectus cum phantasmate pœnam esse peccati originalis, ut propterea intelligendo demissa sit anima, et inflexa ad corpus; vel secundo ex ordine naturali potentiarum; vel tertio ex infirmitate, et hoc ultimum probat ex Augustino 15. de Trinit. cap. 27. Plurimi hoc attribuunt naturali subordinationi intellectus ad phantasmata pro statu viæ, etiamsi non fuisset peccatum. De quo vide ipsum Scotum locis citatis, et præcipue in 2. dist 3. quæst. 8. §. *Sed quod est istud impedimentum*, Conimbricem. lib. 3. de Anima, cap. 8. quæst. 8. art. 2. et citatum Ægidium lib. 4. de Facultatibus corporis gloriosi, quæst. 12. art. 5.

Item, ad propositum patet, quod 50.
comparando negativum, et sensi-

tivum ad suam materiam spiritualem, sequuntur æque magna inconvenientia, imo majora: in materia enim forma suum actum communicat; ergo materia spiritualis et nutrit, et augmentat, et generat, de quibus constat quod non possunt convenire materiæ spirituali. Sequitur etiam quod habeat usum potentiarum sensitivarum, quod est falsum. Quod patet primo per Philosophum dicentem, quod sunt actus per organa, sicut patet in principio de Somno et Vigilia *, et habitum est supra *. Secundo, quod usus potentiæ sensitivæ non est, nisi respectu sensibilis, et per speciem sensibilem; talis autem materia non recipitur nisi in corpore, cum corporale non gignat omnino spirituale. Tertio, quia cum actio sit a potentia, est secundum modum potentiæ: sed intellectiva habet latiorem aspectum quam sensitiva, ut patet ex objectis earum; ergo operatio sensitivæ est magis contracta et determinata; ergo cum potentia intellectiva propter tantam abstractionem non fiat per organum, sensitiva fiet per organa, quæ in materia spirituali esse non possunt.

* cap. 1.
* num 17.

Item, quæcumque univoce dicuntur, similem modum habent operando, etiamsi unum causetur, et aliud generetur, sicut ignis generatus, et ignis, si a Deo de novo crearetur: sed impossibile est quod usus alicujus sensitivæ bruti sit sine organo; ergo nec usus sensitivæ hominis, nam univoce sunt animal.

51. Tertio ostendo, quod illa ratio concludat oppositum, scilicet quod intellectus est forma hominis, et quod ejus actus non sint communicabiles corpori illo modo, quo actus sensitivi: imo quod si possit dici, corpus etiam sentit et vivit, quia est ejus forma, et e contrario dicit de intellectiva, vel saltem illud non debet dici.

In formis invenitur ordo.

Ad cujus evidentiam est sciendum, quod aliqualis est ordo in formis omnibus, quia sicut formæ quanto sunt imperfectiores, et materiæ propinquiores, tanto suas operationes habent magis infirmas, quia materia quasi trahit formam ad suam fidem et fines, et forma quasi trahit materiam ad suum modum, et quanto perfectiores et a materia corporali remotiores sunt formæ, tanto operationes perfectiores habent, et minus immersas materiæ. Verbi gratia, formæ elementares, quæ sunt materiæ propinquæ, hujus sunt conditionis quæ virtutem habent, quasi totam materialem, et materiæ universam, ita ut nihil moveant, nisi per qualitates accidentales; sic etiam sunt materiales et incompletæ, ut etiam totum et partem denominent æqualiter, et cum eis extendantur et contrahantur, nec ullam partem in suis operibus determinent sibi, quælibet enim pars ignis est ignis, et forma ignis extenditur ad calefaciendum, vel extendendum opus ignis, nec aliquam partem signatam in materia sua sibi determinat.

Si autem accedamus ad formam 52.
mixti, quæ est super formam ele-

menti, videmus eam quanto nobilior est, tanto in suis operationibus a materia denudari, et supra materiam exaltari, ut sic jam sit principium novi motus, sicut magis elongatur a materia, ut herbæ et lapides restringunt sanguinem, rheubarbarum purgat choleram, et jaspis restringit sanguinem, et sic de similibus : quæ quidem actiones etsi sint compositi, sunt tamen a forma et per formam, et elongatæ a materia tanto altius super formam elementorum, quanto forma mixti nobilior est, et actualiter forma elementorum. Forma autem super formam mixti, est forma vegetativorum, quæ tantum appropinquat ad actum, et elevatur supra materiam, ut (si liceat dicere) jam quod quemdam gradum incipiat habere quasi libertatis interminatæ et dominativæ, suam materiam dilatando, augendo, nutriendo. Videsne in hoc gradu entium jam quasi libertatis surgentis exordium ? Sed supra istam adhuc est sensitiva multo magis, et per gradus immediatos a materia se elongans, quæ jam ampliorem gradum sortita cujusdam libertatis, magis dominative movet. Et ita non solum motum in exteriori, sed interiori ad omnem differentiam positionis, ut ponit Philosophus 8. *Physic. text.* 29. dicens, quod elementa ad certam differentiam positionis moventur; moveri autem ex se ad omnem differentiam positionis, et posse stare citra terminum animalis, et animatorum, est proprium indubitanter. Similiter superiores formæ quanto magis a materia elongantur, eo paucioribus modis esse denominant, cum tamen quælibet sit forma, quia certum est, quod quælibet pars ignis est ignis, et calefacit, et quælibet pars animalis sentit, non tamen est animal; et sic de omnibus formis, tam perfectis quam imperfectis, quam supremis, quam infimis, quam mediocribus; omnibus, dico, convenit ratio formæ. Unde quanto superiores, et nobiliores sunt formæ, tanto magis a materia in suis operationibus elongatur, et minus denominant eam.

53. Ex isto ergo patenti ordine colligitur, quod tua ratio concludat oppositum, et non propositum, sicut patet ad oculum : quia videlicet dato quod intellectiva sit forma et sensitiva, non sequitur, si corpus sentit, quod corpus intelligat, sed e contrario, scilicet, quod illa sensitiva informat tot modis, et communicat actum suum materiæ, et quod intellectiva non tot modis se communicat. Hic etiam ordo formarum qui est sensiblis, destruit majorem partem rationum hujus positionis; nam si in genere formarum videmus inchoari cognitionem secundum magis et minus, ut in genere animalium, et in formis videmus etiam appetitum secundum magis et minus; et videmus quasi inchoari libertatem in modo agendi, et tanto ampliori gradu libertatem participari, quanto pluribus modis movent, necesse est quod in genere formarum, sit forma, in qua sit cognitio consummata, quæ non

est nisi intellectiva, quia se extendit ad omnem differentiam cognoscibilium, necesse est quod in genere formarum sit appetitus, in quo sit ratio appetendi consummata, secundum quod potest esse in forma unita, quod non est, nisi sit libera; et necesse est quod sit forma, quæ sit principium motus omnino liberi, qui non potest esse nisi intellectiva.

His igitur tribus visis de fundamento, sive ratione dictæ positionis, oportet videre quid est dicendum, et in quo sensu verificatur; *Forma communicat materiæ suam actualitatem, et suum actum essendi, et suam operationem.* Circa quod est sciendum, quod secundum Philosophum circa principium 2. *de Anima, text.* 5. duplex est actus a forma, et in eo cujus est forma, scilicet primus et secundus; quos actus omnis forma, tam substantialis quam accidentalis, communicat suæ materiæ et toti composito. Est autem advertendum, quod difformiter communicat istos actus forma substantialis, secundum quod est in diversis gradibus, vel ut secundum quod est magis et minus perfecta, ut jam dicam. Eadem forma substantialis aliter communicat actum primum et secundum, quia impossibile est formam esse in materia, quin communicet actum primum, non tamen semper oportet de secundo, non enim animal semper sentit, utpote dum dormit; et hoc patet ex 2. *de Anima**.

* text. 53.

54. Item vide ibid. text. 5. Videndum est ergo quomodo formæ substantiales differenter communicant materiæ actum primum. Circa quod est sciendum, quod cum sensitivum in homine sit forma corporis (ut omnes concedunt) et etiam intellectivum, ut est ostensum, cum propria forma correlative respiciat suam materiam, si materia eadem sit a diversis formis perfectibilis, ut corpus humanum a sensitivo et intellectivo, necesse est ad hoc ut habeatur appropriatio formæ ad materiam completa, quod sub alio modo perficiatur a sensitivo, et sub alio ab intellectivo, ut intellectivum est.

SCHOLIUM.

Quid nomine *corporis organici* intellexerit Aristoteles in prima definitione animæ, quam tradidit, non concordant Auctores. Varias sententias refert Suarez lib. 1. de Substantia animæ, cap. 2. Hîc Scotus docet animam intellectivam formam esse corporis organici, non prout organicum est, seu ut habet organa distincta, quæ virtutibus sensitivis correspondent, sed prout est totum integrale ex suis partibus constitutum absque eo quod in ratione partium organicarum distincte considerentur, sub qua consideratione, et perfecto temperamento organorum prius natura censentur ab anima sensitiva informari : seu, prout alii clarius explicant, per distinctionem organi initiative vel dispositive, et organi complete et perfecte, ita ut anima dicatur actus corporis quod organicum est initiative, non vero complete. Vide Compluten. disp. 2. de Quidditate animæ, q. 3 §. 2. n. 27.

Propter quod in corpore humano duplex est compositio; una corporis inquantum corpus est substantia mixta, complexionata in altissimo, et temperatissimo gradu mixtionis et complexionis, secundum auctoritatem Avicennæ superius * allegatam, non inclu- 55. *Duplex compositio in corpore humano.*

* num. 48.

dendo in hac compositione distinctionem alicujus organi, appropriati alicui virtuti sensitivæ. Et isto modo, intellectivum inquantum intellectivum, est forma totius corporis, et omnium partium ejus, ut unum perfectibile constituunt : dico *partium*, ut sunt totum illud mixtum sic complexionatum integrantes, non ut sunt partes organicæ, virtutibus sensitivis correspondentes. Et in isto gradu altissimo et perfectissimo, est corpus dispositum ad receptionem animæ rationalis : quem quidem altissimum et perfectissimum gradum non consummat natura, nisi prius factis organis virtutum sensitivarum ; *prius*, dico, natura, sed simul tempore. Alia vero compositio est in eo corporis, ut est habens proportiones competentes organis, ut sunt susceptiva specierum sensibilium; quæ dispositio consistit in debita quantitate, et qualitate, et temperamento qualitatum miscibilium, secundum quas fit media ratio, et proportio ad suscipiendum in se species sensibilium; et corporis sic accepti sensitivum, ut sensitivum est forma.

56. Advertendum etiam hîc cum diligentia est, quod anima humana, quæ de se est vegetativa, sensitiva, et intellectiva, si consideretur ut dans esse substantiale, nec ut sensitiva, nec ut intellectiva est forma corporis, ut organici, sed solum ut est corpus mixtum, et complexionatum in tali gradu, quamvis alium gradum mixtionis, et complexionis appropriate respiciat intellectiva quam sensitiva. Sed quia, ut dixi, omnis forma tam substantialis quam accidentalis communicat actum primum et secundum, non præcise loquendo, quia forma, sed quia unum facit cum materia, vel subjecto, ut ostendi, ideo omnis forma est principium essendi et operandi. Nunc autem, ut dicitur, intellectiva non est forma corporis organici, ut organicum, nec ut est dans actum primum, nec ut dans actum secundum, hoc est, nec ut est principium essendi, nec ut est principium operandi : sensitiva autem quamvis non sit proprie forma, et perfecte corporis organici, ut est principium essendi, est tamen ejus perfectio inquantum organicum est, inquantum est principium operandi : et quia non potest materiæ uniri aliqua forma ut est principium essendi, quin apta nata sit de se dare ei principium operandi, sive operationem aliquam, ideo nec sensitivum unitur corpori, nisi organico.

Nec debet instari; igitur intellectivum, saltem ordine naturæ, primo unitur corpori quam sensitivum, quia, ut dixi, gradus ille mixtionis altissimus, de quo loquitur Avicenna, ut dixi supra, nunquam plene est digestus, nec ad æqualitatem redactus, nisi prius cessante omni motu generativæ, quia est finis extrinsecus ex parte corporis totius compositionis, et operationis naturæ in semine humano, sicut etiam dicit prædicta positio, quod propter hoc nobilius est quocumque sensitivo in semine bruti producto. Unde quia est illud, quod immediate ordinatur ad

susceptionem intellectivi, necessario secundum ordinem naturæ habet universalitatem, respectu omnis dispositionis sensitivæ, ut dat esse, sive ut dat operationem, et ideo cadit prædicta positio. Ex prædictis patet, quod intellectiva forma aliter communicat actualitatem suam corpori, hoc est, sub sua ratione perfectibili respicit corpus, ut dat actum primum quam sensitiva.

57. Viso quomodo formæ substantiales, ut sunt diversorum graduum, communicant vario modo etiam eidem materiæ actum primum; jam ex hoc per immediata procedendo apparet, quomodo aliter communicant actus secundos, et ex hac pertractatione apparebit solutio omnium rationum prædictæ positionis, quia, ut aperte patet, in omnibus rationibus supponit, quod omnis forma æqualiter communicat actum primum, et secundum materiæ, alioquin non concluderent; ergo sicut verum est, quod corpus sentit, ita verum est quod intelligit, si intellectivum sit forma, et tantum hic est modus arguendi fere in omnibus rationibus.

In actu intelligendi, et sentiendi sunt quod, et quo.

Ad cujus evidentiam est sciendum, quod in actu intelligendi, et sentiendi est duo considerare, scilicet quod intelligit et quod sentit, et quo intelligit et quo sentit. Quod autem intelligit, et quod sentit, est totus homo, vel totum animal; et loquor de intelligente secundum quod anima est in corpore: nec differt quantum ad hoc intelligere et sentire, quin sit totius conjuncti, ut patet primo de Anima,* ubi expresse dicitur, quod intelligentia est totius conjuncti, sicut sentire. Ideo circa illud quod intelligit, non distinguo; quia quamvis sit magna differentia, ut patebit, verum est tamen quod totus homo intelligit, et totus homo sentit. Quo autem intelligit, et quo sentit tanquam principio remoto, est ipsa substantia animæ in se considerata: nam sicut forma dat actum essendi, ut est substantia, et ut consideratur per respectum ad intra, sic est principium operandi per respectum ad extra. Quo sentit tanquam principio propinquo, est ipsa anima, ut est potens operari, sive ut habet rationem potentiæ. Si tamen est idem, quod sua potentia, sive ipsa potentia animæ radicata, et fluens sit a substantia animæ, nec adhuc ipsa potentia sensitiva est radicata in substantia animæ, vel ut fluens ab ipsa, inquantum talis, est illud a quo sentimus immediate, quia tale oportet, quod sit per se eliciens actionem. Sensitiva autem potentia non per se sentit, sicut dicitur in principio de Somno et Vigilia, quod sentire est per corpus; ergo ipsa potentia sensitiva, ut fluens ab anima, vel ut est ipsa anima, habens tamen modum potentiæ; et ulterius, ut fluens in organum corporale, faciens unum secum, ut movens cum mobili, ut artifex cum instrumento naturaliter conjuncto, secundum hoc habet rationem propinquæ potentiæ, et immediate, et est illud, quo sentimus immediate, ut jam non sit verum, quod potentia visiva videat, ut se tenet ex parte animæ, sed totum con-

* text. 89.

Potentia sensitiva non per se sentit.

junctum ex potentia illa et organo, sit illud quo videamus, juxta illud, quod dicit Philosophus 2. *de Anima, text.* 9. *Si oculus esset animal, visus esset ejus anima.*

58. *Id quo intelligimus est duplex.* Illud autem, quo intelligimus, etiam est duplex, scilicet remotum, illud est substantia animæ intellectivæ, et propinquum et immediatum, et hæc est potentia intellectiva, præcise fundata in essentia animæ, manet in ipsa, non ut fluens in materiam aliquam corporalem, nec in organum. Et jam apparet differentia, quare potentia sensitiva non est immediatum principium eliciendi actum sentiendi, ut habet fundari in essentia animæ, donec fluat et uniatur organo corporali. Potentia autem intellectiva de se non radicata in organo corporali, nec ut fluens, vel unita materiæ est principium immediatum intelligendi.

Licet ergo non sit differentia in his duabus potentiis ex parte ejus, quod sentit et intelligit, quia actus videndi et sentiendi, quem elicit oculus motus ab objecto viso, ut albo, verbi gratia, fundatur in essentia animæ, non præcise, sed in radice, et principio primo atque remoto, sed ut est actus, et forma organi corporalis determinati, et complexionati secundum determinationem sensibilis, secundum quod determinat Aristoteles* : quod organum est media proportio sensibilium. Actum autem intellectus, scilicet intelligere, elicit potentia intellectiva, non ut fluens in organum, sed ut præcise radicata in anima, vel ut est idem, quod anima absque respectu ad organum corporale.

* 2. de Anima, text. 9.

59. *Anima est aliter actus corporis per substantiam, aliter per potentiam.* Ex quo apparet, quod aliter est anima actus corporis per substantiam, aliter per potentiam; quia per substantiam inquantum est compositum substantiale, mixtum, complexionatum in tali gradu simpliciter. Per potentiam vero sensitivam, inquantum ultra prædicta est quid organizatum, et media proportio sensibilium. Per potentiam vero intellectivam nullo modo ut organizatum, nec ut complexionatum. Unde actum intelligendi elicit totus homo motus ab objecto per potentiam intellectivam, ut ex illo, quod fundatur præcise in animæ essentia, et in remoto principio absque fluxu, vel unione ad aliquam materiam corporalem, sive organicam; actum vero sentiendi elicit per potentiam sensitivam, non solum ut radicatam in anima, sed ut fluit, et unitur organo corporali.

Ex hoc apparet, quod quia operatio et objectum, ut statim dicetur, sumunt rationem et mensuram a principio propinquo, quo elicitur operatio, ideo sicut potentia intellectiva non est alligata organo, nec materiæ corporali, ejus objectum non est contractum, sed est universale, vel particulare, et omne ens absque determinatione. Quia vero sensitiva, ut est principium operandi, includit in se organum corporale, ut dictum est, quia objectum, et operatio tali propinquo principio et immediato proportionatur, ideo ejus objectum est portio quædam entis, et operatio conjuncta.

60. *Homo totus intelligit.* Ex his jam patet, quod illud quod intelligit, et quod sentit in homine, est totus homo; illud quod intelligit ut principio remoto, substantia animæ intellectivæ, quo ut principio propinquo et immediato, potentia intellectiva, ut est in anima radicata, non ut fluens, vel conjuncta organo. Quod vero sentit totus homo, quo sentit ut principio remoto, substantia animæ, ut propinquo, est potentia animæ, sive anima, sub ratione potentiæ; quo vero sentit, ut principio propinquo et immediato, est ipsa potentia ut unita organo corporali, ita quod quo videmus immediate, est oculus, ut dicit quid compositum ex virtute visiva et organo : propter quod dicitur 2. *de Anima, text.* 9. quod *Si oculus esset animal, visus esset anima.* Surgit autem hæc differentia potentiarum ex differentia substantiarum, intellectivæ scilicet, et sensitivæ, quia, ut dixi, aliter et aliter se habent quantum ad actum primum ad corpus humanum.

Ex hoc apparet quod tam intellectiva, quam sensitiva aliter est actus corporis organici Physici per suam substantiam, aliter per suam potentiam; quia tam intellectiva, quam sensitiva per suam substantiam est actus ejus, inquantum est compositum substantiale simpliciter, in tali gradu mixtionis et complexionis, secundum modum prædictum; per suam vero potentiam, sive ut est principium operandi, intellectiva non corporis quocumque modo accepti non organici, necnon organici est actus, sive perfectio. Sensitiva vero per suam potentiam, ut est principium operandi est perfectio secundum modum operandi, et secundum rationem organi corporis organici, et ut organicum est, et ut organizatum est. Ut jam ex prædictis appareat, quod pars intellectiva, ut est de genere substantiæ, est forma et actus materiæ, ipsa vero ut potentia, sive ut pars, (sic loquor, quia nondum quæsitum est, utrum potentia animæ, sit idem quod substantia ?) talis, dico, potentia habet esse in materia quia illud, cujus est potentia, sive cum quo idem est, est in materia, et forma materiæ, et per consequens ipsa potentia intellectiva aliquo modo est in materia. Sed statim dicam aliqua secundum istum modum, quo forma est in materia, vel perfectio materiæ.

Si forte instes, quod tunc potentia, et operatio erit magis abstracta quam substantia, eo quod intellectivam pono formam corporis, potentiam vero intellectivam nullis corporis aut organi. 61. *Objectio.*

Solutio. Respondeo, et erit declaratio prædictorum: Est igitur advertendum, quod cum dicitur, quod potentia non est magis separata quam substantia, nec operatio; quia secundum quod alia magis et minus dicunt convenientiam et differentiam respectu totalis separationis et unionis ad materiam, verum est : verbi gratia, si agens principale quodcumque, quod dicitur compositum, habeat materiam quocumque modo, necesse est ut potentia qua agit, (sive illud agens sit sentiens, sive intelligens) aliquo modo habeat, sive sit in ma-

teria : sed non oportet, ut jam dicam, quod nullo modo habeat, sive sit in materia, sicut agens principale. Cujus ratio est, quia cum potentia sit illud, quo agens agit, et idem aliquo modo cum ipso, si agens habet materiam corporalem, vel aliam partem sui, necessario sequitur, quod illa potentia aliquo modo sit in illa materia; (non dico, quod habeat eam partem sui, sicut agens principale) ergo si intelligam secundum prædicta, est totus homo, cujus pars est materia corporalis, necesse est, quod illud quo agit, scilicet potentia intellectiva, sit in materia corruptibili sed non quod habeat materiam corruptibilem partem sui, sicut homo; non ergo est potentia magis separata quam substantia, nec actio quam substantia, vel potentia, secundum quod ly *magis* dicit potentiam totalem separatam a genere materiæ, sed solum quod dicit altiorem, et majorem gradum separationis, sive elongationis ab eadem materia.

Nec ex hoc potest concludi major nobilitas in potentia, quam in substantia, quia hoc concludi possibile est ex gradu nobilitatis formæ, non ex se. Est autem hæc nobilitas secundum quid, nam nobilitas formæ principaliter est in perficiendo respectu subjecti, quod concludit, et dando primum esse, quia primus aspectus formæ est respectu subjecti, et secundus respectu objecti, vel operationis. Non est autem inconveniens quod aliquid ignobilius in se habeat aliquam operationem nobiliorem respectu alicujus extrinseci, sicut ponimus de gratia, cujus effectus est Deo animam unire, et gratam reddere.

62\. Ut autem sciatur, quod diversimode substantia et potentia a corruptibili materia separatur, sciendum, quod quatuor modis dicitur aliquid a materia corruptibili separatum. Et dico signanter *materiam corruptibilem*, quia materiam spiritualem in anima rationali posui. Primo modo, quia non habet materiam corruptibilem partem sui, nec est ejus per se, vel per accidens perfectio, nec aliquo modo eam in sua actione includit : et isto modo Deus est separatus a materia tam corporali quam spirituali, addendo ad hoc omnes exclusiones, quæ longæ essent ad recitandum. Secundo modo, quia non habet materiam corporalem partem sui, nec est perfectio seu forma materiæ corporalis, nec motor per se, est tamen aliquo modo in materia per aliud. Et isto modo potentia intellectiva sub ratione potentiæ, est separata a materia corporali, quia tota spiritualis est, si est idem quod substantia animæ, vel in substantia spirituali radicata; nec etiam sub ista ratione potentiæ est perfectio materiæ, quia non est perfectio substantialis, quia in ratione potentiæ non habet rationem substantialis, nec accidentalis, quia non fluit in organum, vel in materiam corporalem, sicut sensitiva. Est tamen ipsa potentia in materia, quia ipsa substantia animæ, cujus est potentia, vel cum qua est idem, est in materia corruptibili et forma ejus, non tamen est in materia

Quatuor modi separationis a materia.

corruptibili, sicut substantia animæ, ut sic. Jam apparet ex hoc, quod non quantum ad totalem separationem, sed quantum ad modum separationis respectu ejusdem materiæ, majoris est abstractionis potentia quam substantia. Tertio modo dicitur separatum a corruptibili materia, quia non habet eam partem sui, nec est ejus perfectio, ut est organica; est tamen in materia, quia est perfectio ejus, ut est simpliciter substantia in tali gradu mixtionis et complexionis, sicut dictum est de substantia intellectiva. Quarto modo, quia non habet materiam corporalem partem sui, est tamen perfectio materiæ corruptibilis, non solum ut est substantia mixta et complexionata, sed etiam ut organica. Et isto modo potentia sensitiva, ut est principium operandi, est a materia corporali separata. Intellectiva autem, ut dixi, nec ut dans esse, nec ut principium operandi præcise habet aspectum ad materiam corporalem organicam, ut organica est, secundum quod instrumenta virium sensitivarum.

63. Ex prædictis patet, quod actus intellectivæ partis, cujusmodi sunt *intelligere* et *velle*, non communicantur corpori, ita ut sint per corpus, sive per organum corporale, sunt tamen conjuncti, et in conjuncto etiam corporis, ut est in composito, sed restricto modo, in tantum quod non ipsum denominent, quamvis sint a substantia intellectiva corporis.

Ex prædictis patet, quod non sequitur, sensitiva est forma corporis, et ideo sentit; ergo si intellectiva est forma corporis, corpus intelligit, imo demonstrative sequitur oppositum. Si enim, ut patet, omnis forma secundum gradum suæ perfectionis, aliter communicat materiæ actum primum et secundum, et illo modo quo superior, non communicat inferior : imo ex ordine formarum demonstrative sequitur, quod si inferior tantum se communicat, quod illo modo superior non se communicat, aperte sequitur, quod si intellectiva est ultima formarum, actus consequentes ipsam, inquantum tales, cujusmodi sunt *intelligere*, et *velle*, et *liberum esse*, non communicantur sic materiæ, quamvis omnino sint conjuncti, sicut dictum est.

Ex prædictis sequitur quod per actus consequentes intellectivam, inquantum talis est, cum non sint a potentia unita, sive fluente in materiam corporalem vel organicam, non habet quod arctetur ad aliquod genus entis, sed extenditur ad universale et particulare, et omne genus entis, et potest se reflectere supra se, et potest dominative agere, et libere se movere, nulla materia corporali hoc impediente. Quamvis autem, sicut patet, non sequitur si intellectiva est forma corporis, etiam corpus intelligit sicut sentit, quod potentia intellectiva inquantum talis, hoc est, inquantum est principium operandi, non est per corpus, nec per organum corporale, quamvis sit in toto corpore, inquantum est in anima, quæ est corporis forma : sensitiva autem potentia non est solum in corpore, sed in organo,

tanquam ejus perfectio, ut est principium operandi, ut dictum est, tanquam propinquum, ideo corpus sentit, non autem intelligit.

64. Ad hoc est sciendum, quod objectum et operatio non determinantur, nec proportionantur agenti, nisi ratione illius, quo agit immediate. Quamvis autem intelligens, utpote homo, sit determinatus per materiam corporalem, quæ est pars ejus, quamvis quo intelligit ut principio remoto, scilicet ipsa substantia animæ sit determinata, quia forma materiæ corporalis, quia tamen quo intelligit inquantum tale immediate, scilicet ipsa potentia, non est corporis, nec organi, ut dixi, ideo sola operatio, et suum objectum est omnino a materia separatum et indeterminatum, ideo potest esse subjectum præsens, vel absens, vel universale, vel particulare. Dum autem sentit homo, vel animal, quo sentit ut principio propinquo, et si non habeat materiam corporalem partem sui, est tamen forma materiæ corporalis et organi, et operatio limitata, ideo sensus non apprehendit absens, nec universale.

Ex quo ulterius patet, quod quamvis potentia aliquo modo abstracta sit magis a materia quam substantia, quamvis semper secundum aliquem modum in eadem materia sit potentia in qua est substantia, tamen potentia et operatio, et secundum rem et modum, æqualiter sunt abstracta, vel conjuncta materiæ.

5. Nunc restat ista applicare ad rationes in contrarium factas, ut dissolvantur, quamvis per prædicta satis pateant. *Respondetur ad argumenta posita n. 19. supra n. 53.* Cum enim dicatur primo: Omnis forma communicat, etc. ostendi, quod hoc est falsum, *Ad primum.* non enim eo quod forma non communicat actionem suam materiæ, sed quia facit unum cum ea, ut ostensum est. Nec hoc intendit, alioquin cum dicat, quod perintime unitur intellectus corpori, diceret quod corpus intelligit : sed intendit quod communicat, quia forma, quod est falsum; suppositum enim divinum non est forma humanitatis, et tamen communicat sibi omnes actiones. Ostendi etiam, quod omnis forma actum suum communicat materiæ, saltem ut est in toto, ita quod omnes actus etiam intelligendi sunt conjuncti; sed si forma imperfectior non communicat materiæ, ut est pars, non dicet, quod hoc faciat forma superior, imo sequitur oppositum, ut ostendi.

Ad secundum, nulla materia, etc. *Ad secundum.* concedo majorem. Ad minorem cum dicitur : Nulla virtus naturaliter potest dare sufficientem dispositionem ad receptionem, etc. dico, quod falsum est; vere enim sicut totus homo intelligit et sentit, ita totus homo generat. Unde non est intelligendum, quod virtus generantis sit decisa ab homine, ut est animal solum, imo ut tale animal, scilicet homo; et ideo est ibi virtus animæ, non solum ut est sensitiva, sed etiam ut est intellectiva, quia intellectivum etiam secundum substantiam, forma est materiæ, et ideo talis virtus humana, non solum animalis, potest

disponere ad receptionem formæ liberæ et spiritualis, quia etiam a tali forma ipsa derivata est.

66. *Ad tertium.* Ad tertium : Omnis materia, etc. concedo majorem. Ad minorem, cum dicitur : Esse liberum et intelligibile, et esse immortale, etc. verum est ut *esse liberum* et *immortale* sumuntur formaliter, secundum quem modum sunt in anima. Ut autem sumuntur communicative quantumcumque sint corruptibilia, ea, quibus communicantur, non sunt incorruptibilia, imo corrumpuntur, non in se, sed ut communicata ad corruptionem illorum, quibus communicantur.

Si dicas, quod anima communicat libertatem quam habet, verum est, sed non illo modo quo habet, scilicet formaliter. Quod etiam *esse liberum* et *intellectivum* non communicatur materiæ hominis, ut *sentire*, sed solum toti conjuncto ostendi.

Ad quartum. Ad illud quod arguitur postea ex parte aspectus universalis. Ad omnes illas rationes patet solutio per prædicta, ostensum est enim quod illud, quo intelligimus et volumus, est potentia sic separata ab omni materia corruptibili et organo, quamvis sit in corpore secundum aliquem modum essendi, quia scilicet illud cujus est potentia, est in corpore ut forma ; non tamen est potentia principium intelligendi, ut unita in ratione perficientis alicujus materiæ corruptibilis, sicut ostensum est contrarium de sensitiva. Ideo quia, ut supra patuit, ratio objecti et operationis non determinatur, nec proportionatur agenti, ut est agens, quia homo est agens, et habet materiam corruptibilem partem sui, nec ei quo agit ut remoto principio, cujusmodi est substantia animæ, quæ est forma et perfectio materiæ corporalis, sed determinatur et proportionatur ei, quo immediate agit; quale est potentia intellectiva in homine, quæ nulli corporali materiæ tanquam forma, vel motor, est alligata, ideo objectum ejus est ens absque omni determinatione, et ejus aspectus respectu rei absentis, est absque spatii commensuratione, et libere se movens absque ulla arctatione. Rationes autem illæ procedunt, ac si potentia alicujus substantiæ non esset aliter separata quam ipsa, cujus contrarium est ostensum.

Quod arguitur, quod non posset se intelligere, etc. Aperte patet quod supponit, quod nulla forma habeat virtutem seu potentiam operandi, quæ in ratione operantis a materia sit separata quod est falsum, ut patet : quamvis enim intellectus, ut est substantia, sit forma corporis, potentia tamen intellectiva nullius corporis est forma, quod supponit ratio. 61. *Ad quintum.*

Quod arguitur, quod non esset libera : tum, quia, etc. Aperte patet, quod in omnibus deductionibus supponit, quod si intellectiva sit forma, quod potentia intellectiva ab illa materia sit determinata, quod est falsum ; quia quamvis potentia per substantiam in qua est, vel cum qua idem est, sit aliquo modo in corpore, ut per hoc, et propter hoc dicatur et verificetur, quod totus homo intelligit, *Ad sextum.*

non tamen est in corpore aliquo, nec est per se, nec per substantiam in qua radicatur, ut forma perficiens, vel per illud operans, quod tamen oporteret ad hoc, quod propter materiam esset contracta, vel limitata, vel angustata; et quod hoc sit verum, concedit positio in simili, quia dicit, quod quamvis intellectiva sit consubstantialis sensitivæ, et per illam corpori uniatur, non tamen oportet, quod illo modo uniatur quo sensitiva. Similiter ego dico de unione potentiæ per suam substantiam. Quod autem talis unio potentiæ ad corpus per substantiam, quia non unitur ei, ut perfectio, non impediat ejus libertatem et aspectum, patet, quia duplex est aspectus potentiæ : unus ad intra, scilicet ad illud in quo est, et aliud ad extra, scilicet ad operationem et objectum, et ista condividuntur. Potentia ergo intellectiva secundum aspectum ad intra, est in materia corruptibili determinata, et per formam cujus est ; sed secundum aspectum ad extra, ad nullam materiam habet aspectum, et secundum hoc est indeterminata, et illimitata, et libera.

68. Est autem advertendum, quod in istis rationibus, et in omnibus præcedentibus, ubi dicitur, quod *nulla virtus materialis,* vel *omnis virtus materialis* negativæ sunt veræ, si accipiantur pro principio propinquo et remoto, quo agens agit; et similiter affirmativæ veræ, si accipiantur solum pro propinquo. [Vide has rationes, n. 17. et seqq.]

Num. 20. Ad illud quod dicit, quod esset mortalis, quia nulla materia, etc. respondeo, quod cum stabilire, et ad aliud inclinari, sint opposita, impossibile est quod aliquid per illud, per quod ad aliud inclinatur, perfecte stabiliatur; materia autem spiritualis, quæ est pars animæ rationalis, per intellectum inclinatur ad corpus, ut in eo recipiat rationem perfectæ subsistentiæ, et perfecti suppositi, et ideo non potest intelligentia illa materiam spiritualem perfecte stabilire, secundum quod dicit Augustinus de anima separata 12. super Num. 40.
Genesim, et habitum est supra. Si autem sit aliquid aliud propter quod intellectiva non inclinat hanc materiam ad aliud, cujus est immortalitas, in illo potest eam stabilire, et per consequens argumentum non concludit.

Quod vero additur, quod cum sit forma, communicet actualitatem suam, etc. Jam responsum est, quod non communicat immortalitatem, sicut nec libertatem formalem, quia non oportet, quod sit immortalis homo sicut nec quod ejus libertas sit perpetua, quia desinit ejus libertas ipso pereunte. Quod autem non sit unio consubstantialis, quæ non sit intima, nec ordinata, ostensum est supra.

Exempla autem de partibus ignis et albedinis, et similium, concludunt oppositum; quia nunquam duæ partes ignis in uno igne unientur, nisi ad aliquam partem principalem (materiam scilicet, vel formam alicujus eorum) participando nomen, et rationem reducerentur. Unde in illis duabus partibus ignis materia cujuslibet partis reducitur ad materiam totius, sic 69.

quod vere sit, et dicatur materia : similiter quælibet pars formæ ad formam ignis reducitur, ut vere sit, et dicatur forma. Ita pes, caput, reducitur ad materiam hominis quamvis non adæquate ; ergo si pars consubstantialis hominis est ipsa intellectiva, reducitur vel ad partem materialem, vel formalem, ut sit vere, et dicatur materia, vel forma : si non potest dici materialis, saltem inquantum dicit formale; ergo necessario ad formam reducitur.

Ex parte etiam materiæ spiritualis oportet idem dicere, et vere reducitur ad materiam, vel formam. Si materia spiritualis reducitur ad formam, ut vere dicatur simul cum intellectivo forma, (ut communiter dicunt Doctores, quod tota anima composita ex materia spirituali et forma, est forma hominis) habeo propositum; si dicatur, quod reducitur ad materiam, tunc primo dico, quod sicut materia spiritualis animæ hominis reducitur ad materiam, ita forma, scilicet intellectiva ad formam, ut vere dicatur forma hominis, et sufficit ad propositum.

Nec potest dici, quod materia spiritualis reducatur ad materiam hominis; quia cum ostensum sit secundum Damascenum, Augustinum, Ambrosium et Richardum, et etiam secundum Philosophum, quod materia hominis est corpus physicum, tunc oportet dicere, quod materia spiritualis simul cum corporali esset materia hominis, quod non videtur intelligibile. Primo quidem, quia cum non sint duæ materiæ principales, et æqualiter se habentes respectu hominis, oporteret quod altera esset pars alterius, sicut dicimus quod oculus est pars corporis, et pes, et manus ; materia autem spiritualis nullo modo potest esse pars corporalis, sicut nec punctus lineæ. Secundo, quia cum materia spiritualis sit fundamentum vegetativæ, sensitivæ et intellectivæ, ac per hoc ipsas tres partes formales recipiat, si ipsa tota est materia, vel cedit in partem materialem hominis, necesse est quod ipsæ tres partes prædictæ sint forma hominis, cum ambitus materiæ spiritualis capiat ambitum illarum trium partium formalium. Tertio, quia homo species naturæ et opus dicitur quoad materiam; ergo oportet quod homo producat sine natura materiam hominis, sed non producit materiam spiritualem. Quarto, quia cum forma correspondeat correlative materiæ, ut dicitur 2. *Physic. text.* 26. *Eorum*, (inquit) *quæ sunt ad aliquid materia est*, ubi alia translatio dicit, *Materia est de capitulo relationis;* ergo ut dicis, si pars intellectiva se habet ut forma respectu materiæ spiritualis, sicut illa materia se habet ad aliam materiam, sic sua forma, scilicet intellectiva, se habet ad formam illius alterius materiæ. Sed, ut tu dicis, materia spiritualis sic se habet ad materiam sensitivæ, scilicet corpus, quod facit secum unam materiam, et sic facit unum, quod vere est materia totius; ergo intellectivum sic facit unum cum sensitivo, quod vere est forma totius, et tunc remanet nostrum propositum. Patet ex hoc, quod

omnis pars consubstantialis secundum supradicta, ad primas partes consubstantiales reducitur, scilicet ad materiam et formam, et sic quod vere dicuntur partes materiales, vel formales totius, et quælibet dici possit etiam vere sic materia vel forma.

71. Ex hoc dico, patet quod simile adductum concludit oppositum, in quo quidem similiter dicebatur, quod sicut in uno supposito hominis sunt formæ corruptibiles, toti composito consubstantiales, quæ informant corporalem materiam, et non spiritualem ; sic in illo supposito est forma consubstantialis, scilicet intellectiva quæ informat materiam, et non corporalem. Ex hoc, dico, concluditur oppositum ; nam formæ corporales, corporalem materiam informantes, respectu subsequentis formæ sunt materiales, et vere a subsequentibus informantur, alioquin nisi forma ex sua imperfectione unita materiæ respectu subsequentis, esset materia tantæ abstractionis, esset materia naturalis, sicut Metaphysica vel materia cœli, quod ostensum est esse falsum *supra* in quæstione de compositione animæ, ubi dictum est, quod materia ut omnino ens prope nihil, non est subjectum alicujus agentis. (Quæst. 7. n. 3.)

Ostensum est etiam, quod materia, ut est subjectum generationis et corruptionis, includat necessario aliquam formam, et multa de hoc ibi ; ergo habent rationem materiæ respectu subsequentium ; ergo a simili, forma informans materiam spiritualem, nullo modo potest dici pars consubstantialis alicujus compositi, vel forma illarum corporalium, sive consubstantialis illis, nisi respectu illarum vere sit et dicatur forma ; hæc autem est intellectiva, et sic dico ad istam positionem. Hîc debent ergo poni solutiones ad alias difficultates superius positas, licet intuenti diligenter satis pateant ex prædictis. (Quæst 8. n. 19.)

ARTIC. II. SECT. III.

Verius et perfectius unitur anima intellectiva corpori humano, quam alia quæcumque forma suæ materiæ.

Restat videre tertium articulum superius positum, scilicet quod intellectus verius et perfectius unitur humano corpori, ut forma, quam aliqua forma suæ materiæ ; ac per hoc inter omnes effectus naturæ, homo magis est unus, quam aliquod aliud compositum. 72.

SCHOLIUM.

Perfectissimam esse animæ cum corpore unionem, et nobilissimum omnium animantium compositum constituere, manifestis hîc probat rationibus, quæ potissimum eo tendunt, ut probent, quod homo sit veluti terminus et complementum naturæ. Idque simili discursu probavit Aristoteles discurrens per omnes gradus animantium et animarum, et tandem hominem vocat *postremum et minimum*; *postremum*, quia procedendo ab imperfectis ad perfectiora, obtinet ultimum, hoc est, perfectissimum gradum inter corpora viventia ; *minimum*, quia dividi, aut secari in alias species non potest.

Primo patet sic, forma proportionaliter correspondet materiæ, talis enim forma tali materiæ 2. *Physic. text.* 26. *et* 1. *de Anima, text.* 53. sed forma, ut videmus, quanto

minoris perfectionis, tanto paucioribus indiget dispositionibus, ut patet in gradibus formarum ; ergo illa forma est summe perfecta, cui debetur materia sub omni modo dispositionis : sed corpus humanum continet omnem dispositionem humorum, omnem nobilitatem organorum, saltem ratione consubstantialis sensitivæ, ut illa est principium operandi omnem adæquationem, et summam temperantiam miscibilium, secundum auctoritatem Avicennæ superius allegatam ; ergo forma intellectiva est summe forma perfecta in genere formarum, ac per hoc intimius unibilis materiæ suæ, actu unietur et perficiet eam. Ostensum est autem quod ens et unum se consequuntur, secundum hoc ergo verius facit unum cum corpore humano et verius ens et unitius compositum quam aliqua alia materia cum sua forma.

Confirmatur hæc ratio, quia major unitas est in termino, quam in his, quæ sunt ad terminum, et in fine quam in his, quæ sunt ad finem, homo est terminus et fructus totius naturæ, ubi sicut in fructu maturo declaratur omnis possibilitas naturæ.

73. Secundo arguo sic, omnis forma perficit, et terminat, et unit, et dat esse materiæ suæ, ut est ei præsens per substantiam ; ergo illa forma, quæ de ratione sua majorem habet aptitudinem, ut verius et perfectius sit præsens materiæ, verius et perfectius unitur ei : sed tota ratio præsentis, quæ excogitari potest, formæ ad materiam in sola forma rationali completur, sicut in termino ; ergo, etc.

Tertio sic, forma terminat fluxum et passibilitatem materiæ ; ergo illa forma verius facit unum, quia perfectius hunc fluxum terminat, sed intellectiva, ut intellectiva, re et ratione omnem fluxum materiæ terminat, cum sit in fine supremorum, conjungens se supremis inferiorum.

Item, forma de ratione sua dat actum, et communicat operationem materiæ suæ, vel toti conjuncto, ut *supra* exposui : cum igitur in homine et actio libera, et intellectiva, nobilior sit omni alia actione a quacumque forma communicata ; ergo forma intellectiva plus habet de ratione formæ, et verius eam participat, quam aliqua alia materia sua.

Item, de ratione formæ est materiam suam ad suas leges trahere et actualitates, et etiam compositum, secundum magis et minus, secundum majorem et minorem actualitatem formæ ; sed intellectiva plus abstrahit materiam suam, quam aliqua forma de mundo. Quod patet, quia cum materia ejus sit corruptibilis, per actum merendi, ordinat eam ad perpetuitatem firmiorem quam sit in cœlo, et eam unit forma supernaturali, secundum quod totus homo est subjectum beatitudinis perfectæ : quia secundum beatum Augustinum, ut dictum est *supra*, anima separata perfecte tota intensione absque corpore in summum cœlum ferri non potest. Num. 40

Item, videmus quod duo corpora non possunt sibi naturaliter inti- 74.

mari, ac per hoc non habent ut perfecte sibi mutuo uniantur, et quanto magis aliqua recedunt a corporeitate, tanto magis se penetrant, ac per hoc magis sunt unibilia. Hoc patet in lumine respectu corporis opaci, et diaphani. Si igitur consideremus, quod omnis alia forma ab intellectiva, aut est de materia educta, aut de ratione sua plus accedit ad materialitatem, videbimus aperte quod nulla habet talem modum spiritualitatis et penetrabilitatis, ac per hoc unionis, sicut ipsa : et quia homo ab ea est homo, ideo magis est unum, quam aliquod aliud compositum.

Item, unum et esse, ut supradictum est per Boetium *de Unitate et Uno, cap.* 1. convertuntur et proportionantur : sed tota ratio essendi, quæ potest excogitari dari alicui composito naturali, datur ab intellectiva suæ materiæ, sive composito, ut esse liberum intellectui- quamvis enim sint diversæ formæ in homine, dantes diversa *esse*, anima intellectiva non solum dat esse intellectui, sed perficit actus aliarum formarum. Quod patet, quia ipsa recedente, incipit materia corrumpi quoad actus aliarum formarum ; ergo si secundum Boetium *lib.* 10. *de Unitate et Uno, cap.* 1. forma dat esse, ista forma dans esse, consummatum et perfectum, quale creaturæ corruptibili potest communicari, est perfectior omni forma, ac per hoc unitiori et intimiori forma intimat, et unum facit, tanquam forma in qua terminatur tota ratio essendi, cum forma sit materiæ unibilis, sicut tota consideratio formæ terminatur ad formam intellectivam, ut dicitur 2. *Physic. text. Comment.* 26. Sic tota ratio unitatis, quæ possit esse in aliquo composito pure naturali, terminatur in homine, ut in ultimo termino naturæ : propter quod dico, quod in homine est major unitas essentialis quam in aliquo bruto, vel composito naturali, et in eo terminatur omnis ratio unitatis, ut in termino.

ARTIC. II. SECT. IV.

Homo perfectius et verius est homo in statu naturæ conditæ quam lapsæ, et in statu patriæ quam vitæ.

Ex quo patet, quod cum ens et unum convertantur, quod una substantia composita est magis substantia quam alia, sicut et magis una. Et non solum in diversis speciebus et generibus, ut homo est magis ens, et magis unum quam brutum, sed etiam in eadem specie, unus homo magis est homo, et magis unus quam alius, secundum quod anima rationalis est completior, et perfectior quam alia ; et unum corpus alio in complexione, et æqualitate elementorum perfectius, quia unum ens non dicitur solum verius esse tale quam aliud, sive in diversis speciebus, sive in una, quia ejus principia sunt nobiliora quam alterum, sed quia una forma verius et intimius unitur uni materiæ quam alia ; et tota ratio unitatis hominis, et per consequens totius naturæ, est quia homo est finis naturæ totius, qui fuit termi- 75.

natus in Christo secundum quod ejus anima, et corpus excellentiam habent supra omnes animas, et supra omne corpus. Ecce finis particularis naturæ hujus, scilicet benedictus homo; sicut species humana est finis universalis omnium specierum naturalium, ideo unitas Christi est prima unionum, et mensura omnis compositi naturalis.

SCHOLIUM.

Ex quinque capitibus probat hîc Scotus hominem esse magis hominem, et perfectius unum, et ens in statu gloriæ quam in statu naturæ lapsæ, aut etiam naturæ conditæ: Primo, ex proportione immortalis animæ ad corpus immortale. Secundo, ex perfectione durationis. Tertio, ex firmiori unione ad finem suum. Quarto, ex nobiliori operatione. Quinto, ex majori obedientia materiæ ad formam. Cui sententiæ suffragatur, quod alii volunt conformiter ad ea, quæ in his quæstionibus docet Scotus (uti dicemus in Scholio 3. quæst. 19.) quod animæ excellentiores in corpore nobilioris temperamenti, constituunt homines perfectiores, non solum accidentaliter, verum etiam substantialiter. Unde consequenter dicendum erit, quod cum in statu gloriæ longe puriores, et excellentiores erunt animæ et corpora, temperamentum habebunt, sive ad pondus, sive ad justitiam (ut loquuntur) omnium præstantissimum, quod ætati floridæ juvenili possit convenire (de quo vide Ægidium Lusitan. tom. 3. de Beatitudine lib. 3. quæst. 6. artic. 2.) Beati perfectiores erunt in essentiali constitutione naturæ, et nobiliora entia quam fuerunt, dum versarentur inter miserias vitæ præsentis. Et proportionabiliter dicendum est de statu naturæ conditæ respectu ejusdem naturæ destitutæ.

76. Ex his jam apparet quartus articulus, quod scilicet sicut homo est magis unum et ens omni alia specie naturali, sic idem unus homo est magis homo in statu naturæ conditæ, in quo est naturaliter conditus quam in statu naturæ lapsæ, in quo est naturaliter prostitutus, sic etiam erit magis ens, et homo, et unus in statu gloriæ, in quo est supernaturaliter restitutus. Et hoc quidem primo patet ex proportione ad corpus, dum immortali animæ immortale corpus correspondebit. Secundo patet, quod modus durandi sequitur modum naturalem essendi; ideo probatur 1. *de Cœlo et mundo, Summa* 6. quod motus violentus non possit esse perpetuus. In istis autem statibus fuit in primo perpetuitas infirma et in aptitudine; in secundo necessitas moriendi; in tertio erit necessitas semper durandi, et ideo iste homo est naturalior, ac per hoc verior. Tertio, quia esse cujuslibet rei firmatur et completur ex unione ejus ad finem suum, et ideo corrumpitur quodlibet extra suum locum naturalem: in statu autem innocentiæ appropinquabat plus fini, quam in statu naturæ lapsæ, et in statu gloriæ, plus quam in aliquo illorum; ergo tunc est verius ens et unum. Quarto, quia cum operatio sequatur esse, in statu gloriæ operationes sint actualiores et nobiliores, quam in aliquo statu, ergo et esse, et unitas perfectior. Quinto, quia quanto forma verius unitur, tanto materia est in majori obedientia ad formam, hoc autem quantum ad omne genus operationis totaliter completur in statu gloriæ: Deo gratias, qui nos ad illum statum perducat.

QUÆSTIO X.

Utrum sensitiva hominis sit a generante, vel a creante ?

Philopon. Simplic. Albertus, Ægidius 2. *de Anima, text.* 10. D. Thom. 1. *part. quæst.* 118. *art.* 2. *ad* 3. *et* 4. *et de potentia quæst.* 3. *art.* 9. *ad* 9. Cajet. 1. *part. quæst.* 118. *art.* 5. Ferrarien. 2. *cont. Gen. cap.* 57. Germanus *in epitome lib. de Anim.* Conimbr. *lib.* 1. *de Gen. cap.* 4. *quæst.* 26. *et* 27. Javellus 7. *Metaph. quæst.* 14. Cavellus *in supplem. ad quæst. Scoti de Anim. disp.* 1. *sect.* 15.

1. *Probatur esse a generante.* Arguitur quod sit a generante sic : Omne agens, cui non repugnat productio alicujus, si applicetur ad hoc, producet illum effectum, sed sensitivæ non repugnat productio hominis. Probo, quia homo et asinus generant ut animal, non ut homo, sed asinus generat sensitivum ; ergo et homo. Probatur, actiones diversificantur secundum quod termini diversificantur, et e contrario : sed creatio et generatio sunt actiones genere differentes ; ergo et termini ; ergo si sensitivum hominis est a creante, et sensitivum bruti a generante, differunt genere, quod est falsum ; ergo homo esset ignobilius bruto, si non posset sensitivum producere.

Item, hîc esset nutrimentum erroris, quia favet positioni de unitate formarum.

SCHOLIUM.

Objicit, licet non approbet, quod si admitteretur sensitivam hominis produci a creante, non a generante, esset nutrire errorem de unitate formarum. Errorem vocat, quia inter articulos Parisiis condemnatos, qui habentur in calce librorum Magistri Sententiarum veterum editionum, sub illo titulo, *Errores in naturali Philosophia,* continetur iste his verbis : *Item, quod vegetativa, sensitiva et intellectiva sunt una forma simplex.* Quod si admitteretur sensitivam a Deo creari simul cum intellectiva, probabilius dici posset utramque unam, et eamdem esse formam simplicem. Et alibi condemnantur, qui unam tantum formam substantialem ponebant in homine, contra quos Scotus, et alii docuerunt præter animam rationalem dari formam corporeitatis ; de quo magnæ fuerunt in Anglia controversiæ sub Archiepiscopo Cantuariensi Joanne Pecchamo, de qua re vide tom. 2. nostrorum Annalium anno 1279. Sub illis autem temporibus majoris erant auctoritatis articuli Parisienses, quæ nunc plurimum infirmata est.

Contra, per Augustinum *lib. de Spiritu et Anima cap.* 48. qui dicit, quod anima separata sentit, sicut intelligit ; ergo cum uti est separata, debeatur ei actus sentiendi, hæc operatio erit a creante eadem ratione, qua et intelligere.

Circa istam quæstionem sic procedo : Primo, quia sermo noster ab intellectiva sumpsit exordium, ostendam ipsum intellectum omnino esse ab extra, scilicet a creatione. Secundo, juxta hæc exponam, quomodo est verum quod homo generat hominem, cum intellectivum sit forma hominis, et totum compositum sit terminus generationis, ut dicit 7. *Metaphys. text.* 26. *et* 27. Tertio, narrabo modum secundum aliquos quo sensitiva bruti sit a generante. Quarto, ostendam quod sensitiva hominis est a creante. Quinto, ut prædicta pateant, declarabo quomodo in generatione aliquorum sufficit agens æquivocum, ut Sol et corpora cœlestia ; in generatione aliquorum requiritur agens univocum, ut asinus ex asino ; in gene- 2. *Quinque in hac quæstione tractanda.*

ratione aliorum requiritur divinum, ut in hominis generatione.

ARTICULUS I.

Singulæ animæ rationales immediate a Deo creantur

3. *An singulæ animæ creentur.* Circa primum, est sciendum, quod hæc quæstio dubia fuit antiquitus, non solum apud Philosophos, sed et apud Sanctos. Unde ait Gregorius *in Registro lib.* 7. *epist.* 54. loquens de origine animæ : *Inter* (inquit) *sanctos Patres non modica quæstio illata est, utrum animæ ab Adam descenderint, aut creaturis singulis dentur, eamque in hac vita insolubilem sentiunt esse quæstionem.* Et secundo etiam est dubitatum, quia dato, quod anima intellectiva primi hominis a creatione esset, adhuc enim dubitaverunt aliqui, utrum ex illa anima originaliter descendant aliæ, sicut ex primo patre secundum carnem corpora nostra originantur, et seminaliter propagantur. Et istam difficultatem tangit Augustinus in epistola ad Optatum, dicens, *Non itaque unum quem facto ex terra primo homini inspiravit, sed omnem flatum ipse fecit, ipse adhuc facit. Quæritur tamen utrum ommen flatum ex illo uno flatu, sicut omne corpus homini ex illo uno corpore faciat; an vero nova quidem corpora faciat ex uno, novasque animas de nihilo.* Et ponit ibi exemplum de candelis, quomodo ex una multæ accenduntur. Hanc etiam quæstionem sentit Augustinus epist. 28. ad Hieronymum, ubi contendens cum Hieronymo, ait, *Hoc certe sentis, quod singulas animas singulis nascentibus, etiam modo Deus faciat;* et infra, *Ecce volo, quod ista sententia modo mea sit, sed nondum esse confirmo.* Cui respondens Hieronymus, ait, *Qui animas ex una propagari asserit, et non in corpus juxta exemplum primi hominis quotidie fieri, anathema sit.*

Epist. 157.

SCHOLIUM.

Mirum, quod per tot annorum centurias, etiam post exortam fidei Christianæ lucem, hæc quæstio de origine animæ non solum inter Philosophos, verum et inter Theologos adeo obscura, et difficultatibus involuta remanserit, ut optima quæque torserit ingenia, et sub Gregorii Magni tempus putaretur insolubilis. Propterea in multos itum est errores, quos partim hîc indicat Doctor, et in 2. dist. 17. quæst. 1. partim referunt Conimbricens. lib. de Anima, cap. 1. quæst. 3. Ruvius tract. de Anima separata quæst. 1. et alii. Neque, quod mirabilius est, quidquam adhuc definitum est expresse, in re tam vehementer agitata, et toties discussa. Duas præcipuas quæstiones dixit Augustinus lib. de Ordine, cap. 8. esse in Philosophia, unam de Anima, alteram de Deo; neque immerito, cum anima sit veluti horizon æternitatis (uti ait Trismegistus in Asclepio) et intelligibilis, corporeæque naturæ sit veluti nexus et confinium, et ut ita dicam totius mundi summa, et tamen nihil adhuc de ejus origine per fidei regulas stabilitum est. Temerarium tamen et erroneum nunc judicant Theologi negare a Deo immediate creari, propterea quod exinde sequi videatur animam esse mortalem, quod S. Thomam movit in 2. part. q. 118. art. 2. ut non solum errorem, verum etiam hæresim putarit asserere animas rationales vi seminis propagari.

Potest ergo quæstio de intellectiva anima tripliciter intelligi : Utrum quælibet immediate sit a creatione ? vel utrum educatur de potentia materiæ seminaliter, ut aliæ formæ; vel utrum de prima anima originaliter, ut lumen candelæ de lumine alterius can- 4. *Singulas creari pr[...] batur au[...]toritate.*

delæ ? Quod autem ultimis duobus modis non sit educibilis, patet, primo auctoritatibus Sanctorum. Damascenus *lib.* 2. *Orthod. fidei, cap.* 12. *Deus ex invisibili et visibili materia condidit hominem, ex terra quidem corpus plasmans, animam autem rationalem per insufflationem.* Hoc idem Augustinus *libro de Spiritu et Anima, cap.* 48. *Dicimus* (inquit) *corpus per conjugii copulationem seminari : Dei vero judicio coagulari in vulva matris, et compingi atque formari, ac formato jam corpore, animam creari et infundi, ut vivat ex utero homo ex corpore constans et anima. Nec duas animas esse credimus in uno homine, sicut multi scribunt, unam scilicet animalem, qua movetur corpus, et mixta sit sanguini; et aliam spiritualem, quæ administret rationem, sed dicimus unam animam eamdemque animam esse in homine, quæ et corpus sua societate vivificat, et semetipsam sua ratione disponit.* Item Richardus 4. *de Trinitate,* dicit *cap.* 16. *Proprium est hominis habere substantiale esse, ex propagatione simul et procreatione; nam procreatur anima, corpus propagatur : proprium autem est mixtorum habere substantiale esse ex sola propagatione : proprium est Angelorum habere substantiale esse ex sola creatione.* Hæc quia communiter conceduntur ab omnibus, et infinitæ sunt auctoritates, non curo eas adducere.

5. *Probatur ratione.* Sed ratio hoc ostendit, et primo syllogizando a fine, qui est causa causarum notior ad demonstrandum, ut dicitur 3. *Met. text.* 3. Certum est autem, quod corpus est propter animam, *in fin.* 1. *de part. animal;* omnis autem actio naturalis ad corpus humanum videtur ordinari, quia simplicia sunt propter mixta, mixtum propter complexum, complexum propter vegetativum, vegetativum propter sensitivum, sensitivum propter intellectivum. Cum igitur finis notior sit his quæ sunt ad finem, ergo anima, propter quam est corpus, notior est omni agente naturali : sed effectus non est causa notior; igitur anima non est effectus alicujus agentis naturalis.

Secundo, patet hoc ex modo agendi; hæc est enim regula generalis, quod omnes virtutes consequentes formam eductam de potentia materiæ, debilitata sua materia, debilitantur. Ita dicit Avic. 6. *Natur. part.* 1. *c.* 3. *Omnium,* inquit, *partium corporis debilitantur virtutes in fine ætatis juvenilis.* Sed, ut idem dicit, virtus intellectiva communiter non corroboratur, nisi ultra illam ætatem; ergo, etc.

Item, sicut ea, quæ ex semine oriuntur, non extenduntur, nec re, nec actione ultra virtutem naturalem seminis, sic forma quæ de potentia materiæ educitur, non extendit aspectum suum extra objectum corporale, cujus contrarium patet de intellectiva.

Ad hoc etiam facit, quod nulla virtus quæ educitur de potentia materiæ, habet libertatem se movendi dominative, sive libere, ut patet discurrendo ; hanc autem habet intellectiva. Patet etiam, quod, ut dicitur 1. *de Cœlo et Mundo, text.* 126. *Omne generabile est corruptibile.*

Quod autem anima incorruptibilis sit, et per consequens ingenerabilis, satis patet per Philosophum 3. *de Anima, text.* 20. qui di- 6. *Anima est ingenerabilis, et incorruptibilis.*

cit, quod intellectivum separatur ab aliis, tanquam perpetuum a corruptibili : et 12. *Metaph. text* 17. quod si aliqua forma remanet separata, hæc est anima non tota, sed intellectiva.

Ratione etiam patet, quia secundum Dionysium *cap.* 7. *de divin. Nomin. Infima supremorum conjunguntur supremis infimorum*, quod non esset, nisi per animam intellectivam; ac per hoc ipsa est de genere supremorum, scilicet substantiarum incorruptibilium, quamvis inter eas locum teneat infimum.

Secundo patet, quia experimentum generale est certissimum, sed nos experimur nos appetere bonum infinitum, quod non consequitur homo in hac vita; sed si corrumpitur anima, appetitus naturalis erit frustra.

Item, propria operatio ducit in notitiam causæ: sed operatio intellectivæ inquantum talis, proprie est circa incorruptibilia, ut circa universalia, et circa illa, quæ sunt a materia separata; igitur et substantia, a qua hæc operatio procedit, erit incorruptibilis.

Item, appetitus naturalis non est frustra : sed experimur nos appetere, non solum esse ut nunc, non solum bonum ut nunc, sicut bruta et homines sequentes sensibilitatem, sed esse semper, et esse simpliciter secundum rationem; ergo necesse est quod si secundum illam sumus rationales, simus perpetui.

7. Si enim dicatur, quod anima intellectiva sit producta ab intellectu, sicut videtur dicere illa universalis propositio de Causis : *Omnis*, Proposit. 8.
inquit, *intelligentia scit quod est supra se, et quod est sub se, verumtamen scit quod est sub se, quoniam causa est ei.* Ubi est sciendum, quod intelligentia est causans ea, quæ sunt sub se. Si intelligatur de anima, est, dico, causa per accidens, eo quod per motum orbis et Solis in aliquo circulo est causa dispositionis corporis, quo disposito, Deus infundit ei animam, vel est causa ejus, quantum ad aliquas revolutiones. Similiter si inveniatur aliquando, quod Deus creavit animam mediante intellectu, dico, quod ly *mediante* dicit medium naturæ, non efficientis, aut instrumenti, aut causalitatis, ut sit sensus : inter Deum et animam, intellectiva tenet medium gradum.

Item, potentia non est simpliciter notior sua substantia; ergo cum substantia rei factæ subjiciatur, quantum ad suum esse, agenti, sua potentia necessario est subjecta potentiæ facientis. Potentia autem libera, aut rationalis nulli creaturæ subjecta est, nec omnibus; ideo impossibile est, quod substantia sua a creatura sit producta.

Item, est potentia activa, quæ nec materia indiget, nec instrumento, ut potentia Dei; alia, quæ indiget utroque, utpote hominis : ergo potentia Metaphysica, qualis est Angeli, materia indigebit, non intrumento; igitur si facit animam, aut de materia simplici, et tunc alia est corruptibilis; aut de corporali vel cœlesti, et tunc idem inconveniens; vel corrupti-

bili, et tunc ipsa est corruptibilis. Quartum membrum est impossibile, quod scilicet indigeat instrumento, et non materia.

Item, finis et efficiens sunt correlativa, sed experimur quod homo appetit finem supernaturalem; ergo ejus efficiens est supernaturale. Infinitæ possunt ad hoc adduci rationes, sed quia non est omnino ad propositum, omitto; ergo non est anima intellectiva educta de aliquo seminali.

8. *Animæ non originantur ex prima. Psal. 32.* Quod nec etiam originatur de aliqua anima, sicut candela de candela, patet per glossam, super illo verbo : *Qui finxit singillatim corda eorum :* glossa, id est, *Creavit animas singillatim,* id est, *singulas per se creavit ex nihilo, non ex Adam, ut quidam dicunt, putantes animam esse ex anima.* Hæc glossa.

Hoc etiam patet, quia si Deus crearet animam ex anima, aut hoc faceret modo supernaturali, et tunc non contraheret originale, quod est contra Anselmum, *de Conceptu virginali, cap.* 13. aut modo naturali, et tunc animæ et ejus materiæ admixta est potentia, et per consequens naturalis corruptio : quia tunc forma primæ animæ non occuparet totam suam materiam.

Item, si anima multiplicatur ab anima, aut ista multiplicatio est sub *esse* naturali et reali, aut sub *esse* intentionali : non secundum esse naturale et reale : tum, quia decisio ab impossibili est impossibilis : tum, quia eductio rei naturalis habentis esse permanens, est per eductionem de potentia materiæ, ut patet in omnibus formis. Nec potest esse intentionalis; tum, quia intentio non est substantia, anima autem substantia formalis est : tum, quia intentionale non durat, nisi conservante eo, a quo eductum est, et sic una anima quoad esse ab alia dependeret.

Item, aut tota anima, ex qua dicis animam multiplicari, est in ultimo perfecto suo actu, et tunc ex ipsa non potest fieri alia; aut tota est in potentia, et tunc non est actus, nec per consequens forma; aut tota in potentia et actu, et ista sunt contradictoria; aut pars potentia, aut pars actu, et tunc aut fiet de potentia, et tunc illa potentia, cum perficiat ad ulteriorem formam sive actum, est generabilis et corruptibilis, et per consequens anima; aut fiet de actu, et tunc actus ille est incompletus, et per consequens generabilis et corruptibilis, cum perficiat ad ulteriorem actum, et per consequens anima.

Ex his ergo patet quod intellectiva, nec ex corpore seminaliter, nec ex anima originaliter, sed de nihilo, virtute divina, totaliter habet educi.

ARTICULUS II.

Supposita animæ creatione quomodo dicetur homo generare, aut generari?

Nunc oportet videre secundum : 9.
cum enim homo sit homo per formam intellectivam; si omne generans generat formam in materia, ut dicitur 7. *Metaph. text.* 26. si anima intellectiva est a solo

Deo, homo non erit res generata, sed creata.

SCHOLIUM.

Dicit hîc Doctor hominem proprie hominem generare, quia licet non educat formam, animam scilicet rationalem ex potentia materiæ, nec ejus creationem attingat; attamen cum vere producat esse totius compositi, quod est proprius terminus generationis, et in materia eas producat qualitates, complexionem et formam corporeitatis, ad quas auctor naturæ necessario creat, et infundit animam, non immerito dicetur totum generare compositum. Admittit tamen magis proprie generari alia animantia pare naturalia, quia illorum agentia etiam formarum productionem attingunt, easque educunt de potentia materiæ. Unde ait hominis generationem (attendendo ad partem principalem, formam scilicet, sive animam rationalem, quæ divinitus creatur et infunditur) dicendam esse quodammodo magis generationem supernaturalem quam naturalem, et divinam magis operationem quam humanam. Aliunde vero, ex parte scilicet materiæ quam administrat, disponit, transmutat, et forma induit mixti quam ex ipsa materia educit, et ad quam sequitur unio animæ rationalis, optime dici poterit pater filium suum generare. Similiter docuit in 4. distinct. 43. quæst. 3. §. *Sed illud verbum usitatum*, ubi ait formam corporeitatis in materia esse dispositionem necessitantem ad animam; non quod ex illa, vel virtute ejus sequatur animatio, sed quia ipsa posita, agens vel Deus necessitate conditionata suæ dispositionis, seu necessitate secundum quid sui decreti, inducit formam, ad quam præmissa est a generante talis dispositio. Eamque esse Scoti sententiam aliqui dicunt, ut non solum ideo dicatur homo generare, quia præparat materiam, sed etiam quia intrinsece attingit animam, eam corpori uniendo; quia Deus non se solo unit animam corpori, sed simul cum generante per communem concursum concurrit ad illam actionem unitivam. Vide Conimbric. lib. 1. de Gener. cap. 4. quæst. 13. art. 2.

Ad cujus evidentiam est sciendum, quod sicut patet 8. *Physic. text.* 62. termini generationis per se sunt *esse* et *non esse,* quia generatio est mutatio de *non esse* in *esse;* corruptio e contrario; sicut ergo convenit alicui esse, sic generari. Sic autem *esse per se*, ut est terminus generationis, est dispositio solius compositi; materiæ autem et formæ non, nisi ut sunt in composito. Ita dicit Commentator super principium 2. *de Anima, text. com.* 7. *Si materia* (inquit) *et forma essent in composito existentes in actu, tunc compositum non diceretur unum, nisi sicut dicitur in rebus, quæ sunt unum secundum contactum et ligamentum.* Propter quod nec *esse* convenit eis, nisi ut sunt in composito, sed nec generari, secundum quod dicit Aristoteles 7. *Metaph. text.* 26. *et* 27. *Solius compositi est generatio per se.* Et intelligitur hoc de *esse* compositi: quia materia et forma, ut sunt duo distincta principia realia, habent suum *esse* existentiæ, quod non habent a generante. Unde si alicui composito acquiritur *esse* per aliquod agens, quamvis ipsum agens non possit super essentiam componentium, secundum se productam in *esse*, dummodo possit in ipsa quantum ad *esse*, quod habent in composito, nihilominus dicitur illud compositum posse generare. Nunc autem ita est, quod cujus corruptio, qua compositum amittit *esse*, est alicui agenti naturalis, ejus generatio qua ei acquiritur *esse*, est illi composito naturalis, dicente Philosopho in 2. *Cœli et Mundi, text.* 18. *Si unum contrariorum fuerit naturale, et reliquum*: homo autem, ut dicit quoddam compositum, per agens naturale vere corrumpitur, amittendo esse na-

turale et humanum per mortem, ex separatione principii ipsius constituti, licet non corrumpat animam in suæ naturæ essentia; nec etiam corpus, quoad actum aliquem formalem, sicut vere tenemus, quod corpus Christi, et caro mortua vere remansit eadem, quæ prius erat viva. Vere ergo homo debet dici generari ab homine, quamvis non se extendat ad actum perfectum secundum se, quia se extendit ad generationem, et corruptionem *esse* compositi.

Corpus Christi erat mortuum, et vivum.

10. Est autem advertendum, quod quamvis totum *esse* hominis sit generabile et corruptibile, non tamen ita proprie et perfecte, sicut rei pure naturalis, ut equi, vel bovis. Cujus ratio est, quia agentia naturalia sic generant compositum, quod quamvis generent per se, nihilominus sua actione educunt de potentia materiæ illud, quo compositum principale est tale, scilicet, formam. Proprie ergo tale agens generat compositum, quia sua actione acquirit *esse* composito: unde licet non causet formam in se, quia nec in se habet esse, causat tamen eam in composito, per quam habet compositum, et esse, et operari. Sicut quando de infigurato fit figuratum, agens non causat in se figuram, quia nec in se potest existere, nec ferrum, vel æs, quia hoc *esse* habent a natura, sed causat figuram mere, ac per hoc acquirit sibi novum *esse*, non novam essentiam, ac per hoc dicitur generare figuratum, et proprie. Homo autem hominem generans non acquirit *esse* formæ in se, nec ut est in composito, sive in materia, nisi formando et disponendo corpus, quo disposito agens supernaturale infundit animam ex creatione. Nullum enim agens naturale habet potentiam super formam, nisi quatenus illa forma est in potentia materiæ, de qua educitur.

Ex quo patet, quod homo non 11.
generat hominem illo modo, quo alia agentia generant, sicut dixi. Unde quoad actionem, qua homini acquiritur esse humanum, quod principaliter est ab anima sua, generatio, scilicet hominis, potest dici supernaturalis quodammodo, et magis quam naturalis; imo potius creatio quam generatio, et divina operatio quam humana generatio. Sed quia homo materiam disponit, et administrat, et transmutat, non solum formam corrumpendo, quæ præexistit (sicut positores unitatis formarum dicunt, qui vere non possunt dicere quod homo generet hominem, nec simpliciter, nec secundum quid, quia substantiam primæ materiæ non generat) sed etiam generat et educit formam mixti et complexionati, et educit de materia, quæ vere est de integritate hominis, ideo dicitur isto modo hominem generare, quod non faceret, si non esset in homine nisi una forma, scilicet rationalis anima. Et hunc modum et nullum alium requirit dignitas humanæ naturæ, in quo debet compleri actio totius naturæ auxilio agentis supernaturalis, ut sicut quantum ad substantiam, homo est medium, hoc est horizon, et confinium naturalium et supernatu-

ralium, medium inter illa, in natura, substantia et *esse*, continens substantiam spiritualem, et corporalem, et corruptibilem in unitate naturæ et substantiæ, sic est medium eorum, quemadmodum productionis, ut scilicet ab agenti naturali et supernaturali producatur. Sic igitur patet secundum.

ARTICULUS III.

A quo producitur anima sensitiva in brutis?

12. Sequitur tertium, scilicet quomodo sensitiva sit in brutis, ut sic per communia ad specialia descendamus. Circa istum articulum sic procedo : Primo, ostendo quod natura ex principali intentione producit compositum. Secundo, quod omne compositum naturale, saltem virtute, continet quatuor elementa. Tertio, quod in terra quæ est primum passivum et infimum, est dispositio ad tale compositum naturale. Quarto, quod natura in sua operatione intendat vivum. Quinto, quod in terra, de qua dixi, quod habet dispositionem ad compositum, est dispositio ad vitam. Sexto, quod natura non potest producere illam dispositionem naturalem, quæ est in terra. Septimo, ex his concludam quod omnis sensitiva brutalis necessario est ab intra, et de potentia materiæ educta.

Septem hic examinanda.

SCHOLIUM.

Septem htc præmittit Doctor, ut probet animas brutorum esse ab intrinseco, vel educi de potentia materiæ ; ea tamen refert ex sententia aliorum, neque omnia probat, imo testatur se illa simpliciter narrare, et fidem penes Auctores esse, atque apud lectorem licentiam singula reprobandi. Quod autem docet secundo loco de continentia saltem virtuali elementorum in mixto ; et in tertio loco de illa compositione inchoata, seu ratione seminali in rebus animatis ; primum docet in 2. distinct. 15. quæst. unica. §. *Dico ergo quod quatuor*. Addit tamen §. *Sed quomodo*, non esse necessarium ut omnia quatuor elementa contineantur in mixto, sicuti neque necesse est, ut concurrant ad ejus compositionem, idque probat ex illo loco Genesis 1. *Producant aquæ reptile*, etc. Secundum de ratione seminali habet ibidem dist. 18. q. unica, eamque ponit non solum in animalibus, verum etiam in rebus inanimatis : de quo amplius scholio sequenti.

Circa primum, jam patuit supra, quod omnis generatio ad *esse* terminatur : *esse* autem, ut visum est secundum Comm. *sup. n.* 9. est dispositio compositi ; ergo, etc. 13.

Natura principaliter intendit producere compositum.

Item, omne posterius in quantum tale, est compositum : sed producta a natura sunt posteriora respectu eorum, quæ sunt de constitutione naturæ, cujusmodi sunt quatuor elementa ; ergo, etc.

Item, illud intenditur a natura, ad quod terminatur actio rei naturalis, sed non terminatur ad simplicia, imo supponit ea, cum sint de institutione naturæ ; ergo ejus terminus non est simplex.

Secundo, ostendo quod omne productum a natura, hoc est, omne compositum, saltem in virtute, continet quatuor elementa, Quoad hoc primo possunt induci auctoritates Doctorum Alchymiæ, qui ostendunt in quolibet a natura producto esse quatuor humores, vel aliquid eis proportionatum, scili-

In omnibus mixtis reperiuntur quatuor elementa.

cet sanguinem, phlegma, choleram, et melancholiam. Hoc patet, primo per auctoritatem Rasis, qui dicit in libro, qui intitulatur *Minime minimum*, et est parvus libellus, loquens de prædictis quatuor humoribus : *Si attestor immensam Dei potentiam, hæc dicam, convenit in omnibus reperire usque ad arenam maris.* Hoc probat Avicenna primo libro Canonis, dicens, quod si accipiatur sanguis humanus, et ponatur in vase ad ignem, primo exit spuma rubea, quæ est ejus cholera :secundo, quasi albumen ovi, quod est ejus phlegma, et remanet in fundo vasis materia terrestris grossa, quæ est sanguis melancholicus. Hoc eodem experimento utitur Avicenna in libro de majori Alchymia, ubi dicit, quod lac de se resolvitur in serum, quod est ejus phlegma; in butyrum, quod est ejus sanguis; in substantiam grossam, ut est caseus, quæ est ejus melancholia, et remanet cholera, quæ per ebullitionem evanescit. Ex his patet in lacte et sanguine humano, quemlibet dictorum quatuor esse humorum; et in omnibus viventibus inveniuntur, sed denominantur a prædominante. Dicti etiam quatuor humores sunt in lapidibus, in herbis et metallis, a natura eductis, sed non habent nomina propria, sicut in animalibus. Unde Alchymistæ, qui per abstractionem dictorum humorum, nituntur transmutare substantias metallorum, per commixtionem et separationem illorum humorum a metallis, quæ fit per quosdam ignes, et sublimationes et commixtiones quarumdam aquarum ; ipsi dicunt, quod calix vocatur melancholia, aqua vitæ, phlegma ; virtus ignea, cholera ; aer subtilis, sanguis : et tunc volentes ostendere qui humores sunt, qui bene commisceri possunt, et qui non, dicunt quod calix hujus metalli et virtus ignea illius, sunt vel non sunt bene commixtibiles. Aliqui vocant dictos quatuor humores in metallis per quatuor partes animalis : nam cor vocant choleram ; hepar vocant sanguinem ; ossa melancholiam ; cerebrum phlegma. Unde dicunt quod cerebrum hujus metalli fluit bene, vel non fluit ad ossa, vel hepar illius metalli. Alii nominant illos humores in metallis per quatuor ætates : nam sanguinem vocant pueritiam, choleram juventutem, phlegma senium, melancholiam senectutem. Et dicunt quod pueritia et senectus istorum, vel illorum metallorum conveniunt bene, vel non bene : et ista omnia patent in diversis libris Alchymistarum. Et absque dubio illa quatuor nomina *sanguis, cholera, phlegma, et melancholia,* propria sunt quatuor humorum animalium. Et quamvis quatuor humores in omnibus prædictis inveniantur, possunt tamen aliis nominibus nominari.

Ratione etiam hoc patet : genus corporis corruptibilis dividitur in quatuor corpora elementaria, habentia inter se completam proportionem et continuam, quia sicut primum ante secundum, sic secundum ante tertium et ante quartum, et sic ascendendo, sunt in continua proportione. Proportio enim, ut dicit Euclides, est in qua- 14.

tuor quantitatibus discretis proportionaliter se habentibus, cujusmodi sunt 4. elementa. Si ergo natura corporis corruptibilis in quatuor, et non in pluribus, vel paucioribus proportionatur, cum omne productum a natura sit compositum proportionatum, oportet quod illa quatuor sint aliquo modo in quolibet producto a natura. Non enim possunt proportionari separatim vel duo, vel tria, sed solum quatuor, sicut in 2. Sententiarum* habet ostendi, dum datur sufficientia quatuor elementorum in mundo.

* dist 15.

Item, quæcumque cadunt in aliqua recta linea, necesse est quod si alterum sit compositum, quod omnia sint composita, ut si homo est compositus, necesse est quod omnia, quæ sunt in recta linea, sint composita. Hinc est quod differentiæ simplices, nec forma, nec materia, sunt in recta linea. Ergo cum omnis actio naturæ, et per consequens omne compositum ordinetur recte ad hominem, in quo est omnis modus compositionis, oportet quod illa, quæ principaliter a natura generantur, sint composita.

Præterea compositio elementorum; elementa autem duo, vel tria, nisi sint quatuor, componibilia vel miscibilia non sunt; ergo omne compositum principaliter a natura quatuor elementa aliquo modo continet.

Item, sicut natura non potest prima seminaria generare, sed ex illis agit et illa supponit, sic non potest tota natura prima fundamenta naturæ generare, sed ex illis agit. Unde neque aqua pura, nec ignis purus, nec terra pura, potest per naturam generari, quia ista sunt a Deo, et prima fundamenta naturæ. Unde si de terra aliqua generentur, necesse est ipsam esse compositam, sicut statim ostendam. Et hujus opinionis videtur esse Commentatoris. super 4. Cœli et Mundi, * quia dicit quod ignis in sphæra sua nihil comburit : et super † primum de Anima, quod aqua pura non potest calefieri, imo ex hoc ostendit, quod tota ista aqua nostra est mixta. Utrum autem ita sit, non assero, quia contra communem opinionem Doctorum videntur ista. Sed ideo recitavi quia audivi, ut si reprobandum est, reprobetur.

* Com. 32. ex Alex.

† Vide locum 4. Cœli cit.

15. *Ex puro simplici non fit compositum.*

Tertio, ostendo quod in terra, quæ est principium passivum, et quasi materialiter effectivum, scilicet naturalium, est quædam dispositio, quædam imperfecta compositio ad esse compositum, quod per naturam producitur, ex quo imperfecto surgit omnis perfectio compositi naturalis. Est autem sensus hujus sermonis, quod ex puro simplici nunquam fit compositum : si enim ex simplici fieret compositum, ex hoc quod simplex procederet de imperfecto ad perfectum, tunc forma magis perfecta esset magis composita, quod est falsum. Unde aliud est compositum esse, aliud perfectiorem gradum essendi habere. Unde vult ista positio, quod nisi ista terra esset composita, nunquam natura ex ea produceret compositum. Unde vult quod primus gradus mxitionis et compositionis, ex quo surgit vere esse compositum naturale, est in terra,

ex qua pullulant naturalia. Quod patet primo sic : Illud, quod de ratione sua prima habet actum existentiæ, non solum essentiæ divisum contra aliud, non est in potentia ut ex eo fiat, quia omnis forma, quæ de potentia alterius educitur, actum essendi per agens recipit ex illo : nunc autem quatuor elementa sunt quatuor corpora secundum suas actualitates distincta ex prima mundi institutione. Ideo si accipiatur cursus generationis propter hominem habendum, non fit proprie elementum ex puro elemento : sed compositum productum a natura, non habet ex prima institutione aliquod *esse* distinctum, sed ejus generatio dimissa fuit naturæ; ergo si simplex non facit compositum, necesse est, ut terra, ex qua generantur composita, habeat illas compositiones primario et perfectiori modo, in se a creatione. Unde post diem Judicii, quando elementa remanebunt in sua puritate et simplicitate, illa compositio, quæ est in terra, quæ est fundamentum omnis generationis naturæ, dissolvetur : ex terra enim nihil generabitur, quia sive pisces generentur ex aqua, sive animalia ex terra, necesse est, ut dicunt, illam aquam aut terram esse compositam, et sub tali compositione materia corporalis est subjectum generationis.

16. Item, productio naturæ est ordinata; ergo est de imperfecto ad perfectum : omne autem imperfectum, ex quo fit perfectum, participat quamvis incomplete naturam illius perfecti. Hoc patet in omnibus, quia scientia perfecta generatur ex imperfecta scientia, quia omnis doctrina et omnis disciplina, ex præexistenti fit cognitione, *in Posterioribus*; ergo cum terra sit principium passivum, de quo natura generat compositum, necesse est illam terram habere istam compositionem inchoatam, et sic esse compositam. Et istam perfectam compositionem, dicunt esse rationem seminalem, ex qua fit illud quod generatur. Item, ars imitatur naturam, 2. Physicorum,* sed impossibile est, quod aliquid moveatur ad perfectam scientiam, nisi illa scientia secundum actum imperfectum inchoata, ut jam dixi. Et iterum 5. Physicorum,* omne quod naturaliter movetur ad aliquem terminum, necessario habet aliquid de termino; ergo terra nunquam posset transmutari, ut de ipsa fiat compositum, utpote lignum, vel herba, si compositionem hujus imperfectam in se non haberet, sicut dixi de prædicta deductione, quod non clare video, quod contineat veritatem, sic dico de ista : sed ideo recitavi dictum cujusdam, ut si improbandum sit, improbetur.

5. *Post. text.* 1.

*text. 22.

* text. com. 65.

17. *Natura in sua operatione intendit vivum.*

Quarto ostendo, quod natura in sua operatione intendit vivum. Intentio naturæ est secundum intentionem principalis moventis in natura, cui productum simul assimilatur : sed virtus principalis movens agentia naturalia, est virtus vitalis, scilicet, virtus Intelligentiæ, quæ mediante orbe, est principalis in agendo naturalia ; ergo natura tota in sua universalitate accepta intendit compositum vivum

Item, corpora simplicia, inquantum talia non sunt apta ad vitam ; ergo composita inquantum composita, sunt apta ad vitam : sed ostensum est, quod natura nihil producit nisi compositum ; ergo omnis effectus naturæ habet aliquo modo aptitudinem, et aspectum ad vitam.

Item, illa quæ sunt in eadem recta linea, omnia habent aspectum ad ultimum et completum illius lineæ, et aliquo modo habent aspectum ad illas perfectiones : sed omnia quæ a natura producuntur, sunt in linea recta cum homine, et propter ipsum generantur ; ergo cum homo sit vivens, omnia producta a natura habent aliquo modo aspectum ad susceptionem vitæ.

Item, in operibus ordinatis videmus, quod natura et ars semper incipiunt ab imperfecto illius generis, cujus perfectionem quærunt ; ergo nunquam natura generat aliquod vivum, nisi ex vivo aliquo modo, licet imperfecto.

An lapides, et metalla vivant?

Si objiciatur, quod lapides et metalla generantur a natura, et tamen non vivunt, respondent isti, et dicunt, quod vivunt aliquo genere vitæ quamvis imperfecto, quamvis sensus noster obtusus non comprehendat illam vitam, quia non apprehendit esse nisi aliquo certo modo, et aliquo perfecto gradu, qualis primo in plantis incipit apparere. Elementa autem, ut sunt pura et simplicia, nullo modo vivunt, quia nec sentiunt, nec habent aliquam dispositionem organorum vel venarum, in sua natura, quæ sunt signa vitæ : metalla autem et lapides sentiunt, et habent multiplicem distinctionem venarum, quæ omnia sunt signa alicujus gradus vitæ. Unde dicunt, quod omne compositum a natura productum vivit : et si Sancti, vel Philosophi dicant aliquando contrarium, est intelligendum de illo gradu vitæ, quem sensus primo percipit, qualis est in plantis.

An terra habeat aliquem gradum vitæ.

Quinto, ut prædicta magis appareant, ostendunt isti quod terra, 18.
(quæ est principium passivum et compositum, ut ostensum est, et ratione illius compositionis omnia naturalia fiunt ex illa, vel mixta transeunt in illam compositionem, quia sub illa est subjectum generationis et corruptionis) de ista terra sic accepta, ostendunt, quod habet aliquem gradum vitæ, quamvis primum et imperfectum. Qui gradus proficit per agentia naturalia in omnes gradus vitæ, qui sunt in pure naturalibus, et ex hoc quidem concludunt sensitivum in brutis esse ab Intelligentia. Primo sic, ex 2. Physicorum, colligitur : sicut tale agens, et tale patiens sunt proportionata ad generandum talem effectum, et mutuo sibi correspondentia, ut mas et fœmina in diversis speciebus ad generationem producendam, eodem modo agens, motor, et patiens in tota natura sunt proportionata, et mutuo sibi correspondentia ; ergo quod habet agens actu et modo perfecto, hoc patiens modo imperfecto : sed Intelligentia unita orbi in ratione motoris, est agens universale, terra universale patiens et primum ; ergo si iste motor habet vitam, necesse est quod hoc

patiens habeat vitam modo imperfecto.

Objectio. Forte dices, quod non concludit, quod habeat vitam, nisi in potentia passiva et susceptiva.

Responsio. Contra : si omnia agentia unirentur, non possent materiam corporis, si essent denudata quantitate, induere : non enim de non quanto omnia, etsi sit materia apta esse sub quantitate, possent facere quantum, sed supponendo quantum augmentat, et ad aliquos actus reducit ; ergo a simili, nisi aliquod habeat principium vitæ saltem imperfecte, non potest agens ducere ad actum vitæ. Non ergo sufficit potentia passiva ad recipiendum aliquem actum naturæ, nisi modo imperfecto sit in subjecto. Unde concludunt isti, quod natura non potest facere primam quantitatem, nec primam vitam, nec primam qualitatem ; et sic de omnibus primis in quolibet genere patet, quod necessario sunt a Deo.

19. *An terræ qualitates sint producibiles ab agente creato.* Sexto, ostendunt quod nullum tale primum, primam utpote compositionem, primam quantitatem, et primam complexionem (sub quibus, ut dicunt hæc terra est subjectum generationis) nullum agens naturale potest producere. Primo, ostensum est, quod nisi terra composita esset, et aliquod genus vitæ participaret, natura ex ea effectus suos non produceret. Tunc sic : nullum agens naturale, vel artificiale, producit subjectum suum, sed terra cum prima mixtione, cum prima compositione, cum prima vita imperfecta, est subjectum generationis ; ergo nullum agens naturale potest prædicta producere.

Item, illud est naturæ subjectum, ex quo fit per agens, compositum, sed ex simplici non fit compositum, inquantum simplici ; ergo si ex terra fiunt composita, necessario est composita inquantum subjectum ; ergo natura non facit primam compositionem, etc.

Item, natura universaliter dividitur in activum et passivum : natura autem non facit seipsam, sed auctor naturæ ; ergo principium inquantum principium universale, et activum similiter universale, non possunt fieri a natura : sed terra non habet rationem passivi respectu alicujus compositionis, nisi ut est habens aliquam compositionem imperfectam, nec vivi, nisi ut est habens aliquem actum vitæ imperfectum ; ergo illos actus, qui habent de ratione passivi, non possunt producere.

Vult ergo hæc positio, quod prima vita, prima quantitas, prima qualitas, et sic de aliis primis et imperfectis in quolibet genere, sunt a creatione : et sub illis est terra subjectum generationis naturalis, nec habet pro inconvenienti, quod hæc terra vivat, sed non in illo gradu vitæ, qui facit plantam, nec in gradu sensibili, nec in aliquo gradu perceptibili, nisi ratione. Et isto modo dicunt quod totum imperfectum est seminale respectu perfecti. Et isto modo imperfecti non habent pro inconvenienti, quod contraria, vel diversa sint composita in eadem terra. Et illud dicunt intellexisse Commentatorem 2. *Metaph. com.* 7. 20. Item, vide

tract 3. Epitom. ubi dicit, quod generans non facit aliquid, nisi quod extrahit, quod erat in potentia ad actum, et vocat potentiam actum imperfectum. Ita videmus de parvo fieri magnum, de non albo album. Et hoc videtur sentire Aristoteles 4. *Physic. in fin. cap. de Vacuo, text. comm.* 84. ubi dicit, *Fit calidum ex frigido, et e contrario, quia eadem materia, quæ erat in potentia, fit ex calido magis calidum, nullo facto in materia calido quod non esset prius calidum, sed quod minus erat calidum.*

SCHOLIUM.

Licet Doctor in fine hujus dubii, an scilicet anima brutorum sit ab intrinseco, vel educatur de potentia materiæ, asserat se non approbare, quæ dicta sunt in septem istis prænotatis; attamen in 2. dist. 18. quæst. unica, docet rationem seminalem esse in materia, et ab ejus potentia educi formas omnes materiales. Non itaque conclusionem hanc isto in loco rejicit, sed rationes, quarum potissima eo videtur tendere ut probet animam sensitivam brutorum originari ab illa vita inchoata et imperfecta, quam quidam ponebant in elementis, et omnibus mixtis. Atque hanc gradatim per præcedentia notabilia ita stabilierunt, ut tandem inferrent ex ipsa brutorum materia procedere, et latere animarum suarum originem, et vitam inchoatam. Scotus autem et potiores Theologi hujusmodi vitarum imperfectarum latebras non admittunt, sed asserunt formas potestate et virtute in materia præexistentes naturalium causarum efficacitate de illius potentia, et quasi gremio vel sinu exciri, et ad actum perfectionemque duci; atque ex ipsa et in ipsa unica actione produci, et productas ab ipsa dependere in fieri et conservari. Vide Fabrum theoremate 16.

21. *An anima sensitiva bruti sit ab intrinseco.* Ex his concludunt, quod scilicet anima sensitiva in bruto sit ab intrinseco. Et primo sic : vita est inchoata in natura; ergo omnis vita, quæ subest agenti naturali, ex illa procedit : vita autem bruti subest generantibus naturalibus; ergo necessario ab intrinseco procedit.

Item, omnis forma separabilis habet aliquam operationem, quæ non communicat materiæ, ut dicitur 1. *de Anima text.* 13. hoc autem non habet sensitiva bruti; ergo non est separabilis, ergo est ab intrinseco.

Si dicas, ergo sensitiva hominis non est separabilis, dicetur de hoc in sequenti articulo.

Item, impossibile est, quod unius lineæ rectæ sint nisi duo termini : ostensum est autem, quod linea formarum necessario terminatur ad formam, quæ est a creatione, et per hoc quod est ab extra, est ultimus terminus lineæ, et medium conjungens infima supremorum, scilicet spiritualium, supremis infimorum, scilicet corporalium, ut patet in primo articulo *; ergo omnis forma, quæ est citra illam, necessario est ab intra : nam si esset ab extra, esset ultimus terminus lineæ, et tunc erunt duo termini, quod est impossibile ex parte superiori lineæ. * supra n. 6.

Item, intellectiva, ut ostensum est *, est ab extra, ac per hoc non educitur per agens naturale de potentia materiæ : sed sensitiva potest educi actione naturali ; ergo necessario erit ab intra, et educetur de potentia materiæ. * supra n. 2.

Item, arguitur ex parte finis, a quo sumitur potior ratio demonstrandi. Secundum rationem finis attenditur conditio rerum de voluntate naturæ: sed videmus quod

creaturis, quæ non procedunt de potentia materiæ, (ut sunt Angeli, et anima rationalis) inest appetitus respectu summi boni et simpliciter, et respectu finis separati; ergo creaturæ, quibus non inest appetitus respectu boni simpliciter, sed respectu boni contracti et ut nunc, aut sunt habentes materiam, aut de potentia materiæ educuntur, et earum origo est ab intra. Quæ autem in prædictis articulis septem dicta sunt non capio esse vera, sed ut audita refero, et improbanda, si videatur, relinquo.

ARTICULUS IV.

Vitam sensitivam hominis ab extra provenire et creari.

22. Sequitur quartum, scilicet quod sensitivum hominis sit ab extra, et non de potentia materiæ eductum. Ubi primo est videndum, quæ sunt illa, quæ generant dubitationem, quod non sit ab extra. Secundo, est ostendendum quod ab extra. Tertio, solvenda sunt illa dubia. Sciendum ergo, quod dubium facit illud dictum; primo auctoritas Aristotelis in lib. de Animalibus *, qui dicit quod embryo sentit; sed actus non est sine potentia, nec potentia sine substantia; ergo est ibi substantia sensitivæ: nec potest corrumpi ab intellectiva, quia cum sit ejus completiva, potius salvatur: nec per corruptionem corporis, quia tunc non corrumpitur; manet ergo sensitiva generata cum intellectiva infusa: nec debent dari duæ sensitivæ, cum una sufficiat ad omnes actus sensitivæ eliciendos. Deinde, Aristoteles asserit solum intellectum provenire ab extrinseco; ergo judicat sensitivum esse ab intrinseco, et educi de potentia materiæ.

* lib. 6. c. 8.

Probatur educi de potentia materiæ.

Facit etiam dubitationem Commentator 5. *Physic. text.* 157. qui dicit, quod mus generatus per putrefactionem, et per coïtum non sunt ejusdem speciei: animal autem prædicatur univoce de homine, et aliis speciebus.

Movet etiam excellentia virtutis, quæ major videtur esse in semine humano, quam in aliis animalibus; ergo generabit sensitivum.

Movet etiam, quod dicit Aristoteles 1. *de Anima text.* 13. quia forma separabilis habet aliquam operationem separabilem, quod non habet sensitiva hominis.

SCHOLIUM.

Docet animam sensitivam in homine non educi de potentia materiæ a generante, sed simul infundi cum anima rationali, idque probat auctoritatibus S. Augustini, et ex actuum et potentiarum experientia, et perfecta colligatione universi, quam acutissime explicat. Et ostendit vitam sensitivam quæ alias per se in brutis est realiter distincta, et solitaria absque rationali, uniri perfecte cum eadem in homine. Unde docuit in 4. dist. 44. quæst. 1. §. *Præterea partes carnis*, tres animas, vegetativam, sensitivam, et intellectivam eamdem esse in homine. Ubi obiter noto haberi in omnibus editionibus quasdam citationes pro eadem assertione 2. Sententiarum, quæ tamen aliunde irrepserunt, omnes enim fallunt lectorem. Qualiter vero hæ tres animæ in unam coalescant, et primæ duæ contineantur in rationali, an formaliter, sive virtualiter seu eminenter, videndi sunt Complut. disput. 4. de divisione animæ, quæst. 2. Suarez tract. 3. de Anima, lib. 1. cap. 6. Toletus lib. 2. quæst. 3. Hîc obiter asserit Scotus continentiam esse radicalem.

Qualiter autem corrumpi dicuntur ad introductionem animæ rationalis, vegetativa et sensitiva successive prius introductæ in fœtu imperfecto : lege Ruvium lib. 5, de Anima, cap. 3. quæst. 5. a num. 153. usque ad 159. et Cavellum in supplem. librorum de Anima disp. 1. sect. 7. num. 6

23. *Vera sententia est a Deo creari.* * num. 4.

Quibus et similibus non obstantibus est dicendum, quod sensitivum in homine est a creante. Quod declarat primo auctoritas Augustini *de Spiritu et Anima*, superius * allegata, ubi unam dicit animam animalem et intellectivam. Et ne forte dicas, quod una sit anima ex sensitiva generata, et intellectiva creata, ideo præmisit illam, *Quæ et vivificat, et rationem disponit creatam.* Ad idem facit auctoritas ejusdem superius allegata : et hoc expresse docet Augustinus exponens illud Genesis 2. *lib.* 7. *de Genes. ad litt. c.* 16. *et* 17. *Formavit Deus hominem,* etc. sequitur, *et inspiravit in faciem ejus,* etc. Ubi expresse dicit, quod quantum ad sensitivam inspiravit, et ideo spiraculum vitæ : unde exponens hoc * contra Manichæos, ait : *Ipsi animæ sensus est additus ista insufflatione, cum factus est homo in animam viventem.* Et non solum vita et sensus, sed etiam omnis actus vitæ, qui ab anima haberi potest, in ista insufflatione infusus est.

* lib. 2. de Gen. cap. 8.

Movet nos ad hoc experimentum, quia videmus quod aliæ facultates animæ in suis actibus se retrahunt, et impediunt, et expediunt, quod non esset nisi in una substantia animæ radicaliter essent. Item, experimur quod simul separantur. Tertio, ratio hoc suadet, quæ sumitur principaliter ex ordine formarum et ligamento universi. Ad cujus evidentiam est sciendum, quod cum mundus, secundum Dionysium. *c.* 7. *de Divin. nom.* ut supra dictum est, sit unus, quia suprema infimorum conjunguntur cum infimis supremorum : sed si ordo universi diligenter inspiciatur, ligamentum in rebus imperfectioribus fit per plura, et per naturam magis universaliter sumptam. Et ne oporteat ad omnes gradus eorum descendere, hoc patet in magis manifestis. Mixtum et complexionatum ligatur cum vegetativo in omnibus herbis et arboribus, vegetativum cum sensitivo in paucioribus, quia in solo uno genere, scilicet in animali ; ergo sensitivum, quod est finis intrinsecus naturæ, ligatur cum intellectivo, non in toto uno genere, sed in tota una specie, scilicet in homine. Videtis ergo quod in toto universo suprema infimorum, non secundum totum ambitum suum, ligantur cum infimis supremorum : in pluribus enim est mixtum quam complexionatum, complexionatum quam vegetativum, et vegetativum quam sensitivum. Et hoc est signum quod perfectio universi habet latitudinem basis, et tendit in conum, cujus perfectio terminatur in puncto unionis Verbi Dei ad humanam naturam. Patet etiam quod universum non ligatur in ascendendo per omnes suas species, sed per perfectiores partes suas : unde vegetativum ligatur cum sensitivo, non per esse vegetativum, sed per perfectiora vegetativa, cujusmodi sunt animalia.

Mirabilis ordo et colligatio universi.

Egregie omnia deducit ad Christum ut creaturarum omnium terminum Vide q. anteced. n. 96.

Ex istis patet, quod nunquam natura inferior ligatur superiori per 24.

totam suam latitudinem, sed per conum unum, hoc est, per suum perfectius ; ergo natura sensitiva non ligatur secundum se totam, hoc est, secundum omnes suas species cum intellectivo, sed per conum suum, hic est homo, quia ostendi supra * quod in homine de ratione sua est cognitio sensitiva. Et est advertendum, quod conus, quo natura inferior ligatur superiori, quanto magis intendimus in ascendendo, tanto est strictior latitudine, et altior gradu et perfectione. Unde conus vegetativæ altior est sua basi, quia non unitur sensitivo per omne vegetativum, sed per magis perfectum. Et iste conus, seu pyramis consistit non in specie specialissima, sed est obtusus, quia consistit in genere, scilicet in omni animali. Conus autem sensitivæ, sive pyramis, qua ligatur cum intellectivo, minus est latus extrinsece, et magis altus in esse, quia consistit in una sola specie, quæ est homo, et altior est in gradu essendi quam animal. Conus autem, sive pyramis hominis, quo ligatur cum Deo, adhuc est minoris latitudinis extensive, quia fit in solo uno homine Christo, et majoris altitudinis etiam rationalis omni alio homine. Videsne ordinem rerum, et ligamentum ipsarum per modum pyramidis ascendentium.

* quæst 9.

25. Ex his concludo, quod si sensitiva esset in homine a generante, sicut est in brutis; sicut sensitivum non unitur intellectivo per aliam sensitivam, hoc est, in aliis speciebus (eo quod nullum faciat conum, sive terminat pyramidem modo immediate propinquo intellectivo, quia omnia sunt corruptibilia, et de potentia materiæ educta) sic nec sensitivum humanum ligaret naturam inferiorem cum intellectivo, nec conum faceret, nec punctum pyramidis, si corruptibile esset, et de potentia materiæ eductum.

Si forte dicas, quod sensitiva in homine, quamvis a generante, nobilior est omni alia sensitiva, ac per hoc in ascendendo facit conum, et constituit pyramidem, ut sit unibilis intellectivæ: *Objectio.*

Dico, quod ista nobilitas non invenitur in actibus, cum aliqua animalia acutius videant homine, ut aquila, et sic de aliis sensibus; ergo ex hoc non apparet, quod debeat facere conum summum respectu aliorum sensitivorum, nec in substantia, si sit de materia educta, quia tunc est corruptibilis. Ideo oportet quod ratio summitatis, qua ligatur cum intellectivo, sit media inter intellectivum ex una parte, et sensitivum omnium aliorum animalium ex alia. Hæc autem mediatio non est in operando, quia indiget organo ut aliæ ; ergo est in essendo, et in modo productionis, quia omnes aliæ sensitivæ, et sunt ab intra et corruptibiles, et alligatæ secundum substantiam, et rationem, et potentiam organo corporali. Intellectiva est ab extra unita materiæ secundum substantiam, et non secundum potentiam, ut supra * patuit : sensitiva vero hominis est ab extra, in quo excellit alias sensitivas, ligata materiæ ratione subjecti, et etiam ratione potentiæ, *Solutio.*

* quæst. 9.

in quo est inferior intelligentia. Et sic patet, quod vere non est medium unitivum et ligativum, nisi sit ab extra.

26. *Solvuntur rationes positæ num. 22. Ad primum argumentum*

Nunc oportet solvere dubia contra hoc, quæ plana sunt; quia Aristoteli, quod *Embryo prius vivit vita plantæ et animalis, et prius est animal quam homo*, respondent aliqui Doctores, et bene, quod tunc res usu consueto dicitur primo fieri, vel esse, cum prius innotescit, licet prius fuerit in re. Et secundum hoc in eo, quod generatur ex embryone, vel in ipso embryone, (si ipse fœtus novellus vocatur *embryo*) prius dicitur animal quam homo; quia in tali fœtu novello ex embryone genito, prius apparent opera vegetativæ, seu actus plantæ quam animalis, et prius actus et opera animalis quam hominis : non quia alia sit forma, per quam est animal, et alia per quam materia est homo, sed quia opera imperfecta, quæ fiunt ab eadem forma, prius apparent quam opera perfecta. Unde pueri in populo vocant omnes homines patres, et omnes fœminas matres, deinde distinguunt hunc esse patrem, et illam esse matrem.

Ad secundum.

Quod etiam Aristoteles dicit, quod *Solus intellectus intrat ab extrinseco.* Respondeo, quod intellectus aliquando nominat substantiam animæ intellectivæ : et isto modo non excludit vegetativum et sensitivum, quæ secum faciunt unum substantiam. Alio modo nominat solum potentiam intellectivam, vel ipsam intellectivam, excludendo vegetativam et sensitivam : et isto modo illud verbum Aristotelis esset falsum, sed ipse intelligit primo modo.

Objectio.

Si dicatur, quod solus intellectus separabilis est, sicut perpetuum a corruptibili, ut dicit Aristoteles 3. *de Anima, text.* 20. et loquitur de potentia intellectiva, alias excludendo : Respondeo, sicut dictum est in præcedenti quæstione*, quod cum substantia intellectiva vere sit forma corporis humani, potentia autem intellectiva vere sit in substantia intellective, vel idem quod ipsa, necessarium est quod ipsa potentia intellectiva sit in materia seu in corpore, in quo est sua substantia, et per consequens actus intelligendi, etiam species, quæ sunt in potentia intellectiva, necessario sunt in illo, in quo est potentia.

* num. 27.

27. *Potentia intellectiva, et species intelligibiles quomodo sunt in corpore.*

Sed advertendum est, quod differunt aliquid esse in aliquo ut forma in materia, et ut accidens in subjecto. Quoniam secundum Commentatorem super principium 2. *de Anima text. com.* 4. æquivoce dicitur esse forma in subjecto, et accidens. Subjectum enim accidentis est aliquid existens in actu, et non indiget inquantum tale in suo esse ipso accidenti. Subjectum autem formæ non habet esse in actu nisi per formam. Nunc igitur cum substantia intellectiva sit per se in materia, potentia autem intellectiva, et actus ejus sit in eadem materia per substantiam formæ; omne autem *per aliud* reducitur ad *per se*, necesse est quod potentia intellectiva, et species intelligibiles sint in corpore per substantiam animæ per accidens, non quidem in cor-

pore per accidens, sicut in subjecto, sed sicut in perfectibili per accidens, secundum illum modum, quo substantia animæ est in corpore, sicut perfectio et forma. Non quod corpus perficiatur per se, nec per accidens a potentia intellectiva, vel specie intelligibili, nisi accipiendo *per accidens* valde large, sed quia potentia, quæ est per se in substantia animæ, sicut in subjecto, saltem secundum modum, (hoc dico, quia nondum ostensum est, utrum potentia sit idem, quod sua substantia) ideo per illam substantiam est potentia in corpore, non sicut in subjecto, sed sicut in perfectibili, quod dicitur perficere per accidens, quia est in substantia animæ, quæ per se corpus perficit.

28. *Per accidens dupliciter reducitur ad per se.* Est autem advertendum, quod *per accidens* reducitur ad *per se* duobus modis; uno modo, quando illud, quod convenit alicui per accidens, scilicet per illud, de quo dicitur per se, natum est etiam ei de quo dicitur per accidens, per se convenire, ut clavus fixus in rota movetur per accidens, quia per motum rotæ, quæ movetur per se non ex se, quia per se movetur quidquid est subjectum motus, etiamsi ab aliquo moveatur. Ex se autem movet, quod virtute sua intrinseca ad diversas partes movetur, quod convenit animalibus solum, ut dicitur 8. *Physic. text.* 27. et 28. Alio modo reducitur *per accidens* ad *per se*, quando illud quod convenit alicui per accidens, per illud scilicet, cui per se convenit, non est natum ei, de quo dicitur per accidens, per se convenire, ut color movetur ad motum corporis, qui tamen per se non est natus moveri. Cum ergo dicimus, quod potentia intellectiva, et species intelligibiles sunt in corpore ut in perfectibili per accidens, per substantiam animæ intellectivæ, quia per se perficitur corpus, ly *per accidens* debet accipi ultimo modo, quia perficere corpus vel materiam corporalem, nullo modo per se convenit potentiæ, nec speciei, et sic non possunt esse in corpore, ut perfectio in perfectibili: nec etiam possunt esse in subjecto, ut accidens in subjecto, nec per se, nec per accidens. Cujus ratio est, quia omnis potentia, quæ est immediatum principium operandi, quæ per se, vel per accidens est in materia, ut in subjecto necessario est contracta et limitata, ac propter hoc nec libera, nec habet subjectum universale, nec in hoc est differentia, sive per se, sive per accidens sit in materia, ut in subjecto.

Ex his patet, quod non potest dici quod corpus intelligat, quia potentia intellectiva, nec per se, nec per accidens est in corpore, tanquam in subjecto. Patet etiam, quod totus homo per se intelligit, et est *quod* intelligit, quamvis *quo* intelligit *remote*, sit pars formalis animæ, ut anima intellectiva, et *quo* intelligit *immediate*, scilicet potentia: est etiam formalis perfectio materiæ per accidens et per reductionem. Nec sequitur, quod si illud quo immediate intelligit, per accidens sit perfectio, quod propter hoc homo per accidens intelligat, quia ad hoc, quod actio attribuatur composito per se, sufficit quod illud, quo 29. *In homine quod intelligit, et quo intelligit*

tanquam principio remoto operatur, sit ejus perfectio materiæ, vel compositi per se, quamvis illud, quo immediate operatur, sit ejus perfectio per accidens, sicut totus ignis per se, agit per formam ignis, quamvis caliditas sit per accidens perfectio ignis, quia non est forma consubstantialis ejus.

Ex his patet, quod potentia intellectiva, est in substantia animæ per se ut in subjecto, sicut accidens, vel habens modum accidentis: in corpore vero humano nec est per se, nec per accidens ut in subjecto, est tamen in eo per accidens, et per reductionem, sicut perfectio in perfectibili, modo dicto : substantia vero animæ est in materia, et in corpore per se, ut perfectio in perfectibili.

30. Tunc ad propositum dico, quod potentia intellectiva dicitur ab Aristotele 2. *de Anim. text.* 20. separari a vegetativa et sensitiva, tanquam perpetuum a corruptibili propter duo. Primo, quia quamvis tota substantia animæ vegetativæ sensitivæ et intellectivæ, tanquam incorruptibilis separatur, tamen sua potentia intellectiva, ut est principium operandi, separatur : sed potentiæ sensitivæ non remanent in anima separata, ut potentes operari, sed solum in radice. Cujus ratio dicta fuit in præcedenti quæstione *, quia de ratione sensitivæ, ut operativæ, est organum corporale. Alio modo dicitur separari a prædictis, quia, ut dictum est, nec per se, nec per accidens est in corpore ut in subjecto, nec perfectio per se. Potentiæ autem sensitivæ sunt in materia et organo corporali, ut perfectio per se, quia si oculus esset animal, visus esset ejus anima.

* q. 9. n. 63.

Ad aliud Commentatoris dico, quod modus operandi non variat speciem : sola enim illa faciunt unitatem et varietatem speciei, quæ sunt de ejus substantia, ut materia et forma : et hoc patet in Adam, et in aliis. *Argum.* 3.

Ad aliud, quod cum illud, quod introducitur in corpore humano virtute animæ generantis, sit dispositio ad ligandum, vel ad uniendum illud, quo ligatur creatura corruptibilis cum spirituali, nobilius est et censetur, quam quodcumque sensitivum bruti, per quod hoc non possit fieri, sicut per comparationem ad finem, habitus gratiæ, quo unimur Deo, est nobilior forma lapidis, vel sensitiva. *Argum.* 4.

Ad illud, quod sensitivum inquantum sensitivum, non habet operationem separatam, ac per hoc non est separabilis inquantum talis, quia omnis sensitiva esset separabilis inquantum talis : separatur autem sensitiva hominis inquantum hoc, id est, inquantum in ipsa, et per ipsam ligatur genus intellectivorum animalium cum genere sensitivorum, et per consequens cum aliis. Quod quidem ligamentum fit etiam aliquo modo in anima separata, dum sunt una substantia ipsa et intellectiva. Et hoc sufficit pro operatione, ut sit separabilis, quia ut ostensum est supra, nisi esset incorruptibilis, non ligaret. *Argum.* 5.

ARTICULUS V.

Secundum varias generationum species requiri etiam diversa agentia, et in humana requiri præsertim agens divinum.

31. Restat de quinto quærere, quod scilicet in generatione aliquorum sufficit agens universale, ut Sol, et stellæ : in generatione aliorum requiritur agens simile in specie : in generatione autem hominis, nec ista, nec illa sufficiunt, sed requiritur actio Dei formam infundentis.

SCHOLIUM.

Omnium animantium generationes ad tres species hîc reducit Scotus, et distinguit juxta agentium varietatem. Res quasdam ait gigni a causis universalibus, ut quæ generantur per putrefactionem. Alias ab agente particulari simili in specie, ut equum ab equo, cui etiam gignendo cooperantur causæ universales, ut Sol. Alias ab agentibus particularibus et universalibus creatis, accedente etiam increato, hominem videlicet, cui gignendo concurrunt astra, homo, et Deus, atque hîc non solum concursu universali, qualis requiritur in reliquarum rerum generationibus, verum etiam speciali cooperatione per animæ creationem et unionem. Has etiam tres generationis species alii agnoscunt Philosophi, vocantque primam *latam*, secundam *mediam*, tertiam *pressam*. Et *Latæ* hanc assignant definitionem : *Productio, seu processio rei viventis ab aliquo.* *Mediæ* istam : *Processio viventis a principio vitæ conjuncto secundum rationem similitudinis saltem specie infima.* *Pressæ* illam : *Processio viventis a principio vitæ conjunctæ per cognitionem, atque amorem operante, secundum rationem similitudinis saltem in specie infima.* An vero sint distincta specie quæ generantur primo modo, ab eis quæ generantur secundo; sive, ut alii loquuntur, generata ab agente æquivoco et univoco, vel generata per putrefactionem et propagationem, vide Scotum in 1. dist. 2. quæst. 7. §. *Quod conclusio sit falsa.* et in 4. dist. 43. quæst. 1. §. *Augustinus etiam.*

An calor sit principium rerum naturalium.

Ad cujus evidentiam est sciendum, quod est quorumdam opinio, quod sola qualitas corporalis, quæ calor dicitur, est principium et causa omnium naturalium, absque alia virtute decisa in semine, in his quæ a sibi simili generantur, vel absque virtute infusa a corporibus cœlestibus in materia, in his quæ per putrefactionem generantur, ut equus, calore existente in semine deciso, absque alia virtute ibi decisa, generat equum, et sic de aliis : et Sol generat terræ nascentia, mediante solo calore, sine aliqua virtute. Dicunt autem quod varia generantur, secundum quod calor generans est alterius et alterius gradus ; ut ex semine equi secundum unum gradum caloris, generatur equus ; ut ex semine asini, secundum alium gradum caloris, asinus : et sic etiam de generatione, quæ fit a Sole absque virtute decisa a Sole cum suo calore.

Secundum istorum opinionem non occurreret causa, quare sic aliqua generantur a simili, quod nullo modo ex putrefactione, vel e contrario, unde hæc positio stare non potest. Certum est enim, quod agens, et operatio, et operata, se habet per ordinem. Nunc autem calor generans, consideratus ut est tantum calor, secundum diversos gradus receptus in subjecto, non differret nisi secundum magis et minus ; ergo nec operatio sua, nec operata : sed certum est, quod operata seu generata 32.

differunt specie; ergo oportet quod per aliquod additum calori, cum non differant ejus gradus, nisi secundum magis et minus, determinetur ad talem vel talem operationem, et ad illud generatum. Illud autem ego dico esse virtutem agentis exterioris, vel influxum, ut in calore Solis digerente materiam ejus, quod per putrefactionem generatur, est virtus congruens, et determinata ad generandum vermem talis speciei; et in semine equi virtus decisa ab anima, vel potius a toto equo, ad producendum equum, et non asinum : et si semen sit admixtum, et a duobus decisum, ut dum mulus ex equo et asina generatur, virtus ab utroque decisa est una commixta, per quam mediante calore, mulus et non aliud generatur. Per istam igitur virtutem cum calore in semine tale generatur, et non aliud generatur. Nunc nos dicimus quod virtus animæ regit, et determinat calorem digerentem, ut cibum in talem carnem convertat, scilicet humanam, vel equinam : quod de se calor non faceret, nisi a tali virtute determinatus esset, sicut instrumentum, quod de se est indifferens ut secet lignum pro isto, vel illo idolo, regitur a manu et arte ad secandum formam talis, vel talis idoli. Et hoc est quod dicit Aristoteles 7. *Metaphys. text. com.* 31. *Semen,* inquit, *facit sicut illa, quæ sunt ex artificio.* Super quod dicit Commentator : *Semen generat per potentiam in eo similem artificio :* vocat potentiam similem artificio illam virtutem relatam caloris.

Jam ex dictis patet, quod in omni generato oportet quod sit virtus regulativa caloris, et assimilans generatum generanti, ut sic omne generatum sit simile generanti, vel re, nomine, vel virtute, ut in propagatis universali virtute tantum, sicut Sol virtute continet omnes formas generabiles, et maxime eorum, quæ fiunt per putrefactionem : et hoc est quod subdit Aristoteles, post præallegatum verbum : *Istud* (inquit) *ex quo est semen, est conveniens in nomine sicut illa quoque modo. Non enim oportet quærere omnia in ista eadem dispositione, in qua generatur homo ex homine : mulier enim ex viro est, et ideo mulus non est ex mulo, nisi sicut quidam.* Et est sensus, quod generans et genitum non semper conveniunt in omnibus conditionibus, sicut homo convenit cum homine generante in omnibus, quia naturaliter deficit aliquantulum ab hac convenientia, et mulus plus. Tamen semper generans et generatum conveniunt in virtute, quod scilicet, generans virtute continet formam generati modo jam dicto. Unde aliter habet generans equum formam equi generati, quia ratione specifica et nomine, aliter domificator formam domus, quia virtute, ratione artis quam habet, et continet in mente. Et isto modo Sol aliqualiter habet formas omnium generabilium, maxime quæ a virtute Solis, et stellarum generantur, sicut artifex, secundum auctoritatem Aristotelis præallegatam. 33.

Ex his patet quod quamvis omne generans sit aliquo modo simile 34.

generato, tamen quanto generatum minoris est perfectionis, tanto minus oportet actionem sibi assimilari. Hinc est, quod in his quæ generantur per putrefactionem, eo quod sint generis imperfecti, quia putredo est eis pro materia, et pro semine virtus corporum cœlestium, maxime Solis, quæ variatur tantum propter diversitatem aspectuum, secundum propinquum aut remotum, tamen propter contemperantiam quam recipit, secundum ordinem et respectum, quem habet ad cœli signum, et ad stellas, tam fixas quam erraticas, talis, inquam, virtus est eis pro virtute maris, determinans et specificans actionem caloris, secundum exigentiam et proportionem cujuslibet speciei generabilis. Tale autem generans, ut dixi, virtute continet formam generati, sicut artifex artificiati, non rei, nec nominis communicationem. Alia autem, quæ sunt majoris perfectionis, indigent virtute magis determinata, ut scilicet non solum virtute, sed re et nomine, agens formam contineat generati, ut cum equus generat equum. Nunc autem tota ratio generabilis, non potest in his duobus consummari, in eo scilicet, quod generatur ab agente universaliter, ut quæ per putrefactionem generantur, et in eo quod generatur ab agente particulari, vel universali simul, ut equus, et similia quæ propagantur. Ideo oportet dare terminum generatum, cujus generatio inchoatur ab agente particulari creato, et universali creato, cujusmodi est homo : quia homo generat hominem, et Sol, et completur ab agente increato. Ex hoc apparet effectus naturæ completus, ad cujus completionem concurrit omne agens, tam creatum quam increatum, tam particulare quam universale, et in isto consistit finis naturæ. Ex his satis patet de se solutio ad argumenta in oppositum.

QUÆSTIO XI.

Utrum anima sit sua potentia?

Alens. 2. *part. quæst.* 65. *mem.* 1. D. Thom. 1. *part. quæst.* 77. *art.* 1. Cajet. et recentiores *ibid.* Capreolus *in* 1. *dist.* 3. *quæst.* 4. Gregor. *in* 2. *dist.* 16. Gabriel *ibid.* Occam *in* 2. *quæst.* 24. Sotus *in* 4. *dist.* 9. *quæst.* 2. *art.* 5. Ferrariens. 2. *cont. Gent. cap.* 65. Ægidius *quodl.* 3. *quæst.* 10. Hervæus *quodl.* 1. *quæst.* 9. Jand. 2. *de Anim. quæst.* 9. Valentia 1. *part. disp.* 6. *quæst.* 3. Conimbr. *cap.* 3. *quæst.* 4. Toletus *quæst.* 9. Fonseca 5. *Metaph. cap.* 5. *quæst.* 1. *sect.* 5. Suarez *lib.* 2. *de Anim. cap.* 1. Aversa *tom.* 2. *Philosoph. quæst.* 47. *sect.* 1. Vide Doct. *in* 2. *dist.* 16. *quæst.* 1. *et in* 4. *dist.* 12. *qu.* 3. *et dist.* 44. *quæst.* 2. §. *Nec tamen nego.*

Circa istam quæstionem, primo oportet videre, quomodo potentia 1.
se habet ad illud, cujus est potentia, et hoc tam de activa quam de passiva, ut ex una comparata ad aliam, natura et conditio potentiæ plenius elucescat. Secundo, videndum est quomodo vegetativum, sensitivum, et intellectivum se habent ad ipsam animam humanam, quæ secundum Philosophum *lib.* 1. *Moral. ad Nicomach. cap.* 13. partes sunt animæ. Tertio, inquirendum est, quomodo illud, quo anima agit suas operationes, quæ est sua potentia, se habet ad suam substantiam, sicut quæstio quærit. Quarto, solvendæ sunt omnes rationes quæ videntur fa-

cere contra resolutionem quæstionis.

ARTICULUS I.

In Deo sola est potentia activa, in materia prima sola passiva, in entibus intermediis tam activa quam passiva.

Duplex potentia. Circa primum est sciendum, quod secundum Philosophum 5. et 9. *Metaph. text.* 2. duplex est genus potentiæ, ad quod omnis potentia reducitur, scilicet potentia activa, et potentia passiva. Hæc autem duo genera potentiæ in aliquibus sunt distincta, ita quod potentia omnino activa, et nullo modo passiva est in uno, in altero e contrario potentia passiva. Prima est in solo Deo : secunda in materia omnino prima, cujus entitas dicitur prope nihil. In omnibus autem entibus mediis hæ potentiæ sunt permixtæ secundum accessum et recessum ad materiam, et ad causam primam, se habentes secundum magis et minus. Ita quod secundum quod plus appropinquant materiæ primæ, et elongantur a participatione actualitatis divinæ, plus habent de natura potentiæ passivæ, et minus de natura potentiæ activæ, et e contrario plus de activa quam de passiva.

2. *In Deo est sola potentia activa.* Quod autem in Deo ipso sit potentia omnino activa, patet. In ipso potentia, essentia, actio, sunt omnino idem, sola ratione et conceptu differentia, quia alias in Deo esset compositio, ac per hoc esset dependens ab alio, scilicet a principiis, nec esset omnimoda primitas in ea, cum componentia, saltem ordine naturæ, prius sint composito. Sequeretur etiam, quod Deus non esset agens omnino et simpliciter primum : omne enim agens, in quo differt potentia et essentia, necessario est agens per aliud reducibile ad per se, et potentia illius ad potentiam istius, tanquam quod est per participationem potens ad illud, quod est potens per se. Et quia omnia agentia ad agens primum reducuntur, ut posterius ad prius, et participans ad illud quod est tale per se, necesse est ut Deus cum sit ens et actus primus simpliciter per suam essentiam omnem eliciat actionem, ac per hoc, quod sua potentia sit idem realiter, quod sua essentia. Nec illud, ut dicetur in tertio articulo, potest convenire alicui creaturæ secundum istum modum, ut scilicet sua essentia absque alio superaddito sit ei sufficiens ratio ad operandum, sicut nec ratio totalis primitatis, et consummatæ actualitatis, et entitatis per se et independentis, nulli potest convenire, nisi Deo.

3. *Mate[ria] est ead[em] cum [sua] poten[tia] passi[va].* Quod autem materia sit idem cum potentia passiva, omnino solo respectu differens, ostensum fuit *supra* * in quæstione de compositione animæ multiplici ratione. Et satis patet; quia si potentia materiæ esset aliud ab ea, esset necessario recepta in materia, ut accidens, vel forma ejus. Et tunc quæram, utrum materia seipsa illam recipiat, et tunc sicut supra dictum fuit, erit processus in infinitum. Et eodem modo dixi ibi de potentia subjecti, per quam recipit

* q. ... num...

accidens, quod scilicet non dicit aliud realiter ab essentia subjecti. Ex quo etiam conclusum fuit ibi, quod falsus est sermo, qui dicit, quod ipsa potentia passiva materiæ ad actum substantialem est in genere substantiæ, et potentia ad actum accidentalem in genere accidentis; require ibi.

Entia media habent potentiam activam et passivam. Quod autem intermedia habeant utramque potentiam secundum magis et minus, secundum majorem et minorem appropinquationem ad extrema, patet; primo quidem propositis duobus terminis, impossibile est ab uno elongari, nisi per accessum ad aliud. Omnis autem creatura facta, vel factibilis, necessario elongatur a Deo; ergo accedit ad participationem potentiæ, et secundum quod plus, plus; ergo necessario omne ens potentiam passivam participabit, et ex eodem medio patet, quod participat activam.

Secundo, quia secundum Dionysium *de divin. Nom. cap.* 7. mundus sic est unus, quod per intermedia ligatus semper infima supremorum uniuntur, et ligantur cum supremis infimorum; ergo quod clauditur inter duos terminos, Deum scilicet, et materiam primam, participat naturam sui superioris et inferioris : omne autem superius respectu alterius est activum, et inferius est passivum; ergo necessario communicat naturam activi et passivi.

Item, ostensum est supra quod materia est de integritate cujuslibet creaturæ per se subsistentis, quæ pars est universi, ac per hoc potentia passiva est aliquo modo in tali ente. Certum est autem, quod cum materia sit ens prope nihil, omne ens quod non est materia, ab ea elongatur: elongatum autem non est a materia, nisi per actum et formalitatem ; ergo omne tale ens per se subsistens ultra materiam habet aliquam actualitatem, et formalitatem : hæc autem est principium agendi, sicut materia est principium patiendi ; ergo omne creatum inter materiam primam et Deum, habet potentiam passivam admixtam. Exemplo etiam patet, quia omnes medii colores participant extrema ; ergo ita est de entibus mediis.

ARTICULUS II.

Quomodo se habeant potentiæ, vegetativa, sensitiva, et intellectiva respectu animæ humanæ?

Circa secundum, scilicet quomodo vegetativum, sensitivum et intellectivum se habeant ad animam humanam, est sciendum, quod opinio fuit Platonis, quod hæc tria, nec essent una substantia, nec una anima, sed diversæ animæ existentes in diversis partibus corporis. Unde ponebat nutritivam, hoc est, vegetativam, cujus prima operatio est nutrire, in hepate; animalem, id est, sensitivam quæ facit animal, in corpore; rationalem sive intellectivam, in cerebro. 4. *An sint plures animæ in homine.* *Prima opinio.*

Hanc sententiam reprobat Aristoteles *in fine primi de Anima, text.* 79. *et deinceps,* cujus falsitas, quamvis appareat ex communi animæ defi-

nitione, quia est *Actus corporis organici Physici.* Quod quidem nulli animæ conveniret, eo quod hepar per se, aut cor, aut cerebrum, non sunt corpus organicum, patet nihilominus ejus, inquam, falsitas per Augustinum *in lib. de Spiritu, et Anima, cap.* 48. ubi aperte iste error eliditur, *Credimus animas* (inquit) *nec esse ab initio cum Angelis, nec simul creatas, sicut Origenes fingit, neque cum corporibus per coïtum seminantur, sicut Luciferiani, Cyrillus, et aliqui Latinorum præsumptores affirmant : sed credimus earum creationem solum omnium creatorem nosse, et corpus tantum per conjugii copulationem seminari; Dei vero judicio coagulari in vulva matris, et compingi atque formari; ac formato jam corpore, animam creari et infundi.* Et sequitur ibidem, *Nec duas animas credimus esse in uno homine, sicut multi scribunt, unam animalem, qua animetur corpus, et immixta sit sanguini, et alteram spiritalem, quæ rationem ministret : sed dicimus unam eamdemque animam esse in homine, quæ et corpus sua societate vivificet, et semetipsam sua ratione disponat, habens in se libertatem arbitrii, ut in sua substantiæ eligat cogitatione, quo vult.*

5. *Secunda opinio.* Est et alia opinio, quod prædicta tria sunt tres substantiæ, quarum prima est materialis respectu alterius, et secunda respectu tertiæ, ex quibus fit una anima humana : ita primæ duæ sunt generatæ, sed tertia a creatione infusa. Hanc opinionem elidit idem Augustinus *de Spiritu, et Anima, c.* 3. *et* 49. *Duabus* (inquit) *substantiis constat homo, anima et carne; anima cum ratione, carne cum sensibus suis, quos tamen sensus non movet caro absque animæ societate : anima vero rationale suum tenet sine carne.* Infra*; Anima ex eo vocatur, quod ad vivificandum, vel videndum movet corpus.* Ecce quod dicit, animam advenientem perficere sensus corporis; non ergo est sensitiva ab intra, distincta ab anima creata. Quod autem istæ tres sint una anima a creatione, expresse dicit *ibid. cap.* 42. exponendo illud Genes. 2. *Inspiravit in faciem ejus,* etc. *Corpora serviente creatori creatura formantur, et Deo inspirante spiraculum vitæ animantur.* Vocat autem spiraculum vitæ vegetativum. Sequitur, *quam non producit terra, vel aqua, sed Deus inspirat, quo sensus corporei animantur,* hoc dicit quantum ad sensitivam.

Hujus etiam positionis falsitas ratione patet : quia tunc anima humana esset quoddam compositum integrale ex vegetativo et sensitivo quæ sunt a generante, et intellectivo quod est a creante. Sed certum est, quod omne generabile est corruptibile ; ergo vegetativum et sensitivum corrumpuntur : sed omne totum integrale corrupta parte corrumpitur, dato quod altera pars sit incorruptibilis, ut patet in homine ; ergo anima est corruptibilis, cujus contrarium dicunt Sancti. Experimentum etiam duplex contradicit huic positioni. Primum est, quia videmus in operibus animæ, quod dum una potentia multum intense elicit operationem suam, retrahit aliam a suo actu, ut patet de sensitiva et intellectiva, quæ nullo modo possunt esse, nisi unum es-

sent in substantia. Secundum experimentum est, quod simul videmus eas separari, cum tamen formæ quanto imperfectiores, si sint divisæ in substantia, tanto ultimo corrumpuntur. Hujus positionis falsitas quoad hoc, quod dicit sensitivum ab extra fieri, *supra* patuit in præcedenti quæstione * valde clare.

* Num. 21. et seqq.

SCHOLIUM.

Rejectis duabus opinionibus minus probabilibus, refert tertiam, quæ magis accedit ad veritatem, sed impugnat ex ea parte, qua convenit cum antecedentibus, et ex alia, qua dicit animam qua intellectivam, nullo modo uniri formaliter corpori. Deinde probat hos tres gradus vegetativi, sensitivi, et intellectivi in una eademque anima rationali reperiri; et intellectivum virtualiter, aut radicaliter in se continere vegetativum et sensitivum. Vide quæ diximus quæst. præcedenti, scholio 6. An vero mereantur aliquam censuram priores duæ sententiæ, vel qui statuunt tres distinctas animas in homine, vide Cavellum in supplemento librorum de Anima disp. 1. sect. 7. num. 5.

6. *Tertia opinio.* Est et aliorum opinio in parte communicans cum ista, et in parte differens, quæ dicit prædicta tria se habere ad animam, sicut partes formales unam animam integrantes, et in hoc cum prædicta convenit. Dicit autem, quod illæ tres partes innituntur uni materiæ spirituali, in qua simul sunt communicatæ, et in hoc differt a prædicta, et salvat totius humanæ animæ immortalitatem. Unitur autem hujusmodi anima humana corpori per vegetativum et sensitivum formaliter et intime; per intellectivum vero intime, sed nullo modo formaliter.

Quod autem hæc positio veritati fidei cum fundamentis circa unitatem Christi contradicat, et veritati rationis, quantum ad ultimam ejus partem, ostensum est *supra* *, ubi quærebatur, utrum anima humana uniatur essentialiter corpori. Secunda vero pars, quod scilicet sint partes formales, magis est rationalis, et minora inconvenientia habet, nec tamen etiam quoad illam partem a multis conceditur esse veram. Primo quidem, quia non plane concordat verbum Sanctorum, quia Augustinus in præallegatis auctoritatibus, et 2. *lib. de Gen. contra Manichæos, cap.* 8. eidem animæ attribuit actum vitæ et sensus, et rationis. Unde dicit exponens illud, *Inspiravit in faciem ejus*, non solum vitam sensus, sed omnis actus qui ab anima haberi potest, in ista insufflatione infusus est. Hoc idem patet in prædictis auctoritatibus: sed positio dicit, quod sint tres partes formales, quarum una in quantum talis, non est alia, sed unum constituunt. Cum igitur sensitivum inquantum sensitivum, non sit sensitivum per intellectivum, nec per vegetativum, sed per se et per suam essentiam, nec e contrario: sensitivum autem inquantum sensitivum, est forma substantialis vitæ animæ; ergo si vegetativum, sensitivum, et intellectivum sunt tres formæ, necessario erunt tres animæ.

* Quæst. 9. n. 3º. et seqq.

Confirmatur autem hæc ratio; quia intimior, vel ei intima videtur sibi esse ratio animæ, sicut ratio formæ, quia ratio animæ est sibi magis propria, et ratio formæ

magis est communis; ergo si non obstante unione illa in una materia spirituali vel corporali, sunt tres formæ, sive tres partes formales, magis potest dici quod sunt tres animæ.

7. Nec potest dici secundum illam opinionem, quod sint una forma, quia per locum a superiori, quod non est forma, non est una forma: sed intellectus, ut dicit positio, non est forma.

Objectio. Si dicis quod idem sequitur, si prædicta tria sunt potentiæ, vel sunt illud quod substantia animæ, solo respectu differentes, quia sensitivum in quantum sensitivum, est anima, et non est sensitivum ab intellectivo.

Solutio. Dico, quod non valet: quia sensitivum in quantum dicit potentiam, non est forma, nec anima, sed potentia; sed in quantum dicit substantiam, est forma et anima; ergo qui ponit quod est una forma cum intellectiva non divisa vel distincta ab ea, ut dicitur pars formalis ab alia parte, talis ponit, quod est cum intellectiva una anima. Et qui ponit quod est alia pars formalis substantialis, necessario ponit quod est alia substantia simplex ab intellectiva, quamvis constituant tertium, et ponit quod est alia forma, et eodem modo, quod est alia anima.

Et hoc aperte patet, quia in composito ubi sunt multæ formæ, si quælibet esset anima, sicut dicimus, quod illud est compositum ex pluribus formis consubstantialibus: quia illæ formæ sunt in suis naturis distinctæ, quamvis tertium constituant, sic diceremus, quod est compositum ex pluribus animabus. Si autem diceremus, quod in uno individuo nihil est nisi una forma, quæ perficit in omnibus gradibus, si illa sit anima, sicut natura formalis, non est re distincta in ea, sicut dicimus, quod illud non est ex pluribus formis compositum, sic non diceremus, quod esset compositum ex pluribus animabus. Nunc autem qui ponit quod prædicta tria sunt potentiæ unius animæ, et unius formæ simplicis, non ex tribus partibus formalibus constitutæ, non dicit quod vegetativum, sensitivum, et intellectivum dentur ab una anima per tres formas, sive per tres partes formales, sed dantur ab una anima, et ab una forma non habent in se distinctionem realem partium formalium, sed solum virtute. Tu autem, qui dicis quod esse vegetativum, sensitivum, et intellectivum dantur a tribus partibus formalibus re distinctis in se, quamvis unitæ sint materiæ spirituali, necessario ponis tres animas. Nec restat in hoc, utrum illæ partes unitæ sint in una materia spirituali, vel in una anima humana, vel sint omnino distinctæ. Non unitæ in una materia, cum semper tres sint animæ, nisi quia licet sint unitæ in illa materia, ex tribus animabus fit una anima. Si autem non sunt unitæ in materia spirituali tres animæ, ex quibus non fit una anima, perficiunt hominem.

Ad hoc videtur facere auctoritas Damasceni *lib.* 2. *Orthod. fidei, cap.* 12. *Anima,* inquit, *est viva, sim-* 8

plex, ac corpore vacans substantia, corporeorum oculorum sensum suapte natura fugiens, immortalis, rationis et intelligentiæ particeps, figuræ expers, organico corpore utens, eique vitam, incrementum, sensum et gignendi vim tribuens. Ecce quod loquens de anima, non attribuit prædicta animæ ut humanæ, ut per animam intelligamus compositum ex partibus formalibus ; imo uni parti intellectivæ attribuit uti organo, generare, augmentare et similia.

Hoc videtur Augustini *lib. de Spiritu et Anima, cap.* 8. *Humanum* (inquit) *namque corpus, nec vivere, nec nasci, sine rationali anima potest.* Ecce quod non attribuit vivere animæ, ut est composita ex tribus partibus, sed animæ humanæ, ut est rationalis et intellectualis. Hæc autem videtur esse sententia Aristotelis * : *Sicut*, inquit, *trigonum in tetragono, et tetragonum in pentagono, sic vegetativum in sensitivo, et sensitivum in intellectivo.* Certum est autem quod tetragonum non continet trigonum, nec pentagonum, tetragonum, quasi sint duæ formæ, unum tetragonum, vel pentagonum integrantes. Si enim per aliam formam esset tetragonum, et per aliam pentagonum, superfluum esset tetragonum, qui in pentagono continetur; ergo videtur quod ita sit in anima humana, et non est per aliam formam, sive partem formalem vegetativa, sensitiva et intellectiva, sed intellectiva virtus continet vegetativum et sensitivum.

* 2. de Anima text. com. 31

9. Videmus etiam hanc auctoritatem in ratione fundari : generale enim principium est, quod si aliquid potest æque bene fieri per pauciora, sicut per plura, nullo modo talis pluralitas debet poni. Propter quod dicitur 1. *Physic. text. comm.* 41. quod melius est ponere finita principia quam infinita, et ita bene salvantur omnia, ponendo finita, sicut ponendo infinita. Si igitur anima humana absque compositione multiplicis partis formalis per solam intellectivam formam potest facere quidquid potest cum illa triplici formalitate, nullo modo debet talis triplex formalitas in ea poni. Quod autem hoc possit, potest suaderi. Videmus enim, quod agere sequitur gradum actualitatis et formalitatis. In agentibus autem ejusdem generis, quorum unum substantiali ordine continetur sub alio, quod potest inferius, potest superius, non per duplicem formalitatem, sed per simplicem, quæ est superius. Quodcumque enim potest calidum in primo et secundo gradu, potest in tertio, in quo causalitas est magis simplex. Nec continet gradum causalitatis, secundum quod constituit primum vel secundum, sed modo altiori et perfectiori. Sicut autem dixi respectu actus secundi, sic dico respectu actus primi : quemcumque enim actum dat materiæ, vel composito, calidum in primo et secundo gradu, potest dare calidum in tertio gradu et perfectius. Cum igitur sit vivum quoddam genus, quod triplicem gradum continet, scilicet vegetativum, sensitivum et intellectivum, omnem actum sensitivum et vegetativum potest dare in intellec-

tivo, quod contineat illa solum virtute, et non substantialiter seu formaliter, ut positio dicit: et illud videtur sonare verbum Augustini *de Spiritu et Anima,* et aliæ auctoritates superius allegatæ.

10. *Objectio.* Vide q. 10. schol. 1. *Solutio.* Si forte dicas, quod hoc est ponere unitatem formarum, quia eadem ratione videtur posse concludi, dico quod non est verum : quamvis enim infinitæ sint rationes concludentes, quod non sequitur, quamvis una forma rationalis det esse triplex, scilicet vegetativum, sensitivum et intellectivum, quod propter hoc est necesse quod det esse aliarum, quas rationes propter prolixitatem omitto, tamen ex ratione prædicta hoc nullo modo sequitur. Perfectum enim semper continet imperfectum sui generis propinquioris, non remoti (continet, dico, virtute quantum ad actum primum respectu subjecti, et quantum ad actum secundum respectu operationis, ut per prædictum exemplum patet, et in quantitate, et in omnibus perfectis et imperfectis ordinatis essentialiter) si sunt in eodem genere propinquo, et essentialiter ordinata, quia absque hoc identitas generis propinqui non sufficeret. Non enim perfectum sensitivum asini vel muscæ, potest dare sensitivum equi, quia unum ad alterum non ordinatur. Dico autem *genere propinquo,* quia calidum perfectum non continet imperfectum coloris, vel substantiæ vel quantitatis, sed imperfectum sui generis. Nunc autem quamvis vegetativum plantæ, et sensitivum equi, non ordinentur ad intellectivum hominis, tamen vegetativum et sensitivum hominis ordinantur ad intellectivum, et sunt ejusdem generis quodam modo propinqui, scilicet *vivi.* Secundo, non sequitur, quod si intellectivum det esse sensitivum et vegetativum, det esse corporeum, vel mixtum, quæ sunt generis magis remoti.

Item, cum plures partes formales habeant aspectum ad unam materiam, cum propria forma sit in propria materia, necesse est quod sicut partes formales sunt in se distinctæ secundum gradum perfectionis, quod illam materiam aspiciant secundum alium et alium modum dispositionis, ut patet : quia forma corporis sub alia dispositione, perficit materiam propriam, et forma mixti sub alia; ergo necesse est in illa materia spirituali dare diversos gradus perfectibiles, si prædictæ tres partes sunt partes formales, quæ tamen diversitas non occurrit in materia spirituali. 11.

Item, quando diversæ formæ insunt eidem materiæ, non possunt esse ejusdem gradus in perficiendo : non enim sunt duæ formæ corporis et eadem materia, sed una respectu alterius necessario est universalior et prior. Talium autem natura formarum est, ut patet in omnibus, quod amoto superiori et perfectiori, non amovetur prius et imperfectius, quia de natura sua saltem posset remanere, quamvis per accidens simul corrumpatur cum superiori. Remansit enim eadem forma carnis et corporis Christi anima receden-

te, vel saltem hoc potest esse per intellectum.

Et hoc expresse docet Commentator super 12. *Metaph. text. com.* 11. ubi dicit, quod materia primo induitur formis imperfectis. Et per Commentatorem super primam propositionem de Causis, quasi per totum; ergo a prædicta materia spirituali poterit amoveri intellectiva, remanente vegetativa et sensitiva, et erit formam dare separatam et per se subsistentem, quæ non erit intellectiva; et tunc constituet aliquod animal, quod non erit homo, cujus finis necessario erit Deus, eo quod forma sua est immortalis, ac per hoc habens esse perpetuum. Quæ omnia forte sunt inconvenientia, vel saltem sunt inconvenientia huic
q. 9. n. ?. et seq. positioni, ut patuit *supra* * in quæstione de unione animæ.

12. Nec potest dici, quod sensitivum fundetur in materia spirituali mediante intellectivo, quia ordo naturalis est formæ ad materiam, quod imperfectior prius naturaliter insit ei.

Item, omnis forma communicat actum suæ materiæ, vel saltem composito, ut patuit in quæstione
q. 9. n. 53. de unione animæ *; ergo si prædictæ tres sunt in una materia spirituali, illi materiæ vel saltem composito, communicabuntur actus vegetativæ et sensitivæ, quod est impossibile.

De vegetativa quidem patet, cujus sunt tria opera, scilicet nutrire, augere et generare, quorum nullum tali materiæ convenit.

De sensitiva patet, primum quidem auctoritate Augustini *de Spiritu et Anima, cap.* 15. ubi sic dicit; *Corpus constat ex officialibus membris, officialia ex consimilibus, consimilia ex humoribus, humores ex cibis, cibi ex elementis, et nihil horum est anima : sed in istis tanquam in organis agit anima, et per hoc corpori consulit et huic vitæ, in qua factus est homo in animam viventem.* Sequitur ibidem quod destructo corpore, *Invita anima recedit, secum trahens omnia, sensum et imaginationem, rationem et intellectum*, etc. *Corpus autem, quod prius integrum tanquam organum contemperatum, et dispositum erat, ut melos musicum in se contineret, et tactum resonaret, nunc confractum et inutile e regione jacet, anima autem non habens ubi vires suas exerceat, requiescit.* *Anima separata a quibus motibus quiescit.*
Et exponit a quibus requiescit, ne credatur quod ab actu intelligendi, sicut ab aliis requiescit. *Ab his tantum* (inquit) *motibus, quibus corpus per tempus et locum movebat, ipsa per tempus illocaliter mota, quoniam et si organum periit, sed non melos, nec quod organum movebat.* Aperte patet quod anima separata quiescit ab omni actu virium, quæ dum erat in corpore, organo indigebant.

Hoc etiam patet quadruplici persuasione. 13.
Primo quidem, quia videmus, quod intellectiva quantum ad actum intelligendi, quia separata non eget organo, ideo nec conjuncta; ergo si sensitiva separata in suo actu non indigeret organo, nec conjuncta indigeret.

Secundo, quia quanto forma, seu gradus suæ essentiæ est nobilior, tanto paucioribus indiget ad agendum, et e contrario, ut patet in sensitiva et intellectiva, ut sunt in corpore, quia sensitiva indiget organo, non intellectiva : sed iste

gradus nobilitatis sensitivi ad intellectivum, cum sit essentialis, consequitur animam, sive unitam, sive separatam; ergo anima sensitiva separata ex parte sua aliquo indiget, quo non indiget intellectiva, quod non est nisi organum, quia utraque specie indiget, ut dicitur communiter.

Tertio, quia, ut dicunt, potentia intellectiva est libera, quia in sua operatione est immunis, ut non sit forma materiæ corporalis, ac per hoc voluntas dominative agit, et propterea ens secundum totum ambitum suum est objectum intellectus; ergo si anima separata sentit, quando est unita organo corporali, ejus sensibilis operatio erit libera, et habebit aspectum ad omne ens universale et particulare, intelligibile et corporale, et sic Deus et Angeli sensu apprehenduntur, et tunc superfluet intellectus.

Quarto, quia sensibile non apprehenditur, nisi per speciem sensibilem, ut sensibilis est, et sensibili proportionata : talis autem non recipitur nisi in quanto; ergo anima separata erit quanta.

ARTICULUS III.

An anima distinguatur realiter a suis potentiis?

14. Est igitur ad tertium articulum accedendum, quomodo scilicet potentia se habeat ad animam, quia sive sint tres animæ, sive tres formæ, sive tres substantiæ, adhuc est quæstio utrum potentia quæ agit, sit idem re quod substantia, vel forma. Quamvis autem circa hoc sint infiniti modi dicendi, ut patet in diversis scriptis, duas tantum accipio, ex quibus unum tantum verum esse credo, alterum falsum. Vide hc varios r dos apu Scotum 2. d. 16

Est igitur unus modus dicendi, quod potentiæ animæ sunt vera accidentia, a substantia animæ fluentia, animæ connaturalia et propria, ut caliditas igni, re absoluta a substantia animæ differentia. Quod ostendunt auctoritate, quia secundum Avicennam 6. *Met. cap.* 2. solum agens primum est agens per essentiam. Secundo per exemplum, quia id quo ignis agit, qui est maxime activus, est ejus accidens. Tertio ratione, primo, quia substantia animæ est in genere substantiæ, potentia naturalis in secunda specie qualitatis. *Prima o nio aff mativa* Thom. p. q. 5 art. 3. q. 77 a 1. et ali Hervæu quodl. q. 9.

Secundo, quia potentia et actus dividunt quodlibet genus entis, ac per hoc sunt sub eodem genere : actus autem potentiæ non est substantia (hoc enim est solius Dei) sed est accidens; ergo potentia, quæ est principium actus, est accidens.

Item, anima secundum suam substantiam est actus : si ergo substantia animæ est operandi principium, sicut essendi, sicut habens animam semper est vivum, ita semper erit in continuo actu omnium potentiarum. Sunt multæ aliæ rationes, sed quia in diversis scriptis inveniuntur, illas omittam : sed has accepi, quia, ut patet, his principaliter innituntur.

Est alius modus positionis, quod substantia animæ est idem, quod sua potentia realiter, ita quod anima dicitur *forma* per comparatio- 15. *Alia op nio nega va.*

nem ad corpus quod perficit, cui dat esse substantiale : sortitur vero nomen et rationem *potentiæ*, solo respectu et comparatione ad varia objecta et operationes, ita quod anima et actum suum eliciat, et actum subjective suscipiat, ut patet in actu intelligendi : per suam substantiam est principium eliciens actum et efficienter, et etiam subjective, non per aliquam potentiam re absoluta differentem ab ea.

(onavent. 3. q. 3.)

Hunc modum dicendi existimo esse verum, et procedo sic circa illum : Primo, intendo eum confirmare. Secundo, quomodo et per quid potentiæ determinantur, et distinguuntur in eadem simplici essentia, declarare. Tertio, ea quæ videntur hunc modum reddere impossibilem solvere, et ad istum modum applicare. Quarto, rationibus prædictæ positionis respondere.

ARTIC. III. SECT. I.

Probatur multipliciter sententia negativa.

16. *Probatur auctoritate.* Circa primum sciendum, quod istum modum videntur approbare tam Sancti quam Philosophi. Augustinus sermone de Imagine * : *Sicut Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, non sunt tres dii, sed unus Deus et tres personæ, ita anima intellectus, anima voluntas, anima memoria; non tamen tres animæ in uno corpore, sed anima una et tres vires, atque in his tribus imaginem divinam gerit mirabiliter in sua natura noster homo interior.* Ex quo aperte patet, quod sola relatione distinguuntur. Item, Augustinus *de Spiritu et Anima, cap.* 34. *Anima,* inquit, *est spiritualis, intelligibilis, quæ, secundum officium sui operis, variis nuncupatur nominibus : dicitur namque* anima *dum vivificat corpus; dum vult* animus *est; dum scit* mens *est; dum recolit* memoria *est; dum judicat* ratio *est; dum spirat vel contemplatur* spiritus *est; dum sentit* sensus *est;* et addit, *Naturales siquidem sunt ei, ut sunt, quod ipsa tota videt, tota visorum meminit, tota audit et sonorum reminiscitur, tota odorat, tota sapores sentit, tota tangit, tota approbat et improbat, tota est voluntas.* Item, 10. *de Trinitate, cap.* 11. *Memoria, intelligentia, voluntas, una sunt vita, una essentia.* Et ibid. *Eo* (inquit) *sunt unum, quo una mens, una vita, una essentia.* Ad hoc videtur tendere verbum Aristotelis 2. *de Anima, text.* 9. *Si oculus,* inquit, *esset animal, visus esset ejus anima :* hoc autem non posset esse si potentia visiva esset accidens.

(* al. lib. Spiritu, Anima, c. 35.)

SCHOLIUM.

Adductis auctoritatibus ex Augustino, prosequitur intentum, ut probet etiam rationibus potentias animæ nullatenus ab eadem realiter distingui, idque facit quinque potissimis, desumptis ex ratione ipsius agentis, ex comparatione substantiæ in ratione agentis ad suum proprium accidens; ex comparatione substantiæ ut sic ad accidens ex parte ipsius rationalis animæ, ex parte finis et efficientis, et demum variis experientiis. Doctrinam hanc latissime prosequitur in 2. dist. 16. quæst. unica; et in 4. dist. 44. quæst. 2. §. *Nec tamen nego in anima.*

Potest etiam hoc rationibus suaderi ; et primo rationibus communibus sumptis a ratione agentis. 17.
Primo sic; omnis substantia activa prius habet aspectum ad actum eliciendum, quam ad actum reci-

piendum : quamvis enim substantia creata activa sit passiva, saltem inquantum est subjectum suæ actionis, tota substantia activa prius videtur habere aspectum ut actum eliciat, quam quod recipiat : sed substantia creata recipit actionem et aliqua accidentia per suam substantiam, ut ostensum fuit in quæstione de compositione animæ. Et patet, quia si per accidens recipit, quæro per quod recipit illud accidens? et est processus in infinitum : vel est dare aliquid, quod per suam substantiam recipiat; ergo si anima est substantia magis activa quam passiva, si ad patiendum se habet per suam substantiam, videtur quod per suam substantiam magis augmentat ad illud, ad quod est principium, id est, ad actum.

* q. 8. n. 9

18. Secundo, patet hoc ex comparatione substantiæ in ratione agentis ad suum proprium accidens. Sic enim procedit ordo et cursus rerum, inter causam et effectum, quod quandocumque aliquæ duæ proprietates sequuntur aliquam rem, illud quod generat eam rem, sic eam disponit, ut quantum est de se in potentia actuali sit ad illud accidens, et ex parte materiæ et ex parte formæ : ex parte materiæ disponendo, ut sit necessitas ad illud accidens recipiendum : ex parte formæ, ut sit necessitas ad illud accidens de potentia materiæ producendum. Unde generans ignem, quia levitas et caliditas consequuntur ignem, simul disponit materiam ad illorum receptionem, et formam ignis generati, ut sit necessitas ad illorum productionem. Ideo ignis ut generatus est, vel secundum quod generatur, de potentia propriæ materiæ educit illa accidentia; sed quia hoc facit in virtute ignis generantis, dantis ei hanc actualitatem, ideo formarum accidentalium generatio, ut consequitur generatum, attribuitur generanti principali, secundum quod dicitur, quod generans rem, dat ei accidentia per se, et operationem ad illam convenientem, ut generans leve, dat ei motum sursum.

Propr[ia] acciden[tia] genera[n]tur ab i[psa] forma s[ub]stantial[i].

Quod autem talia accidentia generentur a propria forma substantiali, sive a toto composito per formam, patet. Primo, quia, ut dicitur 2. *de Anima, text.* 5. actus secundus causatur ab actu primo, ut sciens secundum habitum, ex illo habitu procedit ad actum considerandi, ita est in proposito. Secundo, quia qualitates propriæ sunt conservativæ formæ in materia propria : si autem generatum non haberet unde eas generare posset, tunc generatum in suo gradu perfectum non esset, eo quod illæ possunt auferri; ut patet in aqua calida, quæ quamdiu calida tendit ad corruptionem per exhalationem factam a calido.

Item, quanto qualitates sunt intimiores, tanto formæ similiores, et magis proportionabiles et conservantes : magis autem sunt intimæ, si a propria forma generantur, quam si ab exteriori.

Item, videmus quod aqua calida, si tollatur calefactivum, facit se frigidam : nec hoc facit aer, quia major frigiditas est in aqua quam

in aere; effectus autem non transcendit formam.

19. Ex his patet quod substantia est causa accidentis proprii. Quæro per quid? utrum seipsa? et habeo propositum : si per aliud accidens, quod vocas potentiam, quæro per quid est causa illius? quia ex quo est accidens proprium, est causa illius, et est processus in infinitum : vel est dare, quod est causans accidentia propria per suam substantiam. Et ita si ignis posset separari a caliditate, amoto prohibente, statim se faceret calidum, sicut amoto calefactivo, aqua se facit frigidam.

Item ex comparatione substantiæ ad accidens, videmus ad sensum, quod ignis calore calefacit, tanquam potentia activa calefaciendi, et non potest dici, quod sit aliud essentia caloris, et potentia calefaciendi; imo idem realiter, solo respectu differentes, alioquin est procedere in infinitum. Quia de illa potentia addita calori, qua calefacit, quærerem eodem modo; ergo erit stare in aliquo necessario, quod per se calefacit et seipso. Si ergo ratio agendi sequitur rationem essendi et accidens, (si forte activum est de se) est idem quod sua potentia, qua agit propriam actionem; forma substantialis maxime activa, qualis est forma rationalis, erit idem quod potentia, qua elicit propriam actionem. Et hoc maxime apparet, si caliditas existeret separata ab omni subjecto, tunc enim calefaceret, sicut albedo disgregat in Sacramento Altaris; et tunc maxime apparet, quod seipsa ageret absque alio habito, ei addito.

Item, impossibile est, quod virtute alicujus accidentis principaliter substantia generetur, quia nulla res inquantum talis agit in seipsa nobilius, quia tunc effectus inquantum talis, excederet causam, bene enim potest agere ignobilius, sicut substantia causat accidens. Unde licet compositum de forma substantiali, et accidentali per formam accidentalem disponat ad generationem substantiæ, materiam alterando et disponendo immediate, tamen tale compositum generat substantiam virtute suæ formæ substantialis. Unde Philosophus 2. *de Gener. text.* 53. contra illos, qui dicunt quod alterans et transmutans est per se causa generationis per qualitates activas, dicit, quod *Hi non recte dicunt, quoniam relinquunt principaliorem causam, auferunt enim quod quid est esse et formam. Amplius vero simile aliquid faciunt, ut si quis serræ, et unicuique instrumentorum attribuit causam eorum, quæ generantur : necesse enim est serrante dividi, et incidente coæquari, et in aliis similiter; quocirca se maxime facit et movet ignis, sed quomodo movet, non vident.* Super quo dicit Commentator; *Cum faciunt agens principium, non nisi in genere instrumenti.* Forma enim si fieret ab alio accidenti, esset forma accidentalis : si igitur vere forma substantialis in materia generatur, non immediate ab accidente; ergo potentia activa, qua forma substantialis generat substantiam, est substantia sua. 20.

Item, potentia quæ generat propria accidentia, necessario est

substantia, ut patet ex secunda ratione, alioquin esset processus in infinitum.

21. Possunt autem sumi rationes ex parte rationalis animæ, primo sic : Certum est, quod unio ad Deum major est, quæ possit fieri rei ad suum finem, intimior et unitior, cujus ratio sumitur ex ratione termini. Quanto enim terminus est unitior, tanto ea quæ tendunt ad terminum, sūnt magis unita. Cum igitur Deus sit summe unus in termino modo infinito; ergo anima secundum illa, per quæ ad eum attingit, cujusmodi sunt intellectus et voluntas, erit maxime una; ergo istæ rationes maxime sunt unum : sed hoc non esset, si essent res diversæ absolutæ super substantiam, nec unio animæ ad Deum esset omnino intima et una, sed separata et divisa.

Item, vitalitas non inest substantiæ animæ per potentiam, sed e contrario : nam vivere viventibus est esse, *esse* hoc habet compositum per substantiam animæ. Nunc autem actus, quibus anima Deo conjungitur, debent esse vivacissimi in genere amoris et cognitionis : hoc autem esse non posset, nisi immediate egrediantur ab eo quod est vita, quod est substantia animæ, non aliquod absolutum sibi additum, quia tanto actus est vivacior, quanto immediatius a principio vivi procedit.

Item, finis et efficiens sunt correlativa ; sicut ergo aliqua procedunt ab aliquo, sic ad ipsum revertuntur, et per tot et æqualia media : sed anima rationis procedit a Deo absque omni medio; ergo revertitur in ipsum absque omni medio, tanquam in finem suum : revertitur autem per intellectum et voluntatem ; ergo ista nihil reale absolutum addunt supra substantiam animæ.

Nec oportet ex hoc concludere, ergo revertitur sine actu medio, imo contrarium : quia sicut non exit a Deo nisi per actum, quamvis ille actus sit idem quod Deus, sic ex parte sua non revertitur sine actu et operatione, quia non potest esse idem quod ipsa, cum hoc sit proprium solius Dei. Nec actus facit mediationem cum de se alii intimetur ; potentia quidem, si esset quid absolutum, faceret. 22.

Item, finis unit sibi aliquo modo, hoc est, ad finem : quælibet enim res unitur suo fini per operationem ; ergo ex parte utriusque formando rationem, quanto operatio ex parte illius qui tendit in finem, est intimior et unitior, tanto unio est intimior. Nulla autem operatio est ista intimior, sicut intelligere et amare, cujus ratio est, quia ista duo genera operationum solum sunt intrinsece in divinis, et idem quod Deus, et communicatæ essentiæ.

Similiter ex parte finis, si quanto perfectior, tanto intimius unit sibi quæ sunt ad finem; ergo Deus qui est finis, per rationem infinitam, modo quodam infinito, quantum creatura secundum illum modum unibilis est, eam intime sibi unit. Ex quo patet quod hæc unio excludit ab anima medium, quod excludi potest. Hoc dico propter actum, qui excludi non potest ; non ergo est aliquod absolutum

medium potentia, a qua est ipse actus.

Item experimur de potentiis, quibus Deo unimur, quod mutuo se capiunt. Item, videmus quod supra se, et supra omnia plene se convertunt.

Item, quod sunt universalissimæ, et ad nullum genus entis arctatæ. Item, quia in suis actibus mutuo se expediunt, quia quanto clarius intelligo, tanto ardentius diligo.

23. Ex his quatuor patet, quod istæ potentiæ nullo modo possunt differre re absoluta. Quod enim mutuo se capiant, videtur excludere diversitatem, ut patet in personis divinis. Quod etiam una supra aliam totaliter se convertat, videtur dicere intimam unionem. Quod sint universalissimæ, videtur in re dicere totalem unitatem, sicut idem re est bonum et verum. Unde si differrent, non essent universalissimæ respectu omnis objecti. Quod se expediant, videtur dicere essentiæ unitatem; quæ sunt colligata, se impediunt, ut patet in aliis descendendo.

Item, sicut patet in Astrologia, illa positio dicitur verior, quæ salvat melius apparentia; ergo in Theologia illa positio est verior, quæ salvat melius fidem. Sed fide tenemus, quod anima est ad imaginem Dei, quod salvat melius hæc positio quam aliqua alia, quia sicut ponimus in Deo (et verum est) quod essentia et relatio constituunt personam, et persona nihil addit ad essentiam nisi relationem, et quod sola relatione distinguuntur, et quod relationes non sunt idem, ita ponimus in anima, si potentiæ solo respectu distinguantur : si autem essent actu absoluta, non esset potentiarum ita una essentia, nec similis modus distinctionis ; ergo hæc positio est magis salvans veritatem fidei.

ARTICULUS III. SECT. II.

Quomodo et per quid determinantur, et distinguuntur potentiæ in eadem simplici essentia animæ?

Sequitur videre, ex quo anima est idem, quod suæ potentiæ realiter, cum idem non possit plurificari nisi per divisionem; ut patet in continuo, quod locum non habet in anima ; ut patet in personis divinis, quæ relatione distinguuntur et plurificantur, cum potentiæ non distinguantur per absoluta, videtur quod distinguantur per relationes, vel per operationes ad diversa objecta. 24.

Est autem difficultas circa hoc, quia cum anima in substantia sua sit omnino una, non videtur quod in ea sit aliquid, per quod sit causa pluralitatis, cum etiam potentiæ sint sibi connaturales, et habeant inter se naturalem distinctionem : quæ distinctio necessario est a substantia animæ, videtur quod aliquid aliud sit in anima ultra substantiam suam, per quod distinguantur. *Probatur potentias distingui ab anima per aliquid absolutum. Argumentum primum.*

Item, actus animæ possunt ei adesse et abesse ; ergo non est determinata ad illos de se ; ergo per aliud, quod non est potentia. *Argum. 2.*

Item, ea quæ habent *esse* in *fieri* in subjecto, præsupponunt acci *Argum. 3.*

dens in subjecto, ut motus dealbationis nigredinem; ergo motus in spiritualibus, qualis est velle et intelligere supponit accidens in subjecto, quod non est nisi potentia.

Argum. 4. Item, solum addit respectum supra substantiam; ergo relatio est principium agendi, sicut potentia, quæ relatione constituitur, quod verum non est.

Argum. 5. Item, diversi respectus reales supponunt diversa fundamenta realia; ergo respectus ad objecta fundantur super accidens: sed fundantur super potentias; ergo sunt accidentia.

Argum. 6. Item, membra leonis non differunt a membris hominis, nisi quia anima differt ab anima, ut dicit Commentator super primum de anima, com. 53. In homine ergo, in quo differt unum membrum ab alio, oportet quod sit propter diversitatem a natura ipsius animæ, quæ diversitas non est in natura ipsius animæ, quia est eadem in toto homine, et in qualibet parte; ergo est in potentiis; ergo potentiæ realiter differunt inter se.

25. *Argum.* 7. Item, reductio ordinata, maxime in gradibus entium permanentium, fit semper per media: sed substantia est ens permanentium, potentia est accidens permanens, ut caliditas ignis, deinde est actus fluens, ut calefactio; ergo impossibile est, quod accidens fluens cujus est actio, reducatur in aliquo ad substantiam, nisi mediante accidente permanente; igitur actus intelligendi reducitur ad animam mediante potentia, quæ est accidens permanens.

Argum. 8. Item, anima dum se intelligit per suam potentiam, ibi potentia est intellectus, anima quidem intellectiva inter quæ cadit actus intelligendi medium. Cum igitur major sit unitas medii ad extrema, quam extremi corpori extremo; ergo si potentia et anima sunt idem re, actus intelligendi erit idem cum substantia animæ, quod solum est in Deo.

Argum. 9. Item, intelligere est actio manens intra; ergo si idem est anima cum potentia qua agit, cum actus recipiatur in anima, idem est agens et patiens, et per consequens est actu et non actu.

Argum. 10. Item, tota substantia animæ est perfectio materiæ, et quædam potentiæ ab aliis distinguuntur, quia sunt alligatæ organo corporali, quædam alio modo: essentia animæ secundum hoc distingui non potest, cum tota hæc uniformiter sit in toto corpore. Hæc sunt, quæ videntur ostendere quod prædicta positio non contradicat veritati.

SCHOLIUM.

Positis argumentis illorum, qui contendunt potentias animæ per aliquid absolutum distingui ab anima, et inter se realiter, concludit potentias secundum varios respectus ad operandum, et varias tendentias in objecta distingui duntaxat formaliter: qua ratione melius salvari affirmat rationem imaginis Trinitatis in anima, ejusque tribus potentiis. Idemque docet diffuse in 2. dist. 16. quæst. unica. §. *Sed quia via hæc*, ubi docet potentias has contineri identice et realiter in anima, distingui tamen ab illa, et inter se formaliter ad modum, quo relationes et attributa in divinis inter se, et ab essentia distinguuntur, seu ut *bonum* et *verum* passiones entis inter se, et ab illo distinguuntur; aitque has potentias contineri in anima tanquam passiones ejus.

26. Ad quorum omnium solutionem, et prædictorum declarationem, est sciendum, quod anima determinatur ad diversos actus differentes genere, numero et specie; genere, differunt *intelligere et sentire;* specie *videre et audire;* numero, *intelligere hoc* et *intelligere illud* et *videre hoc* et *videre illud*, maxime si simul non possunt ambo intelligi, vel videri.

Unde determinatur anima ad suos actus.

Si igitur quæris, unde determinationem habet anima ad ista? dico, quod sufficienter determinatur ad actus genere, vel specie differentes ab alio, qui eam produxit, qui sibi, inquantum est talis nobilitatis, indidit quod potens sit ad hos actus super aspectus aliarum omnium formarum. Ad actus vero numero differentes determinatur ab objectis numero differentibus, et etiam ab ipso Deo, qui talem vim ei dedit.

Anima dupliciter consideratur incorpore.

Si autem quæris, per quod anima quæ de se est una, nullam varietatem habens formaliter, determinatur ad has potentias? respondeo, dicendum est hîc, quod anima dupliciter considerari potest: Uno modo, ut habet aspectum ad corpus quod perficit, et ratione formæ substantialis dans ei *esse* simpliciter: et secundum modum istum uno uniformi modo absque determinatione et distinctione, est in toto corpore, et in omnibus, parte organizata et non organizata, ut perfectio. Et dico quod isto modo est in qualibet parte organizata uniformiter, inquantum pars organica accipitur, ut corpus mixtum et complexionatum, secundum quod substantia animæ requirit corpus in tali gradu dispositum. Et secundum hunc modum eadem et uniformis dispositio est in oculo, et in aure, et in pede, et per consequens anima perficiens ista organa,. dans eis esse speciale, ut sunt partes totius, eadem et uniformis, et indistincto modo est in eis. Si autem organa considerentur, ut perficiuntur per animam inquantum per illa operatur, tunc anima unitur eis, ut artifex instrumento. Et isto modo requiritur in organo alia et alia dispositio: una requiritur in oculo ad recipiendum species colorum, ut sit principium actus videndi, et alia in aure ad recipiendum sonum, et sic de aliis speciebus. Et est ista dispositio organi, ratio determinans animam in ratione potentiæ, ut sit alia et alia potentia in specie, secundum quod ista dispositio organi est media proportio sensibilium contrariorum, per quam est susceptivum specierum contrariarum, ut albi et nigri; et hinc est, quod quia plantæ non habent talem dispositionem, sine qua non est sensus, ideo non sentiunt, et excellentiæ sensibilium corrumpunt istam dispositionem, et per consequens subjectum.

Si igitur anima consideratur, ut forma substantialis dans *esse* corpori, potentiæ non distinguuntur ab ea, nec inter se sunt differentes, sed sunt realiter idem quod substantia animæ, quia nec isto modo ratio potentiæ in anima invenitur. Ex quo patet, quod secundum hunc modum, non habet corpus, quod est materia animæ, quod habeat aliquas partes organicas, aliquas non organicas, sicut nec anima,

quod ejus aliqua potentia sit organica, et alia non. Ex quo etiam patet, quod accipiendo potentiam visivam, ut est res absoluta, potentia visiva est in pede et in manu, cum sit idem quod substantia animæ.

27. *Potentiæ organicæ, et non organicæ.* Quærenda est igitur ratio distinctionis potentiarum in anima per alium modum. Circa quod est sciendum, quod cum prima distinctio potentiarum animæ sit per organicas et non organicas, non potest dici, quod ipsa organizatio sit ratio determinans potentias universaliter in anima, alioquin intellectiva non esset potentia, cum non utatur organo corporis formaliter et substantialiter, secundum quod sortitur unitatem et uniformitatem, quia respicit corpus, et omnes ejus partes secundum eamdem dispositionem, ut dixi.

Præter hoc dico, quod anima est principium operandi, et secundum hoc habet quamdam pluralitatem et distinctionem, quia respicit objecta secundum variam distinctamque rationem objecti. Respectus etiam ad operandum, qui non est in substantia animæ, ut est perfectio corporis essentialiter, ut visum est, sed solum sub ratione, qua potest operari, constituit in anima, universaliter loquendo, rationem potentiæ : et per illam generalem rationem dicitur anima potens, ut sic ratio potentiæ in universali constituatur ex substantia animæ ut ex materia, et ex respectu ad operandum ut ex forma. Sicut autem respectus ad operandum universaliter sumptus constituit in universali rationem potentiæ, sic talis, vel talis respectus cum ipsa anima constituit talem vel talem potentiam. Respectus autem animæ ad operationes suas sumuntur, et sunt varii necessario secundum rationes formales varias objectorum.

Distinguuntur potentiæ per varios respectus ad operandum.

Cum igitur quædam sint objecta, quæ de ratione sua non sunt arctata, nec determinata, nec materialia, nec immaterialia, sed indifferenter se habentia, oportet necessario quod in anima, cujus cognitio se extendit ad omnia, sit universalis respectus ad cognoscendum tale objectum : ac per hoc ille respectus, vel anima secundum quod habet aspectum ad illud objectum cognoscendum, non est arctata, nec organo unita, nec potentia totaliter limitata, imo quodammodo illimitata, et talis respectus causat potentiam intellectivam, ut dixi supra. Cujus distinctio a voluntate apparet ex modo tendendi in objectum, cognitione vel affectione.

Cum etiam sint talia objecta, quæ de ratione sua sunt arctata et limitata, quia sunt quædam portiones entis, sicut est omne sensibile, necesse est, quod in anima sit respectus limitatus, per quem anima possit circa hujusmodi objecta operari. Determinatio autem, et limitatio hujus respectus non potest in anima esse ex parte sua, quia tunc tota anima simul limitata et illimitata esset, quia ex parte intellectus illimitata quodammodo, cum aspectus intellectualis sit ad infinitum. Habet ergo anima hujusmodi determinationem 28.

a corpore, non ut est perfectibile, vel ipsum, vel partes suæ per substantiam animæ, sed ut est medium et instrumentum operandi. Unde sicut dicebam, quod substantia animæ cum respectu ad operandum constituit potentiam universaliter, sic substantia animæ cum respectu determinato per corpus ad operandum, constituit potentiam sensitivam universaliter dictam seu sumptam.

Vide q. 9. n. 79. et in hac q. n. 12.

Ex quo apparet, quod impossibilis est sermo, quia dicit animam separatam sentire. Apparet etiam quod potentiæ sensitivæ sub ratione completa, qua sunt principium operandi, non remanent in anima separata, sed incomplete et in radice. Sicut autem respectus determinatus per corpus, constituit potentiam sensitivam in generali, sic respectus determinatus per tale vel tale organum, constituit diversas rationes potentiarum sensitivarum, secundum quod organum est diversum, ut est media proportio sensibilium : et mediæ proportiones sunt variæ, secundum varietatem objectorum. Est igitur idem materiale in constitutione omnium potentiarum, scilicet anima : sed quia respectus est forma constituens rationem potentiæ, sicut unus respectus non est alius, sic una potentia non est alia.

Hanc sententiam videtur sentire Augustinus in sermone de imagine *, ut patet in auctoritate superius allegata in ista quæstione. Hæc positio, ut patet, salvat completius rationem imaginis in anima, cum det ei unam essentiam per relationes solum potentiarum distinctam quam illa, quæ dicit quod sunt accidentia.

* al. de spiritu et anima. citat.

ARTIC. III. SECT. III.

Respondetur argumentis in contrarium adductis.

29. *Respondetur ad argumenta posita in sectione 2. Ad primum.*

Ex his jam apparet solutio omnium prædictorum contra istam positionem. Ad primum dicendum, quod ex substantia animæ nude accepta, non habent potentiæ distinctionem, sed per aliquod additum non absolutum, sed per respectus ad operationes modo prædicto.

Ad 2. Ad secundum, patet per idem; quia anima non determinatur ad illos actus per aliquod absolutum, sed per respectivum. Si quæras utrum ille respectus sit aliud, vel idem quod ipsa anima, vel nihil? dico quod est idem, et aliud cum anima, sicut relatio cum suo fundamento.

Ad 3. Ad tertium, quod motus aliquis corporalis, vel spiritualis, requirat aliquod accidens in subjecto, ut dealbatio nigredinem, hoc non contingit, nisi quia est a contrario, vel a privativo in contrarium, ut dealbatio nigredinem, motus localis quietem, sed non supponit accidens, quod est potentia, et ita in actu intelligendi supponitur non intelligere, sive quiescere intellectu.

Ad 4. Ad quartum, quod ratio potentiæ constituitur ex substantia animæ, et respectu ad operandum, unde respectus ille est formalis in constitutione, qui quidem respectus determinat substantiam ad

operandum, tamen elicitivum actus est substantia non de se, sed ut existens sub ratione respectus. Et illud expresse patet in personis divinis, quæ per relationes constituuntur, ut communiter tenetur, et tamen relationes non sunt per se principium operandi, vel terminus, sed ipsa producta, seu supposita; etiam potentia constituta relatione, est principium operandi, non ipse respectus.

30. *Ad* 5. Ad quintum dico, quod falsum est, quinimo diversi respectus reales sumuntur in eadem realitate, sed non respectu unius, sed diversorum, ut supra eamdem numero albedinem, similitudo et dissimilitudo, qui sunt diversi respectus reales, quorum realitas etsi sit a subjecto, diversitas tamen est ex ordine ad diversa, sic est in proposito.

Ad 6. Ad sextum, quod si organa hominis accipiantur, ut perficiuntur in *esse* primo a substantia animæ, sic non differunt inter se, sicut nec anima in informando, sed uno et eodem aspectu respicit ea, sub uno et eodem gradu complexionis et commixtionis, ut paulo antea visum est. Si autem accipiantur, ut perficiuntur ab anima, tanquam instrumentum conjunctum a motore, ut sunt media operandi, secundum quem modum proprie dicuntur organa, sic inter se differunt, ut sint mediæ proportiones sensibilium. Et isto modo bene concludis, quod oportet quod anima sit diversa, ut perficit ea; perficit enim ea isto modo in ratione potentiæ, quæ ratio est diversa in diversis organis, et sufficit quod sit ibi diversitas relativa.

Ad septimum, dicendum quod *Ad* 7. ad reductionem inferioris ad superius, et imperfecti ad perfectum, necessaria sunt media, ut arguitur, sed non per media in causando, ut scilicet, illa media sint causa inferiorum, quæ reducuntur per ea, sed solum sunt media naturæ, secundum quod dicit Commentator * (* propos. 5.) de Causis, quod Deus creavit animam mediante Intelligentia, quia scilicet Intelligentia tenet medium gradum inter animam et Deum; sic accidens fluens reducitur ad substantiam mediante accidente permanente, non causaliter, quia substantia immediate est causa alicujus actus.

Ad octavum dicendum, quod ubi 31. *Ad* 8. extrema realiter sunt accepta, bene concluditur quod medium est magis unum, et idem cum quolibet, quam illa inter se, sicut caliditas est medium inter ignem et calefactionem, et magis idem cum igne. Ubi autem non sumuntur realiter, sed idem secundum diversas acceptiones, tenet rationem extremorum, sicut est in proposito de substantia animæ et potentia, illud est falsum, quia medium in tali acceptione est res altera ab altero extremo; extremum autem non nisi secundum rationem. Et hoc patet manifeste dum potentia se intelligit, ibi enim non potest negari realis identitas extremorum, et tamen medium quod est actus intelligendi, realiter differt a potentia. *Ad* 9.

Ad nonum respondetur quod secundum Anselmum * (* de lib. Arb. ca[p.] 7.), qui dicit,

quod voluntas est instrumentum se ipsum movens, idem est agens et patiens, sed non secundum idem : ita in proposito, actus intelligendi subjective est in substantia animæ, et sic anima inquantum substantia est patiens, est vero agens, ut est potentia.

Ad 10. Ad decimum, jam est dictum, quod distinctio per organum et non organum, vel alio modo, non potest accipi per substantiam animæ præcise, sed ut est habens respectum ad diversas operationes.

ARTIC. III. SECT. IV.

Respondetur ad argumenta posita in principio hujus articuli, quæ probant potentias animæ esse accidentia ab anima absolute distincta.

32. *Ad primum. Dupliciter dicitur agere per essentiam.* Ex prædictis patet quartum, scilicet solutio relationum alterius positionis. Cum enim dicitur, quod solus Deus est agens per essentiam secundum Avicennam, dico quod æquivocatur *agere per essentiam,* quia secundum quod convenit Deo, est idem quod sua essentia, fit enim causa totalis absque aliquo adminiculo actionis, quia Deus nec materia, nec approximatione, nec aliquo (breviter) eget in actione sua : et isto modo non convenit creaturæ, quia tunc posset agere de nihilo. Alio modo dicitur aliquid *agere per essentiam suam,* quia realiter essentia est illud, quo actus elicitur, absque aliquo alio superaddito. Sed sic agens indiget adhuc materia, vel approximatione sui ad materiam, et ultra indiget actu, qui ab eo differt. Nec isto modo agere per essentiam ponit potentiam, quæ sit reale medium inter actionem et substantiam, nec ponit quod creatura agat per essentiam, sicut Deus.

Ad simile de igne dico, quod verum est, quod ignis agit aliquam actionem per se, ut generat formam substantialem in materia ; agit autem aliquam actionem, ut calefactionem, per aliquod accidens medium, scilicet per caliditatem. Ita dico, quod anima proprias actiones agit per se, et aliquas per accidens medium sicut sunt operationes, quæ eliciuntur per habitus, ut supernaturales, vel opera meritoria. *Ad secundum.*

Ad rationem, quod non est inconveniens, idem secundum diversas rationes et comparationes esse in diversis Prædicamentis, eo quod rationes prædicamentales non semper sumuntur, vel distinguuntur per res absolutas, ut pater, id quod est pater in genere Substantiæ, sed in quantum pater in genere Relationis. Sic anima inquantum anima est genere Substantiæ, inquantum potentia est in genere Relationis. *Ad tertium.*

Quod dicitur, quod potentia est in genere Qualitatis, dico, quod ibi accipitur *potentia* pro faciente et aptitudine, secundum quod aliquis dicitur cursor vel pugillator, et illæ aptitudines sunt in genere Qualitatis, vel potentia per illas. 33.

Ad aliud, quod potentia et actus dividunt omne genus, dico, quod æquivocatur *potentia.* Verum est enim, quod potentia et actus dividunt quodlibet genus entis, et etiam quamlibet speciem, et tunc totum *Ad quartum.*

Prima divisio entis creati. ens creatum. Unde prima divisio entis creati est, quod est vel ens actu, vel potentia : sic de substantia et omni re, quia nullo modo alio cadit aliquid sub ens. Sed in tali divisione non accipitur *potentia* pro potentia agente vel actum eliciente, sed pro potentia, quæ actione agentis fit ipsum ens actu, sed hîc solum quærimus de prima potentia.

Ad quintum. Ad aliud; Anima per suam substantiam est actus et principium operandi, etc. patet quod ratio destruit se ipsam, quia sicut dicis, quod anima semper operabitur actu, si per suam substantiam est principium operandi, ita, cum semper habeat actu suam potentiam, sicut et suam substantiam, semper operabitur actu, et sic incurris quod credis vitare.

Est autem dicendum ad rationem, quod sicut anima non dat vitam corpori per suam substantiam, nisi præsenti et disposito, ita per suam potentiam non dat actum, nisi præsentibus his, quæ sunt necessaria ad operationem, ad quam, utpote ad *intelligere*, non solum requiritur potentia, sed etiam objectum, species, conversio, impedimenti amotio, et similia. Tandem quarto loco solvendæ sunt rationes contra positionem facientes.

ARTICULUS III. Sect. V.

Adducuntur et solvuntur aliquot rationes, quæ videntur militare contra resolutionem Doctoris.

34. *Arguitur contra resolutionem Doctoris.* Fugiunt autem nonnulli hanc difficultatem, eo quod illa quæ sunt omnino idem re et essentialiter, unum non potest fieri sine altero : *Primo.* potest autem intellectus fieri sine voluntate a Deo. Quod patet, quia duæ virtutes specie distinctæ non per aliquod aliud, sed per se, possunt distinctæ fieri, quia hoc non implicat contradictionem.

Secundo. Secundo, quia impossibile est, quod aliqua potentia aliquid producat per solam rationem potentiæ, nisi prius intelligatur habere rationem talis vel talis potentiæ; ergo intellectus non habet rationem principii intellectivi per aliquid commune sibi et voluntati; ergo per aliquod speciale. Commune autem quod habet secum totam substantiam animæ, præcedit naturali ordine suam operationem ; ergo aliquid est, quod constituit intellectum ultra substantiam animæ.

Tertio. Tertio, quia ponere quod duæ virtutes activæ ponantur idem essentia et in re, sicut ponimus in Deo perfectiones attributales, est ponere quod creatura attingit ad perfectionem et simplicitatem divinam : non enim potest poni major altitudo unitatis, quam quod una et eadem essentia constituat diversas perfectiones. Qua ratione enim hoc potest poni de duabus, eadem ratione de pluribus.

Quarto. Quarto, quia si intellectus et voluntas nullam habent realem diversitatem inter se, ac per hoc compositionem, multo minus habent hoc respectu sui, et ideo nulla illarum potest fieri substantiali ter, nec major, nec minor, nec sim plicior, nec nobilior : cum tamen experimentum doceat, quod non solum in accidentibus, sed in sub-

jecto est gradus in intellectu et voluntate.

Quinto. Quinto, quia impossibile est, quod idem habeat diversos ordines realiter ad diversas rationes objectivas in eadem potentia secundum idem, potest tamen habere diversos modos realiter ad idem objectum. Cujus ratio est, quia potentia se habet per quamdam adæquationem ad objectum. Si autem idem re haberet ordinem ad diversa objecta, jam potentia realiter sumpta excederet rationem objecti.

Sexto. Sexto, quia nullum comprehendens in se diversas perfectiones realiter, est generis aut speciei determinatæ, sed potius extra genus, quod solum convenit Deo.

Septimo. Septimo, diversa ratione sive definitione, sunt diversa essentia, quia definitio indicat essentiam : intellectus et voluntas, inquantum talia, habent diversam rationem, et definitionem.

Octavo. Octavo, quia potentiæ sensitivæ insunt organo, et non intellectivæ, quod videtur ponere diversitatem realem.

35. *Respondetur ad objectiones. Ad primam.* Si autem attendantur prædicta, rationes istæ in nullo lædunt positionem. Quod primo dicitur, quod illa quorum unum potest fieri sine altero, etc. Concedo quod dicitur in minori, quod Deus hoc potest, cum non implicet contradictionem, quia sunt essentiæ specificæ distinctæ, dico quod implicat contradictionem, quia cognitivum non potest esse sine appetitivo, nec e contrario. Et hoc idem vult Aristoteles 2. *Physicor. text.* 51. Et Augustinus docet quod *Invisa possumus diligere, incognita nequaquam* Quod autem dicitur, quod sunt essentiæ de se specifice distinctæ, dupliciter deficit : primo, quia habent inter se necessariam ordinationem, nec enim potest aliquid appeti, nisi sit cognitum, nec cognosci potest, nisi sit possibile ad appetendum. Unde illa propositio habet veritatem de illis, quæ non habent ordinem inter se necessarium. Deficit etiam secundo, quia specificæ essentiæ creatæ ex respectibus fundatis in substantia una, nec possunt fieri, nec possunt distinctim fieri, quin secundum rem una sit alia; verbi gratia, albedo est fundamentum similitudinis et dissimilitudinis. Impossibile est autem quod fiat albedo, per quam sim similis albo, quin simul per essentiam sim dissimilis nigro. Tales autem essentiæ ex respectibus causarum sunt potentiæ, ut dixi.

Aristot. August. 10. de Trinit. c. 2.

Ad secundam. Quod dicitur secundo, quod impossibile est, etc. dico quod verum est, et intellectiva habet rationem potentiæ per respectum ad talem operationem, quæ est *intelligere*, et hunc respectum habet naturaliter ab illo qui creavit eam, et præcedit anima cum isto respectu operationem, unde nihil est ad propositum.

Ad tertiam. Quod dicitur, quod ponere duas virtutes, etc. dico, quod hoc non ponit infinitatem, imo hoc requirit gradus creaturarum infra idem genus propinquum, ut dictum est. Nec valet, ergo est simplicitas divina, cum talis perfectio sit ab alio, et alii unibilis, et ab alio conservetur, et habeat quasi infinitos modos dependentiæ. Nec valet, ergo eadem ratione possunt omnes perfectiones esse in eodem,

quia secundum quod creatura est magis nobilis, plures gradus perfectionis in eadem re generat, vel aggregat, sicut patet de agente superiori respectu inferioris : et quia nulla est in ultimo gradu nobilitatis, hoc enim solius Dei est, ideo in nulla possunt esse omnes gradus perfectionis idem re, sed in solo Deo ; illa etiam identitas creaturæ est multipliciter dependens, ut dixi.

Ad quartam. Quod quarto dicitur, quod si non differrent, etc. non video, quod operatur similitudo et dissimilitudo, quæ sunt duæ rationes : quia relationes reales fundatæ in eadem albedine non faciunt compositum reale cum albedine, nec inter se, et tamen similitudo et dissimilitudo recipit magis et minus in natura sua, secundum quod fundamentum, scilicet albedo suscipit magis et minus. Ita in proposito, sicut una anima secundum substantiam et naturam est alia nobilior, sic intellectus et voluntas recipiunt magis et minus.

Ad quintam. Quod dicitur quinto, quod impossibile est idem re, etc. dico, quod verum est idem re et ratione : sed idem re, diversa tamen ratione habet respectum naturalem ad diversa, sicut patet de eadem albedine, quæ facit similitudinem et dissimilitudinem respectu diversorum ; si illi respectus sint ei naturales, quod quidem consequitur res ex conditione suæ naturæ, illi ordines diversi sunt ei naturales. Verumtamen anima ordinem habet, seu dicit ad objecta, ut rationem habet potentiæ, quam rationem habet per respectus, qui sunt in ea tanto plures, quanto ad plura se extendit. Item, eadem substantia animæ secundum varios respectus quos habet, habet formalem respectum ad diversa objecta, et ita substantia animæ induta respectu adæquatur objecto.

37. *Ad sextam.* Quod objicitur sexto, quod esset extra genus, etc. non est rationabiliter dictum, eo quod aggregatio plurium perfectionum in eadem re non excludit, quin res claudatur sub genere. Immensitas enim, et omnis perfectionis completio et independentia ab aliquo, quæ repugnant creaturæ, excludunt rem a genere.

Ad septimam. Septimum autem argumentum, quod *habent rationem et definitionem diversam*, etc. parum valet ad propositum, quia si potentiæ definirentur ut sunt res, una esset definitio omnium, sed sub ratione potentiarum, concedo quod habent diversas rationes et essentias. Nec est inconveniens aliqua esse idem in essentia, ut *essentia* sumitur pro substantia, et eadem esse diversa in essentia, ut *essentia* sumitur sub aliquo respectu, vel relativa.

Ad octavam. Quod vero dicitur, quod idem non possit esse organicum, etc. puto quod secundum modum prædictum esset oppositum concludendum, cum forma quanto altior, tanto habeat respectus ad plura, et forma altissima, qualis est rationalis anima, habet aspectum ad omnia; et oportet, ut dictum est, quod illi respectus secundum relationes objectorum determinentur, et sint organicæ et non organicæ, modo supradicto.

QUÆSTIO XII.

Utrum sensitiva hominis sit in qualibet parte corporis?

Aristot. 1. *de Anima*, *text.* 93. et 94. *et lib.* 2. *text.* 20. Averroes 8. *Physicorum*, *com.* 78. *et de substantia orbis, cap.* 1. Alen. 2. *part. q.* 64. Thom. 1 *p. q.* 76. *art.* 8. *et* 2. *cont. Gen. c.* 72. Cajetan. *ad.* 1. *p.* Soncinas 8. *Metaph. q.* 11. Javellus *q.* 4. Marcellus 1. *de Anim. c.* 9. Jandun. 2. *de Anim. q.* 7. Tolet. *q.* 5. Hurtado *disp.* 2. *sect.* 4. Cavellus *in supplem. ad lib. de An. Scoti, disp.* 1. *sect.* 9. Aversa *tom.* 2. *Philosoph. q.* 46.

1. Respondeo, quatuor sunt hîc videnda circa aspectum, quem habet anima ad corpus suum. Primum est, quod existens in corpore, nullo modo est extra. Secundum est, quod sic est in corpore suo, quod nec tunc, nec a corpore separata possit esse in alio. Tertium est, quod existens in corpore sic est in eo, quod tota in toto, et tota in qualibet parte. Quartum, videndum est de sensitiva brutorum.

ARTICULUS I.

An anima ita sit in corpore, ut nullo modo sit extra corpus?

...s af-...ativa. Circa primum est sciendum, quod de modo existendi animæ in corpore et extra, dubitationem ingerit nobis verbum Augustini, epistola ad Volusianum*, ubi sic dicit : *Certe sentire non potest homo, nisi vivat ; vivit autem in carne antequam utrumque morte dirimatur : quomodo igitur anima, quæ sunt extra carnem, sentit, quæ non nisi in sua carne vivit?* Et statim subdit : *Sensus esse non potest ubi vita non est.* Ex his habetur quod anima ubi vivit, ibi sentit. Sequitur ibidem, quod anima videt stellas in cœlo, quæ longissime absunt a carne, et similiter dicit de auditu, qui audit extra ; ergo si non sentit, nisi ubi vivit, anima vivit extra corpus : sed *vivere viventibus est esse ;* ergo habet *esse* extra. Dubitationem etiam ingerit verbum Bernardi de præcepto et dispensatione, cap. 27. ubi sic dicit : *Neque præsentior est spiritus noster ubi animat, quam ubi amat :* sed ubi animat est præsens per substantiam ; ergo est substantialiter extra corpus.

(Margin: ...st 3.)

2. Hoc etiam concedunt aliqui, dicentes, quod existens in corpore, capacitatem transcendit corporis, et attingit locum quem corpus non attingit. Quod probant ex hoc ; *Prima ratio.* primo, quia cum puer crescit, et est in completa quantitate, anima est tota in qualibet parte illius corporis ; cum ergo anima non crescat, dum corpus erat parvum, attingebat anima ad aliquem locum, ad quem non attingebat corpus. Secundo, quia anima est perfectio corporis, et est motor : *Secunda ratio.* quamvis autem in quantum perfectio non possit attingere locum quem corpus attingit, tamen ut motor attingit : quia sicut Angelus movens corpus, est in loco quem non attingit corpus nostrum, ita anima separata habet majorem locum quam suum corpus, et ille locus, qui debetur animæ separatæ, debetur ei unitæ, ut est motor.

SCHOLIUM.

Resolvit Doctor animam dum corpus vivificat, extra corpus non posse evagari. Aliqui tamen movent difficultatem in iis qui extasim et raptus patiuntur, in quibus videtur animam evocari extra corpus, et a sensibus

abstrahi ad sublimiorem et perfectiorem Dei cognitionem, in qua alienatione licet cessent operationes naturales et animales, attamen corpus vivit, et non est penitus exanime. S. Paulus similem passus extasim ita absorptus est in contemplandis arcanis cœlestibus, ut sive in corpore, sive extra corpus fuerit, ipse nescierit. De Restituto Presbytero refert S. Augustinus 14. de Civitate Dei, cap. 24. sæpissime ita a sensibus alienatum et profundissima extasi actum, nullum tormentorum, quæ adhibebantur, genus sensisse, neque halitum emisisse. De Platone, Mercurio Trismegisto, et Socrate refertur, sopitis sensibus in contemplatione naturæ dies integros hæsisse cogitabundos. Quidquid vero sit, an hujusmodi extases possint dari facultate naturæ? vel an sola divina contingant virtute? Aliqui judicant perfectas extases, in quibus tam interni quam externi sensus omnino sopiuntur alienare animam a corpore. Alii putant probabilius quoad substantiam in corpore permanere, illudque vivificare; quoad operationes vero, sensuum commercia destituere, et a naturali illa phantasmatum dependentia liberari. De raptu Pauli, vide Scotum in 2. dist. 3. quæst. 9. num. 8. et in 4. dist. 49. quæst. 12. num. 1.

3. *Pars negativa verior.* Est ergo sciendum, quod anima dum est in corpore, sic est in toto corpore, quod nullo modo est extra. Et potest hoc declarari, primo, ex proportione formæ ad materiam. Sicut enim agens et patiens sunt proportionata, ita quod aspectus unius non excedit aspectum alterius, ut patet de potentia et ejus objecto, sic et multo major proportio est inter materiam et formam. Ostensum est autem supra *, quod sensitiva et intellectiva vere habent rationem formæ respectu corporis humani; ergo aspectus, vel ambitus unius non excedit ambitum alterius, sed excederet, si dum est in corpore, esset extra, sicut Deus excedit ambitum cujuslibet creaturæ : quia quamvis sit intra quamlibet, etiam est extra; ergo nullo modo dum est in corpore potest esse extra.

* quæst. 9.

Secundo, ex limitatione substantiæ; anima enim et omnis creatura, habet limitatos et determinatos, et certos limites substantiæ, intra quos habet esse, extra quos non potest esse; jam enim si extra limites naturæ suæ esset, ibi terminus non esset. Ita dicit Augustinus 4. super *Genesim ad lit.* * *Creata natura certis suis initiis, et finibus continetur.* Nunc autem cum anima sit simplex dum est in corpore, necessario est ibi tota : ubi autem aliqua res est tota, necessario sunt sui termini; ergo anima cum suis terminis necessario intra corpus continetur; ergo, etc.

* ca[p.]

Ord[o] [ser]vat crea[t.] Tertia ratio sumitur ex universi perfectione et ordine : ut enim appareret Dei sapientia multiformis, varietatem et numerositatem creaturarum voluit producere. Creavit igitur in primis operibus duarum creaturarum differentias, ad quas modo aliquo omnis multitudo creata habet reduci, quasi ad duo extrema creaturarum, scilicet spiritualem et corporalem. Omnis autem creatura, vel ad hanc, vel ad illam, vel ad compositum ex utraque reducitur. Et sub istis gradibus, ordine admirabili per immediatos gradus a creatura quæ est prope se, ad illam quæ est prope nihil, conjungendo infima superiorum supremis inferiorum, processit, quasi rectam lineam pertrahendo. Sed quia linea recta est imperfecta,

ideo in fine operum, scilicet sexta die lineam rectam in circulum reflexit, dum illo die faciens hominem, creaturam spiritualem et corporalem in unitate suppositi univit. Et ut esset ordo per immediata a Deo ad alias creaturas, creaturam quamdam spiritualem, scilicet Angelicam, corpori non unitam reliquit. Post quam ordine immediato sequitur anima rationalis, corpori unita, tamen separabilis : post hanc formæ materiæ unitæ, sed non separabiles. Sicut ergo substantia Angeli suis terminis continetur, ut existens in uno loco non sit simul in alio, sic anima, cui secundum sui gradum debetur, quod sit in corpore (sicut Angelo, quod sit in loco extra) dum est in corpore, nullo modo erit extra.

espon- tur ad jumenta rtis af- nativæ. Augus- inum. ntit ani- extra orpus ltiplici- ter.

Nec auctoritas Augustini concludit contrarium. Cum enim dicitur quod sentit extra corpus ; ergo vivit, et est extra corpus, respondeo, *sentire extra corpus* potest intelligi multipliciter : Uno modo ratione illius sentientis, quod scilicet anima sentiens sit extra corpus, et ita nullum sentiens sentit extra corpus, quia non sentit, nisi ut conjunta organis, alioquin organis non indigeret. Secundo modo potest intelligi ratione illius, cujus informatione sentit, quod est ipsa species : et nec isto modo aliquod sentiens, sentit extra, quia species oportet quod informet organum et potentiam, sive compositum ex his. Tertio modo potest intelligi *extra* ratione objecti, quod sentitur : et illo modo anima sentit extra corpus aliquando prope, aliquando longe : et isto modo non accipitur, *sensus esse non potest, ubi vita non est :* sensus enim ibi accipitur primo modo, scilicet pro *sensatione*.

Auctoritas etiam Bernardi non concludit, quia intelligitur de præsentialitate, non actu, sed in potentia, ut sit sensus, quod si anima diligit aliquid plus quam diligat corpus suum, ibi, et cum illo præsentialius cupit esse, secundum quod dicebat Apostolus : *Cupio dissolvi, et esse cum Christo.* Philip. 1. v. 23.

5. *Ad auctoritatem Bernardi.*

Ad primam rationem.

Ratio etiam prima procedit ex falsa imaginatione; sicut enim potentiæ animæ habent aspectus terminatos in majus, ut usque ad tantum spatium possit videre et non plus, potest tamen in minori spatio, sic anima secundum substantiam, qua est forma, habet certum gradum in quantitate corporis, infra quem potest informare, et istum respicit anima in generali. Diversæ autem animæ habent diversos gradus, secundum quod participant gradus actualitatis differenter. Potest autem unius corpus, hoc est suum corpus sub minore quantitate informare, quam sit illa quantitas ei debita in suo complemento, unde eadem anima non aucta informat majus et minus corpus.

Nec debet dici, ergo dum informat corpus parvuli, est extra, quia ut est in corpore, nunquam est per se, nisi ut forma : extra autem corpus parvuli nihil informat; ergo per se non est extra corpus parvuli : nec per corpus parvuli est extra, quia tunc corpus parvuli esset extra se. Eadem

igitur anima, quæ in ratione formæ tota clauditur in corpore parvuli, informat idem corpus factum magnum, non aucta, non prius existens extra.

Ad secundam rationem. Secunda ratio non valet; quia dato, quod animæ separatæ non respondeat major locus, quam sit locus sui corporis (quod non affirmo) tamen dum est in corpore, nusquam est per se, nisi ut forma, et non est extra corpus. Est autem dum est in corpore in loco non per se, sed per corpus : corpus autem, si est ratio applicandi eam ad locum, non potest esse sibi ratio quod applicetur, nisi ad locum in quo est corpus ; ergo ut est in corpore, nec inquantum forma est in loco, potest esse extra locum corporis, et sic nullo modo est extra corpus secundum substantiam.

ARTICULUS II.

Unamquamque animam uni soli corpori appropriari.

6. *Animas non reiterari in corporibus.* Secundum, scilicet quod anima sic est in suo corpore, quod per hoc quod est in eo, sic sibi ipsum appropriet, quod non potest esse etiam separata in alio corpore. Patet quod multi circa hoc erraverunt, ponentes quod animæ hominum dum separantur a corporibus suis, cum secundum rationem universi sint substantiæ corpori unibiles secundum unumquemque gradum naturæ suæ, non possunt esse sine corpore, sicut nec Angelus forma corporalis materiæ. Ideo dum separantur a suis corporibus intrant jussu Dei corpora diversorum animalium, ubi secundum sua demerita agant pœnitentiam donec resumant propria corpora. Et ideo non audent interficere aves, nec bestias, timentes quod animæ parentum suorum et carorum ibi sint, et amplius affligantur, si intrent alia corpora. Sed hæc ratio plus habet de fatuitate quam de apparenti ratione, pro eo, quia propria forma est in propria materia, et actus activorum est in passo et disposito; nullum autem corpus præter proprium habet talem gradum mixtionis et complexionis, qualem requirit rationalis anima, ideo in nullo alio potest esse.

SCHOLIUM.

Multos in hanc transanimationis amentiam prolapsos dicit hic Scotus, idque mirum, quod homines alias docti, in tantam abierint insaniam. Attamen Empedocles, Pythagoras, Plato, Apollonius Tyanæus, et alii absurdissima hæc commenti sunt. Eumdem errorem tribuit Augustinus Manichæis in lib. de hæresibus, cap. 46. et lib. 5. contra Faustum, cap. 10. Albanensibus, Divus Athanasius lib. 6. de Beatitudine filii Dei, et ab Ægyptiis ad Græcos emanasse scribit Herodotus. Vide Augustinum lib. 10. de Civitate Dei, cap. 20. et Tertullianum in Apologetico adversus Gentes, cap. 40.

Est ergo dicendum, quod anima unius nullo modo potest esse in corpore alio : et quia suum dum est corruptum, non potest idem reverti per naturam, quia corruptum et generatum non sunt idem numero, 5. *Physicor. et* 2. *de Generatione, text.* 70. ideo sola divina virtute anima separata corpori unietur.

Quod autem non possit esse in alio corpore, patet primo ex modo suæ productionis. Anima enim rationalis, etsi non educatur de potentia materiæ corporalis, ut per hoc efficiatur tali materiæ propria, tamen creando infunditur, et infundendo creatur, et istud *esse* suum, etsi de nihilo, tamen in corpore tali determinato ipsum accipit. Quæ autem insunt alicui a sua creatione, insunt ei connaturaliter, unde ex tali modo, quo non extra, sed in corpore creatur, quamdam singularem appropriationem et proportionem videtur ad illud corpus habere quam non habet ad aliud, ut istius solius dicatur forma et perfectio, quia in isto *esse* accipit.

Confirmatur autem hæc ratio, quia si forma appropriat sibi materiam, quanto aliqua forma plus habet de ratione formæ, tanto plus sibi appropriat materiam : sed anima rationalis est illa, in qua consummatur omnis ratio formæ; ergo, etc.

8. Secundo, arguitur ex parte perfectionis animæ : ut enim dicit Augustinus 12. *super Genesim ad litteram, c.* 31. anima per hoc, quod existit in corpore, habet perfectum suæ naturæ modum; sicut igitur natura animæ est una numeralis, sic modus suæ naturæ est unus singularizatus et totalis; ergo si in duobus corporibus posset successive esse, sequeretur quod eadem natura animæ perficeretur duplici modo naturali, quorum unus non haberet ordinem ad alterum, sicut nec illa corpora habent ordinem inter se, quod est impossibile, cum etiam anima ad illum modum perfectionis quem habet a corpore, sit in potentia passiva, nullum autem tale seipsum perficit, sequeretur quod anima nulli corpori se posset de se unire.

Tertio, ex modo creationis : forma quæ habet aspectum ad diversas naturas de se est indifferens, vel æqualiter se habens ad illas; ergo si anima posset esse in duobus corporibus successive, in nullo creata fuisset, sed extra omne corpus, ut ex hoc appareat, quod hoc vel illud indifferenter posset informare : sed secundum veritatem in uno corpore determinato terminatur; ergo, etc.

Quarto patet hoc, quia ostensum est *, quod simul non potest duo corpora informare; sed hoc sequeretur, ut ostendam; ergo, etc. * supr. art. 1.

Probatio minoris, anima in corpore meretur, vel demeretur : cum igitur in hac vita de lege communi, non puniantur mala, nec bona remunerentur, fiet hoc in alia vita ; ergo si in duobus corporibus meruit, vel demeruit, utrumque simul in judicio resumet, ut in illis remuneretur, vel puniatur.

ARTICULUS III.

Animam esse totam in toto corpore, et totam in qualibet parte.

Sequitur tertium, scilicet quod existens in corpore tota est in eo, et tota in qualibet parte ejus : quod quidem patet ex auctoritate, et similitudine, et ratione. 9.

Auctoritate patet, per verbum Augustini, lib. de Spiritu et Anima, cap. 20. *Habet* (inquit) *anima vires, quibus corpori commisceatur, quarum prima est naturalis, secunda vitalis, tertia animalis : et per totum corpus his tribus viribus diffunditur, non locali distentione, sed vitali intentione.* Item, de immortalitate animæ, cap. ultimo in fine, dicit : *Anima non modo universæ moli corporis sui, sed etiam unicuique particulæ illius tota adest simul.* Item, lib. contra epistolam Fundamenti, cap. 16. *Animæ vero natura etiam si non illa ejus potentia consideretur, qua intelligit veritatem, sed illa inferior, qua continet corpus et sentit in corpore, nullo modo invenitur locorum spatiis aliqua mole distendi; nam singulis sui corporis particulis tota præsto est, cum sentit tota in singulis.* Item, de origine animæ ad Hieronymum, epistola 28. *Per totum quippe corpus quod animat, non locali diffusione, sed quadam vitali intentione porrigitur : nam per omnes ejus particulas tota simul adest, nec minor in minoribus, nec major in majoribus, sed alicubi intensius, alibi remissius, et in omnibus tota, et in singulis tota est.* Et sequitur : *Unde ergo ad totam mox pervenit quod non in tota fit, nisi quia et ibi tota est, ubi fit, nec ut tota ibi sit cætera deserit? Vivunt enim et illa ea præsente, ubi tale nihil factum est : quod si fieret et utrumque simul fieret, simul utrumque totam pariter non lateret.*

Similitudine patet hoc, quam ponit Augustinus *lib. de Spiritu et Anima, cap.* 28. quod sicut Deus est in majori mundo, ita anima in minori mundo suo, scilicet in corpore humano : Deus autem sic administrat totum mundum, ut totus sit ubique, et totus in qualibet creatura.

Ratione etiam hoc declaratur : 10.
et primo oportet falsam imaginationem circa modum existendi animæ in corpore excludere, et secundo rationem ad confirmandum propositum inducere. Circa primum est sciendum, quod unitas et simplicitas animæ non est punctualis, seu ad modum puncti, cujus scilicet puncti, simplicitas non est fundata in aliqua actualitate naturæ, sed in quadam entitatis privatione : unde non habet ejus substantia aspectum virtualem, nec in se, nec in potentia, nisi indivisibilem. Simplicitas autem animæ est simplicitas cujusdam actualitatis, secundum quamdam similitudinem ad actualitatem divinam, quamvis distet in infinitum. Et ideo, quia actus est se communicare tale simpliciter, et quantum ad substantiam se communicat, ut patet in essentia divina in tribus suppositis, et quantum ad operationem ad multos effectus, imo quanto magis simplex tali simplicitate, tanto magis communicabile : et dico *magis* non in numero, sed in modo perfectiori.

Anima non est in corpore per modum puncti.

Non est etiam imaginandum animam existere in corpore sicut clavus in rota fixus; nec potest esse in majori, vel minori situ quam sua materia, vel substantia requirat : anima enim, ut dixi supra,* quantum ad actum primum quem dat per suam substantiam, habet aspectum ad majus vel minus corpus, idem tamen valens informare, unde motus animæ in corpore a talibus debet excludi.

Nec sicut clavus in rota.

* Num. 3

SCHOLIUM.

Mira et varia fuerunt Philosophorum deliramenta circa animæ in corpore modum existentiæ et locum residentiæ. Quidam animam in capite veluti in arce constituerunt, alii in celebro, alii in pectore, alii in corde, alii in arteria cordis concava, alii in abdito quodam loco, e quo, quasi aranea, opportune pro rerum exigentia ad singulas functiones possit prodire : de quibus legi possunt Tertullianus lib. de Anima, et Cicero lib. 1. Tusculan. quæstionum. Hi itaque judicabant animam ita in illis præcipuis partibus totam perfecte esse, ut in aliis per suæ operationis et virtutis communicationem duntaxat, existat. Catholica et communis est Theologorum sententia quam hîc docet Scotus, et in 4. dist. 1. quæst. 5. illamque eadem fide, qua credimus animam esse immortalem et spiritualem, tenendam esse aliqui docent. Vide Durandum 1. dist. 8. quæt. 3. in 2. parte distinctionis.

11. Ostendo igitur quod tota sit in toto corpore, et tota in qualibet parte, et primo ducendo ad impossibile sic : Cum anima sit forma corporis organici Physici, tale autem corpus dicat quoddam integrum ex omnibus partibus organicis, cum perfectio sit in eo, cujus est perfectio, necesse est animam esse in toto corpore, et in qualibet ejus parte, quia quælibet ejus pars est de integritate hujus corporis. Si igitur anima est aliquo modo in qualibet parte corporis, tota est ibi, aut pars ejus : non pars, quia indivisibilis est per essentiam, ut est perfectio substantialis, ut dictum est in præcedenti quæstione* de potentiis animæ ; ergo est tota in qualibet parte.

quæst 11.

Item, si anima est in corpore, aut est tota in qualibet parte, et habet propositum; aut tota in puncto, quod non potest esse, cum sit indivisibilis ; aut tota in aliqua parte divisibili, et ideo est tota in puncto, quia punctus non est informabilis, cum non sit corpus, nec pars corporis : nec est in puncto ut motor, quia punctus non agit, nec patitur, nec movet, nec movetur ; ergo est tota in parte divisibili. Tunc quæro : aut est tota in qualibet parte illius partis divisibilis, et si sic, eadem ratione potest esse tota in qualibet parte corporis totius. Si est in una parte illius partis divisibilis tantum, quæro, utrum in parte divisibili, vel indivisibili, sicut prius.

Ostensive arguo sic ; albedo est forma albi : sed de qualibet parte albi est verum, quod est alba ; ergo in qualibet parte albi est albedo : sed non possum dicere, quod tota albedo sit in qualibet parte albi, quia tunc esset simplex ; ergo si imaginemur albedinem denudari quantitate, necessario tota simul est : cum igitur anima sit indivisibilis, et sit in corpore, necessario ubi est, ibi tota est.

Item, sicut se habet forma elementi quæ est simplex ad totum uniforme, et ad omnes ejus partes, sic forma, quæ est multiplex virtutibus ad totum corpus, quod est multiplex in organis : sed forma elementi ad materiam uniformem sic se habet, quod per suam substantiam est præsens cuilibet parti, alioquin quælibet pars ignis non esset ignis ; ergo anima, quæ forma est perfectior, toti et cuilibet ejus parti, erit præsens per suam substantiam : sed sim-

plex ubi est, ibi totum est; ergo, etc.

Item, forma dat *esse* materiæ, et terminat ejus fluxum et possibilitatem, ut est ei unita per substantiam: sed anima rationalis totaliter et consummate quantum excogitari potest, dat *esse* et perficit materiam in modo singulari; ergo necessario erit præsens suæ materiæ.

12. *Anima dupliciter consideratur in corpore.* Ad prædictorum autem evidentiam est sciendum, quod cum dicitur quod anima est tota in qualibet parte, anima, ut dictum est supra* potest dupliciter considerari: Uno modo, ut unitur corpori in ratione formæ substantialis, dans ei *esse* simpliciter, et sic est tota in toto, et in qualibet parte æqualiter et uniformiter in omnibus partibus, tam organicis quam non organicis. *Organicis* dico, modo supra exposito, in quantum, scilicet omnia organa habent unum et uniformem modum dispositionis, ut anima eis tanquam forma uniatur: secundum quem modum, ut dixi supra*, est eadem dispositio in oculo, in pede, et sic de aliis membris. Alio modo consideratur, ut habet respectum ad corpus, ut est motor ejus, vel ut habet respectum ad operationem generalem, et sic adhuc potest dupliciter considerari; vel ut habet respectum ad operationem intellectualem seu voluntariam, et tunc cum ipso respectu ipsa substantia animæ est potentia intellectiva modo supra prædicto. Accipiendo animam secundum hanc considerationem, scilicet, ut ejus potentia, non est per se, nec in toto corpore, nec in aliqua parte, est tamen per accidens, scilicet per substantiam, cum qua realiter idem est in toto, et in qualibet ejus parte, secundum quod expositum est in præcedenti quæstione de modo essendi potentiæ intellectivæ in corpore, ut patet ibi; ergo eadem res simul est corpori unita et non unita, quia cum potentia realiter sit idem quod substantia animæ, si ut anima quamdiu est in corpore, est ei unita, sic potentia realiter, ut est res absoluta, (quia sicut est illud, quod anima) semper est corpori unita: sed secundum quod recipit rationem respectus, seu potentiæ intellectivæ, ratione illius potentiæ seu respectus, non est unita corpori. Si autem consideretur, ut unitur corpori tanquam motor, ut est, scilicet in corpore ad operandum, sic sortitur, ut expositum est, rationem sensitivæ, et tunc si potentiæ considerantur, ut sunt res absoluta, sic omnes in toto corpore sunt, et in qualibet ejus parte. Si autem considerentur sub ratione talis potentiæ, vel talis auditivæ, vel visivæ, et sic de aliis, cum talis potentia determinetur in anima per dispositiones proprias organorum modo superius dicto; sicut una dispositio organi non est eadem, nec similis alii, et ubi est unum organum, non est aliud, sic dicitur, quod una potentia non est alia inquantum potentia, et ubi est una, non est alia, sed quælibet in proprio organo.

* quæst 11.

* quæst. 11.

ARTICULUS IV.

Utrum animæ brutorum sint totæ in qualibet parte corporis?

13. *Quid dicendum de forma brutorum. Prima opinio quod sit divisibilis.* Vide Argentin. in 1. d. 8. q. 2. artic. 1. Ægid. ibi 1 q. ultima.

De anima sensitiva brutorum, utrum tota sit in qualibet parte, dicunt aliqui quod non, quia est forma extensa per extensionem corporis, et sic est tota in toto, sed non tota in qualibet parte. Et quia, ut dicunt, quamvis sit forma extensa, est nobilior inter formas extensas, habens quamdam totalitatem per accidens, sicut totum corpus per se, propter quam totalitatem sibi corpus totum, ut materiam adæquatam determinat, ideo propter extensionem operationem suam communicat cuilibet parti, nam quælibet pars sentit : sed propter totalitatem suam, et totalitatem propriæ materiæ, *esse* quod dat, soli toti communicat, quia totum compositum est animal, et non aliqua pars, ut est in toto. Et sic respondent ad divisionem animalis annulosi, quod vere sunt ibi duæ animæ, quæ factæ sunt duæ, non a generatione, nec a creatione, nec ab animæ multiplicatione, sed per divisionem et a solvente prohibens, sicut dividens continuum, et solvens unitatem, est causa multiplicationis. Quod autem aliqua animalia dividantur, aliqua non dividantur, dicunt, non esse causam quod in aliquibus dividatur anima, in aliquibus non dividatur, sed quia diversæ sensitivæ diversas habent dispositiones, quibus salvantur in materia. Animalia igitur perfecta, ut equus et similia, indigent aliquibus dispositionibus, quæ non sunt in qualibet parte, ideo anima, etsi sit divisa, statim perit in illis partibus, quæ dispositionem illam non habent : animalia autem annulosa sunt valde imperfecta, quod ostendit uniformitas materiæ, et defectus organorum, et in partibus divisis anima aliquo tempore remanet, et sensum retinet, et modica dispositione in sua materia indiget, quæ in partibus divisis manet. Sed quia illæ dispositiones imperfectæ non sunt sicut erant in toto, nec partes habent illa imperfecta organa, quæ habebat totum, ideo non diu vivunt, quia illæ dispositiones corrumpi incipiunt in partibus divisis.

Hoc dicunt sensisse Augustinum, 14.
qui in libro *Quantitate Animæ, cap.* 32. Vide eumdem cap. 31.
loquens de partibus vermiculi multipedis, quæ divisæ vivunt, et inquirens utrum anima talium animalium dividi possit? in fine concludit sic : *Animus,* (inquit) *ad hæc intuenda et perspicienda percolendus est, ut possit intelligere liquidissime, utrum quod a quibusdam doctissimis viris dicitur, ita sese habeat, animam nullo modo per seipsam, sed tamen per corpus posse partiri.* Certum est autem quod per corpus ad divisionem corporis non dividitur, nisi per corpus extendatur, et in corpore. Hæc, ut dicunt, est sententia Avicennæ 6. *naturalium, part.* 1. *cap.* 2. ubi loquens de annulosis, *Anima,* (inquit) *istius unius animalis una est in effectu, sed multiplex in potentia.* Et subdit, *Instrumentum conservandi in istis diffusum est per corpus, ideo manent animæ.*

Hujus opinionis dicunt fuisse 15.

Aristotelem. Unde in 1. *de Anima, in fine. text.* 93. ponens similitudinem inter negativa, et animalia annulosa, dicit sic : *Videntur,* (inquit,) *et plantæ divisæ vivere, et quædam animalium insectorum tanquam eamdem habentia animam specie, etsi non numero ; unaquæque igitur perfectum sensitivum habet, ac movetur secundum* • text. 93. *locum in quoddam tempus* * *: si autem non permanent, nullum inconveniens est ; instrumenta enim non habent quibus salvent naturam.* Sequitur; *Et ejusdem speciei sunt ad invicem et toti, sicut quæ non separatæ sunt.* Et subdit ad propositum : *Tota anima tanquam indivisibili existente.* Hoc idem habet 2. *de Anima, in fine* 2. *cap. text.* 20. ubi expressius dicit, quod ita est in his animalibus, sicut in plantis. *Sicut,* (inquit,) *in plantis quædam divisa videntur vivere separata ab invicem, tanquam existente in his anima, actu quidem una in unaquaque planta, potentia autem pluribus : sic videmus in contrarium alteras divisas animas animæ accidere, et circa alteras differentias animæ accidere, ut in entomis decisis ; etenim sensum utraque partium habet, et motum secundum locum : si autem sensum, et phantasiam, et appetitum.*

Et nota quod non potest esse sensitivum sine appetitu, et minus intellectus potest esse sine appetitu, ut dicebam in quæstione præcedenti, in solutione unius argumenti. Si autem unus vel alius, ponat sensitivum indivisibile, dicunt quod intelligitur solum de humano, quod fundatur in materia spirituali. Addunt tamen ad hoc quamdam jam tactam rationem : cum enim forma perficiat materiam, ut est ei præsens per substantiam,sola illa forma, quæ consummato modo perficit et terminat, qualis est anima rationalis et sensitiva, quæ est idem cum ipsa, sola illa consummato et completissimo modo se facit præsentem suæ materiæ : perfectissimus autem modus est, quod tota sit in toto, et tota in qualibet parte; ergo nulla sensitiva brutorum hoc habebit.

SCHOLIUM.

Quatuor, vel quinque opiniones circa qualitatem animæ brutorum, videlicet, an sint divisibiles, vel potius insectibiles, refert hîc Scotus; et primam, nimirum, quod omnes animæ sive perfectorum, sive imperfectorum animalium,excepta rationali, sint extensæ et dividuæ, judicat probabiliorem; eamque indicat in 4. dist. 1. q. 5. ubi habet, solam rationalem esse totam in toto, et in qualibet parte : et dist. 44. quæst. 1. ubi dicit, quod sola intellectiva informat novas partes materiæ, sine eo quod ipsa partes novas accipiat

Alii dicunt, quod anima sensitiva brutorum est indivisibilis et per se, et per accidens, et tota est in toto, et tota in qualibet parte. Et dicunt hoc Augustinum sensisse. Unde dicit contra epistolam Fundamenti : *Animæ* inquit, *natura etsi,* etc. quære eam supra *. Ratio autem horum est, quia dicunt, quod Deus seminaria non solum ratione formarum extensarum, sed etiam spiritualium et individualium per omnem modum indidit materiæ, ex quo fit anima sensibilis omnino indivisibilis. Et hoc dicit Augustinus in lib. de Mirabilibus sacræ Scripturæ cap. 29. *Vitam* (inquit) *sensibilem terram habere indubitanter dignoscitur, per quam in se crescentia arborum, et olerum fruteta*

16. *Secunda opinio quod sit indivisibilis.*

• num. 9. Simplic. lib. 1. de Anima, text. 47. et lib. 2. text 10. et alii.

moveri videntur. Per hunc autem modum in animali annuloso seu insecto, et ejus partibus multæ sunt animæ.

Tertia opinio. Vide cursum Conimbr. 2. de An. cap. 1. q. 8. art. 1. et 2.

Alii dicunt, quod quia materia in qualibet parte est summe disposita ad talem formam propter conformitatem cum toto, sicut Deus corpori disposito in ultimo instanti dispositionis infundit animam, sic Sol et alia corpora cœlestia non sinunt materiam aliquam summe dispositam, quin statim in eodem instanti educant formam naturalem de potentia materiæ. Nec est inconveniens ipsam educere in instanti, quia quælibet pars materiæ est in ultima dispositione ad talem formam, si ab alia parte dividatur.

Quarta opinio.

Alii dicunt, quod sicut unus punctus fit duo puncta, ut patet in divisione lineæ, ubi punctus continuans per divisionem fit duo, ita in proposito.

Quinta opinio.

Alii dicunt quod non est anima, sed effectus derelictus ab anima, sicut in lapide dum projicitur: durat autem in illis animalibus propter viscositatem et quamdam imperfectionem, quæ sufficit ad motum imperfectum. Ista quantum modicum capio, habent de probabilitate, et forte quod unum indivisibile fiat duo, quocumque modo implicat contradictionem. Teneatis quod vultis : primus modus videtur mihi ad præsens probabilior.

QUÆSTIO XIII.

Supposito quod anima intellectiva in quantum intellectiva, sit forma corporis, quæritur utrum intellectus conjunctus intelligat singulare ?

Averroes 3. *de Anima, com.* 9. Mirandulan. *lib.* 23. *de eversione singular. certaminis a sect.* 4. Thom. 1. *part. quæst.* 86. *art.* 1. Aureolus 1. *d.* 35. *quæst.* 4. *art.* 1. Ægid. *quodlib.* 1. *q.* 9. Gregor. 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. *art.* 1. Richar. *in* 2. *d.* 24. *quæst.* 4. Duran. *in* 2. *dist.* 3. *quæst.* 1. Jandun. 3. *de Anima, quæst.* 11. Tolet. *quæst.* 12. Conimbr. 3. *de Anima, cap.* 8. *quæst.* 5. Suarez *lib.* 5. *de Anima. cap.* 3. Anton. Andr. 7. *Met. q.* 13. Aversa *tom.* 2. *Philos. quæst.* 58. *sect.* 4. Complut. *disput.* 7. *de Anima, quæst.* 1. *et* 2. Vide Doct. *quæst.* 12. *de Anima, et quodl.* 13. *art.* 2. *et* 3. *dist.* 14. *quæst.* 3. *ad ult. et* 2. *dist.* 3. *quæst.* 11. *num.* 9. *et dist.* 9. *q.* 2. *num.* 35. *et in* 4. *dist.* 45. *q.* 3. *num.* 21. *et* 7. *Met. q.* 15.

Respondeo; circa hanc quæstionem tria ostendo : Primum est quomodo se habeat cognitio sensitiva ad intellectivam ? Secundum, quomodo intellectus animæ corpori unitæ singulare cognoscat ? Tertium est, quomodo ipsum apprehendat, utrum directe, vel per reflexionem.

ARTICULUS I.

Qualiter se habeat cognitio sensitiva in ordine ad intellectivam ?

Circa primum est ostendendum, quod in homine est alia cognitio a sensitiva. Secundo, quod in homine est omnis cognitio ab intellectiva. Tertio, quod in homine est omnis cognitio sensitiva. Quarto, quod istæ duæ cognitiones, sensitiva et intellectiva, sint in homine naturaliter ordinatæ, ac per hoc secundum prius et posterius, secun-

dum superius et inferius. Quinto, quod inter cognitiones sensitivas illa est ultima et infima, per quam apprehenditur et cognoscitur actualis existentia rei corporalis sensibilis. Sexto, quod talis cognitio, quæ experitur actualem existentiam rei, est in homine. Septimo, quod hujusmodi cognitio non est scientialis. Octavo, quod hujusmodi cognitio experimentaria actualis existentiæ rei, est principium, et fundamentum, et seminarium omnis scientialis cognitionis. Nono, quod in omni creatura habente scientialem cognitionem, oportet ponere hujusmodi vim seminariam, utpote in homine et Angelis, vel saltem vim aliquam proportionem sui habentem, qualem oportet ponere in Angelis, et in his novem primus articulus apparebit.

ARTIC. I. SECT. I.

Ultra sensitivam dari in homine cognitionem intellectivam.

2. Primum, scilicet quod in homine sit alia cognitio, satis patet : primo, quia ostensum est in alia quæstione *, quod appetitus humanus non quietatur, nisi per adeptionem boni infiniti; cum autem bonum infinitum sit finis altissimus, ut ibi dictum est, non potest ipsum consequi nisi per altissimum actum; altissimus actus est altissimæ potentiæ, talis est potentia libera, quæ est ratio : sed nihil possumus velle, ut ibi dictum est nisi cognitum; non potest autem cognosci sensu, cum sit substantia spiritualis; ergo intellectu.

* q. 4. n. 26.

Item, potentia consequitur substantiam, quantum ad gradum nobilitatis et actualitatis, ut patet in omni gradu entium : sed homo est nobilius ens omni substantia pure sensibili, quia est finis earum; ergo habet nobiliorem potentiam, quam sit sensitiva : sed intellectiva immediate fundatur supra sensitivam ; ergo habet intellectivam.

Item, intellectiva anima in quantum intellectiva, est forma hominis, ut patet in quæstione de hoc disputata * : omnis autem forma communicat actum suum materiæ, vel saltem composito, ut ibi fuit ostensum ; ergo necessario quod est actus intellectivæ toti conjuncto communicabitur.

* quæst 9.

Item, homo cum sit fibula omnium naturalium, conjungit superiora inferioribus, et per hæc medium est inter substantias pure naturales et pure spirituales, continens in unitate essentiæ corpus perfectum naturaliter, et animam supernaturaliter : et sic secundum Dionysium * conjungit infima supremorum supremis infimorum : sed ultima notitia eorum quæ producuntur a natura, est sensitiva cognitio, supremorum est intellectiva ; ergo istæ duæ sunt in homine.

* cap. 7. de divin. nom.

ARTIC. I. SECT. II.

Ultra intellectivam dari in homine cognitionem sensitivam.

Secundum, scilicet, quod in ho- 3.

mine sit alia cognitio ab intellectiva, patet ex ratione statim immediate præfata, quia de utraque cognitione concludit.

Item, in rebus ordinatis universaliter secundum claudit primum, seu ultimum primum, sicut posterius prius, ut animal substantiam et corpus; sed homo est ultimum omnium rerum naturalium, cum sit finis omnium rerum naturalium, 2. *Physicor. text. comm.* 24. cognitio ergo sensitiva, cum sit de numero primorum et imperfectorum, erit in homine.

Item homo in quantum homo, cadit in aliud genus a substantiis spiritualibus pure : sicut ergo per suam formam, qua pertinet ad genus spiritualium, participat intellectivam, ita per hoc quod cadit ab illis, necessario participat inferius genus cognitionis; hoc autem est sensitiva cognitio.

Item, superius prædicatur de inferiori necessario, et est de ejus essentia; ergo animal de homine: sed sensus facit animal, 2. *de Anima, text.* 16. ergo necessario homo est sensibilis.

ARTIC. I. SECT. III.

Dari in homine omne genus cognitionis sensitivæ.

4. Circa tertium, scilicet quod in homine sit omne genus cognitionis sensitivæ. Hoc autem, quod habeat omnes sensus tam inferiores quam superiores, patet. Primo, quia in omni operatione anima intenta intendit de imperfectiori ad perfectum procedere per se; quod dico propter corruptionem, quam per se non intendit : sed homo est perfectissimum super omnia alia naturalia, quia finis eorum, et continet animal; ergo est perfectissimum animal : sed ut dicitur 3. *de Anima, text. comm.* 59. *et seq.* perfectum animal continet omnes sensus ; ergo, etc.

Item, posterius præsupponit suum prius, et illud adhuc suum prius, et sic usque ad ultimum, ut patet in numeris et in linea Prædicamentali; sed cognitio sensitiva est in homine suprema respectu illius cognitionis, quæ in processu totius naturæ est posterior et ultima : cujus ratio est, quia in homine conjunguntur infima supremis, suprema infimis ; ergo illa est suprema cognitio, quæ in homine præsupponit aliam inferiorem, et illa aliam usque ad infimum ; ergo in homine est omne genus cognitionis sensitivæ.

Item, tota linea cognitionis in sensu inchoatur, et in intellectu terminatur; nec potest dici quod non sit una linea, quia vis cognitiva, et ipsum cognitum correlative dicuntur; nunc autem eadem res secundum diversam cognitionem est sensibilis et intelligibilis, sicut idem est Socrates et homo. Et hoc arguo : Ubi est terminus, ibi est id, cujus est terminus, ut ubi punctum, ibi linea : sed in homine est terminus lineæ cognitionis, scilicet intellectus; ergo tota linea; ergo sensitiva, atque ita Aristoteles 3. *de Anima, text.* 59. *et deinceps*, probat quod animal perfectum habet omnes sensus, sumens rationem ex

esse, et *bene esse,* ut patet ibi. Videtur mihi, quod rationes suæ sint a posteriori, quare omitto eas.

ARTIC. I. SECT. IV.

Dari ordinem in cognitionibus humanis.

5. *Est ordo in cognitionibus humanis.* Quartum, scilicet quod hæ cognitiones habeant ordinem naturalem in homine, ita quod intellectiva posterior est sensitiva. Patet primo sic : Istæ cognitiones de sua ratione sunt fundatæ super unum, quod consequitur hominem inquantu m homo, quod est verius ens unum, quam aliquod compositum in natura, ut patuit in quadam quæstione supra * : consequuntur autem hæ cognitiones, ut patet ex dictis, secundum quod est medium conjungens inferiora cum superioribus; habent ergo cognitiones hæ ortum ab uno, inquantum unum. Sed omnis multitudo fundata in uno, inquantum unum, habet ordinem secundum rationem prioris et posterioris inter se. Unde quamvis inter personas divinas non sit prius et posterius, quia tamen in una substantia uniuntur, et ab alio procedunt Filius et Spiritus sanctus, necessario in eis ordo secundum aliquem modum invenitur. Ita est in ramis, qui ab una virtute oriuntur; ita est in flore et fructu : et breviter quanto illud, in quo fundatur multitudo est magis unum, tanto inter illa verior et firmior ordo invenitur. Si igitur in homine, inquantum homo, ut ostensum est, est multiplex cognitio, sensitiva scilicet, et intellectiva, in homine sunt duæ naturæ, scilicet corporalis et spiritualis, ad quam corporalis, sive corpus ordinatur, sicut imperfectum ad perfectum ; ergo pari ratione cum sint duæ cognitiones in eo, una scilicet sensitiva quæ est imperfecta, et tenens se ex parte corporis, ordinabitur ad eam, quæ se tenet ex parte animæ tanquam ad perfectum.

* quæst. 9.

Item, quanto effectus est perfectior, tanto natura circa ipsum est diligentior : sed natura in omnibus effectibus procedit ordinate, ut patet in situatione membrorum in corpore, et ramorum in arbore: nunc autem ita est, quod homo est perfectissimus effectus naturæ ; ergo, etc.

Item, sicut se habet cognitio imperfecta, et confusa sensitiva respectu determinatæ et distinctæ, sic tota intellectiva respectu intellectivæ: sicut enim homo proficit a prima ad secundam, sic, ut per experientiam patet, a secunda ad tertiam proficit : sed inter primam et secundam est naturalis ordo, quia pueri primo vocant omnes homines patres, et processu temporis distinguunt : hoc patet etiam respectu loci, dum aliquem video confuse a longe, et distincte de prope ; ergo similiter naturali ordine procedimus a sensitiva ad intellectivam. Hoc etiam patet per Aristotelem 2. *Posteriorum, text. comm.* 104. *Ex pluribus sensibus fit una memoria; ex pluribus memoriis unum experimentum ; ex pluribus experimentis unum universale, quod est principium artis et scientiæ.*

ARTIC. I. SECT. V.

Cognitionem sensitivam rei sensibilis, actualiter existentis, esse infimam omnium cognitionum.

6. Circa quintum, quod inter potentias et cognitiones sensitivas, illa est ultima et infima in deorsum, secundum quam et per quam solum cognoscitur existentia actualis rei sensibilis. Arguitur primo sic : Sensibile inquantum sensibile, actu existens, est ultimum omnium entium naturalium, quia ultra rationem sensibilis nullam rem, aut intentionem addit seu componit natura ; ergo si actualis existentia rei est nullius, aut minoris abstractionis inter omnia entia naturalia, sequitur quod potentia, quæ tale *esse* apprehendit, et nullum aliud, vel rem secundum alium modum, erit inter omnes potentias cognoscitivas infima, et minoris abstractionis : talis est sensus particularis ; ergo, etc.

Item, potentia quanto superior, tanto paucioribus indiget, et minus composita est, et magis abstracta; ergo cum opposita istorum sint in potentia sensus particularis, indiget enim organo actuali, præsentia objecti, certa distantia, et certa excellentia, et dispositione, et determinatione medii, et sic est compositior, et quasi nihil abstracta, erit necessario infimior omnibus; sensus enim communis, nec phantasia, ut patet, non tot indigent.

Item, illa cognitio est omnium infima, respectu cujus fiunt omnes abstractiones, et ipsa a nullo abstrahit : sed omnis abstractio fit ab actuali existentia, et tale *esse* a nullo abstrahit, nec re, nec intentione, cum de se dicat omnem signationem et determinationem ultimatam, tam secundum rem quam secundum intellectum ; ergo sensitiva particularis, quæ de se habet aspectum ad tale et non aliud, erit cognitio infima.

ARTIC. I. SECT. VI.

Dari in homine cognitionem, quæ terminatur ad actualem rei existentiam.

Circa sextum, quod talis cognitio infima sit in homine, quamvis satis sit probatum supra, patet nihilominus sic : Primo, quia finis suo aspectu claudit omnia, quæ sunt ad illum finem ; ergo cum homo sit finis omnium, suo aspectu claudit omnia ; ergo cum in homine, inquantum unitur supremis substantiis, sit suprema virtus, vel potentia supremi cognoscibilis, qui est Deus, inquantum unitur infimis, erit in eo infima cognitio respectu infimi cognoscibilis, quale est existentia actualis rei. 7.

Item, secundum Aristotelem 2. *de part. animal cap.* 8. sensus tactus est fundamentum omnium aliorum sensuum, et omnes ipsum præsupponunt : sed in homine est supremus sensus, aliter in homine non unirentur infima supremorum supremis infimorum; ergo necesse est in eo sensus tactus.

Item, homo ordinatur ad finem suum per bonum usum creaturarum, et deordinatur per abusum

earum, sed omnes creaturæ factæ sunt propter hominem; ergo omnibus potest uti, vel abuti : hoc autem non faceret, si *esse* actuale non cognosceret ; ergo habet vim cognoscitivam respectu ejus.

ARTIC. I. SECT. VII.

Cognitionem hanc actualis existentiæ rei non esse scientificam.

8. Septimo, scilicet quod hæc cognitio infima sensitiva particularis non est scientialis, patet primo sic : Scientia post sui acceptionem permanet, quia est eorum quæ semper sunt, 1. *Poster. text. comm.* 7. sed cognitio sensitiva particularis de existentia actuali rerum de ratione sua non permanet. Si enim nunc video lapidem, si claudam oculum, vel lapis removeatur, non manet apud me visio lapidis. Aristoteles enim dicit 6. *Ethicorum, cap.* 3. quod particularia contingentia si extra speculari fiant, jam non scimus, utrum sint, an non sint : talis etiam cognitio est de actuali existentia rei, quæ de ratione sua non manet, cum super tale *esse* cadat per se generatio et corruptio ; ergo non est scientialis.

Item, scire est veritatem rei apprehendere, quam sensus non apprehendit, sed solum apprehendit ratio, quod est verum : alioquin posset apprehendere omnem veritatem, et tunc apprehenderet universalem, sicut potest apprehendere *esse* sensibile, quia apprehendit sensibile, inquantum sensibile.

Item, in omni processu, in quo proceditur de imperfecto ad perfectum, primum de ratione sua privatur omni actualitate eorum, quæ ab ipso procedunt, sicut patet in cera respectu figurarum, in materia respectu formæ ; ergo cum sensitiva particularis sit infima in toto processu cognitionis, et fundamentum nullam actualitatem sequentium cognitionum habebit ; ergo non erit scientifica.

ARTIC. I. SECT. VIII.

Hujusmodi cognitionem experimentalem actualis existentiæ rei esse originem et fundamentum omnium aliarum cognitionum.

Octavum, scilicet quod hujusmodi cognitio infima particularis sensitiva sit scientiarum omnis cognitionis origo, et principium scientiæ et scientificæ cognitionis, patet sic : *esse* actualis existentiæ taliter requiritur, quod sine eo non contingit scire, et loquor de ente actualiter existente : tale enim est verum solum ens ; ergo impossibile est, quod alias linea naturalis habeat scientiam, nisi cognoscat hujusmodi *esse* : sed hujusmodi *esse* saltem originaliter et primordialiter non attingitur, nisi sensu particulari; ergo fundamentum omnis scientiæ humanitus acquisitæ, est particularis sensitiva. 9.

Sed contra prædicta instatur, quod de non ente, ut de eclipsi Lunæ, est scientia, et de rosa, et similibus. *Objectio.*

Respondeo; non valet, quia loquimur hîc de scientia, quantum ad suam primam generationem, *Solutio.*

nunquam autem de non ente, quod nullo modo fuit sub sensu particulari, est scientia : quod patet per Aristotelem dicentem, 1. *Posterior. text.* 134. quod *deficiente sensu, deficit scientia, quæ est secundum illum sensum.* Unde cœcus a nativitate non potest habere scientiam de coloribus 2. *Physicor. text. comm.* 6. verum est ergo quod sensitiva particularis est fundamentum omnis scientiæ.

Item, si quod non est actu, nec fuit, posset humana inquisitione investigari, tunc omnia futura possent cognosci, quia inquantum non sunt, unum non habet plus de ratione cognoscibilis quam aliud.

Item, ostensum est supra, quod inter has cognitiones est verus ordo : sed cognitio intellectiva non præcedit sensitivam : sed sensitiva communior est, cum sit in brutis, et ideo prior, tum, quia intellectiva certior est, actualior, perfectior, tale autem est naturaliter posterius : sed in talibus imperfectum est radix, origo et seminarium respectu perfecti, ut patet in semine respectu membrorum corporis; igitur sic erit sensitiva respectu omnis cognitionis.

ARTIC. I. SECT. IX.

In omni creatura intellectuali dari hujusmodi cognitionem, et vim seminariam aliarum cognitionum.

9. Nonum, scilicet quod in omni natura habente intellectualem cognitionem, sit hujusmodi seminarium seu virtus infima, quæ est experimentativa, et primo cognoscitiva *esse* actualis, vel aliqua vis ei proportionata : patet, quia ut jam dicetur, intellectus humanus et Angelicus, tale *esse* cognoscit; sed hoc non facit humanus nisi primo sensu particulari, nec Angelicus nisi prævia aliqua vi huic proportionata. Ostensum est autem, quod expressio hujus *esse* actualis est origo et fundamentum omnis scientiæ, quod etiam verum est in Angelis, et eadem ratione, quia possent aliter habere scientiam naturaliter de omni futuro scibili a Deo, sicut dicebatur de homine, et etiam de omni præterito: non enim loquimur hîc de cognitione in Verbo, nec de cognitione Prophetarum, sed de cognitione acquisita modo naturali.

Si forte dicas, quod per causas possunt multa futura cognoscere, quorum tamen actualem existentiam non norunt : 10. *Objectio.*

Dico, quod habent notitiam de actuali existentia solum, ut est in hac causa actualiter existente, et ita illa cognitio adhuc fundatur super aliquam existentiam actualem rei. Verum est, quod nulla creatura possit habere scientiam alicujus rei, nisi ejus actualem existentiam aliquo modo moverit ; ergo sicut in homine de ratione sua, qua cadit a nobilitate Angeli, virtus primo attingens illud actuale *esse* est vis sensitiva, sic oportet quod in Angelo, et in anima separata, sit aliqua vis, per quam cognoscatur, et apprehendatur primo actualis existentia rei; non tamen est sensitiva, nec corpori alligata, nec sic obtusa, vel brevis aspectu, ut sensitiva, sed est infima, et quodam modo alia ab in- *Solutio.*

tellectiva scientifica, quæ inquantum talis, idem est scientiæ fundamentum, ut quæ est proportio substantiæ hominis ad substantiam Angeli, et intellectus discursivi in homine ad intellectum Angeli, et ejus substantiam, eadem sit proportio sensitivæ particularis in homine ad infimam intellectivam Angeli, qua experitur primo existentiam actualem rei; et est illa in Angelo radix, et origo omnis cognitionis scientialis, sicut sensitiva in homine.

11. Item, si Angelus non habet vim infimam experimentativam, primo actualis existentiæ rei, aut nullo modo cognoscit tale existere actuale, quod omnino falsum est, quia tunc nihil posset operari, nec nos custodire, nec Dei jussa implere, et esset imperfectior homine, qui vim talem habet; aut per intellectum, attingit hujusmodi existentiam actualem per se, et immediate, (quod quamvis teneatur communiter, et forte non sit verum, nec rationale) quia non ponimus Angelos habere concreatam omnem scientiam, quam possunt acquirere lumine naturali, et ita fit in eis acquisitio scientiæ. In talibus autem necessarius est processus de imperfecto ad perfectum, et ideo sicut in homine isti duo modi sunt distincti, ita oportet in Angelis, quod illa vis, qua primo et immediate attingunt *esse* actuale rei, sit distincta secundum rationem potentiæ, ab illa qua apprehendunt quidditatem.

Item, Deus unico intellectu attingit omne intelligibile sub omni modo sub quo est intelligibile: homo autem *esse* actuale rei per potentiam sensitivam multiplicatam in quinque sensus; ergo Angelus Deo inferior, homine superior, attinget omnem quidditatem intellectu superiori, *esse* vero actuale non vi sensitiva, nec pluribus viribus, ut homo, sed aliqua inferiori suo intellectu superiori.

SCHOLIUM.

In novem his sectionibus primi articuli id potissimum conatur Scotus, ut probet dari in homine præter cognitionem intellectivam, aliam sensitivam quæ versetur circa singularia, et actualem rei existentiam, quæ sit etiam prima et infima cognitionum humanarum, et earumdem origo ac veluti seminarium. Vocat autem hanc cognitionem vim quamdam infimam animæ, cognitione intellectiva inferiorem. Eamdemque vim et ordinem cognitionum ponunt quidam in Angelis, et consequenter in eis discursum admittunt, et per eamdem vim illos se movere, et ad corpora applicare asserunt, necnon dæmones et animas separatas ardorem ignis experiri. Aliqua ex his non probat Scotus, licet in 2. dist. 3. quæst. 11. asserat Angelos cognoscere singularia actualiter existentia, ab eisdem species accipere, accipiendo cognitionem a rebus proficere; et ibid. dist. 7. quæst. 1. num. 7. dicit Angelos cognoscere discursive; et dist. 5. quæst. 2. num. 17 Angelum non habere omnem perfectionem sine discursu. Videtur tamen oppositum sentire in Metaph. lib. 12. quæst. 26. Circa virtutem loco motivam, alterius est opinionis in 2. dist. 2. q. 10. et circa sensum cruciatus ignis, in 4. dist. 44. q. 2.

Dicunt ergo isti, quod hæc vis in Angelo est principium, et fundamentum, et origo omnis cognitionis scientialis, sicut dictum est de sensitiva particulari in homine: et sicut intellectus humanus, qui sensibus percipiendo componit, et dividit secundum artem Aristotelis in lib. 2. *Posteriorum, text.* 35. donec 12

habeat *quod quid est*, distinguendo et formando habitum scientiæ, sicut natura digerendo et alterando semen, format effectum suum, sic intellectus Angeli illud quod præacceptum est a vi sua infima explicat, explicando in se format habitum scientiæ, multo clarius, altius, certius, acutius quam intellectus humanus, secundum proportionem substantiæ ad substantiam.

Nec habent isti pro inconvenienti Angelicum intellectum esse aliquo modo collativum. Adducunt etiam isti, quod Angelus per hanc vim infimam applicat se ad corpora, et non per intellectum et voluntatem; non enim intelligendo et volendo possunt movere corpus, propter quod oportet dare vim infimam in eis. Dicunt etiam quod dæmones et anima separata per illam vim experiuntur ardorem ignis.

Si quæritur ab eis, quo nomine vocatur ista vis in Angelo? dicunt quod sicut in homine appellatur sensus, et non intellectus, sic in Angelo non vocatur intellectus, neque voluntas, sed potest dici vis cognoscitiva particularis, vel motiva corporis. Propter tamen substantiam in qua fundatur, potest aliquo modo dici intellectiva; non autem sic sensitiva hominis, quamvis fundetur in essentia, seu substantia intellectiva, quæ indiget organo sensibili corporali, et eodem modo secundum modum suum esse dicunt in anima separata. Utrum autem hoc quod dictum est de vi infima in Angelo sit verum, non assero, nec video necessitatem ponendi talem vim in cognoscendo, quamvis ad movenda corpora Doctores eam ponant multi, eo quod intelligendo et volendo, non possunt habere rationem motoris. Sed ad propositum saltem est verum, quod sensitiva particularis in homine est origo, et radix omnis scientialis.

ARTICULUS II.

Intellectus humanus corpori conjunctus, intelligit singulare.

Circa secundum principale, quod 13.
scilicet intellectus conjunctus corpori intelligat singulare : Primo est sciendum, quod singulare duobus modis accipitur : primo modo, ut dicit actualem rei existentiam, ad quam sequitur, et non secundum quod singulare dicit terminum operationis. Alio modo secundum quod singulare dicit gradum distinctum naturalem unius individui, a gradu naturæ alterius individui ejusdem speciei, eo quod, sicut alias* fuit ostensum, nunquam natura generat duo individua ejusdem speciei secundum eumdem modum, et gradum participantia illam speciem, sicut nec duæ species unquam æqualiter participant naturam generis.

Singulare duobus modis accipitur.

* quæst. 8. num. 37.

SCHOLIUM.

Distinctionem hanc *singularis* dupliciter sumpti, habet etiam Scotus lib. 7. Metaphys. quæst. 15. §. *De primo*, et quod hîc subjungit de cognitione singularis sub primo modo, et negatione ejusdem cognitionis sub secundo modo, docet quæst. 22. in libros de Anima. §. *Secundo dico. et* §. *Tertio dico.* Et licet videatur sibi contradicere, dum illic

ait singulare sub propria tantum ratione singularis, sine adjumento externorum accidentium, neque ab anima sensitiva, neque ab intellectiva posse cognosci; hîc tamen admittit ab intellectu cognoci posse, imo ait intellectum corrigere errorem potentiæ sensitivæ non apprehendentis differentiam inter duo singularia, alias per omnia similia. Sed respondendum est Scotum illic loqui de cognitione per propriam speciem, hîc autem arguitive ex aliis principiis universalibus, ut ipse ait, *syllogizando concludit* aliquam differentiam inveniri.

Si enim individuum accipiatur primo modo dico, quod cognoscitur a sensu particulari, et sensus suam actualitatem experitur. Cognoscitur etiam ab intellectu, sed tamen intellectus suam actualitatem existentiæ non experitur : hæc enim duo multum differunt, ut patebit infra* : Si autem accipiatur secundo modo, dico quod sensus ipsum non cognoscit, nec apprehendit. Si enim proponas duo objecta æque calida, vel duo gustabilia multum suavia, sensus eorum differentiam non apprehendet, imo judicabit ea æqualiter participare naturam illam, eo quod non apprehendit nisi differentias magnas et notabiles. Intellectus autem, quasi syllogizando concludit, quod natura se explicat in agendo, quod omnia individua naturaliter producta, individuo modo et singulari participant naturam speciei, sicut etiam duo poma in una arbore nunquam habent eumdem aspectum ad cœlum.

* art. 3.

Hoc supposito, dico ad propositum, quod cum, ut ostensum est in quadam quæstione de potentiis animæ*, tota anima audiat et videat, et sic de aliis potentiis animæ; intellectus non per oculum, nec per extra oculum, sed in oculo intelligit hoc album, et hanc visionem albi ; et in aure, non per aurem intelligit hunc sonum, et cognoscit hanc sensibilem apprehensionem soni, et sic de aliis sensibus.

* q. 11. n. 15.

14 Sunt ergo duo hîc inquirenda : Primum est, quod intellectus sensuum particularium apprehendit ipsa particularia, quæ sunt secundum actualem existentiam in re extra et hoc dico, quod intellectus terminat suam operationem in organis ipsis. Secundum ostendendum, quod quamvis intellectus conjunctus non intelligat, nec cognoscat, quantum ad primam apprehensionem et primam cognitionem, ipsa singularia ut actualiter existentia, nisi in organis sensuum, nihilominus illa actio intellectus quæ non est, nec esse potest nisi in organis sensuum, quantum ad certitudinem actualis existentiæ rei particularis sensibilis, nihilominus, dico, illa intellectualis actio non est ab organis.

ARTIC. II. SECT. I.

Intellectum in organis sensuum particularium apprehendere objecta singularia secundum actualem existentiam.

Circa primum, quatuor sunt videnda : Primum est, quod potentia intellectiva est præsens organis omnium sensuum. Secundum, quod non solum per influentiam præsens, sicut Sol his inferioribus, sed secundum substantiam, sicut anima corpori. Tertium, quod intel-

lectus naturali ordine non solum per influentiam, potentiam, et substantiam est præsens omnibus sensibus et eorum organis, sed etiam in ratione perficientis in ordine cognitivi. Quartum, quod licet potentia intellectiva sit universalis de se, tamen ut est cognoscens in organis hujusmodi actualem existentiam rei, est contracta et determinata in uno numero organo cum actione.

Intellectiva virtus præsens est omnibus sensibus.

Primo igitur ostendo, quod intellectiva sit præsens omnibus sensibus, et eorum apprehensionibus in homine. Et suppono, quod hæ duæ cognitiones habeant firmissimum ordinem in ordine, quod probatum est supra* : imo tantus est ordo, quod major excogitari non potest, quia quanto fundamentum ordinis est firmius, tanto ordo est firmior, et certior : sed fundamentum potentiarum animæ, est substantia incorruptibilis ipsius animæ ; ergo, etc. Est etiam iste ordo completissimus, quia nulla vis cognoscitiva inferior potest cognoscere ipsam sensitiva particulari, quæ ostensa est in homine ; nec est alia superior intellectiva, de qua etiam ostensum est, in homine. Tunc ad propositum sic : In omnibus ordinatis ad invicem, virtus supremi attingit, vel attingere potest omnes aspectus inferiorum, secundum Arist. 7. Physic.* Virtus primi motoris est cum virtutibus omnium inferiorum moventium : sed intellectus est suprema vis cognoscitiva in homine ; ergo attinget omnes vires cognoscitivas hominis.

* num. 4.

* text. com. 3.

Item, quamvis, ut jam dicetur, intellectus intelligat singulare, et cognoscat, tamen proprium objectum ejus, ratione cujus a sensu distinguitur, est universale. Sed sicut se habet objectum ad objectum, sic et potentia ad potentiam. Ratio autem entis, quod est objectum intellectus, attingit et intimat se calido, et sic de aliis sensibilibus ; ergo potentia intellectiva attingit, et intimat se potentiis.

Item, homo, inquantum homo est compositus ex tali anima, et tali corpore ; qualis ergo est proportio substantiæ animæ ad partes corporis, talis est potentiæ intellectivæ quæ consequitur animam, ad potentias sensitivas quæ consequuntur corpus : sed anima secundum sui substantiam tota est præsens omnibus partibus corporis ; ergo, etc.

16. *Per influentiam, et substantiam.*

Circa secundum, quod scilicet potentia intellectiva est præsens sensitivis, non solum per influentiam sicut Sol, sed etiam per substantiam, ita quod quanto major est unio in homine quam in toto universo, tanto major est præsentialitas virium superiorum ad inferiores, quam causarum universalium ad particulares, utpote Solis ad has virtutes particulares naturæ in universo. Ostendo primo sic ; Distantia causæ universalis ad causam particularem, utpote Solis ad plantam, est distantia secundum situm, et etiam distantia duorum sensuum inter se est secundum situm ex parte organorum : sed potentia intellectiva, ut patuit in quadam quæstione*, est idem quod substantia animæ : substantia autem animæ tota præsens

* q. 11. art. 2.

est cuilibet parti corporis; ergo, etc.

Item, ostensum est in quæstione de potentiis animæ*, quod potentia intellectiva situm non habet in corpore, quia nullo organo utitur, sed est in omni parte corporis, ut ibi ostensum fuit, quia illud in quo est, scilicet substantia animæ, est in toto corpore; ergo, etc.

* ibid. art. 3.

Item, sicut arguebatur in præcedenti articulo, sicut se habent rationes objectorum, sic et rationes potentiæ: sed ratio entis, quæ est objectum intellectus (imo secundum Avicennam, illud quod primo cernit intellectus, est ens, et ideo habet rationem formalem objecti) est præsens cuilibet; ergo potentia intellectiva omnibus præsens est potentiis sensibilibus, et organis.

17 *Et per modum perfectivi.*

Tertium patet, scilicet quod non solum intellectus sit præsens sensibus, et eorum apprehensioni, secundum influentiam et secundum substantiam, sed in ratione perfectivi sub ratione agnoscentis, ut ex cognitione actualis existentiæ per sensum, et ex cognitione intellectus ejusdem existentiæ fiat una perfecta cognitio, sicut ex actione Solis et seminis, una perfecta actio, suo modo. Patet, et dico primo sic, suppono quod in homine sunt plures formæ, et quod posterior respicit omnia præcedentia in ratione materiæ, non enim anima rationalis est forma materiæ primæ, sed, ut ostendi in quæstione *utrum intellectiva sit forma corporis humani*, secundum omne *esse* quod præcedit etiam rationem intellectivi seu rationalis, non quidem dando illa *esse* præcedentia formaliter, sed quod corpus sub illis omnibus est sicut materia animæ intellectivæ. Sicut ergo *esse* humanum in ratione perficientis, est præsens omni alii *esse* in homine, sic potentia quæ consequitur hominem, inquantum homo est præsens in ratione perficientis omnibus aliis potentiis, quæ consequuntur hominem secundum alios modos essendi; ergo omnibus sensitivis.

Si dicas; ergo in ratione perficientis est præsens generativæ, et motivæ secundum locum, et augmentativæ: 18. *Objectio.*

Solutio. Respondetur, quod secundum substantiam est præsens omnibus cum sit idem, quod substantia animæ: sed cum sit suprema cognoscitiva, præsens est omnibus cognoscitivis potentiis in ratione perficientis, respectu quarum, ut supra* patuit, ordinem naturalem habet.

* num. 3.

Item, terminus motus habet aspectum perfectum ad omnes partes illius motus: sed intellectiva terminus est omnis cognitionis, et perfectio; ergo potentia, cujus actus in isto motu acquiritur, habebit respectum sub ratione informantis ad ejus potentias apprehensivas, sicut albedo ad omnes gradus dealbationis, per quos acquiritur.

Item, forma quanto magis immaterialis, et minus materiæ immersa, magis diffundit actum suum, sicut patet per oppositum: sed forma intellectiva est altissima et perfectissima; ergo per potentiam, quæ consequitur ipsam inquantum talis, diffundet se super

actus omnium virium inferiorum cognoscitivarum.

Confirmatur autem ratio, quia, ut dicitur 2. de Anima*, omnes sensus particulares uniuntur in sensu communi, et organorum in organo sensus communis radicantur, et eorum mutationes apprehendit : sed in linea virium cognoscitivarum sensus non tenet supremum, sed intellectus ; ergo multo fortius habebit rationem perficientis, et majorem perfectibilitatem ad vires alias, quam sensus communis : imo tota ratio præsentialitatis, et perfectionis superiorum ad inferiora ibi terminatur.

* text. com. 149.

19. *Objectio.* Forte instabitur contra omnia prædicta, quia intellectus non videtur se habere ad sensus, sicut causa universalis ad particulares, quia causæ particulares sine influxu, et aspectu causæ universalis non agunt, homo enim generat hominem, et Sol; sed sensus aliquis potest apprehendere intellectu animæ non concurrente, ut patet in imaginativa tempore dormitionis, cum intellectus tunc ligatus sit. Hoc etiam patet in sensibus, et imaginatione phreneticorum.

Solutio. Respondetur quando dicitur, quod intellectus omnibus potentiis cognoscitivis in sua actualitate tanquam causa universalis creata influit, præsens est, cooperatur causis particularibus, non est intelligendum, quin causæ particulares sine influxu superioris aliquid operarentur, dummodo in sua actualitate conservarentur, et patiens approximatum esset. Unde damnatus est semper hic articulus Parisiis, ubi sic dicitur, quod *stante cœlo ignis non posset adurere stupam; error.* Sed verum est, quod actiones agentium particularium non sunt perfectæ, nec completæ, nisi ex influxu superioris, et ejus præsentia, et contactu virtutis, propter quod nec fructus maturarentur, aut corpus humanum organizaretur a virtute particulari, si subtraheretur influentia cœlestis.

Cognitiones sensuum judicio intellectus, sunt imperfectæ.

Sic dico, quod omnes apprehensiones sensitivæ, seu sensuum particularium, seu phantasiæ, omnes sunt imperfectæ in genere cognitionis, seu monstruosæ, nisi per intellectum perficiantur. Judicat enim Solem bipedalem visus, quod judicium falsum est et monstruosum, cui si conjungatur judicium intellectus, qui dicit ipsum octies majorem tota terra, erit cognitio perfecta. Et hoc patet in phreneticis, in quibus, quia non conjunguntur actiones sensuum, cum actione ipsius intellectus, omnes sunt indebitæ, incompletæ, nec in debitum finem ordinatæ. Hoc patet in dormientibus, in quibus ipsa similitudo rei, vera res judicatur. Et hoc est, quod dicit Augustinus. 9. *de Trinitate*, c. 11. *Non enim omnino ipsa corpora in anima sunt, cum ea cogitamus, sed eorum similitudines. Itaque cum eas pro illis approbamus, erramus : error namque est alterius pro alio approbatio.*

Vide Scot. in 1. d. 3. q. 4. §. *Sed quomodo habetur certitudo.*

Videtur etiam intellectus illas perficere, quia cognitionem inchoatam in sensu perducit ad rationem cognitionis scientificæ, quæ est ultima. Sicut ergo Sol perficit actiones virium inferiorum, sic intellectus perficit præsens actiones omnium virium cognoscitivarum,

cum in toto minori mundo sit causa universalis in cognoscendo, sicut Sol in generando. Sed sicut Sol non perficit actiones artificiales, quia non habet ordinem ad causam agentem per artem, sic intellectus cum sit virtus cognoscitiva, habet solum ordinem naturalem in ratione causæ universalis ad virtutes cognoscitivas, non ad naturales, cujusmodi sunt nutrire, digerere, generare : imo istæ vires impediuntur quodammodo in suis operationibus ex vehementia operationis intellectus.

20. *Intellectus operatio determinatur in sensibus.* Quartum, scilicet quod quamvis intellectiva sit universalis in cognoscendo, quia ad nullum determinatum genus cognitionis arctatur, in oculo tamen videt, sive cognoscit album, et in aure hunc sonum, et sic de aliis sensibus. Unde sicut virtus Solis dum conjungitur agentibus particularibus, contrahitur et determinatur, utpote virtute hujus arboris vel illius, applicatur actioni particulari, et efficitur una actio numero cum ea, sic virtus intellectiva, quæ est universalis in cognoscendo, dum conjungitur et applicatur virtutibus particularibus sensitivis. Quod fit dum cognoscit, et intelligit actualem existentiam rei sensibilis extrinsece, particularizatur, et determinatur, et contrahitur. Et quanto intellectus est intimior et magis unum cum sensibus, et præsentialior, quia secundum substantiam et virtutem, quam Sol, tanto sua operatio magis est contracta et determinata, dum in ipso sensu, seu ipsa sensatione apprehendit sensibile quam operatio Solis, dum in ipsa arbore unita virtuti hujus arboris contrahitur generando talem fructum. Ideo magis est una actio sensus, et intellectus dum apprehendunt hoc sensibile quam Solis, et hujus arboris, dum generant hunc fructum, sicut et illæ causæ, quæ sunt sibi invicem magis unitæ.

Ex hoc patet ad istam conclusionem fortior ratio, quia omne quod recipitur in alio, recipitur per modum recipientis non recepti; sed impossibile est, quod intellectus intelligat, et cognoscat actualitatem alicujus particularis sensibilis extra, nisi sensus particularis actu cognoscat, et apprehendat illud extrinsece. Hoc enim patet manifeste per experientiam. Si enim video aliquod album actu, intellectus potest dicere, hoc album actu est : sed si claudam oculum et desinat visio, nullo modo possum scire utrum illud album actu sit, quia possibile est ipsum esse corruptum, vel annihilatum. 21.

Ex quo aperte patet, quod impossibile est, quod intellectus cognoscat *esse* actuale rei sensibilis extra, nisi dum unitur et conjungitur sensui particulari, sicut nec Sol potest generare pomum, nisi dum sua virtus conjungitur virtuti talis arboris ; ergo si quod recipitur, recipitur per modum recipientis, et virtus sensitiva particularis est determinata et particularizata, necesse est, quod actio intellectus contrahatur et determinetur, dum cognoscit actualem existentiam rei sensibilis extra. Et intelligo hanc determinationem, et contractionem primo ex

parte organi, nam intellectus in cognoscendo veritatem, vel rationem universalis, non cognoscit eam in pede, nec in aure, sed in se, et per se absque determinatione ad aliquod organum : sed dum intelligit *esse* actuale extrinsecum hujus rei sensibilis, singulariter contrahitur ad organum, non quod utatur organo sicut virtus visiva, sed non cognoscit ipsum, nisi ut est sub sensu, seu in ipsa sensatione. Unde intellectus cognoscendo hanc particularem visionem hujus singularizati albi, ut actu est, cognoscit hoc album singularizatum, ut actu est in re extra : nec aliter, nec alibi, quam in ipsa visione, vel per ipsam visionem potest intellectus speculando cognoscere, aut scire hanc rem significatam sensibilem actu esse in re extra, ut patet in ratione præcedenti : et quia visio est in organo determinato, intellectus sic cognoscens non erit nisi in hoc oculo. Et idem dico respectu omnium aliorum sensuum particularium.

22. Est etiam hæc determinatio, et contractio respectu operationis, quia sicut actio Solis in generatione fructus per actionem hujus arboris contrahitur, et efficitur una numero, sic actio intellectus quamvis sit universalis, ut tamen conjungitur actioni sensus, ut dictum est, in prædicta cognitione contrahitur, et efficitur una numero cum ea, a sensus actione denominata, ut magis dicatur sensatio quam intellectio, quamvis sensatio non sit actus proprius talis actionis compositæ, sed potest dici cognitio particularis : et tamen est una actio sensus et intellectus in prædicta apprehensione actualitatis existentiæ rei, quia actio intellectus circa hujusmodi existentiam rei actualem, non potest a sensu particulari separari, sicut nec Sol potest generare pomum, nisi ut unitur virtuti hujus arboris. Et sicut cessante actione arboris circa fructum, utpote quia est in termino maturationis, de illo fructu potest multa facere virtus Solis, ad quæ non se extendebat virtus arboris, licet ad gubernationem fructus fuerit necessaria, sic cessante cognitione sensus circa actualitatem existentiæ rei superioris signatæ, ad quam intellectus non pertingebat, nisi ut conjunctus sensui, potest de illa intellectus multa facere, utpote, componendo, dividendo, cognoscendo, cujus sit quidditatis, cujus generis, cujus proprietatis. Et ista potest facere non habendo cognitionem de ejus actuali existentia, quæ cessavit in intellectu, quum cessavit in sensu, sicut Sol generat vermes, vel alia ex fructu consummato.

Ex quo patet, quod ipsa cognitio rei sensibilis particularis exterioris, est radix omnium cognitionum universalium, et per consequens omnis scientiæ, modo superius dicto.

Forte fiet instantia, quia sicut actio sensus, et intellectus est una numero; ergo, vel actio intellectus erit organizata, vel eadem actio erit organica et non organica, quia sentire est per organum. Ad quod est dicendum, quod actio intellectus circa actualem existentiam rei pro tanto potest dici organica, 23. *Objectio.* *Solutio. Actio intellectus an dici possit organica ?*

quia fit in organo, nec extra organum, et loquor de intellectu conjuncto. Aliter autem, et aliter fit visio, et quæcumque alia sensatio per organum, quia primo et per se, quia in ratione talis potentiæ alligatur organo. Intellectio autem rei singularizatæ actualiter existentis fit per organum solum per accidens, quia non potest habere hanc cognitionem intellectus sine cognitione sensitivi in actu, quia fit in organo. Fit etiam per organum, non quia fit in ratione potentiæ alicui organo alligata, sed quia non fit nisi per sensum in actu, et ille per organum. Nullum autem inconveniens est, quod una, et eadem actio composita, sit secundum unam sui partem organica et per se in tali subjecto, et secundum aliam organica per accidens solum, et secundum accidens in tali subjecto. Hoc enim ad sensum patet : quia actio quæ est generatio, est composita ex virtute hujus seminis et Solis, seu ex actione utriusque, (quia in ratione, qua est virtus talis seminis, per se est in tali semine) sed ex ratione, qua est Solis per accidens, est in illo semine. Ostensum est etiam supra*, quod licet potentiæ animæ sint idem re, quia tamen est ibi multitudo in genere potentiarum, non est inconveniens secundum modum expositum ibi, unam esse organicam, aliam non.

* num 21.

Item, ad propositum ostensum fuit supra* quod potentia intellectiva, est præsens omnibus sensitivis per influentiam et per substantiam, et etiam sub ratione perficientis eas in genere cognitionis ; ergo cum perfectio proportionetur perfectibili, necesse est, ut potentia intellectiva proportionetur quoad actum, seu actui particularis sensitivæ, et contrahatur ad eam, aliter non perficeret, ut patet in prædicta cognitione actualis existentiæ rei extra.

* n. 17. et 18.

24. *Magna unitas causarum in homine.*

Ex prædictis patet, quod sicut sunt in majori mundo causæ universales, ut motus cœlestes et particulares, sic in minori mundo (scilicet in homine) sunt causæ particulares, virtutes sensitivæ inferioris, et universalis, sicut intellectus. Et sicut ibi actiones particularium perficiuntur ex conjunctione causarum universalium, sic hîc. Et tanto major est unitas agentium universalium, et particularium in homine, et major præsentialitas inter se, quanto major est unitas in homine qui est unus per essentiam, quam in universo qui est unus per collectionem. Unde etsi ibi sunt multa agentia universalia in generando, Sol, et Stellæ, et Luna, non sequitur quod in homine sint multæ virtutes in cognoscendo, imo sequitur oppositum propter majorem unitatem.

Intellectu tripliciter versatur circa rei existentiam.

Est autem attendendum, quod intellectus tripliciter versatur circa cognitionem actualis existentiæ rei. Uno modo speculando ipsum actu esse in ipsa sensatione, et sic est una actio intellectus et sensus, modo jam dicto. Alio modo reflexive, intelligendo se intelligere illud esse actu : et quia non est eadem actio directa et reflexa, ista actio intellectus non est eadem cum actione sensus, nec contracta, nec in organo determinata. Tertio

modo comparando illud ad universale, intelligendo, quia hæc albedo non solum est actu, sed etiam est color, et neque ista contracta est, nec eadem cum actione sensus.

ARTIC.[l] II. SECT. II.

Eamdem virtutem intellectivam, quæ pro hoc statu est contracta, et organizata in sensibus esse incorruptibilem, et permanere in anima separata.

25. *2. Pars principalis 2. art.* Circa secundum principale secundi articuli principalis quæstionis, scilicet quod virtus intellectiva, quæ per accidens est contracta, et determinata, et organizata, est incorruptibilis, et per consequens remanet in anima separata, est sciendum, quod circa hoc sunt duo declaranda : Primum est, quod illa virtus non est organica, nec corruptibilis. Secundum, quod intellectus vere per eam cognoscit *esse* singulare et *esse* sensibile. Ad primum arguitur sic ; *Virtus intellectus per se non est organica.* Virtus, quæ perficit omnes sensitivas, et in eis unitur modo dicto, non est pertinens ad sensitivam, nam in omnibus sensitivis, et in imaginatione cadit error : et omnibus sensitivis actu existentibus in actu suo, prædicta vis potest ligari, ut patet in phreneticis ; ergo pertinet ad intellectivam : sed secundum rationem intellectivæ potentiæ non est anima organica, ut supra patuit in quadam quæstione* ; ergo quantumcumque ista virtus per suam actionem contrahatur ad organa, est nihilominus non organica et separabilis, et per consequens manet in anima separata.

* q. 11. art. 3.

Neque corruptibilis. Item, est causa incorruptionis : et ubi major est unitas, ibi minus de corruptione, et ideo Deus solus per se est incorruptibilis, quia habet unitatem actualis essentiæ, quæ creaturæ communicari non potest. Nunc autem, ut supra* patuit, major est in homine unitas quam in toto universo : sed in universo corruptis agentibus particularibus remanent agentia universalia ; ergo multo fortius in homine : intellectus autem est agens universale in cognoscendo ; ergo erit incorruptibile.

* q. 9. n. 72.

Et notandum, ad confirmationem hujus rationis, quod agentia particularia, cujusmodi sunt sensus particulares, non corrumpuntur quantum ad virtutes, sicut ostensum fuit in quæstione de potentiis animæ*, sed quantum ad organa, et quantum ad usum : agentia vero particularia in universo corrumpuntur quantum ad virtutes, et quantum ad organa, cum tota arbor, et tota virtus corrumpatur.

* q. 11.

Item, illa potentia, quæ perficit sensitivas, perficit eas in ratione cognoscentis virtutis, ut Sol judicatur bipedalis a visu : hujus autem virtus perfectiva indicat, quod est major tota terra, et ita perficit sensum in ratione cognitivæ virtutis. Ratio autem objectiva virtutis est omnino abstracta, quia veritas ut habet rationem objecti, reperitur in corporalibus, et spiritualibus et in Deo ergo illa potentia, quæ ipsam apprehendit, est omnino abstracta, et inorganica.

Ex quo patet, quod quamvis illa

potentia, ut est animæ conjunctæ, non attingat ad cognitionem actualitatis existentiæ rei sensibilis, nisi mediante sensu, et per consequens non nisi in organo, et per accidens; non propter hoc est per se organica, nec corruptibilis, nec sensibilis, et ideo manet in anima separata.

26. *Attingit singulare sensibile*

Ergo articulus, quod talis vis sensitivam perficiens, vere cognoscit *esse* singulare sensibile, ut est in anima conjuncta, patet primo, quia quæcumque potentia respicit aliquam formalem rationem, habet aspectum ad omnia, quæ illam rationem participant, ut visus ad omne coloratum, quia color est formale objectum ejus. Sed si intellectus aspicit ens ut ens, seu verum ut verum; ergo ubicumque invenitur ratio veri, sub intellectus cadet apprehensionem; sed omnis differentia entis, vel veritatis rationem participat veritatis sicut entitatis; et rationem simplicis veritatis sicut entitatis; et rationem compositæ veritatis, in quantum de quolibet est verum dicere, *hoc est hoc*, et *hoc non est illud*, ut *hic homo est animal*, et *hic homo non est lapis;* ergo omnis differentia entis cadit sub apprehensionem intellectus.

Item, activum attingit passivum, aut contactu corporali et virtuali, ut in activis et passivis corporalibus; aut virtuali tantum ut in spiritualibus : sed sola potentia intellectiva est scientifica, scientia enim est habitus intellectivus, illud autem unde originatur scientia, est res sensibilis, et ejus existentia actualis : res enim non sensatæ, nec sensu unquam apprehensæ, non possunt esse scientia, ut patuit supra; ergo oportet virtutem scientificam activam, et quasi generativam scientiæ attingere primum seminarium, seu passivum, seu materiale generationis scientiæ, et hoc est *esse* actuale rei sensibilis exemplaris.

Item, in potentiis ordinatis, quidquid potest inferior, etiam superior potest et magis : et saltem habet hoc veritatem, quod ad nihil se extendit virtus inferior, ad quod non contendat superior, vel per se, vel per ut perficiens suum inferiorem. Quamvis enim Sol per se non generet asinum, tamen generat asinum ut perficiens virtutem inferiorem : sed potentiæ cognoscitivæ sunt ordinatæ naturaliter, quia primo est sensus particularis, postea imaginativa vel phantasia, postea ratio vel intellectus; ergo cum particularis sensitiva cognoscat hujus actualem existentiam rei sensibilis exterioris, intellectus agnoscit eam. Et hoc est, quod dicit Boetius 5. de Consolatione, Prosa 4. *Superior* (ait) *comprehendendi vis amplectitur inferiorem; inferior vero ad superiorem nullo modo consurgit. Neque enim sensus aliquid extra materiam valet, vel universales species imaginatio contuetur, vel ratio capit simplicem formam : sed intelligentia quasi desuper spectans, concepta forma, quæ subsunt, cuncta dijudicat.* 27.

Item, invisa possumus diligere, et incognita nequaquam : sed experimur nos diligere appetitu voluntario particularia, aliter peccatum non esset, cum sit abusus

alicujus rei ex inordinato amore, cujus rei usus seu abusus, est in potestate nostra : sed appetitum voluntarium necessario præcedit cognitio intellectiva ; ergo cognoscimus singularia.

Item, consiliare et disponere de agendis, cum dicat quamdam collationem præsentium ad præterita et futura, necessario spectat ad partem intellectivam practicam : sed operatio et agenda, sunt circa singularia 6. Ethicorum * ; ergo, etc.

cap. 7.

Item, impossibile est cognoscere medium, nisi cognoscantur extrema : sed veritas, quam cognoscit, et apprehendit intellectus, fundatur super duo extrema, seu affirmative, seu negative sumpta, quæ quidem sunt particularia, ut Petrus non est Paulus, vel Petrus est homo ; ergo, etc.

Confirmatur autem ratio, quia habitu scientifico syllogistice acquisito, sola potentia scientifica potest syllogizare, ut contingit assumendo alterum terminum singularem, et hoc in omni figura, ut patet 1. Priorum *. Cum enim universale sit quoddam opus intellectus, et sit per abstractionem a singularibus, omne agens per artem oportet necessario, quod cognoscat singularia.

c. 5. et deinceps.

ARTICULUS III.

Quomodo intellectus cognoscat singularia?

28. Circa tertium articulum quæstionis, scilicet, quis modus sit cognoscendi singularia, varius est modus dicendi. Est enim opinio quorumdam, quod singulare ab intellectu modo distincto non apprehenditur, nec primo, sed indirecte, et per quamdam lineam reflexam. In hoc autem concordant duæ solemnes opiniones. Ratio autem unius quæ hoc ponit, est, quia principium individuationis, et singularis in rebus naturalibus, est materia ; intellectus autem humanus conjunctus intelligit abstrahendo speciem intelligibilem a materia, et conditionibus materialibus, utpote *hic*, et *nunc*, quæ sunt conditiones concernentes rationem singularis, quia hæc species non potest repræsentare individuum. Ratio alterius est, quia ratio singularis necessario aliquid addit supra rationem universalis, vel re, vel intentione, alioquin duo individua non differrent inter se, sicut nec differunt in communi ratione speciei.

Themist. 3. de Anima, n. 20.

D. Thom. 1. p. q. 86. art. 1. ad 3.

Opinio asserens singulare non cognosci directe

Ex hoc igitur patet, quod singulare non apprehenditur ab intellectu, nisi per quamdam determinationem factam in intellectu correspondentem determinationi universalis, factæ in ipso singulari : sed intellectus talem determinationem non patitur, quia impediret receptionem formæ universalis, quia determinatum non potest esse indeterminatum, et sic nullo modo intellectus apprehendere potest universale si talem determinationem haberet. Sic ergo isti duo in positione conveniunt, licet habeant aliud et aliud motivum.

Istum autem modum reflexionis, quo intellectus (ut dicunt) solum intelligit singulare, declarant sic :

dicunt enim, quod sensitiva exterior, utpote color, vel hujusmodi, multiplicat speciem suam naturalem ad sensum, ex cujus impressione fit visio, et apprehensio rei ut præsentis : ab illa autem generatur similitudo in vi memorativa, quæ est specierum retentiva, ab illa autem in vi imaginativa, post istam apprehensionem sequitur apprehensio intellectiva : et quia illa non est organica sicut præcedentes, non potest similis modus intellectionis esse, ut species, inquantum erat sub conditionibus, et materialibus, sub quibus repræsentabat singulare, ut determinatum est, multiplicat similitudinem suam usque ad intellectum, propter duas rationes immediate tactas.

29. Est igitur in parte intellectiva duplex differentia intellectus, agens et possibilis. Agens intellectus speciem, quæ determinata erat in phantasia, vel in imaginatione, habet denudare et abstrahere a conditionibus materialibus, et individuantibus, quæ species dum sic est accepta et denudata, habet rationem universalis in repræsentando. Tali autem specie sic abstracta, repræsentata intellectui possibili apprehendit primo, et per se, et directe universale, et sic cognitio universalis fit secundum modum cujuslibet lineæ rectæ, cujus principium a quo, est ipsum singulare ut cognitum in phantasmate : punctus finalis est universale, ut cognitum in ratione universali abstracta. Sicut autem linea recta, si reflectatur a puncto ad punctum, et finis principio conjungatur, finis et principium sunt idem re, differentia sola ratione, in ratione scilicet finis, et principii : sic intellectus possibilis universale reflectens (quod aspiciebat in ratione abstracta) ad singulare, quod repræsentatur in specie determinata, seu in phantasmate, dicit et cognoscit, quod idem re est universale et particulare, differens sola ratione, ut scilicet secundum quod concipitur sub determinatis conditionibus, habet rationem singularis, vel ut concipitur absque illis, habet rationem universalis. Nec talis consideratio est falsa, quia non est abstractio, vel determinatio realis, sed secundum considerationem solum.

Secundum autem istum modum abstrahendi, priora et universalia abstrahuntur a posterioribus, quia posterius etsi sit idem re cum priori, et universale cum particulari, non tamen posterius vel singulare, est de ratione prioris, vel universalis. Et secundum istum modum potest considerari Socrates inquantum homo, et inquantum Socrates, quia potest considerari inquantum homo, quamvis non consideretur inquantum Socrates, et non e contrario. Sic dicit Aristoteles 2. *Physicorum, text. com.* 18. quod *Abstrahentium non est mendacium.* Sic igitur intellectus reflectens universale cognitum in ratione universali, non sibi impressa, sed expressa, ad singulare cognitum in instanti, cognoscit ipsum singulare in phantasmate per ipsum universale, ut sic verum sit dicere, quod idem est res, quod intellectus possibilis per se intelligit, quod est 30.

universale cum eo, quod imaginativa cognitio per se, et directe apprehendit, quod est ipsum singulare. Differunt autem secundum modum considerationis, quia illud, quod cognoscit imaginatio directe ut singulare, et sub determinatis conditionibus, illud idem cognoscit intellectus ut universale, et abstractum ab illis conditionibus materialibus, quemadmodum magnitudo naturalis et magnitudo re sunt idem, sed considerata inquantum Mathematica, abstrahitur secundum considerationem a conditionibus naturalibus. Ex quo patet, quod objecta prima imaginativæ sunt idem re et ratione differentia, objectum autem secundarium intellectus, et principale imaginativæ sunt idem re et ratione : nam secundario, et per reflexionem cognoscit singulare ut singulare, sicut et ipsa imaginativa, seu phantasia.

31. Ex his patet, quod non possumus discernere, nisi sola ratione, quando imaginamur singulare, vel quando intelligimus : cujus ratio est, quia non differunt imaginari et intelligere singulare, nisi ex parte medii, quia imaginatio cognoscit ipsum per speciem singularem non abstractam, sed intellectus per ipsum universale non sibi impressum, sed expressum : et esset quasi omnino simile, si visus speciem intentionalem sibi impressam primo, et per se videret coloratum extra, sic est in intellectu cum reflectit se mediante specie universali supra phantasma. Nunc ergo secundum istam positionem intellectus in hac vita non aliter cognoscit singulare, nisi ut est intra, id est, in imaginatione, et hoc est particulare tanquam per medium.

Est autem alius modus cognoscendi singulare, scilicet, ut est actu existens extra, sicut cognoscimus per sensus corporis : qui modus cognoscendi est proprius naturaliter intellectui separato, vel forte conjuncto pro statu gloriæ, non pro statu viæ. Hic est modus, quem ponunt magni viri.

SCHOLIUM.

Relata, et clarius explicata opinione Sancti Thomæ quam Ægidius, Aureolus, Capreolus, et alii sequuntur, suam statuit Scotus, quæ etiam est Richardi, Durandi, Gregorii, aliorumque veterum Theologorum, necnon recentiorum Fonsecæ, Suarez, Conimbricensium, et quæ communior est in scholis, nimirum intellectum conjunctum, et pro statu isto non solum per reflexionem, et per conversionem ad phantasmata, sed directe, et immediate cognoscere singularia actualiter existentia. Deinde, solutis argumentis pro sententia contraria, subtilissime et clarissime explicat modum, quo intellectus in sensu particulari, seu in organo, et per organum actualitatem existentiæ rei sensibilis attingit. Et licet multis in locis insinuet intellectum cognoscere singularia directe, utpote in 2. dist. 3. quæst. 11. et dist. 9. quæst. 2. et in 3. dist. 14 quæst. 3. ad ultimum, et quodl. 13. art. 2. imo et expressam de hac re instituerit quæstionem in commentariis ad libros de Anima, vigesimam secundam in ordine ; nullibi tamen adeo ex professo, aut clare de hac re egit, sicuti hoc in loco, ubi nihil ferme reliquit indiscussum.

Omisso modo cognoscendi per speciem, quia de hoc intendo disputare, modum istum bene non capio esse verum, nec concordat articulis supra positis. Ostensum est enim quod intellectus præsens 32. *Refellit Doctor prædictam sententiam*

est omnibus sensibus, et organis eorum per influentiam, per substantiam, et etiam in ratione perficientis sub ratione cognitivi, sicut Sol attingit omnem actionem inferiorum agentium, et intimius, et præsentialius, ut patuit; ergo cum sensus cognoscendo attingat existentiam actualem rei exemplaris, necessario intellectus attingit eam, non solum separatus, nec solum in statu gloriæ, sed etiam in statu viæ, quod tamen negat hæc positio, ut patet in fine.

Item, imaginativa inquantum talis, non cognoscit rem singularem, sed actualitatem suam, ut est extra, nec sensu præsente, nec absente : non sensu absente, quia cæcus natus non judicat de coloribus utrum actu sint, et tamen habet imaginativam, nisi forte per auditum aliquid ex eis percipiat : nec sensu præsente in actu suo, quia non est necesse ponere in anima duplicem vim apprehensivam simul circa sensibile, ut est extra, nisi quia una dirigitur et perficitur ab alia in cognoscendo, vel altera superflueret. Sed imaginativa non habet rationem perficientis ipsum sensum, cum tam in vigilando, quam in dormiendo plus deficiat circa judicium singularium, quam sensus particularis, ut de se patet. Non sic autem est de intellectu, cum se habeat in ratione perficientis actionis sensuum particularium, quibus conjungitur, cum sit semper rectus, phantasia quoque non recta; ergo si intellectus in via nullam habet notitiam de existentia actuali rei extra, nisi ut præsentatur sibi in phantasmate, seu imaginativa, nunquam in hac vita, ut dicit hæc positio, cognoscit aliquid de ea, quod plane est hæreticum, non solum falsum.

Quod sit autem falsum, patet, cum solus intellectus cognoscat veritatem, inquantum veritas : multæ autem veritates possunt fieri de actuali existentia rei sensibilis, ut est extra. Quod sit hæreticum, patet, quia certum est, quod idem est actus intellectus : certum est autem, quod Apostoli actualem hominem, quem videbant actu existentem, Deum esse credebant ; quem palpabant, Deum credebant : *Palpate*, inquit, *et videte, quia spiritus carnem, et ossa non habet : Quia*, inquit, *vidisti me Thoma, credidisti : infer digitum tuum huc*, etc. * Ergo quod manus palpabat, quod digitus pertractabat, quod visus aspiciebat, quod vere est actualis existentia rei sensibilis, visibilis, palpabilis, hoc intellectus Deum esse credebat: *Dominus*, inquit, *meus, et Deus meus*. Ergo attingebat intellectus necessario actione sua (quæ est credere) ad existentiam rei : intellectus enim credendo asserit de re, quam manus palpat : *Dominus meus, et Deus meus*. Non ergo videtur sanum dicere, quod intellectus conjunctus non attingit singulare, nisi ut est in imaginatione : imo secundum fidem, dato quod non apprehendat nisi per reflexionem, oportet quod fiat reflexio non super singulare, ut est in imaginatione, sed etiam ut est actu existens extra. 33.

* Lucæ 2

Item, de modo hujus positionis, cum intellectus agens abstrahit 34.

speciem, seu rationem universalis a conditionibus individuantibus et materialibus, utrum hæc positio sit casualis in anima, vel ab alio intenta ? Non casualis, cum sit a virtute animæ ad hoc determinata ; ergo ab alio intenta : non a visiva cum non apprehendat illud, quod abstrahitur, scilicet universale; ergo ab intellectiva : non ab intellectu agente secundum positionem, quæ se habet ad possibilem, sicut lux ad medium, vel ad sensum, et se habet ad phantasmata, sicut lux ad colores, seu colorata. Sicut igitur non videt oculus, sine adjutorio lucis, sic intellectus agens non intelligit (secundum quod dicit positio) sed possibilis auxilio agentis ; ergo dum intellectus agens abstrahit speciem a conditionibus materialibus, necessario intellectus possibilis præcognoscit a quo abstrahit, antequam ei offeratur, quod abstrahitur, universale. Præterea, non magis abstrahit speciem hominis quam asini, nisi intellectus præcognoscat, quod a specie hujus hominis, vult abstrahere speciem hominis universalem.

Item, implicat positio contradictionem, ut patet in ratione; quia sicut singulare addit supra universale, sic singulare apprehendi non potest, nisi determinatione aliqua facta in intellectu correspondente determinationi singularis supra universale, et hæc sunt vera ; ergo cum universale non habeat illam determinationem, quam addit singulare supra universale (aliter non esset universale, seu species universalis,) nullo modo universale poterit ducere in cognitionem singularis, cujus oppositum ipsi dicunt.

Si dicas, quod universale non in 35.
se, sed prout per reflexionem applicatur ad phantasma, facit hoc, scilicet ut singulare in intellectu sit cognitum ; quamvis hoc non dicat positio, imo contrarium, ut patet, dum ponit differentiam inter apprehensionem singularis ab imaginatione, et ab intellectu ; adhuc non habeo, quod universale inquantum tale, imo potius ipsum phantasma, faciens determinationem in cognitione, est principium cognoscendi singulare.

Item, sicut aliqua per illud, et in illo quo conveniunt, nullo modo differunt, sic impossibile est ut per illud, in quo omnino conveniunt, inquantum sunt differentia, cognoscantur : sed singularia differunt inter se per aliquod additum universali, ut dicit etiam positio; ergo, etc.

Item, Deus cognoscit hunc hominem, et illum, per distinctas ideas, ut expresse dixit Augustinus in epistola * ad Nebridium, quæ incipit : *Recentissimis litteris tuis*, etc. non ergo videtur, quod intellectus conjunctus per unam solam speciem universalem possit eam cognoscere.

*epist. 115.

Respondetur ad rationes.

Ratio autem prima hujus positionis falsum supponit : cum enim dicitur, quod intellectus per speciem abstractam ab omnibus conditionibus materialibus intelligit, si intelligit quod nihil intelligat, nisi per hujus speciem, falsum est omnino, quia etiam per spe-

cies sub talibus conditionibus intelligit.

36. Si dicas, quod verbum Philosophi in contrarium est, dico, quod verum est, et intelligendo per tales species, aliqua intelligit ut universalia : et per hoc differt a virtutibus sensitivis, quæ hoc non possunt facere. Non tamen propter hoc vult Philosophus, quin per species non abstractas ab his conditionibus possit singularia apprehendere. Sed per istum modum non differt a modo, quo sensus cognoscit : et quia intendebat dare differentiam apprehendendi istius sensus et intellectus, ideo aliud dixit, et illud non.

Ratio secunda non valet. Quod dicitur, quod singulare non, etc. concedo. Quod dicitur in minori, quod intellectus talem determinationem, etc. dico quod falsum. Quod dicitur impediret, etc. dico, quod ratio solvat se ipsam, quia non ponit quod determinatio aliqua fiat in intellectu impressive, sed expressive solum.

Quamvis autem possis dicere quod prima determinatio impediret, non autem secunda : si enim materia aliquod determinatum exprimatur, nihilominus quodcumque aliud potest materia exprimi. Primo certum est quod ratio hominis addit supra rationem animalis, corporis et substantiæ ; ergo nullum horum poterit intelligi, quia qua ratione impedit determinatio singularis, etiam ratio speciei specialissimæ respectu generis. Dato etiam quod intellectus intelligeret per speciem impressam (de quo forte adhuc disputabimus *) talis determinatio non impediret rationem formæ universalis, si enim species albi et nigri non impediunt se in eodem puncto aeris, quia intentionales sunt multo minus determinatio singularis et universalis in intellectu, cum sint magis intentionales et spirituales. Sed de hoc inquirere spectat ad quæstionem; *Utrum intellectus intelligat per speciem ?* de qua nihil ad præsens intendo.

* quæst.

Revertendo igitur ad ea, quæ 37
superius inchoavi, dico quod intellectus conjunctus, actu existente sensus particularis, apprehensione attingit actualitatem existentiæ cujuslibet rei sensibilis singularis, vel saltem si convertat se, attingere potest. Sed aliter hujus actualitatem apprehendit sensus particularis, quia cognoscendo, et exprimendo ipsam actualitatem, non solum ut est per speciem in oculo, vel in alio sensu, imo etiam attingit eam, ut est extra in natura propria, quasi quodam contactu spirituali, et hoc notitia experimentali. Intellectus autem directe eamdem actualitatem, ut est in sensu, attingit; pro eo quod apprehendit directe ipsam sensationem seu motionem, quam facit sensibile ut præsens, et actu existens in sensu particulari, et in illa et per illam, quæ non potest esse nisi a sensibili præsente, actu cognoscit actualitatem sensibilis extrinseci : non tamen extendit aspectum (quomodo tactum est supra) ad illam actualitatem sensibilem, ut est extra, sed solum secundum quod est in ipso actu sensus, et ideo sensus cognoscit, et

experitur hujus actualitatem, intellectus autem solum cognoscit. Et hoc est verum, seu sensationes fiant per speciem, sensum informantem, seu fiant aspectu visuales directi supra sensibilia.

38. Quod autem sensus sic experiatur et cognoscat, intellectus autem solum cognoscat, ostendo. Ordo cognitionis tam ex parte objectorum, quam ex parte virium cognoscitivarum est stabilis et firmus : non enim potest considerari infimius cognitione quam actualis existentia rei, quia nullum participat genus abstractionis, nec superius, quam ens inquantum ens, vel verum inquantum verum, quia participat omnem modum abstractionis : nec potest vis naturalis infimior cognitiva inveniri quam sensus particularis, nec superior quam intellectus. Nunc autem, quia intellectiva habet rationem causæ superioris, attingit actus omnium cognitivarum virium inferiorum, sicut Sol omnem actionem agentium naturalium. Sed certum est, quod posteriori debetur aliquid inquantum posterior, quod non debetur primo inquantum primum, vel inferiori inquantum inferius, debetur aliquid, quod non debetur superiori inquantum superius ; ergo sensui particulari, quia infima virtus, debetur modus agendi, qui non debetur intellectui, sed non alius quantum ad cognitionem, qua uterque hanc actualitatem cognoscit ; ergo necessario modus experimentativus, cum non sint nisi isti duo modi circa hujusmodi actualitatem existentiæ rei. Et ita est in Sole, et in omni causa particulari, quia Sol attingendo et fortificando eam, calefaciendo et digerendo materiam, cooperatur. Sed aliquem modum habet causa particularis, cujus est ille modus, qui proprius modus est in digerendo et organizando materiam, quem Sol non attingit per se : et ideo quia causa particularis modum proprium habet in agendo, secundum quem appropriate respicit effectum, effectus magis ab illa denominatur, quam ab universali.

Si dicas, ergo habitus scientialis debet dici sensibilis et non intelligibilis, cum apprehensio sensus particularis in genere scientiæ sit causa particularis contrahens intellectum, qui intellectus circa hujus apprehensionem causat et generat scientiam. 39. *Objectio.*

Solutio. Patet responsio ; quia sensitiva actio non specificat intellectum, nisi solum respectu illius, ad quod aspicit sola sensatio, quæ est solum apprehensio actualitatis existentiæ rei extrinsecæ, et respectu hujus termini actio sensus, cui adjungitur actio intellectus, est una actio numero, et ideo denominatur sensatio, et non intellectio. Aliæ autem actiones hanc sequentes, utpote quod hic color est color, conferendo universale ad particulare, tribuuntur soli intellectui ; apprehendere autem hunc colorem actu existentem potentiæ visivæ, sicut productio fructus denominatur ab arbore quæ est causa particularis, non a Sole quæ est universalis : sed si quid fiat postea ex hoc fructu, utpote

Cognitio rei singularis, ut existentis magis tribuitur sensui, quam intellectui.

vermis vel aliquid tale, non denominatur ab arbore, quia ad ulteriorem effectum non se extendit, sed erit actio Solis. Verbi gratia, facio stylum per artem, agit ergo vis motiva per modum artificialem: omnis autem vis confortans, et actuans virtutem meam motivam maxime si esset virtus superior secundum ordinem, et confortando uniretur sibi, ut esset una causa composita, et una actio respectu styli, certum est, quod stylus ab utraque esset : sed virtus operans per modum artis aliquem modum in operando haberet, quem illa virtus de se non haberet, nisi per accidens, ut scilicet est unita illi; et hoc maxime esset verum, si virtus motiva per modum artis de ratione sua agit in sensibile experiendo.

40. Item, ostensum est in quæstio-
q. 8. n. 7. et seqq. ne de primitate materiæ *, quod in unoquoque genere, in quo fit processus de imperfecto ad imperfectum, primum illius generis caret omni imperfectione, quæ per illum processum in illo genere introducitur. Et propter hoc dictum fuit su-
* num. 8. pra *, quod omnis cognitio scientifica fundatur in actuali existentia rei extra : deficiente enim sensu, deficit scientia quæ secundum illum est; ergo cognitio rei sensibilis, secundum rationem suæ totalis primitatis, non potest esse cognitio scientifica ; sicut nec semen sub ratione seminis, potest esse manus vel pes ; nec per consequens hujusmodi cognitio actualis existentiæ rei sensibilis, habet rationem veritatis inquantum veritas : sed cognitio, quam habet intellectus de actualitate rei, est ratio nativa, ac per hoc scientifica, et etiam cognitio veri non solum inquantum verum, sed veritatis inquantum veritas : intellectus autem actualitatem hujus albedinis cognoscens, cognoscit ejus veritatem ; ergo necesse est, quod aliquis modus in agendo cognoscens prioritatis qui est primus, imperfecta materia, semen totius generationis scientiæ, præcedat cognitionem intellectivam de illa actualitate : sed ille modus non potest dici cognitio rei sensibilis extrinsecæ, ut actu existit, quia hoc contingit intellectui ; ergo erit modus experimentativus. Et hic modus est proprius sensui particulari, inquantum infimus in genere virium cognoscitivarum, et est seminarium et origo omnis scientiæ : non est cognitio veritatis, sicut nec semen est manus, sed est cognitio veri inquantum verum, sicut semen omnium membrorum est materia et fundamentum.

Item, aperte patet, quod intellectus non attingit ad actualitatem rei extra, nisi per sensum et mediante sensu : sensus autem attingit aliquando ad ipsam sine intellectu, ut patet in phreneticis, quamvis talis cognitio sensus sit imperfecta ut patuit supra *. Sed cum * num.
aliquid duobus convenit uni per se, alteri per accidens, secundum aliquem modum immediationis debetur illi, cui debetur per se, secundum quem non convenit ei, cui debetur per accidens ; ergo immediatius fertur sensus in objectum suum extra quam intellectus, quia objectum suum est inquan-

tum tale, intellectus autem solum
* num. 40. per accidens, ut dixi *, quia non ut est extra, sed ut est actu in sensu per sensationem, ut dixi. Immediatior autem modus agendi in sensibile est experimentativus; ergo sensus particularis experitur hanc actualitatem, non intellectus.

41. Dixi autem, quod actualitas existentiæ rei sensibilis per sensationem est objectum sensus, intellectus autem non, nisi est in sensu per speciem, quia bene posset esse species in sensu, et tamen non esse apprehensa actu, seu sensata actualitas rei exterioris, ut patet in his, qui diu aspexerunt aliquem colorem, et postea clauso oculo videtur eis, quod videant colorem, sicut patet per exemplum Philosophi de somniis *; sensatio autem actu non potest esse, nisi sensibile sit præsens, sicut nec possum videre album, vel tangere calidum, nisi sint actu.

* de Somno, et Vigil. c. 2.

Item, experimentatio de actualitate rei dicit quemdam contactum ipsius actualitatis rei sensibilis, qui non potest esse nisi virtus, quæ experitur, tangat actualitatem rei, vel ipsa actualitas sit in virtute. Nunc autem illud attribui non potest intellectui respectu actualitatis rei sensibilis, quia non ex hoc, quod sensibile actu sit in intellectu, lapis enim non est in anima; nec quod intellectus tendat, et quasi quodam aspectu immergatur in ipsum sensibile extra : quia *intelligere* est motus ab intra ad animam, sensus autem tendit ad extra per suos aspectus, quod docet experientia : quia quando diligenter intueor, tunc sentio quod non fit visio per attractionem, imo per fortem directionem, et protensionem visus super rem; ergo solus sensus habet actualitatem rei sensibilis extrinsece experiri et cognoscere, cum sit infimum in genere virium cognoscitivarum : intellectus autem cognoscit ipsam certitudinaliter in ipsa et per ipsam sensationem, sed non experitur.

Et est hîc advertendum, quod sicut accipiendo totum ordinem virium cognoscitivarum, vis sensitiva experitur actualitatem rei, sic accipiendo totum ordinem sensuum particularium, tactus cum sit infimus, intimius, et certius experimentatur suum sensibile quam aliquis aliorum. Gustus enim secundum Philosophum, quidam tactus est : unde Salvator post resurrectionem, postquam ostenderat discipulis corpus suum, ad magis experimentandum veritatem dixit * : *Palpate* : et Thomæ, *Infer digitum tuum*, etc. Unde Gregorius super illo, *Joannis cap.* 20. † *Cum esset sero die illo*, etc. *Corpus quod videri poterat, fides intuentium dubitabat, palpandam carnem præbuit, quam clausis januis introduxit.* Sicut igitur sensus tactus est certior cæteris sensibus circa suum sensibile, sic sensus particularis circa actualitatem existentiæ rei extra quam intellectus, vel quæcumque alia vis, quia solus eam experitur. 42.

Tactus certius experitur suum objectum, quam alii sensus.

* Lucæ 24.

† Gregor. Hom. 26.

Si instes; ergo intellectus non unitur sensibus in ratione perficientis in cognoscendo, quod tamen supra fuit ostensum * : dico, quod intellectus dicitur perficere sensum in sua cognitione, eo quod cognitio sensitiva præcise consistit in apprehendendo illud, quod

* num. 18. et seqq.

est verum, non ipsam veritatem : et quia talis cognitio potest perficere, ut id quod cognitum est inquantum verum, solum cognoscatur inquantum habet rationem veritatis, quod fit per intellectum, ideo intellectus dicitur perficere cognitionem sensitivam, sicut agens dicitur perficere materiam, non in genere materiæ, sed elevando ad altiorem actum perfectionis.

43. Dico ergo, quod singulare modo prædicto apprehenditur, et cognoscitur a sensu et ab intellectu : et loquor de singulari corporali, de quo dicit Philosophus * quod si singularia contingentia extra speculari fiant, nescimus utrum fuit, vel non fuit. Unde sicut imago Petri repræsentat Petrum, non vivum, nec mortuum, sed simpliciter, ac per hoc est ratio cognoscendi, sed non perfecte, quia per illam non experior, utrum sit vivus, vel mortuus : sic etiam ipsum nomen Petri significat Petrum, non ut vivum vel mortuum, sed simpliciter. Sic species rei ducit in cognitionem rei, sed non in actualitatem existentiæ. Propter quod oportet dicere, quod sensus aliquo modo ultra seu præter speciem, attingit sensibile, cum ipsum sensibile secundum actualitatem suam non sit in sensu. Semper autem tale singulare fertur in intellectu, non solum per speciem rei sensibilis ut est a sensibili, nec per illam ut est in sensu, quia inquantum species, nullam certitudinem facit de actualitate existentiæ, nec fertur super ipsam, seu in ipsam per experientiam, ut sensus; sed fertur in ipsam per ipsam sensationem, per quam habetur certitudo de actualitate existentiæ, ut ostendi. Si autem accipiatur singulare non pro ipsa actualitate existentiæ, sed pro re quadam particulari, secundum quod repræsentatur imaginatione, vel specie, vel significatur a nomine, secundum quem modum de ratione singularis non est actualis existentia ; sic dico, quod intellectus cognoscit directe singulare in actu et per actum imaginationis, aut etiam per cognitionem derelictam in eo, dum conjungebatur cum sensu : non dico utrum per speciem impressam, vel expressam, nam de hoc intendo quærere.

* Ethicor 6. c. 3.

44. Et dico concludendo, quod quocumque modo istorum accipiatur singulare, prius cognoscit intellectus singulare quam universale. Impossibile est enim quod rationem universalis ab aliquo abstrahat, nisi id, videlicet a quo abstrahit, præcognoscat. Unde cognitio actualitatis existentis præcedit omnem aliam rationem, ut patet, et loco, et tempore. Loco, quia cum video aliquid a remotis, et nescio utrum sit bos, vel asinus, primum quod cognosco est illud quod video, aliquid est actu, postea cognosco quod est animal. Tempore, patet idem, quia puer non vocaret hunc, vel illum *patrem*, nisi prius perciperet quemlibet actu esse : unde fundamentum originale, a quo movetur omnis cognitio (dico radicaliter) est esse actuale. Et dico *radicaliter*, quia facta apprehensione actualitatis rei, ipsa destructa re ipsa remanet cognitio

Prius c[ognoscit] i[n]tellectu[s] per or[di]na[m] singu[lare], qu[am] universa[le].

secundum aliquem modum, tam in intellectu quam in imaginatione.

Quomodo dicuntur confusa prius cognosci ab intellectu. Si vero dicatur, quod magis confusa sunt prius nota in intellectu, qualia sunt universalia, dico, quod si cognitio accipiatur ex parte cognoscibilium, cum intellectus sit nudus, primo habet aspectum, ut perficiatur confusis, cujumodi sunt universalia. Si autem cognitio referatur ad modum, quo intellectus perficitur, cum universale inquantum tale omnino non sit in re, sed fiat actione animæ per abstractionem a singularibus, necesse est, ut actio intellectus prius attingat singulare, ex quo per actionem quasi de quadam materia faciat universale, et posterius universale attingat, et sic materialiter loquendo prius cognoscit particulare.

45. Vel potest dici, quod quamvis hæc actualitas in re extra sit singularissima, et nullius abstractionis, secundum quod per ly *hæc* intelligimus esse rationem actualis existentiæ in tali re signata, tamen ipsa actualitas existentiæ quanquam sit *hæc* et *signata*, ut dividitur ab aliis rationibus quæ sunt in ea, habet rationem confusi et indeterminati et in se, et respectu sensus et respectu aliarum rationum singularium, quæ sunt in ea. Quod patet: sicut enim ratio animalis, hominis, et hujus hominis, præsupponunt rationem entis, tanquam magis universale et confusum, sic in hoc homine particulari existente actu hæc humanitas, hæc animalitas quæ actu existunt, primo supponunt hanc entitatem actualem, et in se et respectu cognitionis sensus. Nunquam enim puer vocaret hunc et illum *patrem*, nisi ipse actuale esse prius naturali ordine cognosceret. Dum enim rem video a longe confuse, primo occurrit mihi quod est actu, secundo quod est hoc animal, postea quod est aliquis homo. Unde dum dicitur, quod cognitio nostra incipit a magis confusis et magis universalibus, talis confusio et universalitas, non excludit singularitatem, et signationem actualis existentiæ in re extra : nec tale confusum et universale, est illud a cujus ratione excluditur *hic*, et *nunc*, imo in eo includuntur, quia nunquam cognoscerem, quod sit homo, vel animal, vel hic homo, et hoc animal, nisi prius sensus naturali ordine apprehenderet ipsum esse ens actu signatum. Universale autem, de quo quæris, alterius generis est, quia de ratione sua excludit *hic*, et *nunc*, et signationem et actualitatem existendi. Istud autem, quod sensus prius naturali ordine apprehendit, quamvis in sua ratione includat signationem et actualitatem existentis, dicitur tamen pro tanto confusum, quia hæc entitas naturali conceptu præcedit hanc animalitatem et hanc humanitatem, et secundum suam rationem, et respectu cognitionis sensus : unde patet quod in instantia æquivocatur *universale*.

Patet igitur ex dictis, quomodo intellectus actualitatem existentiæ rei sensibilis apprehendit, quia apprehensionem, vel sensationem quæ fit in organo, et per organum, attingit. Et per hoc potentia intellectiva, cum faciat cum illa 46. *Recapitulatio totius quæst.*

sensatione unam actionem numero, cum ei conjungitur, ut patuit supra, potest dici per accidens organica, modo supra declarato, et per consequens ejus actio organica. Actio autem reflexiva, qua scilicet intelligit se hujus actualitatem existentiæ intelligere, et actio collativa, qua confert illam actualitatem ad universale, dicendo, quod illa albedo est color : istæ duæ, inquam, actiones intellectus, nullo modo sunt organicæ, nec per se, nec per accidens.

Eodem modo dico de actione intellectus intuitiva, reflexiva, collativa ad actum imaginationis, quantum ad unitatem et differentiam, sicut dixi, respectu sensus. Et quia reflexio et collatio præsupponunt simplicem apprehensionem, dico, quod naturali ordine intellectus primo apprehendit actualitatem existentis rei sensibilis, et ab ista potest abstrahere universale ante actum imaginationis ratione universalis. Secundo naturali ordine apprehendit actum imaginationis, et rem imaginatam, et ab isto potest abstrahere universale per considerationem, et sic sit verum, quod apprehensio universalis semper est posterior apprehensione particularis. Sed potest esse prior apprehensione particularis facta ab imaginativa, quia potest abstrahi ab ipso sensibili in sensu particulari, ita quod antea cognosco singulare in intellectu, quam imaginemur particulare per imaginationem, et antequam intellectus intelligat singulare in phantasmate. Sed nunquam apprehensio universalis potest esse ante apprehensionem singularis per sensum aliquo modo originaliter. Et sic comparando intellectum ad imaginationem, aliquando cognoscitur universale prius quam particulare : et hoc est verum, dum intellectus abstrahit universale a sensibili apprehenso per sensum particularem. Aliquando prius cognoscitur particulare : quod quidem fit, dum abstrahitur ratio universalis a phantasmate, seu a re particulari, ut est in imaginativa. Comparando autem intellectum ad sensum particularem, prior est notitia singularis, et a sensu, et ab intellectu, quam notitia universalis.

QUÆSTIO XIV.

Supposito quod intellectus conjunctus directe intelligat singulare, secundum modum in præcedenti quæstione expositum, utrum talis intellectus intelligat universale, vel particulare, per speciem aliquam in intellectu impressam?

August. 12. *de Trinit. c.* 14. *et lib.* 13. *c.* 4. *et lib.* 15. *c.* 7. *et* 21. D. Thom. 1. *p. q.* 24. D. Bonav. *in* 2. *dist.* 3. *art.* 2. *q.* 1. Richard. *art.* 5. *q.* 1. Albert. *art.* 15. Capreol. *q.* 2. *art.* 3. Cajet. 1. *part. q.* 55. Ferrar. 3. *de Anim. q.* 13. Apoll. *q.* 6. Jand. *q.* 15. Ægid. *quodlib.* 5. *q.* 21. Durand. *in* 2. *dist.* 3. *q.* 6. Godfred. *quodlib.* 9. *q.* 19. Conimb. 3. *de Anima, c.* 3. Tolet. *q.* 21. Compl. *dist.* 18. *de Anima. q.* 1. Aversa *tom.* 2. *Philos.* Vide Doctorem *q.* 7. *de Anima, et in* 1. *dist.* 3. *q.* 6.

Circa istam quæstionem tria 1.
sunt declaranda : Primum est, quis est modus eorum, qui dicunt intellectum non intelligere per speciem impressam, et rationes, et motiva. Secundum est, solvere rationes et motiva illorum. Tertium est, ostendere quod intellectus intelligit

per speciem impressam in anima, tam in illa, ut est conjuncta corpori, quam quando sit in patria.

ARTICULUS I.

Refertur opinio negans intellectum cognoscere per speciem impressam.

Henricus quodl. 4. q. 7. 8. et 23. et quodlib. q. 14. Gotfr. in 1. d. 3. Circa primum, sciendum quod quidam Magistri dicunt, quod intellectus in nullo statu indiget specie impressa. Ad cujus evidentiam sic procedunt: Dicunt, quod circa progressum naturalem humanæ notitiæ, talis modus attenditur. Primo sensibile extrinsecum in substantia actualiter fundatum (puta color) primo habet *esse* naturale in substantia, et est in potentia activa, ut similitudinem suam in medio generet, et a medio in organo visus; et hoc secundum actum luminis, quod ad generationem talis speciei, et organi ab ipsa informati, requiritur propter tria: unum est propter medium, ut scilicet fiat medium necessarium ad susceptionem hujus speciei, quam nisi mediante lumine, non est natum recipere, dicente Aristotele 2. Anima*: *Color est motivus lucidi, inquantum lucidum.* Secundum est propter ipsum colorem, qui non agit, se, seu similitudinem suam generando in medio, nisi virtute luminis, quo præsente color facit suam similitudinem in medio sibi contiguo. Tertium est ex parte videntis, quia, ut probatur in Perspectiva, color non videtur nisi admixtus luci usque ad organum visus, in quo recipitur ab aere sibi contiguo, ut formetur per ipsam visus, hoc est, actus videndi, quo sensus visus videt colorem extra, qui est in substantia modo exposito in præcedenti quæstione*.

Ad actum visus requiritur medium luminosum propter tria.

* text. com. 67.

A sensu vero particulari per nervos opticos, quasi per medium, intra generatur similitudo illius speciei, seu sensibilis in organo memoriæ, in qua conservatur ad absentiam sensibilis extra, quod non contingit in sensu particulari, et a specie ut est in memoria, generatur et multiplicatur similitudo illa, quæ est exterioris sensibilis usque ad organum imaginationis. Ita quod sicut se habet sensibile extra respectu sensus, ut ipsum immutet sua specie, sic memoria ad imaginativam immutando ipsam ad actum imaginandi, ita quod est idem particulare quod percipit sensus ut est actu præsens, et imaginativa ut est succedens.

* Num. 24. et seqq. 2.

Et hoc est quod dicit Augustinus *de Trinitate, cap.* 3. *Pro illa* (inquit) *specie corporis, quæ videbatur extrinsecus, succedit memoria retinens illam speciem, quam per corporis sensum combibit anima. Proque illa visione, quæ foris erat cum sensus ex corpore visibili formaretur, succedit intus similis visio, cum ex eo quod memoria tenet, formatur acies animi, et absentia corpora cogitantur.* Et vocat cogitationem imaginationem. Et sunt similes modi transmutationum, quibus scilicet transmutatur sensus particularis a sensibili extra, et imaginativa a specie in memoria existente, excepto quod extra immutationem sensus particularis objectum immutat sensum, tanquam primum et proximum immutans: non autem idem

objectum extrinsecum quod imaginatur, immutat imaginativam, tanquam proximum immutans, sed tanquam primum, quia quamvis sit idem omnino objectum, tamen est objectum ipsius sensus ut est præsens, imaginationis ut est absens : et in hoc terminatur, ut dicunt, opus imaginativæ, comprehendendo sub ea omnes vires sensitivas, cognoscitivas, et earum operationes.

3. Post imaginativam sequitur virtus intellectiva, de qua est quæstio : Utrum specie informetur, vel ei species imprimatur? Ad cujus intellectum oportet scire, quod secundum Philosophum 3. de Anima, secundum Commentatorem * intellectus noster possibilis est de genere virtutum passivarum quoquo modo, inquantum scilicet est in potentia ad recipiendum in ratione cognoscentis objectum, quod apprehendit. Omne autem quod est in potentia, reducitur ad actum per aliquid existens in actu, et ideo necesse est dare intellectum agentem, cujus operatione possibilis ad actum intelligendi deducitur; sicut operatione lucis sensus deducitur ad actum sentiendi. Modus autem, quo intellectus agens facit possibilem intelligere, est talis. Dicunt enim, quod cum possibilis sit in potentia ad intelligendum, sicut sensus ad sentiendum, sicut sensibilia extrinseca movent sensum suo modo; sic necesse est, quod phantasmata moveant intellectum. Quomodo autem sensibilia moveant sensum, ostendunt, quia dicunt, quod ipsa sensatio passio quædam est, non formali prædicatione, sed quod sine passione aliqua sensus sentire non potest.

* com. 3. et deinceps.

Est autem illa passio duplex : Una, quæ est ipsius organi corporalis, quæ est supradictæ speciei receptio. Alia, quæ est ipsius virtutis sensitivæ ad sentiendum inclinatio. Et quantumcumque organum sit informatum specie, sic vis sensitiva non inclinatur ad sentiendum, quod fit dum est impedita, ut dum ejus operatio est ligata, vel dum retardatur per aliam virtutem superiorem, ut patet dum aliquis vigilans apertis oculis vehementer cogitat, non percipit transeuntem, vel sonum campanæ, quia illo modo non fiet sensatio, nisi dum sit potentia excitata, et quasi forti vocatione inclinata per speciem organo fortiter impressam, ut convertat se virtus sensitiva ad percipiendum. Unde qui alium vocat submisse, licet organum auditus informetur specie soni, ut patet in illis, qui aliquantulum sunt surdi, vel quibus præsentatur debile sensibile, et non videtur ab illis, quamvis pupilla informetur specie, quia talis species ex defectu sui, vel organi, vel virtutis insufficienter potentiam visivam, vel auditivam vocat, sed præsentato magno et forti sensibili, statim inclinantur potentiæ et percipiunt. Et iste est secundus modus passionis, quo scilicet potentia patitur a specie, ut est in organo, dum per ejus actum inclinatur ad percipiendum, et sic fit in memoria, et in imaginatione, modo superius dicto.

Ex his omnibus concludunt, quod ad actualem sensationem quatuor 4.

requiruntur; scilicet, sensibile extra, medium, organum, vis sensitiva. His sic dispositis, ad hæc sequuntur alia quatuor: Primum est, quod objectum generat suam similitudinem in medio usque ad organum. Secundum est, quod medium tangit organum immediate, ideo sua specie qua informatur, generat speciem in organo. Tertium, quod species existens in organo, si est sufficiens, et virtus non sit impedita, inclinando eam, faciat eam esse intentam ad percipiendum. Quartum est, quod ipsa sensatio, seu actus sentiendi formatur in composito ex vi sensitiva, et organo specie informato, quam operationem vis sensitiva inclinata principaliter elicit, organum informatum specie instrumentaliter, totum compositum per se.

Ex his patet, quod species rei sensibilis est impressa respectu organi. Sic secundum aliquem modum in aliquibus similem causatur ante intellectionem in intellectu, ut dicunt. Sicut enim sensibile extra movet sensum, sic phantasia intellectum; et sicut lux corporalis dat vim colori, ut moveat sensum, sic intellectus agens incipit operari cum phantasmatibus, dando eis vim, ut moveant intellectum possibilem; non sic intelligendo, quod det vim speciei, quæ est in phantasmate, ut suam similitudinem imprimat in possibili, cum nulla species in eo imprimatur, sed quia objectum imaginatum cognoscebatur ab imaginativa sub conditionibus particularibus, quæ sunt *hic*, et *nunc*, sub tali figura et tali quantitate. Et hujusmodi intellectus agens considerat illud idem re absque hujusmodi conditionibus. Idem enim re quod imaginatur sub dictis conditionibus, est singulare et universale, ut intelligitur absque his: et tunc tale objectum præsentatum intellectui possibili per intellectum agentem habet vim motivam, et inclinativam intellectus possibilis ad intelligendum se, et habet rationem speciei expressæ ex tali mutatione facta ab intellectu agente repræsentata possibili. Ex ipsa, dico, et intellectu fit unum, non sicut ex subjecto cum accidente, vel sicut ex specie impressa cum organo, sed sicut ex cognito et cognoscente, ita quod compositum ex eis non est unum tertium, sicut ex materia et forma, sed sicut ex cognito et cognoscente.

5. Cum enim (ut dicunt) tria sint in virtute imaginativa scilicet species impressa a specie, quæ est in memoria, sine qua nihil posset imaginari propter suum *esse* materiale et organicum: secundum, actus imaginandi: tertium, ipsum objectum imaginatum; species est in imaginativa, ut forma accidentalis in subjecto; actus imaginandi est in ea, sicut motus in moto; imaginatum est in ea, sicut objectum in cognoscente: cum hæc tria, dico, sunt in imaginativa, abstractio non fit a specie impressa, quia intellectus speciei materialis impressionem non recipit, quia esset naturæ alterabilis et transmutabilis, sicut sensus, cujus contrarium vult Philosophus 7. Physicorum *. Nec ab actu * text. 20.
imaginandi, eadem ratione, sed so-

lum ab objecto imaginato, ut scilicet est unum re universale et particulare, illud idem re, quod est in vi imaginativa cognoscente uno modo, scilicet sub ratione particularis, sub *hîc*, et *nunc*, et similibus conditionibus ; sic cognitum ab intellectu, ut natura quædam universalis denudata per considerationem a prædictis conditionibus. Et secundum hoc idem fit objectum visus, imaginationis, intellectus re, differens solum per considerationem, vel modum, ut hic color inquantum præsens, est objectum visus; inquantum absens imaginationis sub ratione signati et singularis ; ut vero absens re, præsens autem in ratione cogniti non singularis, est objectum intellectus possibilis, non per speciem impressam, sed expressam : quæ quidem species est ipsa intentio objecti universalis ab intellectu agente producta.

6. Ex quo apparet, quod differt illa immutatio, quæ fit in sensu ab objecto intrinseco, ab illa quam facit phantasma, seu intentio universalis a phantasmate accepta in intellectu possibili, quia illa est tantum immutatio per speciem impressam in organo : hîc autem non est talis mutatio, vel alteratio, quia nulla fit impressio , sed solum præsentatio universalis per intellectum agentem. *Universalis objecti*, dico, inclinantis possibilem ad sui perceptionem. Et ipse actus magis assimilat intellectum rei intellectæ quam faceret species, quia species solum assimilat in ratione speciali, actus autem in ratione cognoscentis : quia in intellectu non fit talis transmutatio, sicut in sensu, per speciem impressam, est, quia cum objectum in ratione cogniti debeat esse præsens vi cognitivæ, objectum autem sensibile secundum substantiam non potest esse in sensu, ut ipsum moveat, oportet quod sit præsens per suam speciem modo exposito : intelligibile autem sub ratione intelligibilis, bene potest esse præsens intellectui. Quod patet per Commentatorem supra 12. Metaph *. * Com. text. 36
Balneum, ait, *duplex habet* esse, *unum in materia, et aliud in intellectu : et nisi esset materia balnei, verum balneum esset in anima;* et esset eadem forma principium motus desiderii et finis. Quod si verum balneum esset sine materia, adhuc non esset in anima ut forma, vel species impressa, sed sicut cognitum in cognoscente : et isto modo species rei est in anima ipsa, sed ut cognitum in cognoscente.

Nunc autem ita est, quod quando objectum est præsens, ut esse potest, multo melius movet quam sua species, et est majoris virtutis et actualitatis ad agendum, et inclinandum potentiam, et ideo in intellectu non requiritur species impressa sicut in sensu, sed objectum existens, in phantasmate acceptum, tamen non a phantasmate præsentatum, quia secundum hoc est singulare, sed absque conditionibus individualibus, ut est quædam intentio universalis facta per agentem intellectum, et oblata possibili, inclinat ipsum possibilem ad ipsum percipiendum, quæ inclinatio est ultima dispositio possibilis intellectus ad intelligendum, tanquam ad 7.

suam propriam operationem, non tanquam ad aliquam mutationem, quæ sit actus imperfecti, secundum quod imperfectum est.

Et sic patet, quod sicut se habent sensibilia ad sensum, sic phantasmata ad intellectum : primo, quia utrumque movet utrumque, non tamen omnino similiter, quoniam sensibile quod movet sensum, est materiale et in materia : et quamvis species per quam movet, sit sine materia, non tamen sine conditionibus materiæ ; phantasmata autem, sive phantasma hîc appellamus speciem rei in imaginatione seu ipsam rem imaginatam, ut est in imaginatione in ratione cogniti. Talia vero phantasmata non habent materiam, habent tamen conditiones materiales, quæ consequuntur rem, ut est in materia ; sed phantasma acceptum pro specie in imaginativa, non movet intellectum, nec ab ipsa, ut dictum est, fit abstractio ; sed phantasma acceptum pro re imaginata, in quantum in ratione cogniti erat in imaginativa, id movet intellectum, ut est abstractum tamen a materia, hoc est, a conditionibus materialibus, sine quibus non apprehendit ipsum imaginativa. Et quia intellectus possibilis, ut est conjunctus corpori, non potest intelligere sine phantasmate, indiget aliqua virtute, qua phantasmata seu imaginata, quæ sunt in potentia intelligibilia, faciat universalia et intellecta. Et talis virtus dicitur intellectus agens, ut dictum est, quæ universale habeat ponere in actu, moveat possibilem, et inclinet ad se percipiendum.

Et quia idem est, quod imaginatur sub conditionibus, scilicet particularibus, et quod intelligitur sub ratione universalis, et ita idem re, ratione solum differens, et universale realiter idem est quod particulare, et est in ipso ; ideo tale universale non est præsens intellectui sub ratione universalis, nisi ad ipsum sit præsens imaginativa sub ratione cogniti ; ita quod intellectus possibilis nihil intelligit, nisi imaginativa sit conjuncta suo actui, cogitando particulare sub conditionibus particularibus. Ut si intellectus speculetur albedinem sub ratione albedinis, necesse est quod imaginativa apprehendat hanc albedinem sub ratione figuræ, loci, et temporis. Propter quod bene dixit Avicenna libro suo de Anima, *quinta parte cap.* 6. quod in intellectu possibili non manet intelligibile, nisi dum actu intelligit, sed solum manet in potentia in phantasmatibus existentibus in vi imaginativa, a quibus iterato abstrahitur per actum agentis intellectus, si possibilis debeat iterum intelligere : qui intellectus agens in abstracto se habet ad possibilem, sicut lux ad diaphanum et ad oculum : ad phantasmata autem se habet sicut lux ad colores extra : ad actum intelligendi se habet sicut lux ad visionem, Quomodo autem lux est necessaria coloribus, ut moveant oculum et medium, (illuminat enim lux colores in pariete, dando eis vim motivam ad movendum medium, et medio vim receptivam, et speciei in oculo, ut adjuncta luci videatur) sic lux spiritualis, scilicet intellectus 8.

agens, existens in eadem substantia animæ cum possibili, et vi imaginativa (ut ostensum est supra in quæstione de potentiis animæ) dat vim phantasmatibus, ut absque consideratione singularis, moveant possibilem intellectum modo superius dicto. Et hæc abstractio a singularitate non est abstractio realis; nec fit per migrationem, vel multiplicationem alicujus rei, vel speciei, quæ prius erat in imaginativa, in intellectum possibilem, inquantum nulla species imprimitur, quæ non erat prius imaginata sub ratione singularitatis, sub ratione universalis, sub qua ratione movet possibilem intellectum : quod quidem universale est in phantasia, ut in subjecto; in intellectu autem possibili ut movens in moto solum. Dum autem sua actione generat in esse intellectionem, per illam assimilatur objectum intellectui complete modo superius dicto, et per illam efficitur in intellectu possibili ut cognitum in cognoscente, et intellectum in intelligente. Et quia agens quasi lumen est possibile, phantasma mixtum cum lumine agentis movet intellectum possibilem, sicut species coloris mixta luci movet visum.

9. Est autem hîc et ibi differentia, quia lux est forma accidentalis et inhærens, intellectus autem agens non est forma accidentalis possibilis, sed solum vis activa, et potentia consubstantialis ei : sicut etiam uterque, scilicet agens et possibilis est consubstantialis animæ intellectivæ.

Est etiam alia differentia, quia lux non solum immutat diaphanum, sed etiam facit quod recipiat ejus speciem impressam, sed possibilis nullam speciem impressam recipit a phantasmate, sed solum movetur ab eo, ut factum est universale, lumine agentis.

Secundo, dixi, quod lux spiritualis, scilicet intellectus agens, se habet ad phantasmata, sicut lux corporalis ad colores, quia sicut lux dat colori quamdam actualitatem ut moveat medium et visum, sic intellectus agens dat phantasmatibus quamdam actualitatem universalitatis ut moveant possibilem. Est autem differentia, quia quamvis lux det colori ut moveat visum per speciem separatam a materia, tamen hoc est per speciem impressam organo : phantasma autem movet intellectum ut a conditionibus particularibus abstractum, et nullo modo ei per se, vel per speciem impressam, sed solum in ratione cognita conjunctum.

Tertio dixi, quod sicut se habet lux ad visionem, sic agens ad intellectum : quia sicut lux dat organo specie informato, ut inclinet potentiam ad sui perceptionem, sic intellectus agens phantasmatibus dat vim, ut inclinent possibilem ad sui perceptionem, modo superius dicto. Sed est differentia, quia datur speciei, vel organo specie informato, ut manet sub conditionibus particularibus; phantasmatibus autem nunquam datur sic, sed ut per considerationem factum est universale. Est etiam, ut dicunt, differentia ex parte visus, et intellectus ex una parte, et ex parte

lucis et intellectus agentis ex alia, quia lux est de se quoddam visibile, ex se natum videri, etsi non videatur cum est permixta colori propter ejus majorem simplicitatem : intellectus autem agens non est per se intelligibile, sed solum dat efficaciam intelligibili ut intelligatur, hoc est tantum arguitive, inquantum scilicet, per rationem concludimus tale lumen esse in nobis.

10. *Qualiter procedit scientia a sensu in hac sententia.* Jam ergo patet, quod ad hoc terminatur tota actio sensus, imaginationis, intellectus agentis, ut intellectus possibilis rem intelligat sub ratione universalis, qui sic motus ab objecto apprehendit simplicem quidditatem rei, qua apprehensa vim habet in se negotiandi multa circa hujusmodi quidditatem et ei inhærentia, sicut et quidditas in simplici inhærentia apprehenditur, et componendo, et dividendo, investigat *quod quid est* perfecte. Habet deinde verbum simplex de re : invento autem propter quid talis passio est in subjecto, habet quod mediante demonstratione habet verbum de re composita, et ita generat in se scientiam per inventionem. Et sic patet quomodo a sensu oriatur scientia, et habet se totus processus a sensu ad imaginationem, sicut granum seminis ad arborem quamdiu est in terra. Cum autem percipitur ab intellectu, est sicut semen quod jam germinat super terram ; dum autem actione intellectus invenitur *quod quid est*, et *propter quid*, est sicut fructus maturus et completus.

Fundamentum et probationes prædictæ sententiæ Ecce fundamentum positionis, quæ dicit, quod intellectus noster nullam habet speciem impressam. Quamvis autem ratio hujus dicti una sit tacta, quia scilicet objectum intellectus quod est universale, præsens est, vel esse potest intellectui in ratione cogniti, ideo magis potest movere intellectum quam ejus species; sensibile autem esse per se non potest in sensu, quia oportet quod imprimatur species ; alia est etiam ratio, quæ in parte tacta est, quia scilicet, intellectus magis assimilat objectum potentiæ, quam faceret ipsa species, et hoc in ratione cogniti, quia species solum assimilat in ratione speculi ; speculum enim per speciem est objecto simile in ratione speculi, non in ratione cognoscentis, et ideo non oportet dicere, quod ratione assimilationis intellectus aliqua specie informetur.

11. *Primum argumentum.* Adhuc habet ista positio præter istas, multiplicem rationem : arguit enim sic : Intellectus de se est quoddam intelligibile nullo alio informatus, nihiloque sibi addito ; ergo eadem ratione erit intelligens absque aliqua informatione, seu apprehensione. Consequentia patet : quia eadem est ratio intelligibilis et intelligentis, scilicet separatio a materia.

Secundum. Item, si de ratione intelligentis inquantum intelligens, est per informationem intelligere; ergo omnis intelligens per informationem intelligit ; ergo intellectus divinus, quod est falsum. Patet præ terea, si quidquid intelligit per informationem intelligit; ergo se ipsum, quod est falsum, cum species non requiratur, nisi propter absentiam

objecti, intellectus autem essentia summe præsens est sibi.

Tertium. Arguunt etiam ex parte objecti, accipiendo tres conditiones ejus respectu potentiæ. Prima est, quod ex objecto et intellectu debet fieri unum. Secunda est, quod objectum intellectus intelligitur esse quid universale. Tertia est, quod objectum intellectus in ratione cognoscibilis, est præsens intellectui. Ex prima conditione arguunt sic : Si species requiritur, ut objectum cum intellectu fiat unum in ratione cognoscibilis, species autem impressa in intellectu faciet unum, sicut materia cum forma, quæ unitas est multum aliena et diversa ab unitate, quam debet facere cognitum cum cognoscente, et per consequens, si non suppletur una, nec fit per aliam ; nullo modo videtur quod propter unionem cognoscibilis cum cognoscente debeat poni species impressa.

Quartum. Item, ex secunda conditione arguunt sic : Objectum intellectus non cognoscitur ab eo, nisi sub ratione universalis : sed species quæ ponitur impressa, nihil potest repræsentare, nisi sub ratione singularitatis. Probant minorem sic : Objectum universale non est in rerum natura, nisi sub ratione singularitatis, non est enim in natura homo, nisi sit iste homo : sed unumquodque suam similitudinem gignit, et imprimit secundum quod est in rerum natura ; ergo solum poterite imprimer speciem particularem, et quæ sit repræsentativa particularis, et nullo modo universalis ; ergo hæc species non facit objectum universale, quale requirit potentia intellectiva.

Item, ex tertia consideratione, scilicet ex ratione præsentialitatis objecti, arguunt ita : Species non est causa præsentialitatis objecti, sed e contrario, sicut patet in sensu ; præsentia coloris extra est causa quod species coloris sit in oculo, et non e contrario : quod patet in illis, qui fortiter Solem respiciunt, et postea clauso oculo remanet species propter fortem impressionem, et tamen potest esse, quod res non sit præsens. Vel si per agens supernaturale imprimatur species in oculo, vel si supernaturaliter conservetur absente re, non faceret rem præsentem. Sic dico quod species impressa in intellectu non facit objectum esse præsens, sed e contrario; ergo cum propter nullam aliam causam ponatur, frustra ponitur. 12. *Quintum.*

Ex parte etiam speciei arguunt *Sextum.* tripliciter : species enim potest tripliciter considerari : uno modo, ut comparatur ad objectum quod repræsentat : secundo, ut comparatur ad potentiam quam informat : tertio, ut consideratur in se. Ex primo arguunt sic : Natura nihil agit frustra, nec deficit in necessariis, ut dicitur 2. *Cœli et Mundi, text.* 50. quod extra rationem esset, quod natura dedisset stellis, ut possent moveri, etiam motu progressivo, et non dedisset eis organa ad talem motum apta ; ergo videtur quod similiter inconveniens sit dicere, quod intellectus intelligat per species, et natura non dedit ei omnes species rerum intelligibilium : et tunc cum sint

infinitæ species numerorum et figurarum, habebit infinitas species actu, non solum respectu singularium, sed etiam respectu objectorum specie differentium, cum sit in potentia ad omnia intelligibilia.

13. *Septimum.* Item, ex secunda conditione arguunt ita, ducendo ad inconveniens, scilicet quod intellectus nunquam aliquid intelligit. Certum est, quod intellectus aliquando non intelligit quidditatem lapidis ; ergo oportet quod reducatur ad actum intelligendi lapidem ; non per speciem, quia cum illa semper informet, semper ad actum intelligendi reduceret ; nec per ipsam rem, quia non oportet quod lapis sit actu ad hoc, quod intellectus eum intelligat ; ergo si species est ratio intelligendi, nec est dare quomodo ducatur intellectus de potentia ad actum, et sic nec intelliget.

Octavum. Tertio, arguitur ex parte speciei in se consideratæ, ducendo ad hoc inconveniens, quod intellectus forte posset hanc speciem intelligere, sed per illam nihil aliud posset intelligere, sic : Ratio intelligendi potest sumi active, vel passive. Active sumendo, est illud per quod intellectus elicit extra operationem, quod est potentia ipsa intellectiva in anima. Passive sumendo, scilicet ex parte ejus quod intelligitur, est id, quo intelligibile intelligitur. Potentia enim intellectiva est causa activa, quia anima rationalis se ipsam, et alia intelligit ; sed, passive loquendo, ipsa substantia animæ non potest esse ratio intelligendi alia ; sola enim divina essentia, quia est creativa omnium rerum, est causa et ratio divino intellectui intelligendi omnia, id est, modo passivo. Sed substantia animæ, quia non est aliorum causa, non potest esse passivo modo causa, sive ratio seu medium intelligendi, vel cognoscendi alia a se : ergo eadem ratione, eadem species quæ ponitur in intellectu non potest esse causa, seu ratio passive cognoscendi, nisi se.

Ex parte actus arguunt etiam tripliciter, secundum tres conditiones actus intelligendi : est enim talis actus quid voluntarium, quid de genere intellectualium, quid etiam relatum. Ex primo sic : Si species impressa requiritur tanquam similitudo essentiæ cognoscendæ, a qua inhærente intellectui actus eliciatur intelligendi, sequitur (ut dicunt) quod actus intelligendi non est voluntarius, sed de necessitate semper intelligeret illam speciem, quamdiu esset in intellectu impressa. Intelligere enim est actus manens intra, non transiens extra, et est perfectio agentis. Ideo non comparabitur hic actus intelligendi ad hanc speciem, sicut illuminare aerem, quæ est actio extrinseca ad lucem Solis, vel alterius corporis luminosi, sed sicut lucere, qui est actus intrinsecus corporis luminosi ad lucem, quæ ipsum formaliter perficit. Quia sicut corpus luminosum habens in se formam lucis, naturaliter et de necessitate lucet, et non potest non lucere, sic nec intellectus, quamdiu habet illam speciem, non poterit non intelligere, et om- 14. *Nonum.*

nia, quorum habet species simul intelliget.

Decimum. Ex secundo sequitur, quod actus intelligendi non est de genere intelligibilium, sed solum est de genere entium, quod sic ostendunt: Cum species intelligibilis sit informans intellectum, non patitur ab ea, nisi sicut subjectum ab accidente in recipiendo speciem: sed talem modum patiendi invenimus in rebus naturalibus, et aliis rebus; ergo talis passio non erit ab objecto intelligibili, ut intelligibile, seu ut est in genere intelligibilium.

Undecimum. Ex tertio arguunt ita, scilicet quod *intelligere* est actus relatus ad aliud. Si actus intelligendi a specie causatur, sequitur quod non est motus, nec motus ad animam: sicut actus lucere, qui est actus a luce informante corpus luminosum, non est aliquid ut emanans a corpore luminoso. Eodem modo erit de actu intelligendi, quod potest esse falsum, cum *intelligere* sit motus rei ad animam. Sic ergo dicunt quod intentio universalis per intellectum agentem facta præsentata ipsi possibili, non imprimitur ei, nec fit unum cum eo, sicut ex forma cum materia: vel ex accidente et subjecto, sed sicut ex cognoscente et cognito; vel ex movente et moto. Nec hæc intentio universalis potest dici species impressa, sicut in viribus sensitivis, sed expressa, quia veram rei quidditatem exprimit.

15. Triplex species. Ad prædictorum autem evidentiam distinguunt triplicem speciem. Uno modo vocatur *species* forma naturalis rei, qua res est illud quod est per essentiam suam, ut humanitas est forma naturalis rei, qua res est per essentiam suam, ut humanitas est forma et species tua. Et isto modo species Dei dicitur divinæ essentiæ forma, sive ipsa essentia formaliter accepta, secundum quem modum dicitur, quod videndo Deum facie ad faciem, videbis per speciem: et sic loquitur Augustinus 1. *de Trinitate, cap.* 8. *Omnes,* (inquit), *justos, in quibus nunc regnat, ex fide viventibus mediator Dei et hominum homo Christus, producturus est ad speciem.* Hæc est illa species, de qua dicitur 2. *de Trinitate cap.* 27. *Illa* (inquit) *species rapit omnem animam rationalem desiderio sui.* Secundo modo dicitur *species*, similitudo rei naturalis, informans impressive partem subjectivam, non intellectivam: de hac dicit Augustinus 10. *de Trinitate, cap.* 8. *Imagines in parte quadam sunt animæ, quam habent et bestiæ,* scilicet in sensitiva particulari, et in qualibet alia sensitiva. Tertio modo dicitur *species* res cognita objective, ut existens in cognoscente subjecto sub ratione cogniti, dans formam actui intelligendi, non autem impressa. De hac dicit Augustinus 8. *de Trinit. cap.* 5. et similiter de specie primo dicta: *Cum alicujus species*, vel loci, vel hominis, vel cujuslibet corporis eadem occurrerit oculis nostris, quæ occurrebat animo, cum eam prius, quam videremus cogitabamus, non parvo miraculo movemur.*

* al. faci

Potest etiam dici super istam positionem, quod species potest dici quarto modo ipse actus intellectionis, quia magis assimilat po-

tentiam cognitivam objecto quam species: quia in ratione cognoscentis species solum se habet in ratione speculi, et species non est necessaria, nec qua assimilat, quia hoc facit actus, nec qua objectum præsentet in ratione cogniti, quia hoc non facit species, sed e contrario objectum, ut supra patuit.*

* num. 10. et 12.

SCHOLIUM.

Diffusissime et ad nauseam usque explicavit, et rationibus corroboravit sententiam Henrici et Godfredi, negantium species intelligibiles impressas in intellectu possibili; de qua etiam late tractavit quæst. 7. in lib. de Anima, et sub finem quæstionis mite protulit judicium, solvendo rationes, quæ in contrarium possent afferri, et lectori relinquendo optionem, ut eam, si mallet, sequeretur, licet contrariam judicaverit veriorem. At in 1. dist. 3. quæst. 6. acerrime eam impugnat, ubi etiam præcipua et potissima eorum quæ hîc habentur, graviori trutina examinantur, præsertim de distinctione intellectus agentis a possibili, et de diversis eorumdem functionibus.

ARTICULUS II.

Moventur aliqua dubia contra prædictam opinionem, et solvuntur omnes rationes pro eadem adductæ.

16. *Objectiones contra istam positionem.* Hæc est positio cum suo modo, et fundamento. Sunt tamen duo dubia in isto modo ponendi: Primum est circa assignationem, et differentiam intellectus agentis et possibilis. Quod enim dicitur, quod intellectus agens facit universalitatem abstrahendo a conditionibus particularibus, aperte dicit hæc positio, quod intellectus agens non intelligat, sed possibilis tantum. Nunc igitur quæro cum dicit, quod intellectus agens illustrat phantasmata, quid intelligit per *illustrare*, nisi cognoscere? Sicut de corpore luminoso dicimus, quod clare illustrat, dum clare suo lumine manifestat, ita in substantia spirituali nihil aliud videtur *illustrare* quam per notitiam, vel per intellectionem clare et intime cognoscere. Illustrare enim in substantia spirituali non potest pertinere nisi ad cognitionem; ergo necessario intellectus agens intelligit; ergo si actio intelligendi requirit intellectum possibilem et agentem, non sunt duæ potentiæ, nec duæ vires, agens et possibilis. *An intellectus agens intelligat.*

Item, dicit quod intellectus agens abstrahit intentionem universalem: quæro quid vocatur *abstractio?* Aperte patet, quod non est aliud, quam consideratio rei secundum unum modum, absque hoc quod consideretur secundum alium, ut considerare hominem, ut est homo. Sed hoc nihil aliud est quam intelligere; ergo intellectus agens intelligit, et per hoc consequens continet totam intellectivam potentiam.

Item, agens et possibilis se habent ad actum intelligendi, sicut potentia et organum ad actum sentiendi: organum autem non sentit, nec potentia, sed compositum; ergo a simili hîc.

Item, intellectus non semper intelligit quidditatem hominis et asini actu, quorum species habet in memoria, vel in imaginativa. Quæro, per quid possit dirigere aciem cogitantis ad unum, et non ad aliud? quia hoc patet, cum una

earum non dependeat ab alia. Et certe non potest dari causa nisi ipsa phantasmata ante cognoscat, quam abstrahat; non ergo per abstractionem distinguendus est agens a possibili.

17. Item, omnis actio egrediens ab activo ut activum, videtur aliquo modo denominare secum principium, ut actio egrediens a calore, est calefacere; ergo actio egrediens ab intellectu, est intelligere; ergo talis actio est intelligere. Non videtur mihi quod *agens* et *possibilis* distinguantur ut duæ potentiæ, cum unus sit actus intelligendi, una ratio formalis objecti; sed una et eadem potentia, quæ necessario differt ab actu intelligendi, dicitur *possibilis* et *passiva*: non passione objectiva, sed subjectiva, inquantum est passibilis ad determinationem et conservationem actus, receptionem speciei, vel habitus informationem, illa eadem inquantum habet vim per quam judicat, comparat, et inquirit, considerat, et similia exercet opera dicitur *agens*. Et si vis in his facere distinctionem, potius debent dici duæ vires, vel virtutes unius potentiæ. Non ergo capio positionem esse veram, quantum ad distinctionem intellectus agentis et possibilis, nec quantum ad operationes, quæ eis attribuuntur.

Alia quæ in hac opinione difficultatem movent. Probatur recipi species in intellectu.

Deficit etiam positio eo quod videatur contraria esse doctrinæ Sanctorum, Philosophorum et rationi, dum negat speciem in parte intellectiva posse imprimi. Ponit enim Augustinus 11. *de Trinitate cap.* 9. quatuor species per ordinem se habentes: quarum duas ponit in intellectu, unam memorativam, aliam formativam. Dicit etiam in quadam epistola * ad Nebridium, ubi loquitur de specie sic: *Imago*, (inquit), *mi Nebridi, nihil aliud est quam plaga inflicta per sensus; quibus, non ut tu scribis, commemoratio quædam fit ut talia formentur in anima, sed ipsa hujus falsitatis illatio, sive ut expressius dicatur, impressio.*

* epist.

Aristoteles hoc videtur sentire dicens, 2. *de Anima, text. comm.* 150. quod *intelligere est quoddam pati;* et oportet intellectivum esse susceptivum specierum. Item, intellectus locus est specierum. Item, species lapidis non est in anima.

Item, Avicenna videtur esse hujus opinionis 3. *Metaphysicæ suæ, cap.* 8. dicit enim quod corpora indigent abstractione, donec abstrahatur species quæ possit intelligi: substantiæ autem separatæ non indigent, nisi ut intelligantur esse ut sunt, et sigilletur anima per eas. Ecce dicit *sigilletur*. Et in eodem dicit, illud quod scimus de substantiis separatis est, quia imprimimur.

Item, Commentator 3. *de Amima, com.* 14. dicit quod intellectus recipit formas universales, sicut materia individuales. Item, sic 12. *Metaph. com.* 36. dicit; *Balneum duplex habet esse, unum in intellectu, aliud in materia: et nisi esset materia, balneum verum esset in anima.* Item, 10. proposit. de Causis dicitur, *Omnis Intelligentia plena est formis.* Et propos. 7. dicitur quod omnis intellectus est plenitudo specierum.

Forte respondebitur ad omnes 18.
has auctoritates et similitudines,

quod *species* accipiatur pro ipsa intellectione, seu pro ipso actu intelligendi, qui assimilat modo supradicto. Et hoc, ut videtur, stare non potest. Videtur enim Aristoteles ponere speciem in anima, quia ipsæ res esse ibi non possunt. Unde dicit 3. *de Anima, text.* 38. *Necesse est autem, aut ipsa, aut species esse : ipsa quidem igitur non sunt, non enim lapis in anima est, sed species ;* ergo sunt ibi species lapidis : sed si res essent in anima, constat quod non sunt ipsæ intellectiones, sive actus intelligendi, imo per actum intelligendi illæ res cognoscerentur ; ergo cum secundum Philosophum, et etiam secundum quod hæc positio dicit, species ad hoc ponantur, quia res inesse non possunt : planum est, quod species non plus faciunt, si ponantur in intellectu, nisi quia supplent vicem rei absentis ; ergo si præsente re adhuc esset necessaria intellectio, eodem modo præsente specie adhuc est necessaria intellectio. Non ergo superfluit ponere speciem in intellectione. Imo positio implicat contradictionem : quia dicere quod actio intelligendi, sive intellectio est necessaria cum præsentia objecti, est dicere, quod est superflua cum præsentia speciei, concedendo quod species nihil aliud facit, nisi quod præsentat objectum, nec propter aliud requiritur ; est contradictio, cum idem sit præsentia objecti et speciei, vel æquipollent.

19. Si forte dicatur, quod species lapidis dicitur esse in anima, quia est in parte sensitiva, hoc est expresse contra Philosophum, *ubi supra :* Anima enim est locus specierum, non tota, sed intellectus. Nec intelligendum quod Aristoteles intelligat, species tantum esse in potentia intellectiva, et non in sensitiva, sed ideo hoc dicit, quia potentia intellectiva fundatur in essentia animæ : potentiæ autem sensitivæ inquantum tales fundantur in organis corporalibus, in quibus sensibilium species recipiuntur ; intelligibilium autem in intellectu, et per consequens in anima, in qua intellectus fundatur.

Quod vero dicitur in positione, quod frustra ponuntur species, eo quod sicut color mediante luce habet vim movendi oculum, sic phantasma mediante intellectu agente, habet vim movendi intellectum possibilem : et sic res de se hæc in phantasmate præsens est, quoniam non oportet dare speciem ad repræsentandum ipsam. *An phantasma possit supplere vicem speciei.*

Et ad prædicta omnia videtur nobis fidem facere, quod in intellectu possibili nulla sit species, sed solum actus, seu intellectio, seu modus intelligendi a phantasmate factus. Quia quanquam habeamus scientiam de aliquo, semper tamen oportet phantasma speculari. Si autem essent species in intellectu possibili, absque conversione ad phantasma, possemus intelligere, saltem illa quorum sunt species.

Ad hoc autem facile est respondere. Ad cujus evidentiam est sciendum, quod eadem causa, vel similis, videtur, quare phantasma non moveat intellectum possibilem, nisi prius causet in eo speciem, et quare sensibile positum supra sensum non facit sensatio- 20.

Quare sensibile positum supra sensum non facit sensationem. nem. Videamus ergo hanc causam primo circa sensum, et postea ad propositum applicemus. Cum autem commune sit omni sensui, quod sensibile supra positum non faciat sensationem, oportet quod causa hujus sit communis in omnibus recepta, quia hoc est de natura propriæ passionis. Est autem commune sensui, quod sit susceptivus specierum sine materia. Habet enim species sensibilis *esse* tripliciter, scilicet in objecto extra, quod est *esse* materiale. In medio, et hoc *esse* est quodammodo spirituale et immateriale. Habet *esse* in organo, et hoc adhuc magis spiritualiter et immaterialiter, quam in medio : et sic ascendendo ad vires superiores, semper habet *esse* magis spirituale. Nunc autem quia agens, et patiens semper oportet esse proportionatum ; species quæ est in sensu, nullo modo a re ipsa causari potest, cum sit spiritualis et spiritualiter recepta; sed causatur ab illa, quæ est in aere, quæ quodam modo spiritualis est, quæ non potuit causari a forma omnino materiali ipsius objecti, propter majorem convenientiam quam habet cum ea, quæ est in sensu, quam cum illa habeat species objecti extra. Cum ergo sensus non possit immutari nisi a specie, ista est causa, quare sensibile positum supra sensum non faceret sensationem, quia illam speciem non potest generare, nisi mediante illa, quæ est in medio. Unde dico, quod si immutaretur sensus a sensibili supra se posito, non esset immutatio, sed corruptio. Sicut ergo non venitur ab extremo ad extremum nisi per medium, 4. *Physicor text.* 76. ideo nec species in sensu generatur, nisi mediante illa quæ est in aere, quæ medium tenet inter speciem omnino corporalem et spiritualem.

Triplex esse speciei sensibilis.

21. *Species intelligibilis mediat inter intellectum et phantasma.*

Ex his patet qualiter phantasma habet *esse* quoddam materiale respectu eorum, quæ sunt in sensu, seu rerum sensibilium. Ergo sicut dictum est in sensu, sic in intellectu non potest deveniri ab extremo, scilicet a phantasmate in extremum, scilicet in intellectum, seu in actum intelligendi, qui est pure spiritualis, nisi per medium inter spirituale et corporale; hujusmodi autem medium est species intelligibilis, quæ non habet adeo *esse* materiale sicut phantasma, nec adeo spirituale sicut intellectus.

Objectio. Sed forte instabis contra dicta, quia si non itur de extremo in extremum, nisi per medium; ergo oportet dare unam virtutem mediam inter phantasma et intellectum, in qua recipiatur illa species media, a qua causatur actus intelligendi.

Responsio. Respondeo, inter affirmationem et negationem nullum est medium; ergo inter virtutem organicam et non organicam non oportet, nec potest dari media, quæ nec sit organica, nec non organica. Species igitur quamdiu est in virtute organica, habet *esse* materiale respectu intellectus, et non perfectum. Si igitur debet fieri transitus ab extremo in extremum, ut a phantasia ad actum intelligendi, necesse est, quod species media recipiatur in virtute non organica, qualis est in nobis solus intellectus possibi-

lis, qui est virtus cognitiva, et in hoc differt a voluntate : et virtus receptiva, et in hoc, ut dixi, differt ab intellectu agente : et virtus non organica, et in hoc differt a sensu. Hæc autem species intelligibilis, per quam, ut dictum est, fit hujusmodi transitus, non est in alio subjective, vel informative quam ipse actus intelligendi ; sed ideo habet rationem medii respectu actus intelligendi, quia in genere intelligibilium non habet sic *esse* perfectum, sicut actus intelligendi.

22. *Quare intellectus indiget phantasmate.* Quod etiam in prædicta ratione tangebatur, quare scilicet intellectus noster indiget phantasmate ad intelligendum illa, quorum jam species primo accepit? videtur enim quod non indigeat phantasmate, si tales species habet; vel si indiget, tales species non habet. *Una ratio.* Ad hoc potest facile responderi; quia multiplex est causa, quare oportet intellectum converti ad phantasma. Et potest dici, quod una causa est, quod intellectus conjunctus corpori, maxime corruptibili (quia forte in statu innocentiæ esset aliud) non potest reflexione integra, et simplici, et aperta super se se reflectere, et per consequens super species quæ sunt in eo, nisi quodammodo reptando per sensus et per imaginationem. Et quia per hujusmodi conversionem datur actualitas speciebus, quæ sunt in intellectu, sine qua actualitate intellectum non possent movere ad actionem intelligendi, ideo oportet quod anima convertat se supra phantasmata, ut per talem conversionem species intelligibiles accipiant actualitatem, qua mediante moveant intellectum ad intelligendum. Inde est, quod quanquam anima habeat species, necesse tamen est phantasmata speculari. Et hanc causam tangit Sapiens in libro Sapientiæ, cum dicit : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam.* Sap. 9.

SCHOLIUM.

Rationem hanc, et alias, quare intellectum, ut intelligit, speculari oporteat phantasmata, habet in 1. dist. 3. quæst. 6. §. *De secundo membro. et* §. *Quod additur de Philosopho,* et in 4. dist. 45. quæst. 1. §. *Ad tertium dico,* ubi ait phantasma tribuere talem perfectionem intellectioni, quod intellectio animæ separatæ esset minus perfecta quam conjunctæ, nisi esset aliquod reformans, quod sufficeret pro æquali perfectione restauranda.

23. *Altera ratio.* Est autem alia ratio huic similis. Species in intellectu reposita non est in tanta actualitate, dum non est conjuncta actui, sicut dum actu movet in intellectu : si ergo per speciem vult intelligere aliquid, quod prius non intelligebat, non poterit per illam speciem, nisi fiat in majori actualitate, qua possit etiam movere intellectum, quam majorem actualitatem recipit species, ut phantasmati comparatur. Cujus ratio est, quia a phantasmate recipit *esse* et generationem. Certum est autem quod ab eo, a quo recipit res *esse* et generationem, ab eodem recipit etiam perfectionem. Clarum autem est, quod sicut quælibet res, ita et maxime species, ut est conjuncta suo principio, scilicet phantasmati illustrato lumine intellectus agentis, fortius et perfectius *esse* habet ad movendum intellectum ad actum suum.

Vide Scotum in 1. d. 3. q. 6. et n. 27. et in 4. d. 10. q. 3. ad 3.

Nec oportet, quod cum phantasma esse in phantasia desinit, quod propter hoc species desinat esse in intellectu possibili, cum sit locus specierum, et per consequens conservator earum. Nec tamen oportet, quod remaneat in illa actualitate in qua erat, dum actu actuabat intellectum. Et inde est, quod non potest ex se generare actum intelligendi, nisi iterum fiat phantasma in phantasma, et ipsa species per hujusmodi phantasma fiat jam in *esse* perfecto. Sed si anima haberet *esse* separatum, ut posset se libere per lumen intellectus agentis convertere supra speciem absque phantasmate, posset species illius in virtute illius unionis generare actum intelligendi, nec anima separata indigeret, quod ad phantasma converteretur. Prædicta tamen intelligenda sunt de his, quæ generant species in phantasmate, seu in imaginativa, cum tenere liceat, quod habitus infusi seu ipsa anima, et similia per phantasma non intelligantur. Quamvis aliqui dicant, quod quamvis non generant speciem in phantasmate de se, seu in imaginatione, tamen quia non cognoscuntur intuitive, sed per suos actus, qui habent speciem in phantasmate, ideo adhuc talia non cognoscuntur sine conversione ad phantasmata. Sed hoc non est ad propositum, ideo omittatur.

24. Quando dicit positio, quod sicut *singulare addit aliquam determinationem supra universale*, etc. satis patet responsio in præcedenti quæstione. Posset enim dici, quod sicut eadem res est homo, et hic homo, nec ratio hujus hominis impedit rationem hominis : sic nec species hujus hominis, seu determinatio facta per talem speciem, in nullo impedit receptionem speciei hominis, imo inducit. Dicunt etiam aliqui, quod virtus intellectiva non debet cogitari aliquid indivisibile in recipiendo, sed habet quamdam latitudinem virtualem, ut sicut in diversis partibus esse possent, et recipi diversæ impressiones, sic in intellectu possibili possent esse diversæ impressiones. Vel potest dici, quod sicut species albi et nigri possunt simul esse in eadem partes aeris propter spiritualitatem : sic et multo fortius duæ species contrariorum sensibilium particularium et universalium simul sunt in eadem parte intellectiva, non dico in animæ intellectione.

Refelluntur rationes adductæ pro opinione supradicta.

Duæ rationes primæ hujus positionis facillime solvuntur. Quod enim dicitur, quod eadem est ratio intelligentis et intelligibilis, quæ scilicet est separatio a materia ; ergo cum intellectus de se absque abstractione habeat rationem intelligibilis, absque additione habebit rationem intelligentis.

Respondetur ad primam et secundam.

Respondeo : potest dici, quod ratio modicam habet apparentiam : non enim eodem est actu sensibile, aut quidquid actu sentitur, actu sentit aut est sentiens ; ergo a simili, nec hîc sequitur. Deficit etiam ratio, quia quamvis diceretur, quod intellectus de se habet, quod possit intelligere absque addito, et sic non indigeret specie ex parte sui, adhuc tamen indigeret ratione objecti, quod

non est præsens in ratione cogniti, nisi per speciem. Quod dicunt, quod fortiori ratione intellectus divinus intelligeret per informationem, patet quod deficit. Intellectus enim Dei non indiget specie ut actuetur, nec etiam ut objectum sibi præsens fiat, cum sit actus purus, et sua essentia sit sibi ratio intelligendi se, et omnia. Quæ duo deficiunt in quocumque intellectu creato, cum de ratione intellectus creati sit intelligere per informationem non solum alia, sed et seipsum, quod non est inconveniens. Imo videtur sententia Sanctorum; ait enim Anselmus in Monologio cap. 31. *Nulla ratione negari potest, cum mens rationalis se ipsam cogitando intelligit imaginem ipsius nasci in sua cogitatione, imo ipsam cogitationem sui esse imaginem.* Posset etiam dici, quod non est simile; nam intellectus sibi primo ipsi præsens est per suam substantiam; alia autem non. Quare in illis indiget specie, ad cognitionem autem sui non indiget.

25. *Ad tertium.* Restat igitur solvere alias rationes, quas faciunt ex parte objecti, ex parte speciei, ex parte actus. Quod primo dicitur, quod species unitur intellectui, ut forma materiæ; objectum autem non, sed sicut cognitum cognoscenti, etc. Respondeo : Primo dico quod hæc ratio destruit propositum arguentis : si enim species, quia facit unum cum intellectu, non supplet vicem objecti quantum ad præsentiam; ergo nec actus intelligendi, cum sit intra manens in intellectu, ut in subjecto existens non supplet præsentiam objecti, cum alia sit unitas actus et intellectus ab unitate objecti, et intellectus.

Secundo dico quod deficit, quia videmus, quod ad hoc quod sensibile sit præsens sensui in ratione cogniti, non ponitur supra organum, imo sic non faceret sensationem; sed species tantum ejus est in organo, et facit sensibile esse cognitum. A simili dico hîc, unde non videtur valere; alia est ista unitas speciei et intellectus ab unitate objecti et intellectus ; ergo ista non supplet, vel non facit eam, sicut patet in sensu.

Tertio, dico quod deficit ratio propter illos, qui dicunt quod species non est necessaria intellectui ex parte intellectus, sed solum ex parte objecti. Quia secundum istos, quod facit species, hoc faceret objectum si præsens esset; et e contrario, quod faceret objectum, hoc faceret species. Unde præcise de specie, ut est necessaria solum ex parte objecti, non plus requiritur, nisi quod sit præsens intellectui. Unde quod ei inhæreat, sicut forma materiæ, hoc est per accidens : quia scilicet, est verum accidens, et ideo oportet quod sit in subjecto, sicut in tertio articulo declarabitur. Non ergo sunt diversæ unitates inquantum species requiritur ad supplendum vicem objecti.

Quod secundo dicitur, quod objectum intelligibile non est cognitum ab intellectu, nisi sub ratione universalis speciei, sed species impressa est necessario particularis, etc. Dico primo, quod ratio destruit propositum principale, 26. *Ad quartam.*

quia actus intelligendi est res quædam singularis; ergo nunquam assimilabit objectum in ratione universalis, cujus contrarium dicit prædicta positio.

Secundo dico, quod secundum prædicta in præhabita quæstione supponitur primum, quia ostensum est, quod intellectus primo apprehendit singulare, quam universale, et directe.

Tertio dico, quod quamvis species, quæ est in intellectu, in se et in comparatione ad objectum, sit res quædam particularis, in repræsentando tamen est universalis, et respectu objecti, quam universalitatem non habet ex re unde oritur, sed ab intellectu considerato active, considerando hominem inquantum homo, non solum ut hic homo, cum sit virtus non organizata. Et similiter considerat speciem inquantum species hominis, non ut hujus hominis. Et est simile: quia quamvis intellectus meus sit particularis, intelligit tamen quidditatem universalem. Nec dico, quod sit eadem species in intellectu *hominis* et *hujus hominis,* quamvis in re extra, eadem res sit *homo* et *hic homo;* et tamen consideratio *hominis* et *hujus hominis* præcise, est alia et alia: et quia consideratio fit per speciem, oportet aliam et aliam esse speciem *hominis*, et *hujus hominis*.

Ad quintam. Quod dicitur tertio, quod species non facit objectum esse præsens, sed e contrario: primo dico, quod argumentum destruit seipsum, quia actus non fit nisi objectum sit præsens in ratione cogniti, et ordine naturæ videtur præcedere, sicut passivum, vel activum rationem actus; ergo si non requiritur species, ut objectum fiat præsens, nec actus.

27. *Duplex præsentia rei.* Est ergo sciendum, quod facere rem esse præsentem convenit dupliciter; vel in genere entis, et sic res magis facit præsentem speciei, quam e contrario, quia causat eam; vel in genere repræsentationis, et isto modo est e contrario, quia cum species sit spiritualior et formalior, magis habet rationem repræsentantis.

Duplex præsentia objecti. Ulterius, sciendum quod duplex est præsentia objecti: una actualis existentiæ in re extra, sub determinata distantia, et hanc requirit omnis sensus: nec ad positionem talis speciei in sensu requiritur præsentia hujusmodi extra, sicut patet, si Deus supernaturalem imprimeret speciem in oculo. Alia est præsentia sub ratione cogniti, vel speculati: et hæc præsentia compatitur absentiam prædictæ præsentiæ, ut patet in actu imaginativæ, et maxime intellectus, qui non requirit præsentiam rei. Et dico, quod species in imaginativa et intellectu, vel facit talem præsentiam, vel nunquam potest esse sine tali præsentia. Unde si Deus imprimeret in imaginativa vel intellectu, speciem alicujus rei, necessario res esset præsens in ratione cogniti, et ita ex parte intellectus ratio nihil concludit.

28. *Ad sextam.* Quod quarto arguunt; quod sicut natura nihil facit frustra, sic nec deficit in necessariis; ergo dedit intellectui omnes species, per quas potest intelligere: potest au-

tem infinita cognoscere; ergo actu habet species infinitas.

Dico quoad primam partem, quod natura etiam minus deficit in necessariis circa animam, quam circa alia inferiora; ergo dedit species. Quoad aliam partem dico: *necessarium* quoad actum est multiplex, scilicet ex parte actualitatis potentiæ, a qua elicitur actus: caliditas ignis generat caliditatem, quamvis per caliditatem, et tale *necessarium* est de perfectione rei essentiali, et in tali natura non deficit: dedit enim intellectui, seu animæ rationali, quo est omnia facere, et quo est omnia fieri, scilicet intellectum agentem et possibilem. Etiam alio modo est aliquid *necessarium* ad eliciendum actum ut medium, vel organa seu instrumentum, et tale est duplex. Quoddam unitum, ac per hoc de integritate naturæ rei, sicut pedes et alia organa hominis, respectu actionum debitarum: et natura in istis non deficit, cum sint de complemento rei, est enim homo animal bipes natura. Aliud est *necessarium*, sine quo non, extrinsecum, ut martellus ab fabricandum: et tale non est de integritate rei, sed requirit ordo naturæ, ut tale agens sit in re, non tamen unitum, nec actu applicatum, sed applicabile. Tale agens est species intelligibilis, ut videbitur in 3. articulo: et ideo non oportet quod natura hujusmodi *necessarium* dederit, sic enim oporteret quod sensus haberet actu species omnium sensibilium. Nec sequitur ulterius, quod sint simul infinitæ, quia per successionem acquiruntur: nunquam autem

Necessarium quoad actum est multiplex.

per successionem attingitur infinitum.

29. *Ad septimam.*

Quod quinto objicitur; quod si sint ibi species impressæ, semper informent intellectum; cum ergo aliquando non intelligat lapidem cujus tamen habet speciem, quæris per quid intellectus educatur de potentia ad actum? Constat quod non ex natura rei, quia non requiritur ad actum intelligendi; nec ab ipsa specie, quia cum semper informet, semper ad actum duceret; ergo ponendo speciem, non habemus quomodo intellectus reducatur ad actum.

Respondeo: dico quod hæc ratio incurrit idem inconveniens, si attendatur vis positionis: quia, ut dicit, intellectus agens abstrahit intentionem universalem a phantasmate, quæ intentio non est alibi, quam in phantasmate subjective, quia est idem re cum phantasmate, et in intellectu ut movens in moto, et cognitum in cognoscente.

Quæro, cum varia phantasmata sint simul in imaginatione, quare plus abstrahit ab illo? Et non poterit dari causa. Hæc ergo ratio non concludit. Si solutionem hujus difficultatis quæris; dico quod talis determinationis non est causa intellectus agens, qui indifferenter irradiat; nec possibilis, cum indifferenter recipiat; nec ipsa phantasmata, quæ æqualiter sunt in imaginatione; nec ipsa imaginatio, quia indifferens est sicut intellectus; nec consuetudo, quia quandoque cogitamus de inconsuetis, dimissis etiam consuetis; nec voluntas, quia præsupponit cognitionem.

Inter varia phantasmata cur intellectus magis abstrahit ab uno quam ab alio? Vide Scotum in 4. d. 45. q. 2. §. *Ad primum, difficultas.*

30. Dico ergo, quod non est in potestate animæ, quod aliquando de isto, aliquando de illo consideret, dicente Augustino 3. de Libero arbitrio, circa finem : *Sed quia* (inquit) *voluntatem non alliciat ad faciendum quodlibet, nisi aliquid visum : quid autem quisque vel sumat, vel respuat, est in potestate, sed quo viso tangatur nulla potestas est.* Provenit autem talis determinatio ex diversis causis : quandoque enim provenit a causa prima, id est, a Deo, magis radiante super unum phantasma quam super aliud, quæ simul sunt, ut dum homo incipit cogitare de uno peccato sine aliis : hoc dico ex tali irradiatione, non dico quin possit esse ex aliqua causa. Aliquando fit ex aliqua causa inferiori, utpote, ex apprehensione sensibilis excitantur vires ad cogitandum de simili, vel de contrario, vel de antecedente, vel consequente. Aliquando provenit ex consuetudine, quia mens quodam pondere inclinatur ad consuetum. Aliquando ex indigentia, ut famis, vel sitis, etc. Aliquando ex minima spe. Aliquando ex minima voluntate, vel amore : ista enim, ut dicit Philosophus in *libro de problematibus** faciunt visiones somniorum magis de uno, quam de alio. Certe eodem modo faciunt in vigilando, magis animam ad hoc quam ad illud converti, et plus etiam quam in somniis.

* sect. 30. Probl. ult.

Ad octavam. Quod vero tertio dicitur, quod divina essentia, quia est creativa omnium rerum, est ratio quodam modo passivo intelligendi se, et alia : substantia autem animæ hoc non potest esse, cum non sit creativa aliorum ; ergo similiter et species. Primo dico, quod ratio concludit oppositum : si enim species non potest esse ratio cognoscendi, quia non causat ea ; ergo nec actus, nec phantasma, nec species expressa, sive intentio, cum non causent cognita objecta, cognitionis ratio possunt esse, cujus oppositum dicit positio.

Argumentum ergo concludit oppositum, et petit sibi quoddam dubium solvi, scilicet quomodo species sit ratio cognoscendi illorum, quorum non est causa ? Dico igitur, quod dupliciter potest aliquid esse causa cognoscendi aliud. Uno modo, quia est rei cognitæ causa, et hoc modo essentia divina est ratio intellectui divino intelligendi omnia. Alio modo e contrario, sicut dicimus, quod causa cognoscitur per effectum. Primus modus est proprius modus cognoscendi Dei. Secundus, est proprius modus cognoscendi creaturarum, quia cognoscunt per species, non quia sunt causæ rerum, sed quia causatæ a rebus, et ita secundo modo cognitionis ordinantur. 31. *Species quomodo est ratio cognoscendi. Duplex causa cognoscendi aliquid.*

Septimo arguitur ; quod si a specie illa procederet *intelligere,* tunc se haberet illa species ad intellectum, sicut lux ad luminosum ; et tunc sicut corpus luminosum de necessitate, et naturaliter lucet semper licet non illuminet, sic intellectus semper intelligeret, quod non esset verum, cum sit actus voluntarius. *Ad nonam.*

Respondeo ; dupliciter deficit ratio : Primo, quia species non est forma naturalis intellectus, sicut lux Solis. Secundo, quia, ut statim patebit, secundum aliquos solum requiritur hæc species ex parte

objecti, ut scilicet ipsum repræsentet, non autem ut potentiam intellectivam actuet, quare nullam violentiam potest inducere. Quia secundum Aristotelem 9. *Metaphysicæ, text. com.* 3. potentia naturalis determinata est ad unum tantum, sed rationalis valet ad opposita ; igitur voluntas libera facta actu per finem repræsentatum, movet se libere ad omnia, quæ sunt ad finem. Unde cum intellectus non se convertat ad actum, nisi cum voluntas vult, patet quod species quæ sunt in intellectu, subsunt voluntati in modo ad intelligendum.

32. *Ad decimam.* Quod octavo dicitur, quod actus intelligendi non esset de genere intelligibilium, sed solum de genere entium : quia non patitur ab ea intellectus, nisi inquantum recipit eam sicut accidens, et hic modus patiendi reperitur in rebus naturalibus ; ergo talis passio non est de genere intelligibilium, se de genere entium.

Respondeo, quod hæc ratio destruit propositum argumentantis : primo, quia sequitur quod cum species in sensu seu organo, sit sicut accidens in subjecto, actus, quem facit, non erit actus sentiendi, sed erit solum ens.

Item, actus intelligendi etsi sit in intellectu, sicut accidens in subjecto, non erit de genere intelligibilium, sed tantummodo entium, et sic sibi contradicet.

Ad formam autem argumenti facile est respondere, quia illa species dupliciter potest sumi : Vel in ratione repræsentativa objecti, propter quod, secundum aliquos, est in notitia species. Unde quod inhæreat, hoc accidit ei, quia aliter non posset repræsentare. Loquendo secundum hanc acceptionem est de genere intelligibilium. Vel potest considerari in ratione informativa ; et quia hoc habet commune cum aliis naturalibus, scilicet inhærere passo, ideo secundum hoc potest dici de genere entium. Sed quia hoc accidit, principalius dicitur intelligibilius quam ens, licet utrumque sit.

Ad nonum arguitur, quod si intellectus intelligit per speciem intrinsecus, sicut lucere est a luce : ergo sicut lucere non dicit motum ad extra, nec motum ab extra ad intra, sic nec *intelligere* est motus ad animam, cujus contrarium dicit Commentator *de Anima, text. com.* 18. ergo. Hujus rationis solutio patet ex solutione octavæ rationis. *Intelligere* enim, ut est actus entium, causatus a specie, ut impressa et inhærens est, est motus ab objecto ad animam : aut est de genere entium intelligibilium, hoc est, ut causatur a specie ut repræsentativa est objecti, est motus ab anima extra, scilicet ad objectum. Sic igitur patet, quod illa, quibus innituntur contrarium opinantes, omnino non concludunt. Et sic patet primus articulus quæstionis, et secundus. *Ad undecimam.*

ARTICULUS III.

Variis adhuc rationibus probatur dari in intellectu species impressas.

Circa tertium et ultimum, quod 33. scilicet, species impressa, et informativa requiritur ad actum intel-

ligendi, puto quod satis patet ex auctoritatibus Sanctorum, et Philosophorum, et quibusdam rationibus jam tactis *. Potest nihilominus iterum suaderi. Et primo advertendum, quod ponentes esse necessariam speciem impressam in intellectu possibili, non ponunt hoc ex similibus causis. Quidam enim dicunt, quod non solum requiritur species ad repræsentandum objectum, sed etiam ad actuandum intellectum, sine qua actualitate quam dat sibi hujusmodi species, non posset prodire in actum intelligendi. Et secundum hanc positionem, quantumcumque objectum sit præsens intellectui, utpote quando intelligit seipsum, vel suos habitus, semper oportet quod prius specie informetur.

* supra n. 17. et seqq.

Variæ assignantur rationes.

Alii dicunt, quod solum requiritur ad repræsentandum objectum, quod de se præsens non potest esse. Quod inhæreat, vel sit informativa, non accidit sibi per hoc, quod est objecti repræsentativa, cum ipsum objectum, si per se præsens esset, vel si species esse posset præsens, absque hoc quod in intellectu imprimeretur, æque bene, imo melius daret actum intelligendi; sed hoc accidit sibi, quia est accidens, quod est impossibile existere per se secundum naturam. Et secundum hanc positionem habitus animæ, et ipsa, et quæcumque objecta, quæ per se sunt præsentia absque impressa specie, cognoscerentur.

Et hoc patet; quia sicut ignis de se dat sufficientem actualitatem ad agendum, et grave et leve ad movendum, sic intellectus ex vi sua activa, et natura ad intelligendum : sed sicut ignis requirit præsentiam combustibilis, quod secundum substantiam potest esse ei præsens, et grave et leve medium, ad hoc quod moveant, sic intellectus præsentiam objecti in ratione cogniti : et quia non potest esse præsens secundum suam substantiam, requirit speciem per quam sibi repræsentetur, non ex aliquo alio.

34. *Quomodo species movet intellectum.*

Addit etiam ista positio, quod actus intelligendi non attribuitur speciei, quia ipsa agat, sicut nec calor calefacit, sed est ratio calefaciendi; nec etiam attribuitur ei, sicut calefactio calori. Inter causas enim agentes, talis est distinctio, quod una agit aliquid principaliter, alia autem solum virtute alterius. Hanc etiam distinctionem possumus assignare inter rationes agentium, sive inter illa quæ sunt rationes agendi, quod scilicet unum sit ratio agendi per se, aliud solum in virtute alterius.

Dupliciter ergo in talibus potest esse defectus, ut scilicet non agant, sed solum sint ratio agendi, non per se, sed per virtutem alterius, uterque autem defectus est in specie intelligibili. Primus, quia non agit; nulli enim rei convenit agere, cui non convenit per se existere, sed hoc nulli accidenti convenit. Si enim est hujus speciei existere per se, multo melius causaret actum intelligendi, quod non facit. Secundo, deficit etiam hujusmodi species in ratione agentis, quia non solum non agit, imo nec est ratio agendi per se, sed solum in virtute alterius, scilicet objecti,

cujus est repræsentativa. Unde si objectum præsens esset in natura sua, perfectius se repræsentaret, et perfectius actum intelligendi causaret : quomodo facit species causando actum intelligendi, ut est solum comparata ad objectum, et non ut inhæret intellectui, nisi per accidens : non enim causat, nisi ut est ejus repræsentativa.

Vide Scot. in 1. d. 3. q. 7. §. *Respondeo ad primam.* Ex hoc solvitur difficultas, quomodo species agat in intellectum, cum sit accidens, et nullum accidens agat in suum subjectum ? non enim movet intellectum, ut est accidens ei inhærens, sed ut habet in se vicem objecti, inquantum ipsum repræsentat, et per consequens quasi ut substantia movet, non ut accidens inhærens. Iste est modus ponendi speciem in intellectu secundum aliquos.

35. Utrum autem intellectus se et suos habitus intelligat per speciem : ad præsens non intendo discutere, quia forte adhuc disputabitur : sed solum sufficit ad propositum, quod sive species requiratur propter objecti repræsentationem tantum, vel propter objecti repræsentationem, et propter intellectus perfectionem ; propositum habemus, quod scilicet intellectus intelligit per speciem inhærentem, quod potest sic persuaderi :

Ulterius probatur intellectum intelligere per speciem. In genere passivorum est ordo secundum receptionem perfectionum, quod semper passivum per illud, quod est magis fixum et permanens, accipit fluxibilia et transmutabilia. Hinc est, quod materia per formam corporis, vel substantiæ, recipit formas generabiles et transmutabiles, et per actum formæ substantialis, qui est de se fixus et permanens, recipit accidens : subjecta enim materia cum forma causa est omnium accidentium. Et idem ordo etiam servatur in accidentibus inter se ; aer enim mediante diaphanitate recipit lumen. Nunc autem ita est, quod actus intellectus est transiens accidens, seu transmutabile ; intellectus autem substantia permanens ; ergo sicut aer mediante diaphanitate, quæ est accidens permanens, recipit lumen, quod est accidens transiens ; sic etiam intellectus recipiet intellectionem per accidens permanens, quales sunt habitus scientiales ; item veritates conclusionum, et ipsæ species respectu actus intelligendi quidditates simplicium.

Item, sicut materia recipit formas individuales, sic intellectus formas universales, secundum quod dicit Commentator *. Si vocas formas universales ipsas species, habeo propositum ; si vocas universales, universalia objecta cognita : ergo sicut materia per dispositiones ei inhærentes recipit formas particulares, sic intellectus objecta per species impressas. 36.

* 3. de Anima, com. 14.

Item, sicut *velle* est motus ab anima ad rem animatam, sic *intelligere* est motus a re ad animam ; sed voluntas vere attingit per actum volendi rem quam amat ; ergo res cognita vere attingit intellectum quem excitat.

Item, phantasma movet aliquo modo intellectum : sed impossibile est, quod movens actu, moveat aliquid, nisi aliquo modo tangat, vel actu substantiali, vel per influxum,

vel per speciem: sed impossibile est, quod phantasma tangat intellectum, nisi per speciem aliquam ex se genitam; ergo, etc.

Item, secundum positionem istam phantasma excitat intellectum, quia se habet ad eum, sicut sensibilia ad sensum: sed sensibile positum supra sensum non facit sensationem; quare nec intelligibile, ergo oportet, quod ponatur ejus species.

Item, intellectus non cognoscit veritatem complexam, nisi per habitus impressos; ergo nec veritatem incomplexam, nisi per aliquod impressum, quod non potest esse nisi species.

37. *Species hæc requiritur propter duo.* Ex hoc apparet, quod species intelligibilis requiritur in intellectu propter duo. Unum est, si res intellecta sit corporalis, quia species sensus, nec imaginativæ, cum ambæ sint corporales, propter suam materialitatem, et improportionem non possent movere intellectum; et ideo est necesse, ut fiat ab ea abstractio, seu (ut melius dicam) multiplicatio speciei intelligibilis virtute luminis intellectus agentis: et tali specie rei corporalis sic abstracta, seu multiplicata a specie, quæ est in imaginativa, indiget intellectus conjunctus ad intelligendum. Secundo, requiritur species propter objecti absentiam: et tali specie indiget intellectus conjunctus, tam respectu materialium quam immaterialium: tali etiam specie indiget intellectus separatus ad cognoscendum materialia, et immaterialia, saltem alia a se, et ad cognoscendum alia, quæ non sunt in eo. Utrum autem ad cognoscendum se, vel suos habitus, forte disputabitur.

Dico ergo quod intellectus per speciem informantem, intelligit tam universalia quam particularia, et alia specie particularia, et alia universalia, ut ostensum fuit in præcedenti quæstione. Quam quidem speciem tam respectu universalis, quam respectu singularis intellectus colligit, quando ex ipsa sensatione, et per illam intelligit rem extra particularitatem esse actu re extra; desinente autem actu sentiendi in sensu particulari, bene remanet species in intellectu ipsius sensationis corporalis. sed non facit certitudinem intellectui de actualitate existentiæ rei extra, sed bene scit intellectus apprehendisse actualitatem. Utrum autem sit, non potest aliter scire, nisi per sensationem existentem actu. *Quid intelligit intellectus per speciem.*

Colligit etiam speciem intelligibilem ab ipsa specie rei singularis, ut est in sensu ad cognoscendum: sed per illam speciem non cognoscit rem actu esse in sensu præsentem, sed solum singulare absolute, sicut imago Petri, non ducit me nisi in cognitionem Petri; similiter nec hæc dictio, *Cæsar*, significat Cæsarem actu esse, sed Cæsarem absolute. Sic nec species, quæ est in sensu particulari, nec illa quæ est in imaginatione, vel intellectu, certificat inquantum species de actualitate existentis rei, sicut est ostensum in præcedenti quæstione. 3

Colligit etiam tertio intellectus speciem, ad cognoscendum singulare ab ipsa imaginatione; et hoc dum sensus actu non est, vel dum intellectus sensationem non adver-

tit, ut sic ex tribus radicibus intellectus colligat speciem ad cognoscendum singulare. Uno modo ab ipsa sensatione, si sensatio, seu actus sentiendi actu existat : et per illam speciem cognoscit intellectus esse singulare actu existere. Secundo, a specie ut informat sensum : et per illam nunquam cognoscit singulare esse actu, sed solum sicut imago ducit in cognitionem rei absolute : sic etiam ista species ducit in cognitionem singularis simpliciter, ut singulare est. Verum quia aliquando intellectus non se convertit ad sensationes, nec species remanent in sensu, ideo a memoria sensitivæ, vel ab ipsa imaginatione etiam colligit intellectus speciem, si sensus actu non fuerit ad cognoscendum singulare.

39. Ab omnibus istis speciebus puta sensationis, a specie rei sensibilis ut est in sensu, et ut est in imaginatione, colligit speciem rei universalis intellectus communis, cognita ipsa sensatione immediate : cum sit virtus reflexiva, et collectativa, cognoscit quidditatem sensationis universalis, videlicet cognita re particulari per speciem, quam colligit ex sensu, vel imaginatione, immediate considerat illam rem sub ratione universalis, ut intelligendo hunc colorem, considerat colorem absolute per speciem coloris in eo factam : sic enim potest virtute intellectus multiplicari species intelligibilis in intellectu a specie, quæ est in sensu, sicut a specie, quæ est in imaginativa.

QUÆSTIO XV.

Utrum intellectus cognoscat se, et habitus suos per essentiam, vel per actus, vel per speciem; et hoc est quærere : *Utrum essentia animæ, et suorum habituum sit ei ratio cognoscendi, sicut actus; vel requiratur species aliqua genita cognoscentis sui intellectus, quæ sit ratio, et medium cognoscendi eam.*

August. 5. *Trinit. cap.* 7. *et lib.* 10. *cap.* 10. *et lib.* 14. *cap.* 4. D. Thom. 1. *part. quæst.* 89. *art.* 2. Cajet. *ibid.* Linconien. *in libros de Anima, quæst.* 28. Henric. *quodlib.* 5. *quæst.* 15. *et* 26. *et quodlib.* 8. *quæst.* 13. *et quodlib.* 15. *quæst.* 9. Valentia 1. *part. disp.* 6. *quæst.* 7. *puncto* 2. Suarez *lib.* 4. *de Anima, cap.* 5. Aversa *tom.* 2. *Philos. quæst.* 49. *sect.* 4. Vide Doct. *in* 2. *dist.* 3. *quæst.* 8. §. *ad argumenta principalia, et quodlib.* 14.

Ad hujus quæstionis evidentiam, est sciendum, quod (sicut dicitur communiter, et bene) contingit rem quamlibet tripliciter cognoscere; scilicet, arguitive, intuitive, et speculative. *Arguitive*, sicut cognoscendo ignem esse, videndo fumum : arguit enim intellectus, quod si effectus est, causa est. *Intuitive*, sicut dum rem visibilem directo aspicio actu. *Speculative*, sicut dum intelligo quidditatem universalem rei per speciem ejus, quam habet apud se; non ut hæc est, vel illa, vel ut est in illo, vel in isto, sed simpliciter naturam rei speculando, ut dum cogito quod sit rosa, non cogito quando est, vel ubi est. 1. *Res tripliciter cognoscuntur.*

Loquendo igitur de cognitione modo arguitivo, vere cognoscimus animam esse, vel quia est; et aliam esse vegetabilem, aliam sensibilem, aliam rationalem, in planta, in bruto, in nobis. Hanc autem cognitionem habemus de anima, seu *Cognoscimus animam nostram arguitive.*

nostra, seu aliorum ; et quod sit, in quo, vel ubi sit, sine aliqua specie, sed a posteriori per effectus suos, et operationes, sicut per fumum cognoscimus ignem esse, et ubi est, sed per talem cognitionem non intuemur naturam rei. Hunc modum cognitionis de anima tradit Augustinus, de Spiritu et Anima, cap. 32. dicens : *Nihil tam novit mens quam id quod sibi præsto est nec magis menti quidquam præsto est quam ipsa sibi*. Nihil ergo tam novit, quam se. Quomodo autem cognoscat se esse, subdit : *Cognoscit* (inquit) *se vivere, se meminisse, se velle, se intelligere, se judicare*, etc. Istum modum cognoscendi tradit Aristoteles 1. *Physicorum, text*. 2. dicens : *Innata autem est ex notioribus nobis via, et certioribus in incertiora naturæ et notiora*.

2. Isto modo non solum cognoscimus animam nostram esse, et in nobis esse, sed animas aliorum esse, et in aliis esse, et varias in variis esse. Cum enim in plantis videamus aliqua opera communia quibuslibet, ut nutrire, et generare ; quædam communia animalibus et hominibus, in quibus non conveniunt cum vegetabili, ut sentire, imaginari, moveri de loco ad locum ; quædam propria hominibus, ut ratiocinari, et intelligere, discutere, consiliari, libere agere : ex primis operationibus cognoscimus aliquam formam communem esse animalibus et plantis, quam dicimus vegetativam, et illam non esse in illis, quæ non possunt talia opera exercere. Ex secundis actionibus aliquam communem esse animalibus, ut sensitivam, quæ non est in illis, quæ non possunt talia exercere. Ex aliis dicimus aliquam specialem formam esse in hominibus, quam dicimus intellectivam, quæ in illis, quæ talia opera non possunt facere, non invenitur. Sic ergo de anima nostra cognoscimus quia est, et quod in nobis est, et de aliis similiter per operationes a posteriori sine aliqua alia specie.

Sed per istum modum ita parum cognosco animam meam intuitive, sicut tuam : quamvis quodam modo cognoscam certius animam meam esse, et in me esse, quam tuam esse et in te esse, sive quod experimentatio intrinseca certior est, sive quod actus mei sunt tales, quod de illis majorem certitudinem habeo, quam de tuis : imo de nulla alia anima possem certitudinem habere per actus, utrum sit, vel utrum in tali corpore sit, nisi de mea. Potest enim Angelus bonus, vel malus, similia opera in assumpto corpore exercere, ut patet in Angelo Tobiæ, qui ex actibus putabatur homo esse. Ideo conjectura de aliis per actus certitudo hæc non habetur : de me autem experimento intrinseco, et infallibili sensu interiori, hoc est, in intellectu experior actus tales meos esse, utpote me velle deliberare, et similia. Et ideo talis cognitio arguitiva de anima mea est certissima, sicut dicit Augustinus in auctoritate *supra* citata : imo est principium certitudinis, quam de omni alio habeo, et centrum immobile veritatis, circa quod volvitur, et cui innititur mobilitas, et fluxus omnium aliorum, quæ æstimantur, vel opinantur, et etiam eorum, quæ credun- 3. *Non tamen intuitive.*

tur, quantum est ex parte nostra. Non enim aliunde scio me cre'ere, nec certus sum me velle credere, et velle articulis assentire. Sic ergo animam nostram per actus suos cognoscimus arguitive, quæ tamen cognitio de se non est intuitiva : terminatur tamen finaliter ad intuitivam, ut *infra* patebit.

4. *Bene tamen speculative.* Si vero loquamur de cognitione speculativa, quæ est cognitio tertio modo sumpta, prout scilicet cognoscitur res, non hæc, vel illa, mea, vel tua, sed absolute ; iste modus communis est omni animæ rationali, nec plus respicit meam, quam tuam, cum sint ejusdem quidditatis, ac per hoc qui novit unam, novit reliquam. Quid igitur sit anima quidditative, partim cognoscimus naturali impressione : August. quoniam secundum Augustinum 9. de Trinit. cap. 10. anima habet impressam [naturæ hominis notitiam.

Item, habet omnes virtutum, et habituum notiones, ut dicit 2. de libero arbitrio, cap. 3. et in lib. de de Spiritu et Anima, cap. 10. dicit : quod habet impressam notitiam boni perfecti, per subtilem investigationem, dum per actus spirituales inquirendo a posteriori devenit anima in notitiam talis naturæ, sicut aliquando per notitiam accidentium devenimus in cognitionem substantiæ. Consummatur autem hæc notitia, quid sit anima, sub irradiatione lucis æternæ super mentem nostram, sub qua, secundum Augustinum, quid sit justus animus et injustus, anima cognoscit. Unde videtur mihi, quod cognitio arguitiva, quæ est per actus, et operationes, inquirendo ad istam scilicet, quid sit res, via inquisitiva terminatur. Sicut dum per propria accidentia intellectus fodiendo, et investigando deducitur in cognitionem substantiæ rei ; quamvis cognita substantia rei, via inquisitiva per ipsam substantiam argumentando a posteriori cognoscantur accidentia. Sic similiter a parte ista, cognita ipsa anima, quod est a posteriori, per actus et operationes, a posteriori per ipsam animam cognoscimus, quod tales debet habere operationes.

Si vero instet, et rationabiliter, 5. *Quomodo cognoscitur causa per effectus, et substantia per accidentia.*
quod impossibile est quod aliquid cognoscam per suum actum, nisi sciam quod talis actus est suus, et quod cognoscam quod talis actus est ejus, nisi cognoscam illud, cujus est actus ; sicut ponit Commentator exemplum *super primum Posteriorum, com.* 5. quod si insequerer servum fugitivum, et ipsum non cognoscerem, et viderem multos fugientes, nunquam illum apprehenderem, nisi ejus aliqualem notitiam præhaberem. Similiter ponit exemplum Augustinus *lib. de Magistro, c.* 10. quod nunquam signum ducit in notitiam signati, nisi prius habita notitia de signato : et ponit exemplum, ut si viderem aliquem retia portantem, nescirem quid significaret, sed si viderem quomodo parat, et extendit, et aves capit, ex tunc scirem quod talia instrumenta tale quid significant. Ponit etiam exemplum de velo mulieris, quod si ipsa tenet in manu, nescio quid significet, sed si viderem quod velaret caput, ex

tunc scio quidsignat. Propter quod concludit quod originaliter signatum deducit in cognitionem signi, quoad primam cognitionem. Ergo videtur, quod non per actus, et operationes cum sint signa substantiæ, possimus in cognitionem substantiæ devenire, nisi substantiam prænoscamus.

Et est dicendum, quod, sicut di-
6. cit Augustinus *libro prædicto,* ad hoc quod cognoscatur causa per effectus, signatum per signum, anima per operationes, et similia, necesse est aliquam cognitionem de signato, de causa, de anima, præcedere, quæ scilicet sufficit quod sit indeterminata, et generalis, et quasi habitualis; quæ cognitio specificatur usque ad *quod quid est* per essentiam propriam. Talem autem notitiam habet quilibet innatam de anima, quæ specificatur usque ad *quod quid est* per operationes proprias : verbi gratia, video motum, statim ex generali notitia scio, quod aliquid movet, postea investigo donec inveniam quod movet, et quod movetur. Et ista est sententia Augustini de Spiritu et anima, c. 32. dicentis : *Cum enim quærit mens, quid sit mens, profecto novit, quod seipsam quærat; et novit, quod ipsa sit mens quæ seipsam quærit, neque enim aliunde se quærit, quam se ipsa : cum ergo quærentem se novit, se utique novit.* Unde patet, quod prima cognitio præcedit istam. Hæc est sententia Augustini 10. de Trinit. cap. 3. circa finem. *Quo* (inquit) *pacto igitur se aliquid scientem scit, quæ seipsam nescit, neque enim alteram mentem scientem scit, sed seipsam scit, scit igitur seipsam. Deinde cum se quærit ut noverit, quærentem se jam novit.* Et sequitur ad propositum : *Quapropter non potest omnino nescire se, qui dum se nescientem scit, se utique scit.* Idem indicat in principio sequentis capituli. De isto autem modo, quo causa cognoscitur per effectum, et e contrario, dicetur in sequenti quæstione.

Vel dices, quod effectus ducens 7.
in notitiam causæ, aut est per se subsistens, non quidem conterminatus cum causa, et in facto esse, ut domus ducit in cognitionem causæ, non quod sit, sed quod fuit : et in cognitionem quid sit causa, quanta, qualis, sed non in cognitionem intuitivam, ut cognoscendo domum, cognosco artificem fuisse. Et etiam ex natura operis cognosco quid sit, licet incomplete, quantus, qualis, ex quantitate, et qualitate operis, quia ex manu artificis opera laudabuntur. Si sit effectus in *fieri,* et in *esse* continuatus, cognosco per ipsum causam actu esse : et considerando naturam effectus, arguitive cognosco et apprehendo, quod sit causa. Ut dum experior me velle, scio animam meam certissime esse; et dum considero, quod *velle* et *intelligere* sunt actus spirituales, et immateriales, concludo quod anima est substantia spiritualis et immaterialis, et sic procedendo quidquid sciri potest per effectum. Talis inquisitio terminatur ad inquisitionem substantiæ, sicut via ad terminum, ut si prosequerer fumum, finaliter venirem ad intuitionem ignis. Et iste est modus acquirendi omnem scientiam modo

naturali ; sic ergo patet in universali.

8 Si vero quæramus, quomodo cognoscitur anima secundo modo, scilicet intuitive, et sui habitus etiam : quantum enim ad prædictas duas cognitiones, quod dictum est de anima, intelligendum est de habitibus ejus. Circa hoc sunt variæ Doctorum opiniones; dicunt enim quidam et multi, quod anima quamdiu est conjuncta corpori, nec se, nec suos habitus, nec breviter aliquam rem spiritualem potest aspicere directo aspectu, seu intuitive, sed tantum modo superius dicto, per actus, et operationes : non quod actus intueatur tanquam objectum visionis, cum sint ita spirituales sicut ipsi habitus, sed cum omnis sua cognitio a sensibus incipiat, dum percipit species a phantasmatibus abstractas, percipit actum suum, quasi quodam experimento, et percipiendo actum, arguit potentiam esse, et per consequens substantiam, secundum doctrinam Aristotelis 2. *de Anima, text. com.* 33. quod actus cognoscimus per objecta, et per actus potentias, et per potentias essentiam : ut sic sit verum, quod nunquam intellectus conjunctus intuetur se, nec habitus suos, nec actus suos, sed semper posteriori per sensibilia.

An anima cognoscat se, suos habitus, et actus intuitive. Quidam negant.

Modus autem hujus positionis talis est; dicunt enim quod de anima duplex modus cognitionis haberi potest a quolibet. Una cognitio est, qua uniuscujusque anima se cognoscit, quantum ad illud, quod est ei proprium : secundum quem modum cognoscitur a me anima mea, ut mea in me est solum, non quid est anima. Alia est cognitio de anima, qua cognoscitur quantum ad ea, quæ habet communia cum omnibus animalibus, et per hanc cognitionem cognoscitur de anima, quid est, et quæ sunt ejus proprietates.

Si ergo quæras de anima, quantum ad primam cognitionem quomodo cognoscat se, distinguendum est : res enim cognoscitur actu, vel habitu. Si quæras quomodo cognoscitur a me anima mea actu esse, et in me esse, dicunt, quod per actus suos : ex hoc enim percipio te animam habere in te vivere, et esse, quia percipio in te sentire, vivere, intelligere, et alia opera vitæ exercere. Unde dicit Philosophus 9. Ethicor. *c.* 9. *Sentimus utique quoniam sentimus,* intelligimus quoniam intelligimus; *hoc autem quoniam sentimus, vel intelligimus quoniam sumus.* Certum est autem, quod nullus percipit se intelligere, nisi ex hoc, quod intelligit aliquid, quia prius est intelligere aliquid, quam intelligere se intelligere, ideo pervenit anima ad percipiendum se esse per illud, quod actu intelligit, et sentit. 9.

Si vero loquamur de cognitione habituali, qua cognoscit se anima habitualiter esse, dicunt quod per essentiam suam, videlicet, quia eo ipso, quod habet essentiam talem, est potens cognoscere se esse, et in tali corpore esse. Sicut ille, qui habet aliquem habitum, est per illum habitum potens percipere omnia, quæ subsunt illi habitui, licet nullum percipiat, nisi per actum elicitum ab ipso habitu; et ita dicitur

scire solum habitualiter, sic etiam hîc. Unde ad hoc quod anima cognoscat se esse, vel habitus tales habere habitudinaliter, non requiritur species, sed sola præsentia habituum, et suæ essentiæ. Ad actualem autem cognitionem et sui, et suorum habituum, requiritur conversio super se, et super suos habitus, quæ conversio est actus, ex quo actu se et habitus suos actualiter cognoscit.

10. Si vero loquamur de secunda cognitione, qua scilicet anima cognoscitur absolute, quantum ad quidditatem, et proprietates communes omni animæ, iterum est distinguendum. Ad cognitionem enim de re quid sit, duo concurrunt, scilicet apprehensio, et judicium de re. Si consideretur ergo cognitio animæ, quantum ad apprehensionem, dicitur *quod quid est*, seu natura causæ apprehenditur per species, quas abstrahimus a sensibus. Ratio autem hujus dicti est, quia sicut materia prima est in potentia ad omnes formas materiales, sic intellectus ad omnes formas intelligibiles. Unde in ordine intelligibilium sic est potentia pura, ut materia in ordine sensibilium : et ideo sicut materia non est sensibilis, nisi per formam supervenientem, sic nec intellectus, nisi per formam super inductam, quam *speciem* communiter appellamus. Unde, ut dicit hæc positio, mens nostra non potest se apprehendere, ita quod seipsam immediate apprehendat ; sed ex hoc quod alia apprehendit, devenit in sui ipsius cognitionem, sicut et naturam materiæ primæ cognoscimus ex hoc, quod est talium formarum susceptiva.

Cognoscere per apprehensionem.

Veritas autem ista, ut dicunt, patet, attendendo modum, quo Philosophi naturam animæ investigarunt. Ex hoc enim quod anima veritates rerum, seu universales naturas cognoscit, percipit quod species per quam intelligit, est immaterialis, nec ad hoc se extendit per potentiam sensitivam. Et ex hoc quod species est immaterialis, arguit potentiam esse immaterialem, et ex hoc substantiam animæ, in qua radicatur illa potentia, esse immaterialem per consequens. Et sic ex proprietatibus, et speciebus, et actibus arguit de se ipsa, quid sit. Hunc modum confirmat Aristoteles 3. *de Anima text.* 7. 8. et 15. dicens, quod intellectus est intelligibilis.

Si autem loquamur de cognitione animæ quoad judicium, quo scilicet imaginamur de anima quid sit, ut apprehendamus, et concludamus deductione prædicta quid est in anima : sic cognoscit, ut dicunt, se ipsam, inquantum intuetur immutabilem veritatem, quæ est quædam regula menti nostræ impressa, ad quam reducimus, et per quam examinamus omnia esse recta, quæ judicamus, secundum doctrinam Augustini 9. de Trinit. cap. 6. ut sic secundum hanc positionem mens nostra cognoscatur esse habitualiter per seipsam ; sed per actus suos actualiter quod ipsa sit, arguitive, nunquam intuitive, in hac vita per species aliarum rerum, et per actus suos apprehensive ; judicative vero, et definitive 11.

Cognoscere per judicium.

per radium divinum, qui super mentem nostram irradiat.

De habitibus vero, quos in se habet, quasi simili modo, eorum duplex est cognitio. Una, qua anima cognoscit, an habitus sibi insit; alia, qua cognoscit quid sit. Hæ tamen duæ cognitiones aliter se habent circa habitus, aliter circa animam. Cognitio enim, qua quis cognoscit se habere habitum, præsupponit notitiam, qua quis cognoscit, quid sit habitus. Non enim possum scire me habere castitatem, nisi sciam quid est castitas, sed ex parte animæ est e contrario. Multi enim sciunt se habere animam per actus, quos experiuntur in se, et a se, qui nesciunt quid sit anima. Hujus autem diversitatis causa est, ut dicunt, quia nec animas, nec habitus percipimus in nobis esse, nisi percipiendo actus, quorum anima et habitus sunt principia. Habitus autem per essentiam suam est causa talis actus, et actus est causa, quod cognoscatur habitus, qui est ejus mediatum principium. Si autem cognoscatur habitus inquantum est principium talis actus, cognoscitur habitus : ut si sciam quod castitas est, per quam quis cohibet se ab illicitis cogitationibus in venereis, sic scio de castitate, *quid est*. Anima autem non est principium operationum per essentiam suam, sed per vires suas : unde perceptis actibus animæ, percipitur inesse principium talium actionum, utpote motus et sensus non tamen ex hoc natura animæ scitur.

12. Loquendo igitur de cognitione, qua cognoscitur de habitibus quid sint? oportet duo considerare, apprehensionem et judicium. Secundum apprehensionem oportet, ut habeatur eorum notitia ab objectis et actibus, quia non possunt per essentiam suam apprehendi. Cujus ratio est, quia cujuslibet potentiæ animæ virtus est determinata ad objectum suum unum, et ejus actio primo, et principaliter in objectum tendit : in ea vero, quibus in objectum dirigitur, non potest nisi per quamdam reductionem. Sicut videmus, quod visus primo dirigitur in colorem, sed in actum visionis suæ non reducitur, nisi per quamdam reductionem, dum scilicet videndo colorem, videt se videre. Quæ reductio, vel inflexio incomplete est in sensu, complete autem in intellectu, quia reductio completa redit ad cognoscendum essentiam suam : intellectus autem conjunctus hoc modo comparatur ad phantasmata, sicut visus ad colores, ut habetur 3. *de Anima, text.* 30. *et seqq.* non quidem ut cognoscat phantasmata, sicut visus colores, sed quia cognoscit illa, quorum sunt phantasmata : ad illa enim cognoscenda primo, et directe fertur; deinde redit ad cognoscendum actum suum; et ulterius in species, potentias et substantiam ipsius mentis. Non enim hæc comparantur ad intellectum, ut objecta prima, sed ut illa, quibus tendit in actum.

Judicium autem de unoquoque habetur secundum illud, quod est mensura illius : mensura autem habituum est illud, ad quod ordinantur, quod quidem ad nostram cognitionem se habet tripliciter.

Quandoque enim est a sensu acceptum, visu, vel auditu, vel simili, sicut cum videmus utilitatem medicinæ, vel ab alio audimus, et ex hac utilitate scimus, quid est medicina. Quandoque est naturaliter judicium, quod maxime apparet in habitibus virtutum, quarum fines naturaliter conjectat, ut patet de justitia, quæ est reddere unicuique quod suum est. Quandoque vero est divinitus infusum, ut in spe, et charitate, et fide. Et quia etiam in nobis naturalis cognitio ex divina illustratione deducitur, veritas in utroque in creatura consulitur. Unde judicium, in quo completur cognitio de natura habitus, vel est secundum illud, quod a sensu accepimus, vel secundum illud, quod in creatura veritatem consulimus.

13. *Habitus in nobis esse quomodo cognoscamus?*

In cognitione autem, qua cognoscimus, an habitus in nobis sint, est duo considerare; scilicet habitudinalem cognitionem, et actualem. Actualiter autem cognoscimus nos habitus habere ex ipsorum actionibus, quas in nobis experimur : unde Philosophus dicit 2. *Ethicor. cap.* 3. quod *Signum oportet facere habitum, supervenientem voluptatem, vel tristitiam.* Tunc autem ad habitualem cognitionem habitus seipsam cognoscit, quia per hoc, quod anima habet habitus, potest progredi in cognitionem actualem ipsorum : tale autem per quod potentia potest progredi in actum cognitionis, dicitur habitualiter cognosci.

Affectiva, et cognoscitiva potentiæ differunt.

Sed differentia est inter habitus potentiæ cognoscitivæ, et affectivæ, quod habitus cognoscitivæ est principium, et ipsius actus, quo cognoscitur habitus, et etiam cognitionis, qua percipitur, quia ipsa actualis cognitio ex habitu cognoscitivæ potentiæ procedit. Sed habitus affectivæ partis est principium illius actus, quo cognoscitur habitus, sed non est principium cognitionis, qua percipitur, ut habitus cognoscitivæ sit principium proximum, vel remotum, quia non nisi per hoc, quod causat actum; unde cognoscitur non cognitione, qua percipitur.

Et hoc est, quod dicit Augustinus 10. de Trinit. per totum consequenter; quod artes cognoscuntur per suam præsentiam, sicut affectiones animæ per suas notiones. 14.
Sic igitur anima cognoscit se esse actu per suos actus; se autem esse habitu per essentiam suam, quia ut actu se cognoscat, nec habitu, nec specie indiget. Quid sit autem apprehendit per species rerum, quas cognoscit, sicut sensitiva per formas, quas recipit : nunquam tamen apprehendit intuitive quid sit. Judicat autem quod sit lumine inviolabilis veritatis, cujus similitudo est mentibus nostris impressa, et quam aliqualiter cognoscimus per se notam, atque omnia alia examinamus secundum eamdem in omnibus judicantes, ut sic pateat, quod cognoscit se habitualiter per suam essentiam, se vero esse per suos actus, quid sit per species aliarum rerum, quod sit judicat per lumen divinum, nec aliquo modo intuetur se, quod sit. Et habent se per ordinem istæ cognitiones; quia primo se esse cognoscit habitua-

liter per essentiam suam; secundo actualiter per actus; tertio apprehendit se, apprehendendo species rerum, et judicat modo dicto.

15. *Qualiter cognoscimus habitus, qui nobis insunt.* Similiter est ex parte habituum, quia cognoscuntur in nobis esse habitualiter per seipsos; actualiter autem per actus suos. Sed quid sint quantum ad apprehensionem, cognoscuntur ex objectis, et actibus propriis. Quantum ad judicium, judicamus quid sint ex fine, et ex lumine veritatis increatæ, sub quo fit certum judicium de quolibet, et rationes cujuslibet istarum cognitionum dictæ sunt *supra.* Et nullo modo cognoscimus de ipsis, nec quia sunt, nec quod in nobis sunt, nec quod sunt intuitive. Non est autem ordo inter has cognitiones habituum, sicut inter cognitiones animæ; quia prius cognoscimus, quid est habitus quam sciamus, quod in nobis est, modo superius dicto.

SCHOLIUM.

Opinionem, quæ negat intellectum, aut animam se suosque habitus, et actus directe, et intuitive cognoscere, in aliquibus reputat probabilem, in aliis refellit, multisque probat per actus cognosci habitus, et intellectum intuitive, reflectendo tamen super se, et per speciem expressam; actus autem absque ulla specie, per ipsorum immediatam experientiam cognosci, idque clarius explicat inferius num. 25. et sequentibus. Aliter tamen videtur sentire in 2. dist. 3. quæt. 8. §. *Ad argumenta principalia,* per totum discursum, usque ad §. *Ad secundum :* ubi ait animam non posse cognoscere se directe, et ex aliis objectis cognitis deduci in cognitionem sui reflexive : [*Non autem,* inquit, *potest statim intelligere se nullo alio intellecto, quia non potest statim moveri a se propter ordinem potentiarum ejus necessarium pro statu isto ad imaginabilia.*] Et paulo superius : [*Respondeo,* inquit, *intellectus noster pro statu isto non est natus moveri immediate, nisi ab aliquo imaginabili, vel sensibili extra prius moveatur.*] Et Quodlib. 14. §. *Ad duo alia argumenta :* problematicum reputat, animam posse naturaliter cognoscere seipsam. Vide opus posthumum Suarez de Anima, et supplementum illius lib. 4. cap. 5. ubi ejus resolutio valde conformis est doctrinæ in hac quæstione traditæ.

Hæc opinio videtur probabilis, et bene declarat sua fundamenta, præter hoc quod dicit, quod anima nec se, nec suos actus cognoscit intuitive. Secundo quoad hoc, quod dicit, quod intellectus nec se, nec suos habitus per species originatas ab eis apprehendit, et ad id sequitur primum, et e contrario : nam si se intuetur, videtur quod per propriam speciem se cognoscat, et e contrario. Idem dico de habitibus. Tertio quoad differentiam ordinis, quam ponit inter cognitionem *si est,* et *quid est* animæ et habituum. 16. *Tria displicent in superiori opinione.*

Quantum ergo ad ista tria, non videtur aliquibus, quod positio contineat veritatem. Quod autem anima super se reflectendo, se intuitive cognoscat, et si est, et quid est : et similiter reflectendo suos habitus, cognoscat et in se esse, et quod sunt, videtur expresse sentire Augustinus in epistola ad Paulinum, cap. 2. de videndo Deo * : et est in numero epistolarum 62. distinguens duplicem sensum, corporis, scilicet et mentis, ubi ait : *Plane forsitan satis est si præsentia illa hoc in loco intelligamus dicta, quæ præsto sunt sensibus, sive animi, sive corporis : unde etiam ducto vocabulo præsentia nominantur ; sensuum mentis spiritualia, quæ intra nos sunt, sensibus mentis videamus vitam nostram, voluntatem, inqui-* *Probatur animam se intuitive videre.*

* Alias 112.

sitionem, scientiam et habitus : hæc enim intuitu mentis conspicimus. Sequitur : *Sicut enim hanc lucem corporis sensu, sic et meam voluntatem plane video, quia præsto est animi mei sensibus, atque intus mihi præsens est.*

17. *Et suos habitus.* Quod etiam intellectus non solum per actus, sed etiam intuitive videat suos habitus, expresse dicit Augustinus 13. de Trinit. cap. primo : *Fidem porro ipsam, quam videt quisque in corde suo esse, si credit, vel non esse, si non credit, aliter novimus : non sicut corpora, quæ videmus oculis corporeis, et per ipsorum imagines, quas in memoria tenemus, etiam absentia cogitamus : nec sicut ea quæ non videmus, et ex iis quæ vidimus cogitatione utrumque formamus, et memoriæ commendamus, quo recurramus cum voluerimus, ut illic ea, vel potius qualescumque imagines eorum, quas ibi fiximus, similiter recordatione cernamus : nec sicut hominem vivum, cujus animam etsi non videmus, ex nostra conjicimus, et ex motibus corporalibus hominem vivum, sicut videndo didicimus, intuemur etiam cogitando. Non sic videtur fides in corde, in quo est ab eo, cujus est, sed eam tenet certissima scientia, clamatque conscientia. Cum itaque propterea credere jubeamur, quia id, quod credere jubemur, videre non possumus, ipsam tamen fidem quando inest in nobis, videmus in nobis : quia et rerum absentium præsens est fides, et rerum, quæ foris sunt, intus est fides; et rerum, quæ non videntur, videtur fides, et ipsa tamen temporaliter fit in cordibus hominum.*

* ep. 72. *Intellectus cognoscit se non per species immediatas.* Item, Augustinus in quadam epistola * ad Nebridium, videtur dicere contra illud, quod dicit hæc positio, scilicet, quod intellectus non apprehendit se, nisi per species abstractas a phantasmatibus rerum corporalium. Dicit enim, quod intelligere non fit in nobis ex conjunctione sensuum, sed intrinsecus ipsa mente, atque ratione nostrum intelligimus intellectum. Item 7. super Genesim cap. 14. loquens de sensibus corporis ait : *Cum igitur his quasi nuntiis accipiat anima quidquid eam corporalium non latet : ipsa vero usque adeo aliud quiddam sit, ut cum vult intelligere, vel divina, vel Deum, vel omnino etiam seipsam suasque considerare virtutes, ut aliquid veri, certique comprehendat, ab hac ipsorum quoque luce oculorum se avertat : eamque ad hoc negotium, non tantum nullo adjumento, verum etiam nonnullo impedimento esse sentiens, se in obtutum mentis attollat.* Sequitur : *habetque ipsa innumerabilia longe dissimilia cum cuncto genere corporum, quæ non nisi intellectu, atque ratione conspiciat, quo nullius carnis sensus aspirat.* Plane patet, quod dicit quod anima nec se, nec virtutes suas aliqua specie corporali aspiciat.

Experimentum etiam videtur ad hoc facere, nam dum in voluntate 18.
nostra oritur ipsum *velle*, experior inde *velle*, et quod sensu interiori sentio inde *velle;* ergo tale *velle* sensus interior intuetur.

Item, si anima est in corpore, quo nullo modo posset uti, non apprehenderet species sensibiles. Ut enim dicit Augustinus 6. *Musicæ, cap.* 11. impossibile est cæcum a nativitate fingere imagines coloris. Certum est autem, quod talis anima in tali corpore se apprehenderet, ut patet per Avicennam 6. *Naturalium tractat.* 1. *cap.* 1. in fine; ubi dicit, quod si crearetur unus

homo, et poneretur per impossibile in aere, ita quod ejus membra non sibi cohærerent, sed omnia essent distincta, nec aliquod de suis membris perciperet, nec de aliis non dubitaret, sed affirmaret se esse.

Ex quo patet, quod anima in corpore apprehendit se esse, et nulla specie recepta indiget: et quia apprehensio *quia est*, quærit *quid sit*, non necessario indiget specie alicujus exterioris corporis, sed per actus suos intimos, quos experitur in se, ut se vivere, velle, desiderare, et similia, dum venit in sui notitiam, et *quia est*, et *quid est* : potest etiam idem per actus, quos exerceret de rebus intrinsecis, sed non sunt ad hoc necessarii, ut dicebat positio.

Exemplum quod inducit de materia et forma, falsum præsupponit; scilicet, quod sicut se habet materia in ordine sensibilium, quod scilicet est pura potentia, ita mens nostra in ordine intelligibilium : hoc enim est, si intelligatur de potentia receptiva, quod sicut materia potest recipere formas omnium sensibilium, sic intellectus omnium intelligibilium. Sed isto modo nihil est ad propositum. Sed si intelligatur, quod sicut materia nullam formam, ut actum habet de se, unde possit objective sentiri, nisi ut induitur formis aliis, sic intellectus speciebus intelligibilibus : hoc omnino falsum est, cum plus habeat de entitate, veritate, et immaterialitate, quam aliqua naturalis quidditas, ac per hoc magis est intelligibilis de ratione sua objectiva. Non sic autem habet materia de se unde sit objective sensibilis, quare si in isto falso sensu accipiatur similitudo, nulla est.

Est igitur alia positio, quæ dicit, quod anima conjuncta cognoscit se, quia est, et quod in tali corpore, et quid est; et etiam intuitive sensu interiori, hoc est, oculo intellectuali se intuetur, et habitus suos. Est tamen advertendum, quod de cognitione ista possumus loqui dupliciter; vel quoad hujus inquisitionis initium, et inchoationem, qua anima inquirit de se, si est, et quid est : vel quoad hujus cognitionis terminum, et consummationem. Si loquamur primo modo, sic anima prius cognoscit actus suos, utpote velle, intelligere, desiderare, et similia : et ex notitia actuum sine aliqua alia specie cognoscit se esse, et de actibus suis, quia sunt, et qui sunt. Unde impossibile est quod anima se, vel habitus suos intueatur, nisi prius etiam habita notitia de actibus suis sensu interiori, quo experimentatur actus suos interiores spirituales, sicut sensu corporali particulari experimentatur res corporales exteriores, secundum modum supra expositum in quadam quæstione*. Ut sicut cognitio intellectiva, quam habet anima de rebus exterioribus, a sensu particulari corporali oritur, ut alibi expositum* : sic cognitio intellectiva, quam habet de se, et suis habitibus a sensu interiori spirituali experimentative per actus interiores nostros oritur. Talem autem sensum frequenter ponit Augustinus, utpote, in præallegatis auctoritatibus, et 8. de

19. *Alia opinio circa prædicta.*

* q. 11. n. 21.

* ibid. n. 5.

Trinit. cap. 6. *Quid enim,* inquit, *tam intime scitur, seque ipsum esse sentit, quam id quo etiam cætera sentiuntur, id est, ipse animus.* Nota de sensu totum illud capitulum.

20. *Quid sit sensus spiritualis.* Si quæratur quid sit iste sensus? æstimo, quod omnis natura creata habet infimum et supremum, ut secundum hoc in genere virtutis, et activi aliquo modo sit quid compositum omne activum citra primum; sicut virtus sensitiva habet suum infimum sensum particularem, et suum supremum, id est, imaginationem, vel quæcumque sit illa sensitiva superior, per quam conjungitur intellectui.

Sed forte est intellectiva animæ nostræ, quæ quamvis se tota sit non organica, habet tamen suum infimum, quod tenet se ex parte portionis inferioris. Et illa est, quæ exigitur ad cognitionem, et experimentationem actuum nostrorum interiorum, sicut sensus particularis corporalis ad cognitionem, et experimentationem actualitatis existentiæ rerum sensibilium. Et sicut nulla potentia apprehendit rem extra existentem, nisi sensus particularis, vel ipso mediante, et in suo actu existente, sic vis intellectiva non cognoscit actus nostros intimos, utpote, velle, amare, et similia; nisi ille sensus interior intellectualis, et spiritualis, vel ipso mediante, et in suo actu existente, ut anima, sic serviat intellectui quoad cognitionem sui et habituum, sicut sensus particularis corporalis exterior, quoad cognitionem rerum sensibilium.

Ex quo patet, quod sicut deficiente isto sensu, quo experimur actus interiores, deficeret omnis scientia animæ et habituum, et hoc tam ex parte animæ, quam ex parte habituum. Et hoc videtur tangere Augustinus *supra* rationem hujus dicti 14. de Trinit. cap. 5. *Ipsa* (inquit) *se nosse credenda est; sed intenta nimis in eas res, quas per corporis sensus tanto majore, quanto noviore cœpit delectatione sentire, non ignorare se potest, sed cogitare se non potest.* Æstimo autem, quod hæc ratio Augustini tangit causam, quare anima non potest se ignorare, eo quod habet in se unde se potest cognoscere; quia habet unde possit velle, et actus interiores elicere, ac per hoc non potest se ignorare. Tangit etiam causam, quare potest se non cogitare, quia si nimia delectatione fertur super res exteriores, et super lucem corporalem, sicut patet in exemplo, quod ponit de pueris, quando efficiuntur strabones propter vehementem attentionem ad lucem corporalem. *Anima non potest se ignorare.*

Sed nihil prædictorum est causa, quare non possit intueri se, vel quod sit, cogitare, nisi prius cognitis actibus suis. Hujus ratio jam est in parte tacta. Quia omnis cognitio, quæ animæ convenit, procedit de imperfecto ad perfectum, et hoc, seu cognitio illa habeat ortum a rebus interioribus, vel exterioribus. Et hoc convenit animæ maxime conjunctæ, quia infimum gradum tenet inter formas, seu substantias spirituales. Et ideo sicut cognitio de exterioribus incipit ab infimo gradu cognitionis, qui est sensus particularis, sic etiam cog- 21.

nitio interior de se, vel de suis habitibus, ab isto sensu interiori modo supradicto : utraque enim cognitio discursiva, est inquisitiva de se, quia est. Tenet similitudo, quia et utraque procedit de imperfecto ad perfectum.

Ratio hujus est etiam; quia in quolibet processu naturali principia sunt certa, fixa, et notoria, sicut etiam in scientiis. Patet hoc in naturalibus, quia certum est principium, et certo sciri potest seminarium ex quo fit bos, asinus, faba, triticum, vel homo : et in se habet evidentiam majorem, et priorem, quam illa, quæ ex tali semine fiunt. Igitur illud, ex quo procedit scientia, oportet quod sit prius, et magis notum in se; sicut sensus circa sensibile extrinsecum est certissimus, et habet rationes notiores respectu omnium aliorum, sicut se habet materia in artibus, et sicut se habet fundamentum in quolibet processu ordinato ; ergo similiter in notitia, quam acquirit de se anima, et de suis habitibus, oportet quod incipiat a priori, evidentiori, et notiori. Actus autem nostri interiores sunt hujusmodi respectu animæ, et habitus, quia certius intueor me velle et intelligere, quam cognoscam voluntatem meam, et intellectum, et ideo cognitio ipsorum præcedit omnem cognitionem. Et non intelligo (ut dicunt aliqui) quod actus, quibus quælibet anima deducitur in sui ipsius notitiam, solum sint actus eliciti ab imaginatione, vel a sensibus, quia tam per actus exteriores, quam per interiores (ut dixi supra *) anima potest devenire in notitiam sui. * num. 16. et seqq.

22. Quod autem dicit prædicta positio, quod cum de anima duplex cognitio habeatur, videlicet, *quia est*, et *quid est;* similiter duplex cognitio est de habitibus : quia una, qua cognoscit quis, an habitus insit ei : alia, qua cognoscit quid sint, et quod hæ duæ cognitiones aliter ordinantur circa animam, aliter circa habitus : nam cognitio, qua quis cognoscit se habere habitum, præsupponit cognitionem, qua cognoscitur quid sit habitus, non sic est de anima. Quia multi sciunt se habere animam, et tamen nesciunt quid sit anima. Ratio ad hoc patuit supra * in quæstione. * num. 1.

An prius cognoscitur habitus quam actus ab illo procedens.

Hoc totum videtur esse falsum : primo, hoc est contra experientiam : nam actus castitatis potest duobus modis a me cognosci; vel in ratione actus, quæ est quædam notitia confusa, et sic cognoscendo actum, cognosco etiam aliquem habitum in me esse modo confuso : vel inquantum talis actus, utpote, abstinere ab omni delectatione circa venerea ; et isto modo cognoscendo actum perfecte, cognosco similiter quid sit talis habitus. Tamen notitia de actu, quod sit, præcedit notitiam etiam de habitu, quod sit ordine naturæ : cum enim *quod quid est*, cognoscitur de habitu per actus et objecta (ut dicit positio illa) videtur, quod prius sciatur de actu ordine naturæ, quia est : secundo ex hoc scitur de habitu quia est, et quod in nobis est : tertio scitur quid sit actus : quarto quid sit habitus. Non ergo plus

scitur de habitu, quod est, vel quid sit, quam quod in nobis sit.

Quod autem dicit, quod non possum scire, nec habere castitatem, nisi sciam quid sit castitas; dico, quod hoc non est ex hoc, quod prius sciam, quid est castitas, quam quod sciam me habere castitatem, imo est e contrario. Sed hoc ideo est, quia non possum scire me habere castitatem, inquantum est talis habitus, nisi sciam, quid sit actus castitatis, inquantum simul sciam, quid sit habitus castitatis. Ideo, quod non possum scire me habere castitatem, nisi sciam quid est castitas, hoc non est, quia notitia de habitu, qui est, præcedit notitiam de actu, qui est, sed quia sunt simul. Eodem modo, et eodem ordine intelligo esse per omnia in notitia, quam de se habet anima.

23. Ex ratione etiam positionis hoc patet : dicit enim, quod si cognoscam habitum, inquantum est principium actus talis, cognosco de ipso habitu quid est. Similiter ego dico, quod si cognoscam essentiam animæ, prout est principium actus essendi, et vivendi; et de potentia, prout est principium operandi, cognoscam de ipsis, quid sunt.

Quod vero addit, quod habitus sunt per suam essentiam principium actus; dico, quod etsi anima non sit per suam essentiam principium actuum secundorum, tamen per suam essentiam est principium primorum, utpote vivendi, essendi : quæ sunt principium, quo anima conjuncta naturali ordine in se, et de se, est ex principiis, inquantum principia extrinseca sunt, quod sum, et vivo. Et dico, quod possum me scire esse, et vivere quodammodo in ratione indeterminata, et tamen nescio, quid est anima : ita possum scire me habere habitum castitatis per cognitionem sui actus, in ratione qua actus, et tamen nesciam, quid sit castitas. Et sicut cognoscendo actum castitatis in me esse, scio castitatem in me esse, et cognoscendo castitatem in me esse, perfecte cognosco, quod est castitas, quæ est per suam essentiam principium suorum actuum : sic sciendo me esse, et vivere, quorum anima est principium per suam essentiam, scio aliquid in me esse, et in ratione, qua est principium essendi, et vivendi, scio quod est anima. Similiter dico de potentiis respectu actuum suorum, quorum sunt principium.

Ad propositum igitur reducendo, 24. *Notiti animæ, habituu procedit actibu*
dico quod animæ (si loquamur de notitia, quam habet anima de se, quoad hujusmodi notitiæ inceptionem) notitia de se, a notitia actuum suorum incipit, et notitia quam habet de habitibus suis, a notitia actuum illorum habituum : et sic cognoscendo actum, utpote *velle*, cognoscit arguitive aliquid, discernendo se esse : et postea cognoscendo naturam, et modum actuum, utpote quod actio intelligendi est immaterialis, reflexiva, et similia, arguit potentias tales esse, et per potentias quid sit substantia. Dum autem intellectus quid sit apprehendit, determinatur ad intuitionem, qua mens ab exterioribus sequestrata, et super se reflexa, se et suos habitus intuetur per speculum intellectuale, per ac-

tum fixum super essentiam animæ et habituum.

Objectio. Nec valet, si instes, quod multi decipiuntur circa animam, dicentes, eam esse ignem, aerem, corpus, et similia; ut per Aristotelem patet. 1. *de Anima text.* 20. *et seqq.* et per Augustin. 10. de Trinit. cap. 7.

Responsio. Hoc enim ideo fit, non quin possit se intueri, si diligenter se inquireret, seque a rebus corporalibus abstraheret : sed sicut aliqui diligendo carnalia, sic sunt depasti carnalibus, quod nullum spirituale convenit eis simpliciter ; sic in cognoscendo sunt imbuti formis, et imaginibus carnalibus, quod nihil aliud quam corporalia esse credunt.

Objectio Si instetur contra prædicta, quod si anima potest per actus habituum arguitive ipsos habitus in se esse cognoscere, et tandem ipsos intuetur, sicut dicit Augustinus in loco præallegato de ipsa fide, quæ est in nobis ; ergo possumus scire nos habere charitatem, et ipsam esse in nobis, et ipsam intueri, cum habens charitatem vere exerceat opera charitatis.

SCHOLIUM.

In responsione ad istud argumentum, admittit per actus fidei a nobis elicitos, nos cognoscere posse fidei habitum nobis inesse, non tamen posse similiter devenire in cognitionem habitus charitatis, quia potuisset quis suspicari, aut judicare, actus elicitos charitatis procedere ex habitu amoris naturalis Dei super omnia. Similiter in 1. dist. 17. quæst. 5. §. *Quantum ad primum articulum,* aperte asserit ex nullo actu, quem experimur, neque ex substantia actus, neque ex intentione, aut circumstantia ulla, nos posse concludere habitum supernaturalem charitatis nobis inesse. De fide tamen supernaturali, et infusa in 3. dist. 23. quæst. 1. §. *Sed quid de fide infusa,* admittit scire nos posse eam nobis inesse per actus credendi, et per inclinationem ad verum. Peculiaris tamen est difficultas, an fidelis credat fide divina se habere fidem supernaturalem ? quod negat Scotus lib. 14. artic. 7. neque contrarium docet in illa distinct. 23. lib. 3. ut aliquibus placet. Vide Vegam lib. 9. in Tridentinum cap. 37. et Vasquez 1. 2. disp. 201. cap. 2.

Est dicendum, quod varii actus ducunt in notitiam distinctorum habituum. Cum igitur charitas sit habitus, quo Dominum diligimus, naturalis etiam inclinatio inducat nos ad Dominum diligendum super omnia, quamvis alio modo quam charitas, propter confortationem actus dilectionis naturalis, et charitatis, non potest quoad certitudinem ex notitia actuum charitatis in ejus notitiam devenire. Non sic de fide; quia naturalis cognitio non sic dictat credere Dominum trinum et unum. Et sic de aliis articulis fidei. 25. *Solutio.*

In hoc igitur residet hujus quæstionis inquisitio, quod anima humana cognoscit se esse, et corpori inesse per actus suos intrinsecos, et extrinsecos absque specie; illos autem actus cognoscit absque specie, sola mentis experimentatione, ut dum volo, sensus ille interior mentis certissime cognoscit, et experitur me velle : nec anima in hac vita naturali cognitione potest habere tantam certitudinem de aliquo, quantam habet de illis actibus suis intrinsecis ; scit enim se velle certissime dum vult : et quia per experimentum istorum actuum scit se esse, ideo dicit Augustinus, ut patet in præallegata auctoritate de Spiritu et anima, quod nil *Quomodo anima cognoscit se per actus suos?*

tam novit anima, quam se : nil dico tantum novit, quantum se esse. Quid autem fuerint illi actus, non tam certitudinaliter novit anima, sicut certo novit quod sunt, vel insunt : et quia per cognitionem quod sunt actus sui, venit in cognitionem sui quod est, non ita certitudinaliter novit anima quid est, sicut quod est, vel in suo corpore est. Cognoscit ergo primo aspectu suos actus interiores esse, et inesse, ita quod isti actus, absque omni specie sunt ratio cognoscendi, quod ipsa est etiam in corpore. Postea considerat conditionem actuum, quid sint, quo cognito, cognoscit quid sit potentia, a qua actus procedit, quia spiritualis et immaterialis, sicut est actus : ita ut prima notitia quid sit actus, sit sibi ratio absque omni specie cognoscendi, quid ipsa sit. Quid etiam sint actus, etiam cognoscit arguitive, per conditiones absque omni specie : in sola enim cognitione intuitiva de se indiget specie expressa de se, ut statim dicetur.

23. *Quomodo se cognoscit anima intuitive.* Cognito ergo quid sit potentia, cognoscitur substantia animæ quid sit : intuitive se aspicit, dum se a formis, et imaginibus corporalibus abstrahit. Hanc autem intuitivam cognitionem sui, et habituum ejus (quæ est finis totius inquisitionis inceptæ ab actibus) puto fieri per speciem differentem ab actu, ita quod anima unica cognitione intuitiva se et suos habitus cognoscit per speciem, non impressam proprie (nam illa dicitur respectu rerum extrinsecarum secundum modum tactum in præcedenti quæstione) sed per expressam, quam ex reflexione suiipsius supra se exprimit, sicut intellectus agens ex conversione sui supra phantasmata, abstrahit speciem intelligibilem, et in intellectu possibili ponit. Et hoc videtur sentire Anselmus in Monol. cap. 31. *Nulla* (inquit) *ratione negari potest, cum mens rationalis se ipsam cogitando intelligit, imaginem ipsius nasci in cogitatione; imo ipsam cogitationem sui esse imaginem.*

Hujus positionis est Aristoteles in 3. *de Anima, text. com.* 15. unde ait Commentator supra illud. *Et intelligibilis sicut intellecta : dubitavit Aristoteles de intellectu materiali, utrum intellectus ex eo est ipse intellectus, an aliquo alio modo, et incipit declarare, quod est intellectum per intentionem in eo, sicut aliæ res intellectæ.*

Si vero dicatur quod anima est sibi præsens, et habitus sunt sibi præsentes ; ergo non oportet quod ponatur species. Item, est sibi similis, quare non oportet ponere speciem ad assimilandum. Item, est lux spiritualis, ac per hoc specie non eget, sicut nec corporalis. 27. *Objectiones.*

Dicendum ad rationem de præsentia, quod licet anima, et habitus ipsius animæ sint sibi præsentes, pro eo quod non distant ab ea, tamen non sunt sibi præsentes in ratione cognoscibilis, nisi eam moveant; quod quidem non possunt facere, nisi per aliquid immissum, vel expressum, quod est species, ut statim dicetur. Quod dicitur, quod est sibi similis; dicendum quod est sibi similis, licet improprie : quia similitudo est rerum differentium eadem qualitate; anima au- *Solutiones.*

tem non differt a se. Nullo modo tamen est similitudo proprie, quia similitudo procedit ab eo, cujus est similitudo per modum generationis : nihil autem seipsum gignit, ut ait August. 1. de Trinit. cap. 1. Quamvis autem sit sibi similis, quia non dissimilis, vel differens a se ; non tamen est similis in ratione cogniti, et cognoscentis quæ est similitudo fundata in expressione rei cognitæ, quæ est per speciem, non per essentiam. Quod dicitur de lumine corporali falsum est; eo quod lux sumpta in ratione objecti, utpote in Sole, vel in alio corpore luminoso, nunquam est in oculo, nisi per speciem lucis. Ut autem est in medio, est ratio videndi alia; et sic non habet rationem objecti : quare non eget specie isto modo, sicut nec alia, quæ sunt rationes actionum : et tamen secundum veritatem lumen ipsum speciem sui habet ; nam clauso oculo, vel in tenebris, recordor me vidisse lumen, quod non poneret memoria, nisi per speciem.

28. *Anima cognoscit se, et suos habitus per speciem expressam. Probatur primo.* Anima ergo se, et suos habitus per speciem non proprie impressam, sed expressam de se, vel de suis habitibus cognitionem intuitivam habet, quod potest declarari septem rationibus. Prima ratio sumitur ex operatione objecti ad potentiam. Cum enim *intelligere sit quoddam pati*, secundum Aristotelem 3. *de Anima, text.* 12. oportet, quod potentia intellectiva aliquo modo ab objecto patiatur. Licet autem agens sit nobilius passo, de quo aliquid agit, ut visum fuit in alia quæstione* ; non tamen oportet, quod sit nobilius passo, in quo agit : quare objecta bene agunt in intellectum immittendo speciem, maxime cum hoc fiat in virtute intellectus agentis, ut dictum fuit †. Nunc autem ita est (ut patebit) quod nullum agens agit in passum, nisi per aliquam immissionem in ipsum : ergo si anima modo intelligit se vel suos habitus, quod prius non faciebat, necessario aliquid immittitur ab his in ipsam quod prius non immittebatur, aliter prius se intelligebat æque bene : ergo si passio non est nisi per aliquam immissionem, oportet quod immittatur species ipsius animæ, seu habituum in ipsam potentiam passivam, scilicet in intellectum passibilem; non potest aute maliquid immitti, nisi species ab ipsis impressa, quod oportet, quantumcumque sint præsentia : ergo, etc. Nec potest dici quod illud immissum ab agente, sit actus, quia *intelligere* non est actus transiens ; nec *intelligere* istum actum immittit, cum sit potius ab intellectualitate, quam ab intellectu elicitus : ergo si *intelligere*, inquantum tale, aliquid immittit, illud erit species.

* quæst. 11. num. 10. et seqq.

Objecta immittunt species in animam.

† supra n. 26.

29 Ad declarationem minoris est sciendum, scilicet quod agens aliquid immittat in passum (quia hæc poterit esse ratio generalis ad omnia creata agentia, et passa) quod agens prius attingit passum per aliquod accidens superadditum, quam per suam substantiam. Et voco hîc *accidens*, sive sit vere accidens, ut caliditas in igne; sive sit substantia sub modo accidentis, sicut dictum fuit de potentiis animæ *. Dico etiam *prius*, sicut instrumentum prius attingit passum,

* q. 11. num. 14. et 39.

quam agens principale; sic eodem modo ex parte patientis, quod prius recipit formam accidentalem, quam substantialem, ut aqua efficitur calida, magis quam ignis. *Prius* dico naturali ordine, quo agens prius attingit passum per accidens suum, quam per substantiam, non autem tempore. Omne igitur agens naturale, naturali saltem ordine, prius inducit similitudinem sui accidentis impressi, quam substantiæ suæ: ergo necessario idem ordo erit in agentibus, et patientibus secundum intentionem. Sicut enim se habent agentia ad agentia, ita actiones ad actiones. Sicut igitur intentiones a rebus dependent, et ad res ordinantur, ita oportet quod actiones intentionales ab actionibus realibus mensuram sumant: ergo necessario omne agens intentionale, quale est objectum intelligibile, prius assimilat sibi intellectum modo quodam accidentali, et imperfecto; et in fine, modo quasi substantiali, hoc est, perfecto. Dum autem actu intelligit perfecte secundum perfectionem actus, formam objecti in ratione cogniti recipit: ergo prius recipiebat eam sub ratione similitudinis, quasi imperfecte.

30. *Probatur secundo.* Item, sicut dictum est, actiones, et agentia intentionalia sumunt mensuram ab agentibus, et actionibus realibus; sed in illis agens necessario prius immittit aliquam dispositionem in materiam, quam introducit formam: ergo et hîc antequam perfecta intellectio fiat, erit dispositio, quamvis sit dissimilitudo, quia illic est forma naturalis effective ab agenti naturali ejus: actus vero cognitionis non est ab objecto effective, sed dispositive, ratione speciei immissæ; a potentia vero est effective, et causative.

Item, omne illud, quod de potentia tendit ad actum, necessario de novo aliquid recipit; si enim nunc intellectus intelligit, necessario se habet aliter, quam prius. Hoc est secundum Aristotelem 8. *Physicor. text. com.* 7. Quod omne mobile, quod nunc movetur, et prius non movebatur, necessario aliqua nova dispositio in eo facta est. Ad actus autem intelligendi videtur intellectus reduci per intelligibile se habens ad ipsum nunc aliter, quam prius, et quasi connaturaliter potentia ad objectum: ergo intelligendo suam essentiam se habet aliter nunc, quam prius; sed prius erat sibi præsens per substantiam: ergo oportet, quod nunc sit sibi præsens in ratione cogniti, quod non potest nisi per speciem. *Tertio.*

Item, si præsentia sibi esset causa, quod objectum moveret ad intelligendum, semper se intelligeret, cum semper sibi sit præsens; non ergo movet essentia nuda intellectum: ergo per aliquid aliud, sed non potest nisi per speciem. *Quarto.*

Item, si secundum Aristotelem 3. *de Anima, text.* 12. *Intelligere est quoddam pati*, impossibile est passum pati ab agente, nisi ab eo aliquid recipiat; ergo necessario intellectus aliquid de novo recipit; sed non recipit de novo essentiam, ergo necessario essentiæ speciem. *Quinto.*

Nec potest dici, quod de novo recipiat actum, quia ille ab objecto non est, imo potius et principalius ab 31.

intellectu ; et mens nostra est ad Dei imaginem; ratio autem imaginis attenditur in potentiis actui conjunctis *, et hoc maxime dum anima intelligit se ut Deo similem. Sed Deus intelligendo se, intelligit suam similitudinem, quæ est prima similitudo, prima expressio, prima æqualitas : ergo anima intelligendo se, exprimit suam similitudinem, et perfectiorem, quam quando intelligit alia; aut non repræsentat Trinitatem increatam, quod est falsum. Nec potest dici, quod illa similitudo sit actus : quia in divinis actus sumptus sub ratione actus, ut generare, non habet rationem similitudinis expressæ, sed potius terminus actus, ut filius.

* Vide Scotum in 2. d. 16. q. unica, §. *Ex hoc dico ad formam.*

Sexto. Item, activum inquantum activum, et movens inquantum movens, est actualius ipso patiente et moto; quanto vero aliquid est actualius ipso patiente et moto, tanto est spiritualius, et simplicius : si ergo intelligere est quoddam pati, quoquo modo agit in intellectum, et movet ipsum : ergo necessario objectum habet aliquam spiritualitatem respectu intellectus, ut patitur ab eo : sed essentia animæ non est seipsa actualior; ergo oportet, quod sit ibi ratio alicujus actionis, intentionalis multiplicationis, propter quam, et per quam habeat respectu sui rationem activi, inquantum ut nuda, et inquantum ad intelligibilia habet rationem passivi.

32. *Septimo.* Quod hæc sit intentio Augustini patet in multis locis 14. de Trinit. cap. 6. *Cum* (inquit) *vero non se cogitat, non sit quidem in conspectu suo, nec de illa suus formetur obtutus, sed tamen noverit se, tanquam ipsa sit sibi memoria sui.* Sequitur : *ideo Trinitatem sic commendabamus, ut illud unde formatur cogitantis obtutus, in memoria poneremus; ipsam vero conformationem, tanquam imaginem, quæ inde imprimitur.* Et sequitur : *Nam ita sane gignit istam suam notitiam mens, quando cogitando intellectam se conspicit, tanquam sibi ante incognita fuerit : sed ita sibi nota erat, quemadmodum notæ sunt res, quæ memoria continentur, etiamsi non cogitentur.* Hæc Augustinus. Si præterita cogitantur actu, hoc fit per hoc, quod species cogitantis in anima causatur a specie, quæ est in memoria. De habitibus, quod cognitio causatur per speciem, aperte dicit Augustinus 14. de Trinit. cap. 3. ubi ostendens, quomodo fides, quæ est in nobis, intelligitur, ponit exemplum, quomodo corpus videtur; et sic dicit : *Nempe ab inferioribus ad superiora ascendentes, vel ab exterioribus ad interiora ingredientes, primam reperimus trinitatem in corpore, quod videtur, et acie videntis, quæ cum videt, inde formatur, et in voluntatis intentione, quæ utrumque conjungit : huic trinitati similem constituamus, cum fides, quæ nunc inest nobis, tanquam corpus illud in loco, ita in nostra memoria constituta est, de qua informatur cogitatio recordantis, sicut ex illo corpore acies intuentis. Quibus duobus ut trinitas impleatur, annumeratur tertia voluntas, quæ fidem in memoria constitutam, et quamdam ejus effigiem in contuitu recordationis impressam connectit, et conjungit : sicut in illa corporalis trinitate visionis, formam corporis quod videtur, et conformationem, quæ fit in cernentis aspectu, conjungit intentio voluntatis.* Hanc doctri-

nam asserit Augustinus 9. de Trinit. cap. ultimo circa medium. *Liquido* (inquit) *tenendum est, quod omnis res, quamcumque cognoscimus, congenerat in nobis notitiam sui, ab utroque enim notitia paritur, a cognoscente et cognito : itaque mens cum seipsam cognoscit, sola parens est notitiæ suæ : cognitum enim, et cognitor ipsa est.*

33. Ex hoc apparet falsum esse, quod res cognita, seu objectum nihil agat in potentias animæ, cum dicatur, quod ipsa notitia ab utroque est, scilicet, cognoscente et cognito. Si autem a cognito ut ab objecto in intellectu non potest esse, nisi quia specie informatur, ut patet in auctoritate prædicta. Et hoc expresse dicit 8. de Trinit. cap. 6. quod quando aliquam rem vidi, ut Alexandriam, ipsa phantasia ejus in memoria mea, verbum ejus est productum : et de re, quam non vidi, si mihi nominetur, talem imaginem in acie mentis formo, sicut mihi res describitur. Sic igitur efficit anima sensu interiori, dum abstracta est ab imaginatione rerum corporalium per arguitivam.

QUÆSTIO XVI.

Utrum numerus differat re absoluta a rebus numeratis, ut ternarius, quo numeramus tres lapides, ab ipsis tribus lapidibus?

D. Thom. 3. *part. quæst.* 77. *art.* 2. et *in* 4. *dist.* 12. *quæst.* 1. *art.* 1. *quæstiuncula* 3. Occam *in* 4. *quæst.* 4. et *Quodlib.* 4. *quæst.* 30. *in prædicam. cap. de Quantitate.* Gabriel. *in* 4. *dist.* 10. *quæst. unica,* et *dist.* 12. *quæst.* 1. Capreol. *in* 1. *dist.* 24. *quæst.* 1. Durand. *dist.* 12. *quæst.* 1. Richard. *art.* 1 . *quæst.* 1 Argent. *quæst.* 1. Ægid. Rom. *Theorem.* 36. et 38. Major. *in* 4. *dist.* 12. *quæst.* 2. Henric. *Quodl.* 1 *quæst.* 15. Sonc. *in* 10. *Metaph. quæst.* 7. Suar. *tom.* 2. *Metaph. disp.* 41. *sect.* 1. Fons. 5. *Metaph. cap.* 13. *quæst.* 2. *sect.* 1. Vide Doct. *in* 2. *dist.* 2. *quæst.* 9. et *in* 4. *dist.* 12. *quæst.* 2.

Respondeo, tria sunt hîc tractanda. Primo, est quæstionis veritas declaranda. Secundo, rationibus confirmanda. Tertio sunt dubia aliqua dissolvenda. 1.

ARTICULUS I.

Multa præponuntur circa unitatem numeri, et circa varias ejusdem numeri proprietates.

Circa primum, sciendum, quod cujuslibet rei suæ causæ notitia, antecedit : unitas autem est causa, quia principium est numeri ; ideo volentes inquirere aliquod unum, ab unitate est vera inquisitio inchoanda. Est igitur numeri unitas investiganda : secundo numerica proprietas exponenda : tertio proposita dubia explicanda. Circa quod est sciendum, quod alia est natura *unius*, qua substantia cujuslibet rei est una ; alia autem *unius*, quod est principium numeri, proprie dicti ; et est in genere quantitatis, et est *unum*, quod convertitur cum ente. Sed credentes, quod eadem sit utriuslibet ratio unitatis, divisi sunt in contrarias opiniones, quia dicunt *unum* quod vertitur cum ente, non addit rem aliquam super *ens*, sed signat substantiam entis sub ratione indivisionis. Tamen crediderunt, quod *unum*, quod est principium numeri, non addit aliquid supra substantiam rei, nisi sola ratione : et quia numerus componitur ex numerantibus, crediderunt, quod numeri essent substantiæ omnium

Ratio unius dupliciter sumitur.

Ægid. 1. d. 24. q. 1. Ad 2. quæsitum.

Thom. 5. Metaph. lect. 8. et lib. 10. lect. 2. rerum. E contrario autem credens, quod eadem sit omnino natura *unius*, quod vertitur cum ente, et *unius*, quod est principium numeri ; videns quod *unum* quod est principium numeri addit aliquid supra substantiam rei (alioquin numerus compositus ex unitatibus, non esset species quantitatis) tradidit eodem modo, quod *unum* quod vertitur cum ente, addit aliquid super substantiam entis, sicut album dicit rem absolutam super substantiam; et ita ex eodem falso fundamento contrariæ opiniones supersunt.

SCHOLIUM.

Distinguit Scotus unitatem in transcendentalem, et numeralem, seu in *unum* quod convertitur cum ente, et in *unum* quod est principium numeri. Primum late probat, nihil addere reale super ens, sed modum quemdam significandi privativum, aut negativum, qua ratione obviam agit de propria significatione nominis oppositi *multitudo*. Vide de his multa apud ipsum lib. 10. Metaph. quæst. 1. 5. et 6. Secundum etiam post longam discussionem variarum acceptionum, et speciorum *unitatis* ac *numeri* in rebus aliorum Prædicamentorum a quantitate, quatenus est numerus *accidentalis*, ait aliquid addere positivum, in iis vero quæ sunt de genere quantitatis. Vide eumdem 5. Metaphys. q. 9. et Fonsecam ibidem cap. 13. quæst. 3.

2. *Alia consideratio* unius. Est igitur sciendum, quod alia est natura *unius*, quo dicitur res una, quod convertitur cum ente : et alia ratio *unius*, quod est principium quantitatis. Natura enim *unius*, quo est esse, quod est, ideo est, quia unum numero est : vel illud quod dicitur, quod *ens* et *unum* convertuntur, non dicit rem, vel distinctionem aliquam absolutam supra naturam entis sive rei, quæ dicitur una, sed essentiam entis, et rei sub alia et alia ratione et consideratione. Propter quod dicit Aristoteles, et ejus Commentator 10. *Metaphys. cap. 4. in fine, comm.* 6. quod idem est modus consecutionis *entis*, et *unius* ad Prædicamenta, et æqualiter dividuntur Prædicamenta secundum ea. Sicut enim dicimus quod *ens* dividitur per substantiam, quantitatem, etc. ita dicimus, quod *unum* est substantia, quantitas, qualitas, et sic de aliis. Et ratio hujus est, quia, ut dicit Aristoteles, eodem loco Metaphys. in prædicatione, *unus homo* non addit aliquid aliud, quam *homo;* sicut nec ipsum *esse* præter *quid est*, aut quale, aut quantum. Et ideo tale *unum*, quo res dicitur una, et convertitur cum ente, non dicit rem aliquam super substantiam rei, ut albedo supra subjectum. Et ita substantia cujuslibet rei est una per se, non per aliquam rem additam super ipsam : ut sic sit verum dicere, quod omnino eadem est ratio *realis rei*, et *unius rei*, sicut *hominis*, et *unius hominis :* sicut dicitur in Elenchis, quod eadem est ratio propositionis, et unius propositionis. Unum *quod cum ente convertitur, nihil dicit reale superioris.*

3. Hujus rei est aperta ratio, quia si res esset una per aliquod additum super eam, iterum de illa quærerem, utrum sit una per se, vel per aliud, etc. et erit processus in infinitum. Vel est sistendum in aliquo, quod per suam substantiam sit unum, et eadem ratione quodlibet per suam substantiam est unum. Et hoc est, quod dicit Boetius super Porphyrium, editione secunda, circa medium, quod

omne quod est, ideo est, quia unum est : et idem dicit libro de Consolatione, *lib.* 3. *Prosa* 11. *Nostine igitur*, inquit, *omne quod est, tamdiu manere, atque subsistere, quamdiu sit unum, sed interire, atque dissolvi cum unum esse destiterit ?* Et idem libro de Unitate et Uno, *cap.* 1 *tamdiu est quidquid id quod est, quamdiu in se unitas est : cum autem desinit esse unum, desinit esse id quod est.* Veritas autem verborum Boetii sic patet; quia omne quod est, aut simplex, aut compositum est : quod autem simplex est, tamdiu solum est, quamdiu unum est : quod patet in domo, et in quolibet composito, quia tamdiu est, quamdiu quoddam unum est, et non amplius.

Ex prædictis patet, quod eadem est realiter ratio entis, et *unius*, quod convertitur cum ente : nec tale *unum* dicit aliquid absolutum supra substantiam rei, sicut album dicit quid absolutum supra substantiam.

4. Est tamen sciendum, quod licet *unum* non dicat rem absolutam super ens, sive super substantiam rei, tamen *unum* istud dicit aliam rationem, et alium modum significandi ab ente, ut dicit Commentator supra 4. *Metaphys. comm.* 3. Modus enim significationis enti imponitur a ratione simpliciori, quam modus significationis *unius* ; ita quod quamvis *ens*, et *unum* idem significent; tamen significatio *unius* præsupponit significationem *entis*. *Ens* enim imponitur ab actu essendi absoluto et positivo. *Unum* autem in significato suo includit rationem entis cum determinatione : non dico cum determinatione addente rem supra rationem entis, sed addit quemdam modum se habendi. Ille autem modus, quem addit, non est positivus, sed privativus solum : non privando aliquod positivum; alioquin *unum* non diceretur de Deo; sed privat aliquid negative tantum. Cujus privatio, quamvis significet illam privationem modo positivo, sicut e contrario hoc nomen *incorporeum*, significat positivum modo privativo, et hoc nomen *corporeum* significat privationem modo positivo.

Unum aliter significat quam ens.

5. *Unum et multitudo quid significent.*

Ut igitur videamus quid est privatio importata per hoc nomen, *multitudo*, quam quidem privationem de suo significato privat hoc nomen *unum* ut convertitur cum ente, est sciendum quod (ut patuit ex. 8. *Metaphysic.*) nullus potest imponere nomen rei, nisi qui novit rem : et hoc dicitur 1 *Perihermenias, cap.* 1. quia *Voces sunt earum, quæ sunt in anima, passionum notæ.* Nunc autem aliquando contingit, quod nominaliter aliquid multis positivum est, quod secundum veritatem est privatio, quamvis significetur nomine positivo, quia habitus sibi contrarius dicit naturam positivam. *Corporeum* enim dicit secundum rem privationem, *incorporeum* positivum *; et cum notiora sint corporea naturaliter, quam incorporea, in compositis ex materia et forma, *unum* secundum veritatem habitus quidam est a forma rei partes continente causatus ; et ille habitus significatur nomine *unius*. Divisio autem eorum secundum veritatem est privatio illius habitus, et significatur nomine *multitudinis :* unde *multum*

Quomodo percipiuntur privativum et positivum.

* Vide q. 24. num. 2.

est ens aliquo modo in se divisum: *unum* autem est ens in se indivisum. Et ideo dicit Boetius, de Unitate et Uno cap. 1. *Cum autem forma materiæ unitur, necessario ex conjunctione utriusque aliquid unum constituitur, in qua constitutione illud unum non permanet, nisi quamdiu unitas formam cum materia tenet :* ergo secundum hoc destructio rei omnino est illud, quod separatio a forma et materia, quæ est ei causa non contraria.

6. Ex quo patet, quod cum multitudo surgat ex diversitate unitatis, et compositionis, *multitudo* dicit privationem habitus importatam per unitatem et compositionem. Et quia (ut dixi) secundum quod res novimus, eis nomina imponimus, ideo cum compositiones, causæ, et partes sint nomina magis nota; ideo etiam illud quod importatur nomine *multitudinis,* etiamsi dicat privationem respectu illius, quod importatur nomine *unitatis ;* quia nomina positiva magis sunt nobis nota, ideo illud significamus nomine positivo, quod est *divisio;* et illud, quod significatur nomine *compositi* seu *unius*, quia est nobis minus notum, significamus nomine privativo per indivisionem; quia *multitudo* est quædam divisio : *unitas* autem est quædam indivisio, sicut jam dixi : quia substantia incorporea dicit habitum positivum respectu substantiæ corporeæ, et hæc respectu ejus dicit privationem. Etenim, quia substantia corporea est nobis magis nota, quam incorporea, illam nominamus per modum positivum; aliam per modum privativum. Sic etiam quamvis entitas creaturæ, quæ est finita et limitata, dicat privationem respectu entitatis divinæ, quæ est infinita; tamen quia nobis est magis nota entitas creaturæ, quam entitas divina, ideo nominamus eam nomine positivo, cum dicimus, quod est *finita* et *limitata;* et entitatem Dei nominamus secundum modum significandi privative, cum dicimus, quod est *infinitus, illimitatus* et *incircumscriptus :* quamvis ista nomina dicant realem positionem, tamen quantum ad modum significandi dicunt privationem.

Patet igitur ex dictis, quod *multum*, etsi significetur nomine positivo, quod est *divisio*, dicit tamen privationem realiter illius habitus, qui causatur a forma totius quod partes continet. *Unum* autem etsi significetur nomine privativo, quantum ad modum significandi, quod quidem nomen est *indivisum*, realiter dicit positionem; quæ positio de ratione sua privat illam privationem, quæ importatur nomine *multitudinis* : quia *indivisio* est negatio divisionis; *divisio* autem est privatio positionis. Sic forte caveatis totum : et ideo indivisionis ratio, quam includit *unum*, est ratio privativa, non privativa affirmationis, quia tunc *unum* non diceretur de Deo, sed privativa privationis; et sic secundum rem, unum significat positivum : secundum vero modum significandi, qui sequitur modum intelligendi, significat privationem. Et quia *unum* dicit privationem privationis importatæ per *multum, multum* dicit privationem habitus importati per *unum,* habitum est quod *unum* defi- 7.

nitur per *multa*, et e contrario. *Unum* enim est, quod est principium multitudinis; *multitudo* item, quæ numeratur per *unum*. Quia enim privatio cognoscitur per habitum, cum *unum* sit privatio multitudinis secundum rem; et *multum* sit privatio unius secundum modum; ideo *unum* habet per alterum definiri, et e contrario.

Ex prædictis patet, quod *unum*, quod convertitur cum ente, rem non addit super *ens*, sed solam rationem in modo significandi : quæ ratio dicit privationem privationis, non alicujus positionis, quia tunc Deus non esset unus. Cum autem *unum* sit principium numeri quod est accidens, principium autem accidentis, necessario sit accidens, necesse est dicere quod si secundum prædicta, *unum* quod convertitur cum ente, non dicit accidens : ergo aliud est *unum*, quod est principium numeri ab illo *uno*, quod convertitur cum ente.

8. *Quid est unitas, principium numeri. Unitas virtute continet totum numerum.*

Ex quo igitur vidimus naturam *unius*, quod convertitur cum ente; quærenda est natura *unius*, quod est principium numeri. Est igitur sciendum, quod cum omne *unum* ab unitate oriatur, necesse est, quod unitas, a qua oritur numerus, virtute et primo, et per se contineat omnes numeri unitates. Et hoc est quod dicit Dionysius, *cap.* 5. de divinis nominibus : *In monade enim*, (inquit,) *omnis numerus uno modo ante constat, continetque omnem numerum monas in se uno modo, et numerus omnis conjunctus est quidem in monade : sed quatenus a monade proficiscitur, eatenus distinguitur et crescit*. Est igitur sciendum, quod *monas* sicut *unitas*, quæ est principium numeri, a qua numerus, et ejus unitates oriuntur, dicitur potentia continere numerum, et ejus unitates; uno modo secundum formam, vel entitatem; alio modo secundum substantiam et materiam. Primo modo *Virtute e[t] potentia* adhuc *monas* virtualiter, et in potentia continet in se numerum, et ejus unitates dupliciter : uno modo virtute, et potentiæ actione; alio modo quasi passive *monas* continet numerum, et ejus unitates. Virtute et potentiæ actione, est unitas potentiæ divinæ essentiæ, a qua omnis multitudo creaturarum procedit : quia sicut centrum circulorum, Sol radiorum, fons rivulorum, sic Deus est causa, et principium omnium prædictorum, quia *Sine ipso factum est nihil*. Joan. Et hoc est, quod dicit Dionysius *de divinis nominibus, cap.* 2. *Deus est essentia, quæ omnem essentiam superat : iis autem quæ sunt, statum dat omnemque essentiam profert in lucem.*

Omne[s u]nitates numeri habe[nt] origine[m a] Deo

Et hujus ratio est, quia constat in omni genere semper imperfectum et diminutum oriri ab illo, quod est perfectum simpliciter in illo genere : sicut calor in rebus calidis est a primo calido, quod est ignis, ut dicitur 2. *Metaphys. text.* 4. Cum ergo quælibet res, et quidquid est in rebus, quocumque modo *esse*, vel rationem entis participet aliquo modo sit imperfectum et admixtum, oportet quod omnis res secundum illud totum, quod in ea est, a primo et perfecto ente oriatur : hoc autem ens non est, neque intelligi potest, nisi unum solum infinitum.

Ab hac igitur unitate oritur to- 9
tus numerus, et omnes unitates

creaturarum, non per hujus unitatis divisionem, ut de ipso uno fiant duo, et pereat ejus unitas ex hoc, quod numerus et unitas exoriantur, sicut in divisione quanti, ut jam dicetur; hic enim numerus, qui procedit ab uno in quantis, multiplicatur, quia unum fit duo; sed ab ista unitate oritur numerus, et unitates, ut ab ipso principio calidi omnium primo procedit primum, et item secundum, et iterum tertium, et sic deinceps usque ad infimam creaturam. Non sic intelligendo, ut dixit Avicenna 9. *Metaph. cap.* 4. quod ab ipso procedit unum solum immediate, quia ab ipso procedunt omnia immediate, vel totaliter illa producendo, ut sunt illa, quæ sunt a creatione : vel cooperando, ut sunt illa, quæ producuntur arte, vel natura. Sed prædicta mediatio, quod scilicet, unum producat immediate, et secundum mediate sit usque ad infimum, hoc debet intelligi, quoad mediationem in genere dignitatis, quia primum causatum immediate participat divinitatem, secundum non ita immediate. Et istum modum mediationis intelligit auctor de Causis, quando dicit, quod Deus creavit animam mediante Intelligentia : et hoc est, quod dicit Dionysius 4. cap. de divinis nominibus : *Per omnia vivens perfectissima bonitas, non solas implet circa se optimas essentias, extenditur autem usque ad novissimas; his quidem magis adveniens, his autem minus, aliisque novissime, sicut unumquodque participare potest excellentiam.*

10. Et sic patet quod universalitas rerum est numerus quidam constans ex unitatibus particularitatis in essentiis, eæque omnes ortum habent ad unitate prima Dei, quæ non est participata, sed quam omnis creata unitas participat, per quam dat imitationem, quæ totum rerum numerum, et ejus unitates virtute continet et potentia activa : quæ unitates oriuntur ab ipsa, non per sui divisionem, sicut accidit in numero, qui procedit ex divisione quanti, sed per sui communicabilitatem.

Et isto modo multitudo rerum procedit ab unitate prima ad modum numerorum : quia sicut in processu numeri, in divisione quanti (ut jam videbitur) si multiplicentur unitates per divisionem primæ unitatis, tertia unitas procedit ab illa, quæ est principium numeri mediante secunda, et quarta, mediante tertia, et semper posterior plus elongatur a prima : sic in creaturis una expressius participat primam Dei unitatem, quam alia.

Et sicut ex numero procedente ex divisione quanti, non est dare duas species numerorum per æqualem approximationem ad primam unitatem quanti, a qua oritur numerus : sic dicunt aliqui quod in tota universalitate omnium creaturarum, non possunt duo diversa, maxime secundum substantiam et essentiam specificam, per æqualem distantiam se habere ad primum. Et secundum hoc posset verificari, quod ab uno non procedit immediate, id est, immediata partitione, nisi unum : quia duæ essentiæ specificæ non possunt se habere ad illam unitatem, per immediatam, et æqualem partitio-

nem, sicut nec duæ species numerorum (ut jam dictum est) non possunt se habere per æqualem immediationem ad unitatem.

11. Alia est unitas, a qua oritur numerus, et omnes unitates, quas ipsa continet potentia et virtute, quasi modo specificato, et ex ista oritur tota multitudo, non per sui communicabilitatem, ut dixi de unitate divina, sed per sui divisionem, non quidem in partes quantitativas, sed in partes subjectivas. Et ista unitas est unitas generis Metaphysici, cujus communitas consistit in analogia ; ita quod res importata nomine talis generis, per se principaliter, et veraciter dicitur solum de uno; de aliis per quamdam attributionem ad illud.

Ens quomodo est genus Metaphysicum. Et isto modo ens communissime sumptum, est genus Metaphysicum ad creatorem et creaturam; et ejus unitas dividitur in ens, quod est in se *esse*, et in ens habens *esse :* sive cui convenit esse ens, et habens *esse*, sive cui convenit esse ens, quod est genus commune Metaphysicum; et dividitur in decem Prædicamenta. Et prima divisione

Ens per se, et ens alicujus. dividitur in ens, quod est per se, secundum quod ly *per se* opponitur ei, quod est *aliter se habere :* et in ens, quod est alicujus, quod continet novem Prædicamenta accidentis. Et similiter ens, quod est ali-

Ens alicujus per se, et alicujus per aliud. cujus, est genus Metaphysicum, et dividitur in ens, quod est alicujus per se, ut est quantitas; et in ens quod est alicujus per aliud, qualia entia sunt omnia accidentia alia a quantitate, quia mediante quantitate insunt substantiæ naturaliter. Et quodlibet genus Prædicamentorum, quæ sunt decem, dividitur per subalterna genera, et sic usque ad individuum : et sic causatur numerus ex divisione unitatis, non in partes quantitativas, sed subjectivas.

SCHOLIUM.

Problematice tractat, an creaturarum infinitæ species dari possint, vel an Deus habeat infinitos gradus imitationis, vel infinitas perfectiones ideales, secundum quas infinitæ creaturæ possint produci specie distinctæ. Dari in Deo ideas non solum rerum productarum, sed etiam possibilium, docet Alensis part. 2. quæst. 3. de causa exemplari, membro 3. art. 1. probatque ex Augustino secundum eas res formari, aut creari. et uniuscujusque rei dari propriam ideam; *Non enim*, inquit Augustinus lib. 83. qq. quæst. 46. *eadem ratione exemplari conditus est homo, qua equus* : Scotus autem in 4. dist. 13. quæst. 1. num. 31. et 32. in eam sententiam magis propendet, non dari scilicet infinitatem extensivam perfectionum in Deo.

Numerus autem causatus ab unitate, quæ non actu, sed virtute, vel potentia continet unitates, cujusmodi est unitas Dei, videtur aliquibus, quod possit procedere in infinitum; et quod Deus habeat rationes imitationis in infinitum, nec aliqua creatura exhauriat infinities infinitum, dictam perfectam causam imitando, quia data quacumque, est adhuc alia. Quia cum Deus perfectus infinite, infinitos gradus imitationis continet intensive, et extensive, et sic cum creaturæ procedant secundum gradus imitationis, videtur quod numerus creaturarum etiam secundum species procedat in infinitum, nec habeat statum in ascendendo, et descendendo. 12. *An Deus habeat rationes imitationis infinitum.* *Quidam asserunt.*

Aliis videtur, quod numerus pro- *Alii negant.*

cedens a tali unitate, non procedat in infinitum, sed habeat statum in
Prima horum ratio. ascendendo, et descendendo : quorum est ratio, quia processus ille secundum gradum specierum in imitando divinam perfectionem in infinitum, est per additionem ad formam, quoniam omnis perfectio est a forma, et ita gradus superior imitandus est forma perfectiori : ergo talis processus in infinitum ascendendo, esset possibilis in infinitum : ergo in forma per additionem actuum potest procedi in infinitum : sicut et divisio in quantitate secundum materiam potest procedere in infinitum, quod est contra Aristotelem 3. *Physicor. cap.* 1. *de Infinito, text. comm.* 59. quia tunc esset dari in potentia aliquod infinitum, et tunc, ut dicit, necessario esset actu : quia, ut dicit, quantam convenit dare magnitudinem in potentia, tantam convenit dare actu. Ubi dicit Commentator, ***Essentia enim materiæ et infiniti, est in potentia; formæ autem et finis sunt in actu.*** Finitas ergo similis est formæ, et infinitum materiæ. Quoniam si posuerimus, quod magnitudo possit crescere in infinitum, tunc infinitum exibit in actu, et cum posuerimus, quod diminutio procedit in infinitum, non accidit impossibile.

13. *Secunda.* Est etiam eorum ratio, quod essentiæ universi habent inter se ordinem essentialem, cum sint partes unius totius, scilicet universi : qui quidem ordo continet unum, non solum per aggregationem, sed per mutuam influentiam, secundum genus causæ moventis, ad constituendum unitatem universi, non solum per aggregationem partium. In causis autem moventibus essentialiter ordinatis non est processus in infinitum, sumendo unum post aliud descendendo, vel unum ante aliud ascendendo : quia tunc productio effectus dependeret ab infinitis causis, quæ non possunt pertransiri, ut si anima moveret manum, manus autem martellum; si essent talia media infinita, ex quibus deductio cultelli dependeret, nunquam cultellus fieret, quia unus non veniret nisi necessario ab alio. Unde dicit Aristoteles *lib.* 5. *Physicorum, text.* 34. quod si infinitæ revolutiones præcessissent istam, nunquam deventum fuisset ad istam. Et hoc sentit Aristoteles 2. *Metaphys. text.* 5. ubi dicit; in causis efficientibus, quod hoc moveatur ab illo, et illud ab alio, non est processus in infinitum.

Tertio, quia in ordine essentiarum quanto superior, tanto est *Tertia.* majoris perfectionis, et sic necessario si in talibus est processus in infinitum, necesse est dicere, quod in natura sit aliqua essentia possibilis ad infinitam perfectionem. Quamvis enim procedendo ab una essentia in alteram ascendendo, nunquam sit devenire ad infinitam aliquam, sed talis processus semper vadit in infinitum : necessario tamen esset ponere, quod possibilitas in forma creata esset ad perfectionem infinitam ; et si esset possibilitas talis formæ infinitæ perfectionis, esset in actu, secundum determinationem Aristotelis 3. *Physicor. text. comm.* 59. Unde dicit Commentator, excellentissimum secundum appositionem, nec

potentia possibile est esse, sive non est secundum actum infinitum. Et hoc ideo videtur, quia quod est infinitæ perfectionis, a nullo dependet, et in tali non differt *esse*, et *posse esse*. Et ideo, si aliquod creatum esset in potentia ad infinitam perfectionem, necessario esset actu.

14. Secundum istam viam volunt aliqui, quod quamvis Deus sit infinitæ perfectionis, non tamen est imitabilis a creaturis secundum infinitos gradus, quia non est ex parte sua, quasi passive, secundum aliquem gradum perfectionis, nisi secundum illam creatura sit apta nata ipsum imitari active : ita quod quantumcumque sit infinitas in divina perfectione, si tamen sit finitus respectus, seu terminus in forma creaturæ, ultra quem creatura ex parte sua Deum non potest imitari, Deus ultra illum non dicetur imitabilis a creatura, non propter defectum infinitatis suæ perfectionis, sed solum propter defectum, vel limitationem creaturæ.

Et secundum istum modum dicitur, quod numerus oriens a tali unitate, virtute, et potentia activa continente unitates numeri, non procedit in infinitum, saltem in essentiis. Et eodem modo numerus, qui surgit ex divisione unitatum in partes subjectivas, secundum modum jam dictum, non procedit in infinitum, quia hæc unitas in partes subjectivas dividitur; et numerus, qui ex tali divisione causatur, oritur a prædicta unitate, et a prædicto numero, etsi ille numerus non procedit in infinitum, nec iste.

Alia est unitas continens numerum, qui ab ea oritur, et ejus unitates secundum substantiam et naturam, ita quod per divisionem illius unitatis, non in partes subjectivas, sed integrales, oritur numerus ab illa unitate. Et isto modo unum magnitudine habet in se omnem numerum, qui per divisionem magnitudinis potest inde procedere. Et quia talis unitas, quæ est quantitas, accidit rebus, quæ sunt de genere substantiæ per ipsam quantitatem, quæ est accidens substantiæ, ideo etiam talis divisio, et talis numerus ex divisione talis unitatis continuitatis procedens, accidit rebus, quæ sunt de genere substantiæ, et etiam rebus aliorum Prædicamentorum, quibus accidit quantitas, ut albedini. Sicut autem quantitati non accidit continuitas, sed continuitas est idem re, quod quantitas continuati, ut linea, et sua continuitas, ita talis divisio et numerus ex ipsa procedens, non est accidens rei, quæ de se est in genere quantitatis. 15. *Unitas integralis.*

Talis autem unitas, quæ est continuitas, quæ rebus aliorum Prædicamentorum accidit, sed quantitati est essentialis, potest accipi vel actu, vel potentia. Actu, si dividamus aliquod continuum, utpote lignum existens sub continuitate; tunc talis numerus procedit ex divisione illius unitatis. Vel in potentia, ut si dicamus quod omnia corpora, seu corruptibilia, seu incorruptibilia sumantur ex divisione unius quanti in potentia. *Unitas continui.*

Quia omne continuum, quantum est ex parte sua, natum est esse unum, et una magnitudo, et una continuitas, nisi esset diversitas formarum distinguentium : et ideo numerus omnium corporum, seu corruptibilium seu incorruptibilium, procedit ex divisione unius potentialiter sumpti. Imo non differt unitas talis a numero, et ejus unitatibus, nisi sicut unitum et congregatum a diviso et disgregato, secundum quod dicit Boetius *de Unitate et Uno, cap.* 2. *Quidquid est* (inquit,) *vel unum, vel pluralitas : pluralitas autem non est, nisi ex congregatione unitatum, quæ unitates, ut sunt disgregatæ, faciunt multitudinem : si vero sint congregatæ in materia et continuo, faciunt magnitudinem :* nihilque interest, nisi quod illæ disgregatæ sunt isto modo continuæ.

16. Sic ergo numerus, qui est ex genere quantitatis, oritur ex unitate continuitatis acceptæ in potentia, non sic intelligendo numerum oriri ex ista unitate, quasi in constitutione numeri, illa unitas, a qua numerus habet ortum, primo accipiatur; et deinde illi toti unitati alia diversa unitas addatur, ut fiat binarius, et sic deinceps per novarum unitatum, quæ non fuerunt in prima unitate, additionem; sed quia prima unitas continuitatis, quæ erat una in se actu, vel materia, prima divisione, fit duo, secunda divisione fit plura : et sic accipitur talis numerus in infinitum, per divisionem primæ unitatis, seu continuitatis.

An numerus addat aliquid reale rei numeratæ.

Igitur ex prædictis patet, quod talis numerus ex divisione unitatis continui surgens, nullam rem positivam addit super ipsam unitatem continuitatis, a qua illæ unitates numerum constituentes, oriuntur. Nec discreta quantitas, sicut numerus in genere quantitatis, dicit aliquam formam positivam, aliam a forma continuitatis. Ut si dicamus, quod continuum et discretum solum differunt secundum respectum, sive secundum alium et alium ordinem partium inter se, ut patet in præmissa auctoritate Boetii; quia partes numeri ut constituant unitatem continui, uniuntur et copulantur ad unum communem terminum : in discreto vero non uniuntur, nec copulantur ad unum communem terminum. Et hoc quod, scilicet non uniantur, vel copulentur ad unum communem terminum, non convenit discreto ex natura alicujus positivi, quod addit supra continuum, sed potius ex natura privativi.

Ex quo patet, quod quantitas continui in rei veritate plus habet de entitate, quam discreta : quia numerus, ut est quantitas dis reta, non est, nec intelligi potest sine privatione continui, quia numerus nihil addit supra continuum, nisi negationem continui, seu alium respectum, qui est potius privativus, quam positivus.

SCHOLIUM.

Numeros invicem differre specie, docet hîc Scotus per majorem vel minorem accessum ad unitatem, a qua originantur; et quia juxta Philosophum 8. Metaph. text. 10. formæ sunt sicut numeri, vel numeri sicut formæ, quidquid additur numero præexistenti, quod natum est esse pars numeri, vel detrahitur a numero, quod in eo præexistebat,

mutatur species numeri, sicut illud quod additur formæ acceptæ secundum rationem quidditatis, alterat speciem, ut videtur in anima intellectiva addita sentivæ. Si vero illud, quod additur, non habet rationem quidditatis, aut speciei, sed differentiæ duntaxat individualis, vel gradus additi quidditati, et non est nata esse pars quidditatis, non alterat speciem. Similiter in numero, si illud, quod additur, non est natum esse pars numeri, verbi gratia, aliquod accidens, puta si intelligeretur una unitas ternarii intensior fieri, quam prius fuerit in se, non mutaretur species. Ita Scotus in 1. dist. 17. num. 7. et in 2. dist. 3. quæst. 7. num. 8. Vide eumdem in Reportatis 1. dist, 24. quæst. unica, num. 6.

17. *Objectio. An diversitas numerorum constituat varias species.*

Si vero dicas, quod privatio essentiam, seu speciem essentialem non constituit, numeri autem sunt diversarum specierum, ut ternarius, et quaternarius; ergo si totam realitatem habent ab unitate continuitatis, a qua deciduntur, et non addunt nisi privationem continuitatis, nullo modo aliquis numerus ab alio differt specie et essentia:

Solutio.

Respondeo, et dico, quod entitas numeri est ipsa entitas continuitatis primæ unitatis divisæ, et varia elongatio ab illa unitate, quæ fit per majorem, et minorem divisionem, facit in numeris diversitatem in specie. Unde cum in prima divisione fiat prima elongatio, ideo prima divisio causat primum numerum, quia per secundam divisionem accipitur tertia unitas, quæ secundo respectu distat a prima ipsa unitate ; ideo tertia unitas causat aliam speciem numeri. Et quia semper unitas ultimo accepta per divisionem primi continui in determinato gradu, distat a prima unitate, et amplius quam unitatis primo acceptæ; ideo unitas ultimo accepta semper constituit certam speciem numeri, et majorem numerum, quam præcedentes : et quanto major numerus, tanto majorem includit privationem primæ unitatis.

Ex quo patet, quod ordo distantiæ unitatis ultimo acceptæ, est a prima unitate, a qua oritur numerus, quia est definita, et certa, et unam certam speciem facit numeri, et facit unitatem in numero, inquantum numerus. Et quia omnes unitates acceptæ a prima, distant secundum magis et minus, nec possunt accipi duæ æqualiter distantes, ideo quælibet constituit certam speciem, et unam speciem ab alia distinctam : nec sequitur, ergo privatio constituit numerum, inquantum numerus dicit entitatem, quia totam illam habet a quantitate : sed major et minor participatio primæ unitatis causat in numeris distinctionem in specie, et ideo tota realitas specierum numeri est ex illo positivo, quod participatur, non ex privativo. Sed distinctio speciei a specie est ex alio modo procedendi.

Si quæras, quare in continuo *magnum* et *parvum*, *magis* et *minus*, non variant speciem, in numero autem variant? Respondeo, quia in continuo, inquantum continuum, *magnum* et *parvum*, seu *magis* et *minus*, sub una forma continui continentur, et ut non discontinuata, nec diversa accipiuntur : in discreto autem, seu discontinuo *magis* et *minus* accipiuntur, non ut sunt sub una forma, nec ut sunt inter se unita, sed ut sunt sub diversis respectibus omnino distinctis, et varias rationes habentibus res

18. *Quare i[n] continu[o] partes n[on] varian[t] speciem cut in d[is]creto.* Vide Sc[o]tum in r[e]portatis d. 24. [q.] unica, [n.] 6. et 7

pectu unius formæ, seu respectu unitatis, a qua descendunt. Et ideo, quia in discretis *magnum* et *parvum*, seu *magis* et *minus*, ut *primus* et *quartus*, accipiuntur secundum oppositas, seu omnino distinctas rationes respectu primæ unitatis (ut dixi) ideo constituunt diversas species : in continuo vero accipiuntur prædicta secundum unam rationem, scilicet, ut continuantur ad communem terminum. Trigonum enim ut per se est, et tetragonum sunt diversæ species figuræ : ut autem trigonum est in tetragono, sunt idem non solum specie, sed etiam numero. Similiter sensitivum, ut est animal vegetativum, a planta differt genere subalterno; ut autem sunt sub eadem forma, unum clauditur sub altero. Similiter magis calidum, et minus calidum, ut sunt seorsum accepta, et ut consequuntur diversas naturas, vel substantias, habent diversas proprietates : unde secundum medicos calidum in uno gradu, et calidum in alio, sunt diversæ species : cum autem minus calidum continuatur cum magis calido, non sic differunt.

19. *...nitas ...modo ...prior ...mero, ...modo ...terior.*

Ex prædictis patet, quod numerus uno modo prior est unitate, a qua oritur; alio modo posterior est ea : multitudo enim, seu numerus secundum imaginationem, prior est unitate continuitatis, a qua descendit, quia partes priores sunt toto : continuum autem integratur ex illis partibus, in quas dividitur : sed secundum intellectum, cujus est apprehendere unitatem aliquorum in toto, unitas continuitatis est prior, etiam secundum veritatem. Quia etsi imaginata dissolvantur, vel divisione partes habeant totum integrale, secundum rem tamen et veritatem, multitudo partium ex divisione unius continui procedit. Unde dicit Avicenna 3. *suæ Metaphysicæ; cap.* 3. *Videtur autem quod multitudo notior sit apud imaginationem nostram, quam unum ; et videtur quod unitas et multitudo sit de his, quæ prius formamus : prius autem imaginamur multitudinem, et prius intelligimus unitatem.* Et sequitur ibidem, *Unum est causâ et principium multitudinis ; et multitudo est id, quod numeratur per unum.* Unitas enim in intellectu discernitur, et concipitur ut habitus, cujus privatio est multitudo : apud autem imaginationem, quæ est principium intellectus, contingit e contrario. Et ideo subdit Avicenna ibidem, *Facilius cognosci multitudinem per unitatem cognitione intelligibili : facilius autem eam cognosci per multitudinem in inveniendo in hoc intentionem imaginativam, ad hoc, ut inducat nos ad id, quod tunc poterat nobis esse per se notum, sed non formabatur præsens in intellectu.*

Hic ergo numerus, qui surgit, et oritur ex divisione unitatis, quæ et numerum, et ejus unitates continet secundum substantiam et naturam, qualis est unitas continuitatis, procedit in infinitum. Et ideo Aristoteles 3.° *Physicor. text. com.* 68. de infinito quasi innuens differentiam inter istum numerum, qui surgit ex divisione continui, et alios numeros, qui surgunt vel ex partitione primæ unitatis, vel ex divisione unitatis generis Mathematici, vel generis Logici, vel prædicabilis in partes subjectivas,

quæ non procedunt in infinitum, maxime secundum numerum corporum et specierum, dicit sic, loquens de divisione continui : *Semper excellit acceptam omnem determinatam multitudinem*; *sed non separatus est hic numerus a divisione, neque manet infinitus, sed fit sicut et tempus, et numerus temporis.*

20. *Numerus est multiplex. Numerus essentialis.* Ex dictis patet, quod in rebus invenitur multiplex *numerus*, etenim quidam numerus *essentialis*, qui surgit ex partitione primæ unitatis divinæ, secundum varios gradus essentiarum, qui dicitur essentialis, quia sicut quælibet res essentialiter per suam substantiam, ut essentiam, est una, et non per aliquod absolutum super essentiam, (ut superius est probatum) sic earum numerus non dicit rem aliam absolutam super res, ut sunt essentialiter distinctæ; sive distinctio accipiatur secundum regulam generalem, ut cum dicimus, quod decem sunt genera Prædicamentorum : sive accipiatur illa distinctio in eodem genere prædicabili secundum numerum generum subalternorum, et specierum specialissimarum : ut cum dicimus, quod homo, asinus, et leo, sunt tres species : vel albedo, et rubedo, et nigredo, sunt tres species : vel cum dicimus, linea, superficies, et corpus, sunt tres species. Et eodem modo in quolibet genere omnes species numerantur numero *essentiali*, qui non addit aliquid absolutum super res numeratas, sicut nec unitas, qua quodlibet in suo genere est unum, addit aliquid super illam rem.

21. Unde sicut in genere substantiæ unitas, qua res secundum suam substantiam est una, nihil addit absolutum, sed solam rationem super substantiam solam rei : sic unitas, qua hæc natura est una, et hæc albedo est una, et hæc relatio est una, et sic de rebus cujuslibet generis, nihil absolutum addit super substantiam illius rei. Et quia sicut se habet unitas ad quamlibet rem numeratam, sic se habet numerus compositus ex illis unitatibus ad res numeratas : ideo numerus essentialis, quo res numeratur in suo genere, secundum numerum essentiarum, sive secundum numerum individuorum nihil addit super res numeratas absolutum, sed solam rationem. Sicut unitas dicit aliam rationem ab ente; res autem omnium Prædicamentorum, inquantum habent quantitatem continuam ultra numerum essentialem, quo in suo genere numerantur, et recipiunt divisionem, ut sunt sub quantitate continui, secundum divisionem quantitatis continuæ; ut tres homines, vel tria ligna, vel tres albedines, non solum dividuntur, vel distinguuntur, divisione, vel distinctione essentiali, sed etiam secundum distinctionem quantitatis continuæ, ratione materiæ quantitatis continuæ, quam habent, vel in qua sunt.

Et sic res aliorum Prædicamentorum a Quantitate, numerantur duplici numero, scilicet numero essentiali, qui nihil addit supra res numeratas : sicut nec unitates illius numeri, quia componuntur ex unitatibus quæ convertuntur cum ente et substantia rei. Ut 22

etiam habent quantitatem continuam numerantur numero, qui causatur ex divisione continui : et sicut quantitas continui addit aliquid super substantiam, et super res aliorum Prædicamentorum, sic iste numerus, qui est eis accidentalis addit rem aliquam absolutam super numerata, quæ sunt aliorum Prædicamentorum. Sed res quæ per se sunt in Prædicamento Quantitatis, non numerantur nisi numero essentiali, quia quælibet pars quantitatis per se est una, non per aliud absolutum ei additum : sicut res aliorum Prædicamentorum per se habent unitatem, non per aliud absolutum superadditum, et ideo numerus, qui surgit ex divisione continui, est accidentalis rebus aliorum Prædicamentorum, et addit aliquid absolutum super numerata : sicut ipsa quantitas continua est eis accidentalis, et addit aliquid super illa numerata.

Numerus accidentalis.

23. Jam ergo patet, quod numerus, qui oritur ex unitate, quæ virtute et potentia continet omnes unitates numeri, qualis est unitas divinæ essentiæ, et numerus, qui oritur ex unitate, quæ continet virtute et potentia quasi passiva unitates numeri ; ex cujus divisione in partes subjectivas causatur numerus, qualis est unitas generis Metaphysici, vel Logici, seu prædicabilis, est numerus essentialis. Numerus vero, qui oritur ex divisione unitatis, quæ secundum substantiam, et naturam, et materialiter continet unitates numeri, ex cujus divisione in partes integrales, et quantitativas, causatur numerus, qualis est unitas continuitatis : talis, inquam, numerus est accidentalis rebus aliorum Prædicamentorum, quæ habent continuam quantitatem, vel sunt in continua quantitate, et est essentialis rebus, quæ de se sunt in genere Quantitatis. Sed talis numerus, qui causatur ex divisione continui, et est accidentalis rebus aliorum Prædicamentorum, non convenit rebus, quæ non habent quantitatem continuam, vel sunt in continuo : talia enim solo numero essentiali numerantur, ut tres Angeli, vel tres animæ.

Si quæras quomodo tria puncta numerantur? Dico, quod numero essentiali, ut sunt tres res : et numero accidentali, ut sunt in tribus lineis.

Est alius numerus qui dicitur *formalis*, secundum quem aliqua numerantur sub aliqua unitate formali, quam participant, sicut individua ejusdem Speciei. Talis enim numerus oritur ex divisione unius formæ specificæ in partes subjectivas, qui formam aliquam non addit super naturam speciei, ideo differt a numero essentiali : quia numerata illa, quæ sunt genera, vel species subalternæ, addunt formam aliquam, quæ importatur per differentiam super unitatem importatam per genus. 24.

Numerus formalis

Numerus autem accidentalis, qui causatur ex divisione continui, qui (ut dixi) *accidentalis* dicitur, respectu cujuslibet aliorum Prædicamentorum a quantitate, quæ tamen habent quantitatem, vel sunt in quantitate : adhuc dividitur in nu-

Numerus Mathematicus et naturalis. merum *Mathematicum*, et numerum *naturalem* : nam in rebus numeratis tali numero, est considerare et rationem unitatis, et substantiam uniti, quæ est una; sicut in ligno est considerare et rationem continuitatis, et id quod est continuum, cujusmodi est susbtantia ligni. *Numerus* igitur *Mathematicus* dicitur *multitudo aggregata ex rationibus unitatis, ut participant quantitatem;* ut ternarius, numerat tria quanta, sive sint ferra, sive lapides, sive ligna, vel albedines, vel quæcumque quantitatem participant : et hic est numerus, quo numeramus. *Numerus naturalis* dicitur *multitudo aggregata ex ipsis rebus, quibus convenit ratio unitatis;* quæ sunt ipsæ res numeratæ, ut tres lapides, vel tres albedines : et iste est numerus, qui numerat per numerum Mathematicum. Et hoc est, quod dicit Boetius *de Trinitate, cap.* 4. *Numerus enim duplex est, unus quidem, quo numeramus; alter vero, qui in rebus numeralibus constat* : et Aristoteles 4. *Physic. text. comm.* 31. *Numerus est aut quo numeratur, aut numerabile :* quorum (ut dixi) alter est rerum subjectarum, sive sint substantiæ, sive accidentia : alter vero est unitatum ipsarum, super quem numerantur. Et ideo iste numerus abstractus non solum abstrahitur a numero reali accidentali, sed etiam numero essentiali, naturali, et reali : quia cum dico tres Angelos, est hîc unitas numerata, et ratio unitatis abstracta. Quamvis ut abstrahitur a numero essentiali, possit dici numerus Mathematicus, secundum quod de isto duplici numero, Mathematico et reali, loquitur Avicenna 3. *Metaphys. cap.* 3. ubi ait : *Si quis autem dixerit, quod multitudo componitur ex rebus, quæ non sunt unitates, sicut ex hominibus et bestiis, dicemus quod sicut hæ res non sunt unitates, sed res subjectæ unitatibus, sic non sunt multitudo, sed res subjectæ multitudini : et sicut res illæ sunt unæ, non unitates, sic hæc sunt multa, non multitudo.*

Accipiendo istos duos numeros, 25.
scilicet numerum Mathematicum abstractum, et numerum realem, qui convenit rebus aliorum Prædicamentorum, ut habent quantitatem, vel ut sunt in quantitate, seu numerum numeratum, et numerum quo numeramus; sic connumerando cum istis numerum essentialem, sunt tres species numerorum. De quibus loquitur Commentator super 3. *Metaphys. text. comm.* 38. *Tres* (ait) *sunt species numerorum; est enim numerus Mathematicus, qui non multiplicatur per multiplicationem numeratorum, et est numerus formalis, qui diversificatur per numerationem entium, et est numerus, cujus iste numerus est forma, et sunt sensibilia.* Ex quibus verbis patet differentia numeri Mathematici, ad numerum realem : sive numeri, quo numeramus, ad numerum connumeratum, quia numerus Mathematicus non multiplicatur ad multitudinem numeratorum, quantumcumque sint diversæ naturæ, dummodo habeant quantitatem continuam, vel sint in quantitate. Numerus autem realis, sive numerus numeratus, multiplicatur, et diversificatur secundum diversificationem rerum numeratarum. Et istam differentiam numeri Aristoteles ponit in fine 4. *Physicor. text.* 132. *Si enim* (in-

Tres s[pe]cies nu[mero]ri.

Differ[entia] inter numer[um] Mathe[ma]ticum [et] real[em].

quit) *et hi sint canes, hi autem equi, utrique autem septem, idem numerus est, tempus autem ubique idem, quia et numerus unus, et idem ubique est, qui est æqualium, et simul;* et ibidem, *text.* 134. *Dicitur autem recte quod numerus quidem idem est, et ovium, et canum, si æqualis uterque sit : decem autem non idem, neque decem eadem sunt,* etc,

26. Sed advertendum quod inquantum forma numeri Mathematici est in numeris sensibilibus et naturalibus, ibi necessario multiplicatur secundum numerum sensibilium, et multitudinem naturarum. Unde quod numerus Mathematicus non multiplicetur secundum multitudinem numerorum realium, hoc contingit ei propter majorem abstractionem et simplicitatem, quam habent numeri super magnitudines. Ratio autem hujus majoris et minoris abstractionis est differentia inter unitatem, quæ est principium numeri, et punctum quod est principium magnitudinis. Unitas enim de ratione sua est majoris abstractionis, quam punctum; quia punctum est substantia positiva; unitas autem de ratione sua non dicit positionem, seu situm. Et ideo sicut unitas per additionem situs induit rationem puncti, ita numerus per additionem situs cadit in continuum : et quia abstracta habent majorem unitatem, ideo numerus Mathematicus est unus, quamvis numeri reales multiplicentur.

[N]umerus [Ma]thematicus est [ma]gis abstractus.

Ex prædictis patet, quod cum, secundum prædicta, omnis numerus ab unitate oriatur, omnium numerorum est quodammodo idem principium et radix. Et hæc est ipsa materia, quæ cum dividitur secundum diversas formas specificas, est radix numeri essentialis : et dum dividitur secundum diversas actualitates in diversis individuis ejusdem speciei, est principium numeri formalis : et dum dividitur in diversas partes integrales secundum divisionem continui, est principium numeri accidentalis. Et ut comparatur ad res aliorum Prædicamentorum a quantitate, est numerus essentialis; ut comparatur ad res, quæ per se sunt in genere quantitatis, est numerus naturalis : dum autem una pars ejus quantitatis, vel una substantia sub quantitate intelligitur replicari sine ratione unitatis, est principium numeri Mathematici. Et hæc de prædicto articulo sufficiant, sicut sufficere debent, si prædicta intelligantur.

[N]umerorum omnium radix.

ARTICULUS II.

Variis rationibus probatur numerum nihil reale addere super res numeratas.

Circa secundum, in quo est prædicta declaratio rationibus confirmanda, est sciendum, quod nullus numerus essentialis addit aliquid super numerata : quia inquantum talis componitur ex unitatibus, quæ convertuntur cum entitate, et substantia rei : et sicut unitas talis nihil addit ad id, cujus est unitas, sic nec numerus ex illis unitatibus constitutus, aliquid addit super numerata. Sicut etiam omne actuale, quod est causa individuitatis, nihil addit supra essentiam absolutam, ut alias declaravi, sic 27.

Numerus essentialis nihil addit super res numeratas.

nec numerus formalis, qui est numerus individuorum sub una specie, nihil ad 'it supra numerata.

Neque formalis. Item, sicut unitas, qua quodlibet individuum sub una specie est unum in substantia, et natura, nihil addit absolutum super actum existentiæ, et substantiam rei : sic nec numerus eorum formalis ex talibus unitatibus constitutus, addit aliquid super illas res numeratas.

Neque accidentalis super res Prædicamenti Quantitatis. Numerus autem accidentalis, qui surgit ex divisione continui, vel potest comparari ad res, quæ per se sunt in genere quantitatis, ut ternarius ad ternarium : et isto modo, ut dictum est, est numerus essentialis, et constituitur ex unitatibus, quæ convertuntur cum entitate, et natura linearum : quia quælibet linea per suam substantiam et naturam est una, namque si per aliud, esset processus in infinitum. Et ideo talis numerus ex talibus unitatibus constitutus, ut comparatur ad res quantitatis, nihil absolutum addit super illas. Ut autem comparatur ad res aliorum Prædicamentorum, quæ habent quantitatem, et sunt in quantitate; vel aliquo modo dividuntur secundum divisionem quantitatis, dicitur numerus eorum accidentalis, sicut quantitas est eorum accidens. Et sicut quantitas continui dicit aliquid absolutum super illa, ut super substantiam trium lignorum : sic ille numerus accidentalis, qui est in eis per divisionem continui, dicit aliquid absolutum super numerata. *Maxime vero super res aliorum Prædicamentorum.*

28. *Quid de numero Mathematico.* Numerus autem Mathematicus non dicit aliquid absolutum super res, sed solum secundum considerationem super numerum realem, et sensibilem ipsarum magnitudinum numeratarum : sed respectu rerum aliorum Prædicamentorum dicit aliquid absolutum, sicut et ipse numerus realis magnitudinum, sive partium quantitatis.

Probatur nullum numerum addere aliquid absolutum. Quod igitur nullus numerus secundum modum prædictum aliquid absolutum addat super res numeratas, arguitur multiplici ratione. *Prima ratio.* Primo, quia si numerus differat a rebus numeratis, ut triangulus a tribus lineis, vel ut corporeus ab ipsis corporibus; tunc Deus posset separare numerum a rebus numeratis, et essent numerata; et ideo nullam distinctionem numeralem haberent, nec aliquem numerum constituerent, quod est impossibile, cum necessario essent multa. Item, quod posset numerus etiam seorsum fieri sine numeratis, et utrumque est impossibile.

Hæc ratio concludit de essentiali numero et accidentali, ut est essentialis rebus, quæ sunt de genere Quantitatis : non autem concludit quod numerus accidentalis rebus, quibus est accidentalis, non addat rem absolutam; namque tunc Deus numerum posset separare a rebus numeratis, ut triangulum a tribus lineis, et tamen remanerent numerata, et distinctionem numeralem habentia, non numero accidentali, sed essentiali; et haberent distinctionem essentialem, non accidentalem, quæ est per quantitatem, et talem numerum posset Deus facere seorsum præter numerata; sicut potest facere quantitatem continuam, vel tres partes quantitatis continuæ sine substantia, ut 29.

est in tribus hostiis consecratis : concludit tamen necessario in numero essentiali, ut patet.

Secunda ratio. Secundo, quia si numerus addit rem absolutam super numerata, ita quod illa unitas, qua numerus dicitur unus trium lapidum, sit aliqua res realis non consistens, tunc ille numerus necessario haberet realem unitatem, quam non haberent numerata, inquantum sunt numerata : quia nullum accidens absolutum habet realem unitatem formaliter a subjecto, nisi per accidens, sed ab actu existentiæ, alioquin accidentia separata, ut in Sacramento altaris, non essent eadem numero, quæ fuerunt in subjecto: sed numerus istam realem unitatem habere non potest, quia nullum totum potest ex suis partibus fieri unum, vel unum ens, nisi partes ad se invicem uniantur; nec quacumque unitate, ut acervus lapidum, sed naturali unitate, alioquin illud totum non haberet formalem unionem; sed unitates constituentes numerum non sunt ad invicem unitæ naturali unione in uno, imo potius discretæ inter se invicem et distinctæ : ergo non posset constituere aliquam unam formam. Non ergo numerus habet realem aliquam unitatem aliam a rebus numeratis. Hæc ratio etsi concludit, quod numerus non dicat rem absolutam, multum tamen deficit; quia numerus habet aliam unitatem a numeratis, ut videbitur in solutione cujusdam dubii.

30. *Tertia ratio.* Tertio, quia quæcumque partes uniantur ad constituendum unum ens, vel unam formam, tunc semper constituunt unitatem, ut patet, dum corpus et anima constituunt hominem : ergo si partes numeri unirentur ad constituendam unam formam, constituerent quamdam unitatem, aliam a seipsis, et sic numerus ex tribus unitatibus constitutus excederet illas unitates in veritate. Et hæc ratio tertia deficit; quia certum est, quod numerus habet propriam unitatem, aliam ab unitate partium, ut videbitur.

Quarto, quia omnes partes concurrentes ad unius constitutionem faciunt unum solum numero : omnes etiam sic concurrentes ad unius constitutionem, amittunt actualem divisionem, quam prius habebant : quia partes in toto sunt potentia, non actu : quia ex pluribus partibus actu, non fit unum ; non ergo numerus habet aliquam unitatem, quam tamen haberet si supra numerata rem aliquam adderet. *Quarta ratio.*

Quinto, quia cum partes concurrunt ad faciendum unum tertium, tunc non faciunt plura numero, sed faciunt unum numero, ut patet in quolibet toto integrali : ergo quando tres unitates concurrunt ad faciendum unum tertium, tunc non facerent plura numero, sed facerent unum numero, et sic in numero tertio non essent tres unitates, sed solum una : unitas autem numeralis non facit numerum, et sic tres unitates non facerent numerum. Nullam ergo unitatem haberent unitates in numero, quam tamen haberent, si numerus a rebus numeratis differret; et sic in numero tertio non essent tres unitates, sed solum una. *Quinta ratio.*

31. *Sexta ratio.* Item, species numeri est alia a speciebus partium per se sumptarum; ergo oportet, quod præter essentiam partium omnium suarum sit ibi quædam tertia essentia. Ex quo viderentur sequi aliqua inconvenientia, quorum primum est; quia illa essentia est tota essentia numeri, et ita unitates, ex quibus constituitur, non erunt partes essentiæ suæ. Secundum inconveniens est, quod illa essentia est una numero, et cum hoc est quædam pluralitas: ternarius enim est una essentia, et tamen est trinitas, sive trium rerum pluralitas. Tertium inconveniens est, quod aliquis poterit separare illam essentiam a partialibus unitatibus, ex quibus constituitur, ita quod faciet essentiam tertii, vel binarii præter tres unitates. Quartum inconveniens est, quia oportebit, quod ad hoc ut numerus sit unus, habeat unum subjectum; quia *esse*, et unitas accidentis est ab unitate subjecti, et non e contrario : unum autem subjectum numeri dari non potest, nisi ipsa numerata faciant unum numero, ut sic tres homines, qui sunt subjectum tertii, sint unus homo.

Si forte dicatur, quod omnia illa subjecta sunt unum subjectum respectu talis formæ numeralis, (ut dicunt isti) hoc non est probabile : quia subjectum prius naturaliter habet unam unitatem naturalem, antequam uni accidenti numero subjiciatur : sed res annumeratæ non possunt unam unitatem naturalem habere.

32. *Septima* Septimo, quia certum est, quod aliqua, inquantum faciunt numerum, sive inquantum sunt numerata, non sunt unum numero, sed potius plura numero : unde dicere, quod aliqua inquantum habent unum numerum, sunt unum subjectum numero, est contradictio. Primo, quia forma numeralis qua dividitur *unum*; aut est tota in qualibet unitate; aut una pars ejus in una unitate numerata, alia pars ejus in alia. Si tota est in qualibet unitate; ergo quælibet unitas est plures unitates, et quælibet unitas ternarii, est ternarius, quia forma numeri ternarii, et cujuslibet, claudit plures unitates : et ita quilibet homo de tribus hominibus numeratis, erit tres homines. Si autem una pars formæ numeralis sit in una unitate, alia pars in alia; tunc partes numeri non sunt in uno subjecto, sed potius in diversis, et sic numerus non est unus. Secundo, quia videmus quod ex concursu rerum in aliquo loco, vel in uno tempore, surgit numerus certus in eis; et ex solo recessu earum ab invicem, ille numerus destruitur, etsi sola unitas adveniat prioribus unitatibus, prior species numeri destruitur, et nova generatur; et e contrario fit, si una sola de eis recedat.

33. Si igitur quæratur, quæ sit causa efficiens immediata hujus generationis, et corruptionis speciei numeri? et quod sit subjectum recipiens talem unitatem numeri? et quis modus generationis? utrum scilicet per motum generationis, vel in instanti? Quæ omnia cum non possint assignari, non videtur quod numerus dicit aliquam rem unam, nec rem aliam ab unitatibus

numeratis, sed ejus realitas est idem cum realitate numeratarum. Ratio tamen formalis, a qua numerus sortitur unitatem, fit ab anima, quæ format unum conceptum de his, quæ realiter sunt multa.

Plane patet, quod omnes istæ rationes, excepta prima, habent vim unius rationis, quæ talis est : Si numerus adderet aliquid super numerata, rem scilicet aliquam; tunc necessario haberet aliquam unitatem realem, quam non haberent numerata : sed numerus nullam unitatem realem habet aliam a rebus numeratis, sed solum unitatem rationis, quam mens concipit : ergo numerus nullam rem super numerata addit. Minorem hujus syllogismi probant prædictæ septem rationes, quæ omnes etsi concludant conclusionem unam, quod scilicet numerus secundum prædictum modum non addit rem aliquam ad numerata, procedunt ex falsa imaginatione : quia supponunt, vel nituntur probare, quod numerus non sit unus reali unitate, aliter quam res numeratæ : quod omnino est falsum, ut patebit in solutione cujusdam dubii. Dato enim quod rem non addat ad numerata, nihilominus (ut videbitur) dicit realem unitatem, et non quam habent numerata.

34. Ideo ad propositum arguitur sic : Sicut se habent unitates ad res numeratas, ut singulæ accipiuntur, sic totus numerus ad res numeratas, ut sunt numeratæ; sed unitas non dicit rationem absolutam super rem cujus est unitas, (et loquor de unitate, quæ constituit numerum essentialem) quia remota tunc unitate, re, vel intellectu, res non esset una. Quærerem etiam de illo, utrum esset unus per se, vel per aliquid? et esset processus in infinitum, vel esset dare aliquid, quod per se est unum : ergo eadem ratione standum est in primo; igitur numerus essentialis rem non addit super numerata : nec accidentalis respectu eorum, quæ sunt in Prædicamento quantitatis, quia respectu illorum dicitur essentialis.

Unde notandum est, quod unitas, qua res de genere Substantiæ, vel aliorum Prædicamentorum a Quantitate, dicuntur una secundum illam quantitatem, quam habent, bene addit super substantiam, et alias res aliorum Prædicamentorum : ideo numerus qui surgit ex talibus unitatibus, addit super illa numerata, quia respectu illorum dicitur numerus accidentalis.

Secundo, quælibet res potest intelligi absque accidente absolute : ergo si triangulus trium linearum est eis accidens, posset intelligi sine triangulo, et tunc non sunt una linea, quia non est unde sunt multæ, et per consequens in aliqua specie multitudinis et numeri.

Tertio, quia si numerus addit, ergo eadem ratione unitates ipsum componentes addunt super unitates numeratas : ergo datis tribus lineis necessario sunt sex unitates; ergo tertius est senarius.

Quarto, quia unitates illæ, quæ addunt super unitates numeratas (ut dicis) necessario numerantur ; et hoc per alias unitates eadem ratione, qua primæ, et illæ per alias, et sic dato quocumque numero,

necessario est numerus infinitus, etiam actu. Hæc dicuntur de secundo articulo, et sufficiant.

ARTICULUS III.

Solvuntur aliqua dubia quæ ex prædictis oriuntur.

SCHOLIUM.

Resolvit hîc, quod in 1. dist. 24. quæst. unica, num. 1. sub dubio reliquit, an scilicet numerus habeat naturam specificam, sive unitatem formalem, respectu cujus formalitatis unitates numeratæ sunt materiales, et sunt veluti materia illius formæ? An vero numerus sit unus aggregatione unitatum, sicut acervus lapidum dicitur unus per aggregationem, de quo se acturum dicit alias cum de numeris tractaretur. Hic autem locus ille est ubi ex professo, et diffusius quam alibi de eisdem sermonem instituit. Unde post scriptum Oxoniense quæstionem hanc disputasse licebit suspicari. Sequitur autem hîc primam partem, numerum scilicet esse unum unitate formali, in quam etiam sententiam propendit in. 3. dist. 22. quæst. unica, num. 18. sed largius et clarius lib. 5. Metaphys. quæst. 9. num. 7. et 8. nullibi tamen clarius et doctius, quam hoc loco, dubium istud dissolvit.

Circa tertium : quomodo scilicet ex prædictis alia dubitabilia sunt dissolvenda. Dubitatio autem ista ex dictis oritur. Quomodo scilicet potest esse, quod numerus nihil addat super numerata? numerus, dico, essentialis ; cum tamen numerus sit unus, numerata vero realiter sint plura : quia etiamsi numerus sit unus, et componatur ex unitatibus, cum unitates, ut sunt numerata, sint actu distinctæ partes in toto dicuntur esse actu distinctæ. Quod vero numerus realem unitatem non habeat, declarant rationes jam factæ. Circa quod est sciendum, quod nihil prohibet idem re diversas rationes habere, etiam reales et oppositas. Unde numerus, inquantum numerus, est unus, et habet rationem realem unitatis ; ut vero est numeratus, non habet rationem realem unitatis. Binalitas et trinalitas, quæ dicunt rationem unitatis numerorum, inquantum includunt proprietatem unam indivisibilem, quæ convenit omnibus numeris suæ speciei, unitatem habent : inquantum vero multitudo quædam est, non habent nisi proprietatem oppositam numeri. Et hoc potest esse possibile in omni numero creato, quia quod est unum et indivisibile uno modo, est multum, et divisibile alio modo : et secundum quod est unum, habet unam proprietatem ; et secundum quod multa, et divisibile, habet oppositam proprietatem. Unde dicit Dionysius *de divinis Nominibus, cap.* 13. *Neque enim est multitudo, quæ non sit unius particeps*, ita enim vidimus per singula discurrendo, quod enim multa est secundum partes, est unum toto : nam multa accidentia sunt unum subjecto ; multa numero, unum specie ; multa specie, unum genere. Sic igitur quod est multa secundum res numeratas, est unum secundum rationem numeri, non solum secundum conceptum mentis, sicut in prædictis exemplis : sed ratio unitatis speciei est vere realiter una ; et ratio multitudinis individuorum est vere realiter una, et tota domus realiter est una, et partes domus realem habent multitudinem. Nunc dicit Avicenna 3. *Metaph. cap.* 5.

Res potest esse simul una et plures diversimode.

Unusquisque autem numerorum specie, est per se, et in se unus.

36. Non restat igitur, nisi ut quæratur ratio hujus unitatis in numero, quæ non inest rebus numeratis, ut sunt numeratæ. Hoc enim dicit Avicenna 3. *Metaphys. cap.* 5. *Inquantum est denarietas, est cum proprietatibus, quæ conveniunt omnibus decem*; *sed inquantum habent multitudinem*, *non habent proprietates, nisi multitudinis*, *quæ est opposita unitati : et propter hoc decem non dividuntur secundum denarietatem in decem decimas, quarum unaquæque habeat proprietatem denarietatis. Nec debet dici quod decem sint novem et unum; nec quod est compositio ex quinque et quinque ; neque ex sex et quatuor ; vel ex tribus et septem ; vel ex duobus et octo : sed ex uno et uno, et uno quousque pervenias ad illum.*

Ratio autem hujus est, quia quælibet istarum considerationum diversa est ab alia; essentia vero unitatum, quam includit species numeri, non habet diversos intellectus certitudinis suæ : et ideo dicit Aristoteles 5. *Metaphys. text.* 19. quod sex, non sunt tres, et tres, sed solum sex. Est ergo unitas, quod quilibet numerus, in quantum constat ex pluribus numeris, qui sunt partes ejus numerales, ut tres et tres, et quatuor, et duo, senarii; vel ex pluribus unitatibus inquantum plures sunt, et partes materiales, multus est et divisibilis : ita quod tales partes, ut sunt multæ, et non unum, sunt in numero materialiter materiales; inquantum vero multitudo istorum numerorum materialium, et multitudo unitatum aggregatur sub ratione indivisibilitatis, difficile est invenire, ideo negant aliqui numerum realiter esse unum.

Dico igitur, quod ratio indivisibilitatis in numero uno, sicut quaternario, vel ternario, sub qua uniuntur unitates, utpote, quæ inter se sunt divisæ, sub qua etiam uniuntur numeri materiales constituentes unum numerum, ut sex, quatuor, decem ; illa, dico, ratio indivisibilis et una, quæ est ratio formalis unius numeri, est identitas in specie unitatum replicatarum, illum numerum constituentium : ut sic dicamus, quod quælibet species numeri ex eo est una, quia constat ex uno, et uno ejusdem rei usque ad certum numerum replicationis talis numeri : ita quod una species numeri ab alia situ recte distinguatur, propter majorem, vel minorem replicationem talium unitatum. Sed quælibet species in se indivisibilis, est una propter indivisibilem rationem speciei, inquantum est species, quam omnes illæ unitates participant : non enim tales unitates inter se distinguuntur, inquantum participant naturam speciei, imo potius uniuntur, quia participatione unius speciei plures homines sunt unus homo, sed potius distinguuntur per aliud quod est extra rationem speciei. Et ideo numerus habet unitatem ab unitate speciei, quam participant unitates illum numerum constituentes. Non ergo numerus est unus ex quibuscumque unitatibus constitutus, sed ex unitatibus participantibus eamdem speciem. Et quanto magis unitates participant eamdem naturam, tanto ille numerus habet unitiorem 37.

rationem unius numeri. Ut verius tres personæ divinæ, sunt tres, quam quæcumque tria creata : et ille numerus est verius numerus, et magis unus omni alio.

SCHOLIUM.

Intrepide hîc asserit Doctor, dari veram rationem *numeri* in divinis, quod verebatur concedere in scripto Oxoniensi, et Parisiensi 1. dist. 24. quæst. unica, instituta speciali quæ tione circa hanc difficultatem; præmissisque variis *numeri* acceptionibus, admittit dari *numerum* in divinis, dummodo numerus habeat esse in intellectu : vel si habeat esse in re, dicit non dari simpliciter in divinis, sed secundum quid, vel cum determinatione personarum, abstrahendo ab imperfectionibus potentialitatis, aut diversitatis, quas numerus videtur includere. Ex alio capite quidam Doctores ablegant a divinis, et ab Angelis, et ab omnibus rebus spiritualibus veram rationem numeri, quia ex propria entitate sua, et quatenus species est quantitatis, importat molem corpoream. Alii tamen defendunt cum Augustino contrarium, asserentes nomine quantitatis discretæ significari tantum quamcumque rerum multitudinem. De quo vide Suarem tom. 2. Metaphys. disp. 41. sect. 2. Scotus autem in hac quæstione, num. 27. Angelos et animas ait numerari numero *essentiali, non accidentali, seu quantitativo.* Vide ipsum in Metaph. lib. 10. quæst. 14.

38. Et quia numerus accidentalis consequitur res aliorum Prædicamentorum per eamdem naturam specificam, utpote per quantitatem continuam; ideo ille numerus verius est unus, quam numerus essentialis, qui est diversorum generum, et diversarum specierum : ut cum dicimus decem Genera generalissima ; et ut homo, asinus, leo, sunt tres species. Et ideo verum est, quod non omnis multitudo causat numerum simpliciter : nam illa quæ differunt genere, vel generalissimo, vel subalterno, ut decem prima Genera, etsi sint multa secundum quod habent diversas essentias ; quia tamen non habent unitatem formæ specifice, ideo constituunt multitudinem, sed non numerum simpliciter, nec unum. Et ideo si nomina numerorum de talibus multis, vel de tali multitudine prædicantur, dicendo, decem sunt Genera generalissima, sicut dicimus decem homines, vel decem lineas, æquivoce quodammodo numerus prædicatur de istis : homines enim, et lineæ, et talia sunt decem a denario dicto ab unitate aliqua unius formæ specificæ, a cujus unitate denarius in eis existens, dicitur unus numerus.

Similiter et numerus Mathematicus, qui est unus ratione unitatum ejusdem speciei, scilicet quantitatis continuæ. Prædicamenta vero dicuntur de em, non a denario dicto ab unitate alicujus unius formæ specificæ, sed a denario dicto ab unitate aggregationis, non sub unitate formæ specificæ numerorum. Propter quod decem genera non dicuntur numerus simpliciter, nec æquivoce, nec dicuntur multitudo, sed multa per aggregationem solam numerata. Et hinc est propter istam unitatem quod decenarius decem hominum, vel decem linearum, non dicit bis quinque, vel sex et quatuor : binarius autem decem Prædicamentorum e contrario non est solum decem, sed potius bis quinque. Ex quo patet quod numerus accidentalis, qui causatur ex divisione continui, proprie est numerus, similiter est 39.

numerus unus : non autem omnis numerus essentialis est numerus simpliciter, nec unus.

Multa ergo, quæ sunt distincta numero actualis existentiæ, et sunt unum numerositate, conveniunt in uno numero, vel in una forma numeri, propter unitatem, quam illa multa habent a forma. Sicut ergo quæ sunt multa specie, sunt unum genere, quæ sunt multa numero, sunt unum specie : sic quæ sunt discreta, et distincta et divisa numero, sunt unum in forma numerali. Et sic patet quod numerus non solum est unus aggregatione, sicut acervus lapidum. Nec potes arguere, sicut rationes arguunt superius positæ; ergo sunt unum numero, et multa numero : quia æquivocas *unum numero*, ad unum numero, quod dividitur contra unitatem speciei, et est individuum, et ad unum numero, quod est unicus numerus. Ex his patet quod omnes rationes supradictæ sunt sophisticæ, et fallunt lectorem per æquivocationem, et applicationem intentionis, ut potest quilibet videre, et nos facile solveremus, sed omittimus, propter prolixitatem vitandam.

40. *Non reperitur numerus in differentibus specie, vel genere.*

Oritur secundum dubium, quod facit ad prædicti dubii declarationem : quomodo scilicet non omnis multitudo est numerus, sed multitudo mensurata uno sui generis? tunc enim diversa genera prima non habent numerum, cum non habeant unum genus, quo mensurentur.

Dico ergo quod multitudo, vel replicatio unitatum differentium specie, vel genere, numerum non constituit : quoniam secundum Aristotelem 10. *Metaph. text.* 21. non est numerus, nisi multitudo mensurata per unum : unum plura mensurare non potest, nisi sint ejusdem speciei; sicut est unitas numeri accidentalis, quæ est in quantitate continui, vel numeri formalis individuorum sub una specie, secundum quod uno homine mensuramus plures homines, et una ove, plures oves : *unum* enim et *multa* opponuntur, sicut album, et alba; quia, ut dicitur eodem 10. *Metaph. text.* 20. *et* 21. *Multa sunt plura una.* Respondeo igitur quod unum, quod est ejusdem speciei, est mensura unitatum integrantium numerum, et est uniformitas unitatis specificæ in eis. Propter quod ratio unitatis indivisionis, quæ est in una unitate, est in qualitate. Unde si unitates essent diversarum specierum, ratio indivisionis, quæ est in una unitate, non esset in alia. Ideo nullo modo unitas, quæ est unius speciei, mensuraret unitates alterius speciei, quia non habent conformes rationes indivisibilis, nec per consequens unitatis. Et ideo dicit Avicenna 3. *Metaph. cap.* 2. *Ea quæ sunt multa numero, non dicuntur una alio modo, nisi propter convenientiam, quam habent in intentione aliqua :* eo quod in eis sunt unitates, plus quam una, quod non convenit in unis diversis secundum speciem : propter quod uni istorum plura ex illis mensurare, vel numerare non convenit, et ideo talium unitatum realitas numerum non constituit. Et hoc est quod dicit Commentator *supra* 1. *Met. cap.* 4. *com.* 37. Si unaquæque unitas numerorum

formaliter fuerit diversa ab alia, non est una : diversa enim ad se invicem numerantur, numeri autem numerant se ad invicem, aut per numerum, aut per unitatem.

41. *Unitates dupliciter numerantur.* Est advertendum, quod unitati convenit numeros, sive unitates, mensurare duobus modis. Uno modo, secundum quod tales unitates natæ sunt uniri in uno continuo, ut partes integrales, velut natæ sunt uniri in uno secundum formam specificam, ut partes subjectivæ. Primo modo habent unitates plures mensurari una unitate sui generis dupliciter. Uno modo, ipsa unitas, quæ est in toto continuo, mensura est omnium unitatum, quæ ab ipso continuo sunt divisæ et decisæ, inquantum tale unum continuum continet, vel natum est continere tot partes, quot partes continentur, vel natæ sunt contineri in tali uno continuo. Alio modo omnes tales unitates habent mensurari per quamlibet illarum unitatum, et quælibet potest accipi pro mensura aliarum : quia in qualibet est eadem ratio indivisibilitatis et unitatis, et ideo quælibet toties replicata, utpote decies, reddit denarium, qui est simpliciter numerus, quia reddit denarium unitatum suæ speciei.

Similiter multitudo partium subjectivarum, quæ eamdem formam specificam participant, duplici unitate mensuratur. Uno modo, ipsa unitas formæ specificæ est mensura omnium individuorum, quæ sub ipsa continentur, ut homo omnium hominum singularium, inquantum quilibet est homo, et naturam speciei participat. Alio modo, istæ unitates partium subjectarum habent mensurari unitate, quæ est in qualibet illarum partium, ut decem homines, unus homo, qui potest esse quilibet illorum decem : quia ratio indivisibilitatis, et unitatis, quæ est in uno homine, simul est in quolibet, ideo quilibet potest per illum mensurari, et omnes, inquantum unus homo decies sumptus facit decem homines.

Ex dictis patet, quare numerus est unus, ut dictum est in præcedenti dubitabili; quia sicut non est numerus simpliciter, nisi mensuretur unitate suæ speciei, sic non est numerus nisi ab unitate formæ specificæ, qua est in unitate illius numeri. Ex prædictis patet, quod ab aliquibus quæritur, quare scilicet si numerus nihil addat super numerata, numerus tamen est idem specie, numerata autem sunt diversa specie, ut denarius numerus mensurat decem albedines, et decem homines. Et jam dixi, quod numerus realis est diversus secundum diversitatem naturarum : numerus Mathematicus idem, quia respicit numerum numeratum numero abstracto, sicut dixi : quia etiam non respicit illa numerata, nisi ut participant aliquam eamdem rationem specificam, ut denarius respi it decem lineas ligneas, et aureas, non ut sunt ligneæ, vel aureæ, sed ut sunt continuæ. 42. *Unde habet numerus unitatem.*

Si quæratur quare numerus est in determinato Prædicamento, cum numeret res omnium Prædicamentorum, cum motus non ponatur in determinato Prædicamento ? Dico, quod motus consequitur res diver- *An motus ponatur in aliquo Prædicamento.*

sorum Prædicamentorum per diversa, ut prædicamentum Qualitatis, quia est idem re cum qualitate, quæ per motum acquiritur, et sic in aliis : sed numerus accidentalis est primo unius rei, scilicet quantitatis continuæ, quæ est solum in genere Quantitatis, ideo numerus accidentalis est solum in genere Quantitatis.

43. Nunc vero occurrit dubium circa prædicta; quia dictum est quod numerus accidentalis, qui causatur ex divisione continui, procedit in infinitum, accipiendo unitatem post unitatem. Dictum est etiam, quod quælibet unitas mutat speciem numeri; ergo secundum hoc sunt infinitæ species numerorum, quæ quamvis non sunt actu, sicut nec continuum etiam divisum est actu, tamen sunt in divina notitia, ut sic necesse sit dicere, quod Deus cognoscit infinitas species numerorum. Et hoc est, quod dicit Augustinus 12. *de Civitate Dei, cap.* 18. *Eos quippe* (ait) *infinitos esse, certissimum est, ita vero suis proprietatibus unusquisque numerus terminatur, ut nullus eorum par esse cuicumque alteri possit*; *ergo et dispares inter se*, *atque diversi sunt*, *et singuli quique finiti sunt*, *et omnes infiniti sunt :* et sequitur; *Itane numeros propter infinitatem nescit omnipotens Deus*, *et usque ad quamdam summam numerorum scientia Dei pervenit*, *cæteros ignorat ? quis hoc etiam vel dementissimus dixerit ? Absit itaque ut dubitemus quod ei notus sit omnis numerus cujus intelligentiæ*, *sicut in Psalmo canitur, non est numerus*. Hæc Augustinus.

An possint esse infinitæ species numerorum.

SCHOLIUM.

Movet hîc dubium, an possint dari infiniti numeri, seu infinitæ numerorum species, saltem in potentia? et an possint a Deo cognosci actu? et resolvit affirmative ex Augustino; deinde objicit plura inconvenientia, quæ ex utraque assertione possent inferri, et solutiones adhibet ex aliis, quas non probat, sed propria ipsius Doctoris responsio desideratur; unde mutila et manca videtur hæc dissertatio. Quoad tamen primam partem, dari scilicet posse numerum infinitum in potentia, nullatenus tamen in actu, docet in 3. dist. 13. quæst. 4. num. 2. §. *Sed contra illam propositionem* : et quoad secundam partem, cognosci scilicet a Deo infinitas species numerorum, licet sint in potentia, ita habet expresse in 1. dist. 3. quæst. 2. num. 20. §. *Ad tertium dico* : ubi ait, *Infinitum potentiale est ignotum; quia unumquodque est cognoscibile inquantum est in actu*; *non tamen ita est ignotum, quod repugnet sibi intelligi ab intellectu infinito.*

Sed hoc est valde dubium; quia omnia inconvenientia, quæ sequuntur, si ponantur actu infinita in re extra, videntur sequi, si ponantur infinita a Deo esse cognita : ut quod pars sit æqualis toti, et quod sit major toto : si enim Deus cognoscit infinita, amoveantur centum, illa quæ remanent adhuc sunt infinita : quia sicut additio finiti non facit infinitum, sic nec ablatio de infinito facit finitum. Cum igitur illa quæ remanebant simul sumpta cum illis, quæ amovebantur, sint totum respectu illorum, quæ removebantur solum, pars est æqualis toti, et tot millenarii sunt in numero infinito, quot binarii : et breviter omnia inconvenientia eadem videntur sequi ex parte divinæ cognitionis, sicut ex parte rei, si ponantur. Hæc omnia videntur sequi, quia ponitur, quod numerus accidentalis procedit in infinitum. 44.

An Deus possit cognoscere infinitas species numerorum.

Respondeo, quod ex parte cognitionis Dei non sequuntur illa inconvenientia, quæ sequerentur, si infinita actu ponerentur, quod aliqui sic declarant : numeri ab unitate non distinguuntur secundum speciem, nec determinantur in specie per ipsas unitates, ut sunt unitates : quantum enim est ex parte unitatum, ut sunt unitates, non habet numerus, quod sit unus, vel determinatæ speciei, et definitæ speciei ab omni alio; sed solum ab unitatibus, ut sunt unitæ, habet quod sit unum aggregatione plurium. Sed sicut tactum est in solutione dubitabilis, quilibet numerus habet unitatem numeralem, id est, quod sit unus; et idem unus numerus numero ab unitate unius rationis indivisibilis, sub qua ejus unitates, quæ sunt partes ejus numerales, et etiam numeri, qui sunt partes ejus materiales, clauduntur, et uniuntur : et illa est ratio formæ specificæ, in qua tam unitates, quam numeri, qui sunt partes ejus integrales, uniuntur : ut decem homines, vel sex, et quatuor homines, qui sunt partes denarii, uniuntur in una forma specifica, quæ secundum speciem est indivisibilis. Quod autem numerus sit determinatæ speciei, secundum quod sit alterius speciei ab alio, hoc habet per determinatam distantiam ultimæ unitatis ad primam, a qua omnes unitates per ejus divisionem accipiuntur.

45. Et hoc dicitur de numero accidentali, qui proprie est numerus, propter quod quælibet unitas apposita numero variat speciem : quia per appositionem, vel subtractionem cujuslibet unitatis semper fit certa, et nova distantia a prima unitate : et secundum conformem et æqualem, vel inæqualem distantiam ultimæ unitatis a prima, numeri numerati sunt ejusdem, vel diversæ speciei. Ex hoc concludunt, quod si ponantur infinitæ unitates actu, vel infinitæ species numerorum, quia tunc non est accipere ultimam unitatem, quæ certam distantiam dicat a prima : ideo ex unitatibus infinitis, vel ex numeris infinitis non constitueretur aliquis numerus formaliter unus, seu secundum speciem unus; ut cognoscendo illum numerum ex infinitis compositum per suam unam speciem, possit dici quod per illam cognoscuntur numeri infiniti, ex quibus sumitur : imo in illo numero infinito (qui solum est numerus secundum materiam, et unus tantum aggregatione secundum suam infinitatem materialem, inquantum illi numeri infiniti, vel infinitæ unitates sunt materia ejus) nulla est ratio unitatis speciei, vel numeri simpliciter : quia illa infinitas numerorum, vel unitatum materialium, ad nullam certam formam specificam reducitur, quia (ut dixi) forma specifica numeri ex certa distantia ultimæ unitatis surgit : in infinitis autem non est ultima unitas, ideo nulla certa scientia : ideo Deus etsi cognoscat infinitos numeros, sive infinitas species numerorum, non tamen cognoscit infinitum; quia infinitas non est numerus secundum speciem, (ut dixi) imo ex divisione continui surgit infinita species nume-

rorum, sed non infinitus numerus.

46. Sed adhuc stat argumentum; quia quamvis species numerorum non faciant numerum unum secundum speciem, tamen faciunt infinitam multitudinem, et sequitur (sive ponatur talis multitudo actu existentiæ, sive solum in divina cognitione,) idem inconveniens. Propter quod dicunt isti, quod non est simile de infinitate in existentia, et divina notitia, quia res habent esse actu per suas proprias naturas inter se distinctas: Deus autem non cognoscit res, quasi feratur ejus aspectus super res, quamvis cognoscat ipsas veras res, cognoscit res per seipsum, ut sunt in eo : nam res etsi a Deo cognoscantur, cognoscuntur tamen a Deo ut sunt in eo, potius quam ut sunt in se; quia ratio cognitionis est ipse sibi, et res habent *esse* in cognitione Dei, non secundum naturas rerum, sed secundum ideas, vel exemplar Dei : entitas autem non convenit rebus, nisi secundum naturam ipsarum. Non est autem inconveniens, quod aliquid conveniat naturæ creaturarum, secundum naturam Dei, sive ut sunt in Deo, et idem quod Deus, quod tamen non potest convenire rei creatæ, secundum naturam propriam : ideo ratio infiniti, vel infinitorum, etsi non possit convenire rebus, ut sunt actu existentes, potest tamen convenire rebus, ut sunt in Deo, sive in divina cognitione. Sed adhuc videtur stare inconveniens; quia non comparando res ad Deum, adhuc ponunt quamcumque infinitatem numeralem in Deo, sive in ideis, sive in attributis, sive in quibuscumque rationibus, quod videtur claudere idem inconveniens quod prius. Et ideo dicitur aliter. *Desunt aliqua.*

Deest hîc propria responsio Doctoris.

QUÆSTIO XVII.

Utrum unum accidens numero possit esse in diversis subjectis?

Aristot. 5. *Met. cap.* 10. *text.* 15. D. Thom. *lect.* 12. *et* 3. *p. quæst.* 35. *art.* 5. *et* 1. *p. quæst.* 85. *art.* 1. *et quæst.* 8. *de veritate, art.* 14. Gabr. et Durand. 3. *dist.* 8. Hervæus *ibid. q.* 1. *et Quodl.* 3. *quæst.* 9. Capreol. *in* 1. *dist.* 7. *quæst* 2. Cajet. 3. *p. quæst.* 35. *art.* 5. Soncin. 7. *Metaphys. quæst.* 4. Jandun. 5. *Metaph. quæst.* 36. Anton. And. *quæst.* 8. Fons. *cap.* 10. *quæst.* 1. *sect.* 1. Suar. *in Metaph. disp.* 5. *sect.* 8. Vide Doct. *in* 1. *dist.* 3. *quæst.* 6. §. *ad quæstionem igitur, et in* 3. *dist.* 8. *quæst. unica.*

Respondeo, duo sunt hîc videnda. Primo, causa unitatis accidentis est universaliter inquirenda. Secundo, unitatis ipsius causa declaranda, et proposito applicanda. 1.

ARTICULUS I.

Unde desumenda est unitas accidentium?

Ab eodem res habet esse et unitatem.

Circa primum est sciendum, quod ab eodem res habet *esse*, et unitatem, quia *res* et *unum* convertuntur, ut patet : nam *esse* quod est, aut simplex est, aut compositum. Quod autem simplex est, quamdiu est, semper unum est, quia indivisibile est. Quod autem compositum est, tamdiu, et non amplius est, quamdiu unum est : nam si divisum, jam non est, ut patet in domo, et in quolibet toto integrali : omne ergo quod est, tamdiu est, quamdiu unum est. Ex quo patet quod ab eodem res habet *esse*, et unitatem : accidens autem

a substantia habet *esse*, quia accidentis *esse*, est in alio esse : propter quod dicit Aristoteles 2. *Metaph. text. comm.* 2. quod non sunt entia, sed entis. Causa ergo unitatis cujuslibet accidentis universaliter videtur esse subjectum.

SCHOLIUM.

Monet Doctor accidens habere multiplex *esse*, videlicet *essentiæ*, *existentiæ*, *et subsistentiæ*, et postremum ait habere a subjecto; medium vero, seu *esse existentiæ* habere a suo actu formali, non a subjecto, uti contendunt Thomistæ ad 1. part. quæst. 85. art. 5. qui existentiam ab essentia realiter distinguunt. Scotus autem existentiam rem aliam ab essentia actuali esse inficiatur; et conformiter ad ea, quæ hîc docet, ait in 4. dist. 12. quæst. 1. num 3. §. *Contra hoc unumquodque*, illa quæ sunt extra causam suam, et intellectum, sicut habent entitatem propriam, ita et proprium *esse*, et consequenter si accidens habet propriam entitatem essentialem extra subjectum et intellectum, ita etiam habere proprium *esse*, atque ita non esse formaliter per esse subjecti. Vide Meurisium lib. 1. Metaphysicæ quæst. 20. conclus. 3.

2. *Accidens a quo habet existentiam.* Ideo est hîc advertendum, quod accidens multiplex habet *esse*, videlicet, esse *existentiæ*, per quam, scilicet actu existit in re, inquantum est terminus creationis, vel alicujus actionis, et tale *esse* nullum accidens habet a subjecto. Quod patet primo, quia si accidens haberet *esse* existentiæ a subjecto, tunc omnium accidentium existentium in subjecto eodem esset idem *esse* existentiæ. Cum igitur per actum suæ existentiæ, qua est aliquid in rerum natura, accidens sit talis, vel talis naturæ, utpote albedo, vel dulcedo, et per illum denominet subjectum, sequitur quod idem est actus, quem dat subjecto albedo et dulcedo : et tunc idem erit subjecto esse album et dulce, quod omnino falsum est.

Secundo sic; quia si accidens actum existentiæ haberet a subjecto, tunc nullo modo compositum esset unum ens per accidens : sicut enim compositum ex materia et forma substantiali est natura unum per se, non per accidens, quia forma substantialis communicat suum *esse* materiæ, et toti composito, nec habet aliud *esse*, ab *esse* compositi : sic si compositum *esse* suum existentiæ communicaret accidenti, ut aliud esse non haberet, esset natura unum per se.

Tertio hoc patet, quia cuilibet rei acquiritur *esse* existentiæ per generationem, vel creationem, vel per aliquam actionem; nunc autem diversarum creationum, generationum, vel actionum, diversi sunt termini : ergo cum alia sit generatio subjecti, et alia accidentis, saltem illius, quod subjecto inhæret post generationem, et alia generatio diversorum accidentium, in diversis temporibus generatorum, quæ tamen simul manent in eodem subjecto : alia, et alia habent *esse* accidentalia, et ipsa accidentia inter se, et a subjecto, in quo simul sunt.

Item, de accidente in Sacramento altaris, quod est idem numero separatum propter idem *esse*.

Item, de humanitate Christi, quæ intimius inhæret supposito, quam accidens subjecto, et tamen *esse* existentiæ non habet a supposito.

Item, si aliquid sit calidum, et postea fiat frigidum, et iterum ca-

lidum, planum est quod idem manet subjectum secundum actualem existentiam; sed caliditas corrupta, et iterum generata, habent diversum esse existentiæ : ergo, etc.

sse subtentiæ a uo habent. Est autem aliud esse *subsistentiæ* quod distinguitur contra *inhærere*, et hoc per se convenit substantiæ et accidentibus per substantiam, ideo tale *esse* habent accidentia a subjecto : et omnia accidentia, quæ sunt in eodem subjecto, habent idem *esse* subsistentiæ, quod communicatur eis a subjecto, in quo sunt : et sicut subjectum est unum et idem, sic accidentium subsistentia est eadem numero.

3. *Per quid umerantur accidentia ?* Viso ergo, quod accidens habet *esse* subsistentiæ a subjecto; *esse* vero existentiæ ab actu suo formali, per quem essentialiter (ut alias * visum est) habet *esse*, ita quod subjectum accidentis non dat actualitatem existentiæ, sed ipsam conservat et sustentat; videndum est igitur per quod istorum *esse* accidens numeretur. Et si de accidentibus diversis specie quæratur? planum est, quod non numerantur per se, et primo per numerum subjectorum existentium : quia tunc in eodem subjecto non possent esse simul diversa accidentia numero diversarum specierum, quod patet esse falsum : nec numerantur per subjectum unum, quia per illud cum sit unum, potius haberent unitatem, quam numerationem : non ergo accidentia diversa specie numerantur per *esse* subsistentiæ per se, et primo, sed potius per *esse* existentiæ, secundum quod sunt termini diversarum generationum. Et quia, ut præmisi, non habent hoc *esse* a subjecto, sed potius efficiuntur a suis agentibus, vel a generantibus, formaliter vero habent *esse* hoc ex actualitate existentiæ; ideo accidentia diversa specie non multiplicantur, nec numerantur per numerationem subjectorum, sed per sua *esse* actualia. Et dixi *primo, et per se,* quia cum diversa accidentia specie actualiter sint in diversis subjectis, necesse est quod in eis numerentur secundum numerum subjectorum : non ideo quia subjecta sunt diversa, sed ideo quia non habent idem *esse* existentiæ in diversis subjectis. Et ideo, quod diversa accidentia specie numerentur in diversis subjectis, hoc est per se, quia in illis non habent, nec habere possunt idem *esse* existentiæ. Et ideo per accidens, et non primo, nec per se diversitas subjectorum est causa diversitatis diversorum accidentium in specie. Causa autem unitatis numero, non est quærenda in accidentibus diversis specie secundum unitatem subsistentiæ, quia eam habere non possunt, nec habent ab unitate subjecti.

Supra n.

SCHOLIUM.

Etsi Doctor hîc videatur absolute loqui, et velle docere nullatenus posse duo accidentia ejusdem speciei simul esse in eodem subjecto, non tamen absolute intelligendus est de omnibus accidentibus, sed de solis formis absolutis, quæ fiunt, vel introducuntur per motum; etenim ipse 5. Metaph. quæst. 9. num. 11. et in 1. dist. 3. quæst. 6. num. 29. §. *Ad argumentum primum* : et in 3. dist. 8. quæst. unica, num. 6. docet accidentia intentionalia, ut species sensibiles, et intelligibiles multiplicari posse in eodem subjecto, et ibidem in Metaph. et in 3. loco citato,

num. 7. et 8. et in 4. dist. 44. quæst. unica, num. 10. asserit accidentia, quæ fiunt sine motu, ut lumen, et relationes, posse esse plura simul in eodem subjecto. Deinde docet in 3. loco citato, num. 7. quod hîc asserit, non posse scilicet eamdem quantitatem alterari ad plures qualitates ejusdem rationis simul habendas; et rationem reddit ibidem quare id non possit fieri per virtutem agentis naturalis. Virtute tamen divina fieri dicit non repugnare, quod etiam hîc num. 6. manifestius affirmat. Circa difficultatem hanc variæ sunt Doctorum opiniones, quædam extremæ, aliæ mediæ, quas ad quinque, vel sex reducit Suarez tom. 1. Metaph. disp. 5. sect. 8.

4. *Duo accidentia ejusdem speciei non possunt esse simul in eodem subjecto.*

Si vero quæramus de unitate et numerositate accidentium ejusdem speciei, nunc dico, quod eorum numerositas, et multitudo non potest accipi secundum diversitatem, et multitudinem actuum existentiæ in eodem subjecto : ut dicamus duas albedines in eodem subjecto, quasi duos terminos duarum generationum, hoc enim est impossibile, saltem agenti naturali : tum, quia sicut duæ lineæ, si simul applicentur secundum illam partem, qua habent similem dimensionem, faciunt unam lineam; sic duo accidentia ejusdem speciei, si applicentur simul cum simili modo, ut perficiant subjectum, non faciunt nisi unam perfectionem. Tum, quia si corpus habens albedinem actu, esset secundum idem in potentia ad albedinem, tunc simul esset actu, et potentia respectu ejusdem, et sic actu, et non actu. Tum, quia agens naturale non agit, nisi per transmutationem et motum : nec generat unum, nisi corrumpendo aliud : nec corrumpit unum, nisi generando aliud. Propter quod omnes corruptiones et generationes naturales sunt ex contrariis, et in contraria, ut dicitur 1. *Physic. text.* 33. Album enim secundum quod hujusmodi, generatur ex nigro, vel ex non albo : unde corpus habens albedinem, non est in potentia simul ad aliam albedinem.

Nec est instantia, quod species duarum albedinum simul sunt in puncto aeris ; quia, ut probatur in Perspectiva, quodlibet punctum cujuslibet coloris multiplicat se ad quodlibet punctum medii : quia tales intentiones etsi numerantur, hoc est per origines, a quibus continue dependent, non proprie a subjecto. Nec intendo dicere hoc de Deo ; quoniam Deus, qui non agit per transmutationem, nec inducit unum corrumpendo aliud, forte duas albedines numero differentes posset simul facere in eodem subjecto : sed de agente naturali, quod in principio est dissimile et contrarium passo, in fine actionis simile, hoc dico. *Objectio. Solutio.*

Item, videmus, quod duo puncta non possunt esse simul in eodem subjecto, quin sint unum punctum, nec duæ lineæ : ergo similiter nec duæ albedines. Imo sicut nec duæ qualitates contrariæ possunt esse simul in eodem subjecto, nisi misceantur, sic nec duæ ejusdem speciei : imo oportet quod misceantur, et faciant unam magis intensam. 5.

Item, hoc patet per *communem opinionem*, qua habitus infusi ponuntur augeri, ut charitas, quia ponitur, quod augeatur per additionem alicujus ejusdem speciei : ergo si talis additio, vel augmentatio, est possibilis, manifestum est, quod

Hanc o[...] nionem [...] cat co[...] munem [...] vide eu[...] 1. d. 1[...] q. ulti[...]

non potest intelligi, nisi simul quod additur, cum eo cui additur, faciat unum numero, quamvis intensius : quod non esset necesse si duo habitus distincti ejusdem speciei possent simul esse in eodem subjecto.

Item, accidentia ejusdem speciei secundum eamdem rationem habent esse in subjecto ratione unius potentiæ, et non habent perficere subjectum ordine aliquo, nec ordine situs, nec ordine naturæ : quæ autem talia sunt, simul esse non possunt in eodem subjecto, quin sint unum numero.

Nec est instantia de corpore glorificato, quod simul est cum alio non glorificato : quia talia duo corpora simul existentia non habent eumdem modum existendi in loco in quo sunt : quia unum est per se ibi, et localiter, et ipsum locum occupat : aliud autem non sic, sed solum in eodem loco est cum alio corpore, inquantum dimensiones suæ positæ sunt, vel situatæ juxta dimensiones alterius corporis, non inquantum sunt occupantes locum, et aliis resistentes. Unde nec unum est in alio, ut in subjecto, nec ambo in tertio, ut in subjecto, sed sunt simul in eodem loco : et unum corpus utitur omnino suis dimensionibus, aliud vero non, et ideo simul possunt esse. Sed duo accidentia si ponantur in eodem subjecto simul, habent eumdem modum essendi, ideo non possunt plura simul esse in eodem subjecto.

Verum autem est argumentum in oppositum ; quia sicut duo corpora non glorificata, vel etiam glorificata, quia habent eumdem modum essendi in loco, non possunt simul esse, sic nec duo accidentia ejusdem speciei simul in eodem loco.

Nec est accipienda ejus numerositas, vel multitudo per *esse* subsistentiæ solum, non intelligendo, quod diversitas *esse* existentiæ ad ejus numerositates hoc faciat, ut dicamus, quod ideo duæ albedines numero differunt, quia sunt in diversis subjectis solum. Cujus ratio est, quia prius res naturaliter habent *esse*, quam dent *esse* aliis formaliter, quia semper absolutum præcedit relatum : et ideo naturali ordine albedo prius est actu, quam det *esse* album subjecto : illud autem *esse*, quo albedo est, convertitur cum ente. Ideo dico, quod accidentia ejusdem speciei primo, et per se numerantur per *esse* actualis existentiæ : sed quia (ut ostendi) in eodem subjecto non possunt habere accidentia ejusdem speciei varia *esse* existentiæ, sed solum in diversis, ideo per accidens numerantur per subjecta.

Et hujus signum est, quia accidentia diversarum specierum in eodem subjecto non solum specie, sed etiam numero distinguuntur, quia habent in eo diversa *esse* existentiæ : et eodem modo si accidentia ejusdem speciei possent habere in eodem subjecto diversa *esse* existentiæ, simul numerarentur cum eo. Hoc patet de albedinibus separatis in Sacramento altaris, quæ distinguuntur per *esse* existentiæ, non subsistentiæ. Causa ergo numerositatis numeralis accidentium ejusdem speciei per se, est diversitas actuum existentiæ, et causa

unitatis numeralis eorum per se, est unitas actus existentiæ, licet aliquando sit varius : sicut etiam actiones et motus, quibus generantur illi actus existentiæ, sunt diversi numero. Propter quod generatum et corruptum, et iterum generatum non est idem numero, ut dicitur 5. *Phys. text.* 36. *et in fin.* 3. *de Generat. text.* 70. quod actus existentiæ est varius, etc. Causa autem numerositatis illorum per accidens est diversitas subjectorum : causa vero unitatis numeralis per accidens est unitas subjecti. Hæc de primo articulo sint ostensa.

ARTICULUS II.

Statuitur pars negativa quæstionis.

7. Circa secundum videndum est, an idem accidens simul possit esse in duobus subjectis? et si non; quare non? Circa quod est sciendum quod (sicut dictum est *) duo accidentia ejusdem speciei non possunt simul esse in eodem subjecto. Similiter videtur dicendum, quod sicut duo accidentia ejusdem speciei non possunt simul esse in eodem subjecto, sic nec idem accidens in duobus subjectis. Nam sicut unitas subjecti excludit necessario distinctionem numeralem accidentium ejusdem speciei, nisi accidentia differant specie : ita diversitas subjectorum excludit unitatem numeralem, et facit necessario distinctionem secundum numerum, saltem per accidens, ut dixi : accidentia autem sibi insunt, etsi sint accidentia diversa in specie.

* Supra n. 4.

Idem accidens non potest esse simul in duobus subjectis.

Objectio

Si objicias, quod duo corpora, saltem glorificatum, et non glorificatum, sunt simul : cum autem ex adjacentia corporis ad locum derelinquatur quoddam accidens, quod dicitur, *ubi*, ergo videtur quod duo accidentia ejusdem speciei sunt simul in eodem subjecto : nam quamvis corpus non sit in loco, ut in subjecto, *ubi* tamen accidens est in loco, ut in subjecto : vel ex hoc sequitur quod unum accidens erit in diversis subjectis, scilicet accidens quod est *ubi*, et tenet se ex parte loci, erit in duobus corporibus locatis.

Soluti[o]

Sed non valet : nam cum unum illorum corporum sit in loco proprie, (ut dixi) *ubi* derelictum ex tali adjacentia ad talia corpora, est unum numero, et non est nisi in illo corpore, quod per se, et localiter, est in loco subjective; non sic autem est in alio corpore subjective, quod non est in loco localiter, quia secundum illum modum, quo ibi est, potest majus corpus esse in minori loco, quod non esset, si ibi esset localiter.

Ex quo patet (ut dicunt aliqui) 8. quod si *ubi* unum non potest esse in duobus subjectis simul, sicut nec alia accidentia, quod unum corpus non potest esse simul localiter, et dimensive in duobus locis, nec conversione ejus in aliud, nec conversione alterius in ipsum. Nam cum illud, quod est in loco localiter, habeat unum accidens, quod est *ubi* derelictum ex adjacentia partium in loco, quod est in illo corpore ut in subjecto, cum non possint duo accidentia ejusdem speciei simul esse in uno subjecto, ideo non potest aliqua

determinata quantitas alicujus corporis commensurari simul pluribus quantitatibus locorum diversorum : ideo unum corpus non potest esse localiter simul in pluribus locis, sic nec unum accidens simul in diversis subjectis.

SCHOLIUM.

Docet hîc, idem numero accidens non posse inesse simul duobus subjectis, probatque tribus rationibus ex unitate, dependentia, et limitatione, quas hoc accidens habet ab hoc subjecto. Aliam rationem addit in 3. dist. 1. quæt. 2. num. 4. et 8. ex inconvenienti, quod sequeretur, videlicet accidens simul existens in duobus subjectis esse illimitatum et infinitum, unde concludit, quod ita impossibile videtur unum accidens esse in duobus subjectis, sicut unam formam substantialem in duabus materiis.

9. *Probatur* 1. Quod potest ratione triplici declarari. Primo, quia accidens cum a subjecto unitatem habeat, a subjecto dependet, et per subjectum limitatur; et secundum hoc potest triplex ratio accipi, quare idem accidens non potest esse in diversis subjectis. Prima ratio sumitur ex parte unitatis sic ; Ex subjecto, et accidente fit unum sicut ex potentia et actu : ideo dicitur 2. *de Anima, text. com.* 7. quod non oportet quærere quomodo ex figura ceræ et cera, fiat unum, eo enim ipso, quod unum se habet ut potentia, aliud ut actus, fit ex eis unum : et 2. *Metaph. cap.* 2. dicit Commentator, quod corpus calidum agens in aliud corpus, non immutat calorem ab extra, sed fit calidum in potentia calidum actu. Si ergo accidens existens in uno subjecto, possit fieri esse in alio subjecto, non educetur de potentia illius subjecti, nec fiet idem subjectum potentia tale, actu tale : sed unum adaptaretur alteri, scilicet accidens illi secundo subjecto, et sic quodlibet eorum se haberet respectu alterius, ut existens in actu. Ex duobus igitur in actu, ut sunt in actu, fieret vere unum, quod est inconveniens. Esse enim non potest naturaliter, quod accidens præexistat suo subjecto, quia tunc quodlibet esset aliquid in actu. Si igitur unum conjungitur alteri, oportet dare medium conjungens, cum aliquid potentia tale, sit actu tale, ut potentia album, sit actu album. Ita illa albedo non præexistebat suo subjecto, quia tunc albedo fuisset actu, et similiter subjectum : et tunc ex duobus existentibus actu, fieret unum, quod est impossibile. Ergo similiter cum secundo subjecto, in quo per accidens posset esse, non faceret unum, et sic non erit in eo ut in subjecto.

Ex secundo sic arguitur : Ut dicitur 5. *Metaph. text. com.* 3. universalium sunt universalia principia, particularium etiam particularia. Et 2. *Physic. text. com.* 38. dicitur quod universalium universales sunt causæ, particularium particulares, ut si pater est causa, vel principium filii, et hic pater est principium, et causa hujus filii. Sed generale est quod accidens dependet a subjecto ; ergo verum est, quod hoc accidens dependet ab hoc subjecto : et si generale est, quod accidens non est nisi entis, particulare verum est, quod hoc accidens non est nisi hujus entis ; ergo non est hoc 10. *Probatur* 2.

accidens ens, nisi quia est in hoc subjecto : si ergo hoc accidens tollatur ab hoc subjecto, tolletur ab eo sua entitas. Sed cum sit in alio subjecto, renovatur sibi sua entitas : ergo cum possit unum subjectum perire alio remanente, idem accidens numero simul potest esse, et non esse.

Probatur 3. Ex tertio, scilicet ex limitatione, hoc idem patet sic : quia sicut locatum limitatur per locum, sic accidens per subjectum, ut sicut de locato nihil est extra locum, sic nec de accidente extra subjectum. Unde dicit Gilbertus ille, *in lib. de sex Principiis : Quanta est superficies, tantum album esse dices.* Sed aliter corpus locatum limitatur per locum, et aliter accidens per subjectum : quia accidens non solum limitatur per subjectum, sed etiam per hoc subjectum, ut extra istud subjectum hoc accidens esse non possit. Corpus vero locatum etsi non sit extra locum, potest tamen esse in alio, et in alio loco. Et hoc est, quia sicut corpus locatum plus habet de entitate, quam accidens, sic quamvis ab eo dependeat, minus tamen dependet ab eo, quam accidens a subjecto. Ideo cum corpus non possit esse simul in diversis locis localiter per limitationem, minus tamen potest accidens esse in duobus subjectis propter limitationem. Sic ergo unum accidens non potest esse simul in diversis subjectis.

Gilbertus Porretan. cap. 8.

ARTIC. II. SECT. I.

Utrum idem accidens possit esse successive in diversis subjectis? Variæ referuntur sententiæ.

Si vero quæratur, utrum successive in diversis subjectis possit esse? hoc est dubium. Sunt enim quædam accidentia, quæ videntur non posse esse sine subjecto determinato : in talibus autem si subjectum non est, nec accidens esse potest. Unde talia perimi possunt, sed transmutari non. Unde si albedo non potest esse sine superficie, tunc eadem albedo, quæ est in uno corpore, non potest nec simul, nec successive habere esse in alio corpore, in quo eadem superficies non esset. Sed illa accidentia, quæ virtute cujuslibet agentis possent habere esse sine subjecto, possunt virtute istius agentis habere esse successive in diversis subjectis. Verbi gratia, supponimus, quod in Sacramento altaris remaneat quantitas cum aliis accidentibus per se sine subjecto; et supponitur quod postquam desierint esse sine subjecto, quando scilicet desinit esse substantia panis, posset Deus creare aliam substantiam panis sub eisdem accidentibus, quibus substantia panis primo afficiebatur, et tunc secundo panis substantia efficitur, et sic idem accidens numero diversis subjectis inest successive. Hoc maxime apparet si sanguini Christi misceatur tantum de vino, vel aqua, quod desinat esse Sacramentum : quia tunc species vini, 11.

quæ prius fuerunt sine subjecto, nunc afficiuntur in subjecto alio, ab eo in quo fuerunt ante conversionem.

12. Sed utrum actione alicujus agentis naturalis hoc possit fieri de aliquo accidente? hoc est dubium : hoc enim videtur possibile de quantitate, et de accidentibus, quæ in ipsa fundantur, ut figura, et hujusmodi. Hoc idem videtur in qualitatibus symbolicis, quæ sunt communes generato et corrupto.

Quidam negant. Ad hoc respondent aliqui, dicentes, quod quædam sunt accidentia fundata in materia, ut quantitas, cujus immediatum subjectum est materia. Licet enim, ut dicunt, materia non possit esse subjectum quantitatis, nisi ut simul est subjecta formæ alicui substantiali : sicut nec ipsa materia nunquam habet esse, nisi sub aliqua forma substantiali virtute agentis naturalis; tamen naturali ordine quamvis sit simul tempore, prius intelligitur materia induta quantitate, quam forma substantiali, quia forma substantialis non advenit nisi materiæ extensæ, et de potentia materiæ extensæ educitur.

Tunc dicunt, quod sicut una et eadem materia numero, successive est sub diversis formis substantialibus, item eadem quantitas numero habet *esse* successive in diversis subjectis, non solum numero, sed etiam specie differentibus. Diversum tamen modum essendi habet illa eadem quantitas in diversis subjectis specie, quia diversimode extenditur et terminatur, secundum diversitatem et exigentiam formarum substantialium, quæ diversitas non mutat identitatem numeralem.

Si vero sunt accidentia, quæ consequuntur formam sicut sunt qualitates elementares, dicunt, quod sicut quantitas quia consequitur materiam; et quia materia manet eadem numero in diversis subjectis, scilicet generato et corrupto, ideo quantitas manet in ipsis eadem numero : sic e contrario modo sicut in generato et corrupto non manet eadem forma, sic nec manet in eis idem accidens numero, sed solum specie. Propter hoc dicunt, quod qualitates symbolicæ remanent eædem specie, non numero : et quamvis tales qualitates non corrumpantur a contrario, corrumpuntur tamen corruptione subjecti, sive corruptione formæ, super quam insunt subjecta.

Sed dictum istorum non continet, ut videtur aliquibus, veritatem. Primo de hoc, quod dicitur de quantitate, quod ejus subjectum immediate sit materia; nullum enim accidens primo et immediate, ut scilicet prima perfectio ordine naturæ, potest perficere materiam, vel primo ei inesse. Cujus ratio est, quia cum materia sit potentia in genere substantiæ, intentio ejus prima est perficere actus in genere substantiæ, et hæc est forma substantialis : nec habet materia ordinem ad aliquod accidens, nisi mediante actu et forma substantiali. Propter quod Philosophi communiter dicunt, quod ens in pura potentia, hoc est, materia omnino nuda, est subjectum formæ substantialis, et transmutationis ad 13. *Ab aliis improbatur.*

ipsam, quæ transitio dicitur generatio proprie et simpliciter. Materia autem sub forma substantiali dicitur ens actu simpliciter : dicitur autem ens in potentia secundum quid, ut scilicet est ens in potentia ad aliquod accidens, et ad ejus generationem; quæ est generatio secundum quid, ex eo quod accidens non dat *esse* nisi secundum quid. Et dicitur talis transsumptio esse a subjecto in subjectum, quia ab ente in actu (scilicet sub forma substantiali) ad tale ens in actu, scilicet variatum solum secundum quid, sive secundum formam accidentalem, quam semper præcedit in materia, saltem ordine naturæ forma substantialis, qua subjectum est ens in actu simpliciter. Et secundum istum modum cum materia non per se, sed ut subjecta formæ substantiali sit subjectum accidentium omnium, et quantitatis, non potest poni aliquod accidens numero esse in diversis subjectis, quia quamvis materia remaneat eadem, non tamen forma.

14. *Alii affirmant de accidentibus communibus et symbolicis.*

Et ideo aliter dicunt alii, quod quædam sunt accidentia, quæ non determinant, seu non appropriant sibi formam aliquam substantialem, de quorum numero maxime est quantitas; quia nulli formæ substantiali, vel naturali, est propria, sed omnibus communis, nec aliqua potest esse in materia sine illa. Quædam etiam sunt qualitates communes ; ut humiditas, aquæ et aeri; caliditas, igni et aeri. Similiter quædam etiam subjecta, quæ accidentia sibi non determinant, ut lignum non determinat sibi albedinem, imo potest esse, et non esse sine albedine.

De talibus dicunt, quod quamvis materia non sit subjectum quantitatis, nisi ut est sub forma substantiali, talia, inquiunt, accidentia, quæ non determinant sibi formam substantialem, et habent subjectum materiam et formam substantialem, possunt esse successive in diversis subjectis, quod sic declarant : cum enim talia accidentia non determinent sibi aliquam formam substantialem ; nec determinant sibi unum solum compositum, ut caliditas non determinat sibi ignem, cum sit in aere: planum est quod quælibet formarum substantialium, sive materia sub istis formis, quæ sibi talia accidentia non determinant, nata est esse subjectum cujuslibet talis accidentis, et tale accidens natum est esse in quolibet tali subjecto, licet secundum aliam, et aliam determinationem, cum accidens sit in aere, et in igni, secundum quod aliam et aliam determinationem exigit forma aeris et ignis. Unde quamvis aer requirat aliam determinationem, quam ignis, nihilominus quilibet istorum potest esse subjectum ejusdem caliditatis numero, ut eadem numero, quæ fuit in aere, fiat in igne sub alia determinatione, dum ex aere fit ignis.

Unde dicunt, quod omnes tales substantiæ secundum se consideratæ, indifferenter sunt talibus accidentibus quasi pro uno subjecto : et si materia posset esse simul sub talibus formis substantialibus, utpote ignis, et aeris, unum tale accidens numero, utpote caliditas,

posset esse quantum est ex se, in talibus diversis simul. Et dico *quantum est ex se;* quia adhuc in illis simul esse non posset propter diversitatem terminationum, quas oporteret ipsum habere sub forma ignis, et aeris : quas diversas terminationes simul non posset accidens habere, et hoc sufficienter impediret ipsum ne simul esset in igne et aere.

Cum ergo, ut dicunt, materia cum transmutatur de forma in formam, utpote ab aere in ignem, in nullo instanti sit sine aliqua illarum formarum substantialium, quarum quælibet, ut dixi, est subjectum indifferenter illius accidentis communis, sive sit quantitas, symbolica qualitas, videtur eis quod successive idem accidens numero per actionem naturalem possit esse in diversis subjectis.

Et isto modo dicunt quod eadem caliditas numero est in generato et corrupto, licet secundum diversas terminationes, per quas perficitur, secundum exigentiam formæ corruptæ et generatæ, ad quas terminationes secundum se est in potentia imperfecta, quia de se est perfectibilis secundum exigentiam formarum, sicut materia prima ex se est in potentia ad diversas terminationes formales substantiales : et talem quantitatem de se imperfectam respectu prædictæ terminationis oportet supponi in materia, quæ est sub aliqua forma substantiali in omni transmutatione ad formam.

Et hoc idem dicunt de qualitatibus symbolicis, quod manent eædem numero ; sed mutant terminationem secundum magis et minus, secundum exigentiam formarum ; ut sic sit eadem caliditas numero in aere, et in igne successive, dum scilicet ex aere fit ignis, vel e contrario, magis et minus intensa.

Sed istud aliis non videtur verum : quamvis enim ex dictis istorum bene appareat, quod talia accidentia communia, quantum est de se, bene possent esse in diversis subjectis successive, pro tanto, quod illud accidens nullum istorum subjectorum sibi determinat, et ideo quantum est de ratione accidentis non oportet, quod in tali transmutatione corrumpatur, quia nullum subjectorum repugnat ei, nec aliquid, quod sit in aliquo illorum : neque enim ignis, nec aer, nec aliquid, quod sit in eis repugnat caliditati, ac per hoc quantum est de se, nata est successive esse in utroque : non sic autem de frigiditate in aere et aqua, quia natura aeris repugnat frigiditati ; ideo frigiditas necessario corrumpitur, dum ex aqua fit aer. 16. *Aliorum opinio circa accidentia communia.* Thom. 1. p. q. 75. art. 1. et cap. 6. lib. de Gener. lect. 10.

Quamvis vero caliditatem symbolicam, vel quantitatem non oporteat corrumpi per aliquam contrarietatem, quam inveniat in aliquo subjectorum, convenit tamen secundum prædicta, cum talia accidentia non sint in materia, nec materia sit eorum subjectum, nisi mediante forma substantiali. Sicut naturaliter corrupta forma substantiali oportet naturalia corpora corrumpi, sic corrupta hac forma substantiali, oportet quod hoc accidens numero corrumpatur : et non solum quod talis, vel talis terminatio corrumpatur, quia

non solum ex hoc quod talis formæ est, materia habet *esse* terminatum, imo et ex hoc habet *esse* simpliciter, quia non differt realiter terminatio talis accidentis, et suum *esse*.

17. Unde patet, quod sicut tale accidens secundum se, et secundum rationem indeterminationis, quam de se habet, non determinat sibi aliquam formam substantialem, ideo præter quamlibet singillatim esse potest, quia cum non est nisi in una, potest esse inde in alia : quia cum ut sit, determinat sibi aliquam formam substantialem in composito, per quam habet suum *esse*, et etiam tale *esse* indeterminatum, ideo non potest habere *esse*, præter talem communem formam.

Item, etiam hoc accidens indeterminatum, non solum ratione suæ determinationis determinat sibi hanc formam, secundum quam sic determinatur; sed etiam in ratione suæ entitatis singularis, scilicet, ut hoc accidens in genere entis, eam sibi sic determinat, quia non habet hoc suum esse, nisi ex esse formæ signatæ hujus : ideo illa forma substantiali corrupta secundum suum esse signatum, oportet quod hujusmodi accidens corrumpatur secundum suum inesse, quod est suum tale esse. Sicut enim forma substantialis simpliciter accepta, non solum dat indeterminationem quantitati, quasi ab alio habeat *esse*, ab alio indeterminationem, imo dat sibi *esse*, et inderminationem : et ideo cum forma substantiali corrupta, corrumpitur quantitas, inquantum ad indeterminationem talem, et quantum ad *esse*. Sicut etiam ab hac forma substantiali singulari non solum est hæc determinatio hujus quantitatis, imo etiam sua tota entitas signata : et ideo hac forma substantiali corrupta, oportet eam secundum id quod est, corrumpi. Corrupto enim eo quod est prius, oportet corrumpi posterius, quando posterius non inest, nec est nisi per prius : et ideo priori corrupto, corrumpitur posterius, licet non per se, sed per corruptionem prioris. Et ideo quia hæc forma substantialis prior est in materia, saltem ordine naturæ, quam hæc quantitas, vel aliud accidens, ideo non potest corrumpi realitas formæ substantialis, quin corrumpatur realitas formæ accidentalis.

Sicut ergo prædicta supponunt, quod in generatione fit resolutio usque ad primam materiam, ita quod nihil pertinens ad formam substantialem remanet in generato et corrupto, illud vel idem habent dicere de forma accidentali, et de quantitate : ut sicut dicitur, quod generans per se substantiam, generat ex consequenti quantitatem, et omnia accidentia illam concomitantia; etiam corrumpens per se substantiam, corrumpit ex consequenti omnia accidentia, quæ illi inhærent : et quidquid dicitur de generatione et corruptione per se substantiæ, dicitur ex consequenti de generatione omnium accidentium, quæ sunt in generato et corrupto. Quædam enim accidentia corrumpuntur per corruptionem substantiæ solum, ut accidentia symbolica, ideo manent eadem specie, non numero, in generato et

corrupto, propter actionem naturarum, et formarum substantialium. Quæ'am autem corrumpuntur a contrario, ut accidentia, quæ habent contrarietatem in corrupto : et hæc nec eadem numero, nec specie possunt manere in generato et corrupto, propter diversitatem formarum secundum speciem et naturam.

Cum ergo dicunt aliqui, quod accidentia, quæ sunt in composito ratione formæ, eadem manere non possunt in generato et corrupto, quia non manet eadem forma : quæ vero insunt composito ratione materiæ manent eadem numero in generato et corrupto, quia manet eadem materia, quæ est subjectum illorum, ideo res corrupta et generata non ponit aliud, et aliud subjectum, sed idem numero respectu talium accidentium, quæ insunt composito ratione materiæ ; et tale accidens consequens compositum per materiam, etsi sit idem numero in generato et corrupto, non est in eis, ut in duobus subjectis, sed in uno, quia in uno subjecto materiali conveniunt generatum

Accidentia omnia insunt composito mediante forma.

et corruptum. Hoc, inquam (ut dicunt isti) non est verum : quia universaliter convenit tam quantitati, quam omni accidenti quod sunt in composito mediante forma substantiali.

19. *Vide qu. 8. art. 3. n. 16. et seqq.*

Unde sicut generale est omni accidenti, quod conveniat composito (quod non potest dici, quod unum vere sit compositum per solam materiam, aut per formam solam; sed esse accidentis ordine naturæ, saltem præsupponit inhærentiam formæ substantialis in materia) sic verum est, quod accidentia, quæ insunt subjecto, quædam dicuntur inesse ratione formæ, quædam ratione materiæ : non sic, ut illi intelligunt, quod quædam sint in materia primo et per se, ut illi dicunt de quantitate, et ex consequenti in composito, vel in forma, inquantum est in materia : alia vero sint in forma primo et per se, et ex consequenti in composito, et materia inquantum est in ipsa forma : sed sic, quod quædam accidentia dicuntur esse in composito ratione formæ, ut consequuntur formam, quia ex propria ratione formæ compositum est determinatum ad talia accidentia entis, et talis forma accidentalis inest ei per talem formam substantialem; quia talis forma talem formam accidentalem in suis actionibus sibi determinat, non quod forma sit subjectum illius accidentis, sed totum compositum.

Quædam autem dicuntur inesse composito ratione materiæ, vel consequi materiam : quia sicut materia ex se non determinat sibi formam aliquam substantialem, nec aliquam accidentalem immediate, sed mediante quadam forma substantiali determinat sibi quædam accidentia, et ideo non dicuntur consequi materiam, sed formam; ita etiam sunt quædam accidentia, quæ sicut sibi materiam secundum se non determinant, ita etiam nec illa sibi determinat, nec sibi appropriat mediantibus formis substantialibus : sed existens sub formis substantialibus diversis secundum speciem, potest esse mediantibus illis formis sub eis-

dem accidentibus secundum speciem, differentibus tamen numero.

23. Ideo illa non dicuntur consequi formam hanc, vel illam, determinate, sed materiam : quia cum insunt alicui composito ex materia et forma, secundum aliquam substantiam, secundum aliquam speciem determinatam, inquantum tale compositum adhuc est in potentia ratione materiæ, ut ex illo fiat aliud compositum secundum aliquam formam specificam, et illi alteri composito nata sunt inesse eadem accidentia secundum speciem : ideo quia in materialibus omnis potentialitas ex materia est, oritur, sicut ex potentialitate materiæ est quod ipsa existens una secundum rem, non determinat sibi hanc formam, vel illam substantialem.

Item, etiam quod existens sub una forma substantiali tali, ipsum totum compositum ex materia et forma tali substantiali, est in potentia ut ex illo fiat aliud compositum, quæ potentialitas procedit ex materia : ita totum compositum unum ex materia et forma tali non determinat sibi tale accidens sic, quin idem accidens secundum speciem possit esse in composito ex eadem materia numero, et eadem forma.

Hoc autem quod ex uno composito possit fieri aliud compositum, provenit ex potentialitate materiæ : pro tanto dicuntur talia accidentia inesse ratione materiæ, quia sicut materia ratione suæ indeterminationis secundum se potest transitum facere de una forma substantiali ad aliam ; ita etiam existens sub una forma substantiali cum aliquo tali accidenti, potest transitum facere ad aliam formam substantialem, manente eodem accidente secundum speciem, sicut ipsa manet eadem secundum rem.

Sicut etiam compositum unum et idem secundum materiam potest variari secundum accidentia diversa specie, scilicet, secundum album et nigrum; ideo dicuntur consequi materiam, et non formam, quia ipsum totum compositum, ut est sub uno tali accidenti, manens unum et idem, non solum secundum speciem, sed etiam secundum materiam est in potentia ad contrarium accidens.

Nec est dicendum, quod tale accidens consequitur materiam modo prædicto; sed sic, quod consequitur compositum ratione potentialitatis, quæ est in eo privative ratione materiæ. Unde, quia talis forma non sic determinat materiam, quod materia existens sub tali forma, non possit esse sub contrario accidente, ideo tale accidens dicitur convenire tali composito, non ratione formæ, sed ratione materiæ.

Similiter etiam est dicendum de accidentibus symbolicis : quia etiam in forma substantiali non sic determinant materiam ad tale accidens, quod materia non possit esse sub eodem accidente secundum speciem : ideo tale accidens dicitur convenire tali composito, non ratione formæ, sed ratione materiæ. Sicut enim conceditur quod accidentia, quæ habent rationem formæ, non insunt tanquam in per se subjecto, nisi composito ex mate-

ria et forma tali, secundum speciem sic determinata (et ideo illo composito corrupto, et alio ab illo regenerato, corrumpuntur etiam per se alia accidentia propter contrarietatem ad aliud compositum; et non solum propter corruptionem subjecti) ita etiam accidentia, quæ insunt ratione materiæ, non sunt tanquam in subjecto per se, nisi in composito ex materia et tali forma, discurrendo per tales formas in entibus, quibus possunt esse.

22. Et secundum hoc etiam verum est, quod quia compositum ex talibus formis partialibus est quasi pro uno subjecto alicui tali accidenti secundum speciem, non oportet quod corrupto tali subjecto secundum formam substantialem, corrumpatur tale accidens secundum speciem: quia regeneratum ex corrupto potest esse talis speciei, cui convenit tale accidens, et sic remanet, tali accidente uno secundum speciem manente, conveniens subjectum.

Unde non corrumpitur per se, scilicet, propter contrarietatem ad aliud compositum: sed manet unum accidens secundum speciem, quia etiam omnia talia subjecta sunt ei quasi unum subjectum secundum speciem; sed quia ad hoc quod aliquod accidens diversificetur secundum materiam, et dicatur esse corruptum et generatum, et aliquid aliud secundum materiam, sufficit quod ejus *esse*, vel entitas accidentalis interrumpatur, non obstante, quod maneat eadem materia, vel idem subjectum. Unde si aliquid sit calidum in mane, frigidum in meridie, et iterum calidum in vespere, constat quod est alia et alia caliditas in numero: ita etiam cum facta interruptione in *esse*, et entitate subjecti, oporteat fieri interruptionem in *esse* et entitate omnium illorum, quæ subjecto insunt, et non habent *esse* tanquam in per se subjecto, nisi in composito ex materia et forma, cum ex uno subjecto corrupto aliud generatur; oportet quod variatio fiat, non solum secundum formam substantialem, sed etiam fiat variatio in omnibus, quæ composito insunt, sive sit qualitas, sive alia accidentia.

Sed verum est, quod (sicut dictum est) quædam fit variatio, et transubstantiatio per se, scilicet, ratione contrarietatis, quæ est inter illa: quædam autem ratione interruptionis in entitate subjecti, per consequens interrumpente omnia, quæ sunt in subjecto. Manifestum est ergo, quod unum et idem accidens secundum speciem potest esse in diversis subjectis, quorum una forma est ex alia generata: et ex hoc proprie non dicitur in duobus subjectis, sed quod albedines ambæ tales subjectatæ sint quasi in uno subjecto secundum speciem. 23.

Et similiter verum est, quod idem accidens, quod est idem et unum secundum speciem, non est in talibus, ut duo sunt, et ut differunt; sed ut sunt unum, et conveniunt, secundum quod idem accidens secundum numerum est in pluribus subjectis, non solum differentibus secundum speciem, sed ejusdem speciei, quorum unum prius habet *esse*, aliud vero poste-

rius ex priori generatum : et sic oportet totam entitatem et actualitatem corruptam fuisse, et hoc est impossibile. Licet enim talia non sint plura subjecta respectu talis accidentis, ut considerantur per se, et secundum rationem speciei, scilicet subjecta corrupta, et generata considerantur secundum se, non ut verum subjectum respectu talis accidentis secundum se, et secundum suam speciem ; tamen ut considerantur hæc secundum *esse* reale, facta est in eis interruptio.

Et verum est dicere de corrupto, quod aliquando fuit, et modo non est, et de generato, quod aliquando non fuit, et nunc est : ideo illa oportet esse plura subjecta ratione interruptionis, secundum corruptionem et generationem. Et ideo licet humiditas aquæ generatæ ex aere non dicatur esse alia ab humiditate aeris, propter repugnantiam aquæ et aeris per se, et secundum suas formas, quia humiditas utrique contingit ; dicitur tamen alia propter ejus interruptionem, et corruptionem, quam habet in corruptione aeris. Et ideo humiditas existens in aqua et aere, est alia, et alia, propter alietatem subjecti secundum interruptionem.

ARTIC. II. SECT. II.

Quantitatem et qualitates symbolicas easdem remanere in generato et in corrupto.

24. Ecce quanta sylva verborum et opinionum in ista quæstione, de modo salvandi unitatem accidentium symbolicorum, et de quantitate, quæ videtur communis generato et corrupto. Sed videtur mihi secundum veritatem, quod aliter potest salvari veritas rei, ostendendo quod eædem quantitas numero, et etiam eædem qualitates symbolicæ remanent in generato et corrupto.

Ad hujus rei evidentiam est sciendum, quod prædicta opinio ponit pro toto fundamento, quod accidentia contrarietatem habentia, corrumpuntur dupliciter. Unum est a suo contrario, ut dum ex aere fit ignis, humiditas aeris corrumpitur a caliditate ignis, et a tota natura ignis, quæ ei contrariatur, et sic corrumpitur per se. Alio modo corrumpitur a corruptione subjecti, a quo habet *esse*, scilicet per corruptionem aeris, quia subjectum dat *esse* accidenti : et quia subjectum accidentis non solum est materia, sed totum compositum ex materia et forma, ideo corrupto illo composito, corrumpuntur omnia accidentia, quæcumque ei insunt, tam quantitas quam alia, quæ habent contrarium, vel non habent contrarium. Isto secundo modo corrumpuntur solum accidentia symbolica et quantitas, quæ est corpus, per accidens ; primo et secundo modo corrumpuntur accidentia, quæ habent contrarietatem. Et tota ratio est, quia omnia accidentia habent esse a subjecto, quo corrupto necessario corrumpuntur.

Item, argumentor sic : quia accidentia symbolica non determinant sibi formam secundum speciem, quia possunt inesse diversis 25.

secundum speciem, ut caliditas aeri et igni : nullum tamen eorum est per nudam materiam, sed forma substantiali indutam ista, vel illa : ergo sicut universaliter corrupta forma substantiali, oportet universaliter talia accidentia corrumpi, sic corrupta hac forma substantiali, utpote forma ignis, necesse est hanc qualitatem, utpote ejus caliditatem corrumpi. Et est virtus rationis, sicut primæ : non enim corrumpitur universaliter tale accidens, corrupta universaliter forma substantiali, nisi quia tale accidens habet *esse* universaliter a toto composito ex materia et forma substantiali.

Item, innuit aliam rationem ; quia non est aliud re terminatio, sive gradus talis accidentis, vel etiam res ipsius accidentis ; et ideo sicut tale accidens a tali forma habet terminationem, sive gradum, ita etiam habet ab eo suum *esse*, ut dicamus, quod tale accidens et determinationem, et *esse*, quæ sunt illi idem, habet a forma : ergo sicut corrupta forma, vel toto composito ex materia et forma, tale accidens admittit terminationem, sic saltem per accidens, per subjecti corruptionem amittit suum *esse*, et inducit similem.

26 Ad probationem majoris : quia sicut forma substantialis simpliciter accepta, non solum dat indeterminationem formæ simpliciter, sive universaliter acceptæ, quasi ab alio habeat *esse*, et ab alio indeterminationem, imo dat sibi *esse* et indeterminationem : ideo causa formali substantiali corrupta, corrumpitur universaliter tale accidens, utpote quantitas, et omnia alia accidentia, tam symbolica, quam non symbolica, non solum quantum ad determinationem, sed etiam quantum ad *esse*. Ita etiam hæc forma non solum dat huic accidenti determinationem, sed etiam *esse*. Ideo ista forma corrupta, corrumpuntur omnia accidentia quoad determinationem, et quoad *esse*.

Item, corrupto priori corrumpitur posterius, quando posterius non inest, nec est nisi per prius. Accidens autem tale non inest materiæ, nec habet *esse*, nisi per formam. Ideo quando forma non inest materiæ, nec habet *esse*, ut est, dum res corrumpitur, necesse est, ut omne accidens corrumpatur ; licet illa, quæ non habent contrarium, non corrumpantur per se, sed per subjecti corruptionem. Omnium istarum rationum virtus est, quia accidentia habent *esse* a subjecto, non solum secundum gradum, sed et terminationem.

Alia est opinio, quæ dicit, quod 27.
quantitas remanet eadem numero in generato et corrupto, nec propter hoc est in duplici subjecto. Similiter accidentia symbolica remanent eadem numero, sed non possunt propter hoc omnino dici in subjecto duplici.

Ad quod advertendum, cum pura materia (ut bene dicit positio prædicta) non sit subjectum alicujus accidentis, sed totum compositum ; ideo primo est hîc videndum quid sit subjectum generationis, quod est commune generato et corrupto. Secundo resolvendæ sunt rationes prædictæ positionis.

Quodnam est subjectum generationis. Circa primum est sciendum quod positio negat, quod quantitas et accidentia contrarietatem non habent; ideo eadem remanere non possunt, quia subjectum eorum idem non remanet. Ut ex hoc aperte pateat, quod intendunt dicere quod ultra formam substantialem, generabilem et corruptibilem, non est aliquid, quod possit esse subjectum accidentium, quia nihil remanet, nisi pura materia communis generato et corrupto.

Quod igitur materia omnino nuda non sit subjectum generationis, sed sub aliqua forma substantiali corruptibili, potest ostendi; ut id vocetur subjectum generationis, in quo stat ultima resolutio, quæ potest fieri per agens naturale, nec in ipsum, inquantum tale, potest aliquod agens naturale; sed est fixum signum, stabile, vel immutabile per naturam, et est commune generato et corrupto.

28. Hæc eadem habet in q. 8. art. 3. n. 16. et seqq. Et hoc patet, primo, simile inducendo: videmus enim artem sua operatione semper præsupponere formam aliquam naturalem, et ab agente naturali introductam: ut ars faciendi pannos, etsi facit pannos, etsi fieri facit filum, natura tamen lanam præsupponit, et sic de omni arte. Sed, ut dicitur 2. *Physicor. text.* 22. *et* 79. ars imitatur naturam; ergo natura in suo opere similiter procedit, formam aliquam in materia supponendo. Hoc enim dicit Aristoteles 2. *Physic. text.* 78. quod si natura faceret domum, eam faceret sicut ars.

Confirmatur hæc ratio: quia cum sint tria agentia in universo, Deus, natura, et ars; hic est ordo eorum inter se, quod secundum præsupponit primum, et tertium secundum; et ubi desinit primum, incipit secundum; et ubi secundum, incipit tertium, ubi autem causa prima desinit appropriate loquendo. Hoc dico, quia in omni actione subjectum agentis non potest esse materia pura, nec inveniri potest in operatione naturæ: tum, quia actio causæ primæ non terminatur, nisi ad ens in actu: tum, quia actio agentis naturalis non est nisi mediante influxu, qui est de genere actionum, cujus subjectum non potest esse materia nuda: ergo necesse est, ut subjectum agentis naturalis sit aliquod compositum ex materia et forma.

Item, generationem formæ substantialis præcedit necessario alteratio, cujus terminus est generatio formæ accidentalis, saltem quoad actum completum: tum, quia agens generando semper agit mediantibus qualitatibus, quæ sunt instrumenta naturæ, quibus mediantibus disponit subjectum ad formæ substantialis introductionem: tum, quia forma substantialis non est nisi in materia sibi disposita. Ideo, ut dicitur 1. *de Anima c.* 7. non quælibet forma est in qualibet materia, sed talis in tali. Cum ergo alteratio sit motus, cujus subjectum non potest esse materia prima: ergo necesse est ut materia, quæ est subjectum generationis, sit alicui formæ incorruptibili per naturam, subjecta.

Sed si dicatur, quod materia subjecta alicui formæ substantiali, utpote elementi, vel alterius, recipit alterationem, ut subjectum suum 29.

accidens, nihilominus necesse est similiter corrumpi.

Contra : quia subjectum in aliqua actione non corrumpitur, sed salvatur, et manet commune, ideo utroque termino ; ergo cum materia sub forma corruptibili communis non maneat, cum etiam illa forma per motum corrumpatur, necesse est ut sub aliqua forma incorruptibili sit subjectum.

Item, non videtur probabile, quod qualitates symbolicæ corrumpantur, etiam per primi subjecti corruptionem : non enim hoc concedit littera Aristotelis, dicentis 2. *de Generatione, text. comm.* 25. *Quæ causam habent symbolicam, veloces sunt eorum transmutationes; quæ vero non habent, tardæ sunt, quia facilius est unum transmutare, quam multa.* Nec rationi videtur consonum esse, quia videmus, quod ignis agens in aerem, statim augmentat ejus caliditatem.

Nec potest dici quod tunc sint in aere duæ qualitates, una quæ est primo in aere; alia quæ sit actualitate ignis educta. Tum, quia istæ qualitates essent simul in eodem subjecto, nec habent per quid distinguantur. Tum, quia tunc non fieret augmentatio qualitatis, saltem in termino actionis, quod ad sensum patet esse falsum. Si igitur ignis caliditatem auget usque ad terminum introductionis formæ ignis, cum tunc caliditas sit summa, qualis competit igni, non videtur, quod tunc debeat corrumpi ; quia tunc natura fuisset operata, etiamsi illa intensa caliditas periret per subjectum, scilicet aeris corruptionem.

Item, constat, quod dum de aere 30.
fit ignis, et ante aeris corruptionem caliditas incipit tendere ad gradum ignis intensum, post motum alterationis gradus ille caliditatis, qui est terminus hujus alterationis, non datur nisi per introductionem formæ ignis perfectam. Quod patet per Commentatorem in libro de Substantia orbis, cap. 1. dicentem, quod, *Quælibet forma habeat propriam quantitatem terminatam*, et loquitur de formis corporalibus; loquitur etiam de terminatione quantitatis dimensionalis, quam secundum varios gradus requirit quælibet talis forma; et de quantitate gradus formarum accidentalium, quia aliam quantitatem, seu gradum qualitatis requirit ignis, aliam aer. Et sequitur in Commentatore (loquitur Commentator de ipso Aristotele) *Ideo scivit dimensiones terminatas ultimo actu non posse, nisi postquam forma substantialis est in eo, sicut est dispositio de aliis accidentibus in actu.* Ergo si ordine naturali prius est forma ignis perfecte introducenda, quam hujus qualitatis completio, si motus alterationis finem suum consequitur, caliditatem ad summum deducendo, sequitur, quod aut illa caliditas sic augmentata manet, aut per introductionem formæ ignis corrumpitur, quod est impossibile.

Item, quando aliqua passio inest communiter aliquibus, inest eis per aliquid commune, ut dicitur 2. *Physicorum, text. comm.* 5. Cum igitur quantitas insit communiter et uniformiter corporibus, et inest eis per aliquod commune, hoc non est materia nuda, ut dicit prædic-

ta positio; igitur hoc est materia, ut est sub aliqua forma. Quam formam voco formam corporalem in genere substantiæ, per quam inest quantitas omnibus corporibus. Cum igitur sub forma corporis materia possit remanere, eo quod ad nullam formam contrarietatem habet, ut sic per se corrumpatur, et præcedat in materia omnem formam generatam, et sic non oporteat ipsam corrumpi per corruptionem subjecti, videtur quod eadem quantitas numero propter subjecti identitatem remaneat in generato et corrupto.

31. Est igitur istorum opinio, quod Deus creavit primam materiam sub forma substantiali, et incorruptibili, de genere Substantiæ, quam inseparabiliter sequitur quantitas, sive corpus de genere Quantitatis, quæ est per se subjectum generationis et corruptionis; cujus corruptio, vel eductio nulli agenti subest naturali, et est communis terminus manens idem numero in generato et corrupto, et sic quantitas manet eadem, quia suum immediatum subjectum manet numero idem.

Sed de qualitatibus symbolicis est dubium, quomodo possunt eædem remanere numero : non enim earum subjectum potest dici materia sub forma corporali, vel etiam subsequente, ut per hoc ponamus illas easdem remanere, quia materia sub forma corporali remanet eadem. Subjectum enim talium qualitatum, non est nisi compositum ex materia et forma naturali, vel elementari, quod idem numero non manet in generato et corrupto.

Et dicunt aliqui, quod quando duo subjecta sic se habent, quod unum secundum se totum succedit ad aliud, tunc necesse est, ut omnia accidentia primi subjecti ipso corrupto corrumpantur. Et quamvis in sequenti subjecto similia specie generentur, quia tunc fit interruptio in esse, ideo illa accidentia, etsi sint eadem specie in illis duobus subjectis, tamen non sunt eadem numero, quia generatum et corruptum, et prius generatum, non est idem numero.

Unde si fiant duo ignes, ita quod primo consumantur ligna unius, 32.
et illis consumptis succendantur alia, impossibile est quod eadem caliditas numero, quæ fuit in primo igne, remaneat in secundo. Si autem duo subjecta sic se habeant, quod ante primi corruptionem totalem secundum sibi permisceatur, ut quodammodo fiat unum, sequitur tunc, quod qualitas, quæ fuit in primo subjecto eadem numero, potest in secundo subjecto remanere, quia per quamdam continuationem factam, est unum subjectum. Verbi gratia, incenduntur ligna, et fit ignis; et antequam illa consumantur omnino, adduntur alia ligna primis; et sic eadem est qualitas, quæ fuit in primis lignis, et quæ remanet in secundis, quia non sunt subjecta secunda, nisi per primi subjecti totalem interruptionem, et secundi successionem, ut per hoc oporteat caliditatem primi et secundi interrumpi; sed hîc quodammodo sunt unum subjectum, et in quolibet nata est eadem qualitas numero conservari per continuationem.

Ita dicunt, quod cum de aere fit ignis, paulatim, et per gradus forma substantialis ignis generatur, et quod etiam quodammodo unum cum aere efficitur, quia non opponuntur sibi invicem, respectu ejusdem materiæ, forma ignis, et forma aeris, nisi ut quælibet est in suo gradu specifico; et ita cum caliditas intendatur et sustentetur non solum in materia, ut est sub forma aeris, sed etiam ut est sub forma ignis; ideo inter corruptionem aeris, et generationem ignis non est omnino successio cum interruptione, sic videlicet ut forma aeris totaliter corrumpatur, et postmodum tota forma ignis introducatur. Secundum autem totalem corruptionem formæ aeris, fit per gradus introductio formæ ignis, ut sic quasi unum sit aer et forma ignis, sub gradu incompleto, ac per hoc cum caliditas nata sit consequi tam ignem, quam aerem, cum in illis non sit proprie interruptio, nec in caliditate fiet proprie interruptio.

33. Et si dicas, quod aliud fuit subjectum, in quo primo fuit, scilicet aer; aliud in quo est completa generatio, scilicet ignis, dico, quod caliditas symbolica non est in illis duobus, ut proprie duo sunt, quasi numerata per interruptionem, sed ut sunt unum per quamdam continuationem.

Ulterius dico, quod prædicta positio insufficienter quærit accidentis corruptionem, vel mutationem, per mutationem, vel corruptionem subjecti : quia, ut visum est in primo articulo, non numeratur accidens per se, et primo per numerationem subjecti, sed per numerationem sui *esse* actualis, quod non habet a subjecto, nisi per accidens, ut dictum est. Ideo cum *esse* qualitatis symbolicæ sit idem in igne et aere, secundum gradum magis et minus intensum, quod quidem idem remanet etiam per quamdam continuationem actualis *esse* aeris et ignis, ideo illa qualitas remanet eadem numero.

Et per hoc solvuntur omnes prædictæ positiones, quæ omnes uni innituntur fundamento, quod scilicet, accidens habeat a subjecto non solum *inesse* et terminationem, sed etiam *esse* simpliciter, ideo corrupto subjecto corrumpitur *esse* omnium accidentium. 34.

Adhuc enim videtur, quod accidentia (ut ostensum est) non habent illud *esse* a subjecto, per quod habent unitatem, et per quod numerantur primo et per se, quod est *esse* actualis existentiæ, sed solum habent a substantia *esse* subsistentiæ communicatum, et per hoc non numerantur, nec unitatem habent accidentia diversarum specierum. Non quidem unitatem, quia accidentia diversarum specierum simul sunt in uno subjecto. Nec pluralitatem, quia tunc a pluralitate subjectorum solum haberent pluralitatem et numerositatem, quod est falsum, quia in eodem subjecto habent numerositatem et pluralitatem; sed per accidens habent pluralitatem a pluralitate subjectorum, quia in pluribus subjectis habent plura *esse* actualia.

Similiter accidentia ejusdem speciei nec unitatem, nec pluralitatem habent ab unitate, vel plurali- 35.

tate subjecti. Et hoc dico per se et primo, sed bene per accidens. Non unitatem ab unitate subjecti; quia quod per se et primo inest alicui, est de ejus essentia, nec virtute aliqua potest ab eo separari : et ita idem accidens numero, etiam virtute divina non posset esse in pluribus subjectis, nec simul, nec successive : cujus contrarium etiam asseruit prædictorum opinio in speciebus Sacramenti, quod possunt aliam substantiam panis afficere, si Deus eam crearet, et esset idem accidens numero propter unitatem *esse* actualis in duobus subjectis. Nec etiam habent pluralitatem a pluralitate subjecti; nam, ut ostensum est, idem accidens continuat suum *esse* actuale idem numero in duobus subjectis, utpote in aere et in igne, et ideo est illis idem numero. Et si natura posset conservare *esse* actuale accidentis sine subjecto, idem accidens numero esset in diversis subjectis, quantumcumque unum succederet alteri per unius totalem corruptionem, et alterius totalem generationem media interruptione : sed quia natura non potest conservare *esse* actuale accidentis sine subjecto, ideo corrupto subjecto corrumpuntur accidentia, nisi fiat per quamdam, ut ita dicam, successionem continuam subjectorum, sicut dixi de aere, et de igne.

SCHOLIUM.

Hoc idem asserit Scotus in 4. dist. 12. quæst. 2. n. 12. et 15. nimirum eamdem quantitatem, et accidentia, quæ erant in priori substantia panis, remanere in Sacramento Eucharistiæ, eademque perseverare in alia substantia de novo introducta, si per creationem, aut alio quocumque modo subintroducatur, et afficere posse hanc secundam substantiam, non secus ac primam.

Et hæc solutio solvit omnes 36.
rationes præcedentis positionis. Quod enim accidens simpliciter et universaliter corrumpatur corrupta omni forma substantiali, non solum quoad *inesse* et interminationem, sed etiam quoad *esse* et simpliciter; dixi quod hoc est per accidens, quia corrupta forma substantiali in composito, et hoc in speciali, corrumpitur *esse* actuale, quo corrupto per se corrumpitur *esse* accidentis, tam compositi, quam hujus accidentis numeralis : sicut dicit Commentator 8. *Metaphys. comment.* 5. quia corrupta caliditate corrumpitur forma substantialis ignis, sed corrupta forma substantiali, non corrumpitur *esse* actuale accidens, etiam per accidens, nisi propter interruptionem. Et si hoc fiat sine interruptione, ut dixi de qualitatibus symbolicis, patet quod ibi non habet locum. De quantitate patet in speciali quod non concludunt, quia ejus subjectum non est materia nuda, sed sub forma corporali, et idem semper manet ejus subjectum non interruptum.

QUÆSTIO XVIII.

Utrum tempus, et motus, sint idem re? vel, Utrum tempus sit aliquid extra animam?

Aristoteles 4. *Physic. cap.* 10. *text.* 94. *et cap.* 12. *text.* 118. August. 11. *Confession. cap.* 23. *et* 24. D. Thom. 4. *Physic. lect.* 11. Richard. *in* 2. *dist.* 2. *q.* 1. *art.* 1. Mayron. *q.* 2. Argent. *quæst.* 1. *art.* 1. Bassol. *art.* 3. Gabr. *quæst.* 1. Occam *quæst.* 10. Suar. *in Met. disp.* 50. *sect.* 9. Co-

nimbr. *lib.* 4. *Physic. c.* 14. *q.* 2. Vide Doct. *in* 2. *dist.* 2. *q.* 2. *et in quodl.* 6.

1. Respondeo : Cum tempus sit accidens quoddam, eo quod est in genere Quantitatis; unitas autem accidentis ab unitate causatur subjecti, saltem per accidens, (ut visum est in præcedenti quæstione) ideo ad videndum temporis unitatem, necesse est videre, in quo sit tempus tanquam in subjecto. Ad cujus evidentiam tria sunt inquirenda. Primo, oportet inquirere temporis uniuscujusque cum motu identitatem, et diversitatem. Secundo, oportet inquirere animæ ad tempus causalitatem. Tertio, temporis ad motum primi mobilis singularem conformitatem. Et demum quarto respondendum est ad rationes contrarias.

ARTICULUS I.

Variæ referuntur sententiæ.

2. *Quidam asserunt tempus realiter differe a motu.* Circa primum est sciendum, quod opinio multorum videtur esse, quod tempus a motu realiter differat, ut sit accidens inseparabiliter ipsum motum concomitans, sicut caliditas ignis. Tractat enim hoc Aristoteles in diversis capitulis de motu et tempore * : et unum dicit esse alterius mensuram. Rabbi etiam Moyses in 2. lib. suo videtur sentire quod tempus a motu differat.

* lib. 4. 5. et 6. Physic.

Primum argumentum. Hoc etiam videtur; quia si tempus sit idem quod motus, et quantitas temporis idem quod quantitas motus, tunc quanto motus esset velocior et intensior, tanto tempus esset majus : tunc etiam tarditas et velocitas convenirent tempori, sicut conveniunt motui, quod est contra Philosophum 4. *Physic. text.* 109. *et* 110.

Secundum. Item, secundum Commentatorem super princip. 3. *Physic. comm.* 4. motus per se non est in distincto Prædicamento, sed est in illo Prædicamento, in quo est res acquisita per motum, ut motus ad qualitatem, est in genere Qualitatis, et sic de aliis. Nunc autem tempus non ponitur in genere Qualitatis, nec in alio genere quam in genere Quantitatis : ergo tempus non est motus.

Tertium. Item, impossibile est duo tempora simul esse, nisi unum sit pars alterius : non enim sunt simul duo dies, vel duæ h oræ, vel duo anni, sed dies, et hora, et annus simul sunt ; sed duo motus et plures sunt simul, et æqualiter fluunt, quorum unus non est pars alterius, quia simul currimus ego et tu, simul moventur circulus, vel cœlum et homo : ergo motus non est tempus.

3. *Quartum.* Item, certum est, quod omnes partes cœli simul moventur, ita quod ex partialibus motibus omnium partium cœli integratur unus totalis motus totius cœli : ergo si tempus est motus, similiter fieret unum totale tempus ex partialibus temporibussimulcoexistentibus,sicut coexistunt motus partium, ut sic imaginetur tempus, quod mensurat motum primi mobilis, non solum esse quantum secundum suam successionem, sed etiam extense diffusum secundum distinctionem partium mobilis, quæ simul moventur.

Aut dicatur, quod sicut substan-

tia spiritualis est indivisibilis, et tota simul in omnibus partibus loci, sic tempus sit quædam mensura simplex, tota simul existens in qualibet partium cœli dum moventur: et hoc dato, vel illo, patet quod tempus non est motus.

Quintum. Item, tempus de se est causa antiquitatis, et senectutis, et corruptionis in rebus corporalibus, ut patet 4. *Physic. text.* 117. motus autem, inquantum motus, non est hujus causa, quia tunc omnis motus in rebus temporalibus esset eis causa senectutis, et quanto motus major, tanto res esset senior, quod patet esse falsum in motu augmenti et in motu locali.

Sextum. Item, videmus motum majorem, ut per unam leucam, quandoque fieri breviori tempore, quam motum minorem, ut per mediam leucam, quia citius movetur equus per leucam, quam homo per mediam : quod non esset verum si motus et tempus essent idem. Item, Augustinus hoc dicit 11. *Confessionum cap.* 24. *Nam etsi varie corpus aliquando movetur, aliquando stat, non solum motus ejus, sed etiam statum tempore metimur, et dicimus tantum stetit, quantum motum est, aut duplo, vel triplo stetit, ad id quod motum est, et si quid aliud nostra dimensio, sive comprehenderit sive existimaverit, ut dici solet plus minus. Non est ergo tempus corporis motus,* hæc Augustinus.

4. *Alii asserunt esse eamdem rem absolutam.* Quorumdam autem opinio est, quod motus et tempus non dicunt diversas res absolutas, sicut quantitas, et qualitas ei inhærens, sed omnino dicunt eamdem rem, secundum diversas rationes denominatam, aliquando tempus, aliquando motus : ut idem sunt re, unum, verum, bonum, et eadem res sub una ratione. Sub ratione scilicet temporis est suiipsius mensura; sub alia ratione, scilicet, sub ratione motus, est mensura alterius : et eidem rei conveniunt aliqua sub una ratione, quæ nullo modo conveniunt eidem rei sub alia ratione, sicut concludunt prædicta argumenta; in quibus concluditur, quod aliquid dicitur de motu, quod non dicitur de tempore, vel e contrario. Quod autem motus et tempus duas rationes absolutas non dicant, vide rationes in quæstione de ævo *. Tamen istud probatum est in quadam quæstione †, ubi probatum est quod numerus essentialis non differt a numeratis. Sed tempus est essentialiter mensura prioris et posterioris non manentis; ista sunt essentialiter in quolibet motu : ergo, etc.

* infra q. 19. † q. 16. n. 16 et seqq.

Item, ostensum est in quæstione præcedenti *, quod duo accidentia ejusdem speciei simul esse non possunt; longitudo autem, sive dinumeratio motus, et temporis, simul sunt, et constat quod sunt ejusdem speciei, cum duratio cujuslibet sit secundum quod priori succedit posterius per corruptionem prioris, et posterioris generationem.

* 5. num. 1 et seqq.

Eodem modo sicut de numero videtur aliquibus, quod tempus cum sit numerus et mensura motus, ita intime et inseparabiliter se habens ad motum sicut numerus ad numerata, non dicit aliam rem absolutam a motu, quamvis dicat aliam rationem.

Et ista videtur esse sententia

Augustini 5. *super Genesim ad litteram*, c. 5. ubi sic dicit : *Potius ergo tempus a creatura, quam creatura cœpit a tempore, utrumque autem ex Deo. Ex ipso enim, et in ipso, et per ipsum sunt omnia. Nec sic accipiatur quod dictum est, tempus a creatura cœpit, quasi tempus creatura non sit, cum sit creaturæ motus ex alio in aliud, consequentibus rebus*, etc.

SCHOLIUM.

Etsi multis in locis dubium hoc attigerit, imo etiam ex professo proposuerit Doctor, utpote 5. Metaph. q. 10. et in 2. dist. 2. quæst. 2. num. 8. §. *Respondeo si oportet tempus.* Et in 4. dist. 48. quæst. 2. num. 12. §. *Ad primum dicitur sic* : Nullibi tamen adeo clare resolvit sicuti hic, tempus et motum non distingui realiter. In Metaphysica disputat de hac re diffusius, sed obscurissime quidem, nihil resolvens. In illo loco secundi Sententiarum respondet juxta opinionem contrariam in casu, quo oporteat tempus a motu distingui : et in postremo loco quarti Sententiarum, solum ait, tempus ultra motum, prout motus includit propriam successionem, non addere nisi rationem mensuræ formaliter, et fundamentaliter rationes illas, quæ requiruntur ad mensurandum. Verum est hinc inferri, non dari inter utrumque distinctionem realem, ex illo enim generali principio, quod duratio in re non distinguitur ab illo *esse*, cujus est duratio; recte sequitur in Scoti sententia non distingui tempus a motu realiter, cum nihil aliud sit formaliter, nisi ejus duratio, vel mensura. Vide Suarem tom. 2. Metaph. disp. 50. sect. 9. ubi etiam late respondet ad primum et sextum argumenta adducta hic pro opinione contraria; quibus etiam alias adhibet responsiones Scotus hic, articulo quarto.

Neque tempus, neque numerus dicit rem aliam absolutam ultra numerata.

Et hoc firmiter existimo esse verum, scilicet, neque numerum, neque tempus dicere rem aliam absolutam ultra numerata, vel ultra motum : sicut qualitas dicit aliam rem a quantitate, sed eamdem rem simpliciter, sed tempus addit rationem, quam format mens supra motum, sicut jam manifestabitur. Et similiter numerus dicit solam rationem supra numerata, quam rationem format sibi in anima, et si aliquando inveniatur, quod tempus non est motus, verum est secundum rationes suas formales, a quibus fit denominatio, sed res bene est eadem. Ad rationes superius in oppositum factas alibi quære responsionem.

ARTICULUS. II.

Utrum tempus habeat esse reale extra animam?

6. Circa secundum, quomodo tempus se habeat ad animam, quantum ad causalitatem? quod est quærere; *Utrum tempus sit extra animam ?* Respondeo : et quamvis quidem ex dictis satis appareat, quod si numerus et numerata sint idem re, et tempus et motus sunt idem secundum rem, differentia sola ratione, satis patet, quod tempus et numerus quantum ad suam realitatem sunt extra animam, sicut numerus motus et sicut lapides numerati : sed sunt in anima, et ab anima quantum ad suam rationem formalem.

Probatur pars negativa.

Sed ut plenius hoc videatur, est sciendum, quod de *esse* temporis in anima, vel extra, magna apud auctores antiquos fuit dubitatio. Aristoteles 4. *Physicor. text.* 88. *et seqq.* videtur suadere tempus extra animam nihil esse. Cum enim tempus sit quoddam continuum, ac per hoc ex partibus constitutum, sed

partes ejus non sunt aliquid extra animam, nec ipsum est aliquid extra animam. Quod partes non sint, patet : si ergo ipsum est aliquid, est ab actione animæ simul concipiente præteritum et futurum, ut copulantur ad præsens instans, et fluens. Hanc autem rationem videtur Philosophus deducere in 4. *Physic. text. comm.* 97. *Quia*, (ut dicit ibi,) *cum nihil ipsi mutamur secundum intelligentiam, aut latet nos mutari, non videtur nobis fieri tempus, sicut neque his, qui in Sardo fabulantur dormire apud Heroas, cum expergiscuntur. Copulant enim primum nunc posteriori nunc, et unum faciunt removentes propter insensibilitatem medium.* Putabant enim idem esse numero tempus, quo dormire cœperunt, et in quo evigilabant, et removebant tunc tempus medium propter insensibilitatem. Unde etiam dormientes in obscuro loco, non perpendentes aliquid de motu cœli per lucem Solis, quando evigilant, quærunt quæ hora sit. Propter quod etiam de nocte non perpendimus tempus, nec scimus, quæ hora sit certitudinaliter, nisi referamus nos ad alia signa.

Videtur esse ad mentem Philosophi.

7. Videmus etiam, quod si quis percipiat motum, solummodo sentiendo motum in ratione motus secundum defluxum ejus, quo movetur, et non secundum rationem defluxus a priori in posterius, non percipitur tempus ; sed tunc solum percipitur tempus, cum motu, vel actione animæ distincte. Percipimus enim discursum motus venire a priori in posterius. Prius autem et posterius secundum rationes prioris et posterioris, ut sunt partes temporis, non sunt in re extra, sed solum in animæ perceptione simul concipiente præteritum et futurum, et copulante ea ad præsens, et sic formante et faciente ipsum tempus, et sic mens facit suo conceptu partes esse simul, quæ natura et re simul esse non possunt.

Hujus opinionis videtur fuisse Aristoteles : unde dicit ipse *, *Si sint tenebræ*, etc. et postea subdit †, *at vero et tempus cognoscimus,* etc. Hoc idem videtur conced re mota principaliter quæstione cum dicit *, *Utrum autem cum non sit anima*, etc. et determinando quæstionem, dicit quod tempus sit numerus, et anima numerans, etc. Vide ibi rationem, Tota autem virtus suæ rationis (ut patet ex suo textu) videtur esse, ut cum tempus mensuret motum, non solum ut motus dicit quemdam defluxum, sed ut dicit defluxum a priori in posterius; cum non perpendamus defluxum a priori in posterius, nisi per animam numerantem, et distinguentem prius a posteriori, non erit tempus, nisi per animam, sic numerantem partes motus, et dividentem hoc esse prius, et hoc esse posterius.

* citat. text. comm. 98

† text. com. 100

* text. 13

Et si dicamus contra Aristotelem, quod ipse non concedit, quoniam tempus sit sine anima, quod prius et posterius sunt in motu sine anima, vel non sunt sine anima : sed concedit quod tempus a nobis non perpenditur, nisi prius et posterius in motu ab anima perpendatur. Non est autem bona argumentatio, non perpendo tempus, vel motum ; ergo tempus et motus non sunt. Dicit enim Aristoteles quod sicut prius et posterius sunt 8.

in motu sine anima, vel non sunt sine anima, sic tempus est, et non est sine anima. Et hoc expresse ipse dicit sic : *Quandoquidem igitur ipsum nunc sentimus*, etc. Ex hoc aperte patet intentio sua; quod sicut prius et posterius sunt, et non sunt in motu sine anima, sic tempus est, et non est sine anima. Nunc autem est intentio sua, quod prius et posterius sub istis formalibus rationibus, etiam non sint in motu, nisi ut ab anima concipiuntur: ita quod partes motus habent istas rationes formaliter ab anima, concipiendo partem posteriorem et priorem, et partem futuram et posteriorem, ita quod prius et posterius, id quod sunt, sunt in motu sine anima, sed non inquantum sunt. Tempus autem sequitur prius et posterius in motu, non secundum id quod sunt, sed inquantum sunt sub istis rationibus.

Et hoc expresse dicit ipse Aristoteles ante litteram supradictam, ubi sic dicit* : *Est autem prius et posterius ipsorum in motu*, etc. Hîc alia translatio sic habet : *In esse autem ipsorum sunt aliud a motu.* Et Commentator dicit* : *Prius et posterius, quæ sunt in motu, habent quidditatem aliam a quidditate motus, licet idem sint cum motu in subjecto.* Ex tota illa littera elicitur, quod prius et posterius, ut sunt partes motus, id quod sunt, sunt idem cum motu, sed inquantum sunt tales rationes, differunt a motu.

* text. com. 99.

* com. 99.

Ex quibus videtur, quod partes motus secundum istas rationes relativas, scilicet, prioris et posterioris, ut ad se invicem comparantur, secundum quamdam continuationem fluxus, et copulantur ad præsens, habent ab anima, quæ de ipsis partibus motus concipit istas rationes, ut comparando hanc ad illam, dicat istam esse priorem, illam vero posteriorem.

Quod autem istæ rationes, quæ sunt prius, et posterius, sint intentiones animæ fundatæ actione intellectus super ipsas partes motus, patet per Avicennam 3. *Metaphysicæ suæ, cap.* 10. ubi ostendit, quod quædam est relatio realis, et habet *esse* in singularibus secundum rem : quædam vero secundum dici solum, quæ non habet *esse* nisi in intellectu. *Relatio secundum rem*, quæ habet *esse* in singularibus est illa, quæ convenit eis, quæ sunt simpliciter, et absolute ad aliquid : de quibus relativis dicit idem Avicenna citatus : *Ad aliquid absolute est, cujus quidditas dicitur respectu alterius, et quidquid hoc modo fuerit in signatis, ut secundum quidditatem suam non dicatur, nisi respectu alterius, illud est ad aliquid.* Hæc autem intentio non intelligitur, nisi respectu alterius rei, quæ sit alia res a se, ut scientia secundum quidditatem dicitur ad scibile ; et pater, inquantum pater, dicitur per talem essentiam, non per aliquid superadditum ei ad filium : et sic talis relatio, quæ fundatur in quidditate rei, non habet esse propter conceptum intellectus in ipsa re, sed potius e contrario, quia habet esse in re, ideo eam concipit intellectus. Relativa vero secundum dici definit Aristoteles in Prædicamentis, cap. 8. dicens : *Ad aliquid talia dicuntur, quæcumque id quod sunt, aliorum dicuntur.* Et ista sunt relativa, quorum quid- 9.

Relatio realis.

Relatio secundum dici.

ditas, et natura id quod est absolute, non dicitur ad aliquid. Sed ideo dicuntur relativa, quia intellectus concipit aliquam rationem de talibus per hoc, quod comparat unum ad alterum : ut rationem dexteræ concepit de columna, vel in columna, non quod essentia columnæ, vel quidditas dicatur dextera, sed hanc rationem concipit circa ipsam, ut eam comparet ad dexteram partem hominis.

10. Quod autem talis relatio solum sit in intellectu, non in re, declarat Avicenna, ponens exemplum de relatione, quæ est inter prius, et posterius, dicens sic : *Scias quod res in se non est prius res nisi eo, quod est simul in intellectu cum ea, quæ est posterius; et hæc species prioris, et posterioris est, cum utræque simul sint in intellectu.* Cum enim præsentatur intellectui forma prioris, et forma posterioris, intelligit anima hanc comparationem incidere inter duo, quæ sunt in intellectu. Sed ante hæc res in se non est prior : quomodo enim erit prior in se, quæ non habet *esse*. Concludit ergo ibi Avicenna, dicens : *Quæ fuerint de relativis secundum hunc modum non erit eorum relatio, nisi in solo intellectu, nec intelligentur existere in esse secundum hanc prioritatem, et posterioritatem, hoc enim prius, et posterius est certe, de intentionibus intelligibilibus ex comparationibus, quas ponit intellectus ex respectibus, qui acquiruntur rebus, cum comparat ea inter se intellectus, et designat eas.*

Hanc digressionem feci, ne forte videatur alicui, quod non possit contradici, quod tempus omnino, et secundum omnem modum sit extra animam ; quia sequuntur prius, et posterius in motu, quæ videntur esse in motu absque omni actione animæ, quod verum non est : imo, ut jam ostensum est, nec ipsæ partes motus habent rationes prioris, et posterioris, nisi ex actione animæ comparantis unam partem ad aliam, et formantis in ipsis, et de ipsis istas intentiones.

Ergo resumendo istum secundum articulum, patet quod secundum opinionem Aristotelis, et Avicennæ, tempus habet rationem formalem ab anima : et quod ista intentio, quæ est tempus, fundatur super motum, ut in partibus motus invenitur ratio prioris, et posterioris, quæ non inveniuntur in eo nisi ab anima. 11.

Hujus opinionis fuit Beatus Augustinus, ut patet in lib. 11. Confessionum, cap. 13. et seqq. ubi diversis locis expresse vult, quod tempus sit in anima, et quod tempus sequitur motum, tanquam mensura ejus. Non quidem sequitur motum extrinsecus, ut immediatum mensuratum, sed motum, sive conceptum animæ : ut patet 11. Confessionum, cap. 28. ubi videtur velle, quod tempus nihil aliud sit, quam conceptus intellectus, vel transitus rerum pertranseuntium simul manens in anima. Vult etiam quod tempus *futurum* nihil aliud sit, quam actualis, et præsens conceptus in anima secundum expectationem alicujus prætereundi in re extra. *Præteritum* nihil aliud est, quam præsens, et actualis conceptus secundum recordationem alicujus jam pertransiti in re extra. *Præsens* nihil aliud est, quam præsens, et actualis conceptus in ani-

ma secundum actionem jam præsentis. Et sicut de aliquibus unitatibus discretis in re, intellectus format sibi unum conceptum, unius speciei numeri, sic de partibus in re non existentibus, ut de præterito, et futuro, cum præsenti existenti ratione durationis, quæ est tempus : et secundum tales conceptus dicitur, secundum Augustinum, tempus longum, vel breve, non secundum aliud, quam sit in re extra.

12. *Unde dicitur tempus longum vel breve.* Et ponit ipse Augustinus exemplum 11. Confess. cap. 25. et seqq. ubi videtur tota sua deductione ad hoc tendere, quod ex parte rei extrinsecæ non possit longitudo, aut brevitas attendi in tempore, quia quod non est, nec longum, nec breve dici potest : præteritum non est, futurum non est, præsens autem statim pertransit : ideo non est aliud loquendo de tempore longe præterito, nisi quidam conceptus intellectus longæ præteritionis. Et nihil aliud est a longe futurum, nisi quidam conceptus longæ futuritionis. Unde sic dicit August. citatus, cap. 28. *Quis igitur negat futura nondum esse? sed tamen jam est in animo expectatio futurorum. Et quis negat præterita jam non esse? sed tamen adhuc est in animo memoria præteritorum. Et quis negat præsens tempus carere spatio? quia in puncto partitur; sed tamen perdurat attentio, per quam peragat abesse quod aderit. Non igitur longum tempus futurum, quod non est : sed longum futurum, longa expectatio futuri est, neque longum præteritum tempus quod non est, sed longum præteritum, longa memoria præteriti est.* Et tunc ponit exemplum dicens sic : *Dicturus sum canticum, quod novi, antequam incipiam, in totum expectatio mea tenditur; cum autem cœpero, quantum ex illo in præteritum decerpsero, tenditur in memoria mea, atque distenditur vita hujus actionis meæ in memoriam propter quod dixi, et in expectationem propter quod dicturus sum, præsens tamen adest attentio mea, per quam trajicitur, quod erat futurum, ut fiat præteritum. Quod quanto magis agitur, et agitur, tanto breviata expectatione prolongatur memoria, donec tota expectatio consumatur, cum tota illa actio finita transierit in memoriam. Et quod in toto cantico, hoc in singulis particulis ejus fit, atque in singulis syllabis ejus hoc in actione longiore cujus forte particula est illud canticum, hoc in tota vita hominis, cujus partes sunt omnes actiones hominis, hoc in toto sæculo filiorum hominum, cujus partes sunt omnes vitæ hominum.* Hæc Augustinus.

Patet ergo quod hæc fuit ejus opinio, tempus habere esse in conceptu animæ, et non extra. Unde dicit idem 11. Confess. cap. 14. *Fidenter tamen dico scire me, quod si nihil præteriret, non esset præteritum tempus, et si nihil adveniret, non esset futurum tempus, et si nihil esset, non esset præsens tempus. Duo ergo illa tempora, præteritum et futurum, quomodo sunt, quando et præteritum jam non est, et futurum nondum est? præsens autem si semper esset præsens, nec in præteritum transiret, jam non esset tempus, sed æternitas. Si ergo præsens, ut tempus sit, ideo fit, quia in præteritum transiit, quomodo et hoc esse dicimus cui causa, ut sit illa, est, quia non erit, ut scilicet non vere dicamus tempus esse, nisi quia tendit in non esse.* Quia dicit Augustinus : præteritum tempus non est, futurum non est, nec præsens dici- 13.

tur esse præsens, nisi quia transiit in præteritum, et sic in non ens. Ergo cum id, quod dicitur esse, ex non entibus, sit non ens : tempus ut dicitur constare ex rebus extra, sic transeuntibus in non ens, est non ens : ergo tempus vel est nihil, vel est in re extra. Et est simile argumento Aristotelis in principio cap. de Tempore : sed tamen Augustinus, sicut ibidem, cap. 17. dicit, cum negari non possit tempus esse, quærit, ubi est ? et respondet : *Sunt ergo et futura et præterita, cap.* 18. *Si igitur sunt futura, et præterita, nolo scire ubi sunt : quod si nondum valeo, scio tamen ubicumque sint, non ibi ea futura esse, aut præterita, sed præsentia : nam si et ibi futura sunt, nondum ibi sunt ; si et ibi præterita sunt, jam non ibi sunt : ubicumque ergo sunt, quæcumque sunt, non sunt ibi præsentia.*

14. Ex hoc aperte patet, quod si tempus secundum quod est, non habet partes præteriti, aut futuri, ut dicit, sed ejus partes sunt actu existentes, et præsentes, cum præsentes non sint nisi in anima ; quod ipse vult dicere, quod tempus non est nisi in anima, ut nihil aliud sit præteritum, nisi memoria præsens de re præterita : nihil aliud sit tempus futurum, nisi actualis mentis conceptus de re futura, et de præsenti sicut prius. Et hoc evidentius ipse concludit in 11. Confessionum, cap. 20. *Quod autem nunc liquet, et claret, nec futura sunt, nec præterita : nec proprie dicitur, tempora tria sunt, præsens, præteritum, et futurum : sed fortasse proprie diceretur, tempora tria sunt, præsens de præteritis, præsens de præsentibus, præsens de futuris : sunt enim in anima tria quædam, et alibi ea non video : præsens de præteritis memoria, præsens de præsentibus contuitus, præsens de futuris expectatio.*

Ecce igitur positio Augustini de tempore, quod non sit nisi in anima, et quod etiam ejus partes præsentes sunt, ac per hoc sunt. Unde et ratio sua tota est, ut frequenter patuit, quod partes ejus, ut sunt in re extra, non sunt : igitur nec tempus fit ex talibus, sed conceptus : ergo conceptus præsens in anima de præterito, et conceptus præsens de futuro et de præsenti isti conceptus durant, et perseverant in anima, et sunt actu entia, et mensurant motum intrinsecus, aut extrinsecus, secundum modum jam dictum, et ideo tempus solum, ut dicit, est in anima. Et plane hoc concludit 11. Confess. cap. 25. ibi, *Confiteor ignorare*, etc. Et in cap. 26. sequenti : *Visum est nihil,* etc. Et infra : *Non enim metior futurum, quia nondum est ; non metior præsens, quia nullo spatio tenditur : non metior præteritum, quia jam non est. Quid ergo metior ? An prætereuntia tempora non præterita?* Et sequenti capitulo 27. *Non ergo*, inquit, *ipsa, quæ jam non sunt, sed aliquid in memoria mea metior, quod infixum manet: In te anime meus tempora metior, in te, inquam, affectionem, quam res prætereuntes in te faciunt, et cum illæ præterierint, manet.* Tempus autem dicit, cap. 28. esse breve, vel longum, secundum expectationem longam, vel brevem rei præteritæ, vel futuræ, ut supra dictum est.

Si opinio ista Augustini intelligatur secundum quod aliqui eam exponunt, quod tempus omnino *esse* habeat in anima, et nullo modo 15.

in re extra, quia secundum suam rationem partes ejus non sunt, igitur nec tempus erit ; eadem ratione omnino concederetur, quod motus nullum *esse* habet in re, sed solum in anima, quia partes motus ita sunt in continuo fluxu, et deperditione, sicut tempus : et ita posset dici, quod pars præteriti motus, non est pars futuri, nisi dum est : pars præsens transit statim in præteritum, et sic in non ens. Dicere autem quod motus non sit in re extra, sed in anima extra sensum, et extra rationem omnino videtur esse.

Item, quia tunc motus, et tempus essent intentiones logicales, et non res naturales.

Item, nec causæ alicujus rei naturalis, quod est apertum mendacium.

Quidam dicunt motum, et tempus habere esse reale extra animam. Ideo dixerunt alii quod tempus omnino habet *esse* in re extra, et non in anima, nisi sicut alia intelligibilia sunt ibi per suam speciem : sicut dicit Aristoteles 3. *de Anima, text. comm.* 38. quod *lapis non est in anima, sed species lapidis.* Et eorum ratio est ista ; quia tempus sequitur motum, et ejusdem rationis est cum eo : motus autem cum sit actio naturalis, totum suum *esse* habet in re mota extra, et absque animæ perceptione, nisi sicut cognitio terminorum cognoscibilium ; vel esse, est in cognitione per suam speciem, et hîc invenitur, scilicet motus, in rebus animatis, et inanimatis. Sic igitur volunt quod nec tempus sit in anima, nisi per suam speciem.

SCHOLIUM.

Relatis duabus extremis opinionibus, mediam Doctor amplectitur, dicens tempus secundum suum *esse* materiale esse in rebus extra animam ; secundum rationem vero formalem, prout ex partibus secundum prius, et posterius, vel ex præterito, præsenti, et futuro conflatur unum totum per intellectum, illas conjungentem, asserit solum in anima inveniri. Similiter videtur sentire lib. 5. Metaph. quæst. 8. num. 2. atque in sequenti articulo omnia hæc clarius expendit.

Alii dicunt magis realiter, ut credo, quod tempus cum sit idem re, quod motus, differens formali ratione (per quam rationem vocatur vere tempus) secundum suum *esse* materiale est in rebus extra : secundum suam vero rationem formalem est ab anima, et est in ea. 16. *Alii media incedunt via.*

Hujus opinionis videtur fuisse Commentator, cum dicit super caput de Tempore, quod tempus est de numero entium, quorum actus completur per animam. Et ista est doctrina Aristotelis, cap. de Tempore: ubi *text. comm.* 130. vult, quod tempus inest omnibus rebus per motum in terra, in mari, et in cœlo, cum sit passio, et mensura motus, nec possint ab invicem separari. Motus autem est aliquid reale præter actionem, et conceptum animæ. Quod autem aliquem modum essendi habeat ab anima immediate, concedit, arguens quod tempus est numerus ; ergo numerans : hoc autem est anima ; ergo, etc.

Ad videndum igitur quomodo tempus habet *esse* reale sine anima, et ejus *esse* formale ab anima,

a motu, cujus est passio, est incipiendum, quia motus est nobis notior, et a notioribus est via nobis innata ad veritatis inquisitionem. Et hanc materiam exprimit Aristoteles 4. *Physicor. cap. de Tempore. text. com* 95. dicens, quod cum quæritur quid sit tempus, incipiendum est ab hinc, quid sit motus ?

17. Est igitur advertendum, quod hæc tria, scilicet, tempus, motus, forma introducta per motum, videntur dicere eamdem rem absolutam; sed differentes dicunt rationes, a quibus rationibus eadem res sortitur hæc tria nomina. Forma enim per motum introducta, aut albedo, potest dupliciter considerari. Uno modo, ut habet *esse* quasi quiescens, et permanens, et est in facto *esse*, et ut respicit subjectum per modum informantis, denominantis, et dantis quoddam *esse* perfectum : et isto modo nominatur nomine *formæ*, ut albedo, vel quantitas. Alio modo considerari potest, ut est in continuo *fieri*, non dicens rem quiescentem, nec permanentem, et ut habet respectum non solum ad subjectum, ut ad mobile, sed etiam ad agens, respectu cujus dicitur actio et motus : et isto modo illud idem, quod est forma, ut est quiescens, dicitur realiter motus, ut est in *fieri*

Ratio igitur istorum est diversa : quia forma dicit essentiam suam per modum cujusdam absoluti inhærentis, et quiescentis ; motus autem dicit essentiam suam per modum respectivi continue fluentis, non quiescentis.

Et si dicas, quod tunc eadem res fluit, et quiescit : manet, et præterit; et est, et non est, quod est impossibile. Respondeo, quod res eadem simul non fluit, et quiescit ; sed res eadem, quæ dum fit, fluit ; dum facta est, quiescit, et manet : et sicut idem sunt re, quod fit, et quod factum est, sic idem sunt re, forma per motum introducta et motus. Motus ergo, quo forma introducitur, non est aliud, quam successio, et continuitas formæ, introductio, et eductio, et continuum *fieri* ipsius formæ. Et eadem res ab ipso actu informandi, et inhærendi, et perficiendi, dicitur forma : ab actu vero, qui est fluxus, et *fieri* dicitur motus.

Ex quo patet, quod si Deus introduceret formam aliquam, quæ per motum nata est acquiri, tunc non esset ibi ratio motus, sed bene esset ibi res motus, id est, res super quam nata est fundari ratio motus. Sed tali introductione subita mutatio, et forma esset idem secundum rem, differens sola ratione, sicut quando forma per motum introducitur, est idem re, differens ratione, forma et motus. Quod autem sit verum, hoc potest suaderi sic : quia si *fieri* formæ, per quod, ut dixi, inest ei ratio motus, addat aliquam rem super ipsam formam, tunc ab agente non fit per se, et immediate forma, sed potius fit illa res, quam addit, ut dicis, ipsum *fieri* super ipsam formam : et tunc a caliditate non fit principaliter calor, sed aliud, quod non est calor, quod est falsum, quia agens principaliter producit, per quos assimilat sibi passum. Tunc etiam ipsum *fieri* non est aliud, quam novus exitus in *esse* illius rei, 18.

per quam ipsum fieri addit super formam : et tunc cum *fieri* unius rei non sit per se *fieri* alterius rei differentis, sequitur quod per tale *fieri* non sit forma per se : et dico *per se*, quia unum *fieri* bene potest ad duas res terminari, quamvis non per se, ut ad rem, et suam qualitatem.

Item, si *fieri* albedinis dicat aliquam rem super albedinem ; quæro utrum illa alia res ab albedine, fiat ? si non, ergo est quid ingenerabile. Nec est dare quod sit idem. Et etiam alterius generis, quam ipsum *fieri*, quia *fieri* est motus : motus autem fit non per alium motum, vel per aliud *fieri*, quia tunc esset processus in infinitum. Si autem res illa, quam addit *fieri* albedinis super albedinem, fiat ; quæro, utrum suum *fieri* sit idem re secum ? si sic ; ergo et *fieri* albedinis eadem ratione : si non, est processus in infinitum.

19. Item, si *fieri* albedinis, addit rem aliquam ad albedinem, illa res est aliqua forma : ergo una forma est *fieri* alterius, quod est extra ipsam : et sic oportet dicere quod *fieri* illius formæ, est quædam essentia formalis, et diversa re ab essentia formæ.

Item, si forma aliqua fieret a Deo in instanti, forma et suum *fieri* non differrent re, sicut nec creatura, quæ creatur, et creatio pura : sed sicut in factione instantanea forma accipit simul totum suum *esse* per *fieri* instantaneum, sic in factione, quæ est motus, forma accipit suum *esse* successive per motum : ergo sicut *fieri* instantaneum non addit ad formam simul acceptum, sic nec motus addit rem ad formam successive sumptam, maxime cum idem sit, formam accipere essentiam, et essentialia sua.

Item, motus de ratione sua includit infinitos terminos in potentia, quia in quolibet *fieri* sunt infinita *facta esse* in potentia : terminus autem motus est ipsa res formæ, quæ per motum educitur ; ergo omnis forma per motum educta de ratione suæ essentiæ secundum sui *esse* habet infinitas partes in potentia. Tunc quæro, quomodo se habent ad invicem illæ infinitæ partes? aut enim de ratione suæ essentiæ habent hoc, quod ad invicem continuentur, aut non ; si non continuantur, sed quælibet stat in se ab alia discreta, tunc sunt infinita actu, non solum potentia. Tunc etiam quæram, quomodo illæ partes actu infinitæ constituant unam formam? hoc enim est impossibile : quia sicut in partibus motus est ordo, ut una naturaliter præcedat aliam, sic etiam in partibus formæ per motum eductæ. In talibus autem sic est, quod cum infinita non possint pertransiri, nunquam ultima pars formæ generatæ potuit generari : non ergo sunt partes ab invicem discretæ, sed continuæ infinitæ potentia, non actu, habentes intra se naturalem ordinem prioris, et posterioris ; sed motus est id, quod includit infinitas partes potentia, non actu, habentes naturalem ordinem cum successione : ergo res motus, et res formæ idem sunt : non enim in aliquo invenitur differentia, nisi quod partes motus dicunt rem in *fieri*, partes vero formæ dicunt

eamdem ut factam : eadem autem res est, quæ aliquando fit, et postea facta est.

20. Sed forte instabis, quod partes motus non sunt simul; quia adveniente posteriori, prima corrumpitur, sed partes formæ simul sunt.

Respondeo, sicut dixi, solvendo illam aliam instantiam, quod idem re, et quiescit, et fluit : sed dico quod res motus manet, nec adveniente secunda parte, prima perit, sed manet. Sed cum ratio motus fundetur in illis partibus, non ut sunt, sed ut fluunt, et fiunt, et cum fit secunda pars, non fit prima, imo periit suum *fieri,* non autem periit ipsa : ideo quod partes motus tales sunt, quod adveniente secunda, pereat prima, hoc non ut sunt res, sed habent ut subsunt rei formali motus, per quam secundum rationem formalem differt motus a forma. Hinc est, quod quamvis realiter motus non sit aliud re, quam acquisitio partis post partem ejus, quod per motum acquiritur, non tamen pars motus inquantum motus est idem, quod pars illius, quod acquiritur, inquantum acquiritur : quia partes rei acquisitæ, et partes motus accipiuntur secundum rationes formales proprias, secundum quas, quod convenit uni, non convenit alteri : imo per differentiam rationum formaliter opposito modo se habent, et opposita dicuntur de illis, ut jam appareat fere solutio omnium argumentorum, quibus probatur, quod motus et forma per motum introducta non sunt idem. Hoc enim concludunt quod non sunt idem, nec eis conveniunt eadem, sed opposita secundum rationes suas formales, quæ sunt oppositæ : sicut fieri et factum esse : fluens et manens : habere partes simul, et non habere partes simul.

Ex quo etiam adverte, quod ipsa forma per motum introducta, ut albedo, inquantum est res quædam denudata a ratione propria formali, quæ est *factum esse*, *quiescere*, *partes simul habere*, et talia, quæ opponuntur motui; talis dico res formæ, a talibus tamen rationibus propriis denudata, quæ opponuntur rationi formali motus, est materialiter in constitutione motus, ut sic motus componatur ex ipsa re formæ, ut est ab illis rationibus propriis denudata sicut ex materia, et ex propria ratione formali, et continua successione partium, quasi ex forma. 21.

Patet ergo ex prædicta ratione, quod partes formæ, quæ sunt infinitæ potentia, non sunt aliud re absoluta, quam partes motus. Verius exemplum potest dari in motu locali : motus enim localis non videtur esse aliud, quam continua successio mobilis per loca, sibi secundum ordinem successiva. Unde si omnia loca, per quæ mobile transiit continue, possent remanere, ut in omnibus simul coexisteret ipsum mobile, sicut existens in ultimo ad quod motus terminatur, tunc motus localis non esset aliud secundum rem ab illis locis, in quibus mobile simul coexisteret; et non differret ab eis secundum rationem, quia motus diceret eorum continuam, et successivam acquisitionem, loca autem ipsa dicerent quid continuum ipsius mobilis. A simili in

proposito, motus alterationis, qui est acquisitio partis post partem formæ acquisitæ, non differt re, sed sola ratione ab ipso motu alterationis.

22. Item, terminus intrinsecus cujuslibet rei non videtur addere aliquam rem absolutam supra id, cujus est terminus, quia tunc essent res distinctæ, et Deus posset unum ab altero separare : unde punctum a linea separari non potest, ut est terminus lineæ, ut instans a tempore, ut etiam terminus ejus, vel principium, alioquin esset linea infinita, et tempus infinitum. Cum ergo forma per motum introducta, sit terminus intrinsecus motus ; ergo non dicit hîc rem aliquam diversam a motu : alioquin si diceret res diversas, Deus posset facere motum alterationis, absque hoc quod aliqua qualitas generaretur.

Item, si forma non est idem re cum motu, potest quæri, unde est ratio, quod necessario introducta forma sequitur ad motum inseparabiliter ? et unde est, si differunt, quod motor non possit facere formam absque intrinseco motu ? et non potest alia causa reddi, nisi quod idem sunt.

Item, si motus dicit aliam rem cum sit accidens mobilis, et in eo sit tanquam in subjecto; quæro ex quo fit ? non ex nihilo, quia est unum accidens naturale : si ex aliquo, videtur quod est in subjecto, et sic quod post actionem, et influxum agentis adhuc debeat remanere, quia formæ naturales de potentia materiæ eductæ manent cessante influxu agentis. Nec est instantia de lumine, quia est res intentionalis ; non sic autem motus, nec etiam lumen de potentia medii educitur.

Secundum istum modum potest dici, quod motus ut est res, cum sit eadem res cum forma educta, de potentia materiæ educitur, sed inquantum motus, hoc est secundum rationem, quam addit supra formam, cum illa ratio sit continuus fluxus ; quæ quidem ratio continuationis res alia non est a re continua, nec habet rationem seminalem unde educatur, sed hoc habet a continuo influxu agentis, et obedientia mobilis. 23.

Ex his patet motum, et formam per motum eductam esse idem re absoluta, non autem secundum rationem. Et quia modi prædicandi variantur secundum varietatem rationum, maxime realium, non solum secundum diversitatem rerum, ideo, ut supradictum est, aliqua dicuntur de forma, quæ non dicuntur de motu, et e contrario : imo aliquando dicuntur opposita de eadem re secundum rationes reales oppositas, quæ fundantur in eadem re absoluta.

Ex his patet, quod sicut est dare unam albedinem, cum sit forma naturalis, sic est dare unum motum, et indivisibilem, ut est idem re cum forma : quamvis secundum rationem formalem motus, quæ est continuus fluxus, non sit ibi unum, quia secundum istam rationem, dicit solum rationem continui. Et idem dico de tempore.

ARTICULUS III.

In quibus conformantur motus, et tempus?

24. *Qualiter motus se habeat ad tempus.* Est tertio videndum, quomodo motus se habet ad tempus; sic enim se videtur habere motus ad tempus, sicut se habet forma quodammodo ad motum : motus autem nihil aliud est, quam continua successio transmutationis ipsius mobilis, a priori in posterius ejus secundum quod movetur : cujus quidem motus nihil est actu, nisi simplex mutatio, et per eam totus motus est in actu. In hac igitur transmutatione continue successiva, quæ *motus* appellatur, tria est considerare. *Varie consideratur motus.* Primum est ipsa continuatio, qua fluxus ipse, qui motus est, non cessat, nec sistit, nec deficit absque omni ratione alia. Secundum est, quod de ea acceptum est, ut distinctum per rationem prioris ab eo, quod de eo accipiendum est, et ab illo distinguitur per rationem posterioris : et utrumque secundum se distinctum ab eo, quod de ipsa translatione instat, a prædictis duobus distinguitur secundum rationem præsentis. Tertio est considerare in tali translatione utrumque dictorum, scilicet, prius, et posterius; sive acceptum, et accipiendum, ut continuantur secundum rem ad id, quod instat de ea, sive ad præsens, et simul cum hoc, ut distincta secundum rationem prioris, et posterioris.

25. Primo modo considerando ipsum motum; ipse motus est res quædam in re extra, absque omni actione animæ, vel conceptu de eo; quia dato quod nulla mens conciperet cœlum, vel rotam figuli moveri, vel herbam crescere, vel alterari, aut mutari, adhuc est continuatio, sive fluxus continuus in reipsa.

Secundo modo, ut scilicet in potentia sunt istæ rationes distinctæ, scilicet, prioris et posterioris, et præsentis absque consideratione continui isto modo, sive secundum dictas rationes, motus est in conceptu mentis tantum, quia distinctio partium motus a termino media continuitate non est in re extra; sed talem discretionem secundum rationem prioris, et posterioris format intellectus de re quæ in se non est discreta, sed continua. Unde dixi supra secundum Avicennam, quod relatio prioris, et posterioris, est relatio secundum *dici*, sive secundum actum intellectus.

Tertio modo, ipse motus partim, sive ut est sub una ratione, inquantum scilicet quod acceptum est, et quod accipiendum est, continuantur ad id, quod instat, est in re extra partim; sive secundum aliam rationem, ut scilicet illa, quæ realiter continuantur cum præsenti, distinguuntur inter se, et ab illo secundum rationem præteriti, præsentis, et futuri. Isto modo est in conceptu animæ.

Cum igitur tempus claudat in se rem motus (ut patet in primo articulo) oportet videre, quam rationem addit tempus supra motum : quia ex hoc quod tempus est idem re cum motu, oportet dicere quod tempus secundum quod est idem cum motu, sit in re extra absque conceptione animæ. Ex 26 *Et sim[...] ter te[...] pus[...]*

hoc autem, quod addit supra motum rationem aliquam, si illa ratio est ex ipso conceptu mentis in motu, non ab ipsa re, quemadmodum in ipso motu est ratio prioris, et posterioris, non ab ipsa re, sed ab actione intellectus, et tunc tempus secundum rationem suam formalem est in anima, et ab ea, ut sic dicatur, quod tempus partim est in re, scilicet materialiter; et partim in anima, scilicet secundum rationem formalem. Quod autem ita se habeat tempus secundum intentionem Aristotelis supra citati, *com.* 104. patet, vult enim quod tempus inseparabiliter sequatur motum : ergo secundum totalem considerationem prædictam motus, potest tempus ad motum tripliciter comparari. Si comparetur ad motum secundum primam considerationem motus, tunc tempus habet rationem continui, sicut et motus, estque tale in re, sicut et mobile, quod movetur per ipsum motum; non autem in anima nisi sicut cognitum in cognoscente per suam speciem, sicut alia, et ipse motus, et reliqua intelligibilia. De isto modo essendi dicit Aristoteles cap. de Tempore, *text. comment.* 130. quod tempus est in terra, in mari, et in cœlo : et quæcumque argumenta concludunt, quod tempus est in re, maxime quæ sumuntur ex parte motus, isto modo intelliguntur. Sed numquid isto modo acceptum, proprie est tempus, ut dicatur quod vere tempus est in re? Dico quod non : quia tempus inquantum tempus, est mensura motus secundum prius, et posterius. Prius autem et posterius, sicut supra ostendi, ut dicunt rationes inter se discretas, non sunt in aliquo continuo, nec permanenti, nec successivo, nisi per animam; et ideo tempus ut sequitur motum, secundum rationem continuitatis solum, non habet perfectam rationem temporis.

Qualiter dicitur tempus esse in re extra animam.

27. *Qualiter in anima?*

Sciendum vero, quod tempus sequitur motum, juxta secundam considerationem motus præcisam, scilicet, secundum rationem prioris, et posterioris, cum istæ rationes, ut sic acceptæ, dicant puram distinctionem, et solum sint in continuo ab actione animæ. Sic tempus vere et totaliter est quantitas discreta, et est totaliter etiam solum in anima, non in re extra, sicut illæ rationes, ut tales sunt, sunt solum in conceptu mentis. Quod enim præterit ut præcisum ab instanti præsenti, et futuro sequenti (quam præcisionem habet per rationem præsentis, sive prioris, ut illa habent rationem præsentis, vel præteriti) talem, inquam, præcisionem non habet, nisi ab anima.

Sed numquid tempus secundum istam considerationem est proprie tempus, quod est mensura motus continui. Dico quod non : quia dato quod nullus motus esset in re extra, adhuc in conceptu mentis apprehendo distinctionem prioris, et posterioris, et cessante motu extra, remanet actu in mente mea discretio, et distinctio prædictarum rationum. Nunc autem tempus non est sine motu : imo, ut ait Aristoteles, *cap. de Tempore, text. com.* 130. tempus, et motus simul

sunt, et non sunt, potentia. Unde secundum istam considerationem, quod tempus est quid discretum omnino, et solum in anima, locutus est Augustinus de tempore 11. *Confess. cap.* 20. *et seqq.* Et isto modo procedit argumentum suum, et Aristotelis *in principio, cap. de Tempore, text. com.* 88. cum dicunt, quod præteritum non est, futurum non est; ex non entibus, non fit ens. Ideo si sit tempus, non erit nisi in anima, quia partes ejus non sunt nisi in anima, scilicet præsens consideratio, et memoria de præterito, præsens consideratio, et expectatio de futuro. Ideo tempus constituitur ex entibus, quia illæ partes, ut sunt in anima, vere existunt, et non habent præteritum, et futurum aliam existentiam nisi in anima, secundum Augustinum, ubi supra.

Partes temporis quare dicuntur non entia.

28. Et similiter patuit de *esse* instantis, sive præsentis, quod non aliter habet *esse* nisi ut statim transeat in præteritum, et sic in non ens. Et ut dicit, si ista est ratio præsentis, quod statim transeat in non ens, ex hoc non habet *esse* reale : ideo vult quod instans, vel præsens, non habet *esse*, nisi in anima, ut scilicet non sit aliud, quam præsens cogitatio ejus, quod statim transit. Et similiter vult Augustinus *citat. cap.* 28. quod longum, et breve, non dicantur de præterito, et futuro, ut sunt in anima : ut enim talia accipiuntur in re extra, non dicimus, quod præteritum sit longum, vel breve, sed quod fuit longum, vel breve : et ut sunt in anima dicimus, præteritum, et futurum est longum, et breve, quia in anima, ut dicit, sunt entia, in re vero extra non sunt entia : ideo ut sunt in re extra non possunt de eis dici, *est*, sed *fuit*, vel *erit*.

An proprie dici possit tempus est longum vel breve

Qualite possit di partes tempori in re ve copular

Sed alia est consideratio de tempore vera, secundum quam præsens, præteritum, et futurum habent esse in re extra, et verum tempus constituunt, et vere de eis dicitur, *est longum, vel breve :* illam enim entitatem, et omnia alia, quæ Augustinus dat præterito, et futuro, possumus eis dare ex natura instantis præsentis : quamdiu enim durat tempus, tamdiu in ipso est vere, et realiter dare aliquod præsens, vel instans indivisibile, licet illud instans sit semper aliud, et aliud, et partes ipsius temporis sint aliæ, et aliæ. Quæ quidem partes etsi sunt non entia, ex continuatione tamen, et copulatione ad instans præsens, quod vere est actu ens in re extra, habent illæ partes sufficientem entitatem, nec alium modum entitatis requirunt partes continui successivi, nec ipsum totum.

29. Partes igitur temporis, quas Augustinus ponit in anima, et habere *esse* ab anima, Aristoteles ponit habere sufficienter *esse*, ex ipsorum continuatione cum præsenti quod vere et actu est. Nec præsens ideo est præsens, quia tendit in non ens, ut hoc sequatur, quod vult Augustinus, quod scilicet præsens non sit ens, nisi in anima, imo est ens in re, quia actu est influxus quidam præsens ab agente, quamvis talis naturæ sit, quod statim transit in non ens : non enim sequitur, quælibet creatura corruptibilis tendit in non ens;

ergo non est ens, nisi solum in anima.

Quod etiam dicit Augustinus quod *longum*, et *breve* non sunt in præterito et futuro, nisi ab anima, quia ut dicit, quod non est, nec longum, nec breve est : non sic videntur sumi in tempore *breve* et *longum*, imo ab ipso præsenti, vel instanti, a quo, ut dixi, præteritum, et futurum habent suum *esse*, quamvis valde debile; quod tamen sufficit ad naturam continui successivi, ab ipso, inquam, præsenti sumitur in eis *breve* et *longum*, ut dicatur de præterito non solum fuit longum et breve, sed est longum, vel breve. Secundum enim distantiam majorem, vel minorem ad instans indivisibile, cui præteritum, et futurum copulantur, accipimus in eis *breve* et *longum*. Unde accipiendo *nunc præsens* dicimus, quod tempus, quod fluxit a principio mundi usque nunc, est valde longum, et magnum : tempus quod fluet ab isto *nunc*, usque ad finem mundi est valde longum; et tempus quod fluxit a mane usque in *nunc*, est breve ; et quod fluet ab isto *nunc* usque ad noctem, est breve. Ait enim Aristoteles *citat. com.* 120. *Prius enim et posterius dicimus secundum ad ipsum* nunc *distantiam, ipsum autem* nunc *terminus præteriti et futuri est : quare, quoniam ipsa* nunc *in tempore sunt, et prius, et posterius in tempore erunt, in quo enim est ipsum* nunc, *et ipsius* nunc *distantia*. Ergo probatum est, quod præteritum et futurum per quamdam continuationem ad ipsum *nunc*, quod est præsens, et vere in re extra actu existens, quamvis semper aliud, et aliud habent *esse*, et dicuntur longa et brevia per ipsam : et quamvis hoc *esse* sit debile, tamen sufficit ad constitutionem rei, cujus *esse* est valde debile, quale est tempus motus.

Advertendum quod Augustinus considerat *præteritum*, et *futurum*, quasi quodlibet stet fixum inter duo instantia non continua ad aliud, sicut sunt duæ lineæ continuæ in longum protensæ : et isto modo verum est, quod *præteritum* et *futurum* non sunt, nisi in anima. Sed Aristoteles imaginatur *præteritum* et *futurum* non ut sunt fixa inter duo instantia, sed ut sunt in fluxu, et in præteritione, in qua semper stat aliquid prætereundum, et similiter in sua futuritione, in qua semper stat aliquid accipiendum. Et sic non ut stant inter duo instantia, quasi fixa, et non ad aliud continuata, sed ut fluentia, et ad præsens continuata. Unde Augustinus non posuit præteritum et futurum ad præsens continuari : Aristoteles autem hoc posuit, quia in rei veritate ipsum *nunc* per cujus entitatem, et existentiam præteritum et futurum habent *esse*, est tota substantia temporis, quia per copulationem ad instans quod vere est ens, ipsa habent entitatem et non per aliud. Per ipsum igitur instans, sive præsens, quod vere actu est in re, quamvis semper sit aliud et aliud, totum tempus habet *esse* : et per ejus fluxum secundum aliud et aliud *esse* ejus, causat unum tempus continuum compositum ex præterito et futuro ab initio motus primi usque ad finem ejus. 30.

Vide Scot. in 2. d. 2. q. n. 6. §. *et ad hoc declarandum.*

Si autem tempus consideretur, 31.

ut sequitur motum, secundum triplicem ejus considerationem, ut scilicet, partes ejus, quæ sunt præteritum, et futurum continuantur ad præsens realiter : et cum hoc, ut sunt inter se discreta secundum rationem prioris et posterioris ab ipso *nunc* medio, in quo realiter continuantur, sic tempus habet perfectam rationem temporis. Rationes enim prioris et posterioris, ut accipiuntur in durando, non ut accipiuntur in situ, complent rationem et naturam successivi. Non enim consistit natura successivi in ratione continuationis, quia hoc convenit permanentibus, sed consistit in ratione prioris, et posterioris sub istis rationibus, quæ sunt ab anima. Et ideo dico, quod sicut res formæ per motum introductæ est quasi materiale in constitutione motus, ipsum autem *fieri*, sive fluxus continuus, est ratio formalis constituens ipsum motum; sic dico, quod ipse motus sub ratione, qua est fluxus quidam continuus, existens in re extra, absque constitutione animæ, est materiale in constitutione temporis; ipsæ autem rationes prioris, et posterioris, quas rationes anima format de partibus motus, secundum quas rationes numerat et mensurat ipsum motum per comparationem ad *nunc* præsens : ut cum dico, quod prior est illa, quæ plus distat a præsenti *nunc*, et posterior est illa, quæ minus distat a præsenti *nunc* : Hæ, inquam, rationes prioris et posterioris, quæ sunt in conceptu intellectus, complent rationem formalem temporis : cujus signum, et probatio est, quia solum per illas habet (sicut jam patet) quod sit mensura temporis secundum longitudinem, et brevitatem, sive secundum prius et posterius : ita quod per prius, et posterius, ut formantur ab intellectu, et sunt formales rationes temporis, mensurant prius et posterius, ut sunt in motu in re extra, quasi quædam materialia, et rationem prioris et posterioris imperfecte habentia.

32. Et sic patet, quod motus secundum suam rationem formalem non includit prius et posterius, nisi in potentia, seu potentialiter intellecta : tempus autem secundum suam rationem formalem includit prius, et posterius, ut sunt rationes formaliter, et perfecte distinctæ ab anima. Et ex hoc potius tempus est mensura motus, quam e contrario, quia mensura est magis actu, et magis distincta. Et ex hoc patet, quia motus secundum suam rationem formalem magis est quid reale, et in re extra, quam tempus; quia ratio motus non est nisi continuus fluxus, qui non est ab anima, sed est in re. Ex hoc patet, quod tempus habet debilius *esse*, quam motus, quia minus reale : et sic patet quod tempus esse materiale habet in re, formale vero ab anima, et in anima. Et hæc est natura universalis, cujus realitas est in re, sed ratio formalis ab intellectu abstrahente. Est tamen differentia inter formam et motum, et inter motum et tempus, secundum quod unum est materiale respectu alterius : quia quamvis res formæ, utpote albedo, sit materialis respectu continuationis

motus, tamen ratio formæ quæ scilicet constituit ipsam formam, non est materialis respectu motus, nec e contrario : quia sunt rationes oppositæ, et incompatibiles ; ut fieri, et factum esse; fluens, et quiescens. Sed in constitutione temporis non solum res motus est materialis, imo et ipsa ratio formalis motus, quæ est *fieri*, sive fluxus continuus est materialis, quia opponitur rationi formali temporis, quæ est secundum prius et posterius.

33. *Objectio.* Si vero dicas, quod cum quodlibet a forma denominetur ; ergo si *prius* et *posterius*, quæ sunt intentiones formatæ in anima secundum supradicta inter se distinctæ, formaliter constituunt tempus, tempus debet dici quantitas discreta non continua. Debet etiam dici accidens intentionale, potius quam reale, sive naturale : quorum utrumque falsum est.

Solutio. Dico, quod in rebus constitutis ex materia et forma, sive ex materiali et formali, cum tam materia, quam forma sint veræ res, denominatio fit a forma, quia plus habet de realitate, quam materia : in quibus autem materia, vel materiale est vere res; forma, vel formale, sola intentio : denominatio potest fieri a materia, quia plus habet de realitate, quam forma, sive formale : sicut 2. *de Anima, text. com.* 8. dicitur, quod materia artificialium est tota substantia eorum ; ubi dicit Commentator : *In rebus naturalibus non est judicandum unum hoc aliquid, nisi per formam suam; in rebus vero artificialibus nullum est hoc aliquid nisi per suam materiam;* quia igitur tota realitas temporis est motus, et ejus realis continuitas; formalis vero ratio est discretio prioris et posterioris, ideo magis dicitur quantitas continua, quam discreta, et magis accidens naturale, quam intentionale : sicut res artificialis magis dicitur substantia, quam accidens, quamvis forma sit accidens.

ARTICULUS IV.

Respondetur ad argumenta posita in principio quæstionis.

Rationes, quæ videntur probare quod tempus et motus non sunt idem, jam apparent in generali solutæ; quia non sunt idem secundum rationem formalem, propter quod aliquid dicitur de uno, quod negatur de altero : sicut dixi de forma educta per motum, et de motu, sunt autem idem secundum rem, ut jam patet. Et ita intelliguntur omnes auctoritates ad hoc adductæ. 34.

Ad rationes illas, cum dicitur ; quod si idem essent, quanto motus intenditur, etc. Respondeo, potest dici quod motus sit intensior et velocior, et hoc convenit ei ratione continuitatis, non ratione prioris et posterioris : unde si a mane usque ad tertiam quis moveatur per unam leucam, et alius eodem tempore solum per mediam, major est velocitas in primo motu, quam in secundo; sed prima pars motus unius tantum distat ab ultima parte sui in uno motu, sicut in alio, quia distantia unius ab altero in motu non est, nisi secundum *Ad primum.*

tempus : ergo major velocitas et minor insunt motui per id, quod motus dicit reale, non per rationem prioris et posterioris, quam addit tempus supra motum; ideo quamvis ista dicantur de motu, non oportet quod dicantur de tempore.

35. Vide Scot. in 2. d. 2. qu. 2. §. *Respondeo.* Potest etiam dici, quod sicut formæ extensæ duplicem habent contrarietatem, unam secundum intensionem, aliam secundum extensionem ; sic et motus duplicem videtur habere; unam secundum durationem; aliam secundum partium motus accelerationem, sive quamdam condensationem, sive secundum partium motus celeriorem generationem. Quantitas motus, quæ debetur ei secundum durationem, vocatur nomine *temporis;* quantitas, quæ debetur ei secundum celeriorem partium generationem, vocatur nomine *velocitatis.* Prima debetur motui secundum rationem temporis, et secundum illam non est unus motus alio tardior, vel velocior; quia si tu iveris per decem leucas a mane usque ad tertiam, et ego eodem tempore per mediam solum leucam; comparando utrumque motum ad tempus, æque cito finivi motum meum ego, sicut et tu, et æque velociter. Secundum quantitatem secundo modo acceptam, quæ est quasi intensiva ubi est partium motus celerior generatio : quæ quantitas dicitur *velocitas*, secundum istam unus motus est alio tardior, et alio velocior : et secundum istam rationem quantitatis non ponimus, quod idem sit motus et tempus, sed secundum primam.

Exemplum est de duobus corporibus, quorum quodlibet est ejusdem extensionis, utpote palmi, sed non ejusdem densitatis, utpote ferrum et lignum : eadem enim est quantitas extensiva utrobique, sed non intensiva. Unde si velles argumentari, quod quantitas, quæ intrinsece mensurat utrumque palmum, non sit idem re cum his, quæ mensurat, utpote cum ligno et ferro, quia ferrum est densius ligno : quantitas autem unius non est densior, nec major quam alterius, cum sit eadem, scilicet unius palmi : dicam quod non concludit, quia quantitas extensiva bene est eadem in utroque, non tamen quantitas intensiva. Propter primam dicuntur corpora aqualia; propter secundam una dicitur major et densior alia : non dico, quod sint duæ quantitates, sed una, sub duplici ratione. Nec propter hoc sequitur, quin quantitas intrinsece cujuslibet dictorum corporum sit idem cum illis secundum rem. Ita unus motus est alio velocior, secundum quantitatem, ut intensive, et quasi considerative acceptam, non tamen secundum quantitatem extensive acceptam.

Per hoc patet responsio ad 36.
utramque rationem, primam scilicet, et sextam, cum dicitur, quod motus major fiat in minori tempore, quam minor; jam patet quod motus ille, qui dicitur major, utpote per leucam, et fit in media, vel dimidia hora, non est major alio, qui est per mediam leucam in una hora quantitate extensiva durationis, quæ est major et minor secundum rationem prioris et poste-

rioris in duratione : imo potius e contrario, motus per mediam leucam in una hora, minor est illo, qui est per leucam in dimidia hora, secundum rationem hujus quantitatis, quæ est quantitas proprie, quæ est tempus : sed bene est major quantitate intensiva, quæ est non in durando, sed in partium aggregatione, quæ reducitur ad quantitatem intensivam, vel extensivam in situ, non in duratione. Et isto modo secundum quantitatem durationis, sicut unus motus est major alio, sic tempus unius motus, est majus tempore alterius.

Ad secundum. Ad aliud; quod sicut motus est in diversis Prædicamentis, sic et tempus secundum suum materiale, quod est motus : sed secundum suam rationem formalem est in solo genere Quantitatis.

Ad tertium. Ad aliud; quod sicut duo motus sunt simul, sic etiam duo tempora e diversis motibus sumpta, quorum unum non est pars alterius, simul sunt. Sed duo tempora ab uno motu sumpta, qualia sunt dies, annus, hora, et sic de aliis, quæ sumuntur a motu tali, ista simul non sunt, nisi unum sit pars alterius : similiter nec duo motus simul sunt, nisi unus sit pars alterius. Sed hoc melius habetur in quæstione de unitate temporis *.

* Vide q. 20. 37.

Ad quartum. Ad aliud, quod tempus non sequitur motum secundum multitudinem partium, sive secundum earum extensionem in situ, vel etiam secundum intensionem in veloci generatione, sed solum secundum extensionem in duratione, quasi in modo. Et ideo cum omnes partes cœli simul moveantur, non respondet tempus motui earum, ut sunt multæ, sed ut habent durationem in suo actu : et ideo non aliter responderet motui multitudo earum partium, etsi corpus esset infinitum, quam motui alicujus indivisibilis.

Ad quintum. Ad aliud, quo dicitur, quod tempus est causa corruptionis, et senectutis per motum, et non aliter : et si motus longus non sit causa corruptionis, nec tempus longum illi rei est causa corruptionis.

Ad sextum. Ad aliud patet solutio.

QUÆSTIO XIX.

Utrum sint solum duæ mensuræ durationis creaturarum?

Aristot. 4. *Physic. cap.* 12. *text.* 117. *et* 118. Alens. 2. *p. q.* 9. *memb.* 9. S. Bonav. *in* 1. *dist.* 3. *in* 2. *p. circa litteram Magistri.* Albert. *in summa de quatuor coæquævis* 1. *p. qu.* 3. *art.* 11. D. Thom. 1. *p. quæst.* 10. *art.* 4. *et quæst.* 58. *art.* 3. ubi Cajet. et recentiores. Capreol. *in* 2. *dist.* 2. *q.* 2. *art.* 3. Durand. *quæst.* 6. Argentinas *in* 4. *dist.* 48. *art.* 4. *q. unica.* Vasq. *in* 1. *p. disp.* 36. Fonseca 5. *Met. cap.* 13. *q.* 12. *sect.* 3. Suar. *disp.* 50. *sect.* 11. Conimb. 4. *Physic. cap.* 14. *quæst.* 3. Vide Doct. *in* 2. *dist.* 2.

Respondeo, quod innata est no- 1.
bis via a communibus ad particularia : ideo quia de mensuris creaturarum sermonem debemus aggredi, a mensura in communi debemus nostrum propositum inchoare.

ARTICULUS I.

Qualis et quotuplex sit rerum mensura?

Est ergo sciendum, quod in qualibet re existente in actu, duo est considerare; unum, scilicet ejus essentiam; aliud, ejus existen-

In Deo mensura essentiæ et existentiæ. tiam : et secundum utrumque eorum respondet ei varia mensura. Ex parte enim essentiæ mensura Dei est sua immensitas, quæ sola ratione differt a sua essentia. Ex parte vero suæ existentiæ, Dei mensura est æternitas, quæ modum suæ existentiæ simplicem invariabilem actu, et potentia, carentem fine et principio mensurat. Et hæc quidem mensura in se est indivisibilis, nec habens partem, et partem, virtute tamen et per coexistentiam infinita : unde si totum tempus secundum omnes partes suas simul esset, æternitas et ejus *nunc*, omnibus coexisteret, et adhuc in infinitum excederet. Non sic est ævum indivisibile; quia quamvis de se sit indivisibile, non tamen coexisteret partibus temporis, si simul essent. Unde indivisibilitas æternitatis quodammodo est sicut indivisibilitas animæ rationalis, quæ tota coexistit omnibus partibus corporis indivisa ejus essentia, sicut puncti.

Æternitas infinita et indivisibilis.

Ævum non est indivisibile.

Mensuræ creaturarum. In essentia autem creaturæ est duplex mensura. Una secundum quod est essentia simplex. Alia secundum quod est extensa, vel multiplicata secundum partes. Primo modo quælibet creatura duplicem habet mensuram. Unam intra, quæ est limitatio in gradu naturæ et essentiæ : aliam extra, et illa mensura est id, quod est principium dignissimum, verissimum ens, cui non inest *esse* per participationem, sed est ens per se. Hæc enim est mensura universaliter omnium entium, ut sunt essentiæ quædam, et istud est divina essentia. Sicut autem divina essentia, quia ei competit entitas per se primo, summe et perfectissime, est universaliter mensura omnium entium. Sic accipiendo mensuram, quælibet creatura habet mensuram extrinsecam suæ essentiæ propriam in suo genere, id in quo nobilissime, veracissime, et perfectissime reperitur natura illius generis : sic quod in illis est illa natura generis primo, et per se, perfecte, in aliis autem ab illo mensuratis per quamdam defectionem, et sub quodam gradu inferiori, et minus perfecto. Et per hoc mensura isto modo est principium cognoscendi quantitatem rei mensuratæ; non quidem quantitatem molis, quæ cognoscitur per mensuram extrinsecam respicientem extensionem, sed est principium cognoscendi quantitatem perfectionis naturalis; quia secundum Augustinum 6. *de Trinit. cap.* 8. *In iis quæ non sunt mole magna, idem est majus esse, quod melius esse*, non bonitate moris, sed bonitate naturæ, quod est *esse* perfectius in illa natura.

Per talem autem mensuram cognoscitur de *esse* cujuslibet creaturæ, in quanto gradu dignitatis, seu perfectionis sit : quia in tanto gradu est, secundum quantum, vel in quanto participat id, quod est mensura. Quod enim id magis participat, est melius, perfectius, et dignius atque majus : propter quod dicitur, quod mensura est unigenea mensurato, id est, unius generis. Et debet mensura esse aliquid unum in natura singulare, in qua natura illius generis habet *esse* perfectissime; et in quo est status

Mensura est unigenea mensurato. Vide qu. n. 10.

omnium communicantium illam naturam, ut in quolibet supremo, dignitate, et perfectione : et quod omnia illa contineat virtute et eminentia quadam in natura simplicissima illius, a cujus simplicitate etiam alia procedant per aliquam comparationem : propter quod dicitur unum, id est, simplicissimum in illo genere.

2. *Unde sumitur prima mensura.* Et est advertendum, quod cum mensura sit id, per quod cognoscitur quantitas rei, seu dignitatis essentia, sive molis, seu durationis; ideo nomen *mensuræ*, quod tali rei uni attribuitur, translatum est ab *uno* numerali, quod est mensura numerorum : et non solum transsumptum est ad id *unum*, imo ad omnia, quæ aliquo modo dicuntur mensuræ, sicut est transsumptum hoc nomen *quantitas* a quantitate numerali, ad omnia alia, quæ aliquo modo dicuntur *quanta*. Unde, sicut jam dixi, quantitas numeranda in gradu essentiæ rei, appellatur gradus naturæ, vel essentiæ in perfectione et dignitate : et mensura talis gradus in quolibet genere appellatur id, in quo natura illius generis per se primo et perfecte invenitur, et quod est per se cognitum in quantitate perfectionis naturæ, et essentiæ suæ, et ratio cognoscendi gradum quantitatis perfectionis essentiæ et naturæ omnium aliorum sui generis. Quemadmodum in mensuris quæ sunt ab humana institutione, quantitas unciæ nota est ex se, et ideo est mensura omnium ponderum : et inter mensuras, quæ sunt a natura rei, *unitas*, cujus quantitas est notissima in discretis, mensura est omnium discretorum. Unde si aliquid ponatur mensura, quod habet aliquid notius eo, quod habet mensurare, semper illa mensura reducenda est ad illud primum notius, et sic semper usque ad aliquid simplicissimum, et notissimum in suo quanto. Et hoc est quod dicit Aristoteles 5. *Met. cap. de Uno, text. com.* 12. *Prima enim mensura est primum, quo namque primo cognoscimus, est apud nos prima mensura in quolibet genere.* Ubi dicit Commentator, *Oportet igitur, ut omne mensurans primum sit principium, scilicet in omni genere in quo invenitur primum, in esse et cognitione, cum per id cognoscamus mensuratum.*

Vide Scot. in 2. d. 2. q. 2. §. *Ad secundam partem.*

Vide Scot. in Met. text. lib. 5. summa unica, cap. 6. n. 58.

An Deus sit mensura unigenea creaturarum. Et quamvis in singularibus sit singulare talis mensuræ, tamen universaliter in genere entium est mensura omnium aliorum unum ens primum, et prima substantia, quæ, ut dicit Commentator, intendebat Aristoteles esse primum motorem, qui non solum est primum sicut motor, sed sicut forma, et finis. Sed cum, ut dictum est, mensura, et mensuratum sint unigenea; Deus autem non cadit in ullo genere, ergo non est unius generis cum aliqua creatura : non ergo videtur quod sua entitas sit numeralis mensura omnium entium.

3. *Genus unigeneum duplex.* Ad cujus evidentiam est sciendum, quod genus unum, in quo habent esse unigenea mensuratum et mensura, est duplex : et sicut est duplex genus, sic est duplex unigenietas mensuræ, et mensurati : de qua scilicet mensura nunc loquor, de mensura, scilicet, gradus perfectionis essentiæ. Et per hoc est duplex ratio mensuræ, quarum

una habet magis rationem mensuræ, quam alia, ut statim videbitur.

Genus Metaphysicum. Vide q. 1. n. 15.

Est enim quoddam genus Metaphysicum, quoddam Logicum. Ratio generis Metaphysici consistit in communitate non univoca, sed pure analoga : continet enim aliquid, cui principaliter nomen convenit, et est omnium, quæ sunt in toto illo genere mensura ; et aliis convenit id, quod nomine generis significatur per quamdam attributionem, et participationem illius, cui principaliter convenit : et ideo illa, quibus convenit participative, sunt mensurata, et illud cui per se convenit, est mensura. Et sic accipiendo genus, ens communissime acceptum, ut continet creatorem, et creaturam, est genus ; non quidem genus de illis decem Prædicamentis, quia illa sunt genera logicalia, ut jam dicitur, sed genus Metaphysicum; quod non dicit rem aliquam communem, sed dicit aliquid per se, et primo convenire alicui; aliis autem per quamdam participationem illius.

SCHOLIUM.

Diversis in locis varias ponit Scotus primas entis divisiones ; in 1. dist. 36. q. unic. n. 9. §. *Tunc ad formam argumenti* : ait videri sibi primam distinctionem entis esse *in ens extra animam et in ens in anima ;* et deinde ens extra animam posse distingui in actum et potentiam, essentiæ et existentiæ. Hæc ipsa docet ex Philosopho in Metaph. textuali, summa unica. c. 7. n. 67. dicens, ens dividi prima divisione in *ens reale, et rationis, et deinde in ens actu, et ens in potentia ;* et in 1. dist. 8. q. 3. n. 18. §. *Sed tunc est dubium,* dicit ens primo dividi in *finitum,* et *infinitum* et quodl. 5. n. 27. §. *Dico ergo breviter,* dicit ens prius dividi in ens *quantum, et non quantum,* quantitate virtutis, vel perfectionis, et ens quantum dividi in finitum, et infinitum ; et in 2. dist. 3. q. 3. n. 7. §. *Secundo sic* ; ait ens sufficienter dividi tanquam in illa, quæ includunt quidditative ipsum in ens *increatum,* et *creatum,* quod dividitur in decem genera, atque in partes essentiales decem generum. Demum hîc, et in additione ad 1. dist. 1. q. 1. n. 12. 2. §. *Ideo dico,* asserit ens, communissime sumptum prima divisione dividi in *ens purum, et ens quod habet esse,* sive in ens quidditative, et in ens habens quidditatem, et contrahens illimitatam perfectionem illius puri, et absoluti esse primi entis. Sed secundum varios respectus, et considerationes entis, considerandæ sunt etiam hæ variæ primæ entis divisiones ; ut si consideretur ens in tota sua latitudine, prima divisio est in *ens reale,* et *rationis,* quia sub alterutro omnis ratio entis comprehenditur : deinde ens reale subdividitur in *actuale, et potentiale* : divisio in *finitum,* et *infinitum,* est prima quoad nos, quia conceptus perfectissimus, et simplicissimus quidditativus quem formare possumus de Deo via naturali, est conceptus infiniti ; divisio in *quantum,* et *non quantum,* est prima quoad se, ut abstrahit a modo intelligendi imperfecta, et naturali hujus status. Aliæ duæ posteriores divisiones videntur coincidere, et considerantur a parte causæ, vel principii entis, ita ut unum a nullo habeat esse, sed in se sit purum, et actualissimum esse : reliqua aliunde recipiant, et ab alio suam quidditatem derivent.

Secundum hoc, hoc nomen *ens* sic communissime acceptum, quod dicitur ab actu essendi, sive ab *esse,* dividitur prima sui divisione in ens, quod non est nisi *esse* purum, quia nihil dicit præter *esse* : et per hoc est primum, unum, et simplicissimum, cujusmodi est Deus, qui est extra omne genus Prædicamenti, quod est genus Logicum ; et in ens, cui convenit *esse,* sive quod habet *esse,* quod in suo significato includit aliquid præter *esse;* ita quod res cujuslibet Prædicamenti, etiam in generalissimo considera- 4.

Ens prima divisione in quæ dividatur.

ta, nominat quid compositum ex *esse* latissimo, et communissimo, et ex aliquo peculiari. Nam ens creatum est habens *esse*, et est ens, cui convenit *esse*, quia sua essentia, per hoc est essentia, quod est ab alio extracta, et de se non habet *esse*, sed ab efficiente; et ita necessario cadit etiam in compositione quodlibet genus generalissimum.

Et sic patet, quod genus quod est analogum, et Metaphysicum, continens creatorem, et creaturam, non dicit rem aliquam communem istis, nec æquivocam, nec univocam, sed analogam : cujus natura est, quod natura rei significatæ per nomen talis generis, per se, et primo dicatur de uno, et per attributionem, et participationem illius dicatur de aliis, ut patet in Deo, et creaturis, Et ideo tale genus in primo membro suæ divisionis stat pro mensura, in secundo pro mensurato.

Ens primum principium communissimum est mensura omnium reliquorum entium.

Et sicut ens in sua communissima acceptione, ut continet ens, quod non est, nisi *esse*, et ens quod habet *esse*, non est genus Prædicamenti, sed genus Metaphysicum : sic ens ut stat pro ente, quod habet *esse*, et est secundum membrum divisionis, est illud ens, quod cadit sub genere Prædicamenti : nam tunc habens *esse*, est in aliquo genere Prædicamenti, et hoc est omnis creatura.

5. Ens igitur, ut stat in primo membro divisionis hujus generis, quod non est, nisi *esse* et necessario *esse*, est unum simplicissimum, et indivisibile : ens vero, ut accipitur in secundo membro dividitur in decem genera Prædicamenti. Et sicut ens communissimum, ut genus Metaphysicum, cujus communitas consistit in analogia, dividitur in ens, quod non est, nisi *esse* purum, et simplicissimum, ac per hoc mensura, et in ens quod habet *esse*, ac per hoc compositum, et mensuratum ; sic ens, ut est in secundo membro, et claudit creaturam, et est quoddam commune ad decem Prædicamenta, dicit communitatem analogiæ respectu decem Prædicamentorum; et dividitur in ens, quod non est, nisi ens habens *esse*; et in ens, quod est alicujus. Ut sicut Deus, qui est purum *esse* absque omni compositione, est mensura omnis *esse*, quia mensura est summa : sic in divisione entis creati, vel creatuæ, ens quod non est, nisi ens habens *esse*, nullam aliam claudens in se compositionem, et hoc est substantia, fit mensura omnium aliorum entium, quæ dicuntur non solum entia, sed entia alicujus, vel in aliquo, et sic claudunt quamdam compositionem. Et sicut in divisione entis communissimi *ens* stat in prima divisione pro ente per se ; in secundo vero membro pro ente, quod non est ens, nisi illius participatione : sic in divisione illius entis, quod cadit sub genere Prædicamenti, et continet omnem creaturam, *ens* stat in primo membro pro illo, quod est ens per se, ut *per se* opponitur ei, quod habet esse per inhærentiam, vel respective : et in secundo membro stat pro ente, quod est ens participatione illius, sicut accidentia sunt entia per attributionem ad subjectum,

Substantia est mensura omnium entium, quæ continentur in reliquis prædicamentis.

quia non sunt entia, sed sunt entis, et illorum *esse* est in alio esse. Et ideo in genere illo Metaphysico, cujus communitas consistit in analogia, et est commune ad decem Prædicamenta, substantia est mensura, quia simplicior, accidens vero mensuratum.

6. *Quantitas est mensura reliquorum accidentium.* Sicut autem *ens*, cui convenit *esse*, est unum genus Metaphysicum ad decem Prædicamenta, sic *accidens* universaliter acceptum est genus Metaphysicum ad novem Prædicamenta accidentium : et hoc genus dividitur sicut alia duo jam dicta, in accidens, quod est alicujus simpliciter absque alio addito, et hoc est Quantitas : et in accidens, quod est alicujus per aliud, et sic per additum, ut sunt omnia alia accidentia a Quantitate, quæ non insunt Substantiæ, nisi per quantitatem : et hoc loquendo secundum Philosophos, qui non posuerunt accidentia nisi in substantiis corporalibus habentibus quantitatem, et sic in genere accidentium mensura est quantitas; alia vero sunt mensurata.

SCHOLIUM.

Dum assignat hîc Doctor rationem mensuræ, et mensurati in unoquoque genere, ait illud esse mensuram reliquorum sub illo genere, quod simplicius, et perfectius est in illa ratione, sive univoca, sive analoga talis generis ; et propterea ait Deum in ratione generis Metaphysici, sive entis communissime sumpti, esse mensuram omnium aliorum entium, quia est ens purum, et simplicissimum, a quo reliqua entia habent esse, et substantiam esse mensuram omnium, quæ continentur sub reliquis novem Prædicamentis, quia in genere entium creatorum, vel quæ habent ab alio suum *esse*, minorem claudit compositionem, quam reliqua entia. Et in genere accidentium, ait quantitatem esse mensuram eorum, quæ continentur sub reliquis octo Prædicamentis, quia est primum in accidentibus, et non inhæret substantiæ per aliud accidens, sicut reliqua, quæ non insunt nisi per quantitatem. Et in genere accidentium, quæ sunt alicujus per aliud, ait relationem esse mensuram reliquorum accidentium, quæ continentur sub sequentibus Prædicamentis, et accidunt per aliud distinctum realiter ab illo, per quod accidunt ; relatio vero nihil reale addit supra suum fundamentum, quod tamen difficultatem ingerit in doctrina ejusdem Doctoris, qui in 2. distinct. 1. quæst. 4. num. 5. et sequentib. et in 3. distinct. 1. quæst 1. num. 14. §. *Ad illud in oppositum*, affirmat, et large probat relationes Prædicamentales, videlicet æquiparantiæ, similitudinis, æqualitatis, distinctionis, et identitatis, realiter distingui a fundamento, et tanquam quid obliquum, et connotatum respicere suum terminum. Verum est, quod in 1. distinct. 17. quæst. 3. num. 7. §. *Tenendo* : et in 2. dist. 1. quæst. 4; §. *Ad quæstiones* ; et dist. 1. quæst. 2. in fine; et in 3. dist. 1. quæst. 1. num. 14. §. *Ad aliud :* et Theoremate 19. num. 14. dicit relationes aliquas identificari cum suo fundamento : et ponit exemplum in creatura, cui adeo intrinsecum esse ait dependere a creatore, ut nullo modo possit esse sine dependentia, et respectu ad Deum, et propterea respectum hunc identificari cum absoluta entitate creaturæ. Cum autem hîc loquatur de relatione Prædicamentali, vel censendus est aliter sensisse, quam in libris Sententiarum, vel quod hîc loquatur ex sententia aliorum, quorum discursum refert, ut indicare videtur paulo inferius num. 8. ubi aliqua impugnat in ipso discursu relata.

Similiter dico, quod accidens per aliud est unum genus Metaphysicum, cujus communitas consistit in analogia, et continet octo Prædicamenta : et dividitur in accidens per aliud simpliciter absque addito alio, et hoc est Relatio, quæ nihil reale addit supra suum fundamentum : et in accidens, quod accidit per aliud, et est aliud reale ab illo, per 7. *Relati[o est] mens[ura] reliq[uo]rum [...] tem pr[ædi]came[nto]rum.*

quod accidit, qualia sunt alia septem Prædicamenta : quia Qualitas præter hoc, quod accidit per aliud, ut per Quantitatem, habet rem aliam propriam absolutam differentem a Quantitate : et sic inter alia accidentia quæ accidunt per aliud, Relatio est mensura propter simplicitatem in accidendo per aliud. Propter quod sicut Quantitas, quia est mensura omnium accidentium, immediate ordinatur post Substantiam, sic Relatio, ut dicit Commentator et Simplicius, tertium locum tenet post Substantiam, et sic procedendo semper in quolibet genere Metaphysico, est invenire unum primum immediatum, quod est mensura omnium aliorum.

Et ita patet solutio ad dubium; quod licet Deus non cadat sub genere Prædicamenti, cujus communitas consistit in aliqua re communi illis, quæ sub genere sunt, Deo autem, et creaturæ nihil reale est commune ; Deus tamen est in genere Metaphysico, quod non dicit rem aliquam communem univoce, sed analogice : et hoc est summæ nobilitatis, quia in tali genere unitas rei dicitur simpliciter de primo, de aliis vero non, nisi per attributionem ad illud, et per ejus aliqualem participationem. Sicut autem in genere Metaphysico, quod non habet communitatem aliqualem, nisi analogam, in qua est solum nomen commune, et nulla res, nec naturæ, nec rationis, nec considerationis ; quia natura rei, nec natura considerationis, nec rationis est communis Deo, et creaturis, sic in genere Logico, sive Prædicamentali in quolibet, secundum Philosophum, 7. Phys. * latitat æquivocatio aliqua ; eo quod semper in divisione talis generis per differentias contrarias alter ex terminis contrariis est nobilior, ut dicitur 10. Metaph. * Est tamen in ipso univocatio, et de speciebus univoce prædicatur, inquantum est in eo aliquid commune suis speciebus secundum considerationem ; et est propter speciem, quæ constituitur per nobiliorem differentiam mensura in illo genere : ut cum dividendo genus substantiæ, dicendo, *Substantia alia corporea, alia incorporea*, natura substantiæ per prius, et nobilius, et perfectius descendit ad substantiam incorpoream, quam ad corpoream.

* text. com. 31.

* text. com. 13. et deinceps.

8. Et ideo loquendo de mensura in genere Substantiæ, ut genus Prædicamenti, vel Logicum, univoce se habens secundum considerationem ad sua inferiora, substantia incorporea est aliarum substantiarum mensura. Et similiter accipiendo genus subalternum, ut substantiam corpoream cum dividitur in animatam, et inanimatam, semper illa, quæ constituitur nobiliori differentia, ut animata, est mensura, et sic usque ad individua.

SCHOLIUM.

Asserere animas æquales esse in perfectione substantiali, et propterea unam non posse esse alterius mensuram, non solum falsum, sed et erroneum putat hîc Scotus, non aliunde, quam a multorum Doctorum auctoritate, et propter articulum Parisiensem, ita ab Academicis conceptum : *Si quis dicit omnes animas ab origine esse æquales ; errat, quoniam alias anima Christi non esset perfectior, quam anima Judæ.* Etsi vero articuli Parisien-

ses infirmioris nunc sint auctoritatis, quam ut propter eos solum afficiendæ sint censuris Theologicis Scholasticæ opiniones; attamen tantæ Scholæ, illustriumque virorum nomen, et pondus sufficere deberet Toleto, quin minus lib. 2. de Anima, cap. 3. temerariam appellaret, et periculosam sententiam affirmantem, individua distingui inter se penes gradus substantiales perfectionis. Eum merito reprehendit Bannes in prædictum locum librorum de Anima; et lib. 1. de generat. cap. 4. quæst. 3. Porro hanc doctrinam multi post Magistrum in 2. dist. 17. absque ulla difficultate tuentur. Vide Conimbr. lib. 2. de Anima, cap. 1. quæst. 5. et Ruvtum in cap. 3. quæst. 3. num. 60. et seqq. Hic tamen ita plures animas inæquales esse dicit, ut aliæ reperiantur æquales : Scotus vero hîc negat duo dari individua, quæ secundum æqualem gradum perfectionis participent naturam speciei. Vide eumdem hîc num. 16. et quæst. 9. num. 76. et quæst. 11. num. 39.

9. *An unum individuum sit mensura aliorum.*

In individuis autem, ut dicunt aliqui, non est quærendum, quod unum sit mensura alterius, quia, ut dicunt, nihil reale addunt individua super speciem, nec in ipsis est ordo dignitatis naturalis, ideo dicunt quod unum non est mensura alterius : quod omnino æstimo esse falsum, et forte erroneum, quia anima Christi nobiliori modo participat naturam speciei, quam aliqua alia. Et semper individua ejusdem speciei, secundum diversos gradus majoris, et minoris perfectionis, naturam speciei participant : nec sunt duo individua secundum æqualem gradum perfectionis participantia naturam speciei. Ideo puto, quod anima Christi sit mensura omnium animarum; et sic in qualibet specie illud individuum, quod perfectius speciem participat, vel natum est participare, est mensura aliorum. Et dico *natum est participare*, quia dato, quod mensuratum sit actu, non oportet quod mensura extrinseca suæ essentiæ, de qua modo loquor, actu existat, sed quod in natura rei sit possibilis. Quod autem exemplificavi de genere substantiæ, idem dico de genere accidentium, quod nobilior differentia, vel species differentiam constituens, est mensura aliorum : ut si dico colorum alius albus, alius niger, albedo est mensura nigredinis, et sic in omnibus generibus.

Anima Christi es mensura aliarum. Vide infra q. 21. n 1.

10. *Ratio mensur[æ] perfecti[us] invenit[ur] in gene[re] Metaph[y]sico.*

Quamvis autem secundum prædicta, tam secundum genus Metaphysicum, quam secundum genus Logicum, sit accipere mensuram, et mensuratum; sciendum tamen est, quod ratio mensuræ, et mensurati magis perfecte, et proprie invenitur in genere Metaphysico, quam in genere Logico. Quod sic patet; in genere Metaphysico, id quod est mensura in simplicitate quadam naturæ, cadit in primo membro divisionis illius generis; et in illa simplicitate stat, quod naturam simplicem principaliter, et per se, et immediate signat nomen illius generis : et a simplicitate illius naturæ differt, vel deficit natura, quam signat mensuratum in illo genere. Unde sunt diversæ naturæ omnino mensura, et mensuratum, ita quod mensurati natura, quæ cadit a simplicitate naturæ mensuræ, cadit semper in rationem compositi : ut sic verum sit, quod in tali genere nihil commune, nec re, nec ratione habent mensura, et mensuratum. Sed ratio, et nomen generis convenit mensurato per quamdam attribu-

tionem et imitationem naturæ mensurati ad naturam mensuræ, et non est unigenietas inter talem mensuram, et mensuratum, nisi unigenietas imitationis : et hoc est propter quemdam nimium excessum naturæ generis, ut signatur per mensuram respectu ejus, et signatur per mensuratum, propter quod natura mensuræ in tali genere perfectissime continet in virtute totam mensuratum.

11. Et ista est ratio perfectæ mensuræ, quod scilicet virtute contineat totum mensuratum, sicut entitas divina respectu entitatis creaturæ. Propter quod in solo Deo salvatur perfectissimæ mensuræ ratio respectu omnis creaturæ, ut sua entitas omnem entitatem ; sua potentia omnem potentiam ; sua sapientia omnem sapientiam includit. Unde in primo genere latissimo Metaphysico, quod est *esse*, vel *ens*, mensura in illo genere est sola habens perfectissimæ mensuræ rationem : ut Deus, qui in se toto est mensura omnis mensurati, non sic de mensura alicujus alterius generis vere Metaphysici. Deus enim, qui nihil aliud est, quam *esse*, videlicet sub ratione qua non est aliud, quam *esse*, est mensura cujuslibet *esse* creati, inquantum est *esse ;* sed inquantum est *esse* creaturæ non consideratur sub ratione, qua *esse ;* sed sub ratione, qua est aliquid, utpote substantia, vel potentia. Isto modo Deus sub ratione, qua est *esse*, non est mensura creaturæ, inquantum creatura est aliquid ; sed inquantum Deus est aliquid, utpote substantia, vel potentia, differens secundum rationem ab *esse*, est mensura cujuslibet creaturæ, inquantum creatura est aliquid : sic est mensura substantiæ creatæ, inquantum ipse est omnium substantia : et sic de aliis, quæ ratione nobilitatis, quam important, transferuntur ad divina, ut sunt nomina attributorum. Substantia autem etsi inquantum est ens secundum totalitatem entitatis suæ, quæ ens, quod dividitur in decem Prædicamenta primo signat est mensura omnium entium aliorum inquantum sunt entia, non tamen est mensura omnium entium aliorum, scilicet accidentium ratione illius, quod addunt super rationem substantiæ ; seu non est mensura eorum secundum rationes proprias, quamvis sit mensura eorum, ut habent rationem entis : et sic mensura ista non continet omnino totum mensuratum, et ideo cadit a ratione perfectæ mensuræ.

Mensura autem accepta in genere Logico, de qua dictum est, quod est illa species, quæ constituitur per nobiliorem differentiam divisivam ; illa mensura non stat in simplicitate naturæ generis, sive non stat in simplicitate omnino importata naturæ generis. Cum enim dicitur, substantia alia corporea, alia incorporea ; *incorporeum*, quod est mensura, non stat in simplicitate naturæ importatæ nomine *substantiæ*, nihil addendo super id quod primo significat nomen *substantiæ*, sicut stat id, quod est mensura in quolibet genere Metaphysico. Nam cum dicitur, entium aliud substantia, aliud accidens, *substantia* nihil addit supra id, quod

12. *Ratio mensuræ quomodo inveniatur in genere Logico.*

significatur nomine *entis* : quia ens creatum, quod dividitur in decem Prædicamenta, sicut analogice dictum est de illis, nihil significat principaliter nisi ens, quod est substantia. Et sic cum incorporeum sit mensura corporeorum, hoc quod est *incorporeum*, non secundum se totum est mensura, nec *corporeum* secundum se totum est mensuratum ; quia *incorporeum* non est mensura corporeorum, nisi inquantum est substantia, non autem inquantum est talis substantia, non enim mensurat *corporeum* secundum rationem illius differentiæ, quam addit *corporeum* supra genus. Similiter nec *corporeum* est mensuratum, nisi ratione qua est substantia, non ratione differentiæ suæ : ratione enim additæ differentiæ substantia corporea non est incorporea aliquo modo ; nec secundum esse nobilius, nec aliquo modo, licet una differentia non sit nobilior alia, sed solummodo est in illa virtute, ut in nobiliori, inquantum est nobilior ratio substantialitatis, descendens in speciem per differentiam nobiliorem, quam per differentiam minus nobilem. Nihilominus accipiendo mensuram, et mensuratum in qualibet illarum specierum, in quas genus substantiæ dividitur, contrario modo ratio mensuræ, et mensurati in illis invenitur.

13. Ad cujus evidentiam est sciendum, quod cum dico : *Substantia alia corporea, alia incorporea*, aliter diffunditur genus substantiæ in substantias corporeas, constituendo speciem per differentias additas, et aliter in substantias incorporeas. Nam ad constitutionem speciei substantiæ incorporeæ diffunditur genus substantiæ per formam incorporalem, et immaterialem, ad minus materia corporali, quam formam addit differentia divisiva supra naturam generis, cum dico, *substantia incorporea*. Ad constitutionem autem speciei substantiæ corporeæ descendit genus substantiæ per differentiam importantem formam materialem corporalem, scilicet materiæ inhærentem : et sic non diffunditur, vel descendit ad eorum constitutionem per solam formam ; vel non solum per formam spiritualem, sed etiam per materiam, quam includit differentia divisiva, sive forma per illam differentiam designata, quæ facit quod hoc, quod dico *corporeum*, sit genus subalternum, non solum Logicum, sed etiam genus naturæ. Et sic patet, quod nobilius *esse* habet genus subalternum in incorporeo, quod constituitur per formam immaterialem, quam in corporeo, quod constituitur per formam materialem, propter quod *incorporeum* merito est mensura corporei.

Propter istos diversos modos, quibus genus quasi contrario modo diffunditur, vel descendit ad constituendum species in genere *corporei*, et *incorporei*, contrario modo sumitur ratio mensuræ, et mensurati in istis duobus generibus subalternis. Nam cum genus substantiæ diffunditur, vel descendit ad constituendam substantiam incorpoream per differentiam, seu per formam immaterialem, quasi in illo genere subalterno manet forma immaterialis : et quanto species constituitur per differen-

tiam priorem, et universaliorem, tanto est nobilior, et perfectior, quia simplicior; et quanto tardius constituit speciem per differentiam inferiorem, tanto est imperfectior, ita quod in genere incorporei species inferior, quæ plures differentias in se colligit, et in quam ultimo genus descendit, illa est imperfectior in toto illo genere; et illa species, in quam descendit genus per unicam solam differentiam, illa est perfectior in illo genere, omnium illarum specierum illius generis perfectiones in se continens, inquantum sunt substantiæ, non autem inquantum differentia supra genus: quia isto modo nulla est in alia, ut jam dixi, et ideo species una sola differentia constituta, est mensura omnium aliorum in genere incorporei.

14. In genere autem corporei est contrario modo; quia species, quæ per priorem differentiam constituitur, et pauciores differentias in se colligit, illa est imperfectior, et ignobilior: et species, quæ tardius constituitur, et per inferiorem differentiam, quæ colligit in se plures differentias, sic descendendo usque ad specialissimam, illa est nobilior, et perfectior, perfectionem omnium aliarum specierum in se continens in una simplici natura specifica, licet plures contineat formas, vel saltem intentiones plures, secundum pluralitatem differentiarum constituentium ipsam, (quod dico propter negantes gradus formarum) et ideo illa species, quæ est mensura omnium aliarum specierum in genere corporearum, ut est species humana, quæ habet rationem mensuræ respectu omnium corporearum, inquantum est corporea; quia inquantum est corporea continet quodammodo omnium corporeorum rationes, videlicet rationem corporei mixti, corporei animati, vegetativi, et sensitivi, licet secundum rationem rationalis nullius sit mensura; quia per illius differentiam ab aliis distinguuntur, nec per illam claudit in se alia corporea. Et inquantum rationalis mensuratur per mensuram omnium incorporeorum, eo quod anima rationalis secundum rationem rationabilitatis, vel intellectualitatis, mensura est intelligibilium, vel Intelligentiarum et per ipsam est consummatum corporeum, et incorporeum, quia creata est in umbra Intelligentiæ.

Species humana est mensura omnium corporeorum.

Addunt autem aliqui, quod indi- 15.
vidua sub eadem specie non possunt habere rationem mensuræ, secundum quod individua, quia nihil addunt supra speciem: ideo nullum individuum habet rationem mensuræ, nisi ratione formæ specificæ, quia illa est in eis tota ratio perfectionis. Si vero ratio mensuræ inveniatur in uno individuo respectu aliorum, dicunt, quod hoc est solum per accidens, quia species scilicet non subsistit, nisi in illo solo uno individuo; ut patet in corpore orbis primi, quod est mensura omnium corporeorum simplicium, secundum quod sunt corporea: et in primo Angelo, si sit solum unicus, et sub una specie, ille est aliorum mensura, et hoc per accidens, ut dixi, et hoc si ille Angelus ponatur primus, et supremus in toto genere Angelorum. Si

enim esset aliqua substantia separata, quæ esset mensura aliorum, in ipsa esset status in ascendendo, et supra illam non esset factibilis superior : sed secundum assertionem ipsorum, nullum genus creaturæ habet statum in supremo, quin superior ea alia possit a Deo fieri, eo quod quælibet semper distat in infinitum a substantia increata. Et ideo secundum sensum articuli nullus Angelus est simpliciter mensura omnium Angelorum factibilium, et factorum, quamvis qui modo est superior in natura, possit poni aliorum inferiorum mensura. Sed in infima creatura est status, scilicet in anima rationali : propter quod quia mensura est certa, alii posuerunt eam esse mensuram omnium substantiarum separatarum : quia, ut dicit Avi-
5. Met. c. 3. cenna *, si ignoratur intellectus possibilis, tunc non scitur numerus substantiarum separatarum.

Quod autem dictum est hîc, quod in individuis inquantum individua, non potest accipi mensuratum et mensura, sicut supra dixi, æstimo esse falsum : quia quamvis individuum rem non addat supra speciem in latitudine, tamen speciei sunt multi gradus ; quorum alii sunt magis perfecti aliis, secundum quos ipsa in dividua producuntur, et ideo unum est mensura alterius.

ARTICULUS II.

An, et qualiter Deus sit mensura rerum omnium creatarum?

16. Dubium. Sed adhuc occurit dubitatio circa prædicta : cum enim omnis mensura æquetur mensurato, vel æquet rem mensuratam, vel per se, vel per sui replicationem, videtur id non esse verum de Deo respectu creaturæ. Non enim videtur quod divina essentia illimitata, et infinita, habeat rationem mensuræ respectu essentiæ creatæ, cum tamen dictum sit *, quod ratio mensuræ perfectius salvatur in Deo, quam in mensura alicujus generis. [...]um. 11.

SCHOLIUM.

Omnia ferme, quæ hîc diffuse tractat Doctor, sub majori compendio habet in 2. d. 2. q. 2. §. *Ad secundam partem :* et in Metaphysic. lib. 5. quæst. 9. num. 3. et in alia Metaph. textuali summa unica, cap. 6. num. 57. et seqq. Vide quæ dicta sunt art. 1. num. 3. et seqq.

17. *Triplex genus mensuræ perfectionis essentialis rei* Ad cujus evidentiam est sciendum, quod cum hîc loquamur de mensura extrinseca quantitatis perfectionis essentialis rei, non quantitatis simpliciter, nec durationis, talis mensuræ est triplex genus, et secundum hoc triplex ratio mensurandi per talem mensuram. Est enim quædam mensura, quæ semper exceditur a mensurato, ideo ipsum non mensurat, nisi sui replicatione : verbi gratia, unitas, quæ est principium, et simplicissimum in numeris, et ex se nota in sua quantitate, non mensurat numeros, nisi sua replicatione. Tantus enim cognoscitur esse numerus, quoties in eo cognoscitur unitas replicari : ternarius enim cognoscitur tantæ quantitatis, quia ter in eo unitas replicatur, et sic de aliis speciebus numerorum. *Primum quod exceditur a mensurato.*

Est etiam mensura, quæ quandoque excedit, quandoque excedi- *Secundum quod excedit, et ex[...]*

...ditur, et aliquando æquatur. tur a mensurato, quandoque ei æquatur, et ideo quandoque mensurat sua replicatione, quandoque explicatione, quandoque adæquatione : verbi gratia, motus diurnus cœli est primus, et simplicissimus in motibus, quia uniformis est, et in termino quodam consistit sine additione, et diminutione ab eodem in idem, et ideo est notissimus in sua quantitate : qui motus inquantum includit mensuram sibi intrinsecam, quæ est tempus, alios motus, quos excedit, mensurat explicatione, et applicatione alicujus partis suæ, vel replicatione suiipsius supra se semel, vel pluries. Motus vero æqualis sibi mensurat seipsum simpliciter, suis scilicet adæquatione, et applicatione, absque replicatione, aut explicatione. Si enim videre voluerimus quantum motor, vel viator ambulaverit, cognoscendo quantitatem motus ejus (quantitatem dico, qua mensuratur secundum durationem, secundum quam motus cœli diurnus est mensura aliorum motuum, aliam enim rationem mensuræ habet motus secundum spatium, de qua nihil ad præsens) et tunc nos aspicimus ad motum cœli diurnum, applicando illum per intellectum motui, mensurando motum per tertiam partem, vel medietatem diei. Quemadmodum si quis velit mensurare pannum, applicat ei ulnam, et si invenitur mensura excedens, mensurat explicando, et applicando ei aliquam partem mensuræ, quæ illi mensurato æquatur, et secundum ulnam illam cognoscitur quantum sit mensuratum. Si vero mensura excedit, tunc mensurat per se, et partes, et suiipsius replicationem : ut dicendo, iste tardavit venire duobus, vel tribus diebus, et tertiata unius diei. Si vero æquatur mensura mensurato, mensurat sui adæquatione, et dicitur motus diurnus.

Est autem tertia mensura, quæ mensuratum semper excedit, et ideo mensurat sola explicatione. Isto modo Deus est mensura omnium entium; quia est primum, et simplicissimum, et inquantum est ex se notissimum in actualitate sua. Cum igitur quantitas naturæ suæ perfectionis sit infinita, et illimitata, quantitas autem perfectionis naturæ creatæ cujuslibet sit limitata, et finita, ideo est mensura excedens quantitatem perfectionis omnium aliorum entium : ergo si per Deum quasi per mensuram debeat cognosci quantitas, et gradus determinatæ perfectionis alicujus entis, hoc non potest esse seipso simpliciter, sed solummodo explicatione alicujus quantitatis, virtualiter contentæ in Deo, ut in mensura excedente, sicut una hora continetur in die toto. Et illa quantitas perfectionis contenta virtualiter in Deo, proprie respondet quantitati perfectionis rei mensurandæ, et sic æquatur illi secundum quamdam correspondentiam, etsi non simpliciter : quemadmodum motus diurnus explicatione alicujus suæ partis æquatur alicui motui æquali illi parti secundum modum jam dictum. 18. *Tertium quod semper excedit.* *Singulis creaturis correspondet quantitas perfectionis in Deo.*

Quantitas autem illa perfectionis virtualis, et quodammodo partialis in Deo, quæ æqualis debet esse

quantitati rei mensurandæ, non est in Deo distincta a tota infinitate suæ perfectionis actu, quemadmodum in denario distincta sunt sex, et quatuor actu, et realiter; ut si denarius esset propria mensura numeratorum, senarii explicatione mensuraret aliqua, et quaternarii explicatione mensuraret alia. Nec etiam illa quantitas virtualis in Deo est distincta in eo secundum intellectum, quemadmodum una hora, vel duæ, distinguuntur in motu diurno. Oportet ergo si divina perfectio sit mensura perfectionis creaturæ, cum hæc non sit se tota per sui adæquationem, sed explicatione alicujus partis virtualiter contentæ in Deo, quod illa pars sola consideratione intellectus distinguatur in eo. Quare cum singulis gradibus in essentiis creaturarum debeant respondere singulæ rationes prædictæ in Deo, oportet ad hoc, ut Deus sit omnium mensura, per quam cognoscatur rei gradus, et quantitas in sua essentia, quod sola intellectus consideratione habeant ibi *esse* illæ rationes diversæ : et hoc tanquam propriæ rationes singulorum, et mensuræ propriæ, et propria principia cognoscendi quantitates eorum. Et sic Deus ipse simpliciter consideratus, sit mensura omnium communis, et excedens; rationes vero illæ singulæ sint mensuræ singulorum per quamdam correspondentiam coæqualem. Et hæ rationes eædem sunt cum rationibus idealibus, sed differunt ab eis sola ratione : nam dicuntur ideales, inquantum sunt rationes cognoscendi essentias creaturarum, ut sunt essentiæ simpliciter, et inter se distinctæ : dicuntur vero partibiles, ut sunt præcisæ rationes cognoscendi quantitatem, et gradum perfectionis in essentia, et natura cujuslibet entis creati.

20. Sic igitur patet primum membrum præmissæ divisionis, cum dixi in principio, quod *esse* creaturæ duplex debetur mensura : una secundum quod est essentia simpliciter; alia secundum quod actu existit. Essentiæ autem, inquantum essentia, triplex debetur mensura : una inquantum essentia, et hæc est duplex : una intrinseca, quæ est limitatio in gradu naturæ : alia extrinseca, et id est ens dignissimum, et perfectissimum in suo genere, et de isto dixi usque modo. Secunda mensura, quæ debetur essentiæ, est secundum quod est extensa : et sic mensura ejus est quantitas corporalis, sive dimensionalis, quæ est quantitas continua, sub cujus partibus partes substantiæ materiales sunt extensæ : et per istam quantitatem accidentalem intrinsecam convenit substantiæ quantitas dimensionalis extrinseca, quæ est locus. Tertia mensura, quæ debetur essentiæ, debetur ei ut est multiplicitas, vel multiplicata per individua, et ista quantitas vocatur numerus. De istis mensuris nihil ad præsens.

Mensur[a] essentiæ est triple[x].

Mensu[ra] essenti[æ] ut est ex[-] tensa.

Mensu[ra] essenti[æ] ut est m[ul-] tiplex.

ARTICULUS III.

Resolvitur titulus quæstionis.

21. Secundum vero actum existentiæ debetur rei aliud genus mensuræ,

Mensura existentiæ multiplex. Vide infra q. 21. num. 1. et seqq. quæ vocatur duratio, et de ista mensura est inquisitio nostra. Est ergo sciendum, quod est quoddam *esse* omnino simplex, et immutabile, et invariabile actu, et potentia, re, et intellectu : et hoc est solum divinum *esse*, cujus mensura est æternitas, de qua alias * disputabimus. *Æternitas.* * infra q. 22. n. 6. et seqq. Aliud est *esse* totum simul invariabile actu, variabile tamen potentia : et hoc est *esse* æviternorum, quorum mensura est ævum, de quo dicetur suo loco. *Ævum.* Aliud est *esse* variabile actu, et potentia subjectum motui, et mutationi, quale est *esse* omnium generabilium, et corruptibilium. *Esse* autem talium rerum generabilium, et corruptibilium, est considerandum dupliciter. Vide q. 20. n. 7. et seqq. Uno modo, inquantum inter generationem, et corruptionem manet in toto, et in eodem *esse* suo substantiali, sine additione, et sine adjectione, et sic tempore non mensuratur, sed ævo, quamvis non ita proprie sicut substantiæ incorporales. Alio modo consideratur, inquantum ab instanti generationis continue secundum periodum currit motu alterationis, secundum qualitates, id est, *esse* alterantes, et in eo impressionem facientes, per quarum actionem necesse est, quod id *esse* in fine corrumpatur : *Tempus.* et sic illud *esse* tempore mensuratur, sed minus quam accidentia, in quibus fit adjectio continua secundum partes temporis, et motus.

Partes autem illæ accidentium dupliciter considerari possunt. Uno modo accipiendo ad partes continue acquisitas, vel adjectas. Alio modo accipiendo ad partes, ut simul habitas post adjectionem, aut ante adjectionem. Primo modo, illæ partes accidentium proprie tempore metiuntur; non autem secundo modo, quia secundum illas partes simul habitas, inquantum hujusmodi *esse* eorum est stans, et fixum : et quæcumque habent *esse* stans, et fixum, inquantum hujusmodi, quodammodo ævo mensurantur.

Et ut videatur quomodo *esse* talium mensuratur tempore secundum unum modum, et ævo secundum alium modum, generaliter est sciendum, quod talis est ordo in *esse* rerum universi, quod est quædam res, quæ non habet *esse*, nisi in partium successione, ut motus : et talis secundum se, et primo tempore mensuratur, et solo tempore, quia partes ejus continue moriuntur, et oriuntur cum tempore, et cum partibus ejus. Est autem alia res, quæ habet in suo *esse* partium successionem, ut sunt illæ qualitates, et quantitates, in quibus sunt motus alterationis, et augmenti, et retinent partes simul post acquisitionem, necessario tamen periodialiter amittendas per actionem contrariorum in eis : et talia quoad partes successivas per se, sed non primo, mensurantur solo tempore. Inquantum tamen tales qualitates, et quantitates simul habent illas partes in *esse*, non mensurantur proprie tempore, sed quodammodo ævo, tempore tamen inquantum partes, quæ simul sunt, necesse habent periodialiter quandoque suum *esse* amittere ; et sic duobus modis mensurantur tempore tales partes, uno modo ævo. 22. *Quædam diversimode mensurantur tempore et ævo.*

23. Et est advertendum, quod cum dico, quod partes simul existentes mensurantur tempore, inquantum necesse habent aliquando periodialiter desinere esse, quod tunc tempore mensurantur per accidens, inquantum scilicet quies, et quiescentia, quæ apta nata sunt moveri, dum tamen non moventur, dicuntur tempore mensurari, et esse, sive quiescere in tempore. Cum enim quælibet res naturalis per influxum corporum cœlestium generetur, non solum Solis, sed etiam stellarum errantium, seu erraticarum, quarum influxus facit ad rerum generationem; quamvis ad hoc faciat maxime virtus Solis, ut dicitur circa finen de Generatione, et per recessum, vel subtractionem influxus, qui erat causa generationis, fit corruptio, et per contrarios aspectus aliarum stellarum. Periodus enim vocatur illa ætas, vel mensura, secundum quam quælibet res generabilis, et corruptibil s nata est durare naturaliter, et non plus. Sicut videmus, quod periodus aliquarum rerum non est nisi unus annus, aliarum unus mensis, aliarum dies unus, ut illius piscis, qui vocatur ephemeron, cujus generatio quoad totam speciem, et omnia individua ejus perficitur in una die artificiali, et respectu ejus corrumpitur in nocte artificiali, ut in eodem die naturali, in quo piscis ille oritur, in eodem moritur.

Rerum periodi, sive ætates.

SCHOLIUM.

Doctor in 3. dist. 16. q. 2. §. *Ultimum argumentum*, optime probat rerum generabilium, et corruptibilium interitum non provenire ex statutis sibi periodis, sed potius periodos sequi causas interitus. Atque has causas asserit esse intrinsecas ipsis rebus, maxime animatis, quia scilicet in talibus aliqua qualitas dominatur, ut calor, qui tamen continuo fovetur in humido tendente perpetuo in corruptionem, per actionem caliditatis, ex quo tandem sequitur corruptio humidi radicalis, eaque citius in uno, quam in alio, juxta actionis intensionem. Unde ad rationem periodi determinatæ, ait, nihil facere extrinsecum corruptivum, sed pendere ex causis intrinsecis naturalis complexionis. Quo etiam tendit hic ejus discursus probans talem, vel talem complexionem, aut naturæ robur, vel infirmitatem in individuis ejusdem speciei contingere ex variis aspectibus, aut influentiis Astrorum, aut Planetarum, non secludendo tamen aliarum causarum simul concurrentium occultos influxus. Et a causis intrinsecis provenire periodos ipse hîc paulo ante docuit num. 22. dicens, quod rerum corruptibilium partes necessario periodaliter amittuntur per actionem contrariorum in eis. Vid quæst. sequentem num. 7. et 8.

Ad hoc autem quod periodus alicujus rei sit major, vel minor, non solum facit aspectus, et influxus stellarum; imo quia ex aspectu unius stellæ concurrente cum aspectu alterius, secundum quod magis, vel minus conveniunt, aliquando est fortior constellatio in uno ordine, aliquando debilior; et secundum fortitudinem illius virtutis naturaliter firmiores sunt, et durationes, et majorem habent periodum generata in una hora, quam in alia. Illa tamen, quæ sunt ejusdem speciei, et in una hora, et sub uno aspectu generantur, habent eamdem periodum, nisi sit diversitas eis ex parte materiæ, ex qua generantur diversa individua ejusdem speciei in eadem hora. Nam quamvis duo, vel plura ejusdem speciei, eadem hora et sub 24.

Unde su[nt] longiore[s] vel brev[io]res.

eodem aspectu generentur, major tamen est duratio periodialiter unius, quam alterius : quia diversa est dispositio materiæ, ex qua generantur diversa ejusdem speciei individua in eadem hora, et materia secundum dispositionem in una parte est obedientior, et receptior virtutis cœlestis ei imprimendæ : ideo individua ejusdem speciei, quæ generantur eadem hora, ejusdem fortitudinis non sunt, neque æqualis periodi. Nihilominus omne, quod sic cadit sub generationem, necesse habet aliquam suam periodum terminare, et isto modo tempore mensuratur, sicut illa, quæ non moventur, apta tamen nata sunt moveri, quæ proprie dicuntur quiescentia, ut patet 4. Physicorum*.

...s corruptibiles quomodo mensurantur.

...tex t. c. ... et 6. Physic. ...t. com.

25. Post prædictas qualitates, et quantitates, quæ subsunt motui alterationis, et augmentationis, inveniuntur substantiæ, et accidentia, in quibus non est motus, sed sunt talis naturæ, quod per mutationes in fine motuum generantur, et corrumpuntur : quæ inquantum habent *esse*, et essentiam suam simul in medio tempore, non mensurantur tempore, nisi sint quiescentia; et inquantum periodialiter necesse habent corrumpi sub tempore sed necessario mensurantur aliquo modo ævi.

...ubstantiæ, et accidentia fixa.

Post has formas generabiles, et corruptibiles sunt corpora cœlestia, quorum motus per se mensurantur tempore: substantia autem eorum nequaquam, nisi inquantum sunt possibilia corrumpi, Deo deserente, eo quod non habent naturalem potentiam ad corruptionem periodialem sub tempore per transmutationes quascumque possibiles fieri in tempore : ideo et per accidens non mensurantur tempore, sicut illa quæ habent *esse* suum simul, cum tamen periodialiter necesse habent desinere esse tempore, sed eorum substantia mensuratur ævo terminativo.

Corpora cœlestia.

Post cœlestia corpora sunt substantiæ spirituales incorporeæ, quæ non moventur motibus consimilibus motibus corporalium semper, sed aliter. Propter quod etsi moventur motibus affectionum, vel intellectionum, tunc secundum aliquos* tales motus mensurantur aliquo tempore, quod sit tempus verum, quod vocant aliqui tempus discretum, de quo dicetur suo loco †. Substantia autem earum, quia non recipit impressiones aliquas, per quas sit necesse eas corrumpi, non nisi *ævo* mensuratur. 26.

Substantiæ spirituales.

* D. Thom. 1. p. q. 10. art. 5. ad 1. Henr. quodl. 12. q. 8.

† infra q. 21.

SCHOLIUM.

Substantiam Angelorum juxta communem opinionem, ait ævo mensurari, operationes vero, seu intellectiones eorum mensurari tempore, aliquorum refert esse sententiam, quam licet aperte non probet, non tamen impugnat. Ea est sancti Thomæ, Henrici, et aliorum, quorum fundamenta, et rationes late refert in 2. distinct. 2. quæst. 4. num. 2. et latissime refellit probans multis argumentis intellectiones Angelorum ævo mensurari dumtaxat. Quod autem hîc, et sub numerum 23. asserit *esse* rerum generabilium, et corruptibilium, sive substantiales sint, sive accidentales, prout habet omnes suas partes simul, licet eas successive per motum acquisierit, et necessario sint corrumpendæ, ævo mensurari. Sed loco citato in secundum num. 9. et sequentibus videtur magis inclinare in illam sententiam, quæ asserit istud

esse mensurari tempore : et mox proponit modum utramque opinionem defendendi.

27. Ita quod non dicimus proprie tempore mensurari, nisi illa, quæ succedunt secundum partes juxta successionem temporis, partium et motus, quæ solummodo per se, quamvis non primo, dicuntur tempore mensurari. Unde non solum substantiæ spirituales, et corpora cœlestia, sed etiam *esse* generabilium, et corruptibilium, sive sit substantia, sive sit accidens (quamvis, ut dixi, non ita proprie accidens, sicut substantia) talia inquantum *esse* suum habent simul, *ævo* dicuntur mensurari.

Unde et propter hoc dicunt aliqui, quod ævum est diversum, ut mensurat substantias spirituales, et corpora cœlestia, et *esse* rerum generabilium, quod tamen totum est simul, eo quod *esse* substantiarum spiritualium quia non habent, ut dicunt, formam in materia, vel saltem non in materia corporali, ideo minus tendunt ad *non esse*, quam corpora cœlestia. Et ideo quia non habent formam in potentia materiæ corporalis, minus tendunt ad *non esse*, quam generabilia. Et illa ut habent totum *esse* simul, minus tendunt ad *non esse*, quam partes accidentium, quæ per motum acquiruntur, et corrumpuntur. Et partes talium accidentium, quæ successive acquiruntur, et corrumpuntur, magis tendunt ad *non esse*, ut sunt partes motus, quæ simul non possunt esse, sed continue oriuntur, et moriuntur. Et ideo quia partes motus semper tendunt ad *non esse*, ideo nullo modo ævo mensurantur. Et sic dicunt, quod sunt quinque modi ævi secundum prædicta ævo mensurata, scilicet, substantia, Angeli, cœli, *esse* corporalis rei, *esse* accidentis, ut est simul. *Quin[que] modi [...]*

Ex prædictis patet, quod cum mensura varietur secundum variationem mensurati, mensurata autem inquantum durabilia si considerentur secundum *esse*, aut solo ævo mensurantur, ut substantiæ spirituales,et corpora cœlestia,aut quodammodo ævo, quodammodo tempore, ut dictum est * de esse rerum generabilium, et aliquorum accidentium, quod totum est simul. Si vero considerentur secundum motum, vel actiones, aut solo tempore mensurantur, ut corpora cœlestia, et illa quæ moventur motu locali, vel augmentationis, aut alterationis secundum qualitates generabiles, aut tempore discreto, sicut dicitur de motibus affectionum, et cognitionum Angelorum. Ideo accipiendo *tempus* large ad continuum, et discretum, patet quod creaturarum omnium non sunt nisi duo genera mensurarum. 28.

* num.

Quod sint solum duæ mensuræ ostenditur sic : Sicut se habet tempus ad temporalia, sic ævum ad æviterna ; sed non est nisi unum tempus temporalium : ergo nec est nisi unum ævum æviternorum. Cum igitur ævum, et tempus sint duæ mensuræ omnium, et omne creatum sit tale, vel tale, erunt tantum duæ mensuræ. *Duo [...] taxat [...] nera [...] sur[...] in cre[...] ri[...]*

Item, sicut quæ sunt simul loco, non habent nisi unum locum numero, sic quæ sunt simul tempore,vel duratione,non habent nisi unum tempus, sive durationem

unam numero : sed omnia, quæ sic coexistunt tempore, vel ævo, sunt simul tempore, et ævo : ergo si temporalia non habent nisi unum tempus numero, nec æviterna, nisi unum ævum numero.

29. *...i mensura est ...tiplex.* Quod autem sint tot, quot durabilia, videtur; quia quot modis dicitur unum relativorum, tot reliquum; sed mensura et mensuratum, duratio et durabile, sunt hujusmodi : ergo, etc.

Item, sicut non est nisi unicum tempus omnium temporalium, cum sit accidens, non habebit nisi unum subjectum numero : et illud necessario erit tale, quod per suum tempus sit aptum natum mensurare, et continere omnia temporalia, sicut mensurans continet omnia mensurata sua, et sicut etiam locans, tale autem videtur solum mobile primum. Sed in affectibus Angelicis est tempus, et id nullo modo subjectum motui primi mobilis, nec contineri, nec mensurari potest ab illo : ergo non erit solum unum tempus omnium temporalium.

Item, omne quod sequitur formam, multiplicatur secundum multiplicationem formæ; sed ævum est propria passio sequens formam æviternorum, nam sicut materia est causa variationis, sic forma est causa invariationis, et consummationis : sed in æviternis, et aliis plurificantur formæ, sicut res : ergo sunt ibi plura numero æva.

...n omni ...nere est ...a prima ...nsura. Item, quod sit una sola mensura omnium durabilium, sic patet : 10. Metaph. dicitur; In quolibet genere est reperire unum primum omnium simplicissimum, quod est mensura omnium aliorum; sed substantiæ creatæ sunt in uno genere : ergo habent unam substantiam, quæ est mensura omnium substantiarum, et ita est in omni genere durabilium, et durationum. * text. com. 4. et 5. Metaph. text. com. 12.

Ista quæstio duos potest habere intellectus. Unus est, utrum sint duæ mensuræ numero solum, ita quod non est aliud quærere, nisi utrum sit unum tempus numero omnium temporalium, et unum ævum omnium æviternorum. Alius intellectus est, utrum sint duæ mensuræ specie differentes omnium durabilium creatorum, sive quælibet illarum habeat plura individua, sive non : et isto ultimo modo quæstionem accipimus, et quatenus mensura universaliter totam istam materiam comprehendit.

QUÆSTIO XX.

Utrum tempus sit idem numero?

Arist. *lib.* 4. *Physic. c.* 14. *text.* 133. *et* 134. Alens. 2. *p. q.* 9. *mem.* 9. Albert. 4. *Physic. tract.* 3. *c.* 4. S. Bonav. *in* 1. *dist.* 37. *num.* 33. S. Thom. *in* 2. *dist.* 12. *q.* 1. *art.* 5. *et opusc.* 36. *c.* 2. *et opusc.* 48. *in explic. Categoriæ Quando.* Argent. *in* 4. *dist.* 48. *art.* 4. *q. unic.* Capreol. *in* 2. *et dist.* 2. *q.* 2. *art.* 3. Cajet. 1. *p. q.* 10 *art. ult.* Jandun 4. *Physic. q.* 28. Javell. *q.* 23. Conimbr. *in* 4. *Physic. c.* 14. *q.* 1. *art.* 2. Compl. *disp.* 11. *q.* 6. Vide Doct. *in* 2. *d.* 2. *q.* 11. *et in* 4. *dist.* 48. *q.* 2. Vide *q.* 21. *col. seq.*

Respondeo : circa istam quæstionem est Doctorum opinio multiplex recitanda. Secundo magis probabilis nostro judicio eligenda. 1.

ARTICULUS I.

Referuntur variæ sententiæ.

Opinio negantium. Fuit igitur aliquorum opinio, quod realiter tot essent tempora, quot sunt motus, sive quot sunt per tempus mensurata; et quod tempus nullam habet unitatem, nisi unitatem intentionis, quam ei dat intellectus, quemadmodum dicimus, quod homines sunt realiter diversi; sed unitatem hominis, ut dicit quid universale, format sibi intellectus, quia universale sub ratione unitatis non est nisi in intellectu. Sicut enim si duæ lineæ, vel duo corpora omnino æqualia inter se essent, intellectus statim imaginaretur eis unam mensuram communem, et unum communem locum, quamvis etiam non essent sub exteriori locante : sic duobus durabilibus, vel duabus eorum durationibus sibi coexistentibus, intellectus imaginatur unam communem durationem. Et hoc maxime, quia cum tempus sit mensura durationis rei, quæ est dimensio quasi in longum, duo durabilia simul protensa non faciunt aliquod majus : et ideo quantum ad reputationem, et acceptionem intellectus, non reputantur nisi pro uno durabili, quamvis realiter sint duo durabilia. Sicut duo corpora inter se ex natura sua sunt duo realiter, quamvis ab intellectu, ut una quantitas, vel una dimensio accipiantur : in numeratione enim longitudinis temporum, non valent plus duæ, quam una.

2\. Moti autem sunt prædicti Doctores ad hoc dicendum triplici ratione. *Fundamenta hujus opinionis.* Prima ex parte subjecti sic : quia cum determinatum sit in quadam præcedenti quæstione*, et communis sit opinio, quod saltem per accidens ad pluralitatem subjectorum sequitur plurificatio propriorum accidentium, et passionum : quia omne accidens contrahit unitatem numeralem a subjecto suo, sicut etiam *esse*, vel existentiæ, et non e contrario. Unde sicut substantia ex naturali ordine præexigitur ad existentiam accidentis, sic ejus unitas ad unitatem accidentis. Unde secundum hoc ad unitatem numeralem accidentis non sufficit ponere plura subjecta, quæ non essent aliter unum, nisi quia subsunt eidem accidenti, vel unitati conceptus mentis.

* quæst. 17. n. et seq.

Sicut etiam aliqui dicunt, quod omnes motus simul existentes, et per modum linearum fluentes in longum, habent rationem unius subjecti respectu temporis, et ab omnibus talibus motibus, ut uniformiter fluentibus dicunt haberi unitatem : quia omnes motus sic accepti habent rationem unius durationis, et unius durabilis, scilicet in longum. Sicut ergo infinitæ lineæ simul esse possunt ex illa parte, qua dimensione carent, scilicet a parte latitudinis, (nec enim ut mensurantur in longum, ponuntur in numerum; sed eadem mensura, et simul, vel simili mensurantur) ita motus omnes, qui fluunt per modum linearum in longum, simul sunt respectu ejusdem unius temporis : et quia tempus mensurat omnes motus secundum

quod sunt simul, ideo omnes habent rationem unitatis respectu temporis.

3. *Refutatur hæc opinio.* Hæc tamen unitas ficta, non realis, ad unitatem veram et realem accidentis, de qua quærimus, non sufficit. Primo, secundum modum istum, omne accidens posset poni in pluribus, imo in infinitis subjectis : et sic subjectum traheret unitatem ab accidente, non e contrario.

Secundo, quia secundum hoc cum ab eodem res habeat unitatem et entitatem, si tempus est sic unum secundum conceptum mentis, non habet unitatem, nec per consequens entitatem, nisi solum in anima, et sic est accidens pure Mathematicum, non naturale, quod est falsum.

Tertio, quia tunc unum accidens verum, et reale informaret diversa subjecta naturaliter non unita : propter quod dicunt isti, quod quot sunt durabilia, tot sunt durationis subjecta : tum, quia duratio unicuique ex hoc solum convenit, quod est durabile; seu quia existentia habet in se prius et posterius, sive per ejusdem continuationem, sive per successionem, et mutationem variarum formarum, sicut est in motu. Non enim duratio per aliquam causam potest alicui durabili per se soli convenire, etiam primo mobili : tum, quia quocumque durabili ablato, omne durabile manens habebit vere durationem, sicut si illa non essent ablata : et hoc esset impossibile, si duratio, seu tempus non maneret sufficienter in quolibet durabili, sive mensurato, sicut in proprio mensurato. Unde amoto motu primi mobilis, vel quocumque alio, existente quocumque alio motu, existeret tempus primi mobilis : sicut amoto motu primi mobilis existere posset alius motus, ut dicit Augustinus 11. *Confess. cap.* 23. quod cessante motu primi mobilis moveretur rota figuli. Tum, quia nulli durationi potest dari unum primum subjectum, ita quod in illo solo sit sicut in subjecto, et non in aliis durabilibus, cum eadem ratio durabilitatis insit essentialiter omnibus durabilibus.

Nulli rei per se soli convenit duratio.

Vide Scot. in 2. d. 2. qu. 11. §. Etsi objicias.

Secundo, hoc idem arguunt ex parte durationis sic; omnis mensura habet quantitatem aliquam aliam a quantitate mensurati; sicut enim nihil mensurat nisi quantitas, sic nihil mensuratur nisi quantum : quia tunc res dicitur mensurari, quando ejus quantitas per aliam quantitatem nobiliorem, quanta sit, discernitur. Non enim pannus per ulnam mensurari posset de se, et per se, nisi aliquam quantitatem haberet. Si igitur tempus mensurat aliqua, in quibus non est tanquam in subjecto, oportet necessario, quod præter ipsum tempus mensurans detur in prædictis mensuratis a tempore aliqua alia quantitas, alia numero a tempore mensurante, consimilis tamen ipsi, quia aliter non posset mensurari ab eo, sicut de locante, et loco videmus. 4. *Sola quanta mensurantur.*

Tertio, ex parte durationis arguitur sic; Quælibet res sicut habet *esse* et *existere* proprium, sic habet propriam durationem : non enim aliud vocamus durationem, quam permanentiam, et continua-

tionem propriæ existentiæ; sive hoc fiat per continuam generationem propriarum partium, sicut est in motu; sive per partium earumdem continuationem, ut est in permanentibus : ergo cum quilibet motus habeat propriam existentiam ab eo distinctam, habebit propriam durationem, et durationis mensuram, quæ est tempus, et sic ponunt isti tot esse tempora, quot motus.

5. *Opinio dicentium unum esse tempus omnium durabilium.*

Aliorum est opinio, quod omnium temporalium est unum tempus pro mensura; sed cum tempus sit accidens, accidens autem habeat unitatem a subjecto, diversimode assignant subjectum temporis. Dicunt enim aliqui, quod prima materia est causa omnis mutationis et variationis in rebus, et ex potentialitate materiæ surgit in rebus mutatio : et quia materia prima est eadem in omnibus mutationibus, ideo ab unitate materiæ primæ tempus dicitur unum.

Rejicitur.

Sed contra hanc opinionem arguunt alii; primo sic : Constat quod materia prima non est una in omnibus rebus materialibus unitate reali, et signata, qualem unitatem quærimus in tempore; sed si est una in materialibus, est una unitate cujusdam universalitatis et rationis, quia eadem est ratio materiæ hujus et illius : sicut eadem est ratio istius hominis et omnium hominum, non tamen reali unitate omnes homines sunt unus homo. Non ergo tempus, cum sit accidens reale, potest esse unum ab unitate materiæ, nisi unitate intentionali, quæ est solum in anima, qualem non quærimus nunc in tempore.

Item, tempus per se mensura est motus, et variationis actualis, non autem potentialis, nisi per accidens, et per comparationem ad motum : nam dicitur res quievisse, quia motum est cœlum, vel tantum fuit illud mobile motum : actus autem motus et variationis in materia non est unus, imo multiplex; non ergo tempus est unum ab unitate primæ materiæ.

Tertio sic; tempus est numerus, ergo de ratione sua respicit aliquam multitudinem numeratam : in materiam autem primam secundum suam essentiam non cadit numerus, sed solum in *esse;* secundum vero suum *esse* non est eadem materia omnium : ergo nec tempus est omnium unum ab ejus unitate.

6. *Aliter r[…] fellun[…] alii.*

Aliqui autem istam positionem improbant in eo, quod subjectum temporis inquirunt per naturam mutationis, vel variationis, dicunt enim quod quies non solum per accidens, sed etiam per se tempore mensuratur. Unde dicunt, quod non est bene dictum quod temporalia dum sunt in quiete, per accidens sunt in tempore, eo quod quies est privatio motus; et ita non videtur ei competere duratio per se, sicut nec *esse.* Hoc, inquam, dicunt non esse verum, quia manentia, sive perseverantia formæ per motum introductæ, qua hæc quies nominatur, plus habet de entitate essendi, et veræ existentiæ, quam motus, ut manere, sive stare in centro, perfectiorem dicit actum gravitatis, quam motus ad centrum, quia finalem. Si etiam

esse æviternorum in sua continuatione, et non solum in suis operationibus habet veram successionem, non minus habebit de unitate essendi, quam res temporales habeant in suo *esse :* quia in sua permanentia et continuitate habebit veram successionem, et non solum in suis transmutationibus. Aut igitur successio suæ continuationis est per se in tempore, sive est tempus, aut est in ævo. Amoto etiam omni motu, plus dicimus stetisse eum, qui stetit in uno loco tota die, quam illum, qui stetit una hora : ergo ipsa statura, sive quies, habet veram entitatem, et veram pluralitatem partium, alias statio diurna non esset major realiter statione unius horæ.

Nec potest dici, quod temporalia nullum actum habent, nisi in continua transitione : quia negare quietem in rebus naturalibus temporalibus, est contra sensum.

7. Dicunt autem isti, quod Aristoteles coactus fuit ponere quietem per accidens in tempore, et per se, quia posuit motum esse proprium subjectum temporis, et non ipsum esse actuale, sive existentiæ sub permanentia, vel continuatione, seu duratione.

Sed potest istis dici, quod unitas temporis, neque ex parte motus, nec quies aliqua inquantum quies, dicit privationem motus in re, quæ apta nata est moveri : nec dicit majoritatem, vel minoritatem, vel partium pluralitatem : nec quies diurna est major quam illa, quæ est in una hora, nisi per comparationem ad motum. Dicimus enim quietem diurnam majorem, quam est unius horæ; vel quia res, quæ quievit una die, plus potuit in illo moveri, quam res, quæ quievit una hora, et sic semper secundum doctrinam Aristotelis 4. *Physic. text. Com.* 118. quies mensuratur per comparationem ad motum.

Quod autem dicit, quod plus habet de entitate, quam motus; et quod manentia rerum temporalium sit quies post introductionem formæ, ut mensuratur, et vere habet durationem, dico quod æquivocatur. Nam quies proprie accepta, non est nisi privatio motus, de quo dixi quod tempore mensuratur : quies autem ut dicit inesse rei generali, sive temporali, quo privatur ipse motus generationis, non est privatio, sed est idem, quod manentia illius *esse*, quæ non est alia res ab ipso *esse* rei generabilis. De ipso autem *esse* manenti, et quieto rei generabilis, dixi in præcedenti quæstione *, quod motus rei per se, et primo tempore mensuratur; non autem ipsa mobilia, nisi inquantum talis transsumptio aliquid abjicit ab eis, vel aliquid adjicit, quæ adjectio, vel abjectio, sit successive aliquid abjiciendo, et contrarium adjiciendo, vel totum sit simul. Primo modo quantitatis et qualitatis fiunt motus, a quibus per se tempore mensurantur, sed non primo; verbi gratia, cum albedo continue generatur motu augmenti secundum intensionem, inquantum per partes motus continue acquiruntur partes albedinis, album et albedo per se, licet non primo, tempore mensurantur. Secundo modo *esse* rei substantiale, quod dicta positio vocat

Quid est quies.

* num. 21. et seqq.

quietem, sive esse in quiete, quod mutatione generationis simul secundum aliquorum opinionem acquiritur, et mutatione corruptionis corrumpitur in fine motus, augmenti vel alterationis, tempore mensuratur, inquantum scilicet periodo temporali determinatur, et clauditur.

8. Item, quia per alterationem, quæ fit in eo per qualitates imprimentes, necesse est, tale esse in fine corrumpi : ita quod *esse* talium rerum generabilium, et corruptibilium dupliciter considerari possit, inquantum inter generationem et corruptionem manent eadem numero in toto suo *esse* substantiali sine adjectione et abjectione, et sic tempore non mensurantur, sed ævo. Cujus contrarium dicit prædicta positio, concedens quod talis quies, sive esse in quiete, tempore mensuretur. Alio modo consideratur *esse* substantiale, inquantum ab instanti quo est generatum, continue currit secundum periodum sibi debitam, aut sub motu alterationis secundum qualitates ipsum alterantes, per quarum alterationem necesse est in fine corrumpi : et sic tale *esse* per se, sed non primo, tempore mensuratur; minus tamen, quam accidens, in quorum *esse* fit continua adjectio et abjectio secundum partes juxta partes temporis et motus, quæ dupliciter possunt considerari. Uno modo, accipiendo ad partes continue adjectas, vel abjectas ; alio modo, accipiendo ad partes ut simul sunt post adjectionem, seu generationem eorum. Primo modo proprie tempore mensurantur, et per se, sed non primo : primo enim, et per se solus motus tempore mensuratur ; secundo autem modo, non mensurantur tempore, quia secundum illas partes simul habitas inquantum ejus, habent esse stans, quietum et fixum, et talia inquantum talia, ævo mensurantur, minus tamen, quam *esse* substantiale rei, sicut minus est quietum, et minus fixum.

9. *Tertia opinio circa unitatem temporis.*

Est et alia opinio circa temporis unitatem, quod est unum per naturam, qua est numerus, tempus enim est numerus motus. Sicut ergo idem est numerus, quo numerantur decem homines, et decem canes, ut dicitur *in* 4. *Physic. text. comm.* 134. sic est unum tempus, quo numerantur omnes motus.

Sed istam positionem reprobat Commentator 4. *Physic. text.* 134. et arguit sic : unitas enim numeri qua decem homines, et decem canes numerantur, est unitas numeri Mathematici, et quædam unitas intellectualis, sive intentionis : tempus autem est accidens naturale, non Mathematicum.

Item, Mathematica numerantur, et multiplicantur secundum *esse* quod habent in naturalibus ; quamvis enim ratio lineæ ut lineæ, sit eadem in omni linea, non tamen est eadem linea de cupro et ferro : tempus autem semper est cum motu intrinsece, nec ratio temporis est magis abstracta, quam ratio motus : ratio tamen lineæ est majoris abstractionis, quam lignum, vel ferrum. Nec sic se habent tempus et motus, sicut linea in generali, et ideo sive sit quid materiale, sive Mathematicum, cum

semper sit cum motu, videtur quod sicut et motus multiplicetur.

Ideo est communis opinio philosophantium, Aristotelis, et sui Commentatoris, et communiter omnium, quod tempus est unum numero omnium, quæ tempore mensurantur : et quia tempus est accidens, accidens autem saltem per accidens, ut supra * dixi, habet unitatem a subjecto.

* in hac q. num. 2.

Item, dicunt, quod subjectum temporis est motus primi mobilis, sive primum mobile mediante suo motu : unde dicunt quod tempus aliter comparatur ad istum motum, aliter autem ad alios motus. Ad motum autem primi mobilis comparatur, non solum ut mensura ad mensuratum, quemadmodum solum comparatur ad alios motus, sed etiam ut accidens ad suum subjectum, quod ponitur in ejus definitione cum dicitur : *Tempus est numerus motus, secundum prius, et posterius*, motus enim ille intelligitur de motu primi mobilis : quamvis enim tempus mensuret omnes motus, hoc non facit primo et per se, sed per motum primi mobilis.

11. Hanc autem positionem aliqui declarant sic : Illud vocatur mensura alicujus, per quod anima potest certificari de quantitate alterius rei : unde cannam vocamus panni mensuram, quia anima certificatur de quantitate panni, comparando ipsum ad cannam, certitudo autem habetur de re per cannam. Ratio ergo mensuræ respectu mensurati importat causalitatem. Causa autem simplicior est causato, quia videmus quod ea, quæ uniuntur in causa, multiplicantur in causatis : ergo ratio mensuræ respectu mensurati importat majorem simplicitatem. Difformitas autem repugnat simplicitati, uniformitas vero consonat cum simplicitate : et ideo ratio mensuræ importat uniformitatem respectu mensurati, quæ est maxime in motu primi mobilis respectu omnium motuum.

Item, cum una mensura possit certificari anima de pluribus mensuris, sicut per unam ulnam de quantitate multorum pannorum, oportet quod ipsa mensura respectu mensurati habeat rationem universalioris.

Item, per mensuram certificatur anima de mensurato; id autem quo anima certificatur de aliquo, debet sibi esse certius, unde oportet quod mensura respectu mensurati habeat rationem certioris, et cognoscibilioris.

Sic igitur mensura respectu mensurati habet rationem causalitatis, majoris simplicitatis, majoris uniformitatis, majoris universalitatis, et majoris cognoscibilitatis. Cum ergo tempus imponatur ad significandum nomen mensuræ respectu motuum, tempus autem non sit aliud, quam continuus motus, patet quod illa sola continuatio motus habet rationem temporis, quæ respectu aliorum motuum habet rationem causalitatis, simplicitatis, uniformitatis, universalitatis, et certioris cognoscibilitatis, et hæc est solus motus primi mobilis, ille enim motus aliquo modo habet rationem causæ respectu aliorum motuum, saltem respectu alterationis in motu generationis et cor- 12.

Motus primi mobilis est causa, et mensura aliorum motuum.

ruptionis. Per motum enim cœli est in hyeme mortificatio plantarum viventium, et per ejus motum iterum in vere renascuntur. Et ille etiam motus per delationem corporum cœlestium, elongationem scilicet, vel approximationem quæ fiunt per motum causat diversas dispositiones in corporibus animalium, et in omnibus generabilibus, et corruptibilibus. Et quia per tales dispositiones in eis generatas, inclinantur animalia ad victum, et potum, et per consequens ad motum localem, sic habent aliquo modo causalitatem respectu motuum localium in rebus inferioribus. Est etiam simplicior, quia per ipsum in minori tempore plus de spatio pertransitur, et ita ille motus est simplicior, qui est velocior : ille autem motus velocior est, qui est uniformior, et magis regularis, semper enim est æqualis velocitatis, et uniformitatis, sed motus inferiores in quadam sui parte sunt velociores, in alia tardiores. Est etiam ejus quantitas nobis certior, quam alicujus alterius, quia motus cœli ab omnibus cognoscitur. Habet etiam iste motus in suis partibus certiorem distinctionem per intellectum, vel imaginationem, propter mirabilia signa, quæ sunt in mobili, cujus est ille motus. Sicut enim in motibus inferioribus ille certius potest distingui per imaginationem in suis partibus, qui est super spatium, ubi sunt multæ distinctiones, quam ille in cujus spatio non sunt distinctiones : sicut si in una leuca sint tres lapides, æqualiter inter se distantes, statim dum pervenio ad primum, vel secundum, sciam quantum motus fuit. In illa autem leuca, ubi nulla sunt signa, dum sum in una parte, plane nescio quantum ivi : ita est de motu cœli, quia in cœlo sunt multa signa certa, fixa, et apparentia, ideo ille motus, vel diurnus, vel annualis, certius potest ab imaginatione distingui in certas partes, quam quicumque alius motus. Ideo dicitur, quod ille motus habet cognitionem certiorem, quod intelligitur quantum ad distinctionem partium imaginabilem.

Est simplicior aliis motibus.

Est velocior.

Est certior.

Quia igitur conditiones mensuræ in sola continuatione primi mobilis inveniuntur respectu omnium motuum, non autem in aliquo alio, ideo dicunt isti, quod sola continuatio, vel duratio illius motus, quæ continuo est in illo motu, sicut in subjecto, et habet rationem temporis, inquantum est numerata ab anima secundum prius, et posterius, est causa unitatis temporis, et illum motum respicit tempus, ut subjectum, a quo habet unitatem, et ut mensuratum : alios motus solum respicit ut mensura, non ut subjectum, ideo non multiplicatur per eorum multiplicationem. Non enim oportet quod mensura sit ut in subjecto, in omni eo, quod mensurat; quia mensura tantum est in uno solo subjecto, utpote in ligno, et tamen mensurat omnes pannos. Et hoc expresse dicit Avicenna in 2. lib. suæ Philosophiæ *lib. 2. sufficientiæ, cap.* 13 *Id* (inquit) *quod mensurat aliud, non debet esse accidens illi, et existere in illo, quia aliquando separatum mensurat id, quod est separatum ab illo* 13.

An tempus sit in motu primi mobilis ut in proprio, et unico subjecto.

æqualitate, aut æquidistantia. Et post pauca, *Nos non probavimus de tempore, nisi quia pendet ex motu, et est affectio ejus, nec de motu, nisi quia omnis motus mensuratur tempore. Et propter has probationes non oportet, ut unumquemque motum comitetur per se tempus proprium, nec oportet ut quidquid mensurat aliquid, sit accidens illi.* Ex quibus patet, quod tempus mensurat omnes motus, et non est in aliquo ut in subjecto, nisi in uno, scilicet primi mobilis.

14. *Objectio.* Si objiciatur ex Augustino 11. *Confess. cap.* 23. quod si cessaret motus primi mobilis, adhuc motus fieret, et ille motus non mensuraretur, nisi tempore : ergo tempus non est in motu primi mobilis velut in subjecto, quia tunc illo cessante cessaret. *Solutio.* Dicunt quod cum motus cœli sit causa omnium motuum inferiorum, et cessante causa, cesset effectus, jam nec rota figuli, nec res aliqua inferior posset moveri illo motu cessante, virtute inferiori, sed virtute divina, vel Angeli, et mensuraretur ille motus tempore, non isto, nec simili, sed alterius generis.

Non satisfacit. Vide Scot. in 4. et d. 48. q. 2. n. 12. Sed ista responsio non valet : quia quamvis motus cœli per approximationem, et elongationem corporum cœlestium, sit causa motus generationis, alterationis, et corruptionis, non autem est causa motuum, qui procedunt a voluntate, quales sunt motus artificiales, et motus rotæ figuli.

Secundo, quia motus localis a quocumque agente fiat, speciem non variat : ideo motus rotæ figuli est ejusdem speciei, et per consequens eamdem habet mensuram, sive moveatur a pede figuli, sive a virtute Angeli.

Si secundo objiciatur, quod est secundum Aristotelem 4. *Physic. text. com.* 93. si essent duo mobilia æque prima, adhuc esset tempus unum, quod esse non posset, si tempus in illo tanquam in subjecto esset : quia, ut ostensum est in alia quæstione *, accidens saltem per accidens numeratur ad numerationem subjecti. *Secunda objectio.* Dicunt, quod hoc non dicit Aristoteles : sed dicit sic circa principium de tempore, ubi ait, quod tempus non est motus primi mobilis. *Responsio.* Prima ratio talis est, *pars revolutionis non est re*, etc. Secundam ad id ponunt sub istis intelligi amplius : *Si plures essent cœli, similiter esset tempus cujuslibet ipsorum motus, quare multa simul tempora.* Dicunt isti quod ista littera non dicit, quia si essent duo mobilia æque prima, adhuc esset tempus unum. Imo Aristoteles dicit contrarium, intendens facere talem rationem; si plures essent cœli, plures essent revolutiones simul, sed non possunt esse plura tempora simul : ergo tempus non est revolutio.

* q. 17. n. 3.

Sed nec ista responsio videtur satisfacere : quia dato quod Aristoteles hoc non dicat, nihilominus nos dicimus, quod Deus potest facere alium mundum, et aliud primum mobile extra istud. Nec tamen videtur possibile esse dari duo tempora simul omnino similia, sicut essent mundi : nam tempus quod mensuraret motum unius, eadem ratione mensuraret motum alterius, sicut canna, vel ulna potest esse æqualiter mensura omnis 15. *Nec satisfacit.*

longitudinis, sive sit in panno, sive in ligno sive in ferro: non ergo satisfacit ista ratio illis duabus rationibus.

Improbatur hæc tertia opinio. Contra autem totalem positionem istam arguunt aliqui sic: Duratio, sive tempus, non convenit alicui per hoc, quod est in aliquo determinata species motus, sed per hoc, quod habet generalem rationem motus secundum prius et posterius cum successione; sed hoc æqualiter convenit omni motui: ergo tempus æqualiter habet omnem motum; ergo non magis est in motu primi mobilis, ut in subjecto, quam in aliis, et sic numerabitur secundum numerum motuum.

Item, Commentator supra 1. *Metaphysicæ, com.* 38. *Triplex est*, inquit, *numerus, scilicet, Mathematicus, formalis, naturalis:* et secundum ipsum solus numerus Mathematicus non numeratur ad numerationem numeratorum: cum ergo tempus non sit numerus Mathematicus, numerabitur ad numerationem numeratorum; ergo tot videntur esse tempora, quot motus.

ARTICULUS. II.

Statuitur vera sententia.

SCHOLIUM.

Asserit cessante motu cœli, quod possint dari alii motus; quod etiam docet in 2. dist. 2. quæst. 11. num. 5. §. *Respondeo*: et in 4. dist. 48. quæst. 2. num. 12. §. *Si arguatur*: Quod vero hîc ait ad numerum motuum multiplicari tempora, videtur dissentire in 2. dist. 2. quæst. 3. num. 5. in fine, ubi supponit omnium temporalium esse unum tempus. Vide eumdem. 5. Metaph. quæst. 10.

Propter quod aliter dicitur, concordando dicta Aristotelis, et dictorum cum veritate, et solvendo objecta varia circa hæc, quod tripliciter potest considerari tempus. Uno modo secundum realem ejus entitatem: secundo modo secundum commensurandi proprietatem: tertio modo secundum sensibilem variationem rerum sensibilium, vel ipsorum temporum immensitatem. Ut si dicamus, quod tempus consideratur ut habet esse, ut habet mensurare, ut habet res sensibiles variare: sicut dicimus quod in vere, autumno, æstate, hyeme, res sensibiles, et ipsa tempora variantur. 16. *Tempori triplex consideratio.*

Tempus entitative multiplicatur ut motus. Si loquamur de tempore quantum ad ejus realem entitatem; cum secundum quod superius * aliqualiter est ostensum, tota realitas temporis sit motus, nec aliqua species, vel individuum motus aliquid habeant ultra illud, propter quod magis habent rationem successionis, et prioris, et posterioris in se: ideo tota realitas temporis ita invenitur in uno motu, sicut in alio, et quot sunt motus, tot etiam tempora realiter. Quod patet, tum attendendo ad ejus definitionem; secundo ad ejus cum motu adhæsionem; tertio ad motus circularis circumspectionem; quarto ad motus brevioris durationis extensionem.

* num. 1[illegible]

Probatur. Primum patet ex motus definitione sic: quia, ut patet ex 7. *Metaphysic. text. com.* 17. *et* 18. passio debet recipere subjectum in sua definitione 8. *physic. text. com.* 11. tempus autem est passio motus universaliter, et secundum naturalem

considerationem definitur per motum, et ideo recipit subjectum sic absque contractione in sui definitione. Certum est autem, quod cum motus per se, et essentialiter sit quantus, per se et essentialiter, debetur sibi mensura, quæ est tempus : et item quilibet motus æqualiter respicit tempus, ut subjectum quia nullus motus respicit ipsum, nisi ut mensuratum : ergo sicut quilibet motus a tempore mensuratur, sic quilibet est subjectum ejus : comparationem enim habet in ratione entis, et sic in ratione entis plurificatur secundum plurificationem motuum.

17. *Probatur 2 Qualiter comparatur tempus ad motum.* Secundum sic patet, comparando tempus ad motuum adhæsionem : tempus enim etsi sit accidens, adhæret tamen motui, non tamquam aliquid accidentale, sed aliquid essentiale; quod patet, quia nec re, nec intellectu motus potest separari a tempore, nec e contrario : accidens tamen commune, saltem intellectu, est separabile. Non est autem tempus essentiale motui tanquam forma prædicabilis, ut superius de inferiori, nec tanquam pars integralis, nec tanquam principium, vel terminus ; quia nec habet aliquam essentiam, nec causatur a motu, sed quidquid tempus est, in relatione ad motum est : non enim est aliud tempus quam duratio motus mensurans ejus essentiam, et successivam permanentiam, et hæc ejus duratio tempus est. Cum ergo quilibet motus habeat propriam ejus durationem ab alia distinctam, sequitur, quod sicut durationes motuum realiter sunt distinctæ, sic tempora realiter inter se sint distincta.

Tertio, attendendo ad motus circularis circumscriptionem. Circumscribamus cœli motum, sicut ponimus, quod ille motus non erit post judicium, certum est quod adhuc potest esse motus, vel saltem intelligi potest : quod non esset verum si tempus a motu circulari cœli ut a subjecto dependeret. Cum ergo quocumque motu dato, necessario sit tempus, quia inseparabilia sunt re et intellectu, patet quod tempus æqualiter dependet ab omni motu : ergo quot sunt motus, tot sunt realiter tempora. *Probatur 3 An ablato motu cœli adhuc esset tempus.*

Quarto, considerando ad brevioris durationis motuum extensionem; nullus enim motus mensuratus a tempore primi mobilis potest esse velocior motu primi mobilis; ille enim ideo est simplicior, et omnium motuum prior, quia est inter omnes velocior, et ideo est mensura omnium motuum aliorum. Sed certum est, quod aliquis motus potest esse velocior motu primi mobilis, illo existente et durante : potest enim aliquis Angelus, vel aliquis beatus resumpto corpore (ne forte fiat instantia de Angelo, quod non movetur in tempore) citius pertransire totum spatium cœli, quam aliqua pars cœli per motum primi mobilis pertranseat; ergo impossibile est, quod ille motus velocior motu cœli mensuretur tempore, quo mensuratur motus cœli : et si ille motus habet proprium tempus, sic quilibet habebit proprium tempus. 18. *Probatur. 4.*

Si vero loquamur de tempore

quantum ad mensurandi proprietatem, sic de ipso possumus loqui dupliciter : aut per relationem ad motum simpliciter, aut per comparationem ad intellectum. Si per comparationem ad motum simpliciter, sic sunt plura tempora in ratione mensuræ, sicut plures motus, sicut patet ex prædictis : quia omne tempus, ut est mensura, consistit in commensuratione motus : unde definitur, quod *est mensura motus*, et *motus* ponitur ut mensuratum : et ideo quot sunt subjecta, tot sunt mensurata, et quot sunt mensurata, tot sunt mensuræ ; omne enim tempus est mensura motus.

19. *Tempus respective ad intellectum est unum.* Si vero loquamur de motu per relationem ad intellectum, sic est unum solum tempus : nam intellectus ponit in quolibet genere mensuram illorum, quæ sunt in illo genere, illud quod est primum simplicissimum, et notissimum in illo genere. Et ideo quia motus circularis cœli diurnus per se, et partes suas, secundum imaginationem significatas, est prior simpliciter, et notissimus, ideo ponit intellectus ipsam mensuram omnium motuum : et quia tempus essentialiter sequitur motum, ideo tempus, quod est idem re cum motu circulari cœli, est in genere temporum primum, simplicissimum, et notissimum : et ideo intellectus ponit id esse mensuram aliorum motuum, et aliorum temporum : unde unitas temporis est in ratione mensuræ motus in comparatione ad intellectum.

Variationes anni Si vero loquamur de tempore, quantum ad variationem partium sensibilium, sic manifestum est, quod istæ partes sunt partes unius temporis, quod est in motu primi mobilis solum ut in subjecto; quia æstas, hyems, ver, et autumnus, dies, nox, non sunt partes, nisi illius temporis, nec est in istis variatio, nisi secundum varium situm corporum cœlestium : et ideo quantum ad istorum corporum variationem, non est nisi unum tempus, cujus istæ partes sensibiles sunt partes. *sunt partes unius temporis.*

Non aliter igitur potest dici, quod tempus secundum rem et in ratione entis, sit aliud quam ipsa continuatio, vel duratio, vel successio motus. Ut autem habet perfectam rationem temporis, accidit, vel addit supra motum rationem mensuræ, ut scilicet mensurat motum secundum prius, et posterius, longius et tardius. Quam quidem apprehensionem prioris, et posterioris facit intellectus in motu continuo, ut in præcedentibus quæstionibus est ostensum* : ideo tempus proprie appellatur mensura illius solius motus, per cujus mensuram, sive quantitatem, intellectus discernit et dijudicat certius quantitatem aliorum motuum. Nam illi durationi maxime competit ratio mensuræ, quæ maxime est certa et nota, et ratio cognoscendi certitudinem quantitatis aliorum : et hæc est duratio motus cœli. 20.

*q. 18. et 19.

SCHOLIUM.

Quod hîc habet Doctor de tempore respectu motus primi orbis, quod scilicet habeat rationem perfectæ mensuræ respectu illius, et sit in eo tanquam accidens in subjecto ;

in aliis vero motibus non sit tanquam in subjecto, sed se habeat respectu illorum tanquam mensura extrinseca, docet etiam lib. 5. Metaph. quæst. 10. num. 3. et lib. 7. quæst. 2. num. 8. in 2. dist. 2. quæst. 3. num. 4. et 5. quæst. 11. num. 5. et in 4. dist. 48. num. 12. Vide de his Suarem 2. Metaph. disp. 50. sect. 10. num. 11. et sect. 11. per totam.

21. Ideo cum tempus sit mensura motus, et ratio mensuræ perfectæ inveniatur in duratione illius solius motus, dico quod tempus secundum suam perfectam rationem est in illo solo motu, sicut in subjecto, et sicut ejus mensura, in aliis autem motibus non sicut in subjecto, sed eos respicit ut mensura extrinseca.

Sed quia, ut dixi in quæstione de mensuris*, quamvis in quolibet genere ratio mensuræ inveniatur principaliter in aliquo primo, quod est primum, et perfectissimum, et notissimum in toto illo genere, ut uncia in ponderibus; nihilominus secundum quod natura illius reperitur in rebus illius generis secundum magis, et minus, secundum hoc ratio mensuræ secundum magis et minus invenitur in illis, sicut fuit dictum* in genere Metaphysico, et Logicali, vel Prædicamentali. Ideo si aliquando per durationem unius motus mensuramus motum alterius, quicumque sit ille, tunc dico quod in illo, quo mensuramus alium motum, est tempus istud quoddam, et particulare aliud a tempore, quod est mensura motus cœli, ut in subjecto. Sicut dum nec sensus, nec intellectus, ut patet in cæcis, vel de nocte dirigunt aspectum ad motum cœli, sed ad alium, et per illum mensuramus alios motus, ut de nocte per motum horologii mensuramus alios motus; imo per illum mensuramus durationem, et transitum noctis, et per consequens per illum mensuramus motum cœli, et cæcus per aliquam actionem, scilicet notam, mensurat aliam, ut si dicat : Nimis tardasti venire de tali loco, quia illo tempore dicta est longa Missa, quam audivi. Et sic quamvis tempus in ratione mensuræ primo, et principaliter et perfecte sit in motu primi mobilis; nihilominus tempus etiam in ratione mensuræ est in diversis aliis motibus, ut in subjecto, in illis scilicet, quorum quantitas est nobis magis nota, et a quibus intellectus format sibi rationes mensuræ respectu aliorum motuum, secundum prius et posterius, velocius et tardius, longius et brevius, quamvis hoc tempus sit aliud numero a tempore illo primo et perfecto, quod est in motu primi mobilis.

* quæst. 19. n. 2. et seqq.

* Ibid n. . et seqq.

Et isto modo possunt concordare omnes opiniones. Nam cum dicit Aristoteles, *text. com.* 101. quod tempus est numerus motus, numerus autem idem est diversorum numeratorum; planum est, quod accipit *numerum* in comparatione ad intellectum, scilicet Mathematicum. Et sic etiam dicimus tempus unum, secundum quod intellectus in aliquo primo motu format sibi perfecte, et simpliciter rationem mensuræ, sive temporis : sed sicut non est idem numerus decem hominum, et decem canum, ut dicit Aristoteles in fine 4. *Physicor. text. com.* 134. sic tempus in ratione 22

entis, et in ratione mensuræ, ut comparatur ad motum, diversum est secundum diversitatem motuum.

Hoc etiam patet, quia indicat, quod si essent plures cœli, adhuc esset unum tempus ratione mensuræ, sed plura in ratione entis.

Hoc etiam patet, quia Aristoteles 4. *Physic. text. com.* 133. in fine cap. de Tempore, dicit, quod sicut motus circularis est mensura aliorum motuum, sic tempus, quod est ejus mensura, est etiam aliorum omnium temporum, Non autem diceret tempus esse mensuram omnium temporum, si non esset nisi unum tempus. Cum enim dicitur quod illud tempus est mensura omnium temporum hoc non potest intelligi, quod totum tempus sit mensura omnium temporum, id est, omnium partium temporis, quia mensura est id, quod est notissimum, pars autem notior est toto : mensura est id, cujus quantitas est magis nota, magis autem nota est quantitas partis, quam totius : ergo totum non est mensura partium, sed e contrario. Nec potest intelligi proprie illud verbum, quod *tempus sit mensura omnium temporum*, quia pars est mensura totius; mensura enim a mensurato distinguitur, quia est unigenea, pars autem idem est toti. Nec potest intelligi illud verbum, quod pars sit mensura partis, ut una revolutio alterius revolutionis, quia quælibet est æqualiter nota, mensura autem est magis nota.

23. *Vide objectiones num.* 3. Per hoc patet solutio ad alia, quæ objici possunt : quia secundum hoc verum est, quod cessante motu primi mobilis, adhuc moveretur rota figuli, et mensuraretur tempore, quia apprehendimus durationem longam, vel brevem, comparando ipsam ad durationem alicujus motus alterius magis nobis noti, et magis certi. Et sic quamvis duratio motus cœli, quia inter omnes est omnibus hominibus communiter magis nota, magis simplex, et magis distinguibilis per partes ab imaginatione signatas, ideo tempus, quod est in illo motu, est communiter mensura, et certior ad mensurandum durationem aliorum motuum. Nihilominus si ille motus non apprehendatur, ut supra * dixi, vel si mens num.
non referat durationem ad illum, sed ad alium motum, ut supra est exemplificatum, semper tamen accipiam rationem temporis ab illo motu, per cujus durationem mens judicat durationem alterius.

Per hoc etiam patet responsio ad aliam instantiam, si essent duo mobilia æque prima, quia tunc essent multa tempora secundum rem, et in ratione mensuræ comparatæ ad intellectum, vel cogitationem nostram, essent etiam duo, secundum quod aliquando dirigendo aspectum ad unum, aliquando ad alium mensuramus durationem aliorum motuum. Et si solum per unum mensuramus, solum esset unum tempus, sicut mensura quantum ad intellectum.

Nec oportet ponere propter hoc, 24
quod licet motus cœli sit mensura aliorum, et finis motus aliorum motuum, quod propter hoc ille motus sit causa aliorum (sicut enim

mensura oportet quod habeat rationem causæ, etiam singularis respectu mensurati; hoc enim accidit sibi et est extra rationem mensuræ; quamvis istud sit de ratione mensuræ, primæ, quia est simpliciter mensura, qualis est Deus) sed est causa mensurati in genere causæ formalis : quia actualitas, et unitas naturæ illius generis, in quo sunt mensura, et mensuratum, perfectius, et actualius salvatur in mensura, quam in mensurato. Ideo quia natura lucis, quæ est constitutiva colorum, magis salvatur in albedine, quam in aliis coloribus, ideo est mensura omnium colorum. Etiam Deus habet rationem mensuræ, respectu omnium entium magis, quia est forma exemplaris omnium, quam quia est causa efficiens. Ideo motus cœli est mensura aliorum, quia ratio motus perfectius salvatur in motu locali, quam in aliis, et in illo magis, quam in alio motu locali. *Deficit.*

QUÆSTIO XXI.

Utrum sit dare tempus discretum?

August. *lib.* 8. *in Genes. ad lit. cap.* 20. Alen. 2. *part. quæst.* 35. *mem.* 3. S. Thom. 1. *p. quæst.* 10. *art.* 5. *ad primum. et q.* 56. *art.* 3. S. Bonav. *in* 1. *dist.* 37. *part.* 2. *quæst.* 3. Richard. *art.* 3. *quæst.* 3. Ægid. *eadem dist.* 2. *part. quæst.* 3. Henric. *Quodl.* 5. *quæst.* 18. *et Quodl.* 12. *quæst.* 8. Varro *in* 2. *dist.* 2. *quæst.* 4. Gabr. *quæst.* 3. *art.* 3. Capreol. *dist.* 6. *quæst.* 1. *art.* 1. *concl.* 4. Ferrar. 3. *contra gentes. c.* 102. Vasquez 1. *p. dist.* 197. Suar. *in Metaph. disp.* 50. *sect.* 7. *n.* 8. Conimbr. *in* 4. *Physic. c.* 14. *q.* 3. *art.* 2. Vide Doct. *in* 2. *dist.* 2. *quæst.* 4. *et* 11.

1. Respondeo : Cum discretum ex unitatibus indivisibilibus componatur, prius est hic videndum, quod indivisibile non potest componere, nec pars potest esse alicujus continui. Posterius videndum est, quomodo tempus se habet ad rationem continui, et discreti.

ARTICULUS I.

Indivisibile non posse componere continuum, nec pars esse continui.

Continuum non componitur ex indivisibilibus.

Circa primum est sciendum, quod sicut probatur 6. *Physic. cap.* 1. *text. comm.* 1. *et deinceps,* impossibile est continuum componi ex indivisibilibus, ut tempus ex instantibus, aut lineam ex punctis : quod quidem duplici via ostendi potest. Primo ostendendo, quod nullum indivisibile, utpote instans, vel punctus, aliquid reale addit ad id, cujus est terminus. Unde tempus cum suo instanti præcedenti, et antecedenti, non est majoris durationis, quam ipsum tempus, si solum per se imaginetur absque illis instantibus : et ideo unum tempus additum alteri tempori, ut dies diei, nullo modo plus facit cum suis instantibus illi additum, quam si imaginaretur addi absque suis instantibus. Hoc videtur posse probari, quia si punctum dicit rem aliquam situaliter extra substantiam lineæ, sicut si imaginetur clavus fixus in capite virgæ : ergo punctum est unitum partibus, sic quod partes sunt unum extremum hujus unionis, et punctus aliud extremum : ergo inter ipsos cadit unio media, sed illa unio plus accipit situaliter, quam unum punctum : ergo inter punctum et partes, linea est alius punctus : et illa unio

Indivisibile an addat aliquid reale.

punctualis intermedia pari etiam ratione erit situaliter extra partes, et sic inter ipsam et partes lineæ cadit aliud punctum, et sic in infinitum.

2. Item, amoto illo puncto, re, vel intellectu a linea, quæro utrum linea sit finita, vel infinita? Non infinita, quia prius existente puncto in ea erat finita ; amotio autem alicujus positivi puncti non facit de finito infinitum, et dico infinitum positive : si est finita, ergo terminata : terminatio autem non est lineæ nisi in puncto ; ergo si punctum dicit aliquid positivum extra partes lineæ, amoto puncto remanet punctum, quod est contradictio.

Item, si punctus addit aliquid ad lineam existens situaliter, vel ordinaliter extra partes lineæ : ergo dum mobile movetur super talem lineam, pertransita linea tota nondum quiescit, quia nondum punctum pertransivit : ergo motus fiet in puncto, si terminatus non fuit supra totam lineam.

Item, accipiamus lineam continuam quatuor pedum, tunc dividamus eam in quatuor partes, et partes divisas contignando uniamus, tunc si punctum dicit aliquid situatum extra partes, plus occupabit linea divisa, quam faceret dum erat continua tantum, quia tunc erunt illa quatuor puncta, situm (ut dicis) extra partes lineæ habentia : ergo si propter puncta, quæ sunt in linea divisa, et non erant in linea continua, plus occupat divisa, quam continua ; cum posset dividi in partes infinitas, et sic habere infinita puncta, sequitur quod linea divisa plus protenditur in infinitum, quam ipsa eadem dum erat continua.

Item, corrumpatur albedo in tempore aliquo signato, quæro de ultimo instanti illius temporis, quod mensurat ; et dices secundum Aristotelem 8. *Physicor. text. com.* 69. quod *non esse* albedinis, quia toto præcedenti tempore habuit *esse*, in ultimo instanti habet primo *non esse*, et contrarium generatum, habet primo esse : ergo cum totus motus corruptionis mensuretur per illud tempus, si re, vel intellectu illud instans amoveatur, adhuc habebit esse illa albedo : et sic cum totus motus corruptionis in toto fiat tempore completo toto motu corruptionis, adhuc albedo habebit *esse*, quod est contradictio. Quia sicut per partem motus corrumpitur pars, sic per totum motum tota est corrupta : hoc autem sequitur, quia ponis, quod instans mensurans *non esse* albedinis sit aliquid reale extrinsecum existens extra partes temporis.

Item, secundum hoc plus occupant de loco quatuor elementa, quia sunt contigua, et habent terminationes, quam si essent ut unum corpus continuum, et tunc tardior esset motus etiam in majori tempore a cœlo usque ad terram, quam si essent unum corpus continuum. 3.

Item, omne additum alteri, re, vel intellectu potest amoveri : ergo Deus potest amovere a tempore instans inchoationis, vel a linea punctum : et tunc tempus esset æternum, et linea infinita, quia carent principio, et etiam fine,

quia posset etiam a parte post punctum amoveri, quod est impossibile.

Item, si punctum non est intrinsece initiatio lineæ, nec instans temporis, quæro utrum in linea, vel in tempore sit initium intrinsecum ; si non, ergo de se sunt infinita : si sic, ergo cum minimum lineæ sit punctum, et temporis instans, post punctum immediate sequitur punctum, et post instans aliud instans, et sic sunt se invicem contingentia.

Item, cum fit signatio lineæ, tunc necessario signantur duo puncta, quia una linea necessario duos habet terminos, sive puncta. Quæro unde procedant ista duo puncta, de quibus dicis, quod dicunt aliquid positivum extra partes lineæ, non ex mera signatione quia una est, et indivisibilis. Non quod aliquid existens unum actu, et duo potentia, fiat duo in actu, quia punctum, cum sit indivisibile, nec actu, nec potentia est duo : ergo cum constet, quod una signatio, vel realis, vel intellectualis, faciat duo puncta, hoc non est ob aliud, nisi quia duarum linearum necessario sunt duo extrema, et sic illa extrema necessario sunt intrinseca et re, et intellectu ab ea inseparabilia.

4. Item, quæro, quid addit continuatio lineæ ad lineam ipsam ? Patet quod nihil reale, quia illa continuatio quantitas est, non alia quam linea : ergo divisio nihil addit ad lineam ut est divisa, divisio autem est in puncto.

Item, dies dividitur in viginti quatuor horas, quæro, utrum durent plus vigintiquatuor horæ, quæ accipiuntur, et per imaginationem dividuntur in se, quam duret dies, qui accipitur ut unum continuum : si non plus durent, sed æqualiter, ergo instantia, quæ accipiuntur in horis et non in die, nihil addunt : si plus durant, ergo partes simul sumptæ sunt majores toto, et idem motus numero, longior seipso.

Item, accipiantur aliqui motus contigui, qui commensurent se partibus alicujus motus continui, ut quod ille ibit a mane usque ad tertiam, iste autem usque ad sextam, et sic de aliis partibus diei, vel motus diurni : tunc tempus quod mensurat istos motus, ut sunt distincti, est majus tempus illo, quod mensurat motum diurnum, quia instantia, quæ sunt in illis motibus distinctis (ut tu dicis) aliquid addunt : sed planum est, quod omnes isti motus fiunt infra tempus unius diei ; ergo tempus unius diei est minus tempore unius diei, et sic majus se ipso : non ergo punctum, vel instans, nec ut est principium, nec ut est finis, ponit aliquid reale positivum extra realitatem partium temporis, vel lineæ.

SCHOLIUM.

Postqnam large docuit Scotus indivisibile nihil reale positivum addere extra partes continui, neque situ, aut subjecto distingui ; *Sicut*, inquit, *si imaginaretur clavus fixus in capite virgæ* ; nunc descendit ad opinionem aliorum dicentium punctum, instans, et alia quæcumque indivisibilia dicere solum privationem, quam licet non impugnet, facit tamen in 2. distinct. 2. quæst. 9. num. 27. et 28. sed prætermisit ibi responsionem ad ar-

gumenta contraria, uti notavit Faber theorem. 37. in fine: quibus ipse respondet præmisso notabili, in quo dicit indivisibile non esse quid subjecto divisum, aut sejunctum a continuo, sed esse dumtaxat terminum ejus, et proinde quid positivum, non realiter, sed formaliter a continuo, seu divisibili distinctum. Addit tamen illud connotare carentiam, seu privationem continuitatis et divisibilitatis, et per hæc conciliari posse adversas sententias vel facile responderi posse contrariis rationibus. In sequenti quæst. hujus operis num. 10. 11. et 12. problematicus est Scotus, et secundum diversas acceptiones dicit instans temporis importare utrumque, et positivum et privationem.

5. *Instans, et punctum dicunt privationem.* Et idem dico de linea respectu superficiei, et superficie respectu corporis : sed solum dicunt *, secundum aliquos, privationem, ut punctum dicit privationem ulterioris, vel anterioris extensionis in linea : privatio enim dicit negationem in subjecto, ideo punctum non est sine linea, nec instans sine tempore, sicut nec cæcitas sine oculo.

* Ita antiqui Nominales, quos sequitur Occam tractat. de Eucharist. et quodl. 8. q. 9.

Punctum in actu, et punctum in potentia. Si dicatur quod punctum, vel instans continuant, et sic est causa unitatis, quod non potest convenire privationi : Respondeo, quod punctum in potentia continuat, quia non est aliud punctum in potentia, quam ipsa continuatio, in qua potest signari actu punctum, nec est aliud punctum in actu, qiua privatio continuationis : et qiua privatio in potentia est idem, quod habere habitum actu, ideo sicut habitus actu existens, aliquid dicit positive, et est causa alicujus *esse*, ideo punctum in potentia, quia est idem quod continuatio, est causa unitatis continuæ. Sed quia punctum actu non est aliud quam privatio continuitatis in linea, ideo punctum in actu non est causa unitatis. Idem dico de instanti.

Est ergo advertendum, quod sicut ultimum instans temporis, vel durationis rei nihil addit, quasi positivum, et extrinsecum ad partes temporis, cujus est terminus, sic instans, quod est initium temporis, in quo res aliqua primo existit, ut dum corpus Christi existit in instanti sub specie panis ; illud, inquam, instans nihil addit ad tempus, cujus est initium, nec ad durationem rei. Ita, quod non debeat imaginari, quod res incipiat esse in instanti, et tota duratio sua sit in tempore sequenti, quasi instans sit aliud per se a tempore, mensurans primum *esse*, et tempus sequens mensurat durationem. Sed quod *esse*, quod in instanti causatur, ponit infra ipsum tempus, et quidquid est reale in tempore sit sui *esse*, et suæ durationis mensura. Sicut enim alias videbitur, quamvis tempus, ut habet rationem continui, sit in infinitum divisibile, nec sit dare in eo minimum realiter, tamen in eo est minimum, quia, secundum supradicta, idem sunt re forma naturalis per motum introducta, et motus, et tempus : ideo sicut est dare minimam albedinem secundum naturam, sic et minimum tempus, et primum tempus. 6.

Quod autem instans creationis rerum, quæ in instanti fiunt, non sit aliquid quasi a tempore separatum, sive aliquid positivum extra ipsum, et non de natura temporis, patet per rationes jam dictas. Hoc evidenter patet, quod si illud instans, quod est temporis initium, dicat aliquid realiter et positivum 7. *An i[nstans] aliqu[id] positiv[um] separ[a]tum [a] tempor[e]. Quida[m] negan[t].*

extra partes lineæ; ergo cum linea, et tempus in sua realitate sint finita, habebunt post illud primum instans, et post primum punctum suum reale initium, initium autem temporis non est nisi instans, et lineæ punctum : ergo punctum sequitur immediate punctum in linea, et instans sequitur instans immediate in tempore, et ita erunt contigua.

Et ulterius : qua ratione secundum instans, et secundum punctum ponit initium reale, et pars temporis, vel lineæ, eadem ratione et primum. Secundum hoc posset Deus creare omne tempus sine instanti, et lineam sine puncto, si illa non sunt de substantia temporis et lineæ, et superficiem angularem sine linea.

Alii asserunt. Sed quod punctum dicat aliquid positive, aliud a partibus lineæ continuæ, et eadem ratione instans, quod ponitur finis, et principium temporis, videntur aliqui *Probant primo.* probare sic : instans non dicit aliquid extra tempus, sequitur quod facere rem in instanti temporis, est eam facere in tempore, et sic quod fit in instanti, fit successive.

8. *Respondetur.* Respondeo, et dico, quod res, quæ fit sive a Deo, sive ab alio agente, quando est talis, quod de se dicit successionem, ut motus, et quod talis fiat in tempore, et non in instanti, nullum est inconveniens : si sit res permanens, quæ fiat in instanti ævi, illa fit in ævo, quia, secundum communem opinionem, non differt quantum ad rem, instans ævi ab ævo. Si fiat in instanti temporis, tunc illa res aut consideratur, ut est manens in suo *esse*, sive sit *esse* rei substantiale, sive sit *esse* alicujus actualitatis manentis, ut albedinis ; et de istis dixi supra *, quod ut sunt manentia potius mensurantur ævo, quam tempore. Et similiter si fiant simul, sive in instanti, potius fiunt in instanti ævi, quam temporis, et tunc non sequitur inconveniens : quia idem est facere rem in instanti ævi, et in ævo, quamvis instans ævi, et ævum differant ratione, ut jam videbitur.

*quæst 19. num. 22.

De re igitur quæ per se mensuratur tempore, qualis est motus, non habeo pro inconveniente, quod idem sit ipsam facere in instanti, quod est aliquid temporis, et in tempore, sive in minimo tempore.

Quod autem id sit verum, patet : vult enim Commentator. 6. *Physicor. comm.* 32. quod agens naturale etsi dispositionem contrariam formæ introducendæ successive abjiciat, partem tamen formæ introducendæ determinatam simul, et in instanti introducit : et illud, in quo illam partem inducit, vocat motum minimum, et instans, et tamen est pars temporis totius introductionis. Unde ait sic : *Primum autem in generatione, et corruptione est minima pars, quæ potest inveniri de generato, minimum enim de omni generato est terminatæ quantitatis*. Verbi gratia, quod minima pars ignis est terminata, scilicet, minima pars, quæ potest esse ignis. Utrumque dicit supra 8. *Physicor. comm.* 23. forma est terminata magnitudine, et parvitate in unaquaque rerum naturalium. Hoc enim modo sicut in cavatione lapidis, et tractu navis, fit aliquid simul in virtute plu- 9.

rium, quod licet in se sit divisibile, totum tamen fit simul, ut alicujus determinatæ partis expulsio de lapide fit simul, et non pars ejus, expellitur a parte guttarum cavantium in parte temporis, sed tota illa pars simul et in instanti expellitur. Et hoc est, quod dicit Aristoteles de cavatione lapidis 8. *Physicorum*, *text. comm.* 23. *Non enim si tantum effodit*, etc. Et idem dico de alteratione, et augmentatione, quod scilicet illud, in quo fit prima alteratio, et augmentatio fit subito, et in instanti, secundum aliquam portionem determinatam.

Et hoc idem vult similiter Aristoteles ibidem: *Similiter autem est de alteratione qualibet*, etc. Ubi dicit Commentator; *Si prima pars, quæ fit ex transmutatione, non esset determinata, et agens transmutans ipsum non esset determinatæ virtutis, tunc omnia sicut illi fingunt, essent in continua transmutatione : sed prima pars in actu motuum, qui fiunt, sive fuerit transmutatio in loco, aut in qualitate, aut in quantitate, fit subito, id est, in instanti, et non in tempore : et si non, tunc ante transmutationem esset transmutatio, et non inveniretur transmutatio nova omnino.* Ecce aperte et secundum Aristotelem, et secundum Commentatorem, quod est dare primam, et minimam, et novam partem motus et temporis, inquantum ista sunt accidentia naturalia, sicut in ipsis qualitatibus per motum acquisitis vel introductis, est dare minimum naturale, ut habetur 1. *Physicor text. com.* 38. *et deinceps.*

10. *Objectio.* Si ergo objicias, ut supra, quod si instans nihil dicit absolutum ex parte temporis; ergo idem est facere rem in instanti, et in tempore, et sic idem est facere rem simul et facere successive.

Solutio. Potest dici, quod supra dicebatur, quod *esse*, quod fit simul et in instanti, sicut inquantum est manens, mensuratur ævo, non tempore : sic ejus factio mensuratur ab instanti ævi, non temporis, et ita non contradicit, quod eadem res, quæ fit in instanti, fiat in tempore; vel quæ fit simul, fiat successive, quia illud instans non est instans temporis, ut supponis : quia accipiendo instans secundum modum superius dictum, ut scilicet inquantum dicit principium, vel finem temporis, non dicit aliquid positivum, sed solum privationem anterioris, vel ulterioris durationis. Isto modo nihil fit in instanti, nec motus, nec res aliqua permanens. Si autem instans accipiatur, ut dicit primam et minimam partem temporis, inquantum est accidens naturale, isto modo quod fit in instanti, fit in tempore. Nec tamen sequitur ulterius, quod fit in instanti, fit simul; quod fit in tempore, fit successive; ergo idem fit simul et successive, quia accipiendo *tempus* pro minima parte temporis, quod fit in tali tempore, non fit successive, ut patet per Aristotelem, et Commentatorem.

Patet ergo prima conclusio, quod instans quocumque modo accipiatur, non est aliquid positive aliud a tempore, quia accipitur pro privatione anterioris, vel ulterioris continuationis, et sic non dicit positivum; vel accipitur pro minima

parte temporis, et sic non dicit aliud a tempore. Ex talibus autem instantibus, id est, ex minimis temporibus, quia vere illud etsi sit minimum secundum naturam, est tamen divisibile unde componitur continuum, sicut tota forma introducta componitur ex talibus partibus, id est, minimis secundum naturam.

11. Adhuc objicitur contra prædicta, ostendendo quod punctum dicat aliquid positive extra partes lineæ, quia si punctum nihil positive dicat, tunc puncta linearum se contingentia non sunt simul. Sequitur etiam quod sphæra non tangat aliam sphæram in puncto solo, ex quo punctum nihil dicit, nisi partem rei, et nihil extra partem.

Solutio. Vide Scotum in 2. d. 2. q. 9. n. 36.

Ad quod potest dici, primo ad primum, quod puncta duarum linearum se contingentium, vel lineæ duarum superficierum, vel superficies duorum corporum, non debent intelligi esse simul, quasi duo puncta illarum duarum linearum sint inter se, sicut corpus glorificatum est simul cum non glorificato, quia intra ipsum. Nam, ut dixi, punctum sic acceptum, non est nisi privatio, sed pro tanto illa puncta linearum se contingentium dicuntur simul, quia nullum medium ponitur in medio. Non enim extrema duarum linearum se contingentium se habent ad invicem, sicut se habent extrema duorum corporum simul existentium, ut corporis glorificati existentis cum glorificato; sed se habent sicut extrema duorum corporum se tangentium, quorum extrema sunt extra se, et collateraliter se respiciunt, sicut corpora, quorum sunt extrema. Et secundum hoc (ut simul pateat solutio secundæ objectionis) non est aliud dicere sphæram tangere sphæram in puncto, quam dicere, quod una alteri immediate adhæret, ita scilicet, quod nulla pars illius sphæræ est intra partem alterius, nec aliud medium cadit intra partes earum. Patet ergo ex prædictis, quod punctum, vel instans, ut dicunt rationem minimi, non dicant aliquid aliud a partibus rei, cujus sunt.

Quomodo sphæra tangit in puncto.

Adhuc objiciunt sic aliqui, quod cum instans dicat aliquid positivum, aliud a partibus temporis, et minimum, instans possit consequenter se habere ad aliud. Ponamus duos panes simul creari, et dum simul durant aliquo tempore, Deus convertit unum illorum in instanti in corpus Christi, alter vero remanet, et durat in suo *esse* : tunc planum est quod duratio panis, qui in suo *esse* permanet, excedit durationem panis, qui convertitur in solo instanti : ergo videtur quod unum tempus excedat alterum in solo instanti. Excessus autem non est nisi in aliquo positivo. Et ultra hoc sequitur, ut videtur, quod possit dari instans post instans, quia terminus desitionis panis videtur immediate præcedere terminum, sive primum *esse* corporis Christi. 12.

Objectio. An possit dari instans post instans.

Respondeo, quod panis, qui remanet ratione instantis, in quo alius panis convertitur in corpus Christi, et in illo non est panis, ratione, dico, illius instantis, non plus durat panis, qui non est conversus.

Solutio.

Objectio 5. Unde si arguas sic; unus panis illorum duorum, qui sunt simul creati, in instanti, est conversus in corpus Christi, et ita in instanti alius non est panis, alter panis, qui simul fuit creatus secum, in illo instanti, alius est panis.

13. *Responde-tur.* Respondeo, quod, sicut dixi, instans ut est principium, vel finis temporis non dicit nisi privationem anterioris, vel ulterioris durationis, et ideo tale instans nullius rei est mensura. Nec potest dici, quod in tali instanti panis sit conversus in corpus Christi, sive quod in illo primo habeat *esse* corpus Christi : sed dico quod cum Deus in instanti faciat *esse* alicujus rei, vel de nihilo creando, vel aliud in illud convertendo, illa res necessario dicit quid permanens, quia motus in instanti non fit. Omnis autem res permanens, inquantum talis, ævo mensuratur, sicut supra * dixi etiam de *esse* substantiali rerum corporalium, et de albedine, et de aliis accidentibus permanentibus.

*quæst. 19. n. 24. et seqq.

Instans ævi, instans temporis. Et similiter instans, quo ista talia fiunt, est instans ævi, non instans, quod est terminus temporis, cum id sit privatio : et ideo panis ille, qui in suo *esse* remanet in illo instanti, non debet dici plus durare uno instanti ratione illius instantis, quia non est de genere suæ durationis, quia non est instans ævi, sed temporis. Propter quod cum tempore illius panis durantis non facit plus, sicut nec dies cum linea dicitur longior, quia sunt diversæ durationes diversi generis.

14. Quod etiam dicitur, quod videtur sequi instans post instans; quia instans, quo primo est panis, videtur immediate sequi illud instans, quo panis intrinsece desinit esse, dico, quod non concludit. Et dato, quod instans, quo primo est corpus Christi, esset instans temporis, et aliquid positivum, adhuc non est imaginabile, quod uno instanti desinat esse panis, et alio instanti sit primo corpus Christi. Sed secundum Aristotelem 8. *Physic. text. comm.* 69. *et deinceps*, totum tempus mensurat *esse* panis, et instans ultimum illius temporis mensurat *non esse* primum panis, et primum *esse* corporis Christi. Ita quod idem est instans, quo panis ille convertitur, et primo est non panis, et primo est corpus Christi : nec est dare instans, in quo ultimo habeat *esse* panis, sicut arguens imaginatur. Secundum autem veritatem instans intrinsecum, quo primo panis habet *non esse*, non est aliquid positivum ; sed idem est dicere, quod in instanti intrinseco primo habet *non esse*, quam dicere non habet amplius *esse*. Instans autem, quo id, in quo convertitur, habet primo *esse*, aut est instans ævi, in quo fiunt res permanentes, quæ in instanti fiunt, sicut earum *esse* ævo mensuratur, et sic non sunt duo instantia positiva consequenter se habentia. Aut est instans, quod non est aliud, quam prima pars temporis, quæ est minima, et est quid naturale : et tunc adhuc non sequitur duo instantia indivisibilia esse contigua, vel consequenter se habentia. Nunquam enim initium temporis, vel finis, debet imaginari in aliquo

instanti reali positivo indivisibili, quod sit aliud a partibus temporis; sed *esse* quod est reale principium, vel finis temporis, est pars temporis, quæ pro tanto est indivisibilis, pro quanto tempus est quid naturale : et in omni naturali est dare minimum, quod est finis, et minimum, quod est principium, et nihilominus pars rei. Ut autem instans dicit principium, vel finem temporis indivisibilem, non est aliud, quam privatio anterioris, vel ulterioris durationis.

15. *Objectio.* Si adhuc objiciatur, quod instans dicat aliquid positivum, et possit consequenter se habere ad aliud instans : quia si ponamus duos panes simul creari, et simul aliquo tempore durare, alter autem in instanti convertitur in corpus Christi, et desinit esse panis, ponamus quod in illo instanti, in quo ille panis convertitur in corpus Christi, alius panis secum concreatus annihiletur : tunc oportet dicere, quod duratio panis annihilati habuit aliquem terminum intrinsecum. Ex quo ulterius sequitur, quod primum instans conversionis sequitur immediate post illum terminum intrinsecum, quo alius panis annihilatur.

Solutio. Jam patet ex dictis, quod duratio panis annihilati non habet terminum intrinsecum positivum, qui sit mensura sui *esse*, vel sui *non esse*; sed terminus intrinsecus positivus est ultima pars temporis, quo habet *esse*, et ultra non habet *esse* : terminus vero indivisibilis et privativus non est aliud, quam privatio, scilicet, non amplius habere *esse* : et ideo non debet imaginari quod cum illo instanti, quo alius panis primo habet *esse*, sive dicatur instans ævi, sive minimum temporis, quod propter hoc duo instantia positiva, et indivisibilia sint contigua, vel consequenter se habentia. Unde si imaginetur, quod aliqua res duret aliquo tempore, puta, una die, alia vero duret sequenti, non debet imaginari, quod hîc sint duo instantia consequenter se habentia; unum, quod est finis præcedentis temporis, alterum, quod est principium sequentis. Finis autem hujus et principium illius realiter non sunt, nisi ultima pars ipsius, et principium illius : quæ etsi sunt indivisibiles, ut sunt res naturales, sunt tamen vere divisibiles, et vere tempora, et ita unum tempus continguatur alteri, non instans instanti.

Si dicas, quod duo tempora Mathematice considerata, possunt considerari consequenter se habere; et ita instans, quod est principium unius, et instans, quod est finis alterius, sunt contigua. 16. *Objectio.*

Dico, quod non, quia realiter non habent finem, aut principium, quæ non sint partes eorum. Nec finis et principium, ut sunt instantia in actu, sunt aliud, quam privationes ulterioris et anterioris continuationis : et ideo tempora possunt imaginari contigua, non per aliqua indivisibilia mathematica, sed secundum se, quia inter illa nullum cadit medium, ut supra dixi de lineis contiguis. *Solutio.*

Sic igitur patet prima via, quod scilicet nullum indivisibile sumptum in ratione principii, vel termini, est aliquid positivum in

aliquo continuo : et ita tempus non potest dici quid discretum, quia indivisibilia sunt partes ejus, sicut est in numero. Hoc etiam patet secunda via, ostendendo quod natura continui repugnat naturæ indivisibilium, ut ex illis possit componi : et hoc potest ostendi primo in permanentibus : secundo in successivis. In permanentibus sic : Dentur tria puncta, ex quibus tu dicis lineam posse componi, ordinentur sic, quod unum sit in medio duorum; tunc aut illa duo puncta extrema sunt ita sibi præsentia, sicut sunt præsentia puncto medio, aut non : si sic, ipsa sunt in eodem situ cum puncto medio, aut per consequens sunt simul, et ita nullam faciunt extensionem : si vero non sunt ad invicem sibi ita propinqua, sicut medio, ergo oportet, quod illud punctum medium secundum aliquid sui sit propinquius alteri puncto, et secundum aliquid sui sit propinquius alteri. Si enim secundum illud idem secundum quod est propinquius uni, esset propinquius alteri, tunc duo extrema puncta æqualiter essent sibi propinqua, sicut sunt propinqua medio : quia secundum illud, secundum quod unum est propinquum medio, secundum illud idem dices alterum eidem medio esse propinquum, et quæcumque per idem, et secundum idem sunt propinqua, sicut e contrario ; et tunc idem inconveniens, quod prius, quia tunc essent simul, nec facerent extensionem.

Continua non possunt componi ex indivisibilibus. Vide hæc diffuse in 2. d. 2. q. 9. n. 10.

17. Item, si sunt tria puncta, aut sunt simul, et tunc nullam faciunt extensionem ; aut non, et tunc inter illa semper ponitur unio et divisio media, sive in medio eorum erit divisio et continuatio : sed hæc divisio, vel unio, non potest minorem situm occupare, quam punctale : ergo inter punctum et punctum adhuc cadit punctum medium, et sic in infinitum.

Item, demonstratur in Geometria, quod diameter quadrati non possit esse æqualis costæ, vel lateri ejus, nec etiam commensurabilis : sed si latera quadrati æquilateratim componantur ex punctis, tunc diameter est æqualis costæ ejus : verbi gratia, sit quodlibet latus ejus ex minoribus punctis, tunc illud quadratum non habebit infra latera sua ex opposito se respicientia, nisi duas lineas ex quatuor punctis constantes, a duobus scilicet punctis, quæ sunt in medio laterum, inchoatas et terminatas : ergo diameter non habebit nisi quatuor puncta, quorum duo erunt in angulis laterum, alia vero duo in lineis intermediis.

Item, ponantur quinque puncta, quorum duo extrema per tria intermedia debeant unum contra alterum moveri, usquequo terminentur, et se contingant ; constat quod aliquo illorum trium stante in medio, non consequuntur, nec se contingunt, nec immediato situ se invicem consequuntur, quia nec erunt in illo puncto medio, et non se consequuntur, nec se contingunt mediate, imo erunt totaliter simul, et infra seipsa : nisi forte illud punctum medium haberet duas partes, ita quod secundum unam occupetur ab uno, et secundum aliam ab alio.

18. Item, ponatur septem puncta, quorum quatuor sint in linea superiori, et tria in linea inferiori, ita quod istud punctum, quod est in dextro cornu lineæ inferioris, moveatur contra quartum punctum lineæ superioris, quod est in sinistro ejus cornu, et cui nullum punctum correspondet subtus in linea inferiori, et consimili motu, et æquali, moveatur illud quartum punctum adversus alterum, usquequo illud directe sit sub alio : (oportet enim necessario ut alterum directe sit sub altero, antequam se pertranseant.) Sed impossibile est quod per æqualem motum unum fiat sub altero, nisi aliquod de punctis, super quod currit, sit divisibile.

Item secundum hoc impossibile esset dare unum motum localem, velociorem altero, quia non potest pertransiri in uno motu plus quam unum punctum, nec minus quam unum.

Item, quando sphæra composita ex punctis movetur, tunc quando pars sui convexi movetur per punctum, oportebit necessario quod pars puncti convexi sibi correspondens moveatur minus, quam per punctum. Patet ergo quod impossibile est dicere, quod tempus ideo sit quantitas discreta, quia sit composita ex discretis et indivisibilibus.

ARTICULUS II.

Quomodo se habet tempus ad rationem continui, et discreti?

19. Circa secundum, quomodo scilicet se habeat tempus ad rationem continui, et discreti, ut quærit quæstio, est sciendum, quod dicunt aliqui, quod cum tempus sequatur motum, secundum quod potest inveniri motus continuus, vel discretus, sic etiam tempus. Dicunt ergo isti, quod Angelus secundum voluntatem suam potest se facere in loco divisibili, vel indivisibili, et ideo motus ejus potest esse continuus, vel discretus. Continuus, quia dum recedit de loco divisibili et subintrat alium locum divisibilem, primo subintrat partem loci, quam totum locum, recedendo prius a parte loci, in quo erat, quam a toto loco, et sic causatur continuatio in ejus motu. Discretus autem motus ejus causatur, ut dicunt, cum Angelus est in loco indivisibili, totum simul se potest facere in alio loco indivisibili; et sic semper indivisibile succedit indivisibili, sic momentum momento, et instans instanti, ita quod talis motus nullam habet partem continuam : et ex hoc oportet quod totus sit discretus, et per consequens tempus, quod est ejus mensura, sit discretum, sicut si quis imaginetur, quod linea sit ex punctis composita. Sic igitur concedunt isti quod cum motus sit subjectum temporis, et accidens continuum, non potest esse in subjecto discreto; ideo tempus mensurans talem motum, est tempus discretum compositum ex instantibus, sicut motus ille ex *mutatis esse*.

Quomodo assignatur tempus discretum?

An motus Angeli possit esse continuus et discretus

Henric. quodl. 13. q. 7. et quodlib. 12. quæst. 8.

Sed contra istum modum ponendi faciunt supra tacta, et ultra videtur habere propria inconvenientia. 20.

Primum est, quod sic se mensurando nec per palmum, imo nec per minimum spatium Angelus movetur.

Item, quia indivisibile additum indivisibili non facit intensionem, etsi infinita sibi addantur, ut probatum est in primo articulo*. Tertium est, quia aut sic movendo, Angelus non movetur, sed semper est in eodem loco, aut necessario medium, per quod transiit, si est alicujus longitudinis, est compositum ex punctis.

* num. 2. et seqq

Quartum, quia tunc in uno instanti potest esse per omnia loca mundi, etsi essent infinita : quia secundum istum modum, in infinitis instantibus posset se facere in infinitis locis. Tunc quæro, utrum illa loca, in quibus se facit in infinitis instantibus, faciant aliquam loci extensionem : si nullam, ergo in infinitis instantibus per nullum spatium est motus; si aliquam faciunt, ergo quanto movetur per plura instantia, tanto pertransiit majus spatium : ergo si moveatur per infinita instantia, movebitur per infinita spatia : sed infinita instantia, ut probatum est, non faciunt majorem extensionem, quam unum instans : ergo in uno instanti potest moveri, et per consequens esse per infinita loca.

Quinto patet, quod Angelus si sic movetur, necessario dividit actu magnitudinem in infinita, et sic consumit totam magnitudinem dividendo : quod patet, quia cum Angelus movetur ab uno loco indivisibili, ad alium locum indivisibilem, et de illo ad alium, et sic immediate per loca indivisibilia immediata : quia cum nulla sit actu divisio facta in spatio, qua ratione alicubi potest signari locus indivisibilis, eadem ratione potest signari immediate post illum : tunc, cum sic movetur per loca indivisibilia, aut pertransit aliquod spatium, aut nullum; si nullum, ergo non movetur; si aliquod spatium, ergo movendo se per loca indivisa immediata, potest consumere totum spatium : quod non esset, nisi illud ex indivisibilibus esset compositum, et in indivisibilia resolubile quæ sunt impossibilia.

21. *Alia opinio de tempore discreto.* D. Thom. 1. p. q. 33. art. 3. et quodl. 9. art. 9.

Ideo aliter assignant alii tempus discretum; dicunt enim, quod cum tempus sit mensura motus, motus duplex est : vel continuus secundum partes connexas, sibi continue succedentes; vel discretus secundum partes non connexas, cujusmodi sunt actiones Angelorum, tam interiores, quam exteriores : exteriores cum Angelus se applicat, vel aliquid operatur in loco : tunc enim dicunt, quod in instanti se applicat alicui loco, vel rei, circa quam operatur : et in alio instanti se applicat alteri loco, vel alteri rei : et sic quælibet istarum applicationum fit in instanti nostri temporis, sed quia dum est applicatus uni loco, non est in alio, ideo dum de uno loco se facit ad alium, hoc non est in tempore, sed in instanti secundo loco se applicat. Et successio talium applicationum, quæ fiunt in instanti alio, et alio, vocatur motus ejus localis : et ideo sicut applicationes consequenter se habent una ad aliam circa diversa loca, sic

tempus, quod mensurat successionem talium applicationum, quarum successio est ejus motus localis, est tempus discretum compositum ex instantibus, sicut ejus motus localis est compositus ex *mutatis esse*, sive applicationibus instantaneis. Cum enim tempus non habeat continuitatem, inquantum est numerus, sed ex parte motus, in quo est ut in subjecto, motus autem localis continuitatem habet ex magnitudine; ideo cum motus Angeli non sit secundum continuitatem spatii, sicut motus corporis, quod se commensurat partibus spatii motus ejus continuus non est, sed est discretus ex *mutatis esse* compositus, ex ipsis scilicet applicationibus instantaneis, in quibus nulla est continuitas, quia applicat Angelus se commensurando partibus spatii, sed se totum simul et in instanti uni loco applicando, et in alio instanti in alio loco. Ideo tempus, quod est mensura talis motus, qui motus non est aliud, quam varietas, et successio operationum, seu applicationum, non est continuum, sed est compositum ex *mutatis esse* sibi succedentibus, ut sit numerus ipsarum operationum sibi succedentium, *tempus* vocetur, sicut ipsa successio operationum, vel applicationum dicitur *motus*. Non enim applicatio Angeli ad unum solum locum, sive una sola applicatio Angeli, dicitur motus : cum enim *esse*, quod movetur, aliter se habeat nunc, et prius, circa quod movetur localiter; vel quod motum est localiter, in alio loco est, imo in alio fuit prius, ita motus Angeli localis non est in una sola applicatione ad locum unum, sed est in hoc, quod de uno loco, in quo in instanti se applicat, se facit in alio instanti in alio loco.

Hoc etiam patet, quia omnis 22.
mutatio necessario includit duos terminos, qui non possunt esse simul, et ita includit tempus, quod est numerus prioris et posterioris, in quibus consistit tota successionis ratio. Sed tempus diversimode includitur in diversis mutationibus : quando enim terminus motus *ad quem* est mediatus termino *a quo*, et hoc vel secundum medium quantitatis dimensivæ, ut est in motu locali corporum, et in motu augmenti et diminutionis; vel secundum medium quantitatis virtualis, cujus divisio attenditur secundum intensionem, et remissionem alicujus formæ, sicut in genere qualitatum sensibilium; et dum sic terminus *a quo* est mediatus termino *ad quem*, tunc talis mutatio per se tempore mensuratur, quia in talibus pervenitur successive a termino *a quo* ad terminum *ad quem*, ratione medii divisibilis inter utrumque terminum.

Quando autem fit transmutatio, 23.
inquantum terminus *ad quem* non est mediatus, imo immediatus termino *a quo*, (sicut est in illis mutationibus, in quibus est mutatio de privatione ad formam, vel e contrario ut dicunt isti in generatione formæ substantialis, et corruptione, et in illuminatione, et in omnibus, quorum productio, vel corruptio est in instanti) tales, inquam, mutationes tempore non

mensurantur, sed tempus habent annexum : in talibus enim subjectum non est annexum simul sub forma, et sub privatione, nec aer est simul sub luce et tenebris. Non autem habent tempus annexum, ita ut transitus de uno extremo ad alterum, ut de forma ad privationem, et e contrario, tempore mensuretur; sed alterum extremorum, scilicet primum, quod per mutationem objicitur, est conjunctum motui, vel alterationi. Sicut cum forma substantialis introducitur, præcedit alteratio, quæ fit in tempore, sed in ultimo instanti illius temporis fit transitus a privatione formæ, sive a non forma, in formam. Et eodem modo dum corrumpitur, præcedit alteratio; sed et in ultimo instanti illius temporis fit transitus a forma ad ejus privationem. Similiter et in illuminatione Solis per motum localem pervenitur ad determinatum punctum cœli; et in ultimo instanti illius motus, in illo scilicet, quo pervenitur ad illud punctum, fit illuminatio ad certum aspectum. Et ita istæ mutationes, in quibus terminus a quo, et terminus ad quem non habent medium, fiunt in instanti; habent tamen tempus annexum, quod mensurat motum aliquem præcedentem, cujus illæ mutationes sunt terminus.

24. Cum igitur Angelus movetur, cum eo modo moveatur, quo est in loco corporali, (non est autem, ut dicunt, in loco corporali, nisi per operationem) ideo dum se applicat uni loco corporali, in uno instanti hoc facit : et si vult se applicare alteri loco, hoc facit in alio instanti, et una sola applicatio non dicitur ejus motus, sed dum dimittit unum locum et applicat se alteri, hoc vocatur ejus motus localis; et sicut illa loca sunt discreta, sic motus est discretus, et tempus mensurans motum est discretum ex instantibus compositum. Nec debet imaginari, quod dum dimittit unum locum, et se applicat alteri, transeat per locum medium, ut ex illo medio ejus motus dicatur continuus : quia, ut dicunt, transit de loco ad locum si vult, non transeundo per medium, quia potest non operari in illo medio : et si non operatur in loco, vel in medio, non est ibi.

Si vero dicas, quod potest velle operari in toto medio, et in quolibet loco medio intra aliqua loca media, quibus se applicat : ergo tunc motus ejus est continuus.

Dicunt, quod cum non sit in loco nisi per operationem, potest transire de uno loco ad alium, vel operando in uno medio, vel in quibusdam, vel in omnibus, vel in nullo, et sic potest transire de loco ad locum, vel per unum medium, vel per plura, vel per aliqua, vel per nulla. Differenter autem ab extremo in extremum transit per medium, et aliter quam corpus : nam *mutatum esse* corporis non est pars motus corporis, sed terminus ejus : unde in motu corporis totum moveri præcedit *mutatum esse* ejus. Et ideo in motu corporis ante illud, in quo dicitur *mutatum esse*, oportet præsupponere aliquid, in quo primo moveatur : sed in motu Angeli, qui non est continuus, *mutatum esse* est una pars

motus, quia ultima pars : et tamen talis pars non est motus, cum nec unitas sit numerus, et prima pars ejusdem motus, quæ etiam non est motus, est unde incipit moveri, et neutra pars, ut dixi, est motus, sed utriusque successio est motus : unde sicut in motu continuo corporis motus præcedit *mutatum esse*, sic totum in discretis partem.

25. Cum ergo dicitur, quod dum transit ab extremo in extremum per omnia media, tunc est motus continuus : respondent quod non, quia non transit illa media omnia, ut habent rationem continui, sive ut commensurantur eis secundum rationem continui, sicut corpus : sed ut signant ejus partes sub ratione discreti, et quot loca media inter duo extrema per applicationem signat, tot sunt partes in illo motu, et tot instantia in tempore illo, quod illum motum mensurat. In medio ergo illo, per quod Angelus transit, dum se toti medio, vel aliquibus partibus applicat, non est continuitas, ut refertur ad motum Angeli, quia transit ipsum medium, non transeundo ut corpus, sed discrete partes ejus signando. Et ideo dicunt quod tempus, quo movetur Angelus, sive mutatur ab extremo in extremum, sine medio, sive per plura, sive per omnia media, non est divisibile divisione continua, sed divisione discreta in plura instantia finita numero : in tempore autem, quo movetur corpus, sunt instantia infinita in potentia, et ita nulla est proportio inter illa instantia, sicut nec finiti ad infinitum.

Est etiam sciendum, quod, ut jam satis patet, omnis motus habet prius et posterius, quia necessario habet duos terminos, in quibus consistit successio aliqualis ; sed diversimode, quia in motu continuo accipitur prius et posterius, vel respectu duorum temporum ad unum *nunc* applicatorum, vel copulatorum, vel respectu duorum *nunc* includentium unum tempus. In mutationibus autem instantaneis est prius ipsum tempus mensurans motum præcedentem, cui adjungitur alterum extremorum, et est posterius ipsum *nunc*, quod mensurat terminum motus : et ideo inter duo extrema non cadit ibi medium, sicut nec inter tempus, et suum *nunc*, ad quod terminatur. In motu autem Angeli *prius* et *posterius* sunt duo *nunc* sibi successiva, vel duo *mutata esse*, vel duæ applicationes ad duo loca : inter talia autem *nunc* non est tempus medium continuum

Sic ergo patet, quomodo illi dicant, quod operationes Angeli exteriores, per quas loco se applicat, tempore discreto mensurantur. 26.
Cum enim mensura durationis rei non sit aliud, quam modus secundum quod res mensurata perseverat in *esse*, necesse est dicere secundum hoc, ut mensura mensurato proportionetur, et rei permanentis in suo esse sit mensura similiter permanens, et rei in suo *esse* fluentis, sit mensura non permanens, sed fluens. Nunc autem ita est, quod intellectiones Angelicæ, et ejus volitiones, cum ejus intel- *Intellectio Angelica qualiter comparatur ad nostram.*

lectus non sit distinctivus, sunt totæ simul et indivisibiles, non formatæ per successionem, sed in instanti transeuntes : tamen ordine quodam una est prior alia, absque omni connexione illarum inter se. Quia una earum non causatur, nec succedit ex alia, quia intellectus ejus non est discursivus, cogitando unum ex alio : sicut intellectus noster cogitat conclusiones per præmissas, quia est discursivus, bene tamen intellectus Angelicus cogitat, et intelligit diversa, et sub ordine, quia unum per aliud, sed non secundum connexionem, ut per unum cogitet aliud, et cogitatio unius sit sibi ratio cogitandi, vel cognoscendi aliud : hoc enim nostro intellectui discursivo ex debilitate luminis cogniti contingit.

Vide Scotum in 2. d. 2 q. 1. n. 2. et seqq.

27. Ex quibus patet, quod mensuræ aliarum cognitionum, vel intellectionum, sunt singulæ, quæ singulis cogitationibus, vel intellectionibus correspondent, indivisibiles, et totæ simul, absque divisione, vel successione : sicut etiam ipsæ cogitationes, sed transeuntes una post aliam, absque omni connexione illarum inter se, quia uno modo non oritur, nec connectitur alteri, sicut dixi de cognitionibus : quia tamen ordinem habent inter se, quamvis absque connexione, eo quod una est post aliam sicut cogitationes, ideo per illum ordinem ex multis talibus mensuris indivisibilibus, quæ totæ sunt simul, una quædam mensura composita construitur, sicut ex discretis. Sicut enim dixi de operationibus exterioribus, quod una applicatio ad locum non est motus localis, sed successio talium applicationum est ejus motus, et mensura talium successionum est tempus discretum : sic una intellectio non est motus spiritualis, sed successio talium intellectionum est motus spiritualis. De quo dicit Augustinus 12. *super Genesim cap.* 31. quod Deus movet spiritualem creaturam, non per locum, sed per tempus; et mensura talium intellectionum, ut sibi succedunt, est tempus discretum, sicut mensura applicationum, vel operationum in loco, est tempus discretum : et tale tempus discretum potius habet rationem numeri, quam illius temporis, de quo loquitur Aristoteles.

28. Non tamen tale tempus discretum proprie potest dici numerus, quamquam sit quantitas discreta, sicut nec omnino quæ est quantitas discreta, est numerus : tale autem tempus discretum magis convenit in natura cum oratione, quæ est quantitas discreta, quam cum numero. Quia sicut partes orationis, ut est quantitas discreta, ejus quantitas consistit in discreta prolatione principaliter vocalium, tales, dico, partes non permanent simul, sicut nec simul, sed secundum quemdam ordinem una post aliam profertur: sic partes talis temporis discreti, quæ sunt instantia, simul non permanent, sed succedunt sibi ordine quodam, absque tamen connexione. Partes autem numeri simul permanent, quantum est de ratione sua; et si non permanent, hoc est per accidens, ratione scilicet eorum, quæ

Vide S[...] tum [...] supi[...] num.

numerantur, quæ aliquando non permanent.

Quamvis autem tam exteriores operationes Angeli, quam interiores, secundum modum jam dictum, tempore discreto ex instantibus composito mensurentur, differenter tamen : quia actiones interiores Angeli, cujusmodi sunt intellectiones, mensurantur tempore discreto, composito ex instantibus indivisibilibus, quæ tota sunt simul, et inter se discreta, non continua; permanent tamen in mora, sicut moram habent in suo *esse*, durant et permanent, vel durare possunt, quælibet intellectionum, vel cogitationum, quæ inter se sunt discretæ. Cum enim Angelus aliquam veritatem totam et simul, et in instanti intelligat, aliqua mora illam intellectam continuat, sed verum est, quod una intellectio succedit alteri absque mora aliqua media. Cum enim una intellectio processerit per aliquantulum moræ nostri temporis, non dico quod mora intellectionis nostro tempore mensuretur, sed ejus durationi coexistit in ultimo instanti nostri temporis, vel in aliquo instanti proprio, quod correspondet instanti nostri temporis, producitur simul tota illa intellectio, quæ similiter durat per aliquam horam nostri temporis, illi scilicet correspondendo. Similiter de aliis intellectionibus. Sed mora ista tam in intellectionibus, quam in mensuris earum potest esse major, vel minor, secundum quod Angelus plus, vel minus vult perseverare in ea intellectione, vel volitione.

29. Vides ergo, quod instantia, ex quibus componitur tempus discretum, quo mensurantur actiones Angeli interiores, sunt instantia permanentia, moram longam, majorem, vel minorem, secundum voluntatem Angeli habentia, sicut ipsæ intellectiones, vel volitiones. Et ideo dixi, quod hoc tempus discretum est simile orationi, quæ est quantitas discreta : partes enim talis orationis, quæ consistit principaliter in prolatione vocalium, cum quibus mixtim, sed quasi imperceptibiliter sonant consonanter, tales, dico, partes simul sunt, hoc est, simul proferuntur : sed tales partes sive earum prolatio, non statim transeunt, sed totæ simul manent per aliquam moram temporis, et hoc majori, vel minori mora, secundum voluntatem proferentis : sicut patet, si proferantur vocales singillatim *a, e, i, o, u;* vel si proferantur indistincte dicendo, *Domine Dominus*. Prolatio cujuslibet vocalis, sive per se, sive indistincte proferatur, tota simul profertur, et potest homo mora aliqua ejus prolationem tenere, secundum quod proferenti placet : et sicut vocales sunt inter se discretæ, sic earum prolatio mensuratur mensura discreta. Tale ergo instans, quod est mensura intellectionis Angeli, et est pars temporis discreti, est simul, sive coexistit cum aliqua parte temporis nostri, majore, vel minore, secundum quod Angelus in una intellectione plus, vel minus perseverat.

Oratio quomodo est quantitas discreta.

Sic ergo instantia temporis discreti, quo operationes interiores mensurantur, sunt instantia permanentia, morem habentia, et 30.

existentia cum aliqua parte temporis nostri majore, vel minore : sed instantia, ex quibus componitur tempus discretum, quo mensurantur operationes exteriores, non sunt talis conditionis : illa enim instantia sunt indivisibilia, tota simul existentia, inter se discreta, sicut instantia prædicti temporis ; sed non sunt permanentia, nec moram aliquam habentia, sed subito transeuntia, sicut ipsæ applicantur ad locum, et subito in ratione applicationis transeunt. Quod enim Angelus, post applicationem factam in instanti ad locum, in eodem perseveret, talis perseverantia, vel talis quies coexistit parti temporis nostri, tamen non mensuratur, etiam per accidens per illam partem temporis nostri, cui coexistit. Cujus ratio est, quia illa parte temporis non fuit Angelus aptus natus moveri motu continuo : sed illa quies proprie (ut dicunt isti) mensuratur per accidens per instans permanens, quo mensuratur intellectio Angeli. Mora enim Angeli in uno loco sequitur ejus intellectionem, seu cogitationem, quæ mensura est, non mora successiva, sed permanentia, ut dixi. Instantia ergo, ex quibus constituitur tempus discretum, quo mensurantur operationes exteriores Angeli, sunt indivisibilia, tota simul, non permanentia, sed subito transeuntia : in quo tempus discretum, quo mensurantur, differt ab instantibus, ex quibus constituuntur operationes interiores Angeli, quæ sunt instantia permanentia, et moram habentia, et ideo coexistunt parti nostri temporis, illa autem coexistunt solum instantibus nostri temporis.

Nec ista instantia non permanentia habent continuationem inter se, quia inter duo instantia tales mutationes exteriores mensurantia, necesse est ponere moram aliquam Angeli in illo loco, cui se applicavit, per quam moram discontinuatur una applicatio ab alia, sicut motus discontinuatur per quietem mediam.

Si dicas quod secundum istam 31. Objecti
positionem, sicut intellectio Angelica fit simul, et in instanti, sic applicatio ejus ad determinatum locum tota fit simul et in instanti. Et sicut post intellectionem factam in instanti, Angelus perseverat in una intellectione, proprie illa una intellectio mensuratur instanti permanente, moram habente, quamvis successio intellectionum tempore discreto composita ex instantibus permanentibus mensuretur : sic post applicationem Angeli factam in uno loco in instanti Angelus perseverat, vel magis, vel minus, secundum quod vult in eodem loco. Et ideo videtur quod sicut inchoatio intellectionis, et tota mora intellectionis mensuratur uno instanti permanenti, sic applicatio ad unum locum, et mora sive perseverantia in eodem loco mensuretur uno instanti permanente.

Dico, quod non est simile; quia Sol
inceptio intellectionis et continuatio, sive mora ejusdem, vel permanentia intellectionis, totum hoc est actio quædam continuata, ideo mensuratur eadem mensura, quæ est instans permanens; sed appli-

catio ad locum est quædam actio; mora vel permanentia, in eodem, est quies : ideo applicatio ista sub ratione applicationis, fit in instanti transeunte; quies autem in illo loco non habet mensuram per se, sed fit per accidens in instanti permanente, quo mensuratur mora intellectionis, quæ coexistit parti nostri temporis.

32. *Objectio 2.* Si objiciatur contra prædicta, quod inter duo indivisibilia cadit continuum medium, ut inter duo puncta, linea; inter duo instantia, secundum Aristotelem, tempus : ergo inter duo instantia, sive sint permanentia, ex quibus componitur tempus discretum, quo mensurantur intellectiones, sive sint non permanentia, ex quibus componitur tempus discretum quo mensurantur exteriores Angeli actiones, cadit continuum medium.

Dicunt quod non est simile : quia illud quod in motu continuo mensuratur ab indivisibili, non est, nec esse potest manens in se, sed semper est fluens in aliud, ut est prima mutatio in motu, vel aliquid tale, quod terminat motum, et fluxum : tunc enim quod instanti nostri temporis mensuratur, vel est tale, a quo de ratione sua fluit, ut prima mutatio motus; vel est tale, quod de ratione sua est terminus motus, ut ultima mutatio. Quia igitur fluxus dicit quid continuum, ideo duo instantia temporis nostri actu signata, quæ non possunt actu signari, nisi in principio, vel fine temporis, includunt medium continuum, quod terminatur ad indivisibilia. In cogitationibus autem, sive intellectionibus Angeli mensuratum ab ipso instanti, est manens in se, nec de ratione sua quid fluit ab eo, nec est terminus alicujus influxus : quamvis enim una cogitatio, vel intellectio, sit post aliam, non tamen una fluit ab alia, sicut a suo principio, nec una est terminus alterius, propter quod nulla continuitas cadit inter illas.

Si dicas, quod saltem istud non solvit de instantibus, ex quibus componitur tempus discretum, quo mensuratur successio operationum exteriorum, quia illa instantia non sunt permanentia, sicut nec instantia temporis nostri. 33. *Objectio 3.*

Dico quod solvit : quia quod inter duo instantia temporis nostri cadat continuum medium, non est tota causa, quia non sunt permanentia, sed etiam quia mensuratur. Et illud instans, vel de ratione sua est principium fluxus alicujus, vel finis ipsius fluxus, aut dicit continuum medium : instantia autem non permanentia illius temporis discreti, sic sunt inter se discreta, quod nullum est principium, vel finis alicujus fluxus, ideo nullum cadit medium inter illa. *Solutio.*

Si adhuc objiciatur, quod Angelus potest continere unam intellectionem toto tempore, quo sibi succedunt, vel possunt succedere duæ, vel plures intellectiones, quod non videtur possibile, nisi medium continuum interceptum esset inter plures intellectiones. *Objectio 4.*

Respondetur, quod quælibet intellectio Angeli est tota simul in simplici duratione stans. Unde secundum illos, qui ponunt, quod ævum est mensura simplex, quan- *Solutio.*

tumcumque Angelus duret, non est ibi alicujus continui partitio, sed ejusdem indivisibilis permanentia absque aliqua partium successivarum compositione : sic in mensuratis unus intellectus Angeli est ejusdem, et indivisibilis permanentiæ, absque aliqua successivarum partium, vel permanentium continuatione, sicut etiam ponunt in ævo, ut videbitur * dum de duratione ejus disputabitur.

* quæst. 22.

SCHOLIUM.

Diffusissime recitavit opinionem sancti Thomæ, et Henrici circa motum Angelorum, circa mensuram operationum eorumdem, et constitutionem, aut explicationem temporis discreti. Multa ait sibi in illorum doctrina displicere, et tempus discretum omnino ablegat. Omnia exacte discutit, et refellit in 2. distinct. 2. quæst. 4. et 11. Vide Suarem tom. 2. Metaph. disp. 50. sect. 7. num. 8.

34. *Reprobat Doctor aliqua ex supra dictis.*

Hæc est positio cum modo suo, quæ ponit tempus discretum. In hac autem positione multa ponuntur, quæ extra rationem videntur : sicut quod Angelus non est in loco, nisi per operationem, quod est articulus condemnatus *. Sicut quod potest moveri ab extremo in extremum, quin transeat per medium, et ista longiori per se indigent perscrutatione, et multa talia, quæ in ista quæstione includuntur, de quibus non est præsens intentio disputare. Quod autem dicitur, quod applicatio Angeli ad locum fit in uno instanti, et applicatio in alium locum fit in alio instanti, ex quibus tempus discretum componitur, quod mensurat successionem talium applicationum : ad hoc sunt inconvenientia superius inducta multa in ista quæstione. Quod autem dicitur quod quælibet intellectio mensuratur uno instanti permanente, et durante, absque omnium partialitate partium permanentium, vel successivarum, quorum instantium sibi invicem succedentium, in se tamen permanentium, successio est tempus discretum. Hoc non videtur habere aliquam rationem. Cum enim, ut dicunt, intellectiones totæ sint, et durent in se secundum magis et minus, juxta voluntatem Angeli, nec a se dependeant, nec variationem in se recipiant, non video quare non debeat dici, quod quælibet intellectio ævo mensuratur : quia dato, quod Deus crearet unum Angelum uno solo die durantem, et post illum alium, alio solo die durantem, et sic quolibet die crearet unum Angelum, et quilibet duraret uno solo die, adhuc illi mensurantur ævo propter identitatem, et simultatem, sive *esse*, quod tunc esset simul absque successione, quamvis coexisteret parti nostri temporis. Ita videtur quod posset dici de intellectionibus, quæ sunt simul, et durant, et parti nostri temporis coexistunt.

* In quo sensu sit condemnata hæc doctrina, vide Henr. quodl. 2. q. 9. et Suarezlib. 4. de Angelis. c. 4. n. 3.

Quomodo mensuratur intellectio Angeli.

35. *Alia opinio de ratione temporis discreti.*

Aliter dicunt alii dari tempus discretum. Dicunt enim, quod tempus de ratione sua mensura est, habens *prius* et *posterius*, et hoc cum successione, sicut ipse motus, cujus est mensura : nunc autem ratio prioris, et posterioris, ut sunt in successione, componunt formaliter naturam temporis. *Prius* autem et *posterius* non sunt in motu continuo numerata, nisi in

potentia, et ab anima actu, imaginatione, vel intellectus manentis actu, secundum quod in aliquo corpore continuo per imaginationem numeramus partes, ut tres, vel sex palmos. Ex quo patet quod secundum, quod dicit Aristoteles * *cap. de Tempore;* quod anima sit numerans prius, et posterius in motu, ut habeatur perfecta ratio temporis : ut sic, sicut in quadam quæstione dixi *, motus componatur ex aliquo, scilicet materiali, quod est ipse motus continuus, et ex aliquo quasi formali, quod est prius, et posterius, ut sunt ab anima numerata, et ita componunt rationem temporis.

. Phys. t. com. 131.

. 18. n. et seqq.

Si autem considerentur ratione sui materialis, quod est motus continuus, sic est quantitas continua : si enim in aliquo ligno continuo mensurentur, vel imaginentur decem palmi, si quæratur de illa mensura decem palmorum, utrum decem palmi illius ligni sint quantitas continua, vel discreta ? Plane patet, quod deberet dici, quod in tali mensura est duo considerare : videlicet ipsos decem palmos, et subjectum, in quo sunt illi decem palmi, quia sunt in uno continuo ligno. Decem ergo palmi formaliter sunt quantitas discreta; sed decem palmi lignei, vel ligni sunt quantitas continua. Sic in proposito de tempore : quia tempus, ut est mensura quædam ex duobus numeratis, ex priori, et posteriori est quantitas discreta; ut autem est res quædam numerata, id est, ut est motus continuus, in quo significatur prius, et posterius, est quantitas continua.

Quod autem dictum est, quod prius et posterius, in motu sunt ipsum tempus, a quibus realiter non differt tempus, et motus; nec prius, et posterius in motu, a priori, et posteriori in tempore; et hoc existimo esse verum, sicut supra patuit in quadam quæstione *.

* q. 18. n. 29. et seqq. 36.

Alii autem dicunt, quod tempus, et motus realiter differunt, et prius et posterius in motu, differt a priori, et posteriori in tempore, Et cum dicit Aristoteles, et Commentator *, quod prius, et posterius in motu sunt ipsum tempus, respondent quod esse in aliquo est duobus modis : videlicet, ut pars est in toto; vel ut accidens est in subjecto : prius autem, et posterius in motu ut pars in toto, sunt ipse motus, quia sunt ambæ partes ejus : prius autem, et posterius in motu non ut accidens in subjecto sunt, nec sunt ipsum totum, nec partes ejus, sed sunt accidentia, et mensuræ partium ejus, et per hoc totius motus. Et isto primo modo dicunt, quod intellexit Aristoteles, et Commentator : tamen dicunt, quod tempus est prius, et posterius in motu : et ita dicunt, quod tempus, et motus differunt ut duæ res, sicut accidens, et subjectum.

* 4. Phys. text. com. 131.

Sed contra hoc multa superius fuerunt dicta : et ad hoc dici potest, quod cum in motu non inveniantur realiter prius, et posterius, nisi illa, quæ sunt partes motus; et secundum hanc rationem prioris, et posterioris, illa sunt formata, vel imaginata ab anima : et tunc tempus non est accidens naturale, sed Logicum, et intentionale, sicut

universale inquantum universale, quod non est verum.

Ad argumenta, quæ volunt concedere, quod sit dare tempus discretum : mensurans actiones Angeli potest responderi, etc. *Desunt aliqua.*

QUÆSTIO XXII.

Utrum sit idem instans ævi, temporis, et æternitatis ?

Arist. 10. *Metaph. cap.* 2. *et* 3. Alens. 1. *p. q.* 12. *mem.* 9. *art.* 2. *et* 3. Bonav. *in* 2. 1. *p. art.* 1. *q.* 1. *et* 2. Thom. *Quodl.* 10. *art.* 4. *et* 1. *part. q.* 10. *art.* 5. *et* 6. Richard. *art.* 1. *q.* 1. *et* 2. Argent. *q.* 1. *art.* 4. Capreol. *q.* 2. *art.* 1. *concl.* 5. *et* 6. Albert. *de quatuor coævis. q.* 3. *art.* 3. Ægid. *tract. de mensura Angelorum, q.* 2. Vasq. 1. *part. disput.* 33. 34. *et* 35. Vide Doctorem *in hoc opere q.* 19.

1. In quæstione ista duo sunt videnda. Primum est, quomodo instans ad illud, cujus est, comparatur ? Secundo, quomodo ab instanti alio (ut quærit quæstio) distinguatur ?

ARTICULUS. I.

Quomodo instans ad illud, cujus est, comparatur ?

Circa primum (quia de æternitate alias * disputavimus, ideo est breviter transeundum) videnda est ratio istarum mensurarum *æternitatis, ævi,* et *temporis,* ut videamus, quomodo instantia istarum mensurarum ad eas comparantur.

* quæt. 19.

Est igitur sciendum, quod hæc tria dicunt rationem mensuræ; quia secundum Aristotelem 10. Metaphys. * mensura proprie est id, per quod cognoscitur proprietas rei, seu quantitas, et ut idem dixit, debet esse unigenea mensurato : et ideo secundum diversam rationem quantitatis mensurandæ in rebus, diversæ mensuræ rebus correspondent. Sicut autem apparet quæ sit quantitas rei mensurandæ, et cognoscitur per quantitatem mensuræ, sic quantitas mensuræ cognoscitur per quantitatem, et speciem mensurati. Sicut enim scimus rem esse mensuratam, quia tanta est ejus mensura : sic e contrario scimus mensuram esse talis speciei, et talis conditionis, quia scimus mensuratum esse talis conditionis, et talis speciei. Propter quod dicit Aristoteles 4. Physicor. * quod cum quærimus *quid est tempus*, ab hinc oportet incipere *quis est motus ;* quia per qualitatem, et speciem motus, qualitatem, et modum temporis cognoscimus sicut per quantitatem temporis ipsius motus cognoscimus quantitatem.

* text. com. 2.

* text. 95.

2
* *Tri[...] acc[...] quan[...] ti[...] Pri[...] acce[...]*

Accipiendo autem nomen *quantitatis* largo modo, triplex accipitur *quantitas* in rebus; aliquando pro unitate, sive perfectione, et gradu naturæ, et essentiæ rei : secundum quem modum dicimus, quod illa res est major, quæ habet verius et perfectius *esse* naturæ et essentiæ, ut Angelus, quam homo; aqua, quam terra; aer, quam aqua ; et sic ascendendo per gradus entium : et ista majoritas, vel minoritas talis quantitatis, non solum invenitur in una specie respectu alterius, imo in uno individuo respectu alterius. Propter quod dicitur inter articulos condemnatos, quod error est dicere, quod *anima Christi non sit nobilior in naturalibus, quam aliæ animæ :*

vel quod omnes animæ sint æquales in naturalibus.

Secundo modo dicitur *quantitas* rei extensio, quam habet ex numero suarum partium, sive sit continuum, sive discretum; sive continuum permanens, sive successivum: et secundum istum modum accipiendo quantitatem, solum invenitur ratio mensuræ in habentibus quantitatem continuam, vel discretam, quibus proprie convenit mensurari. Sic quantitas proprie accipitur pro quantitate continua, vel discreta, et talia variam habent mensuram, sicut habent variam quantitatem. Et isto modo quantitas continua mensurat illa, quæ habent quantitatem continuam. Quantitas discreta, ut numerus mensurat illa, quæ habent quantitatem discretam, et etiam illa, quæ habent quantitatem continuam. Nam distinctio partium facta per imaginationem, vel intellectum, cadit in continuis; ut lignum continuum sex palmorum, etiam mensuratur mensura continua, utpote sua, per quam dicimus quod tanto longius est; et in quantum imaginatur in tot palmos, utpote sex, mensuratur mensura discreta, utpote senaria: et motus diurnus in quantum continuus dic mensuratur, ut autem imaginantur ibi divisiones per vigintiquatuor partes, vel vigintiquatuor horas, mensuratur numero vigintiquatuor.

3. Et quia mensura dicit continuationem nobis notam et certam, per quam habemus notitiam de quantitate rei mensuratæ; ideo cum ratio quantitatis sit notior et certior in discretis, quam in continuis; propter rationem et certitudinem majorem quam habet unitas, quæ est pars discreta, quam pars continua et divisibilis, quæ est pars continua, ideo ratio mensuræ principaliter fundatur in quantitate discreta, et ab illa descendit in quantitatem continuam.

Et hoc experimur; quia volentes scire quantitatem certam continuam, vel continui, reducimus eam ad quantitatem discretam, unde mensuramus de ligno quot habet pedes: imo ideo, quod est mensura in continuis, est mensuratum in discretis, si comparetur ad discreta. Unde quantitatem ulnæ, quæ est mensura continui, reducimus ad palmos, et dicimus, quod ulna habet tot palmos. Propter quod etiam dictum est supra,* quod tempus non habet rationem mensuræ propriæ et perfectæ, inquantum mensurat ipsum sub ratione prioris et posterioris, quæ dicunt discretionem et numerum: propter quod dixi, quod tempus quoad suum *esse* formale, est quantitas discreta. Unde dicit Aristoteles* quod *tempus est numerus motus secundum prius, et posterius*.

* q. præced. n. 35. et seq.

* 4. Phys. text. com. 101.

Et secundum illos, qui dicunt quod tempus et motus sunt idem re et materialiter, tempus est numerus numeratus et non numerus simpliciter. Sicut enim dicimus quod duo canes est numerus numeratus, et *duo* est numerus numerans, ita et numerus prioris et posterioris in motu, est numerus numerans, quod est tempus: et secundum hoc illud quod est materiale in tempore fundatur 4.

in motu secundum prius et posterius: quod autem est in tempore formale, completur in operatione animæ numerantis. Propter quod
* Phys. text. com. 131. dicit Aristoteles *, quod si non esset anima, non esset tempus; et sic habet tempus continuitatem a motu, discontinuitatem ab anima, a qua habet rationem numeri, quam habet ab anima numerante, et distinguente prius et posterius in motu: quia istæ rationes prioris et posterioris non sunt in motu, nisi ab anima.

Sic ergo ratio mensuræ in continuis reducitur ad discretum, et ratio discreti ad unitatem, quæ est certissima et novissima. Quia igitur sic accipiendo quantitatem, illa solum mensurantur, quæ habent quantitatem continuam, vel discretam, ideo in eo, in quo est talis quantitas, non invenitur ratio talis mensuræ, quod in eo non est quantitas, nisi virtute formæ et essentiæ, quæ est aliqua infinitas, et universalitas.

5. *Tertia acceptio.* Tertio modo dicitur *quantitas* pro duratione essendi: et secundum istum modum invenitur ratio mensuræ in omni ente, et talis quantitas est mensura omnis rei habentis *esse*, sive sit ens creatum, sive increatum. Quia vero omne ens secundum quantitatem, et conditionem suæ naturæ, habet proprium modum durandi, qui respondet proprio modo essendi ejus, diversificatur ratio talis quantitatis, et per consequens mensuræ in omnibus rebus, accipiendo *rem* communiter ad creatorem et creaturam.

Cum igitur, generaliter loquendo, omnis modus essendi ad istos tres modos possit reduci, ideo quantitas, sive mensura, quæ mensurat durationem cujuslibet rei consequentis modos essendi, ad tres modos potest reduci. Et est verum *esse*, quod non est aliud, quam necesse esse, omnino independens, immutabile in substantia, et sine compositione, nec incipiens, nec desinens, quale non est *esse* nisi unicum numero, ut alias * ostendi, et est *esse* omnium; et ideo duratio ejus, sive quantitas durationis, quæ est mensura sui *esse* in durando, est quantitas, sive mensura una sola indivisibilis, invariabilis, nec incipiens, nec desinens, nec actu, nec potentia, nec re, nec intellectu, ut sic sit conformis et unigenea mensurato, quod est esse divinum. Et ideo duratio ejus, sive quantitas durationis, quæ est mensura sui *esse* in durando, et vocatur *æternitas*, (quæ quidem a Deo differt sola ratione, ut divinum *esse*, nec *esse* ab actu existendi necessario, æternum ut durans) vocatur inquam *æternitas* in abstracto, sicut entitas, ut est duratio quædam. *Dei mensura æternitas.* * quæst. 19. n. 4. et seqq.

Est autem aliud *esse*, quod etsi sit immutabile, quia nec contrarium habet, nec componitur ex contrariis, nec alterabile actione agentis creati, ac per hoc sit *esse* fixum, manens invariatum, ex hoc tamen habet debilitatem, quod sit ab alio ente, ab alio conservatum, et incipere et desinere potest, si ab alio non continuo conservetur. Habet itaque alium modum durandi a primo, et per consequens aliam quantitatem, seu rationem quantitatis, durationis et mensuræ: quæ 6. *Substantiæ separatæ mensurantur ævo.*

quidem mensura conformatur suo mensurato, inquantum est durans immutabilitate et fixione, sicut dicetur dum de ævo disputabitur. Nam talis mensura, est mensura substantiarum separatarum, et vocatur *ævum*.

7. *Res corruptibiles et motus mensurantur tempore.* Tertium *esse* est, quod incepit et desinet, non habens fixionem, aut perseverantiam in durando; unde non per hoc dicitur durare, quod idem, et secundum idem permaneat, sed habet suum *esse* in fluxu, et continua innovatione : et per hoc durat, quasi semper secundum aliud, et aliud sibi succedat, qualis est motus primo et per se, et *esse* generabilium et corruptibilium, ut subsunt motibus generationis et corruptionis : quorum duratio, sive quantitas, et mensura durationis in essendo propter eorum fluxum, et continuam innovationem et successionem, distinguitur contra æternitatem et ævum, sicut etiam *esse* successivum distinguitur contra prædicta duo *esse*, ut jam patet.

In quo differant æternitas, ævum, et tempus. Nec intelligo, quod per hoc æternitas differat ab ævo et tempore, quia *æternitas* nec habet principium, nec finem; *ævum* habet principium, sed non habet finem : *tempus* autem habuit principium, et habebit finem. Hæc enim differentia est per accidens, non per se, nec essentialis; quia dato quod tempus, et ævum, nec finem, nec principium habuissent, adhuc æternitas ab aliis differret. *Æternitas* enim est tota simul, quod tempore non conveniret, dato, quod semper fuisset, et nunquam desineret. *Ævum* etiam habet alium modum durationis (ut alias videbitur) vel saltem potest desinere esse, quod æternitati non convenit. Si autem *habere principium et finem* accipiatur non actu, sed potentia, isto modo prædicta differentia aliqualiter valet, quia æternitas principio et fine caret actu et potentia.

Ex prædictis patet, quod *tempus* ideo est mensura rerum temporalium, quia dicit quantitatem fluentem in continua successione, sicut *esse* talium rerum est in continuo fluxu, et successione. Sed *ævum* est mensura substantiarum separatarum, quia dicit quantitatem, quæ incepit et potest desinere, quæ non est tota simul : vel forte habet aliquam naturam successionis, scilicet, quale est *esse*, et modus essendi et durandi illarum substantiarum. *Æternitas* vero dicitur mensura essendi vivi veri et divini, quæ dicit quid simplex immutabile, et invariabile actu et potentia, non habens principium, aut finem, nec actu, nec potentia : sic *esse* divinum has perfectiones de se habet. 8.

Differt tamen *æternitas* a prædictis, quia in tempore et ævo mensura differt a mensurato sicut accidens a subjecto, secundum aliquos, qui ponunt, quod *prius* et *posterius* in motu potest intelligi dupliciter, vel in motu, ut pars in toto : et isto modo *prius* in motu et *posterius*, non sunt idem, quod tempus, sed sunt partes motus. Eodem modo dicunt de ævo in æviterno, quantum ad inhærentiam accidentalem.

SCHOLIUM.

Quæ in hoc articulo tractat Doctor, majori ex parte præmisit in quæst. 19. quæ vero hîc, et infra num. 17. ait de distinctione attributorum per solam rationem, ita ut ex parte ipsorum attributorum, et essentiæ sit dumtaxat fundamentalis, aut materialis ista distinctio, et formalis aut completa per intellectum; quo etiam modo aliqui Scotistæ interpretati sunt opinionem communem Scoti de distinctione formali attributorum, volentes eam conciliare cum expositione et opinione Cajetani : de quo vide Fabrum in 1. disp. 19. cap. 3. et disp. 20. cap. 6. Sed vere minime concordari possunt, quæ Scotus docet circa hanc distinctionem in 1. distinct. 2. quæst. 7. et distinct. 8. quæst. 4. ubi expresse ait omnem formalem distinctionem relationum et attributorum ab essentia, præcedere ex natura rei omnem operationem intellectus. In hac autem quæstione videtur se referre ad ea, quæ dixit ex sententia aliorum, videlicet S. Thomæ et Henrici in 1. distinct. 8. quæst. 4. quæ conveniunt manifeste cum iis, quæ hîc dicit circa complementum, aut perfectionem hujusmodi distinctionis per actum intellectus. Et certe in toto hoc discursu eum ex aliorum loqui sententia patet, quod paulo post num. 15. examinet, et refellat aliqua ex iis, quæ in hoc discursu continentur.

9. In Deo vero, ut jam dixi, æternitas differt ab *esse* divino sola ratione, ad modum, quia alia divina attributa, dicuntur differre a divina essentia. Unde sicut a divina bonitate, vel sapientia differt sola ratione ejus immensitas, aut infinitas, cum dicitur, quod divina essentia, vel sapientia est immensa, vel infinita ; cum tamen immensitas, et infinitas dicant rationem mensuræ in secundo modo prædicto mensuræ, sic a divino *esse* differt sola ratione ejus æternitas, cum dicitur, *Deus est æternus :* cum tamen æternitas dicat mensuram divini *esse* secundum tertium modum mensuræ, ut jam non sit aliud æternitas, quam *esse* divinum conceptum ab intellectu, ut sic durans. Et ista diversitas intervenit inter divinum *esse*, et æternitatem solo respectu intellectus concipientis *esse* Dei, sic et sic durans : sicut dicitur de aliis attributis, quod sunt idem, quod divina essentia, ut sic, vel sic, ab intellectu concepta. Et sic secundum hoc æternitas hujusmodi habet pro materiali ipsum divinum *esse*, et rationem recipit formalem ab intellectu concipiente, sicut alias* dictum est de divinis attributis. Et dato adhuc quod *ævum* et *tempus* non sint accidentia realiter differentia a suis mensuratis (quod forte verum est) sed fuerint realiter idem quod sua mensurata, et rationes formales habeant ab ipsa conceptione; inter ipsa mensurata, ut sic, vel sic durantia, adhuc sunt multæ differentiæ essentiales, ut visum est, inter æternitatem, et istas mensuras.

*Vide Scotum in 1. d. 8. q. 4 n. 1. et 9

Qualiter se habent instantiæ ad istas tres mensuras.

Ex quo igitur in summa patet harum trium differentia mensurarum, jam quodammodo patet, quomodo se habent earum propria mensura, sive propria instantia, scilicet differenter ad ipsas. Non enim potest dici, quod in æternitate sit instans actu ad principium ejus, sicut dictum est de tempore ; nec sit instans principium actu, et terminus in potentia, sicut dictum est de ævo : quia nec re, nec intellectu, nec imaginatione potest habere principium ut ævum : nec potest dici quod sit ibi instans præsens aliud, et aliud semper, ut dictum est de tempore. Propterea pa-

tet quod in æternitate non est instans, sicut in tempore, vel in ævo : nec in ævo est instans aliud, et aliud, sicut in tempore, cum *esse* rei mensuratæ semper sit idem in nullo variatum. Sed instans temporis est indivisibile, tempus divisibile, ideo non sunt idem : instans autem æternitatis, et ipsa æternitas, omnino sunt indivisibilia, et coexistunt toti tempori, quod non facit instans temporis.

10. Ut igitur videatur quomodo instans se habeat ad istas mensuras, est sciendum, quod secundum doctrinam Aristotelis, 4. *Physic. text. comment.* 103. *et* 104. quam aliqui sequuntur, sicut tempus est mensura motus, sic instans temporis est mensura ipsius mobilis, quod fertur; non sicut est idem mobile secundum substantiam in toto motu variatum secundum *esse*, sed inquantum recipit rationem prioris et posterioris. Nunc autem sicut motus est actus ipsius mobilis, inquantum mobile est, ita et actualitas existentiæ est actus entis, inquantum existens, sive ut ens existens est. Sicut ergo tempus mensurat motum mobilis, qui est actus mobilis, et instans temporis mensurat *esse* mobilis, inquantum mobile, sic aliæ mensuræ mensurant actum rei existentis, qui est *esse ;* et instantia eorum mensurant ipsam rem existentem, in unaquaque mensura mensuretur *esse* alicujus rei existentis, et ipsi rei existenti respondet pro mensura *nunc*, sive instans mensuræ illius. Et ideo sicut per tempus mensuratur actus mobilis, qui est motus, et ipsum mobile subjectum illius actus per instans, sic per *nunc* ævi mensuratur ipsa res actu existens, et *esse*, qui est actus ejus, per ævum mensuratur : et per *nunc* æternitatis, mensuratur ipsa res æterna, vel *esse* illius rei, qui est actus ejus secundum modum, quo in Deo percipimus quod existat, et quo existit.

Unde si consideremus actum in communi, ut comprehendit motum, qui est actus mobilis,et ipsum *esse*, quod est actus rei existentis,ponimus, quod sicut se habet actus quilibet ad id,cujus est actus, ita se habet quælibet duratio ad suum instans. Actus autem ille,qui mensuratur tempore, differt ab eo,cujus est actus, secundum scilicet rem, quia mobile non est motus; et differt secundum rationem successionis, quia mobile non habet subjectum numerorum successivorum, sed permanentium. Et propter hoc eodem modo, quo differt mobile a motu, dicitur ita differre instans temporis, quod mensurat mobile a tempore, quod mensurat motum. Differt primo secundum rem, quia *nunc* non est tempus, sicut nec mobile est motus : secundo secundum rationem successionis, quia tempus est successivum, non autem instans. Actus autem, qui mensuratur ævo,scilicet ipsum *æviternum*, differt ab eo, cujus est actus, non re, sicut alias declaravi, quia *esse* non est res alia ab essentia, nec successive, ut dicunt aliqui, quia utrumque est sine successione. Sed ita differt instans ævi ab ævo, sicut differt id cujus est actuale *esse*, ab ipso *esse*. Æternitatis vero differt a suo *nunc* sola ratione, sicut *esse* di- 11.

vinum, quod mensuratur æternitate, differt a divina essentia, inquantum æternitas respicit divinum *esse* ut *nunc* æternitatis quidditatem ipsius ad modum quo unus differt a suo esse, et quidditas Angeli a suo esse.

12. Quamvis ista differentia æternitatis, ævi, et temporis ad sua instantia videatur vera sequendo doctrinam Aristotelis, 4. *Physicor. text. comm.* 103. *et* 104. dicentis, quod instans est idem in toto tempore secundum substantiam, differens secundum *esse* : tamen secundum prædicta in præcedentibus quæstionibus, quibus dictum est, quod non est idem instans in toto tempore, in quo est multiplex *mutatum esse*, non videtur esse vera.

Quod etiam dicitur, quod sicut tempus sequitur, et mensurat motum, et instans mobile, sic ævum, et æternitas sequuntur et mensurant ipsum *esse* actuale : *nunc* autem ævi, et æternitatis fundatur in eo, cujus est *esse* : hoc non videtur verum, quia sicut tempus præsupponit verum motum, sic instans temporis fundatur in tempore, et ita instans ævi et æternitatis fundatur in ævo et æternitate : *esse* autem, cujus mensura (ut dicit ista positio) est ævum et æternitas, fundatur in eo cujus est *esse*, cujus mensuram dicit esse *nunc* ævi et æternitatis.

Præterea *esse* est actus entis inquantum *ens* accipitur pro essentia, et pro illa entitate, de qua est scientia, quale est essentia, et hoc est ens, quod habet existentiam in Deo, per cujus oppositum id dicitur *non ens*, quod impossibile est esse, cujus *esse* non est actus. Si ergo ævum et æternitas sunt mensura ipsius *esse* rei æviternæ et æternæ ; *nunc* autem ævi, est mensura ipsius *esse* rei æviternæ : *nunc* etiam æternitatis rei, cujus est *esse*, sequitur, quod ævum et æternitas sunt mensura actus existentiæ, et earum *nunc* mensurant essentiam. Quod dico falsum est, quia essentiæ, inquantum essentia, nulla debetur mensura durationis, sed solum ipsi *esse* actuali.

Secundo videtur dicendum, quod instans æternitatis, et æternitas Dei, sunt idem re, et æqualis ambitus, et unum sit alterum, et dicuntur ad invicem, non tamen instans quod est principium, et finis, vel generationis, vel corruptionis in *mutato esse*, cum talia non sint in Deo : sed dicitur instans, sicut in tempore dicitur instans ut principium, divinum esse, inquantum correspondet rei spirituali, ut præsentialiter existens dicatur mensura instans æternitatis : ut secundum hoc æternitas ut coexistit præsenti instanti temporis, sortiatur nomen instantis, ut *nunc* coexistit toti tempori, claudens omnes differentias temporis, dicatur esse instans. 13. *Quale est instans æternitatis.*

Et si dicas, quod secundum hoc nos concipimus in æternitate diversa instantia fluxibilia, et transeuntia, ex quo instans accipitur in ea per correspondentiam ad instans præsens in tempore. Dico, quod sicut divinum *esse* in unico indivisibili complectitur omnes perfectiones creaturarum, et cum hoc mens concipit illas sub variis rationibus attributas ; sic unica

mensura divinum *esse* indivisibile, quod est æternitas, comprehendit in unico simplici indivisibili omnes differentias, et fluxus temporum. Sed mens nostra comprehendit coexistentiam ejus ad diversas partes temporis, secundum conceptionem diversorum æviternorum. Quæ diversitas est solum in intellectu, non in ipsa æternitate, sicut alias dictum est * de attributis divinis : et isto modo non est inconveniens in divina mensura esse varietatem et fluxibilitatem, sicut non est inconveniens in Deo esse varietatem attributorum.

* supra n. 6. et 8.

14. *Nunc* autem ævi ab ipso amplius videtur differre, quia non stante simplicitate, sicut æternitatis, si ævum habet aliquam successionem secundum aliquos (de quo infra videbitur) tunc instans ævi dicitur, quo æviternum nunc primo habet *esse*, vel in quo potest amittere suum *esse*, vel quod est aliud, et aliud in duratione, quæ est ævum. Quamvis non sit ita, possumus dicere, quod instans ævi acceptum secundum rationem instantis, est indivisibile et in se, et quantum ad existentiam ; ut dicimus, quod instans ævi est, quo æviternum primo habet *esse*, vel quo debuit esse, si Deus annihilaret Angelum. Nunc enim primo esse, vel nunc primo non esse non habet rationem indivisibilis, ut coexistit tempori, sed solum instanti temporis : quia accepto *nunc* præsentis temporis, non est verum dicere, quod Angelus erit creatus, vel erit annihilatus, vel quod in isto *nunc* temporis habeat primo esse, vel habeat primo non esse, sed solum fuit verum in illo instanti temporis, cum coexistebat *nunc* creationis, vel annihilationis.

Propter quod nunc primo esse æviterni, quamvis illud primum esse acquiratur in ævo, inquantum nunc est primo, transit, et est indivisibile in se, et quoad coexistentiam, quia non existit, nisi uni instanti temporis, quod non manet. Et sic quamvis ævum, et *nunc* ævi sint idem re, si sit mensura omnino simplex, cum ævum accipiatur secundum quod mensurat totam durationem, per quam æviternum coexistit tempori, vel partibus ejus; instans vero ejus accipitur secundum quod idem ævum concipitur sub ratione indivisibilis, et ævi, et quantum ad coexistentiam, quia sub ratione instantis non coexistit *nunc* ævi parti temporis, sed solum instanti temporis. Et secundum hoc concipiuntur ab imaginatione diversæ rationes diversorum instantium in ævo secundum quod coexistit diversis partibus temporis, quamvis illa instantia sint idem omnino, quod ævum, solum distincta et varia secundum imaginationem. Nec tamen sunt ita eadem cum ævo, sicut instantia æternitatis cum æternitate, quia in æternitate tale quid figurabile non est ex parte ejus, sicut in ævo, ut dicam æternum nunc primo est, vel nunc primo non est. Instans vero temporis est indivisibile propter aliud, et aliud non discretum actu per propriam receptionem, sed in potentia : tempus vero est divisibile idem semper inquantum ex partibus constitu-

tum, et sic patet primus articulus quæstionis.

ARTICULUS II.

Respondetur ad titulum quæstionis.

15. Circa secundum, ex quo visum est quomodo se habent instantia ad illa, quorum sunt instantia, videndum est quomodo se habent inter seipsa quantum ad identitatem.

Quomodo se habent instantia ad ea, quorum sunt instantia.

Circa quod fuit multiplex modus dicentium. Unus, quod *nunc* æternitatis, ævi, et temporis sunt idem *nunc* secundum substantiam, differentia secundum *esse*, cujus signum est quod æternum, et æviternum, et temporale in eodem *nunc* habent *esse*.

Quidam dicunt esse eadem secundum substantiam, diversa secundum esse.

Verum est enim, quod simul *nunc* est Deus, Angelus, et motus; non tamen istæ tres mensuræ *æternitas, ævum*, et *tempus* sunt una mensura. Licet enim idem sit *nunc* in omnibus secundum substantiam, tamen recipit *esse* diversum, ut respicit *esse* æternum, æviternum et temporale. Idem *nunc* est fluens a priori in posterius, et a præterito in futurum, et sic ipsum *nunc* fluens facit tempus. Ut autem respicit *esse* æternum, et *nunc* substat permanens, fixum, ut nec transeat actu, nec potentia, nec fertur, nec fluit, sed permanet, et sic facit æternitatem : ut autem respicit æviternum, videtur se habere medio modo, quod licet permaneat, et non fluat, est tamen in potentia ut esse desinat, et de se tendit ad *non esse*, sicut res æviterna.

Quia igitur ipsum *nunc*, ut est *nunc* æternitatis, ævi, et temporis, accipit *esse* diversum, ideo accidit, quod tempus non est idem, quod ævum, vel æternitas. Sicut ergo corpus mobile, utpote cœlum, non variatur secundum subjectum, sed est idem motum, et non motum, differens solum secundum *esse* et rationem, sic *nunc* est idem in istis tribus mensuris secundum substantiam, differens secundum *esse* et rationem. Quia ut latum, vel fluens, est *nunc* temporis; ut non latum, nec fluens actu, nec potentia deficiens, est *nunc* æternitatis; ut non fluens, sed in potentia, ad *non esse* tendens est *nunc* ævi : ideo est idem secundum substantiam, differens secundum *esse*, vel rationem. Propter quod dicunt quod circumscriptis istis differentiis entium *fluens* et *non fluens*, remanet unum *nunc* secundum substantiam et secundum *esse*. Unde sicut idem corpus per essentiam potest esse delatum, sic idem *nunc* est recipiens fluxum et non recipiens : ut sic dicamus in his tribus esse idem *nunc* secundum essentiam, et quidditatem, differens secundum actualitatem existentiæ, et per consequens secundum rationem mensurandi.

Positio autem ista stare non potest, quia multum non differunt *esse* et essentia : constat autem quod æternitas sit mensura simplicissima, sicut patet ex natura mensurati, cum est unigenea. Patet quod *nunc* æternitatis non est minus simplex, quam ipsa æternitas; imo, ut supradictum est *, non est aliud ipsa æternitas, et *nunc* æternitatis secundum rem, et ita *nunc* æternitatis est simplicissimum : et quia simplicissimum est in termino, 16.

Improbatur hæc sententia.

* num. 13.

Probatur hæc instantia inter se differre.

non differt in eo *esse* et essentia, sicut nec in Deo; et ita si differt secundum *esse*, differt secundum essentiam.

Item, sicut se habent mensuræ ad invicem, sic se habent termini mensurarum, ut sicut tempus ad lineam, ita instans ad punctum: ergo sicut mensuræ istæ tres differunt secundum essentiam, ita et termini.

Item, *nunc* æternitatis correspondet pro mensura ipsi essentiæ per aliquem modum suæ existentiæ: sed nec res, nec modus est in Deo, quin differat essentialiter a re, et modo cujuslibet creaturæ: ergo instantia differunt necessario secundum essentiam.

17. Item, si idem *nunc* secundum essentiam differens secundum *esse*, aut differt secundum *esse* substantiale, aut accidentale: constat quod non secundum *esse* accidentale, quia quod est simplicissimum, ut Deus, non est alicujus accidentis susceptivum; ergo *nunc* æternitatis non differt ab aliis *nunc* secundum *esse* accidentale, quia tunc esset accidens: ergo si differt secundum *esse*, differt secundum *esse* substantiale; secundum *esse* substantiale variatur substantia; ergo *nunc* æternitatis non potest differre a *nunc* ævi et temporis secundum esse substantiale, quin ab ipsis differat secundum substantiam.

Item, duo individua ejusdem speciei, ut Socrates et Plato, sunt idem in essentia, et differunt secundum *esse* accidentale: quia autem talia sunt idem in specie, eadem mensura mensurantur, et numero in eodem genere: quæ non possunt convenire *nunc* æternitatis, et ævi, et temporis, quia illud est incorruptibile actu, et potentia; ista autem sunt corruptibilia, vel actu, ut *nunc* temporis; vel potentia, ut *nunc* ævi: corruptibile autem et incorruptibile differunt secundum genus, ut in fine 10. *Metaphys. text. com.* 26. dicitur.

Item, quamvis idem corpus secundum essentiam possit esse delatum, et non delatum, motum et non motum, tamen impossibile est, ut idem corpus secundum essentiam in suo *esse* sit mutabile, et non mutabile, fluens et stans. Cum ergo temporale et æviternum simul sint, scilicet, idem est instans eorum secundum essentiam; et idem simul et secundum essentiam est mutabile et immutabile, corruptibile et incorruptibile, fluens et permanens, quod est impossibile.

Præterea, non valet simile adductum de corpore moto, et non moto; quia moveri, et non moveri non insunt corpori illi secundum essentiam, sed secundum accidentia extrinseca: immutatione autem inest *nunc* æternitatis per essentiam, et mutatione inest *nunc* temporis per essentiam. 18.

Item, *nunc* æternitatis, ut visum est, non differt ab æternitate, quamvis habeat aliquam rationem: ergo secundum rem quidquid mensurat æternitas, idem mensurat *nunc* æternitatis, et e contrario: sed tempus mensurat ipsum motum, *nunc* temporis mensurat *mutatum esse* tanquam propria mensura: ergo si idem est secundum substantiam, videlicet *nunc* instans æternitatis, et tempus, *nunc* æter-

nitatis mensurat *mutatum esse*, tanquam propriam mensuram, quod est impossibile : quia *mutatum esse*, sequitur motum, motus autem non est in Deo.

Dupliciter aliqua possunt coexistere. Respondetur tacitæ objectioni. Responsio autem qua dicitur, quod Deus, et Angelica virtus, et motus, simul sunt in eodem instanti, ergo idem instans est horum trium : non valet, quia sicut *simul esse in loco* dicitur dupliciter, vel quia habent eumdem locum propinquum, quo eorum quantitas mensuratur; sicut dicimus, quod corpus glorificatum est cum non glorificato; vel quia simul quodlibet est in loco, quodlibet tamen in proprio, ut ego et tu simul sumus in loco, quia scilicet, dum tu es in tuo loco, ego sum in meo : et qui sic sunt in loco, non habent eumdem locum proprium, sed dicuntur simul esse per coexistentiam : sic simul in tempore, vel in instanti dicuntur aliqua duo simul durare, quia sunt simul in eadem mensura, qua mensurantur, sicut dicimus te legente Sol oritur simul, quia eadem hora mensurat actum legendi et ortum Solis : et duo *mutata esse* simul sunt, quia sub eodem instanti temporis ubicumque duo motus terminati sunt.

19. Alio modo dicuntur aliqua esse simul tempore, vel instanti, per coexistentiam, non secundum mensuram : et isto modo dicitur quod Deus, Angelus, est motus, simul sunt, quia quando unum est, alterum est, non quidem quando unum est in sua mensura, alterum est in eadem : sed quando unum est in propria mensura, ut Deus in æternitate, Angelus est in sua, utpote in ævo, et motus in sua, utpote in tempore. Et quia æternitas coexistit toti fluxui temporis, ideo Deus simul est cum omni ente temporali, et cum omni æviterno : sicut ergo æternitas, ævum, et tempus sunt diversæ mensuræ secundum essentiam, sic *nunc* illarum mensurarum differunt ad invicem secundum essentiam.

Nunc æternitatis, ævi, temporis quomodo differant. Quorum differentia aliqualiter potest colligi ex his, quæ dicta sunt in primo articulo, et potest hoc rationibus suaderi : Primo ex mensuræ et mensurati proportione sic; divinum quippe *esse* est extra, et supra omne genus *esse*, ens creatum est in genere et intra genus, sed mensura est proportionata mensurato : ergo non potest ens in genere esse mensura entis extra genus; sed æternitas et *nunc* æternitatis sunt extra genus; ergo si mensura proportionatur mensurato, et ens extra genus non potest esse propria, et per se mensura entis in genere, ideo nec æternitas, nec *nunc* æternitatis potest esse mensura alicujus entis creati. Cum igitur ea quæ naturam generis participare non possunt, non possint dici idem in essentia, si id, quod est extra omne genus, et id quod est in genere, non participat idem genus, quale est *nunc* æternitatis, et temporis, nullo modo sunt idem *nunc* in essentia.

Secunda ratio sumitur ex entis creati et increati essentiali definitione. Quod enim est simplicissimum, ita est omne quod habet, ut nihil sit in eo, quod non sit ipsum ut est omne quod est in Deo, qui est simplicissimus, sed æternitas 20.

est in eo; ergo est ut divinum *esse*: sed *nunc* æternitatis est in æternitate; ergo *nunc* æternitatis est id ipsum, quod *esse* divinum; si ergo *nunc* æternitatis est idem per essentiam, quod *nunc* ævi et temporis; ergo cui est essentiale *nunc* ævi et temporis, eidem est essentiale *nunc* æternitatis : sed *nunc* ævi est essentiale ipsi ævo, *nunc* temporis ipsi tempori : ergo *nunc* æternitatis est essentiale tam ævo, quam tempori; sed *nunc* æternitatis non est aliud, quam divinum *esse*, et ipse Deus : ergo Deus est essentia ævi, et temporis, quod est aperte falsum : non ergo ista *nunc* sunt idem in essentia : tunc enim *nunc* temporis esset idem realiter, quod Deus, sicut *nunc* æternitatis est idem, quod Deus.

Tertia ratio sumitur ex finiti ad infinitum proportione. *Esse* infinitum inquantum infinitum, est improportionabile finito inquantum finitum : quæcumque autem habent aliquid idem essentiale commune, sunt necessario proportionabilia; ergo impossibile est quod infinitum, et finitum habeat aliquid aliud commune essentiale, sed æternitas de ratione sua est infinita, quia debet esse unigenea mensurato; ævum, et tempus eadem ratione sunt finita essentialiter, sicut omnis creatura : ergo impossibile est, quod habeat aliquid commune essentiale : *nunc* autem æternitatis est essentiale æterno, *nunc* ævi et temporis, ævo et tempori; ergo impossibile est quod istarum sit idem *nunc* per essentiam. Similiter etiam *nunc* ævi, et temporis consequuntur ævum et tempus, et cum in ipsis fundentur, necesse est, quod *nunc* ævi et temporis ad invicem differant, sicut differt ævum a tempore : quæ quidem differentia aliqualiter tacta est in primo articulo.

QUÆSTIO XXIII.

Utrum sit idem instans in toto tempore secundum rem, diversum tamen secundum esse?

Vide Doctores citatos *quæst. antecedenti*, et Henricum *Quodl.* 5. *q.* 13. *et Quodl.* 9. *q.* 2. Gregor. *in* 2. *dist.* 1. *quæst. ult.* Durand. *dist.* 2. *quæst.* 3. Suar. *in Metaph. disp.* 50. *sect.* 5. Vide Doct. *in* 2. *dist.* 2. *quæst.* 1. *et* 2. *et de primo princip. c.* 3. *et in Theorem.* §. *Concessis quatuor conclusionibus.*

Respondeo (sicut dicit Commentator, *cap. de Vacuo text. com.* 57.) in eis quorum obscurum est *esse;* quale est *esse* temporis, instantis, et similium, quæ modicam habent entitatem, prius oportet sciri quid sint, quam an sint, et quomodo sint? In quæstione igitur ista prius ostendetur, quid *instantis* nomine importetur. Secundo quomodo instans ad tempus comparetur. 1.

ARTICULUS I.

Assignatur propria ratio instantis.

Circa primum est sciendum, quod *instans* secundum nominis rationem, potest dici quasi *non stans*, vel quasi *instans*, id est, *appropinquans*. Has autem duas rationes, scilicet instans, id est, *non stantis*, sed transeuntis; et instans, id est, *appropinquantis*, invenimus in aliquo, quod est in motu. Cum enim, ut alias dictum est *, motus non sit aliud, * quæst 18. num. 15.

quam successio continua transmutationis a priori in posterius ejus rei, secundum quam mobile movetur, sive sit qualitas, sive locus, cujus quidem motus nihil est in actu, nisi simplex mutatio instantanea, et per eam est totus motus, qua quidem mutatione id quod movetur motu locali (in quo est evidenter ratio motus) movetur semper super spatium sibi æquale, ut dicitur 6. *Physicor. text. com.* 89. Unde aperte patet quod si significatio nominis, quod est *instans* in motu, vel in aliquo, quod est in motu, invenitur, per naturam motus natura *instantis* poterit judicari. Quia etiam instans, (ut jam videbitur) est aliquid temporis, tempus autem est passio motus : subjectum autem, quod cadit in definitionem passionis, ducit in notitiam passionis ; ergo motus in notitiam temporis,et per consequens instantis, quod est aliquid temporis.

Nunc autem in motu videmus esse mobile, motum, initium motus, *nunc*, et ejus continuationem, et unitatem : et videmus quod mobile in motu continuo semper habet aliud, et aliud *esse*, secundum naturam illius rei, secundum quam movetur. Nam si in aliquo tempore, dum movetur localiter, esset in eodem situ, vel in eodem gradu albedinis, vel illius rei, secundum quam movetur, tunc quiesceret : propter quod mobile semper variatur secundum *esse*, quod recipit a variis gradibus rei, secundum quam movetur.

2. *Instans quatuor modis accipitur.* Ex his igitur, quæ videmus in motu, dicunt aliqui quod quatuor modis accipitur *instans :* uno modo, ut est actu initium temporis, vel actu finis ejus, secundum quod mensurat motum habentem initium et finem. Et isto modo realiter in tempore sunt solum duo instantia, quorum primum fuit principium temporis, supposito quod motus cœli non fuit æternus, ut modo supponimus, et quod aliquando cessabit motus cœli, ut modo suppono. Hæc duo instantia ponuntur actu, et realiter in tempore, supposito quod secundum veritatem inceperit, et terminabitur : isto modo *instans*, dicitur, quasi *non instans,* quia illa instantia nullam moram habuerant. Ista duo instantia quasi similantur duobus punctis, inter quæ stat linea finita, quæ sunt actu in linea, et nullum aliud est in ea actu. *Prima acceptio.*

Secunda acceptio. Est etiam aliud *instans* in potentia non actu, quod quidem signabile est per imaginationem, vel intellectum in quacumque parte temporis : tale autem instans non potest poni in tempore realiter, aut in esse continuo, quia sicut instans quod actu ponitur in principio temporis terminat ipsum ex parte ante, et illud quod ponitur in fine, terminat, et interrumpit ipsum a parte post : sic si aliquod instans actu ponitur intra continuationem temporis, necessario ipsum dirimeret, et divideret : sicut si in linea præter punctum initiativum poneretur punctum actu, necessario ea interrumperetur, et discontinuaretur. *Instans quomodo est in tempore continuo et punctum in linea.*

3. Tale autem instans sumptum solum in potentia, est instans commune ad illud, quo partes temporis copulantur, et continuantur, quia

ex hoc dicitur continuum, quod ubique signari potest instans. Unde non est intelligendum, quod a tali instanti trahat continuitatem, quia tunc sicut instans non est nisi in potentia, sic tempus non esset actu continuum, sed solum in potentia. Sed in continuo instans tale in potentia dicitur esse continuans, quia sicut instans actu non est, nisi ubi est realis divisio, ita instans in potentia non est, nisi ubi est realis continuitas, et habet se ad continuitatem in ratione signi, quia est signum continuitatis, non causa.

Quod autem illud instans continuitatis non sit actu in tempore, plane dicit Avicenna in lib. 2. *Physicor.* * *cap.* 12. ubi loquens de instante continuante dicit : *Continuans autem non habet* esse *in actu, in eo quod habet distentionem rectam secundum quod est continuans.* Et subdit : *non enim haberet* esse *in actu, nisi interrumperetur tempus aliquo modo interruptionis.*

Sufficien. 2. lib. cap. 12.

Tale etiam instans dicitur, quasi *non stans*, quia sicut totus motus, et tempus est in successione, sic signabilia in eo sunt in successione sine permanentia.

4. *Tertia acceptio.*

Est aliud instans non reale, sed imaginatum, vel intellectum, quod non imaginatur, vel intelligitur solum in potentia, imo imaginatio accipit ipsum actu. Tale autem instans, quo tempus numeratur, et quo mediante tempus proprie acceptum, quod sequitur motum cœli, mensurat alios motus per aliquam sui partem, a nobis imaginabiliter acceptam, cum dicimus quod iste motus duravit una hora, vel die, vel anno. Non enim hora ab hora, vel dies a die, vel annus ab anno discontinuatur, quia totum tempus acceptum est unum et continuum. Sed nos imaginamur divisiones in illo tempore secundum divisiones reales, et actuales motuum realium. Et ideo, ut patet, nisi tale instans acciperetur ab anima, tempus non mensuraret motum, nec posset divisio partium temporis imaginari.

Est quartum genus instantis, de quo dicitur, quod est idem in essentia in toto tempore, diversum tamen secundum esse. *Quarta acceptio.*

ARTICULUS II.

Qualiter instans ad tempus comparetur?

Circa secundum : hoc instans, secundum doctrinam Aristotelis 4. *Physicor. text. comm.* 105. sequitur mobile, sicut tempus motum ; ideo est in mobili, ut in subjecto ; et est mensura mobilis sub forma, qua mobile. Quamvis autem hoc instans habeat idem *esse* secundum substantiam in toto tempore, tamen continue renovatur, et variatur, quantum ad *esse* respectivum, sicut ipsum mobile est idem in toto motu secundum substantiam : sed variatur continue quantum ad *esse*, quod recipit secundum diversos gradus illius motus. Sicut autem illa *esse* secundum quod variantur, non sunt actu in motu continuo, sed solum in potentia, præter hoc, quod est in fine motus, quia sunt quædam *mutata esse* ; sic *esse* aliud, et aliud ipsius instantis, non sumitur actu, sed potentia; quia si *esse* istius instantis, quod fit in toto 5. *Quidam asserunt unum nunc esse in tempore.*

tempore actu accipitur, tunc tempus actu dividitur, sicut ubi accipitur *mutatum esse* in actu, ibi motus terminatur. Unde erit instans initians, terminans tempus sive realiter, sive secundum veram imaginationem. Sicut igitur mobile idem est secundum substantiam, habens aliud, et aliud *esse*, quæ *esse* non accipiuntur in actu, sed potentia, nisi in fine motus : secundum quem modum dicimus, quod res, quæ movetur continue quocumque motu, semper aliter, et aliter se habet : sic est idem instans secundum substantiam in toto tempore consequens mobile, ut tempus motum, habens tamen aliud esse, quorum varietas, sive quæ varia *esse*, non sunt actu, nisi in fine motus.

6. Hæc est sententia Aristotelis 4. *Physicor. text. comm.* 104. *cap. de Tempore,* ubi dicit : *Ipsum autem nunc est quidem sicut idem, est vero sicut non idem : secundum quidem quod in alio, et in alio est, alterum est,* etc. Et post pauca, *Id autem quod fertur, sequitur ipsum* nunc, *sicut tempus motum.* Ecce igitur quod secundum ipsum idem est *nunc*, seu instans in toto tempore, fluens cum tempore secundum aliud et aliud, *esse.* Videtur autem Aristoteles rationem hujus dicti sumere : quia nisi idem *nunc* ponatur in toto tempore, sequitur, aut quod *nunc* immediate sequitur *nunc* in tempore, aut quod ipsum *nunc* commetiatur se tempori in durando. Si item idem *nunc* non manet, oportebit quod desinat esse, et hoc vel in seipso, et tunc simul est, et non est : vel in *nunc* sequenti immediate, et tunc in tempore sunt plura *nunc* consequenter se habentia, quod est impossibile, vel in tempore, et tunc *nunc* idem, quod corrumpitur, commetitur se durando tempori divisibili, quæ omnia sunt impossibilia. Oportet ergo unum *nunc esse* in tempore toto.

SCHOLIUM.

Ferme omnia, quæ hîc tractat Scotus, habet in 2. dist. 2. quæst. 1. et 2. ubi late impugnat asserentes unum nunc secundum substantiam esse in toto tempore, et quæst. 1. num. 16. ex S. Bonaventura docet, quomodo nunc temporis corrumpatur, aut desinat : et quæst. 9. quod instantia sint simul actu, et potentia in tempore, uti et indivisibilia in continuo; instantia autem actu concedit duo, unum in initio, aliud in fine temporis ; quod etiam docet quæst. 2. num. 6. vide Fabrum theorem. 51. circa dubium principale hujus quæstionis.

Quomodo autem tale unum *nunc* ponatur in tempore, non video esse verum. Primo quidem, quia nihil fluens invenio in toto motu, nisi ipsum motum, sive formam, secundum quam mobile movetur continue : ergo ex parte mensuræ non est fluens, nisi secundum quod respondet motui, vel formæ, ut est in motu : illud autem est tempus, non instans.

Non d[...] unum nunc in toto tempore. Probant primo.

Secundo, quia mobile ut est subjectum motus, manens idem secundum formam, quodam ævo mensuratur, non autem a *nunc* temporis, *Secundo.*

Tertio, quia cum idem non fluat nec alterationem sive aliud, et aliud *esse* recipiat, nisi immediate per motum, vel per formam, ut continuo motu acquiritur, sicut illa alia, et alia *esse*, quæ sunt quædam *mutata esse*, et potentia fundantur immediate supra motum, vel super formam, ut est in motu : non autem fundan- *Tertio.*

tur in mobili, nisi ratione motus, seu formæ respondentis illis variis *esse*, sive diversis *mutatis esse*, acceptis in potentia, fundantur vero immediate super tempus, et non illa instantia sumpta in potentia, de quibus dicit Aristoteles, quod sunt aliud, et aliud *esse* instantis, quod manet idem in toto tempore, non videntur fundari in tali uno instanti, sed solum in continuo temporis, inquantum talia, ut supra dixi, possunt signari.

Ex hoc etiam quod Aristoteles ponit unum tale instans in tempore, non videtur vitare talia inconvenientia, imo potius videntur sequi e positione talis instantis. Cum enim idem instans non fluat, nec ejus fluxus continuitates quantitatis habeat, nisi ut variatur secundum *esse*, sequitur quod unum *esse* illius instantis immediate sequatur ad aliud *esse* instantis, et sic indivisibile consequitur indivisibile.

Sequitur etiam secundum hoc, quod unum instans, quod est fluens, secundum aliud, et aliud *esse* coexistat toti tempori.

Præterea quod est aliud secundum fluxum, manens idem secundum successionem, et varium secundum *esse*, ibi motus, tempus, et *nunc*, videtur esse aliud.

Nec valet, quod dicitur, quod *nunc* sequitur illud, ad quod refertur, sicut tempus motum, quia videtur quod potius *nunc* sequatur *mutatum esse*, quam mobile. Unde *nunc* in actu sequitur *mutatum esse* in actu; quod non est nisi in fine motus, vel in initio, quamvis in principio motus non sit proprie *mutatum esse* : et *nunc* in potentia sequitur *mutatum esse* in potentia, sicut tempus sequitur motum actu et potentia. Sicut enim *mutatum esse* dividit actu partes motus alterationis, potentia tamen sumptum continuat partes ejus, modo jam dicto, sic *nunc* actu sumptum partes temporis dividit, sumptum vero in potentia ejus partes continuat.

Sic etiam est unum *nunc* in toto tempore, sicut mobile est unum subjectum motus; ergo sicut mobile, utpote cœlum, quia unum idem est secundum substantiam, ævo mensuratur, ejus autem fluxus, sive motus tempore mensuratur; sic idem instans mensurabitur ævo, et ejus fluxus tempore, et ita ævum erit mensura substantiæ temporis, quia idem instans ponitur tota substantia temporis.

Nec valet ratio Aristotelis quando quærit, in quo corrumpitur instans? aut in *nunc*, aut in tempore, etc. Si enim accipiatur instans pro principio et fine, et dicat solam privationem, secundum modum jam dictum*, tunc proprie non corrumpitur, sed est terminus corruptionis, et desitionis temporis. Si autem instans, quod est principium temporis, et finis, dicat aliquid positivum; vel si instans accipiatur pro præsenti *nunc*, quod dicit aliquid positivum, si quæris, quomodo corrumpitur ? Respondeo, quod in instanti, id est, in seipso; nec tamen sequitur, ergo simul est, et non est in eodem instanti : quia qui sic arguit imaginatur quod instans corrumpatur, et quod sit aliud instans, quod mensurat *esse* instantis corrupti, et *nunc* mensuret ejusdem *non esse* : alioquin

8.

* quæst. 21 num. 8.

Instans quomodo corrumpitur.

enim non sequeretur, ergo simul, vel in eodem instanti instans corruptum est, et non est. Debet enim imaginari, quod instans corrumpitur, id est, desinit omnino esse in seipso ; nec suum *non esse* habet aliquam mensuram, nisi tempus secutum, quod est mensura sui *non esse* per accidens : in quo quidem tempore sequenti habet suum *non esse*, et ideo in tempore sequenti corrumpitur, si corruptio vocetur *non esse*. Si vero vocetur *desinere esse*, in seipso corrumpitur : non etiam est mensura in suo *esse*, et in suo *non esse*.

9. Dico igitur, quod instans non est actu in tempore, nisi in principio et fine temporis, supposito, quod tempus habeat principium et finem. Nec video, quod talia instantia actu (ut dixi alias) dicant aliquid positive ; sed instans in principio dicit privationem durationis anterioris, et positionem posterioris; instans in fine dicit privationem ulterioris durationis, et positionem prioris. Cum enim instans et actu et potentia sequitur *mutatum esse*, in principio temporis et motus, non est instans positive dictum, quia in principio non est *mutatum esse;* in fine autem motus *mutatum esse*, aut dicit idem, quod terminatum esse : et hoc uno modo significat idem, quod non amplius durare, et sic non dicit positivum; aut significat idem, quod consummatum, et perfectum esse, quod non est aliud, quam ultimam partem rei habere. Et isto modo *mutatum esse* dicit positivum, et est pars ultima motus, in quantum motus est accidens naturale. Et isto modo instans tali *mutato esse* correspondens est aliquid positivum, tam in principio quam in fine, inquantum motus veræ rei, quæ per motum acquiritur, habet primum et ultimum, quia minimum.

Sed isto modo non accipitur proprie *instans*, quia sic acceptum non est aliud quam minimum tempus, ut superius est ostensum, et secundum istum modum in motu et tempore continuo, non est instans in principio et fine, nisi privative acceptum : in motu vero et tempore ut sunt quid naturale, est instans in principio et fine positive dictum, inquantum *instans* accipitur pro minimo. *Instans* autem acceptum potentia, vel significatum actu per imaginationem, habet rationem privationis; quia non est aliud *instans* sumptum potentia, nisi privatio continuitatis in potentia, et instans imaginatum actu, nisi actualis divisio, sive privatio continuitatis facta ab imaginatione.

Si autem *instans* dicatur, non ab 10
instantia solummodo, sed quamvis sit instabile, dicitur tamen *instans* ab *instando* et *appropinquando*, quemadmodum indivisibile præsens dicitur instans, quod tamen semper est aliud et aliud, quod quidem dicitur *instans*, quia instat et appropinquat, et per ejus naturam, et entitatem, quæ sufficit ad entitatem successionis, et per quod etiam tempus dicitur breve, vel longum, prius, vel posterius; ut ex parte priori, scilicet præteriti temporis, dicitur prius, quod plus distat a præsenti, et illud etiam brevius et posterius, quod minus distat a præsenti ex parte posteriori, et a contrario quantum ad prioritatem et pos-

terioritatem: nam illud tempus est prius, quod plus appropinquat ad præsens *nunc;* et posterius, quod plus distat a præsenti *nunc*. Secundum quod dicit Aristoteles cap. de
Phys. Tempore: *Prius enim et posterius dici-*
t. comm. 129. *mus secundum ad ipsum* nunc *distantiam.* Instans, dico, sic acceptum,
uomodo stans est nul actu potentia tempore. quodammodo actu, quodammodo potentia, est in tempore. Est quidem in actu respectu præsentis, et futuri, quæ sunt non entia; est actu, quia mobile, quod movetur, est sub aliqua parte motus præsentis: et quamdiu tempus durat, semper cum eo est aliqua pars ejus præsens, sed semper alia, et alia. In potentia vero dicitur, quia non videtur præsens, quod semper est aliud et aliud, ut in toto tempore habet *esse,* sive discretum, vel discontinuum; nec habet propriam inceptionem et propriam desitionem. Quæ enim habent propriam inceptionem, et propriam desitionem discretam, et distinctam, sunt proprie actu, et necessario habent aliquam inchoationem, ut ostensum est in præ-
upra n. senti quæstione*. Præsens autem nullam habet moram, quia si haberet aliquam moram, esset ibi signare duo instantia, intra quæ præsens fixum staret, et non flueret; et ideo, ut dicit Augustinus II. *Confess. cap.* 14. tunc præsens non est præsens, sed æternitas.

11. *Instans* igitur sic acceptum pro *nunc* præsenti indivisibili, non manenti, sed fluenti, est quodammodo actu; secundum quod dicitur, de tempore non habemus nisi *nunc.* Est quodammodo potentia, quia suum *esse* non habet propriam, et discretam inceptionem, et desitionem, sicut illa, quæ proprie actu sunt. Sed ejus duratio est per hoc, quod semper est aliud, et aliud præsens, non ad invicem distincta, vel discreta, nec proprias inceptiones vel desitiones habentia.

Ex hoc patet, quod quamvis de tempore non habeamus nisi *nunc* præsens, quod semper est aliud, et aliud, non tamen debet dici quod tempus componitur ex multis *nunc:* quia ipsa præsentia, per quæ fluit tempus, non sunt inter se discreta, nec discontinuata, quia non habent proprias inceptiones, et desitiones, sed sunt continua: ideo tempus est continuum, non discretum, quamvis, ut supra dixi, sub ratione, qua est mensura motus formaliter sit discretum propter rationem prioris, et posterioris, quas includit, inquantum mensura, quæ dicit discretionem.

Sed forte quæres; si de tempore 12.
non sit aliquid realiter nisi præ- *Dubium* 1.
sens, non quidem unde præsens, continue durans, et idem perseverans, sed propter aliud, et aliud præsens; ergo cum nullum præsens, inquantum præsens, habeat durationem, quia statim transit et est indivisibile: mensurata autem indivisibilia si essent, nullam faciunt moram, vel durationem: ergo tempus nullam habebit durationem.

Item, cum ista præsentia semper *Dubium* 2.
sint alia, et alia (ut tu dicis) et sint indivisibilia, quomodo possunt esse continua, vel quomodo possunt esse actu in continuo, cum secundum quod prædictum est, indivisi-

bile actu positum in continuo tollat continuitatem?

Dubium 3. Item, secundum istam positionem de isto *nunc* præsenti, quod semper est aliud, et aliud, videtur reverti ratio Aristotelis reprobata; quod scilicet idem *nunc* secundum substantiam est in toto tempore aliud, et aliud secundum *esse*.

13. *Respondetur ad primum. Temporis duratio unde sumatur.*

Respondeo. Ad primum dico, quod duratio temporis non accipitur a præsenti, inquantum præsens, cum idem sit transiens indivisibile non permanens : sed accipitur a præsenti, ut transit in rationem præteriti vel futuri : tota enim mora et duratio temporis consistit in mora, et duratione præteriti, vel futuri. Quamvis igitur a præsenti *nunc* indivisibili dicatur major, vel minor duratio (ut jam dixi) secundum quod dicit Aristoteles, quod prius, et posterius in tempore, secundum quod ad ipsum *nunc* distantia accipitur, et respective dicamus tempus longius, tam ex parte præteriti, quam futuri, secundum quod magis distat a præsenti *nunc* ; tamen longitudo, vel brevitas temporis, non est in ipso *nunc* præsenti, sed in eo, quod distat ab eo : sicut signato puncto in linea, illud non est longum, vel breve, sed indivisibile; sed longitudo lineæ accipitur secundum majorem, vel minorem distantiam ab illo puncto : et sicut linea cum puncto non est longior, quam sine puncto imaginata, sic præteritum cum præsenti nunc indivisibili non est longius, quam per se sine *nunc* præsenti acceptum.

Si dicas, quod nihil est præteritum, vel futurum, quod non fuerit præsens, sed præsens dum aderat erat indivisibile; ergo præteritum et futurum sunt indivisibilia, et sic adhuc præteritum et futurum non faciunt moram.

Respondeo, dico quod præsenti, inquantum præsens, aliquid repugnat, utpote mora, vel duratio, quod non repugnat ei inquantum præteritum, vel futurum : præsens enim manens præsens durationem habere non potest; nam tunc esset æternitas, vel ævum, ut dicit Augustinus II. *Confess. cap* 14. sed præteritum manens præteritum vel futurum, durationem habet, nec ei repugnat longum, vel breve, quamvis hoc repugnet præsenti.

14. *Alia responsio primi dubii.*

Vel potest dici ad primam objectionem, quod tempus habet durationem ab ipso præsenti durante; non quidem quod idem *nunc* præsens continue duret, nam hoc esset æternitas, vel ævum; sed durat ipsum præsens per hoc, quod semper est aliud, et aliud.

Quod si dicatur, quod non est dare præsens in toto fluxu temporis quantumcumque aliud, et aliud, quod non sit indivisibile : indivisibilia autem non sunt continua, nec etiam durationem facerent, dato quod consequenter se haberent.

Dico, quod indivisibilia accepta ut actu existentia ab invicem distincta, vel discreta, consequenter se habere non possunt in aliquo continuo : et dato quod sic se haberent, adhuc durationem non facerent. Sed in potentia accepta, nec ab invicem discreta, ubique in continuo signari possunt, nec continuitatem tollunt, sed eam supponunt.

15. Per hoc patet solutio ad id quod

...esponde-tur ad ...cundum dubium. postea quæritur : quia enim non sunt actu talia præsentia in tempore, quia inter se discreta, et propriam inceptionem, et desitionem habentia; sed sunt quodammodo actu, quodammodo potentia, ideo continuitatem non tollunt.

...d tertium dubium. Patet etiam ex prædictis, quod sit ponere tempus durare per hoc quod ponitur, quod præsens semper durat, quamvis aliud, et aliud, non propter hoc ponitur unum instans in toto tempore, sed ponitur quod ipsum tempus in sua duratione claudit semper aliud, et aliud præsens, quod quidem præsens dum transit, cadit a ratione præsentis, et transit in præteritum : quod etiamsi inquantum tale sit non ens, per hoc tamen quod continuatur ad præsens *nunc*, habet quemdam modum debilis entitatis, quæ sufficit successioni. Sed si præteritum imaginetur, ut discretum a præsenti *nunc*, et non continuatum ad ipsum, omnino est non ens.

QUÆSTIO XXIV.

Utrum instans, quod secundum se est indivisibile, possit dividi secundum rationem mensuræ; et per diversos respectus possit opposita mensurare, et quodammodo naturam plurium signorum habere?

Vide Doctores citatos *quæst.* 22 et 23.

1. Respondeo : ad hujus quæstionis evidentiam duo sunt inquirenda. Primum est, quomodo possit accipi in ratione continui? Secundo : quomodo potest accipi in ratione mensuræ propriæ, et specialis.

ARTICULUS I.

Quomodo instans accipi possit in ratione continui?

Circa primum tria sunt videnda. Primum est, quomodo se habent opposita quantum ad simultatem? Secundum, quomodo se habent *esse simul*, et *esse in instanti* quantum ad diversitatem? Tertium, quomodo se habet instans quantum ad divisibilitatem, et indivisibilitatem.

ARTIC. I. SECT. I.

An opposita possint esse simul?

Circa primum est sciendum, quod quædam sunt opposita, quæ habent medium secundum formam, ut contraria mediata, sicut album, et nigrum ; sive quæ habent formam mediam, quia inter illas duas formas contrarias cadit forma media, ut inter albedinem, et nigredinem, rubedo, et pallor. Quædam sunt opposita, quæ non habent medium secundum formam, sed secundum subjectum constans, sive actu existens; et ista sunt contraria immediata, quæ determinant sibi subjectum aliquod in genere, ut sanum, et ægrum, quæ determinant sibi corpus animalis, inter quæ non est forma aliqua media, quæ nec sit sanitas, nec ægritudo, sed participat utrumque, sicut pallor participat album, et nigrum. Idem dico de justo, et injusto, quæ determinant sibi animal rationale. Habent tamen talia contraria medium secundum subjectum cons- *Contraria mediata, et immediata.*

tans, sive actu in rerum natura existens ; quod non est sanum, nec ægrum; nec justum, nec injustum, ut lapis.

2. Quædam sunt opposita, quæ non habent medium secundum formam, nec secundum subjectum constans: sed habent medium subjectum non constans, sive non existens in rerum natura; sed subjectum fictum, vel imaginatum, sicut sunt contraria generalia, ut bonum, et malum, quæ secundum Aristote-

* lib. 3. c. 3. lem* in Topicis sunt genera aliorum contrariorum. Si enim *bonum*, et *malum* largo modo accipiantur, in quolibet genere contrarietatis dicitur *bonum*, quod habet rationem perfecti, et *malum*, quod habet rationem privationis, et incompleti.

* Met. text. com. 15. Nam,secundum Aristotelem*, semper altera differentia habet rationem habitus, et per consequens boni ; altera rationem privationis, et per consequens mali : ut *incorporeum* dicit habitum et bonum, *cor-*

* Vide q. 16. n. 5. *poreum* dicit privationem,et malum* per consequens : similiter de albedine, et nigredine. Cum igitur tam habitus, quam privatio sit præsupponens subjectum constans,sive existens, impossibile est, quod sit in rerum natura aliquod subjectum actu existens, quod sit nec bonum, nec malum : quia nihil est actu existens, quin habeat perfectionem sibi competentem, vel perfecte et sic bonum, vel imperfecte, et sic malum.

3. Sed ista contraria generalia, vel genera aliorum contrariorum, habent medium subjectum non stans, id est, non actu existens : nam de ipso albo verum est dicere, quod nec bonum est, nec malum. Constat quod non est bonum. Constat quod non est malum; quia malum cum sit privatio, non dicit negationem simpliciter, sed in subjecto. Si tamen *bonum*, et *malum* accipiantur, non ut contraria generalia, sed specialia in aliquo genere, sic habent malum, non secundum formam, sed secundum subjectum constans, sive existens. Et hoc est, quod dicit Commentator 10. Metaphys.* quia vir * com. eremita cum non sit civis, nec pars civitatis; nec bonus est, nec malus, bonitate, vel malitia civis; non loquitur de bonitate, vel malitia generaliter sumpta, de qua statim supra dictum est.

Quædam sunt opposita, quæ nec Vide s. in 1. q. 2. n. et seq. in 2. q. 9. n. secundum formam, nec secundum subjectum, nec cum constantia subjecti, nec sine constantia subjecti habent medium, qualia sunt contradictoria; quorum alterum, et non ambo, de subjecto, et præter ipsa nihil contingit verificari. Et ideo dicit Aristoteles*, quod contradic- * M. text. 15. toria sunt, quorum secundum se non est medium. Cum igitur ex aliqua ratione sequitur, quod contradictoria sunt simul vera, talis ratio debet mendicari ex aliquo impossibili, quia talia non possent esse vera affirmando, ut quod currat, et non currat; vel negando, ut quod neque currat, neque non currat nisi sit aliquod medium inter illa, cum tamen nullum habeant medium, nec secundum formam, nec subjectum; nec cum constantia subjecti, nec sine constantia. Hoc de primo primi membri.

ARTIC. I. SECT. II.

An simul esse possint in eodem instanti?

Circa secundum ostendendum est, quod non est idem dicere, quod opposita sunt simul, et quod sint in eodem instanti; si *instans* accipiatur non ut habens rationem propriæ mensuræ secundum rationem mensuræ communis, quia opposita et contradictoria possunt esse vera in eodem instanti communi; non tamen propter hoc sunt simul vera, quia non sunt vera in eodem instanti proprio. Quod declarant sic; causa quare duo contradictoria non possunt simul esse vera est, quia oporteret mensuram, in qua sunt duo extrema contradictionis vera, esse majorem, quam mensuram, in qua altera pars est solum vera: ut majus est tempus, quo nigrum est album, et nigrum, quam tempus, in quo est solum album. Si ergo potest ostendi, quod non est major mensura, in qua verificantur duo contradictoria, quam in qua verificatur alterum solum, cum nihil aliud obsistat, satis patebit, quod si in uno instanti potest esse verum alterum extremum, quod in eodem ambo extrema poterunt esse vera, quia (ut dicunt) non respicit plus moræ amborum verificatio, quam alterius solum.

oppo- pos- t esse d in dem anti.

5. Quod autem hoc sit verum, patet; vult enim Philosophus 8. Physic.* quod si ex albo fiat nigrum (et simile est in aliis oppositis) quod per totum tempus est sub uno extremo, utpote sub albo; et in instanti alio, quod terminatur ad tempus, est sub altero, utpote sub nigro: album autem, et nigrum se habent ut album, et non album; ergo secundum doctrinam Aristotelis, duo contradictoria ut album, et nigrum, sive non album, verificantur in tempore, et in instanti ejusdem temporis. Cum igitur tempus cum suo instanti, non sit majus, quam tempus tantum, sicut linea, et punctum non est aliquid majus, quam sola linea; si enim puncta facerent aliquid majus, tunc partes dividentes totum, facerent aliquid majus, quam sit totum, quod est impossibile; quia totum est ex partibus æqualiter simul sumptis, et e contrario. Divisa itaque linea in plures partes, ubi erat unum punctum in potentia, post divisionem fiunt postea duo puncta in actu: ergo si hujus puncta facerent aliquid majus, illæ partes lineæ simul sumptæ essent plus, quam suum totum; ergo non facit aliquid majus linea, et punctum, quam linea sola; nec tempus, et instans, quam solum tempus: ergo non sequitur aliquid majus ad verificationem duorum contrariorum, quam unum tantum.

xt com.

Sed (ut dicunt isti) bene ad eorum verificationem requiritur successio, quod non requirit alterius extremi verificatio. Si enim instans temporis immediate succederet, non possent duo opposita verificari, unum in tempore, aliud in instanti. Inter quæcumque autem est successio, illa non sunt simul: unde si in eodem instanti posset esse successio illa, quæ essent in tali instanti, non essent simul. Si igitur aliquod tempus componitur ex 6.

instantibus (sicut isti ponunt) ut visum est supra* de motu Angeli, vel de intellectionibus suis, quale etiam est tempus motus, quo quis alio instanti esset sursum, et in alio immediate deorsum; et tunc talis motus, componeretur ex *mutatis esse* quæ tempore discreto mensurantur, quia motus gravis, præsertim in vacuo non posset esse continuus, cum non possit reduci ad motus cœli. Et de tali motu, et tempore, quo mensuratur, satis dictum est supra in quæstione; *An sit tempus discretum**? Cum igitur (ut dicunt) sit dare motum compositum ex *mutatis esse,* ut visum est in præcedentibus quæstionibus, cui respondet tempus compositum ex instantibus; dicunt, quod cum plura instantia non plus faciant, quam unum, quia sunt indivisibilia, ideo non plus faciunt instantia multa propria, et infinita, quæ mensurant diversa *mutata esse,* quam unum instans temporis nostri: ergo quidquid potest esse in diversis instantibus propriis, totum id potest esse in uno instanti: si ergo potest esse sursum, et deorsum in diversis instantibus, quæ mensurant diversa *mutata esse,* grave potest esse in uno instanti sursum, et deorsum.

* quæst. 21.

* quæst. 21.

7. Cum igitur secundum prædicta ad hoc, quod contradictoria sint vera, non requiratur major mora, sed sola successio; ergo cum in diversis instantibus temporis proprii discreti sit successio, non tamen mora, cum omnia sint indivisibilia, patet quod in diversis instantibus temporis discreti contraria possunt esse vera; ut, Angelus hoc intelligit, et hoc non intelligit; grave potest esse sursum et deorsum. Et quia omnibus istis instantibus correspondet unum, et idem instans temporis continui per coexistentiam, sicut uni puncto centrali coexistunt multa puncta linearum inde egredientium; quia non plus faciunt plura instantia temporis discreti, quam unum instans temporis continui, eo quod quidquid potest esse in pluribus instantibus temporis discreti, tanquam in mensura propria, id idem, vel illa possunt esse in uno instanti temporis continui, tanquam in mensura communi propria. Et quia illa, quæ simul sunt in uno communi, non proprie sunt simul, sicut quæ sunt in loco communi, ut in domo, vel cœlo, non proprie sunt simul in illo, ut illa quæ sunt in eodem loco proprio, ut corpus glorificatum, et non glorificatum: ideo contradictoria, vel opposita possunt esse simul in eodem instanti temporis continui, tanquam in mensura communi, non tamen proprie sunt simul, quia non sunt in eodem instanti, quod est eorum propria mensura, licet in diversis. Et hujus ratio est, quia in diversis instantibus mensuræ propriæ, quamvis non faciant plus quam unum instans. *Reliqua desunt.*

QUÆSTIO XXV.

Utrum Christus sit unum, vel plura?

Vide Doctorem *in* 3. *distinct.* 6. *quæs.* 2. et Doctores ibidem citatos.

Respondeo, primo declarando quod est unum secundum suppositum, et plura secundum naturam. 1.

[Chr]istus [u]num, [p]lura [simp]liciter Unde Damascenus 3. *lib. Orthod. fidei c.* 15. *Unus idemque est Christus, qui et hoc, et illud est.* Est ergo unum, et plura Christus, ut dicunt aliqui, simpliciter, et sine distinctione, non secundum quid: nec hoc, inquiunt, est inconveniens, referendo ad diversa. Quod sit plura simpliciter patet; sicut enim accidens est ens secundum quid, et ideo unum, vel multa per accidens secundum quid, ita substantia est ens simpliciter: et ideo quod habet in se plures naturas perfectas, et actuales, est plura simpliciter.

Item, cum substantia sit vera entitas, dicere aliquid esse duo secundum substantiam, et naturam, non videtur diminuere de ratione pluralitatis simpliciter.

[Ob]jectio. Sed videtur aliquibus quod licet in Christo sint duæ naturæ, quia tamen altera tantum est divina persona in abstracto, non debet dici duo simpliciter, sed cum determinatione, cum non possit dici, *Christus est humana natura*, licet possit dici, quod *est divina natura.*

[Sol]utio. Sed per hoc ita arguitur de quocumque ente per accidens, quod non esset plura, cum nulla natura prædicetur de ipso in abstracto immediate, id non videtur impedire: quia sicut id in quo est, id est, natura, dicitur unum, et non plura; licet natura non prædicetur de ipso in abstracto; ita id in quo sunt plures, erit plures, licet altera tantum, vel etiam neutra prædicetur de ipso in abstracto.

Nec sequitur, est plura, ergo plura supposita; sicut e contrario in divinis non sequitur, sunt unum, ergo sunt unum supposito; licet in creatis sequitur, est una natura, ergo unum suppositum, in divinis tamen non sequitur, non propter hoc quod natura prædicetur in abstracto, sed quia non multiplicatur. Unitas enim, et pluralitas naturæ facit ad hoc, quod aliquid sit unum, vel plura, non talis, vel talis prædicatio, quæ convenit ex diverso modo significandi solum; sed ex alia speciali ratione in alia, et alia natura, et respectu alterius, et alterius suppositi.

Est ergo unus Christus simpliciter: nec oportet distinguere, quia unum significat magis unitatem suppositi: unde non est alius, et alius, licet sit aliud, et aliud. Unde Augustinus contra Felicianum*; *Post partum Virginis, non alius Dei, et alius hominis, sed idem Christus Dei, et hominis filius fuit. Et sicut in uno homine aliud animus, aliud corpus, sic in mediatore Dei et hominum, aliud Dei filius, aliud hominis fuit. Aliud, inquam, pro discretione substantiæ, non aliud pro unitate personæ.* *Christus est unus, est tamen aliud, et aliud.* * c. 11. in fin.

Verum est tamen, quod ad hoc, quod aliquid dicatur *plura* neutraliter simpliciter, et sine distinctione, oportet quod sit plura secundum supposita, et naturas; quia, ut dicitur 5. Metaphys.* *Substantia dicitur duobus modis, scilicet, suppositum, et forma, sive natura speciei.* Propter quod diversitas unius solum non sufficit ad hoc, quod aliquid debeat dici *plura* simpliciter, et sine distinctione. Unde in omnibus talibus, in quibus sunt plura secundum naturam, et unum secundum suppositum, semper respondendum est distinguendo; ut patet 1. Physic. * text. 15.

Si autem quæratur, quid horum

Vide Scot in 3. d. 6. q. 2. magis debeat dici, et quid horum simpliciter dicatur, et quid secundum quid, cum Christus dicitur unum, vel plura? Potest dici, quod ista sunt diversarum rationum, et de unaquaque respondendum secundum propriam rationem. Et est quælibet unitas simpliciter in genere suo, et similiter pluralitas : plura enim secundum naturam sunt simpliciter, et unum secundum suppositum est unum simpliciter.

3. *An in Christo sit plura esse.* Secundo sciendum est, quoad *esse*, quod unum, et ens convertuntur, sicut Christus est unum, vel plura; sic in ipso est unum *esse*, vel plura.

Quidam tamen dicunt, quod in Christo non est nisi unum *esse*, scilicet *esse* substantiæ divini suppositi, per quod existit humana natura, nullum aliud *esse* habens. Unde si non caperetur a Verbo, communicaretur sibi aliquod *esse* creatum; et ita dicunt de accidentibus sacramentalibus remanentibus post conversionem, quod eis communicatur aliquod *esse*. Ponunt enim quod sicut in uno subjecto sunt multa extensa unica extensione, sic multa existentia in uno subjecto, vel uno supposito per unum *esse* subjecti, vel suppositi.

Vide Scot. in 3. d. 6. q. 3. n. 2. Sed hoc non videtur posse stare: cum enim essentia, et *esse* existentiæ sit una ratio; ubicumque reperitur ratio essentiæ, ibi reperitur et *esse* existentiæ : unde in subjecto ubi sunt accidentia, quot sunt ibi res, quibus communicat rationem essentiæ, tot sunt existentiæ. Dato etiam, quod secundum istos *esse* sit aliud, cum tamen sit quid actualius, et sit ipsa actualitas essentiæ, unicuique autem convenit propria actualitas. Subjectum autem non se habet in ratione formalis perfectionis respectu accidentis, oportet cuilibet essentiæ respondere proprium *esse*. Unde quod accidens dicitur esse, quod est entis : hoc non est quasi sit formaliter per entitatem alterius, sed quia sua entitas non est ens per se, etc.

Item, ex dicto illorum sequitur, quod in subjecto, in quo sunt plura accidentia, non essent plures essentiæ : sicut enim accidentia existunt, quia sunt in existente, ita etiam secundum Philosophum 7. Metaph. * non sunt entia nisi per entis beneficium. * text. 14.

4. Exempla etiam quæ adducunt sunt contra eos; nam cum aliquod unum fit extensum fit formaliter, quantum ad continua in eo extensibilia, ita quod omnia sunt extensa extensione unius formali, et omnia alba una albedine, et sic de aliis : cum sit aliud esse album, sive extensum hujus, et hujus in hoc, ipsi ponunt plura *esse*. Quia ergo *esse* non est determinatum, sicut nec *ens*, sed comprehendit sub se omnes gradus entis, dicit plures illos : sicut patet, quod etiam dicitur esse aliud secundum albedinem, et aliud secundum divisionem, etc. ita debet dici plura secundum *esse*.

Nec valet simile, quod inducunt, quod dicunt multa *esse* extensa una extensione : quia non sunt extensa formaliter, id est, non sunt ipsa extensio, sed participative, etc. Plura autem entia non se habent ad *esse*, sicut ad aliquos gradus participative, sed sunt id ipsum formaliter : ideo secundum multipli-

cationem entium, et essentiarum necesse est *esse* multiplicari.

Inconveniens etiam est, quod in Christo natura humana non habeat proprium *esse*, sed sit, vel existat per *esse* suppositi secundum rationem formalis perfectionis: cum enim forma det *esse* materiæ, in Christo autem fuit anima unita corpori, videtur dicendum quod habeat suum proprium *esse*. Sicut enim implicat contradictionem dicere, albedinem esse in aliquo, et non dare *esse* album: sic etiam animam Christi dare *esse* corpori, et non habere suum peculiare *esse*. Cum etiam vivere viventibus sit esse; in Christo autem duplex vivere, sequitur quod habeat duplex *esse*. Sicut ergo impossibile est, plures essentias esse unum secundum *esse* essentiæ, ita ens, quod habet plures naturas, secundum *esse* existentiæ. Ideo quia in Christo sunt plures naturæ, in ipso sunt plura *esse* existentiæ. Nec numerantur secundum partes essentiales, quæ sunt materia, et forma: quia materia cum sit pura potentia in genere substantiæ, secundum se non habet *esse* supra illud esse formæ.

5. Sed dicunt aliqui, quod non debet poni in Christo proprie duplex *esse*; quia *esse* naturæ, quæ non pertinet ad *esse* hypostasis subsistentis, non dicitur illius simpliciter; sicut si esse album secundum pedem, vel manum adveniret supposito præexistenti, non constitueret aliud *esse*, sed nova tantum relatio inde consurgeret: alias diceretur esse non solum secundum ea, quæ prius habebat, sed secundum illa. Hoc autem non valet. Natura enim humana, nec est accidens inhærens, nec substantiæ accidentaliter adveniens, quasi ex ea consurgat aliquod *esse* accidentale, sicut ex vestimento, sed dat *esse* substantiale, non secundum se: et ideo non constituit novam rationem suppositi, sed verum *esse* existentiæ alteri, cui unitur. Unde sicut non advenit Christo novum *esse* subsistentiæ, sic nec nova relatio filiationis realis: sicut tamen alia natura, et alia generatio, ita aliud *esse*. Omnis enim generatio terminatur ad aliquod *esse*, et si sit per se, est in subsistentia; si autem non est natum per se existere, est *esse* actuale, quod non cadit in *esse* hypostatico; cum autem illud cui advenit, sit natum existere secundum se, tamen jungitur alteri perfectiori, et tale cadit cum eo in *esse* hypostatico. Et per hoc patet ad instantiam de accidente. Quod ita sit in proposito patet per Damascenum lib. 3. cap. 8. * *Duæ enim, differentiæ ratione, ac modo, Christi naturæ sunt. Nam personæ ratione unitæ, mutuoque inter se immeantes, citra confusionem uniuntur, suum interim naturale discrimen ambæ retinentes.* * Orthod. fid.

Unde non valet exemplum de manu, et pede: quia enim hujusmodi habent eamdem formam cum illo, cui adveniunt, a qua est *esse* existentiæ, et essentiæ: ideo sicut non advenit novum *esse*, ita nec existentiæ. Unde non est talis relatio inter suppositum, et partem. Non sic autem est de humana natura, quæ habuit novum *esse* existentiæ, licet non subsistentiæ; quia alteri unitum, ubi est realis relatio assumpti ad assumentem, licet

non nova realis relatio proprie fuit filii ad patrem propter unitatem suppositi.

6. *In Christo est unum esse suppositi.* Ulterius est dicendum, quod in Christo est unum *esse* suppositi, quod est *esse* entis perfecti alii non innitentis : sic enim in uno non est nisi unum *esse*, per quod omnia quæ sunt in illo, subsistunt : ipsum autem suppositum per se existit, et subsistit : unde *esse* subsistentiæ unum est. *Esse* tamen simpliciter, et absolute acceptum, actum essentiæ, vel existentiæ importans, ab essentia realiter non differens, plurificatur secundum multitudinem naturarum.

Sed circa hoc est dubium : quomodo in Christo sit idem *esse* essentiæ, et existentiæ naturæ humanæ, quæ realiter differt ab essentia, et *esse* divinæ naturæ ? cum *esse* existentiæ ipsius, non sit idem quod *esse* existentiæ suppositi divini. Cum tamen videamus, quod si natura humana haberet *esse* per se, ita tria *esse* essent in ea ; vel aliquid videtur ei auferri per unionem, et in ea fieri per separationem, si separantur. Non videtur autem tolli, vel causari subsistentia, nisi tollatur essentia, et existentia, cum sint idem. Et dicit, quod subsistentia addit aliquid extrinsecum ; nam subsistere est non inniti alteri, et sic importat relationem ad aliquid extrinsecum, quod excludit. Ideo potest fieri variatio inter hoc *esse* per unionem, vel separationem ab altero, non facta variatione circa existentiam, vel essentiam : sed *esse* essentiæ, vel existentiæ dicit simpliciter, et absolute actum essentiæ, ideo non potest variari, nisi varietur *esse*, et natura. Unitas enim suppositi, et accidentium cum subjecto, est vere quædam unitas ; et ideo aliquid causatur cum fit talis unitas, quia plura fiunt unum, et aliquid discernitur cum dissolvitur, et convenit variatio : ad quam scilicet variationem secundum *esse* subsistentiæ non sequitur *esse* essentiæ, vel existentiæ simplicis, nisi talis variatio fiat circa ea, quæ sunt unum in essentia, etc.

Ex prædictis potest colligi, quod in Christo ratione suppositi *esse* subsistentiæ est unum simpliciter, non secundum quid, et *esse* essentiæ, et existentiæ est plura, licet non simpliciter, et sine distinctione, et est simpliciter plura ratione naturarum. 7.

Ad argumentum quod ostendit esse plura secundum suppositum, quia est prædestinatum, inquantum hæc prædestinatio est respectu entis perfecti, cum sit directio alicujus in salutem, quod non est nisi suppositi, cujus est agere propter finem. Concedo, quod suppositum est prædestinatum, quod est idem in divina natura, sed ratione humanæ, non divinæ naturæ, convenit ei prædestinatio. Unde Apostolus cum dixisset ad Romanos 1. *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute :* ostendit, quod hoc sibi conveniat, inquantum est ex semine David. Quamvis enim illi sit naturale secundum naturam humanam, sed sibi hoc competit per unionis gratiam, etc. *Aliqua desunt.*

QUÆSTIO XXVI.

Utrum creatura rationalis sit capax gratiæ, vel alicujus accidentis, antequam sit in effectu.

Vide Doctorem *in 1. distinctione 36. quæstione 1.*

1. *probantur, qui ponunt essentias ab æterno secundum esse reale.* Respondeo : primo est ponenda quædam opinio, quæ ponit esse essentias ab æterno, etc. Sed hoc videtur inconveniens. Si enim res constituitur in *esse* essentiæ, et habet verum *esse* prædicamentale, acquisitum ab æterno, quia a Deo secundum rationem idealem intelligitur, et est verum objectum, quod debet esse distinctum ab intelligente; quod patet ratione, cum ab æterno intelligat rem, quantum ad *esse* existentiæ; secundum Augustinum* (15. de Trin. c. 13.): *Universas creaturas, et spirituales, et corporales, non quia sunt, ideo novit, sed ideo sunt, quia novit. Non enim nescivit quæ fuerat creaturus. Quia ergo scivit, creavit, non quia creavit scivit.* Unde ex hac sententia sequeretur omnia præsentia, præterita, et futura simul esse ab æterno, cum omnia sint a Deo cognita. (Scot. in 1. d. 36. q. unic. *Contra ista arguitur.*) Item, arguitur, *esse* essentiæ, et existentiæ sunt diversæ res, et ab invicem separabiles : et tunc videretur posse fingi, quod secundum unam esset ab æterno, et secundum alteram in tempore. Tamen esset contradictio, quia creaturæ *esse* non potest poni, ut res quædam a Deo distincta, et manere sic realiter, et tamen non habere existentiam, nisi ponendo contradictoria. Si autem sunt inseparabilia, tunc magis patet contradictio. Si idem re secundum *esse* addit respectum ad Deum sub ratione efficientis, non in ratione formalis exemplaris : ergo res producuntur secundum solum respectum, quod est falsum.

2. (Ita Henric. in sum. art. 2. q. 23. et 25. et quodl. 8. q. 9. et alibi.) Si dicatur, quod tota essentia primo constituitur secundum illud *esse* respectivum, et tota postea producitur secundum *esse* existentiæ, et sic acquiritur realitas absoluta sub tali respectu, non valet; quia cum non fiat variatio, nisi secundum respectum, non potest essentia secundum esse reale, esse ab æterno.

Item, id quod constituitur secundum rationem causæ exemplaris, et causæ agentis; aut est idem, et secundum ideam sic idem omnino esset ab æterno, et in tempore : aut aliud, et aliud secundum rem, et essentiam; et tunc res una esset plura secundum essentiam ab æterno, et in tempore; aut est unum re, diversas habens dispositiones, vel absolutas; et tunc non producitur, ut est terminus productionis, sed sicut subjectum variationis; vel respectivas, et sic ut prius, sola entitas relativa, qua relativa est, etc. Præterea nullum *esse* reale, et quidditativum potest ei attribui, aliter enim sic esset distinctum a Deo : sed ab æterno nihil fuit a Deo productum secundum realitatem aliam ab ipso, nec secundum rationem exemplaris, nec efficientis, ut patet per Proculum 35. propositione, dicentem :*Anima creata manet in sua causa, et procedit ab ipsa, et convertitur ad ipsam :* si autem maneret solum, nihil differret a causa, indistincta existens, distabit enim pro-

cessu; si autem procedit solum, conjuncta erit ad ipsam,

Vide Scot. in 1. d. 36. q. un. §. *Præterea sexto*, et d. 2. p. 2. quæst. 3. et quodl. 16.

Præterea quidquid habet entitatem ab aliquo exemplari habet et ab efficienti, licet non e contrario: causa enim exemplaris, et efficiens ita se habent, quod una caret aliquo, quo non alia: scilicet in hoc quod quædam est exemplaris et efficiens simul; quædam efficiens, non exemplaris, ut quæ non agit per intellectum. Unde cum ponantur ubique quatuor causæ, sub formali non comprehenditur exemplar, nisi inquantum includitur in efficiente existens, scilicet forma, similitudo, et ratio in ipso, per quam agit: alias haberemus quinque causas. Propter hoc esse causam exemplarem, et agentem est convertendum in tali causa agente per cognitionem; et secundum quod per unam constituitur, ita et per aliam. Unde ratio idealis in Deo, quæ est exemplaris, est etiam effectiva accedente voluntate; sicut in nobis ars medicinæ, vel domus est ratio exemplaris et efficiens accedente voluntate; unde ratio idealis nihil potest constituere, nec in *esse* essentiæ, nec existentiæ, nisi efficiendo per voluntatem. Nec essentia secundum rationes ideales est forma exemplaris, quia essentiæ rerum ab æterno sunt in quod sunt, ut quædam realiter exemplata: sed solum est forma exemplaris, qua natæ sunt esse creaturæ: quoad *esse* essentiale et existentiæ accedente voluntate, alioquin fiunt e nihilo, nec essent nihil antequam fierent; cum vera essentia prædicamentalis non sit nihil.

Nec sufficeret dicere, quod fiunt ex nihilo quoad *esse* existentiæ; si *esse* existentiæ sit aliquid præter *esse* cognitum, et tale quod non sit aliquid rei: quia per nihil omnino tollitur quidquid reale pertinet ad ipsam rem.

Ita Scot. cit. d. 36. §. *Tertio secundum eamdem*

Ex hoc patet reprobatio secundæ partis opinionis, quod essentia antequam sit actu, non habet realem relationem ad Deum (ut isti ponunt) quia essentia non est a Deo distincta realiter; ergo, etc.

Item, nihil potest referri realiter, nisi relatio existat actu, quæ non existit, nisi existat fundamentum.

Si dicatur, quod sufficit quod res sit secundum *esse* essentiæ; tunc relatio non erit, nisi secundum tale *esse*, et sic non referret actu: vel si refert actu eadem ratione, cum omnia accidentia talis rei habeant *esse* essentiæ, denominabunt illam rem: et sic ignis ab æterno potuit dici calidus.

4. *Quale esse habent res, antequam sint actu.*

Secundo videndum quale *esse* res habet, antequam sit actu? Ad quod sciendum, quod (ut dicitur 6. *Metaph. text.* 35) cum *esse* cognitum sit quid diminutum, quod *esse* reale est verum *esse* extra cognoscentem.

Vide Scot. cit. §. *Concedo conclusionem.*

Nec oportet distinguere de intellectu; quia omne cognitum inquantum hujusmodi, habet *esse* diminutum, a quocumque intellectu intelligatur, licet enim res ex hoc quod intelligitur ab intellectu divino, sit aliquid per essentiam, hoc, ut videbitur, nullam ponit differentiam rerum secundum se, sed in ordine ad suas causas. Et circa unamquamque rem, tam quoad essentiam, quam quoad existentiam, ca-

dit hæc differentia de *esse* cognito, et reali. Secundum *esse* reale subdividitur non secundum *esse* essentiæ et existentiæ, quia realiter unum sunt ; sed secundum *esse* in potentia et in actu, comprehendendo totam rem secundum essentiam et existentiam. *Esse* autem cognitum non determinatur ad *esse* tale, vel tale, sed indifferenter se habet ad utrumque : sive enim res sit in potentia formali, sive in actu, prius habuit illud *esse* cognitum, etc. Si ergo quæratur utrum anima rationalis antequam existeret, haberet aliquod *esse* reale aliud ab *esse* cognito, dicendum quod non, ut in potentia in sua causa efficienti, formali, et exemplari, in qua *esse* ejus cognitum formaliter continetur ab æterno, et ejus *esse* reale. *Multa desunt.*

Istæ Quæstiones fuerunt disputatæ Oxoniæ per Magistrum Joannem Scotum de Ordine Fratrum Minorum ; et sunt Quæstiones generales super Philosophiam.

F. JOANNIS

DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM,

DE PRIMO RERUM OMNIUM PRINCIPIO

TRACTATUS SINGULARIS, AC PROPE DIVINUS.

CUM ANNOTATIONIBUS F. MAURITII DE PORTU, EJUS QUONDAM INTERPRETIS FIDELISSIMI.

ADJECTIS SCHOLIIS, ET NOTIS R. P. HUGONIS CAVELLI, IN CONVENTU S. MARIÆ DE ARACŒLI IN URBE, S. THEOLOGIÆ PRIMARII PROFESSORIS.

R. P. F. LUCÆ WADDINGI CENSURA.

Quotquot de Scoti operibus scribunt, tractatum hunc intexunt, et multi a pietate et subtilitate commendant. Circa qualitatem et tempus, quo scriptum est, docte præfatur ad lectorem R. P. Cavellus. *Tria nactus exemplaria MSS. in Bibliotheca Vaticana, ego paucula correxi, et adjunxi. Ad finem capitis secundi majoris factæ additionis lectorem præmonebo.*

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Tractatus iste de primo principio vere aureus est, in quo Doctor, instar aquilæ in altum volantis, quantum humano ingenio possibile esse videtur, naturam primi rerum principii, seu causæ supremæ indagat et scrutatur : quod non propriis naturæ viribus, sed specialibus ejusdem primi principii adjutoriis confortatum præstitisse, testantur et persuadent, peculiaris ejus in hoc tractatu præ aliis devotio, et veluti mentis in Deum continua ascensio. Ita enim materiam hanc tractat, ut non minus accendat affectum quam illuminet intellectum, atque ut soliloquium Theologicum magis esse videatur quam scholastica dissertatio. Quatuor continet capitula, quorum sin-

gula inchoantur et finiuntur devota oratione, et mentis in Deum elevatione. Cap. 4. ad conclusionem 10. epilogando tractatum, altissimum instituit cum ipso primo principio colloquium, ejus perfectiones numerans, ruminans, masticans et ad ascendendum in illud, affectum suavissime disponens, invitans et attrahens. Scripsit hunc tractatum ante Metaphysicam, ut habes ex ipso lib. 9. Metaph. quæst. 4. num. 5. et ante Theoremata, ex cap. 4. num. 37. sed post tract. de Anima ex eodem cap. num. 14. 18.

PRIMUM RERUM PRINCIPIUM MIHI EA CREDERE, SAPERE AC PROFERRE CONCEDAT, QUÆ IPSIUS PLACEANT MAJESTATI ET AD EJUS CONTEMPLATIONEM ELEVENT MENTES NOSTRAS.

CAPUT I.

Ordinis essentialis divisio in eminentiæ, et dependentiæ, et membrorum hujus subdivisio.

1. Domine Deus noster, Moysi servo tuo, de tuo nomine filiis Israel proponendo, a te Doctore veracissimo sciscitanti, sciens quid de te posset concipere intellectus mortalium, nomen tuum benedictum reserans, respondisti : *Ego sum, qui sum,* Exod. 3. Tu es verum *esse*, tu es totum *esse* : hoc credo, hoc si mihi esset possibile, scire vellem. Adjuva me, Domine, inquirentem ad quantam cognitionem de* vero *esse*, quod tu es, possit pertingere ratio nostra naturalis ab ente, quod de te prædicasti, inchoando. Quamvis autem entis sint plurimæ passiones, quarum consideratio valeret ad propositum prosequendum tamen de ordine essentiali, tanquam de medio fœcundiori primo prosequar isto modo : In primo capite quatuor divisiones ordinis præmittam, ex quibus colligetur quot sunt ordines essentiales. Manifestatio vero divisionis tot requirit, primo ut dividentia notificentur, et sic ostendantur contineri sub diviso ; secundo, ut dividentium repugnantia declaretur : tertio, ut probetur dividentia evacuare divisum. Primum fiet in hoc capite, alia in secundo. Hîc igitur divisiones narrando ponam, et rationes dividentium assignabo. Accipio autem ordinem essentialem, non stricte, (ut quidam loquuntur, dicentes posterius ordinari ad prius, sed prius, vel primum esse supra ordinem) sed communiter, prout ordo est relatio æquiparantiæ, dicta de priori respectu posterioris, et e converso, prout scilicet ordinatum sufficienter dividitur per prius et posterius. Sic igitur quandoque de ordine, quandoque de prioritate et posterioritate fiet sermo.

*al. Deo.

SCHOLIUM.

Dividit ordinem essentialem, in ordinem eminentiæ et dependentiæ, optime explicans utriusque ordinis extrema seu membra. Ille est inter nobilius, et minus nobile secundum essentiam ; hîc, inter causam, et effectum seu causatum.

Dicendum igitur primo, quod *ordo essentialis* videtur primaria sui divisione dividi, sicut æquivocum in æquivocata, scilicet in ordinem eminentiæ, et in ordinem dependentiæ. Primo modo *prius* dicitur eminens, et *posterius* excessum. Et ut breviter dicatur, quidquid est nobilius et perfectius secundum essentiam, est sic prius. Hoc modo prioritatis probat Aristoteles 9. *Metaphys. text. comment.* 15. actum esse priorem potentia, ubi illud 2.

Ordo eminentiæ.

prius vocat secundum substantiam et speciem: *Quæcumque*, inquit, *generatione sunt posteriora, illa specie et substantia sunt priora*. Secundo modo

Ordo dependentiæ.

prius dicitur, a quo aliquid dependet : et *posterius*, quod dependet ab illo. Hujus prioris hanc intelligo rationem, quam etiam Aristoteles 5. *Metaphys. text. comment.* 16. testimonio Platonis ostendit.

Quid prius secundum naturam ?

Prius secundum naturam et essentiam est illud, quod contingit esse sine posteriore, non e converso. Quod ita intelligo, quod licet ad prius necessario esset posterius, et ideo sine ipso esse non possit, hoc tamen non est, quia ad *esse* suum egeat posteriori ; sed e converso, quia si ponatur non esse posterius, non minus prius erit sine inclusione contradictionis ; non sic e converso, quia posterius eget priori, quam indigentiam possumus dependentiam appellare, ut dicamus,

Posterius dependet a priori, non e contra.

omne posterius essentialiter a priori necessario dependere, non e converso, licet quandoque posterius necessario sequatur illud prius. Et quamvis ista possint dici prius et posterius, secundum substantiam et speciem, sicut alia dicta sunt, tamen ad distincte loquendum, dicuntur prius et posterius secundum dependentiam, ordine secundum eminentiam indiviso manente, subdividendo ordinem dependentiæ : quia dependens, aut est causatum, et illud a quo dependet, est causa ejusdem : aut dependens est causatum remotius alicujus causæ, et illud a quo dependet causatum propinquius ejusdem causæ. Ratio primi membri hujus divisionis secundæ satis nota est, et quod illud continetur sub diviso :

Quid causa et quid causatum.

patet enim quid causa, quid causatum, et quod causatum essentialiter dependet a causa, et quod causa est a qua essentialiter dependet, secundum rationem suprapositam prioris hîc divisi.

Sed secundum membrum hujus 3.
secundæ divisionis, nec in se patet, nec qualiter sub diviso continetur. Primum declaratur sic : si ejusdem causæ sint duo effectus, quorum unus prius et immediatius natus est causari ab illa causa, alius autem non, nisi isto immediatiore jam causato : dico illum alium esse posterius causatum respectu ejusdem causæ, et immediatiorem jam causatum, prius causatum, hæc est ratio hujus membri. Ex hoc secundo, ostendo quod continetur sub diviso, quod scilicet effectus remotior dependet essentialiter a propinquiore : tum, quia non potest esse illo non existente : tum,

Causatum posterius an dependet a causato priori essentialiter.

quia illa causalitas causæ respicit illa ordinate ; ergo, et e converso illa habent ordinem essentialem inter se, ut comparatur ad tertium quod est causa amborum ; ergo inter se absolute : tum tertio, quia causa talis non intelligitur esse ex se, nisi causa propinqua solius effectus proximi, et illo non causato, intelligitur quasi remota causa respectu aliorum, sed illo jam causato, intelligitur ut proxima respectu secundi : a causa autem remota præcise inquantum remota, non est causatum ; ergo secundum dependet a causa, quæ posuit ipsum propinquius in *esse* ; ergo ab *esse* propinquiore.

SCHOLIUM.

Causatum, secundum membrum secundæ divisionis subdividitur in prius et posterius, et utrum ista inter se ordinem habeant essentialem, explicatur cap. sequenti. Primum membrum ejusdem divisionis, scilicet causa, dividitur in quatuor membra satis nota, finem, efficientem, materiam, formam : de qua divisione Aristoteles 2. Physic. text. 28 et 5. Metaph. text. 2. Scot. 1. dist. 3. quæst. 7. num. 3. Itaque ordo essentialis, per sex inferiores ordines evacuatur, ut explicat Doctor, scilicet per quatuor ordines causæ ad causatum, unum causati prioris ad causatum posterius, et alterum secundum essentiam ad minus nobile, de quibus latius in seq. cap.

4. *Causatum subdividitur. Inter membra, an sit ordo essentialis ?*

Istius secundæ divisionis utrumque subdividitur, subdividendo primo secundum, quia jam prædictis consonat. Nam prius, quod est causatum propinquius causæ, non tantum dicitur quod est propinquius causæ proximæ utrique, sed etiam remotæ, puta si proxima causa unius causati sit *A*, quæ non sit aliquo modo causa alterius, scilicet *B* : sed aliqua alia causa prior est causa *B* proxima, et est remota causa illius, cujus alia causa est proxima; adhuc inter ista causata erit ordo essentialis, ut causati prioris ad posterius causatum, et hoc si causalitas causæ communis amborum, secundum essentialem ordinem, illa respiciat ut causata. Secundum membrum hujus divisionis minus videtur esse sub diviso, hoc autem sic probatur : Nam utrumque causatum respectu tertii, quod est causa istorum, essentialiter ordinatur; ergo et inter se. Tunc etiam causa communis quasi remota causa intelligitur respectu posterioris, priore non causato. Tunc etiam posterius non potest esse sine priori. Primum membrum secundæ divisionis quod est causa, famose subdividitur in quatuor causas satis notas; finalem, efficientem, materialem et formalem. Et posterius sibi oppositum similiter subdividitur in quatuor sibi correspondentia, scilicet in ordinatum ad finem, quod, ut breviter loquar, dicatur finitum; et in causatum ab efficiente, quod dicatur effectum; et in causatum a materia, quod dicitur materiatum; et in causatum per formam, quod dicitur formatum. Rationes dividentium hujus divisionis, hîc transeo, quia alibi diffusius hæc tractavi, et inferius quandoque tangetur, quando materia id requiret.

Causa dividitur in quatuor membra, et similiter causatum.

1. d 3. q. 7. num. 3.

Hujus articuli fructum summatim colligo. Ordo essentialis per sex ordines dividentes evacuatur, scilicet per quatuor ordines causæ ad causatum; et per unum causati ad causatum, comprehendendo hîc sub eodem, duo membra tertiæ divisionis; et per unum eminenter* ad excessum. Harum divisionum ostensio, duo adhuc ostendi requirit, scilicet quod membra cujuslibet inter se repugnent, et quod evacuent rationem divisi : quæ duo in sequenti capite quantum opus erit ad propositum, ostendentur; et in quo etiam quædam generales propositiones necessariæ proponentur; et prædicti ordines, et extrema secundum necessariam, vel non necessariam concomitantiam conferentur, quia dictorum comparationes ad sequentia bene valent.

Ordo essentialis sextuplex.

* al. eminentis.

PRÆFATIO MAURITII AD HUNC TRACTATUM.

CUM EXPOSITIONE CAPITIS PRIMI.

Secundo *principaliter circa dicta Doctoris in tractatu de primo principio incomplexo, videlicet, omnium rerum Deo maximo, optimo, unico et vero, conformiter præcedentibus, breviter discurram. Est enim hic tractatus nedum speculatione singularissimus, cujus fundamentis utitur communiter in sententiis et alibi; verum Catholicus atque devotissimus, fidei quoque Christianæ fulcimentum radicale, contra etiam ejus adversarios præclara et offensiva, atque defensiva arma. Intentio Doctoris in hoc tractatu est, antiquorum Philosophantium atque Paganorum errores confutare, et circa primi entis unitatem, infinitatem, causalitatem, atque cæteras perfectiones naturali ratione, ut hujus status imbecillitas attingere potest, negotiari, ut sic fidei adversariis ostendatur, non modo ex creditis et supernaturaliter revelatis, posse suffragari nostræ religionis Orthodoxæ veritati, verum ingenii humani inventione, et maxime hujus Aquilæ inter sidera nidum collocantis, celerrimo volatu scripsit, ut existimo, hunc tractatum ante quæstiones in Metaphysicam et etiam Theoremata, ut infra tangam. Quære in quæst.* 11. 5. *lib. et* 4. 9. *lib. et alibi sæpe implicite, licet videatur oppositum aliquando, ut in sequentibus pertractabo. Dividitur autem in quatuor capitula principalia, et præmittit nedum Christi et sequacium, verum Platonis etiam in Timæo secutus monimenta, invocationem divinam toti tractatui, et similiter in principio cujuslibet capituli. Et utitur congrue verbis Psalmi octavi* ad victoriam *descripti, in principio cujusque capituli, et suo more procedit peripatetice a communioribus ad minus communia. Posset etiam dividi in proœmium et tractatum : et tractatus in quatuor capita, et primum caput in partem proœmialem, executivam, et sic de aliis.*

Hunc tractatum ante Metaphysicam scripsit.

Proponit ergo intentum, et incipit ab ordine essentiali, qui est passio quædam entis, et dividit ipsum : et prosequitur membra subdividendo, et rationes eorum assignando in primo capite, et in secundo in duobus ultimis ad propositum applicando, et intentum concludendo. Et in fine capituli primi epilogat notanter dicta. Hic lector introducat multiplicem divisionem entis : quidditates videlicet, ut in substantiam et accidens : in modos, ut in finitum et in infinitum : in passiones, ut in unum et multa : et passionum atque modorum notetur multitudo et ordo, et quæ absolutæ, et quæ respectivæ sint. Ordo enim essentialis videtur passio quædam respectiva ipsius entis, a quo incepit Doctor, ut ex ejus multitudine et membrorum notificatione ad ordinata cognoscenda deveniat, et per consequens ad primum, ad quod omnia ordinantur, quod est principale intentum hic. Quare autem de essentiali et non accidentali ordine pertractat, infra magis apparebit : ubi etiam adverte cum dicit, Rationes dividentium hujus divisionis, hic transeo, quia alibi, etc. *quod illud alibi posset assignari in Theorematibus, ubi illa tangit egregie : sed quia infra videtur hunc tractatum prius scripsisse, saltem quantum ad aliqua quæ ibi inferuntur, videlicet propositiones creditas, illud alibi quæratur in Physicis, ut supra sæpe notavi. Pro ampliori notitia dictorum, vide* 30. *dist.* 1. *quæst.* 2. *ad finem optime, et* 3. *dist.* 2. *quæst.* 7. *quid sit ordo. Tange etiam multiplicem acceptionem* ordinis *in communi, videlicet perfectionis, generationis, naturæ, qui multipliciter sumitur, durationis etiam et originis, et rationes membrorum, et æquivocationem, ut nosti. Vide in Quodlibeto quæst.* 4. *in*

principio, et copiose in Francisco Mayronis dist. 12. et 13. primi Conflat. et apud alios Formalistas. Quoties enim prioritas, toties ordo accipitur, et e contra, quidquid dicant obstinati. Vult ergo breviter in hoc primo cap. quod ordo essentialis, alius proprius, alius communis. Communis vero, alius eminentialis, alius dependentiæ. Dependentiæ quoque alius causati ad causam, qui est quadruplex secundum quatuor causas; alius causati posterioris ad causatum prius ejusdem causæ, et hoc vel propinque, vel remote : et debet intelligi de ordine essentiarum, propter instantiam ex prima quæst. tertii, et 19. quæst. Quodlibeti, de dependentia naturæ ad suppositum quam vocat essentialem, et ponit mutuitatem in omnibus, et rationibus confirmat, et declarat membra, ubi lector plura addat diligenter.

ANNOTATIONES

7. Circa dicta in hoc primo cap. possent multa inquiri, sed pauca tangam, unde ad majora lector moveatur. Primo, quare a proprietatibus passivis ipsius entis incepit, cum absolutæ sint majoris entitatis, et per consequens cognoscibilitatis. Secundo, quare dicit illam primam divisionem esse æquivoci in æquivocata, cum tamen ordo essentialis dividat ordinem in communi contra accidentalem : æquivocatum autem in prima divisione, videtur univocans in secunda, aliter vox in voces divideretur. Item, sequitur, est ordo eminentialis; ergo essentialis, sed in æquivocis non est consequentia, nec oppositio. Plura alia motiva ad hoc possent adduci. Tertio, contra primam divisionem objicitur; tum quia membra coincidunt, quia eminens est independens, et e contra, ut videtur; tum, quia membra non sufficienter evacuant divisum, nam in divinis ad intra ponitur ordo essentialis, ut habet expresse Franciscus ubi supra, non tamen est ibi dependentia, nec eminentia. Quarto, videtur quod primus modus ordinis essentialis, scilicet proprie capiendo ipsum, magis erat ad propositum hîc : quia primum quod venatur, est supra ordinem et non refertur ad posterius, quare ergo illum postponit? Sequitur etiam Dei ad creaturam esse relationem realem, cum sit causa ejus, aliter processus nihil erit. Quinto, videtur quod inconvenienter dicit ordinem esse entis passionem, et cum hoc ipsum esse æquiparantiæ relationem, quia etiam inferius per se esset passio superioris. Sexto, circa secundum membrum secundæ divisionis dubitatur : quia non videtur quod sit ordo essentialis, sed potius accidentalis effectuum inter se, nisi ponatur unum esse causam alterius, et tunc membra coinciderent. Assumptum probatur : quia vel effectus tales comparantur ad causam primam, vel ad causam secundam : si primo modo, cum nihil ad extra necessario agit, ergo potest ponere primum effectum, non ponendo secundum, et e contra : si secundo modo, cum talis taliter movet, sicut movetur a primo; ergo ut prius potest causare secundum, non posito primo. Plura alia hîc possent adduci, sed his solutis patebit facilius via ad reliqua solvenda.

Ad primum patet 2. *dist.* 1. *quæst. primi, in principio solutionis, et* 1. *Reportationum, in prolog. quæst.* 1. *art.* 4 *et* 3, *dist. primi, quæst.* 1. *et in Quodlibeto, q.* 7. Quære Var. et Franc. 2. *dist. primi*, et Thomam 1. *part. quæst.* 2. *art.* 3. et alios, ut nosti. Processus enim in cognitionem Dei ab intellectu viatoris est ex creaturis, cum de lege communi non possit *propter quid*, seu a priori cognosci : proprietates autem relativæ primi entis immediatius se habent ad medium *demonstratione quia*, quam 8. *Proprietates relativæ primi entis nobis notiores.*

absolutæ, cum immediate ex esse unius relativi sequitur *esse* sui correlativi, ideo illa quæ immediatius insunt primo enti, remotius, et mediatius attinguntur a nobis. Ad secundum, dixi copiose in simili super quæst. 4. Anteprædicamentorum hujus, sustinendo æquivocationem entis, non inconvenit enim voces æquivocas ordinate idem significatum significare : et ita divisio primæ vocis fit in æquivocata mediate, et secundæ immediate. Exemplum de divisione entis in substantiam et accidens, quod tamen adhuc æquivocum est ad 9. Genera. Similiter dicatur in proposito. Ad aliud, quod additur ad idem de illa consequentia, dici potest quod non tenet, nisi sumpto consequente pro uno significato, ut ubi supra habet, et super lib. Elenchorum. Ad tertium, quoad primam probationem, dico quod non coincidunt formaliter, sed bene pro substrato, sicut communiter accidit in aliis divisionibus, maxime respectivis, et etiam absolutis aliquando. Quoad secundam probationem, dico quod in doctrina Scoti, non reperitur expresse in divinis posse assignari ordinem essentialem, imo potius oppositum, ut 4. *quæst. Quodlibeti*, habet *art.* 1. *ad finem*, sed salvando Franc. dico quod hîc loquitur Doctor de ordine essentiali essentiarum, qualis non est in divinis. Franciscus Mayronis vero extendit ordinem essentialem ad ordinem essentialium, perfectionum, seu proprietatum ejusdem essentiæ. Sed dices, quod, ut communiter dicitur, quidditas sub modo vocatur essentia : sed in divinis sunt plures quidditates sub propriis modis; ergo plures essentiæ : non sine ordine, ut videtur; ergo in divinis est ordo essentialis essentiarum. Potest dici uno modo, quod illud dictum commune ea facilitate potest negari, qua affirmari. Vel sustinendo veritatem ejus, potest dici quod omnes essentiæ tales in divinis transeunt in identitatem simplicitatis unius radicalis, quare tantum manet ordo præsuppositionis et originis, non proprie essentialis, nec naturæ. Vide in Reportatis, *quæst*. 1. *prolog. et quæst*. 1. *quodlibeti, et sequentibus.*

Ordo eminentiæ, et dependentiæ coincidunt materialiter.

Ordo essentialis an sit in divinis.

9. Ad quartum dico, ut prius, quod incipit, a communioribus, ut descendat infra ad specialia. Et quod additur de relatione reali primæ causæ, quærit pulchram difficultatem, quam vide singularissime *in primo, dist.* 30. *quæst.* 2. *ad finem.* Ad quintum dico, quod ordo est passio respectiva, ut supra notavi, non tamen species relationis prædicabilis, sed transcendendo, sicut causa et hujusmodi : nec oportet quod sit adæquata, sicut patet de aliis disjunctis ; nego ergo quod sit per se inferius ad divisum, ut tale. Ad ultimum, sustinendo primum effectum non esse causam secundi, dico nihilominus quod causa utriusque est in potentia remota ad secundum non posito primo, et in potentia propinqua ipso posito. Tunc cum quæritur : aut talis causa est prima simpliciter, aut secunda, potest dari utrumque. Et cum arguitur contra primum membrum, dico quod est necessitas consequentiæ, licet non consequentis. Et loquendo de potentia ordinata dicitur, non potest aliter causare, utpote ignire, nisi prius saltem natura calefaciat lignum : physice vero loquendo negaretur assumptum, de quo non curo, quia in hoc, Theologo semper credendum. Potest etiam et forte securius, dari secundum membrum, quia *Deus res quas condidit sic administrat*, etc. et sicut nec essentiis, ita nec actionibus suis privat communiter entia. Et cum dicit quod prima movet contingenter, verum est simpliciter loquendo, sed secundum quid, et de potentia ordinata, et necessitate consequentiæ necessario. Exemplum de creatione et infusione animæ intellectivæ; causa autem secunda necessario, et naturaliter potest agere, sed tamen totum est secundum quid. Vide 8. *dist. prim. ad finem, et in Quodlibeto, quæst.* 7. *et* 39. *dist. prim. et* 2. *dist. atque* 11. 12. *et* 20. *ejusdem, et* 1. *dist.* 2. *quæst.* 1 *art.* 3. *et dist.* 2. *ejusdem, quæst.* 1 *et* 8. *quæst.*

Deus agit necessario necessitate consequentiæ.

Dependentia essentialis extrinseca tantum ad causam primam.

Quodlibeti, ea quæ faciunt ad propositum hîc optime. Unde breviter dependentia essentialis, simpliciter tantum est ad causam primam, loquendo de causalitate extrinseca, secundum quid vero ad alias causas potest poni. Vide 12. *distinct*. 4. et alibi, ut nosti, plura addendo

CAPUT II.

De dictis quatuor divisionibus ostendendis et extremis dictorum ordinum essentialium comparandis.

CONCLUSIONES.

1. *Nulla omnino res essentialem ordinem habet ad se.*
2. *In quocumque ordine essentiali est circulus impossibilis.*
3. *Quod non est posterius priore, nec posteriore.*
4. *Quod non est finitum, non est effectum.*
5. *Quod non est effectum, non est finitum.*
6. *Quod non est effectum, non est materiatum.*
7. *Quod non est materiatum, non est formatum.*
8. *Quod non est causatum a causis extrinsecis, non est causatum a causis intrinsecis.*
9. *Quatuor genera causarum in causando idem essentialiter ordinantur.*
10. *Si duo comparantur ad eamdem causam : aut igitur proximam, aut remotam.*
11. *Non omne causatum causæ propinquius, est causa causati remotioris.*
12. *Nihil dependet essentialiter nisi a causa, vel a causato propinquiore alicujus causæ.*
13. *Non omne excessum dependet essentialiter ab eminente.*
14. *Non omne dependens est excessum ab illo a quo dependet.*
15. *Nunquam pluralitas ponenda est sine necessitate.*
16. *Omne finitum est excessum.*

Domine Deus noster, qui doctorem venerabilem Augustinum de te trino seriose scribentem infallibiliter docuisti, quod ipse in primo de Trinit. scripsit, dicens, *Nulla res omnino est, quæ seipsam ut sit gignat* : nonne tu nobis æque certitudinaliter impressisti hanc similem veritatem. 1.

Quod nulla omnino res essentialem ordinem habet ad se? Conclus. 1.

Nihil ad se dicit ordinem essentialem.

Nam de ordine eminentiæ, quid impossibilius quam idem seipsum excedere secundum perfectionem essentialem? De aliis sex ordinibus, quid impossibilius, quam idem a se dependere, quam sine seipso posse esse secundum intellectum hujus superius assignatum? hoc etiam consonat veritati :

Quia in quolibet ordine essentiali, est circulus impossibilis. Conclus. 2.

Prius priore est posteriore prius.

Quia quidquid est prius priori, est prius posteriori : sequitur oppositum primæ ex secunda negata. Idem etiam erit prius et posterius eodem, et perfectius et minus perfectum eodem, et dependens et independens respectu ejusdem, quæ longe sunt a vero Hunc circulum excludit Aristoteles a demonstrationibus, 1. *Poster. text. com.* 6. *et inde*, nec minus impossibilis est in rebus. Juxta hanc secundam regulam explico quamdam, quæ a prima probatur et in ipsa satis includitur, quia inferius utar ipsa.

Conclus. 3. *Quod non est posterius priore, nec posterius posteriore.*

Posterius posteriore, est posterius priore

Sequitur ex affirmativa dicta. Ex ista sequitur, quod illud quod non dependet a priori, nec a posteriori. Et ultra, quod non est causatum causæ prioris, nec posterioris, quia posterior in causando dependet a priori causante. Jam te Deo duce, dictos sex ordines ad invicem comparemus. Et primo quatuor ordines causæ ad causatum. Istorum tamen differentiam, vel in dividendo sufficientiam, quia satis nota videtur, utrumque hîc prætermitto prosequi, quia prolixum posset esse, nec ad propositum necessario requisitum, tantummodo dictos ordines quantum ad concomitantiam, vel consecutionem ex parte causati, in sex conclusionibus comparando.

SCHOLIUM I.

Positis tribus regulis seu maximis, quæ instar primorum principiorum a nemine negari possunt, etsi in margine notentur conclusiones, comparat quatuor effectus quatuor generum causæ inter se, secundum concomitantiam, et hoc per quatuor conclusiones : in quarum prima, quæ est quarta in ordine, convincit quod non est finitum, seu effectus finis non posse esse effectum agentis. Ubi triplici ratione ostendit finem esse primam causarum, de quo vide ipsum in prolog. q. 4. n. 11. et q. 2. later. n. 21. et 1. d. 8. q. 5. et 2. d. 25. et 4. d. 49. q. 8. n. 7. et 5. Metaphys. q. 1. et 2. Physic. q. 9. Vide difficultates quas Mauritius movet contra hanc, num. 17. et earum solutiones, num. 20. In quinta conclusione ostendit e contra, quod non est effectus agentis, non posse causari a fine. Ubi optime explicat quomodo finis causat ut amatus, de quo agit locis jam citatis. Hinc infert primo, operationem ultimam seu ejus objectum, inquantum attingitur, non esse causam finalem effectus, et si contingat esse, id per accidens est. Videtur hîc velle ipsum amorem objecti propter se, non esse effectum finalis causæ, quatenus ait finem ut amatum, causare, sed intelligi debet, quod stricte loquendo, causalitas finis est circa media tantum, latius tamen sumendo eam, est etiam circa ipsum finem. Infert secundo, quod Aristoteles poneret Intelligentias habere causam efficientem, si assignaret eis finalem. Quid autem de eis senserit, an a Deo efficiantur, esto necessario, tractat Doctor 1. dist. 8. quæst. 5. contra Henricum. §. *contra istam*, num. 6 et seq. Infert tertio, quod non poneret Aristoteles Intelligentias a Deo causari in tempore. Quarto, quod finis non est causa finalis efficientis. Vide difficultates circa hanc, infra num. 17. motas, et num. 21. solutas.

Quod non est finitum, non est effectum. 2.

Conclus. 4.

Probatur primo sic : quia quod non est ab aliqua causa efficiente, non est effectum : quod non est ad finem, non est a causa per se efficiente ; ergo, etc. Major probatur, quia in nullo genere, per accidens est primum, quod Aristoteles satis exprimit 2. *Physic. text. c.* 66. *et circiter*, ubi casu et fortuna, tanquam causis per accidens, priores ponit necessario naturam et intellectum, tanquam causas per se in illo genere causæ : quod autem non est a priori, non est a posteriori, ex tertia jam præmissa. Et loquor de his, quæ solum sunt proprie effectibilia. Patet ergo major. Minor sic probatur : agens per se omne, agit propter finem, quia nullum frustra, quod Aristoteles *in* 2. *Phys. text. c.* 49. 61. *et* 75. determinat de natura, de qua minus videtur, quod agat propter finem quam ars ; ergo tale nihil efficit, nisi propter finem. Probatur conclusio principalis secundo sic : finis est prima causa in causando, et ideo ipsum

Ens per accidens nullo genere causæ, est primum.

Omne agens per se agit propter finem.

dicit Avicenna causam causarum : quod etiam probatur ratione, quia enim finis movet metaphorice ut amatus, ideo efficiens efficit formam in materia, non autem movet finis ut amatus, quia aliqua causa causat ; est ergo finis prima causa essentialiter in causando. Hoc etiam sic probatur : Aristoteles 5. *Metaph. text. c.* 2. finem esse causam ostendit, quia per ipsum respondetur ad quæstionem factam *propter quid*, quæ quæstio quærit causam; ergo cum per ipsum, scilicet finem detur primum *propter quid*, ipse erit prima causa. Assumptum probatur : quæsito enim quare efficit, respondetur : quia amat vel intendit finem, non e converso. Ex primitate finis tripliciter jam ostensa, sequitur conclusio principalis, quia cujus causa non est prior, non est posterior, juxta regulam tertiam præmissam,

3. Conclus. 5. *Quod non est effectum, non est finitum.*

Probatur sic : quia finis non est causa nisi inquantum ab ipso, tanquam a priore essentialiter dependet *esse* finiti. Patet, quia quælibet causa est sic prior inquantum causa : non autem dependet finitum, quantum ad esse a fine ut sic priore, nisi inquantum finis ut amatus, movet efficiens ad dandum sibi esse, ita quod sicut efficiens non daret esse in suo genere, nisi inquantum motus a fine suo modo, ita finis non daret esse finito, nisi mediante efficiente amante finem, et dante esse finito in sua causalitate. Nihil igitur causat finis, nisi quod efficitur ab efficiente amante finem. Hîc sequitur corollarium non tacendum, scilicet quod imaginatio falsa est de fine, dicentium quod illud est causa finalis entis finiti vel effecti, quod est operatio ultima vel objectum, quod per istam operationem attingitur. Si intelligitur quod tale inquantum tale, scilicet inquantum attingitur, est causa finalis, falsum est, quia illud consequitur *esse* effecti, vel finiti : nec *esse* finiti dependet essentialiter ab illo inquantum tale, sed præcise illud propter quod amatum ab efficiente, efficiens facit aliquid esse, quod ordinatur ad amatum, illud inquantum amatum, est causa finalis finiti. Quandoque tamen objectum operationis ultimæ est tale amatum, ratione cujus est finalis causa, non quia terminus operationis talis naturæ, sed quia amatum a causante illam naturam : tamen operatio alicujus ultima, vel quod per ipsam attingitur, quandoque dicitur finis, quia ultimum, et aliquo modo optimum, et ita habet aliquas conditiones finis.

Non ergo Aristoteles poneret Intelligentias proprie habere causam finalem et non efficientem, sed vel tantum finem, extendendo *finem* ad objectum operationis optimæ : vel si proprie daret et efficiens, non quidem per motum, nec per mutationem, quia causæ quatuor pertinent ad considerationem Metaphysici, et sic abstrahunt a seipsis, ut pertinent ad considerationem Physici. Nec poneret primum dare eis *esse* post *non esse*, si poneret eas sempiternas et necessarias, saltem post duratione, sed post ordine naturæ tantum, sicut exponit Avicenna rationem creationis 6. Metaph. cap. 2. Utrum autem causato re-

[Margin notes: ...nis prima causa... ; Finis causat tantum ut amatus. ; Corollarium. ; Finis, ut attingitur, non est causa finalis. ; Si intelligentia haberet efficiens et etiam finem secundum Philosophum. ; Omne causatum]

est possibile. pugnet necessitas, an non, propositum non infringit : si posset aliquod efficiens simpliciter necessario causare, et finis aliquis necessario finiret, et non e converso, saltem quodlibet causatum non tantum est possibile, ut opponitur impossibili, sed etiam ut opponitur necessario ex se : quia est terminus, vel objectum potentiæ suæ causæ, licet non sit possibile contingens, ut opponitur necessario in communi secundum Philosophos, quia talem contingentiam a separatis negarent. *Corollarium.* Patet aliud corollarium, quod finis non est causa finalis efficientis, sed effectus; unde quod dicitur, quod agens agit propter finem, non est intelligendum, suum, sed sui effectus.

SCHOLIUM II.

Probat clare conclusione sexta triplici ratione, quod non habet *esse* ab agente, non posse esse materiatum : sed e contra stat aliquid effici, quod materiatum non sit. Vide circa hoc Maurit. infra num. 18. et 22. conclus. 7. quod non est materiatum, non esse formatum, nec e contra, ratio est evidens. Vide solutiones objectionum contra hanc, num. 22.

4. *Quod non est effectum non est materiatum.*

Conclus 6. Probatur, quia materia de se est in potentia contradictionis ad formam; ergo non est ex se actu, nisi per formam : ergo ab alio reducente illam potentiam ad actum, illud est efficiens, quia idem est facere compositum et materiam esse in actu per formam. *Materia est in potentia contradictionis ad formam.* Prima consequentia patet, quia potentia mere passiva contradictionis, non se reducit ad actum. Et si dicas formam reducere ipsam potentiam ad actum, verum est formaliter, sed cum præintelligantur materia et forma non unita, illud a quo uniuntur habet rationem causæ efficientis, quam sequitur actuatio formalis. Secundo, probatur consequentia, quia efficiens est proxima causa finali; ergo prior materia, cujus non est prior, nec posterior. *Carens efficiente, et materia.* Prima propositio hîc probatur : nam movere metaphorice, ut amatum, est causatio finis, sic autem movet efficiens, non aliam causam. Tertio probatur, quia compositum est vere unum; ergo habet aliquam entitatem unam, quæ nec est entitas materiæ, nec formæ : illa entitas una est causata, non a duabus entitatibus primo, quia nihil unum est ex pluribus, nisi in virtute unius primo, vel principaliter : nec ab altero duorum primo, quia utrumque illorum est diminutum respectu entitatis totalis; ergo est ab uno aliquo extrinseco, et sic patet conclusio principalis. *Unitas compositi, ab extrinseco.*

Quod non est materiatum, non est formatum, et e converso. 5.

Probatur, quia quod non est materiatum, non est compositum ex partibus essentialibus, quia in omni sic composito perfecte uno, altera pars est potentialis, quia non fit unum per se, nisi ex actu et potentia *ex* 7. *et* 8. *Metaph. text. cap.* 22. 27. *et* 60. *et circiter.* Quod igitur non habet partem per se potentialem, non est compositum ; ergo nec formatum, quia formatum est compositum habens formam partem sui. Et sicut argutum est de materia et forma, ita potest argui de subjecto et accidente suo modo. Confirmatur juxta illud Aristotelis Conclus. 7

7. *Metaph. text. com.* 60. Si quid ex unico elemento esset non esset nisi illud, imo illud non esset illud elementum, ex prima propositione hujus secundi capituli, quæ est : *Nihil essentialiter a se dependere ;* ergo a simili, si quid habet tantum unam partem essentialem, non est nisi illa, imo jam non est pars, nec
mposi- a neces- io habet as par- intrin- as. causa, propter primam regulam dictam ; ergo omne causatum ex aliqua causa intrinseca, habet etiam aliam intrinsecam concausantem, et ita patet propositum.

SCHOLIUM III.

Conclusio octava, non causatum a causis extrinsecis, non causari ab intrinsecis, patet ex præmissis, et quia intrinsecæ dicunt imperfectionem, extrinsecæ non. Item intrinsecæ possunt esse effectus extrinsecarum. Conclusione nona explicatur optime ordo causarum in causando, comparando quatuor causas inter se et intrinsecas cum extrinsecis. Quod ait post additionem, nullam causam totalem esse æqualem causalo, difficile satis est. De variis cogitabam glossis, sed puto verba illa esse de ipsa additione, quidquid dicat Mauritius hîc. Dato etiam quod sint de littera Doctoris, ipse se explicat Theoremate 19. conclus. 5. illud tantum locum habere in efficiente æquivoco et fine extrinseco, quæ duæ causæ semper sunt nobiliores causato, reliquæ non ita : unde non est necesse recurrere ad glossas, quibus veritatem illius dicti salvemus.

6. *Quod non est causatum a causis extrinsecis, est causatum ex causis intrinsecis.*

nclus. 8. Hæc ex præmissis quatuor satis, habet tamen probationes speciales. Prima est, quia causalitates causarum extrinsecarum perfectionem dicunt, cui non est annexa necessario imperfectio. Causæ intrinsecæ ex necessitate habent imperfectionem annexam, ita quod causæ extrinsecæ sunt priores in causando intrinsecis, sicut perfectum imperfecto. Adjunge secundam quæ est hæc : Quod non est causatum causæ prioris, nec posterioris, sequitur propositum. Secunda ratio est ista, quia causæ intrinsecæ possunt esse in se causatæ respectu extrinsecarum; ergo sunt posterioris in causando respectu earum. Antecedens patet de forma. Patet etiam de materia inquantum pars, sed de ipsa in se, inferius ostendetur. Hæc conclusio bene probat sextam. *Causæ intrinsecæ dicunt imperfectionem, extrinsecæ non 1. d. 2. q. 2. n. 16.*

Quatuor genera causarum in causando idem, essentialiter ordinantur. Conclus. 9.

Patet ex quinque præmissis, sed ex se videtur rationabile, quod multa a quibus aliquid dependet essentialiter ordinem habeant, secundum quem scilicet illud ab eis ordinate dependet : nam ex quibus non fit unum, ut ex actu et potentia, si omnino nullam habent unitatem ordinis, non causant aliquid idem essentialiter. Cum igitur quatuor genera causarum non sunt partes alicujus compositi ex ipsis, sicut ex actu vel potentia, si etiam omnino nullam habent unitatem ordinis, inquantum causant, quomodo tunc aliquid idem causarent in causando causatum, quo ordine omnes sunt unum respectu tertii, scilicet in causando, si inter causas sit ordo dependentiæ; igitur una causat aliam inquantum causa : non enim potest ibi poni causatum prius; ergo finis causat efficientiam, quæ tamen non efficitur propter processum in infinitum; igitur est falsa. Item, si una causa causat causationem alterius, *Causæ ordinem habent essentialem, in causando.*

ut finis ipsius efficientis, et sic ultra, tunc illa vel erit immediate causatum a quatuor causis, et sic causatum a quatuor causis non erit proximum causatum, nisi unius vel duarum, omnino nullam habent unitatem ordinis inquantum causant, quomodo tunc idem aliquid causarent; ergo habent unitatem ordinis, inquantum causant causatum, quo ordine sunt omnes unum respectu tertii, scilicet in causando, sicut multa in universo per ordinem sunt unum in essendo. Et qualis sit ordo istorum generum patet ex dictis de fine et efficiente inter se. Ex secunda probatione quartæ, et secunda probatione sextæ, et intrinsecarum ad alias, scilicet extrinsecas ex eisdem, et ex octava. Qualis autem sit ordo intrinsecarum inter se, nolo multum prosequi inquirendo, quia parum illis utar in processu : videtur tamen materia prior secundum independentiam; quia * concernens et informans, videtur dependere a permanente et informato, quia formatum præintelligitur informabile. Et ita exponunt quidam Augustinum *Confess. lib.* 12. *c.* 4. *et* 1. *de Gen. ad lit. c.* 14. de prioritate materiæ respectu formæ.

Materia prior est forma

* al *contingens.*

Forma prior est materia secundum eminentiam.

Et si quæras, quo ordine est prior? Respondeo : sicut causatum propinquius ejusdem causæ remotæ, propinquius, inquam, necessario, secundum istum ordinem, secundum quem nunc forma causatur de materia prius causata ab ipso, tamen forma est prior secundum eminentiam, quia perfectior, quod tanquam planum accipit Aristoteles 7. *Metaph. text. com.* 7. ubi comparat ea, licet ex dictis ejus alibi 9. *Metaph. text. com.* 13. *et inde*, de actu et potentia, posset probari. Intellige autem, quod aliud est causas in causando, sive secundum causationes esse essentialiter ordinatas, et aliud est ea quæ sunt causæ, esse essentialiter ordinata, sicut patet per Avicennam, 6. *Metaph. c.* 5. Nam primum verum est, et ostensum, alias istæ essent falsæ : *Quia amat finem, ideo efficit effectum : et quia efficit, ideo forma informat, et materia materiat*, quæ tamen communiter admittuntur. Secundum autem falsum est : nam illud quod est finis, non est causa ejus, quod est efficiens, nec quandoque e converso. Communiter autem illud quod est efficiens, non est causa ejus quod est materia, quia eam supponit. Causationem autem unius causæ esse essentialiter ordinatam ad aliam, est ipsam non esse causam ejusdem, nisi virtute alterius, suo modo causantis : quod quidem causare in virtute nullam dependentiam ponit in ipso, quod est causa posterior; nec aliquid absolutum a priori receptum in ipso, sed tantum aliquid ab eis esse ordinate, prius ab uno quam ab alio, et unum prius causatum alterius quam causatum amborum, sicut alibi de causis essentialiter ordinatis diffusius explicavi.

Finis es[t] prior effi[-] ciente, e[t] hoc priu[s] forma [...] Causa su[b]ordinat[a] alteri, ni[hil] accip[it] ab illa : [...] non est ergo ponenda pra[...] determin[a]tio physica. Scot. 2. [...] 9. *q.* 2. 34. *et* 4. [...] 43. *quæs[t.]* 3.

Sed ulterius intellige, quod inter causas inquantum causæ, non est ordo dependentiæ, quia, ut habetur in primo cap. et probatur hic 12. *conclusione, talis non est nisi causati ad causam, vel causati remotioris alicujus causæ, ad causatum propinquius eidem causæ, neuter est* 7.

7. Additio. *Inter ca[u]sas non est ord[o] dependentiæ.*

hîc. Non secundus, patet, saltem comparando efficiens ad finem, qui est prima causa. Non autem primus; probatio vel causatio dicit tantum relationem in effectu, vel in causa : relatio non est causa relationis primo, hîc autem si causatio unius esset causa causationis alterius, hoc esset primo, quia prius naturaliter quam esset causa causati omnium causarum. Tunc etiam nulla extrinseca esset immediata causa causati communis, sed tantum causationis alterius causæ. Tunc tertio, non omne finitum esset effectum, contra quintam hujus. Causatio quippe efficientis, per te est finita, quia causata a fine causante, non tamen est effecta. Item, probatur in communi, quod inter causationes causarum non est dependentia, quia tunc sine contradictione posset esse causatio prior sine posteriore; ergo et correlativum sine correlativo absque contradictione, quod est falsum : tum, quia omnes relationes causati sunt identice idem absoluto; ergo contradictio est, unam esse sine alia : tum, quia aliquid posset esse in re sine contradictione ens ad finem et non effectum, quod est contra quintam. Similiter est contradictio, quod aliquid sit materiatum et non formatum, vel e contra, patet ex septima. Similiter effectum quatuor causarum, quod scilicet est ab efficiente per mutationem, contradictio est sic effici, et non esse formatum vel materiatum. Est igitur inter causationes causarum ordo eminentiæ, quia una est perfectior alia, hoc satis patet. Nec ideo dicitur, quia hæc causat ideo illa, quia sit ibi ordo dependentiæ, sed quia ordo eminentiæ, vel magis quia aliquid est causatum unius causæ, quod non est alterius, sed respectu causati communis, non est ratio. Item, si inter causas sit ordo dependentiæ; ergo una causat aliam inquantum causa : non enim potest ibi poni causatum prius; ergo finis causat efficientem, quæ tamen non efficitur propter processum infinitum; ergo quinta falsa. Item, si una causa causat causationem, ut finis, ipsius efficientis, et sic ultra, tunc nihil erit immediate causatum a quatuor causis, et sic causatum a quatuor non est proximum causatum nisi unius, vel duorum.

[Inter causationes causarum non est dependentiæ.] *[Inter causationes est ordo eminentiæ.]*

Nulla causa est æqualis causato, intelligo de totali in quocumque genere. Probatur, quia inter æqualia non est dependentia essentialis; patet inductive, intrinsecæ sunt minus nobiles, extrinsecæ perfectiores.

SCHOLIUM IV.

Postquam tractavit de membris quartæ divisionis, quæ est secunda subdivisio secundæ divisionis principalis, positæ cap. I. et de primo ejus membro, scilicet de causa, in sua genera, divisa; pertranseundo tertiam divisionem ibi positam de primo, et secundo causato, de quibus constat, quod evacuant divisum, ponit duas conclusiones claras de secunda divisione. Prima est, *Non omne causatum prius, est causa posterioris.* Secunda, *Nihil essentialiter dependet, nisi a causa, vel causato priori* : evidenter probat utramque.

Expedito de comparatione membrorum quartæ divisionis, de tertia breviter transeundo, quia planum est ejus dividentia repugnare, et divisum evacuare. 8.

Quia si duo comparantur ad eamdem causam, aut ergo proximam, aut remotam. Conclus. 10.

De secunda divisione duas conclusiones proponam. Prima est de distinctione membrorum.

Non omne causatum causæ propinquius, est causa causati remotioris ab eadem causa. Conclus. 11.

Quantitas non est causa qualitatis.

Ergo est aliquod causatum prius,

quod non est causa. Antecedens hujus probatur exemplo et ratione. Exemplum ponitur tale : quantitas enim est propinquius causata qualitate, non tamen est ejus causa. Patet discurrendo per causas. Probatur etiam ratione, quia secunda conclusio est de sufficientia divisionis.

Conclusio 12. *Nihil dependet essentialiter, nisi a causa vel causato propinquiori alicui causæ.*

9. Probatur : quia si dependeret ab aliquo alio, sit illud *A* et dependens *B*. *A* non existente, *B* non erit : sed *A* non existente, omnes causæ per se ipsius *B* possunt concurrere, et etiam omnia causata istis causis propinquiora quam *B*, possunt esse jam causata, quia *A* nullum istorum est, per te; ergo omnibus causis per se concurrentibus, et omnibus causatis propinquioribus ipso *B*, jam positis, *B* non erit; ergo omnes istæ causæ per se non sunt sufficientes causæ, etiam propinquioribus causatis jam positis. Consequentia patet, quia causæ sufficientes jam causatis propinquioribus positis, possunt causare remotius causatum. Sed si dicas, quod argumentum non concludit, quin possint : sed concludit, quod non causant. Hoc nihil est, nam *A* non potente esse, per te, *B* non potest esse : sed omnibus prædictis ex parte causarum omnium, et causatorum priorum positis, *A* non potest esse per illa, quia non est aliquod istorum, nec causabile ab eis; ergo *B* non potest esse per illa : nam per nihil potest esse aliquid, per quod non potest illud esse, sine quo impossibile est illud esse. Si dicas, compositum potest esse per agens naturale : non tamen materia potest esse per ipsum, sine qua impossibile est compositum esse. Instantia nihil valet, quia agens naturale non est tota causa compositi, a quo, circumscripto scilicet omni alio, potest esse compositum. De tali loquor, quia si omnes causas in omni genere causæ ordinatas ad *B* conjungas, et effectus propinquiores ipso *B* sint producti, per omnes istas *A* non potest esse, quia non est causa, nec causatum de numero istorum, et sine *A*, *B* non potest esse; ergo per omnes istas simul junctas, *B* non potest esse; ergo omnes istæ simul junctæ non sunt totaliter causa ipsius *B*, quod est oppositum positi. De prima divisione similes duas conclusiones propono. Prima patet de distinctione membrorum, et est :

Quodlibet posse esse, sine eo, quod non est causa ejus, vel causatum prius.

SCHOLIUM V.

Circa primam divisionem ordinis positam cap. I. in eminens et excessum, seu in nobilius et minus nobile secundum essentiam ponit duas alias conclusiones. Prima, quod *Non omne excessum dependet essentialiter ab excedente.* Secunda : *Non omne dependens exceditur ab eo, a quo dependet.* Ratio utriusque est evidens. Addit tertiam conclusionem, quæ est 15. quod *Nunquam pluralitas est ponenda sine necessitate,* quam habet 2. d. 16. num. 14. et 1. d. 10. quæst. 1. et alias passim ex 1. Physic. text. 58. et 8. Physic. text. 56.

Non omne excessum dependet essentialiter ab eminente. Conclus. 1[3]

Ergo primæ divisionis primum membrum non infert necessario 10.
secundum. Probo antecedens : Species nobilior est eminens respectu

minus nobilis, puta contrarium respectu contrarii, nec tamen respectu ejus est aliqua causa. Patet inductive : nec causatum propinquius, quia causalitas causæ communis non respicit secundum ordinem essentialem illa, ut causata : tunc enim non posset causare aliquod excessum, nisi prius causaret eminens, quod est patens falsum de quacumque causa, quia si contrarium vilius producitur ab hac causa, contrario nobiliori a nulla causa producto; ergo respectu nullius causæ sic ordinantur. Ulterius, si eminens aliquod non est causa respectu excessi, nec causatum propinquius causæ amborum; ergo excessum non dependet ab ipso essentialiter. Consequentia patet ex præmissa ostensa. Ex abundanti conjungo ejus conversam.

...cedens, ...andoque ...causa, ...c causatum ...ius, respectu excessi.

Non omne dependens est excessum ab illo, a quo dependet.

Con-clusio 14. *...omposi-...um perfectius materia, a ...a tamen ...pendet.*

Patet, compositum dependet a materia, cum ipsum sit multum perfectius. Similiter fortasse forma dependet a materia, ut tactum est conclus. 9. tamen forma est perfectior 7. *Metaph. text. com.* 7. In motibus etiam ordinatis, quod est posterius generatione dependet a priore, quia prius est effectus propinquior causæ amborum, tamen posterius est perfectius 9. *Metaph. text. com.* 15. *et circiter.* Tertio, pro sufficientia hujus divisionis hanc generalem propono apud Aristotelem satis notam :

Con-clus. 15.

Nunquam pluralitas ponenda est sine necessitate.

Cum igitur nulla necessitas appareat ponendi plures ordines essentiales quam duos prædictos, illi soli sunt ponendi. Hæc autem propositio generalis ostendit tantum esse sex ordines essentiales, in quos secundus subdividitur : tot esse ostensi sunt, et ad ponendum alios necessitas non apparet. Comparatis membris primæ divisionis ad invicem in communi, comparo in speciali posterius primi ordinis primæ divisionis, ad posterius primi ordinis secundæ divisionis, comparo scilicet excessum ad effectum et finitum, hîc conclusionem unam propono, quæ talis est :

SCHOLIUM VI.

Comparat modo in particulari, secundum membrum primi ordinis primæ divisionis positæ, cap. I. num. 2. scilicet excessum, ad secundum membrum primi ordinis secundæ divisionis ibidem positæ, scilicet ad effectum, vel finitum, ponitque ultimam conclusionem scilicet esse perfectiorem suo effectu, seu eo quod est ad finem.

Omne finitum est excessum.

Probatur, quia finis est melior eo, quod est ad ipsum. Hoc probatur sic : quia finis ut amatum, movet efficiens ad causandum ; sit igitur finis *A*, efficiens *B*, effectum infinitum *C* : tunc si *A* non est minus bonum, ipso *B*, nec æquale ; ergo majus. Secunda pars antecedentis probatur. Quod non æquale, quia qua ratione æquale moveret, eadem ratione et idem posset movere *C*, quia æque amabile et desiderabile, et ita posset esse causa finalis sui, contra primam propositionem hujus secundi. Ex hoc concluditur, quod nec minus. Item, natura agit propter finem, sicut ars ageret si ageret naturaliter :

Con-clus. 16 11.

Prima est, quod nihil est causa sui.

sed a fine in artibus sumitur principium cognitionis artificialis vel moralis, definito 2. *Physic. text. com.* 89. principium est verius; ergo finis qui includit illam veritatem, virtualiter est perfectior. Objicies, aliqua voluntas causat aliquid propter minus bonum amatum; ergo ibi finis est excessus. Antecedens patet in omni actu bono ex genere, et malo ex fine, quia ordinatur ab agente ad finem inferiorem se. Respondeo, conclusio procedit de fine ex natura rei, qualis est semper finis naturæ et finis voluntatis ordinatæ. Sed nec instantia de voluntate inordinata destruit conclusionem, quia talis non est prima causa effectus; ergo si a tali aliquid fieret non propter perfectiorem finem, tamen fieret ab aliqua causa superiori ordinata ad finem superiorem, vel perfectiorem, quia alias non esset ordinata, ut probatio conclusionis ostendit: et si, ut a superiore producitur, habet fidem perfectiorem; ergo habet aliquem perfectiorem; ergo omne finitum est excessum ab aliquo fine suo, licet non a proximo, propter quem amatum agens proximum inordinatum causat ipsum. Posset etiam dici, quod finis ille esset finis ejus secundum quid. Hoc non placet, quia efficientia causæ inferioris est efficientia simpliciter; ergo si non efficit præcise, ut motum, sicut baculus, cujus non est finis proprius, quia non est agens proprie, sed quasi effectum propinquius: si, inquam, non sic efficit, finis ejus est finis simpliciter, quia omnis per se efficientis, est aliquis per se finis.

Finis semper perfectior eo quod eligitur propter ipsum.

R. P. F. LUCÆ WADDINGI HIBERNI CENSURA PRO ADDITIONE SEQUENTI.

In codicibus duobus MSS. Vaticanis ad finem totius tractatus, qui hucusque circumferebatur, habetur : Explicit liber primus de primo Principio; *et deinde sequebantur ea, quæ hîc adjungimus, ad quorum calcem addebatur :* Explicit tractatus Fr. Magistri Joannis Scoti Sacr. Theol. Doctoris de primo Principio. *Sed ego non tam alium tractatum, aut totius tractatus librum alterum reputo, quam capituli secundi fragmentum, aut congesta aliquot dubia, et insinuata responsa, pro majori dilucidatione quarumdam conclusionum capituli secundi, præsertim decimætertiæ et sequentium, idque confirmat Mauritii observatio in Notis ad istud capitulum, quod in aliquibus codicibus ad finem hujus capitis ipse viderit istam additionem, monetque lectorem, ut inventam adjungat. Obscura sunt et implicata omnia, nec videtur Doctor ultimam manum adhibuisse, sed aliqua, quæ fœcundissimo et vivaci occurrebant ingenio, breviuscule adnotasse ne exciderent, ut opportuniori tempore in methodum redigeret. Ne omnino pereant, hîc placuit adjungere.*

ADDITIO.

12. *Omne excessum habet causam extrinsecam.* Probatur, omne excessum est ens per participationem alicujus excedentis, habet etiam aliquod excedens, videlicet mensuram necessariam ex 10. *Metaphysicæ, text.* 3. Major, omne participans et mensuratum, ab eo quod participatur velut ab aliqua mensura dependet essentialiter, et non sicut a causato participante *esse* amborum; ergo sicut a causa. Major probatur, alioquin posset participans esse sine omni ente quod participaretur, per cujus perfectionem mensuraretur ejus perfectio diminuta.

...i mensuratum dependeat a mensura.

13. Hîc instatur, primo, videtur hoc esse contra ea, quæ dicta sunt decimatertia conclusione secundi, ubi probatur quod non omne excessum dependet essentialiter ab eminente, hîc autem videtur oppositum ostendi.

...bjectio prima.

Item, Major hîc non bene ostenditur; nam manifestior in quantis mole est mensuratio quam in quantis virtute, sicut et participatio, quia minus ibi capit partem majoris, ita quod majus potest dividi in id quod exceditur, et in ipsum in quo excedit ipsum : quod non accidit in quantis secundum perfectionem, et tamen in quantis mole, minus quod est participans, potest esse sine majore et sine mensura excedente, licet non sine mensura minore, quia talis est pars ipsius quanti. In quantis secundum perfectionem accidit, quod talis mensura sit aliquid minus per se, et sic non est pars mensurati.

...bjectio secunda.

Item, quare non potest eminens esse causatum? respondeo, quia excessum potest immediate causari, eminente non causato, sicut declaratum est in propositione tertia, quia est propinquius causæ quam excessum. Videtur enim perfectius esse causatum respectu causæ perfectissimæ. et imperfectius causatum remotius.

Item : in Mathematicis negas? Respondeo : conceditur in 13. finem, etc. et 3. Metaphysicæ; ergo et efficiens, etc. et 9. 3. Quod et aliter ostenditur, quia Mathematica abstracta sunt a motu physico, non propter hoc a Metaphysico; igitur nullam habent causam extrinsecam, et tamen est ibi eminentia, imo manifestissima in speciebus numerorum et figurarum. 15.

Ad primam instantiam : non eadem est ratio formalis illorum *excedi* et *dependere*, quæ si esset eadem, et correlativa essent eadem. Nec sunt convertibilia, quia sic eorum correlativa converterentur, quod improbat 13. Nec ita intelligit, quod sint eadem essentialiter, vel consequenter, sed quod ad *excedi* sequatur *dependere*. Nec propter hoc oportet, quod eminens sequatur correlativum dependentiæ, quia etsi in relative oppositis teneat consequentia in seipsis, scilicet solummodo quando antecedens est per se primo modo, nec tunc semper, sed solum tunc oppositum subjecti, est sub correlativo prædicati vel sub ipso prædicato. Quando autem prædicatio in rela- 16.

Respondetur ad primam objectionem.

Excedi, et dependere sunt diversa.

tivis non est ita per se, non quia correlativa dicuntur universaliter prædicari de hoc, nec hoc de ipso, nec e contrario, sed particulariter oportet. Quia si omne excessum dependet, oportet, intellecto aliquo, a quo dependet, consequenter intelligere rationem eminentis, nec tamen ideo ab omni dependet, quod probatur 13. Quia nigrum non dependet ab albo, quod tamen est excessum et ens per participationem, sequitur quod dependet ab aliquo eminente quod participat. Non igitur contradicunt, non omne excessum dependet ab aliquo eminente : quia in aliquo eminente est ratio necessario participati et mensurantis, non autem in quolibet.

17. *Ad secundam.* Ad secundam, quantitas molis major nullam rationem causalitatis habet respectu minoris, quia æque minor nata est esse causa materialis respectu majoris ex 5. *Metaphysicæ, text.* 2. non est circulus in causis. Sed in quantis virtute, licet non omne majus sit causa minoris, et ideo *eminenter* non includit *formaliter*, nec consequenter rationem causalitatis, tamen aliquod majus necessario est causa, quod declaratur sic : Causa effectiva non causat actu tale nisi sit virtualiter tale, quia actus secundus præsupponit primum.

Quantitas molis, quantitas virtutis.

18. *Quomodo participans dependet a participato.* Dependet igitur causatum ab ipso, non tantum inquantum actu causat, quod est dependere ab efficiente, sed etiam inquantum est causativum quod est dependere ab effectivo, et ipsum ut sic non contineret virtualiter, nisi contineret etiam eminenter, et inquantum continet eminenter, mensurat causatum et participatur ab eo. Ita participans nunquam necessario ab aliquo dependet, nisi in quo est ita eminenter, quod est tamen ibi virtualiter. Alias inquantum est tantum eminenter, non participat proprie, quia non totum quod ipsum est ad prius, quia tunc tantum per negationem distingueretur ab ipso : sed totum quod ipsum est aliquid primi participati, nec tantum negatione distans ab illo, sed per finitatem perfectionis quam potest adhibere infinite. Ab illis etiam, in quibus non est virtualiter mensuratur, sed non necessario, sicut per mensuram a qua dependet : nec perfecte mensuratur, quia quodlibet sui, sicut ostensum est de participatione. Ut breviter tunc dicatur, omne minus secundum perfectionem necessario participat aliquid, in quo est eminenter, secundum quodlibet entitatis suæ, et a tali perfectione necessario, mensura est idem quod causat, sed inquantum idem causans, est in actu primo, et ideo participatum dependet ab isto.

Sed quia causatum non tantum dependet a causa ut actu causante, sed causativo, ideo videtur aliqua alia dependentia ad participatum et mensuram, quam ponunt in ordine eminentiæ, et alia ad causam formalem : qui ordo eminentiæ præcise non includit dependentiam, ut est in 13. conclusione, sed ad aliquod eminens est, utcumque dependens, sicut ad aliquid in actu primo et actu secundo : et ideo in dependente necessario una infert aliam, et e contrario, quod ponit 19.

ista: sed non e contrario ad quodlibet, quod dicitur 13. sed ad illud eminens, in quo necessario concurrunt istæ duæ rationes.

20. In ista responsione, aliqua quæ sunt narrata, in suis ostendentur locis, et ita ista responsio non ponitur tanquam propria alicujus conclusionis, sed tanquam explanatio narrativa. In propositionibus autem conclusionum, seu acceptionum prædicati, nec alias satis probatum est.

Scot. letaph. 2. *ctiones ra solionem ctionis undæ.* Contra istam responsionem ad secundam videtur esse Aristoteles 10. *Metaphysicæ* : Utrum sit genus unum, quod sit mensura, et in aliquo genere. Et patet ad primum; et secundum ipsum *in* 5. *Metaphysicæ*, mensuratum refertur realiter ad mensuram, non e contra; igitur videtur dependere ad mensuram proprii generis, in qua tamen non continetur virtualiter, sed tantum eminenter.

21. *jectio cunda.* Item, si in eminentissimo, quod necessario participatur et mensurat, concurrit utraque ratio necessario; igitur in propinquioribus sibi consequenter concurrit magis quam in remotioribus, videlicet quod majus et minus, et maximum videntur idem includere, secundum majus et maximum, et considerationibus Aristotelis in Topicis : si ad maximum maximum, ita ad magnum magnum, finitum ad finitum, etc.

ertia. Item, si causatum dependet a causa inquantum causante; igitur dependet a correlativo, quia actualis causatio super absolutum non addit nisi relationem; sed consequens est falsum, quia relativa sunt simul natura.

Item, saltem aliqua erit dependentia, et non ad causam, ut causa ad causatum propinquius causæ, puta ista, quæ est ad primum eminens, inquantum cum secunda concurrit, imo et prior omni dependentia ad causam; et ideo insufficienter dividitur ipsa causatio in secunda divisione prius, a quo aliquid dependet in causam, et causatum propinquius causæ. *Quarta.*

Ad primam itaque notandum, primum in genere est participatum secundum quodlibet sui, sed diminute forte secundum naturam generis, quæ perfectius est in perfectiori, et diminutius in secundo, nam non secundum naturam sumitur differentia specifica; tunc enim negatio sola distingueret, ideo nullum primum in genere est necessario mensura. 22.

Numquid Aristoteles intelligit ibi oppositum? Respondeo, principalis intentio ipsius capituli est ostendere quomodo ratio mensuræ convenit uni, non tantum in discretis et continuis, sed etiam in omni genere : et verum est, quod illo quod mensuratur in genere, licet non necessario, est magis unum mensurans.

Ad secundam non sequitur quod, etc. considerationes intelligant de maximo, quod essentialiter includit maximum, non quod tantum communicatur ratione excessus. 23. *Deest aliquid.*

Ad tertiam, in tractatu de Relationibus quære, quomodo relationes oppositæ, non æque primo semper consequuntur extrema, ut una causam, sed altera prius, et

tunc secunda dependet ab ista, sicut a causato propinquiore esse amborum. Aut si in proposito causans in actu veram habet relationem, sed tantum causatum refertur ad aliquid absolutum, tunc in causato oriuntur duæ relationes ad eminens et ad causam, quarum secunda præsupponit primam essentialiter, sicut causatum propinquius causæ, etc. Quod supra dictum est in responsione ad secundum contra conclusionem, dependentia ad causans et ad causatum, non intelligitur de relativo in primo, sed in posteriore, quarum personarum præsupponit una alteram. Si vero utraque istarum non est dependentia formaliter, sed tantum secunda, prima est alia relatio; et per hoc ad secundum conceditur, quod ad primum inquantum eminens (quæ eminentia præintelligitur suæ causalitati ad ipsum) inquantum sic non dependet causatum aliter, sed habet aliam relationem, quæ tamen necessario dependentiam habet ad idem concomitanter. Sic igitur patet solutio ad secundum, contra quam sunt hæc quatuor argumenta.

24. Coarguitur, inquam, in hoc quod ponit duplicem relationem in causa, scilicet causati et causantis, et secundum istam utrumque causatum dependet a causa duplici dependentia, quia una ad causantem, et ista esset causati ad causam : alia ad causatum, et ista esset ad eminens inquantum virtualiter, et non eminenter continet. Falsum est aliam relationem esse in causa tali ad causatum, si etiam aliqua esset, non alia esset causati et causantis, nisi secundum potentiam et actum, nam eis non correspondent dependentiæ et excessi, ut correlativa, sed causabilis et causati.

Secundo : ratio eminentis licet præsupponatur causanti, ita etiam causativæ, tamen ad ipsum ut sic, non est dependentia, sed alia relatio in causato necessario concomitans dependentiam, sicut eminentiæ necessario concomitatur in isto primo. 25.

Contra hoc, videtur hîc contradictio, quod causatum dependet a causa ut causa, non ut eminens : et tamen eminentia præsupponitur causativo et causanti per se, quæ repugnare videntur secundum tertiam conclusionem hujus secundi. 26.

Respondeo in eminente, et causa nihil est nec absolutum, nec relatio, prius et posterius : sed in causato est una relatio, quæ non est dependentia prior relatione dependentiæ, et nunquam concipimus absolutum, quod terminat utramque relationem, ut terminum proprium. Sed mirum videtur, quomodo aliam relationem habeat dependens priorem ista dependentia, sine qua non potest esse, sine aliis posset esse, etc. Ista conclusio omittatur, et de ipsa, et de 13. esset tractatus magnus per se : quomodo comparantur ordines illi duo, quomodo scilicet primus prius dividitur orp'o et quomodo in uno concluditur dependentia, in alio non.

Præter decimam tertiam, et aliam decimam sextam esset ista : *Nullum causatum est æquale suæ causæ :* et universalius : *Nullum dependens est æquele illi a quo dependet.* 27.

...rfec- ...ossit ...dere ...nus ...cto. Et ita non est ordo dependentiæ sine ordine eminentiæ, licet non semper dependens excedatur, quod videtur mirabile, quomodo perfectius dependet a minus perfecto. Respondeo, non a minus perfecto, quod est per se ens, sed quod est pars ejus, quando perfectius ex ratione sua est totum. Ista omissa, respondeo ad primum argumentum contra conclusionem, quod ab aliquo eminente, non a quolibet, dependeat excessum, non videtur irrationabile, quia sicut primum est primum essentialiter, ita prius est prius essentialiter; ergo primum non magis requiritur in suo gradu propter tertium, quam secundum in suo, alioquin si primum supplet ordinem cujuscumque posterioris ad quodcumque, ita quod ipsum primum sit immediatum cujuscumque; ergo inter alia non est ordo essentialis.

8. *...ectic* Si dicas : ubi primum includit eminenter totam perfectionem posterioris, et eminentia sufficit ad causandum suum formaliter esse tale, ibi primum sufficit : ita est in tribus ordinibus, de quibus per se quæritur, non in materia et forma, quia ibi primum includit eminenter totam perfectionem posterioris; nec etiam eminenter sufficeret ad causandum sic, quia circa talem formalitatem suam est pars causati. Cum ergo sicut in ordine eminentiæ primum est necessario mensurans et participatum, alia contingenter, et ideo non est dependentia nisi a primo, ita in efficientibus et finibus, et per consequens nullum causatum dependet ab aliqua causa secunda essentialiter : et hoc necesse est concedendum, quia sine ipsa posset esse.

Respondeo, sed non in ipso ordine, in quo est. Item respondeo ad primum contra conclusionem, dicendo quod non totum excessum participat primum in genere, nec mensuratur, quod exponitur ad unum genus et differentiam. Probatur utrobique, quia tunc res minime distinguerentur. Hoc nihil valet, nec de finito et infinito differentia. Ratio vero est propter prædicta, quod quando excedens dividitur in excessum, et in id in quo excedit excessum, tunc excessum dicitur pars excedentis. Et sicut illud in quo excedit excessum, quando dividitur in aliud ejusdem rationis prædictæ, unde ipsa nata sunt esse partes altero horum modorum, quod sicut se habet communiter majus ad minus in quantis mole, ita videtur imperfectibile majus a minore : non ita ponitur in quantis virtute quodlibet in uno genere, natura generis præcise sumpta sine differentiis, sic in una specie quam in alia, et alioquin non esset perfectibilis differentia perfectiori. 29. *Solutio.*

Et in hoc gradu accipiendo realitatem generis tantum sub modis intrinsecis *majus* et *minus* : *minus* est aliquid ejusdem rationis cum *majore*, carens aliquo gradu ejusdem perfectionis, in quo *majus* excedit ipsum, et ita sic addit differentia tantum per negationem; ideo est prima divisio qualitatis in privationem et habitum ; tamen ultra hanc est distinctio per unam differentiam positivam receptam hîc in natura generis sub hoc gradu, sive privata gradu superioris : tunc to- 30.

ta natura specifica est inferior tota, non tantum negatione, sed magis completione per differentias positivas : nec tota ut tota nata est esse pars alterius, ut tota, et carere tantum gradu alterius, ita etiam potentia. Deitatis respectu Dei, quod infinitas nihil dicat nisi infinitatem, quæ est potentia, licet privative intelligatur; tuncc reatura inquantum ens finitum, a Deo inquantum est ens infinitum, non videtur nisi negatio nedifferre, si ens est unius rationis; igitur ulterius distinguitur qer differentias creaturarum.

31. Conclusio vero supradicta probatur sic : Dependens impossibile est esse sine dependentia : non impossibile autem est ipsum esse sine aliqua relatione, ex duodecima, quia positis omnibus, a quibus ipsum dependet, et non solum ipsum erit; igitur relatio dependentiæ est prima essentialiter in dependente ; igitur quælibet alia præsupponit ipsam. Hæc propositio valet, si probetur quod excessum est dependens, tunc dependentia erit prior : sed petitur conclusio.

Relatio dependentiæ si sit prima in creatura.

32. Item, contra istam probationem : Eminentia præintelligitur causalitati, quod enim causat, oportet præintelligi perfectum ; igitur simul est ordo in correlativis. Probatio consequentiæ : quia cum utroque suum correlativum est simul natura. Huic rationi innititur tota declaratio prædicta, et correlatio similiter concedit correlativum eminentiæ esse prius dependentia ; sed dicit quod ipsum non est dependentia, et in hoc contradicit declarationi.

Ad illud respondeo : intelligitur quoddam absolutum sine omni respectu primum, prius est absolutum causatum positis istis extremis : in tertio signo naturæ pullulat ratione dependentiæ, quæ est immediatior illi, in quo est relatio, quia in primo nulla fuit, nec in isto signo naturæ pullulat relatio excessi ; præintelligitur ergo eminens, non sub relatione eminentiæ, sed absolutum perfectum in tali gradu.

Hæc quæ sequuntur videntur spectare ad conclusionem octavam et nonam hujus capitis secundi.

De ordine causarum idem dicitur, quod quando quatuor causæ causant idem, tunc non habent relationem simultatis, sed ordinis essentialis, ita quod una in causando est causa alterius in causando, secundum nonam conclusionem secundi, et hoc tali ordine : finem movere est efficiens ipsum amatum, quod patet in intellectualibus : in naturalibus vero amor non est aliud a natura amante ultra efficiens, efficere est effectum effici : et hoc est effectum referre ad hoc ut hoc, et ad finem referri, est referri ad hoc ut amans aliud, propter quod est causa hujus : et sic in effectu est duplex relatio, quia omnis causa naturalis videtur agere ex necessitate formæ, etiamsi possibile esset quod nullum finem appeteret : sed cognoscens dirigit, et ideo finis ponitur naturæ, ut directiva est, et tunc, ut dictum est, in effectu est duplex relatio ad efficiens absolute, et ut amans est. 33.

Datur o[rdo] esse[n]tialis i[n] causis

In effe[ctu] est du[plex] relati[o]

De causis intrinsecis distinguen- 34.

da sunt signa naturæ : nam in primo signo naturæ præsupponitur materia ut causatum prius quam forma, et hoc respectu ejusdem causæ remotæ : et hoc licet non necessario absolute, nec necessario inquantum forma causatur secundum istum ordinem causandi, quia nimirum causans secundum nihil facit, nisi destruat aliquid. Concluditur aliquid esse in destructo necessario ad suum subjectum, et manere in destructo, hæc est necessitas materiæ. Ponuntur igitur quatuor signa naturæ : In primo agens secundum, et materia causatum prioris causæ, ut cessatio, præsuppositum causali a secundo agente, et in secundo instanti naturæ, ut in *A*, aliquid est ab agente : unde in *A* producitur forma, in *B* unitur materiæ, in *C* instanti est totum productum ex istis, et tunc istæ sunt partes ejus. Quod *B* procedat a *C* naturaliter, quia esse præcedens causatum non tantum in *C*, sed in causando, aut saltem ut unita, quia sic integræ sunt causæ in isto *B*, est mutatio materiæ ad formam. Istius terminus est forma, tunc non est productio compositi, sed in *C* productionis primus terminus est compositum : sed mutatio præcedit eam in *B*, non intelliguntur partes, quia tunc non est totum, sed causæ, ideo causalitas istorum prior est participante. Quod *B* sequatur *A* patet, quia aliter primus effectus efficientis esset relatio tantum, quia modo, quæ est in *B* est relatio, nec est aliquid absolutum ante *C*, nisi forma quæ non præfuit. Similiter unio præsupponit unibilia. Falsum est ergo, quod forma producitur posterius quam compositum, quia producitur antequam uniatur. Unitur autem antequam compositum causetur, cujus causatio passiva sequitur causationem activam omnium causarum. Intelligitur igitur post secundam intentionem compositum produci, vel primo per se esse, quod per accidens est tantum per se.

[M]ateria [est] prior [f]orma.

35. *Objectiones contra causalitatem finis.*

Sed prædicta non videntur omnino veritatem habere, quia si efficientia causetur a fine; ergo efficiens similiter et materiatum est, quod non efficitur; ergo quinta conclusio secundi est falsa.

Secunda.

Item, efficiens amare finem non est finem finire aliquid, tunc enim Deus necessario finiret aliquid : unde si qua est hîc relatio, non est causæ ad causatum, sed objecti ad actum vel potentiam. Nec efficiens amare *A* propter *B*, ad finire *A*, tunc enim finiret non existens; sed *B* amatum esse propter quod ponitur in *esse*, est *B*, finire *A;* simul igitur sunt causalitates finis et efficientis : contradictio enim est quod altera sit sine altera, vel aliquid præsupponatur causationi utrius, scilicet velle *B*, et non velle *A* propter *B*, est quasi unio istarum causarum.

36. *Tertia.*

Ulterius formam informare materiam, et formam et materiam esse actu causantes, aut saltem esse simul unitas, ita quod est contradictio in separatione, licet differant relatione sui invicem et ad causatum. Si igitur efficiens efficit istas et etiam totum, sunt tres relationes effectuum, quia unio istorum efficitur, et causatio accidentalis istorum, quæ est simul natura cum

unione efficitur, et totum efficitur.

37. *Explicatur causarum ordo et efficientia.* Verum est igitur, quod causæ extrinsecæ præcedant intrinsecas, quia causant causationem intrinsecam : sed præcedunt in causando causatum commune, quia sine contradictione id sit effectum, et non in actu : loquendo non de communi, sed de hoc effecto, quod non est in actu nisi per formam, etiam non potest sine contradictione esse materiatum et non formatum, nec e converso, quia nulla pars sola consistit. Totum igitur in genere simul quatuor causæ causant, ita quod est contradictio in separatione causationum activarum, sicut passivarum. Tamen ista, quæ sunt causæ, habent ordinem eminentem. Similiter causationi aliarum præsupponitur ordo dependentiæ, vel alius ordo, scilicet objecti ad potentiam : sicut causationi efficientis præsupponitur velle finem, causationi intrinsecarum præsupponitur efficiens, quia unit et simul causat causationem istarum. Quando igitur arguitur, quod causæ sunt ordinatæ, quia tales propositiones conceduntur, *quia volo, ideo ago,* hoc non videtur, ut patet supra.

38. *Quid sit efficiens efficere.* Ulterius cum dicitur, quia efficiens efficit, ideo materia mutatur, non est verum, quia efficit ignem, sed quia efficit mutationem materiæ : et ad hoc illud est exponendum, quia simul vera sunt mutationem efficere, et e contra effici, sed præintelligitur relatio in agente propter prioritatem fundamenti. Unde hic est sensus, per efficiens materia mutatur : ubi sicut efficere ignem non præcedit mutationem sine contradictione, ita nec efficere mutationem præcedit sine contradictione. Omnis igitur sive ad compositum, sive ad relationem partium inter se, vel ad totum, omnis, inquam, est simul vera, ita quod est contradictio in separatione.

Contra : causæ non tantum non unitæ, sed unitæ sunt priores natura ipso toto, quia unio præsupponitur actuali causationi ; ergo formam informare præcedit totum. 39. *An unio partium præcedat totum.* Respondeo : unio agentis et materiæ, quæ sunt causæ præexistentes, est approximatio, hæc præcedit et separabilis est sine contradictione : sed unio materiæ et formæ, quæ est per informationem, est simul vera cum toto, et simul vera cum causatione actuali ipsarum causarum.

Si omnino vis habere unionem formæ præsuppositum causationi, dico, quod est præsentia quædam ipsi materiæ in actuali existentia, quæ præsentia non dicit informationem, sicut in anima patet in instanti, sed quia præsupponitur materia omni causationi efficientis hujus. Respondeo, quia præsupponitur composito quod efficiet, et non potest materiam efficere.

Contra, quia non efficit nisi tantum formam, quia istam omnino habet in virtute sua activa, et potest esse per se sine materia, sine contradictione, et forma prius producitur quam materiæ uniatur, et quam compositum generetur, etc. 40.

ANNOTATIONES

Sequitur capitulum secundum, in cujus 41.

principio in aliquibus originalibus ponitur numerus conclusionum et tituli earum, quæ in hoc capitulo disputantur, et similiter in sequentibus capitulis in principio cujuslibet habetur : sed quia non videtur littera Doctoris, assignavimus totum, ut additionem, vel *Extra*, usque ad principium capituli exclusive. In hoc capitulo ut in primo capitulo præmisit, pertractat de illis divisionibus ordinis essentialis, et qualiter membra repugnant, et sufficienter evacuant divisum, quæ sunt conditiones bonæ divisionis, ut docet Boetius lib. Divisionum. *Dispositio literæ Doctoris.* In principio igitur capitis præmittit tres regulas vel propositiones generales, et ostendit veritatem earum, quas sicut cæteras conclusiones, littera grossa ad modum textus, reliquum vero ad modum expositionis vel glossæ annotari fecimus. Deinde compara membra divisionum, et primo secundæ, et ibi principaliter comparando causam ad causatum secundum quatuor genera in sex conclusionibus : in quarum prima quatuor comparat effectus quatuor causarum secundum concomitantiam inter se, in duabus vero reliquis comparat causas inter se, et maxime in ultima. Deinde comparat effectus inter se secundum ordinem. Ultimo comparat membra primæ divisionis, et omnia in littera expresse, et ordinate proponit. Dicit ergo primo, comparando effectum causæ finalis ad effectum efficientis, *Conclus. 4.* *Quod non est finitum*, etc. quam conclusionem probat duplici ratione : in quarum prima, cum dicit, *et loquor de his, quæ solum proprie sunt effectibilia*, debet intelligi de positivis et entibus realibus, ad differentiam negationum, vel non entium, vel respectuum rationis. In secunda ratione ostendit primitatem finis respectu efficientis tripliciter, et infert veritatem conclusionis, et littera tota satis clara est.

42. *Conclus. 5.* Deinde comparat effectum efficientis ad effectum causæ finalis, dicens : *Quod non est effectum*, etc. quæ propositio est magnæ altercationis inter Philosophos et Theologos, et maxime apud Averroistas, et alios aliter Aristotelem interpretantes, *Averroes reprehenditur.* atque inter se dissentientes. Dei namque permissione sequaces illius Commentatoris hac animadversione confunduntur, ut inter se plerumque discrepent atque contradicant. Et nil mirum, si confusum imitantes et ipsi confundantur. Probat autem illam conclusionem unica ratione, et infert notanter valde triplex corollarium, vel duplex, ut expresse loquitur Doctor. Tamen ponendo tria, secundum posset assignari ibi : *Non ergo Aristoteles*, etc. ubi brevibus tangit intentionem Philosophi de productione Intelligentiarum, ubi currit varietas opinionum. Quære 8. *distinct. prim. quæst. fin. et quæst.* 7. quodlibeti, et *in* 2. *distinct. prima, quæst.* 2. pro ulteriori declaratione hic dictorum. Vide etiam *in principio*, 5. *Metaph. et in prolog. prim. q.* 3. *et* 4. propter ea, quæ dicit de objecto, et operatione, et fine multiplici. Quod etiam tangit ibi de quatuor causis, habes in Theorematibus et Metaphysica, ut supra notavi, et alibi sæpe. Pondera omnia verba textus ad unguem.

Consequenter comparat effectum efficientis ad effectum materiæ, dicens : *Quod non est effectum*, etc. quam probat tripliciter : et non ponitur prima e converso communiter, quia multa sunt effecta, quæ non habent materiam, ut patet de Angelis et accidentibus, de quo alias : et littera satis facilis est, quam infra magis examinabo. *Conclus. 6. Quod non est effectum, nec materiatum, sed e contra.* Deinde comparat materiæ effectum ad formæ effectum, dicens : *Quod non est materiatum*, etc. quam unica ratione satis efficaci probat ex fundamentis Aristotelis. *Conclus. 7.*

Consequenter ponit aliam conclusionem generalem, comparando causalitatem intrinsecarum causarum ad causalitatem extrinsecarum, dicens : *Quod non est causatum*, etc. quam probat dupliciter, et notanter. 43. *Conclus. 8.* Ex præcedentibus etiam satis patere videtur. Post illa verba : *Hæc conclusio bene probat* 6. ponitur in aliquibus originalibus una longa additio, quæ sic incipit : *De ordine causarum in causando*, etc. usque illuc exclusive : *Quatuor genera*

causarum, etc. et quia non erat multum necessaria, nec communis, omisimus eam. Addat lector si voluerit totum. Ultimo quantum ad hanc partem, ostendit ordinem causarum ad invicem, et quis, et qualis sit, et secundum quid attenditur, dicens : *Quatuor genera causarum*, etc. quam probat, et ex præcedentibus et speciali probatione. Ubi digreditur singularissime pertractando ordinem causarum, et unitatem earum, et modum ordinis, et intrinsecarum ad extrinsecas, et inter se utrobique. Ad quæ clarius intelligenda, vide plura 2. *Physicor. et* 5. *Metaphysicor. in* 2. *etiam, dist.* 37. *et in* 4. *quæst.* 1. et alibi sæpe, et maxime *in quæstionib.* 9. *Metaph.* egregie plura habebis ad propositum.

An hunc tractatum scripsit ante Theoremata ? Adverte ibidem infra cum dicit, sicut alibi de causis essentialiter ordinatis diffusius explicavi, illud *alibi* posset assignari in Theorematibus et in Metaphysica, et ubi supra in Sententiis : sed si volueris hunc tractatum præcedere illa, quære eum in Physicis, ut supra sæpe tetigi.

44. Adverte etiam, quod illa littera ibi : *Sed ulterius intellige*, etc. usque illuc : *nulla causa est æqualis*, etc. ponitur additio ab aliquibus, satis tamen bona et bene ad propositum. Ab hinc vero scilicet, ibi : *Nulla causa est æqualis*, etc. usque ibi : *Expedito*, videtur omnino extra : sub illa enim additione (quam tamen lege) ostendit quis sit ordo causarum, seu causationum causarum in causando, quia videlicet non dependentiæ, sed eminentiæ. *Ordo causarum, eminentiæ, non dependentiæ.*

Consequenter prosequitur de aliis membris subdivisionum secundæ principalis, ponendo tres conclusiones, quæ satis patent, prima ibi : *Quia si duo*, etc. Secunda ibi : *Non omne causatum*, etc. et deberet continuari littera textualis, usque illuc : *Antecedens hujus*, etc. quam probat, primo exemplo; secundo ratione, quæ tamen non habetur communiter in originalibus, nisi inchoative tantum. Potest autem suppleri recurrendo ad illa, quæ dicta sunt in capitulo præcedenti, dividendo ordinem dependentiæ, qui alius est causati ad causam, alius causati posterioris ad causatum prius. Tunc arguitur sic : si oppositum hujus conclusionis esset verum, sequeretur quod membra illius divisionis non repugnarent, imo coinciderent, ut patet speculanti. Si volueris alio modo formare eam, inquire altius Utinensem ad arcem. Tertia conclusio ibi : *Nihil dependet essentialiter*, etc. quam probat satis efficaciter.

Conclus. 10. 11. — *Ordo dependentiæ, alius causæ ad causatum : alius causati prioris ad posterius.*

Deinde ponit quatuor conclusiones declarativas membrorum primæ divisionis : quarum prima est ibi : *Non omne excessum*, etc. ubi ostendit membra non coincidere, imo repugnare et separatim reperiri, quam probat suo modo. Secunda conclusio ibi : *Non omne dependens est excessum*, etc. quæ est conversa præcedentis et notabilis valde, quam probat ingeniose. Tertia ibi : *Nunquam pluralitas*, etc. quæ est famosa apud Aristotelem 1. *Physicor. text. com.* 50. et alibi sæpe, et est principium fere Scoticum, in qua ostendit sufficientiam illius primæ divisionis, quam probat resolute. Ultima conclusio est comparativa unius membri primæ divisionis, ad unum secundæ quæ notabilis valde est, et quam singularissime ostendit, et objicit, et solvit : et tota littera est satis sincera. Pondera in solutione objectionis de multiplici fine, ut infra magis tangam, et de bonitate multiplici actus. Quære *in prim. dist.* 17. et *quæst.* de praxi, et *in* 2. *distinct.* 7. et *in quodlibeto. quæst.* 16. 17. et 18. 45. Conclus. 13. Conclus. 14. Conclus. 15.

In fine capituli ponitur in aliquibus originalibus quædam additio, quæ sic incipit : *Omne excessum habet causam*, etc. et durat usque ad finem, quam etiam, quia non erat multum communis, nec necessaria, omisimus : nam sicut necessaria omittere, ita non talia addere videbatur per peccatum. Lector vero addat si invenerit, et omnia subtiliter ponderabit.

46. Circa dicta in hoc secundo capite possent plura inquiri, et contra ea objici, et ad hominem, et ad rem : pauca tamen tangam. Primo posset inquiri, quare prius

de divisione secunda et ejus membris fecit sermonem, quam de prima? Secundo, circa quartam conclusionem posset inquiri de causalitate finis, et quo modo prior, et nobilior causa? Videtur etiam omnino falsa. Tum, quia Deus est causa efficiens creaturæ, quæ tamen non habet causam finalem : quod probatur, quia si sic, vel Deum, vel creaturam : non primum, quia tunc esset prior et nobilior se : non secundum, quia tunc esset nobilior Deo, qui est efficiens et prior, per te. Tum etiam, quia voluntas, tam creata quam increata, videtur esse prima causa actus vel operationis suæ, et tamen est efficiens respectu ejus; ergo primum propter quid, non est semper causa finalis in agente a proposito : nam si quæratur quare Deus creat mundum : respondetur quia vult et quare vult? non assignatur causa alia, quam voluntas quæ est efficiens : similiter de voluntate creata respectu actus sui. Tertio, circa quintam conclusionem et ejus probationes, posset inquiri de necessitate connexionis causalitatum finis et efficientis, cum prius possit esse sine posteriori. Item, de causalitate Intelligentiarum finali et effectiva, et de intentione Aristotelis, circa hoc videtur magna difficultas. Item, videtur quod illa imaginatio dicentium operationem ultimam, vel objectum quod attingitur per ipsum, esse causam finalem, sit bona, et per consequens non reprobanda, quia Philosophus 2. Physicorum habet, quod *finis est ultimum* et *optimum*. Similiter iste 2. *distinct. primi, quæst.* 1. dicit, quod *omnis entis in actu primo, perfectio ultima consistit in actu secundo, quo conjungitur optimo*, ultima autem perfectio rei videtur causa finalis ejus. Similiter quod tangit Doctor ibi de necessitate causati, videtur satis dubium, an sint compossibilia esse causatum et formaliter necessarium.

47. Quarto, circa sextam conclusionem dubitatur : quia in doctrina hujus idem potest esse activum et passivum; ergo idem potest esse materia et efficiens ejusdem : idem autem non est prius seipso; igitur prima et secunda probationes non currunt. Exemplificatur in multis, ut videlicet de subjecto et passione. Patet de potentia etiam appetitiva et cognitiva respectu sui actus, de gravi similiter se movente. Illud etiam quod tangit de entitate compositi alia ab entitate partium, habet difficultatem, ut nosti. Item, quod idem non sit a pluribus, primo videtur esse contra istum in plerisque locis : ponit enim plura, et ejusdem et alterius rationis concurrere ad eumdem effectum, ut patet de potentia et objecto respectu operationis, patre et matre in generatione prolis, pluribus etiam in tractu navis concurrentibus.

Quinto, circa septimam conclusionem et ejus probationem, dubitatur. Nam omnis creatura est composita, ut 8. *distinct. primi, quæst.* 2. habetur, non tamen materiata. Item, sustinet iste probabiliter 7. et 8. *Metaph.* accidentia esse vere composita, et similiter omnes species omnium generum, ut 8. *dist. primi, quæst.* 2. habetur; non videtur ergo verum, nihil esse compositum quod non habet materiam.

Sexto, circa nonam conclusionem et probationes ipsius, dubitatur primo, cum 48
dicit quod materia est independens. Nam oppositum videtur 8. *distinct. primi, quæstionib.* 1. et 2. *distinct.* 1. 3. *quæst.* 1. et alibi sæpe. Primo etiam Physicorum habetur, quod cognoscitur secundum analogiam ad formam, unumquodque autem sic se habet ad *esse*, etc. Item, videtur quod materia non modo origine, sed perfectione et eminentia, sit prior forma, cujus oppositum dicit. Nam illud videtur perfectius, quod solum est producibile a causa perfectissima : sed materia est hujusmodi, cum sit terminus creationis. Confirmatur ex dictis hujus 8. *distinct. primi, quæst.* 3. *contra Henr.* ubi dicit, quod illud quod est posterius natura alio, non potest esse perfectius illo : materia autem est hujusmodi 9. *Metaphysic.* respectu formæ. Item,

videtur quod causæ habent majorem unitatem in causando quam unitatem ordinis, ut patet de specie intelligibili et intellectu concurrentibus ad causandum actum, vel habitum. Item, cum ordo sit respectus qui non est de genere activorum, non videtur quod aliquid faciat ad causandum. Item, videtur quod causæ, quoad suum *esse*, et non solum quoad *causare*, sint essentialiter ordinatæ, quia in probatione octavæ conclusionis dixit, quod causæ intrinsecæ possunt esse in se causatæ ab extrinsecis. Item, quod nedum ordo eminentiæ, sed etiam dependentiæ, sit inter *causare* causarum, videtur ex multis dictis, *hîc*, et 2. *dist. primi*, q. 1. Quod enim non movet nisi motum, videtur dependere a movente. Quomodo etiam dabitur causa mediata et immediata, propinqua et remota, nisi ponatur dependentia? Quomodo etiam efficiens propinquior fini, aliis? Multa alia dicta Doctoris hîc ad hoc possunt applicari : et similiter circa alias conclusiones sequentes, licet satis ex terminis sint evidentes, potest dubitari, quod lectori curioso relinquatur.

49. Ad ista brevibus respondetur. Ad primum, patet faciliter solutio ex communi processu Doctoris, qui plerumque ex determinatione sequentium, resolvit præcedentia. Magis enim videretur causatum propinquius esse causam causati remotioris, quam eminens quodcumque excessi; igitur ex remotione illius per locum a majori, removetur istud. Nihil ergo ab re egit ingeniosus Joannes. Ad secundum, inquire 5. *Metaphysic. et* 2. *Physicor.* ut prius notavi de causalitate, prioritate et nobilitate finis. Cum arguitur falsitas propositionis, primo comparando Deum ad creaturam, dico, ut habet iste *in prolog. et alibi*, quod efficiens agit propter finem, non semper sui, sed effectus. Dico ulterius, quidquid alii dicant, quod ratio finis in Deo, est prior ratione efficientis in ipso. Concedo igitur, quod Deus agit propter se, tanquam propter finem creaturæ. Nec sequitur quod sit prior, vel nobilior se, sed quod ratio finis in ipso sit prior ratione efficientis, et hoc supra per opus intellectus, sive etiam ex natura rei. Quod ulterius arguitur de voluntate, etc. dico, quod licet voluntas divina sit prima regula contingentium, quantum ad liberam determinationem et contingentem, loquendo de efficaci, vel beneplaciti, nunquam tamen agit, nisi rationabiliter et propter finem effectus, juxta illud, *Deus fecit rationalem creaturam*, etc. Quære 1. *dist.* 2. et *Omnia, numero, pondere, et mensura condidit Deus*, Sapientia 11. Primo ergo vult finem in se, et sibi. Secundo vult alia propter illum, et illum aliis. Similiter voluntas creata vult quidquid vult propter finem : aut verum, aut apparentem, aut præstitutum.

Ratio finis in Deo prior ratione efficientis.

Deus agit propter finem.

Deus nihil vult nisi rationabiliter.

Voluntas vult omnia propter finem.

Refert ergo comparare finem ad intellectum et ad voluntatem, ad causam naturalem et liberam. Refert etiam comparare voluntatem ad velle, et ad velle *A* esse, vel non esse. De actibus ergo deliberativis et maxime transeuntibus, est verum quod agens omne agit propter finem effectus. De actibus immanentibus, differentibus, et subreptitiis habet specialem difficultatem, movet enim efficientem theorice objective, scilicet intellectualiter; intellectus vero practicus dictat voluntati, sic, vel sic, et sequitur electio. Quære hoc altius, alibi in moralibus et apud Theologos, et maxime in doctrina hujus, ut nosti. Breviter ergo potest dici, quod nihil fit in entibus, quod non ordinatur ad finem ab agente aliquo. Vide in quæstione de bona fortuna, et alibi ubi supra notavi : quære antiquos. Ad tertium potest dici, quod est necessaria connexio in ordine ad tertium, scilicet effectum producendum. Et cum dicitur *quod prius posset esse*, etc. verum quantum ad absolutum utriusque inter se comparata, loquendo de fine simpliciter ultimo, secus de producibili ab efficiente : nam licet finis semper objective præcedat in existentia, tamen plerumque producitur in 50.

Agens transeunter semper agit, propter finem.

Ad rationes contra concl. 5.

Quis finis non potest esse sine efficiente?

esse. Quod tanənSpɹɿ intelligentiis, quære optime *in primo, distinct*. 8. *quæst. finali, et in quodlibeto quæst*. 7. et apud antiquos, ut nosti. Ad aliud de operatione ultima, etc. quære *in prolog. quæst*. 1. solvendo instantias contra duas primas rationes Philosophorum, et *quæst*. 3. *prolog*. solvendo rationes primæ lateralis, et *quæst. ult. prolog*. et 1. *distinct. primi, quæst*. 2. et *in* 4. *distinct*. 48. *quæst*. 2. et *distinct*. 49. *quæst*. 8. de multiplici acceptione finis.

Finis quo, et cujus gratia.

Secundo etiam de Anima habet Philosophus expresse, quod finis alius *quo*, alius *gratia cujus*. Et quod ulterius additur de compossibilitate, etc. quære ubi supra *in primo* et *quodlibeto*, et specialiter 2. *distinct. primi, part*. 2. *quæstion*. 3. *solvendo argumenta principalia*. Aliud enim est loqui de necessario *a se*, et aliud de necessario *ex se* : et hoc vel formaliter, vel effective : vel in alietate essentiæ, vel in identitate : aliter etiam sequendo principia Philosophi, aliter sequendo principia Theologorum. Non inconvenit, breviter, apud Aristotelem ponere necessarium *ex se* formaliter, et ab alio effective.

Necessarium ex se, et necessarium a se.

51\. Ad quartum dico, quod loquitur Doctor hîc de materia *ex qua*, non *in qua*, et sic cessant omnes instantiæ. Loquitur etiam specialiter de materia prima, quæ, vere est in potentia remota, et contradictionis. Quod tangitur de tertia entitate, habes communiter in doctrina hujus, et principaliter 2. *distinct*. 3. *et* 7. *et* 8. *Metaphysic*. Et quod ulterius dicitur de pluribus concurrentibus, etc. dicendum, quod omnia reducuntur ad unum saltem generice, vel specifice, vel numeraliter. Sed loquitur Doctor hîc de intrinsecis constitutivis, quæ reducit ad extrinsecas causas : nunquam enim nec ex materia solum, nec ex forma, nec ex ambabus simul fit unum, nisi ponatur extrinsecum uniens. Vide 8. *dist. primi. quæst*. 1. nisi contendas quod forma seipsam uniret, de quo quære in quarto, in materia de resurrectione, *dist*. 43. *q*. 3.

Aristoteles poneret aliquid necessarium a se formaliter, sed ab alio effective, vide 1. d. 8. q. 5. An totum distinguitur a partibus ? 3. d. 2. q. 2.

Ad quintum dico, quod illa compositio quæ ponitur in omni creatura, non est proprie ex partibus essentialibus realiter diversis, de qua hîc loquitur : et sic intelligendum est de compositione accidentium, quæ est metaphysica constitutio potius quam compositio. Ad sextum dico, quod loquitur respective : imo non ponit materiam dependere, sed quamam habitudinem habere ad formam. Et quod additur de 1. *Physicor* dico, quod verum est, quoad nos, non quoad naturam : imo seclusa quacumque forma est secundum se cognoscibilis. Ad aliud dico, quod non propter perfectionem materiæ est producibilis solum a prima causa : sed propter imperfectionem, vel conditionem limitationis, vel modum agendi causæ creatæ. Vide 1. *q*. 4. *et* 1. *dist*. 2.

Forma se non unit. Ad rationes contra conclus. 7. Quomodo omnis creatura est composita ?

Ad rationes conta conclus. 9.

Quomodo materia cognoscitur per analogiam ad formam ?

Ad confirmationem, quæ satis apparens est, potest dici, quod actus seu forma est prior natura materia, ut loquitur Doctor ibi de prioritate naturæ, et hoc habet Philosophus 9. *Metaph*. de quo vide ibi notanter in quæstionibus hujus. Potentia autem est prior origine, vel generatione, non proprie natura. Vel aliter distingue de prioritate naturæ, ut supra sæpe notavi, plura ponderando.

Ad aliud dico, quod loquitur Doctor hîc de causis alterius generis principaliter : argumentum vero procedit de causis partialibus ejusdem generis. Ibi etiam accidit, quod habeant majorem unitatem, quam ordinis, ut patet 3. *distinct. primi, quæstion*. 7. *in solutione ad finem optime*. Ad aliud dico, quod ordo requiritur ad causationem, tanquam causa *sine qua non*, vel tanquam conditio causantium : et similiter alii plures respectus, ut approximatio et hujusmodi, etiam extrinsecus advenientes. Qualiter autem dicit perfectionem, vide 12. *Metaphysic. et distinct*. 19. *primi, quæst*. 1. *et* 30. *distinct. ejusdem*. Ad aliud dico, quod accidit causis inquantum causant, quod habeant *esse* ex se invicem. Est etiam alius ordo essentialis inter *esse* causarum, et alius inter *causare*, ut patet. Ad aliud dico, quod quamvis extensive 52.

Unitas ordinis sufficit, ut causæ causent.

Accidit causis, unam esse ab alia

ibi posset concedi dependentia, proprie tamen debet appellari eminentia. Quod dicitur, *de movere et moveri*, etc. dico, quod hujusmodi locutiones sunt metaphoricæ, vide egregie 9. *Metaphysic.* et 1. *quæst.* 4. *et* 37. *dist.* 2. et hæc in littera aliqualiter; omnis enim causa movet se in suo ordine, et forte secunda prius movet se quam movetur a prima, formaliter dico : imo omnes simul natura et duratione movent se, efficientes dico. Vide in Theorematibus. Et quod communiter dicitur, causam primam prius agere, intelligendum est de prioritate perfectionis et virtutis, ut hîc dicit et ubi supra. Similiter dicendum est de medicatione et immediatione remotione et propinquitate, et hoc intelligo in causis per se, ad differentiam instrumentorum. Multa alia declarativa horum addat lector, quia materia ista est copiosa, et subtilis; et multis ad pauca aspicientibus, multa horum quæ asserit, viderentur extranea dicta.

Causa secunda non præmovetur a prima per aliquid in ea receptum.

CAPUT III

De triplici primitate in primo principio ostendenda.

CONCLUSIONES.

1. *Aliqua est natura in entibus effectiva.*
2. *Aliquod effectivum est simpliciter primum.*
3. *Simpliciter primum effectivum est incausabile.*
4. *Simpliciter primum effectivum est actu existens, et aliqua natura existens actualiter est sic effectiva.*
5. *Incausabile est ex se necesse esse.* ✓
6. *Necessitas essendi ex se, uni soli naturæ convenit.*
7. *Aliqua est natura in entibus finitiva.*
8. *Aliquod finitivum est simpliciter primum.*
9. *Primum finitivum est incausabile.*
10. *Primum finitivum est actu existens, et alicui naturæ actu existenti convenit ista primitas.*
11. *In naturis entium aliqua est excedens.*
12. *Aliqua naturæ eminens est simpliciter prima secundum perfectionem.*
13. *Suprema natura est incausabilis.*
14. *Suprema natura est aliqua actu existens.*
15. *Alicui unicæ naturæ et eidem actu existenti, inest triplex primitas, in triplici ordine essentiali, efficientiæ, finis, et eminentiæ.*
16. *Impossibile est idem ad duo essentialiter dependere, ad quorum utrumque ejus dependentia totaliter terminetur.*
17. *Uni soli naturæ inest quæcumque primitas causæ extrinsecæ, unius rationis.*
18. *Primum effectivum est actualissimum, virtualiter continens omnem actualitatem. Primus finis est optimus virtualiter continens omnem bonitatem. Primum eminens est perfectissimum, eminenter continens omnem perfectionem.*
19. *Una natura existens est prima, in triplici ordine prædicto, scilicet efficientiæ, eminentiæ et finis : et quælibet alia est, sic posterior ista, prætermissis ordinibus finis et eminentiæ, ex solo ordine efficientiæ qui efficacior est. Potes procedere ita, accipe hujus tertii sex primas conclusiones, et sextæ adjunge* 16. 17. 19. *et sic habes hujus tertii novem conclusiones. Quatuor primæ concludunt primum efficiens esse, aliæ quinque quod est tantum unum secundum speciem, vel naturam. Deinde quarta conclusio satis valet per viam efficientiæ quæ aliam requirit, puta tertiam,*

et aliquæ propositiones Aristotelis possunt præmitti. Si non illis propositum ostenditur, secundum illud pauca de primo cap. essent necessaria, et aliqua de secundo.

1. Domine Deus noster, qui te primum, ac novissimum esse prædicasti, doce servum tuum, te esse primum efficiens, ac primum eminens, finemque ultimum, ostendere ratione, quod certissima fide tenet. De sex quippe ordinibus essentialibus supradictis, tres placet eligere : duos causalitatis extrinsecæ, et unum eminentiæ, atque in istis tribus ordinibus, aliquam unam naturam primam esse simpliciter, si dederis, demonstrabo. Ideo autem dico naturam unam, quia in hoc tertio capite prædictæ tres primitates, non de uno singulari, seu secundum numerum ostendetur, sed de unica quidditate, vel natura. De unitate vero numerali inferius erit sermo.

Conclus. 1 *Aliqua est natura in entibus effectiva.* Quod ostenditur : quia aliqua est effectibilis; ergo aliqua est effectiva. Consequentia patet per naturam correlativorum. Antecedens probatur : tum, quia aliqua est contingens; ergo possibile esse post non esse; ergo nec a se, nec a nihilo : utroque enim modo ens foret a non ente; ergo ab alio effectibilis : tum, quia aliqua natura est mobilis, vel mutabilis, quia possibilis carere aliqua perfectione possibili sibi inesse; ergo terminus motus potest incipere, et ita effici. In hac conclusione et quibusdam sequentibus, possem proponere propositiones de actu, sic : Aliqua natura est efficiens, quia aliqua est effecta, quia aliqua incipit esse, quia aliqua est terminus motus et contingens : sed malo de possibili conclusiones et præmissas proponere : illis quippe de actu concessis, istæ de possibili conceduntur, et non e contra. Illæ etiam de actu contingentes sunt, licet satis manifestæ : istæ de possibili sunt necessariæ : illæ quidem ad ens existens pertinent : istæ ad ens quidditative sumptum pertinere proprie possunt. Existentia tamen illius quidditatis inferius ostendetur, de qua nunc ostendetur effectivum.

Demonstratur aliquid esse effectivum.

SCHOLIUM I.

Evidenter ostenso, aliquam naturam esse effectivam, conclus. 1. convincit etiam hac conclus. 2. aliquod effectivum esse simpliciter primum a nullo dependens. Cujus fundamentum est, quia ascendendo non est ire in infinitum, etiam secundum Philosophos, loquendo de causis essentialiter ordinatis, quas bene explicat, et tres differentias earum a causis accidentaliter ordinatis : ut hoc convincat, probat tres propositiones. Primam, *infinitatem essentialiter ordinatorum esse impossibilem,* quinque rationibus. Secundam, *Infinitatem accidentaliter ordinatorum impossibilem esse,* nisi detur status in essentialiter ordinatis. Tertiam, *Negato ordine essentiali, infinitatem adhuc esse impossibilem,* et per consequens dandum esse primum effectivum, a nullo dependens. Totam hanc litteram fere immutatam habet Doctor 1 d. 2. q. 2. art. 1. a n. 11. ubi fuse Lichet. Bargius, et alii ejus expositores.

Aliquod effectivum est simpliciter primum. Conclus. 2.

2. Hoc non est effectibile, nec in virtute alterius effectivum. Probatur ex prima sic : Aliquod effectivum sit *A*, si est primum, hoc mo-

do exponendo primum, habetur propositum : si non; ergo est posterius effectivum, quia effectibile ab alio, vel quia virtute alterius effectivum. Si negatur negatio, ponitur affirmatio. Illud alterum sit *B*, de quo arguitur sicut argutum est de *A*, aut procedetur in infinitum in effectivis, quorum quodlibet respectu prioris erit secundum, aut stabitur in aliquo priore, non habente prius : infinitas non est possibilis in ascendendo; ergo primitas necessaria, quia non habens prius, nullo priore se est posterius, nam circulum in causis destruit conclusio secunda secundi capitis. Hîc instatur : quia secundum philosophantes, est possibilis infinitas in ascendendo, sicut ipsi ponebant de generantibus infinitis, quorum nullum esset primum, sed quodlibet secundum, et tamen hoc ab eis ponebatur sine circulo. Hanc instantiam excludendo, dico quod Philosophi non posuerunt infinitatem possibilem in causis per se, et essentialiter ordinatis, sed tantum accidentaliter, sicut patet per Avicennam 6. *Metaph. cap.* 5. ubi loquitur de infinitate individuorum in specie. Sed ad propositum ostendendum expono, quæ sint causæ essentialiter subordinatæ, et quæ accidentaliter. Ubi sciendum, quod aliud est loqui de causis per se et per accidens, et de causis essentialiter et accidentaliter ordinatis. Nam in primo est comparatio unius ad unum, scilicet causæ ad causatum : et est causa per se, quæ secundum naturam propriam, non secundum aliquid sibi accidens, causat : et causa per accidens est, quæ per aliquid sibi accidens causat, et sic est comparatio duarum causarum inter se, inquantum est ab eis causatum. Et differunt in tribus causæ essentialiter et per se ordinatæ, ab accidentaliter ordinatis. Prima differentia est, quia in per se, secunda inquantum causat, dependet a prima : in per accidens, non, licet in *esse* vel in aliquo alio, dependeat. Secunda est, quia in per se ordinatis est causalitas alterius rationis et alterius ordinis, quia superior est perfectior, in accidentaliter ordinatis, non. Hæc dependet, sive sequitur ex prima. Nam nulla causa a causa ejusdem rationis, dependet essentialiter in causando, quia in causatione alicujus, sufficit unum unius rationis. Tertia sequitur ex duabus præmissis, scilicet quod omnes causæ per se ordinatæ simul necessario requiruntur ad causandum, alioquin aliqua per se causalitas deesset effectui, sed non requiruntur simul accidentaliter ordinatæ.

Dari efficiens quo nullum est prius 1. dist. 2. q. 2. n. II.

Quid causa per se, et per accidens?

Differunt in tribus causæ per se, et essentialiter ordinatæ, ab accidentaliter ordinatis.

3. *Infinitatem essentialiter ordinatorum esse impossibilem, probatur quintupliciter.*

Ex istis ostenditur propositum sic : Infinitas essentialiter ordinatorum est impossibilis, et infinitas accidentaliter ordinatorum est impossibilis, nisi ponendo statum in essentialiter ordinatis; ergo omni modo est impossibilis infinitas in essentialiter ordinatis. Si etiam negetur ordo essentialis, infinitas est impossibilis; ergo omnino est aliquod primum simpliciter effectivum. Hîc sunt tres propositiones assumptæ. Propter brevitatem, prima dicatur *A*, secunda *B*, tertia *C*. Prima istarum probatur, scilicet *A* quod scilicet in essentialiter ordinatis impossibilis est infinitas. Tum, quia

universalitas causatorum ordinatorum est causata; ergo ab aliqua causa, quæ nihil est illius universalitatis. Tunc enim aliquid esset causa sui, tota enim universalitas dependentium dependet, et a nullo illius universalitatis ; tum secundo, quia infinitæ causæ essentialiter ordinatæ essent simul in actu, ex tertia differentia supra. Consequens nullus Philosophus ponit ; tum tertio, quia prius est propinquius primo, ex 5. *Metaph. text. com.* 16. ergo ubi nullum primum, nihil essentialiter prius. Tum quarto, quia superior est perfectior in causando, ex secunda differentia; ergo in infinitum superior est in infinitum perfectior, et ita infinitæ perfectionis in causando; est ergo non causans in virtute alterius, quia omnis talis imperfecte causat, eo quod dependens in causando. Tum quinto, quia effectivum nullam imperfectionem necessario ponit, patet in propositione octava secundi capituli; ergo potest esse in aliqua natura sine imperfectione ; sed si esset dependens ab alia in infinitum, in nulla esset sine imperfectione; ergo effectivitas independens potest inesse alicui naturæ ; illa est simpliciter prima; ergo effectivitas simpliciter prima est possibilis ; sufficit hoc, quia inferius ex hoc concludetur, quod est in re. Et sic quinque rationibus patet *A*.

[..]usans [v]irtute [al]terius, [p]erfecte [ca]usat.

4\. *[In]finitas [acci]dentaliter ordinatorum [imp]ossibilis nisi in [esse]ntialiter ordinatis sit statu[s].*

B probatur, scilicet quod infinitas accidentaliter ordinatorum est impossibilis, nisi statu posito in essentialiter ordinatis, quia infinitas accidentalis si ponitur, hoc non est simul, ut patet ; sed successive tantum, alterum post alterum, ita quod licet secundum aliquo modo sit a priori, tamen non dependet ab ipso in causando. Potest enim causare illo non existente, sicut filius generat, patre mortuo, sicut ipso vivo. Talis infinitas successionis est impossibilis, nisi ab aliqua natura durante infinite, a qua tota successio et quodlibet ejus dependet. Nulla enim difformitas perpetuatur, nisi in virtute alicujus permanentis, quod nihil est successionis, quia omnia successiva sunt ejusdem rationis ; sed est aliquid prius essentialiter, quia quodlibet successionis dependet ab ipso, et hoc in alio ordine quam a causa proxima, quæ est aliquid successionis illius ; patet ergo *B*.

Difformitas non potest perpetuari, nisi per aliquid permanens.

Probatur *C*, scilicet si negetur ordo essentialis, infinitas est simpliciter impossibilis; quia ex prima hujus capituli, cum aliqua natura sit effectiva, si negetur essentialis ordo effectivorum; ergo illa in nullius alterius virtute causabit ; et licet ipsa in aliquo singulari ponatur causata, tamen in aliquo est incausata, quod est propositum de natura prima ; quia si in quolibet ponatur causata, jam contradictio implicatur negando ordinem essentialem ; quia nulla natura potest poni in quolibet causata, ita quod sit ordo accidentalis sub ipsa, sine ordine essentiali ad aliam naturam, sicut ex *B* patet.

Negato ordine essentialiter ordinatorum, adhuc infinitas est impossibilis.

SCHOLIUM II.

Tertia conclusio, quod *Simpliciter primum effectivum est incausabile*. Quarta, *actu existit*. Quinta, *incausabile ex se est necesse esse*. Sexta, *una tantum natura est ex se necessaria*. Has omnes evidenter, ut videtur,

demonstrat, quas tractat 1. dist. 2. quæst. 2. art. 1. a [num. 16 et 19. iisdem fere verbis quibus hîc, de quibus vide ejus expositores ibi.] De conclus. 6. vide eum ibi q. 3. ubi probat efficaciter unitatem Dei.

Conclus. 3. *Simpliciter primum effectivum est incausabile.*

5 Hoc patet ex secunda : quia si sit ab alio effectibile, vel virtute alterius effectivum ; ergo processus in infinitum, vel status in aliquo ineffectibili et independenter effectivo, illud dico primum ; et illud aliud patet quod non est primum, ex datis tuis. Ulterius concluditur : Si primum est ineffectibile ; ergo incausabile, quia non finibile, ex quinta propositione secundi ; nec materiabile, ex sexta ejusdem ; nec formabile, ex septima, ibi ; simul etiam de materia et forma, ex octava ibidem.

Ineffectibile est incausabile.

Conclus. 4. *Simpliciter primum effectivum est actu existens, et aliqua natura existens actualiter est sic effectiva.*

Probatur : cujus rationi repugnat posse esse ab alio, illud si potest esse, potest esse a se ; sed rationi primi effectivi simpliciter repugnat esse ab alio ex tertia, et potest esse ex secunda, imo ibi 5. probatio *A*, quæ minus videtur concludere, hoc concludit. De hoc aliæ possunt tractari de existentia, et sic sunt de contingentibus, tamen manifestis ; vel de natura, et quidditate, et possibilitate, et sic sunt ex necessariis ; ergo simpliciter primum effectivum potest esse a se. Quod non est a se, non potest esse a se, quia tunc non ens produceret aliquid ad *esse*, quod est impossibile, et adhuc illud causaret se, et ita non esset incausabile omnino. Et hæc quarta conclusio declaratur aliter, quia inconveniens est, universo deesse supremum gradum possibile in essendo. Juxta istam quartam nota corollarium, quod primum effectivum non tantum est, quod est prius aliis, sed quo prius esse includit contradictionem, sic inquantum primum existit. Probatur ut quarta, nam de ratione illius maxime includitur incausabile ; ergo si potest esse, quia non contradicit entitati, potest esse a se, et ita est a se.

Cui repugnat esse ab alio, si est possibile, est.

Quod non est a se, non potest esse a se.

Corollarium.

Primo effectivo repugnat aliquid esse prius.

Conclus. 5. *Incausabile est ex se necesse esse.*

6. Probatur : quia excludendo omnem causam aliam a se, intrinsecam et extrinsecam respectu sui *esse*, ex se est impossibile non esse. Probatio, nihil potest non esse, nisi aliquid sibi incompossibile positive, vel privative possit esse, quia saltem alterum contradictoriorum est semper verum ; nihil incompossibile incausabili positive, vel privative potest esse, quia vel ex se, vel ab alio. Non primo modo, quia tunc esset sic ex se ex quarta hujus capituli, et ita incompossibilia simul essent; et pari ratione neutrum esset, quia concederetur per illud incompossibile, illud incausabile non esse, et ita sequitur e converso. Non secundo modo, quia nullum causatum habet vehementius esse, vel potentius a causa quam incausabile a se habet, quia causatum dependet in essendo, incausabile non. Possibilitas etiam causabilis ad *esse*, non necessario ponit actu *esse* ejus, sicut est de incausabili ; nihil incompossibile jam enti potest esse a causa, nisi ab illa recipiat vehementius,

Incausabili nihil potest esse incompossibile.

vel potentius *esse* quam sit *esse* sui incompossibile.

-lus. 6. *Necessitas essendi ex se uni soli naturæ convenit.*

Probatur sic : si duæ naturæ possunt esse ex se necesse esse, communis est eis necessitas essendi; ergo et aliqua entitas quidditativa, secundum quam est eis commune et a qua accipitur quasi genus earum, et præter hoc distinguuntur formalitatibus suis actualibus ultimis. Ex hoc sequuntur duo incompossibilia. Primum, quod utrumque erit primo necesse esse per naturam communem, quæ est minoris entitatis, et non per naturam distinguentem, quæ est majoris actualitatis, quia et si per illam formaliter sit necesse esse; ergo bis est necesse esse, quia illa formaliter non includit naturam communem, sicut nec differentia genus. Videtur autem impossibile, quod minor actualitas sit, qua primo aliquid est necessarium, et major non sit, qua primo nec per se sit aliquid necessarium. Secundum impossibile est quod per naturam communem, qua ponitur utrumque primo esse necesse esse, neutrum sit necesse esse, quia neutrum est sufficienter per illam naturam. Quælibet enim natura est illud quod est per formale ultimum, per quod enim aliquid est necesse esse, per illud est in effectu, circumscripto omni alio. Si dicatur, naturam communem sufficere ad *esse* præter naturas distinctivas; igitur ipsa communis ex se est in actu et indistincta, et per consequens indistinguibilis, quia necesse esse jam existens non est in potentia ad simpliciter *esse* : *esse* autem generis, in specie est simpliciter *esse* respectu ejus. Item, duæ naturæ sub eodem communi non habent gradum æqualem. Probatur per differentias dividentes genus, cum sint inæquales, ergo et *esse* unius erit perfectius *esse* alterius : sed nullum *esse* est perfectius ipso *necesse esse* ex se.

[Imp]ugnat [s]i duas [na]turas [sim]pliciter [n]ecessa- [. . .]s. 1. d. q. 3. [. . .]. 5.

Duæ naturæ non sunt æquales.

Hic instatur, sicut enim esse *possibilia, sunt ordinata secundum perfectiorem intentionem, licet possibilitas sit eis communis, ita diceretur de necessariis* esse ; *materia etiam plus appropinquatur ad necessitatem essendi quam forma generabilis, et tamen non habet* esse *perfectius intensive ; ita etiam in propositionibus necessariis videtur ordo secundum perfectionem necessitatis, etiam in necessariis* esse, *sicut in primis principiis.*

Additio. 7.

Item, si duæ naturæ essent ex se necesse esse, nullam dependentiam haberet una ad aliam in essendo ; ergo nec ordinem aliquem essentialem; ergo alterum nihil esset hujus universi, quia nihil est in universo, quod non habet ordinem essentialem inter entia, quia ab ordine partium est unitas universi. Hîc instatur : quia utrumque habet ordinem eminentiæ ad partes universi, et ille sufficit ad unitatem. Contra : alterum ad alterum, ñec illum ordinem habet, quia eminentioris naturæ est perfectius *esse*, nullum est perfectius *esse* ipso *necesse esse* ex se ; alterum etiam nullum ordinem habet ad partes universi, quia unius universi est unus ordo, unus ordo est ad unum primum. Probatio, quia ad duas primas naturas si

Si duo essent necesse esse, alterum nihil esset universi.

Si duo essent necesse esse, quodlibet aliud diceret duas dependentias essentiales.

ponantur, natura proxima primæ non habet unicum ordinem, aut unicam dependentiam, sed duas, sicut sunt duo termini *ad quem*, et ita de qualibet natura inferiori; ergo sic in universo toto erunt duo ordines primi, et ita duo universa ; vel tantum ad unum *necesse esse* erit ordo, et ad aliud non. Item, quia ratione naturali naturaliter procedendo, nihil videtur esse ponendum in universo, nisi cujus apparet necessitas, vel cujus entitatem ostendit aliquis ordo ad alia manifeste entia, quia plura non sunt ponenda sine necessitate, *ex* 1. *Physicorum, text. com.* 50. *necesse esse* ostenditur in universo ex incausabili ; et illud ex primo causante, et illud ex causatis, nulla necessitas apparet ex causatis, plures naturas primas causantes, imo est impossibile, ut ostendetur infra, conclusione decimaquinta hujus tertii capituli; ergo nec necesse est ponere plura secundum naturam incausata, vel plura *necesse esse*, ideo rationaliter non ponuntur.

8. Additio. *Instatur de personis divinis, quarum nulla primo est necesse esse relatione. Respondeo, relatio secundum propriam rationem non est perfectior actualitas quam essentia absoluta, sicut oportet ponere de illa realitate, unde sumitur differentia specifica respectu realitatis, unde sumitur genus. Similiter quoad secundum illatum, si per commune est necesse esse, oportet quod non aliam realitatem requirat illud commune ad essendum, aliam, inquam, quomodocumque, ita quod faciat compositionem cum natura communi : sed aliam formam eamdem essentialiter potest requirere, quæ scilicet est eadem essentiæ propter infinitatem, quod si nec aliam; igitur hic Deus est per se existens, licet non incommunicabilis. Instatur contra secundum; igitur animalitate non est homo primo animal, quia eget rationali. Evaderetur per existentiam secundum te, nihil valet. Ideo aliter respondeo independens in* esse *perfectissimo sibi possibili ex propria ratione formali, nec necessario requirens aliud ad tale* esse *ex ratione propria est in tali* esse, *qualibet alia realitate circumscripta, et ideo indivisibilis, quia expectaret contrahens ad* esse : *sed dependens non sic est ex se, nec necessario simul requirens. Genus dependet a differentia quantum ad tale* esse, *ut effectus ordinatus qui posterius producitur, quia non habet perfectissimum* esse, *simpliciter sibi possibile nisi in Specie, cujus est pars ; in essendo autem pars Speciei, posterius causatum et materia forma, aut simul, non autem prius.*

SCHOLIUM III.

Ponit quatuor conclusiones de fine, similes quatuor primis conclusionibus de effectivo. Prima, *dari aliquod finitivum*, ex prima hujus. Secunda, *illud esse simpliciter primum*, ex quinque rationibus positis n. 3. Tertia, *illud esse incausabile*, ex quarta cap. secundi, et tertia hujus. Quarta, *illud actu existere*, ex 4. hujus. Habes totam litteram 1. dist. 2. quæst. 2. art. 1. §. *Juxta tres*, num. 17. Vide ibi Lichetum, Tartaretum, Bargium, et alios. Ponit alias quatuor similes conclusiones de ordine eminentiæ, claras, de quibus etiam ibi, §. *Conclusionibus tribus*, num. 18. addit aliam conclusionem quæ est decimaquinta, quam vocat fructum hujus capitis (qui ad hanc ostendendam cæteræ positæ sunt) scilicet, triplicem hanc primitatem, efficientiæ, finis et eminentiæ, uni tantum naturæ convenire ; hæc constat ex probatione conclusionis sextæ, et omnibus præmissis. De quo 1. d. 2. q. 2. art. 2. num. 18.

Juxta quatuor conclusiones primas hujus capituli de effectivo,

pono quatuor similes de causa finali, quæ etiam similiter ostenduntur. Prima :

nclus. 7. *Aliqua natura est in entibus finitiva.*

9. Probatur, aliquid est finibile. Probatio, quia aliquid effectibile, ex probatione primæ hujus ; ergo et finibile. Consequentia patet ex quarta secundi. Hoc est manifestius de ordine essentiali ex nona secundi, quam de effectivo.

nclus. 8. *Aliquod finitivum est simpliciter primum.*

atur finis ultimus. Hoc est, nec ad aliud ordinabile, nec in virtute alterius natum finire. Ista probatur quinque probationibus similibus illis ad secundam tertii, ubi probatur prima propositio *A*.

nclus. 9. *Primum finitivum est incausabile.*

nis ultimus incausabilis. Probatur, quia infinibile, alias non primum, et ultra ; igitur ineffectibile ex quarta secundi. Ultra, ut supra in probatione tertiæ conclusionis, hujus tertii.

ncl. 10. *Primum finitivum est actu existens, et alicui naturæ actu existenti, convenit ista primitas.*

Probatur sicut quarta hujus tertii : et juxta hoc est corollarium, *Corollarium.* quod est ita primum, quod impossibile est aliud prius esse. Probatur ut corollarium quartæ prædictæ.

Conclusionibus quatuor de utroque ordine causalitatis extrinsecæ jam positis, similes quatuor propono de ordine eminentiæ. Prima talis est :

ncl. 11. *In naturis entium aliqua est excedens.*

Probatur, aliqua finita est ex septima hujus ; ergo et excessa ; ergo et aliqua excedens.

Aliqua natura est eminens simpliciter prima, secundum perfectionem. Concl. 12.

Hoc patet ex ordine essentiali secundum Aristotelem, formæ enim se habent sicut numeri, 8. *Metaph. text. com.* 10. In hoc ordine, status probatur illis quinque probationibus positis ad secundam hujus capitis.

Suprema natura est incausabilis. Concl. 13.

Probatur, est infinibilis ex decimasexta secundi ; ergo ineffectibilis, ex quarta ejusdem, etiam ut supra in probatione tertiæ hujus. Item, quod suprema natura sit ineffectibilis probatur ex *B*, in probatione secundæ hujus, nam omne effectibile habet aliquam causam essentialiter ordinatam. 10. *Suprema natura incausabilis.*

Suprema natura est aliqua actu existens. Concl. 14.

Probatur ut quarta hujus. Corollarium : ipsa aliquam esse superiorem, vel perfectiorem contradictionem includit ; probatur ut corollarium quartæ prædictæ. *Corollarium. Suprema natura actu existit.*

Alicui unicæ et eidem naturæ, actu existenti, inest triplex primitas in triplici ordine essentiali prædicto : Concl. 15.

Scilicet efficientiæ, finis, et eminentiæ. Hæc decimaquinta, fructus hujus capitis sequitur evidenter ex ostensis sic : Si unicæ naturæ inest *necesse esse* ex se ex sexta hujus, et cui inest primitas quæcumque dictarum trium, illud est ex se necesse esse, ex quinta et tertia, de una primitate ; et ex hac, et nona de alia primitate ; et ex quinta et ex decima tertia de tertia primitate ; ergo unicæ naturæ inest quæcumque primitas prædicta, cui etiam naturæ inest una, et alia, quia quælibet inest alicui naturæ in ac- *Uni tantum naturæ inest trina primitas, efficientiæ, finis, et eminentiæ.*

tu ex quarta et decimaquarta, et non alii et alii naturæ; ergo eidem. Probatur minor, quia tunc multæ naturæ essent *necesse esse*, ex secunda propositione argumenti jam facti. Item, probatur propositum per incausabilem, quia illud est unicum primum, quodlibet dictum est incausabile, quare, etc. Major probatur, quomodo multitudo est a se ? Ista conclusio est valde prægnans ; nam sex continet in virtute, tres de unitate naturæ, cui inest primitas quæcumque prædicta, et tres de identitate naturæ sic primæ, ad naturam sic primam comparando invicem primitates. Et hæc ita prægnans per sextam solam, quasi majorem, ostensa. Expedit autem ad sex conclusiones prædictas proprias alias exprimere, si quæ poterunt inveniri.

SCHOLIUM IV.

Ultima conclusio ostendit idem non posse essentialiter dependere ad duo totaliter, quia unus effectus non potest esse a duabus causis totalibus ejusdem rationis, ut habet 1. distinct. 2. q. 2. num. 19. et 2 distinct. 3. quæst. 4. et passim. Ex quo probat primo triplicem illam primitatem (de qua conclus. 15.) uni tantum naturæ inesse. Secundo, has primitates, scilicet efficientiæ, finis, et eminentiæ inseparabiles esse. Tertio, unam tantum naturam existere primam, illa trina primitate ad omnem aliam, et sic omnes alias esse illa posteriores, tripliciter. Discursus Doctoris supra humanum ingenium ascendere videtur.

Ad duas primas conclusiones ostendendas præmitto unam conclusionem talem :

Concl. 16. *Impossibile est idem ad duo essentialiter dependere, ad quorum utrumque, ejus dependentia terminetur totaliter.*

11. Hæc probatur sic : Una causa totali causante aliquid in aliquo genere causæ, impossibile est aliam causare idem in eodem genere causæ, quia tunc idem bis causaretur, vel neutra esset causa totalis. Similiter illud tunc causaret, *Idem effectus non potest esse a duobus causis totalibus in eodem genere.* quo non causante, nihilominus esset causatum, quod est absurdum ; et ita impossibile est idem quacumque dependentia dependere a duobus, quorum alterum ejus dependentiam terminaret totaliter, jam enim alterum non sufficienter terminaret, si adhuc ad reliquum dependeret. Similiter tunc dependeret ad aliquid, quo non existente, nihilominus esset secundum eumdem ordinem essendi, quod est contra rationem dependentiæ, intelligendo quod nihilominus esset secundum eumdem ordinem. Hac conclusione ostensa, nunc duas primas in decima simul inclusas, de causis intrinsecis propono sic : Uni soli naturæ inest quæcumque primitas causæ extrinsecæ unius rationis. *Uni tantum inest primitas causæ extrinsecæ.* Probatur, quia si pluribus insit talis primitas, aut respectu eorumdem posteriorum, aut aliorum : non primo modo, ex decima sexta jam præmissa. Similiter in quolibet posteriori essent duæ dependentiæ ejusdem rationis, quia ad duo prima non est una dependentia. Consequens est inconveniens. *Sine unitate ordinis non stat unitas universi.* Nec secundo modo potest poni, quia si sic, ad illud primum et aliorum illorum, et aliorum est aliud universum, quia entia ista et illa, non ordinabuntur inter se, nec ad idem ; sine enim unitate ordinis non est unitas universi. Unde in ipso fine uno ponit Aristoteles 12. *Metaph. text. com.* 52.

et inde, bonitatem universi principalem, quia ad unum summum est unus ordo. Sufficit mihi loqui de solo universo, non fingere aliud, de quo nullam rationem habeo, imo potius obviationem.

12. Item, probationes probabiles apponuntur. In essentiali ordine ascendendo, itur ad unitatem et paucitatem ; ergo statur in uno. Item, causalitas causæ superioris ad plura se extendit ; ergo quanto superius itur, pauciora sufficiunt ; ergo, etc. Hæc declarat proximam. Item, de primo eminenti videtur manifestum, quia si impossibile est duas naturas esse non sic ordinatas, quarum una aliam non excedat, quia in hoc numeris comparantur, multo impossibilius est duas esse in eodem gradu primo. Item de fine, quia tunc nullus finis esset omnis alterius a se quietativus, cum hoc intelligibile sit, sequitur ut prius. Item, alias nulla natura contineret perfectionem omnis alterius naturæ a se virtualiter ; cum ergo hoc intelligibile sit sine contradictione, nulla esset perfectissima, Ad tres etiam alias conclusiones, sunt etiam probationes speciales. Primum effectivum est actualissimum, quia virtualiter continens omnem actualitatem possibilem ; primus finis est optimus, virtualiter continens omnem bonitatem possibilem ; primum eminens est perfectissimum, eminenter continens omnem perfectionem possibilem ; hæc tria non possunt separari, quia si unum est in una natura, aliud in alia, quid istorum simpliciter emineret, non posset dari. Unde istæ tres primitates videntur exprimere tres rationes summæ bonitatis, necessario concurrentes, quæ sunt summa communicabilitas, summa amabilitas, et summa integritas, summa totalitas ; bonum enim et perfectum idem 5. *Metaph. text. com.* 21. et perfectum et totum *ex* 3. *Physic. text. com.* 63. Patet autem de bono, quod est appetibile, *ex* 1. *Ethic.* et communicativum, per Avicennam 6. *Metaph. cap.* 1. nullum enim perfectum communicat, nisi quod liberaliter communicat quod vere summo bono convenit, quia ex communicatione non expectat aliam retributionem, quod est proprium liberalis, per Avicennam *ibid. cap.* 5 Unica natura existens, est prima in triplici ordine prædicto, respectu cujuslibet alterius naturæ, ita quod quælibet alia est sic tripliciter posterior illa prima.

...i essent ...o fines neuter ...uietaret ...nem appetitum.

...rima efficientia, ...imus finis, et prima eminentia, inseparabiles. ...res rationes summæ bonitatis.

13. *An Intelligentiæ sint a Deo effectivæ ?* 1. d. 8.

Posset quis protervus tenendo decimam sextam dicere, quod præter illam sunt multæ naturæ, non quidem sic primæ, sed nec posteriores illa prima secundum aliquem ordinem prædictorum, sed efficientiæ, vel tantum eminentiæ, et finis ; non quidem efficientiæ, ut quidam dicunt Aristotelem sensisse de Intelligentiis post primam, et fortasse de materia prima. Hoc quidem licet posset improbari ex prædictis, tamen expedit explanari. Primo quidem improbatur ex sexta hujus capituli : quia si *necesse esse,* ex se uni naturæ inest, et quidquid non est posterius in quocumque trium prædictorum ordine, est necesse esse ex se ; ergo unica natura non est prior quolibet posteriore ; ergo sic tripliciter quælibet alia

est posterior. Secunda propositio hujus argumenti patet ex tertia, nona et decimatertia hujus capituli, adjunge cuilibet sextam hujus. Secundo, probatur in speciali, quia quod non est finis, nec ad finem aliquem, est frustra ; in entibus nihil est frustra ; ergo quælibet alia natura a primo fine, est ad finem aliquem ; et si ad aliquem, ergo ad primum, ex tertia secundi.

Omne quod est, finis est, vel ad finem.

14\. Similiter de eminente: quod non est supremum, nec excessum ab aliquo, nullum habet gradum, et sic nihil est; ergo omne quod non est supremum, est excessum; ergo a supremo, ex tertia secundi. Ex his ostenditur de efficientia, quæ negaretur, quod scilicet est finis primus, vel finitum. Hæc duo probantur supra; ergo est primum efficiens, vel effectum; nam membra hujus disjuncti convertuntur cum membris illius. Secunda patet ex quarta et quinta secundi. De prima patet ex proxima præcedente. Similiter per eminentiam; si quodlibet est supremum, vel excessum a supremo; ergo primum efficiens vel effectum, quia hæc etiam membra convertuntur, ex penultima et ultima secundi, et decima quinta hujus tertii. Positio etiam alicujus entis, nullum ordinem habentis, irrationalis est valde, sicut in secunda ratione ad sextam, et in probatione 17. hujus aliqualiter ostensum est.

Quod non est supremum, vel excessum, nihil est.

num. II.

Vere Domine omnia in sapientia ordinata fecisti, ut cuilibet intellectui rationabiliter videatur, quod omne ens est ordinatum, unde absurdum fuit philosophantibus ordinem ab aliquo amovere. Ex hac autem universali, *ens omne est ordinatum*, sequitur quod non omne ens est posterius, et non omne prius: quia utroque modo, vel idem ad se ordinaretur, vel circulus in ordine poneretur; est ergo aliquod ens prius et non posterius, et ita primum, et aliquod posterius, et non primum, nullum autem quin sit aut prius, aut posterius. Tu es unicum primum, et omne aliud a te est posterius te, sicut in triplici ordine, ut potui, declaravi.

Resolutio per colloquium ad Deum.

ANNOTATIONES.

Sequitur tertium capitulum applicativum dictorum ad propositum. Eligit enim de numero ordinum præmissorum tres, qui sunt ad rem, videlicet eminentiæ et causalitatis duplicis, finalis scilicet, et efficientis ; et procedit per conclusiones ordinate, et satis clare. Et quia tota hæc materia in his duobus ultimis capitulis habetur fere de verbo ad verbum, mutato aliqualiter ordine, in 2. dist. 1. quæst. 1. et ibi declaratur, et examinatur communiter, ideo hic breviter pertranseo. Ponit num. 4. conclusiones de primitate effectiva, in quarum prima, nota quod dicit, excludendo instantiam de propositionibus de possibili, et de actu, et qualiter primæ sunt necessariæ, plura ex logicalibus addendo. Vide in Quodlibeto, quæst. 7. in simili et alibi. In secunda vero conclusione adverte ad illam propositionem; *si negatur negatio, ponitur affirmatio*, quam in simili habet alibi, scilicet in primo, distinct. 17. quæst. 1. et in 2. distinct. 2. quæst. et 9. et in 4. distinct. 1. quæst. 6. Ibi etiam pondera instantiam ex Philosophis, quære 8. Physic. a principio ad longum, et 2. de Generat. text. com. 56. 58. et 68. et alibi. In solutione vero instantiæ digreditur valde notanter, et totum habes in primo, ubi supra ; et assignat differentiam triplicem essentialiter ordinatorum 15.

ab accidentaliter ordinatis, et qualiter alia est comparatio talium, et alia causæ per se, ad causam per accidens. Et ponit tres propositiones, quarum prima est, quod *In essentialiter ordinatis datur status*, quam appellat *A*, et probat eam ratione quintuplici, quas conatur Frater Guillelmus Occham infringere, Quodlibeto 2. quæst. 1. et alia in hoc processu, ut infra tangam, sed quantum profecit ibi dicam.

16. Secunda propositio est, quod *In accidentaliter ordinatis potest non dari status*, quam appellat *B*, in cujus probatione, cum dicit; *Talis infinitas successionis est impossibilis*, etc. Quære ad hoc 8. Physicorum text. com. 53. et 78. et 12. Metaphys. text. com. 29. et sequentibus, et 1. Cœli, et 2. de Generatione, ubi supra et alibi. Consequenter ibi : *nulla enim difformitas*, etc. pondera in simili in 4. distinct. 12. quæst. 3. in solutione. Tertia propositio est, quod *Simpliciter est impossibilis infinitas in causis*, cujus probationem bene examinabis. Prima ergo conclusio ponit in entibus naturam effectivam. Secunda ponit primitatem ejus. Tertia incausabilitatem. Quarta existentiam actualem, et addit corollarium quartæ conclusioni, continens quasi quatuor dictas conclusiones. Deinde addit alias duas conclusiones incidentales, quæ communes sunt triplici dictæ primitati : quarum prima ponit necessitatem essendi incausabilis, et secunda unitatem naturæ, quæ ex se est necesse esse ; cujus probationes singulares valde notabis, et specialiter ultimam, quæ currit, et confirmabis maxime secundam ex 8. Physic. et 1. Cœli, et 12. Metaphysic. quas etiam Occham infringere conatur. Vide eum Quodlibet 1. quæst. 1 et ubi supra, et distinct. 2. prim. quæst. de unitate Dei. Tu tamen fortificabis argumenta Doctoris, et impugnabis solutiones ejus. In aliquibus originalibus assignatur quoddam parvum Extra, ibi, quod sic incipit : *Hic instatur*, etc. usque illuc. *Item, si duæ naturæ*, etc. et aliud infra, ibi : *Instatur de personis divinis*, etc. usque illuc : *Juxta quatuor conclusiones*, etc. et non sunt de littera, neque multum necessaria ; sed si volueris legere totum, plura notabis, et addes diligenter. Vide 2. 5. 8. 26. et 33. distinct. 1. et 5. quæst. Quodlibet. et alibi sæpe, pro declaratione illius litteræ, et 3. distinct. 1. et 2. et super 7. Metaphysic. Deinde ponit alias quatuor conclusiones similes primis quatuor de primitate finitiva, et alias quatuor de primitate eminentiali, in quarum secundæ probatione, nota qualiter species, vel formæ sunt sicut numeri. Vide super 8. Metaph. in quæst. et in 1. distinct. 17. quæst. ultima, solvendo primum principale, et in 2. distinct. 3. quæst. 7. et 10. conveniunt enim numeri, et species quoad resolvi in indivisibilia, quoad non pati divisionem, quoad habere per se unitatem, quoad non suscipere magis et minus, differunt autem in aliis, ut nosti. Adjungit etiam cuilibet quaternario suum corollarium, ut primo, et littera satis patet. In aliquibus originalibus, ponitur quædam littera, quæ sic incipit : *Item, de primo eminentiæ*, etc. Quam, quia non multum ad propositum, dimisimus ; adde si vis. Consequenter ponit quinque alias conclusiones : quarum ultimam appellat, fructum hujus capituli, eidem videlicet, naturæ, et unicæ attribuendo prædictam triplicem primitatem, quam conclusionem dicit prægnantem senario fœtu. Alias vero quatuor, quasi confirmativas et declarativas ejus, adjungit, ubi tota littera valde dependens, et resoluta, et singularis doctrinæ existit, affuit certe calamo Paracleti digitus. In fine vero quasi epilogando concludit intentum hujus capituli.

Infinitas in causis est simpliciter impossibilis.

Ordo conclusionum.

Conveniunt in multis species, et numeri.

Circa dicta in hoc capitulo possent nonnulla dubia moveri, sicut circa præcedentia : sed quia, ut dixi prius in 2. distinct. 1. copiose disputantur, ut ibi sæpius notavi, et adversarii, atque sequaces hujus pertractant fere omnia, et maxime Nominales, quorum argumenta et solutiones hic pertractare longum esset, ideo omnia omitto lectori ingenioso, et ad alia festino, ubi declarationis prolixioris urget necessi- 18.

tas. Nescio enim, quo zelo ductus Guillelmus Occham, ubi supra, et Quodlibet. 7. quæst. 17. et sequentibus, et Quodlibet. 3. quæst. 1. conatus est totum processum Doctoris in hoc capitulo, et sequenti perturbare ; aut quia Anglicus, et iste Scotus, qui raro concordant ; aut quia subtilem et ingeniosum impugnando, similis apparere voluit ; aut quia forte Fidem Christianam magnificando, voluit omnia ista esse credita, et ad hoc posset accipi argumentum ad hominem hîc : quia in Theorematibus seu in tractatu propositionum creditarum, habet iste, quod non potest probari Deum esse intelligentem, vel volentem, vel infinitum, et sic de aliis, quæ hîc tractantur, et probantur; videtur ergo contradicere sibiipsi, et ita Occham bene dicit. Ad hoc tamen patet solutio ibidem, ut infra tangam, quia loquitur ibi de probatione evidenti demonstrativa *propter quid*, etc. hîc vero utitur probatione persuasiva, ut in Reportatis, 1. distinct. 2. expresse dicit, similiter ibidem in prologo contra antiquos Theologos invehitur, qui vilificant Theologum et Theologiam, nihil sibi scientifice attribuentes, ultra vetulam. Vide in 3. distinct. 24. et in Quodlibeto, quæst. 7. plura ad propositum.

Occham satagit totum istum tractatum impugnare.

Scotum non fuisse Anglum.

Unde monstratur Deum esse intelligentem.

19. Aut certe voluit Occham, qui plurimum Sophista erat, potius apparere et non existere, quam e contra; desideravit namque fundamenta illius viæ Nominalium ubique dilatare, sed ultimate in aere tremulo totum projecit, aut forte cum sequacibus Doctoris concurrebat. Licebat autem illis temporibus in materiis indifferentibus cuilibet suo modo dicere ; sed quis altius ædificavit, et stabilius et sincerius congregavit, saccus dicit. Forte etiam non in vituperium Doctoris, quem suum, et religionis, et Subtilem plerumque nominat, scripsit, sed rigore Minorum, qui nemini parcunt, synteresi et conscientia sibi appropriatis, moti, cunctos ingenii elevatione et indagine, salva pace aliorum dixerim, transcendentes, usus est ; sed quomodocumque fuerit, aurum purgavit quoties in fornace examinans rigorosi verba Scotica commovit. Nimirum etiamsi ingeniosi subtilitate hujus Doctoris imbuti, conati sunt subtilia, aut pro, aut contra addere, cum obtusa capita semper inventis contenta, jactant se posse, aut respondere, aut arguere ad hujus aquilæ monimenta. Æstimo breviter, quod vir ille doctissimus, atque Catholicus admirative potius quam assertive contra hujus Doctoris doctrinam aliquando insurgit, licet, ut verum fatear, equo albo, sua disputatio abundavit.

Occham quare Scotum impugnat.

Equo albo abundare, phrasis Hibernica, fastidium, aut minus ingeniosum factum, significans.

CAPUT IV.

De simplicitate, infinitate et intellectualitate primi entis.

CONCLUSIONES

1. *Prima natura in se est simplex.*
2. *Quidquid intrinsecum est summæ naturæ, est summe tale.*
3. *Omnis perfectio simpliciter et in summo, inest necessario naturæ summæ.*
4. *Primum efficiens est intelligens, et volens.*
5. *Primum causans quidquid causat contingenter causat.*
6. *Primam naturam amare se, est idem naturæ primæ.*
7. *Nullum intelligere potest esse accidens primæ naturæ.*
8. *Intellectus primi intelligit actu semper, et necessario, et distincte, quodcumque intelligibile, prius naturaliter, quam sit illud in se.*
9. *Primum principium est infinitum, et a finito incomprehensibile.*
10. *Primum principium est omnino simplex, non habens partes essentiales, nec quantitativas, nec alicui conceptui componibiles.*
11. *Quod est tantum unum principium primum*

1. Domine Deus noster, de tua natura unica, vere prima, vellem perfectiones, quas inesse non dubito, aliqualiter ostendere, si faveres. Credo te simplicem, infinitum, sapientem, et volentem ; et quia nollem uti circulo in probando, de simplicitate quædam præmittam, quæ possunt primo probari; alia de simplicitate usque ad suum locum, ubi possunt probari, differantur. Est igitur hujus capitis quarti hæc prima conclusio ostendenda :

SCHOLIUM I.

Demonstrat conclusionem primam discursu mirabili, *primam naturam esse simplicem*, de quo agit 1. distinct. 8. quæst. 1. ubi quæst. 3. docet eam non esse in genere, quod hîc tangit. Conclusio 2: *Omne quod est intrinsecum Deo, esse summum*. Objectiones contra hanc solvit Mauritius infra n. 43. Tertia conclusio quod *Omnis perfectio simpliciter inest necessario, et summe primæ naturæ;* explicat quid sit perfectio simpliciter, de quo agit 1. dist. 2. quæst. 7. num. 39. et dist. 8. quæst. 1. num. 7 et quæst.4. num. 13. et alias passim ; quidquid est melius suo positivo incompossibili, in aliquo supposito, qua tale, non considerando naturam ejus, tale est perfectio simpliciter, et uno verbo, omne cui infinitas formalis convenire potest, tale est.

Concl. 1. *Prima natura est in se simplex.*

In se, dixi, quod tantum de simplicitate simplici essentiali intelligo hîc, quæ excludit omnem compositionem in essentia absolute. Hæc probatur sic : prima natura non est causata, ut patet ex tertia tertii. Patet; ergo non habens partes essentiales, materiam, et formam. Item, nec diversas perfectiones, qualitercumque in re distinctas habet, ex quibus scilicet possit ratio generis et differentiæ sumi.

Prima natura non habet partes, 1. d. 8. q. 1.

Probatur ex prima propositione sexta tertii : quia, vel altera illarum secundum propriam rationem esset, qua totum esset primo necesse esse, et reliqua nec primo, nec per se ; et tunc cum causa reliqua essentialiter includatur in toto, totum non erit necesse esse, quia includit non necessarium formaliter ; aut si utraque realitate esset totum primo necesse esse, esset bis necesse esse, et haberet duo *esse*, quorum neutrum essentialiter includeret alterum ; similiter utraque esset in utraque, quia non esset unum ex eis ; et si utraque primo dat *necesse esse*, utraque erit actualitas ultima, et ita vel nihil idem ex eis vel nulla differentia earum, et ita non utraque.

Necesse esse non includit duo, 1. dist. 2. q. 3.

Corollarium : *Prima natura non est in genere*. Patet ex ista. Probatur etiam : quia natura in genere, tota exprimitur per definitionem, ubi non importatur omnino idem per genus, et differentiam propter nugationem ; oppositum in sic simplici invenitur.

Corollarium. Prima natura non est in genere, 1. d. 8. q. 3.

Hîc instatur : si duorum existentium in eodem, altero tantum potest ipsum esse necessarium, et ita reliquo non necessarium, alias esset bis necesse esse, sequitur quod nulla distincta secundum rationes formales, possent poni esse in *necesse esse;* ergo nec in prima persona divina essentia et relatio. Consequens est falsum, ideo probatio prima peccat. Similiter contra secundam : quia utrumque eorum esset actualitas ultima, vel alterum non necessarium. Respondeo, quæcumque secundum rationes formales distinguuntur, vel sicut actus 2.

et potentia, et sic componibilia ; vel sicut duo nata actuare idem ; vel sicut actus et actus, et sic non componibilia ; tunc si unum esset infinitum, posset includere per identitatem aliud, imo includit, alias infinitum esset componibile, quod improbabitur conclusione decima hujus ; si autem sit finitum, non includit per identitatem illud, quod est primo diversum secundum suam rationem formalem, quia finitum tale est perfectibile illo, vel componibile cum illo ; ergo ponendo *necesse esse* habere duas realitates, quarum neutra per identitatem contineat aliam, quod requiritur ad compositionem ; sequitur quod altera, nec erit necesse esse, nec formaliter, nec per identitatem, vel totum erit necesse esse, et ita tenet utraque probatio. Instantiæ de divina persona nullæ sunt, quia illæ duæ realitates non faciunt compositionem, sed una est alia per identitatem, quia una est infinita. Quod si objicias : ita dicam in proposito, quod est compositio, et duæ unitates et duæ realitates in *necesse esse*, sed altera est infinita : contradicis tibi dupliciter : Primo, quia pars est minor toto. Secundo, quia si ponis compositionem, neutra realitas est alia per identitatem, et sic currit utraque probatio.

Infinitum identice includit quæcumque sunt in eodem cum ipso, alias componeret cum eis.

In composito una pars non includit aliam identice.

Conclus. 2. *Quidquid est intrinsecum summæ naturæ, est summe tale.*

3. Probatur quia omnino est idem illi naturæ propter simplicitatem; ergo sicut illa natura est summa natura, ita illud est summe tale, quia idem est ; alias si posset intelligi excedi, secundum suam entitatem ; ergo natura posset intelligi excedi, secundum suam entitatem, quæ eadem est entitati illius.

Omnis perfectio simpliciter, et in summo, inest necessario naturæ summæ. Conclus. 3.

Perfectio simpliciter, dicitur, quæ in quolibet melius est ipsum, quam non ipsum. Hæc descriptio videtur nulla : quia si intelligeretur de affirmatione et negatione, ut est in se, quælibet affirmatio esset melior sua negatione in se et in quolibet, si in eo posset esse. Si autem intelligatur non in se, et in quolibet si posset inesse, sed in quolibet simpliciter falsum est, quod non melior est in cane sapientia, quia nulla est bonitas in illo, cui contradicit. Respondeo, famosa est descriptio, exponatur sic : *melius, quam non ipsum*, id est, quam quodlibet positivum, incompossibile, in quo includitur non ipsum, est, inquam, sic melius in quolibet, non cuilibet, sed in quolibet, quantum esset ex se, quia melius est suo incompossibili, propter quod non potest inesse. Breviter ergo dicatur, quod perfectio simpliciter est, quod est absolute melius quocumque incompossibili, et ita exponitur illud *in quolibet, quam non ipsum*, et hoc est, quam quodlibet, quod non est ipsum. Et debet intelligi de incompossibilitate secundum prædicationem denominativam, quia ita sermo fit communiter.

Describitur perfectio simpliciter ex Anselmo. Vide Doct. 1. d. 2. q. 7. n. 39.

Probo tertiam conclusionem sic intellectam : Perfectio simpliciter ad omne incompossibile, aliquem habet ordinem secundum nobilitatem, non excessi per descriptionem, sed eminentis; ergo vel naturæ supremæ est incompossibilis

4. *Perfectio simpliciter excedit omne incompossibile.*

et ita excedit eam; vel compossibilis, et ita potest ei inesse, et etiam in summo, quia sic est ei compossibilis. Si est alicui compossibilis, inest sibi sicut est sibi compossibilis; non autem inest ut accidens contingens, quia tunc perfectio simpliciter etiam in summo, posset excedi, quia substantia melior est accidente. Similiter natura prima non haberet omnem perfectionem, nobilisismo modo habendi; ergo vel ut idem. vel ut propria passio, et utroque modo habetur propositum, scilicet quod necessario inest. Quod autem non ut accidens per accidens, contingenter insit, probo: quia in omni perfectione, cui non repugnat necessitas, perfectius habet illam, quod habet necessario quam quod contingenter; perfectioni simpliciter non repugnat necessitas, quia tunc aliqua natura incompossibilis sibi, excederet eam ut illa quæ est necessaria, vel potest esse. Nihil autem potest perfectius habere perfectionem simpliciter, quam natura prima, ex secunda hujus; ergo, etc.

Cui non repugnat necessitas perfectius est, si habeat eam necessario.

Dicendis de infinitate et cæteris de simplicitate ponendis, præmitto illa de intellectu et voluntate, quia inferius supponentur. Prima conclusio talis est.

SCHOLIUM II.

Conclusione quarta ostendit, primum efficiens esse intelligens, et volens efficacissimis rationibus, quas verbatim habet 1. distinct. 2. quæst. 2. art. 3. num. 20. 21. Quod tangit probatione 3. Philosophus Deum libere agere, alioquin nullam fore libertatem in aliis, tractat ibi num. 21. et distinct. 8. quæst. 5. num. 18. et distinct. 39. num. 21. Instat tripliciter, contra tertiam rationem, et solvit optime. Disputat pro et contra, de ratione perfectionis simpliciter, sed tenendum quod habet in Theologia locis citatis Scholio 1.

Primum efficiens est intelligens, et volens. Conclus 4.

Ista probatur: Primum est per se agens, quia omni causa per accidens, prior est aliqua per se, 2. *Physicorum, text. com.* 66. omne per se agens agit propter finem. Ex hoc arguitur dupliciter. Primo sic; omne naturale agens præcise consideratum, ex necessitate et æque ageret, si ad nullum finem ageret, sicut si esset independenter agens; ergo si non agit nisi propter finem, hoc est quia dependet ab agente amante finem; ergo, etc. Secundo arguitur, si primum agit propter finem, aut ergo finis ille movet primum efficiens, ut amatus actu voluntatis, et patet propositum; aut ut naturaliter tantum amatus: hoc falsum est, quia non naturaliter amat finem alium a se, ut grave centrum, et materia formam, tunc enim esset aliquo modo ad finem, quia inclinatur ad illum. Si tantum naturaliter amat finem, qui ipse est, hoc nihil est nisi ipsum esse ipsum, hoc non est salvare rationem duplicem causæ in ipso. 5.

Omne agens per se agit, propter finem.

Item, primum efficiens dirigit effectum suum ad finem ipsum; ergo vel naturaliter, vel cognoscendo et amando illum; non primo modo, quia non cognoscens nihil dirigit, nisi in virtute cognoscentis, sapientis enim est prima ordinatio. Primum in virtute nullius dirigit, sicut nec causat. Hæc etiam conclusio probatur, quia omni non vivo, vivum est melius, et inter viva, 1. Metaph. in Proœm.

Vivum melius non vivo.

omni non intelligente intelligens est melius; primo nihil est melius; ergo, etc.

Deus libere agit aliquid, alias nulla esset libertas.

Item, tertio sic: aliquid causatur contingenter; ergo prima causa contingenter causat, ergo volens causat. Probatio primæ consequentiæ, quælibet causa secunda causat inquantum movetur a prima; ergo si prima necessario movet, quælibet necessario movetur, et quodlibet necessario causatur. Probatio secundæ consequentiæ: nullum est principium operandi contingenter, nisi voluntas vel concomitans voluntatem, quia quælibet alia agit ex necessitate naturæ, et ita non contingenter.

6. Objicitur contra primam consequentiam, quia dato, quod Deus necessario causet, quia tamen non movet immediate voluntatem nostram, ideo sequitur quod nostrum velle possit adhuc contingenter causare aliquid. Item, Philosophus concessit antecedens, et negavit consequens, ponendo contingentiam in inferioribus, ex motu, qui necessario causatur inquantum uniformis: sed difformitas sequitur ex partibus ejus, et ita contingentia. Contra secundam: alia mota possunt impediri, et ita oppositum contingenter evenire. Ad primum, si est primum efficiens respectu voluntatis nostræ, idem sequitur de ipsa, quod de aliis, quia sive immediate moveat eam, sive aliud immediate, et illud necessario motum moveat, quia movet ex hoc quod movetur, tandem proximum necessario movebit voluntatem; et ita necessario voluntas volet, et si erit volens necessario, sequitur ulterius impossibile, quod necessario causat, quod volendo causat.

Si primum efficiens necessario moveret, nihil libere se moveret.

Ad secundum, non dico hîc *contingens*, quodcumque quod non est necessarium, nec sempiternum, sed cujus oppositum potest fieri, quando illud fit; ideo dixi *aliquid contingenter causatur*, non, *aliquid est contingens*. Modo dico, quod Philosophus non potuit consequentiam negare, solvendo antecedens per motum; quia si ille motus totus necessario est a causa sua, quælibet pars ejus causatur necessario, quando causatur, hoc est, inevitabiliter, ita quod oppositum tunc non posset causari; et ulterius, quod causatur sic per quamcumque partem motus, necessario tunc causatur, id est, inevitabiliter; vel igitur nihil fit contingenter, id est, evitabiliter; vel primum sic causat immediate, quod posset non causare.

Quid contingens?

Ad tertium, si aliqua causa potest impedire, illa non potest, nisi virtute superiorum causarum impedire, et sic usque ad primam; quæ si immediatam causam sibi necessario movet, in toto ordine usque ad istam impedientem, erit necessitas; ergo necessario impediet; ergo tunc non posset aliqua alia contingenter causare aliquod causatum. 7.

Quarto probatur conclusio: aliquod malum est in entibus; ergo primum contingenter causat; et tunc ut prius. Probatio consequentiæ, omne agens ex necessitate naturæ, agit secundum ultimum suæ potentiæ, et ita ad perfectionem possibilem produci ab ipso; ergo si primum agit necessario,

Si Deus necessario ageret, nullum esset malum

et per consequens omne aliud agens, ut jam declaratum est, sequitur, quod totus ordo causarum causabit in isto quidquid est eis possibile causare in illo; ergo nulla perfectione caret, quæ potest ab omnibus causis agentibus induci in ipso; ergo nulla caret, quam potest recipere; ergo non est aliqua malitia in ipso. Consequentiæ sunt planæ : quia omnis perfectio receptibilis in isto est causabilis ab aliquo, et ab omnibus causis ordinatis, ultima patet ex ratione mali, et concludit illa probatio de vitio in moribus, sicut de peccato in natura.

Dices : materia non obedit. Nihil est, quia agens potens vinceret inobedientiam.

8. Hanc conclusionem probant aliqui quinto, via ex tertia præostensa : quia intelligere, velle, sapientia, amor, sunt perfectiones simpliciter, quod supponunt quasi manifestum. Sed non videtur, unde ista possunt magis concedi esse perfectiones simpliciter, quam natura primi Angeli. Si enim accipias *sapientiam* denominative, est melior omni denominativo incompossibili, et non probasti, quod primum est sapiens. Et si accipias, quod Deus est sapiens, dico, quod petis. Tantum potes habere, quod sapiens est melior non sapiente, excluso primo. Contra : isto modo primus Angelus est melior omni ente denominative sumpto incompossibili sibi præter Deum, imo *esse* primi Angeli in abstracto potest esse melior simpliciter sapientia. Dices repugnat multis, ideo non cuilibet est melius denominative quam oppositum. Respondeo, quod nec sapientia est cuilibet melius denominative, quia repugnat multis. Dices : imo esset cuilibet melius, si posset inesse, quia canis esset melior, si canis esset sapiens. Respondeo, ita de primo Angelo si posset esse canis, esset melior, et cani esset melius, si posset esse primus Angelus. Dices : imo illud destruit naturam canis ; ergo non est bonum cani. Respondeo, ita sapiens, vel sapientia destrueret naturam ejus. Non est differentia, nisi quod Angelus destruit canem, ut natura ejusdem generis, sapiens ut alterius, incompossibilis tamen ; quia determinans sibi pro subjecto naturam ejusdem generis incompossibilem, et cui repugnat primo subjectum, eidem per se, licet non primo, passio subjecti repugnat. Vulgaris sermo de perfectione simpliciter sæpe vacillat. Item, intelligibile videtur dicere gradum supremum determinati generis, ut substantiæ, unde igitur concludetur, quod est perfectio simpliciter ? De passionibus entis in communi secus est, quia consequuntur omne ens, vel passio communis, vel alterum disjunctorum. Si protervus diceret, quod omne denominativum primum cujuslibet generis generalissimi, est perfectio simpliciter, unde improbares ? Diceret enim quodlibet tale, esse melius quocumque sibi incompossibili. Si intelligatur denominative, quia incompossibilia sibi non sunt nisi denominativa sui generis, quia omnia illud excellit; si intelligitur de substantiis denominatis, inquan-

Cur primus Angelus non sit perfectio simpliciter.

tum denominata, similiter diceret. Quod si subjectum determinat illud, determinat sibi nobilissimum. Si non, saltem subjectum quodlibet, inquantum denominatur isto, est melius quolibet, inquantum denominatur, alio sibi incompossibili.

SCHOLIUM III.

Primam causam contingenter causare quidquid causat, sive mediate, sive immediate, patet ex tertia probatione pro conclusione quarta. Instat quadrupliciter contra probationem, arguens stare posse libertatem causæ secundæ cum necessitate primæ. Mauritius solvit instantias, sed mihi non placent ejus solutiones ; neque unquam intelligere potui quomodo voluntas nostra manet libera, quod ipse ait, si præveniatur absoluto Dei decreto ab æterno posito, nulla ejus cooperatione, vel conditionaliter prævisa ? Itaque si admittantur illa decreta absoluta, seu determinatio Dei æterna de actibus nostris, admittenda etiam videtur scientia media, qua Deus ab æterno prævidit quid quacumque occasione posita, facturi eramus, ut salvetur nostra libertas ; cui non minus officium talia decreta, negata illa scientia, quam prædeterminationes Physicæ, quas docti passim insectantur, ut libertati noxias. Nec satisfaciunt dicentes Deum ab æterno non prædeterminasse, sed condeterminasse nobiscum actus nostros, quia nullum actum habemus nos nisi in tempore ; et primi actus, quos elicimus sunt a Deo solo, ab æterno decretati ; neque possumus respectu eorum habere actus decretativos, quia actus decretans, seu determinans præcedit decretatum seu determinatum, et ab eo re distinguitur; igitur Deus solus ab æterno decrevit, et prædeterminavit, quod ipse nobiscum in tempore tales, vel tales actus eliceret. Sicut si princeps meus in cubiculo suo, me inconsulto, decerneret hodie, quod ipse et ego aliquid faceremus cras, et per consequens non est ibi ulla æterna condeterminatio ex parte nostra, tantum enim concurrimus ad terminum illius determinationis seu decreti. Etsi cum hoc negetur illa scientia media, et supposita illa æterna determinatione, repugnat quin sequatur ejus effectus, vix aut ne vix capere possum quomodo salvetur libertas, et ideo illam scientiam mediam amplector. Vide loca Scoti ad hoc citata 1. d. 39. in Schol. num. 23. §. *Viso de contingentia.* Sed de hoc nihil cum brevitate dici potest, quod satisfaciat ad rei, omnium fere difficillimæ, explicationem. Refert se Doctor hîc ad quæstionem, quam scripsit de futuris contingentibus : puto esse 13. secundi Phys. ubi agit de scientia futuri contingentis, et libertate cum ea compatibili ; vel forte scripsit tractatum de hac re, qui non extat, alias conjecturas de hoc habet Mauritius hîc.

Primum causans, quidquid causat, contingenter causat. Conclus. 1. 9.

Probatur, quia quod immediate causat, contingenter causat, ex tertia probatione quartæ præmissæ; ergo quodcumque aliud, quia contingens non præcedit necessarium naturaliter, nec necessarium dependet a contingente. Item, ex volitione finis, non necessario est aliquid volitum, nisi illud sine quo non stat illud, quod est volitum circa finem ; Deus amat se ut finem, et quidquid circa se ut finem amat, stare potest, si nihil aliud ab ipso sit, quia necessarium ex se a nullo dependet; ergo si ex volitione sui, nihil aliud necessario vult; ergo nec necessario causat.

Deus nihil causat mediate, vel immediate necessario.

An causa secunda determinetur a prima.

Contra : velle illud est idem primo ; ergo necesse esse; ergo non contingens. Item, si tertia probatio præmissæ, cui ista innititur, tenet; ergo nulla est contingentia cujuscumque causæ secundæ in causando, nisi sit contingentia primi in volendo. Sicut enim necessitas primi in volendo, concludit necessitatem cujuscumque alterius in causando, ita determinatio ejus in volendo concludit determina-

tionem cujuscumque alterius in causando; sed determinatio ejus in volendo est æterna; ergo quæcumque causa secunda prius quam agat, est determinata, ita quod non est in potestate ejus determinari ad oppositum. Hoc ulterius declaratur: quia si in potestate hujus est determinare se ad oppositum; ergo cum determinatione causæ primæ in volendo stat istius indeterminatio in causando, quia non est in potestate ejus facere primam causam indeterminatam, et si cum determinatione primæ stat indeterminatio hujus, ita videtur cum necessitate ejus stare non necessitas, vel contingentia hujus, scilicet in causando. Vel igitur tertia probatio nihil valet, vel voluntas nostra non videtur libera esse ex se ad opposita. Item, si prima determinata determinat, quomodo potest alia causa secunda movere ad aliquid, aliquo modo, ad cujus oppositum prima movet, sicut est de voluntate nostra peccante? Item quarto, omne efficere est contingens, quia dependet ab efficientia primi, quæ est contingens. Ista sunt difficilia, quorum plena solutio multa narrari et declarari requirit. Quærantur in quæstione quam de scientia Dei respectu futurorum contingentium disputavi.

...rguitur ...re posse ...ertatem ...usæ secundæ ...cumnecessitate ...rimæ.

...cripsit ...uæstionem ...futuris ...ntingentibus.

SCHOLIUM IV.

Sexta conclusio: *Amare primi entis non esse aliud ab ipso,* quia primum efficiens amare primum finem, est incausabile, et hoc est tantum unum. Hinc infert intellectum, intelligere, voluntatem, et velle primæ naturæ esse idem ipsi, de quo fuse 1. dist. 2. quæst. 2. §. *Nec ulterius,* num. 22. Septima conclusio, *Nullum intelligere esse accidens primæ naturæ,* clare et efficaciter probatur. Idem est de velle, intellectu et voluntate. Probat quatuor rationibus efficacibus et claris, de quo eisdem fere verbis 1. dist. 2. quæst. 2. §. *Ostenso de intelligere* num. 23. Vide annotationem Mauritii hîc.

Primam naturam amare se, est idem primæ naturæ. Conclus. 6.

Hanc probo sic: causalitas et causatio causæ finalis est simpliciter prima, ex quarta secundi, et ideo causalitas primi finis et ejus causatio, est penitus incausabilis, secundum quamcumque causationem, in quocumque genere causæ; causalitas autem primi finis est movere primum efficiens ut amatum, quod est idem isti, primum efficiens amare primum finem, quia nihil aliud est objectum amari a voluntate, nisi voluntatem amare objectum; ergo primum efficiens amare primum finem, est penitus incausabile; et ita ex se necesse esse, ex quinta tertii, et ita erit idem naturæ primæ ex sexta ejusdem, et deductio patet in decimaquinta tertii. Deducitur aliter, sed in idem redit. Si primum amare se est aliud a primo; ergo est causabile, ex decimaoctava tertii; ergo effectibile, ex quarta et quinta secundi; ergo ab aliquo per se efficiente, ex probatione quartæ hujus; ergo ab amante finem, ibidem; ergo si primum amare se esset causatum, hoc esset ex aliquo amore finis, priore ipso causato, quod est impossibile. Hoc Aristoteles ostendit 12. Metaphysicæ, de *intelligere*: Text. c. 51. alias primum non esset optima substantia, quia per *intelligere* est honorabile, alias enim laborio-

10.

Primum efficiens amare primum finem est incausatum. Primum amare se, non est ex amore finis.

sa est continuatio, quia si non est illud, sed in potentia contradictionis ad illud, ad illam sequitur labor secundum ipsum.

11. Istæ rationes possunt declarari. Prima, quia cum omnis entitatis in actu primo ultima perfectio sit in actu secundo, quo conjungitur optimo, maxime si sit activum, non tantum factivum ; omne autem intellectuale est activum, et prima natura est intellectualis ex prima, sequitur quod ejus perfectio ultima est in actu secundo ; ergo si ille non est idem sibi, ncn est ejus substantia optima, quia aliud est suum oppositum. Secunda, quia potentia solummodo receptiva, est contradictionis ; ergo est imperfecta. Tamen nec ista secunda, nec ratio prior, simpliciter secundum Aristotelem est demonstratio, sed tantum probabilis ratio, unde præmittit *rationale est*, etc. Aliter ostenditur ex identitate potentiæ et objecti inter se ; ergo actus est idem eis. Consequentia non valet. Instantia : Intelligentia intelligit se, amat se, actus tamen non est idem substantiæ. Hæc conclusio secunda est in corollariis. Nam sequitur primo, quod voluntas est idem primæ naturæ, quia velle non est nisi voluntatis; ergo illa est incausabilis ; ergo, etc. Similiter *velle* intelligitur, quasi posterius, et tamen *velle* est idem illi naturæ ; ergo magis voluntas. Secundo sequitur, quod *intelligere se* est idem illi naturæ, quia nihil amatur nisi cognitum ; ergo *intelligere* est necesse esse ex se ; similiter, quia *intelligere*, quasi propinquius est illi naturæ, quam *velle.* Sequitur tertio, quod intellectus est idem illi naturæ, sicut prius de voluntate et *velle*, argutum est. Sequitur quarto, quod ratio intelligendi se est idem sibi, quia necesse esse ex se, et quasi præintelligitur intellectioni.

Potentia receptiva est contradictionis, et ideo imperfecta.

Ex identitate potentiæ et objecti, non sequitur actum esse idem potentiæ.

Voluntas, velle, intellectus, et intelligere, sunt idem primæ naturæ.

Conclus. 7. *Nullum intelligere potest esse accidens primæ naturæ.*

12. Probatur, quia illa natura ostensa est esse primum effectivum ; ergo ex se habet unde potest quodcumque causabile causare, circumscripto quocumque alio, saltem ut causa prima illius causabilis ; sed circumscripta cognitione ejus, non habet unde posset illud causare. Assumptum ultimum probatur, quia nihil potest causare, nisi ex amore finis, volendo illud, quia non potest aliter esse per se agens, quia nec propter finem. Isti autem *velle* alicujus propter finem, præintelligitur *intelligere* ipsum ; ergo ante primum signum, quo intelligitur causans, sive volens *A*, necessario præintelligitur intelligens *A*, et ita sine hoc non potest per se efficere *A*, ita de aliis. Item omnes intellectiones ejusdem intellectus habent similem habitudinem ad intellectum, secundum identitatem essentialem aut accidentalem. Patet de quocumque intellectu creato, quod ostenditur, quia videntur perfectiones ejusdem generis ; ergo si aliqua habet receptivum, et omnes habent idem ; et ita si aliqua est accidens, et quælibet, aliqua non potest esse accidens in primo, ex præcedente ; ergo nulla. Item, *intelligere*, si quod potest esse accidens, reciperetur in intellectu, ut subjecto ; ergo et in *intelligere*, quod est sibi idem, scilicet intellec-

Intelligere non esse accidens primæ naturæ.

tui, et ita perfectius *intelligere*, scilicet essentiale, erit potentia receptiva respectu imperfectioris, scilicet accidentalis. Item, idem *intelligere* potest esse respectu objectorum plurium ordinatorum ; ergo quanto perfectius, tanto plurium ; ergo perfectissimum, quo impossibile est esse perfectius *intelligere*, erit omnium intelligibilium ; *intelligere* primi est sic perfectissimum, ex secunda hujus ; igitur idem est omnium intelligibilium ; et illud quod est sui, est idem sibi ex proxima præcedente ; ergo, etc.

elligere mæ naræ, est nnium elligibilium.

13. Eamdem conclusionem intellige de *velle*. Item, si arguitur : Ille intellectus nihil est, nisi *intelligere* quoddam ; iste intellectus est idem omnium, ita quod non potest esse alius alterius et alterius objecti ; ergo nec *intelligere* aliud. Vel igitur *intelligere* idem est omnium, vel intellectus alterius objecti. Respondeo, fallacia est Accidentis, ex identitate aliquorum inter se, absolute concludere identitatem respectu tertii, respectu cujus extraneantur. Exemplum, *intelligere* divinum est idem suo velle; ergo si ipsum *intelligere* est alicujus, ipsum *velle* est ejusdem. Non sequitur, sed est *velle*, quod quidem *velle* est aliquid ejusdem, quia *intelligere* ejusdem, ita quod divisim potest inferri, non conjunctim propter accidens. Item, sic arguitur : Intellectus primi habet unum actum adæquatum sibi et coæternum ; sed *intelligere* sui, est idem sibi ; ergo non potest habere alium. Consequentia non valet. Instantia de simul vidente Deum et aliud, etiam si videt Deum secundum ultimum capacitatis suæ, ut ponitur de anima Christi, adhuc potest aliud. Item arguitur, ille intellectus habet in se per identitatem, perfectionem maximam intelligendi ; ergo et omnem aliam. Respondeo non sequitur, quia alia quæ minor est, potest esse causabilis, et ideo differre ab incausabili maxima potest.

Identitas uorum ter se, n infert lentitan eorum tertium

Rationes liorum.

SCHOLIUM V.

Conclus. 8. *Intellectus Dei intelligit distincte omne intelligibile, et alia a se prius naturaliter, quam sint.* Ratio primæ partis, quia id est perfectionis. Secundæ partis, quia o ne aliud est posterius ipso. Vide de hoc Doct. 1. dist. 2. q. 2. §. Quarta conclusio num. 24. Nota cum ait, se declarasse ens communissime sumptum esse objectum intellectus, loqui de quæst. 19. 20 et 21. de Anima, ubi id præstitit satis fuse, quia non loquitur de Theologia, vel Metaphysica ; has enim scripsit post hunc tractatum, ut ostendi in præfatione ad lectorem ; neque in Physica vel Logica id declaravit. Sequitur ergo quæstiones de Anima ante hunc tractatum et Metaphysica n scripsisse, de quo in præfatione operis dubitavi. De instantia ibi contra istam, vide Mauritium.

Intellectus primi intelligit actu semper necessario et distincte, quodcumque intelligibile, prius naturaliter quam illud sit in se. Conclus. 8.

Prima pars, scilicet quod potest cognoscere quodcumque intelligibile, probatur sic : quia hoc est perfectionis in intellectu posse distincte, et actu intelligere, imo necessarium ad rationem intellectus, quia omnis intellectus est totius entis communissime sumpti, ut alibi declaravi ; nullam autem intellectionem potest habere intellectus primi, nisi eamdem sibi ex proxima ; ergo cujuslibet intelligibilis habet actuale intelligere et distinc- 14.

Intellectus est totius entis. Quæst. 19. 20. 21. de Anima.

Deus præscit distincte omnia producibilia. tum, et hoc idem sibi. Probatur etiam prima pars aliter, per hoc quod artifex distincte cognoscit omne agendum antequam fiat, alias non perfecte operaretur, quia cognitio est mensura juxta quam operatur; ergo Deus omnium producibilium a se habet notitiam distinctam actualem, vel habitualem saltem, et priorem eis. Contra istam instatur, quia ars universalis sufficit ad singularia producenda. Secunda pars de prioritate probatur, quia quidquid est idem sibi, est necesse esse ex se, ex quinta tertii et prima quarti; sed esse aliorum a se intelligibilium, est non necesse esse ex se, ex sexta tertii; necesse esse ex se, est prius natura omni non necessario. Probatur aliter, quia *esse* omnis alterius a se dependet ab ipso, ut a causa, ex decimanona tertii; sed in ipso ut causa est alicujus talis, necessario includitur cognitio ejus ex parte causæ; ergo illa prior est natura ipso esse cogniti.

Quidquid est idem intellectui primi, est necesse esse, et prius omni alio, quod non est necesse esse.

SCHOLIUM VI.

Concludit devote et ingeniose infinitatem naturæ primæ. Primo ex infinita intellectione intellectus ejus, quia plura intelligere arguit majorem perfectionem; ergo et infinita infinitum. Vide ipsum 1. d. 2. quæst. 2. §. *Ostenso proposito.* num. 3. et seq. ubi adducit sex vias ad probandum hanc infinitatem; hîc habet septem vias, ut eas numerat Occham, qui singulas impugnare conatur, totidem quæstionibus quodlib. allegat hîc n. 17, quæstionem de individuatione quam scripsit in Logica, vel alibi, vel allegatio est additio. Tractat quidem de individuatione 7. Met. q. 13. et 2. dist. 3. per quinque primas quæstiones, tamen hunc tractatum ante Metaph. et Theologiam scripsit, ex præfatione. Secundo probat infinitatem ex infinita intelligibilitate naturæ primæ, de quo 1. dist. 3. q. 2. Nota id, quod ait hîc n. 18. quod alibi multum egit de notitia intuitiva, respiciente potentiam et objectum, a quibus paritur, id præstitisse, q. 12. et alias de Anima: de eadem intuitiva agit 2. dist. 3. quæst. 10. et 3. dist. 14. q. 3.

O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ tuæ Deus, qua omne intelligibile comprehendis! Numquid intellectui meo parvo, poteris concludere te esse infinitum, et incomprehensibilem? Conclus. 9. Rom. 11.

Tentabo ergo inferre conclusionem valde fœcundam, quæ si in principio fuisset de te probata, prædictorum quam plurima faciliter patuissent. Infinitatem igitur tuam, si annuas, ex dictis de intellectu tuo, primo conabor inferre, deinde quædam alia adducam, an valeant vel non valeant, ad concludendum propositum, inquirendo. Nonne Domine Deus intelligibilia sunt infinita, et hæc actu in intellectu omnia intelligente? ergo et natura, cui intellectus est idem, est infinita; ergo intellectus illa simul actu intelligens est infinitus, talis est, Deus noster, intellectus tuus, ex septima jam præmissa. Hujus enthymematis ostendo antecedens, et consequens, et consequentiam sic: Quæcumque sunt infinita in potentia, id est, accipiendo alterum post alterum, nullum possunt habere finem, illa omnia si sunt simul actu, sunt infinita; intelligibilia sunt hujusmodi, respectu intellectus creati, sicut patet; et in tuo, Deus, sunt simul actu omnia intellecta, quæ a creato sunt successive intelligibilia; igitur ibi sunt actu infinita intellecta. Hujus syllogismi probo ma- 15.

Deum esse infinitum, ex infinitorum intellectione.

jorem, licet satis evidens videatur; quia omnia talia acceptibilia quando sunt simul existentia, aut sunt actu infinita, aut finita: si actu finita; ergo accipiendo alterum post alterum, tandem possunt esse omnia accepta simul; ergo si non possunt esse actu accepta omnia, si actu sunt simul, sunt infinita actu. Consequentiam enthymematis ita probo: Quando pluralitas requirit, vel concludit majorem perfectionem quam paucitas, infinitas concludit, vel requirit infinitam perfectionem. Exemplum, posse ferre quatuor, majorem virtutem motivæ requirit, quam posse ferre duo, ideo posse ferre infinita, concludit infinitam perfectionem, vel virtutem motivam; ergo in proposito cum simul intelligere plura, majorem perfectionem intellectus concludat, quam posse unicum intelligere, sequitur propositum.

...pluralitas dicit majorem perfectionem, infinitas infinitam.

16. *...ntellectus ...d infinita applicabilis, est ...nfinitus.*

Hoc ultimum probo: quia requiritur determinata conversio intellectus, et applicato iad intelligibile distincte intelligendum; ergo intellectus, qui ad plura potest applicari, ad quodlibet est illimitatum, et ita qui ad infinita est applicabilis, omnino est illimitatus. Similiter probo propositum, saltem de *intelligere*, ex quo sequitur propositum de intellectu. Nam cum intelligere *A* sit aliqua perfectio, et intelligere *B* sit similiter aliqua perfectio, nunquam idem *intelligere* est ipsius *A* et *B* æque distincte, ut duo essent, nisi perfectiones duorum *intelligere* includantur in illo, et sic de tribus, et ultra. Dicetur, quando per eamdem rationem intelligendi multa intelliguntur, non concluditur major perfectio ex pluralitate quam ex paucitate. Aliter, quod ratio de *intelligere* concludit, quando illa plura intelligere, nata essent habere perfectiones distinctas formales, quales non sunt nisi intellectiones diversarum specierum; tales non sunt infinitæ intelligibiles, sed individuorum, quorum plurium intellectiones, quia non alias perfectiones formales dicunt, non concludunt majorem perfectionem actus, qui est respectu plurium talium. Contra primum: quia de ipsa ratione intelligendi arguitur, sicut de intellectu et actu, quod major perfectio concluditur ex pluralitate illorum, quorum est ratio intelligendi, quia oportet quod eminenter includat perfectiones omnium propriarum rationum intelligendi, quarum quælibet secundum propriam rationem aliquam perfectionem ponit; ergo infinitæ infinitam concludunt.

Ratio repræsentans infinita, est infinite perfecta

Contra secundam responsionem, individua in ratione universalis imperfecte intelliguntur, quia non secundum quodlibet intelligibilitatis in eis, quia non secundum quodlibet entitatis positivæ in eis, sicut in quæstione de individuatione ostendi; ergo intellectus intelligens quodlibet intelligibile secundum omnem rationem intelligibilitatis positivæ, intelligit distinctas entitates positivas plurium individuorum, quæ majorem perfectionem ponunt in intellectione, quam intellectio unius illorum; quia intellectio uniuscujusque entitatis absolutæ positivæ, ut est ejus, est aliqua perfectio, alias

17. *Individua non intelliguntur per suum universale complete.*

illa non existente, intellectus non esset minus perfectus, nec *intelligere;* ergo non oportet illud ponere in intellectu divino, quod excluditur per octavam. Item, infinitas intelligibilium specie concluditur ex numeris et figuris, per Augustinum 12. *de Civ. cap.* 18.

Secundo, ostendo propositum sic: Causa prima, cui secundum ultimum suæ causalitatis, causa secunda aliquid perfectionis addit in causando, non videtur sola ita perfecte causare effectum, sicut cum ipsa causa secunda, quia causalitas solum primæ diminuta est respectu causalitatis simul ambarum; ergo si illud, quod natum est esse a causa secunda et prima, simul sit multo perfectius a sola prima, secunda nihil perfectionis addit primæ: sed omni finito aliud additum, addit aliquam perfectionem; ergo talis causa prima est infinita. Ad propositum, notitia cujuscumque nata est gigni ab ipso, sicut a causa proxima, et maxime illa quæ est visio; ergo si alicui intellectui illa inest sine actione quacumque talis objecti, sed tantummodo ex virtute alterius objecti prioris, quod natum est esse causa superior respectu talis cognitionis, sequitur quod illud objectum superius est infinitum in cognoscibilitate, quia inferius nihil sibi addit in cognoscibilitate: tale objectum superius est natura prima, quia ex præsentia sola ejus apud intellectum primi, nullo alio objecto concausante, est notitia cujuscumque objecti in intellectu, ex octava hujus, et perfectissima ex secunda hujus; ergo nullum aliud intelligibile aliquid sibi addit in cognoscibilitate; ergo est infinitum; sic igitur et in entitate, quia unumquodque sicut se habet ad *esse,* ita ad cognosci.

Nullum aliud objectum addit cognoscibilitatem objecto primo.

Hîc instatur: ergo nulla causa secunda quæ est finita, potest facere notitiam causati ita perfectam, sicut nata est causari ab ipsomet causato, quod falsum est, quia cognitio per causam perfectior est, quam rei ex se sine causa. Item, ex hoc quod prima causa ita perfecte causat sine secunda, sicut cum illa, non videtur sequi, nisi quod perfectionem secundæ habet perfectius, quam ipsa secunda: hoc non videtur concludere infinitatem, quia finita perfectio potest esse eminentior perfectione secundæ causæ. 18

Tres instantiæ.

Item, licet nihil addat in causando primæ causalitati secundum ultimum potentiæ: quomodo probatur, quod nihil addit in essendo? nam in causando lumen in medio, si iste Sol causaret quantum medium posset recipere, alius Sol nihil adderet sibi in causando, et tamen adderet sibi in essendo, cum esset alius Sol. Ita in intellectu primi est notitia, quanta potest esse ex præsentia primæ naturæ, ut objecti: secunda ergo causa nihil addit in causando, quia non est natum agere in illum intellectum jam summe actuatum, sicut nec alius Sol in medium. Unde si ex hoc probatur nihil addere in essendo, videtur consimiliter argui, quod terra nihil addat Soli in essendo, quia nihil addit in causando lumen in medio.

Causa non facit simplicem notitiam causati, nec intuitivam ejus.

Ad ista respondeo: Ad primum, quod quia nihil scientifice concluditur de aliquo, nisi in se simplici-

ter præconcepto, ideo in scientia nostra quando causatum scimus per causam, causa non facit notitiam causati simplicem, qualem ipsum causatum natum esset gignere, secundum Augustinum 9. de Trin. cap. ult. *A cognoscente et cognito paritur notitia*: aut si quam simplicem posset facere, sed non illam, quæ est intuitiva, de qua alibi multum dixi. Unde ultra omnem cognitionem per causam, aliqua causatur, quæ non nisi ab objecto in se causatur in nobis.

[...] Anima [...]est. 12.

[...]dditio.

Contra: phantasma potest causare simplicem cognitionem causati; ergo magis species, vel notitia causæ potest hoc, quia in isto perfectius est objectum quam in illo. Respondeo: non ordinatur ad causam in causando notitiam simplicem, sicut phantasma ad ipsum, si in illo ordine est prima causa respectu causatorum. Contra: igitur non sicut in essendo, ita in cognoscendo. Respondeo, ita in cognoscibilitate, sed non in cognoscibili, quia cognitio dependet ab alio quam cognoscibile: causa sicut est causa in essendo, ita et in cognoscibilitate, quia ens ex se est cognoscibile: sed causa non est causa in cognosci, nisi mediante causa secunda, scilicet ipsomet cognoscibili causato prius, et sic eo agente ad cognosci sui, species intelligibilis est causa proxima intellectionis abstractivæ, causa objecti est causa valde remota. Sit illa A, causatum cognoscibile B, phantasma C, species intelligibilis D, intellectio abstractiva E, visio F, patet processus.

Si igitur intellectionem intuitivam habet Deus de lapide, ipso nullo modo causante, oportet quod lapis in cognoscibilitate etiam propria, nihil addat in cognoscibilitate essentiæ primi, per quam lapis cognoscitur. Cum igitur infers: nulla causa finita facit notitiam perfectam de causato, concedo perfectissimam possibilem inesse nobis. Cum dicis; cognitio per causam est perfectior, dico, quod in cognitione per causam, includitur cognitio effectus simplex causata ab ipso, et cognitio complexa causatur simul a cognitionibus causæ et causati: et verum est quod a causa prima et secunda simul, est aliquid perfectius, quam a secunda sola. Contra: a sola causa finiti prima, potest esse aliquid perfectius quam a sola secunda, et a sola secunda est sola visio ejus. Respondeo: a sola prima finita potest aliquid esse perfectius quam a sola secunda: sed non effectus natus causari a secunda, vel ut secunda, sed magis ut prima respectu cujuscumque alterius causæ finitæ, quia in causando talem cognitionem videtur accidentaliter ordinata ad quamcumque causam priorem finitam, quia talis non est nata esse per causam finitam priorem ipso viso; quia esset, etiamsi visum esset incausatum a tali causa; vel esset sine omni causa priore finita, et intellectus esset.

Causa finita non facit notitiam perfectissimam possibilem de causato, secus de causa infinita.

Ad secundum, licet causa prior finita contineret eminenter perfectionem tota secundæ causæ in causando, et in hoc excederet secundam, quæ tantum formaliter habet illam: tamen ipsa, ut eminenter habita, et formaliter etiam habita, excedit se etiam in causando, ut tantum eminenter habita: et universaliter quando ipsa ut formaliter, aliam perfectionem addit sibi

Esse formale causæ perfectionem addit causæ eminenti finitæ, non infinitæ.

ut eminenter, tunc ambo excedunt utrumque divisim. Talis additio est quando eminens est finitum, quia finitum additum finito facit majus, alioquin non perfectius esset universum quam prima natura creata, quia illa ponitur a quibusdam omnem perfectionem inferiorum eminenter continere, quod ego supra negavi in ultima secundi.

20. Ad tertium : illa perfectio quæ ut est causabilis, nata est causari a solo aliquo formaliter tali, quia respectu ejusdem habet rationem, quasi causæ primæ ad priores finitas accidentaliter ordinatas, aut solummodo est talis causabilis ab illis finitis, illo formaliter tali concausante : illa perfectio sine illa nunquam potest esse, nisi in virtute alicujus infiniti, cui illud formaliter tale si addatur, nihil addit in causando, sicut tenet ratio supraposita : quia si quid adderet, tunc propria ratio causalitatis ejus, ut est formaliter tale deesset illi finito, et ideo a tali formaliter ut tale dependet, vel ab illo cui tale nihil addit in causando. Ulterius : igitur nec in essendo addit, quia illa causatio ejus est propria sibi, secundum esse formale ejus ; ergo si in essendo aliquid adderet primo, deesset illa prima causalitas, quæ est ejus ut formaliter tale, et ita non haberet ex se illud eminentius, quod natum est a tali ut tale est, causari. Patet igitur quod instantia de Sole nulla : quia si huic Soli aliquid causare competeret inquantum iste, alius illud non causaret, nec in se haberet sine isto, et sic illi aliquid adderet in causando, sicut etiam in essendo, non curo tunc ad quodcumque passum compares. Breviter dico, nihil ejusdem rationis cum causabili necessario ab aliquo, ut est tale formaliter, (necessario, inquam, ita quod non aliter potest esse causatum, vel incausatum perfectius causabili) nisi in virtute alicujus, cui hoc ut tale, nihil addit in causando, nec in essendo. Instantia de terra nihil valet : lumen non est natum ab ipsa, ut a causa aliqua, dependere.

Quomodo causæ formalis aliquid addit perfectionis causæ eminenter ?

SCHOLIUM VII.

Tertio probat infinitatem ex identitate intellectionis cum substantia, quia nulla finita intellectio sic identificatur. Hanc rationem non habet 1. d. 2. quæst. 2. sed habet alias omnes hic adductas. Quarto, quia omnis substantia finita est in genere : prima substantia non est, ex 1. dist. 8. quæst. 3. quia est omnino simplex, ex q. 1. ibi. Quinto, probat infinitatem primi entis, ex ejus eminentia. Primo, quia repugnat aliquid esse eo perfectius : de quo 1. d. 2. q.. §. 2 *Quarta via*, n. 31. et seq. ubi habet Doctor easdem rationes et verba. Secundo, non repugnat infinitas enti ; ergo eminentissimum habet eam. Tertio, non repugnat quantitati, ergo nec enti. Quarto, intellectus non refugit ab infinito, ergo non inconvenit ei. Quinto, summum cogitabile existit et illud est Deus secundum Anselmum. Sexto probat infinitatem ex parte finis, quia voluntas non satiatur in aliquo finito, vide doctorem 1. d. 2. q. 2. n. 31.

Tertio, conclusionem nostram sic ostendo : nulla perfectio finita ejusdem rationis perfectioni accidentali, est substantialis, et per consequens nec infinita : *intelligere* nostrum est accidens, quia essentialiter qualitas ; ergo nullum *intelligere* finitum est substantia; sed *intelligere* primi est substantia ex 5. 21.

Quod est ejusdem rationis cum finito non est infinitum.

6. et 7. hujus. Probatio majoris, quia quæ conveniunt in ratione formali a qua accipitur differentia, conveniunt in genere, si utraque perfectio formalis sit finita : quia talis differentia finita in quocumque est, ejusdem generis contractiva est, secus si differentia in uno sit finita, in alio infinita, tunc enim sunt ejusdem rationis secundum aliquid, quia secundum rationem formalem : sed illa, ubi est finita contrahit genus, ideo constitutum per ipsam est in genere : differentia ubi est infinita, nihil potest contrahere, ideo tale non constituitur in genere. Hoc modo intelligo illud quod species transfertur ad divina, non genus, quia species dicit perfectionem, genus non. Hoc contradictionem includit, si intelligitur de specie tota, quia in ejus intellectu essentiali includitur genus. Debet igitur intelligi ratione differentiæ, quæ perfectionem dicit, non sic genus. Hoc bene est possibile, neutrum enim perse includita liud. Sed nec transfertur differentia, ut differentia, quia sic est finita et constituit in genere necessario, sed absoluta ratio differentiæ, quæ absolute perfectionem dicit indifferentem ad finitum et infinitum, quæ dicunt modos perfectionis illius entitatis, sicut magis et minus in albedine.

[...]fferentia [i]nfinita [n]on con[tr]ahit genus.

Species [tr]ansfertur [a]d divina [n]on genus, [...]ponitur.

Quomodo [d]ifferentia [t]ransfer[tu]r ad divina.

Novi quod aliqua hæc narrata contradicunt opinionibus aliquorum, sed non hîc assumpsi varias opiniones improbare, alibi locus erit. Juxta istam tertiam rationem potest fieri quasi similis ratio e contra, sic : Nulla substantia finita est eadem perfectioni, quæ secundum rationem suam esset accidentalis si esset finita, substantia prima est eadem intellectioni etc. et ita addi potest majori tertiæ rationis. Nulla perfectio ejusdem rationis cum alia accidentali, est substantialis,vel idem substantiæ, quia genera sunt primo diversa: et quod uni est accidens, nulli est substantia; ergo *intelligere* nulli substantiæ, quæ est in genere Substantiæ est idem : et si hæc est finita, est talis: si non, propositum.

[N]ulla perfectio [a]ccidentalis est idem [s]ubstantiæ

22. Juxta hoc, propono quartam rationem : Omnis substantia finita est in genere : prima natura non est in genere, ex prima hujus ; ergo, etc. Major patet, quia tale convenit cum aliis in conceptu communi substantiæ, et formaliter distinguitur; patet; ergo distinctivum est idem aliquo modo cum substantiæ entitate, non per identitatem, omnimodam, quia eorum rationes sunt primo diversæ, et neutra infinita, ideo neutra omnino includit aliam per identitatem ; ergo fit unum ex eis, sicut ex contrahente et contracto, actu et potentia; ergo genus, et differentia ; ergo species. Breviter sic arguitur, et est idem : Omne realiter conveniens et realiter differens convenit, et differt realitate non formaliter eadem : sed nec realitas, qua convenit, est illa, qua differt per identitatem, si non sit altera infinita, et tunc includens utrumque per identitatem, est infinitum : si autem neutra per identitatem sit altera, sequitur compositio : omne ergo differens essentialiter et conveniens essentialiter, aut est compositum ex realitatibus formaliter distinctis, aut est infi-

Substantia finita est in genere, secus de infinita.

Quod realiter convenit et differt, habet duas realitates formaliter distinctas, nec una est eadem alteri realiter, nisi altera sit infinita.

nitum: omne per se existens convenit sic et differt, quare si est in se omnino simplex, sequitur etiam quod erit infinitum.

His quatuor viis videtur infinitas posse concludi de Deo, ex tribus mediis sumptis de intellectu, et quarto ex simplicitate in *esse*, quæ est superius ostensa.

23. Quinta videtur via eminentiæ, secundum quam arguo sic: Omni finito est, vel potest esse aliquid perfectius: eminentissimo incompossibile est aliquid esse perfectius, ex corollario quarto tertii, quare, etc. Minor probatur, quia infinitum non repugnat entitati: omni finito majus est infinitum.

Repugnat aliquid perfectius primo ente. Aliter arguitur, et est idem: Cui non repugnat infinitas intensive, illud non est summe perfectum, nisi sit infinitum: quia si est finitum potest excedi, quia infinitas sibi non repugnat: enti non repugnat infinitas; ergo perfectissimum est infinitum. *Repugnantia aliquorum quomodo potest probari.* Minor hujus, quæ in præcedenti argumento accipiebatur, non videtur a priori posse ostendi, quia sicut contradictoria ex rationibus propriis contradicunt, nec potest per aliquid manifestius hoc probari, ita non repugnantia ex rationibus propriis non repugnant. Nec videtur posse ostendi, nisi explicando terminos, vel rationes ipsorum: ens per nihil notius explicatur, infinitum intelligimus per finitum, et hoc vulgariter sic expono: *Infiniti descriptio.* Infinitum est, quod omne finitum datum, secundum nullam mensuram terminatam, præcise excedit, sed ultra omnem habitudinem assignabilem adhuc excedit. Sic tamen propositum suadetur; Sicut quodlibet est ponendum possibile, cujus non apparet impossibilitas, ita et compossibile, cujus non apparet incompossibilitas: hîc non apparet, quia de ratione entis non est finitas, ut apparet ex ratione entis: nec finitum est passio convertibilis cum ente, alterum istorum requiritur ad repugnantiam prædictam: passiones per se entis, et convertibiles satis videntur notæ sibi inesse.

Quodlibet possibile si non patet, esse impossibile. De ratione entis non est finitas.

Enti non repugnat infinitas. Secundo sic suadetur: Infinitum suo modo non repugnat quantitati, id est, in accipiendo partem post partem; ergo nec infinitum suo modo repugnat entitati, id est, imperfecte simul essendo.

Si infinitas molis est possibilis, et virtutis. Tertio, si quantitas virtutis est simpliciter perfectior quantitate molis, quare erit possibilis infinitas in mole, et non in virtute? quæ si est possibilis, est etiam in actu ex quarta tertii.

Quarto sic: quia intellectus cujus objectum est ens, nullam invenit repugnantiam intelligendo ens infinitum, imo videtur perfectissimum intelligibile: mirum est autem si nulli intellectui talis contradictio nota foret, vel patens circa primum objectum ejus, cum discordia in sono ita faciliter offendit auditum: si, inquam, disconveniens statim percipitur et offendit, cur nullus intellectus ab ente infinito naturaliter refugit, sicut a non conveniente, sed primum objectum destruente? 24.

Per illud potest colorari ratio Anselmi de summo cogitabili, intelligenda est descriptio ejus sic: *Deus est quo*, cogitato sine contradictione, *majus cogitari non potest,* sine Prosolo. 2.

Dei descriptio ex Anselmo.

contradictione: nam in cujus cogitatione includitur contradictio, illud debet dici non cogitabile, et ita est. Duo enim sunt tunc cogitabilia opposita, quæ nullo modo faciunt unum cogitabile, quia neutrum determinat alterum. Sequitur autem tale summe cogitabile esse in re, per quod describitur Deus.

Quod ostenditur, primo de *esse* quidditativo: quia in tali cogitabili summo summe quiescit intellectus; ergo est in ipso ratio primi objecti intellectus, scilicet entis et in summo. Ultra, de *esse* existentiæ, summum cogitabile non est tantum intellectu cogitante, quia tunc posset esse, quia cogitabile: et non posset esse, quia rationi ejus repugnat esse ab alio, secundum tertiam et quartam tertii. Majus igitur cogitabile est illud quod est in re, quam quod in intellectu tantum; non sic intelligendo quod idem si cogitetur, per hoc sit majus cogitabile, si existat, sed omni quod est in intellectu tantum, est majus aliquod cogitabile, quod existit.

[S]ummum [c]ogitabile [e]t infinitum.

25. Vel aliter coloratur sic: Majus cogitabile est, quod existit, id est, perfectius cognoscibile, quia visibile: quod autem non existit, nec in se, nec in nobiliori, cui nihil addit, non est visibile; visibile autem est perfectius cognoscibile, non visibili, sed tantummodo intelligibili abstractive; ergo perfectissime cognoscibile existit.

[V]oluntas [i]nclinatur [a]d bonum [i]nfinitum, [n]ec in alio [q]uietatur.

Sexta via ad propositum ex parte finis, est talis: Voluntas nostra potest omni fine finito aliquid majus appetere, vel amare, sicut intellectus intelligere: et videtur inclinatio naturalis ad amandum summe bonum infinitum, nam inde arguitur inclinatio naturalis in voluntate ad aliquid, quia ex se, et sine habitu prompte et delectabiliter vult illud: voluntas libera sicut experimur, non videtur in alio perfecte quietari, quam in amando bonum infinitum. Quomodo illud non naturaliter odiret, si esset oppositum sui objecti, sicut naturaliter odit non esse?

SCHOLIUM VIII.

Septimo probat infinitatem primi entis ex ejus efficientia, quia secundum Aristotelem movet motu infinito. Circa quod recitat et refutat aliorum expositiones, de quo 1. d. 2. quæst. 2. §. *Primam viam*, n. 25. et Quodl. 9. Ponit duas instantias contra suas improbationes. Ad primam, explicat quomodo simul posse producere plura arguit majorem perfectionem, et tangit an demonstretur Deum immediate posse causare omne causabile, sine concursu alterius causæ, de quo 1. d. 42. et quodl. 7. de quo quidquid sit, infert infinitatem ex causalitate primi entis, quia est perfectio causalitate omnium causarum formaliter. Ad secundum, explicat quomodo ex cognitione aliorum in primo ente, colligitur infinitas, et non ex efficientia aliorum a se.

Septima via est ex parte causæ efficientis, quam tangit Aristoteles in 8. *Physicor. text. com.* 78. *et* 12. *Metaphysic. text. com.* 41. quia movet motu infinito; ergo habet potentiam infinitam. Hæc ratio coloratur quantum ad antecedens: quia æque concluditur propositum si posset movere per infinitum, sicut si movet, quia idem est ei ipsum esse in actu et in potentia. Quantum ad consequentiam sic: quia si ex se, et non ex virtute alterius movet infinito motu; ergo 26.

Quod potest habere effectum

infinitum est infinitum. non ab alio accipit sic movere: sed in sua vi activa habet suum effectum simul, quia independenter: quod simul habet virtualiter effectum infinitum, est infinitum; ergo,etc.

Aliter coloratur ratio : quia primum movens simul habet in virtute sua omnes effectus possibiles produci per motum : illi sunt infiniti, si motus infinitus ; ergo, etc. Mihi non videtur consequentia probari bene. Non primo modo, quia duratio major nihil perfectionis addit, quia non perfectior est albedo, quia uno anno manet quam si uno die maneret; ergo motus quantæcumque durationis, non est perfectior effectus quam motus unius diei; ergo agens ex hoc quod habet in virtute activa effectum simul, vel non, non concluditur major perfectio hîc, quam ibi, nisi quod agens diutius movet ex se, et ita esset ostendendum, quod æternitas agentis concluderet infinitatem ejus, alias ex infinitate motus non potest concludi. Tunc ultima propositio colorationis negatur, nisi de infinitate durationis.

Major duratio an auget perfectionem.

Secundus color abluitur, quia non major perfectio intensiva concluditur ex hoc, quod agens quodcumque ejusdem speciei potest producere successive quamdiu manet, quia quod potest in unum tale, uno tempore, eadem virtute potest in mille, si mille temporibus maneat. Non est autem apud Philosophos possibilis infinitas, nisi numeralis effectuum producibilium per motum, id est, generabilium et corruptibilium, quia in speciebus infinitatem non ponebant. Sed si quis alius probet infinitatem specierum possibilium, probando aliquos motus cœlestes esse incommensurabiles, et ita nunquam posse redire ad uniformitatem, etiamsi per infinitum durarent; et infinitæ conjunctiones specie causarent infinita generabilia et corruptibilia specie, de hoc quidquid sit in se, sed nihil ad intentionem Aristotelis, qui infinitatem specierum negaret.

Plur producere successive, an augeat perfectionem. Infinitatem specierum non admittunt Philosophi

27. Objicitur hîc ulterius, inquirendo quomodo in primo argumento nitebatur concludere infinitatem, quia essentia divina est causa cognoscendi: et hîc negas hoc posse concludi ex hoc, quod est causa essendi infinita, quasi majus sit facere aliquid esse cognitum, quam ens verum ? Item, quomodo in secundo argumento concludere voluisti infinitatem, ex hoc solo quod natura primi, est totalis ratio cognoscendi, vel videndi aliam naturam singularem : et negas hoc hîc posse concludi, ex hoc quod est ratio totalis essendi respectu ejus ? nam saltem proximæ naturæ sibi est totalis causa essendi.

Ad primum, quidquid potest aliqua multa simul, quorum quodlibet requirit aliam perfectionem propriam, illud concluditur perfectius ex pluralitate talium : ita est de *intelligere* infinita simul, et ita concederem, si probares quod posset causare simul infinita, quod esset virtus infinita, non ita successive. Contra, quia simul habet et quantum est ex se, simul posset, sed natura effectus non permittit.

Plura simul producere quando arguit majorem perfectionem ?

Exemplum, sicut non potens causare album et nigrum simul, non minus est perfectum, quia illa non sunt causabilia simul; hoc enim est ex ipsa repugnantia, non ex defectu agentis. Respondeo, non est probatum, quod primum est tota causa illorum infinitorum, et quod simul habeat totaliter illa, quia non est probatum ex causalitate efficientiæ, quin causa secunda sit necessaria propter aliam causalitatem correspondentem suæ propriæ formalitati. Contra hoc bene probatur, quod habet eminenter omnem causalitatem secundæ causæ, etiam propriam illi, licet non sit probatum, quod illa ut formaliter, nihil addat sibi ut eminenter; habet igitur eminenter omnem causalitatem simul respectu omnis effectibilis, etiam infinitorum, licet ista fiant successive. Respondeo, hoc est ultimum quod colorat dictam consequentiam Aristotelis, quantum video, et ex isto probo infinitatem sic:

Posse ...um omnia producere immediate ...an demonstretur, ...odl. 7. et ... d. 42.

28. *Primum ens foret infinitum si haberet causalitatem omnium causarum formaliter*

Si primum haberet omnem causalitatem formaliter et simul, licet non possent causabilia simul poni in *esse*, esset infinitum: quia simul, quantum est ex se, posset infinita, et posse simul plura, concludit majorem potentiam intensive; ergo si habet perfectius, quam si haberet omnem causalitatem formaliter, magis sequitur infinitas intensiva; si habet omnem secundum totum, quod est in ipsa eminentius, quam sit in ipsa formaliter; ergo est infinitæ potentiæ intensive. Licet igitur omnipotentiam Dei proprie dictam, secundum intentionem Catholicorum, usque ad tractatum de creditis distulerim, tamen illa non probata, infinita potentia probatur, quæ simul ex se eminenter habet omnem causalitatem, quæ simul quantum est ex se, si esset formaliter, posset in infinita si essent simul factibilia.

Additio.

Tamen negaretur infinitas intensiva concludi in causa, ex virtute simul habita respectu infinitorum, nisi sit totalis causa, ita quod simul, quantum est ex se, posset causare infinita, ut totalis causa, non egens causis secundis: quod unde probari possit ex primitate efficientiæ, non video, quamvis verum esse in se non dubitem. Unde omnipotentia, sicut nos intelligimus, hoc est, quod omne possibile possit immediate producere, nulla alia causa concausante, unde probetur, non video. Ponerem conclusionem illam, si probationem viderem per rationem, quia hic ex auctoritatibus non procedo, sicut prædictum est in secunda via, ad infinitatem. Idem eminenter et formaliter excedit se, ut eminenter tantum, nisi ut eminenter fit infinitum: quia si finitum, ipsum ut formaliter, aliquid addit, ita quod ambo sunt perfectiora alterutro, licet ut eminenter præcise, sit perfectius seipso, ut formaliter præcise. Qui scit probare per rationem omnipotentiam secundum intellectum Catholicorum, de ipsa habet medium secundum deductionem jam hic pertractatam. Suppleat hic, qui potest.

29. *Causa secunda requiritur secundum Philosophos propter imperfectionem effectus.*

Si objicitur, primum non posse ex se simul infinita, quia non est probatum, quod sit totalis causa infinitorum. Hoc nihil obstat, si enim haberet simul unde esset causa totalis, nihil esset perfectius, quam nunc sit: sic quando habet unde sit prima tantum, quia illæ duæ causæ non requiruntur prop-

ter perfectionem addendam in causando, quia tunc remotius esset perfectius, quia perfectiorem causam requireret: sed si requiruntur secundum Philosophos, hoc est propter imperfectionem effectus, ut primum cum alia causa imperfecta posset causare imperfectum, quod secundum ipsos non posset immediate causare; tum quia perfectiones totæ secundum Aristotelem eminentius sunt in primo, quam si ipsæ formalitates earum sibi inessent, si possent inesse, et sic videtur posse concludere ratio Aristotelis de potentia infinita.

Quare ex cognitione aliorum colligitur infinitas primi entis et non ex causatione eorum.

Ad secundum objectum similiter dico, quod quia essentia divina sola est ratio videndi lapidem perfecte, sequitur quod lapis nihil perfectionis addat illi essentiæ: non sequitur hoc, si esset ratio causandi lapidem immediate, etiam, ut tota causa: nam respectu supremæ naturæ, prima causa est totalis causa, quæ tamen cum sit finita, non concludit infinitatem primæ causæ respectu ipsius: non est autem probatum, quod respectu aliorum sit totalis causa; ergo, etc.

SCHOLIUM IX.

Secundum ultimam viam efficientiæ, alii ponunt primum ens infinitum, quia creat, rejicitur, et ostendit inter *esse et non esse*, tantam esse distantiam, quantum est alterius extremi *esse*, vel perfectio; non ergo distantia infinita inter *esse* finitum *et non esse*, nec inter contradictoria ex talibus, de quo doct. 1. d. 2. quæst. 2. et d. 29. et 4. d. 1. quæst. 1. Alii ut Divus Thom. 1. part. quæst. 7. art. 1 et 2. probant conclusionem principalem, ex negatione causæ intrinsecæ, sed hoc rejicit Doctor, alioquin Angelus esset infinitus, quia secundum eos saltem non habet causam intrinsecam, sed secundum Doctorem non improbabile est habere, de quo q. 15. de Anima, ubi in commentario id fuse tractavi.

Juxta hanc viam efficientiæ arguitur, quia creatur: inter creationis extrema est distantia, sic quod nullo alio a se præsupposito, deducit aliquid de *non esse* ad *esse*, et sic reducit aliquid ex distantia infinita. Sed hoc antecedens ponitur creditum, et verum est, ut *non esse* quasi duratione, præcedat *esse* secundum fidem, et ut quasi natura, secundum Avicennam. Antecedens ostenditur ex decima nona tertii, quia saltem prima natura post Deum est ab ipso et non a se, nec potest esse ab eo aliquo præsupposito. Nam, ut jam dictum est, effici non requirit mutari, sed sic accipiendo prius natura *non esse* quam *esse*, solum *esse* est extremum mutationis, quod causat illa virtus. Unde quidquid sit de antecedente, consequentia non probatur: quia quando inter extrema nulla est distantia, sed ipsa dicuntur distare per se ratione alterius extremi, tanta est, quantum extremum illud. Exemplum: Deus distat in infinitum a creatura, quia est infinitus. 30.

6. Metaph. cap 1. *Creationem æternam admittit Philosophus.*

Extrema sine medio tantum distant, quantum perfectius extremum habet perfectionis.

Ultimo ostenditur propositum ex negatione causæ intrinsecæ: quia forma finitur per materiam; ergo quæ non est nata esse in materia, est infinita. Hoc reputo nihil valere, quia secundum ipsos, Angelus qui est immaterialis, non est infinitus natura. Numquid *esse* posterius essentia, secundum ipsos, essentiam finitabit? Unde quælibet entitas habet gradum intrinsecum perfectionis, non per aliud ens. Et si forma finitur ad materiam; ergo si

Forma prius in se finita,

...uam per materiam. non ad illam, non finitur : fallacia est Consequentis. Corpus finitur ad corpus; ergo si non ad corpus, est infinitum. Sophisma est tertii Physicorum : quia corpus prius in se finitur, ita forma finita prius in se, finita est , quia scilicet prius est talis natura in entibus, quam finiatur per materiam : nam secunda finitas præsupponit primam, et non causat eam; prius ergo in aliquo signo naturæ est essentia finita: ergo non est finibilis per *esse*; ergo in secundo signo non finitur per *esse*. Breviter dico unam propositionem, quod quæcumque essentia absolute finita in se est finita, ut præintelligitur omni comparationi sui ad aliam essentiam.

SCHOLIUM X.

Decima conclusio ex infinitate probata conclusione nona, ostendit primum ens omnimodam habere simplicitatem, omnemque excludere compositionem. Probat primo, de compositione essentiali. Secundo, de quantitativa, ubi examinat rationem Aristotelis 8. Physicor. scilicet *an potentia infinita possit esse in magnitudine,* et quam vim habet ad propositum, de quo fusius agit 1. d. 8. quæst. 1. ubi num. 3. illam etiam rationem tractat. Tertio, probat de accidentali, quia primum ens nullius accidentis capax est, de quo ibi, num. 4.

Conclus. 10. *Ex infinitate sequitur omnimoda simplicitas, primo, intrinseca, essentialis.*

31. *Infinita perfectio an possibilis in magnitudine finita?* Quia aut componeretur ex finitis in se, aut ex infinitis. Si primum ; ergo finitum : si secundum; ergo pars non minor toto. Secundo, quod non componitur ex partibus quantitativis, probatur ex hoc quod infinita perfectio non est in magnitudine finita, quia in majore esset major virtus. Infinito autem nihil majus. Nec in magnitudine infinita, quia infinita magnitudo esse non potest. Hæc est ratio Philosophi 8. *Physicor. text. comm.* 78. et 12. *Metaphysicor. text. com.* 41. Sed instatur : quia perfectio infinita esset ejusdem rationis in toto et in parte, et ideo non in majori major : sicut modo anima intellectiva est perfectissima forma, et ita perfecta est in modico corpore sicut in magno, et in parte corporis sicut in toto : et si ipsam secundum suam essentiam consequeretur infinita potentia, scilicet intelligendi infinita intelligibilia, ita sequeretur eam in magnitudine modica, quod si major poneretur, non esset major potentia; hæc igitur negatur, *Omnis potentia in magnitudine, major est in majori.* Ratio Aristotelis coloratur per hoc, quod probat perfectionem vel potentiam infinitam non esse in magnitudine, sic quod extendatur per accidens, quod scilicet pars sit in parte : quia tunc major esset in tota quam in parte, quantum ad efficientiam in operando, licet non secundum intensionem in se, sicut patet de igne magno et parte ejus, et ita sequitur quod in magnitudine finita, non est potentia infinita secundum efficientiam, et hoc extensa; ergo nec secundum intensionem in se infinita. Hæc consequentia secunda patet : quia non concluditur infinitas in se, nisi ex infinitate in efficientia, sed quod primum sequitur, ostenditur dupliciter. Exponitur ratio Aristotelis.

Primo, quia in qualibet parte aliquota magnitudinis finitæ, est potentia finita secundum efficientiam : alias pars non esset minor *Compositum ex finitis necessario, finitum.*

toto; ergo in toto est finita, quia compositum ex finitis in se et finities sumptis, est finitum.

Crescente magnitudine, an crescat ejus efficientia?

Secundo sic : quia si intelligitur magnitudo crescere, crescet potentia, sic scilicet quod secundum efficientiam; igitur prius fuit finita et semper est, quamdiu intelligitur posse crescere quod semper est, dum est in magnitudine finita; igitur nunquam intelligitur impossibilis crescere, nisi sit in magnitudine infinita, et ita nec alias est infinita secundum efficientiam; ergo nec secundum intensionem.

32. *Applicat rationem ad propositum, vide eum* 1. *d.* 8. *quæst.* 1.

Sed quid ad propositum, quod potentia infinita intensive, non extenditur per accidens, ita quod pars sit in parte magnitudinis, quomodo hinc sequeretur quod omnino non sit in magnitudine? suppletur ultima ratio sic : Extensio extendit aliquid quod est subjectum, et non illam perfectionem infinitam, nec materiam, cujus illa sit forma, sicut intellectiva est corporis : quia illa perfectio non est in materia, ex prima hujus; ergo, etc. Unde et ante istam probationem, probat Philosophus non esse ejus materiam 12. *Metaph. text. comm.* 30 et virtute illius conclusionis prioris et istius, sequitur propositum sufficienter. Propositum sic probatur brevius : Intelligere non est subjectum extensionis : prima natura est intelligere ex sexta hujus, et non receptum in materia, quæ potest dici quanta ex prima hujus.

Additio.

Item, quantum est divisibile; ergo posita divisione, saltem in intellectu, quæro si utraque pars sit Deus? si sic; ergo totum non est Deus, quia pars prior toto : si non utraque; ergo non fuit infinita perfectio, in quacumque parte quanti; ergo ipsa fuit extensa : et sic major in majori et non infinita, nisi in magnitudine infinita. Contra : Sic argue de homine diviso; ergo plures homines, non sequitur. Respondeo : anima requirit corpus organicum ut primum perfectibile, habens magnam differentiam organorum propter operationes varias exercendas : sed Deus si est quantus, nullum actum habet, nisi intelligere et velle, quæ uniformiter sunt, ut forma est in toto et ut in parte, ponendo partem quantitatis. Hoc probatur, quia intelligere *est idem naturæ primæ; ergo nulla operatio illi inest incompossibilis ipsi* intelligere.

Anima petit corpus organicum ut primum perfectibile.

33. *Primum ens non componi accidentaliter.*

Tertio, ex hoc concluditur quod non est componibilis alicui accidenti : quia omne perfectibile caret secundum se entitate perfectionis, alias non esset in potentia ad ipsam, ideo perfectio additur perfectibili, et totum est aliquid perfectius altero unitorum : infinito nihil deest, et nihil perfectionem addit, quod sit unibile ei. Tunc enim infinito aliquid majus esset. Secundo, quia accidentia materialia sibi inesse non possunt, quia non est quantus : accidentia immaterialia pertinentia ad intellectum et voluntatem non sunt in ipso, quia quæ videntur ibi maxime accidentia, sunt idem sibi, ut *intelligere* et *velle,* ex sexta hujus.

Accidentia inesse non possunt primo enti.

Aliæ rationes ad idem rejiciuntur.

Aliter arguitur ad hoc, quod in primo nihil est per accidens, quia *per se* ante omne *per accidens,* in primo nihil est causatum, in primo nulla est potentia. Hoc ostendit, quod accidentia non sunt de essentia primi, non autem quod non insunt ei accidentaliter. Primum non,

quia in essentia primi quæ prima est, nihil esset per accidens, licet aliquid aliud ab ipsa accidentaliter sibi inesset; et ideo illo per accidens esset per se prius, quia essentia prima esset prior illa unione accidentis ad se. Secundum non, quia essentia prima esset incausata, licet aliquod causatum ipsam accidentaliter informaret; quælibet enim essentia substantiæ creatæ non est causa sui, licet aliqua sit causa sui accidentis. Tertium non, quia potentia ad accidens, est potentia secundum quid. Unde ostenditur, quod non possit esse in aliquo, quod in essentia sua est tantum actus.

... est in ... nisi ...fectio ...plex.

Aliter arguitur, quia nihil est in primo nisi perfectio simpliciter, ex secunda et tertia hujus; quælibet talis est idem essentiæ illi, alias illa non esset optimum ex se, vel plura simpliciter optima.

...4.
...una ...fectio ...liciter ...lior ...1. d. q. 1.

Non concludit, quia sicut patet per illud, quod dictum est in quarta hujus, probatione quinta, non repugnat rationi perfectionis simpliciter, quod sint multæ perfectiones simpliciter, et quælibet summa in suo gradu, et tamen unum summum melius alio, et omnibus illis simul sumptis; et quolibet eorum melius esset essentia primi, licet nulla earum sit eadem sibi, sed inhærens tantum, quia non sequitur, est denominativum melius quolibet sibi incompossibili, et est secundum suam rationem in summo; ergo simpliciter optimum; sed tantum sequitur; ergo est optimum totius illius generis, in quo est ipsum, et denominativa sibi incompossibilia. Sed si omnes perfectiones quæ dicuntur simpliciter, includerent se per identitatem, quidquid haberet unam perfectius alio, et aliam sic haberet, consequens est falsum; materia enim est magis necessaria quam forma, tamen minus est actus, accidens minus independens quam substantia, tamen simplicius ipsa. Similiter cœlum est incorruptibilius mixto, tamen nostrum corpus animatum nobilius est, inquantum animatum. Ideo sequitur, quod differunt perfectiones simpliciter præter aliquas, quæ sunt passiones entis, et inter se, et a subjecto forte, et una intense habetur, alia non intense, vel omnino non habetur.

...teria ...agis ...ssaria,

quam forma, sed minus perfecta.

Sed nec prima propositio hujus rationis quartæ est ostensa; nec illa secunda quæ allegatur, scilicet quod perfectio quælibet simpliciter, est idem essentiæ illi, scilicet summæ, non probat de accidente inhærente, sed de intrinseco naturæ summæ. Si autem accidens poneretur in summo ab aliquo protervo, difficile esset contra ipsum ostendere, illud non esse perfectionem simpliciter, quia quandoque nobiliores naturæ denominantur a denominativo minus nobili, et minus nobiles a nobiliori, quod dicitur perfectio simpliciter. 35.

Accidens magis dependens quam substantia, sed simplicius ea.

Exemplum, materia prima est simplex, homo non est simplex, simplicitas est denominativum tale. Imo difficile esset ex istis quatuor mediis ultimis, et forte impossibile probare, quod non sit accidens in primo per accidens contingenter inhærens, et secundum quod possit per accidens mutari, sive a se, sive ab alio pos-

Nobilior natura quandoque denominatur a denominativo minus nobili, et e converso.

teriori; quia voluntas nostra ponitur ex se mutari ad aliquid velle, licet ponatur prima causa respectu actuum nostrorum. Si bene probata esset in primo simplicitas accidenti repugnans, secunda conclusio esset valida. Si tibi duæ probationes primæ hîc positæ non placeant, afferas meliores.

Conclus. 2. scilicet de mutatione.

SCHOLIUM XI.

Recolligendo dicta in hoc tractatu, mirabilem facit contemplativum discursum, divinas percurrens perfectiones, illuminans quidem intellectum, sed magis accendens affectum. Mente certe in Deum elevatus, vel solita extasi raptus, altissimam hanc contemplationem super creata omnia, longe exaltatam, perfectiones magni numinis minutim et exacte perscrutantem, efformasse videtur. Nectar est suavissimum, cibusque dulcissimus, quibus anima devota, sed Theologica, pascatur, delectetur et inebrietur. Ferventissima oratio est, miris modis mentem incitans, ut relictis terrenis, in Deum suum, celeri volatu ascendat. Utinam quotidie Fratres Theologi eam recitassent: sentirent proculdubio scintillis divini amoris suas accendi mentes, doctique evaderent doctrice gratia, non scientia inflante, sed magis ædificante charitate.

36. Domine Deus noster plurimas perfectiones a Philosophis de te notas, possunt Catholici utique concludere ex prædictis. Tu primum efficiens. Tu ultimus finis. Tu supremus in perfectione et cuncta transcendens. Tu penitus incausatus, ideo ingenerabilis et incorruptibilis, imo omnino impossibile non esse, quia ex te necesse esse; ideoque æternus, quia interminabilitatem durationis simul habens sine potentia ad successionem; quia nulla successio potest esse, nisi vel in continue causato, vel saltem in essendo ab alio dependente, quæ dependentia longe est a necessario ex se, in essendo. Tu vivus vita nobilissima, quia intelligens et volens. Tu beatus, imo essentialiter beatitudo, quia tu es comprehensio tui ipsius. Tu visio tui clara, dilectio jucundissima: et licet in te solo beatus, et tibi summe sine aliis sufficias, tu tamen omne intelligibile simul actu intelligis. Tu omne causabile contingenter, et libere simul potes velle, et volendo causare; verissime ergo es infinitæ potentiæ. Tu incomprehensibilis, infinitus; nam nihil omne sciens, est finitum; nihil potentiæ infinitæ est finitum; nihil est supremum in entibus, nec finis ultimus est finitum; nec per se existens simplex penitus, est finitum. Tu es infinitæ et summæ simplicitatis, nullas partes habens re distinctas; nullas realitates in essentia tua habens realiter, non easdem. In te nulla quantitas, nullum accidens, potest inveniri, et ideo es secundum actum non mutabilis, sicut te in essentia tua immutabilem esse superius jam expressi. Tu solus simpliciter es perfectus; non perfectus Angelus, aut corpus, sed perfectum ens, cui nihil deest entis possibilis alicui inesse. Non potest omnis entitas alicui formaliter inesse; sed potest in aliquo formaliter, vel eminenter haberi; quomodo tu Deus habes, qui es supremum entium, imo solus in entibus, infinitus. Tu bonus sine termino, bonitatis tuæ radios liberalissime communicans ad quem amabilissimum singula suo modo concurrunt, ut ad ultimum suum finem. Tu es inlligeti-

Deus quia necesse esse æternus.

Quæ Dei vita?

Deus sua batitudo.

Infinita Dei potentia.

Dei infinita simplicitas

Nihil entis de est Deo.

Solus Deo infinitus.

Deus finis ultimus.

bilis sub perfectissima ratione intelligibili. Tu es tuo intellectui præsens. Tu solus es veritas prima, quippe quod non est quod apparet, falsum est; ergo est aliud sibi ratio apparendi, quia si sola ejus natura esset sibi ratio apparendi, appareret esse quod est. Tibi nihil est ratio apparendi, quia omnia apparent in tua essentia, tibi primitus apparente, ac per hoc nihil tibi posterius est ratio apparendi.

[margin: solus ... itas ... na.]

7. In illa, inquam, essentia omne intelligibile sub perfectissima ratione intelligibilis, est intellectui tuo præsens. Tu es igitur intelligibilis, præclarissima veritas, et veritas infallibilis, et veritatem omnium intelligibilium certissime comprehendens. Non enim alia, quæ in te apparent, ideo tibi apparent ut te fallant, quia in te apparent; quia hæc ratio apparendi non prohibet propriam rationem ostensi per ipsam tuo intellectui apparere. Sicut noster visus fallitur, quando extranei apparentia prohibet illud quod est apparere, non est ita in tuo intellectu, imo tua essentia apparente, quodlibet in te relucens ex ejus perfectissima claritate secundum propriam rationem apparet. De veritate tua et ideis in te, non est opus amplius pertractandi propter propositum meum exequendum. Multa de ideis dicuntur quibus tamen nunquam dictis, imo nec nominatis ideis, non minus de tua perfectione sciretur. Hoc constat, quia tua essentia est perfecta ratio cognoscendi quodcumque cognoscibile, sub quacumque ratione cognoscibili. Appellet *ideam*, qui vult; hîc non intendo circa Græcum illud et Platonicum vocabulum immorari. Præter prædicta de te, a Philosophis probata, sæpe Catholici te laudant omnipotentem, immensum, ubique præsentem, verum, justum et misericordem, cunctis creaturis, et specialiter intelligibilibus providentem, quæ ad tractatum alium proximum differentur. In hoc quippe tractatu tentavi, quomodo *Physica*, de te dicta, ratione naturali aliqualiter concluderentur. In sequenti, scilicet in *Theorematibus* ponentur credibilia, quibus, vel ad quorum assensum, ratio captivatur, quæ tamen eo sunt Catholicis certiora quo non intellectui nostro cæcutienti, et in pluribus vacillanti, sed tuæ solidissimæ veritati firmiter innituntur, unum tamen est, quod hîc pono, et in quo hoc opusculum consummabo.

[margin: Visus ... er non falli- ur.] [margin: tanti ... t ideas 35.] [margin: sentia omnia præsen- erfec- si me.]

[margin: * Cod. Vatic. Metaphysica. Theoremata scripsit post hunc tractatum.]

SCHOLIUM XII.

Ultima conclusio continet intentum totius tractatus, nempe, Deum esse unum numero, idque ratione naturali ostendi. Pro quo adducit quinque rationes optimas. Idipsum probat fusius contra Varronem septem viis 1. d. 2. quæst. 3. Tandem concludit, sicut incepit et continuavit, ferventi et devota mentis ad Deum ascensione, de quo hactenus dicta, supra humanum, ut videtur, ingenium, specialibus ejusdem Dei adjutus auxiliis, subtilissime disputavit.

Quod scilicet unus Deus sis, extra quem non est alter, sicut per Prophetam dixisti. Conclus. 11.

Ad quod ostendendum non puto deficere rationes. Ad hanc conclusionem propositiones quinque propono, quarum quælibet probata, infert propositum principale. Prima est, *Unicus tantum numero est infinitus intellectus*. Secunda, *Una numero* 38.

[margin: Deum esse tantum unum.]

tantum est infinita voluntas. Tertia, *Una numero tantum est infinita potentia.* Quarta, *Unum numero tantum est necesse esse.* Quinta, *Unica sola est bonitas infinitas.* Quod ex qualibet harum sequatur propositum, satis patet. Probantur per ordinem. Probatur primo prima : Infinitus intellectus quodlibet perfectissime ex se intelligit, hoc est quantum ipsum est intelligibile, et intelligendo a nullo alio dependet, quia tunc non esset infinitus. Si duo sunt intellectus infiniti, sint *A* et *B*. In utroque deficiet perfecta intellectio independens ; nam *A* si intelligat *B* per *B*, dependet in intelligendo *B*, ab ipso *B*, sicut actus ab objecto, quando non est idem sibi. Si autem *A* per se intelligit *B*, et non per *B*, non ita perfecte intelligit *B*, sicut *B* est intelligibile ; quia nihil est perfectissime præsens, nisi vel in se, vel in aliquo eminentissimo continente, ipsum *A* non continet *B*, si dicatur, quod est simile. Contra : cognitio per simile est tantum cognitio in universali, inquantum assimilantur, per hoc non cognoscentur propria, in quibus distinguuntur. Hæc etiam cognitio in universali non est intuitiva, sed abstractiva, et intuitiva est perfectior. Item, idem actus non habet duo objecta adæquata ; *A* adæquatur sibi ; ergo non intelligit *B*.

Repugnat esse duos intellectus infinitos.

Nihil perfecte intelligitur, nisi per se, vel per id in quo continetur.

Cognitio per simile est tantum in universali.

Secundo probatur secunda propositio, de voluntate infinita : Ipsa summe amat summe amabile; ergo, etc. Ex hoc sic : *A* summe amat summe amabile ; sed *A* non summe amat *B*, cum naturaliter magis amet se; ergo similiter voluntate libera et recta sic amat, tum quia beatus esset in *B*, quo destructo, nihil minus esset beatus. Item, impossibile est idem posse in duobus beatificari, quod sequitur ex datis ; nam ipso *B* non utitur *A* ; ergo fruitur; ergo in ipso *B* est *A*, beatus.

Repugnat duas esse voluntates infinitas. Repugnat beari in duobus.

39\. Tertia propositio de potentia infinita, sic probatur. Omnipotens contingenter vult omne aliud a se, saltem causabile; potest ergo *A* velle hoc et *B* nolle; ergo hoc erit et non erit, vel alter erit non omnipotens. Ita tenet ratio Richardi quod unus posset facere alium nullipotentem, non destruendo ipsum in se, sed destruendo ipsum volendo oppositum. Nec est fingere, quod necessario velint concorditer, cum habeant voluntates idem contingenter et libere, respicientes. Item, *A* velit hoc, et *B* velit hoc, non erit a duobus, ita quod utrumque sit totalis ejus causa, impossibile est enim esse duas causas totales ejusdem, quia tunc dependeret ab illo essentialiter, sine quo æque posset esse, nec hoc erit ab altero illorum, et reliquo non, quia habent voluntates æque potentes; ergo hoc non erit; ergo neuter est omnipotens. Sic probatur de potentia infinita : si essent duæ potentiæ infinitæ, utraque esset prima respectu eorumdem, quia dependentia essentialis est ad naturam, et æque ad quodlibet in natura ; ad duo prima non possunt eadem dependere, ex sextadecima tertii; non igitur est pluralitas principatuum bona, quia aut impossibilis, aut uterque princeps erit diminutus, et principans imperfecte, et tunc est quærere vir-

Si duo essent omnipotentes, uterque esse poss[...] nulli potens.

Repugna[t] aliquid esse a duobus causis totalibus.

Idem nequit dependere [a] duo prim[a].

tute cujus unius conjunguntur in principando.

Quarta propositio de *necesse esse* sic probatur : Species multiplicabilis ex se, est multiplicabilis in infinita; ergo si *necesse esse* potest multiplicari, possunt esse talia infinita; ergo et sunt, quia quodcumque necessarium, nisi sit, non potest esse.

…ies …plica- …potest …e in- …ita …idua.

Quinta propositio de bono, sic ostenditur: Plura bona sunt meliora uno, quando unum alteri addit bonitatem, infinito nihil melius. Juxta hoc, sic arguitur : Quæcumque voluntas omnino in bono infinito unico quietatur ; sed si esse aliud, posset rationabiliter velle magis ambo esse, quam unicum ; ergo non omnino quietaretur in unico summo bono. Possent alia media adduci, sed ad præsens ista sufficiant.

…ssent …nfini- …ona, …ntas …uie- …ur in …no.

Domine Deus noster, Tu es unus naturaliter, Tu es unus numeraliter. Vere dixisti, quod extra te non est Deus. Nam etsi sint dii multi nuncupative et putative, sed tu es unicus numeraliter, Deus verus, ex quo omnia, in quo omnia, per quem omnia, Tu es benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES.

41. Sequitur quartum capitulum, in quo pertractat de proprietatibus absolutis primi principii, et ponit conclusiones per ordinem ad propositum ostendendum ; quarum prima est de simplicitate ejus, de qua habes diffuse. 8. *distinct.* 1. *quæst.* 1. *et sequentibus.* De gradibus etiam compositionis et simplicitatis, quære ut nosti apud Formalistas, et super 8. *et* 10. *Metaphysic.* Vide Guillelmum Occham *distinct.* 1. *tertii*, *quæst.* 8. singularissime. Ostendit ergo simplicitatem Dei hîc per negationem compositionis rerum et realitatum, seu Physicæ et Metaphysicæ, et instat contra se notanter, et solvit. Infra vero *conclusione decima hujus capituli*, ostendit simplicitatem omnimodam ejus, ut in primo ubi supra. Ubi advertendum, quod quodlibet ad intra in divinis, est formaliter necesse esse, licet non a se, ex se tamen. Et ideo licet relationes divinæ non sint formaliter quantæ, sunt tamen formaliter necesse esse. Non tamen ex hoc sequitur, quod persona divina sit bis necesse esse, ut instantia illa infert. Et licet quibusdam videatur quod non bene solvatur, nec quod argumentum contra quod adducitur, procedit sufficienter, dicendum nihilominus cum Doctore, qui altius volavit, quod ipsi non bene vident ; quia sicut ponit Doctor quamlibet perfectionem divinam esse formaliter infinitam, propria infinitate ; ex quo tamen non sequitur personam habentem hujusmodi duas perfectiones, esse bis infinitam, eo quod sicut omnes perfectiones transeunt in unam realiter, ita omnes infinitates, ita hîc dicendum est de *necesse esse.* Numeratio ergo talis quærit distintionem rerum, vel realitatum. Potest tamen concedi, quod persona talis habet in se plures rationes formales, unde sit infinita, et necesse esse.

Conclus. 1. Omne ad intra in Deo est formaliter necesse esse

Et si arguas, sicut in simili solet sæpe arguere Doctor, quod tunc aliquid esset infinitum, vel necesse esse, aliquo, quo non posito, nihilominus esset infinitum, vel necesse esse. Dico, ut ipse (2. *dist. q.* 3. *et* 4.) dicit, quod ibi potest intelligi implicatio compossibilium, vel incompossibilium. Primo modo procedit argumentum, et ita Doctor arguit *quæst. de Unitate Dei, et q.* 5. *Quodlibeti, et* 1. *dist.* 3. *et alibi.* Non potest enim poni una perfectio simpliciter sine alia, nec unum *necesse esse*, sine alio, imo nisi in alio. Qualiter autem pluralitas formalitatum stat cum summa simplicitate, et qualiter aliter est identitas talium in divinis, quam in creatis realitatum, vel formalitatum generis et differentiæ, vide ubi supra, *dist.* 8. *primi*, quia non 42.

Distinctio formalitatum fiat cum summa simplicitate, 1. d. 8. q. 4.

intendo hic aliquid addere, quia diffuse alibi habetur in doctrina hujus. Argumentum ergo Doctoris ex ratione *necesse esse* procedens, quod etiam est Avicennæ 8. *Metaph. c.* 4. videtur bene concludere, quidquid dicat loquens. Forte tamen Philosophus poneret *necesse esse* in genere, sed hoc verum est de *necesse esse* causato, in hoc tamen erravit, ut nosti: unde qui negat antecedens, negare debet et consequens, si recte sentit.

Conclus. 2. *Nihil in Deo, nisi summum.* Secunda conclusio est de summitate ejus, et eorum quæ sunt intrinseca sibi. Et notanter dicit *intrinseca*, propter respectus ad extra, et extrinseca entia universi. Quam probat faciliter, et breviter ex identitate talium ad ipsam naturam summam. Sed ibi posset objici ad hominem, quia, per ipsum, relationes divinæ, maxime originis, non sunt quantæ formaliter; sed quod non est quantum non videtur esse summum; ergo oppositum conclusionis est verum.

43. Item, identitas est intrinsecum aliquid in divinis, maxime secundum ipsum, quia ponit eam relationem realem, ut 31. *distinct.* 1. habetur; summa autem identitas non semper ibi ponitur, sequendo doctrinam hujus; quia ponit distinctionem formalem et ex natura rei, *ibidem*, et realem inter personas; et esset bonum motivum pro adversariis, si scirent bene venari, sed nihil subtilitatis habent in suis *scartaphatiis*, nisi quod mendicarunt ex nostris. Item, possent argui reflectendo argumentum ad distinctionem, et contra eos et contra Doctorem. Contra eos, qui non ponunt nisi distinctionem rationis, quæ non est summa, imo minima. Contra Doctorem etiam, qui ponit distinctionem ex natura rei, vel formalem, quæ minor est proprie reali. Alia plura possent adduci, sed nolo immorari.

Ad primum potest dici uno modo, quod loquitur de perfectionibus absolutis, quæ sunt capaces summitatis formaliter. Vel aliter, quod relationes tales, sunt summæ identice, ut procedit probatio conclusionis, licet non formaliter. Vel tertio, quod sunt summæ, loquendo de perfectione hypothetica non quidditativa. Vide 4. *et* 5. *quæst. Quodlibeti, et* 1. *et* 26. *distinct.* 1. *et alibi sæpe* Unde secundum Apostolum paternitas divina, *est a qua omnis alia in cœlo, et in terra nominatur.* Summe etiam tale, in proposito accipitur pro illo, quod non potest excedi, et quod est verissime tale, non autem pro infinite tali, nisi identice. *Summum quod non potest excedi.* Ad aliud, patet idem; est enim identitas summa in divinis identice; est etiam omnis identitas ibi, licet non inter quæcumque. Et quod dicitur ab adversariis identitas formalis, vel ex natura rei, est major reali; ergo est ponenda inter perfectiones divinas, ubi est summa simplicitas. Dicendum, quod nihil est ponendum, quod non potest poni sine implicatione contradictionis, implicat autem in divinis poni formalitatem sapientiæ et bonitatis, et cum hoc, quod sit identitas formalis talium. *Identitas formalis repugnat attributis Dei.* Nec obstat infinitas utriusque: quia licet arguat identitatem realem et compossibilitatem talem, non tamen formalem, quia modus est conservativus, et non destructivus quidditatis. Quære copiose in doctrina hujus, et sequacium, ad hæc plura addendo, et bene ponderando. Ad aliud, quantum ad primam partem, sustinendo opinionem communem, diceretur, quod distinctio rationis non est intrinsecum in divinis, ideo non est contra conclusionem. Quantum ad secundam partem dicendum, ut prius dictum est, talis enim distinctio est summa, et identice, et secundum exigentiam extremorum et compossibilitatem ad identitatem simpliciter.

Conclus. 3. 44. *Quid perfectio simplex* 1. *dist.* 2. *q.* 7. *num.* 39. *et quo.* 5. Tertia conclusio est de coexigentia perfectionum simpliciter, atque simultate in natura summa, sive in primo principio. Ad cujus probationem, præsupponit rationem perfectionis simpliciter ex Anselmi Monolog. 15. contra quam instat, et solvit, suo modo exponendo eam, ut alibi sæpe tangit. Vide *in* 1. *distinct.* 2. *part.* 2. *quæst.* 1. *solut. et distinct.* 8. *quæst.* 1. *in solut.* 1. *arg.* sed prolixius *in Quodlibeto, quæst.* 5.

art. 2. *et ratione* 2. Hîc vero paucis, et egregie exponit eam : quære Franciscum Mayr: *in primo Conflat. distinct.* 34. *et* 35, copiose de perfectionibus simpliciter. Unde breviter, et regulariter tene, omne illud, et solum tale, esse perfectionem simpliciter, cui non repugnat infinitas formaliter. Est ergo intellectus rationis Anselmi iste; Perfectio simpliciter, est talis, quæ in quocumque supposito absolute considerato, secundum rationem suppositi, non determinando naturam in qua, vel cujus sit suppositum, *melius est ipsum quam non ipsum.* Hoc est quam quodcumque incompossibile sibi. Quo præmisso, probat optime conclusionem, et ex necessitate, et communicabilitate perfectionis simpliciter. Quære ubi supra, in Quodlibeto. Vide instantias circa hæc dicta in Francisco, *ubi supra,* et alibi sæpe, et quære Occham, ut nosti, et maxime 8. *distinct.* 1. et pondera quod omnis perfectio simpliciter est transcendens, et convenit Deo in summo. In aliquibus originalibus habetur quædam littera hîc, quæ sic incipit : *sed nihil valet hæc probatio,* etc. usque illuc exclusive, *dicendis de infinitate,* etc. sed quia non videbatur multum utilis, omisimus eam, quære si placuerit.

...i non ...ugnat ...finitas ...malis, ...perfec- ...simpli- ...iter.

...onclus. 4. 45. Quarta conclusio est de intellectione, et volitione primi principii, quam probat quatuor rationibus efficacissimis, contra quarum tertiam instat, et solvit, et totum fere habet in primo, *distinct.* 2. *quæst.* 1. consequenter adducit probationem aliorum, quam non acceptat. Quære Var. et alios, *ubi supra.* Deinde replicat pluries, et solvit usque ad finem subtilissime digrediendo. Pro hujus materiæ ulteriori declaratione, quære eum primo Reportationum *distinct.* 35. singularissime, et Franciscum *distinct.* 36. *primo Conflatus,* et Aristotelem 12. *Metaphysic. text. com.* 51. et Averroem *ibidem,* satis bene suo modo. Quære Occham *Quodlibeto* 2. *quæst.* 2. et quod ibi tangit rationem pro conclusione, de contingentia causalitatis primi efficientis, ponderabis, pro et contra, prolixe, ut nosti. Vide 8. *distinct.* 1. *quæst. fin. et distinct.* 39. *ejusdem, et* 7. *quæst. Quodlibeti.* Inquire fundamenta Philosophorum, ut scis, ad oppositum, et tange ibi instantiam ad hominem, ex dictis suis *in primo, dist.* 1. *quæst.* 4. *et in* 2. *distinct.* 25. Quære alios *ibidem* ad hæc, et dic consequenter semper salvando veritatem Scoticam. Confirmabis etiam in prima ratione ad conclusionem illa verba; *omne naturale agens præcise consideratum,* etc. Ex his, quæ habet 1. *quæst.* 4. *propositione* 3. contra Avicennam, et pondera bene instantias. Illa probatio ibi : *Hæc etiam conclusio probatur,* etc. usque illuc : *Item tertio, sic,* etc. videtur esse additio, quæ infra in aliquibus originalibus post quartam rationem ponitur, satis tamen valet, licet forte simpliciter, a priori petit. Quære Augustinum *Trinit.* 15. *c.* 4. et *Civit. Dei, lib.* 11. *c.* 16. et Philosophum 12. *Metaph. et* 2. *de Generat. animalium, cap.* 1. et adde plura, pro et contra, ut nosti. Quære 2. *Physic. et in Quodlibeto, quæst.* 16. *et sequentibus, et* 17. *dist. prim.* et alibi sæpe in doctrina hujus, et aliorum ad hæc. Et pondera, quod hæc propositio, quam hîc conatur ratione naturali ostendere, est de numero creditarum, ut infra patebit.

Instare contra dicta hîc prolixe posset, 46.
sed ubi supra omnia quærantur. Ad hominem vero (quod genus arguendi difficilius est) diligens lector instantias considerabit, atque consequenter dicet. Nihil profecto nec superfluum, nec diminutum in his dictis invenies, si passionibus semotis judicabis; quare evasiones frivolas aliorum hîc, et instantias faciliter contemne, et infringe. Satis namque erat huic viro, ad veritates creditas, licet in se demonstrabiles, rationes ita efficaces naturali ingenio reperisse, quales forte nunquam Philosophi ad naturaliter nota probanda, adinvenerunt, sed ut probabiliter suppono, cum Moyse in monte hoc vidit, aut cum Paulo ad tertium cœlum ascendit, aut certet cum alio Joanne, supra pectus sa-

Scotus divinitus illuminatus.

pientiæ recubuit, ubi cuncta in regulis æternis didicit; vallis ergo caligine circumdati patientiam, velint nolint, habeant adversarii.

Conclus. 5. Quinta conclusio est de modo causandi primi principii quæ ex jam dictis patet, et ubi supra quotavi, plenius disputatur. Instat contra se quatuor rationibus, quas hîc non solvit. Ad primam breviter dicatur, quod bene stat aliquid in se esse necessario esse, cujus actio, vel operatio, ad aliud contingenter terminatur. Vide 14. *quæst. Quodlibeti, et* 39. *dist. primi, et* 8. *dist. ejusdem.* Ad aliud, quod licet determinatio divinæ voluntatis sit æterna, et ab æterno, non tamen pro æterno ad extra. Ad ulteriorem declarationem illius rationis, potest negari similitudo. Vel aliter, quod pro quocumque instanti est determinatio divinæ voluntatis ad extra, pro eodem est determinatio voluntatis creatæ concurrentis, licet utraque contingenter, in sensu divisionis. Non igitur necessitatur voluntas creata, nec frustratur divina. Videatur etiam hoc in primo, *ubi supra, et dist.* 40. *et* 41. *et* 48. *et alibi, et in Quodlibeto, et in* 2. *dist.* 1. *et* 25. *et sequentibus.* Ad aliud dico ut prius : quod movente prima movet secunda, et e contra, ad quodcumque positivum producibile ab utraque, et quod tangitur de voluntate peccante, quære *in* 2. *dist.* 37. *et* 7. *dist. ejusdem, et* 14. *dist.* 4. *et alibi.*

Determinatio divinæ voluntatis an stet cum indeterminatione voluntatis

An prius scripsit hoc, quam Theologiam?

Ad quartum concedo, quod infertur, simpliciter loquendo, licet sit necessitas secundum quid aliquando. Quære in primo ubi prius, et alibi, ut nosti ; plura adde, bene examinando. Credo, quod illa verba in fine, cum dicit : *quærantur in quæstione*, etc. sint *Extra* vel additio; aliter oporteret, vel quod scripsit quæstionem de futuris contingentibus seorsum, quod bene possibile est in Logicalibus, aut in Physicis, vel quod primum Sententiarum prius scripsit, quam hunc tractatum ; cujus tamen oppositum probabiliter sustineo, et supra præmisi ; dicatur ergo additio, vel recurratur ad illa loca.

Sexta conclusio est de identitate operationis appetitivæ, et similiter cognitivæ primi principii respectu sui, ut objecti suæ naturæ, quam probat. Primo, ratione sua, ingeniose dupliciter eam formando. Et intellige causationem et causalitatem, non pro respectibus, sed pro substrato, et sic cessabit frivola instantia adversarii hîc. Intellige etiam cum dicit : quia *nihil aliud est objectum amari a voluntate*, etc. de alietate reali esse verum, de alietate vero rationis falsum, ut scis. Deinde probat conclusionem rationibus Aristotelis 12. *Metaphys.* quas declarat suo modo. In declaratione primæ rationis posset oriri instantia de intellectu creato et voluntate tali ; quia si hæc declaratio valet, sequitur quod nostrum *intelligere* est nobilius nostro intellectu, et similiter de Angelico potest arguit. Sed ad hoc potest dici, quod *intelligere* creatum est nobilius objective seu terminative, ipso intellectu ; et similiter de volitione et voluntate et hoc quando sunt ipsius entis primi; subjective vero et formaliter, est e contra, cum unum sit substantia, et alterum accidens. Sequendo imaginationem Thomistarum, videretur necessarium et non inconveniens, illud quod infertur utroque modo : quia in his quæ sunt ejusdem generis, posterius generatione est perfectius, maxime si prius est receptivum ejus, de quo alias. Adverte, cum dicit in fine declarationis secundæ, quod istæ rationes etiam secundum Aristotelem non erant demonstrationes, quia ex hoc habes, et quod rationes Doctoris sunt efficaciores Aristotelis, et quod, ut videtur, intendit simpliciter hîc demonstrare, hoc est, ut materia patitur, et ingenium viatoris attingere potest, efficaciter arguere. Consequenter adducit aliam probationem, quæ est Commentatoris 12. *Metaphys. com.* 51. *et* 3. *de Anima, comm.* 15. quam etiam habet Thomas 1. *part. s. quæst.* 14. *art.* 4. *et in primo scripti, dist.* 35. *quæst.* 1. *solvendo* 3. *argum.* et Ægidius *Quodlib.* 3. *quæst.* 10. quam tollit per instantiam :

Conclus. 6.

An intelligere sit nobilius, quam velle?

48.

Efficaciores rationes Scoti quam Aristotelis.

quæ tamen licet bona sit ad Theologum, ut patet 3. *dist.* 2. *quæst.* 8. *et alibi*, non tamen quod infertur esset inconveniens apud Commentatorem ; sed qualiter etiam valet, et probari possit contra ipsum, vide *quæst.* 1. 4. *et alibi*. Deinde infert quatuor corollaria ex hac conclusione valde notanter. Quære *quæst.* 1. *prolog. in Reportatis*, pro declaratione corollariorum, et *in* 2. *dist.* 3. *quæst.* 10. Alia plura hîc pro et contra, adducat studiosus lector.

[C]onclus. 7. *[I]ntelligere et velle, idem primo [pr]incipio.* Septima conclusio est de identitate *intelligere*, et similiter *velle* primi principii, respectu cujuscumque, ut objecti suæ naturæ, quam probat. Primo quatuor rationibus propriis. Pro confirmatione primæ rationis, nota ea quæ habet in 4. *quæst.* 1. *propositione* 3. contra Avicennam, et in primo et secundo plerumque, de productionibus ad intra et ad extra, et in Quodlibeto *quæst.* 2. *art.* 3. Quantum ad secundam rationem, exclude cavillationem Averrois de intellectione intellectus adepti respectu sui, et respectu aliorum.

Quoad tertiam rationem, posset esse instantia ad hominem, de identitate intellectus, et voluntatis, quam ponit ; quia, sicut hîc arguit, sequeretur quod intellectio in voluntate, et *velle* in intellectu reciperetur, quare intellectus vellet et voluntas intelligeret. Similiter, si quod infert esset inconveniens, nobilius videlicet esse susceptivum ignobiliorum, quare nec accidens in substantia, nec relatio in qualitate reciperetur, et sic de aliis.

49. *Quare intellectio non dicatur esse in voluntate?* Ad primum dicendum, quod licet sint una res, sunt tamen diversæ realitates vel formalitates, quod sufficit ad diversas denominationes et formales receptiones. Vide *in* 2. *dist.* 16. *solvendo argumenta principalia, et* 15. *quæst. Quodlibeti, et alibi*, et instantias subtiliores adde. Vide 35. *dist.* 1. *in Reportatis.*

Ad aliud, non valet similitudo, quia secus de his, quæ sunt ejusdem generis propinqui, etiam secus de his, quæ sunt alterius Prædicamenti, ut patet ; et etiam quia actus secundi immanentes sunt fines, et non gratia alterius, ut patet 9. *Metaphysicæ*. An autem substantia, et quodcumque susceptivum alicujus, inquantum tale, sit nobilius recepto, habet considerari : quære ut nosti. *An susceptivum sit nobilius suscepto.*

In quarta ratione pondera bene cum dicit : *Idem* intelligere *potest esse respectu plurium objectorum ordinatorum :* nota ly *ordinatorum*, unde tollitur instantia ad hominem 3. *dist.* 2. *quæst.* 10. *et* 1. *quæst.* 4. *propositione* 2. contra Avicennam.

Deinde adducit tres rationes aliorum, ad hanc conclusionem, quas, suo more, quia non concludunt, etiam Topice, sed tantum Sophistice, impugnat. Quære Alexand. de Alexand. *in primo d.* 35. et alios. Pro exemplo, quod tangit in secunda ratione illarum, de *intelligere* animæ Christi et beatorum, vide *in* 3. *dist.* 14. *et* 18. Plura hîc possent pro et contra adduci, quæ omitto lectori, quia nec temporis commoditas suppetit, nec prolixitas delectat.

Octava conclusio est de actualitate, æternitate, necessitate et perfectione, atque prioritate intellectionis divinæ, respectu omnium aliorum, et habet duas partes principales. (Secunda ibi : *Prius naturaliter*, etc.) quas probat egregie. In probatione primæ partis adverte, cum dicit; *ut alibi declaravi*, quod illud *alibi* potest assignari super lib. de Anima, ubi tenet ens esse objectum adæquatum intellectus, et hoc sustinendo præsupposita supra. Habetur autem in Metaphysica et Sententiis copiose. Pro verificatione et declaratione hujus conclusionis, vide 35. 36. et 39. *dist. prim. et* 3. *quæst. prolog.* Sed pondera instantiam ex his, quæ habet 8. *dist. prim. quæst.* 3. *et quæst.* 3. *prolog. et alibi sæpe ;* qualiter intellectus divinus, cum præcise intuitive intelligat quidquid intelligit, ab æterno potuerit omnia, cum nondum fuerint, intueri, nisi forte eminenter vel virtualiter, quod non esset proprie ea intelligere formaliter, quod communiter tenetur de intellectu divino : vide Franciscum *dist.* 36. *primi*, et alios. Satis hoc dubium cogit de futuris maxime Conclus. 8. 50. *Nihil novit Deus, nisi intuitive.*

contingentibus, et hoc sequendo principia hujus.

Quod etiam tangit de arte et notitia artificis, quære 1. *quæst.* 2. *et* 8. *quæst. Quodlibeti.* Ibi vero cum dicit : *Contra istam instatur*, etc. usque illuc : *Secunda pars*, etc. videtur *Extra*, vel additio, et tangitur notanter in Theorematibus, *propositione tertia, in commento.*

Et potest dici, quod illa universalis generatur ex experimentis, et illa ex similibus actibus, ut patet primo Metaphysicæ. Ulterius etiam dicendum, quod ex imperfectione intellectus creati hoc provenit, qualis non est ponenda in Deo. In probatione etiam secundæ partis, cum dicit, quod *esse* aliorum a primo, non est necesse esse, considera instantiam ; quia videtur quod entia in *esse* cognito ab æterno producta, sint necesse esse, cum necessario in tali *esse* producta sint a Deo.

An esse cognitum creaturarum, sit necesse esse.

Ad quod vide 36. *dist. prim. et sequentibus, et* 1. *quæst* 4. *et* 1. *dist.* 2. *quæst.* 1. *et* 2. *et* 14. *quæst. Quodlibeti, et alibi.* Ibi etiam pondera instantiam ex prima propositione Theorematum, scilicet *intellectionem intelligibilem*, et dic consequenter, ut ibi notabo.

51. Circa hanc conclusionem est magna altercatio, sequendo ineptias Averrois, ut communiter exponitur 12. *Metaphysicæ, ubi supra*, et sequacium ejus. Vult enim, quod nihil extra se intelligit, et specialiter singulare, ut alii addunt ; sed mentitur in caput suum, imo quidquid intelligit, est singulare, vel virtute singularis illud intelligit. Licet enim essentia divina sit universale in repræsentando, est tamen seipsa singularis in prædicando. Posset tamen colorari propter Aristotelem, quod verum est in ratione motivi, in ratione autem terminativi saltem secundarii, falsissimum. Adducere hic motiva ejus, et sequentium ipsum frustra judicavi, quia alias copiose *ubi supra* habentur. Quære antiquos et modernos Theologos. Unde etiam ipse et Magister ejus, probat primum esse intelligentem et volentem, nisi ex effectibus, cum tamen neget Deum aliquid efficere.

Nihil intelligit Deus, nisi virtute singularis.

Ex fundamentis tamen Aristotelis potest persuaderi, quod Deus intelligit alia. Et si dicas, quod in universali verum repræsentativo et motivo, sed non universale, vel universaliter tantum, imo in particulari. Ideæ enim singularium et nedum specierum, ponuntur ad æterno in intellectu divino. Vide 35. *et* 36. *dist primi*, et maxime in Reportatis. Pondera bene *primo de Anima, et* 3. *Metaphysicæ*, motivum Aristotelis de cognitione litis. *Primo etiam Ethicorum, et* 10. de felici Dei amicissimo et de Dei cura, et sollicitudine circa entia *ibidem, et* 12. *Metaph. ad finem*, et alia plura alibi. Obstinatis nihilominus, et protervis nihil probabis.

Secundum Aristotelem Deus intelligit alia a se.

Nona conclusio est de infinitate primi entis, et est fere principalis in hoc tractatu ; nam probato, quod sit formaliter infinitum, habetur faciliter, quod sit unum, ut 5. *quæst. Quodlibeti, artic.* 2. egregie ostendit, et similiter de aliis perfectionibus dicendum. Et assumit pro inchoatione conclusionis, dictum Pauli *ad Rom.* 11. Et aliqui hic assignant principium capituli, scilicet quinti hujus tractatus, sed non oportet, quia omnia ista pertinent ad unum capitulum. Probat autem hanc conclusionem, sex, vel septem viis, vel quatuor seu quinque principalibus. Et Inceptor movet ad singulas vias singulas quæstiones *Quodlibeto* 7. *ubi supra.* Et ex fundamentis Averrois ruinosis multa possunt hic adduci, ad impediendum rationes Doctoris, omnia tamen vento agitabis et infringes faciliter. Circa infinitatem intensivam, seu vigoris primi entis, est magna altercatio in doctrina Aristotelis, et Averrois et sequacium varie exponentium. Nam 8. *Physicorum*, et expresse 2. *Cœli, et in de Substantia orbis*, videtur dicere Commentator, quod est tantum infinitas durationis in ipso ponenda, licet 12. *Metaphysicæ* videatur vacillare. Doctor tamen noster *et hic, et* 5. *et* 7. *quæst. Quodlibeti, et* 8. *dist. prim.* judicio meo ex fundamentis

Conclus. 9 52.

Dei primum ens esse infinitum, probatur.

Averroes negat Deo infinitatem intensivam.

Aristotelis, satis evidenter ostendit infinitatem vigoris ejus. Quod Averroes dicat pro vel contra, parum refert, quia ex intentione conabatur omnia fundamenta legis divinæ evertere. Utere ergo regula Scotica 7. *quæst. Quodlibeti*, ubique, circa dicta Aristotelis et Averrois. Tria ergo prima media procedunt de *intelligere* primi, et conditionibus ejus, et de intellectu suo, atque objecto ejus. Primum medium examinabis bene, et inquire in quodlibeto *quæst.* 5. ad propositum optime.

Averroes hostis legis Christianæ

53. Sed posset objici contra hoc, quod infert ibi; videlicet ex infinitate intelligibilium, infinitatem intellectus simul etiam omnia intelligentis, ex his, quæ habet *in* 3. *dist.* 14. de intellectione animæ Christi. Sed ibi satis bene solvitur hæc instantia ; loquitur enim hîc de intellectu ex se, et perfectione intrinseca, potente intelligere infinita unico actu, quorum quodlibet requirit determinatam perfectionem in intellectione et intelligente sui. Ubi pondera illam regulam Scoticam : *Quando scilicet pluralitas concludit majorem perfectionem*, etc. quam in plerisque locis adducit. Vide *in* 2. *dist.* 3. *quæst.* 10. *et in* 3. *ubi supra*, et quam non veretur loquens hîc negare, quæ tamen ex terminis videtur evidentissima. Addit duas evasiones apparentes, et impugnat. Impugnatione 2. adverte cum dicit, *sicut in quæstione de individuatione ostendi* ; quia posset poni additio, vel aliquid litteræ addi, ut salventur superius dicta. Vide tamen 7. *Metaphysica, quæst.* 13. *et* 3. *dist.* 2. ad propositum. Hæc varietas allegationum parit non modicam perplexitatem, sed supra circa hoc copiose, quod mihi videbatur, dixi. Forte enim seorsum plures quæstiones primo disputavit, quas postmodum in unum collegit. Secundum medium procedit ex infinitate intelligibilitatis essentiæ primi, quod fortissimum est, quidquid dicat adversarius ; et instat tripliciter, et solvendo primam instantiam, pondera optime, quæ dicit, quia singularis solutio, et ubique necessaria. Vide *in prolog. et dist.* 3. *prim.* et alibi sæpe ad propositum. Ibi etiam adverte, cum dicit, *de qua alibi multum dixi*, illud *alibi*, quære super lib. de Anima, et posset poni additio, vel *Extra*. Habes tamen illud *in* 2. *dist.* 3. *quæst.* 9. *in principio solutionis, et in* 3. *dist.* 14. *quæst.* 3. *et in* 4. *dist.* 10. *art.* 3. *quæst.* 2. *et in Quodlibeto, quæst.* 6. *art.* 1. *et quæst.* 13. *et in* 7. *Metaphysicæ*, ut nosti. Ibi assignatur quædam additio, quæ sic incipit. *Contra : phantasma potest*, etc. usque ibi : *Si igitur intellectionem intuitivam*, etc. ponitur in aliquibus originalibus immediate ante solutionem secundæ instantiæ ibi : *Ad secundum, licet causa prior*, etc. Et sequitur alia additio quam habes infra, quæ sic incipit : *Tamen negaretur infinitas intensiva*, etc. usque illuc, *Si objicitur, primum non posse ex se*, etc. et alia etiam quam habes infra, quæ sic incipit, *Item, quantum est divisibile*, etc. usque ibi : *Tertio ex hoc excluditur*, etc. Omnia in quam, ponuntur simul in aliquibus originalibus immediate ante solutionem secundæ instantiæ, ut supra ; sed sive simul, sive seorsum (quod convenientius est) habeantur, ut posuimus, non sunt multum de necessitate litteræ, satis tamen subtiles sententiæ. Quare vel addantur, vel omittantur, ut voluerit lector. Pondera consequenter solutiones secundæ, et tertiæ instantiarum, quia valde peregrinæ et necessariæ. Profecto dum hæc scribebat, calamum in mente tingebat. Littera tota correcta et irrefragabilis.

Cur ex intellectione infinitorum anima Christi non est infinita?

Forte in Logica scripsit illam quæstionem, vel littera hæc est additio.

De individuatione agit 2. d. 3. per 5. quæstiones et 7. Metaph. quæst. 13.

Tertium medium est valde singulare, et subtile, et non ponitur *in* 2. *dist. prim.* sed potest colligi, vel saltem confirmari per ea, quæ habet *in* 8. *dist. prim. quæst.* 2. et 3. et procedit ex substantialitate intellectionis primi, et per consequens ipsius infinitate, ubi tamen caute expone *substantiam et accidens*. Et adverte ad singula verba, et qualiter sunt ejusdem rationis intellectio finita et infinita, et quo modo perfectiones absolutæ in divinis, sunt sub- 54.

Quomodo perfectiones divinæ sunt substantiales?

stantia, vel substantiales. Et nota valde qualiter exponit *speciem transferri ad divina*, et hoc ratione differentiæ. Omnia quære 8. *dist. prim. utriusque, et alibi.* Excusat se consequenter de brevitate, et format aliter argumentum ; et totum examinabis diligenter, quia omnia plena succo.

Primam naturam non esse in genere. Quartum medium procedit ex simplicitate primi, eo quod compositionis realis et rationis expers, ut supra dictum est. Et instantias contra hoc vide 8. *dist. prim. ubi supra*, et per totum hîc vide cavillationes aliorum, quas non duxi hîc inserendas, ut prius dixi, quia super Sententias intendo omnia pertractare.

Quintum medium, sive quinta via est ex eminentia primi entis. Vide in Quodlibeto, *quæst.* 6. *art.* 1. pro declaratione principii rationis secundæ. Hîc pondera processum Doctoris hæc optime. Multi enim negant infinitatem convenire enti, et probare oppositum est difficile. Conatur tamen suo modo hoc ostendere, non protervo saltem.

55. *Quæ regulæ Scoticæ.* Deinde infra cum dicit : *Sicut contradictoria ex rationibus propriis*, etc. est regula Scotica. Vide 2. *dist. prim. quæst.* 1. ubi etiam omnia sequentia, *et quæst.* 4. *ejusdem*, *et dist.* 13. *et* 17. *ejusdem, quæst. finali, et in* 2. *dist.* 1. *quæst.* 3. *et in Quodlibeto, qu.* 5. *art.* 3. et alibi sæpe. Nota etiam rationem infiniti in actu, quam addit ibi. Quære super 3. Physicorum, sed singularissime in Quodlibeto, *quæst.* 5. *in principio.* Pondera etiam aliam regulam Scoticam, infra ibi : *Sicut quodlibet est ponendum possibile*, etc. Vide in Quodlibeto, *quæst.* 10. et alibi sæpe in doctrina hujus. Adde hîc illam propositionem notabilem, quam habet 3. *dist.* 2. *quæst. finali, ad finem* : Omnis, videlicet gradus possibilis in ente est. *Omnis gradus possibilis in ente est.* Exponit consequenter incidentaliter rationem, seu descriptionem Anselmi prosolog. 2. de summo cogitabili. Vide 2. *dist. prim. quæst.* 2. Vide etiam propter ea, quæ ibi tangit in Quodlibeto, *quæt.* 3. *art.* 1. sed tange instantiam ad hominem *in* 2. *dist.* 1. *quæst.* 3. *et dist.* 6. *quæst.* 1. et dic consequenter. Vide etiam in Quodlibeto, *quæst.* 1. *art.* 1. *parte* 1. *et* 8. *dist. prim. quæst.* 3. *contra* 2. *opin.* et alibi sæpe plura, pro resolutione eorum, quæ ibi tangit. Adverte etiam ad ea, quæ ibi dicit de *esse* quidditativo, et existentiæ, et de intelligibili visibili, et abstractive, plura addendo.

Sextum medium seu sexta via, est ex ultimata quiete, et appetibilitate naturali objectiva primi entis. Vide copiose *in* 4. *dist.* 49. *et in* 2. *dist.* 6. et pondera ibi singularissime, unde cognoscitur inclinatio naturalis respectu alicujus in aliquo. Multa adde, ut nosti. *Unde oritur inclinatio naturalis voluntatis?*

Septima via, seu medium septimum, est ex causalitate effectiva primi entis, quam dicit esse Aristotelis, cujus consequentiam ponit. Vide totum in Quodlibeto, *quæst.* 7. Et recitat colorationes, seu declarationes aliorum in Aristotelem, quantum ad antecedens, et consequentiam. Vide Henricum *Quodlib.* 4. *quæst.* 3. et Bonav. *in primo dist.* 33. *quæst.* 1. *art.* 1. et alios antiquos. Quære Averroem, et ejus sequaces super 8. Physicorum. Sed modernos hujus sequaces, quos nosti, inquire ibi et alibi. 56. *Infinitas primi entis ex ejus efficientia.*

Consequenter impugnat hujus declarationes, quantum ad consequentiam, et primo tangit motivum Aristotelis 1. *Ethicorum*, contra Platonem *cap.* 7. de duratione majori, et patet in simili, *quæst.* 6. *Quodlibeti.* Sed posset adduci instantia, ex 1. *dist.* 2. *quæst.* 3. Consequenter tamen dices, ut ibi notavi. Propter dicta in impugnatione secundæ declarationis, vide Franciscum in primo Conflat. *dist.* 43. *quæst. penultima.*

Addit quamdam rationem, ex consideratione astrologica, ut ostendatur infinitas specierum, quam dicit non esse ad mentem Aristotelis. Vide *in* 4. *dist.* 43. *quæst.* 3. *in principio.* Deinde objicit contra se dupliciter valde notanter, et solvit ; ubi tangit de potentia simultatis, et de simultate potentiæ, et plura ubique utilia. Ultimo ponit suam declarationem in Aristote- *Simultas potentiæ, et potentia simultatis.*

lem. Tange ibi instantiam ex 4. *dist.* 12. *quæst.* 3. de modo dandi *esse* effective et formaliter, et dic consequenter. Ibi etiam adverte, quod licet omnipotentia, ut ponitur a Theologis, non possit demonstrari, seu efficaci ratione naturali ostendi, potentia tamen infinita sic. Quære in Quodlibeto, *quæst.* 7. et in primo, *dist.* 42. Ibidem infra, cum dicit : *usquè ad tractatum de creditis*, etc. adverte, quod tractatus ille habetur, vel inseritur in Theorematibus, ut infra tangam, et ibi notavimus. Sed an debeat esse seorsum, an non, ibi habet videri. Ponitur ibi additio quædam, de qua supra mentionem feci. Quare etiam causæ secundæ concurrunt cum prima, tangit ibi Physice imaginando, sed aliter dicas Theologice, ut nosti. Plura ibi pro et contra adde, bene masticando.

57. *Distantia infinita extremorum, quomodo intelligenda?* Ultimo pro hac conclusione adducit rationes aliorum, quarum prima est Henrici *Quodlibeto* 4. *quæst. ultima*, et Richardi de media Villa *in* 2. *dist.* 1. *articulo* 4. *quæst.* 4. Quære Thomam et alios, et procedit ex virtute creativa primi entis, quam impugnat, et quantum ad antecedens, et consequentiam, et declarat egregie, qualiter intelligi debet distantia infinita extremorum creationis. Vide idem optime *in* 4. *quæst.* 1. Quære *in* 2. *dist.* 1. *quæst.* 2. *et dist.* 39. *prim.* ad propositum hîc aliqua.

Vult resolute Doctor, quod distantiarum alia est privativa, alia positiva. Prima potest poni finita, et hoc vel major vel minor, et utraque positive vel permissive ; potest etiam poni infinita, et hoc vel excessive vel indeterminate, et utrumque positive vel permissive. Secunda principalis, aut est quantitativa, et hoc vel per medium majus vel minus; aut est entitativa, et hoc vel sine medio vel cum medio; et utroque modo, vel est finita vel infinita; et hoc vel positive vel privative. Quære declarationem membrorum *in* 4. *ubi prius*, et alibi, ut nosti. De multiplici acceptione *infiniti*, quære 3. Physicorum, et de conditionibus creationis et extremorum ejus, et cui convenit creare, vide *in* 2. *et* 4. *ubi supra*, *et in* 3. *dist.* 11. *et Quodlib. quæst.* 12. *et alibi.*

Secunda ratio aliorum ad hanc conclusionem, procedit ex immaterialitate primi principii. Quære 1. *part. S. Thomæ, quæst.* 7. *art.* 1. *et* 2. quam impugnat ad hominem, instando. Vide bene in Reportatis, *prim. dist.* 2. Hîc ponit enim Thomas Angelum esse immaterialem, quod an verum sit, quære 3. *dist.* 2. in antiquis, et maxime in Bonav. *et in quæst. hujus, super lib. de Anima* singularissime, et excludit evasionem eorum, *ubi supra*, de *esse* et essentia, ad quæ ultimate refugium habent Thomistæ plerumque ; nescio si terminos soli recte sapiunt, aut certe insaniunt, dum concretum abstracto accidere, et realiter ab ipso distingui asserunt, vel forte dum alii gustarunt nectar et manna, dormitarunt. Docet igitur Doctor egregie cui primo convenit finitas, vel infinitas. Quære 8. *dist. prim. quæst.* 3. *et* 5. *quæst. Quodlibeti.* Consequitur namque extrinsecus intrinsece quidditatem prius quocumque alio, non formaliter incluso. Ibi ostendit defectum argumenti eorum, sicut in simili habetur 3. *Physicorum, text. comment.* 31. ubi disputat Philosophus, an sit dare infinitum, et arguit quod sic, quinque rationibus, in quarum quarta est sophisma, de quo loquitur Doctor : et infra *text. comment.* 74. solvit ipsum, et expresse habet id quod hîc intendit, quod scilicet omne finitum est in se tale, prius quam ad alterum comparetur. 58. *Omne finitum prius est in se tale, quam in ordine ad aliud.*

Omitto prolixiorem disputationem prædictorum hîc ; solutis enim, et refutatis, et impugnatis motivis et cavillationibus nostratum Minorum, qui soli (pace aliorum dixerim) limpide viderunt doctrinam hujus, aliorum tela minime sunt formidanda; super Sententias igitur, Deo duce, omnia recitabo et quæ ad rem non faciunt annihilabo.

Concl. 10. 59. *Primum ens omni* Decima conclusio est de omnimoda simplicitate primi principii ; nam licet

caret compositione. supra, *conclusione prima hujus*, pertractavit de simplicitate ejus, non tamen omnimoda, sed tantum opposita compositioni essentiali, Physicæ vel Metaphysicæ. Quam probat primo de essentiali, secundo de integrali, tertio de accidentali compositione, disputando, quæ omnia fere habentur 8. *dist. prim. quæst.* 1. exponit notanter argumentum Aristotelis 8. *Physicorum, et* 12. *Metaphysicæ*, et applicat ad propositum. Vide Ocham *Quodlib.* 7. *quæst.* 22. Satis apparenter ibi ponitur quædam additio, de qua mentionem feci supra, et est satis ad propositum. Deinde probando, quod non sit in primo compositio accidentalis, adducit quatuor probationes, quarum duas primas magis acceptat. Nam contra alias duas notabiliter instat, ubi pulchra ubique notanda de perfectionibus simplicibus. Vide hunc, et alios ubi supra notavi. Tota littera est sincera, et satis clara, quam tamen diligenter ocellabis.

Consequenter ibi : *Domine Deus noster plurimas*, etc. Recolligit hactenus dicta, et nonnulla alia addit et ostendit, quæ Philosophi et quæ Catholici de Deo ostendere valent, et qualiter suus processus fuerat Physicus hîc ; ad credita vero remittit se in tractatum sequentem, de quo supra. *Scoti alta contemplatio.* Loca in Aristotele et Commentatore atque Avicenna, et cæteris antiquis, ubi hæc enumerata habentur, supra fere expresse habentur, et tu adde, et quære alibi pluries ; et nota valde discursum contemplativum quem facit, tanquam alter in Patmos beatus Joannes, et ostendit notanter excellentiam veritatum creditarum, respectu naturaliter acquisitarum. De ideis non multum curat. Omnia in Sententiis diffuse habes disputata, ideo hîc pertranseo.

60. *Primum principium esse unum numero.* Deinde ponit ultimam conclusionem de unitate numerali primi principii, in qua terminat suum opus, cum Aristotele præceptore 12. *Metaphys. ad finem*, et cum veritate fidei, *Deuteron.* 6. *Jerem.* 3. *et* 1. *ad Corinthios* 8. et in Symbolo triplici, et alibi sæpe in sacris litteris. Ad quam probandum ponit quinque principales propositiones, seu media quæ omnia et plura habet 2. *dist. prim. quæst.* 3. Quære *ibidem* alios Theologos, et maxime Var. Pro evidentia etiam primæ propositionis, vide eum in Quodlibeto *quæst.* 5. *art.* 2. *in quæst. de subjecto Theologiæ.* Inceptor conatur omnia argumenta hîc facta solvere, *Quodlibeto* 1. *quæst.* 1.

Sed quære Franciscum Mayr. *quæst. de unitate Dei, ubi supra*, et alios sequaces hujus, et, ut prius notavi, mensurabis omnia ad unguem. Pro dictis in secunda via, vide *in* 3. *dist.* 27. *artic.* 3. *et in* 4. *dist.* 49. *quæst.* 14. *et* 15. Sed instantia posset ponderari ibi ex his, quæ habet *in* 2. *dist.* 6. *quæst.* 2. vide *in* 4. *dist.* 50. *quæst.* 2. *et in* 3. *dist.* 13. *quæst.* 2. In primo etiam *dist.* 1. *quæst.* 2. pro 2. ratione illius vide. Quære Damasc. Proclum, Magistrum Sententiarum et alios, ut nosti, pro hac conclusione verificanda, quæ tamen in se est verissima.

Ultimo concludendo intentum, epilogat, et posset poni tertia pars principalis hujus tractatus, ita quod divideretur, ut solet dividi liber Sententiarum, in prooemium videlicet, tractatum, et epilogum; et cum bonis spiritibus postquam hæc omnia vidit in Verbo in primo signo, et in genere proprio in secundo, surrexit in laudem Dei in tertio, et ibi requiescit perpetuo, ac vespere remoto, exultat et lætatur in Domino. Hæc pauca pro hujus divini tractatus elucidatione, castigatione, atque enucleatione, cursim, et simplici stylo, temporis inopia, dum in agrum Utinensem spiritus potius refocillandi gratia, canicularem rabiem effugiendo, quam scribendi commoditate, atque intentione his diebus me contuli (utinam compendiose, et utiliter) adjeci, ut lectoris curiosi animus excitetur ad altiora, et nedum gratia sciendi, sed bene agendi cuncta dirigendo in obsequium Christi. Quid enim prodest nosse primi entis primitatem triplicem, essentia- *Parum prodest intellectus speculatio, nisi commitetur affectus purgatio, atque elevatio.*

lium atque notionalium ordinem, et emanationem, atque ipsius radicalis naturæ primæ omnimodam perfectionem, atque immensitatem, unitatem quoque, ac singularitatem, cum Philosophis ratione naturali, (quia et Catholicis in ænigmate licet, certe,) nisi bene agendo, orando, atque contemplando, mundetur oculus, et purgetur affectus, ut egit noster Scotus; quo vere videatur, et in seipso gustetur gloriosus Deus? cui sit honor in ævum. Amen.

Explicit tractatus subtilissimus Fr. JOANNIS DUNS SCOTI *Ordin. Min. de primo omnium rerum principio.*

FINIS TOMI QUARTI.

INDEX

QUÆSTIONUM METEOROLOGICARUM

LIBRI PRIMI

LIBRI SECUNDI

LIBRI TERTII

LIBRI QUARTI.

QUÆSTIONUM DE RERUM PRINCIPIO

DE PRIMO RERUM OMNIUM PRINCIPIO.

FINIS INDICIS

ERRATA

Page 33	col. 1	ligne 19	magni vilis	*lege* : magis vilis
36	2	17	Ma	Major
63	2	36	te	et
90	1	3	timo materia otaliter	imo materia totaliter
91	2	21	aspicitatem riam	aspicit materiam
178	2	44	dic	dico
217	2	44	fidei reistis	fieri de istis
221	2	33	ico	dico
300	2	44	umtata	mutata
316	1	16	forte	fore
359	1	43	quod	quoad
366	2	14	petentiœ	potentia
384	1	1	activoum est in pso et disposiositio	*lege* : activorum est in passo et disposito
608	2	6	eædem	eadem
666	1	36	ideu ast toti	idem est toti
723	2	44	sequencia	sequentia
729	1	*en marge*	nis pri Fcausarum iam	Finis prima causarum
742	1	13	negatio nediffere	negatione differre
742	1	15	qer	per
749	1	1	quod tan....	quod tangitur de intelligentiis
749	2	8	quamam	quamdam
771	2	15	o ne	omne
773	1	28	applicato iad	applicatio ad
786	2	44	inlligetibilis	intelligibilis
788	1	5	infinitas	infin'ta